

สำนักพิมพ์วารสารปัญญา

วารสารปัญญา

ฉบับรวมเล่ม

ปีที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๕๘-๒๕๕๘

เล่มการ พรมথা

บรรณาธิการ

วารสารปัญญา

ฉบับรวมเล่ม

ปีที่ ๒ พุทธศักราช ๒๕๕๔-๒๕๕๕

สมภาร พรหมทา

บรรณาธิการ

สำนักพิมพ์วารสารปัญญา

พิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ ๑

ตุลาคม ๒๕๕๕

คำนำรวม

(สำหรับฉบับรวมเล่มปีที่สอง)

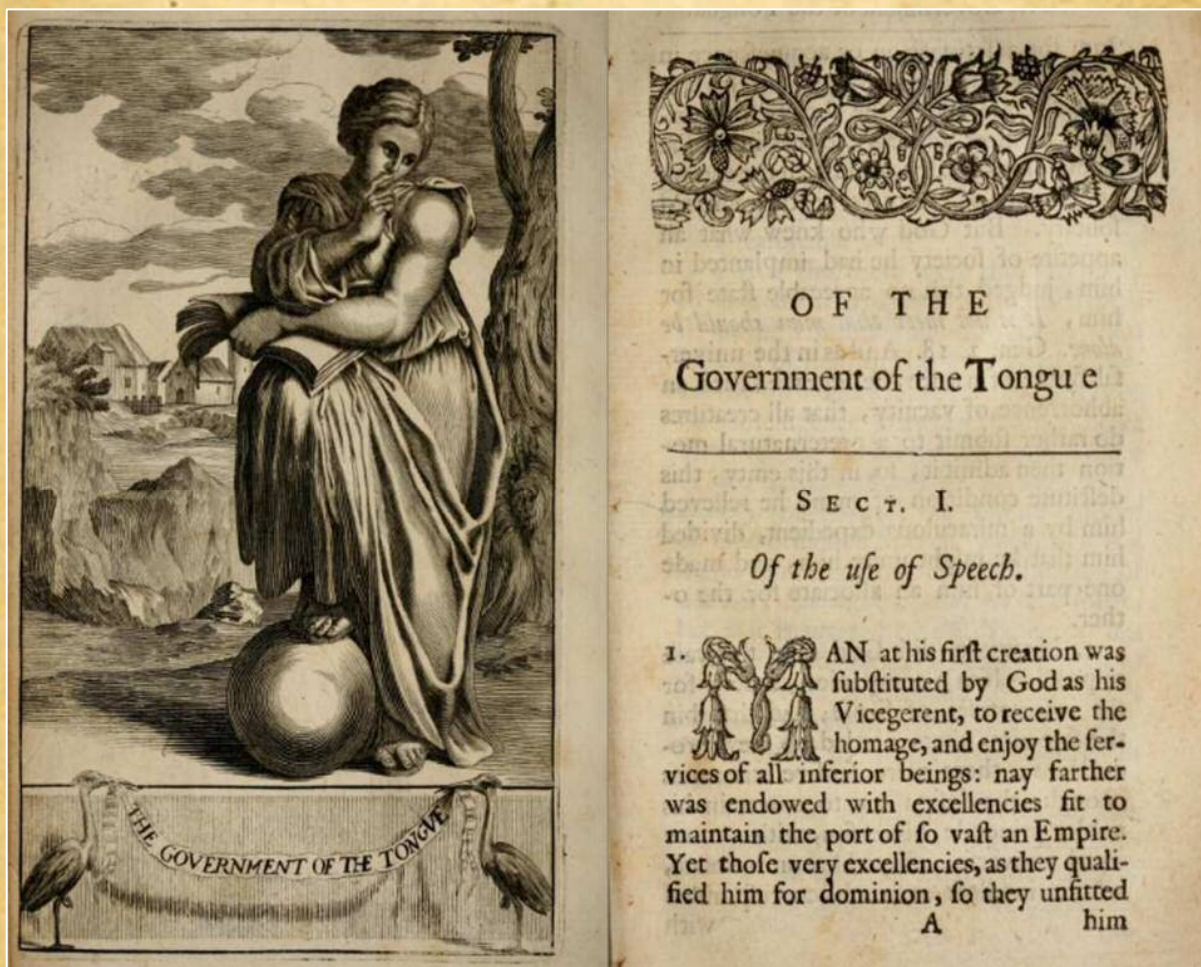
กาลเวลาผ่านไปของมันวันแล้ววันเล่า และแล้ววันนี้เมื่อเดือน ‘ตุลาคม’ เวียนมาบรรจบอีกครั้ง ในปี ๒๕๕๕ นี้วารสาร “ปัญญา” ของเราก็มีอายุได้ ๒ ขวบปีพอดี และก็เป็นธรรมเนียมที่เราได้สัญญาแก่กันเอาไว้ว่า เมื่อครบขวบปีวารสาร “ปัญญา” จำนวน ๑๒ ฉบับที่ตีพิมพ์ภายในปีนั้นจะมีการเอามารวมกันเป็นเล่มเดียว เพื่อความสะดวกแก่การพกพา หรือจัดเก็บ บางท่านอาจเห็นว่าแยกเป็นเล่มค้ำง่ายกว่า แต่ก็ได้โหลดฉบับรวมเล่มนี้ไปไว้ด้วย เมื่อมีเวลา ก็เอามานั่งอ่านเพลินๆ เหมือนอ่านหนังสือ สมัยนี้อุปกรณ์สำหรับอ่านหนังสือ “ไฟฟ้า” มีแพร่หลาย กลายเป็นว่าวารสารของเราที่แรกเมื่อทำได้คิดการล่วงหน้า เพื่อให้สอดคล้องกับความเติบโตแห่งวิทยาการคอมพิวเตอร์สมัยใหม่ ก็เข้ากันได้ดีเสียจริงๆกับเทคโนโลยีที่วุ่นนี้ ท่านผู้อ่านหลายท่าน ทั้งที่เป็นพระภิกษุและญาติโยมทั่วไปที่คุ้นเคยกับเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ เมื่อพบหน้าผม ก็เอวารสาร “ปัญญา” ฉบับที่ท่านเก็บไว้ในเครื่อง ประเภท “ไอแพด” เป็นต้น ออกมาอวดผม (อุปกรณ์พวกนี้ผมอยากเรียกว่า “กระดานชนวนไฟฟ้า” เพราะรูปร่างคล้ายกัน ทำงานบางอย่างก็คล้ายกันอีก) แล้วก็บอกว่า “อ่านในเครื่องสะดวกสบาย ไม่ต้องพิมพ์ออกมาใส่กระดาษเลย” ผมเห็น

เช่นนั้นก็อดดีใจไม่ได้ ที่งานของตนเป็นประโยชน์แก่มหาชน ตอนที่แรกทำนั้น ผมก็ตั้งใจไว้ล่วงหน้าว่าจะพยายามทำให้รูปลักษณ์ของวารสารและหนังสือสามารถเข้ากันได้ดีกับเครื่องไฟฟ้าพวกนี้ ว่าเป็นไปแล้ว หนังสือไฟฟ้านั้นได้เปรียบหนังสือกระดาษในบางด้าน เช่นหนังสือกระดาษพิมพ์หลายสีเท่าใดก็แพงมากเท่านั้น แต่หนังสือไฟฟ้าจะพิมพ์สักสีก็สีก็ไม่ใช่ปัญหาเลย และระบบการพิมพ์ดิจิทัลอย่างที่ใช้กับหนังสือไฟฟ้านั้นก็ได้เปรียบกว่าการพิมพ์ออฟเซตลงกระดาษ ตรงที่ระบบดิจิทัลสวยงามกว่า ในอนาคตผมเชื่อว่า ท่านผู้อ่านจะค่อยๆคุ้นเคยกับการอ่านในเครื่องมากขึ้น ผมนั้นแม้จะรักหนังสือกระดาษ แต่เวลานี้ก็ชอบอ่านในเครื่องมากกว่า เพราะสะดวกอย่างที่ว่า กระดาษชนวนไฟฟ้านั้นเขามักทำมาดี ใช้งานได้ทั้งวันเพราะแบตเตอรี่ออกแบบมาให้ทำงานยาวนาน เครื่องก็เบาใส่ย่ามไป ในนั้นมีหนังสือเป็นร้อยเป็นพันเล่มบรรจุอยู่ อยากอ่านเล่มไหนก็กดออกมาดู วัฒนธรรมการอ่านหนังสือบนเครื่องไฟฟ้านี้ ว่าเป็นไปแล้วจะรุ่งเรืองเพียงใด ส่วนหนึ่งก็ขึ้นอยู่กับคนที่ออกแบบหนังสือไฟฟ้าด้วย คนไม่น้อยปฏิเสธหนังสือไฟฟ้าเพราะเห็นว่าไม่สวยอย่างหนังสือกระดาษ เพราะคิดอย่างนี้แหละครับ ผมในฐานะคนจัดทำ นอกจากจะคิดเรื่องเนื้อหาของหนังสือและวารสาร ก็คิดถึงเรื่องรูปแบบอยู่เสมอ อยากให้งานออกมาสวยงาม มีรสนิยม สะดวกแก่การใช้งาน จึงพยายามเสาะแสวงหาโปรแกรมใหม่ๆที่จะมาช่วยทำให้หนังสือดูดี สมัยนี้โปรแกรมดีๆที่คนทำทำเป็นธรรมชาตินั้นมีมาก ผมก็ได้อาศัยโปรแกรมเหล่านี้แหละครับมาปรับปรุงรูปแบบของวารสารและหนังสือของพวกเราอยู่เสมอ

ในช่วงสองปีที่ผ่านมา ตัวผมเองได้ใช้ประโยชน์จากวารสาร “ปัญญา” และหนังสือไฟฟ้าที่อยู่ในเว็บไซต์ของพวกเราในการ

เรียนการสอนมาก เช่นสอนวิชาเกี่ยวกับการใช้ความคิดในทางพระพุทธศาสนาแก่นิสิตปริญญาเอกที่มหาจุฬา ก็ได้มอบหมายให้นิสิตอ่านวารสารบางเล่ม และหนังสือบางเล่ม ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับประเด็นที่เรียนในแต่ละสัปดาห์เพื่อเป็นข้อมูลบางส่วนในมือสำหรับเอามาถกกันในห้องเรียน เท่าที่ผมสังเกต นิสิตสนุกและชอบที่ได้อ่านงานพวกนี้ ก็แปลว่า งานที่เราช่วยกันทำมานี้ในทางปฏิบัติก็ได้ผลที่น่าร่วมกันชื่นใจอยู่พอสมควร ผมนั้น โดยนิสัยรักงานทำหนังสือ รู้สึกเสมอว่า หากจะให้เป็นอย่างไหนสักอย่างก็จะเลือกเป็น “ช่างทำหนังสือ” เป็นอันดับต้นๆ งานทำหนังสือไม่เหมือนงานศิลปะอย่างการทำเพลงหรือเขียนรูป เป็นงานอีกแบบหนึ่ง เมื่อแรกที่ลาสิกขามาทำหนังสือพิมพ์นั้น ผมได้รับมอบหมายงานจากบรรณาธิการให้เป็น “คนจัดหน้าหนังสือ” กับเขียนบทความประจำอยู่คอลัมน์หนึ่ง สมัยนั้นเรายังพิมพ์หนังสือด้วยการใช้ตัวเรียงที่หล่อด้วยตะกั่ว จำได้ว่าทำอยู่สองสามปี ระบบการพิมพ์ก็เปลี่ยนมาเป็นระบบคอมพิวเตอร์กราฟิก อันเป็นระบบเรียงพิมพ์ด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่ ราคาแพง พวกเราต้องไปจ้างร้านคอมพิวเตอร์กราฟิกพิมพ์ให้ เขาก็พิมพ์เป็นม้วนๆลงในกระดาษพิเศษแบบหนึ่ง เราก็ต้องเอามาตัดแปะด้วยมือ ช่วงนี้เองที่ผมได้ทำงานช่างหนังสือด้วยคือทำอาร์ตเวิร์คอันเป็นงานที่ต้องทำด้วยมือล้วนๆ ไม่เหมือนทำวารสารและหนังสือไฟฟ้าเวลานี้ที่สั่งด้วยคอมพิวเตอร์ งานที่ทำด้วยมือ นั้นเป็นรากฐานสำคัญของการที่เราจะทำหนังสือได้งาม ที่เล่ามานี้ผมเพียงแต่ต้องการบอกว่า ชีวิตที่ผ่านมาเกี่ยวข้องกับการทำหนังสือ ผมยังจำกลิ่นหมึก กลิ่นโรงพิมพ์ และอะไรอื่นๆที่เกี่ยวข้องได้ติดตาม ติดจมูก และติดใจ การที่เคยทำหนังสือแบบโบราณในยุคที่ยังใช้ตัวเรียงที่หล่อด้วยตะกั่ว นั้นเป็นสิ่งที่ผมคิดว่ามี

ค่ามาก เพราะเวลานี้แม้การพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ที่เราเรียกว่าระบบดิจิทัลจะก้าวหน้ามาก แต่ระบบที่ว่านี้ก็ทำได้ทำลายสุนทรียภาพของ “ตัวหนังสือ” ไปไม่น้อย ตัวพิมพ์แบบโบราณนั้นสำหรับผมงามกว่าตัวพิมพ์ดิจิทัล ตรงที่มีความคมชัดน้อยกว่า และมีความไม่สมบูรณ์ อันเป็นผลมาจากระบบการพิมพ์ที่ใช้หมึกทาตัวหนังสือที่เป็นตะกั่วแล้วกดลงบนกระดาษ (เหมือนที่เราใช้ตรายาง) ตัวตะกั่ว นั้นเมื่อพิมพ์ไปนานๆก็หักหรือบิ่นได้ แต่คุณสมบัติสองอย่างนี้เองที่ทำให้หนังสือที่เรียงพิมพ์ในยุคโบราณงามกว่าหนังสือสมัยนี้ที่เรียงพิมพ์แบบดิจิทัล ผมเคยพูดเล่นๆกับเพื่อนฝูงในวงการหนังสือด้วยกันว่า “ไม่ชอบใช้ฟอนต์สมัยใหม่ เพราะมันคมเกินไป ผมกลัวมันบาดมือ” ตัวอักษรภาษาไทยที่ใช้ในวารสาร “ปัญญา” และหนังสืออื่นๆนี้ (ตามที่กำลังเห็นอยู่ต่อหน้านี้แหละครับ) เป็นตัวโบราณสมัยรัชกาลที่ห้า เริ่มปรากฏใช้โดยโรงพิมพ์อัสสัมชัญ พ.ศ. ๒๔๔๑ สมัยนั้นเรียก “ตัวฝรั่งเศส” สมัยก่อนผมชอบใช้ตัวนี้มาก เวลาสั่งพิมพ์งานในยุคตัวตะกั่ว (ทราบมาว่า ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ก็ชอบฟอนต์ตัวนี้มาก ขอหรือสั่งให้สำนักพิมพ์ที่พิมพ์งานของท่านใช้ฟอนต์ตัวนี้เสมอ) สรุปความว่ารูปทรงของฟอนต์นี้เป็นของเก่า เขาเพียงเอามาทำเป็นฟอนต์ดิจิทัลเท่านั้น ส่วนตัวภาษาอังกฤษทราบไหมครับว่าฟอนต์ที่ผมเลือกใช้ที่ชื่อ “IM Fell English” นั้นเป็นฟอนต์ที่สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดใช้พิมพ์หนังสือรุ่นแรกๆของสำนักพิมพ์นี้ ราวปี 1670 ตกถึงวันนี้อายุก็ได้ ๓๔๒ ปีแล้ว สรุปคือ ตัวอักษรที่ปรากฏในวารสารและหนังสือของเราล้วนแล้วแต่อายุเกิน ๑๐๐ ปีขึ้นไป ผมเคยพูดเล่นๆกับคนที่ถาม (นิสิตสถาปัตยกรรมที่ผมไปบรรยายให้พวกเขาฟังไม่นานนี้) เรื่องการเลือกใช้ฟอนต์ว่า “ผมไม่ใช้ฟอนต์ที่อายุยังไม่ถึง ๑๐๐ ปี”

ตัวอย่างหนังสือที่ใช้พจนศักระบุ “IM Fell” ที่ใช้ในวารสาร “ปัญญา”
เล่มนี้ชื่อ “The Government of the Tongue”
พิมพ์ปี 1674 โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด

นอกเหนือจากเรื่องการทำหนังสือในฐานะที่เป็นงานช่างแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าสำคัญและน่าจะสำคัญมากกว่าเรื่องรูปแบบการทำหนังสือก็คือเนื้อหา มีสิ่งหนึ่งที่ผมอยากเรียนท่าน ‘ผู้อ่าน’ หรือที่ผมชอบเรียกกันในฐานะคนคุ้นเคยว่า ‘แฟนนูแฟน’ ว่า ในการเขียนอะไรก็ตามแต่ ผมคาดหวังสองสิ่งไปพร้อมๆกัน สิ่งแรกก็คือ หากว่าข้อเขียนที่ตนเขียนออกไปนั้นจะมีคุณค่าในแง่ที่ให้ความรู้

ความคิด หรือแม้แต่อารมณ์ชั้นเล็กๆน้อยๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อท่านผู้อ่าน ผมก็จะยินดีมาก ความรู้และความคิดนั้นผมเข้าใจว่าเป็นปัจจัยที่สนับสนุนกัน หมายความว่า ก่อนที่เราจะมีความคิดอ่านอะไรเกิดขึ้นแล้วแสดงออกให้คนอื่นทราบ เราควรมีความรู้อันหมายถึงข้อมูลพื้นฐานจำเป็นจำนวนหนึ่งสำหรับเป็นดินให้เสาคือความคิดได้ตั้งหลักปักฐานขึ้นก่อน ไม่มีใครสามารถแสดงความคิดอ่านออกไปได้บนความว่างเปล่า ผมเองก็เชื่อเช่นนั้น เพราะเชื่อจึงได้ชวนขวายเป็นหนังสือหรือฟังท่านที่มีความรู้ในบางเรื่องมากกว่า ผมท่านพูดอยู่เสมอว่าเสมอมาได้ขาด และเมื่อมานึกขึ้นได้ว่า ข้อเขียนในวารสารหรือในหนังสือที่มีชื่อของผมปรากฏอยู่ในบางแห่งก็น่าที่ท่านผู้อ่านจะคาดหวังว่าผมจะมีความรู้อะไรมานำเสนอบ้าง ก็เลยหมั่นเตือนตัวเองว่าจะต้องคำนึงถึงคุณภาพของงาน อะไรที่ไม่แน่ใจในแง่ข้อมูลก็ต้องศึกษาให้มั่นใจเสียก่อน ทั้งนี้ไม่ได้แปลว่าทำขนาดนี้แล้วจะไม่มีข้อผิดพลาด ผมถือว่าความผิดพลาดอันเกิดทั้งที่ตั้งใจว่าจะไม่ให้พลาดนั้น ท่านผู้อ่านก็คงรับได้ กฎแห่งกรรมก็คงไม่ว่า เพราะกฎแห่งกรรมพระพุทธเจ้าท่านว่าจะเอาโทษใครก็เฉพาะที่เขาจงใจที่จะไม่รับผิดชอบหน้าที่ของตนเท่านั้นแหละ คิดอย่างนี้ก็สบายใจ และขอถือโอกาสนี้พิจารณากับท่านแฟนานูแฟนว่า หากอ่านสิ่งที่ผมเขียนแล้วพบว่ามีข้อผิดพลาดในเชิงข้อมูลหรือข้อเท็จจริง โปรดอย่าได้รังรอที่จะเขียนจดหมายมาบอกกันเด้อครับ ไม่ต้องเกรงว่าผมจะรู้สึกเสียหน้า ชาวพุทธนั้นเราเตือนตัวเองอยู่เสมอครับว่า “ไม่ต้องกลัวเสียหน้า เพราะไม่มีหน้าให้เสียอยู่แล้ว” นี่ผมว่าตามหลักอนัตตาเชียวนะครับ

สิ่งที่สองที่ผมคาดหวังหรือคิดอยู่เสมอในใจส่วนหนึ่งก็สัมพันธ์กับสิ่งแรกที่ผมกล่าวข้างต้น เรื่องแรกนั้นผมคิดออกไปยังท่าน

ผู้อ่านเป็นหลัก เมื่อคิดเช่นนั้นแล้วก็ส่งให้เกิดอะไรบางอย่างกับผม ที่เป็นผู้ทำงานรับใช้ท่านแพนนานุแพนดังที่กล่าว เรื่องที่สองที่ผมคิด นั้นผมคิดย้อนเข้ามาหาตัวเอง สำหรับผม การเขียนหนังสือเป็น กิจกรรมทางปัญญาประเภทหนึ่ง และกิจกรรมที่ว่านี้ก็คงเหมือน กิจกรรมหลายอย่างในชีวิตเรา ที่อาจมองได้ว่าเป็นทั้ง “จุดหมาย” และ “วิธีการ” ไปพร้อมๆกัน

อ้ายสองคำนี้เนื่องจากต้นตอมันมาจากความคิดหรือวิธีคิดของฝรั่ง ท่านผู้อ่านบางท่านที่เป็นคนไทยแต่อาจไม่สู้เข้าใจ ก็ขอถือโอกาสอธิบายอย่างนี้ครับ นึกถึงเราเดินออกกำลังตอนเช้าหรือเย็น วันเสาร์ก็ได้ วันอื่นๆไม่เดินเพราะต้องรีบออกไปทำงานแล้วกลับดึก ตกวันเสาร์และอาทิตย์จึงได้เดิน

ถามว่า “เดินไปทำไม” ก็ตอบได้สองอย่างครับ หนึ่ง เดินเพื่อออกกำลังให้สุขภาพแข็งแรง คำตอบนี้เราก็จะเห็นได้ว่าจริงๆที่ต้องการได้จากการเดินนั้นคือสุขภาพที่ดี การเดินจึงกลายเป็นเครื่องมือพาไปหาสิ่งอื่น ซึ่งในที่นี้ก็คือการมีสุขภาพที่ดี สอง เดินเพื่อจะได้ไปชมดอกไม้ นกหนูปูปึกที่อยู่บริเวณที่จะไปเดินที่หมู่บ้านผมนั้นมีที่เป่ากว้างใหญ่มหาศาล นกสารพัดชนิดมาชุมนุมกันอยู่ที่นี่ หากผมไปเดินตอนใกล้ค่ำ พอโพล้เพล้หน่อยเท่านั้นแหละครับ ก็จะเห็นนกกลางคืนที่หาดูยากมากคือนกฮูก นกเค้าโมง หรือแม้แต่ต้นกแตก เกาะอยู่บนต้นไม้หรือเสาไฟ แรกๆก็ตกใจที่เห็นผม นานเข้าตอนนี้ไม่หนีแล้ว นกเค้าโมงคู่หนึ่ง (น่าจะ เป็นสามีภรรยากัน) น่ารักมาก ตัวป้อมๆเท่ากำปั้นเอง ตาโต เวลาผมเดินผ่านชอบโยกตัวและทำตาโตๆใส่ น่ารักพิลึก (มีรูปให้ดูข้าง

บน เอมามากอินเตอร์เน็ตครับ ไม่ได้ถ่ายของจริงที่เห็นมาให้ดู เพราะถ่ายไม่ได้ กล้องไม่ดีพอ) สรุปคือที่ผมเดินในแง่หลังนี้ไม่ใช่ เพื่อให้การเดินทางไปสู่อะไร (เช่นสุขภาพ) แต่ตัวการเดินทางมีค่าในตัวมันเอง เป็นความสุขในตัว เพราะเดินในสภาพเช่นนั้นเท่ากับการมีประสบการณ์ที่สวยงามในตัวเอง ได้เห็นนกหนูปูปีกอย่างที่กำลังกล่าว

ผมเขียนหนังสือสั้นในแง่หนึ่งก็เป็นความสุขในตัวมันเอง ไม่เคยรู้สึกว่าเป็นภาระเลย ในแง่นี้การเขียนหนังสือก็คงเหมือนการเดินทางที่เป็นประสบการณ์อันนำความรื่นรมย์มาให้แก่ชีวิต แต่ในขณะเดียวกัน ผมก็คิดว่า การเขียนหนังสือน่าจะเป็นหนทางหนึ่งที่ผมจะใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตัวเองในทางความคิดอ่าน ท่านนักเขียนบางท่านในบ้านเราหรือที่ไหนๆก็ตาม ท่านเขียนหนังสือเพื่อป่าวประกาศว่าท่านเชื่ออะไรบางอย่าง เมื่อเขียนแล้วมีคนไม่เห็นด้วย ทักท้วงมา ท่านก็จะโต้แย้งกลับ เพื่อแสดงว่าความคิดเห็นหรือความเชื่อของท่านยังถูกต้องหนักแน่นอยู่เสมอ ท่านที่เป็นนักเขียนหนังสือในแนวนี้มักเป็นผู้ที่เห็นว่าภาระในการเขียนงานของท่านอยู่ที่การเผยแพร่หลักการบางอย่างอาจจะในทางศาสนา การเมือง หรือแม้แต่ปรัชญา เพื่อให้คนในสังคมคล้อยตาม ท่านอาจจะเชื่อต่อไปว่า หากคนจำนวนมากคิดเหมือนท่าน สังคมก็จะดีขึ้น

ผมนั้นต่างจากท่านนักเขียนประเภทนี้ตรงที่ว่า ผมไม่มีหลักการอะไรที่จะเผยแพร่ในความหมายตามที่กล่าวข้างต้น เมื่อไม่มีหลักการที่แน่นอนที่จะแสดงออก การเขียนหนังสือก็เลยไม่ได้เป็นไปในท่วงทำนองและทิศทางดังที่พบในงานของท่านนักเขียนแบบข้างบนจะอย่างไรก็ตาม ผมมีความเชื่อบางอย่างในทางศาสนา การเมือง ปรัชญา และศิลปะ แต่เนื่องจากผมไม่เคยคิดว่าชีวิตตนจะต้องยึด

มันตรึงติดอยู่กับอะไรตลอดไป ดังนั้นเมื่อเขียนแสดงความเห็นส่วนตัว ในเรื่องที่ตัวเชื่อว่าดี มีเหตุผล ออกไปแล้ว หากท่านผู้อ่านไม่เห็นด้วย ท้วงติงมา ผมจะรับฟัง หลายครั้งที่เสียงท้วงติงเหล่านี้ช่วยให้ผมเปลี่ยนความคิดในบางเรื่อง หากจำได้ ในคำนำที่ผมเขียนสำหรับวารสาร “ปัญญา” ฉบับรวมเล่ม ปีที่ ๑ ผมพูดถึงเรื่อง “การหลับในทางวิชาการ” การปิดประตูสำหรับคำท้วงติงชี้แนะ หรือเห็นต่างไปจากที่เราคิดและเชื่อ อาจเข้าข่ายเป็นการหลับในทางวิชาการก็ได้ เมื่อหลับก็เป็นอันตราย อาจตื่นขึ้นมาแวบเดียว แล้วรถทยานลงเหวไปเลย หรือไม่ก็ลงไปทั้งที่หลับอยู่ ซึ่งให้ผลเหมือนกันคือตายสนิท ผมไม่อยากหลับใน และพบว่า การเขียนหนังสือช่วยให้ตื่นอยู่เสมอ เนื่องจากเรื่องนี้ผมคิดว่าเป็นประโยชน์แก่ตน และต้องทำตลอดเวลา ดังนั้น トラบเท่าที่สุขภาพไม่แยจนเกินไป ท่านแฟนานูแฟนก็จะได้อ่านวารสารและหนังสือ ได้ฟังเพลง ได้ดูรูปเขียน จากผมแน่นอนครับ

สองปีที่ผ่านมา นี้ อาจกล่าวได้ว่า สำหรับผมในฐานะบรรณาธิการ นักเขียน ภาวโรง และอื่นๆ ที่ทำหน้าที่หลักๆ ในการผลักดันให้มีวารสาร “ปัญญา” ออกมาให้แฟนานูแฟนอ่านทุกเดือน อาจจะมีเพลงและหนังสือเล่มกว่าไปตามจังหวะที่เหมาะสม งานเหล่านี้ผมเริ่มรู้สึก “นิ่ง” พอสมควรแล้ว ในแง่ที่ว่า การทำวารสารและงานอื่นที่พ่วงตามมาด้วยได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตผมไปแล้ว เมื่อเป็นส่วนหนึ่ง ก็ไม่รู้สึกเป็นภาระ ดังที่เรียนข้างต้น ตรงข้าม หากมีอันจำเป็นต้องว่างเว้นจากงาน เช่นป่วย ก็รู้สึกเหมือนว่าชีวิตขาดอะไรไปสักอย่าง

ชีวิตนั้นสำหรับผมเป็นเรื่องของการแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ อยู่เสมอ หากเป็นไปได้ และโดยทั่วไป ที่ผ่านมา เมื่อรู้สึกว่าการนิ่ง

แล้วในบางเรื่อง ผมก็จะเริ่มหันไปมองหาช่องทางใหม่ๆที่จะ “ทำอะไร” ซึ่งบางส่วนก็เพื่อตนเอง และบางส่วนก็เพื่อคนอื่น เวลานี้สิ่งที่ผมยังคิดอยู่ในใจตลอดเวลา แม้จะไม่แน่ใจนักว่าจะทำได้หรือไม่ ก็คือ อยากขยายงานอย่างที่ทำอยู่ในเว็บไซต์วารสาร “ปัญญา” ให้กว้างขวางออกไปอีก การขยายงานมีสองความหมายหนึ่ง หมายถึงขยายในทางปริมาณ สอง หมายถึงขยายในทางขอบเขตของงาน ใจผมนั้นค่อนข้างร้อนรนในเรื่องที่อยากให้ประเทศที่ผมรัก และพี่น้องอันได้แก่พลเมืองของประเทศนี้ที่ผมรัก โดยเฉพาะคนยากไร้ที่ไม่มีโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมเขา ได้มีบรรยากาศทางปัญญาและความงามให้เราอยู่อาศัย เหมือนมีน้ำที่ใสสะอาดสำหรับปลา เวลาอยู่ต่างบ้านต่างเมือง ผมรู้สึกมากในเรื่องนี้ เมื่อรู้สึกก็เป็นทุกข์อยู่ลึกๆภายในใจ ไปเห็นชาติที่เขาเจริญแล้วมีงานทางสติปัญญาไม่ว่าจะในทางหนังสือหรืองานศิลปะ ก็อดห่อเหี่ยวใจไม่ได้ เมื่อหันมามองบ้านเมืองของตน เองง่ายๆครับ สิ่งที่เราสอนในมหาวิทยาลัยบ้านเรา นับแต่มหาวิทยาลัยชั้นดี ไล่ลงไปจนถึงมหาวิทยาลัยชั้นปลายๆแล้ว ไม่น่าจะมีอะไรที่เราสร้างขึ้นเอง เราจดจำและเรียนรู้สิ่งที่นักคิดต่างชาติเขาสร้างขึ้นแล้วเอามาถ่ายทอดให้คนของเราทั้งสิ้น มหาวิทยาลัยที่ดีหน่อยก็น่าจะถ่ายทอดได้ใกล้เคียงต้นแบบเขา ส่วนมหาวิทยาลัยบ้านนอกของคนยากคนจนก็เสี่ยงกว่า ในแง่ที่ลูกหลานอาจได้รับการถ่ายทอดความรู้ชนิดที่ห่างไกลจากต้นแบบของเขา ผมสอนปรัชญา ผมรู้ดีครับว่า จะหาที่สอนตรงตามที่ต้นแบบเขาคิดไว้นั้นยากลำบากจริงๆ ความรู้ที่เราไปเรียนมาจากเขาแล้วเอามาสอนคนของเราจึงอยู่ในสภาพที่เป็นเงารางๆ คิดแล้วเศร้าและเจ็บใจ

ผมเห็นด้วยว่า บรรดาสรรพวิทยาที่ดีๆอันต่างชาติเขาคิดขึ้นเรา

ต้องตามเรียนรู้ให้เข้าใจ พร้อมกันนั้น เราก็ต้องคิดสร้างวิทยาการ และศิลปกรรมชั้นดีเลิศของเราเองด้วย เองงานแรกก่อน ทำอย่างไรเราจึงจะมีแหล่งที่เผยแพร่ความรู้ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศได้อย่างมีคุณภาพ ใกล้เคียงหรือตรงเป๊ะกับต้นฉบับที่เขาสร้างขึ้น ในทางต่างๆ เช่นรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ปรัชญา ศิลปะ เป็นต้น โดยที่แหล่งที่ว่าจะต้องเป็น “แหล่งเปิด” คือใครก็เข้าถึงได้โดยไม่เสียเงินทอง

หน่วยงานที่ดูๆ น่าจะเป็นตัวต้นคิดในเรื่องนี้เช่น “สภาวิจัยแห่งชาติ” หรือ “สกว” นั้นผมเชื่อว่าท่านก็คงเข้าใจเรื่องนี้ และน่าจะชวนขวายอยู่พอสมควรที่จะทำอะไรบางอย่างเพื่อลดช่องว่างที่ผมกล่าวถึงข้างต้น แต่หน่วยงานเหล่านี้เท่าที่เห็นเวลานี้ก็ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากระบบการสื่อสารสมัยใหม่ ที่อะไรๆ ก็รวดเร็วและไปไกล เข้าถึงมหาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด เพราะไปตาม ‘สายเคเบิล’ และ ‘คลื่น’ ในรูปของข้อมูล ‘ไฟฟ้า’ หรือ ‘ดิจิทัล’

ลองจินตนาการดูนะครับ สมมติว่าเรามีหน่วยงานของรัฐสักหน่วย มีตึกที่ทำการขนาดเท่าตึกกระทรวงกลาโหมที่เราเห็นข้างวัดพระแก้ว ในตึกนั้นมีพนักงานประจำอยู่ราว ๓๐๐ คน พนักงานเหล่านี้เหมือนพนักงานในสำนักพิมพ์หรือหนังสือพิมพ์ มีหน้าที่ทำ ‘วารสารทางวิชาการ’ ที่เข้มๆ หน่อย ‘นิตยสาร’ ที่ให้ความรู้ปนสาระบันเทิง หนังสือเล่มในแขนงต่างๆ หนังสือวิชาการประเภทที่ต้องใช้ในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนก็มี หนังสือเด็กก็มี สรุปคือมีหนังสือและงานทางปัญญาให้เข้าไปอ่าน ไปโหลดมาเก็บ ทำอย่างเป็นระบบ สวยงาม มีคุณภาพ เด็กโรงเรียนบ้านโคกอีแห้วที่ขอนแก่นก็เข้าถึงแหล่งความรู้เหล่านี้ได้ไม่ต่างจากเด็กโรงเรียนเตรียมอุดม-

ศึกษา ใช้เงินสักปีละ ๕๐๐ ล้านบาท ผมก็คิดว่าคุ้ม ว่าเป็นไปแล้ว งบประมาณที่เราให้แก่การทำวิจัยแบบเป็นขยะ ใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ น่าจะมากกว่า ๕๐๐ ล้านบาทเสียด้วยซ้ำ เรามาลองคิดเรื่องนี้กันจริงๆ ดีไหมครับ ฝากเรียนท่านผู้หลักผู้ใหญ่ที่ “สภาวิจัย” และ “สกว” ด้วยนะครับ

มีเรื่องแปลกแต่จริงอันหนึ่งที่ผมคิดว่าสะท้อนปัญหาที่ผมกำลังพูดอยู่ตอนนี้ได้ดีที่สุด มหาวิทยาลัยไทยนั้นแทบจะไม่มี “สื่อสิ่งพิมพ์” ที่ได้มาตรฐานในรูปของวารสารดีๆ แน่ๆ อย่างที่เอกชนทำ ทั้งที่มหาวิทยาลัยเป็นที่ชุมนุมของศาสตราจารย์ ดอกเตอร์ และอะไรอีกมาก เอกชนนั้นความรู้น้อยกว่ามหาวิทยาลัย แต่ก็ทำงานได้เกินหน้ามหาวิทยาลัย แปลว่า การจะได้มาซึ่งสื่อที่จะให้ความรู้แก่มหาชนนั้นต้องการอะไรบางอย่างที่ไม่ใช่เพียงคนมีความรู้เท่านั้น ผมเคยพูดเล่นๆ ว่า “อาจารย์มหาวิทยาลัยนั้นล้วนแต่เก่งๆ เหมือนนักว่ายน้ำฝีมือดี ปัญหาคือ เมื่อเข้ามาอยู่ในมหาวิทยาลัยแล้ว มหาวิทยาลัยก็จับเอานักว่ายน้ำฝีมือดีเหล่านี้มามัดมือมัดตีนรวมกันแล้วโยนลงสระ ผลคือตายขึ้นอืดหมด เพราะว่ายน้ำไม่ได้” เอกชนนั้นเขามองหานักว่ายน้ำฝีมือดี ได้มาสักคนสองคนเขาก็ดีใจแล้วเสร็จแล้วก็ปล่อยให้นักว่ายน้ำที่จ้างมาแสดงฝีมือ คนเรามือเท้าเป็นอิสระก็ย่อมมีผลงานให้เห็น

หากไม่แน่ใจว่าทำเองแล้วจะดี ก็ว่าจ้างเอกชนให้ทำแทน มีการเปิดประมูลอย่างเป็นอิสระ ตรวจสอบได้ อันนี้ก็น่าจะช่วยแก้ปัญหาได้จริงๆ ผมสนับสนุนให้จ้างเอกชน บรรณาธิการหรือนักทำหนังสือดีๆ ในบ้านเรานั้นมีมาก คนเหล่านี้มีความคิด มีสายตามองเห็นความมอกงามของอนาคต เราต้องการคนพวกนี้ ให้ค่าจ้างงามๆ สมที่เป็นนักว่ายน้ำระดับเลิศ เสร็จแล้วก็คอยเก็บเกี่ยวผลงานของ

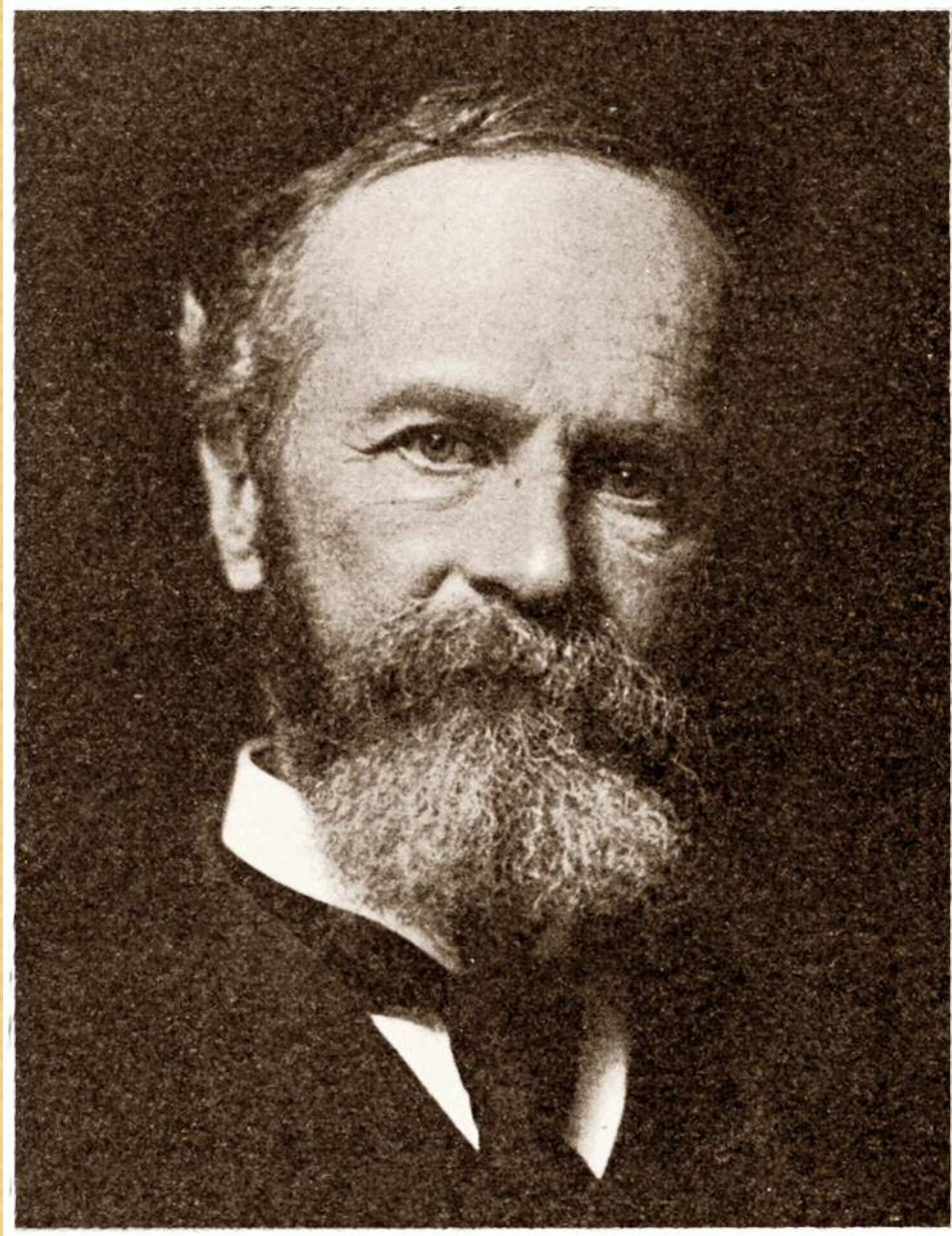
พวกเขาอันเกิดจากการได้แสดงฝีมือลายมือ เนื่องจากสิ่งที่เก็บเกี่ยวมานี้ เป็นสมบัติร่วมของชาติ คนที่ได้ประโยชน์ที่สุดแล้วก็คือประชาชน เจ้าของภาณินันและขอรับท่านเอ๋ย

ที่เขียนมาข้างต้นก็เพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนในใจของผมเท่านั้นแหละครับ หากรัฐไม่สนใจทำ เอกชนเราก็น่าจะทำได้ การพิมพ์หนังสือธรรมะเพื่อแจกจ่ายกันนั้นเราก็ทำกันอยู่แล้ว หากจะลองเปลี่ยนมาพิมพ์หนังสือที่ให้ความรู้แก่สาธารณชนดังที่ผมเรียนข้างต้นบ้างก็น่าจะดี มูลนิธิที่ก่อตั้งเพื่อจรรโลงพระพุทธศาสนานั้นก็มีในบ้านเราไม่น้อย มูลนิธิเหล่านี้ก็น่าจะมีกำลังความสามารถที่จะทำงานในแนวทางที่ผมเสนอมานี้ได้

ในระหว่างที่เรากำลังรอให้ดอกไม้แห่งความหวังตามที่บรรยายข้างต้นผุดขึ้น ก็น่าชื่นใจที่เวลานี้เอกชนก็ได้ทำเรื่องเหล่านี้ไปบ้างตามกำลังของตนแล้ว วัตถุประสงค์วันของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์นั้นเป็นตัวอย่างได้ ทางวัดจัดการทำให้งานนิพนธ์ของท่านเจ้าคุณเป็นสิ่งที่มหาชนเข้าถึงได้ง่ายดายและฟรี ช่วยกันคนละแรงอย่างนี้ อะไรก็คงดีขึ้น สังคมเราก็จะเป็นสังคมแห่งปัญญา ผู้คนมีพละทานมัยทางความคิดเข้มแข็ง นานเข้าเราก็คงมีนักคิดที่เป็นต้นแบบของวิทยาการบางอย่างของเราเอง คราวนี้ชาติที่แต่เดิมเราต้องไปศึกษาของเขา ก็คงต้องหันมาศึกษาของเราบ้าง ความคิดนี้แม้จะแฝงความยึดมั่นในชาติ ก็เป็นความยึดมั่นที่ดี ยึดแล้วค่อยปล่อยทีหลังก็ได้ครับ เหมือนหาเงินก่อน แล้วเอามาทำบุญ ◉

สมภาร พรมทา

ตุลาคม ๒๕๕๕

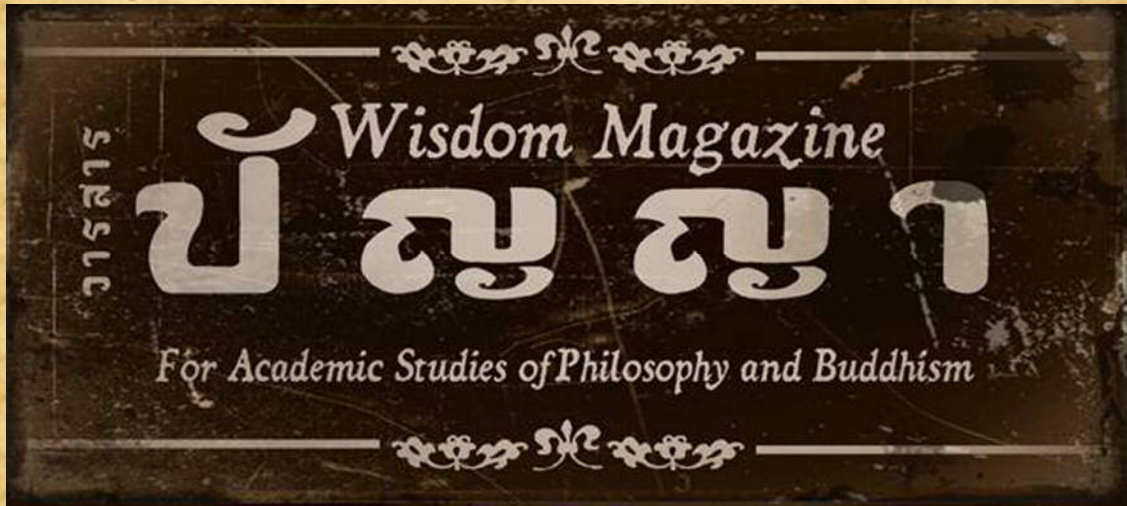
The world we see that seems so insane is the result of a belief system that is not working. To perceive the world differently, we must be willing to change our belief system, let the past slip away, expand our sense of now, and dissolve the fear in our minds.

-William James

เนื้อหาภายในเล่ม

- เรื่องพิเศษ : บันทึกน้ำท่วม ๒๕๕๔ (หน้า ๖)
- ชราวุฒติกถา ตอนที่ ๓ : แบบแผนของจักรวาล (หน้า ๖๙)
- บทความพิเศษ : มนุษย์ ความรู้ และความเชื่อ (หน้า ๑๓๒)
- ทัศนะทางปรัชญาของผม (ตอนที่ ๑) (หน้า ๑๙๘)
- ทัศนะทางปรัชญาของผม (ตอนที่ ๒) (หน้า ๒๕๙)
- ทัศนะทางปรัชญาของผม (ตอนที่ ๓) (หน้า ๓๒๓)
- ทัศนะทางปรัชญาของผม (ตอนที่ ๔) (หน้า ๓๘๓)
- ชราวุฒติกถา ตอนจบ : เดินไปสู่หนใด (หน้า ๔๕๐)
- จิตร ภูมิศักดิ์ ในส่วนลึกความรู้สึกของผม (หน้า ๕๑๖)
- ศิลปะคือน้ำและไฟ (หน้า ๕๓๙)
- กายกับใจ (หน้า ๖๐๐)
- พระเจ้าเป็นเจ้าของ (หน้า ๖๔๔)
- ศาสนากับศิลปะ (หน้า ๗๐๖)

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ❁ ตุลาคม ๒๕๕๔

เนื้อหาในเล่ม

เรื่องพิเศษ : บันทึกน้ำท่วม 2554 (หน้า 6)

จากบรรณาธิการ

ความกลัวของประชาชน

ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมา ฉันมีเรื่องที่ทำให้รู้สึกอึดอัดใจ ซึ่งไม่ใช่เรื่องส่วนตัว หากเป็นเรื่องส่วนตัว ฉันก็ไม่จำเป็นต้องเอามาพูดในที่สาธารณะอย่างนี้ ฉันเข้าใจว่าคนไทยที่มีความคิดจำนวนไม่น้อยในบ้านเราก็คงรู้สึกคล้ายๆ กับฉันนี้ เมื่อเรารู้สึกอึดอัดร่วมกันในเรื่องส่วนรวม ก็ไม่ควรปล่อยให้กลายเป็นความอึดอัดส่วนตัว เพราะการทอนเรื่องส่วนรวมลงไปเป็นเรื่องส่วนตัวไม่ช่วยแก้ปัญหาอะไร

ฉันจะไม่อ้อมค้อมละ จะขอเรียนท่านผู้อ่านวารสาร “ปัญญา” ตรงๆ ว่าฉันกำลังพูดถึงบรรยากาศทางความคิดของคนไทยเราเกี่ยวกับเรื่องสถาบันกษัตริย์ ฉันคิดว่าเรื่องนี้ทำให้เรามีความสุขในชีวิตลดลงไปมาก ก่อนหน้านี้บ้านเมืองเราไม่เคยมีปรากฏการณ์อันบั่นทอนความสุขของเราเช่นนี้ ทั้งที่เราก็มีสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างเช่นเวลานี้ แปลว่า เรื่องนี้อาจไม่เกี่ยวกับ “ตัว

สถาบัน” แต่เกี่ยวกับ “บรรยากาศที่สังคมไทยคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์” เรื่องที่ผมจะมาปรับทุกข์และชวนคุยเพื่อช่วยกันหาทางออกเวลานี้จึงไม่เกี่ยวกับตัวสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่เกี่ยวกับพวกเราที่เป็นคนไทยด้วยกันนี้แหละ เราควรมาเริ่มต้นคิดกันจริงๆ จังๆ ว่า เมื่อคนไทยคิดเห็นและรู้สึกต่างกันเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไรท่ามกลางความเห็นและความรู้สึกที่ต่างกันนี้ อันนี้คือคำถามหลักที่ผมอยากชักชวนท่านผู้อ่านวารสารเราช่วยกันคิด ความคิดเห็นของคนเรานั้นเกี่ยวกับทุกเรื่องจะให้สอดคล้องกันเป็นไปไม่ได้เลย แม้แต่ความรู้สึกของคนเกี่ยวกับของที่สำคัญมากๆ เช่น ศาสนาก็ไม่เหมือนกัน บางคนศรัทธา บางคนไม่ศรัทธา ขนาดศาสนาที่สำคัญกว่าสถาบันกษัตริย์ คนก็เห็นไม่ตรงกัน ดังนั้นการที่คนไทยเราเห็นต่างกันในเรื่องกษัตริย์ย่อมสมควรมองว่าเป็นเรื่อง “ปกติธรรมดา” หมายความว่า การจะมีคนไทยบางส่วนเคารพกษัตริย์ก็เป็นเรื่องธรรมดา และการที่มีคนไทยบางส่วนไม่เคารพก็เป็นเรื่องธรรมดาอีกเช่นกัน

คำถามแรกที่ผมอยากเรียนถามก็คือ “เราทำได้ไหมที่จะเห็นว่า การมีคนไทยบางส่วนไม่เคารพศรัทธาพระมหากษัตริย์เป็นเรื่องธรรมดา” นี่คือโจทย์ข้อแรก ตอบข้อนี้ได้ ข้ออื่นๆที่จะตามมาก็จะตอบได้เป็นเปลาะๆไป

คำตอบสำหรับคำถามนี้หากท่านผู้อ่านอ่านที่ผมเกริ่นนำมาก่อนข้างต้นก็จะเห็นว่าโน้มไปในทางที่จะรับว่า “ก็เป็นเรื่องธรรมดา เพราะขนาดพระศาสดาในศาสนาที่สูงส่งกว่ากษัตริย์มากมาย คนส่วนหนึ่งก็แสดงตนว่าไม่เคารพนับถือได้” อันที่จริง ผมคิดว่าคนไทยส่วนที่แสดงตนว่าเคารพศรัทธาพระมหากษัตริย์นั้นก็น่าจะยอมรับสมมติฐานข้างต้นได้ หมายความว่า สำหรับคนไทยเหล่านี้ “คุณจะไม่เคารพศรัทธาในหลวงไม่มีใครห้ามคุณได้ แต่การไม่เคารพไม่ได้แปลว่าคุณจะแสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยามพระองค์ท่านได้”

คำถามที่สองของผมคือ “ทัศนคติข้างต้นนี้มีเหตุผลไหม” ผมคิดว่ามีเหตุผล ศาสนาที่คนบางคนบอกไม่เคารพศรัทธานั้นหากจะมีคนมาดูหมิ่นเหยียดหยาม คนที่เขาไม่นับถือศาสนาก็รับไม่ได้ อย่างผมเป็นชาวพุทธ การจะมีคนบอกว่าไม่เคารพนับถือพระพุทธเจ้าผมรับได้ แต่จะมาใช้วาจาดูหมิ่นเหยียดหยามพระองค์ อันนี้รับไม่ได้ เมื่อคิดอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเราเช่นนี้ ผมคิดว่าฝ่ายที่

ไม่เคารพศรัทธากษัตริย์ก็ต้องเข้าใจด้วย

สิ่งที่ผมกล่าวข้างต้นมีคำสำคัญที่เป็นหัวใจของเรื่องอยู่คือคำว่า “ดูหมิ่นเหยียดหยาม” คำนี้หมายความว่าอย่างไร สำหรับผม ความหมายตรงๆก็คือ “ด่า” ด่าก็คือสรรหาถ้อยคำมาใช้โดยคิดว่าคนฟังจะเป็นเจ้าตัวเองหรือคนที่เขาเกี่ยวข้องด้วยในทางเคารพรักฟังแล้วจะโกรธ ยกตัวอย่างเช่น วันหนึ่งในอินเทอร์เน็ตเน็ตมีคนคนหนึ่งเขียนถึงผม เขาไม่ชอบความคิดของผมในบางเรื่อง แต่เมื่อเขาจะแสดงความเห็นเกี่ยวกับความคิดของผม เขาเขียนว่า “ไอ้สมภาร ไอ้ลาวลืมหำพืด มึงคิดอย่างนี้ได้ไง” นี่แหละครับตัวอย่างของคำด่าหรือคำที่แสดงอาการดูหมิ่นเหยียดหยาม มีคนเขียนถึงพระพุทธเจ้าในอินเทอร์เน็ตเน็ตว่า “ไอ้คนนี่ทิ้งลูกเมียไปบวช กูไม่นับถือมันหรอก” นี่ก็ด่า ชาวพุทธรับไม่ได้หรอกครับ แม้จะเป็นชาวพุทธที่ใจกว้างขนาดรับได้ที่จะมีคนวิจารณ์พระพุทธเจ้าอย่างมีเหตุผลก็ตาม เพราะการวิจารณ์ด้วยปัญญานั้นไม่จำเป็นต้องแปลว่าคนวิจารณ์เกลียดสิ่งนั้น แต่การด่าแปลว่าเกลียดสิ่งนั้น

คำถามที่สามของผมก็คือ “สังคมเราจะยอมให้ประชาชนพลเมืองแสดงความเกลียดชังผ่านทางวาจาแก่สิ่งที่ตนไม่ชอบได้ไหม” ผมเชื่อว่าคำตอบน่าจะโน้มไปในทางที่บอกว่า “ไม่” กฎหมายว่าด้วยการหมิ่นประมาทนั้นใช้ในประเทศอารยะทุกประเทศ กฎหมายนี้โดยสาระก็คือการบอกว่า คุณมีสิทธิไม่ชอบ แต่ไม่มีสิทธิด่า หรือแสดงสัญลักษณ์ใดๆก็ตามให้คนหรือสิ่งที่คุณไม่ชอบเขาเจ็บช้ำน้ำใจ แม้ไม่มีกฎหมายเอาผิด โดยจริยธรรมอันมาจากสามัญสำนึกพื้นๆ เรารู้ว่าไม่มีใครจะสามารถไปด่าคนอื่นได้ เรื่องนี้ไม่ถูก ศิลปะในพระพุทธศาสนานั้นบอกชัดเจนครับว่า การด่าคนอื่นผิด

เมื่อคิดเช่นนี้ การมีกฎหมายที่เขียนไว้ว่า ใครด่าว่าหรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายกษัตริย์ถือว่ามีความผิด ย่อมเป็นเรื่องที่เราเข้าใจได้ ใครไม่เข้าใจก็ลองเปลี่ยนคำว่า “กษัตริย์” เป็น “ตนเอง” แล้วถามว่า หากจะมีใครมาด่าเราแข่งเรา พุดจาอาฆาตเราว่าเจอที่ไหนกูจะเหยียบมึง เราจะรับได้ไหม ไม่มีใครที่สติดีรับได้หรอกครับ เมื่อคิดอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเราอย่างนี้ เราก็ต้องรับว่าการมีกฎหมายปกป้องพระมหากษัตริย์อย่างที่เป็นอย่างเวลานี้มีเหตุผล

จะอย่างไรก็ตาม ในบางกรณีการดูหมิ่นเหยียดหยามพระมหากษัตริย์ก็

เป็นเรื่องเข้าใจได้ทันที แต่ในบางกรณียังเป็นปัญหา ยกตัวอย่างเช่น คนบางคนเข้าไปดูหนัง เมื่อเขาฉายหนังอันแสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ก็ไม่ลุกขึ้นยืนเหมือนคนอื่น เพราะเขาคิดว่าเขาไม่เคารพศรัทธากษัตริย์ ถ้ามว่า การกระทำเช่นนี้เข้าข่ายดูหมิ่นเหยียดหยามหรือไม่

คำถามที่สี่ของผมคือ “สังคมเราจะมีวิธีจัดการกับเหตุการณ์ที่คาบลुकคาบดอกอย่างไร” เพราะในอนาคตผมเชื่อว่าอาจมีคนทำอย่างนี้มากขึ้น เวลานี้ก็มีการเขียนข้อความ ‘ไม่ยืนไม่ใช่อาชญากรรม’ พิมพ์ไว้บนเสื้อยืดจำหน่ายกัน แปลว่ามีคนไทยจำนวนหนึ่งเห็นว่า ฝ่ายที่ไม่เคารพกษัตริย์ย่อมมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะสงวนสิทธิ์ ไม่แสดงความเคารพ ก็เหมือนคนที่ไม่ศรัทธาศาสนา เขาก็ไม่ไหว้พระ

ตามความคิดผม การไม่ลุกแสดงความเคารพไม่ใช่การเหยียดหยาม แต่นี่คือการประนีประนอมที่สุดแล้ว คนเช่นนี้คงคิดว่า “พวกคุณจะยืนก็ยืนเถิด ผมเคารพความคิดพวกคุณ แต่ผมขอสงวนสิทธิที่จะไม่ยืนได้ไหม เพราะผมคิดอีกอย่าง” การเงยบไม่อาจตีความว่าเป็นการด่าได้ฉันใด การไม่ยืนก็ไม่มีทางตีความว่าเป็นการเหยียดหยามได้ฉันนั้น

จะอย่างไรก็ตาม เรื่องเช่นนี้เราจะพิจารณาในแง่กฎหมาย หรือปรัชญาสังคม อย่างเดียวไม่ได้ เราต้องคำนึงถึงจารีตประเพณีและวัฒนธรรมด้วย คนที่เขาศรัทธาพระเจ้าอยู่หัวเขาอาจบอกว่า “การฉายหนังหรือแสดงมหรสพนั้น เขามีธรรมเนียมเปิดหรือเล่นเพลงสรรเสริญพระบารมีมานานแล้ว คนเขาก็ถูกถวายความเคารพพระองค์ท่านกันถ้วนหน้า คุณก็ทราบนี้ หากไม่อยากยืนเราก็ไม่ว่า ก็อย่ามาดูหนังซีฟ่อมหาจำเริญ เข้าไปดูที่บ้านก็ได้” ความคิดนี้ท่านผู้อ่านคิดว่ามีเหตุผลไหม ผมคิดว่ามี

จะอย่างไรก็ตาม คนที่เขาไม่เต็มใจยืนเขาก็อาจอ้างว่า โรงหนังเป็นสถานที่สาธารณะ ดังนั้นเขาย่อมมีสิทธิในฐานะพลเมืองไทยที่จะไปดู ใครจะห้ามไม่ได้ นี่ก็มีเหตุผล จอห์น สจ๊วต มิลล์กล่าวว่า คนในสังคมที่ยึดถือจารีตประเพณีบางอย่างอาจไม่ชอบใจที่เห็นคนบางคนหักประเพณี เมื่อไม่ชอบใจก็บอกกล่าวได้ เตือนได้ หรือเตือนแล้วไม่ฟังก็ไม่คบค้าสมาคมด้วยได้ นี่คือสิ่งสูงสุดที่ทำได้ แต่จะออกกฎหมายเอาผิดไม่ได้ ดังนั้น คนที่ไม่ยืนนั้นผมยังมองไม่

ออกว่ากฎหมายจะเอาผิดได้อย่างไร หากท่านเอาผิด ผมจะสนใจเป็นพิเศษ

ที่กล่าวมานี้ไม่ได้แปลว่าผมสนับสนุนให้ไม่ยื่น ผมไปดูหนัง ผมก็ยื่นด้วยความเต็มใจ ผมมีความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับกษัตริย์ที่ทำให้ผมเต็มใจยื่น แต่ถ้าข้างๆผมมีคนไม่ยื่น ผมก็คงไม่โกรธเขา ว่าไปแล้ว พวกที่ไม่ยื่นนี้บางคนน่าจะเป็นคนมีความคิด มีอารมณ์ที่มุ่งมั่นเป็นพิเศษในเรื่องที่ตนเห็นว่าไม่ชอบ คนเช่นนี้ผมมองว่าเป็นทรัพยากรที่มีค่าของชาติ อย่าไปทำร้ายพวกเขาเลย ครับ วันหนึ่งข้างหน้า คนเหล่านี้อาจทำบางสิ่งที่เป็นประโยชน์มหาศาลแก่ชาติได้ ผมเชื่ออย่างนั้น

อันที่จริง ทางแก้หรือลดความขัดแย้งแบบนี้ลงก็คือ การทบทวนว่า ในสถานที่ “สาธารณะ” อันหมายถึงที่ที่ใครก็ไปได้ ไม่ว่าเขาจะคิดจะเชื่ออย่างไร เราควรหาโอกาสลดการจัดแสดงสิ่งนี้อาจก่อให้เกิดความวิวาทบาดหมางกัน เช่นการเปิดหรือฉายเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงหนัง ชาวในพระราชสำนักทางโทรทัศน์นั้นผมคิดว่าไม่มีปัญหา เพราะต่างคนต่างก็เปิดดูเฉพาะตนที่บ้าน ใครไม่ชอบก็ปิด คนที่เทิดทูนสถาบันแรกๆก็อาจรับไม่ได้ เขาอาจบอกว่า “ปู่ฉันก่อนดูหนังก็ต้องลุกยืนเคารพพระองค์ท่าน นี่รุ่นเราจะถอดหนังพระองค์ออกหรือ” ก็น่าเห็นใจครับ แต่อย่างที่พูด ที่สุดแล้วสังคมก็ต้องมีปรัชญาหรือหลักการ สถานที่สาธารณะอาจมีความหมายได้หลายแบบ บางคนอาจบอกโรงหนังไม่ใช่ เจ้าของโรงอาจบอกว่าพวกที่ไม่ยื่นไม่ต้องเข้ามา เราก็ต้องเคารพเขา ถนนหนทางนั้นน่าจะเป็นสถานที่สาธารณะ สถานที่ราชการก็เช่นกัน ดังนั้น ว่าไปแล้วสถานที่ที่เอ่ยนามมานี้น่าจะคิดอย่างจริงจังได้แล้วว่า หากเรามีความเห็นต่างกันในเรื่องกษัตริย์มากขึ้น การจัดแสดงใดๆก็ตามเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่านก็อาจจำเป็นต้องลด ไม่ใช่เราไม่ให้เกียรติพระองค์ แต่เรามีหลักว่าสถานที่สาธารณะจะต้องไม่เป็นที่แสดงสิ่งนี้อาจสร้างความขัดแย้งปล่อยให้เอกชนที่เขาศรัทธาพระองค์กระทำไป รัฐอยากสนับสนุนก็ไปอำนวยความสะดวกแก่เอกชน แต่จะเป็นแรงงานไม่ได้ ภาษีของประชาชนนั้นเราต้องรับว่ามาจากทั้งคนที่เขาศรัทธาและไม่ศรัทธาสถาบัน รัฐมีสิทธิใช้ภาษีประชาชนเฉพาะในเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ไม่ว่าคุณเชื่อหรือไม่เชื่ออะไรอย่างทำถนน ไฟฟ้า โรงเรียน ประปา เท่านั้น ๐

เรื่องพิเศษ
บันทึกน้ำท่วม ๒๕๕๔

ภาพรั้วบ้าน วันที่ 20 ตุลาคม 2554

-๑-

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๔ ผมเข้าไปส่งคะแนนสอบปลายภาคของภาคการศึกษาต้น ๒๕๕๔ ที่ทำงานแล้วฝากรถไว้บนอาคารจอดรถ จากนั้นก็นั่งแท็กซี่กลับบ้านที่คลองห้า รัชบุรี ตอนออกมาจากบ้านนั้น ภรรยา นั่งมาด้วย ระหว่างทาง ญาติของภรรยาที่จังหวัดนครสวรรค์โทรศัพท์คุยกับภรรยาผมมาตลอดทาง เท่าที่ฟังจากเสียงการสนทนาของภรรยา ดูเหมือนทางโน้นน้ำกำลังเข้าบ้าน น้ำเข้ามาอย่างรวดเร็ว ระยะทางจากบ้านผมมายังจุฬานี้ใช้เวลาขับรถ

ประมาณชั่วโมงครึ่ง ทราบไหมครับว่า ภายในช่วงเวลาเท่านี้ สถานการณ์น้ำท่วมบ้านญาติที่นครสวรรค์พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว เมื่อรถลงโพลล์เวย์ เลียงภรรยาผมตะโกนบอกให้ญาติที่นครสวรรค์พาแม่อพยพออกไปจากบ้านทันที อย่าได้ห่วงทรัพย์สินอะไรทั้งนั้น เมื่อนั่งแท็กซี่กลับบ้าน ภรรยาก็ยังโทรศัพท์สอบถามสถานการณ์จากทางโน้นอยู่ ทราบว่าตอนนั้น พวกทางโน้นไปถึงศูนย์อพยพแล้ว ผมเองได้แต่นั่งฟัง ในใจพยายามนึกเห็นเหตุการณ์ที่น่าจะเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น และก็นึกต่อไปว่า อีกไม่นาน น้ำก็จะลงมายังกรุงเทพมหานคร ที่ผมเอารถไปฝากไว้ที่จุฬาก็เพราะเหตุนี้

เมื่อกลับมาถึงบ้านแล้ว เราก็เตรียมการเพื่อรับน้ำท่วม ผ่านไปสี่ห้าวัน น้ำก็ลงมาถึงอยุธยา และจากนั้นสองสามวันก็มาถึงหมู่บ้านผม อันที่จริงทำเลที่ตั้งของบ้านผมนั้นผมเชื่อว่าหากปล่อยให้ไปตามธรรมชาติ น้ำก็คงท่วมไม่ถึง ผมศึกษาเรื่องนี้มาก่อนหน้านี้เป็นเดือน แต่ก็เชื่อว่า เอาเข้าจริง การบริหารจัดการน้ำโดยรัฐบาลก็คงไม่เป็นไปตามธรรมชาติ คือปล่อยให้มันไหลไปตามที่มันจะไป เมื่อคิดเช่นนั้นก็เตรียมใจไว้แล้วว่าน้ำอาจท่วมบ้านได้ และก็เป็นที่คาด เมื่อน้ำไหลลงมาจากอยุธยาตรงเข้าดอนเมือง รัฐบาลและกรุงเทพมหานครก็กั้นน้ำไว้ แล้วแยกน้ำออกเป็นสองสาย สายหนึ่งบังคับให้ไหลไปทางตะวันตก อีกสายบังคับให้ไหลมาทางตะวันออก ซึ่งก็คือบ้านผม ผมอยู่ที่นี้มานาน เห็นแต่กระแสน้ำในคลองหน้าบ้านไหลไปทางตะวันตก แต่ทราบไหมครับว่า รัฐบาลท่านบังคับให้มันไหลทวนกระแสไปทางตะวันออก ผิดธรรมชาติไปหมด แล้วน้ำที่ถูกบีบบังคับให้ไหลทวนขึ้นเนินมานั้นก็เอ่อล้นเข้ามาในหมู่บ้านผม เพียงสามสี่วันเท่านั้น ถนนในหมู่บ้านน้ำท่วมเกือบ

ถึงอก ชั้นหนึ่งของบ้านก็มีน้ำท่วมถึงเข้า อยู่ไม่ได้ เราต้องอพยพขึ้นไปอยู่ชั้นสอง และอยู่ที่นั่นร่วมสองเดือน

ว่าในแง่ความเสียหาย เนื่องจากที่บ้านไม่มีสมบัติ ชั้นหนึ่งนั้นมีเปียโนหลังหนึ่งที่อาจถือว่ามีค่าที่สุด เราก็จัดการให้ช่างมาย้ายไปไว้ห้องหนังสือผมที่ชั้นสอง ย้ายคราวนี้ย้ายแล้วย้ายเลย เอาลงมายากเพราะมันหนัก อีกอย่างอยู่ในนั้นก็น่าจะเหมาะ ผมอยากเล่นเมื่อไหร่ก็ได้ เพราะปกติผมมักอยู่ในห้องหนังสือ อ่านเขียนหนังสืออยู่ในนั้น แต่ก่อนหากอยากเล่นเปียโนก็จะลงมาชั้นล่าง คราวนี้ไม่ต้อง นอกจากเปียโนก็มีตู้เย็นและโทรทัศน์ซึ่งก็ย้ายไปไว้ในที่ที่ปลอดภัยบนชั้นสองได้อยู่แล้ว มีตู้เอกสารทำจากกระดาษอัด วางเรียงเป็นแถวยาว ผมใช้มายี่สิบกว่าปีแล้ว คิดว่าสมควรปล่อยให้ น้ำท่วมได้แล้วเพื่อจะได้ถือโอกาสเปลี่ยนของใหม่ มีตู้ใส่หนังสือและโชว์ของเก่าแก่อยู่ใบหนึ่ง ผมซื้อไว้ตั้งแต่แรกที่แต่งงาน ย้ายมาที่บ้านหลายบ้านแล้ว มันใหญ่ ย้ายไม่ได้ เพราะไม่มีที่ ตู้นี้ดูภายนอกน่าจะทำจากไม้อัด ผมก็ทำใจว่ามันคงหมดอายุชั้ยไปกับตู้เอกสารชุดแรกที่พุดถึง แต่ในใจก็เสียดายเพราะมันสวยและอยู่กับเรามา นาน ทราบไหมครับว่า มันแช่อยู่ในน้ำร่วมสองเดือน เมื่อน้ำแห้งแล้ว น้ำไม่สามารถทำอะไรมันได้แม้แต่น้อย สีก็ยังเหมือนเดิม ขนาดโต๊ะกินข้าวที่ทำจากไม้สักสียังซีด แต่ตู้มหัศจรรย์ที่ทำจากไม้อัดตัวโปรดของผมตัวนี้น้ำกลับไม่อาจทำอะไรให้มันระคายแม้แต่นิ้ว บวมก็ไม่บวม เอากับมันซิ ผมจำบริษัทที่ทำมันขายไม่ได้แล้ว จำได้แต่ว่าอยู่ที่มาบุญครอง ราคาเมื่อราวยี่สิบปีที่แล้วก็ร่วมสองหมื่น

วันที่น้ำทะลักเข้าหมู่บ้านเรานั้น ทางการก็เอารถมาประกาศให้เราอพยพ เหตุการณ์ดูซุลมุนสำหรับคนอื่น แต่บ้านเราที่เตรียม

การณ์มาก่อนหน้านี้ว่าอย่างไรก็ไม่ย้ายก็ไม่ซุลมุนไปกับเขาด้วย ใน หมู่บ้านเรา มีบ้านอยู่ราวๆ ๓๐ กว่าหลังเอง ดูเหมือนจะย้าย ออกไปหมด เหลือรวมกับบ้านเราก็ราวสองสามหลัง ตกกลางคืน บรรยากาศวังเวง ผมภาวนาอยู่อย่างเดียวว่าเขาอย่าได้ตัดน้ำตัดไฟ คืนหนึ่งไฟดับ ภรรยาและลูกสาวทำทางเป็นทุกข์ ผมก็ได้แต่ปลอบ ใจว่าเขาคงไม่ได้ตัด แต่อาจมีเรื่องต้องดับไฟชั่วคราว ที่พูดไปอย่าง นั้นก็พูดตามเหตุผลคือหมู่บ้านเรามีเตอรไฟตามเสาอยู่สูงกว่าน้ำ บ้านเราเองผมก็จัดการย้ายมิเตอร์เองแล้วก่อนหน้านั้น ลองโทร- ศัพท์ไปที่การไฟฟ้าแล้ว ทางโน้นหัวเราะบอกพี่หากผมไปย้ายให้ได้ ผมก็เป็นเทวดาแล้วละครับ เพราะทุกบ้านก็จะให้ย้ายหมด แล้วทุก บ้านในย่านนี้มันหลายพันหลัง ตกลงเราได้เพื่อนบ้านที่ภรรยารู้จัก ช่วย ภรรยาผมเป็นผู้กว้างขวางในหมู่คนรากหญ้าและหมูหมาแถวนี้ ย่านนี้คนจนหาเช่ากินค่าเยอะ ถึงเป็นย่านเลื้อแดง ภรรยาผมรู้จัก คนพวกนี้และช่วยเหลือพวกเขาเสมอ หมาข้างถนนแถวนี้เห็น ภรรยาผมปั่นจักรยานผ่านจะวิ่งกรูตามเป็นพรวน คนที่มาย้าย มิเตอร์ให้ก็เป็นรากหญ้าเหล่านี้แหละครับ พวกเขาพายเรือมาอาสา ทำให้เอง เงินทองก็ไม่เอา

เรื่องน้ำท่วมบ้านนี้ว่าไปแล้วก็เป็นปัญหาแบบหนึ่งที่หากเรา เข้าใจมัน มันก็จะรบกวนชีวิตของเราไม่มากนัก ผมคิดว่าสิ่งแรก ที่สุดที่รัฐบาลควรคิดก็คือ ควรให้คนอยู่กับบ้านนั้นแหละดีที่สุด การเอาเครื่องเสียงและรถบรรทุกขนาดใหญ่มาป่าวประกาศให้คน อพยพไม่ดีเลย ไม่มีที่ไหนดีเท่าบ้านเรา ไม่ว่าจะบ้านน้อยบ้านใหญ่ คฤหาสน์หรือกระท่อม เมื่อให้คนอยู่บ้านแล้วก็พยายามจัดหาน้ำกับ ไฟสองอย่างนี้ไม่ให้ขาด เท่านั้นชาวบ้านเขาก็อยู่กันได้แล้ว ข้าวปลา

อาหารเป็นเรื่องรอง เอาเข้าจริงไม่มีอะไรกิน ข้าวเปล่าๆหุงกินกับ
น้ำปลาก็ไม่ตาย อยู่ได้เป็นเดือน

น้ำเริ่มเข้าท่วมทรงนกและทรงกระท้าย

ตกลง คืบที่ไฟดับนั้น พวกเราจุดเทียนอยู่พักหนึ่ง ไฟก็มา และ
นับจากคืบนั้นเป็นต้นมา ไฟฟ้าก็มาตามปกติ น้ำประปาอาจไหล
อ่อนในบางวัน ภรรยาผมโทรศัพท์ถามแล้ว การประปาก็แจ้งว่าท่อ
แตกที่ไหนสักแห่ง กำลังหาอยู่ แต่น้ำท่วมหายากกว่าปกติ ที่สุดก็
พบ และเมื่อแก้ไขแล้ว น้ำก็มาตามปกติ เมื่อผ่านพ้นช่วงเวลา
ที่เรียกว่า “วิกฤติที่สุด” อันได้แก่ช่วงสัปดาห์แรกไปแล้ว เราก็เริ่ม

ปรับตัวเข้ากับชีวิตแบบใหม่อันล้อมรอบด้วยน้ำ ขาดความสะดวกสบายในบางเรื่อง แต่ก็มีปัญหาบางอย่างเข้ามาแทรก เป็นปัญหาที่เราไม่ได้เตรียมตัวไว้ล่วงหน้าว่าจะพบ แต่ก็พบ และก็ต้องพยายามหาทางรับมือกับมันเท่าที่จะทำได้ ปัญหาอย่างหลังนี้ไม่ใช่ปัญหาทางกายภาพ แต่เป็นปัญหาทางจิตใจ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการมีชีวิตทางกายภาพที่ถูกจำกัด ปัญหาทางจิตใจนี้สำหรับผมดูจะเป็นเรื่องสำคัญกว่าปัญหาทางกายภาพ ญาติมิตรเพื่อนบ้านที่ผมรู้จักหลายคนซึ่งเมื่อน้ำท่วมแล้วก็ย้ายออกไปเช่าโรงแรมนอนบ้าง หรือไม่ก็ไปนอนที่คอนโดมิเนียมส่วนตัวแถวชายทะเล ดูๆไปก็ไม่น่าจะมีปัญหาชีวิตอะไร แต่ผมพบว่าคนเหล่านี้ก็หนีไม่พ้นปัญหาอย่างที่สองที่ผมเรียกว่าปัญหาทางจิตใจที่ว่านี้ ซ้ำร้ายบางคนอาจหนักกว่าผมเสียด้วยซ้ำ อย่าคิดนะครับว่าคนที่หนีน้ำไปนอนในโรงแรม มีเงินที่จะนอนอยู่เป็นเดือนๆ จะสบาย อย่างที่ผมบอก ไม่มีที่ไหนดีเท่าบ้านของเรา เพื่อนบ้านผมบางคนเมื่อหนีไปแล้วก็ทิ้งสัตว์เลี้ยงเอาไว้จ้างคนเข้าไปเลี้ยง สัตว์เลี้ยงนั้นมีชีวิตจิตใจ เมื่อขาดเจ้านายก็ตรอมใจ แม้จะมีข้าวปลาอาหารกิน ก็ขาดเจ้านาย ที่สุดบางตัวก็ตรอมใจตาย นี่แหละครับคือปัญหา เจ้าของที่นอนอยู่ในโรงแรมกลางกรุง เมื่อรู้ข่าวว่าสัตว์เลี้ยงของตนตรอมใจตายก็เครียด รู้สึกว่าตนผิด โทษศัพท์มาร้องห่มร้องไห้กับภรรยาผม อย่างนี้เป็นต้น

อันที่จริง เหตุผลเล็กๆอันหนึ่งที่ทำให้ครอบครัวผมเตรียมการล่วงหน้าว่าร้ายดีอย่างไรก็จะปักหลักอยู่ที่บ้านก็คือ ที่นี่เรามีสัตว์เลี้ยงมากมาย เฉพาะหมาก็ ๙ ตัวเข้าไปแล้ว นอกนั้นก็เป็นนก หนู ปลา เม่น กระต่าย กระรอก ไก่ เป็นอาทิ ล่าสุดเพื่อนบ้านรากหญ้าอีสานหน้าหมู่บ้านที่ปลูกกระต๊อบอยู่ริมคลองจำต้องย้ายหนีกลับไป

อิสาน เอาฟังพอนที่เลี้ยงไว้ไปด้วยไม่ได้ เลยมาขอฝากเราเอาไว้ เราก็เลยมีสมาชิกใหม่เป็นฟังพอน (เจ้าของที่เป็นคนอิสานเรียกชื่อมันว่า “นางมด” เขาว่าเป็นตัวเมีย ฟังพอนนั้นคนอิสานเรียกว่า จอนพอน)

สัตว์เลี้ยงทั้งหลายที่เอ่ยนามมานี้เราไม่เคยคิดว่าเป็นสัตว์เลี้ยง แต่รู้ลึกว่าเป็นเพื่อน เป็นสมาชิกของครอบครัว ดังนั้นต่อให้ยากลำบากอย่างไรเราก็จะไม่ทอดทิ้งกัน วันที่น้ำทะเลลักเข้ามาวันแรกๆนั้น ภรรยาผมร้องไห้เมื่อเห็นน้ำขึ้นพรวดๆไปยังกรงนกและกระต่าย ผมเป็นผู้ชายคนเดียวในบ้าน และเป็นหัวหน้าครอบครัว ย่อมต้องหาทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้ดีที่สุด ภรรยาคิดว่าอาจต้องปล่อยนกทั้งหลายไป แต่ก็นึกไม่ออกว่ามันจะหากินอย่างไร เนื่องจากเป็นนกเลี้ยง หากินไม่เป็น อีกอย่างสภาพที่ดินกลายเป็นน้ำไปหมดอย่างนี้ นกเราจะหาอาหารจากที่ไหน นี่คือภาวะที่ขัดกัน อยู่ในใจ เลยทำให้เธอเครียด ผมไม่รู้ได้เร็วแรงมาจากไหน ยกเอากรงนกสองกรงไปไว้ในที่สูงแห่งหนึ่งคนเดียว แล้วผมกับภรรยาก็ช่วยกันล่าเลี้ยงนกทั้งหลายที่เอาไปไว้ในบ้านไม่ได้เข้ามาไว้ในนั้นได้ จนหมด ไม่ต้องปล่อยพวกมันไป กระต่าย ไก่แจ้ ไก่ฟ้า กระรอก และฟังพอนก็หาที่ให้อาศัยอยู่จนได้ นี่ไม่รวมนกและสัตว์ตัวเล็กที่ย้ายง่ายเช่นหนูและเม่นที่เราย้ายเข้าบ้าน ไปนอนรายเรียงกันอยู่ในกรงที่ระเบียงบ้านชั้นสอง สภาพเหมือนร้านขายสัตว์แถวจตุจักร อยากรู้อย่างนั้น

เมื่อสัตว์เลี้ยงเข้ามาอยู่ในบ้าน สิ่งปฏิกูลก็ย่อมจะตามมาไม่มีทางเลี้ยง หมาตัวใหญ่ที่เคยนอนนอกบ้านนั้นเมื่อเข้ามาอยู่ในบ้าน และต้องอยู่ในที่อันจำกัดคือชั้นสองของบ้าน มันก็เครียดพอกๆกับ

เรา เพราะจะอึ้งจะฉีกก็ไม่คุ้มเคย ที่สุดมันก็อึ้งไม่ได้ ปล่อยออกมา
ผมก็ต้องรับหน้าที่เก็บกวาดสิ่งปฏิกูลเหล่านี้ วันหนึ่งหลายรอบ
ส่วนนกหนูที่ระเบียง รวมทั้งหมาตัวเล็กที่เคยเลี้ยงในบ้าน ภรรยา
และลูกสาวเป็นคนดูแล เรารับผิดชอบงานคนละด้าน ในช่วงที่น้ำ
ขึ้นในสองสัปดาห์แรก ผมจะนั่งอ่านและเขียนหนังสือทั้งคืน ไม
นอน เพราะไม่รู้ว่าน้ำจะขึ้นมาถึงชั้นสองหรือไม่ จะไปนอนเอาตอน
เช้า เมื่อลูกและภรรยาตื่นนอนแล้ว ทำนองผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวร
ยาม ภรรยาผมเตรียมเสื้อชูชีพไว้ ๓ ตัวสำหรับเธอ ผม และลูก
สาว ผมยังคิดในบางคืนว่า หากน้ำขึ้นชั้นสองและต้องออกไป ผม
จะเอาสัตว์เลี้ยงจำนวนมากเหล่านี้ไปด้วยได้อย่างไร และในคืน
นั้นเอง ผมอ่านพบข่าวในอินเทอร์เน็ตว่า พิสุชาติ สวัสดิ์ศรี ที่อยู่
แถวทุ่งสีกันต้องเอาแกลลอนผูกเป็นห่วงลอยออกมาจากบ้านกับพิ
ศรีดาวเรืองภรรยาพร้อมลูกชาย มีหมาสองสามตัวลอยตามออกมา
แล้วก็พลัดกัน ผมก็ยิ่งเศร้าใจ พิสุชาตินั้นเก็บหนังสือจำนวนมากไว้
ในบ้านชั้นเดียวที่ปลูกเพื่อเก็บหนังสือและงานศิลปะ สมบัติเหล่านี้
จมหายไปกับสายน้ำหมด

-๒-

การที่ผมต้องอยู่ในบ้านที่ล้อมรอบด้วยน้ำร่วมสองเดือนคราวนี้
ว่าไปแล้วให้อะไรแก่ชีวิตในทางบวกไม่น้อย ทางลบที่ निकออกเห็น
จะมีแต่เรื่องทางกายภาพเล็กๆน้อยๆ จะมีบ้างที่เป็นเรื่องทางใจอัน
เนื่องมาจากเรื่องทางกายภาพนั้น แต่ก็ไม่มาก เช่น ผมนั้นรักต้นไม้
ที่บ้านปลูกต้นไม้ไว้มาก และการเลือกว่าจะปลูกอะไรก็ไม่ได้เลือก
โดยเอาตัวเองเป็นหลัก แต่เอาสภาพแวดล้อมเป็นหลัก แลวนั้นนก
ชุม ไม้ส่วนหนึ่งที่เลือกปลูกก็ยอมเป็นไม้ที่ให้ผลอันเหล่านี้กหนูปู

ปีกที่ว่าจะกินเป็นอาหารได้ เมื่อน้ำท่วม ไม้ที่ปลูกไว้จำนวนหนึ่งก็ทยอยเหี่ยวเฉาแล้วก็ตาย การเห็นภาพไม้ที่ตนรักเหี่ยวเฉาแล้วตายลงทีละต้นสองต้นต่อหน้าต่อตานั่นท่านผู้อ่านบางท่านที่ไม่มีประสบการณ์เรื่องการปลูกต้นไม้อาจไม่เข้าใจ ว่าไปแล้ว ผมก็ไม่รู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับใจของตนในเรื่องเกี่ยวกับต้นไม้ หลายปีก่อน วันหนึ่ง เป็นวันหยุด ผมเห็นต้นหญ้าและวัชพืชมันงอกเบียดโคนต้นไม้ที่ปลูกไว้ เลยเดินไปใช้มือถอน ถอนไปได้สองสามต้น ก็เกิดนึกขึ้นมาว่า เป็นความผิดของพวกมันด้วยหรือที่เกิดตรงนี้ โลกนี้เป็นของผมคนเดียวหรือใจ ไม่ใช่โลกของพวกวัชพืชเหล่านี้ด้วย กระนั้นหรือ ความคิดอันนี้แหละครับที่ทำให้ผมชะงัก ไม่ถอนพวกมันต่อ

แต่ในบรรดาต้นไม้ทั้งหลาย จำนวนหนึ่งทนต่อการถูกน้ำท่วม สิ่งที่ผมคิดก็คือ การเป็นต้นไม้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องรับประกันว่าจะทนทานมากกว่าต้นไม้เล็ก ในสัปดาห์แรกนั้น ต้นไม้ใหญ่สามต้นคือ พระยาสัตตบรรณตายก่อนใคร ตามมาด้วยต้นสาเก และมะม่วง ไม้เหล่านี้เนื่องจากเป็นไม้ปลูก ไม่ใช่ไม้ธรรมชาติ การที่พวกมันมาชุมนุมกันที่บ้านผมย่อมเกิดจากฝีมือมนุษย์ ไม้หลากหลายพรรณเหล่านี้มีประวัติความเป็นมาต่างกัน เกิดคนละที่ คนละสภาพแวดล้อม จึงมีประวัติศาสตร์ว่าด้วยการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดมาต่างกัน ผมทราบมาว่า พระยาสัตตบรรณนั้นปลูกมากที่มหาวิทยาลัยศานตินิเกตัน ของท่านรพินทรนาถ ฐากูร คงไม่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับการถูกน้ำท่วมนานๆ ดังนั้นต่อให้เป็นไม้ใหญ่ เมื่อถูกน้ำท่วมเข้าก็ตาย ต้นชมพู หูกระจง ชมพูพันธุ์ทิพย์ ตั้ว โมก เหลืองประดิษารทนน้ำท่วมได้ดี กอไผ่หลังบ้านผมก็ไม่เหลือ มีไม้เล็กต้นหนึ่งที่เพิ่ง

ปลูก คาดว่าน่าจะตาย แต่น้ำทำอะไรไม่ได้เลย คือต้นแคนา เช่นเดียวกับสะเดา ท่านผู้อ่านที่ไม่ใช่คนอีสานบ้านนอกอาจไม่รู้จักแคนา เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ โทเต็มที่แล้วสูงเลยตึกสามชั้น ดอกสีขาว ลักษณะเหมือนลำโพง ต้มหรือนึ่งกินกับน้ำพริกอร่อยที่สุด ผมปลูกเอาไว้ก็หวังจะกินดอกมันนี่แหละ ตอนแรกไม่ทันได้คิดว่ามันนานนั้นย่อมต้องถูกน้ำท่วมขังอยู่แล้ว ดังนั้นที่บ้านผมไม้อะไรก็ตามที่มาจากที่นา เช่นต้ว แคน สะเดา พวกนี้ น้ำท่วมอย่างไรก็ไม่ตาย นอกนั้นไม้พิเศษหายากเช่นบัวสวรรค์ กันเกรา พวกนี้ก็ทนน้ำ

อีกมุมหนึ่งของบ้านตอนคันไม้ยังไม่เริ่มตาย

สรุปความคือ น้ำได้กลายเป็นสนามทดสอบว่าใครจะอยู่จะไป ซึ่งไม่เพียงแต่กับต้นไม้เท่านั้น ลัทธิธรรมอันเดียวกันนี้ก็ใช้กับคนเรา ด้วย มีคนเสียชีวิตจากเหตุการณ์น้ำท่วมคราวนี้ร่วม ๖๐๐ ไม่น่าเชื่อ เมื่อปัญหาทางกายภาพอยู่ตัวแล้ว กิจวัตรประจำวันของผม ภรรยา และลูกก็คือ ตื่นนอนแล้วเราก็เลี้ยงสัตว์ ทำความสะอาดบ้าน กิน ข้าว ดูโทรทัศน์ และทำงาน สำหรับผมนั้นจะดูโทรทัศน์ในช่วงสั้นๆ เวลากินข้าวเช้า เพราะนิสัยเป็นคนไม่ชอบดูโทรทัศน์ ภรยานั้นดู ข้าวทั้งวัน จนผมต้องเตือนว่าพักบ้าง เดี่ยวจะเครียด เพราะมีข่าว ว่าน้ำจะถูกผันถูกดันมาทางบ้านเราอยู่แทบทุกวัน แต่ข่าวที่ดูก็มี ด้านบวกตรงที่ทำให้เราเห็นว่า น้ำท่วมคราวนี้มีพี่น้องของเราที่ สูญเสียมากกว่าครอบครัวเราอย่างไม่อาจเทียบกันได้ เกษตรกรก็ สูญเสียพอๆกับนักธุรกิจ บางครั้งความทุกข์ที่เฉลี่ยกันไปแม้จะมาก คนเราก็รับได้มากกว่าความทุกข์ที่เจาะจงแต่เราเท่านั้น ซึ่งอาจมี ปริมาณน้อยกว่าก็จริง แต่ใจคนเรามักทนไม่ได้ ลัทธิธรรมข้อนี้สำหรับ ผมคือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดเรื่องความยุติธรรม และดูเหมือนว่า ลัทธิธรรมง่ายๆข้อนี้ รัฐบาลและผู้ว่ากทม.อาจจะเข้าใจมากขึ้นก็คราว นี้แหละ

ว่าไปแล้ว บ้านผมนั้นผมเรียนรู้ในเวลาต่อมาว่าเป็นเหยื่อของ รัฐบาล ท่านใช้บ้านผมเป็น “แก้มลิง” พักน้ำก่อนจะระบายลงทะเล เพื่อให้คนกรุงเทพฯน้ำไม่ท่วม แต่ความจริงนี้ก็ไม่ทำให้ผมโกรธแค้น เพราะเข้าใจ น้ำมันไหลของมันไปดีๆ ทางไหนลุ่มต่ำมันก็ไหลไป ของมัน น้ำไม่มีอคติ ธรรมชาติไม่มีอคติ แสงจันทร์ส่องไปยัง หลังคากระท่อมของชานาเหมือนกับที่ส่องไปยังหลังคาปราสาท ราชมณเฑียร น้ำก็เช่นเดียวกัน มนุษย์จัดการแสงจันทร์ไม่ได้ แต่

คิดว่าตนจัดการน้ำได้ ตอนที่น้ำไหลผ่านนครสวรรค์และอยุธยา รัฐบาลก็พยายามผลักดันมันออกนอกนิคมอุตสาหกรรม ไปไหนก็ไป ขอให้ออกไปจากโรงงานก็แล้วกัน แต่ก็ล้มเหลว ที่แกลงนั้นมันเป็นทางของน้ำ แต่เราก็ไปสร้างโรงงาน การที่เราไปสร้างโรงงานผมก็เข้าใจครับว่าเหตุผลหนึ่งก็เพื่อจะได้ใช้แม่น้ำเป็นทรัพยากร อย่างน้อยก็เพื่อใช้ระบายน้ำเสียจากโรงงาน เราสร้างโรงงานไกลจากแหล่งน้ำไม่ได้ ก็เหมือนการเกษตร สรุปคือการที่มนุษย์เราไปกระจุกกันทำมาหากินข้างๆแม่น้ำนั้นก็เป็นการไปตามความจำเป็นตามธรรมชาติ สัตว์ป่าก็หากินอยู่แถวๆแม่น้ำ เมื่อหากินแถวนั้น เวลาถ่ายของปฏิกูลก็ถ่ายลงในน้ำหรือใกล้ๆน้ำ สรุปความว่า ความจำเป็นตามธรรมชาติทำให้มนุษย์และสัตว์จะต้องใช้ชีวิตอยู่ใกล้ๆแหล่งน้ำ อารยธรรมล้ำค่าของโลกนั้นเกิดตามลุ่มน้ำ ไม่เกิดในที่ดอน นี่ก็เป็นประจักษ์พยานในเรื่องที่ผมกล่าวมาข้างต้นนี้ แม้โลกจะก้าวเข้าสู่สมัยใหม่ เราทำมาหากินหลากหลายรูปแบบมากขึ้น ไม่เพียงแต่ทำเกษตรกรรมอย่างสมัยโบราณเท่านั้น แต่การทำมาหากินอย่างใหม่ เช่นตั้งโรงงานผลิตรถยนต์ หรือผลิตอาหารการกิน เราก็ต้องอาศัยลุ่มน้ำอยู่เหมือนเดิม ทุกอย่างมีลมมีบวก มีคุณมีโทษ แม่น้ำที่ให้เราใช้ประโยชน์ตามที่กล่าวมานั้นก็แฝงภัยร้ายเช่นหลากหลายท่วมสร้างความเสียหายแก่มนุษย์และสัตว์ สังเกตนะครับว่า มนุษย์และสัตว์ตลอดจนพืชพันธุ์ธัญญาหารทั้งหลายเหล่านี้ได้รับความวิบัติเพราะน้ำหลากท่วมก็คือสิ่งที่เคยได้ประโยชน์จากน้ำมาก่อนหน้านั้นทั้งสิ้น ผมเป็นคนอีสาน แต่หมู่บ้านที่อาศัยอยู่ก็อยู่ริมห้วย พวกเราได้เปรียบหมู่บ้านที่ไม่มีห้วย แต่เมื่อคราวฝนตกหนัก พวกเราก็เสียเปรียบพวกเขา เพราะบ้านเราถูกน้ำท่วม แต่คนชนบทนั้น

สร้างบ้านอย่างที่จะไม่มีปัญหาเวลาน้ำท่วม พวกเราก็ไม่เดือดร้อน จะเดือดร้อนบ้างก็ตรงที่ไร่นาสาโทถูกน้ำท่วม

สิ่งที่ผมอยากกล่าวในตอนนี้ก็คือ ธรรมชาตินั้นมีความยุติธรรม ให้เราทุกคนเสมอเหมือนกัน ไม่มีใครได้เปรียบใครบนผืนแผ่นดินนี้ พวกเราที่ไม่มีบ้านอยู่ริมทะเลอาจอิจฉาคนที่เขามี แต่เราก็ควรทราบว่า พวกที่อยู่ริมทะเลนั้นเวลาเกิดสึนามิก็อาจตายได้ ในขณะที่พวกเราที่อยู่ไกลทะเลจะปลอดภัย นี่คือความยุติธรรมตามธรรมชาติ ผมเลือกบ้านริมคลองรังสิตประยูรศักดิ์เพราะเป็นคนชอบน้ำ รู้สึกว่าเวลาขับรถไปทำงาน เลียบไปตามคลอง สายน้ำที่มองเห็นนั้น ช่วยหล่อเลี้ยงใจให้สดชื่น พวกที่อยู่แออัดกันในกรุงเทพนั้นเลยเปรียบผมที่ไม่มีน้ำให้ดู แต่น้ำท่วมคราวนี้ ผมที่เคยได้เปรียบก็กลายเป็นผู้เสียเปรียบไป ท่านที่เคยเสียเปรียบผมเช่นท่านที่อยู่ใจกลางกรุงเทพ ย่านอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ปทุมวัน เป็นต้น คราวนี้ท่านก็ได้เปรียบผมบ้าง คือน้ำไม่ท่วม คิดอย่างนี้เองครับ ผมจึงไม่รู้สึกว่าตนเองแย่กว่าท่านที่น้ำไม่ท่วมบ้าน

แนวคิดเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาตินี้ผมคิดว่าหากเราเข้าใจจะช่วยคลายความทุกข์เวลาที่ชีวิตประสบภัยได้มาก ว่าไปแล้วพระพุทธศาสนาเองก็สอนมากเรื่องความยุติธรรมตามธรรมชาติที่ผมกล่าวมานี้ จะอย่างไรก็ตาม มีความยุติธรรมอีกแบบหนึ่งที่มนุษย์เราพยายามสร้างสรรค์จัดหากันขึ้น โดยมีรัฐเป็นแม่งานหลักในการจัดหา ผมคิดว่าเหตุการณ์น้ำท่วมคราวนี้รัฐบาลน่าจะถือเป็นโอกาสสำหรับการลงมือคิดอย่างจริงจังว่า ความยุติธรรมอันรัฐจะดลบันดาลหรือจัดสรรให้เกิดแก่ประชาชนนั้น หน้าตาควรเป็นอย่างไร ผมมีข้อสังเกตว่า ธรรมชาตินั้นมักเป็นแบบอย่างแก่มนุษย์

ได้เสมอ ธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ในแง่นี้หากเรายอมรับว่าธรรมชาติมีระบบจัดสรรเรื่องความยุติธรรม เราที่เป็นมนุษย์ก็สมควรที่จะอนุวัตรหรือเลียนแบบธรรมชาติเวลาที่ต้องคิดโจทย์เกี่ยวกับความยุติธรรม ด้วยเหตุผลหลักๆอย่างน้อยสองอย่างคือ หนึ่ง สะดวก สอง ไม่อย่างนั้นก็จะเกิดความขัดแย้งยุ่งยากลำบากไปหมด ไม่มีจบสิ้น เห็นไหมครับว่า น้ำท่วมคราวนี้รัฐบาลทั้งใหญ่ระดับชาติและเล็กระดับท้องถิ่นมีปัญหากับประชาชน ถูกประชาชนต่อต้านประท้วง ลูกหลานไปในหลายท้องที่ ผมคิดว่านี่เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ใช้แสดงได้ว่า เมื่อใดก็ตามที่ระบบความยุติธรรมที่ดำเนินการโดยมนุษย์ผิดธรรมชาติ คือไม่สอดคล้องกับความยุติธรรมตามธรรมชาติ ก็จะเกิดความขัดแย้งไม่รู้จบสิ้น ตรงกันข้าม หากว่ารัฐบาลสามารถจัดสรรความยุติธรรมที่เป็นไปตามธรรมชาติ ปัญหาเช่นนี้ก็จะไม่เกิด

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า เราจะรู้ได้อย่างไรว่าการจัดสรรความยุติธรรมแบบไหนจึงจะถือว่าเป็นไปอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ ผมมีคำตอบเบื้องต้นที่อาจถือว่าเป็นหลักการใหญ่ที่สุดว่า ความยุติธรรมตามธรรมชาตินั้นเป็นเรื่องที่อธิบายได้ตลอดกระบวนการ มีเหตุผลจบสิ้นในตัวเอง ดังนั้นหากความยุติธรรมใดก็ตามแต่ที่มนุษย์เราสร้างสรรค์ขึ้นแล้วอธิบายได้ ไม่ติดขัด นั้นย่อมแสดงในเบื้องต้นว่า น่าจะเป็นระบบที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ถ้าอธิบายไม่ได้ อ้ำๆอึ้งๆ ก็หมายความว่าผิดธรรมชาติ เมื่อผิดธรรมชาติก็ยากจะใช้งานได้ราบรื่นโดยไม่มีคนคัดค้าน

ผมว่าเราดูตัวอย่างกันจะดีกว่า เอาบ้านผมนี่แหละเป็นตัวอย่าง เรื่องของเรื่องก็คือว่า สมมติว่าเมื่อน้ำลงมาจากอยุธยาแล้ว เรา

ปล่อยให้มันไหลลงมาตามธรรมชาติ “ตามธรรมชาติ” ในที่นี้หมายความว่า “คนเราอย่าเข้าไปยุ่งเกี่ยว” น้ำนั้นมันจะไหลไปไหนก็ย่อมมีกฎของมันอยู่เองตามธรรมชาติ ง่ายๆ ตรงไปตรงมา คือไหลจากที่สูงไปหาต่ำ ตามกฎแรงโน้มถ่วงของโลก ท่านผู้อ่านเคยสงสัยไหมว่า น้ำท่วมใหญ่คราวนี้ ทำไมน้ำจากทางเหนือเมื่อไหลลงมา จึงไหลมาตามทางที่เราเห็น คือมาที่นครสวรรค์ อยุธยา แล้วก็กรุงเทพมหานคร คำตอบคือ มันต้องมาอย่างนั้น เพราะทางที่มันมาเป็นทางน้ำตามธรรมชาติ ทางนี้มีมานานก่อนที่เราจะมาสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยอย่างที่เราเห็น ถ้าเราปล่อยให้มันไหลไปตามธรรมชาติ น้ำก็จะหลากไหลไปตามที่ที่มันควรจะไป ที่สุดก็ไปลงทะเล ผมเชื่อว่าหากปล่อยให้ตามธรรมชาติเช่นนี้ บ้านผมน้ำก็จะไม่ท่วม เพราะอะไรครับ เพราะบริเวณที่บ้านผมอยู่มันไม่ใช่เส้นทางของน้ำตามธรรมชาติ

แต่อย่างที่ผมพูดมาก่อนหน้านี้ มนุษย์เรานั้นเชื่อว่าตนเองสามารถควบคุมและจัดการธรรมชาติได้ เราเชื่อกันอย่างนี้มาหลายพันปีแล้ว ชาวอียิปต์ กรีก อินเดีย เป็นต้นรู้จักการทดน้ำ สร้างเขื่อน สร้างระบบส่งน้ำ มาเป็นหลายพันปีแล้ว เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามากขึ้น วิทยาศาสตร์ก็ทำให้เทคโนโลยีของเรามีประสิทธิภาพมากกว่าก่อน นั้นยังช่วยเพิ่มความมั่นใจให้แก่มนุษย์ในการที่เห็นว่าตนสามารถจัดการธรรมชาติได้ สมัยนี้การสร้างเขื่อนเป็นเรื่องที่ทำกันทั่วโลก และหากจะว่าไปแล้ว น้ำท่วมใหญ่ครั้งนี้ก็มาจากสาเหตุหลักอันเดียวคือเขื่อน ฝนต่อให้ตกหนักปานใดก็ไม่พอจะให้เกิดอุทกภัยมหาศาลขนาดนี้ เพราะธรรมชาติจะทยอยปล่อยให้มันไหลลงมา อาจเอ่อล้นฝั่งแม่น้ำบ้าง แต่ก็ไม่ใช่อย่างที่เร

เห็นในวันนี้

อย่างที่ผมกล่าวในตอนต้น อารยธรรมของมนุษย์นั้นอยู่ตามลุ่มน้ำ ตามเส้นทางน้ำที่ผมพูดเมื่อสักครู่นี้จึงมีผู้คนเข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินอยู่เป็นหลายพันปีแล้ว สมัยก่อนที่เราทำการเกษตรเป็นหลัก และไม่มี การสร้างเขื่อนอย่างสมัยปัจจุบัน ปัญหาเรื่องน้ำท่วมที่นาไรสวนก็คงมีบ้างตามธรรมชาติ ในปีที่ฝนตกหนักผิดปกติ กรุงเทพมหานครเป็นปลายทางของน้ำจากเหนือที่จะลงทะเล ผ่านทางแม่น้ำเจ้าพระยา สมัยที่กรุงเทพไม่ได้มีสถานะเป็นเมืองหลวงของประเทศ กรุงเทพก็เหมือนกับจังหวัดที่อยู่เหนือขึ้นไป เมื่อน้ำหลากมาจากทางเหนือ ก็หลากท่วมกรุงเทพ ความเสียหายของทุกคนที่อยู่ริมน้ำก็เท่าเทียมกัน ไม่มีใครเสียมากหรือน้อยกว่าใคร นี่ก็คือความยุติธรรมตามธรรมชาติ นี่กวาดภาพต่อหน้าครั้นว่า บ้านผมที่อยู่ฉะเชิงเทรา อยู่ห่างจากแม่น้ำเจ้าพระยาหลายสิบกิโลเมตร สมัยเมื่อหลายร้อยปีก่อน หากเกิดเหตุน้ำไหลหลากจากเหนือลงกรุงเทพ ไม่มีทางเลยที่ขอบน้ำอันเอ่อล้นออกมาจากทางน้ำที่ว่านั้นจะมาถึงบ้านผม

แต่เมื่อกรุงเทพกลายเป็นเมืองหลวง ก็เกิดความคิดว่าเมืองหลวงย่อมต้องมีสถานะพิเศษเหนือหัวเมือง อะไรก็ตามที่ดีๆก็ต้องชุมนุมกันอยู่ในเมืองหลวง เช่นการศึกษา สาธารณสุข คมนาคม รวมถึงความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ กรุงเทพมหานครมีระบบป้องกันตนเองแน่นหนา หากท่านผู้อ่านนึกภาพไม่ออกก็ขอให้จินตนาการว่า ณ ดินแดนไกลโพ้นในเทพนิยายแห่งหนึ่ง มีปราสาทใหญ่หลังหนึ่ง เป็นของพระราชินี ปราสาทนี้ตั้งอยู่ริมน้ำ ทำไมตั้งอยู่ริมน้ำ เหตุผลก็คือที่นั่นสะดวกและสวยงาม พระราชินีท่านสร้างปราสาทหลายชั้น ชั้นบนท่านสร้างระเบียงกว้างๆ เวลากินอาหารเย็นก็

มองเห็นดวงจันทร์ลอยเหนือคુંน้ำ การอยู่ริมน้ำนอกจากทำให้ชีวิตสวยงามแล้ว ยังสะดวกด้วย พระราชาท่านสร้างระบบประปา ซึ่งหากปราสาทอยู่บนที่ดอนก็สร้างไม่ได้ เพราะไม่มีแหล่งน้ำดิบ สรุปคือที่นี่เหมาะโดยประการทั้งปวงที่จะสร้างปราสาท พระราชาและผู้คนที่อยู่ในปราสาทนั้นอยู่ดีมีสุขกว่าใครเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนที่ไม่มีโอกาสได้มาอยู่ใกล้น้ำ เนื่องจากที่ดินใกล้น้ำนั้น พระราชาท่านครอบครองไว้หมด บางส่วนพระราชทานให้ขุนนาง แต่ไม่ว่าจะอยู่ในมือของพระราชาหรือขุนนาง ที่ดินเหล่านี้ก็เหมือนกันคือเจ้าของให้ชาวนาเช่าทำนา เนื่องจากเป็นที่ทำเลดี ค่าเช่าก็แพง เมื่อแพงพระราชาและขุนนางก็ทำเงินได้ปีละมหาศาลจากที่ดินเหล่านี้

อยู่มาปีหนึ่ง ฝนตกหนักผิดปกติ น้ำท่วมปราสาทของพระราชา การที่น้ำท่วมปราสาทนี้เป็นเรื่องที่ต้องเป็นอย่างนั้นตามธรรมชาติ เพราะปราสาทอยู่ริมน้ำ หากพระราชาท่านรับได้ว่าอยู่ริมน้ำก็อย่างนี้แหละ ไม่เป็นไร น้ำลดแล้วก็ซ่อมปราสาท เรื่องก็จบ ไม่มีใครจะต้องเดือดร้อนหรือได้รับผลกระทบอะไรอันเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ด้วยกัน ตอนที่น้ำท่วมนั้น ชาวนาส่วนหนึ่งที่เช่าที่ดินของพระราชาอยู่แถวริมน้ำก็เสียหายด้วย พระราชาท่านเข้าใจก็เลยยกค่าเช่าในปีนั้นให้ว่าไม่ต้องจ่าย นอกจากไม่ต้องจ่าย พระราชาท่านเห็นว่าปีก่อนๆท่านได้เงินมากจากชาวนาเหล่านี้ ท่านเลยอนุมัติเงินหลวงก้อนหนึ่งออกมาจ่ายแก่ชาวนาที่เดือดร้อนเหล่านี้ เห็นไหมครับว่า ชาวนานั้นหากได้รับผลกระทบจากธรรมชาติเพียงอย่างเดียว เขาก็รับได้ คือรับได้ที่ปีนั้นทำนาเปล่า แต่ความทุกข์ของมนุษย์เวลาที่ประสบภัยธรรมชาติมักมาจากส่วนที่เป็นเรื่องของ

มนุษย์ด้วยกันนี้แหละซ้ำเติม เช่นหากพระราชาท่านไม่คิดอย่างนั้น ท่านยังเก็บค่าเช่าตามปกติ ชาวเขาก็จะรู้สึกว่าเป็นทุกข์

เรื่องเล่าของเรายังไม่จบนะครับ ผ่านไปหลายปี พระราชาที่ใจดี ก็สิ้นพระชนม์ โอรสของพระองค์ก็ขึ้นเป็นราชาแทน พระราชาองค์ใหม่ก็ประสบน้ำท่วมเหมือนกันในปีหนึ่ง แต่ท่านเห็นว่าเรื่องนี้ ป้องกันได้ ท่านเลยให้เหล่าขุนนางอำมาตย์ที่มีความรู้เรื่องระบบ วิศวกรรมศาสตร์ให้ออกแบบผังพระนครใหม่ รับสั่งว่า “ปราสาท ของฉันเป็นสัญลักษณ์ของชาติ น้ำท่วมไม่ได้ พวกท่านไปหาวิธีใดก็ได้ที่เมื่อน้ำท่วมอย่างคราวนี้ ปราสาทฉันจะไม่ท่วม” เหล่าอำมาตย์ ก็มาออกแบบระบบ เช่นสร้างปราการกันปราสาท มีประตูระบายน้ำ ออกเวลาที่น้ำในแม่น้ำต่ำกว่าน้ำในปราสาท และปิดประตูเมื่อน้ำใน แม่น้ำสูงกว่า ปิดแล้วก็เอาสับที่ติดตั้งไว้หลายร้อยตัวสูบน้ำออกจาก ปราสาท นับจากวันนั้นเป็นต้นมา ปราสาทของพระราชาที่แห่งสนิท ไม่เคยเปียกน้ำเลย ทรงเสวยสุขอยู่ในปราสาทนั้น เหล่าพลสทนิกร ภายในขอบเขตสี่มาที่สร้างอย่างมีระบบจัดการปกป้องน้ำท่วม อย่างดีก็อยู่อย่างผาสุกมาตราบนานเท่านาน

ครับ ความผาสุกอันเป็นผลมาจากการอยู่ในที่ที่แห่งสนิท แม้ใน ยามที่คนอื่นเขาจมน้ำอยู่นั้นเป็นเรื่องที่สร้างได้ มนุษย์เรานั้นทำ อะไรได้หมดแหละครับ ยังมีเงินและอำนาจมากมายยังทำสะดวก แต่ พระราชาผู้ทรงเปรมปรีดีที่เห็นปราสาทของพระองค์แห่งสนิทนั้น อาจไม่ทรงทราบว่า น้ำนั้นเป็นสสาร เมื่อมันถูกจัดการไม่ให้วิ่งเข้าไป ที่หนึ่ง มันก็ย่อมจะวิ่งไปที่อื่น ตามกฎที่ว่า สสารไม่สูญหายไปจาก โลก นับจากเปลี่ยนรัชกาลมา ชาวณาจำนวนหนึ่งที่อยู่ในที่ดอน เหนือปราสาทขึ้นไปก็เริ่มสังเกตเห็นความผิดปกติ โดยทั่วไป พวก

เขาก็ทำมาหากินลำบากอยู่แล้ว เพราะที่ทำกินอันเหมาะสมๆราคาแพง หมายความว่าที่นาลุ่มริมน้ำนั้นค่าเช่าแพง พวกเขาไม่มีเงินเช่า เลยต้องมาทำมาหากินอยู่บนที่ดอน แต่ก่อนนั้นแถวนี้น้ำไม่เคยท่วม แต่เวลานี้ท่วมบ่อย วันหนึ่ง ชาวนาคนหนึ่งชื่อนายสมภาร (คนละคนกับผู้เขียนเรื่องนี้) สงสัยว่าทำไมฝนตกไม่มากน้ำท่วมนา แยกเลยพายเรือออกจากกระต๊อบของแกไปทางแม่น้ำ ระยะทางหลายกิโลเมตร (แกมีแรงพายเพราะกำลังโมโห ไม่รู้โมโหอะไร แต่ก็โมโหล่ะ) แล้วเรือของแกก็มาสุดที่กำแพงใหญ่ประหลาด แกปีนขึ้นไปบนสันกำแพง เมื่อขึ้นไปบนนั้น แกตกใจแทบสิ้นสติเมื่อพบว่า เบื้องหน้าของแกอันเป็นอาณาบริเวณภายในกำแพงอันแข็งแรง มั่นคงนั้น พื้นดินแห้งสนิท แกหันหลังมามองอีกด้านของกำแพง ผืนน้ำทอดยาวไปสุดสายตา นายสมภารลงมาจากกำแพง พายเรือไล่ไปตามกำแพงเพื่อสำรวจว่าอายนี้มันมาจากไหนและจะไปไหน แกพายไปจนหมดแรง กำแพงก็ยังไม่จบ บางแห่งที่ผ่านมา แกเห็นชุมชนใหญ่ๆหลายชุมชน เป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม มีคนงานเดินขวักไขว่

เมื่อกลับมาบ้าน นายสมภารก็คิดว่าเขาต้องการความรู้เรื่องนี้ให้ได้ ผ่านไปหลายเดือน แกก็รู้ว่ากำแพงที่เห็นนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อกันอาณาบริเวณที่เรียกว่า “พระนคร” ออกจากที่อื่นๆ โดยที่อื่นๆที่ว่านี้คนที่อยู่อาศัยก็คือคนยากจนปากกัดตีนถีบอย่างตะแคงนี้แหละ นายสมภารทราบมาว่า ช่วงนั้นต่างชาติสนใจเข้ามาตั้งโรงงานในเขตพระนคร พระราชาและขุนนางเห็นว่าจะทำเงินได้จากการนี้ จึงแบ่งที่ดินส่วนหนึ่งที่แต่ก่อนเคยใช้ทำนามาให้เช่าตั้งโรงงานอุตสาหกรรม พวกญี่ปุ่นหรือไต้หวันเข้ามาตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้แรกๆก็

ไม่เฉลียวใจเรื่องน้ำท่วม ก็เลยโดนในบางปี พระราชาท่านเห็นว่า หากพวกนี้ย้ายหนีเศรษฐกิจของพระนครก็เสียหาย จึงรับสั่งกับ พวกนั้นว่าอย่าได้หัวนวิตก เราจะสร้างระบบป้องกันให้เอง มั่นใจได้ พวกต่างชาติเหล่านั้นก็ยิ้มแยมสบายใจ และมีความสุขในการ ประกอบกิจการขนเงินทองกลับประเทศของตน

อนิจจา นายสมภาร ชาวนาผู้ยากไร้คนนั้น ชีวิตแถมตั้งแต่ถูกน้ำท่วมอยู่เนืองๆ แม้สามสี่ปีครั้ง ความสุขในชีวิตของแกก็หายไปมาก เนื่องจากแกเป็นชาวนายากจน และอยู่ตัวคนเดียว มีเพื่อนฝูงบ้างก็ ไม่ได้เป็นกลุ่มก้อนอะไร แกจึงไม่มีเสียงอะไรที่จะไปประท้วงหรือ ป่าวร้องให้ใครได้ยิน วันหนึ่งแกไปงานแต่งงานลูกสาวของเพื่อน ชาวนาด้วยกัน ขณะอยู่ในวงเหล้า เพื่อนคนหนึ่งตั้งข้อสังเกตว่าหมูนี้นายสมภารดูไม่ค่อยพูดจา ไม่มีความสุขอะไรหรือเพื่อน นายสมภารเลยเล่าเรื่องที่เขาไปเห็นกำแพงพระนครให้เพื่อนๆ ฟัง เพื่อนบางคนบอกว่า “แกอย่าคิดมากไปเลยวะ คนอย่างพวกเราพอมีกินไปวันๆ ก็ดีถมไปแล้ว หากแกอยากมีความสุข ก็เข้าไปอยู่ในเขตพระนครซี” นายสมภารนึกไม่ออกว่าเขาจะเข้าไปอยู่ในนั้นได้อย่างไร แต่นับจากวันนั้นมา แกก็พยายามปลงให้ตลก ปลงไม่ได้ก็ต้องพยายาม ธรรมะจากหลวงตาที่วัดดูจะช่วยแกได้มากที่สุดทีเดียว แม้แกจะเป็นคนปลงยากก็ตาม

-๓-

นิทานข้างต้นนี้บอกเราอะไรบ้าง ผมคิดว่าบอกหลายอย่าง จริงว่านิทานนี้เนื่องจากเป็นนิทาน เนื้อหาก็น่าสนใจ หากจะเปรียบกับเรื่องจริง เราก็คงพบว่าปัญหาบางอย่างในนิทานนี้ในแง่ที่เกิดจริงในสังคมปัจจุบันอาจไม่ง่ายอย่างนั้น แต่ผมก็มั่นใจว่า หากตัดเรื่องความง่าย

ความซับซ้อนออก ผมเชื่อว่า “สาระในนิทาน” นั้นตรงกับ “สาระที่เกิดขึ้นจริงในสังคมเรา” เราอาจกล่าวได้ว่า น้ำท่วมใหญ่คราวนี้ทำให้เรามองเห็นว่า พลเมืองไทยถูกแบ่งเป็นสอง คือ “พวกในพระนคร” กับ “พวกนอกเขตพระนคร” อย่างในนิทานนั้นจริงๆ ว่างไปแล้ว เราคงถูกแบ่งอย่างนี้มายาวนานแล้ว หลายร้อยปีแล้ว แต่เนื่องจากไม่มีเหตุการณ์สำคัญที่จะมาช่วย “ขับ” เรื่องนี้ให้เด่นชัดขึ้นมา เราก็อาจไม่คิดกันว่าคนไทยเราถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนตามที่กล่าวมาจริงๆ

จำได้ใช่ไหมครับ วันหนึ่ง ท่านชายสุขุมพันธุ์ผู้ว่ากทม.ท่านพูดประโยคคลาสสิกของท่านว่า “ผมมีหน้าที่รับผิดชอบกทม.เท่านั้น ไม่มีหน้าที่รับผิดชอบคนทั้งประเทศ” คนแถวบ้านผมบางคนได้ฟังประโยคนี้แล้วหงุดหงิด โพล่งออกมาว่า “แม่... พูดจี้ได้ไงวะ กูก็คนไทย เสียภาษีเท่ากับพวกกรุงเทพฯ... เลือกกักน้ำไว้ท่วมกูให้อายพวกกรุงเทพฯมันแห้ง...” ผมเข้าใจท่านชาย ที่ท่านพูดนั้นตรงเผงไม่อ้อมค้อมเลย สังเกตนะครับว่า ข้อความเด็ดของท่านชายสุขุมพันธุ์ข้างต้นนี้ คนฟังหากเป็นคนในเขตพระนครก็ย่อมฟังดูรื่นเริงประสาทเป็นอย่างยิ่ง และเห็นต่อไปว่าที่เลือกท่านมาเป็นผู้ว่ากทม.นั้น คุ่มค่าที่สุด ตรงกันข้าม หากผู้ฟังเป็นคนนอกเขตพระนคร อย่างเพื่อนบ้านของผมแถวคลองห้า ข้อความของท่านชายข้างต้นฟังดูกวนอารมณ์ ชวนให้ขงขึ้นที่สุด ทำไมข้อความเดียวกันจึงฟังดูรื่นหูและกวนอารมณ์ในเวลาเดียวกัน อันนี้คงตอบไม่ยากครับ นักปรัชญากรีกโบราณท่านหนึ่ง (ดูเหมือนจะชื่อพิธาโกรัส) พูดเอาไว้มานานเกือบสามพันปีแล้วว่า “มนุษย์คือผู้วัดสรรพสิ่ง” วัดจากอะไรครับ ก็จากประโยชน์ไง ถ้าข้อความนี้ฟังแล้วได้ประโยชน์ ก็รื่นหู

แต่ถ้าเสียประโยชน์ ก็ของขึ้น เท่านั้นเอง

ที่ว่าผมเข้าใจท่านผู้ว่ากทม.ข้างต้นนั้นผมหมายความว่า การเมืองสมัยใหม่ในโลก ผู้นำทั้งหลายก็ทำตัวแบบนี้ทั้งนั้น ถ้ามว่าประธานาธิบดีอเมริกาคิดอย่างเดียวกับท่านผู้ว่ากทม.หรือไม่ ผมเชื่อว่าคำตอบคือใช่แน่นอน ผู้นำชาติต่างๆในโลกนั้นคิดเหมือนกันว่าทำอะไรจึงจะปกป้องประโยชน์ของชาติตนให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แน่แน่นอนครับ ในการปกป้องประโยชน์คนของตน บางครั้งเราก็ต้องรับว่าการเอาเปรียบคนอื่นเป็นเรื่องที่ต้องทำ การเจรจาทางการเมืองระหว่างประเทศนั้นว่าไปแล้วก็คือการที่ผู้นำทั้งหลายของชาติต่างๆพยายามที่จะเอาเปรียบชาติอื่นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การเห็นใจคนชาติอื่นแล้วความเห็นใจนั้นจะทำให้ชาติของตนเสียประโยชน์เป็นเรื่องที่ผู้นำทั้งหลายเขาไม่คิดกัน

ผมนั้นไม่เห็นด้วยเลยกับคติข้างต้น เพราะความคิดอันนี้เอาเข้าจริงก็ไม่มีผลในทางปฏิบัติ เพราะเมื่อต่างคนต่างก็เห็นแก่ตัว ก็ไม่มีใครได้เปรียบใคร แลมทุกฝ่ายไร้สุขถ้วนหน้ากัน เพราะไม่คิดอะไรนอกจากการจะเอาเปรียบกัน อาจเอาเปรียบกันได้เป็นบางช่วงบางสมัย แต่ฝ่ายที่เสียเปรียบก็จะแก้เกมแล้วเอาคืน ความคิดเช่นนี้จึงเป็นคติความเชื่ออันก่อตัวมาจากความเห็นแก่ตัวอันโง่งงเท่านั้นเอง แต่ก็แปลกที่โลกของเราที่ยังไม่สามารถหลุดพ้นออกมาจากความโง่เขลาอันนี้ได้ ชาติมหาอำนาจอย่างอเมริกานั้นผมเชื่อว่าพยายามหาผลประโยชน์ให้แก่ชาติตนเสมอและก็มักทำได้สำเร็จ ผลเป็นอย่างไรครับ คนอเมริกันส่วนใหญ่ก็สรรเสริญเยินยอผู้นำของตน หากผมเป็นคนอเมริกัน ผมจะคิดว่า “แล้วไง... รวยอยู่คนเดียว สุขอยู่คนเดียว แต่คนเกลียดทั้งโลก คุ่มกันไหม...” ผมเชื่อว่ามีคน

อเมริกันไม่น้อยที่เริ่มคิดอย่างนี้แล้ว พวกเขาจึงไม่เห็นด้วยกับนโยบายต่างประเทศของผู้นำตนที่แฝงการเข้าไปหาประโยชน์ในชาติอื่นอยู่เสมอ

เช่นเดียวกันครับ หากผมเป็นคนในเขตพระนคร ผมจะไม่ชื่นชมคำพูดของท่านผู้ว่ากทม.ข้างต้น เพราะอะไรครับ เพราะผมคิดว่าการเป็นผู้นำจะต้องเป็นมากกว่านักเทคนิค การบริหารงานอย่างนักเทคนิคก็คิดแล้วว่าทำอย่างไรน้ำจะไม่ท่วมเขตที่ฉันรับผิดชอบแน่นอนครับ นักเทคนิคจะไม่สนใจว่านอกเขตที่ฉันรับผิดชอบจะเป็นอย่างไร เป็นไปได้ที่เราจะมีผู้ว่ากทม.ที่เป็นนักเทคนิคตัวฉกาจและใจดำอย่างฉกาจ ดังนั้นจึงสามารถปกป้องกรุงเทพมหานครจากภัยพิบัติอย่างน้ำท่วมได้หมดจด ท่านแห่งอยู่คนเดียว รอบๆท่านเขาจมน้ำหมด ท่านเป็นเทวดาเหาะอยู่กลางอากาศคนเดียว ท่ามกลางเสียงแข่งดำของคนเดินดินที่เท้า เข่า อก คอ หรือแม้แต่หัวของเขาจมอยู่ในน้ำ เป็นเทวดาอย่างนั้นไปทำไมครับ คนกรุงเทพมหานครพิจารณาตนเองและผู้ว่าของพวกท่านด้วย มีเสียงเล่าลือว่าจังหวัดสุพรรณบุรีน้ำไม่ท่วม เพราะอิทธิพลของนักการเมืองใหญ่คู่บ้านคู่เมือง ผมไม่ทราบว่าเป็นเรื่องจริงเท็จอย่างไร แต่ผลอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์น้ำท่วมคราวนี้ที่ท่านผู้อ่านโดยเฉพาะชาวสุพรรณบุรีควรรับทราบคือ จากรายงานข่าวในอินเทอร์เน็ต วันหนึ่ง ช่วงน้ำท่วม มีรถยนต์ทะเบียนสุพรรณบุรีไปแวะเติมน้ำมันที่ปั๊มแห่งหนึ่งในเขตจังหวัดข้างเคียงที่น้ำท่วม ถูกปฏิเสธ เรื่องนี้ฟังดูน่ากลัว น่าสังสารเห็นใจคนสุพรรณบุรี เรื่องนี้ไม่ว่าจะจริงเท็จเพียงใด สมควรที่นักการเมืองท้องถิ่นประเภทมุ่งแต่จะปกป้องฐานเสียงของตนเพียงอย่างเดียว โดยผลักดันภัยพิบัติไปหาเพื่อนบ้าน จะต้องตระ-

หนักเป็นอย่างยิ่ง เป็นเทวดาอยู่คนเดียวไม่ได้หรือครับสมัยนี้ เป็นเทวดานะเป็นได้ ไม่ยาก ส่วนจะเป็นเทวดาที่คนรักหรือแข่งซัก หักกระดูกเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ท่านผู้ว่ากทม.คนนี้เท่าที่ผมทราบท่าน เคยเป็นอาจารย์รัฐศาสตร์ สอนอยู่ที่มหาวิทยาลัยเดียวกับผมนี้แหละ ผมไม่เข้าใจจริงๆว่าท่านพูดออกมาอย่างนั้นทำไม ท่านต้อง รับผิดชอบคนกรุงเทพฯผมเข้าใจ แต่การรับผิดชอบกรุงเทพฯ นครในทางตรรกวิทยาไม่ได้หมายความว่าต้องผลักทุกซี้ไปให้คนอื่น ท่านไม่มีสิทธิ์ทำ โปรดเข้าใจด้วย

ตอนที่น้ำทะเลลักเข้าหมู่บ้านผมนั้นบังเอิญว่าตรงที่น้ำทะเลลักจาก คลองเป็นตำแหน่งหน้าหมู่บ้านผมทีเดียว ผลคือหมู่บ้านที่อยู่ขนาน ข้างน้ำแห่งนี้ วันหนึ่งพวกที่อยู่ข้างหมู่บ้านตรงกับบ้านผมก็เปิด หน้าต่างซี้มือมาที่บ้านผมแล้วพูดกันว่า “อ๊วยตายคุณ ดูซิบ้านโน้นน้ำ ไหลเขียวเขียว” แล้วก็หัวเราะกัน คนในหมู่บ้านเราบางคนพูดว่า ทำไมเราไม่ทูปกำแพงบ้านเราให้น้ำไหลออกไปด้านข้างๆบ้าง ผม คัดค้าน ด้วยเหตุผลว่า “เราต้องรับผิดชอบหมู่บ้านเรานั้นถูกต้อง แล้ว แต่การรับผิดชอบต้องกระทำในขอบเขตของหมู่บ้านเรา เท่านั้น เราไม่มีสิทธิ์ที่จะผลักความเดือดร้อนไปให้คนอื่น” ที่ผมพูด อย่างนั้นเพราะคิดว่า อย่างไรก็ตามในหมู่บ้านเราก็มีเขตแดนความ สูงอยู่เท่ากับกำแพงกันเรากับคนอื่นอยู่แล้ว ถ้าท่วมสูงเลยจุดนั้น เมื่อใด น้ำก็จะไหลเจือจานไปยังเพื่อนบ้านเองตามธรรมชาติ ผมคิดว่าผมรอได้ แต่ยังไม่ทันได้ครึ่งกำแพง แรงน้ำก็ดันกำแพงด้านหลัง หมู่บ้านเราพัง ด้านหลังเป็นทุ่งนา น้ำเลยระบายออกไปทางนั้น พรวดๆตามธรรมชาติ ไม่มีใครมาต่อว่าเราได้ ส่วนหมู่บ้านรอบข้าง ต่อมาสองสามวัน เชื่อนทรายริมคลองหน้าหมู่บ้านพวกเขาก็เอาไม่

อยู่ น้ำก็ท่วมเสมอเท่าเทียมกับเรา บ้านที่เปิดหน้าต่างซึ่งชมสายน้ำ
ในบ้านเราวันก่อนคงอพยพออกไป เพราะกลางคืนเห็นปิดไฟเงียบ

ที่ผมชวนคุยเรื่องท่านผู้ว่ากรุงเทพมหานครและจังหวัดสุพรรณ-
บุรี ตลอดจนเรื่องอื่นๆอันเกี่ยวข้องกับการที่ผู้คนได้รับผลกระทบ
จากเรื่องน้ำท่วมที่ไม่ใช่เรื่องน้ำท่วมตามธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องที่คน
ก่อให้เกิดแก่กันนี้ก็เพื่อจะชวนท่านผู้อ่านคุยกันด้วยเรื่องความ
ยุติธรรม เมื่อน้ำลงมาที่ดอนเมือง อยู่ๆรัฐบาลก็เอากระสอบทราย
ยักษ์ไปวางเรียงกันกระแสน้ำ นัยว่าเพื่อจัดการไม่ให้น้ำเข้าไปท่วม
กรุงเทพมหานครชั้นใน แรกๆปัญหาก็ยังไม่เกิด แต่ผ่านไปเป็น
เดือน ผู้คนที่อยู่เหนือน้ำก็เกิดความสงสัยว่า “เมื่อไหร่ น้ำที่ท่วม
บ้านข้าพเจ้าอยู่จะลดเสียที” ยังมีข่าวทางโทรทัศน์ที่เปิดดูทุกเช้าว่า
ท่านผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครท่านประกาศว่า “วันนี้มีข่าวดีมา
บอกครับ น้ำตรงนี้ตรงนั้นในเขตกรุงเทพมหานครลดลงมาก” พวก
เราที่อยู่เหนือน้ำก็ชักเริ่มหงุดหงิด รู้สึกเหมือนว่าการที่คนกรุงเทพ
ได้ยืมข่าวดีในแต่ละเช้า ข่าวดีนั้นมันสร้างจากข่าวร้ายของพวกเรา
แล้วความหงุดหงิดนั้นก็นำไปสู่การรวมตัวกันประท้วงรัฐบาลและ
กรุงเทพมหานคร ถึงขั้นบางแห่งมีการใช้กำลังเข้ารีอกระสอบทราย
โดยชาวบ้านที่เดือดร้อนเอง

ผมขอย้อนกลับไปทีนิทานเรื่องพระราชากับปราสาทของ
พระองค์ที่เล่าข้างต้นอีกครั้ง ในเรื่องนั้น มีพระราชายู่สององค์
องค์แรกเมื่อน้ำท่วมปราสาทของท่าน ท่านก็ยอมรับว่าเป็นเรื่อง
ปกติธรรมดา ว่าไปแล้ว การบริหารงานของพระราชากองค์นี้ผมเชื่อ
ว่าสอดคล้องกับปรัชญาแนวธรรมชาตินิยมที่พระพุทธศาสนาและ
ปรัชญาเต๋าสอน แต่ปรัชญาธรรมชาตินิยมนี้มักไม่เป็นที่สบอารมณ์

ของคนที่เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะจัดการธรรมชาติ ชื่อ “ธรรมชาตินิยม” โดยความหมายก็บอกอยู่แล้วว่า เชื่อว่าธรรมชาติยิ่งใหญ่กว่าคน ดังนั้นสิ่งที่ดีที่สุดที่คนสามารถทำได้ก็คือ “ปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ” พระราชาพระองค์แรกทรงคิดอย่างนั้น แต่พระราชาองค์ที่สองไม่เชื่ออย่างนั้น ท่านเชื่อว่า “เราต้องปรับธรรมชาติให้เข้ากับเรา” การสร้างป้อมปราการเพื่อสู้กับน้ำท่วมของเมืองใหญ่ๆอย่างกรุงเทพมหานครก็เกิดจากความเชื่อในแนวนี้ คือแนวที่เห็นว่าคนจัดการธรรมชาติได้

ประวัติศาสตร์โลกดูจะผ่านล่วงยุคที่การปกครองหรือบริหารจัดการบ้านเมืองในแนวธรรมชาตินิยมยังเป็นไปได้อยู่มาอย่างสมบูรณ์แล้ว ดังนั้นจึงไม่มีประโยชน์อะไรที่เราจะพยายามย้อนกลับไปหาระบบที่ว่่านั้น ทั้งที่เป็นระบบที่ผมคิดว่ามีประสิทธิภาพที่สุดจะอย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดแล้ว ระบบที่เป็นวัตถุมันก็เป็นวัตถุอยู่วันยังค่ำ คนจะยังเป็นนายของวัตถุอยู่ตลอดไป และในตัวคนนั้นใจหรือความคิดของคนก็คือสิ่งที่จะกำหนดว่าเขาจะทำหรือไม่ทำอะไร ผมเคยได้ยินนายกสมาคมปืนของอเมริกาคนหนึ่งพูดว่า “ปืนไม่เคยฆ่าคน คนต่างหากที่ฆ่าคน” ที่พูดอย่างนี้ก็เพื่อสนับสนุนสิทธิและเสรีภาพที่จะพกพาปืนของคนอเมริกัน ปืนนั้นคนสร้างขึ้น ด้วยเหตุผลบางอย่าง เหตุผลที่สำคัญอย่างหนึ่งคือเพื่อป้องกันตัวเอง สังคมอเมริกันนั้นเป็นสังคมที่พัฒนามาพร้อมกับปืน นำแปลกเหมือนกันว่า เขาสามารถอยู่กับสิ่งนี้ได้ นั่นก็แปลว่าในท้ายที่สุดแล้ว วัตถุก็จะ เป็นวัตถุอยู่เสมอ ปืนที่วางอยู่นิ่งๆนั้นไม่ฆ่าใคร แต่คนที่หยิบปืนขึ้นมาด้วยความคิดหรือความรู้สึกบางอย่างต่างหากที่ฆ่ากัน ในแง่นี้ผมคิดว่าระบบความปลอดภัยที่กรุงเทพมหานคร

สร้างขึ้นเพื่อปกป้องตนเองเช่นประตูระบายน้ำ คันกั้นน้ำ แก้มลิง หรืออะไรก็ตามแต่ ในท้ายที่สุดก็เป็นวัตถุ คนต่างหากที่เป็นผู้ใช้มัน ผมเชื่อว่าเรายังจำเป็นที่จะต้องมียี่งอเหล่านี้อยู่ ไหนๆก็สร้างแล้ว เรา ย้อนกลับไปสมัยที่ยังไม่มีสิ่งเหล่านี้ไม่ได้แล้ว เชื่อนก็เช่นกัน ดังนั้นปัญหาที่สำคัญที่สุดจึงอยู่ที่เราซึ่งเป็นคนจะจัดการอย่างไรกับ เครื่องไม้เครื่องมือเหล่านี้

ผมขอใช้นิทานเรื่องพระราชโองการที่สองเป็นตัวอย่างประกอบสิ่ง ที่ผมคิดอยู่ในใจ สมมติว่าอยู่มาคราวหนึ่งเกิดฝนตกหนักติดต่อกัน เป็นเดือน น้ำหลากท่วม ปกติเขตชั้นในพระนครของพระราชาก็ สามารถรับมือได้ แต่คราวนี้เนื่องจากน้ำมากผิดปกติ ด้านต่างๆที่กั้น พระนครเอาไว้เป็นชั้นๆก็พังลงเพราะน้ำมาตามลำดับ ที่สุดก็มาถึง ด้านสุดท้ายอันได้แก่ตัวปราสาทของพระราชารเอง ด้านสุดท้ายนี้ พระราชาทุ่มเงินมหาศาลสร้างขึ้น เป็นปราการเหล็ก แข็งแกร่งที่สุด เมื่อน้ำมาถึง เพียงกดปุ่มเท่านั้น ปราการเหล็กที่สร้างไว้ก็จะเลื่อน ขึ้นมาจากพื้น แล้วคุ้มครองปราสาททั้งหลังจากน้ำท่วมนั้นได้

คำถามมีว่า พระราชาจะกดปุ่มนั้นหรือไม่ พระราชาไม่แน่ใจ จึง ถามเรื่องนี้กับคณะที่ปรึกษา ที่ปรึกษาอาวุโสคนหนึ่งทูลว่า หากไม่ กดปุ่มนั้น จะทรงสร้างปราการเหล็กนั้นไว้ทำไม ที่ปรึกษาชราอีกคน ทูลว่า ปราสาทเป็นสัญลักษณ์ของชาติ สัญลักษณ์ของชาติจะต้อง ต่างจากส่วนอื่นๆของชาติตรงที่ ส่วนอื่นๆถูกโจมตีหรือทำลายได้ แต่สัญลักษณ์ของชาติถูกทำลายไม่ได้ หากจะมีการตายครั้งใหญ่ สัญลักษณ์ของชาติจะตายไม่ได้ เพราะหากตาย การฟื้นชาติขึ้นมา ใหม่ก็เป็นไปไม่ได้ ชาวบ้านตายได้ แต่พระราชารจะตายไม่ได้

พระราชารทรงคิดหนัก ระหว่างนั้นมีที่ปรึกษาเด็กหนุ่มคนหนึ่งทูล

ว่า “ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าไม่สมควรกดปุ่มนั้น เป็นความเข้าใจผิดว่า ปราสาทนี้คือหัวใจของชาติ นี่เป็นความเข้าใจผิด ชาติไม่มีหัวใจ เพราะทุกส่วนของชาติสำคัญเท่ากันหมด พวกเราที่เป็นคนส่วนน้อยในนี้ต่างหากที่ไปทีกทักว่าตนเป็นสัญลักษณ์ของชาติ คนส่วนใหญ่เขาไม่ได้คิดอย่างนั้น ถ้าฟังการใช้เงินงบประมาณที่มาจากภาษีของประชาชนสร้างระบบคุ้มกันตนของพวกเรา ก็สร้างความเจ็บช้ำน้ำใจแก่คนส่วนใหญ่ในแผ่นดินอยู่แล้ว นี่เรายังจะเห็นแก่ตัวเป็นครั้งสุดท้ายอยู่กระนั้นหรือ ใช่ เราอาจรอดตาย ปราสาทเราสามารถปลอดภัยอยู่ในนี้ แต่คนข้างนอกโน้นเมื่อวันทีน้ำลด หากพวกเขา ยังมีชีวิตรอด พวกเขาคงมองมายังพวกเราอย่างสมเพชใจ แน่อน พวกเรามีอำนาจ พวกเราปกครองคนเหล่านี้ สิ่งอะไรก็สั่งได้ แต่ทันทีที่เขาเห็นว่า ในช่วงวิกฤติของชีวิต พระราชาของเขากลับกดปุ่มให้ปรากฏเหล็กคุ้มครองตนจากมหาอุทกภัย ปล่อยชาวบ้านที่เป็นพลกนิกรจำนวนมหาศาลเผชิญชะตากรรมตามลำพัง พวกเขาจะรู้สึกอย่างไร ในความคิดของข้าพระพุทธเจ้า ความรู้สึกของประชาชนคือหัวใจของความยุติธรรม ความยุติธรรมคืออะไร จะหาความยุติธรรมได้จากไหน สำหรับคนทั่วไป ความยุติธรรมคือ คุณอาจเป็นเจ้านายเราได้ ไม่มีปัญหา เรายอมรับการเป็นข้าทาส ตราบเท่าที่ทั้งนายและทาสกินใช้เท่ากัน ทุกข์ด้วยกัน สุขด้วยกัน และถึงคราวตายก็ยินดีตายด้วยกัน พวกเรายินดีที่จะเป็นข้าทาส เพื่อรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรมในความหมายนี้ โปรดงดเว้นที่จะกดปุ่มด้วยเถิดพระเจ้าข้า”

ผมไม่ทราบว่าจะพระราชทานจะเลือกทางไหน ในทางปรัชญานั้น บางแนวคิดเสนอว่าควรกดปุ่ม เหตุผลคือสังคมจำเป็นต้องมีลำดับ

ความสำคัญในทางต่างๆ เช่น บริหาร เศรษฐกิจ เป็นต้น เป็นไปไม่ได้ที่ทุกอย่างในสังคมจะได้รับการจัดอันดับว่าเท่ากันหมด ทำนะทำได้ แต่อันตราย นึกง่ายๆ ครับ เวลาที่เราไปรบนั้น ทหารที่อยู่ในสมรภูมิจำเป็นต้องได้รับการจัดลำดับว่าใครควรจะอยู่ตรงไหนในแง่ความเสี่ยงที่จะตายก่อน ปกติทหารเลวอันหมายถึงทหารที่อยู่หน้าสุด พร้อมจะลุยกับข้าศึกแบบดาบต่อดาบ ปืนต่อปืน จะถูกวางตำแหน่งให้ตายก่อนคนอื่น จากนั้นมาก็เรียงตามลำดับ แม่ทัพใหญ่จะอยู่บัญชาการท้ายสุด ที่ต้องจัดอย่างนั้นก็เพื่อรักษากองทัพโดยรวม กองทัพจำต้องมีส่วนที่เป็นเสมือนหัวใจเพื่อบัญชาการรบโดยรวม จะให้แม่ทัพไปยืนอยู่ข้างหน้าเพื่อรับลูกปืนก่อนใครอื่นนั้นทำไม่ได้ เช่นเดียวกัน ในชาติก็ต้องมีการจัดลำดับว่าในทางเศรษฐกิจ อะไรสำคัญกว่าอะไร เช่นระหว่างโรงงานอุตสาหกรรมกับท้องนา อะไรสำคัญกว่าอะไร เมื่อจำเป็น เราก็ต้องปกป้องสิ่งที่สำคัญกว่าเอาไว้ ซึ่งเป็นธรรมดาว่า บางครั้งในการปกป้องส่วนที่สำคัญกว่า สิ่งที่สำคัญน้อยกว่าก็อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือ คนใช้บางครั้งก็ต้องตัดขาทิ้ง ไม่อย่างนั้นจะตาย ขาที่ถูกตัดทิ้งนั้นว่าไปแล้วเป็นเหยื่อของอวัยวะอื่น

แนวคิดแบบข้างต้นนี้ผมเชื่อว่าน่าจะตรงกับที่ประเทศต่างๆ ใช้กันอยู่ในโลก ว่ากันว่าประธานาธิบดีอเมริกันนั้นเมื่อชาติอยู่ในภาวะคับขัน เขาจะปล่อยให้ใครต่อใครตายมาตามลำดับ ส่วนประธานาธิบดีจะมีระบบป้องกันภัยอย่างสูงสุด พุดง่ายๆ คือคนอเมริกันที่จะตายเป็นคนสุดท้ายในภาวะวิกฤติเช่นในสงครามนิวเคลียร์ก็คือประธานาธิบดีนี่แหละ คิดอย่างนี้เราก็จะเห็นว่าผู้นำในโลกสมัยนี้ก็ล้วนแต่ทำตัวเป็นพระราชามีป้อมป้องกันปราสาทให้กตทั้งนั้น

แนวคิดข้างต้นนี้ผมอยากชักชวนให้ท่านผู้อ่านกับผมมาช่วยกันวิเคราะห์อย่างจริงจังจะดีไหมครับ เพราะผมเห็นว่า เป็นหลักคิดที่ใช้กันในหมู่นักปกครองทั้งหลายจนเสมือนว่าเป็นสัจธรรมที่ไม่ต้องมาตั้งคำถามอะไรกันแล้ว อย่างแรกที่สุด ผมรับได้ที่บอกว่า สิ่งต่างๆ ในสังคมเราจะต้องได้รับการจัดลำดับความสำคัญ ที่รับได้ก็เพราะว่า ธรรมชาติเองก็ดูเหมือนจะมีระบบจัดสรรความสำคัญก่อนหลังของสิ่งต่างๆ อยู่แล้ว ทั้งนี้เพื่อให้ระบบโดยรวมอยู่รอด อย่างร่างกายของเราเนี่ย เมื่ออวัยวะบางส่วนมีปัญหา ระบบก็จะตั้งเอาไว้ว่าให้สละส่วนนั้นทิ้งได้ เช่นตัดขาได้ถ้าปล่อยไว้จะเป็นอันตรายจนถึงขั้นที่คนผู้นั้นเสียชีวิต หากอวัยวะทุกส่วนเท่าเทียมกันหมด การตัดอวัยวะบางส่วนทิ้งก็ทำไม่ได้ เพราะระบบจะตั้งเอาไว้ว่า ตัดทิ้งส่วนใดก็ไม่ได้ ตัดเมื่อใดก็ตายกันหมด เป็นต้น

สิ่งที่เราต้องคิดหรือตีความจากการที่ธรรมชาติมีระบบจัดวางความสำคัญก่อนหลังของสมาชิกภายในระบบนั้นก็คือ ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อจุดประสงค์อะไร สำหรับผม ทั้งหมดนี้เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อให้ระบบนั้นโดยรวมอยู่ได้ หรืออยู่รอดให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในทางชีววิทยา นักชีววิทยาสังเกตพบว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เผ่าพันธุ์ ก. อยู่รอดดีกว่าเผ่าพันธุ์ ข. ก็คือ ภายในสมาชิกของเผ่าพันธุ์ ก. นั้นมีระบบจัดวางความสำคัญก่อนหลังของสมาชิก และมีสมาชิกส่วนหนึ่งที่เต็มใจเสียสละตนเองเพื่อให้เผ่าพันธุ์โดยรวมอยู่รอด เผ่าพันธุ์ใดก็ตามที่ไม่มีระบบการจัดวางตามธรรมชาติเช่นนี้ คือไม่มีใครยอมเสียสละตนเองเพื่อส่วนรวม เผ่าพันธุ์นั้นโดยรวมย่อมเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ หัวใจของศาสนาทุกศาสนานั้นอยู่ที่การเสียสละตนเองของปัจเจก-

บุคคลเพื่อสมาชิกส่วนใหญ่ในสังคม ในแง่นี้นักชีววิทยามองว่า ศาสนาเกิดจากสัญชาตญาณในการปกป้องเผ่าพันธุ์ตามที่กล่าวมานี้ เผ่าพันธุ์ที่โชคดีย่อมมีสัญชาตญาณที่ว่านี้ และมนุษย์เราก็ดูจะเป็น เผ่าพันธุ์ที่โชคดี เรามีศาสนา มีปรัชญา มีระบบความคิดที่ว่าด้วยการเสียสละเพื่อส่วนรวม แนวคิดเรื่องความยุติธรรมนั้นหากขัดแย้งกับความเสียสละที่ว่าย่อมเป็นโทษมากกว่าคุณ

หมายความว่า อาจเป็นไปได้ที่จะมีแนวคิดเรื่องความยุติธรรม แบบที่ว่า “คุณกับฉันไม่มีใครเหนือใคร ดังนั้นหากจะตายก็ตายด้วยกัน” ซึ่งแนวคิดแบบนี้เป็นอันตรายต่อความอยู่รอดของเผ่าพันธุ์มากกว่าที่จะเป็นคุณ

ที่ผมกล่าวเรื่องนี้มาก็เพื่อจะตั้งข้อสังเกตว่า ในช่วงที่น้ำท่วม มีคนจำนวนหนึ่งในบ้านเราเรียกร้องหาความยุติธรรมในความหมายนี้ ทำนองว่า หากบ้านฉันน้ำท่วม คนอื่นก็ไม่ควรที่จะแห้ง แนนอนครับ นี่อาจเป็นความหมายหนึ่งของคำว่ายุติธรรมได้ แต่ที่ผมอยากตั้งเป็นข้อสังเกตคือ ความยุติธรรมในความหมายนี้ไม่สอดคล้องกับตัวอย่างในธรรมชาติ ธรรมชาติพยายามรักษาระบบโดยรวมให้อยู่รอดให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยในระหว่างนี้จะมีสมาชิกส่วนหนึ่งของระบบเสียสละตนเอง เมื่อคิดอย่างนี้ รูปแบบที่ดีที่สุดของความยุติธรรมน่าจะได้แก่แบบที่เป็นไปเพื่อให้ส่วนรวมอยู่รอด อันมีความหมายว่าจะต้องมีสมาชิกบางส่วนในสังคมยินดีเสียสละตนเอง หรือหากไม่ถึงขั้นนั้นก็อยู่ในขั้นที่เข้าใจและรับได้ว่าอาจต้องมีบางส่วนที่ไม่ประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกับเรา การมีบางที่กันไว้ให้แห้งนั้นในบางแง่ก็เป็นคุณแก่ผู้ที่อยู่ในที่ที่น้ำท่วม เพราะหากท่วมกันหมด ใครจะช่วยใครได้ ไร้โทษครับ ต้องมีที่แห้งสำหรับ

ช่วยเหลือคนที่เป็ยกน้ำ นี่คือเจตนารมณ์ของธรรมชาติ

ปัญหาอยู่ที่ว่า เราจะสร้างสังคมแบบนี้ได้อย่างไร ผมหมายถึงสังคมที่สมาชิกทุกคนมีความรู้สึกพร้อมอยู่ตลอดเวลาว่า เมื่อใดก็ตามที่ชาติบ้านเมืองต้องการ ตนพร้อมจะเสียสละ เรื่องนี้ไม่ง่าย แต่เราก็ควรพยายาม ในตอนต้น ผมได้พูดไปว่า บ้านผมเป็นเหยื่อของรัฐบาล ท่านต้องการปกป้องกรุงเทพมหานคร ท่านก็เลยผลัคน้ำมาไว้ที่บ้านผม ว่าไปแล้ว รัฐบาลอาจคิดดีแล้ว คำนวณดีแล้ว จึงทำอย่างนั้น ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็แปลว่าสิ่งที่รัฐบาลทำก็ไม่น่าจะผิด ผมเห็นด้วย แต่ปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรก่อนจะใช้ใครเป็นเหยื่อหรือเป็นผู้เสียสละ เราจะมีวิธีการพูดจาทักทายกันก่อนให้รู้เรื่อง และใช้ผู้เสียสละอย่างที่เขาจะเป็นทุกข์น้อยที่สุด

แต่ก่อนที่จะใช้ใครเป็นผู้เสียสละได้ รัฐบาลก็ต้องแก้โจทย์ที่สำคัญมากประการหนึ่งให้แตกก่อนก็คือ ต้องอธิบายให้ได้ว่า ส่วนที่ท่านจะปกป้องเอาไว้ นั้นมีความสำคัญอย่างไรจึงควรค่าแก่การปกป้อง พวกเราที่จะเป็นผู้อาสาเสียสละจะได้เข้าใจว่า “อ้อ สำคัญอย่างนี้เอง เราต้องปกป้องเอาไว้”

ผมยกตัวอย่างประกอบก็ได้ มหาวิทยาลัยอย่างเกษตรศาสตร์หรือธรรมศาสตร์นั้นโดนน้ำท่วมหนัก ถ้ามีวิธีทำให้มหาวิทยาลัยเหล่านี้ไม่ท่วม โดยผมจำต้องเสียสละ ผมยินดี เพราะอธิบายได้ว่ามหาวิทยาลัยสำคัญอย่างไร แต่หากสถานที่นั้นเป็นโรงงานอุตสาหกรรมของเอกชน แม้จะเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับกิจการงานคนจำนวนมาก แต่ผมก็คงไม่ยินดีจะเสียสละ เพราะธุรกิจเอกชนเหล่านี้เป็นองค์กรที่ตั้งเพื่อทำกำไร ไม่เหมือนมหาวิทยาลัยหรือโรงพยาบาลสาธารณะ ท่านได้มากแล้ว เมื่อท่านจะต้องเสียบ้าง

รัฐบาลก็ต้องปล่อยไป การอุ้มเอกชนที่ร่ำรวยนั้นไม่มีเหตุผลอธิบาย โดยประการทั้งปวง แต่ไม่ได้แปลว่ารัฐจะไม่ดูแล ต้องดูแลอยู่แล้ว แต่ตามอัตราปกติ ปกติหมายความว่า จะเรียกร้องการเสียสละจากคนอื่นเช่นผมไม่ได้ จะผันน้ำมาบ้านผมเพื่อปกป้องนิคมอุตสาหกรรมไม่ชอบ

-๔-

เรื่องที่ผมกล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมนั้น หากท่านผู้อ่านสังเกตเห็นว่า ดำเนินไปอย่างไม่สุราบรื่น หมายความว่า พอผมพูดถึงความยุติธรรมในแง่หนึ่ง ท่านผู้อ่านก็อาจเห็นด้วย แต่แล้วก็พบว่าแบบนั้นก็ยังมีปัญหา บางด้าน พอผมพูดแบบใหม่ก็ฟังดูดีไปอีกทาง แต่ก็เหมือนเดิม คือแบบใหม่นี้ก็มีปัญหาอีกอย่างเช่นกัน ผมพูดถึงความยุติธรรมสองแบบ แบบที่หนึ่งคือแบบที่ดูธรรมชาติเป็นแม่แบบ แบบที่สองคือเราคิดเอาเองด้วยเหตุผล แบบแรกนั้นเราพบว่า ธรรมชาติดูเหมือนจะเห็นว่าระบบหนึ่งจะมีสมาชิกที่มีสถานะเท่ากันไม่ได้ เพราะเป็นอันตรายต่อความอยู่รอดของระบบ ร่างกายของมนุษย์อาจใช้เป็นตัวอย่างได้ ร่างกายของเรานั้นอวัยวะต่างๆมีความสำคัญไม่เท่ากัน เส้นผมนั้นสำคัญน้อยกว่าเล็บ ไม่มีผมก็ยังสามารถเล่นได้เพราะยังมีเล็บ แต่เล็บก็สำคัญน้อยกว่านิ้ว ไม่มีเล็บยังพอเล่นเปียโนได้ เพราะยังมีนิ้ว นิ้วก็สำคัญน้อยกว่า แขน ไล่ไปเรื่อยๆจนถึงหัวใจ และสมอง อย่างนี้เป็นต้น ที่ธรรมชาติสร้างกายของเรามาอย่างนั้นก็เพื่อให้มีการสละทิ้งเป็นทอดๆได้ หากจำเป็น กายที่มีอวัยวะทุกอย่างครบถ้วนนั้นดีที่สุด ธรรมชาติประสงค์ให้ทุกส่วนอยู่ดีมีสุขด้วยกันทั้งสิ้น แต่ที่วางระบบเช่นนั้นไว้ก็เพื่อว่าหากจำเป็นในยาม

วิกฤติ จะมีบางส่วนถูกสละทิ้งเพื่อให้ส่วนอื่นอยู่รอด เมื่อเราวิ่งหนีเสือ เลือตะปบผม ผมก็ขาดทิ้งได้ เพื่อให้เรารอด ถ้าทุกอย่างเท่ากันหมด ผมหลุดเราก็ตาย ธรรมชาติไม่ต้องการให้เป็นอย่างนั้น จึงออกแบบผมว่าร่วงหรือขาดได้ หากจำเป็น

แนวคิดนี้เมื่อเอามาเป็นแบบของแนวคิดเรื่องความยุติธรรมก็จะออกมาในรูปว่า รัฐสามารถจัดการ “สละทิ้ง” สมาชิกของสังคมบางส่วนได้ ในยามที่ต้องการ คนนอกพระนครอย่างผมนั้นก็ถูกรัฐบาลท่านสละทิ้ง คือส่งน้ำมาไว้ที่บ้านผมเพื่อรักษาผู้คนในเขตกรุงเทพมหานครตั้งแต่ตอนเมืองเลยเข้าไปยังอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ปทุมวัน สีลม เป็นต้น ท่านว่าที่ต้องสละผมก็เพราะผมสำคัญน้อยกว่า แนวคิดนี้ท่านก็ใช้กับชาวนาชาวไร่ด้วย หากจำเป็นต้องรักษาเขตอุตสาหกรรม ท่านก็พร้อมจะใช้ที่นาไร่นาของเราเป็นที่ย้ายน้ำออกมาพักไว้ เนื่องจากที่นาไร่นานั้นสำคัญน้อยกว่านิคมอุตสาหกรรมนั่นเอง

ก็รับฟังได้ครับ หากว่าเมื่อใช้พวกเราเป็นเหยื่อแล้วก็มีระบบเยียวยา อย่างน้อยพวกเราเสียไปเท่าใดก็ให้เราคืนเท่านั้น จะอย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ก็ได้รับการต่อต้านด้วยแนวคิดเรื่องความยุติธรรมแบบที่สอง แบบนี้ไม่สนใจจะดูแบบจากอะไรทั้งนั้น แต่ตั้งคำถามตรงๆเลยว่า ทำไมบ้านของนักธุรกิจจะต้องสำคัญกว่ากระท่อมของชาวนา ปรัชญาการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นว่าไป แล้วสนับสนุนความคิดเรื่องความยุติธรรมแบบนี้โดยตรงเลย เพราะประชาธิปไตยเสนอว่า ในฐานะสมาชิกของสังคม เราทุกคนเป็นเจ้าของประเทศไทยเท่ากัน นายห้างกับชาวนาเท่ากันในแง่ที่เป็นเจ้าของประเทศนี้ เมื่อเท่ากัน เสี่ยงโหวตก็ได้หนึ่งเสียงเท่ากัน

น้ำท่วมคราวนี้มีคนตั้งคำถามมากกว่า การที่รัฐบาลปกป้องบางที่เป็นพิเศษเช่นกรุงเทพมหานคร หรือเขตอุตสาหกรรมหมายความว่าอย่างไร ทำไมสถานที่เหล่านี้หรือคนที่อยู่ในสถานที่เหล่านี้จึงได้รับอภิสิทธิ์เหนือคนอื่นอย่างนั้น เข้าทำนองว่าเอาใจแต่คนรวย ที่ชาวไร่ชาวนารัฐบาลไม่เคยคิดที่จะปกป้องเลย ทั้งที่รัฐบาลชุดนี้คนเลือกส่วนใหญ่ก็เป็นคนยากจน คำถามนี้ผมคิดว่ารัฐบาลต้องตอบและตามความคิดของผม การที่รัฐบาลจะตอบคำถามนี้ได้ต้องใช้ความสามารถมาก ผมเห็นท่านนายกรัฐมนตรีสาวสวยของเราท่านรับมือกับเหตุการณ์น้ำท่วมแล้วรู้สึกว่าจะเราน่าจะใช้คนไม่ถูกกับงานเอาเสียแล้ว ท่านอ้าๆอึ้งๆ เคอะเขิน เอียงอาย ซึ่งก็ดูดีน่ารัก หากไม่ใช่กิริยาของผู้ผู้นำ ไม่น่าจะมีทางเลยที่ท่านนายกของเราที่ไม่ได้คิดเรื่องเช่นนี้มาก่อนอย่างลึกซึ้งซึ่งจะตอบคำถามยากๆเช่นนี้ได้ เมื่อในหัวไม่มีความคิดหลักๆในเรื่องความยุติธรรม การทำงานก็ทำสักแต่จะให้ผ่านไปเป็นวันๆ การตัดสินใจแต่ละครั้งก็อธิบายไม่ได้ คนที่แวดล้อมผมเดาว่าก็คงพอๆกัน นักการเมืองบ้านเรานั้นผมไม่เห็นว่าคุณจะมีเวลาคิดอะไรที่ลึกๆ เวลาเราเลือกผู้แทนมาทำงานเราก็ไม่เคยคิดว่าจะเลือกคนที่รู้จักคิดในเรื่องที่ยากๆเหล่านี้ การได้รัฐบาลมาแบบนี้ก็เหมาะสมสำหรับเราที่เป็นผู้เลือกรัฐบาลแล้ว เห็นรัฐบาลทำงานแล้ว ผมตั้งคำถามว่า เป็นได้ไหมหนอที่ชาตินี้ผมจะมีโอกาสได้เลือกนักการเมืองหรือพรรคการเมืองที่คิดอะไรชัด ทะลุทะลวงไปหมด เวลาทำงานก็ตัดสินใจโชะๆไปตามหลักการเหล่านั้น ผมอาจไม่เห็นด้วยกับหลักการของท่าน แต่ไม่เป็นไร ผมต้องการเพียงรัฐบาลที่มีหลักการ เอาแค่นี้ก่อนก็พอ แต่ผมก็ปลงไปมากแล้วว่า ก่อนตายผมอาจไม่มีโอกาสได้เห็นรัฐบาลที่เป็นรัฐบาลจริงๆก็เป็นได้

ถ้าคิดตามแนวคิดเรื่องความยุติธรรมแบบที่สอง นำมารัฐบาลก็ทำกับทุกคนเท่ากัน ผลสุดท้ายทุกคนก็คงน้ำท่วมเสมอน้ำกัน ในแง่หนึ่งก็ดีคือทุกคนเท่าเทียมกัน แต่แนวคิดเรื่องความยุติธรรมแบบนี้ประเทศอเมริกาเคยลองใช้ในช่วงที่ปรัชญาของจอห์น ดิวอี้มีอิทธิพลอยู่เมื่อหลายสิบปีก่อน ที่สุดก็ต้องถอย เรื่องมีว่า ปรัชญาการศึกษาของดิวอี้เน้นเรื่องการเรียนรู้ที่มีความสุข ไม่เน้นเรียนเพื่อเก่ง การสร้างนักเรียนที่เก่งเพียงบางคนไม่เป็นธรรมดา เด็กส่วนใหญ่ที่เกิดมาหัวสมองปานกลาง ดังนั้นรัฐบาลเลยมีนโยบายให้โรงเรียนเน้นการศึกษาแบบให้เด็กเรียนปนเล่น มีความสุข ไม่ต้องเก่งกาจอะไรทั้งนั้นแหละ เด็กหัวสมองดี ปานกลาง หรือ เลวกี่เรียนอย่างมีความสุขเท่าเทียมกัน เพราะการเรียนรู้ไม่เน้นวิชาการ แต่เน้นเรื่องการใช้ชีวิต การอยู่ร่วมกัน มากกว่า

ก็ได้ผลดีครับ ทุกคนมีความสุขด้วยกันถ้วนหน้า โรงเรียนกวาดวิชาตายหมด แต่แล้ววันหนึ่งรัฐบาลก็พบว่านักเรียนมัธยมของตนไปแข่งวิชาการอะไรที่ไหนก็แพ้เขาหมด ที่จริง หากเรียนแบบที่ดิวอี้สอน เราต้องไม่แข่งกับใคร ทำนองเศรษฐกิจพอเพียง ชาวบ้านที่ปลูกผักกินแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากไม่คิดจะหาเงินส่งลูกเรียนมหาวิทยาลัยดีๆก็ไม่มีปัญหาครับ เลี้ยงลูกปลูกผักเลี้ยงปลา กินไป มีความสุขดี แต่ถ้าคิดว่าลูกควรได้เรียนมหาวิทยาลัย ก็ต้องมีเงิน เงินก็ต้องมาจากปลูกผักขาย อย่างนี้จะพอเพียงไม่ได้ ปัญหา คือปัจเจกบุคคลไม่แข่งใครพอเป็นได้ แต่ถ้าประเทศทั้งประเทศไม่แข่งกับใคร อันนี้ยาก นี่คือเหตุผลที่ทำให้ประเทศอเมริกาต้องเลิกใช้ปรัชญาแนวพอเพียงตามที่ดิวอี้เสนอ เพราะเห็นว่าปรัชญานี้ทำให้เด็กอเมริกันมีความสุขตามสมควรแก่สภาพเท่าเทียมกันหมด

แต่ไปแข่งกับใครไม่ได้ เพราะชาติอื่นเขาไม่พอเพียงด้วย

สรุปคือ เราจะเอาอะไรระหว่าง “ความยุติธรรมแบบทุกคนเท่ากันหมด” กับ “ความยุติธรรมที่จำเป็นต้องมีความเหลื่อมล้ำ” สังเกตนะครับว่า ความยุติธรรมนั้นในทางปรัชญาเป็นคนละเรื่องกับการที่คนเราไม่เท่ากัน รัฐบาลแจกหัวแก่คนสองคน คนหนึ่งมีผมอีกคนหัวล้าน นี่คือการไม่ยุติธรรมทั้งที่รัฐปฏิบัติต่อสองคนนี้อย่างเหมือนกัน ความยุติธรรมตามทัศนะของมาร์กซ์นั้นคือการที่คนที่ต่างกันได้รับการปฏิบัติที่ต่างกันโดยรัฐ เห็นไหมครับ พวกคอมมิวนิสต์เขาก็ไม่ใช่เรื่องความเท่าเทียมกันเป็นบรรทัดฐานของความยุติธรรม มาร์กซ์พูดประโยคสำคัญประโยคหนึ่งว่า “From each according to ability, to each according to need” ตามคติพจน์นี้ ประเทศคอมมิวนิสต์จะเรียกร้องให้พลเมืองแต่ละคนทำงานเต็มความสามารถ แต่เวลาที่รัฐจะจัดสรรผลประโยชน์ตอบแทน ไม่จำเป็นว่าคนทำมากต้องได้มาก หรือคนเก่งต้องได้มาก ใครจะได้เท่าใดขึ้นอยู่กับความจำเป็นของชีวิต ปรัชญาสังคมนิยมของมาร์กซ์นั้นเจ้าตัวคิดถอดแบบมาจากธรรมชาติ มาร์กซ์ไม่คิดเรื่องความยุติธรรมจากเหตุผลล้วนๆ

ผมมีข้อสังเกตบางอย่างที่อยากจะเรียนท่านผู้อ่านที่ไม่ใช่คนในวงการปรัชญาว่า ยิ่งศึกษาปรัชญามาก ผมยิ่งรู้สึกว่าการจะมีความเห็นพ้องตรงตงลงไปที่ความคิดใดความคิดหนึ่งทำนองว่า “นี่คือสังคมนิยมสุดท้ายแล้ว ดีเลิศประเสริฐศรีที่สุดแล้ว” เป็นไปไม่ได้เลย อาจเป็นไปได้ครับตอนเรียนปรัชญาใหม่ๆ มีคำคมฝรั่งที่เขาคิดล้อเลียนพวกที่คลั่งปรัชญาว่า “สุราทั่วไปนั้นเสพมากจึงเมา แต่สุราที่ชื่อว่าปรัชญานั้น เสพน้อยจะเมา เสพมากจะตาสว่าง” ผมอ่าน

พบแล้วก็ขำ เจ้าคนคิดช่างเข้าใจพูด ที่สำคัญ เจ้าหมอนี่พูดถูกที่สุด
เวลานี้ ผมเองก็มีความเชื่อถือในทางปรัชญาบางแบบของ
ตนเอง แต่ก็เข้าใจว่าที่เลือกความคิดนั้นคงเป็นเพราะกรรมเก่า
ไม่ได้หมายความว่าที่ตนเลือกนั้นวิเศษกว่าที่คนอื่นเลือก หามิได้
ดังนั้นแม้ว่าผมจะมีความคิดเรื่องความยุติธรรมบางแบบ แต่ถ้า
รัฐบาลหรือใครก็ตามแต่จะใช้ทฤษฎีอื่นกับผม ผมก็รับได้ ขอให้
ชื่อตรงต่อลัทธิของท่านให้ที่สุดก็แล้วกัน น้ำท่วมคราวนี้ ผมจึงไม่
ทุกข์ใจ แม้จะรู้ว่าตนเองเป็นผู้ที่รัฐบาลท่านไม่สนใจมอง หมู่บ้าน
ผมนั้นอยู่ห่างจากถนน เข้ามาลำบาก จึงไม่มีใครเอาข้าวปลาอาหาร
หรือส้วมลอยน้ำมาส่ง ซึ่งทั้งหมดผมชอบ ผมอยู่ที่บ้านร่วมสอง
เดือนอย่างสงบสมถะ ไร้เสียงใครมาป่าวประกาศรบกวน ผมยังคิด
เลยว่า หากหมู่บ้านผมมีคนเข้าออกตลอดเวลา แม้จะเข้าออกเพื่อ
มาดูแลช่วยเหลือ ผมคงกลุ้มใจพิลึก น้ำท่วมบ้านนะครั้บ ไม่ใช่
งานวัด ผมอยากอยู่เงียบๆ อ่านหนังสือ เขียนหนังสือ เลี้ยงหมา
เลี้ยงแมว เลี้ยงหนู เลี้ยงเม่นของผมไป

คืนหนึ่ง ผมนั่งเขียนหนังสืออยู่ในห้องชั้นสอง นอกหน้าต่างคือ
ท้องน้ำ แสงไฟที่เสาไฟฟ้าที่อยู่ไกลออกไปสะท้อนเงาลงในน้ำ เวลา
ที่สายลมอ่อนพัด ผิวน้ำจะพลิ้วไหวเป็นระลอกน้อยๆ ทำให้แสงไฟ
ที่สะท้อนลงไปนั้นเต้นระริกมองดูสวยงาม เนื่องจากหมู่บ้านเรา
ยากจนไม่ค่อยมีค่าใช้จ่ายส่วนกลาง เนื่องจากอยู่กันน้อยครัวเรือน
เราจึงต้องประหยัดไฟสาธารณะด้วยการติดไฟที่เสาเท่าที่จำเป็น
บรรยากาศตามปกติเวลาที่มีคนอยู่หมู่บ้านก็ไม่มีมืดมากนักเนื่องจาก
มีแสงไฟจากบ้านต่างๆส่องออกมา แต่ในช่วงที่น้ำท่วม ทั้งหมู่บ้าน
เหลือคนอยู่ไม่เกิน ๓ หลังคาเรือน บ้านผมอยู่ท้ายหมู่บ้าน ตอน

กลางคืนมองออกไปข้างนอกจึงมืดสนิท เมื่อหยุดเขียนหนังสือเป็นช่วงๆเพื่อพักสายตาและความคิด ผมชอบดับไฟให้มืด ปิดคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กลงด้วยเพื่อให้ไม่มีแสงไฟ แล้วผมจะมองออกนอกหน้าต่างไปยังสายน้ำข้างนอก ลึกพักสายตาจะชินกับความมืด แล้วแสงเท่าที่มีอยู่เวลานั้นจากท้องฟ้าจะช่วยให้เรามองเห็นโลกในอีกแบบหนึ่ง เงาต้นไม้ ระลอกน้ำ สายลมอ่อน เสียงปลาสูบอะไรสักอย่างที่อาจเป็นเหยื่อหรือไม่ก็สูบน้ำเล่น ความเงียบ สิ่งเหล่านี้ให้ความรู้สึกที่วิเวก วังเวก ในช่วงเวลาเช่นนั้นแหละครับที่ผมจะปล่อยความคิดให้ล่องลอยออกไปจากโลกใบนี้ บนท้องฟ้าที่มืดสนิท มีเพียงแสงดาวกระพริบให้เห็นไกลโพ้นนั้น หากเรามีโอกาสได้ล่องลอยออกไปอยู่ท่ามกลางอวกาศที่เว้งว่าง แล้วมองกลับมายังโลกใบนี้ โลกที่เวลานี้พื้นที่ส่วนหนึ่งที่เรียกว่าประเทศไทยกำลังประสบภัยพิบัติจากน้ำท่วมใหญ่ ความรู้สึกของเรา ณ เวลานั้นจะเป็นอย่างไร ผมเชื่อว่าคงต่างจากความรู้สึกเมื่อยามที่เราอยู่บนโลก

คนไทยหลายคนในคำคืนที่ผมกำลังนั่งมองท้องฟ้าและท้องน้ำท่ามกลางความมืดนั้น พวกเขากำลังนั่งอยู่ในมุ้งที่กางไว้บนหลังคาบ้าน พวกเขาต้องย้ายข้าวของและสัตว์เลี้ยงขึ้นมานอนบนหลังคาบ้าน เวลากินข้าวก็ต้องกินในมุ้ง กลางแสงเทียน เพราะข้างนอกนั้นยุ่งชุมมาก ผมไม่รู้ว่าคนเหล่านั้นจะคิดอะไรเกินไปกว่าสภาพชีวิตตามที่เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ผมเดาว่าคงไม่ คงมีคนไม่มากนักในโลกนี้ที่จะเฉลิวใจหรือฉุกใจคิดถึงจักรวาลที่กว้างใหญ่ อันมีโลกใบเล็กๆของเราใบนี้เป็นส่วนประกอบที่เล็กกระจ้อยร่อยเท่านั้น ก่อนหน้านี้หลายล้านปี โลกคงไม่มีมนุษย์อาศัยอยู่ พวกเราเพิ่งปรากฏตนขึ้นในโลกใบนี้ไม่นานมานี้เอง เมื่อเทียบกับอายุของโลก พายุฝนน่าจะ

เคยกระหน่ำโลกรบนี้มาหลายต่อหลายครั้ง ทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างมหาศาล ในสภาพเช่นนั้น สัตว์ป่าและพงไพรก็คงได้รับความเสียหายจากอุทกภัยที่วุ่นวายไปไม่น้อย ธรรมชาติและภัยธรรมชาติเป็นปรากฏการณ์ปกติธรรมดาของโลก ว่าไปแล้วแผ่นดินที่เราอาศัยปลูกบ้านเรือนอยู่นี้ในทางธรณีวิทยาก็เป็นเพียงแผ่นบางๆที่ห่อหุ้มก้อนไฟที่หลอมเหลวขนาดใหญ่เอาไว้ ใจกลางของโลกนั้นยังร้อนอยู่ ส่วนที่หลอมเหลวนั้นขยับตัวเมื่อใดก็ก่อให้เกิดความสั่นสะเทือนมายังเปลือกบางๆที่หุ้มอยู่ บางคราวอาการขยับนั้นแรงหน่อย ก็เกิดแผ่นดินไหว ภูเขาไฟปะทุ คลื่นยักษ์ถาโถมท่วมผู้คนชีวิตของพวกเขาว่าไปแล้วเกาะอยู่กับโชคชะตาโดยแท้ เมื่อคิดอย่างนี้ น้ำท่วมคราวนี้ก็เป็นเพียงเรื่องขี้ผง เมื่อเทียบกับเรื่องใหญ่ๆที่น่ากลัวที่ซ่อนอยู่ภายใต้ผิวบางๆของโลกที่เรียกว่าแผ่นดินนี้

นี่คือความจริงของชีวิต โดยเฉลี่ยพวกเราอายุประมาณ ๗๐ ปี ซึ่งว่าไปแล้วไม่มากเลย เราเป็นสิ่งชั่วคราวที่บังเอิญมาปรากฏตนขึ้นบนโลกที่ตัวมันเองก็เป็นอนิจจัง ดวงอาทิตย์นั้นให้ชีวิตแก่โลกเราขาดดวงอาทิตย์ เราก็หนาวตายกันทั้งโลก วันหนึ่งดวงอาทิตย์ดวงนี้ก็จะดับ คิดไปคิดมาก็ชวนตั้งคำถามแก่ตนเหมือนกันว่า “จะเอาอะไรรักษาจากชีวิตนี้” ระยะเวลาต่างๆของชีวิตนี้ ผมรู้สึกมากขึ้นว่าโลกธรรมและสิ่งสมมติโดยมนุษย์ทั้งหลายไม่ควรจะมีอิทธิพลต่อชีวิตของเรามากนัก เพราะอะไร เพราะชีวิตนี้มันสั้นแสนสั้น การเป็นเลื้อยเหลือองเหลือแดง ไพร่ อำมาตย์ เป็นเรื่องไร้สาระ ความยุติธรรมที่เราเรียกร้องที่สุดก็ไร้สาระ

ผมเริ่มจะเข้าใจแล้วว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงสนพระทัยที่จะสอนปรัชญาการเมือง ความยุติธรรม ความเสมอภาค การเคารพ

และให้เกียรติเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย เป็นสิ่งมีค่า เราในฐานะมนุษย์ที่อยู่ในสังคมด้วยกันย่อมสมควรที่จะพูดถึงสิ่งเหล่านี้ และดิ้นรนชวนขวายเพื่อให้เกิดสิ่งเหล่านี้ตามสมควรแก่อัธยาศัย ไม่นิ่งเฉยดูตาย ผมเองเวลาที่เห็นการเอารัดเอาเปรียบกันก็สะท้อนใจ ผมอ่านข่าวที่มีคนไปปล้นบ้านข้าราชการระดับสูงแล้วพบว่าท่านเก็บเงินสดๆไว้ในบ้านจำนวนมหาศาลแล้วเศร้าใจ ผมนั้นว่าไปแล้วหน้าที่การงานก็พอๆกับท่านผู้นั้น แต่เงินล้านก็ไม่เคยได้จับ เราควรสะท้อนใจกับความไม่สะอาดสะอาดอันในทางสังคมเช่นนี้ แต่ที่สุดแล้ว สมมติว่าเราพยายามจะทำให้โลกใบนี้สะอาดสะอาดขึ้น แต่ก็พบว่าเกินกำลัง เราก็ไม่ควรเศร้าเสียใจ คนบางคนในโลกนี้อาจสร้างความกดดันแค้นเคืองในใจเรา ไม่ใช่เรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องที่เราไม่เห็นด้วยว่าเขาควรอยู่ในสถานะอันเป็นที่เคารพเชิดชูของผู้คนเช่นนั้น เพราะจริงๆเขาไม่เหมาะสม เขาเล่นละคร เขาตบตาหลอกลวงมหาชน แต่กลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่เขาสร้างขึ้นมันยิ่งใหญ่เกินกำลังของเราที่เป็นเพียงคนตัวเล็กตัวน้อยจะสะสางมันลงได้ ฉะนั้นแล้ว เราก็ยังไม่สมควรสิ้นหวังอยู่ดี ธรรมชาติยุติธรรมเสมอ เรารอให้เวลาจัดการทุกสิ่งได้เสมอ ทรรราชที่มหาชนโค่นไม่ลงต้องตายวันใดวันหนึ่งแน่นอน นี่คือการยุติธรรมตามธรรมชาติ เราไม่ต้องเรียกร้อง ไม่ต้องด้นดันค้นหา เราเพียงแต่รอเท่านั้น

-๕-

พูดเรื่องใหญ่ๆในชีวิตเช่นความยุติธรรมแล้ว ผมอยากพูดถึงเรื่องเล็กๆที่เกิดขึ้นในช่วงน้ำท่วมนี้เป็นกรปิดท้ายข้อเขียนนี้ ว่าไปแล้ว เรื่องเล็กๆเหล่านี้ผมเริ่มรู้สึกว่ามีคามหมายต่อชีวิตของ

ตัวเองมากขึ้น ชีวิตนั้นมองได้หลายมิติหรือหลายแง่มุม บางแง่มุม
นั้น เราอาจเห็นว่าชีวิตจะมีค่าก็ต่อเมื่อเราได้ทำสิ่งที่ยิ่งใหญ่เพื่อ
ผู้อื่นหรือสังคม ว่าไปแล้ว พระศาสดาในศาสนาทุกท่านน่าจะเป็น
ตัวอย่างของผู้ที่ได้ใช้ชีวิตในแนวทาง “เพื่อผู้อื่น” นี้มากที่สุด
พระพุทธเจ้าท่านเป็นเจ้าของชาย เสดยสุขอยู่ในวัง แล้ววันหนึ่งท่านก็
ละความสะดวกสบายนั้นมาเป็นนักบวชเร่ร่อน เพื่อแสวงหาธรรม
อันจะช่วยให้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ เพื่อตัวท่านเองด้วยและเพื่อ
แจกจ่ายผู้อื่นด้วย ตลอดชีวิตทรงทำงานเพื่อผู้อื่น ไม่มีอะไรที่ทรง
ทำเพื่อตนเลยแม้แต่น้อย พระเยซูนั้นท่านยอมสละชีวิตตนเพื่อ
เป็นบทเรียนที่ยิ่งใหญ่แก่มนุษย์ว่า ความรักและการให้อภัยแม้แต่
ศัตรูจะเอาชนะทุกอย่าง พระมุฮัมมัดก็เช่นเดียวกัน ชีวิตท่านก็
เป็นไปเพื่อผู้อื่นทั้งสิ้น

ผมนั้นบวชเรียนมานานพอสมควร ชีวิตย่อมได้รับการขัดเกลา
ในคติแบบมุ่งเพื่อผู้อื่นอยู่แล้ว แต่เมื่อลาสิกขามามีครอบครัว การ
งาน และสิ่งที่จะต้องรับผิดชอบเฉพาะตัวที่เป็นเรื่องส่วนบุคคลล้วนๆ
ความคิดอ่านก็เริ่มถอยห่างออกมาจากคติเพื่อผู้อื่นนั้นมากขึ้น
ตามลำดับ คนจะทำงานเพื่อผู้อื่นได้นั้นจะต้องมีจิตใจที่เข้มแข็งมาก
เพราะมนุษย์จำนวนมาก อาจจะส่วนมากในโลกเสียด้วยซ้ำ เป็น
บุคคลที่ไม่สมควรแก่การที่เราจะรักใคร่เอ็นดูเลย คนเหล่านี้เห็นแก่
ตัว เอาเปรียบคนอื่นได้ทันทีที่มีโอกาส ต่อหน้าพูดจาทักทายเราดีมาก
แต่ลับหลังเป็นอีกอย่าง ผมค่อนข้างเชื่อว่าธรรมชาติพื้นฐานของ
มนุษย์ตามที่แสดงออกนั้นเป็นลบมากกว่าบวก ไม่มีใครอยากเห็น
คนอื่นดีกว่าตน ความอิจฉาริษยาที่เพื่อนมนุษย์ข้างๆตัวของผม
แสดงให้เห็นทำให้ความศรัทธาในมนุษย์หดสั้นลงทุกวัน ผมนั้น

ทำอย่างพระพุทธเจ้าและพระเยซูไม่ได้ ท่านสอนให้เรารักและให้อภัยอย่างไม่มีเงื่อนไขแก่ทุกคน ไม่เว้นแม้แต่คนที่เพิ่งทำร้ายเราหยกๆ ชีวิตพยายามที่จะไม่เอาเปรียบหรือทำร้ายใคร แต่ก็มักถูกเอาเปรียบและทำร้ายอยู่บ่อยๆ อย่างนี้เองครับที่ทำให้จิตใจลอยห่างออกมาจากความยิ่งใหญ่ตามที่พระศาสนาสอน

จะอย่างไรก็ตาม เพื่อนมนุษย์ของเราบางคนนั้นก็คือผู้ที่ยังช่วยให้ความศรัทธาในมนุษยชาติของเราไม่ถึงขั้นติดลบเป็นศูนย์ ชีวิตที่ผ่านมา ผมพบเห็นและรู้จักคุ้นเคยกับมิตรสหายเช่นนี้อยู่บ้าง ที่สุดเราก็กลายมาเป็นมิตรสหายของกันและกัน คนเหล่านี้ไม่จำเป็นต้องมาก ก็ช่วยหล่อเลี้ยงชีวิตอันอ้างว้างของเราได้มาก ในช่วงที่น้ำท่วมบ้านนั้น มิตรสหายเหล่านี้ ซึ่งจำนวนหนึ่งเป็นลูกศิษย์ที่เคยเรียนหรือกำลังเรียนหนังสืออยู่กับผม ติดต่อกันมาไล่สุขทุกข์ความเป็นอยู่ของครอบครัวเราอยู่เสมอ บางท่านเสนอสถานที่สำหรับให้ครอบครัวเราไปพำนัก โดยอาสาจะจัดหาพาหนะมารับเราถึงที่บ้าน เราตอบขอบคุณน้ำจิตน้ำใจนั้น แต่ก็ได้บอกไปว่า ที่บ้านยังน่าจะ เป็นสถานที่ที่พออยู่อาศัยได้ นอกจากเหตุผลที่ผมได้เรียนท่านผู้อ่านไปตอนต้นว่า หนึ่ง เราคิดว่าบ้านคือสถานที่ที่ดีที่สุดยามมีภัย ไม่มีที่ไหนดีเท่าบ้าน ไม่ว่าจะ เป็นบ้านเล็กบ้านน้อย กระต่อมหรือคฤหาสน์ หากขึ้นชื่อว่าเป็นบ้านแล้ว โปรดทราบว่ามันคือที่ที่ดีที่สุดสำหรับคนเรา สอง เรามีมิตรสหายต่างเผ่าพันธุ์ที่ต้องรับผิดชอบ เนื่องจากได้เลี้ยงดูพวกเขามานาน ในฐานะสมาชิกของครอบครัว หมูหมาไก่เหล่านี้เราทิ้งพวกเขาไปไม่ได้ นี่คือเหตุผลหลักๆ ที่ทำให้เราไม่อาจย้ายออกไป แต่ทราบไหมครับว่า ยังมีเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นปัจจัยจูงใจให้เราต้องอยู่ที่นี่ เหตุผล

ที่ว่าเป็นคือ เราทิ้งบ้านไม่ได้ บ้านมีความหมายต่อเรามาก เราต้องอยู่ที่นี้เพื่อดูแลบ้าน บ้านสำหรับเราไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นอะไรบางอย่างที่มากกว่านั้น

ที่บ้านของเรา เราอยู่กันสามคน พ่อแม่และลูกสาว โดยทั่วไป ผมจะเป็นคนเก็บกวาดดูแลบ้านเอง เพราะนิสัยชอบ อาจติดมาตั้งแต่บวช เมื่อกวาดบ้านแล้ว เห็นบ้านสะอาดเตียนโล่ง เราจะมีความรู้สึกเป็นสุข บริเวณบ้านนั้นเราปลูกต้นไม้ใหญ่หลายๆ เพื่อให้ร่มเงาแก่เราเองและนก ด้านล่างปล่อยให้กลายเป็นลานดิน ในช่วงหน้าแล้ง ลานดินเหล่านี้จะมีใบไม้ร่วงมาลง ผมจะกวาดใบไม้เหล่านี้ไปกองไว้ที่โคนต้นไม้ การกวาดลานดินนั้นส่วนหนึ่งเพื่อการออกกำลัง หากเป็นไปได้ ผมจะกวาดทุกวัน บางทีกลับจากมหาวิทยาลัยถึงบ้านค่ำแล้ว ก่อนกินข้าวเย็นก็ถือโอกาสกวาดก่อนแล้วค่อยไปอาบน้ำกินข้าว การที่ต้องดูแลบ้านเอง ไม่มีคนรับใช้ อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผมรู้สึกกับบ้านว่าเป็นอะไรมากกว่าที่อยู่อาศัยอันเป็นเพียงวัตถุเท่านั้น บ้านเราไม่จัดสวนอย่างบ้านข้างเคียง แต่ปลูกต้นไม้ไว้บนลานดิน เหมือนวัดป่า หรือสวนโมกข์ กลางคืนเดือนหงายบางคืน กินข้าวเย็นแล้ว ผมจะมาเดินเล่นบนลานดิน ใต้ร่มไม้ใหญ่เหล่านี้ บรรยากาศเหมือนการเดินทาง เป็นการเดินเพื่อย่อยอาหารและคิดโน่นคิดนี่ ทราบไหมครับ นอกจากการปั่นจักรยานไปตามถนนในหมู่บ้าน การเดิน “จงกรม” ที่ว่านี่ก็เป็นส่วนหนึ่งของการคิดค้นงาน เช่นคิดเรื่องจะเขียนหนังสือ หรือประเด็นในงานวิจัย เป็นต้น ซึ่งได้ผลดีมาก

เมื่อน้ำค่อยๆลด การเก็บกวาดบ้านก็ทยอยทำไปพร้อมๆกับน้ำที่ลดลง โดยใช้หน้าที่ท่วมอยู่นั้นแหละเป็นอุปกรณ์สำคัญในการชำระ

ล้าง เนื่องจากน้ำที่ท่วมหลากเข้ามาจากคลอง น้ำจึงสะอาด เลยกลายเป็นว่าในช่วงน้ำลด ผมก็มีน้ำสะอาดจำนวนมากสำหรับขัดล้างบ้าน ทயอยทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ เมื่อน้ำลดจนแห้งแล้วก็ไม่มีภาระที่จะต้องล้างบ้านอย่างขนานใหญ่

ข้าวของที่เสียหายเช่นตู้กระดาษอัดเป็นต้นผมก็ไม่ได้นำไปทิ้งทางการเขาเอารถมาป่าวประกาศให้เอาข้าวของที่เปียกน้ำชำระดูไปทิ้ง ดูเหมือนจะมีบ้านเรากระมังที่ไม่มีของทิ้ง ผมไปทำคอกไม้ขนาดใหญ่ไว้ที่มุมหนึ่งของบริเวณบ้าน เลือกที่ที่ลับตาหน่อย เสร็จแล้วก็ขนของเหล่านี้ไปเก็บไว้ในคอกนั้น ประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาผมพบว่าเวลาที่เราต้องการอะไรสักอย่างสำหรับแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในบ้าน ของทิ้งเหล่านี้จะเป็นประโยชน์มาก สรุปคือน้ำท่วมคราวนี้ ไม่มีของทิ้ง มีเพียงของที่ถูกแปรสภาพจากที่เคยใช้งานปกติไปเป็นของที่อาจใช้ในยามฉุกเฉิน กองเอาไว้อย่างนั้นแหละ ล้อมคอกดีๆ หาต้นไม้หรืออะไรไปบังไม่ให้จุจาดตา เท่านั้นที่หมดปัญหาแล้ว

ในช่วงน้ำท่วมนั้น ขยะเป็นปัญหาหนึ่งที่เราต้องหาทางจัดการ เพราะไม่มีรถขนขยะมาเก็บเหมือนเช่นเคย แต่เดิมนั้นบ้านเราจะทิ้งขยะใส่ถังขนาดใหญ่ สัปดาห์หนึ่งทางการจะมาเก็บครั้งหนึ่งซึ่งก็พอดี แต่คราวนี้เราต้องอยู่กับขยะที่เราสร้างขึ้นจากความจำเป็นของชีวิตร่วมสองเดือน ปัญหาคือจะทำอย่างไร ผมรับอาสาภรรยาว่าขอจัดการกับขยะตามแนวทางของผม ซึ่งก็คืออะไรที่ล้างเก็บได้ล้างเก็บหมด ถุงพลาสติกใส่อาหารนั้นปกติเมื่อเทอาหารออกแล้วเราก็ทิ้งลงถังขยะ แต่คราวนี้ผมล้างเก็บทุกใบ ไม่ต้องห่วงเรื่องน้ำสำหรับล้าง เพราะเรากำลังมีชีวิตอยู่ท่ามกลางน้ำคลองที่สะอาด

จำนวนมหาศาล ด้วยการล้างและเก็บสิ่งที่ไม่บูดเน่าเหล่านี้ บวกกับ เวลากินข้าวพยายามกินไม่ให้มีเศษเหลือ จำนวนขยะที่ต้องทิ้งจริงๆ แทบไม่มี เศษผักหรือก้างปลาเป็นต้นผมก็ล้างแล้วตากแห้งใส่ถุงไว้ ไม่มีปัญหา

ในระหว่างที่น้ำท่วม มีสหายตามธรรมชาติจำนวนหนึ่งแวะมา เยี่ยมเยียน น่าจะโดยไม่ตั้งใจ อาคันตุกะเหล่านี้ บางอย่างคนก็กลัว เช่นงู มีงูเข้าบ้านสองตัว ตัวแรกเข้ามาตอนน้ำลดที่ชั้นหนึ่งแล้ว ผมลงไปปูเสื่อนอนที่ชั้นหนึ่ง ตกตึกก็รู้สึกตัวว่าน่าจะมิงูเข้าที่ประตู เปิดไฟดูก็พบงูน้ำ ขนาดลำตัวเท่าหัวแม่มือ พยายามเอาไม้กวาด เชี่ยออกไป ก็ไม่ออกไป ที่สุดผมเลยต้องตี ตอนแรกคงตีเบาไป จึงไม่ไป ตอนที่สองเลยต้องตีแรงขึ้น คราวนี้ได้ผล แต่เมื่อตีแล้วก็มานึกว่ามันจะบาดเจ็บไหม เห็นมันเลื้อยเข้าไปใต้ข้าวของที่กองอยู่หน้าบ้าน ก็จำตำแหน่งไว้ เมื่อน้ำตรงนั้นลด เก็บข้าวของก็พบนอนอยู่ เมื่อไม่มีที่ซ่อนก็เลื้อยไปตามปกติ แสดงว่าไม่บาดเจ็บ ผมก็โล่งใจ ตัวที่สองก็เป็นงูชนิดเดียวกัน ปกติผมคุ้นเคยกับงูน้ำ เพราะที่บ้านอีสานนั้นเราอยู่กับลำห้วย แต่งูน้ำภาคกลางผมเพิ่งจะเคยเห็น ไม่ทราบมีพิษหรือไม่ แต่เดาว่าคงไม่ ตัวนี้เข้าไปนอนในห้องเก็บของใต้บันได อยู่ในนั้นเกือบสามสัปดาห์เป็นอย่างน้อย เมื่อผมเก็บข้าวของในนั้นก็พบนอนอยู่ในลัง เอาออกมาปล่อยข้างนอก ตัวอ้วนปึ่เชียว งูนั้นเข้าใจว่าเป็นสัตว์ที่เดือนหนึ่งกินหนหนึ่งก็อยู่ได้ นอกจากงูที่กล่าวมานี้ ก็มีพวกตะขาบ อันนี้พบมาก เห็นแล้วก็เพียงแต่เชี่ยออกไปนอกบ้าน สัตว์ร้ายในสายตาของมนุษย์เหล่านี้ พิเคราะห์ดูดีก็ล้วนแต่รักตัวกลัวตายเหมือนเรา หนิน้ำท่วมมาเห็นแล้วก็ชวนให้เวทนาสงสาร แต่ที่สุดก็ไม่มีใครทำอันตรายใคร

น้ำลดแล้ว เราก็แยกย้ายกันไป

คราวนี้ขอพูดถึงอาคันตุกะที่น่ารักบ้าง อย่างแรกเลยที่ทำให้ผมรู้สึกว่ากลางคืนที่เจียบเหงาและมีดมิดนั้นมิชีวิตขึ้นมาทันทีที่ท่านเหล่านี้ปรากฏกายก็คือหิ่งห้อย คินแรกที่พบนั้นเป็นช่วงน้ำขึ้น ผมนั่งเขียนหนังสืออยู่ชั้นสอง นอกหน้าต่างออกไปเป็นบรรดากรงนกที่ตอนนี้น้ำท่วมกลายเป็นห้วงน้ำติดต่อกันยาวไกล กรงนกเหล่านี้อยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ ท้องน้ำยามค่ำคินสงบนิ่ง แล้วผมก็เห็นแสงแวบๆ สามสี่แสงบินอยู่เรื่อยๆ ผิววน้ำ เป็นกลุ่มหิ่งห้อยที่มีสมาชิกราวสี่ห้าตัว ผมไม่ทราบว่หิ่งห้อยบินเรียผิววน้ำทำไม อาจมาหาอาหารก็ได้ (คือผมเชื่อว่าพฤติกรรมพื้นฐานของสัตว์นั้นน่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากินมากที่สุด นกนั้นไม่ได้บินเล่นเพื่อความสำราญใจอย่างที่มนุษย์คิดเองแล้วเอามาแต่งเป็นเพลง แต่บินเพื่อหาอาหาร อย่างนี้เป็นต้น) แสงหิ่งห้อยเหนือผืนน้ำที่มีดมิด ในคินที่เจียบสงัด วังเวง เป็นภาพที่อาจไม่ได้เห็นหากไม่เกิดสภาวะพิเศษอันได้แก่น้ำท่วมคราวนี้ เมื่อน้ำลดจากรูบ้านแล้ว เหลือแต่ที่ถนนในหมู่บ้าน บางคินผมลงไปเดินเล่นที่หน้าบ้านก็ยังเห็นหิ่งห้อยบินเหนือผิววน้ำอยู่ที่ถนน แถวนีกลางคินยังมีหิ่งห้อยให้เห็น แต่นานๆที จะมาเห็นถี่มากขึ้นก็ตอนน้ำหลากนี้แหละครับ

แน่นอน อาคันตุกะที่ต้องมากับน้ำก็คือปลา วันแรกๆมีปลาแรดตัวขนาดใหญ่สามสี่ตัวมาว่ายวนรอบๆกรงนก ลังเกตดูก็พบว่านกขุนแผนที่เลี้ยงไว้ นั้นชอบกินอาหารแบบทิ้งๆขว้างๆ อาหารนกขุนแผนนั้นเม็ดเท่าอาหารปลาขนาดใหญ่ ก็เลยกลายเป็นของโปรดของปลาแรดเหล่านี้ ที่บ่อบ้านผมนั้นก็เลี้ยงปลาแรดไว้หลายตัว ทั้งแรดธรรมดา และแรดเผือก ที่มาเยี่ยมนี้เป็นประเภทธรรมดา

ปลาแรดนั้นเป็นปลาสงบ นิ่ง ว่ายน้ำสง่างาม ตอนเช้าๆผมนั่งเขียนหนังสือที่ริมหน้าต่าง มองออกไปเห็นปลาแรดมาว่ายวนให้ดูบรรยากาศดีพิลึก เหมือนมีสวนน้ำย้ายเข้ามาติดตั้งให้ชมฟรีๆโดยไม่ต้องเสียเงิน อย่างไรก็ตามอย่างนั้น นอกจากปลาแรดก็มีปลาตุ๊กจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเข้ามาในบ้าน เมื่อน้ำลด ผมก็ตักเอาไปปล่อยในบ่อ

ในบรรดาท่านที่มากับน้ำนี้ มีตัวตลกอยู่ท่านหนึ่ง เรื่องคือพลบค่ำวันหนึ่ง ไก่ฟ้าที่เราเลี้ยงไว้สามตัวร้องแซ่ดขึ้น ผมชะโงกหน้าต่างไปดูก็พบเหยี่ยวตัวขนาดใหญ่กำลังว่ายวนอยู่ใต้กรงนกไก่ฟ้าที่เรายกสูงขึ้น นอกจากไก่ฟ้า เราก็มียกแจ้อยู่ห้าตัวที่ตอนน้ำหลากเข้ากรงของพวกมัน เราตัดสินใจปล่อยให้พวกมันออกมาอยู่ในที่โล่ง เพราะคิดว่ากลางคืนไก่เหล่านี้บินขึ้นไปนอนบนต้นไม้ก็ได้ ส่วนกลางวันผมก็เอากระเบื้องแผ่นใหญ่ๆใช้มุงหลังคาบ้านไปวางพาดไว้กับกิ่งไม้ แล้วเอาอาหารและน้ำไปวางให้ ไก่เหล่านี้มีอยู่ ๕ ตัว คืนหนึ่งฝนตก พายุแรง ตื่นเข้ามาไก่ผมหายไปสองตัว เหลือสามตัวไม่รู้ว่าหายไปไหน ตอนที่เหยี่ยวมา ผมก็เป็นห่วงไก่เหล่านี้ เพราะเอาเข้าจริงเนื่องจากเป็นไก่เตี้ย บินไปนอนบนต้นไม้สูงๆก็ไม่ได้ ก็นอนอยู่ตามกิ่งไม้เรี่ยๆน้ำ ชวนให้หวาดเสียวว่าเหยี่ยวจะปีนไปคาบเอาได้

ผมอยู่บนบ้าน เปิดมุ้งลวดออก แล้วเอาชั้นพลาสติกเคาะกับผนังบ้านแล้วตะโกนไล่เหยี่ยวที่กำลังไล่จับไก่ฟ้าผมอยู่ เสียงนั้นทำให้ท่านผู้นั้นชะงัก แล้วหันขวับมามองผม ทราบไหมครับว่า เธอคืออนผม (ทำอาการอย่างนั้นจริงๆ ผมคิดว่าน่าจะเป็นเหยี่ยวตัวเมีย ส่วนจะเป็นสาวน้อยหรือสาวใหญ่อันนี้จนปัญญาไม่ทราบ) แล้วก็ค่อยๆมุดน้ำลงไป หายวับไปกับตา เหยี่ยวนั้นเป็นสัตว์ที่มุดน้ำแล้วเคลื่อนไหว

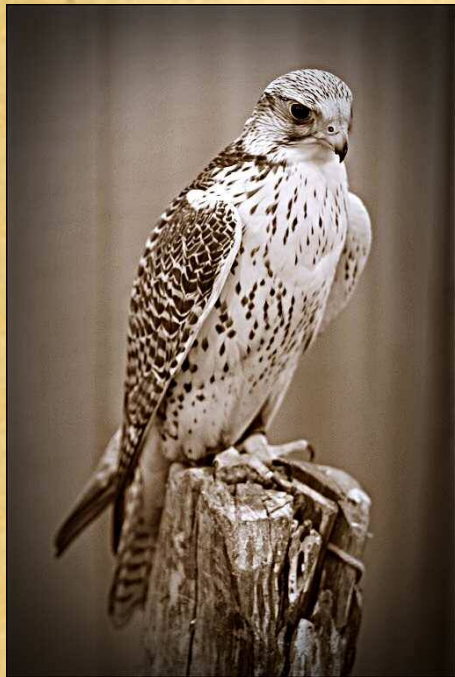
ไปได้น้ำได้นิ่งมาก คึนนั้นผมคิดห่วงไก่อเดียสามตัวว่าจะเป็นเหยื่อของอาคันตุกะท่านนี้หรือไม่ ตื่นเข้ามาเมื่อพบว่ายังอยู่ครบก็โล่งใจ วันต่อมาผมหาวิธีอัญเชิญไก่อสามตัวนี้เข้าคอกได้ เรื่องหนักใจที่เคยมีก็เลยหายไปหมด เพราะไม่มีสัตว์เลี้ยงใดอยู่นอกกรง

หลายวันต่อมา ผมกับภรรยาที่นั่งกินกาแฟกันที่หน้าบ้าน เอาแก้อี๋มานั่ง แล้วเอาเท้าแช่น้ำ เพราะน้ำยังสูงเกือบจะติดพื้นแก้อี๋ ฉับพลันภรรยาก็ร้องวายเมื่อที่ท้องน้ำบริเวณถนนที่กำลังไหลหลากอยู่นั้น (ถนนในหมู่บ้านเราคือทางน้ำหลัก) มีศิระชะของอะไรสักอย่างโผล่ขึ้นมาซ่าๆ นิ่งสงบ ไม่วอกแวกเลยแม้แต่น้อย ตอนแรกเธอคิดว่าเป็นจระเข้ แต่ผมบอกไม่ใช่ เป็นเหี้ย เข้าใจว่าคงเป็นแม่คุณตัวเก่านั้นแหละ เธอหันมามองเรา ทำท่าเหมือนอือมๆ ว่า “แหมคุณ หน้าตาอิจันมันแย่มากหรือไง เห็นหน้าจันพวกคุณจึงร้องออกมาอย่างนั้น” แล้วเธอก็ค่อยๆ มุดน้ำ หายไป คนไม่น้อยเห็นเหี้ยแล้วเข้าใจว่าเป็นจระเข้ เหี้ยก็คือเหี้ยครับ เหี้ยปราดเปรียวและฉลาดกว่าจระเข้ ในจารีตของคนอินเดียตามที่ปรากฏในวรรณคดีทางศาสนา เช่นชาดกของพุทธศาสนา เหี้ยเป็นสัตว์ชั้นดีฉลาด มีไหวพริบ พระพุทธเจ้าสมัยเป็นพระโพธิสัตว์เคยเกิดเป็นเหี้ยหลายครั้ง และเหี้ยโพธิสัตว์นั้นฉลาด มีความคิด ผมไม่รู้ว่าทำไมสัตว์ประเภทนี้พอมายู่ในจารีตไทย จึงกลับจากหน้ามือเป็นหลังมือจากที่ปรากฏในวัฒนธรรมอินเดียเช่นนั้น ดังนั้นเวลาที่มีใครมาเปรียบเปรยเราว่า “ท่านดูจะมีพฤติกรรมไม่ต่างจากเหี้ยนะผมว่า” ก่อนจะโกรธเขา ลองถามเพื่อความมั่นใจว่าเขาพูดถึงเหี้ยแขกหรือไทย

เข้าวันหนึ่ง มีนกลักษณะพิเศษบินมาเกาะข้างๆ หน้าต่างผม

ลักษณะเป็นเหยี่ยว แต่ดวงตาและสีขนเหมือนนกเค้า ผมเปิด อินเทอร์เน็ตตรวจสอบก็ทราบว่าเป็นนกเค้าชนิดหนึ่ง เรียกชื่อว่า “นกเค้าเหยี่ยว” เขาบอกมีสองสาย คือของไทยกับที่เป็นนกอพยพ ลักษณะที่เห็นนั้นผมไม่คิดว่าเป็นของไทย น่าจะเป็นนกเค้าเหยี่ยว สายพันธุ์ญี่ปุ่น คงไม่ได้อพยพ แต่หลุดมาจากบ้านใครสักแห่ง อาคันตุกะท่านนี้แวะมาเยี่ยมเราอยู่ราวสัปดาห์หนึ่งก็จากไป หน้าตา เป็นอย่างข้างล่างนี้ครับ (รูปจากอินเทอร์เน็ต ของจริงถ่ายไม่ได้)

สรุปคือ น้ำท่วมใหญ่คราวนี้หากมองในทางที่เป็นบวกก็น่าจะพูด ว่าได้พัฒนาเอาบางสิ่งที่หากปกติเราก็คงไม่มีโอกาสได้สัมผัสมาให้

เราได้พบเห็น คิดในกรอบเล็กๆอย่างนี้ ผมจึงไม่รู้ลึกว่าชีวิตสูญเสียบะไรไปจาก อุบัติเหตุทางธรรมชาติคราวนี้ ว่าไปแล้ว เหตุการณ์คราวนี้ช่วยให้เราที่สนใจเรื่อง ทางจริยศาสตร์ เรื่องความดีความชั่ว ได้ เห็นของจริงว่า เอาเข้าจริงคนเราเมื่อ ประสบภัย เขาก็จะมีน้ำใจคิดถึงคนอื่น มากน้อยเพียงใด เมื่อเทียบกับการเอา ตัวรอด ผมไม่เคยมองจริยศาสตร์อย่าง โรแมนติก เพราะผมรู้ว่า ตัวผมเล็กๆนั้น

เห็นแก่ตัว การเสียสละของคนเรานั้นเกิดได้ในเงื่อนไขสำคัญที่ว่า สิ่งที่เราเสียสละไม่ทำให้เราขาดหรือพร่องไปมาก เราจะไม่เสียสละ เต็ดขาด หากเราต้องเสี่ยงภัยมากๆ การเข้าใจจริยศาสตร์อย่าง สมจริงเช่นนี้ผมคิดว่าเป็นประโยชน์มากต่อชีวิต คนที่โรแมนติกในเรื่องความดีความชั่วอาจคาดหวังในสิ่งที่เอาเข้าจริงไม่มีทางได้

เพราะสิ่งที่เราหวังนั้นเรียกร้องการเสียสละจากมนุษย์คนอื่นอย่างที่เรา
เจ้าตัวเขาต้องเสี่ยงภัยมหาศาลหากคิดจะช่วยเหลือเรา ผมเข้าใจ
มากขึ้นจากเหตุการณ์น้ำท่วมคราวนี้ว่า ทำไมพระพุทธองค์จึงทรง
สอนเรื่องความไม่ประมาทและเรื่องการพึ่งตนเอง ชีวิตเราแต่ละคน
นั้นเราที่เป็นเจ้าของมีพันธะทางศีลธรรมที่จะต้องดูแลเอง คนอื่นมา
ดูแลก็ได้บ้างนิดหน่อย โดยที่คนอื่นที่ว่านี่รวมถึงรัฐบาลด้วย ผมดู
โทรทัศน์ในบางวัน เห็นคนเขียนข้อความเข้ามาตัดพ้อต่อว่าทำนอง
ว่า “หมู่บ้านเราติดน้ำอยู่สองอาทิตย์แล้วไม่มีใครเข้ามาช่วยเหลือ
เลย” ผมสงสัยว่าทำไมเราต้องเรียกร้องหาคนอื่นเช่นนั้นในเมื่อผู้ที่มี
หน้าที่โดยตรงที่จะต้องดูแลตนเองก็นั่งอยู่ตรงนั้นคือตัวของตัวนั้น
แหละ ชาติที่คนของเขาถูกสอนให้ช่วยเหลือตนเองมากมายย่อมเป็น
ชาติที่สามารถรับมือความหายนะแบบนี้ได้ดีกว่าชาติที่ผู้คนไม่ได้รับ
การฝึกสอนมาให้ช่วยเหลือตนเอง

ว่าก็ว่าเถิดครับ แม้การที่มีหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนเอา
ข้าวของไปแจกจ่ายแก่ประชาชนที่เดือดร้อนนั้นจะเป็นของดี อัน
แสดงว่าเรามีน้ำใจต่อกัน แต่ในบางวัน ผมนึกว่าหากผมจะต้องเข้าไป
ยืนต่อคิวยาวเหยียดเพื่อแบมือรับของจากท่านผู้ใจบุญเหล่านั้น
ผมคงทำไม่ได้ จะให้ก็ให้เถิดครับ ตั้งเรียงหน้ากระดานเอาไว้ แล้ว
ให้คนเข้าไปหยิบเอง ตามที่เห็นว่าเหมาะสมและจำเป็น คนให้ไม่
ต้องมายืนยิ้มใส่กล้อง แล้วยืนขอให้ประชาชนหน้าแห่งๆที่เดิน
หงอยๆเข้ามารับเหมือนหุ่นยนต์ ไม่มีชีวิต ไม่มีเกียรติ ไม่มีอะไร
ทั้งนั้น ดังนั้นที่ผมเขียนไว้ข้างต้นนั้นถูกแล้ว ผมพอใจที่ไม่มีใครมา
รบกวนผม ปล่อยให้ผมอยู่กับครอบครัวเงียบๆ สงบๆ ทำกับข้าว
กินกัน อ่านหนังสือ ฟังเพลง ดูโทรทัศน์ เลี้ยงสัตว์ อยู่ตามปกติ

วิสัยของเราอย่างที่เคยเป็น

ผมทราบมาว่า การแจกของนี่ต่อมาก็กลายเป็นปมปัญหาที่แฝงความไม่ดีไม่งามเอาไว้มากทีเดียว เริ่มจากการทุจริตโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมาก็คือของแจกเหล่านี้กลายเป็นชนวนสร้างความแตกแยกแก่คนในท้องที่ ทำอย่างไรครับ การแจกของจึงจะไม่มี บางครั้งของที่แจกก็ไร้ประโยชน์เนื่องจากคนเอาไปให้เป็นคนเมือง คิดอย่างคนเมืองที่ชีวิตไม่เคยต้องดิ้นรนด้วยตนเอง คนเรานั้นหากปลาที่กินไม่เคยได้ลงมือจับเองจากห้วยจากหนอง ก็ไม่รู้หรอกครับว่าการใช้ชีวิตเพื่อให้อยู่รอดในยามคับขันนั้นต้องทำอะไรบ้าง การผัดข้าวใส่ห่อไปแจกนั้นทำง่าย แต่เมื่อถึงมือชาวบ้านแล้ว จำนวนมากก็กินไม่ได้เพราะเน่าบูดหมดแล้ว ยิ่งภาชนะบรรจุก็เป็นตัวสร้างขยะอย่างดี คนเมืองไม่เคยอยู่ในวัฒนธรรมการที่ต้องปากกัดตีนถีบ จึงไม่รู้เรื่องการถนอมอาหารที่ชาวบ้านเขาทำอยู่เป็นปกติในชีวิตประจำวัน ชาวนาอีสานนั้นเตรียมข้าวไปกินตั้งแต่เช้ามืดจนค่ำเวลาลงนาข้าวปลาอาหารต้องไม่บูด พกง่ายกินง่าย ไม่มีของทิ้ง ไม่มีขยะ ผมเชื่อของผมนะครับว่า น้ำท่วมคราวนี้ ไม่มีของแจกเลยแม้แต่ชิ้นเดียว ก็จะไม่มีคนตาย ชาวบ้านจริงๆนั้นน้ำท่วมได้พัฒนาเอาแหล่งอาหารอย่างดีมาให้ ผมรู้ดี เพราะผมเคยจับปลากินเองในช่วงน้ำท่วมแบบนี้ที่บ้านนอกมานักต่อนักแล้ว ไม่มีข้าวสาร ปิ้งปลาที่จับกินอย่างเดียวก็นอนได้ ที่บ้านผมตอนน้ำเริ่มท่วม ผมไปตัดเอากล้วยน้ำว้าที่ปลุกไว้มาแขวนไว้สองเครือ กินอย่างไรก็ไม่หมด ขนาดแจกนกที่เลี้ยงไว้ช่วยกินแล้ว การแจกของต่างหากที่ทำให้เหตุการณ์มันเอิกเกริก เหมือนงานวัด คนไปแจกก็รู้สึกสนุกและโอ้มีใจว่าได้ทำบุญ แต่บุญที่ว่าเป็นบุญของนักทัศนจรรยาจากในเมือง พวกดารา

และค่างานบันเทิงหาประโยชน์มากจากการบุญแบบฉาบฉวยที่ว่านี้
 อีกหน่วยงานหนึ่งที่ผมเห็นว่าแสดงความเชยออกมาไม่น้อยก็คือพวกวิศวกรคนเมืองที่พยายามคิดประดิษฐ์ของใช้ในยามฉุกเฉิน เช่น ล้อลมหรือล้อชูชีพ เห็นได้ชัดว่าคนเหล่านี้มีความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวบ้านไม่มาก ล้อลมลอยน้ำนั้นกลายเป็นเรื่องน่าขำสำหรับผม เสียเวลา เสียเงิน คิดง่ายๆก็ได้ครับว่า หากคนมันจะตายเพราะหาที่ซี้ที่เหยี่ยวไม่ได้เวลาน้ำท่วมก็ให้มันรู้ไป ชาวบ้านแท่นั้นเขาไม่เคยมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องซี้ปะตี๋วอย่างนี้ บางท่านมาตั้งวงบรรยายทางโทรทัศน์ว่าน้ำลดแล้ว อย่าใช้สารตัวนี้ซัดบ้าน เพราะมันจะช่วยให้จุลินทรีย์แพร่ขยาย ต้องใช้สารตัวนี้ ผมฟังแล้วก็ขำ ผมล้างบ้านมาตั้งแต่เป็นเด็ก ไม่ต้องการความรู้จากคนพวกนี้เลย

จะอย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาสอนว่าเวลาดูคนให้ดูที่เจตนา เมื่อพิจารณาจากเจตนา ทุกฝ่ายทุกส่วนที่พยายามช่วยเหลือผู้ประสบภัยตามกำลังความสามารถก็ต้องสมควรแก่การอนุโมทนาอยู่แล้ว ท่านมีกุศลเจตนา ย่อมต้องได้บุญอยู่แล้ว แม้จะเป็นบุญที่มาจากการกระทำที่เชยๆอย่างคนเมืองก็ตาม คราวหน้า หากมีน้ำท่วมอย่างนี้อีก หรือมีแผ่นดินไหว มีอะไรที่เป็นภัยร้ายแรง เราอาจต้องคิดกันแต่เนิ่นๆว่าอะไรจะต้องมีเพื่อแสดงว่าชาติเรามีระบบจัดการปัญหาอย่างที่ไม่ต้องเอิกเกริกเป็นงานวัด ศูนย์อะไรที่รัฐบาลตั้งขึ้นมา ก็ล้มเหลวสนิท เพราะเป็นศูนย์อย่างงานวัด งานวัดนั้นดีครับ สนุก คนพลุกพล่าน ทุกคนเหมือนทำงานหนัก แต่เอาเข้าจริงก็ไม่มีผลเป็นรูปธรรม

ทางรับมือกับปัญหาที่ดีที่สุด在我的ความคิดของผมก็คือให้ทอนล้างคมเราลงเป็นหน่วยย่อยสุด แล้วให้หน่วยย่อยนั้นแหละจัดการ

ทุกอย่าง หน่วยย่อยตามธรรมชาติของสังคมมนุษย์นั้นมีอยู่แล้วคือ ครอบครัว ดังนั้นครอบครัวคือหน่วยที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการรักษาชีวิตของครอบครัวให้อยู่รอดปลอดภัยในยามวิกฤติ ผมนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์คราวนี้สัตบุชาตญาณบอกเลยว่าผมต้องปกป้องลูกเมียผมตลอดจนสมาชิกที่เป็นสัตว์เลี้ยง ต้นไม้ หรือแม้แต่ตัวบ้านที่เป็นวัตถุเอาไว้มันดีที่สุด ครอบครัวต้องมีพ่อบ้านที่ลุยๆ ลักหน้อย ไม่กลัวว่าเนื้อตัวมือเท้าจะเสีย ผมลุยน้ำจนเท้าเปื่อย เนื้อตัวมีรอยขีดข่วน หน้าดำ เล็บดำ มือดำน ตีนแตก เพราะต้องใช้สิ่งเหล่านี้ทำงาน ส่วนภรรยาและลูกก็ทำงานที่เหมาะสมกับตนซึ่งผมทำไม่ถนัด เช่นทำอาหาร ซักผ้า เป็นต้น การเป็นกำลังใจให้แก่กันเป็นสิ่งสำคัญ และไม่จำเป็นต้องพูด ผมคิดว่าพ่อบ้านอย่าเป็นคนพูดมาก แต่ให้ทำ เมื่อมีปัญหาแล้วปัญหาถูกสะสางเป็นเรื่องๆ โดยพ่อบ้าน ทุกคนในบ้านจะรู้สึกชีวิตปลอดภัย ตอนงูเข้าบ้านนั้นผมไม่บอกใคร เพราะไม่ต้องการให้ตกใจ บอกเพียงว่าช่วงนี้อะไป แลวนี่แลวนั้น แล้วค่อยจัดการกับปัญหานั้นเงียบๆ

ในท้ายที่สุดนี้ ผมมีเรื่องดีๆ จะเรียนท่านผู้อ่านเป็นการปิดท้ายหลายสิบปีก่อน ผมเลี้ยงหมาไว้ตัวหนึ่งชื่อ “กั๋งฟู” เป็นหมาพันธุ์พูเดิ้ล ความเป็นมาของหมาตัวนี้หากท่านผู้อ่านอยากทราบโปรดไปหาหนังสือเรื่องสั้นของผมเล่มหนึ่งที่ชื่อ “คืนหนึ่งในฤดูฝน” มาอ่าน เรื่องสุดท้าย ในนั้นจะบอกว่าเราได้หมาตัวนี้มาเลี้ยงอย่างไร มีคนให้มา ไม่ได้ซื้อ ก่อนตาย ผมเคยวาดรูปเจ้ากั๋งฟูนี้เอาไว้ ด้วยการใส่เกรยองสเก็ตซ์อย่างรวดเร็ว ใส่กรอบไว้ ต่อมาย้ายบ้านมาอยู่ที่นี้รูปนั้นก็หายไป ไม่รู้เก็บไว้ที่ไหน

วันที่ผมเข้าไปเก็บกวาดของในห้องเก็บของ ในลังที่มีงูอยู่นั้น มี

กรอบรูปเจ้ากิ้งฟู่จมอยู่ในน้ำ ผมดีใจ เมื่อค่อยๆ เกะเอากระดาษ
ออกมาจากกรอบรูปที่แตกไปแล้ว ก็ปรากฏว่ารูปยังไม่เสีย ผมผึ่ง
แดดให้แห้ง แล้วใส่กรอบใหม่แขวนไว้ดู รูปนั้นเป็นอย่างนี้ครับ

รูปเจ้ากิ้งฟู่ วาดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2533

-๖-

แล้วทุกอย่างก็คลี่คลายกลับสู่สภาพเดิมของมัน วันที่ผมเขียนมาถึงบรรทัดนี้น้ำในหม้อบ้านผมแห้งแล้ว เหลือเพียงการเก็บกวาดหม้อบ้านครั้งใหญ่ ล้อปดาห์หน้าจู่พาก็จะเปิดเรียน ล้อปดาห์ลัดไปก็เกษตราศาสตร์ที่ลูกสาวเรียนอยู่ ท่าทางเธออยากไปมหาวิทยาลัยเต็มแก่แล้ว ส่วนภรรยาที่มีนัดกับหมอยาวเหยียด ที่ผ่านมาน้ำท่วมทำให้ไปตามนัดไม่ได้ ระหว่างที่น้ำท่วม ในแง่การทำงานผมก็ยังทำงานไปตามปกติ เขียนรูป ทำเพลง เขียนหนังสือ และทำวารสาร เนื่องจากเข้าที่ทำงานไม่ได้ วารสารก็เลยอัปเดตไม่ได้ ท่านอาจารย์โสรจัจจ์ที่เป็นผู้ดูแลเซอร์เวอร์ก็ต้องหนีน้ำไปอยู่หัวหิน สรุปคือทุกคนที่เกี่ยวข้องกับวารสารเราล้วนประสบภัยกันหมด แต่การมีเวลาค่อนข้างยาวนานร่วมสองเดือนนี้ก็ทำให้เราต้องทำงานทำนองชดเชยท่านผู้อ่าน ผมเลยทำงานที่กล่าวข้างต้นตอนเอาไว้ เมื่อเข้าที่ทำงานก็จัดการปล่อยลงตามสายให้ท่านแฟนานูแฟนทางบ้านโหลดไปอ่าน ผมเขียนหนังสือภาษาอังกฤษเล่มหนึ่งเสร็จในช่วงน้ำท่วมนี้ ชื่อ “*Philosophy and Language*” เพื่อใช้สอนวิชาปรัชญาภาษาที่มหาจุฬา ในช่วงจะเปิดเทอม มหาจุฬาเองก็ประสบภัยไม่น้อย แต่วัดวาศานสถานนั้นเป็นหน่วยงานทางศาสนา พระท่านยอมไม่มีทุกข์อย่างพวกเรา ท่านมีเพียงความไม่สะดวกสบายเท่านั้น ระหว่างน้ำท่วม พระหลายรูปท่านก็โทรศัพท์มาให้กำลังใจ ไล่ถามข่าวคราว ซึ่งผมก็ต้องขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

หนังสือปรัชญาภาษานั้นขาดแคลนมาก แม้ในภาษาอังกฤษและที่ขาดแคลนมากกว่านั้นคือที่เขียนแล้วมนุษย์อ่านรู้เรื่อง ผมเขียนเล่มนี้เพราะทุกขี้ใจว่าหากสอนแล้วให้ลูกศิษย์อ่านที่มีอยู่ใน

วงการ ก็อาจเป็นการเอาทุกข์ไปซ้ำเติมลูกศิษย์ ส่วนเพลงที่ทำในช่วงน้ำท่วมนี้ตั้งชื่อว่า “น้ำ” ลองฟังดูนะครับ บางท่านอาจสงสัยว่าน้ำท่วมแล้วผมยังมีอารมณ์สุนทรีย์เล่นเพลงอยู่หรือ คำตอบคือไม่ทราบครับ บางวันกินข้าวเย็นเสร็จแล้ว ลูกกับภรรยาก็นั่งดูโทรทัศน์ต่อ ผมก็ขออนุญาตลูกสาวว่าอยากเข้าไปเล่นเปียโนตัวที่อยู่ในห้องเขา ผมจะเข้าไปเล่นเมื่อรู้สึกว่ามีเพลงในหัว สี่ห้าวันก็ได้เพลงชุดนี้มา เพลงแรกนั้นก่อนเล่นผมนึกถึงนักเปียโนอเมริกันคนหนึ่งชื่อ Philip Glass อาจารย์ศักดิ์ชัย อนันต์ตรีชัยทิมหิตลท่านฟังเพลงผมแล้วบอกว่านึกถึงนักเปียโนคนนี้ ผมรู้จักเขาก็จากคำแนะนำของท่านอาจารย์ศักดิ์ชัย ที่จริง ผมฟังเพลงเขามาก่อน ผ่านซาวด์แทร์กดีๆอย่างทีประกอบหนังเรื่อง “*The Hours*” เป็นต้นมาแล้ว แต่ไม่ใส่ใจชื่อเขาเท่านี้เอง นักดนตรีคนนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นคนที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งในวงการดนตรีของอเมริกา แนวคิดทางด้านดนตรีของเขาบางอย่างผมคิดว่าตรงกับที่ผมคิด โดยที่เราไม่รู้จักกัน

เพลงนั้นหากคิดว่าจะไม่จำเป็นต้องเล่นเพื่อความสนุกสนาน ท่านผู้อ่านก็คงเข้าใจได้ว่าทำไมในช่วงที่ชีวิตควรจะเครียดเช่นนั้นผมก็ยังเล่นเพลง บางครั้งการเล่นดนตรีก็เป็นการ “ระบาย” สิ่งที่อยู่ในใจออกมา ผมเข้าใจว่าเพลงชุดนี้ก็คืออย่างนั้น

เล่มหน้าเราจะมาต่อกันด้วยงานวิจัยชุด “ชราวุฒิกถา” ต่อนะครับ ขอให้ทุกท่านมีความสุข ที่น้ำยังท่วมไม่ลงอยู่ก็ขอให้ลงไวๆ แล้วเราทุกคนจะลืมเรื่องราวใครเป็นสาเหตุของน้ำท่วม อาจมีบางท่านไม่ลืม จะเสาะหาก็คงไม่ว่ากันครับ คนเราต่างจิตต่างใจ ท่านเหล่านั้นว่าไปแล้วท่านก็ทำแทนพวกเรานี้แหละ ท่านไม่อยากให้

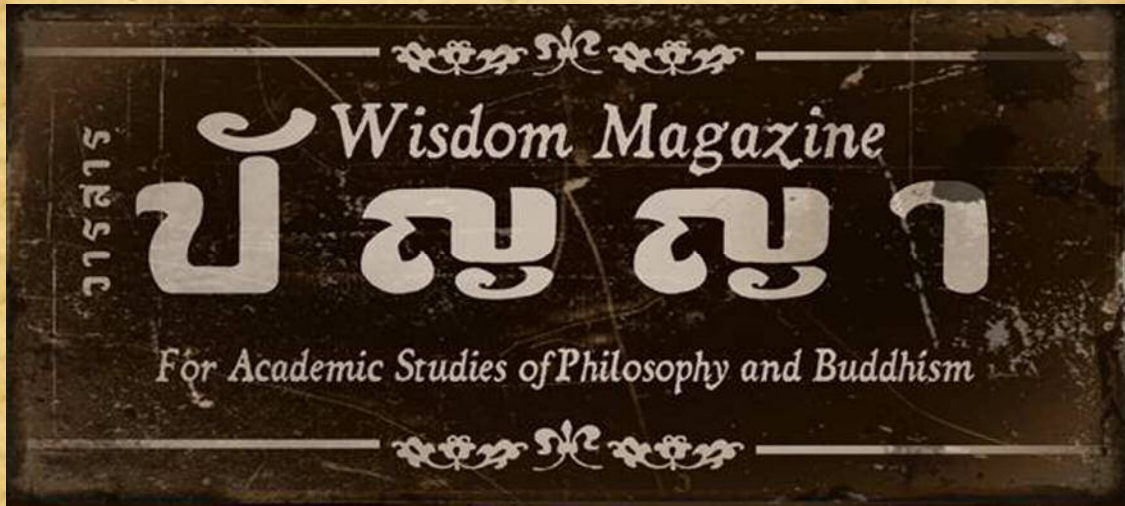
สังคมเราเป็นสังคมที่นักการเมืองหรือผู้มีอำนาจวาสนาทำอะไรก็ได้
ไม่มีคนตรวจสอบ อนุโมทนาด้วย แต่ก็จะไม่ไปลงชื่อฟ้องร้องใคร
ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลหรือกรุงเทพมหานคร จะไปก็เพียงลงชื่อเอาเงิน
๕,๐๐๐ บาทมาซ่อมบ้าน เดี่ยวท่านนายกรัฐมนตรีสาวสวยท่านจะ
เสียใจว่าผมไม่ไปเอา ไปครับ ภรรยาผมไปลงทะเบียนที่อำเภอ
ธัญบุรีไว้แล้วเมื่อวานนี้เอง ๐

สมภาร พรหมทา

ธันวาคม ๒๕๕๔

เขียนเพื่อตีพิมพ์ย้อนหลัง

ในฉบับประจำเดือนตุลาคม ๒๕๕๔

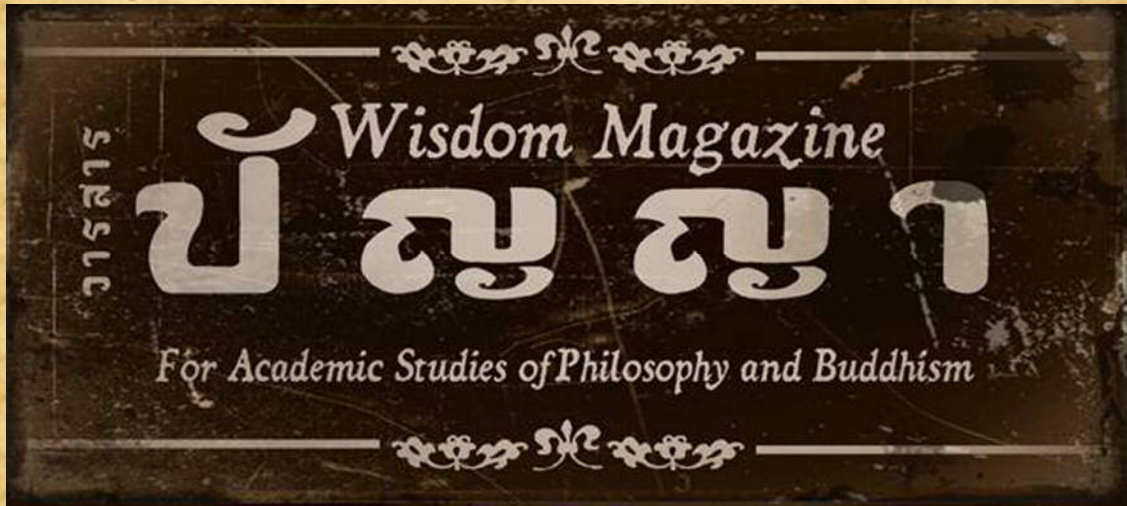

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ❁ พฤศจิกายน ๒๕๕๔

เนื้อหาในเล่ม

ชราวุสติกถาคอนที่ 3 : แบบแผนของจักรวาล (หน้า 69)

จากบรรณาธิการ

เพลงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่

ที่โรงมหรสพทางวิญญูณ สวนโมกขพลาราม ไชยา มีรูปเขียนตามคติของพุทธศาสนานิกายเซนอยู่รูปหนึ่ง เป็นภาพขลุ่ยที่กำลังบรรเลงกับกอไผ่ รูปเขียนคำบรรยายว่า “เพลงขลุ่ยกลับมาหากอไผ่” ภาพนี้เป็นปริศนาธรรม ก็ย่อมหมาความว่าท่านจัดทำไว้เพื่อให้เราแต่ละคนทีไปชมตีความเอาเอง

ผมนึกถึงรูปวาดที่ว่านี้ขึ้นมาได้ในช่วงปีใหม่นี้ เนื่องจากผมไม่ชอบไปในที่ทีคนเขาแห่แหนกันไป ดังนั้นในช่วงปีใหม่ คนเขาออกไปเที่ยวสนุกสนานกัน ผมและครอบครัวก็อยู่บ้าน ตั้งวงปั้งอย่างทะเลกินกันในครอบครัวเราและเพื่อนบ้านที่สนิทกัน ก็มีความสุขใจไปบางแบบ บ้านผมนั้นดังทีกล่าวหลายครั้ง เหมือนวัดป่า เราก็เอาเสื่อมาปูกันใต้ร่มไม้ นั่งย่างกุ้งหอยปูปลากินกันเงียบๆ ท่ามกลางสายลมหนาวอ่อนๆและเสียงนก ทั้ง

นกเลี้ยงและนกรรรมชาติ ที่บ้านผมนั้นมีนกขุนทองของใครก็ไม่ทราบหลุดมาอยู่กับเราได้จะสามปีแล้วกระมัง มันพูดเก่ง ช่างคุย ตอนที่ภรรยาผมจับมันเข้ากรงในวันแรกที่พบ มันร้องว่า “สวัสดีครับพี่” ภรรยาผมแทบช็อค จากนั้นมา มันก็พูดของมันไม่หยุดหย่อน วันที่เรานั่งย่างของทะเลกิน มันก็กระโดดไปมาในกรง พูดอะไรให้เพื่อนบ้านผมเขาหัวเราะกันไม่หยุด นี่หากมันตายจากไป ผมคงคิดถึงมันแน่เลย

วันหยุดหลายวันทำให้ผมสบายอารมณ์ เวลาที่ใจสบาย ผมมักรู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างแล่นอยู่ในหัว บางทีก็เป็นเงาของเพลง หรือไม่กี่ภาพเขียน ส่วนงานเขียนที่ไม่ใช่งานศิลปะเช่นบทความที่จะต้องเขียนลงวารสาร “ปัญญา” อันนี้ผมจะวางแผนเอาไว้ล่วงหน้า บางทีก็ต้องจดใส่สมุดเอาไว้ว่าเล่มนี้เล่มนั้นน่าจะเขียนเรื่องนี้ สรุปคือ หากว่าง จะมีเพลงหรือรูปเขียนผุดขึ้นในหัว เมื่อรู้สึกอย่างนั้นผมก็จะรีบฉกฉวยโอกาสของนั้นเขียนรูปหรือทำเพลงออกมา อย่างรวดเร็ว

ปีใหม่นี้ก็เช่นกัน ผมจึงมีเพลงมาเสนอท่านแฟนานูแฟน ๓ ชุดรวดสองชุดแรกนั้นคือสิ่งที่ผมอยากจะกล่าวถึงเนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำให้ผมเรียนรู้ว่า บางสิ่งที่เรามีประสบการณ์มาก่อน ภายหลังเราอาจลืมเลือนสิ่งนั้นไป แต่หากว่าเรากับมันเข้ากันได้ดีพอ ในบางโอกาสมันก็จะเวียนมาให้เราได้สัมผัส ตามเงื่อนไขปัจจัยที่เหมาะสม

ผมนั้นเมื่อลาสิกขาได้ไม่นาน ไม่น่าจะกินสองเดือน ก็ไปเรียนกีตาร์คลาสสิกที่โรงเรียนสอนดนตรีแห่งหนึ่ง ที่มาของการไปเรียนก็เนื่องจากที่ทำงานหนังสือพิมพ์ผม มีกีตาร์โฟล์คเก๋ๆตัวหนึ่งของใครก็ไม่ทราบทิ้งอยู่ เวลาว่างผมก็เห็นเพื่อนนักข่าวบางคนไปนั่งกินกาแฟแล้วก็เล่น ผมชอบเสียงกีตาร์ อยากจะเล่นเป็น วันหนึ่งเห็นมันว่างๆ ไม่มีคนจับ ผมก็เลยไปลองจับดู เพื่อนนักข่าวสาวคนหนึ่งบอกว่า “ไปเรียนซิ” ผมก็เลยไปเรียน

แต่เมื่อไปเรียนแล้วก็พบอุปสรรค อย่างแรกคือผมควรจะมีกีตาร์ดีๆ กีตาร์คลาสสิกดีๆนั้นราคาเฉียดหมื่น ผมไม่มีปัญญาซื้อ ก็ซื้อได้แต่พวกที่เลวๆราคาพันสองพัน เรียนอยู่สี่ห้าเดือนก็ปรากฏว่าไม่มีเงินไปเสียค่า

เทอม เลยต้องหยุด แต่หยุดแล้วก็ไม่ทิ้ง ซื่อหาตำรามาฝึกเอง สรุปคือ
ชีวิตนักหนังสือพิมพ์ตัวเล็กๆเช่าห้องราคา ๘๐๐ บาทอยู่คนเดียวกับกอง
หนังสือและกีตาร์ ในบางครั้ง คนแถวนั้นอาจได้ยินเสียงคนเล่นกีตาร์เบาๆ
ดังป๊องๆแป้งๆ ไม่เป็นเพลง

มาในวันนี้ ในวันที่ผมรู้สึกว่ามีเพลงเล่นอยู่ในหัว ผมรู้สึกว่ามันควร
บรรเลงออกมาผ่านกีตาร์ ก็เลยกลายมาเป็นเพลงสองชุดแรกที่ชื่อ “ฟ้า
หลังฝน” และ “กีตาร์เดียวดาย” ผมนั้นต่อมาก็มาเล่นเปียโน แต่ก็รู้สึกว่า
กีตาร์เป็นเครื่องดนตรีที่พิเศษในตัวเอง สำหรับผม กีตาร์เป็นเครื่อง
ดนตรีสำหรับลูกผู้ชายที่มีจิตใจเป็นนักท่องเที่ยวผจญภัย ชีวิตผมนั้นว่าไป
แล้วแม้ไม่ได้ไปผจญภัยในป่าเขาลำเนาไพรที่ไหน แต่ชีวิตนักบวชรุ่นแรกก็
ทำให้รู้สึกว่าตนเองผ่านการเดินทางมาพอสมควร ผมเลือกกีตาร์ไฟฟ้าเพื่อ
ทำเพลงชุด “กีตาร์เดียวดาย” ด้วยความรู้สึกเสมือนว่าตนเองกำลังท่อง
เที่ยวอยู่คนเดียวท่ามกลางเขาสูง ในช่วงหน้าฝน เมื่ออยู่กลางป่าเขา ลำ-
ธาร หมู่เหม็น และความวิเวกก็เกิดความรู้สึกอะไรบางอย่างที่อยากบรรเลง
ออกมาเป็นดนตรีให้คนที่อยู่ไกลออกไปในหมู่บ้าน เมือง หรือริมทะเลได้
ได้ยิน แน่นอนครับ เสียงนั้นควรกังวาน หวิดหวิว ได้ยินไปสุดขอบฟ้าสุดคั่ง
น้ำ นี่คือเหตุผลที่ผมเลือกกีตาร์ไฟฟ้า ปกติคนมักเข้าใจว่าเครื่องดนตรี
ที่ว่าเป็นสำหรับเล่นเพลงที่อีกทีก็ครึกโครม ไม่จำเป็นหรอกครับ กีตาร์ไฟฟ้า
ที่เสียงกังวานไกลๆ เล่นเพลงเศร้าก็ได้

เปียโนนั้นเป็นเครื่องดนตรีที่แสดงความสุขและมีแบบแผน ผิดกับ
กีตาร์ที่เป็นเครื่องดนตรีขบถ เมื่อทำเพลงสามชุดนี้จบ (รวดเดียวในสอง
สามวัน) ผมก็มานั่งเปิดฟังชุดที่เล่นด้วยกีตาร์ไฟฟ้า ผมรู้สึกอะไรไปไม่
น้อยจากเสียงกีตาร์ที่ว่าไปแล้วผมเองเป็นคนเล่นมันผ่านมือตัวเอง แต่
เมื่อมานั่งฟัง ผมกลับรู้สึกเหมือนคนที่เล่นไม่ใช่ผม

ตอนที่ลาสิกขาใหม่ๆ เพื่อนนักข่าวสาวคนหนึ่ง (คนเดียวกับที่แนะนำ
ผมไปเรียนกีตาร์นี้แหละ) เคยแนะนำให้ผมดูหนังเรื่องหนึ่งที่ชื่อแปลกๆว่า
“Jesus Christ Superstar” หนังเรื่องนี้บางท่านอาจเคยดูหากเป็นคนที่

สนใจเรื่องวัฒนธรรมภาพยนตร์ ผมดูแล้วเกิดความคิดว่า ที่เราเข้าใจว่างานศิลปะหากจะมาเกี่ยวข้องกับหรือรับใช้ศาสนาก็ควรจะเป็นงานที่ออกนุ่มๆ อาจไม่จำเป็นเสมอไป มีคนให้เพลงชุดหนึ่งชื่อ “นิพพาน” เรียบเรียงโดยคุณจรัส เศรษฐาภรณ์มาให้ผม เพลงชุดนี้เท่าที่ทราบทางวัดพระธรรมกายวานให้คุณจรัสท่านแต่งเพื่อใช้เป็นเพลงประกอบการทำสมาธิของชาวธรรมกาย ผมเปิดฟังเพียงครั้งเดียว แล้วก็ไม่ได้คิดจะฟังอีก เพราะรู้สึกว่าคุณทำเพลงพยายามที่จะสงบ โดยเข้าใจว่าดนตรีช่วยให้ใจคนสงบได้ ผมเชื่อว่าดนตรีทำให้ใจคนสงบได้ ปลงได้ แต่ไม่ใช่เรื่องง่าย บางครั้งการทำดนตรีศาสนาที่เน้นบรรยากาศสงบ เสียงน้ำไหล เสียงระฆัง ก็ไปไม่ถึงวัตถุประสงค์นั้น อีกคนหนึ่งที่แรกๆผมคิดว่าอาจไปถึง แต่เอาเข้าจริงผมก็ไม่แน่ใจคือ “Kitaro” เวลานี้ผมก็ไม่ฟังเพลงเขาแล้ว

ผมพูดเรื่องเพลงขลุ่ยกลับมาหากอโฝในเล่มนี้ก็เพราะอยากพูดเรื่องเบาๆที่ไม่เกี่ยวกับเนื้อหาวารสารที่ผมรู้สึกว่าเล่มนี้อาจหนักไปสักหน่อย พูดเรื่องกอโฝ ผมเชื่อว่าก่อนที่ผมจะมาเป็นขลุ่ยเดี่ยวตายบรรเลงเพลงเป็นเรื่องบ้างไม่เป็นบ้างนี้ ผมน่าจะเคยอยู่ที่กอโฝที่ไหนสักแห่ง กอโฝนั้นย่อมมีหลายลำ ทำนองเราเป็นญาติกัน เมื่อหันมาเล่นกีตาร์อีกครั้ง ผมพยายามทบทวนว่าญาติทางศิลปะแขนงนี้ของผมน่าจะอยู่ที่ไหนบ้าง เนื่องจากเรากระจัดกระจายกันไป ผมนึกไปถึงเสียงกีตาร์ของ “คาราวาน” เสียงดีซอร์ดหนักหน่วงในเพลง “เปิบข้าว” ของคาราวานชุดแรกๆยังอยู่ในความทรงจำของผม อีกวงที่น่าจะมีอิทธิพลต่อผมก็คือ “The Doors” ลำเนียงและลายกีตาร์ไฟฟ้าของวงนี้พิเศษตรงที่ไม่มีแบบแผน ไม่อาจเลียนแบบได้ หนักหน่วงและลึก ส่วน “Santana” นั้น ไม่ใช่ญาติผม

ผมเชื่อว่างานศิลปะต้องหนักหน่วง เพราะคิดอย่างนี้ผมจึงไม่เห็นด้วยกับการเอางานศิลปะมารับใช้ศาสนาอย่างเหวอะๆแหะๆ ศาสนานั้นสำหรับผมก็เหมือนงานศิลปะ คือหนักและลึก ว่ากันว่าเถิดครับ บางครั้งการเขียนงานอย่างทีลงในวารสารผมก็เปลือตัว ด้วยเห็นว่าบางครั้งการจะโน้มน้าวใจคนได้ เราต้องเล่นแรง แต่แรงอย่างรับผิดชอบ สวัสดิ์ครับ ©

ชราวุสติกถา
ตอนที่ ๓
แบบแผนของจักรวาล

ภาพชื่อ “ทะเลหมอก 023” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2554)

-๑-

บทความชุด “ชราวุสติกถา” ตอนล่าสุดที่ผ่านมา ผมชวนท่านผู้อ่านสนทนาด้วยเรื่อง “พุทธศาสนากับชีววิทยา” จุดประสงค์ของการพิจารณาเรื่องนี้ก็เพื่อชวนให้ท่านผู้อ่านคิดว่า มนุษย์เรานั้นอย่างไรเสียก็เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง ว่าโดยสังกัต เราก็คือสัตว์ประเภทหนึ่ง ในทางชีววิทยา อะไรก็ตามแต่ที่เป็นกฎอันครอบงำ

ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายบนผืนปถพีนี้ สิ่งนั้นย่อมต้องมีอำนาจครอบงำเราที่เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งด้วย ที่ผมชวนคุยเรื่องนี้ก็เพื่อให้เรามาช่วยกันทบทวนแนวทางการนับถือศาสนาอย่างหนึ่งที่ผมเรียกว่า “การนับถือศาสนาอย่างโรมานติก” ศาสนานั้นเมื่อเราเลื่อมใสแล้วมักทำให้เราที่เป็นผู้เลื่อมใสนั้นมองว่าเป็นสิ่งสวยงาม อะไรก็ตามแต่ที่เป็นองค์ประกอบของศาสนาเช่นพระศาสดา คำสอนของท่านตลอดจนพระสงฆ์องค์เจ้า เมื่อเรามองศาสนาอย่างโรมานติกก็พลอยมีลักษณะอย่างโรมานติกไปด้วย ความรู้สึกต่อศาสนาอย่างโรมานติกนี้ว่าไปแล้วเกิดในทุกที่ ทุกศาสนา บางทีผมก็รู้สึกว่าศาสนาจะมาร่วมคุณสมบัติที่จะกลายเป็นของโรมานติกสำหรับผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาเสมอ ซึ่งหากเป็นอย่างนั้นก็นับว่าเป็นเรื่องที่น่าคิด และอาจน่าห่วง เพราะว่าความรู้สึกว่าสิ่งนั้นๆสวยงาม ไม่มีที่ติ ไม่มีอะไรให้ต้องสงสัย สามารถพึ่งพาได้เสมอ มักไม่ตรงกับความจริง เนื่องจากเราจะหาสิ่งที่มีคุณสมบัติเช่นนั้นไม่ได้เลยในโลกแห่งความเปลี่ยนแปลง และทุกสิ่งในโลกเป็นอนิจจังใบนี้ อย่างน้อยที่สุดพระศาสดาในทุกศาสนาก็เป็นคน ในทางชีววิทยา ท่านก็เป็นสมาชิกของเผ่าพันธุ์สิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งที่เรียกว่า “มนุษย์” เมื่อคิดไปอย่างนี้ เราจะคาดหวังว่าพระศาสดาท่านจะไม่ตกอยู่ภายใต้กฎทางชีววิทยาก็ย่อมเป็นเรื่องที่ไม่อาจเข้าใจได้ แต่ทราบไหมครับ ศาสนิกชนโดยทั่วไปในโลก ในทุกศาสนานั้น ไม่เคยคิดว่าศาสดาของตนตกอยู่ภายใต้กฎทางชีววิทยา อย่างว่าแต่พระศาสดาเลยครบขนาดลูกศิษย์ของท่านซึ่งก็คือครูอาจารย์ของเรา เราก็ไม่รู้สึก เมื่อไม่รู้สึกก็มองท่านเหล่านั้นอย่างโรมานติก คือคิดฝันเห็นแต่ด้านที่สวยงาม อัศจรรย์ โชคดีที่พระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่มีบันทึก

ประวัติของพระศาสดาส่วนหนึ่งที่สมจริง ไม่โรแมนติก ผมจึงชวนท่านผู้อ่านมาพิจารณาพระพุทธรองค์และคำสอนของพระองค์ตลอดจนเรื่องอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับพระองค์เช่นลูกศิษย์ของท่านที่เป็นพระเกจิอาจารย์สมัยนี้ผ่านโลกทัศน์ที่สมจริง ไม่โรแมนติก ซึ่งความรู้ทางชีววิทยาสสมัยใหม่ช่วยเราได้มากในฐานะแว่นส่องเรื่องที่กล่าวมานี้ พระพุทธเจ้านั้นทรงเจ็บป่วยเรื้อรังด้วยโรคบางอย่าง ที่สุดก่อนจะปรินิพพานก็ทรงอาพาธอย่างรุนแรง นี่คือภาพของมนุษย์ธรรมดา ซึ่งผมคิดว่า ศาสนิกชนในศาสนาอื่นก็ย่อมจะสามารถใช้พิจารณาพระศาสดาในศาสนาของตนได้ ที่ผมชวนมองศาสนาอย่างสมจริงก็ด้วยความเชื่อที่ว่า การมองอย่างสมจริงเป็นประโยชน์มากกว่าการมองอย่างเคลิ้มฝัน การมองอย่างโรแมนติกนั้นอาจนำไปสู่ความลุ่มหลงมกมายได้

วิชาปรัชญากับวิทยาศาสตร์นั้นบางครั้งก็เป็นปรปักษ์ของศาสนา แต่บางครั้งผมคิดว่าท่านที่นับถือศาสนาก็สามารถใช้ประโยชน์จากสองสิ่งนี้ในการทำให้ความคิดอ่านของเราที่มีต่อศาสนานั้นคงไปในบางลักษณะ ผมขอยกตัวอย่างสักเรื่องเพื่อประกอบ ผมนั้นมาเกี่ยวข้องกับวัดพระธรรมกายทางด้านการศึกษายาวนานมากแล้วจะร่วมยี่สิบปีเข้าแล้วกระมัง ผมมาบรรยายถวายความรู้พระท่านที่นี้ เนื่องจากเราคุ้นเคยกัน ผมจึงพูดอะไรตามที่ผมคิดจริงๆกับท่านได้ ท่านเองก็รับฟัง ทราบไหมครับ บางครั้งเรื่องที่ผมชวนท่านสนทนาในห้องเรียนก็ขัดแย้งกับบรรยากาศทางความเชื่อโดยทั่วไปของทางวัด แต่นั่นก็ไม่สร้างปัญหาให้ผมกับพระคุณเจ้าตลอดจนอุบาสกอุบาสิกาของทางวัดแต่อย่างใด เพราะเราเคารพความเห็นของกันและกัน

ล่าสุด เมื่อเดือนที่แล้วนี้เอง ในการบรรยายปิดการเรียนวิชาหนึ่ง มีเนื้อหาที่หลักสูตรกำหนดให้ผมพูดว่า “จะเป็นนักวิชาการทางด้านพุทธศาสนาที่ดีได้อย่างไร” ผมก็กราบเรียนพระคุณเจ้าและอุบาสิกอุบาสิกาในห้องเรียนว่า ขออนุญาตพูดสิ่งที่ผมเชื่อว่าจะช่วยให้การทำงานทางวิชาการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพตามมุมมองของผม เมื่อตกลงกันอย่างนั้นแล้วผมก็พูดไปว่าสำหรับผม นั้น ความสงสัยเป็นจุดเริ่มต้นของการเป็นนักวิชาการที่ดี ไม่ว่าจะในทางใดทั้งสิ้น “ความสงสัย” หมายความว่าอย่างไร สำหรับผม สิ่งนี้หมายถึง “การไม่มีเพดานทางความคิดชนิดที่ว่าเมื่อโตขึ้นมาถึงจุดนี้แล้วจะหยุด จะไม่สงสัย”

เพื่อให้เห็นภาพ ผมเลยขออนุญาตยกหลวงพ่ोज้าอาวาสวัดพระธรรมกายเป็นตัวอย่าง ท่านเป็นพระที่สำคัญรูปหนึ่งของไทยยุคนี้ และความสำคัญของท่านส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับคนที่มีความจำนวนมากเชื่อว่าท่านเป็นบุคคลพิเศษ ไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา ท่านอาจอยู่ในกายเนื้อของมนุษย์ธรรมดา แต่ในนั้นมีอะไรบางอย่างที่ไม่ธรรมดา ผมเรียนว่าความเชื่อเกี่ยวกับสถานภาพพิเศษของหลวงพ่อดังกล่าวมานี้ผมจะไม่เข้าไปก้าวก่าย แต่ส่วนที่ผมอยากเรียนถามก็คือ ตอนเย็นๆหลวงพ่อดังกล่าวจะมีรายการทางโทรทัศน์ดาวเทียมของวัดทุกวัน ในรายการนั้น ท่านจะอ่านจดหมายที่มีคนเขียนมาถาม เนื้อหาจดหมายจะคล้ายๆกันคือเล่าว่าเจ้าของจดหมายประสบปัญหาชีวิตบางอย่าง เขาอยากรู้ว่า ในอดีตชาติเขาไปทำอะไรเอาไว้จึงต้องมารับเคราะห์กรรมอย่างนั้น เมื่ออ่านจดหมายจบแล้ว หลวงพ่อก็จะตอบคำถาม ในการตอบ ท่านจะเล่าว่า เจ้าของจดหมายนั้นไปทำสิ่งนี้สิ่งนั้นในชาติที่แล้ว นี่คือนิเวศหลักๆของรายการ

เรียนท่านไปว่า จริงๆนั้นผมก็คาดหวังว่าจะได้คำตอบอย่างนี้ ตัวคำตอบนั้นผมจะไม่แตะต้อง เพราะเป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่ผมเคารพ แต่ผมก็ใคร่ขอตั้งเป็นข้อสังเกตว่า คำตอบนี้ว่าโดยสาระแล้วสะท้อนว่าผู้ตอบมีเพดานทางความคิดบางอย่าง การมีเพดานทางความคิดเช่นนี้สำหรับผมเป็นอุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งของการเป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาที่ดี

ทำไมผมจึงเห็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าผมเข้าใจว่าการเป็นนักวิชาการมีหน้าที่หลักในการนำเอา “ความรู้ที่มีเหตุผลและหลักฐานสนับสนุนอย่างแน่นหนา” มาเผยแพร่แก่สาธารณชน แล้วผมก็เรียนท่านว่า ในทางปรัชญา เราแยก “ความเชื่อ” ออกจาก “ความรู้” ความรู้สึกของผู้นับถือศาสนาที่มีต่อศาสนาหรือพระศาสดาหรือครูบาอาจารย์ของตนมักอยู่ในระดับความเชื่อ ไม่ใช่ความรู้ ความเชื่อหลายอย่างนั้นเป็นประโยชน์ในแง่ นำความสุขความปลาบปลื้มใจมาให้แก่ผู้ที่เชื่อเช่นนั้น ทั้งที่อาจเป็นไปได้ว่าความเชื่อนั้นไม่ตรงกับความจริง แต่ในทางวิชาการ เราเห็นว่า แม้ความเชื่ออาจจะก่อให้เกิดสุขได้ แต่สุขนั้นก็ไม่ยั่งยืน วันใดที่คนเขารู้กันว่าสิ่งที่ตนเชื่ออยู่นั้นเท็จ วันนั้นเขาก็จะไม่เป็นสุขอีกต่อไป ดังนั้น ก่อนจะเสนออะไรที่มหาชนจะใช้เป็นเครื่องมือสำหรับทำชีวิตให้เป็นสุข นักวิชาการเราจึงเห็นพ้องกันว่า สิ่งที่จะเสนอออกไปนั้นต้องเป็นมากกว่าความเชื่อ คือเป็นความรู้ ความรู้ต่างจากความเชื่อคือความรู้ต้องการหลักฐานและข้อพิสูจน์

ดังนั้น หากมองจากแง่มุมทางวิชาการ ที่เราเชื่อว่าหลวงพ่อบุญท่านอ่านชีวิตคนได้ หากต้องการให้เป็นมากกว่าความเชื่อเราก็ต้องหาหลักฐานมาพิสูจน์ การพิสูจน์ของบางอย่างอาจใช้สิ่งที่ตรวจสอบได้

เป็นหลัก เช่นพิสูจน์ว่าโลกกลม ไม่ได้แบน เราก็อาจใช้รูปถ่ายของโลกเป็นเครื่องยืนยันได้ แต่เรื่องญาณพิเศษของหลวงพ่อก็ใช้ของอย่างนั้นไม่ได้ เพราะไม่รู้จะไปหาอะไร ที่ไหน มาพิสูจน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ วิชาปรัชญาหรือตรรกวิทยาก็อาจเป็นประโยชน์ ปรัชญานั้นสอนให้เราคิดวิเคราะห์เรื่องต่างๆจากประเด็นง่ายๆที่อยู่ใกล้ตัวเราที่สุด แล้วค่อยขยายออกไป

ผมยกตัวอย่างประกอบว่า เป็นไปได้ไหมที่เราจะตีความว่า การรู้อดีตหรือการระลึกชาติได้ก็คือรูปแบบหนึ่งของการจดจำอดีต แล้วผมก็ยกตัวอย่างในพระไตรปิฎกว่า พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสเรื่องระลึกชาติ ได้ตรัสในฐาณะที่การระลึกชาตินั้นคือการย้อนไปดูอดีตของพระองค์ ผ่านข้อมูลที่เก็บไว้ในความทรงจำ ถ้าตีความอย่างนี้ การระลึกชาติก็เป็นเรื่องอธิบายได้ เพราะสิ่งนี้ว่าไปแล้วก็คือการรื้อฟื้นความทรงจำเก่าๆของบุคคลผู้นั้น

แล้วผมก็วิเคราะห์ต่อว่า เป็นไปได้ที่เราจะใช้ความหมายนี้กับการรู้อดีตชาติของหลวงพ่อก็ตาม หากเราตีความว่าการระลึกชาติคือการเรียกความจำเก่าๆมาดู เราก็ต้องรับต่อไปด้วยว่าการระลึกชาติเป็นกิจกรรมส่วนบุคคล คือเราจะระลึกชาติของเราผู้เดียวเท่านั้นได้ จะระลึกชาติคนอื่นไม่ได้ เหมือนผมจำได้ว่าเมื่อวานผมตื่นนอนก็โงง ผมจะไปจำแทนท่านนายกรัฐมนตรีว่าท่านตื่นนอนก็โงงไม่ได้ เว้นเสียแต่ว่า ผมอยู่บ้านเดียวกับท่าน การระลึกชาติแทนคนอื่นได้นั้นเป็นไปได้ในกรณีเดียวเท่านั้นคือ คนผู้นั้นเคยใช้ชีวิตบางช่วงร่วมกับเรา ทำให้เราจำได้ว่าเขาเคยทำอะไรที่ไหนไว้

แล้วผมก็ขมวดปมปริศนาในตอนท้ายว่า หากสิ่งที่หลวงพ่อบอกท่านเล่าเกิดจริง ก็แปลว่าทุกคนที่เขียนจดหมายมาถามท่านเคยเกิด

ร่วมกับท่านในอดีตชาติ ท่านจึงรู้ว่าในอดีตชีวิตของเขาเหล่านั้นเป็นอย่างไร มีบางท่านถามแทรกว่า เป็นไปได้ไหมที่การระลึกชาติหมายความว่า หลวงพ่อไม่จำเป็นต้องเคยเกิดร่วมกับคนเหล่านี้ท่านเพียงแต่เพ่งจิตดู ก็รู้ว่าในอดีตชีวิตของคนเหล่านี้ผ่านอะไรมาบ้าง ผมคิดว่าเป็นไปได้ แต่การระลึกชาติในความหมายนี้ก็จะไม่ใช่การเรียกความทรงจำเก่าๆมาดู แต่จะเป็นอะไรบางอย่างที่ผมยังนึกไม่ออกว่าจะเป็นไปได้อย่างไร ที่พยายามชวนให้ตีความว่าการระลึกชาติหมายถึงการเรียกความจำเก่าๆมาดูก็เพื่อให้สิ่งนี้เป็นสิ่งที่เราเข้าใจได้ แต่เมื่อเข้าใจแล้วก็ต้องยอมรับข้อจำกัดที่ตามมา คือน่าสงสัยว่าทำไมทุกคนที่เขียนจดหมายมาถามจะต้องบังเอิญเกิดในที่เดียวกับหลวงพ่อเสมอ ท่านจึงรู้จักชีวิตคนเหล่านี้ดี เมื่อมาเกิดในชาตินี้ คนเหล่านั้นจำอดีตตัวเองไม่ได้ แต่หลวงพ่อที่มีพลังจิตเข้มแข็งกว่าท่านจำได้ นี่คือประเด็นที่สำหรับผมคิดว่า *หากเราไม่มี* *พედานทางความคิด เราก็คงสงสัย และการสงสัยนั้นจะนำไปสู่การ* *เป็นนักวิชาการที่ดี*

ว่ากันว่าเกิดครบ การมองอะไรที่ตนเลื่อมใสมากๆอย่างโรแมนติคนี่ดูจะอยู่ลึกในระดับความเป็นมนุษย์ ซึ่งอยู่ลึกกว่าความเป็นอะไรอื่นๆเช่นศาสตราจารย์ ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริงก็เป็นเรื่องควรแก่การศึกษา หลายปีก่อน ทางคณะอักษรศาสตร์ จุฬา โดยท่านรองคณบดีฝ่ายวิจัย ได้ขอให้ผมช่วยเขียนบทความวิจัยขนาดยาวเรื่อง “*บทบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา*” ทางคณะจะเอาไปตีพิมพ์รวมเป็นเล่มกับบทความวิจัยอื่นๆที่ทำเรื่องในหลวงเหมือนกัน แต่ในคนละด้าน ผมยินดีเขียน และโดยส่วนตัวก็เชื่อว่าในหลวงทรงทำอะไรบางอย่างที่

เป็นประเด็นให้เขียนได้ในทางที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตอนที่เขียน ผมได้เปรียบเทียบพระองค์กับในหลวงรัชกาลที่สี่ว่า รัชกาลที่สี่ทรงผนวชยาวนาน เป็นเวลา ๒๗ ปี จึงทรงรอบรู้ภาษาบาลีและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ส่วนในหลวงรัชกาลปัจจุบันไม่น่าจะทรงรู้ภาษาบาลีอย่างนั้น เพราะทรงผนวชเพียงสองสัปดาห์ ส่วนคัมภีร์พระพุทธศาสนาหากทรงสนพระทัยก็คงอ่านได้จากฉบับแปลที่ผมเกริ่นเช่นนี้ก็เพื่อนำไปสู่การเขียนถึงบทบาทของพระองค์ท่านว่าต่างจากรัชกาลที่สี่ คือดีคนละด้าน รัชกาลที่สี่ทรงเป็นนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนา แต่ในหลวงรัชกาลปัจจุบันไม่ใช่ แต่ก็ทรงใช้ความรู้ทางด้านภาษาบาลีอันจำกัดนั้นเสนองานนิพนธ์อย่างเรื่อง “พระมหาชนก” อย่างน่าศึกษา อย่างน้อยก็ในทางวรรณคดีศึกษา เหมือน น.ม.ส. ที่ไม่รู้สันสกฤต แต่แปล “นิทานเวตาล” ได้ในอีกลักษณะหนึ่งที่ต่างไปจากผู้รู้ทางด้านสันสกฤต เมื่อต้นฉบับส่งไปยังมือกรรมการตรวจสอบ ท่านก็เขียนแย้งผมมาว่า “ในหลวงทรงรู้ภาษาบาลีอย่างลึกซึ้ง คนใกล้ชิดจะทราบ” บรรณาธิการขอให้ผมปรับข้อความ ผมก็เรียนท่านไปว่า ผมมีเหตุผลที่จะเขียนอย่างนั้น คือผมไม่ได้มองในหลวงอย่างโรแมนติก ท่านบวชไม่ถึงเดือน ท่านจะรู้ภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งก็ผิดวิสัยมนุษย์ เอาเข้าจริง ผมก็ต้องตัดข้อความประเภทนี้ออก บรรณาธิการท่านเข้าใจผม แต่ท่านก็พูดท่านเองว่า ข้อความเชิงลบเหล่านี้เอาออกก็ไม่เป็นไร เห็นไหมครับ คนที่ศรัทธาพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งก็เป็นครูบาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยอย่างเดียวกับผมนี้แหละ ดีไม่ดีอาจเป็นอาจารย์อาวุโสด้วย ท่านมองพระเจ้าอยู่หัวอย่างโรแมนติกอย่างไร เข้าใจครับ ถ้ามองว่าทรงเป็นมากกว่ามนุษย์ ผมก็เข้าใจ

พระองค์ท่านผิด ก็เท่านั้นเอง แต่ผมก็เสียใจอยู่หน่อยหนึ่งตรงที่ข้อความที่ท่านอ่านเป็นลบลเหล่านี้ สำหรับผม เป็นบวกกับในหลวง มนุษย์นั้นย่อมมีจุดอ่อนบางด้านเสมอ แต่จุดอ่อนนั้นหากพิจารณาในมุมกลับก็อาจเป็นสิ่งช่วยให้เราเข้าใจและชื่นชมเขาผู้นั้น ผมอยากจะชื่นชมพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์ก็ไม่มีช่องที่จะชื่นชมได้ มันแยตรงนี้แหละครับ และที่แยต่อมาก็คือ ผมไม่อาจรับเขียนงานทำนองนี้ได้อีก เพราะผมรู้ว่าผมไม่มีช่องทางที่จะเข้าถึงในหลวงในแง่ที่ทรงเป็นมนุษย์ได้เลย เพราะกำแพงแห่งความเชื่ออันโรมานติกเกี่ยวกับสถาบันช่างแข็งแกร่งอะไรปานนี้

ภาพชื่อ “ทะเลหมอก 031” วาดโดย สมภาร พรมทา (2554)

-๒-

ว่าไปแล้ว ความจริงทางวิทยาศาสตร์อย่างเช่นความจริงในทางชีววิทยานั้นสำหรับผมแม้ดูจะเป็นความจริงที่เรียบๆ แต่เรียบๆนี้แหละครับที่มีผลลึกซึ้งหากเกิดการยอมรับกันขึ้น ยกตัวอย่างเช่น หากยอมรับว่าพระศาสดาในศาสนาทรงเป็นมนุษย์ในความหมายทางชีววิทยา ผลตามมาก็คือพระศาสดานั้นย่อมต้องมีข้อจำกัดบางอย่างในทางชีววิทยา เช่น เนื่องจากทรงใช้สมองในการคิดเช่นเดียวกับคนทั่วไป เมื่อทรงชราภาพสมองก็ย่อมต้องเสื่อมสภาพไปตามอายุขัยเป็นธรรมดา คนเราเมื่อสมองเสื่อม ก็ย่อมมีความคิดอ่านที่เสื่อมถอยไปตามสมอง เท่าที่อยู่ในวงการสงฆ์มายาวนานเวลานี้ก็ยังใกล้ชิด ผมพบว่าข้อเท็จจริงในทางชีววิทยาเช่นเรื่องความเสื่อมของสมองที่กล่าวมานี้เป็นประโยชน์มากในการเข้าใจพระสงฆ์ โดยเฉพาะท่านที่ชราภาพมากๆ เวลานี้สมเด็จพระสังฆราชของเราก็ทรงอยู่ในสภาพอย่างนั้น ดังนั้นเมื่อมีคนกล่าวกันว่าน่าสงสัยว่าพระลิขิตของพระองค์ท่านที่ออกมาในช่วงที่ทรงชราภาพเช่นนี้จะ เป็นสิ่งที่ทรงตัดสินพระทัยเองจริงหรือไม่ ก็ยอมรับฟังได้ กรรมการมหาเถรสมาคมนั้นส่วนใหญ่อยู่ในวัยชราภาพ พระสงฆ์ระดับท่านเจ้าคุณที่ผมรู้จักท่านหนึ่งเล่าว่า มีกรรมการมหาเถรสมาคมใหม่รูปหนึ่งเพิ่งได้รับแต่งตั้ง ท่านเข้าไปกราบกรรมการอาวุโสระดับสมเด็จพระราชาคณะเพื่อขอพรและคำแนะนำในการเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมมือใหม่ สมเด็จพระสังฆราชท่านกล่าวสั้นๆว่า “อยู่ในนั้นอย่าพูดอะไรขึ้นมาเด็ดขาด หากเขาไม่ถาม” ว่ากันว่าบรรยากาศการประชุมมหาเถรสมาคมนั้นตึงเครียด เป็นแบบแผน ถ้อยศถิ์ถ้อยอย่างที่สุด กรรมการที่อาวุโสไม่มากต้องนั่งเงียบ ที่คิดว่าจะไป

เสนอนั้นเสนอนี้อย่างหวังดีอย่าได้คิดเด็ดขาด ฟังดูวังเวงพิลึก แต่ ถ้าเข้าใจว่าบรรยากาศนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่สถานที่แห่งนั้น เป็นที่ชุมนุมของพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ที่ชราภาพที่สุด ได้รับการยกยอ ปอปั้นมาตลอดชีวิต ไม่คุ้นเคยกับเสียงคัตค่าน หรือแนะนำของ เด็กรุ่นใหม่ แม้จะด้วยท่าทีที่เคารพนบนอบ เราก็พอเข้าใจได้ นี่ก็ เป็นอิทธิพลของชีววิทยาเช่นกัน ผมเคยดูสารคดีเรื่องฝูงลิงที่ป่า ไหล่นักแห่งในต่างประเทศ เห็นชัดครับว่าลิงแก่ที่ถ้อยสถืออย่าง อุตตาสุนั้นเป็นปัญหาของสังคมลิงที่สุด ลิงกับคนนั้นใกล้เคียงกัน ดูลิง แล้วก็ช่วยให้เข้าใจคน ที่ผมพูดเรื่องกรรมกรรมาหาเถรสมาคมก็ เพราะวันนั้นผมดีใจที่เห็นท่านเจ้าคุณพระธรรมโกศาจารย์ อธิการ- บติมหาจุฬา ท่านได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมกรรมาหาเถรสมาคมรูปใหม่ ท่านเป็นพระหนุ่ม ผมก็เลยคาดหวังว่าท่านคงมีอะไรดีๆจะไปเสนอ ที่ประชุมของท่านผู้อาวุโสทั้งหลาย แต่ข้อมูลของท่านเจ้าคุณรูปนั้น ที่ผมฟังมา ทำให้ผมเศร้าใจไปหลายวัน ไม่อยากคิดว่าเรื่องนี้จะ เป็นจริง พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความใจกว้างและประชาธิปไตย ผมเชื่ออย่างนั้นมาตลอด แต่ผมอาจจะโรแมนติกในเรื่องนี้ ก็ เป็นได้

ที่ผมกล่าวเรื่องความจริงในทางชีววิทยาข้างต้นนั้นผมเพียงแต่ หยิบยกเอาเรื่องเล็กๆเรื่องเดียวในทางชีววิทยามากกล่าวอันได้แก่ เรื่องที่สรรพชีวิตบนพื้นพิภพนี้ย่อมต้องแก่เฒ่าลงเป็นธรรมดาเสมอ หน้ากันหมดเท่านั้น ยังมีความจริงในทางชีววิทยาอื่นๆอีกนับอเนก- อนันต์ที่เรายังไม่ได้กล่าวถึง ขนาดเรื่องเล็กๆเรื่องเดียวเพียงเท่านี้ ท่านผู้อ่านก็มองเห็นแล้วว่ากระทบต่อชีวิตของเรามากเพียงใด ที่ว่า กระทบต่อชีวิตนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าเพียงชีวิตของปัจเจกบุคคลอัน

หมายถึงชีวิตของแต่ละคนตัวใครตัวมันเท่านั้น แต่ยังคงกระทบถึงชีวิตของสังคมอันหมายถึงชีวิตของคนอื่น ๆ ที่รวมกันอยู่ในโลกใบเดียวกันนี้ด้วย ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นท่านมีเรื่องเล่าอันสองให้เห็นผลกระทบของความจริงในทางชีววิทยาต่อเราอย่างทีกล่าวมาข้างต้นมากมาย ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ที่ดีเลิศในทางชีววิทยานั้นก็ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีลูกหลานที่ดีเลิศในทางชีววิทยาด้วย แต่ระบบสืบพันธุ์ตติวงศ์ตามที่พบในระบอบการปกครองแบบกษัตริย์ในอินเดียสมัยนั้นไม่ยอมรับความจริงในทางชีววิทยาอันแสนจะธรรมดาสามัญนี้ เมื่อไม่ยอมรับ ระบอบที่ว่านี้ต่อมาก็กลายเป็นอุปสรรคที่สร้างปัญหาให้แก่สังคมบ้านเมือง ลูกหลานของกษัตริย์ที่ทรงธรรมก็อาจกลายเป็นทรราชได้ในวันหนึ่งข้างหน้า การที่ลูกหลานของกษัตริย์ที่ทรงธรรมอาจกลายมาเป็นทรราชที่ผู้คนเกลียดชังทั้งแผ่นดินนั้นเป็นเรื่องธรรมดา เป็นไปตามธรรมชาติ ชาวนาที่เลี้ยงปศุสัตว์เขาก็รู้ว่าพ่อวัวหรือแม่วัวที่ดีไม่จำเป็นว่าจะต้องมีลูกหลานที่ดีเสมอไป การที่ต้นกำเนิดในทางชีววิทยาไม่จำเป็นว่าจะต้องให้กำเนิดเผ่าพันธุ์ที่ดีเลิศตามที่ปรากฏในตนเองเป็นเรื่องธรรมดา พระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นไปตามกฎพีชนิยาม โลกก็เป็นของมันอย่างนี้เอง และการที่โลกแห่งสิ่งมีชีวิตต้องตกอยู่ภายใต้กฎพีชนิยามที่ว่านี้มองจากสายตาของพระพุทธศาสนาก็เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ ว่าเป็นเจตนารมณ์ของธรรมชาติ ธรรมชาตินั้นเที่ยงธรรมเสมอ เที่ยงธรรมหมายความว่า “ย่อมกระจายโอกาสให้แก่ทุกชีวิตเสมอเท่าเทียมกัน” ความเป็นธรรมทางชีววิทยานี้เองที่ทำให้ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติได้บันทึกไว้ว่า คนดี คนเก่ง คนที่จะมากอบกู้บ้านเมืองนั้นสามารถเกิดได้ในทุกที่ สังคมเราจะไม่

ประสบปัญหาอะไรเลยหากเราเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงในทางชีววิทยาที่ว่านี้ แต่โซครายที่ระบอบสืบสันตติวงศ์อันมีรากฐานมาจากศาสนาบางศาสนาของอินเดียไม่ยอมเข้าใจความจริงอันแสนจะธรรมดาสามัญนี้ เมื่อไม่เข้าใจก็เป็นธรรมดาที่จะพ่ายแพ้แก่ธรรมชาติในท้ายที่สุด พระพุทธองค์นั้นเมื่อจะปรินิพพานก็ไม่ทรงตั้งทายาทสืบทอดตำแหน่งประมุข เมื่อปรินิพพานไปแล้วไม่กี่วัน พระราชาแห่งแคว้นมหาอำนาจพระองค์หนึ่งได้เรียนถามท่านพระอานนท์ว่า “ทรงตั้งใครเป็นทายาท” ที่ถามอย่างนั้นเพราะกษัตริย์พระองค์นี้ก็เหมือนกับกษัตริย์ทั้งหลายของอินเดียสมัยนั้นที่คุ้นเคยกับการตั้งทายาท พระอานนท์ตอบว่า “ไม่ทรงตั้งใคร” พระราชาก็สงสัยว่าเป็นไปได้อย่างไรกันที่คณะสงฆ์ใหญ่โตมโหฬารขนาดนั้นจะไม่มีทายาทสืบทอดดูแล พระอานนท์เข้าใจพระราชา จึงตอบว่า “มหาบพิตร ที่ไม่ทรงตั้งทายาทก็เพราะทรงเห็นว่าทายาทไม่จำเป็น ‘ธรรม’ จะบริหารจัดการทุกสิ่งของมันเอง”

คำพูดของพระอานนท์นี้สำคัญมาก ผมอยากให้ท่านผู้อ่านช่วยกันไตร่ตรอง ข้อความของท่านพระอานนท์นี้ทำให้ผมนึกไปถึงพระวณะของพระเยซูที่ว่า “กษัตริย์ที่ทรงเครื่องกษัตริย์อย่างเต็มยศที่สุดก็สง่างามน้อยกว่าดอกไม้ป่าชนิดที่ธรรมดาสามัญที่สุด” ระบอบกษัตริย์นั้นเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของความพยายามโดยมนุษย์ที่จะสถาปนาบางสิ่งบางอย่างตามอำเภอใจตน เช่นต้องการสืบทอดอำนาจของตนไปยังลูกหลานคนในตระกูล ส่วนดอกไม้ป่าเป็นตัวอย่างของธรรมชาติที่ดำเนินไปของมันเองตามเหตุปัจจัย พระเยซูท่านต้องการจะบอกว่า ท้ายที่สุดแล้ว สิ่งที่มนุษย์พยายามสถาปนาขึ้น ไม่ว่าจะยิ่งใหญ่ปานใด ก็จะถูกพ่ายแพ้แก่ธรรมชาติ ประ-

จักร์พยานที่ดีที่สุดอันหนึ่งที่สนับสนุนทัศนะของพระเยซูและของพระพุทธรเจ้าก็คือระบบกษัตริย์ในอินเดียนั่นแหละ ระบบนี้เวลานี้ไม่เหลือแล้ว ในขณะที่พุทธศาสนายังอยู่ในโลกอย่างมั่นคง ทำไมระบบที่พยายามมีศูนย์กลาง มีการถ่ายโอนอำนาจจึงกลับสูญสลายไป ในขณะที่ระบบที่ไร้ศูนย์กลางกลับยังคงอยู่ เรื่องนี้วานท่านผู้อ่านช่วยตอบด้วยนะครับ

“ธรรม” ที่ท่านพระอานนท์กล่าวเอาไว้ในถ้อยคำข้างต้นของท่านสำหรับผมเข้าใจว่าหมายถึงธรรมชาติ กล่าวตามคำของท่านพุทธทาสก็คืออิทัปปัจจยตา ในหนังสือเรื่อง “อิทัปปัจจยตา” ท่านพุทธทาสกล่าวเอาไว้เสมอว่าความพยายามใดๆของมนุษย์ที่ขัดแย้งกับธรรมชาติที่สุดก็จะพ่ายแพ้ ในหนังสือเรื่อง “*The Origin of Species*” ชาร์ลส์ ดาร์วินก็กล่าวเอาไว้ในทำนองเดียวกัน น่าแปลกใจเหมือนกันว่า ทั้งที่ความจริงในทางชีววิทยาจะง่ายแสนง่าย เพราะพบเห็นอยู่รอบๆตัวเราไปหมด แต่อารยธรรมของมนุษย์ที่ผ่านมาดูจะไม่เข้าใจ ไม่ยอมรับ ความจริงที่ง่ายแสนง่ายนี้ ราชวงศ์ในหลายประเทศเช่นจีนนั้นมีอายุเป็นพันๆปี ที่สุดก็ไม่อาจต้านทานธรรมชาติที่ง่ายแสนง่ายว่า “ลูกหลานของบรรพชนที่ดีเลิศไม่จำเป็นต้องดีเลิศ” การที่ระบบกษัตริย์ในประเทศเหล่านี้พ่ายแพ้แก่ธรรมชาตินี้โดยเนื้อหาก็คือการที่ธรรมชาติในทางชีววิทยาทำยที่สุดแล้วก็กลับมามีอำนาจดั้งเดิม การปกครองแบบอื่นที่ไม่ใช่แบบ “สืบทอดกันในคนของตระกูล” นั้นสอดคล้องกับความจริงในทางชีววิทยามากกว่า เพราะคนดีมีฝีมือสามารถกระจายเกิดได้ในทุกที่ ดังนั้นสังคมนั้นมีสิทธิ์ที่จะได้คนเหล่านี้มาดูแลบ้านเมือง สังเกตนะครับว่า ความจริงที่ผมพูดมานี้ง่าย ความจริงง่ายๆนี้ดังที่ผมกล่าวในตอนต้นว่าดูง่ายก็

จริง แต่หากเกิดการยอมรับอย่างกว้างขวางก็จะมีพลังอำนาจมหาศาล อะไรก็ตามที่ได้รับแรงหนุนจากธรรมชาติ สิ่งนั้นจะมีพลัง น้ำไหลลงที่ต่ำ นี่คือธรรมชาติ เราอาจกั้นน้ำไว้ได้ด้วยเขื่อนที่สร้างโดยมนุษย์ แต่วันหนึ่ง เขื่อนทุกเขื่อนในโลกสามารถพังได้ เมื่อเขื่อนพัง น้ำจำนวนมหาศาลก็ไหลลงมาข้างล่างได้อย่างง่ายดาย

ระบบทางการเมืองการปกครองที่ไม่สอดคล้องกับความจริงทางชีววิทยาเรื่องการกระจายความเป็นธรรมให้แก่สรรพชีวิตนี้มิได้พบเห็นเฉพาะในระบอบการปกครองโบราณอย่างแบบราชาธิปไตยเท่านั้น แต่สามารถพบเห็นได้ในการปกครองสมัยใหม่ที่โดยรูปแบบดูเหมือนจะกระจายความเป็นธรรมในทางชีววิทยาที่กล่าวข้างต้นเช่น ระบอบประชาธิปไตย ระบอบการเมืองแบบผูกขาดกันในตระกูลของนักการเมืองไม่กี่ตระกูลนั้นว่าไปแล้วก็ไม่ต่างจากระบอบสืบสันตติวงศ์เมื่อครั้งโบราณกาล การเลือกตั้งอาจทำให้ดูเหมือนว่าประชาชนมีทางเลือก แต่หากว่าการเลือกตั้งนั้นเป็นไปภายใต้กลไกทางการเมืองแบบไม่เป็นอิสระ ตัวเลือกวนเวียนกันอยู่ในกลุ่มคนเพียงไม่กี่ครอบครัว เนื้อหาเช่นนี้ย่อมทำให้ระบอบการเมืองแบบสมัยใหม่ไม่ต่างจากการเมืองแบบเก่า ที่กาลเวลาได้พิสูจน์มาแล้วว่าที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้แก่ความจริงในทางชีววิทยา ว่าไปแล้ว ท่านนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันหากกล่าวอย่างไม่เกรงใจกันเราก็ต้องรับว่าท่านได้ตำแหน่งนั้นมาเพราะพี่ชาย นี่ก็เป็นระบอบสืบสันตติวงศ์ที่แปลงร่างมาดีๆนี้แหละครับ

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้โปรดอย่าได้เข้าใจว่าผมกำลังชี้ว่าระบอบสืบสันตติวงศ์ไม่ว่าจะอย่างไรโบราณหรืออย่างที่แปลงร่างมาปรากฏในยุคดิจิทัลเวลานี้เป็นสิ่งเลวร้าย เราจะกล่าวหาอย่างนั้นไม่ได้เลย

เพราะความชั่วร้ายเป็นเรื่องทางจริยธรรม แต่เรื่องที่ผมกำลังวิเคราะห์อยู่นี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ หากจะกล่าวสั้นๆ เราก็อาจกล่าวได้เพียงว่าระบอบสืบสันตติวงศ์ไม่สอดคล้องกับความจริงในทางชีววิทยาเท่านั้น ส่วนในช่วงเวลานั้นๆระบอบที่ว่าจะส่งเทวาหรือซาตานมาให้เราเป็นคนละเรื่อง

ทำไมคนเราทั้งที่รู้ความจริงในทางชีววิทยาที่ง่ายๆตามที่กล่าวข้างต้น อันมีเนื้อหาว่า มนุษย์อย่าได้พยายามสืบทอดอำนาจทางอะไรก็ตามแต่ให้อยู่ภายในวงศ์วานว่านเครือของตนเท่านั้น เพราะกฎทางชีววิทยาไม่เคยรับประกันคุณภาพสมาชิกของวงศ์วานใดๆ ทั้งนั้นบนโลกใบนี้ แต่มนุษย์ก็ยังฝืนความจริงที่ว่านี้ ดังเราพบว่าประวัติศาสตร์โลกโดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเมืองนั้นเต็มไปด้วยระบอบที่มนุษย์ในตระกูลของตนต่างดิ้นรนเต็มที่เพื่อให้อำนาจตกอยู่ในขอบข่ายสมาชิกของตระกูลตน เวลานี้นักการเมืองสมัยใหม่ในซีกโลกที่ใหม่ตามเขาเพราะอยู่ในศตวรรษเดียวกันเท่านั้น แต่เนื้อหาความคิดของคนใหญ่คนโตในบ้านเมืองยังเป็นยุคโบราณอยู่ เขาก็ยังพยายามยึดเอาอำนาจที่ตนครอบครองอยู่ตกแก่คนในครอบครัวเท่านั้น ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ปริศนานี้ผมขอฝากท่านผู้อ่านช่วยตอบด้วยนะครับ

แต่หากให้ผมลองวิเคราะห์ ผมคิดว่า ทั้งหลายทั้งปวงมาจากความจริงอย่างหนึ่งที่ว่า *มนุษย์มักคิดไกล* แต่ธรรมชาตินั้นคิดไกล มนุษย์ที่มีปัญญามากๆเท่านั้นจึงจะคิดไกลได้อย่างธรรมชาติ การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้นผมเชื่อว่าทำให้พระองค์เข้าถึงความจริงของธรรมชาติที่กว้างใหญ่ไพศาลเหลือเกิน เมื่อจิตใจของพระองค์เข้าถึงความจริงในธรรมชาติที่กว้างใหญ่นั้น ความคิดของพระองค์

ย่อมจะล่วงเลยการคิดแคบๆดั่งมนุษย์ทั่วไป การไม่ตั้งประมุขแทนพระองค์เป็นตัวอย่างหนึ่งของการที่ทรงมีจิตใจที่เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ผมยังเคยคิดเล่นๆในบางวันเลยครับว่า ราชวงศ์ทั้งหลายเท่าที่เคยมีในโลกนั้นจบสิ้นเหมือนกันอย่างหนึ่งคือจบไม่สวย ที่จบไม่สวยก็เพราะไม่มีใครในราชวงศ์เหล่านั้นมีจิตใจกว้างใหญ่ดั่งธรรมชาติ แต่ละคนก็คิดแคบๆอย่างมนุษย์ คือพยายามยึดยึดตระกูลตนเอาไว้ให้นานที่สุด หากจะมีมหाराชาสักพระองค์กล้าประกาศยุติราชวงศ์ที่สืบทอดมายาวนานของพระองค์ ด้วยเหตุผลว่าระบอบที่วุ่นนี้ไม่สอดคล้องกับธรรมหรือธรรมชาติในระยะยาว มหาราชาพระองค์นั้นคงเป็นบุคคลพิเศษ สำหรับพระพุทธศาสนา เป็นไปได้ที่จะมีคนเช่นนี้ และคนเช่นนี้แหละที่พระพุทธศาสนา เรียกว่าผู้ก้าวพ้นความคิดอย่างมนุษย์

ผมพูดเรื่อง “ความจริงในทางชีววิทยา” ที่ตรงกับคำทางพระพุทธศาสนาว่า “ความจริงในทางพีชนิยาม” มาพอสมควรในบทความตอนนี้ ดูเหมือนผมจะบอกว่าความจริงในทางชีววิทยานั้นง่ายตรงนี้ผมขอขยายความต่อว่า ที่กล่าวว่าความจริงในทางชีววิทยาง่ายนั้นถูกเพียงบางส่วนครับ อันที่จริง ความจริงในทางชีววิทยานั้นโดยรวมทั้งหมดซับซ้อนและเป็นนามธรรม ผมขออนุญาตเอาบางสิ่งที่ชาร์ลส์ ดาร์วินเขียนไว้ในหนังสือของเขา มาขยายความเรื่องความซับซ้อนของความจริงในทางชีววิทยาเท่าที่จำเป็นดังนี้

นักการเมืองประจำจังหวัดแห่งหนึ่งได้รับการเลือกตั้งติดต่อกันมายาวนาน จนเป็นที่เข้าใจว่าวันที่คนผู้นี้จะไม่ได้รับเลือกก็คือวันที่เขาไม่ลงสมัครหรือตายเท่านั้นแหละ เราจะสมมติว่านักการเมืองท่านนี้เป็นคนดี สมถะ มีปัญญา ทำงานเป็น ไม่เห็นแก่ตัว อุทิศตน

แก่ชาวบ้าน ดั่งนั้นคนจึงรัก ลงสมัครเมื่อใดก็นอนมาเมื่อนั้น การที่ชาวบ้านรักคนที่น่ารักเช่นนี้ว่าไปแล้วก็เป็นไปตามกฎทางชีววิทยาที่ว่าเมื่อใครทำอะไรให้เราพึงพอใจ เราย่อมชอบหรือรักสิ่งนั้น เราชอบคนที่ช่วยเหลือเราก็เพราะการกระทำของเขาช่วยให้เราดำรงอยู่ได้ นี่ก็เป็นเรื่องที่อยู่อธิบายได้ด้วยเรื่องยีนที่เห็นแก่ความอยู่รอดของตนดังที่นักชีววิทยาสกุลดาร์วินสมัยนี้บางคนเช่นริชาร์ด ดอว์กินส์เสนอ ต่อมา นักการเมืองท่านนี้ก็แก่เฒ่าลง นี่ก็เป็นไปตามเจตนารมณ์ของธรรมชาติที่ไม่ต้องการให้ใครอยู่ในอะไรนานๆ ดั่งนั้นคนดีธรรมชาติก็แปลงให้เป็นคนแก่เมื่อวันเวลาผ่านไป ไม่ต่างจากคนชั่ว ความแก่เฒ่าก็เป็นความจริงในทางชีววิทยาอีกประการหนึ่งที่มีนัยของความยุติธรรมแฝงอยู่

นักการเมืองท่านนี้มีลูกชายคนหนึ่ง ท่านพยายามเลี้ยงดูเพื่อเป็นคนดี ก็ปรากฏว่าสมใจ ลูกชายท่านก็ดีเหมือนพ่อ วันหนึ่ง พ่อตัดสินใจไม่ลงเลือกตั้ง เสนอแนะพรรคของท่านไปว่าให้เลือกลูกชายท่านลงแทน พรรคก็เลือก ไม่ใช่เพราะเห็นว่าดี แต่เห็นว่าคนคงเลือกเนื่องจากเป็นลูกของส.ส. ชั่วনিรันดรกาลของพรรค เห็นไหมครับว่าการตัดสินใจของพรรคก็เป็นไปตามกลไกทางชีววิทยา อย่างน้อยพรรคก็เชื่อความจริงทางชีววิทยาที่ว่าคนต้องเลือกลูกหรือวงศ์วานของผู้ที่ตนชอบ (ก็เหมือนที่ชาวบ้านที่รักคุณทักษิณเลือกน้องสาวของท่านคราวนี้) สรุปคือชาวบ้านก็ได้ส.ส. คนใหม่ที่เป็นคนดีเหมือนพ่อ ทุกอย่างจบด้วยดี

คราวนี้เราจะสมมติอีกตัวอย่างเพื่อให้ตรงกันข้ามกัน ที่จังหวัดหนึ่งก็มีส.ส. ชนิดอมตะมหานิรันดรกาลเช่นนี้เหมือนกัน แต่ที่ท่านได้ทุกสมัยเพราะท่านเป็นเจ้าพ่อ ไม่มีใครกล้ามาลงแข่ง ใครลงก็มี

อันเป็นไป หากไม่ตายอย่างลึกลับก็ประสบอุบัติเหตุพิกลพิการว่า
อย่างนั้นเถิด ชาวบ้านเลือกท่านเพราะกลัว มีการลดความกลัวด้วย
การแจกเงิน แต่เงินนั้นชาวบ้านก็รับมาด้วยความกลัว ไม่กลัวได้
อย่างไรครับ หัวคะแนนบอกคนที่รับเงินว่า อย่าให้จับได้นะว่าเบี้ยว
ตายเซียวมึงเอ๋ย สรุปคือนี่เองที่ทำให้ท่านเจ้าพ่อผู้นี้ท่านเป็นผู้แทน
มหาอมตะของจังหวัดที่ว่ำนั้น

วันหนึ่งท่านก็แกลง อย่างที่บอกครับ ดีชั่วธรรมชาติก็ดลบันดาล
ให้แก่เหมือนกัน เพื่อให้โลกเกิดความเปลี่ยนแปลง (ผมเชื่อว่า
ในทางที่ดีขึ้นในระยะยาว แม้ว่าในระยะสั้นความเปลี่ยนแปลงที่เกิด
กับคนดีอาจดูเหมือนเป็นผลเสียแก่โลก เช่นอยู่ๆท่านผู้นำที่ดีของ
เราก็เสียชีวิตลง เราอาจเห็นว่าความตายได้พรากเอาคนดีไปจากเรา
เราไม่รู้หรือครับว่าในอนาคตก็อาจมีคนดีกว่านั้นเข้ามาแทน หาก
ความดีหรือคนดีเป็นอมตะ ความดีกว่าหรือคนดีกว่าก็เข้ามาแทนที่
ไม่ได้) ท่านผู้แทนชรา ก็เลือกลูกชายของท่านเสนอพรรคไป อันที่
จริงจะว่าเสนอพรรคก็ไม่ถูก เพราะท่านเป็นเจ้าของพรรค ลูกท่านก็
ได้เป็นหัวหน้าพรรคคนใหม่ ลูกคนนี้ถอดแบบพ่อมาทุกอย่าง คน
สยองกันทั้งจังหวัด เมื่อลงสมัครก็นอนมาเหมือนพ่อ

การเลือกอะไรสักอย่างเพราะกลัวก็เป็นเรื่องทางชีววิทยา พุด
ง่ายๆคือสรรพชีวิตต้องการอยู่นานๆ เพื่อสืบทอดยีนหรือเผ่าพันธุ์
ของตน เมื่อเห็นว่าเลือกเจ้าพ่อแล้วโอกาสอยู่ดูโลกมีมากกว่า เป็น
ใครก็ต้องเลือก นักปรัชญาการเมืองมีชื่อคนหนึ่งคือมาคิอาเวลลี
กล่าวว่า “ผู้ปกครองนั้นหากเลือกได้ว่าจะให้คนรักหรือคนกลัวดี ก็
ควรเลือกที่จะให้คนรัก แต่การทำให้คนรักนั้นยาก เหนื่อย ง่ายกว่า
คือทำให้คนกลัว” ผมเข้าใจว่าอิตาคนนี้ก็เข้าใจเรื่องทางชีววิทยาไม่

น้อย ความกลัวนั้นมีพลังแรงกว่าความรัก เพราะความกลัวเกิดจากความรู้อีกว่าตนถูกคุกคาม ความรักแม้จะลึกซึ้งกว่า แต่หากจะว่าด้วยการให้ผลเฉพาะหน้าที่รวดเร็วก็น่าให้ผลซ้ากว่าความกลัว รูปข้างล่างนี้ผมเพิ่งเดินออกไปถ่ายเมื่อสักครู่นี้เองครับ เป็นต้นมะม่วงเดนตายหนึ่งในสองต้นที่เหลือจากน้ำท่วมบ้านผม ปกติมันไม่ค่อยออกลูก แต่พอรอดตายคราวนี้ มันออกลูกใหญ่เลย โปรดทัศนาศรับท่าน

เรื่องของเรื่องก็อาจตีความว่า ที่ผ่านมามันไม่รู้ลึกว่า ชีวิตถูกคุกคาม ก็เลยเอ้อระเหยตามสบาย นึกจะออกลูกก็ออก ไม่มีอารมณ์ก็ไม่ออก แต่คราวนี้มันรอดตาย มันเลยตกใจ รีบออกลูกใหญ่เลย นี่คืออำนาจของความกลัว ผมเคย

เขียนเล่าเรื่องต้นขนุนที่สวนโมกข์ ไม่นึกว่าจะมาประสบด้วยตนเอง สรุปความว่าการเลือกนักการเมืองเพราะกลัวนั้นก็เป็นข้อเท็จจริงในทางชีววิทยาอย่างหนึ่ง หมายความว่า เมื่อเกิดอาการกลัวแล้ว สรรพชีวิตบนโลกก็พร้อมจะทำบางสิ่งบางอย่าง เช่น เป็นต้นมะม่วงก็รีบออกลูก เป็นคนก็รีบเลือกท่านเจ้าพ่อเป็นผู้แทน จะได้จบๆไป อย่างนี้เป็นต้น นักคิดที่ใช้เรื่องความกลัวเป็นประโยชน์ในทางการเมืองอีกคนหนึ่งก็คือฮานเฟยที่เป็นขุนซือคนสำคัญคนหนึ่งของจีนซีฮ่องเต้ ฮานเฟยบอกจักรพรรดิต้องเป็นคนที่ประชาชนกลัว นายทหารบ้านเราเวลามีนักข่าวไปอ้อมแอมเรียนถามว่า “คิดอย่างไรบ้างครับท่านที่พวกนิติราษฎร์จะแก้มาตรา ๑๑๒” แล้วท่าน

ไม่ตอบ แต่แยกเขี้ยวแทน นี่ก็น่าจะเป็นฝ่ายที่เชื่อว่าความกลัวมีอำนาจกว่าอะไรหมด ที่ท่านแยกเขี้ยวเข้าใจว่าฝากมายังพวกท่าน อาจารย์วรเจตน์แน่ๆเลย

ภาพชื่อ “ทะเลหมอก 029” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2554)

-๓-

ที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวกับนักการเมืองสองคนยังไม่จบสิ้นกระแสความ ผมต้องการชี้ให้เห็นในเบื้องต้นว่า คนเรานั้นเมื่อคิดหรือตัดสินใจทำอะไรก็คิดถึงสิ่งที่อยู่ใกล้ตน หรือเอาตนนั้นแหละเป็นศูนย์กลาง แนวโน้มอันนี้ไม่เกี่ยวกับคุณภาพทางจริยธรรม นักการเมือง

เมืองสองท่านต่างกัน แต่เวลาคิดถึงคนที่จะมาแทนตนก็คิดถึงลูก
เห็นไหมครับว่ากลไกทางชีววิทยานั้นทำงานลึกซึ้งเพียงใด การตัด
สินใจโดยเอาความคิดของตนเป็นที่ตั้งนี้ดาร์วินเรียกรวมๆว่าเป็น
การตัดสินใจเลือกของมนุษย์ (Selection by Man) มนุษย์นั้นเป็น
เผ่าพันธุ์ที่ฉลาด ก็เลยเข้าใจว่าตนสามารถที่จะคัดสรรอะไรดีๆให้
เกิดบนผืนพิภพ ไม่เพียงเท่านั้น มนุษย์สมองใสบางคนเชื่อด้วยซ้ำ
ว่าธรรมชาติไม่ฉลาดเท่าตน เมื่อธรรมชาติฉลาดน้อยกว่าเรา เราก็มี
หน้าที่ต้องช่วยธรรมชาติปรับปรุงตนเอง เช่นช่วยตัดแปลงสายพันธุ์
ของพืชและสัตว์ ปรากฏว่ามนุษย์เราก็ทำได้ดีเสียด้วย อย่างมะม่วง
บางพันธุ์นั้นปีหนึ่งออกลูกหนหนึ่ง เราก็มาแปลงให้มันออกลูกทั้งปี
เวลานี้การเกษตรโดยมนุษย์ใช้ประโยชน์มากจากการตัดแปลง
ธรรมชาติที่ว่ามี โลกก็เลยอยู่ในสภาพแข่งขันกันในเรื่องเทคโนโลยีการเกษตร
ชาติที่ก้าวหน้าในเรื่องนี้มากที่สุดก็ได้เปรียบเขา

การเลือกอะไรโดยคนนี่ ท่านผู้อ่านโปรดสังเกตนะครับว่าสัม-
พันธ์กับธรรมชาติของคนที่ผมกล่าวข้างต้นว่า คนนั้นคิดโกล้ ที่เรา
เห็นว่าตนประสบความสำเร็จในการตัดแปลงแก้ไขธรรมชาติก็
เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นประโยชน์แก่มนุษย์เราในระยะเวลานั้นสั้น คือ
ในปัจจุบันของมนุษยชาติ เรายังไม่มีประสบการณ์ที่ยาวนานพอว่า
มะม่วงที่เราตัดแปลงให้ออกลูกตลอดปีนั้นในระยะยาวเป็นผลเสีย
แก่มนุษย์เราอย่างไรบ้าง แต่หากคิดอย่างที่ดาร์วินหรือท่านพุทธ-
ทาส (ตลอดจนผมเองด้วย) คิด ธรรมชาติมีอายุยาวนานมาก่อน
เรา ดังนั้นธรรมชาติย่อมต้องมีประสบการณ์หรือสติปัญญามากกว่า
เราอย่างไม่อาจเทียบกันได้ ดังนั้นที่เราตัดนั้นแปลงนี้แล้วนอน
กระหยิ่มยิ้มย่องว่าดูข้านี้แน่วะ ก็มีแต่เราเท่านั้นที่กระหยิ่มใจ

ธรรมชาติไม่รู้ไม่เห็นด้วย เองง่ายๆครับ น้ำไหลลงมาจากภูเขาของ มันอยู่ดีๆ วันหนึ่งมนุษย์สมองใสก็ไปทำเขื่อนกัน นัยว่าเพื่อเอาแรง น้ำมาปั่นไฟ และน้ำนั้นก็เอาไปใช้ทำการเกษตรได้ตลอดปี นี่เป็น ตัวอย่างง่ายๆของการดัดแปลงธรรมชาติ เพื่อให้มนุษย์ได้ประโยชน์ เวลานี้เขื่อนก็กลายมาเป็นสิ่งที่เริ่มสร้างความไม่สบายใจเล็กๆให้แก่ เรา เพราะเรารู้ว่าหากเขื่อนใหญ่ๆอย่างเขื่อนภูมิพลพัง อะไรรจะ เกิดขึ้น ถ้ามว่าเขื่อนใหญ่ๆเหล่านี้พังได้ไหม แน่นอนครับพังได้ ใคร จะรู้ว่าจะเกิดแผ่นดินไหวเมื่อใด นี่แหละครับที่ผมว่า เราคิดเองเออ เอง ธรรมชาติไม่ได้คิดด้วย ตอนสร้างเขื่อนเราไม่ได้เจรจากับพระ แม่ธรณีครับว่า อย่าได้ไหวนะแม่ เราทำของเราตัวเอง สรุปคือสิ่ง ที่ดาร์วินเรียกว่าการเลือกสรรโดยมนุษย์นั้นอาจให้ผลในทางดีแก่ มนุษย์ก็เพียงในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ธรรมชาติไม่รู้เห็นด้วย ธรรม- ชาติมีกลไกของมันเอง ธรรมชาติไปซำๆ หากจะมีผลดีแก่มนุษย์ก็ จะไม่ทันใจมนุษย์ จะอย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดแล้ว ดาร์วินเชื่อว่า การเลือกสรรโดยธรรมชาติ (Natural Selection) จะเป็นตัวตัดสิน เขื่อนทั้งหลายแหล่ในบ้านเราท้ายที่สุดธรรมชาติจะตัดสินว่าจะเอา อย่างไร โรงงานนิวเคลียร์ในประเทศที่เจริญทางวิทยาศาสตร์มากๆ เช่นญี่ปุ่นธรรมชาติก็จะเป็นตัวตัดสินอนาคต การเลือกสรรโดย ธรรมชาตินั้นว่าไปแล้วบางส่วนอาจอยู่นอกเหนือขอบเขตของชีว- วิทยา เช่นเรื่องแผ่นดินไหว หากกล่าวเฉพาะในขอบเขตชีววิทยา เรื่องก็จะแคบเข้ามามากกว่านั้น

ย้อนกลับมาที่ตัวอย่างเรื่องนักการเมืองสองคนข้างต้น จะเห็น ว่า การที่ทั้งคู่ต่างก็เลือกลูกตนเพื่อสืบทอดตนเองแม้จะเป็นไปตาม กลไกทางชีววิทยาอย่างหนึ่ง แต่กลไกนี้ก็เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ

เลือกของมนุษย์เป็นหลัก เราจึงอาจจัดประเภทกิจกรรมอย่างนี้ว่า อยู่ในหมวดของการเลือกสรรโดยมนุษย์ รูปแบบการปกครองสมัยโบราณอันได้แก่ระบอบกษัตริย์หรือผู้นำในชื่ออื่นๆที่ลูกจะสืบทอดอำนาจพออาจใช้เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของรูปแบบการเมืองการปกครองที่จัดอยู่ในฝ่ายการเลือกสรรโดยมนุษย์ แน่นนอนครับ การเลือกสรรโดยมนุษย์นั้นมนุษย์มักเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ตน ระบบเหล่านี้จึงเกิดขึ้น ในอดีตนั้นผมเข้าใจว่ากษัตริย์ในฐานะหัวหน้าเผ่าหรือหัวหน้านักรบเป็นสิ่งจำเป็น เพราะเราต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ลูกของกษัตริย์ในสภาพการณ์เช่นนั้นมักมีประสบการณ์ในการร่วมรบกับพ่อ ระบบก็เลยสร้างนักรบในตระกูลสำหรับทดแทน การเลือกลูกแทนพ่อจึงเป็นประโยชน์ อธิบายได้ นี่ก็เป็นไปตามกลไกทางชีววิทยาเช่นกัน

ผมมีข้อสังเกตว่า ระบบใดก็ตามแต่ที่เกิดจากการเลือกสรรโดยมนุษย์นั้นจะมีผลเป็นไปในทางที่ไม่เป็นคุณก็ต่อเมื่อกาลเวลาผ่านไปเนิ่นนาน ความจริงอันนี้อาจถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความจริงที่เป็นภาพรวมใหญ่ หมายความว่า มนุษย์ในแง่ที่เป็นเผ่าพันธุ์แห่งสิ่งมีชีวิตหนึ่งย่อมได้รับอิสระในการที่จะเลือกอะไรให้แก่ตนตามที่ตนเห็นว่าดีงาม อิสระที่ว่านี้ผมเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริงในทางชีววิทยาอย่างหนึ่ง ดูเหมือนว่าธรรมชาตินั้นสร้างสรรพชีวิตมาให้ตกอยู่ภายใต้กฎทางธรรมชาติสองกฎ อย่างแรกคือกฎเล็กอันหมายถึงกฎว่าด้วยการดูแลรักษาตนและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตนในระดับวงศ์วาน วานเครือ อย่างต่อมาคือกฎใหญ่อันหมายถึงการที่ชีวิตปัจเจกทั้งหมดจะเลื่อนไหลไปทางใดในภาพรวมก็ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยโดยรวม ในแง่นี้ สติปัญญาอันสูงสุดของมนุษย์ตามความเห็นของ

ผมก็คือ การรู้ว่าตนตกอยู่ภายใต้กฎสองประเภทนี้ แล้วบริหารจัดการตนให้อยู่ระหว่างสองกฎที่ว่านี้ได้อย่างสมดุล

ยกตัวอย่างเช่น หากเป็นหัวหน้าพรรคการเมือง แน่แน่นอนว่าความรักครอบครัววงศ์ตระกูลย่อมมีกันทุกคน ดังนั้นการจะสนับสนุนคนในครอบครัวก็ย่อมไม่ผิดปกติ แต่หากเชื่อว่าพรรคควรจะอยู่ได้ยาวนานที่สุด ก็ต้องยอมรับความจริงว่า ย่อมต้องมีคนดีมีฝีมือมากกว่าสมาชิกของครอบครัว เมื่อรับอย่างนั้นพรรคก็จะเป็นเรื่องของครอบครัวไม่ได้ แม้พรรคนั้นจะตั้งมาจากเงินของครอบครัวก็ตาม

ความรักครอบครัวเพียงอย่างเดียวแล้วไม่เปิดโอกาสให้คนนอกครอบครัวเข้ามามีส่วนในการบริหารบ้านเมืองเราอาจเห็นได้ชัดที่สุดจากระบบการปกครองโดยกษัตริย์ที่เคยมีและทยอยล่มสลายไปแล้วตามที่ต่างๆในโลก ว่ากันว่าเถิดครับ ข้อเสนอของคณะนิติราษฎร์เกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในบ้านเรานั้นใครจะดำ่ว่าอย่างไร แต่ผมกลับมองว่า นี่เป็นการพยายามช่วยเหลือสถาบันกษัตริย์หากมองจากแง่มุมทางด้านชีววิทยา ผมหมายความว่าอย่างนี้ครับ การสืบทอดตำแหน่งบางอย่างในทางสังคมนั้นอาจไม่ใช่เรื่องที่สร้างปัญหาให้แก่สังคม หากว่าการสืบทอดนั้นเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ทางสังคม ไม่ใช่เรื่องการเมืองการมีอำนาจบริหารจัดการอะไรจริงๆ พระมหากษัตริย์ในอดีตนั้นดังที่ผมกล่าวแล้วเป็นผู้ที่บ้านเมืองต้องการอย่างแท้จริงในรูปของผู้นำ ดูอย่างสมเด็จพระนเรศวรหรือพระเจ้าตากเป็นตัวอย่าง ทรงนำทัพด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ยุคใหม่ พระมหากษัตริย์ไม่ได้ทรงเป็นแม่ทัพในความหมายเช่นนั้นแล้ว ดังนั้นการสืบทอดสันตติวงศ์ก็ไม่กระทบต่อความมั่นคงของ

ชาติอันเนื่องมาจากความไม่แน่นอนในทางชีววิทยา ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า เราควรกำหนดหรือช่วยกันทำความเข้าใจว่าอะไรคือบทบาทอันเหมาะสมของสถาบันพระมหากษัตริย์ในยุคนี้ ข้อเสนอของสมาชิกคณะนิติราษฎร์บางท่านเกี่ยวกับบทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญจึงเป็นการช่วยหาที่ยืนอันสง่างามให้กับสถาบันคนที่คัดค้านต่างหากครับที่ผมคิดว่ากำลังผลักดันสถาบันให้ลงไปในทุกเหว ดังที่ปรากฏในที่อื่นๆในโลกมาแล้ว

นึกตัวอย่างง่ายๆก็ได้ครับ มีหมู่บ้านหนึ่งก่อตั้งมายาวนานหลายร้อยปี หมู่บ้านนี้ตามประวัตินั้นก่อตั้งโดยมีผู้นำที่เรียกว่าผู้ใหญ่บ้านที่เป็นคนดีมีฝีมือ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านสืบทอดกันไปในตระกูลของผู้ใหญ่บ้านคนแรก แต่ต่อมา ตามกฎความไม่แน่นอนในทางชีววิทยา ก็ปรากฏว่าคนในหมู่บ้านเริ่มรู้สึกว่าคุณหลานทายาทของตระกูลผู้ใหญ่บ้านในยุคนี้ไม่มีคุณสมบัติเหมาะสมแก่การที่จะเป็นผู้บริหารหมู่บ้าน ครั้นจะล้มล้างถอดถอนกันอย่างรุนแรงก็ไม่อยากจะทำ เพราะเหมือนเป็นการไม่สำนึกบุญคุณของผู้ใหญ่บ้านที่เป็นต้นตระกูล เลยมีคนเสนอทางออกว่า เอาอย่างนี้ดีไหม เราจะยกผู้ใหญ่บ้านตามระบบเดิมขึ้นไว้ข้างบน เป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน เป็นประมุขของหมู่บ้าน เราจะให้เกียรติท่าน การสืบทอดตำแหน่งก็ยังเป็นไปตามเดิม คือเป็นเรื่องของคนในตระกูลท่าน แต่การบริหารงานพวกเราจะมียระบบกลั่นกรองคัดเลือกคนที่เหมาะสมมาทำแทน ผลัดเปลี่ยนกันไป ผู้ที่จะมาทำงานแทนนี้จะตรวจสอบได้ วิจารณ์ได้ หรือแม้แต่ไล่ออกจากตำแหน่งก็ได้ โดยมีมหาชน ข้อเสนอนี้ผมคิดว่าเหมาะสม ว่าไปแล้วคณะราษฎรที่เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ เขาก็คิดอย่างนั้น เราจึงมีระบอบการปกครอง

แบบประชาธิปไตยที่ยังมีพระมหากษัตริย์อยู่ เจตนาเดิมนั้นเราต้องการยกพระองค์ท่านไว้เป็นสัญลักษณ์ของชาติ เนื่องจากเชื่อว่าระบบการบริหารงานสมัยนี้ไม่อาจกระทำโดยบุคคลผู้เดียวดังในอดีตได้แล้ว อีกทั้งระบบสืบสันตติวงศ์ก็อาจเป็นอุปสรรค เนื่องจากกฎความไม่แน่นอนในทางชีววิทยา ดังนั้นการยกพระมหากษัตริย์ไว้โดยยังให้เกียรติพระองค์ท่าน ผมคิดว่าเป็นวิธีการที่เหมาะสมงดงามที่สุดแล้ว ทั้งยังเป็นวิธีการที่แสดงความเป็นคนกตัญญูรู้คุณบรรพบุรุษที่ได้อาศัยสร้างชาติสร้างแผ่นดินร่วมกับประชาชนมาในอดีตด้วย ข้อเสนอล่าสุดของคณะนิติราษฎร์ก็ดำเนินตามหลักคิดอันนี้ ผมเชื่อว่าหากเราทำได้เช่นนี้ สถาบันกษัตริย์จะยังอยู่ในบ้านเราได้อีกนาน การมีสถาบันกษัตริย์นั้นมองในแง่ที่เป็นวัฒนธรรมอันสมควรภาคภูมิใจก็ได้ ผมเองก็มองอย่างนั้น เวลาไปต่างประเทศแล้วเขารู้ว่าเรายังมีกษัตริย์ ผมกลับมองเป็นเรื่องดี น่าอวด แต่ทั้งนี้เราต้องมาช่วยกันคิดว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เราอวดต่างชาติได้ในยุคที่กษัตริย์ในโลกไม่เหลืออยู่มากนักเช่นนี้ควรเป็นอย่างไร ข้อเสนอของผมคือ การมีอยู่ของสถาบันกษัตริย์จะต้องไม่ขัดแย้งกับความจริงในทางชีววิทยา ฝ่ายที่บอกว่ารักสถาบันในบ้านเราเวลานี้ว่าก็ว่าเถิดครับผมคิดว่าพวกท่านกำลังทำให้การมีอยู่ของสถาบันกษัตริย์ขัดแย้งกับความจริงในทางชีววิทยา ผู้ใหญ่ในบ้านเมืองคนหนึ่งท่านเขียนขนาดว่า เพื่อปกป้องเกียรติภูมิของกษัตริย์ ไทยเราอาจต้องเป็นศัตรูแม้กับสหประชาชาติหรืออเมริกา ผมว่านี่ไปกันใหญ่แล้ว เป็นนะเป็นได้ครับ แต่เป็นแล้วผมไม่คิดว่าต่างชาติจะมองสถาบันของเราอย่างชื่นชม ผมอยากให้สถาบันอยู่นานๆ และอยู่แบบที่ชาวโลกเขาชื่นชม เหมือนกับที่ชื่นชมอะไรในทางไทยๆ

เช่นเพลงไทย อาหารไทย วัดวาอารามไทย เป็นต้น

ภาพชื่อ “ทะเลหมอก 026” วาดโดย สมภาร พรมทา (2554)

-๕-

ข้อเสนอข้างต้นของผมเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ที่ว่า การดำรงอยู่ของสถาบันในยุคนี้จะต้องไม่ขัดแย้งกับความจริงในทางชีววิทยา อาจฟังดูคลุมเครือ ไม่กระจ่าง ผมขอถือโอกาสอธิบายเพิ่มเติมดังนี้ ผมขออนุญาตใช้ตัวอย่างในจินตนาการ เนื่องจากไม่ประสงค์จะให้เรื่องที่จะกล่าวต่อไปนี้กระทบความรู้สึกของท่านผู้ใด เนื่องจากอาจคิดว่าผมกำลังพูดถึงบุคคลจริงๆในสังคมเรา ตัวอย่างนี้เป็นแบบใน

จินตนาการของผม ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆในโลกและในประเทศไทย ตกลงตามนี้ก่อนนะครับ จะได้สบายใจกันทุกฝ่าย

เรานึกถึงภาพที่หนึ่ง ณ ประเทศหนึ่ง ประเทศที่ว่านี้แต่ก่อนปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ ที่ปกครองเช่นนั้นก็อธิบายได้ดังเช่นประเทศที่ปกครองด้วยระบอบกษัตริย์อื่นๆคือ ในอดีตกาล ชาติต้องการผู้นำที่เป็นนักรบ ต่อมาบ้านเมืองก็เปลี่ยนแปลงไป โลกสมัยใหม่ไม่ใช่โลกที่รบราฆ่ากันอย่างแต่ก่อน สงครามระหว่างชาติแบบเนียนและลึกซึ่งมากกว่าแต่ก่อน การต่อสู้กันระหว่างชาติสมัยนี้เป็นไปอย่างกว้างขวางในทุกเรื่องที่สำคัญเช่นเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การศึกษา หรือแม้แต่การทหาร

เนื่องจากสมาชิกราชวงศ์ของประเทศนั้นสืบสายมาจากนักรบ จึงคุ้นเคยกับการรบแบบเดิม การเป็นนักรบทำให้คนในราชวงศ์นั้นไม่สู้จะมีหัวทางการศึกษา จึงปรากฏว่าสมาชิกราชวงศ์แม้จะได้เรียนหนังสือตามระบบใหม่ คุณภาพการเรียนก็อยู่ในระดับปานกลาง ไม่เพียงพอจะช่วยให้ท่านที่เป็นกษัตริย์สมัยนี้เข้าใจความซับซ้อนของโลก โดยเฉพาะไม่อาจบริหารบ้านเมืองเพื่อให้เจริญทัดเทียมกับต่างชาติที่เวลานั้นการปกครองในบ้านเมืองของเขาไม่ได้ใช้ระบอบกษัตริย์แล้ว มีนักเรียนนอกจากประเทศที่ว่านี้จำนวนหนึ่งได้ปรึกษาหารือกันว่าเราอาจต้องเปลี่ยนแปลงการปกครองเสียแล้ว ไม่ใช่เพื่อจะโค่นล้มใคร แต่เพื่ออนาคตของชาติ นักเรียนเหล่านี้จำนวนหนึ่งเป็นคนหัวดี ฉลาด พวกเขาเอาเรื่องที่ปรึกษากันมาแล้วให้นายทหารหนุ่มๆที่คุมอำนาจอยู่ ความคิดของพวกเขาเป็นที่เข้าใจสำหรับนายทหารเหล่านี้ การยึดอำนาจกษัตริย์ก็เกิดขึ้น แต่เนื่องจากประเทศนี้เป็นเมืองพระพุทธศาสนา การยึดอำนาจจึงเป็นไป

อย่างราบรื่น กษัตริย์เองก็ตรัสด้วยซ้ำไปว่ายินดีจะสละอำนาจ แต่ขอให้อำนาจนั้นไปถึงมือประชาชนจริงๆ

แล้วประเทศที่วันนี้ก็เข้าสู่การปกครองแบบใหม่ที่เรียกว่าประชาธิปไตย โดยระบอบการปกครองได้ยกกษัตริย์ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ทรงได้รับพระเกียรติตามสมควร มีการแบ่งแยกอำนาจและความรับผิดชอบกันอย่างชัดเจนระหว่างกษัตริย์กับรัฐบาล เป็นที่ทราบกันในหมู่ประชาชนว่า รัฐบาลได้จัดสรรทุนสนับสนุนการทำงานเชิงสังคมของกษัตริย์ งบประมาณนี้เปิดเผย ต้องผ่านสภา และมีการอภิปรายกันได้อย่างเสรี สรุปก็คือในแต่ละปี กษัตริย์จะทรงได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลให้ทรงมีทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ที่จะทรงริเริ่มงานสังคมสงเคราะห์ จำนวนเงินนี้พอเหมาะสมพองาม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป การทำงานเชิงสังคมของกษัตริย์เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นการทำงานของเอกชนคนหนึ่ง ไม่ได้ทำในนามของรัฐ แต่กษัตริย์ก็สามารถที่จะทรงเสนอให้รัฐทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อประชาชน ในกรณีที่ทรงไปพบผู้คนที่ที่ห่างไกลสายตาของรัฐ วัฒนธรรมของสังคมในประเทศที่วันนี้ยังแนบแน่นอยู่กับสถาบัน ดังนั้นข้อเสนอของกษัตริย์มักได้รับความสนใจจากรัฐ กษัตริย์จึงเป็นช่องทางสำคัญของการจัดการบ้านเมือง ในแง่ที่ทรงเป็นหูเป็นตาของสังคม นำเอาข่าวสารความทุกข์ยากของผู้คนมาบอกรัฐบาล

เนื่องจากการทำงานของกษัตริย์ข้างต้นถูกจัดไว้ในการกระทำของเอกชน ดังนั้นแต่ละปีเป็นภาระของกษัตริย์ที่จะต้องรายงานทุกอย่างให้รัฐบาลทราบอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร กษัตริย์เองเนื่องจากเข้าใจว่าบทบาทตนเองในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครองคือการทำให้การเปลี่ยนระบบค่อยๆ เลื่อนไหลไปอย่างนุ่มนวล จึงทรงรู้ว่า

ทำงานแทรกแซงรัฐบาลไม่ได้ ไม่อย่างนั้นระบบจะเสียหายหมด ทรงให้เกียรตินายกรัฐมนตรีของประเทศด้วยถือว่าเป็นผู้ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน เมื่อได้ตรัสว่าทรงยินดีสละอำนาจของพระองค์ให้ประชาชนจริงๆ ก็ย่อมจะทราบว่าอะไรคือบทบาทที่พอเหมาะพองามของพระองค์ สิ่งหนึ่งที่ทรงกำหนดให้มั่นไว้ในพระทัยก็คือ จะไม่ทรงเข้าไปก้าวก่ายแทรกแซงรัฐบาล บางครั้งคนใกล้ชิดอาจทูลว่า รัฐบาลที่ชาวบ้านเลือกมาทำงานไม่เป็น ก็ทรงอดทนที่จะเห็นทุกอย่างคลี่คลายพัฒนาไปตามกลไกของธรรมชาติในเรื่องการลองผิดลองถูก ทรงให้เหตุผลแก่ผู้ที่เสนอว่าน่าจะเข้าไปจัดการปัญหานั้นๆ ด้วยพระองค์ว่า ทำอย่างนั้นก็เสียระบบ ระบบสำคัญกว่าอะไรหมด บางครั้งการรอให้ระบบเข้าที่เข้าทางอาจต้องการเวลาและความอดทน และทรงยินดีที่จะอดทน

ปรากฏว่าประเทศดังกล่าวผ่านพ้นช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาได้ยาวนาน สถาบันกษัตริย์ก็ยังคงดำรงอยู่ได้อย่างสมเกียรติ เนื่องจากรัฐเห็นว่าสถาบันกษัตริย์เป็นกลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งของสังคมไม่แพ้ศาสนา รัฐจึงสนับสนุนถวายความสะดวกแก่กษัตริย์ที่จะทรงทำงานเพื่อประชาชนอย่างพอเหมาะพองาม นักการเมืองสมัยใหม่นั้นเนื่องจากเป็นคนชั้นกลางที่ไม่มีรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยเฉพาะวัฒนธรรมทางศาสนา จึงมีช่องว่างระหว่างรัฐบาลกับคณะสงฆ์ แต่ปัญหานี้สถาบันกษัตริย์ได้ช่วยแก้ไขได้มาก รัฐบาลก็เข้าใจจุดอ่อนของตน จึงถวายความสนับสนุนแก่กษัตริย์ที่จะทรงอุปถัมภ์ศาสนา รัฐธรรมนูญของประเทศนี้ก็ยิ่งเขียนไว้ตามเดิมอย่างชัดเจนว่า “พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงอุปถัมภ์ศาสนาอื่นๆ”

สมาชิกราชวงศ์เองก็เข้าใจบทบาทของตนเอง การเรียน การศึกษาจึงเน้นไปในทางมนุษยศาสตร์ สมาชิกบางท่านถึงกับมีชื่อในต่างประเทศว่าเป็นปราชญ์ในทางวรรณคดี ซึ่งทั้งหมดช่วยให้ภาพลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ดูดีในต่างประเทศ ไม่เพียงเท่านั้น กษัตริย์องค์ต่อๆมาเนื่องจากทรงเรียนหนังสือมาก มีความคิดอ่านมาก ก็ทรงเห็นว่าไม่มีอะไรที่จะยึดเหนี่ยวกษัตริย์ไว้กับประชาชนได้ดีเท่าความรู้สึกร่วมกันเป็นญาติพี่น้องกัน คนเราจะเป็ญาติพี่น้องกันไม่ได้หากมีช่องว่างในทางวัฒนธรรม เดิมนั้นสถาบันกษัตริย์มีช่องว่างในทางวัฒนธรรมกับประชาชนมาก อันเนื่องมาจากปรัชญาของศาสนาฮินดูที่อุ้มชูการดำรงอยู่ของสถาบัน แต่นั่นก็เป็นอดีต กษัตริย์พระองค์ใหม่ทรงเข้าใจเรื่องนี้ดี เพราะทรงเป็นปราชญ์ในทางประวัติศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ทรงดำริให้มีการปรับเปลี่ยนภาษาสำหรับสื่อสารระหว่างประชาชนกับสถาบันให้มีความซับซ้อนน้อยลง ไม่ถึงกับเลิกราชาศัพท์ แต่ปรับให้ง่ายขึ้น คำที่แสดงอำนาจของกษัตริย์ว่าเป็นเสมือนเทพอันประชาชนผู้ต่ำต้อยจะล่วงละเมิดมิได้ถูกทยอยตัดออก ที่สุดก็เหลือภาษาที่สวยงาม มีเค้าทางวัฒนธรรมแบบพุทธ เป็นภาษาระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ ไม่ใช่ระหว่างข้าทาสกับนาย หรือระหว่างพระเจ้ากับคน

ในบางยุคบางสมัย นักการเมืองที่ประชาชนเลือกมาก็ถูกเปรียบเทียบกับกษัตริย์ แล้วผู้คนจำนวนไม่น้อยก็เห็นว่า สามีภรรยาที่มาเป็นรัฐบาลนั้นเทียบไม่ได้เลยกับกษัตริย์ ทั้งในทางความรู้ความสามารถและคุณธรรม เรื่องนี้ทรงถือว่าเป็นบททดสอบความมั่นคงในหลักการเบื้องต้นที่สถาบันได้ทำกับประชาชนเมื่อแรกที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า นับแต่นี้ไปกษัตริย์จะไม่ยุ่งเกี่ยวกับ

การปกครอง ไม่เช่นนั้นระบบจะเสีย หากกษัตริย์จะย้อนกลับมา มีบทบาททางการเมืองอีก แม้จะเพียงในทางพฤตินัย นั่นก็เท่ากับเป็นการไม่เคารพข้อตกลงเรื่องการจะรับผิดชอบหน้าที่คนละด้าน ในบางสมัย ถึงขนาดมีประชาชนจำนวนมากมารวมตัวกันขับไล่รัฐบาล แล้วเรียกร้อง “รัฐบาลพระราชทาน” ทรงเข้าใจความทุกข์ของประชาชน แต่เนื่องจากทรงเคารพหลักการ จึงทรงเจียม โดยทรงเชื่อว่า ที่สุดแล้วประชาชนที่ชุมนุมกันอยู่นั้นย่อมต้องมีปัญญาที่จะหาทางออกตามกลไกที่กฎหมายอนุญาต หากทรงถือโอกาสนั้นเข้าไปสู่อำนาจอีกครั้ง แม้จะเป็นผลดีในระยะสั้นๆ แต่จะสร้างผลเสียในระยะยาว

ครั้งหนึ่ง ในงานเฉลิมฉลองวันเกิดของพระองค์ ได้ตรัสความในใจกับประชาชนที่ดูพระองค์กันทั้งประเทศผ่านโทรทัศน์ว่า ที่ผ่านมามีผู้คนไม่ชอบใจรัฐบาล เรียกร้องให้พระองค์ยื่นมือเข้าไปช่วยแก้ไข ทรงเจียม การที่ทรงเจียมอาจทำให้พสกนิกรของพระองค์ไม่สบายใจ อาจคิดว่าพระองค์ไม่ทรงฟังเสียงความทุกข์ร้อนของประชาชน วันนี้ขอถือโอกาสชี้แจงว่า ทรงเข้าใจเรื่องราวทั้งหมด แต่ที่ไม่ทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ก็เพราะ ทรงมองว่าพระองค์เป็นเสมือนบิดาของครอบครัว เมื่อบิดาปล่อยมือจากการบริหารครอบครัวให้แก่ลูกๆแล้ว ลูกๆก็ต้องช่วยกันดูแลครอบครัว หากมีเรื่องขัดแย้งกันก็ให้กลไกอันชอบธรรมคือกฎหมายเข้ามาช่วยเป็นเครื่องมือสะสางปัญหา ลูกๆนั้นทะเลาะกันได้ ขัดแย้งกันได้ เป็นคู่ปรับกันได้ แต่พ่อจะเป็นผู้ยืนอยู่ตรงข้ามกับลูกไม่ได้เด็ดขาด เพราะพ่อย่อมคือพ่อ พ่อเป็นคู่ขัดแย้งกับลูกไม่ได้ ไม่ว่าลูกคนนั้นจะมีคนเกลียดชังมากมายปานใดก็ตาม

ปัจจุบัน ประเทศที่ว่านี้โดยรวมผู้คนก็อยู่กันอย่างสันติสุข นักวิชาการของประเทศนี้บางคนได้เปรียบเทียบสถานการณ์ในประเทศของตนกับประเทศไทยว่า หลายอย่างเหมือนกัน แต่หลายอย่างก็ต่างกัน สิ่งหนึ่งที่พวกเขาคิดว่าต่างกันมากระหว่างประเทศไทยกับประเทศของเขาก็คือ ที่ผ่านมา ประชาชนในประเทศของเขาได้รับการศึกษามาเพียงพอที่จะเข้าใจว่าอะไรคือบทบาทที่เหมาะสมของกษัตริย์ แม้พวกเขาจะเคารพรักรกษัตริย์ ก็ไม่ถึงกับคลั่ง ประเทศเขาไม่มีกฎหมายเอาผิดคนที่หมิ่นประมาทกษัตริย์แตกต่างหากจากคนอื่น ๆ หมายความว่าทุกคนในประเทศนั้นตั้งแต่กษัตริย์ นายกรัฐมนตรี พระสังฆราช จนถึงแม่ค้าในตลาด ได้รับการคุ้มครองด้วยกฎหมายป้องกันการหมิ่นประมาทมาตราเดียวกัน อัคราโทษก็เท่ากัน

ที่สำคัญคือ เวลาที่กล่าวถึงสถาบันกษัตริย์ คนในประเทศนั้นกล่าวถึงได้เต็มเสียง ทั้งในทางเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ในสภาพที่มีการถ่ายทอดให้คนดูทางโทรทัศน์ วาระการประชุมที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ก็ดำเนินไปอย่างเปิดเผย ในหน้าหนังสือพิมพ์ ประชาชนจะสามารถเห็นการลงโฆษณาแจ้งข่าวเกี่ยวกับการดำเนินกิจการของราชสำนักตลอดจนการเสียภาษีอย่างเปิดเผย ดังนั้น บางครั้งผู้คนในประเทศนั้นก็รู้สึกขบขันที่นักข่าวต่างชาติบางคนไปเขียนอย่างส่งเดชว่ากษัตริย์ของพวกเขาร่ำรวยในอันดับต้นๆของโลก

ในใบโฆษณาชวนคนมาท่องเที่ยวในประเทศของเขา หนึ่งสิ่งที่คุณในประเทศนี้ภาคภูมิใจอยากให้ต่างชาติมาพบเห็นด้วยตาของคุณคือกษัตริย์และพระราชวังที่สมณะของพระองค์ ก่อนหน้านี้ กษัตริย์พระองค์นี้ได้บริจาคทรัพย์ที่ทรงใช้คำว่า “เกินใช้ไม่จำเป็น” สำหรับ

พระองค์ เช่นรถยนต์จำนวนมาก ที่ดิน เป็นต้นทั้งแก่รัฐและหน่วยงานเอกชนที่เหมาะสม ทำให้ทรัพย์สินส่วนตัวของพระองค์มีพอดิไม่มากหรือน้อย อีกสิ่งหนึ่งที่ทรงยกเลิก็คือเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทรงให้เหตุผลว่าสิ่งนี้ทำให้คนของพระองค์มีนิสัยทำงานเพื่อเอาหน้า ประจบสอพลอ ได้ตรัสเล่นๆในวันหนึ่งในการเสด็จไปบรรยายความรู้ในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งว่า “ชาวนาในประเทศนี้ไม่มีใครเคยได้เครื่องราชฯ แต่ข้าพเจ้าและพวกท่านทุกคนในหอประชุมนี้กินข้าวที่พวกเขาปลูกนะ ถ้าพวกเขาไม่ได้ ก็ไม่มีใครสมควรได้”

เนื่องจากทรงเป็นพุทธมามกะ เคยผนวชอยู่นานหลายเดือน และสนพระทัยอ่านหนังสือทางศาสนาและปรัชญาอยู่เสมอ จึงทรงเข้าใจความจริงที่ว่าอะไรๆในชีวิตเราย่อมหาความแน่นอนไม่ได้ สิ่งหนึ่งที่ทรงคิดอยู่ในพระทัยในช่วงนี้คือ อนาคตของสถาบันกษัตริย์ในประเทศนี้จะเป็นอย่างไ บางครั้งก็ทรงคิดว่าสถาบันสมควรอยู่ต่อไป แต่บางครั้งก็ทรงแย้งความคิดแรกว่า ทำไมต้องยึดติดว่าจะต้องมี แล้วก็ทรงนึกไปถึงข้อความที่ทรงอ่านพบในอินเทอร์เน็ตในคืนวันหนึ่ง มีคนเขียนข้อความสั้นๆเข้าไปว่า “กษัตริย์ขาดประชาชนไม่ได้ แต่ประชาชนขาดกษัตริย์ได้” ทรงเข้าใจข้อความนั้นว่าเป็นสัจธรรมที่สุด กษัตริย์ที่ไร้ประชาชนอุ้มชูจะเป็นกษัตริย์ได้อย่างไร แต่ในโลกเรานี้ประชาชนในประเทศเป็นอันมากอยู่อย่างสุขสำราญโดยไม่ต้องมีกษัตริย์ เมื่อทรงคิดเช่นนั้นก็มีพระทัยโน้มไปในทางที่ว่า อนาคตของสถาบันกษัตริย์ในประเทศนี้จะเป็นอย่างไรก็ขอให้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ไม่มีใครพยากรณ์ได้

ทรงมีคณะที่ปรึกษาที่เรียกว่าองคมนตรี ส่วนใหญ่ทรงตั้งมาจากนักวิชาการในมหาวิทยาลัย นอกนั้นก็เป็นอดีตนายทหาร ตุลาการ

และผู้นำชุมชน การมีที่ปรึกษาที่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเป็นส่วน
ใหญ่ทำให้บรรยากาศการพบปะระหว่างกษัตริย์และคณะที่ปรึกษาดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ เนื่องจากทรงมีอารมณ์ขัน บางครั้ง
การสนทนากันในที่ประชุมนั้นก็ไม่ได้ต่างจากการเสวนากันในทาง
วิชาการในมหาวิทยาลัย วันหนึ่ง ทรงนำเรื่องที่ได้ครุ่นคิดนั้นเข้าไป
ปรึกษาในที่ประชุม ทรงตั้งคำถามว่า หากในอนาคต ชาติบ้านเมือง
ถึงทางตัน ประชาชนรู้สึกว่าผู้ที่จะมาเป็นกษัตริย์องค์ต่อไปไม่
เหมาะสมอย่างยิ่ง เราจะหาทางออกอย่างไร

มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง แต่แนวทางใหญ่อันหนึ่งที่
พวกอาจารย์มหาวิทยาลัยเสนอก็คือ อาจต้องเขียนในรัฐธรรมนูญ
ว่า (๑) เป็นไปได้ที่สภาจะยุติระบอบกษัตริย์เมื่อมีเหตุผลอันหนัก
แน่น (๒) หากสภาไม่เห็นชอบหนทางแรกอันได้แก่การยุติระบอบ
กษัตริย์ ก็ให้มีการเลือกตั้งกษัตริย์องค์ใหม่ จากสามัญชนได้ (๓)
หากสภาเลือกแนวทางนี้ ต่อไปกษัตริย์ทุกพระองค์จะต้องได้รับ
เลือกจากประชาชน การสืบสันตติวงศ์ถือเป็นอันสิ้นสุดยุติ (๔)
เมื่อก็ตามที่เกิดปัญหาซ้ำอีกแล้วสภาเลือกที่จะยุติระบอบกษัตริย์
การยุตินั้นถือเป็นการยุติถาวร การรื้อฟื้นระบอบกษัตริย์ขึ้นใหม่ไม่
อาจทำได้

ทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอนี้ สมาชิกที่มาจากสายทหารท่านหนึ่ง
ติงว่า คนจะรู้สึกอย่างไรที่เราจะเลือกพระเจ้าแผ่นดินจากสามัญชน
ได้ตรัสอย่างมีอารมณ์ขันกับเขาผู้นั้นว่า มิด้วยหรือกษัตริย์ในโลกนี้
ที่ไม่ได้สืบสายมาจากสามัญชน ทุกคนหัวเราะ รวมทั้งท่านผู้นั้นด้วย
แล้วท่านผู้นั้นก็พูดว่า อย่างนี้ข้าพระองค์ก็สบายใจแล้วพะยะค่ะ

เรื่องเล่าในจินตนาการของผมนั้นก็จบเพียงเท่านี้ คราวนี้ก็เป็น

หน้าที่ของท่านผู้อ่านและผมที่จะมาช่วยกันวิเคราะห์ว่าเรื่องสมมติข้างต้นนี้บอกเราอะไรบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับแนวคิดที่ผมเสนอว่า สถาบันกษัตริย์นั้นก็เหมือนสิ่งมีชีวิตอื่นในโลกที่จะอยู่ยืนยาวได้นานเพียงใดก็ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการปรับตัวในทางชีววิทยา

ผมขอเริ่มต้นอย่างนี้ครับ แรกที่สุดผมคิดว่าแนวคิดใหญ่ๆที่พูดถึงจักรวาลในภาพที่กว้างที่สุดอย่างแนวคิดของพระพุทธศาสนาเรื่องอภิปัจจยตาหรือแนวคิดเรื่องการเลือกสรรโดยธรรมชาติของดาร์วินนั้นจะเป็นที่เข้าใจและยอมรับได้ง่ายขึ้นหากเราจะทำใจให้ว่างเสียก่อน ว่างในที่นี้ผมหมายความว่าให้ยอมรับว่ามนุษย์เรานั้นเล็กกระจ้อยร่อนนิดไม่ต่างจากฝุ่นผงเมื่อเทียบกับจักรวาลทั้งหมด ดังนั้นความรู้สึกนึกคิดของเราอันผูกพันอยู่กับอะไรทั้งหลายทั้งมวล หากมองในระดับใหญ่เช่นนี้ย่อมกลายเป็นสิ่งที่ไร้ความหมายไปเสียหมด คนไทยเราไม่น้อยเวลานี้เป็นทุกข์อันเนื่องมาจากความขัดแย้งในเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ ก็เข้าใจครับว่าพี่น้องจำนวนมากมีความคิดอันผูกพันอยู่กับสถาบัน ผมเองก็น่าจะอยู่ในกลุ่มนี้ ดังนั้นเมื่อมีอะไรมากระทบสิ่งที่เราผูกพันอยู่ จิตใจก็ย่อมจะไม่สบายเป็นธรรมดา แต่ผมก็เชื่อว่า การรู้จักเตือนตนเองให้เลือนความนึกคิดให้ไกลออกไปมากๆจากโลกใบนี้จะช่วยให้ความทุกข์ใจนั้นลดลงได้ และจะช่วยให้เข้าใจคนที่ยืนอยู่ตรงกันข้ามในทางความคิดกับเรา

จิตใจที่มองออกไปไกลๆจากโลกใบเล็กๆใบนี้ผมเชื่อว่าจะเป็นจิตใจที่สงบเย็นและมีอารมณ์ขันในบางครั้ง พี่น้องเสือเหลืองเสือแดงเราไม่น้อยปราศจากอารมณ์ขัน ฝ่ายที่บอกว่ารักสถาบันมากๆ และพร้อมจะทำทุกอย่างเพื่อปกป้องสถาบันดูๆไปก็คล้ายจะสูญเสีย

เสียอารมณ์ขึ้นไปมากทีเดียว อารมณ์ชั้นในที่นี่ผมหมายถึงความรู้สึกทำนองว่า พวกเราทั้งหลายแหละที่กำลังโลดแล่นใช้ชีวิตอยู่ในโลกเวลานี้เอาเข้าจริงก็เป็นเพียงตัวละครสมมติเท่านั้น ความจริงในระดับจักรวาลจะยืนยันเรื่องการที่พวกเราเป็นเพียงตัวละครในโรงละครชั่วคราวที่เรียกว่าโลกสันนิบาตอันมีอายุอย่างมากก็ไม่น่าจะเกินร้อยปี เองง่ายๆ ท่านอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณของเราเวลานี้ท่านก็ร่อนเร่อยู่ในต่างประเทศ ก็เป็นธรรมดาครับ ท่านย่อมอยากกลับบ้านตามประสามนุษย์ปุถุชนคนหนึ่ง พรรคการเมืองของท่านก็พยายามดิ้นรนที่จะเอาท่านกลับมา เมื่อใดที่มีสัญญาณส่งออกมาให้รู้กันว่ากำลังมีความพยายามเช่นนั้น คุณหมอตูลย์และท่านอาจารย์แก้วสรรเป็นต้นท่านก็บอกอย่างนี้ไม่ได้นะ ในเรื่องมาตรา ๑๑๒ ก็เช่นกัน คณะนิติราษฎร์เห็นว่าตัวเลขการจับกุมดำเนินคดีที่เกี่ยวกับมาตรานี้ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมาสูงมากอย่างเป็นประวัตินิติการณและอย่างผิดปกติ ท่านก็มาชวนพวกเราว่าช่วยกันพิจารณาเรื่องนี้ดีไหม ฝ่ายที่ไม่อยากให้ใครมาแตะต้องมาตรานี้ก็เหมือนกับคุณหมอตูลย์หรือท่านอาจารย์แก้วสรรในเรื่องคุณทักษิณ คือบอกว่าไม่ได้นะ น้ำเสียงที่ว่า “ไม่ได้นะ” ที่กำลังดังอยู่ในบ้านเมืองเราเวลานี้ฟังดูเป็นน้ำเสียงของความจริงจัง และน่าจะแข็งกร้าวขึ้นตามลำดับ กลายเป็น “ไม่ได้เว้ย” ในเวลาต่อมา และอาจเป็น “ไม่ได้นะมึง กูไม่ทนมึงแล้ว” ในเวลาอันไม่นานนัก ดังที่ท่านผู้แทนท่านหนึ่งของพรรคประชาธิปัตย์ท่านหลุดออกมาไม่นานนี้

ทุกเสียง ทุกความเคลื่อนไหว ทุกความพยายาม ผมมองอย่างเคารพ และคิดว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งมวลนี้เรายังสามารถรับมือได้ หากสอดส่องเล็กๆ สิ่งหนึ่งเข้ามาคืออารมณ์ชั้น เห็นต่างกัน

ไม่เป็นไรหรอกครับ แต่อย่าฆ่ากัน ให้พยายามพูดจากันดีๆ ภูมิปัญญาในเรื่องที่จะพูดกันดีๆนี้เป็นภูมิปัญญาที่ผมคิดว่าสูงส่งที่สุดในบรรดาภูมิปัญญาของมนุษย์ อเมริกานั้นมีคนได้รางวัลโนเบลหลายร้อย แสดงว่าภูมิปัญญาในทางที่เราเรียกกันว่าสติปัญญาของชาตินี้สูงส่งไม่น้อยเลย แต่ประเทศที่ว่านี้ก็ไม่ได้แสดงว่ามีภูมิปัญญาในการที่จะพูดจากันดีๆกับประเทศที่เป็นคู่สงครามกันอยู่

การพูดจากันดีๆนี้จะเกิดได้ไม่ยาก หากเราทุกคนจะฉุกใจคิดว่าที่กำลังแสดงบทบาทอยู่เวลานี้ออกจะสมจริงเกินไป อย่าลืมนะครับว่าเราทุกคนกำลังเล่นละคร มนุษย์นั้นเกิดมาตัวเปล่า เรามาสมมติกันทีหลังว่านี่โพร นี่เจ้า นี่เหลือง นี่แดง นี่ประชาธิปไตย นี่เพื่อไทย นี่อเมริกา นี่โลกมุสลิม การสมมตินั้นเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของสิ่งมีชีวิต อย่างน้อยเมื่อมีจิตสำนึกปรากฏขึ้นที่จุลินทรีย์ตัวแรกของจักรวาล มันก็ย่อมจะรู้สึกว่ “เอ๊ะ นี่กูนี่หว่ากำลังล่องลอยอยู่ท่ามกลางอวกาศ” ความรู้สึกในเรื่อง “ตัวกู-ของกู” ที่ปรากฏในสรรพชีวิตนี้ปรัชญาอินเดียสนใจศึกษามาก และเชื่อกันในหมู่ปราชญ์ชาวอินเดียว่าความรู้สึกอันนี้แหละหากไม่รู้เท่าทันก็สร้างความทุกข์ให้แก่ชีวิต พุดง่าย ๆ ก็คือ ภูมิปัญญาอินเดียเตือนเรามา นานหลายพันปีแล้วว่า บางครั้งหากทุกข์เกิดในใจให้ลองถามว่าเรากำลังเล่นละครเกินบทบาทหรือเปล่า

ปัญหาเรื่องสถาบันกษัตริย์ในบ้านเราเวลานี้ผมเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับการเล่นสมจริงเกินไปตามที่กล่าวมานี้ ผมยังไม่ได้ศึกษาในทางประวัติศาสตร์ว่า คนไทยเราเริ่มรู้สึกเกี่ยวกับพระเจ้าแผ่นดินสมจริงเกินไปมาตั้งแต่เมื่อใด แต่ที่แน่ๆคือเวลานี้มีคนไทยไม่น้อยที่เล่นบทบาทของผู้พิทักษ์เจ้าอย่างสมจริงเกินไป ทั้งนี้การเล่นบทบาท

เช่นนี้ย่อมเป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่ามิเจ้าจริงๆ ดังนั้นสิ่งแรกๆที่เราจะต้องค่อยๆพูดจากันเพื่อให้เกิดแรงปะทะที่ไม่มากนักระหว่างคนไทยเราที่คิดไม่เหมือนกันเกี่ยวกับเรื่องเจ้าก็คือ ให้เรามาทบทวนกันนิดหนึ่งว่า ทุกอย่างในโลกล้วนเป็นเรื่องสมมติทั้งสิ้น สถาบันกษัตริย์ก็เป็นเรื่องสมมติ เมื่อยอมรับความจริงที่ว่านี้ร่วมกัน ผมเชื่อว่า เราจะเล่นละครกันสมควรแก่เหตุ ไม่เว่อ ไม่เกิน บางทีเมื่อมานั่งคิดตรองดีๆคนเดียวในคำคืนที่เงียบสงัดสักคืนหนึ่ง เราอาจขำตัวเองก็ได้ว่าทำไมบ้าเล่นละครได้เกินบทบาทอย่างนั้น เขาให้ “เล่นเป็น” ตัวพระตัวนาง เป็นตัวตลก ตัวอิจฉา เท่านั้น ไม่ได้ให้ “เป็นจริงๆ” อย่างนั้นสักหน่อย ความจริงในทางชีววิทยานั้นคิดดูดีๆเถิดครับ เป็นความจริงที่ละลายตัวละครทุกตัวให้เหลือสภาพเพียงตัวละครเปล่าๆที่มีแต่ตัวอันได้แก่กายที่เป็นเนื้อหนังมังสาเท่านั้น กายนี้ทุกคนมีเท่ากัน ไม่ว่าจะเล่นเป็นเจ้า เป็นข้า เป็นเศรษฐี ยาจก

ภูมิปัญญาที่จะรู้ทันว่าตนที่สุดแล้วก็เป็นตัวละครเท่านั้น และพร้อมจะตั้งใจให้ย้อนกลับมาที่ความจริงพื้นฐานที่ว่านี้เมื่อรู้สึกว่ชีวิตตนมีปัญหา ผมคิดว่าเป็นภูมิปัญญาที่สูงส่งอีกอย่างหนึ่งที่จะสัมพันธ์กับภูมิปัญญาในเรื่องการที่จะพูดจากันดีๆที่กล่าวข้างต้น กษัตริย์ในตัวอย่างสมมติของผมข้างต้นเป็นผู้ที่เข้าใจเรื่องนี้ เมื่อเข้าใจก็เล่นละครที่เหมาะสมแก่บทบาทตน ผมคิดว่าน่าจะมีกษัตริย์ในโลกไม่น้อยที่ก่อนราชวงศ์ของพระองค์จะจบสิ้นได้พยายามที่จะเล่นละครในฐานะกษัตริย์อย่างที่ดีว่าสมจริงที่สุด คือท่านเชื่อว่าตนเป็นกษัตริย์จริงๆ ดังนั้นจึงพยายามที่จะปกป้องตนและราชวงศ์ของตนในฐานะวงศ์กษัตริย์จริงๆให้ยืนยงคงกระพัน สมัยโบราณนั้น

ราชวงศ์จีนมีคำเียนยอจักรพรรดิว่า “ขอให้ทรงมีพระชนมายุยืนนานหมื่นปี” นั่นก็เป็นสักแต่คำเียนยอ คนที่เียนยอไม่ตระหนักว่าตนกำลังเล่นละครที่บทบาทกำหนดให้ต้องเปล่งวาจาข้างต้นทุกครั้ง ที่ตัวละครอีกตัวเข้ามาในราชวัง ตัวละครที่เดินเข้ามานั้นก็เหมือนกับเขานั้นแหละ อยู่ในกายมนุษย์อันเป็นเผ่าพันธุ์หนึ่งในทางชีววิทยา ธรรมชาติกำหนดอายุตัวละครทุกตัวที่เรียกว่ามนุษย์ไว้แล้วว่าไม่เกินร้อยปี วาจาเรื่องหมื่นปีหากเข้าใจทั้งผู้พูดและผู้ฟังว่าเป็นเรื่องสมมติเท่านั้นก็ไม่เป็นไร แต่ในประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ทั้งหลายในโลกนั้น มีปรากฏเสมอว่าในบางยุคตัวละครที่เล่นเป็นกษัตริย์บางตัวเล่นสมจริงเกินไป เช่นเชื่อว่าตนไม่ใช่คน แต่เป็นเทพ แล้วพยายามสร้างมายาภาพในรูปพิธีกรรมเพื่อให้มันใจว่าที่ตนเชื่อเช่นนั้นเป็นความจริง ที่สุด ตัวละครเหล่านี้ก็รู้ความจริงว่าตนเป็นสักแต่นักแสดง ในช่วงไม่กี่นาทีก่อนตายเพราะป่วยหรือไม่ก็ถูกลังหารโดยตัวละครตัวอื่น

สรุปความว่า สิ่งที่ผมเสนอคือ ที่ผ่านมามีตัวละครไม่น้อยเลยที่เล่นบทบาทของเจ้าอย่างสมจริงที่สุดจนวินาทีสุดท้าย แต่การเล่นบทบาทที่สมจริงที่สุดเช่นนั้นก็ไม่มีผลยับยั้งการล่มสลายของราชวงศ์ แสดงว่า การพยายามเล่นบทบาทที่สมจริงนี้ไม่ใช่ทางออกเพื่อความอยู่รอดของสถาบันกษัตริย์ ตามตัวอย่างในจินตนาการของผมข้างต้น กษัตริย์พระองค์นั้นทรงเล่นละครอย่างรู้เท่าทัน จึงทรงมีอารมณ์ขัน ไม่เพียงเท่านั้น ยังทรงเข้าใจด้วยว่า ตัวละครทุกตัวที่ปรากฏกายบนเวทีละครนั้นเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ ทุกคนเป็นผู้เล่นไปตามบทบาทที่ถูกกำหนด ไม่มีใครแม้แต่คนเดียวที่เป็นผู้เขียนบท กษัตริย์ก็ไม่ใช่คนเขียนบท เมื่อไม่ใช่คนเขียนบทก็ต้อง

ทำใจล่วงหน้าว่าในอนาคตหากเนื้อหาละครเปลี่ยนไป เนื้อหานั้น อาจไม่ต้องการกษัตริย์อีกก็เป็นได้ ดังนั้นจึงทรงเตรียมการล่วงหน้าเพื่อให้การเปลี่ยนเนื้อหาละครดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่มีผู้คนล้มตายเพราะความขัดแย้งกัน ดังที่พระองค์ได้เสนอทางออกว่าในอนาคตสภาอาจมีมติยุติบทบาทของสถาบันกษัตริย์ได้หากเห็นว่าจำเป็น หรือหากจะยังให้คงอยู่ แต่หาผู้ที่เหมาะสมในราชตระกูลไม่ได้ ก็ให้มีการเลือกตั้งเป็นต้น

อันที่จริง ผมอาจพูดผิดไปนิดหน่อยตรงที่บอกว่า “ตัวละครทุกตัวในโลกสันนิบาตอันกว้างใหญ่ดุจห้วงมหรณพนี้ไม่มีแม่แต่ตัวเดียวที่อาจเขียนบทให้กับตนเอง” หากเรารับว่าตัวละครทุกตัวล้วนแล้วแต่ต้องก้มหน้าก้มตาเล่นไปตามบทที่เขาเขียนให้โดยสิ้นเชิงก็แปลว่าเรากำลังยอมรับโลกทัศน์อันหนึ่งที่ทางปรัชญาเรียกว่าแนวคิดแบบ “สรรพสิ่งล้วนถูกกำหนดเอาไว้หมดแล้ว” แนวคิดนี้ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า “Determinism” ผมไม่ได้บอกว่าแนวคิดนี้เหลวไหล ในความเป็นจริงสิ่งต่างๆในจักรวาลอาจถูกกำหนดเอาไว้แล้วโดยผู้เขียนบทผู้ยิ่งใหญ่มากที่เราไม่รู้จัก ในอินเดียสมัยพุทธกาลก็มีปราชญ์ร่วมสมัยของพระพุทธเจ้าบางท่านเชื่ออย่างนั้น แต่พระพุทธเจ้าไม่เชื่อ ผมคิดว่าชาร์ลส์ ดาร์วินก็ไม่น่าจะเชื่อ ผมเองก็ไม่เชื่อ ตัวอย่างที่แสดงว่าตัวละครบางตัวที่มีความคิดอ่านมากๆก็สามารถเขียนบทให้ตนเองเล่นเองได้ตามสมควรก็เช่นพระราชาในเรื่องสมมติของผมข้างต้น พระพุทธเจ้านั้นท่านก็เขียนบทเพื่อให้ตัวท่านเองเล่น พระอรหันตสาวกทั้งหลายผมก็คิดว่าอย่างนั้น พระศาสดาอื่นๆเช่นพระเยซูผมก็คิดว่าจัดรวมอยู่ในตัวละครที่รู้สำนึกว่าสถานภาพตามที่เขาตั้งเอาไว้ให้เป็นค่าตั้งต้นก็คือหุ่นยนต์ แต่หุ่น

ยนต์ที่เรียกว่ามนุษย์นี้สามารถที่จะ “เขียนโปรแกรม” ให้ตนเอง เล่นบทที่ต่างไปจาก “บทตามที่เขาตั้งต้นไว้ให้” ได้

การเขียนบทเพื่อให้ตนเองเล่นนั้นอาจมีได้สองแบบ แบบหนึ่งคือ เขียนโดยเอาความคิดของตนเป็นฐานอย่างเดียวโดยสิ้นเชิง อีกแบบหนึ่งคือเขียนโดยพิจารณาว่าเขียนอย่างไรตนจะเป็นอิสระแต่ก็ไม่ขัดแย้งกับการถูกกำหนดโดยธรรมชาติ นึกภาพคนเล่นสกีน้ำแข็งก็ได้ครับ การเล่นสกีนั้นเราต้องเลื่อนไหลลงมาตามลาดเขา เราเล่นสวนทางขึ้นไปข้างบนไม่ได้ กฎธรรมชาติที่พุทธศาสนาและดาร์วิน กล่าวถึงนั้นเปรียบได้กับโครงสร้างทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการเล่นสกี เช่นเราต้องเล่นลงมาข้างล่าง จะเล่นย้อนขึ้นไปไม่ได้ มีคนบางคนในโลกนี้เมื่อพบว่าตนมีอำนาจจิตเข้มแข็งมากๆก็คิดว่าควรเขียนบทให้ตนเองเล่นแบบไม่ต้องคิดถึงอะไรนอกจากตนเองเท่านั้น คนเช่นนี้ในอดีตมีทั้งที่เป็นพระราชามหากษัตริย์ นักการเมือง นายทหาร ตลอดจนนักวิทยาศาสตร์ มีเกร็ดเล่าเกี่ยวกับจีนซีฮองเต้ (ที่ผมไม่แน่ใจว่าจะเป็นจริงตามนั้นหรือไม่) ว่าจักรพรรดิพระองค์นี้เชื่อว่าตนสามารถลิขิตอะไรได้ทุกอย่าง ดูกำแพงเมืองจีนที่ท่านสร้างซิครับ สิ่งปลูกสร้างใหญ่โตมหึมาอย่างนั้นเกิดไม่ได้หากผู้บัญชาการให้สร้างไม่ได้มีความคิดอ่านที่ผิดไปจากคนโดยทั่วไป มีคนสังเวชชีวิตหลายล้านจากการสร้างกำแพงยักษ์เพื่อเป็นป้อมปราการรักษาความมั่นคงของประเทศนี้ การที่ท่านผู้นี้สามารถรวบรวมแผ่นดินจีนที่แตกสลายเป็นก๊กเป็นเหล่าเข้าด้วยกันเป็นชาติหนึ่งเดียวได้ด้วยอำนาจที่แข็งแกร่งของตนทำให้ท่านยิ่งเชื่อมั่นว่าไม่มีอะไรได้หล้านี้ที่ท่านจะทำไม่ได้ ในช่วงบั้นปลายชีวิต วันหนึ่งจีนซีฮองเต้ประชวร แต่มีกิจต้องเดินทางไปว่าราชการที่ไหนสักแห่ง

ระหว่างทางจินซีรู้สึกร้อน เพราะเป็นช่วงฤดูร้อน พระอาทิตย์แผดกล้า จินซีเปิดม่านแคร์هامออก ถามคนแวดล้อมว่า “ทำไมมันร้อนอย่างนี้วะ” พวกนั้นก็ตัวสั่นกราบทูลพลางซี้มือไปที่ดวงอาทิตย์ว่า “ช่วงนี้หน้าร้อนพระเจ้าข้า พระอาทิตย์ร้อนมาก” เมื่อได้ยินดังนั้น จินซีก็โพล่งออกไปว่า “แล้วพวกมึงรออะไรอยู่! ไล่มันให้หลบกุไปเดี๋ยวนี้ อ้ายพวกโง่!”

เรื่องเล่าข้างต้นนี้สำหรับผมฟังดูน่าเศร้า หากว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง ที่น่าเศร้าไปกว่านั้นคือเรื่องเล่าต่อไปว่า ไม่มีใครที่แวดล้อมจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของจีนกล้าบอกท่านว่า เราจะไล่พระอาทิตย์ได้อย่างไร พระอาทิตย์นั้นยิ่งใหญ่กว่าจินซีมากนัก สิ่งที่คนพวกนี้ทำก็คือโบกมือไล่พระอาทิตย์ตามคำบัญชา เพียงเพื่อจะรักษาหัวของตนไม่ให้หลุดจากบ่า แม้จะต้องกล้ากลืนความรู้สึกอันเนื่องมาจากสามัญสำนึกพื้นฐานว่าตนกำลังทำตัวเหมือนเด็กเล่นขายของ เหมือนคนบ้า ทั้งที่เป็นแม่ทัพใหญ่ ขำน้ำขำเขาไปรบทัพจับศึกเพื่อรักษาแผ่นดินมานานักต่อนัก

ที่สุด จินซีก็ไม่อาจสวนกระแสของธรรมชาติ ต้องตายลงในวันหนึ่ง แต่ก่อนตายก็สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คนไปไม่น้อย ว่ากันว่าสุสานของจินซีที่มีการขุดค้นสำรวจในยุคของเรา นี้ ใบหน้าของรูปปั้นทหารจำนวนเป็นพันๆไม่ซ้ำกัน มีเสียงเล่าลือว่ารูปปั้นเหล่านี้ทำจากคนจริง คือปั้นจากนายทหารจริง เสร็จแล้วก็ฆ่าต้นแบบทิ้งเพื่อให้วิญญาณไปสิงในรูปปั้นนั้น ก่อนตาย จักรพรรดิพระองค์นี้ยังไม่ยอมแพ้ สิ่งที่ปรากฏในสุสานนั้นมีเสียงเล่าลือว่าบ่งบอกว่าผู้ตายกำลังคิดการณ์ใหญ่จะไปสร้างกองทัพและแสนยานุภาพในภพหน้า!

ผมเล่าเรื่องนี้ให้ท่านผู้อ่านฟังในฐานะตำนานเท่านั้นนะครับ

เพื่อความเป็นธรรมแก่จีนซี เอาเป็นว่าเรื่องนี้อาจเป็นการใส่สืตี่ไซ่ของคนที่ไม่ชอบท่านก็ได้ แต่ที่แน่ๆคือ ก่อนตาย จีนซีมีโอรสองค์หนึ่งที่ได้สืบบังลังก์แทนบิดาในช่วงเวลาสั้นๆก่อนถูกสังหาร จากนั้นแผ่นดินจีนที่เคยรวมกันเป็นหนึ่งเดียว มีจักรพรรดิองค์เดียว ก็กลับแตกแยกไปเหมือนก่อนหน้านั้น กลายมาเป็นยุคสามก๊กอย่างที่เขเอามาเขียนเป็นนิยายให้เรา รู้จักคนที่ชื่อขงเบ้ง เล่าปี่ กวนอู ตั้งโต๊ะโจโฉ เป็นต้น นั่นแหละครับ

จีนซีนั้นเข้าใจว่าตนเป็นใหญ่ที่สุดในแผ่นดิน กล้าสั่งกระทั้ดวงอาทิตย์ให้หลบตน อย่าว่าแต่ดวงอาทิตย์เลยครั้บ มีของเล็กๆจำนวนมากที่จีนซีอาจไม่รู้ว่เอาเข้าจริงตนก็ไม่มีอำนาจที่จะสั่งการพวกมันได้เลย จีนซีน่าจะเคยเป็นหวัดหรือท้องเสีย นี้ก็ยอมบอกเราได้ดีว่ จูลินทรีย์เหล่านี้ก็มีอำนาจเหนือมหาจักรพรรดิ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะธรรมชาติบงการไว้ เหมือนจะเล่นสกีก็ต้อเลื่อนไหลลงมาตามเนินเขา จีนซีท่านจะเล่นสกีแบบของท่าน ตามใจท่านคือสั่งสกีให้เลื่อนทวนขึ้นไปข้างบน จุดจบก็เป็นอย่างว่เห็นนั้นแหละครั้บ น่าสมเพชเวทนา ผมสงสารลูกท่านที่มรู้เรื่องด้วย เป็นเจ้าชายน้อยหงอๆ พอพ่อตายก็ถูกอุปโลกน์เป็นจักรพรรดิต่อ ไม่นานก็ถูกคนที่เกลียดชังพ่ออย่างเข้ากระดูกดำก่อกบฏแล้วสังหารทิ้งอย่างโหดเหี้ยม เวรกรรมแท้ๆ!

สรุปคือการเขียนบทเพื่อให้ตนเองได้เล่นอย่างเป็นอิสระบ้างนั้นยอมมถูกกำหนดให้กระทำภายในขอบเขตของธรรมชาติอยู่นั้นเอง เหมือนเวลาเลื่อนไหลลงมาจากเนินเขา เราที่เป็นนักสกีแต่ละคนก็อาจคิดประดิษฐ์ท่วงท่าว่าจะลงมาอย่างไร อันนี้ธรรมชาติอนุญาตให้ทำครั้บ ผมคิดว่าพระราชานในตัวอย่างสมมติของผมข้างต้นท่านก็

เข้าใจความจริงอันนี้ บทที่ทรงแต่งขึ้นเพื่อให้พระองค์ได้เล่นอย่าง เป็นอิสระบ้างจึงเป็นบทที่ไม่ขัดกับธรรมชาติหรือความจริงในทาง ชีวิตวิทยา เมื่อไม่ขัด บทเช่นนี้จึงอาจอยู่ได้นาน สังเกตนะครับว่า อะไรที่มนุษย์เราสามารถเล่นได้ยาวนานๆเป็นพันหรือหมื่นปี สิ่งนั้นจะ เป็นบทประเภทนี้ ศาสนานั้นอยู่ได้ยืนยาว เพราะศาสนาทุกศาสนา โดยสาระก็คือคำแนะนำให้เราแต่งบทละครสำหรับตนที่สอดคล้อง กับความจริงในธรรมชาติ ผมหมายถึงเนื้อหาที่เป็นสัจธรรมในคัมภีร์ ศาสนา ผู้บริหารศาสนาอาจไม่เข้าใจเรื่องนี้ก็ได้

ภาพชื่อ “ทะเลหมอก 027” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2554)

-๕-

แล้วผมก็พาท่านผู้อ่านมาถึงช่วงสุดท้ายของข้อเขียนนี้ ที่ผ่านมามีผมชวนท่านผู้อ่านให้คิดหลายเรื่อง ซึ่งที่สุดก็ขมวดให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ความขัดแย้งกันในเรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ในบ้านเรา ที่ผมพูดเรื่องสถาบันมาหลายครั้งในวารสาร “ปัญญา” ของเรานี้ก็เพราะเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่สร้างความทุกข์ใจให้เราคนไทยไม่น้อย และความทุกข์ใจนี้ก็ไม่ปรากฏว่าเลือกข้างใดเสียด้วย หมายความว่าเรื่องนี้สร้างความทุกข์ใจให้ทุกสี ผมนั้นเชื่อในอำนาจของความคิดและตัวหนังสือ เชื่อว่าปัญหาบางอย่างที่สร้างความทุกข์แก่เราหลายๆนั้นอาจพอแก้ไขให้คลี่คลายได้ ผ่านการค่อยๆคิด และค่อยๆเรียบเรียงสิ่งที่คิดนั้นออกมาเป็นข้อเขียนทำไมผมจึงเชื่ออย่างนั้น คำตอบคือเพราะผมเกิดและเติบโตมาในวัฒนธรรมทางศาสนา ผมอ่านพระไตรปิฎกมาตลอดชีวิต และรู้ว่าตัวหนังสือที่อยู่ในคัมภีร์เหล่านี้มีผลเปลี่ยนแปลงความนึกคิดของตนอย่างไร วรรณกรรมดีๆของโลกนั้นก็คล้ายกับพระไตรปิฎก คืออ่านแล้วช่วยชโลมใจให้อ่อนโยน เพราะเชื่ออย่างนี้แหละครับผมจึงได้เขียนอะไรที่เกี่ยวข้องกับสถาบันในช่วงหลายเดือนที่ผ่านมา

บางท่านเมื่ออ่านสิ่งที่ผมเขียนมาตลอดก็อาจกลางแกลงใจว่าเอาเข้าจริงผมคิดอย่างไรกับสถาบัน บางคนอาจอยากถามตรงๆว่า “ตกลงคุณเป็นพวกไหน แดงหรือเหลือง เอาเจ้าหรือไม่เอาเจ้า” คำถามทำนองนี้ในทางความคิดและหนังสือแบบที่ผมคุ้นเคยเชื่อมั่นเป็นคำถามที่แย้ ไม่มีรสนิยม มีคนไปถามคำถามแบบนี้กับพระพุทธเจ้ามาก ทรงเงียบ ไม่ตอบ ผมเลยอยากชักชวนท่านผู้อ่านวารสาร “ปัญญา” ว่า เรามาเลิกถามคำถามแย้ๆพวกนี้ดีไหมครับ

ภูมิปัญญาของพระพุทธศาสนาที่ผมคุ้นเคยชวนให้เราถามคำถามที่สร้างสรรค์กว่านี้ เช่น “เราจะช่วยกันดูแลรักษาให้สถาบันกษัตริย์เป็นประโยชน์แก่คนไทยเราให้มากที่สุดอย่างไร” ผมเชื่อว่าคำถามที่สร้างสรรค์เช่นนี้เมื่อถามออกไปแล้วอาจมีคนสนใจยกมือตอบจำนวนมาก และที่สำคัญคือคนที่ยกมือตอบบางคนอาจเคยถูกตีตราว่าเป็นพวกเหลือง ในขณะที่อีกคนเป็นแดง คำถามที่สร้างสรรค์ในทัศนะของพุทธศาสนานั้นวัดจากการที่ถามออกไปแล้วไม่ทำให้วังแตก แต่ทำให้วังที่ทำท่าว่าจะแตกกลับตะล่อมกันเข้ามา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ที่ตะล่อมเข้ามานั้นอาจเห็นต่างกันต่อไปได้ นะครับ แต่เราจะพูดกันรู้เรื่องมากขึ้น ฟังกันมากขึ้น ทนกันได้มากขึ้น จนวันหนึ่งก็อาจรู้สึกว่ามีอะไรต้องทน เพราะความคิดที่ตรงข้ามกับเราที่สุดแล้วก็เหมือนดอกไม้ต่างสี ไม่ใช่ดอกหรือดาบ คำถามที่สร้างสรรค์จะทำให้เกิดการผลิบานของดอกไม้ นานาพรรณ ไม่ต้องเหมือนกันหรือครับ ต่างกันนั้นถูกแล้ว ผมเชื่อว่าธรรมชาติไม่ต้องการให้เราคิดและเชื่อเหมือนกัน เพราะเป็นอันตรายต่อมนุษยชาติ เราต้องต่างกันอยู่แล้ว แต่ต่างเพื่อให้ดอกไม้แห่งความคิดบางแบบที่เหมาะสมแก่ยุคสมัยได้รับคัดเลือก เป็นอย่างนั้นเรื่อยไป

ในข้อเขียนนี้ผมเสนอไปว่าเพื่อให้สถาบันกษัตริย์เป็นประโยชน์กับสังคมไทยเราที่สุด สิ่งแรกที่เราควรช่วยกันคิดก็คือ สถาบันจะมีลักษณะที่ขัดแย้งกับความจริงในทางชีววิทยาไม่ได้ ขยายความว่าความเข้าใจว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นเทพเจ้าที่ไม่อาจคิด พูด หรือทำผิดพลาดได้นั้นไม่ตรงกับความจริงทางชีววิทยา แต่เนื่องจากวัฒนธรรมเราที่ค้ำจุนการดำรงอยู่ของสถาบันกษัตริย์มายาวนานเป็นพันๆ

ปีนั้นได้เสนอภาพลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินอย่างไม่ตรงกับความจริงทางชีววิทยามายาวนาน อยู่ๆการจะเลิกความเคยชินอันนี้ก็ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้ง่ายๆ แต่เราก็ต้องค่อยๆพยายาม เพราะอะไรก็ตามที่ไม่ตรงกับความจริง แม้จะเคยเป็นประโยชน์ แต่ก็อยู่ค้ำฟ้าไม่ได้ หากเราต้องการให้สถาบันอยู่กับเรานานๆ เราก็ต้องปรับภาพลักษณ์ของสถาบันให้ตรงกับความจริง เมื่อตรงแล้ว คราวนี้ก็ย่อมอยู่ได้นานตามกฎหมายที่ว่า “ความจริงย่อมยืนยาวเป็นอมตะ”

ที่ผ่านมา ผมพูดถึงการเล่นละครชีวิตที่พอเหมาะพองาม ไม่สมจริงจนเกินไป แล้วผมก็ได้วิเคราะห์ให้เห็นว่า เวลาคนไทยที่พยายามปกป้องสถาบันอาจจะไม่ได้นึกว่าเรากำลังเล่นบทบาทสมมติเกินจริงไปไหม ผมอยากให้เรามาช่วยกันสำรวจเรื่องนี้ ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยกับผมทันที แต่ลองค่อยๆคิดดู หากคิดแล้วเห็นว่าอาจเป็นไปได้ที่เราหลงลืมไปชั่วครั้งชั่วคราว อันนี้จะเป็นประโยชน์มาก

ผมนั้นเมื่อพูดถึงเรื่องการเล่นละคร บางท่านอาจสงสัยว่า ในความคิดของผมนั้น ไม่มีอะไรสมควรจะยึดถือจริงๆเลยหรือ เพื่อตอบคำถามนี้ ผมอยากให้ท่านผู้อ่านช่วยพิจารณารูปในหน้าถัดไป รูปนี้เป็นหนึ่งในสองรูปที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญของชาติที่ผมแขวนไว้ในห้องโถงที่บ้าน ใครไปใครมาก็จะเห็น

รูปนี้เป็นรูปที่ผมเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี ๒๕๓๑ อีกรูปหนึ่งที่ผมกล่าวถึงก็เป็นรูปเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรเช่นกัน แต่เป็นระดับปริญญาเอก ในปี ๒๕๓๕ ทั้งสองรูปเป็นรูปที่อยู่ในหลวงรัชกาลปัจจุบันทรงยื่นปริญญาบัตรให้ผม

ภาพผู้เขียนรับพระราชทานปริญญาบัตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2531

ผมนั้นในชีวิตดูจะทำอะไรที่เป็นความสำเร็จให้แก่ชีวิตตนไม่มาก
หนึ่งในนั้นก็คือการเรียนจบปริญญาโทและเอกจากมหาวิทยาลัย
ที่เชื่อกันว่าดีที่สุดในแห่งหนึ่งของประเทศด้วยลำแข้งของตน มหา-
วิทยาลัยแห่งนี้มีลูกชานาอยากจนเข้ามาเรียนได้ ตอนที่
ผมเรียนนั้นผมเป็นนักหนังสือพิมพ์เล็กๆคนหนึ่ง เข้าห้องอยู่ใน
สลัมหลังวัดมะกอกอยู่ ทำงานหาเลี้ยงชีวิตไปด้วย เอาเวลาว่างมา
เรียนหนังสือด้วย จนเรียนจบ คนเรานั้น ต่อให้รู้ว่าความจริงของ
โลกแต่ๆนั้นไม่มีอะไรสักอย่างที่เป็นแก่นสาร ทุกอย่างเป็นเรื่อง
สมมติทั้งสิ้น ปริญญาบัตรก็เป็นเรื่องสมมติ แต่ความเป็นคนก็ทำให้

เรายังมีความรู้สึกว่สิ่งเหล่านี้มีค่า แม้จะเป็นเรื่องสมมติ รางวัลโนเบลนั้นก็เป็นเรื่องสมมติ แต่ถ้าเราได้รับ เราก็ย่อมจะปลาบปลื้มปีติ ว่าไปแล้ว แม้จะรู้ว่าอะไรๆ ก็เป็นเรื่องสมมติ แต่คนเราก็สามารถมีความสุขลึกๆ ได้ท่ามกลางโลกสันนิบาตแห่งการสมมตินี้ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะในการสมมติหรือพิธีกรรมอันเนื่องกับการสมมติที่เราเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย มี “ของจริง” บางอย่างแฝงอยู่

ผมเคยเรียนถามพระที่ท่านเรียนปริญญาเอกกับผมที่มหาจุฬาว่ “การบวชเป็นสมมติลัจจะหรือเป็นปรมาตลัจจะ” ทุกท่านตอบเป็นเสียงเดียวว่ “เป็นเรื่องสมมติ” เห็นไหมครับ แม้พิธีกรรมที่สำคัญมากๆ ในทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่การอุปสมบทก็เป็นที่เข้าใจกันในหมู่ผู้รู้ทางด้านพุทธว่เป็นเรื่องสมมติ ดังนั้นหากพ่อแม่จะปลาบปลื้มใจเวลาที่เห็นลูกหลานบวชก็ควรเข้าใจว่มีอะไร “จริง” ในการบวชนั้นให้สมควรแก่การปลาบปลื้มไหม ลูกที่เกเรแล้วพ่อแม่จ้างบวชให้ย่ำได้เห็นชายผ้าเหลืองก่อนตายนั้นไม่มีอะไรจริงในการบวชเลย ทุกอย่างเป็นเรื่องสมมติหมด ดังนั้นการบวชคราวนั้นก็ไม่มีค่าอะไร คุณย่าก็ไม่ได้อธิสงส์อะไร แต่ถ้าลูกที่ไม่เอาถ่านสำนึกได้ว่าที่ผ่านมادنทำร้ายจิตใจพ่อแม่มามากขอบวชเอง อันนี้มีของจริงอันได้แก่ความตั้งใจของนาคที่จะบวช การบวชคราวนั้นก็ย่อมมีคุณค่าสมควรที่พ่อแม่จะปลาบปลื้มใจ

ปริญญาบัตรนั้นหากคิดว่มีของจริงคือความมุ่งมั่นอดทนตลอดจนเป็นทุกข์อ่านหนังสือตำราเพื่อสอบและเขียนวิทยานิพนธ์แฝงอยู่ก็สมควรแก่ความปลาบปลื้มใจ ทั้งเราเองและญาติมิตรพี่น้อง ผมเองมองปริญญาบัตรอย่างนั้น และก็เป็นธรรมดาอีกแหละครับ เมื่อเรารู้สึกว่ในมือของตนนั้นกำลังกำอะไรสักอย่างทีกว่จะได้มาเรา

ต้องลงทุนลงแรงไปไม่น้อย เช่นขึ้นเขาไปหลายที ไปได้ดอกไม้ป่า มากำหนึ่งสวยอย่างไม่เคยพบ เราก็ยอมอยากจะทำให้สิ่งที่ได้มาด้วยความพากเพียรนั้นมีอะไรสักอย่างที่คู่ควรกันรองรับ เช่นแจกันดีๆ ผมนั้นรู้ว่า ปริณญาบัตรก็เป็นสิ่งสมมติเท่านั้นแหละ แต่ก็ยังรู้สึกว่าจะมีการจัดงานแล้วมีท่านที่ผมรู้สึกอย่างสนิทใจว่าเหมาะที่สุดที่จะเป็นผู้หยิบยื่นปริณญาบัตรนั้นให้ผม ตัวผม พ่อแม่ผม ญาติมิตรผม ก็คงปลาบปลื้มใจ

ผมเคยดูรูปข้างต้น แล้วถามตัวเองในบางคืนขณะพักเขียนหนังสือว่า หากผู้ที่ยื่นปริณญาบัตรให้ผมไม่ใช่ในหลวง คนผู้นั้นสมควรเป็นใคร นายกรัฐมนตรีสมัยนั้นหรือ ผมไม่แน่ใจ ผมลองค่อยๆ เปลี่ยนคนที่จะเข้ามาแทนที่ในหลวง แต่ที่สุดก็พบว่า เปลี่ยนนะเปลี่ยนได้ แต่หากเปลี่ยนเป็นอย่างนั้นจริงๆ ผมก็คงไม่แหวนรูปนั้นไว้อย่างที่แหวนเวลานี้

นี่ไม่น่าจะเป็นอุปาทาน หรือความหลงใหลสถาบัน ผมเชื่อว่าตนเองไม่ใช่คนอย่างนั้น การเป็นคนที่เคยบวชเรียนมายาวนานทำให้ผมรู้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาที่ประจบกษัตริย์ แต่หากจะมีชาวพุทธเคารพรักกษัตริย์พระองค์ใดก็ยอมจะแปลว่าความเคารพรักนั้นผ่านการตรวจสอบด้วยเหตุผลมาพอสมควรแล้ว

ว่ากันว่าเกิดครับ ย้อนกลับไปดูประวัติศาสตร์ชาติเรา ไม่ต้องเอาไกล เอาต้นรัตนโกสินทร์เป็นต้นมา ปราชญ์ที่เราอวดต่างชาติได้หากไม่ใช่กษัตริย์ก็เป็นเจ้านายในราชสำนักทั้งสิ้น อาจมีสามัญชนแซมบ้าง คนเหล่านี้ที่เข้ามาแซมได้ก็เพราะราชสำนักสนับสนุน นี่คือต้นทุนที่เรามี สำหรับผม สถาบันกษัตริย์ไม่ใช่สัญลักษณ์ของอำนาจ หรือของสิ่งที่มีมหาชนจะต้องเกรงกลัว แต่คือสัญลักษณ์ของ

ปัญญา ของวัฒนธรรม ของศีลธรรม เพราะรู้สึกอย่างนี้ ผมจึงรู้ด้วยตนเองว่า หากจะให้ผมไปรับปริญญาจากคนที่ป็นหัวหน้าพรรคการเมืองแล้วได้เสียงข้างมากเลยกลายเป็นนายกรัฐมนตรี ผมเกรงว่าผมจะทำใจไม่ได้ ก็คงไปรับล่ะครับ แต่รับแล้วผลที่เกิดในทางใจก็คงไม่เหมือนกับที่ไปรับกับพระเจ้าอยู่หัว ยิ่งหากนักการเมืองคนที่จังหวัดของผมไปปะเหมาะกับการที่เขาเข้ามาเถลิงอำนาจพอดี แล้วเรารู้กันว่าเขาไม่มีอะไรเลยที่เป็นรากทางปัญญา วัฒนธรรม และศีลธรรม ดังที่ผมกล่าวข้างต้น ชีวิตผมก็คงว่างเปล่าไปไม่น้อย ใช่ว่าครับ *ปริญญานั้นผมบากบั่นมาด้วยตัวเองจึงได้มา แต่ผมก็ยังรู้สึกว่ามือที่หยิบยื่นมันให้ผมควรเป็นมือที่เป็นมงคล ไม่ใช่มือของใครก็ได้*

ผมอยากให้ท่านผู้อ่านสนใจคำว่า “มงคล” ที่ผมกล่าวถึงข้างต้น คำนี้เป็นคำทางพุทธ มีความหมายลึกซึ้ง การเมืองสมัยใหม่อย่างฝรั่งนั้นไม่น่าจะเข้าใจสิ่งนี้ มงคลนั้นมีความหมายเกี่ยวข้องกับ ๓ เรื่องคือ (๑) ปัญญา (๒) วัฒนธรรม และ (๓) ศีลธรรม การเมืองอย่างของอเมริกันนั้นผมเข้าใจว่าเขาสนใจเฉพาะเรื่องแรกคือปัญญา ดังนั้นประธานาธิบดีอเมริกาก็จะเป็นคนมีบุคลิกภาพปราดเปรียว พุดเก่ง แต่ว่ากันว่าเถิดครับ ผมไม่คิดว่าชาติไทยเราควรมีประมุขสูงสุดที่มีลักษณะเพียงประการเดียวเช่นนี้ ลักษณะเช่นนี้เราอาจสงวนไว้ให้กับประมุขทางการเมืองอันได้แก่นายกรัฐมนตรีที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน อันนี้ผมไม่รังเกียจเลย หากชาติเรามีประมุขสูงสุดที่มีองค์ประกอบเพียงอย่างเดียวคือสติปัญญา ไม่ต้องมีวัฒนธรรมและศีลธรรมพ่วงมาด้วย เราก็คงสูญเสียของดีมีค่าที่เคยมีมาไปอย่างน่าเสียดาย นี่คือเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ผมเห็นว่า

อย่างไรเสียสถาบันกษัตริย์ยังเป็นสิ่งที่เราสามารถพิจารณาได้ว่ามีค่ามากเกินกว่าที่เราจะปล่อยให้ล่มสลายไปโดยไม่คิดอะไร

สรุปคือ ประมุขสูงสุดของชาติจะต้องเหมือนกับประมุขสูงสุดในทางศาสนา คือเป็นบุคคลมงคล และการเป็นบุคคลมงคลของกษัตริย์นี้เราควรเข้าใจร่วมกันว่าไม่ใช่สิ่งที่พึงได้มาตามยถากรรมหรือโชคชะตา เรื่องนี้เราอาจดูตัวอย่างได้จากศาสนา ศาสนานั้นว่าไปแล้วก็มีคนธรรมดาดีแหละเล่นบทบาทสมมติอยู่ในฐานะพระสงฆ์ แต่การเล่นบทบาทสมมตินั้นเมื่อมีของจริงอันได้แก่ความดี ความสะอาด ความเมตตา ของพระท่านหนุนหลังอยู่ก็ย่อมจะกลายมาเป็นมงคลในทางพระศาสนา พระนั้นเนื่องจากเป็นมนุษย์ก็ย่อมมีจุดอ่อน มีข้อผิดพลาดได้ แต่ระบบศาสนานั้นเป็นระบบร่วมของทุกคนในสังคม ชาวบ้านธรรมดาๆจึงเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างเงื่อนไขให้พระสงฆ์ที่ตามธรรมชาติย่อมอ่อนแอได้ ผิดพลาดได้ ได้ค่อยๆฝึกฝนตนเองที่จะเข้มแข็งในทางปัญญาและศีลธรรมเพื่อให้เป็นมงคลของชาวบ้าน

ผมมองสถาบันกษัตริย์เช่นเดียวกันนั้น ดังนั้น สถาบันกษัตริย์จะต้องเป็นสมบัติร่วมของทุกคน การที่ประชาชนสามารถแสดงความคาดหวังได้อย่างเปิดเผยและสง่างามว่า กษัตริย์แบบใด พวกเราจึงจะถือว่าเป็นมงคล เป็นเงื่อนไขแรกๆของการที่เราจะได้สถาบันกษัตริย์อันจะเป็นหลักของสังคมในทางปัญญา วัฒนธรรม และศีลธรรม ทั้งนี้ผู้ที่สวมบทบาทสมมติอยู่ข้างในสถาบันก็ต้องเข้าใจเรื่องราวทั้งหมดร่วมกับประชาชนด้วย ไม่อย่างนั้นก็ไม่เกิดผลเหมือนพระที่ไม่ยอมฟังชาวบ้านก็ยากจะเป็นพระที่จะเป็นมิ่งมงคลของประชาชน

สำหรับการเมืองที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน สิ่งที่ผมกล่าวมาทั้งหมดตั้งแต่ต้นผมคิดว่าย่อมต้องใช้กับผู้ที่อาสาเข้ามาทำงานแทนประชาชนด้วย การทำตนไม่สอดคล้องกับความจริงทางชีววิทยานั้นเกิดได้กับนักการเมือง เวลานี้ผมก็เห็นว่ากำลังเกิดและดำเนินไปอยู่ เราจึงมีพรรคการเมืองที่มีลักษณะเป็นธุรกิจของครอบครัวเคลื่อนไปหมด แม้พรรคที่เป็นรัฐบาลเวลานี้ผมก็รู้สึกว่ามีลักษณะเป็นธุรกิจของตระกูลชินวัตรและตระกูลศิลปอาชา พรรคการเมืองที่อาจมีภาพลักษณ์เช่นนั้นน้อยกว่าเช่นพรรคประชาธิปัตย์ก็กลับไปมีปัญหาอีกแบบ ผมไม่เข้าใจว่าทำไมพรรคนี้จึงแสดงตนว่ารักเจ้ามากมายขนาดนั้น แม้ไม่ใช่มติพรรค แต่พรรคก็ปล่อยให้คนของตนไปเที่ยวไล่บี้ใครต่อใครที่ตนเชื่อว่าไม่จงรักภักดี สรุปคือพรรคธุรกิจก็เล่นละครแบบไม่รับผิดชอบ ลักแต่เล่นส่งๆ ไม่สมจริง สมจั่งสมค่าตัวเอาเสียเลย ส่วนอีกพรรคก็เล่นเสียจนเว่อ เอาจริงเอาจังเกินบทบาท

ผมคิดว่าในท้ายที่สุดนี้ผมมีคำถามสั้นๆฝากเรียนถามทุกท่านที่อ่านข้อเขียนของผมมาจนถึงตรงนี้ คำถามผมมีว่า “ชาติเราไม่สมควรจะอยู่รอดเท่านั้น แต่สมควรอยู่รอดอย่างสง่างาม อย่างมีวัฒนธรรม อย่างมีศักดิ์ศรีใช่ไหม ผมเชื่อว่าทุกท่านน่าจะตอบว่าใช่ คำถามผมคือ เราคาดหวังอะไรได้บ้างจากการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เล่นๆกันอยู่ผ่านนักการเมืองเวลานี้ ผมจะไม่คาดคั้นเอาเวลานี้ แต่ถามว่าอีก ๕๐ ปีข้างหน้า เราจะมีความหวังอะไรที่ต่างไปจากเวลานี้ไหม หากคำตอบที่อยู่ในใจท่านคือความเจียบ ผมคิดว่าความเจียบนี้จะต้องเอามาติดสัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ด้วย ใช่หรือไม่”

ผมไม่เห็นด้วยกับการเอานักการเมืองมาเปรียบเทียบกับกษัตริย์

เช่นมีคนส่งข้อความมาให้ผมทางอีเมลหลายครั้งว่า “กษัตริย์ทรงให้ นักการเมืองมีแต่เอา” ข้อความเช่นนี้แม้จะถูกต้องอยู่มาก แต่ก็ไม่ยุติธรรมกับนักการเมือง เรามีอะไรที่ต้องพัฒนาอีกมากในเรื่องการเมือง หมายความว่า เมื่อตัดเอาเรื่องสถาบันที่สมควรอยู่ข้างบนโดยไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองออกไปแล้ว เราจะพบว่าข้างล่างนั้นมีปัญหาและภารกิจที่จะต้องสะสางอีกมาก สามัญชนเพิ่งได้เข้ามาดูแลบ้านเมืองเมื่อปี ๒๕๓๕ นี้เองนะครับ ในขณะที่กษัตริย์ท่านดูแลมาเป็นหลายร้อยปี สถาบันกษัตริย์ย่อมมีประสบการณ์และบารมีมากกว่านักการเมือง ถ้าเราแยกได้ว่าการเมืองก็การเมือง สถาบันก็สถาบัน อะไรก็คงง่ายขึ้นมาก

ผมเองนั้นเคยเขียนบทความเรื่องหนึ่งเอาไว้ก่อนหน้านี้ว่า บทบาทที่สำคัญอันหนึ่งของสถาบันกษัตริย์ในสังคมไทยยุคนี้ก็คือ การเป็นตาข่ายรองรับนักกีฬาผาดโผนที่อาจตกลงมาเมื่อใดก็ได้ คือผมมองว่าการเมืองตามปกตินั้นเป็นระบบอย่างหนึ่ง ระบบที่ว่านี้ควรมีอำนาจตัดสินใจสูงสุดในตัวเอง ไม่อย่างนั้นจะขัดกับระบอบประชาธิปไตย แล้วผมก็เปรียบเทียบว่าการทำงานของรัฐบาลนั้นก็เหมือนนักกีฬาที่ห้อยโหนแสดงกายกรรมให้เราดู ที่ผมเปรียบอย่างนี้ก็เพื่อให้เห็นว่ารัฐบาลใดๆในโลกที่มาจากประชาชนย่อมผิดพลาดได้ ประชาธิปไตยไม่ได้รับประกันเรื่องนี้นะครับ

สมมติว่าเรารู้ว่านักกายกรรมอาจตกลงมาได้ ความรู้นี้ก็น่าจะทำให้เราคิดหาอะไรสักอย่างไปรองรับ ผมเลยนึกถึงตาข่ายที่เขาชิงไว้ตาข่ายที่ผมพูดถึงนี้ในบทความผมได้เสนอไปว่าผู้ที่จะมีบทบาทมาแสดงได้ก็มีได้หลายประเภท เช่นพระสงฆ์ มหาวิทยาลัย นักคิด อาวุโสของชาติ หน่วยงานเอกชนที่ทำงานด้านสาธารณประโยชน์

และสถาบันพระมหากษัตริย์

สถาบันพระมหากษัตริย์นั้นมีจุดแข็งมากกว่าผู้อื่นในจำพวกที่จะแสดงบทบาทเป็นตาข่ายด้วยกันคือ มีโภคทรัพย์และหน่วยงานที่อาจแปรสภาพเป็นตาข่ายจริงๆในยามวิกฤติ นอกนี้น่าจะเป็นตาข่ายทางความคิด คอยตะโกนบอกพวกที่เด่นอยู่ข้างบนว่าอย่าชานักเดียวตกลงมาคอกหักตายนะมึง

เมื่อคิดอย่างนี้ เราก็จะเห็นว่า สถาบันกษัตริย์ที่ใครบางคนอาจไม่ชอบเพราะเห็นว่าร่ำรวยนั้นกลับอาจมองในมุมกลับได้ว่า นี่เป็นต้นทุนสำคัญของชาติ โครงการหลวงและการเผยแพร่เศรษฐกิจพอเพียงนั้นผมคิดว่าเราควรมองว่าเป็นตาข่ายที่ซึ่งอยู่ข้างล่าง เพื่อว่าเศรษฐกิจที่ดำเนินการโดยนักห้อยโหนข้างบนซึ่งย่อมต้องสัมพันธ์กับเศรษฐกิจโลกและไม่น่าจะใช้หลักพอเพียงเข้าไปยุ่งเกี่ยวได้เกิดพลาตพลั่ง เราก็จะไม่ถึงกับคอกหักตาย

หากคิดเช่นนี้ ผมคิดว่าการจัดสรรอะไรๆในชาติที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจก็จะชัดเจนเป็นลัดเป็นส่วน ผมไม่เห็นด้วยที่จะไปบีบบังคับทั้งทางตรงและอ้อมให้รัฐบาลดำเนินนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง เพราะพวกข้างบนเขาไม่ได้เล่นเดี่ยวๆ เขาต้องแข่งกับต่างชาติ ปลอ่ยเขาไปเถิดครับ ให้กำลังใจเขา ช่วยเขาคิด หากไม่ชอบก็ตะโกนบอกว่าเอาอย่างนี้น้อย่างนั้นอยู่ข้างล่าง โดยต้องเข้าใจว่าอยู่บนนั้นก็ต้องเล่นเกมแบบบนนั้น หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งที่ภรรยาผมซื้อมาอ่านวันนี้ (ผมไม่อ่านหนังสือพิมพ์) พาดหัวตัวเท่ากำปั้นว่า “รัฐบาลกำลังปล้นคลังหลวง” นี่คือตัวอย่างของพวกข้างล่างที่อยากให้พวกข้างบนเป็นเหมือนตน

ท้ายที่สุด ผมคิดว่าสถาบันกษัตริย์ในยุคปัจจุบันและอนาคต

น่าจะค่อยๆ เล็กลงในเชิงที่มีคนมองว่าเกี่ยวข้องกับการเมืองและการทหาร แต่เล็กลงแล้วกลับจะใหญ่โตขึ้นในอีกด้านหนึ่ง คือด้านที่เป็นสัญลักษณ์ของปัญญา วัฒนธรรม และศีลธรรม เอกชนที่เห็นด้วยกับสถาบันจะเป็นผู้สนับสนุน ทำให้ตาข่ายข้างล่างแข็งแรงมั่นคงมากขึ้น ซึ่งทั้งหมดพวกที่อยู่ข้างบนจะต้องไม่จินตนาการว่าจะเป็นคู่แข่งกัน ในทางกลับกัน หากพวกข้างบนเล่นดี คนดูชอบใจ ตบมือกระหึ่ม พวกข้างล่างก็ควรมีมุทิตาจิต พลอยยินดีด้วย โดยส่วนตัวผมเชื่อว่าท่านที่อยู่ด้านล่าง ว่าโดยคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นตาข่ายได้ ท่านย่อมต้องมีจิตใจสูงส่งอยู่แล้ว น่าจะสูงส่งกว่าพวกข้างบน เพราะพวกนั้นบางทีก็มาจากนักเลงท้องถื่น หรือไม่ก็พ่อค้าพ่อขาย ไม่เคยสนใจเรื่องทางปัญญาและวัฒนธรรม พวกข้างล่างนั้นจะเป็นตาข่ายไม่ได้เด็ดขาด หากไม่สะสมปัญญาและวัฒนธรรมตลอดจนศีลธรรมมาพอเพียง

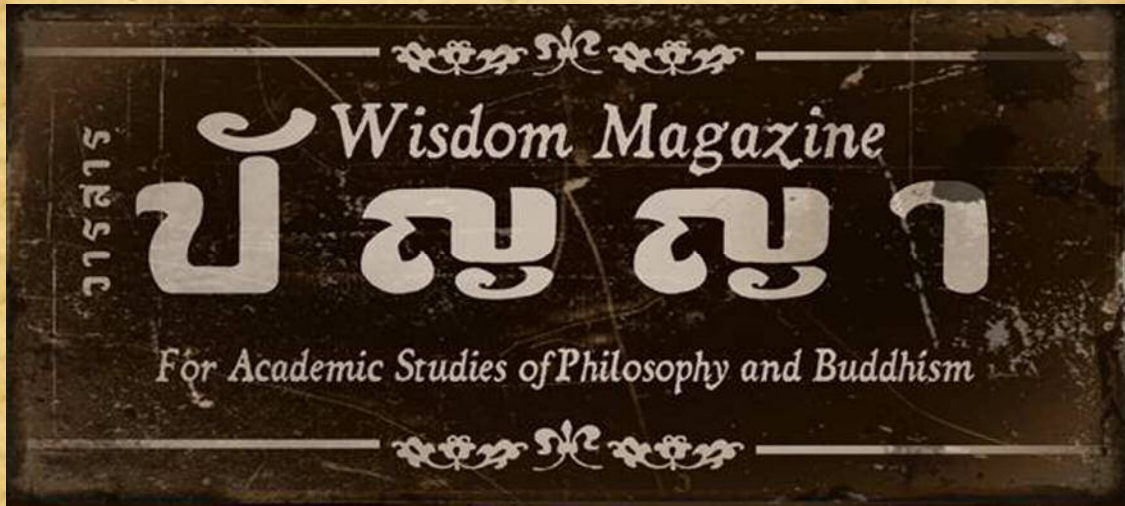
ถ้าจินตนาการของผมลุล่วง คือเกิดได้จริง ก็ยอมแปลว่าคนไทยเราเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีลักษณะเหมาะสมในทางชีววิทยาอย่างหนึ่งที่นักชีววิทยาเขาสังเกตเห็นมานานแล้วคือ เผ่าพันธุ์ที่สมาชิกรู้แยกแยะหน้าที่บทบาท และมีมุทิตาจิตเมื่อสมาชิกบางคนบางส่วนทำงานได้ดี เผ่าพันธุ์เช่นนี้จะอยู่รอดได้นานกว่าเผ่าพันธุ์ที่เต็มไปด้วยความอิจฉาริษยากันและกัน เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ๐

สมภาร พรหมทา

มกราคม ๒๕๕๕

เขียนเพื่อตีพิมพ์ย้อนหลัง

ในฉบับประจำเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๔

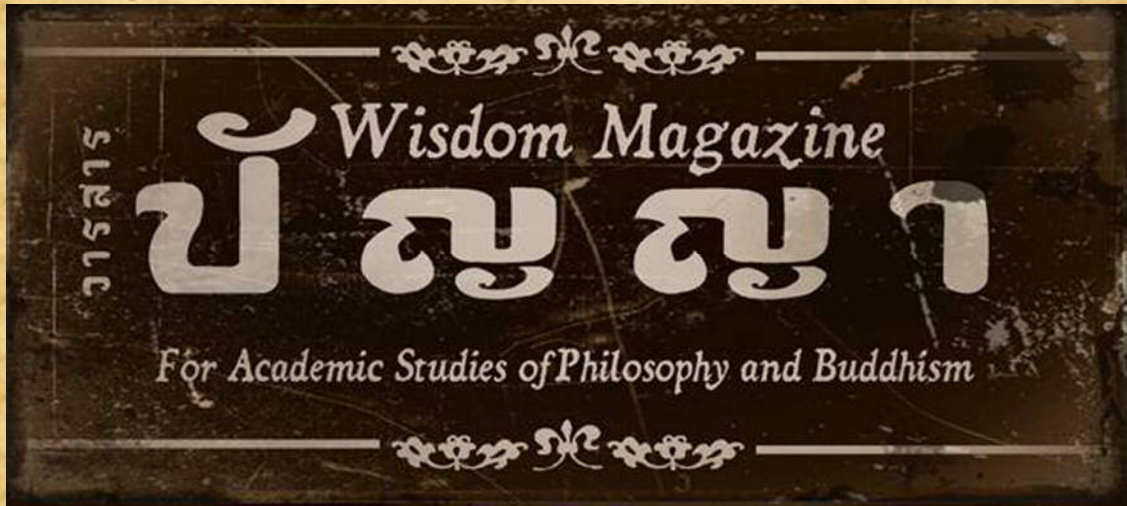

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ ❀ ธันวาคม ๒๕๕๔

เนื้อหาในเล่ม

บทความพิเศษ : มนุษย์ ความรู้ และความเชื่อ (หน้า 132)

จากบรรณาธิการ

สุนทรียภาพกับความไม่สมบูรณ์

ตอนนี้ผมกำลังดูวิทยานิพนธ์เล่มหนึ่งของลูกศิษย์ที่มหาจุฬา เนื้อหาเกี่ยวกับภาพเขียนแบบเซน ข้อมูลที่ลูกศิษย์ไปศึกษามานั่นกว่าจะได้มาก็ยากแสนยาก เพราะต้องอ่านหนังสือจำนวนมาก เมื่อเอามาเขียนให้เราที่เป็นที่ปรึกษาอ่าน อาจารย์ที่ปรึกษาก็พลอยได้ความรู้ไปด้วย การเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นั้นส่วนหนึ่งอาจดูเป็นภาระ โดยเฉพาะหากลูกศิษย์เราเขียนหนังสือไม่เก่งและความคิดอ่านก็ค่อนข้างช้า แต่โดยรวมผมรู้สึกมีความสุขกับการเป็นที่ปรึกษา และรู้สึกเสมอว่าเป็นหนี้บุญคุณลูกศิษย์เหล่านี้ ที่ทนทุกข์ไปเสาะหาความรู้มาให้ผมอ่าน พัฒนาการทางความคิดของผมส่วนหนึ่งนั้นน่าจะเกี่ยวกับการเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์นี้แหละ

มีศิลปินจีนโบราณสองคนที่ลูกศิษย์ผมสนใจเป็นพิเศษ คนหนึ่งชื่อ “เหลียงไซ” อีกคนชื่อ “มู่ฉี” สองคนนี้ว่าไปแล้วก็เป็นศิลปินคนโปรดของ

ผม เหลียงโข่นั้นมีชื่อเรื่องการเขียนรูปโดยใช้เส้นให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ปาดฟู่กันลงไปแบบรวดเร็วเฉียบขาด ไม่ก็เส้น แต่ก็กลายเป็นภาพที่งามอย่างน่าประหลาด ส่วนมู่ฉีนั้นเขียนรูปให้คลุมเครือ ลูกศิษย์บอกว่ารูปชุด“ทะเลหมอก”ที่ผมเพิ่งเขียนและเอาลงในเว็บไซต์วารสาร“ปัญญา”ของเราช่างไปละม้ายคล้ายคลึงกับรูปเขียนของมู่ฉีเสียนี้กระไร ก็ไม่เหมือนกันหมดหรอกครับ รูปผมนั้นยังดูออกกว่าเป็นรูปอะไร แม้จะมีหมอกบังอยู่มาก แต่ของมู่ฉี บางรูปแทบดูไม่ออก แต่ก็แปลก รูปที่ไม่ชัดว่าเป็นรูปอะไรพวกนี้ก็กลับงามไปอีกแบบ

ปรัชญาเรื่องความงามของนิยายเซนนั้นน่าสนใจตรงที่บอกเราว่า “งาม” ไม่ได้แปลว่า “สมบูรณ์แบบ” ตรงกันข้าม การมีความบกพร่องในที่ที่เหมาะสมจะกลายเป็นสิ่งที่สร้างความงามให้แก่สิ่งนั้นมากกว่าความสมบูรณ์ ดวงตะวันที่กำลังลาลับขอบฟ้าที่มีม่านหมอกโอบล้อมอยู่ข้างหน้านั้นไม่สมบูรณ์ เพราะมองเห็นไม่ชัด แต่นี่คือภาพของความงาม

ที่ชวนคุยเรื่องสุนทรียศาสตร์อย่างเช่นนี้ก็ไม่ใช่อะไรหรอกครับ เดือนนี้ผมทำเพลงชุดใหม่มาให้ฟัง มีชุดหนึ่งคือชุดสุดท้ายที่ชื่อ “ฝนฤดูร้อน” ที่ผมทดลองทำบางสิ่งที่ไม่เคยลองทำก่อน คือเอาหลักสุนทรียศาสตร์เรื่องความไม่สมบูรณ์ของเซนมาใส่ลงในเพลง ผมตั้งใจทำเสียงเครื่องสายทั้งหมดให้คลุมเครือ ท่านผู้ฟังจะได้ยินเสียงขาด เสียงแตก คลอกันไปข้างหน้าตามท่วงทำนองที่ผมรู้สึกตอนที่เล่น เพลงผมทุกเพลงอย่างที่เคยเล่าเป็นเพลงที่แต่งและเล่นสดในขณะนั้นหมด เล่นแล้วก็ลืม กลับไปเล่นอีกก็ไม่ได้ เพราะความรู้สึกบอกเพลงเหล่านี้เล่นได้ครั้งเดียว ย้อนกลับไปอีกไม่ได้ ท่านอาจารย์ที่มหิตลท่านหนึ่งเคยมาคุยว่าอยากให้ผมไปเล่นเปียโนในงานนิทรรศการทางจิตตปัญญาศึกษาของมหิตล ผมบอกไม่มีปัญหาหรอก เกรงเพียงอย่างเดียวว่า ผมอาจขึ้นเวทีไปแล้วไม่รู้สึกอยากเล่น ผมก็จะกลับลงมาเฉยๆ จะลองเสียงดูก็ได้นะ ท่านเลยไม่เอา คงกลัวเสียงงาน เป็นผมก็ไม่เอาเหมือนกัน

กลับมาที่เรื่องเพลงข้างต้นอีกนิดหนึ่ง ผมนั้นสนใจเสียงร้องให้ของ

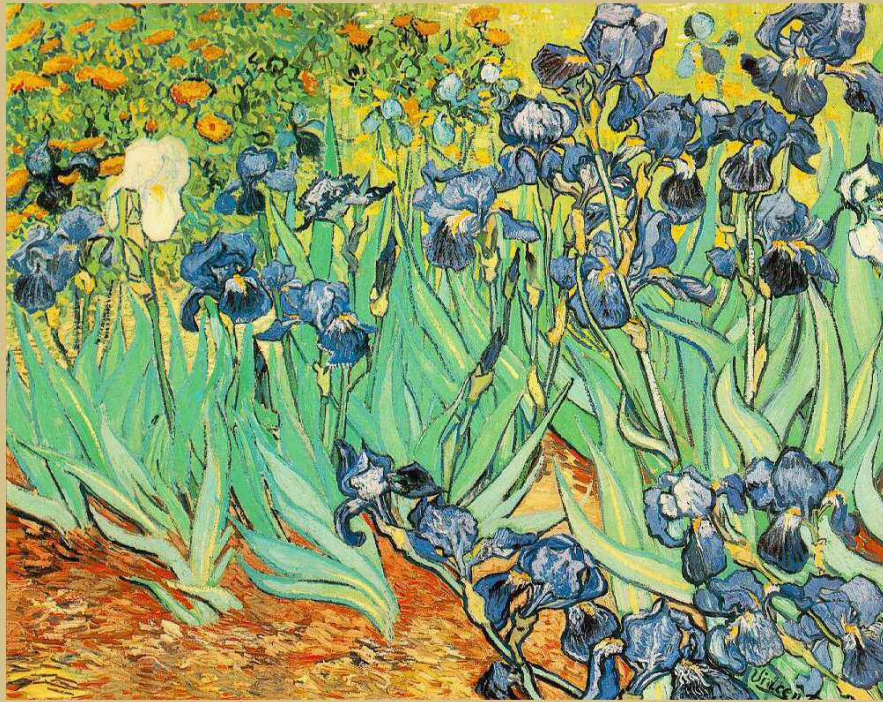
มนุษย์ เสียงร้องไห้ของคนเรานั้นจะว่าแฝงหลักสุนทรียศาสตร์บางอย่างก็อาจจะว่าได้ โดยเฉพาะหากเรานึกถึงหลักสุนทรียศาสตร์แบบเซน เวลาร้องไห้ คนเราไม่ได้ตั้งใจว่าจะเปล่งเสียงออกมาอย่างไร แรงผลักดันจากข้างในจะเป็นสิ่งกำหนดเสียงร้องไห้คร่ำครวญของคนเรา ผมเชื่อว่าเสียงร้องไห้ของคนเป็นเอกลักษณ์ เหมือนลายนิ้วมือ ถ้าเชื่อตามที่ตอลสตอยพูดในนิยายเรื่อง “*Anna Karenina*” เสียงหัวเราะของคนมีไม่ก็แบบ แต่เสียงร้องไห้มีไม่ซ้ำกัน

ท่วงทำนองเพลงชุดที่ผมเอ่ยชื่อข้างต้น ผมตั้งใจให้สำเนียงไวโอลินหวีดหวิวออกมาเหมือนเสียงคนร้องไห้ แต่เป็นเสียงร้องไห้ที่มีเมโลดีความคลุมเครือในแง่หนึ่งก็อาจเป็นสิ่งที่เราเรียกว่าความสั่นเครือในเสียง อีกสิ่งหนึ่งที่ผมลองทำในเพลงก็คือใช้เสียงลากยาวกับเสียงหวีดขึ้นแรงๆ สั้นๆ เพื่อให้เกิดบรรยากาศการลากจูงขัดขึ้นกันไป ที่สุดทุกเสียงก็ไปตามเมโลดีหลัก แต่จะมีบรรยากาศของการลากดึงกันไป ซึ่งทั้งหมดนี้ผมต้องการแสดงว่า ความงามไม่จำเป็นต้องมาจากการลงตัวของแต่ละเสียง แต่อาจมาจากการที่เสียงที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันนั้นขัดแย้งกัน

หากงานเชิงทดลองของผมชิ้นนี้ผ่าน คือท่านที่อยู่ในวงการศิลปะรับได้ก็น่าคิดนะครับว่า เพลงที่ทุกเสียงคล้อยเคลิ้มตามกันไปหมดนั้น แรกที่ฟังอาจเพราะ แต่ไม่นานจะจืด ผิดกับเพลงที่เสียงขัดแย้งกัน ที่แรกๆอาจฟังไม่เพราะ แต่เมื่อรู้สึกเพราะแล้วจะอยู่นาน นี่อาจมีความหมายขยายไปในทางอื่นๆเช่นการเมืองได้หรือไม่ ผมไม่ทราบ ถ้าขยายได้ ก็น่าคิดว่าที่สุดแล้วสังคมที่เสียงของผู้คนแตกต่างกัน ย้อยุดกัน อาจเป็นสุนทรียภาพอันน่ามหัศจรรย์ก็ได้

ช่วงนี้ท่านผู้อ่านอาจสังเกตเห็นว่าผมเขียนหนังสือช้าลง แต่ทำเพลงไวขึ้น วารสารเราจึงยังตกค้างอยู่ ส่วนเพลงไหลออกมาปานสายน้ำ ก็ไม่มีอะไรดอกครับ งานศิลปะสำหรับผมมันพยากรณ์ไม่ได้ เหมือนการจาม ช่วงนี้ผมเพียงแต่รู้สึกอยากจามถี่หน่อยเท่านั้นเอง จะพยายามทำวารสารให้ตรงตามเวลาครับ งานวารสารไม่ใช่งานจาม แล้วพบกันครั้งหน้าครับ ©

บทความพิเศษ
มนุษย์ ความรู้ และความเชื่อ

ภาพประกอบ วาดโดย Vincent van Gogh

-๑-

สี่ห้าวันที่ผ่านมาี้ ลูกสาวผมที่เป็นนิสิตสาขาปรัชญาชั้นปีที่สองของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งเดินมาพบกับผมในคืนวันหนึ่งว่า “พ่อดีมีหนังสือภาษาไทยดี ๆ เกี่ยวกับวิชาญาณวิทยาหรือเปล่า” เมื่อผมถามก็ทราบว่าเธอขณะนี้เธอลงเรียนวิชานี้ แล้วอยากหาหนังสือดี ๆ อ่านเพิ่มเติมจากเอกสารที่อาจารย์ประจำวิชาท่านทำแจก ผมบอกลูกไปว่าให้พ่อหาดู ได้แล้วจะบอก จากนั้นมาผมก็ลองดูหนังสือที่เก็บ

เอาไว้ พบว่าในภาษาไทยยังไม่มีท่านผู้ใดเขียนหนังสือสำหรับวิชานี้
อย่างตรงๆ ที่พบก็จะเป็นภาษาอังกฤษ ตอนแรกผมคิดว่าจะเลือก
ภาษาอังกฤษให้ลูกไปสักสองสามเล่ม เอาที่อ่านง่ายๆและเขียนดี
แต่เอาเข้าจริงก็ไม่ปรากฏว่ามีหนังสือที่เข้าข่าย หนังสือภาษา
อังกฤษที่มีผู้เขียนสำหรับใช้ในวิชานี้เท่าที่ผมเคยอ่านล้วนแล้วแต่
เป็นหนังสืออันสมควรแก่การเบือหน่าย เพราะเขียนให้ยากโดยไม่
จำเป็น (หลายเล่มพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยชั้นนำอย่าง
Oxford หรือ Cambridge แต่ชื่อสำนักพิมพ์ก็ไม่รับประกันอะไร
ทั้งสิ้น ผมสังเกตมานานแล้วว่าสมัยนี้สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยชื่อ
ดังเหล่านี้พิมพ์หนังสือคุณภาพต่ำกว่าสมัยเมื่อสัก ๕๐ ปีที่แล้วมาก
ไม่ทราบเพราะอะไร) ผมมาคิดดูอีกที รับปากลูกไปแล้วว่าจะหา
หนังสือให้อ่าน การที่อยู่ๆลูกเดินมาหาเราแล้วขอหนังสืออ่านนั้น
ผมคิดว่าเป็นเรื่องประเสริฐกว่าการขอเงินอย่างไม่อาจเทียบกันได้
เมื่อเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องประเสริฐ ก็ยอมเป็นหน้าที่ของผมที่เป็น
พ่อจะต้องหาทางให้ลูกได้ของที่เขาอยากได้ คิดไปคิดมาก็เกิดความ
เหิมเกริมในใจว่า อันที่จริงสิ่งที่ลูกต้องการก็อยู่ในหัวของผมนี้
แหละ ทำไมไม่เขียนให้ลูกอ่านเองเลยละ นี่คือที่มาของข้อเขียน
ในเล่มนี้ที่ท่านผู้อ่านกำลังเห็นอยู่นี้ ที่ผมตั้งชื่อว่าเป็น “บทความ
พิเศษ” เพราะมันพิเศษจริงๆ เนื่องจากเกิดจากวัตถุประสงค์ที่จะ
เขียนให้ลูกอ่าน แต่ไหนๆก็เขียนแล้วก็เลยคิดว่าเอามาแบ่งปันให้
คนอื่นอ่านด้วยน่าจะดี อย่างน้อยเด็กๆที่เรียนวิชานี้อยู่ในประเทศก็
ไม่ได้มีแต่ลูกผมคนเดียว เขาเหล่านั้นจะได้อ่านด้วย

อันที่จริง หากจะเขียนเรื่อง “ญาณวิทยา” ให้ละเอียด ก็ย่อม
ต้องการเนื้อที่หนังสือเล่มหนึ่ง ประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ หน้า ที่ผมจะ

เขียนต่อไปนี้จะเขียนเฉพาะส่วนที่เป็นสาระสำคัญของวิชานี้
แน่นอนครับ วัตถุประสงค์ที่ผมตั้งไว้ในกาเขียนครั้งนี้คือแนะนำให้
ทราบว่วิชานี้เกี่ยวกับเรื่องอะไร และเรื่องนั้นมันสำคัญอย่างไรนัก
ปรัชญาเขาจึงสนใจพูดถึงมันจนกลายมาเป็นวิชาหนึ่ง ผมต้องการ
ให้ท่านผู้อ่านเกิดแรงบันดาลใจจากสิ่งที่ผมจะเขียนนี้ เพื่อที่จะได้ไป
ค้นคว้าศึกษาหรือคิดเอาเองต่อในระดับที่ลึกซึ้งขึ้นไป

อันว่าวิชา “ญาณวิทยา” นั้นภาษาอังกฤษเขาเรียกชื่อว่า “Epistemology” ไม่ต้องไปพยายามแปลมันหรือครับ ทั้งชื่อไทยและ
ชื่อฝรั่ง เอาเป็นว่าทราบเพียงว่ามันเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญา ที่มา
ย่อยๆของวิชานี้เป็นอย่างนี้ครับ แรกเริ่มเดิมทีนั้นคนสมัยโบราณที่
เป็นนักคิดทางปรัชญาหรือว่าศาสนาในกรีกและอินเดียเขา
สังเกตเห็นว่า เรากำลังอยู่ในโลกที่เป็นระเบียบ ยกตัวอย่างเช่น
ทุกเช้าดวงอาทิตย์จะขึ้นประมาณ ๖ โมงเช้า และตกประมาณ ๖
โมงเย็น เมื่อถึงช่วงนี้ของปีเช่นเดือนมิถุนายน ฝนจะตกต่อเนื่อง
จากนั้นไปราวห้าเดือนก็จะหนาว แล้วร้อน แล้วกลับฝนตกอีกครั้ง
นี่คือความเป็นระเบียบสม่ำเสมอของฤดูกาล ไม่เพียงเท่านั้น ของที่
อยู่ใกล้ตัวเราก็แสดงความเป็นระเบียบด้วย เอาตัวเรานี้ก็ได้ เรา
เป็นคน เมื่อคนออกลูก ก็จะเป็นลูกคน ไม่เป็นลูกเป็ดหรือลิงค่าง
ปลูกมะพร้าวก็ได้กินมะพร้าว ไม่เคยพบว่าปลูกมะพร้าวแล้วได้ผล
เป็นละมุด นี่ก็เป็นตัวอย่างหนึ่งในบรรดาตัวอย่างอันอนันต์
เกี่ยวกับความที่สิ่งต่างๆในจักรวาลเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สับสน
อลหม่าน เวลานี้ความเชื่อที่ว่าเรากำลังอยู่ในจักรวาลที่สรรพสิ่งถูก
เรียบเรียงเอาไว้อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยก็น่าจะยังเป็นความเชื่อ
ที่มีอิทธิพลอยู่ในหมู่นักคิดแขนงสำคัญๆของโลกเช่นวิทยาศาสตร์

ปรัชญา ศาสนา หรือแม้กระทั่งไสยศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์นั้นหากปราศจากความเชื่ออันนี้ก็ไม่รู้จะทำงานอย่างไร และทำไปเพื่ออะไร งานของนักวิทยาศาสตร์นั้นว่าไปแล้วก็คือความพยายามในการ “เจาะ” เข้าไปในธรรมชาติอันเร้นลับเพื่อหา “กุญแจ” ที่จะไขปริศนาว่าทำไมสิ่งต่างๆในธรรมชาติจึงมีพฤติกรรมอันแสดงความเป็นระเบียบไปในทิศทางเดียวกันนั้น

ศาสนาที่สำคัญศาสนาหนึ่งของอินเดียโบราณที่ไทยเรารับมาคือ พุทธศาสนาก็เชื่อเรื่องความเป็นระเบียบของธรรมชาติ ไม่ต้องดูอื่นไกล ดูคำสอนเรื่องกรรมอย่างเดียวกันก็พอ กฎแห่งกรรมนั้นบอกว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” โดยที่กฎที่ว่านี้ใช้กับทุกคนเท่าเทียมกันหมด ไม่ยกเว้นเพราะเป็นราชา มหาเศรษฐี นักการเมือง นายทหารใหญ่ที่ชอบใส่เสื้อคับๆและเดินยกก้ามเหมือนปู หรือเจ้าพ่อท้องถิ่นอันนี้ท่านไม่เว้นให้ คนในยุคปัจจุบันโดยสภาพแวดล้อมไม่น่าจะเชื่อในเรื่องกรรมเหมือนคนโบราณ เพราะโลกยุคนี้วิทยาศาสตร์ก้าวหน้ากว่า และการที่วิทยาศาสตร์ก้าวหน้าก็มักกระทบต่อศาสนา แต่เรายังได้ยืมคนไทยไม่น้อยเมื่อเห็นนักการเมืองที่เขาเชื่อว่าโกงเข้าคุก ก็จะพูดกับเพื่อนฝูงว่า “กรรมสมัยนี้ติดจรวดแท้ๆ” ข้อความนี้แปลได้ว่า “สะใจวะ ขอบคุณกฎแห่งกรรมที่ยังทำงานอยู่อย่างเที่ยงตรง”

ท่านผู้อ่านโปรดสังเกตนะครับว่า คนเรานั้นมีอุปนิสัยติดตัวมาอย่างหนึ่งเหมือนกันคือ เมื่อมองเห็น “ความเป็นระเบียบ” เรามักจะนึกเลยไปหา “ผู้จัดระเบียบ” เมื่อเข้าไปห้องเช่าของเพื่อนที่ปกติรุ่งรังป้านร้านโซห่วย เนื่องจากเพื่อนเป็นศิลปิน มองเห็นอะไรงามตาไปหมด ไม่เว้นกระทั่งห้องที่รกอย่างบรรลัยของตนนั้น แต่

วันนั้นผิตตา ห้องสะอาดสะอาด ฟันเห็นได้ชัดว่าได้รับการปิดกวาด เช็ดถู หนังสือที่ลุ่มอยู่เป็นกองๆที่พื้นถูนำไปเรียงขึ้นหิ้งอย่างเป็นระเบียบ เสื้อผ้าที่เคียวางเกะกะอยู่ตามโซฟาไปแขวนอยู่ในตู้หรือพับเก็บวางซ้อนเป็นระเบียบในลิ้นชักตู้ใส่เสื้อผ้า เพียงเท่านั้นเราก็เดาได้ว่า “จะต้องมีใครสักคนจัดการให้เกิดความเป็นระเบียบนั้น” หนังสือหรือเสื้อผ้าจะจัดระเบียบตนเองไม่ได้ เพื่อนบอกว่า “แม่มาจากต่างจังหวัด แกจะเป็นลม ไล่กูออกนอกห้อง บอกมึงไปไหนก็ไปสักสามสี่ชั่วโมง กลับมาก็เป็นอย่างนี้แหละ” ว่าแล้วเจ้าหมอกก็ยิ้มอย่างอารมณ์ดี ตาปรือ ดูดูบุหรี แล้วก็ก้มอ่านวารสาร “ปัญญา” เล่มล่าสุด ท่าทางมีความสุขกับชีวิตเสียนี่กระไร

คนสมัยโบราณนั้นก็เหมือนกับเราสมัยนี้ที่เมื่อเห็นความเป็นระเบียบก็อดสงสัยไม่ได้ว่าใครเป็นผู้จัดระเบียบนั้น ในโลกของเราปรากฏการณ์จำนวนมากเราสามารถหาคนจัดระเบียบได้แน่นอน อย่างห้องของเพื่อนศิลปินของเราข้างต้น ก่อนนั้นเราสังเกตเห็นความเป็นระเบียบในอาหารว่า หากทิ้งไว้สักวันสองวัน อาหารก็จะบูดเน่า เป็นอย่างนี้เสมอ แต่เราก็ยังไม่อาจหาผู้จัดระเบียบนั้นได้ จนวันหนึ่งนักวิทยาศาสตร์ท่านหนึ่งก็พบว่า มีเจ้าตัวเล็กที่เราเรียกกันในสมัยนี้ว่าจุลินทรีย์เป็นผู้อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์นี้ เราก็เลยหายสงสัย ความป่วยไข้จำนวนมากที่เกิดแก่คนและสัตว์ที่แต่ก่อนเราหาสาเหตุไม่ได้ เคยโทษว่าเป็นเรื่องของภูตผีปีศาจ แต่เวลานี้ ความรู้เรื่องสิ่งมีชีวิตเล็กๆที่คั่นคว่ำโดยนักวิทยาศาสตร์ทำให้เรารู้ว่าใครหรืออะไรเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง เมื่อรู้แล้วก็หาทางจัดการที่ต้นตอ นั้น หากทำได้ เราก็เยียวยาความป่วยไข้ นั้นได้ เป็นอย่างนี้เรื่อยมา

โปรดสังเกตนะครับว่า ตอนแรกผมพูดถึงระเบียบและการจัด

ระเบียบ ต่อมาก็เลยมาที่เรื่องสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์
ธรรมชาติ แล้วผมก็ใช้คำว่าสาเหตุสำหรับเรียกสิ่งที่อยู่เบื้องหลัง
ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติบางอย่างเช่นการที่อาหารบูดเน่า คำ
เหล่านี้คือ “ผู้จัดระเบียบ” “สิ่งที่อยู่เบื้องหลัง” หรือ “สาเหตุ”
เอาเข้าจริงก็กลายมาเป็นคำที่แทนที่กันได้ สุดแต่ว่าที่ตรงนั้นจะใช้
คำใดเหมาะสมที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเป็นระเบียบของสรรพสิ่งใน
จักรวาลก็ไม่ได้หมายเอาเฉพาะด้านดีเท่านั้น ด้านไม่ดีก็เป็นระเบียบ
อย่างหนึ่งได้ เช่นคนเราเกิดมาแล้วต้องแก่ เจ็บ และตาย นี่คือ
ระเบียบด้านไม่ดี พระพุทธเจ้านั้นตามประวัติสมัยเป็นเจ้าชาย ท่าน
ก็เห็นความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เหมือนคนอื่นๆ แต่
ท่านต่างจากคนอื่นๆตรงที่เมื่อเห็นแล้วท่านสงสัยว่า “ใครหรืออะไร
อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านี้” เห็นไหมครับว่าพระพุทธศาสนา
นั้นเกิดจากการที่มนุษย์ท่านหนึ่ง ท่านสงสัยว่าเบื้องหลังความเป็น
ระเบียบที่ครอบงำสรรพชีวิตอยู่ ใครหรืออะไรอยู่เบื้องหลัง ท่าน
อยากทราบ นัยว่าเมื่อทราบแล้วหากจะเอาชนะเกิดแก่เจ็บตายก็
น่าจะมีทาง เพราะรู้ว่าใครหรืออะไรดลบันดาลหรือจัดสรรสิ่งเหล่านี้
ให้แก่เรา คนอย่างนิวัตน์นั้นก็เหมือนเราท่านคือเห็นลูกไม้หล่นจาก
ต้นเหมือนกัน แต่นิวัตน์ท่านสงสัยเหมือนพระพุทธเจ้า ท่านจึงเป็น
นักวิทยาศาสตร์เอกของโลก

การสังเกตเห็นความเป็นระเบียบในโลกแห่งวัตถุแล้วพยายาม
หาคำอธิบายว่าทำไมจึงเกิดความเป็นระเบียบเหล่านี้ขึ้นต่อมาก็ให้
กำเนิดภูมิปัญญาโบราณอันหนึ่งของมนุษย์ขึ้น ในวงการปรัชญา เรา
บัญญัติศัพท์สำหรับเรียกภูมิปัญญาที่ว่านี้ว่า “Metaphysics” ที่ต่อ
มาเมื่อวิชาปรัชญาเข้ามายังบ้านเรา เราก็บัญญัติศัพท์สำหรับเรียก

ภูมิปัญญาที่ว่านี้ในภาษาไทยว่า “อภิปรัชญา” ชื่อภาษาไทยนั้นไม่ค่อยบอกอะไร แต่ชื่อภาษาอังกฤษนั้นบอก คำว่า “Meta” ในภาษาอังกฤษนั้นเมื่อบวกกับคำอะไรสักอย่างกลายเป็นคำใหม่ขึ้นมาก็จะมีความหมายว่า “อยู่เบื้องหลังสิ่งนั้น” เช่นผมกำลังเขียนต้นฉบับวารสารเล่มนี้ด้วยโปรแกรม Word ตั้งชื่อไฟล์ว่า “บทความพิเศษ” เนื้อหาของบทความทั้งหมดเราเรียกว่า “ข้อมูล” หรือ “Data” ส่วนรายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลเช่น ก็คำ ก็หน้า ก็ย่อหน้า ชื่อผู้เขียน ชื่อไฟล์ เป็นต้นเราเรียกว่า “Metadata” เห็นไหมครับว่าอะไรก็ตามแต่ที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่เรากำลังมองเห็นหรือจับต้องอยู่บางที่ฝรั่งเขาจะเรียกขึ้นต้นด้วยคำว่า “Meta” ที่ว่านี้แหละ ผมเข้าใจว่าตอนที่คำว่า “Metaphysics” เข้ามายังบ้านเรา ท่านคงคิดหาคำแปลอยู่นาน บังเอิญว่าในพุทธศาสนานั้นมีคัมภีร์อยู่หมวดหนึ่ง เนื้อหาด້ายๆกันนี้ ท่านเรียกคัมภีร์ที่ว่านี้ว่า “พระอภิธรรม” ท่านเลยเอาคำว่า “อภิ” มาเป็นคำแปลของคำว่า “Meta” แต่ก็แปลกที่ท่านไม่เรียกว่า “อภิปิสิกส์”

คำนั้นที่สุดก็สักแต่ว่าเป็นคำ คำจำนวนมากแรกๆที่บัญญัติขึ้นเรายังไม่คุ้นก็รู้สึกแปลกๆ แต่พอใช้ไปนานเข้าก็ชิน พอชินแล้วใครมาเปลี่ยนเราก็ไม่ชอบ ทั้งที่ตอนแรกก็ไม่ชอบ เวลานี้คำว่าอภิปรัชญาเราใช้กันจนชิน ซึ่งก็ดีแล้ว ผมต้องการเพียงชี้ว่าคำไทยเราไม่ค่อยสื่อความหมายเหมือนคำต้นตอที่มาจากฝรั่ง ตามการจัดของผมศาสนาก็เป็นอภิปรัชญาชนิดหนึ่ง เกณฑ์สำหรับจัดว่าแนวคิดใดเป็นอภิปรัชญาก็ง่ายๆครับ แนวคิดก็ตามแต่ที่บอกว่า “โลกนี้มีความเป็นระเบียบนะ คุณสังเกตเห็นไหม คุณทราบไหมว่าเบื้องหลังความเป็นระเบียบนั้นมีบางสิ่งที่เรามองไม่เห็นเป็นผู้จัดการให้เกิด

ความเป็นระเบียบนั้น” แนวคิดนั้นก็ใช่อภิปรัชญา ศาสนาที่นับถือพระเจ้าบอกว่า เบื้องหลังความเป็นระเบียบของสรรพสิ่งในจักรวาลมีพระเจ้าเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เกิดความเป็นระเบียบที่ว่านั้น ส่วนศาสนาที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าก็จะสอนว่ามีอะไรบางอย่างที่แม้ไม่ใช่พระเจ้าแต่ก็เล่นบทบาทเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นระเบียบของสิ่งต่างๆ ไม่ต่างจากพระเจ้า ศาสนาพุทธเรียกสิ่งนี้ว่ากฎธรรมชาติ ที่ไม่ใช่สักแต่ว่าเป็นชื่อสมมติ แต่มีของรองรับอยู่จริงๆ คล้ายๆพระเจ้า ศาสนาเต๋าเรียกสิ่งนี้ว่าเต๋า อย่างนี้เป็นต้น กฎแห่งกรรมนั้นพุทธศาสนาก็สอนว่าเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่ง มองไม่เห็น แต่มีตัวตนจริงๆ สิ่งนี้อยู่ทุกที่ คอยสอดส่องว่าใครทำอะไรไว้ที่ไหน นักการเมืองที่โกงชาติแต่ไม่มีใครรู้ กฎแห่งกรรมรู้ เพราะกฎแห่งกรรมรู้ เขาจึงไม่รอดพ้นอำนาจของกรรมได้ เห็นไหมครับว่ากฎแห่งกรรมของพระพุทธศาสนาก็มีอิทธิฤทธิ์ไม่แพ้พระผู้เป็นเจ้าเลย แม้ว่าพุทธศาสนาจะไม่สอนเรื่องพระเจ้าเลยก็ตาม

ท่านผู้อ่านบางท่านที่ช่างสังเกตอาจจะถามผมว่า “นักวิทยาศาสตร์เขาก็พยายามเสาะหาว่าอะไรอยู่เบื้องหลังความเป็นระเบียบของจักรวาลไม่ใช่หรือ ทำไมเราไม่เรียกเขาว่าเป็นนักอภิปรัชญาบ้างล่ะ” คำถามนี้ดีครับ คำตอบของผมก็คือ ความต่างระหว่างนักวิทยาศาสตร์กับนักอภิปรัชญานั้นอยู่ที่ความเชื่อพื้นฐานอันแตกต่างกัน นักวิทยาศาสตร์นั้นเชื่อว่าสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นระเบียบของโลกแห่งวัตถุก็เป็นวัตถุเช่นเดียวกันนี้แหละ วิทยาศาสตร์จะไม่ค้นหาของที่อยู่เกินประสาทสัมผัส ส่วนนักอภิปรัชญานั้นเชื่อว่า เอาเข้าจริงความพยายามของนักวิทยาศาสตร์ก็จะไม่จบสิ้นสมบูรณ์ เพราะวัตถุยังไม่ใช่คำตอบสุดท้าย นัก

อภิปรัชญาทั้งหมดนั้นเชื่อเหมือนกันอย่างหนึ่งว่า สิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นระเบียบของจักรวาลที่เป็นสสารนั้นจะต้องไม่ใช่สสาร

ผมขอยกตัวอย่างสักเรื่องหนึ่ง อาริสโตเติลนั้นบางทีเขาก็จัดท่านว่าเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วย ทีนี้แน่ๆคือท่านเป็นนักปรัชญา ท่านกล่าวว่า เท่าที่สังเกตเห็น เรากำลังอยู่ในจักรวาลที่ทุกสิ่งล้วนแต่เคลื่อนที่ ยกตัวอย่างเช่นตอนนี้ผมกับท่านผู้อ่านก็กำลังเกาะอยู่บนโลกที่หมุนรอบตัวเองและรอบดวงตะวัน โลกนั้นเป็นก้อนดินกลมๆ ไม่มีเครื่องยนต์กลไก ถ้าอยู่ๆลูกบอลที่สนามโรงเรียนวิ่งผ่านหน้าห้องครูใหญ่ ไม่ต้องบอกก็รู้ว่าต้องมีคนเตะ ลูกบอลมันวิ่งเองไม่ได้ โลกเราก็เช่นเดียวกัน เวลานี้โลกเรากำลังอยู่ในสภาพเหมือนลูกบอลที่กำลังหมุนรอบตัวเองคล้ายถูกใครปั่นให้หมุน ไม่ใช่ให้หมุนรอบตัวเท่านั้น แต่ให้หมุนรอบดวงอาทิตย์ด้วย ดวงอาทิตย์ก็ไม่ได้อยู่เฉยๆ แต่กำลังเคลื่อนที่ ความรู้ทางดาราศาสตร์สมัยนี้บอกเราได้ดีว่าที่อาริสโตเติลบอกว่าทุกอย่างในจักรวาลเคลื่อนที่นั้นถูกเพงเลย น่าประหลาดว่าของที่กำลังเคลื่อนที่ในจักรวาลนี้ไม่มีแม้แต่อย่างเดียวกับที่มีกลไก ทุกอย่างเป็นดวงดาวหรือก้อนวัตถุตันๆ ไร้เครื่องยนต์กลไก คำถามคือ “ใครปั่นสิ่งเหล่านี้” เหมือนที่ปั่นลูกบอล อาริสโตเติลนั้นเป็นนักคิดรุ่นแรกๆของโลกที่ตั้งคำถามว่าใครปั่นจักรวาล ที่ต้องถามคำถามนี้ก็เพราะเวลานี้เรากำลังเห็นผลงานของเขาวิ่งพล่านเต็มไปหมด เหมือนเห็นลูกบอลวิ่งผ่านหน้าห้องครูใหญ่ก็อยากรู้ว่าอายคนไหนมันเตะจะได้จับมาหวัดกัน ไม่รู้ว่าใครเตะก็ไม่เป็นไร ทีนี้แน่ๆคือต้องมีคนเตะ อาริสโตเติลก็เชื่ออย่างนั้น

สมัยนี้นักวิทยาศาสตร์ส่วนหนึ่งเชื่อว่า ที่สิ่งต่างๆในจักรวาลมันวิ่งพล่านกันอย่างนั้นก็เพราะเดิมสิ่งทั้งหลายรวมกันอยู่เป็นจุดเล็กๆ

แล้วจุดที่ว่ำนั้น ซึ่งเล็กก็จริงแต่อัดแน่นอย่างไม่น่าเชื่อ ก็เกิดระเบิด ตูมขึ้นมา แล้วเศษสิ่งที่แตกกระจายกันออกมานั้นก็กลายมาเป็น ดวงดาว กาแล็กซี และอะไรต่อมิอะไรอย่างที่เราเห็น เห็นไหมครับว่า นักวิทยาศาสตร์ท่านไม่พยายามอธิบายปรากฏการณ์ทางกายภาพ อย่างที่เราเห็นไปหาสิ่งเร้นลับที่สังเกตไม่ได้ แต่เอาเข้าจริง แนวคิดที่ว่า จักรวาลมาจากการระเบิดตูมครั้งใหญ่ก็มีปัญหา เพราะดูเหมือนจะ ยังไปไม่สุด ถูกถามได้ว่า “แล้วอ้ายจุดเล็กๆที่ว่ำนั้นมันเกิดระเบิด ได้อย่างไร” คำถามนี้ก็ง่าย ๆ ครับ ระเบิดที่เราเห็นในโลกนั้นวางอยู่ เฉยๆมันไม่ระเบิดหรอกครับ ต้องมีคนจุด ขว้าง หรือไม้ก็ตั้งเวลา เอาไว้ นักอภิปรัชญาเขาจึงไม่เห็นด้วยแต่ต้นว่า จะอธิบายปรากฏ- การณ์ในโลกกายภาพโดยโยงไปหาวัตถุนั้นอย่างไรก็ไม่จบ เพราะ วัตถุมันไม่มีความคิด ริเริ่มทำอะไรเองไม่ได้ จักรวาลนี้เต็มไปด้วย ผลงานที่แสดงว่าต้องมาจากสิ่งที่มีความคิดอันยิ่งใหญ่มหาศาล ดังนั้นจะโยนผลงานที่ยิ่งใหญ่เช่นนี้ให้แก่วัตถุที่ที่้อๆ ไม่มีชีวิต ไม่มี ความคิด ก็ผิดแต่แรกแล้ว

อาริสโตเติลกล่าวว่า เป็นไปได้ที่โลกเราหมุนเพราะมีวัตถุอะไรสักอย่างวิ่งมาชน สิ่งที่วิ่งมาชนโลกเรื่องจากมันวิ่งมาก็แปลว่ามัน ต้องถูกทำให้วิ่งด้วยอะไรสักอย่าง เป็นวัตถุก็ได้ เรายอม แต่ที่สุด เมื่อค่อยๆไล่สาวไปหาต้นตอของการที่โลกเราหมุน เราจะพบว่า จะต้องไปสุดที่ปลายทางที่ไหนสักแห่ง สิ่งนั้นต้องไม่ใช่วัตถุ เพราะ สิ่งนี้เราจะสมมติให้สุดทางแล้ว มันจึงต้องเคลื่อนไหวได้เอง วัตถุ เคลื่อนไหวเองไม่ได้ ดังนั้นหากอะไรเคลื่อนไหวเองได้ ก็ต้องไม่ใช่ วัตถุ อาริสโตเติลเรียกสิ่งนี้ (ในหนังสือเรื่อง “*Metaphysics*”) ว่า “The First Mover” แปลเป็นไทยอย่างชาวบ้านก็น่าจะแปลได้ว่า

“คนเขี่ยลูกบอลของจักรวาล” เวลาทำอะไรที่เราเห็นบนท้องฟ้าก็เปรียบประดุจลูกบอลที่ถูกเตะตั้งไปตั้งมา ไม่ใช่ลูกเดียว แต่จำนวนมหาศาล ลูกบอลที่เราเห็นเขาเตะกันในสนามนั้นเดิมมันอยู่นิ่งๆ แล้วก็มีคนแรกเข้าไปเขี่ยมัน จากนั้นก็ถูกเตะไปเรื่อย ลูกบอลในสนามทุกลูก ก่อนแข่งมันจะอยู่นิ่งๆ เสร็จแล้วก็จะมีคนแรกเข้าไปเขี่ยมัน จักรวาลเราก็เช่นเดียวกัน ต้องมีใครสักคนเป็นผู้เขี่ยดวงดาวทั้งหลายให้เคลื่อนที่ สิ่งนี้อริสโตเติลบอกท่านเองก็ไม่เคยเห็นหน้าหรือ แต่เดาว่าต้องมีแน่ๆ ไม่อย่างนั้นก็ไม่รู้จะอธิบายการที่ลูกบอลคือดวงดาวทั้งหลายกำลังวิ่งอยู่บนท้องฟ้านั้นได้อย่างไร

ภาพประกอบ วาดโดย Vincent van Gogh

-๒-

ความเชื่อในทางอภิปรัชญาของมนุษย์เรานั้นเป็นภูมิปัญญาโบราณที่สุด ปัจจุบันภูมิปัญญาที่ว่านี้ก็ยังยืนหยัดอยู่อย่างมั่นคงในโลกมนุษย์ในรูปของศาสนา หรือลัทธิประเพณีในทางความเชื่อในรูปแบบอื่นๆที่เราไม่เรียกว่าศาสนา เช่นความเชื่อของชาวอินเดียนแดง เป็นต้น ท่านผู้อ่านบางท่านอาจเคยได้อ่านบทแปลวาทะของหัวหน้าเผ่าอินเดียนแดงท่านหนึ่งที่ปฏิเสธ ไม่ขายที่ดินให้รัฐบาลอเมริกันมาบ้าง นั่นแหละครับตัวอย่างแนวความคิดทางอภิปรัชญาที่ไม่ได้อยู่ในรูปของศาสนา เช่นศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู เป็นต้น ผมเชื่อว่า ชาวบ้านในทุกที่ของโลกน่าจะมีหลักอภิปรัชญาบางอย่างที่ลึกซึ้ง ไม่แพ้ของชาวอินเดียนแดงที่ว่านี้ ที่หมู่บ้านอีสานของผมนั้น เราก็มีความเชื่อบางอย่างทำนองเดียวกันนี้

การที่แนวความคิดทางอภิปรัชญาอันยงมายาวนานเช่นนี้เป็นเรื่องน่าสนใจ แต่ผมจะยังไม่แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ในตอนนี่ของที่ยืดยาวได้เป็นหลายพันปีต้องมีอะไรบางอย่างที่น่าสนใจ อันเราไม่พึงประมาท ในโลกตะวันตกนั้น นับจากสมัยที่อภิปรัชญาถือกำเนิดและรุ่งเรืองอันได้แก่ยุคสมัยของปรัชญากรีก (หากนึกเวลาไม่ออกก็ขอให้นึกภาพว่าสมัยนั้นพระพุทธเจ้ากำลังเที่ยวสอนคนอยู่ในอินเดีย) จนมาถึงยุคกลาง อันได้แก่ยุคที่ศาสนาคริสต์เจริญรุ่งเรืองที่สุดในยุโรป แนวความคิดทางอภิปรัชญาก็มีอำนาจเหนือความคิดอ่านของผู้คนไปแทบทั้งโลก ในสมัยกลางนั้น นักคิดในศาสนาคริสต์ได้นำเอาปรัชญากรีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งของสองปราชญ์คือเพลโตและอาริสโตเติล มาอธิบายขยายความคำสอนของศาสนาคริสต์ให้ลุ่มลึก จนกระทั่งวันหนึ่งราวๆศตวรรษที่สิบเจ็ด (อาจขาด

เกินได้นิดหน่อย) หรือตอนปลายของสมัยกลาง ก็มีนักคิดบางคนของฝรั่งเริ่มสงสัยในแนวความคิดทางอภิปรัชญา คนเหล่านี้มีไม่มาก แต่ก็ค่อยๆทยอยกันเกิด แล้วตั้งคำถาม หรือไม่ก็ทำงานของตนที่ส่งผลกระทบต่อแนวความคิดทางอภิปรัชญา อาจกล่าวได้ว่าจุดนี้คือจุดตั้งต้นที่ทำให้สถานะของอภิปรัชญาที่เคยรุ่งเรือง มั่นคงปานหินผา ไม่มีใครท้าทายมายาวนานเป็นพันๆปี เริ่มถูกท้าทาย สงสัย และมีที่ท่าว่าอาจล้มสลายได้ดังนักปรัชญาบางคนในปัจจุบันเชื่อ

ผมขอยกตัวอย่างนักวิทยาศาสตร์มีชื่อท่านหนึ่งคือกาลิเลโอ (ค.ศ. ๑๕๖๔-๑๖๔๒) ท่านผู้นี้เขียนไว้ในหนังสือบางเล่มของท่านว่า สมัยของท่านนั้นสิ่งที่เรียกว่า “วิทยาศาสตร์” อย่างที่เราเข้าใจเวลานี้น่าจะยังไม่มี ที่ไม่มีไม่ใช่เพราะไม่มีคนเก่ง มีคนเก่งจำนวนมากในมหาวิทยาลัยที่เป็นคนฉลาด คนเหล่านี้บางคนเป็นนักปรัชญา แต่ก็สนใจโลกกายภาพ แต่ความสนใจของคนเหล่านี้ก็ไม่ก่อให้เกิดวิทยาศาสตร์ในความหมายของภูมิปัญญาแขนงหนึ่งของมนุษย์ที่สนใจศึกษาโลกกายภาพตามแนวทางอย่างหนึ่งคือการใช้ประสาทสัมผัสตรวจสอบ ที่เป็นอย่างนั้นเพราะคนเหล่านี้เชื่อว่า “หากอยากรู้อะไร ก็เข้าไปในห้องสมุดแล้วตรวจดูว่าอาริสโตเติลพูดเรื่องนี้ไว้ว่าอย่างไร” บรรยากาศเช่นนี้ผมเองก็เข้าใจ เพราะบ้านเราเวลานี้ในมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะในภาควิชาปรัชญาและศาสนา นักวิชาการจำนวนหนึ่งเมื่ออยากรู้อะไร แทนที่จะไปศึกษาด้วยตาและปัญญาของตนล้วนๆ ก็มานึกว่า “เอ... เรื่องนี้พระพุทธเจ้าท่านจะว่าอย่างไรนะ” พระพุทธเจ้าและอาริสโตเติลนั้นท่านทำงานทางปัญญาไว้มาก การมีคนเชื่อถือกว้างขวางเช่นนั้นก็เป็นเรื่องเข้าใจได้ แต่

กาลิเลโอท่านไม่เหมือนคนอื่น ท่านคิดว่า แนวคิดของปราชญ์ใหญ่อย่างอาริสโตเติลนั้นจำนวนมากไม่บอกว่าท่านได้ความรู้นั้นมาได้อย่างไร ตรงนี้แหละคือจุดที่กาลิเลโอสนใจ (ก็เหมือนนักวิชาการทางพุทธจำนวนมากในโลกไม่เคยสงสัยว่า คำสอนนั้นๆของพระพุทธเจ้าท่านรู้ได้อย่างไร เช่นเรื่องกฎแห่งกรรมที่ทำหน้าที่เป็นสายลับทางศีลธรรมในทุกที่ ท่านว่าในมหาสมุทรที่เว้งว่างห่างไกลก็ไม่พ้นสายตาของกฎแห่งกรรม!)

เชื่อกันในวงการนักคิดของอิตาลีสมัยนั้นว่า อาริสโตเติลเขียนไว้ในหนังสือบางเล่มของท่านว่า “ของเบาตกลงพื้นช้ากว่าของหนัก” ว่าเป็นเรื่องง่ายและอยู่ใกล้ตัวเรามาก กาลิเลโอคิดว่า หากจะเริ่มต้นสอบสวนความคิดของอาริสโตเติลก็น่าจะเริ่มจากของที่อยู่ใกล้ตัวและพิสูจน์ได้ง่ายๆอย่างนี้แหละ นี่คือที่มาของตำนานการปล่อยของที่น้ำหนักต่างกันลงจากที่สูงของนักคิดท่านนี้ ผลปรากฏว่าไม่เป็นตามที่อาริสโตเติลเขียนไว้ เรื่องนี้เป็นเรื่องเล็ก ผมคิดว่าอาริสโตเติลอาจเพียงแต่เขียนไว้ที่ไหนสักแห่งสองแห่งอย่างไม่มีนัยสำคัญอะไร(ผมพยายามตรวจหาในหนังสือเรื่อง“*Physics*”ของท่าน แต่ยังไม่พบ หนังสือมันหนา ไม่ใช่อะไรหรอกครับ ตอนนี้อยู่ผมกำลังตั้งเป้าเป็นส่วนตัวว่าจะอ่านงานทุกเล่มของนักปรัชญาท่านนี้ เพราะชอบเป็นส่วนตัว บางทีการเริ่มต้นจากงานคลาสสิกอย่างนี้อาจเป็นหนทางที่ดีสำหรับการฝึกนิสัยเป็นนักปรัชญาของนักเรียนปรัชญาในบ้านเรา ทราบไหมครับว่า ท่านอาจารย์สุวรรณา สถาอานันท์ท่านเคยสำรวจวิทยานิพนธ์ทางปรัชญาในประเทศเรา ตั้งแต่ที่เคยมีมาจนวันที่ท่านสำรวจ—ราวสิบปีที่แล้ว—ผลปรากฏว่าไม่มีวิทยานิพนธ์แม้แต่เล่มเดียวที่อุทิศให้แก่การศึกษางานของนักคิดผู้

ยิ่งใหญ่ท่านนี้ มีบางเล่มที่มหาจุฬาทำเกี่ยวกับอาริสโตเติลเร็วๆนี้ แต่ก็เปรียบเทียบกับพุทธศาสนา ไม่ได้เล่นเรื่องอาริสโตเติลโดยเฉพาะ) แต่การพังทลายของเชื่อนักปรัชญาที่มาจากรอยร้าวในอิฐเพียงก้อนเดียวเป็นประเดิม กาลิเลโอเห็นว่าหากมีรอยร้าวในความคิดของอาริสโตเติล รอยร้าวนี้ก็จะใช้ขยายผลเพื่อบอกวงกรรมหาวิทยาลัยของอิตาลีสมัยนั้นว่า “อย่าเชื่อว่าอะไรก็ตามที่ออกมาจากปากของอาริสโตเติลจะต้องจริงเสมอ เพราะข้าพเจ้าได้ลองตรวจสอบบางเรื่องแล้วปรากฏว่าเท็จ”

ความคิดของกาลิเลโอนั้นผมให้เครดิตว่าเป็นต้นกำเนิดของสาขาใหม่ของปรัชญาที่เรียกว่า “ญาณวิทยา” ที่จัดอย่างนี้อาจมีบางท่านโต้แย้งว่า พวกกรีกเขาก็พูดเรื่องนี้อาจเข้าข่ายญาณวิทยาเหมือนกันก่อนหน้านี้ไม่ใช่หรือ ยิ่งทางอินเดีย พระพุทธเจ้าท่านก็พูดเรื่องนี้ไว้มาก ก่อนหน้ากาลิเลโอไม่ใช่หรือ ถูกครับ แต่ถูกบางส่วน ที่ผมยกให้กาลิเลโอเป็นต้นกำเนิดของญาณวิทยาก็ด้วยพิจารณาว่า สาขานี้ของปรัชญาจะเกิดและเจริญรุ่งเรืองไม่ได้เลยหากปราศจากคนที่เริ่มต้นสงสัยในอภิปรัชญา พวกกรีกและอินเดียนั้นอาจพูดบางเรื่องที่เขาเข้าใจว่าอยู่ในสาขาญาณวิทยา แต่ที่สุดแล้วญาณวิทยาของอินเดียและกรีกก็ไม่สงสัยในอภิปรัชญา อาจตามหลังอภิปรัชญาเสียด้วยซ้ำ เช่นครั้งหนึ่งผมเคยเรียนถามท่านอาจารย์ระวี ภาวิไลตรงๆในที่สัมมนาแห่งหนึ่งว่า “อาจารย์เคยสงสัยวิชาอภิธรรมที่อาจารย์สอนอยู่ไหมครับว่า วิชานี้หากถือว่าเป็นความรู้ ความรู้ี้มาจากไหน ใครเป็นคนแรกที่ค้นพบความรู้ี้ และเขาผู้นั้นรู้ได้อย่างไร” ท่านตอบผมว่า “ไม่สงสัย ผมเชื่อว่าพระอภิธรรมเป็นความรู้ี้ที่มาจากตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผมไม่สงสัย

เรื่องการตรัสรู้” เป็นอันว่าจบครับ ผมไม่คิดจะถามต่อ ตอนแรกที่ถามเพราะเห็นว่าท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ แต่คำตอบที่ได้ผมไม่คิดว่าท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ ท่านเพียงแต่เคยทำงานที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เท่านั้น

ว่าไปแล้ว วิชาญาณวิทยานั้นเริ่มต้นจากที่มีคนอย่างกาลิเลโอถามคำถามง่ายๆว่า “คุณรู้เรื่องนี้ได้อย่างไร” คำถามนี้ใช้ถามได้ทุกเรื่อง และลองไปถามคำถามง่ายๆนี้กับใครดูก็ได้ในเรื่องที่เขาเชื่อหัวชนฝา บางทีท่านอาจพบว่า “เอ๊ะ คำถามนี้ใช้ได้แะหะ คนตอบไปไม่ถูกเลยเมื่อเจอคำถามนี้ หุหุ” (วลีสุดท้ายนั้นแทนเสียงหัวเราะในใจครับ)

เอาตัวอย่างไปดูสักสองสามตัวอย่างก็ได้ครับ

เปิดหน้าแรกของคัมภีร์ “ไบเบิล” เราจะพบข้อความว่า “ในครั้งปฐมกาล ยังไม่มีอะไร พระเจ้าก็ได้สร้างฟ้าและแผ่นดิน” ข้อความนี้คนอ่านมาหลายพันปีแล้ว และไม่มีปัญหา เนื่องจากผู้อ่านเชื่อทุกอย่างที่อยู่ในคัมภีร์ แต่ลองตรองดูง่ายๆนะครับว่า ข้อความทุกอย่างย่อมต้องมีคนเขียน สมมติว่าเราเดินไปในตรอกมืดแห่งหนึ่ง แลวดลองห้าบ้านผม มีคนเขียนข้อความไว้ที่กำแพงว่า “รัฐบาลจอมกู่” เราไม่ทราบว่ามีใครเขียน เดว่าน่าจะเป็นพี่น้องเลือดแดงแถวนี้ และตอนที่เขียนก็น่าจะเป็นช่วงรัฐบาลประชาธิปไตย ทั้งหมดที่คาดการณ่นั้นเราไม่ทราบว่าเป็นจริงหรือเท็จ แต่เรื่องหนึ่งที่จริงแน่นอนคือ “ข้อความนี้ต้องมีคนเขียน และเขียนในช่วงเวลาที่แน่นอนวันใดวันหนึ่งในอดีต” เราใช้หลักคิดง่ายๆนี้กับข้อความในคัมภีร์ “ไบเบิล” ข้างต้นได้ ดังนั้นเราจะสรุปว่า “ข้อความข้างต้นนี้ย่อมต้องมีคนเขียน และเขียนในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่แน่นอนในอดีต”

เรื่องคนเขียนไม่มีปัญหา แต่เขียนเมื่อไหร่มีปัญหา เรื่องนี้เราไม่ต้องใช้วิธีการเชิงประจักษ์เช่นเชิงประวัติศาสตร์สำหรับตรวจสอบก็ได้ เพราะใช้เพียงหลักตรรกวิทยาง่ายๆก็ได้ หากข้อความข้างต้นจริง ก็หมายความว่า ตอนแรกจักรวาลโล่งๆไม่มีอะไร ยกเว้นสี่สิ่งคือพระเจ้ากับคนที่เขียนข้อความนั้น กับกระดาษและดินสอที่เหลาแล้ว (จะได้ไม่ต้องถามหาที่เหลาดินสอ) แล้ววันหนึ่ง พระเจ้าที่กำลังลอยอยู่กลางอากาศก็ซึ่มือไปที่โล่งๆแล้วเปล่งว่าจว่า “จงเกิดโลก” โลกก็เกิดขึ้นจากความว่างเปล่า อีตาคนที่เขียนบันทึกก็บังเอิญว่าลอยอยู่แถวนั้น จึงเห็นเหตุการณ์ทั้งหมด เลยบันทึกเรื่องราวการสร้างโลกไว้ให้พวกเราได้ทราบ แต่คัมภีร์ไม่ได้บอกว่ามีคนอื่นนอกจากพระเจ้า ข้อความข้างต้นจึงเป็นการบันทึกย้อนหลังโดยมนุษย์คนใดคนหนึ่งก็น่าสงสัยว่ามนุษย์คนนั้นรู้เรื่องก่อนหน้านั้นได้อย่างไร คิดอย่างนี้คำถามง่ายๆว่า “รู้ได้อย่างไร” ก็อาจทำให้นักเทววิทยาหรือปราชญ์ในศาสนาคริสต์ท่านต้องปวดหัวเอากการ ดีไม่ดีอาจตอบไม่ได้เสียด้วยซ้ำ

เอาอีกตัวอย่าง ในคัมภีร์ “เต๋าเต๋อจิง” ท่านเหลาจื่อเขียนไว้ว่า “มีสิ่งหนึ่งดำรงอยู่เจียบงันก่อนจะเกิดสรรพสิ่ง สิ่งนี้ไม่มีใครอาจสัมผัสได้ สิ่งนี้แหละที่เป็นต้นกำเนิดของฟ้าดิน สิ่งนี้ไม่มีชื่อ แต่ข้าพเจ้าจำเป็นต้องพูดถึงบ่อยๆ เพื่อความสะดวกขอเรียกว่า ‘เต๋า’ ก็แล้วกัน” ท่านบอกว่าเต๋านั้นยังงัยๆก็ไม่มีมนุษย์คนใดมองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยอายตนะ คำถามมีว่า “ถ้าเป็นอย่างนั้น ท่านเหลาจื่อรู้จักเต๋าได้อย่างไร” ถ้าคิดว่าคัมภีร์เต๋าเล่มนี้เป็นเรื่องแต่ง อ่านเพื่อประเทืองปัญญา ไม่อ่านเพื่อหาความจริงเชิงประวัติศาสตร์ก็ไม่เป็นไรครับ คนแต่งเรื่อง “มนุษย์ล่องหน” (*The Invisible Man*)

นั่นแต่ว่ามนุษย์ล่องหนเมื่ออยู่ในสภาพล่องหนจะไม่มีคนเห็น ที่จริงมีครับ คนแตงนั่นแหละมองเห็นมนุษย์ล่องหนอยู่ตลอดเวลา ไม่อย่างนั้นท่านจะแตงให้อีตามนุษย์ล่องหนเดินไปนั่นไปนี่ตามพล็อตเรื่องที่วางไว้ได้อย่างไร

ในพุทธศาสนาเราก็มีปัญหาไม่แพ้กัน อย่างชาดกนั้นปะไร ท่านเขียนเล่าเป็นตุเป็นตะว่า ก่อนจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเคยเกิดเป็นพระโพธิสัตว์ ๕๐๐ ชาติเพื่อบำเพ็ญบารมี คำถามมีว่า “คนแตงช่างเก่งอะไรปานนั้น ไปตามเห็นด้วยตาว่าทรงไปเกิดเป็นอะไรในชาตินั้นๆ หากคนแตงเป็นพระเจ้าน่าพออนุโลมได้ แต่ท่านก็ไม่ได้บอกว่าเป็นพระเจ้า แล้วจะอธิบายเรื่องนี้ได้อย่างไรครับท่าน”

ภาพประกอบ วาดโดย Vincent van Gogh

-๓-

ว่าไปแล้ว ความรู้จำนวนมากของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยต่างๆก็มาจากการรู้จักสงสัยและตั้งคำถามง่ายๆอย่างที่กาลิเลโอทำเป็นตัวอย่างนี้แหละครับ สมัยที่บวชเณรอยู่ มีหลวงพี่องค์หนึ่งอยู่กุฏิเดียวกัน ท่านไม่เรียนบาลีและนักธรรมอย่างพวกเรา เพราะท่านเห็นว่าเป็นเรื่องปริยัติอันเป็นเพียงเปลือกของพระพุทธศาสนา ท่านเป็นพระกรรมฐาน เวลานอนเชื่อไหมครับว่าหลวงพี่ท่านพยายามนอนในท่า “ลีโอสยาสน์” อันเป็นท่านอนที่พระอรรถกถาจารย์บันทึกไว้ว่าเป็นท่านอนของพระพุทธเจ้า ในอรรถกถานั้นท่านกล่าวว่า ลิงโตเป็นสัตว์ที่ถือเรื่องท่านอนที่สุด ก่อนนอนลิงโตทุกตัวจะกำหนดสติ นอนตะแคงขวา กำหนดรู้ว่าปลายเท้าของตนจะต้องซ้อนเป็นระเบียบ หากตื่นนอนแล้วพบว่าเท้าไม่อยู่ในตำแหน่งเดิม ลิงโตจะลงโทษตนเองด้วยการไม่ลุกไปกินอาหาร จะกำหนดสติแล้วนอนใหม่ ตื่นมาหากพบว่าเท้าวางเป็นระเบียบเหมือนเมื่อก่อนจะนอน จึงจะลุกไปหากิน พระพุทธเจ้านั้นทรงนอนในท่าลีโอสยาสน์ ท่านไม่บอกว่าทรงใช้หมอนหรือไม่ แต่เราเชื่อว่าไม่ทรงใช้ เราจึงปั้นรูปพระนอนให้นอนตะแคงขวา เอามือข้างขวาเท้าศีรษะ หลวงพี่ของผมท่านก็พยายามนอนอย่างนั้น

ท่านอนของพระพุทธเจ้าตามที่เราเชื่อกันนั้นดูๆก็ผิดธรรมชาติ แต่เราก็ไม่เคยสงสัยกัน ผมนั้นสงสัยเรื่องนี้มานานแล้ว แต่ก็ไม่ได้พูดกับใคร จนเมื่ออินเตอร์เน็ตสมัยนี้ช่วยให้เราค้นอะไรได้ง่ายๆ ผมก็ค้นว่าจริงๆลิงโตนอนแบบไหน เป็นอย่างพระอรรถกถาจารย์ท่านว่าหรือไม่ รูปที่ผมพบไม่บอกว่าเป็นอย่างนั้น ลิงโตกับหมานั้นว่าไปแล้วก็นอนไม่ต่างกัน มีหลายท่า ตามเหตุปัจจัยและสภาพ

แวดล้อม ลองดูรูปข้างล่างนี้สิครับ จะยืนยันได้ว่าจินตนาการเรื่อง สี่ไฮยาสน์หรือการนอนของราชสีห์โดยพระอรรถกถาจารย์นั้น ไม่ตรงกับความเป็นจริง

นี่แหละครับ สี่ไฮยาสน์ของจริง ช่างภาพเขาถ่ายมาจากทุ่งหญ้าแอฟริกา น่ารักดีออก การนอนนั้นเป็นระบบที่ธรรมชาติ ออกแบบให้เราใช้เป็นภาวะเพื่อการพักผ่อน จึงต้องเป็นสิ่งที่พึงดำเนินไปอย่างสบายที่สุด เพื่อให้การพักผ่อนนั้นมีประสิทธิภาพสูงสุด ผมไม่เคยเชื่อเรื่องพระพุทธรูปเจ้าทรงนอนด้วยท่าที่ผิดธรรมชาตินั้น เพราะมองไม่เห็น

เหตุผลว่าทำไมพวกเราจะต้องกะเกณฑ์ให้ทรงนอนอย่างผิดธรรมชาติเช่นนั้น การเป็นมหาบุรุษสำหรับผมจะนอนท่าไหนก็ไม่แปลก ก็นำคิดว่าเรื่องง่ายๆอย่างนี้ ทำไมเราชาวพุทธไม่สงสัยกัน และความไม่สงสัยนั้นบางครั้งก็ก่อทุกข์ให้แก่ตน อย่างหลวงพี่ของผมที่เล่า ท่านเป็นคนชี้हुงุดหงิดเข้ากับใครก็ยาก ผมเดาว่าส่วนหนึ่งคงมาจากท่านนอนไม่พอนี้แหละ

ที่ผมชวนคุยเรื่องท่านอนสี่ไฮยาสน์นี้ก็เพื่อจะนำเข้าสู่เรื่องแนวคิดแบบอภิปรัชญากับการที่แนวคิดแบบนี้ถูกวิจารณ์โดยนักปรัชญาหรือนักวิทยาศาสตร์ในยุคปลายสมัยกลาง จนก่อให้เกิดความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเกิดแขนงหนึ่งของปรัชญาขึ้นคือญาณวิทยา ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์และญาณวิทยานั้นดำเนินมาด้วยกัน และสองสิ่งนี้แหละครับที่นำมนุษยชาติทั้งโลก

เข้าสู่ยุคใหม่อย่างที่เราเห็นกันในปัจจุบัน ในโลกสมัยใหม่นั้น เราแยกสองเรื่องต่อไปนี้ออกจากกัน คือ “ความเชื่อ” กับ “ความรู้” ในบางประเทศเช่นอเมริกา สังคมเขาแบ่งสองเรื่องนี้ออกจากกันอย่างชัดเจน และเมื่อแบ่งแล้วเขาก็กำหนดว่า สถานศึกษาอันดำเนินการโดยเงินภาษีของประชาชนนั้นจะสอนได้เฉพาะก็แต่สิ่งที่เข้าขั้นว่าเป็นความรู้เท่านั้น จะสอนอย่างอื่นไม่ได้เลย เพราะกำหนดอย่างนั้น สถานศึกษาของรัฐในประเทศเช่นนี้ก็ห้ามสอนศาสนา เพราะถือว่าสิ่งที่ศาสนาสอนไม่ใช่ความรู้ แต่เป็นความเชื่อ

วิทยาศาสตร์และญาณวิทยานั้นสนใจเรื่องหนึ่งเหมือนกัน คือสนใจว่า “ความรู้คืออะไร” ในทางญาณวิทยา ความรู้อาจมีได้หลายแบบ แต่แบบหนึ่งที่วงการญาณวิทยาถือว่าสำคัญมากก็คือความรู้ที่ได้มาจากการใช้อายตนะของมนุษย์เราไปแสวงหา ตัวอย่างก็เช่นเรื่องท่านอนของสิงโตที่ผมยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น ท่านอนของสิงโตที่กล่าวในคัมภีร์พุทธศาสนานั้นเกิดจากจินตนาการของท่านผู้แต่ง ไม่ได้เกิดจากการไปลงมือสำรวจจริงๆว่าสิงโตนอนอย่างไรเมื่อ “สี่ไฮยาสน์” แบบที่เกิดจากจินตนาการ ไม่ได้เกิดจากการไปดูของจริงในธรรมชาติ เราก็สามารถพูดได้ว่าเรื่องท่านอนของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเป็นเรื่องของความเชื่อ ไม่ใช่ความรู้ หากเราอยากจะมีความรู้ว่าพระพุทธองค์ทรงนอนจริงๆอย่างไร เราก็ต้องหาหลักฐานอันตรวจสอบได้ด้วยอายตนะมาเป็นเครื่องพิสูจน์ นั่นคือไปดูของจริงเลย แต่เราก็ทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะทรงปรินิพพานไปแล้ว จึงเป็นอันหมดทางที่จะหาความรู้ได้ว่าจริงๆทรงนอนอย่างไร ที่พอทำได้ก็คือหาหลักฐานแวดล้อม เช่นท่านอนของสิงโต เพื่อยืนยันว่าจินตนาการของท่านที่แต่งคัมภีร์พุทธ-

ศาสนาไม่ตรงกับความเป็นจริงที่ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ จากนั้นก็อนุมานต่อไปว่าพระพุทธเจ้าก็ไม่น่าจะทรงนอนอย่างที่คัมภีร์กล่าว ส่วนจะนอนอย่างไรยังเป็นปัญหา เราทำได้อย่างมากก็คืออนุมานจากหลักฐานแวดล้อมอื่นๆที่เชื่อว่าเข้าได้กับข้อมูลทางธรรมชาติที่ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ เช่นก่อนบวช ทรงแต่งงาน มีลูก ก็แปลว่าก็ทรงเป็นมนุษย์คนหนึ่ง ดังนั้นการนอนของท่านก็ไม่น่าจะต่างจากมนุษย์คนอื่น อย่างนี้เป็นต้น

ในประเทศที่เขาถือเรื่อง “โรงเรียนของรัฐจะสอนได้ก็เฉพาะความรู้เท่านั้น” การจะไปสอนว่าทรงนอนอย่างราชสีห์แบบที่คัมภีร์กล่าวย่อมกระทำไม่ได้ ไม่ใช่ว่าประเทศเหล่านี้เขารังเกียจศาสนา ไม่ใช่ครับ เขาเพียงแต่ต้องการสร้างวินัยให้แก่ชาติของเขาว่า สังคมต้องแยกให้ได้ว่าอะไรเป็นเพียงความเชื่อ ส่วนอะไรเป็นความรู้ หากอยู่บ้านนอนอยู่เฉยๆ คุณจะเชื่ออะไรไม่มีใครเขาว่า แต่หากคุณเป็นครู คุณจะสอนอะไร พูดอะไรให้นักเรียนฟัง หากสถานที่แห่งนั้นไม่ใช่โรงเรียนเอกชน แต่เป็นโรงเรียนของรัฐ ใช้เงินภาษีของประชาชน คุณก็ต้องรับผิดชอบว่าจะสอนได้ก็เฉพาะเรื่องที่พิสูจน์ได้ว่าเป็นความรู้แล้วเท่านั้น ไม่อย่างนั้นสังคมจะก้าวหน้าได้อย่างไร

โปรดสังเกตนะครับว่า เหตุผลที่สังคมแบบนี้เขาใช้แบ่งว่าอะไรเป็นความรู้ อะไรเป็นความเชื่อ ที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือเหตุผลที่ว่าความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาสังคม ความเชื่อนั้นบางอย่างอาจเป็นคุณ แต่หลายอย่างก็เป็นโทษ กล่าวง่ายๆคือ ความเชื่อเป็นเรื่องไม่แน่นอน บางครั้งก็ดี บางครั้งก็ร้าย ดังนั้นจะใช้ความเชื่อเป็นฐานในการพัฒนาสังคมไม่ได้ เหตุผลเรื่องสังคมเราต้องการ

ความรู้เพื่อเป็นฐานของการพัฒนาสังคมนี้ว่าไปแล้วก็เกิดมาพร้อมๆ กับการที่มีนักคิดจำนวนหนึ่งวิจารณ์แนวคิดทางอภิปรัชญาเช่น ศาสนาว่า เนื่องจากเป็นความเชื่อ ดังนั้นบางคราวเราก็จะเห็นว่ามี การใช้ความเชื่อทางศาสนาในทางลบก็มี ในทางบวกก็มาก ในทางลบก็เช่น บางสมัยมีการล่าพวกแม่มด ด้วยความเชื่อทางศาสนาว่า คนเหล่านี้เป็นพวกนอกรีต มีคนถูกเผาทั้งเป็นไม่น้อยในอเมริกายุค ที่มีการล่าแม่มด ในทางที่เป็นคุณก็เช่น มีการจัดตั้งสถานที่ สงเคราะห์คนยากจน ด้วยความเชื่อว่าการทำเช่นนั้นเป็นการดำเนิน รอยตามพระศาสดา อย่างนี้เป็นต้น แต่ถ้าเราเปลี่ยนความเชื่อเป็น ความรู้ สิ่งที่เราเรียกว่าความรู้นั้นจะเป็นคุณเพียงอย่างเดียว เป็นไป ไม่ได้ที่ความรู้จะเป็นโทษ เหตุที่ทำให้ความรู้เป็นคุณเพียงอย่าง เดียวก็เพราะ ความรู้เป็นสิ่งที่แน่นอน ส่วนความเชื่อไม่แน่นอน

คำว่า “แน่นอน” หรือที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า “Certain” นั้น หมายความว่า “เถียงไม่ได้” เช่นข้อความว่า “เกลือไม่หวาน แต่ เค็ม” เถียงไม่ได้ ใครเถียงเราก็มีวิธีพิสูจน์ เช่นให้ลองกินเกลือ เมื่อกินแล้วเค็ม ก็เป็นอันไม่ต้องเถียงกันต่อ ในแง่นี้ ประโยคว่า “เกลือเค็ม” หรือ “น้ำตาลหวาน” เป็นต้นก็แน่นอน แต่ข้อความว่า “ฝิปอบเข้าสิงยายทองอยู่ แกจึงชอบกินของดิบอย่างนั้น” อันนี้ไม่แน่นอน เพราะยังเถียงได้ว่าที่ยายทองอยู่ชอบกินของดิบอย่างนั้น อาจไม่ใช่เพราะฝิปอบ แต่เพราะสาเหตุอื่นๆ ข้อความที่เถียงได้ สงสัยได้ เช่นนี้เราไม่ถือว่าเป็นความรู้ เพราะคุณสมบัติที่สำคัญของ การที่ข้อความใดๆก็ตามจะเป็นความรู้ก็คือเถียงไม่ได้

ข้อความที่ผมบอกว่า “เถียงไม่ได้” นี้ผมใช้ในความหมาย ทั่วไป คือหมายความว่ามีความหนักแน่น คนบางคนนั้นชอบเถียง

และสามารถเถียงได้ทุกเรื่อง เช่นเราบอกว่า “ตามแนวคิดของนักปรัชญาอังกฤษท่านหนึ่งชื่อDavid Hume การที่เราเห็นดวงอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออกทุกเช้ามีความหมายเพียงว่า เท่าที่ผ่านมา เราเห็นพระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันออก เราสรุปได้เพียงเท่านี้ แต่จะสรุปว่าพระอาทิตย์ต้องขึ้นทางทิศตะวันออกเสมอไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรจะทำให้เรามั่นใจอย่างนั้นได้ วันหนึ่งพระอาทิตย์อาจขึ้นทางตะวันตกก็ได้” อีตานักเถียงของเราคนนี้ก็บอกว่า “ไม่มีทาง” สมมติว่าเช้าวันหนึ่ง พระอาทิตย์แทนที่จะขึ้นทางตะวันออก กลับไปขึ้นทางตะวันตกเอาเสียอย่างนั้น เราเลยพูดกับอีตานักเถียงคนนี้ว่า “เห็นไหม พระอาทิตย์ขึ้นทางตะวันตกจริงๆ” อีตาคนนี้ก็กลับพูดกับเราเฉยๆ “สำหรับผม พระอาทิตย์ขึ้นทิศไหนเป็นทิศตะวันออกสำหรับผมเสมอ ดังนั้นไม่มีวันที่พระอาทิตย์จะขึ้นทางตะวันตก” เราก็ได้แต่ปลง หมดทางเถียงแก เห็นไหมครับ คนเราบางคนนั้นไม่มีอะไรที่เถียงไม่ได้ ตามตัวอย่างข้างต้นนี้แล

เมื่อตระหนักในความจริงเกี่ยวกับอุปนิสัยของสัตว์โลกเช่นนี้ ผมจึงใช้คำว่า “เถียงไม่ได้” อย่างธรรมดาๆที่สามัญมนุษย์ทั้งหลายเขาเข้าใจกัน ไม่รวมเวไนยสัตว์พันธุ์พิเศษอย่างอีตานักเถียงข้างต้น เมื่อเราเถียงกันว่าโลกกลมหรือแบนกันแน่ แล้วมีคนขี้นานออกไปนอกโลกแล้วถ่ายรูปโลกมาให้เราดู เห็นเป็นก้อนกลมๆ ไม่แบนเท่านี้เราก็สรุปได้ว่า ข้อความว่า “โลกกลม” เเถียงไม่ได้ เพราะเห็นกับตาจะๆอย่างนั้นจะเถียงได้อย่างไรครับ

ว่าไปแล้ว นักปรัชญาส่วนใหญ่ก็นั้นเนื่องจากเป็นคน ก็ย่อมจะใช้สามัญสำนึกเหมือนคนทั่วไปเวลาที่ต้องพูดถึงอะไรในทางปรัชญาจะมียกเว้นบ้างก็เป็นประเภทเวไนยสัตว์ส่วนน้อยที่ผมอาจพูดถึง

พวกนี้บ้างข้างหน้า หากไม่ลืม เมื่อเห็นว่าอะไรก็ตามที่ปรากฏโด้งๆ แก่สายตาหรืออายตนะอื่นๆเป็นเรื่องที่เราต้องยอมรับว่าเถียงไม่ได้ นักปรัชญาที่สนใจจะหาว่าความรู้คืออะไรจึงยินดีจะใช้เกณฑ์เรื่องการตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสเป็นฐานของการบอกว่า “นี่คือความรู้” ก็ง่าย ๆ ครับ อะไรก็ตามที่เราอยากจะยกขึ้นจากความเชื่อไปเป็นความรู้ สิ่งนั้นต้องตรวจสอบได้ว่าจริงหรือเท็จผ่านทางอายตนะของมนุษย์ธรรมดาๆนี้แหละ

นักปรัชญาที่ใช้เกณฑ์เรื่องการตรวจสอบได้ด้วยอายตนะนี้ต่อมา วงการปรัชญาที่บัญญัตินามให้ว่าพวก “Empiricist” แนวคิดของคนเหล่านี้เราก็เรียกว่า “Empiricism” วงการปรัชญาไทยเราแปลคำนี้ว่า “ประสบการณ์นิยม” บ้าง “ประจักษ์นิยม” บ้าง ชื่อภาษาบาลีสันสกฤตเหล่านี้บางทีก็ดูซัดๆเขินๆ เนื่องจากเป็นคำสมาส ถ้าเป็นคำแขกล้วนๆก็ไม่ซัดตา แต่หากมีคำอื่นด้วยก็แปลกๆ แต่ใช้ไปนานๆเราก็คุ้น เช่นคำว่า “ห้างสรรพสินค้า” เป็นคำสมาสอย่างพันทวง คำว่า “แฟนานูแฟน” ที่ผมใช้ก็เช่นกัน เอาเป็นว่าเราจะเรียกนักปรัชญาที่ใช้เกณฑ์เรื่องอายตนะสำหรับบอกว่าอะไรสมควรจัดเป็นความรู้หรือไม่นี้ว่าพวก “ประสบการณ์นิยม” ก็แล้วกัน ภาษามีไว้ใช้ ไม่ใช่มีให้ยึดมั่น อย่างท่านราชบัณฑิตทางภาษาไทยบางท่าน

-๔-

แนวคิดแบบประสบการณ์นิยมนี้อาจถือได้ว่าเป็นจุดแตกตัวในทางปรัชญาที่ก่อให้เกิดสาขาทางปรัชญาอย่างใหม่ที่เรียกว่า “ญาณวิทยา” ขึ้นจากของเดิมที่มีอยู่เพียง “อภิปรัชญา” เท่านั้น และแนวคิดแบบประสบการณ์นิยมนี้เองโดยเนื้อหาก็คงมีท่าทีที่เป็น

การวิพากษ์วิจารณ์อภิปรัชญาอยู่ในเนื้อหาของตัวเลยก็ว่าได้ เมื่อแนวคิดแบบประสบการณ์นิยมพัฒนามากขึ้น ก็มึ้นักปรัชญาในแนวนี้ที่ล้าค้ญเช่น A.J. Ayer เขียนหนังสือเรื่อง “*Language, Truth and Logic*” ประกาศว่า ข้อความทางอภิปรัชญาันั้นไร้ความหมาย เพราะตรวจสอบด้วยอายตนะไม่ได้ เรื่องนี้นับว่าเป็นเรื่องใหญ่ เป็นจุดหักเหที่ล้าค้ญช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ความคิดทางปรัชญาตะวันตก เวล่านี้วิชาอภิปรัชญาันั้นเสื่อมลงมาก แทบไม่มีนักปรัชญาคนใดในโลกเวลานี้ที่เชื่อว่ามึ้อะไรที่เร้นลับในจักรวาลนี้ อย่างที่อภิปรัชญาัทั้งหลายทั้งปวงว่าไว้ ในทางปรากฏการณ์ ก็ไม่มีใครในสมัยนี้สมัครใจจะเป็นนักอภิปรัชญา จนอาจกล่าวได้ว่านับจากนี้ไปคงไม่มีนักอภิปรัชญาเกิดอีกแล้วในโลก ผมเองตอนเขียนวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกก็เขียนเรื่องอภิปรัชญาของพุทธศาสนา แต่เมื่อเรียนจบแล้วก็ไม่เคยทำงานด้านนี้เลย มาร์กซก็เช่นกัน ตอนทำปริญญาเอกก็เขียนเรื่องอภิปรัชญา เมื่อจบแล้วก็หันหลังให้เลยเท่าที่ผมสังเกต อภิปรัชญาันั้นเหมาะจะเป็นเครื่องมือฝึกวิถายุทธทางความคิด ว่าเราจะคิดหรือจินตนาการเห็น “ความจริงที่เร้นลับ” อันอยู่พ้นอายตนะได้ลึค้ซึ่งเพียงใด แต่หากออกจากจินตนาการเหล่านั้นมาอยู่ในโลกแห่งอายตนะ แล้วเราเป็นคนทีเคารพและซื่อตรงต่อเหตุผลอย่างทีควรจะมีในนักปรัชญาทุกคน ผมเชื่อว่าจะไม่มึใครกล้าพูดว่าตนเชื่อในอภิปรัชญา ผมเองก็เช่นกัน ดังนั้นผมจึงไม่กล้ายืนยันเรื่องจ้านวนมากทีพุทธศาสนาสอน ผมจะยืนยันเฉพาะเรื่องทีผมเห็นว่าไม่ใช่ทัศนะทางอภิปรัชญาของพุทธศาสนาเท่านั้น

การบอกว่ “ข้อความทางอภิปรัชญาัทั้งหมดไร้ความหมาย” นั้น

แปลว่า “ทัศนะทางอภิปรัชญาทั้งหลายแม้จะขัดแย้งกัน แต่เนื่องจากทั้งหมดมาจากการจินตนาการว่าความจริงที่อยู่พ้นอายตนะ น่าจะเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น ท้ายที่สุดแล้วก็จะไม่มีทัศนะทาง อภิปรัชญาใดเอาชนะอีกฝ่ายได้” กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ หากมี แนวคิดสองอย่างขัดกัน หากฝ่ายหนึ่งสามารถหาหลักฐานที่อาจ ตรวจสอบด้วยอายตนะมายืนยันว่า “นี่ไงครับ ทัศนะของผมมี หลักฐานยืนยันชัดเจน” ความคิดนั้นก็เอาชนะอีกฝ่ายได้ทันที เช่นการเถียงกันด้วยเรื่องโลกกลมหรือแบน แต่ทัศนะทาง อภิปรัชญาสองทัศนะของสองศาสนาไม่อาจเอาชนะกันอย่างนั้นได้ เช่นศาสนาคริสต์บอกพระเจ้าสร้างโลก พุทธศาสนาบอกไม่ใช่ โลก เกิดเองตามธรรมชาติ สองข้อความนี้คือ “พระเจ้าสร้างโลก” กับ “ธรรมชาติสร้างโลก” กล่าวถึงของสองอย่างที่ตรวจสอบไม่ได้ด้วย อายตนะคือ “พระเจ้า” และ “ธรรมชาติ” เมื่อเป็นอย่างนี้สอง ทัศนะนี้ก็ไม่มีทางที่ฝ่ายใดจะเอาชนะอีกฝ่าย ว่าไปแล้ว ในทัศนะ ของ Ayer ข้อความของศาสนาคริสต์และพุทธข้างต้นไร้ความ หมายทั้งคู่ เพราะเราไม่รู้ว่า คำว่าพระเจ้าหรือธรรมชาตินั้นชี้ไปหา อะไรที่เป็นของจริงๆในธรรมชาติ คำว่า “แมว” มีความหมาย เพราะคำนี้ชี้ไปหาสัตว์ประเภทหนึ่งที่มีจริงในธรรมชาติ แต่คำว่า พระเจ้าและธรรมชาติไม่เป็นอย่างนั้น สองคำนี้จึงไม่มีความหมาย แนวคิดที่ไม่มีมีความหมายขัดกันก็สักแต่ว่าขัด ไม่มีใครเอาชนะใคร ได้ บางครั้งความขัดแย้งทางอภิปรัชญา ก็พบในศาสนาเดียวกัน นิกายเดียวกัน เช่นวัดพระธรรมกายสอนว่า “พระนิพพานเป็น อัตตา” ส่วนท่านพระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “พระนิพพานเป็น อนัตตา” เถียงกันอย่างไรก็ไม่จบดอกครับ คำว่า “นิพพาน” นั้นชี้

ไปหาอะไร เท่านั้นก็เป็นปัญหาแล้ว ยังคำว่าอนัตตาและอัตตาชี้ไปหาอะไรก็เป็นปัญหาต่อมา ท่านพระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “นิพพานคือการที่ความโลภโกรธหลงในใจมนุษย์หายไปอย่างสิ้นเชิง” ก็แปลว่าคำนี้ไม่มี “ของจริง” ในโลกแห่งอายตนะรองรับ เหมือนคำว่า “ดอกมะลิ” หรือ “นายสมภาร พรมทา” ความโลภโกรธหลงนั้นเป็นสภาพทางใจของคน อันนี้เป็นของมีอยู่จริง แต่เมื่อของจริงสามอย่างนั้นหายไป ท่านก็บัญญัติคำเรียกว่านิพพาน ในแง่นี้ นิพพานก็ไม่ใช่ของที่มีอยู่ ชื่อที่เราบัญญัติเรียกการหายไปของอะไรบางอย่างนี้มีมากพอสมควรในภาษาของมนุษย์ เช่นคำว่า “ความเจ็บ” เมื่อเสียงอีกทีก็หายไป ก็ปรากฏความเจ็บ ความเจ็บนั้นวัดไม่ได้ นะครับ เราวัดได้เฉพาะเสียง การหายไปของอะไรบางอย่างนั้นในทางภาษาเราอาจกำหนดให้เป็นคำนามได้ และปกติคำนามในภาษาก็มักมีคุณสมบัติได้ เช่นแมวสีขาว แมวสีดำ แต่คำนามที่มาจากการหายไปของอะไรบางอย่างนั้นก็มีคุณสมบัติเช่นนั้นไม่ได้ การหายไปของแมวจะบอกว่าเป็นสีอะไรไม่ได้ คำสองคำคือ “อนัตตา” และ “อัตตา” นั้นถูกใช้เป็นคุณศัพท์เพื่อบรรยายว่าพระนิพพานเป็นอย่างไร เมื่อพระนิพพานเป็นคำนามอันแสดงการหายไปของอะไรบางอย่าง ก็ระบุคุณสมบัติใดๆไม่ได้ ก่อนจะบอกว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา เราต้องชี้ก่อนว่าพระนิพพานนั้นเป็น “ของจริง” อย่างหนึ่ง แต่สิ่งที่ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ท่านทำได้ชัดเจนกระบวนการในขั้นต่อไปโดยที่ท่านไม่รู้ตัว

ทัศนะของวัดพระธรรมกายดีกว่าตรงที่บอก่านิพพานตามความเข้าใจของวัดเป็นของจริง มีลักษณะเป็นบ้านเป็นเมือง วัดขนาดได้ตั้งนั้นย่อมจะใส่คุณสมบัติใดๆก็ได้ให้แก่พระนิพพาน เช่นเป็นสี

อะไร มีกลิ่นอย่างไร เป็นต้น คำว่าอัสตาทิที่ทางวัดใช้ก็แปลว่า “อยู่ในนั้นแล้วเป็นสุขชั่วนิรันดร” อันนี้ก็เป็นคุณสมบัติ เมื่อนามคือนิพพานเป็นของจริง การใส่คุณสมบัติที่ว่านั่นให้ก็ไม่เป็นปัญหาสรุปคือในทางความคิด ทิศนะทางอภิปรัชญาของวัดพระธรรมกายมีระเบียบกว่า แต่ที่สุดก็มีปัญหาเหมือนกับทิศนะทางอภิปรัชญาอื่นๆ นิพพานที่เป็นมิติเร้นลับเหมือนสัจธรรมในศาสนาเทวนิยมนั้น ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ

อันที่จริง จุดตั้งต้นของความเข้าใจนิพพานของท่านพระพรหมคุณาภรณ์นั้นเมื่อเทียบกับของวัดพระธรรมกายจะเห็นว่าต่างกันตรงที่แบบของท่านเจ้าคุณนั้นอาจนำไปสู่การทำให้แนวคิดเรื่องนิพพานพ้นออกมาจากการเป็นทิศนะทางอภิปรัชญาแล้วกลายมาเป็นความรู้ได้ ท่านพุทธทาสก็นิยามนิพพานอย่างเดียวกันนี้ คือหมายถึงสภาพของใจที่ว่างจากอำนาจของความโลภโกรธและหลงสภาพเช่นนี้เป็นของจริง คือมีสภาพของใจที่เป็นอย่างนี้จริงๆ ในโลกของธรรมชาติ และสภาพของใจที่ว่านี้อาจตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ หากเราเปลี่ยนโจทย์เสียใหม่ โดยกล่าวถึงนิพพานในความหมายนี้แล้วตั้งคำถามที่ทำให้เรื่องนิพพานอยู่ในขอบเขตของการตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ เช่น “ทำอย่างไรจึงจะได้ลิ้มรสนิพพาน” ก็อาจเกิดความรู้อันเนื่องมาจากการตอบคำถามนี้ได้ ท่านพุทธทาสตอบว่า “เมื่อเลิกยึดมั่นในตัวเอง-ของกู จิตก็จะได้สัมผัสนิพพาน” คำตอบนี้สามารถตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ คือหากเราสงสัยว่าจริงไหม ก็ลองทำใจให้อยู่พ้นอำนาจของความยึดมั่นในอหังการและมมังการดู ผมทดลองแล้วครับ ก็ได้ผลตามที่ท่านว่าจริงๆ คือลดตัวเองของกูได้คืบหนึ่ง ใจก็เย็นลงได้คืบหนึ่ง ลดได้ศอก

ได้ว่า ก็น่าจะเกิดผลตามนั้น นิพพานของท่านพุทธทาสมีหลายระดับ ตั้งแต่นิพพานขนาดเล็กชั่วคราวชั่วคราว ไปจนถึงที่สันนิษฐานว่าน่าจะใหญ่โตสมบูรณ์แบบที่สุด ที่ผมทำได้นั้นน่าจะเป็นอย่างเล็กๆ เช่นอ่านพบว่ามีคนเขียนด่าผมในอินเทอร์เน็ตอย่างหยาบคายก็ทำใจว่า “นายสมภาร พรหมทาที่เขาด่านั้นเป็นคนละคนกับผม” คือทำใจว่าเขาด่าเราอย่างนั้นก็เพราะเขารู้จักเราไม่หมด เมื่อรู้ไม่หมด คนที่เขาด่าก็เป็นคนละคนกับเรา ก็ไม่ควรโกรธคนที่ด่า เทคนิคนี้ได้ผลมากทีเดียวครับ ผากท่านอาจารย์วรเจตน์และคณะนิติราษฎร์เอาไปใช้ดูน่าจะดีเหมือนกัน คนที่ด่าท่านเขาไม่รู้จักท่านเหมือนที่ท่านรู้จักตนเอง ดังนั้น “วรเจตน์” หรือ “ปิยบุตร” ที่เขาด่า จนขนาดบางทีหาว่าเนรคุณพระเจ้าอยู่หัวนั้นเป็นคนละคนกัน ก็ไม่ควรโกรธคนที่ด่า นี่คือเทคนิคที่ผมประยุกต์มาจากคำแนะนำของท่านพุทธทาส เป็นการปิดลูกกระสุนที่เมื่อเจาะเข้ามายังชีวิตเราได้ เราจะโกรธ ให้แฉลบจากเรา ไปโดนเป้าจริงๆของมันคือใครก็ไม่ทราบที่คนยิงเขาคิดว่าเป็นเรา นายสมภารที่เขาด่าก็อยู่ในหัวของคนด่า นายวรเจตน์ นายปิยบุตร ก็เช่นกัน ปล่อยให้ลูกกระสุนเหล่านั้นไปลงที่โน่นเถิดครับ พวกเราก็นอนหัวเราะชอบใจอยู่หิ่หิ่คนเดียว สนุกดี ที่เห็นสัตว์โลกทั้งหลายทำอะไรน่าขันอย่างนั้น (แต่อาจต้องระวังหน่อยก็ตรงที่อย่าชะล่าใจให้เวไนยสัตว์บางท่านที่ไม่มีอารมณ์ขันมาฆ่าเราผิดคนก็แล้วกัน)

ที่ผมแสดงมาเพียงสั้นๆข้างต้นนี้ท่านผู้อ่านก็น่าจะมองเห็นว่า คำสอนเรื่องนิพพานของพระพุทธศาสนาที่ตามจารีตท่านอธิบายว่าเป็นสภาวะทางอภิปรัชญา เมื่อแปลงมาเป็นสภาวะในทางญาณวิทยาแล้วก็เกิดความรู้ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากมายมหาศาล

นิพพานอย่างที่เราเถียงกันว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตานั้นไม่มีประโยชน์ ใช้ทำอะไรไม่ได้ นอกจากใช้เถียงกัน แต่นิพพานอย่างท่านพุทธทาสนั้นมีประโยชน์มาก ข้อความว่าด้วยนิพพานในงานเขียนของท่านพุทธทาสจึงไม่ใช่ทัศนะทางอภิปรัชญา แต่เป็นความรู้สงสัยได้ เมื่อสงสัยแล้วอยากพิสูจน์ว่าจริงหรือเท็จก็มีวิธี คือลองทำดู นิพพานอย่างอภิปรัชญานั้นสงสัยก็ไม่มีทางตรวจสอบดอกครับ เหมือนสงสัยว่าพระเจ้านี้หรือไม่ว่า หากพระเจ้านั้นเป็นพระเจ้าในทางอภิปรัชญาก็เป็นอันหมดหนทางตรวจสอบ แต่ถ้าเป็นอย่างอื่น เช่นที่มหากวีวิทรินทรนาถ ฐาคุรท่านว่า “พระเจ้าคือความรักที่มนุษย์เรามีต่อกัน” อันนี้ตรวจสอบได้ ข้อความว่าด้วยพระเจ้าในงานของกวีท่านนี้ก็เป็นความรู้ คือใช้งานได้จริง

แนวคิดแบบประสบการณ์นิยมในทางญาณวิทยานี้ผมเข้าใจว่าเป็นต้นตอที่ทำให้วิทยาศาสตร์ถือกำเนิดขึ้นและก้าวหน้ามาตามลำดับ โดยนับจากสมัยของกาลิเลโอเป็นต้นมา เวลานี้นักวิทยาศาสตร์เขาก็ก้าวรุดไปข้างหน้าทุกวัน ผิดกับฝ่ายอภิปรัชญาเช่นศาสนาที่ยังย่ำอยู่กับที่ ผมอ่านหนังสือเล่มหนึ่งของนักวิทยาศาสตร์ฝ่ายชีววิทยาคนสำคัญคือ Francis Crick เรื่อง “*The Astonishing Hypothesis*” (ผมเคยพูดถึงหนังสือเล่มนี้มาแล้วในวารสาร “ปัญญา” เล่มก่อนๆ) หนังสือเล่มนี้ท่านผู้เขียนประกาศชัดว่าจะค้นหาสิ่งที่เราเรียกกันว่า “ตัวตน” ของมนุษย์ ผ่านงานทางด้านวิทยาศาสตร์ ท่านผู้เขียนบอกว่าที่สนใจทำเรื่องนี้ทั้งที่อาจมีคนสงสัยว่าท่านจะมีคุณสมบัติเหมาะสมหรือ (เจ้าตัวได้รางวัลโนเบลก็จริง แต่ก็เป็นเรื่องอื่น ไม่ใช่เรื่องการค้นหาอัตตาของมนุษย์) ที่ท่านต้องทำเองก็เพราะท่านบอกว่าพึ่งพาฝ่ายศาสนาแล้วไม่ได้เรื่อง สามพัน

ปีมาแล้วที่ศาสนาต่างๆ พูดถึง “จิต” หรือ “วิญญาณ” ของคน แต่ก็บอกเราไม่ได้สักทีว่าหน้าตามันเป็นอย่างไร อยู่ที่ไหน หากอยากจะทดสอบว่ามีจริงหรือไม่ จะให้ทำอะไรบ้าง หนังสือเล่มนี้ผมอ่านแล้วแม้จะเห็นว่าท่านผู้เขียนยังไปไม่ไกลอะไรนัก แต่สิ่งที่ท่านเสนอก็ให้ความรู้ทางบวกเกี่ยวกับเรื่องอัตตาหรือตัวตนของมนุษย์ได้มากกว่าศาสนา นักศาสนานั้นเก่งเรื่องให้ความรู้ด้านลบ คือบอกว่า “ที่คุณว่ามานั้นใช้ไม่ได้” แต่ก็ไม่เคยบอกเราว่า ที่ใช้ได้มันเป็นอย่างไร ละพ้อมหาจำเริญ

ท่านพุทธทาสนั้นพูดเสมอครับว่า “พระพุทธศาสนาที่แท้ไม่เป็นอภิปรัชญา แต่เป็นวิทยาศาสตร์” ท่านอาจารย์ระวี ภาวิไลไม่เข้าใจท่านพุทธทาส เลยให้สัมภาษณ์ผมเมื่อหลายปีก่อนว่าไม่เห็นด้วยกับการที่ท่านพุทธทาสกล่าวอย่างนี้ สำหรับอาจารย์ระวี พุทธศาสนาเหนือกว่าวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์นั้นคิดอะไรด้วยสมองธรรมดาๆ แต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ด้วยพระปัญญาญาณ นำตลกคือท่านอาจารย์ระวีเป็นนักวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ตะขิดตะขวงใจที่จะรับแนวคิดทางอภิปรัชญา พุทธศาสนาอย่างที่ท่านอาจารย์ระวีเข้าใจนั้นเป็นอภิปรัชญา ลีกลีบ ตรวจสอบไม่ได้ ท่านพุทธทาสเป็นพระแท้ๆ อยู่ใกล้พระพุทธเจ้ามากกว่าท่านอาจารย์ระวีท่านยังไม่อาจรับพระพุทธศาสนาในความหมายนั้นได้ ความต่างของสองท่านนี้สำหรับผมอยู่ที่ความเป็นผู้ซื่อตรงต่อเหตุผล ผมเคยไล่ถามท่านอาจารย์ระวีในการสัมภาษณ์ไปเรื่อยๆ เกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างที่ท่านเข้าใจ เมื่อถึงจุดหนึ่ง ท่านตอบไม่ได้ ท่านก็ตัดบทว่า “ผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ท่านต้องพูดเรื่องจริงซิ คุณไม่ต้องถาม”

ที่ผมกล่าวเรื่องท่านอาจารย์ระวีและท่านพุทธทาสมานี้ก็เพื่อ

แสดงว่า เมื่อกล่าวถึง “วิทยาศาสตร์” โปรตได้เข้าใจว่าผมกำลังกล่าวถึงระบบการแสวงหาความรู้อย่างหนึ่งที่มีจารีตเกี่ยวข้องอย่างแน่นหนากับการใช้อายตนะเป็นเครื่องมือ “วิทยาศาสตร์” กับ “นักวิทยาศาสตร์” เป็นคนละอย่าง ในบางกรณีสองสิ่งนี้อาจไปทางเดียวกัน แต่ในบางกรณีอาจไม่จำเป็นต้องไปด้วยกัน ไม่ต้องเอาอื่นไกลครับ เซอร์ไอแซค นิวตันนั้นเรารู้กันว่าเป็นนักวิทยาศาสตร์ยิ่งใหญ่ปานใด แต่ท่านผู้นี้ก็เชื่อเรื่องอภิปรัชญาในศาสนาคริสต์อย่างที่เราเรียกได้ว่าเข้มข้นอาจจะมากกว่าพระสันตะปาปาเสียด้วยซ้ำ อาจารย์ที่คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยของผมนั้นบางท่านเป็นพวกทรงเจ้าเข้าผี เคยเขียนหนังสือทำนายว่าโลกจะแตกเมื่อหลายปีก่อน แล้วเสนอทางออกว่าเราต้องรีบเร่งทำสมาธิ เพื่อจะได้เข้าฌานเหาะไปอยู่ที่อื่นเมื่อโลกแตก เห็นไหมครับว่าการเป็นนักวิทยาศาสตร์ไม่จำเป็นต้องไปทางเดียวกับวิทยาศาสตร์ ผมอ่านเอกสารเรื่องโลกแตกของท่านอาจารย์ท่านนั้นแล้วก็สงสัยอยู่ว่าท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ก็น่าจะรู้ว่าข้างบนนั้นมันไม่มีอากาศหายใจ และก็หนาวมากด้วย เรานั่งเครื่องบินบ่อยๆจะทราบ แล้วจะเหาะไปไหนกันล่ะครับ ท่านอาจจะเชื่อว่าสมาธิทำให้ปัญหาที่ผมนยกมาไม่เกิด แต่ผมก็ยังสงสัยอยู่ เมื่อสงสัยผมก็เลยไม่รับเรื่องพระโมคคัลลานะเหาะไปนอกอวกาศ จนหลงทางกลับไม่ได้ พระพุทธเจ้าต้องไปพากลับ เพราะผมสงสัยว่าสองท่านคงไม่ได้พกลังอากาศไปด้วย แล้วตำแหน่งที่ท่านไปเขามันเลยระบบสุริยะของเราออกไปมากโข แค่นี้ดวงจันทร์เราก็ต้องเอาอากาศจากโลกเราสูบใส่ลงไปด้วย

เวลาผมอ่านงานเขียนทางเทววิทยาของนิวตัน บอกตรงๆครับ

ผมขงถูก หากเกิดยุคเดียวกัน ผมคงไม่กล้าคบหาสมาคมอีตาคอนนี้ เพราะแกดูเป็นคนคลั่งศาสนามากเอาการ นักวิทยาศาสตร์ในโลก นั้นแปลกที่จำนวนไม่น้อยเป็นพวกคลั่งศาสนาอย่างนี้แหละ ในบ้าน เราก้มีไม่น้อย บางท่านไม่ถึงขั้นเป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นหมอ พอ มารู้เรื่องศาสนาพุทธหน่อยก็เคลิ้มไปเสียใหญ่โต เขียนหนังสือ ออกมามากมาย (แล้วขายดีเป็นเทน้ำเทท่าเสียด้วย) ซึ่งล้วนเป็น เรื่องอภิปรัชญาเชิงโรแมนติกของพุทธศาสนาทั้งนั้น ไม่สู้มีอันไหนที่ พอจะเรียกว่าเป็นความรู้ได้เลย แปลว่าวิทยาศาสตร์ที่คนเหล่านี้ เรียนมาไร้ค่า ไม่มีผลต่อการจัดระเบียบความคิดของตนแม้แต่น้อย มองอย่างนี้เราก้ น่าจะขอบคุณนักวิทยาศาสตร์ทุกอย่างท่าน ดร. บัญชา ธนบุญสมบัติ ที่ท่านออกมาท้วงติงคนเขียนหนังสือทางด้าน วิทยาศาสตร์กับศาสนา แล้วอาจมีคนไม่ชอบท่านเนื่องจากไป วิจารณ์หนังสือเล่มโปรดของเขา หรือนักเขียนคนโปรดของเขา

คำว่า “วิทยาศาสตร์” ของท่านพุทธทาสมีความหมายในแง่ที่ เป็นคุณสมบัติ ถ้า ก. มีคุณสมบัตินี้เป็นวิทยาศาสตร์ ก็หมายความว่า ก. นั้นหากเป็นระบบการแสวงหาความรู้ ก็ใช้อาตนะของมนุษย์เป็น เครื่องมือหลัก ไม่ใช่ศรัทธา การเดา ญาณพิเศษ หรือลางสังหรณ์ หากเป็นความรู้ ก็เป็นสิ่งที่ตรวจสอบไล่เสียดได้ไปจนตลอดสายว่า มาได้อย่างไร สงสัยก็หาทางจับผิดได้ คำสอนเรื่องกรรมในพุทธ- ศาสนานั้นท่านพุทธทาสกล่าวว่าเป็นอภิปรัชญาก็ได้ เป็นวิทยา- ศาสตร์ก็ได้ ถ้ากรรมเป็นเรื่องทางอภิปรัชญา ก็ไม่ต้องไปสงสัยอะไร ทั้งสิ้น เพราะทุกครั้งที่เราสงสัย จะมีนักคิดแนวอภิปรัชญาเขามา ปกป้องให้เสมอ เช่นเราสงสัยว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนว่าทำชั่วได้ ชั่ว ทำดีได้ดี แต่นักการเมืองบางคนเราเห็นว่าชั่วมหาศาล แต่ก็สุข

สบายร่ำรวย นี่แปลว่ากฎแห่งกรรมเป็นเท็จใช่ไหม นักอภิปรัชญา ก็
จะปกป้องว่า “คิดอย่างนั้นไม่ได้นะพ่อคุณ นรกจะกินหัว ที่คนนั้น
เขาร่ำรวยสุขสบายอย่างนั้นเพราะกรรมดีที่เขาเคยทำในชาติปาง
ก่อนไง ไม่ต้องห่วง กรรมชั่วที่เขาทำเวลานี้หากไม่ทันใช้ชาตินี้ชาติ
หน้าเขาต้องได้รับแน่” ลักษณะสำคัญของแนวคิดทางอภิปรัชญา
คือต้อนอย่างไรก็ไม่จน ผิดกับวิทยาศาสตร์ที่ต้อนได้ วันไหนก็
ตามทีความรู้ทางวิทยาศาสตร์อันเคยเป็นที่ยอมรับถูกต้อนให้จน
ด้วยหลักฐานใหม่ๆ นักวิทยาศาสตร์เขาจะยอมรับและยกเลิกความรู้
นั้น เป็นอย่างนี้มาตลอด ผมยังเคยคิดเลยว่า เอาไปเอามา นัก
วิทยาศาสตร์แท้นั้นปลงง่ายไม่ยึดมั่นมากกว่านักศาสนาแนว
อภิปรัชญา

ภาพประกอบ วาดโดย Vincent van Gogh

-๕-

ที่ผ่านมานั้นผมชวนท่านผู้อ่านสนทนาว่า แนวคิดแบบประสพ-
การณ์นิยมในทางญาณวิทยานั้นสนับสนุนให้เกิดการแสวงหาความรู้
แขนงหนึ่งที่สำคัญของมนุษย์เรามากคือวิทยาศาสตร์ แต่นอกจาก
วิทยาศาสตร์ เราทราบดีว่ามีวิทยาการอีกแขนงหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้
กันคือคณิตศาสตร์ คนส่วนใหญ่ที่นั่นแยกไม่ออกจากวิทยาศาสตร์กับ
คณิตศาสตร์ต่างกันอย่างไร คนสำคัญๆในทางวิทยาศาสตร์เช่นนิ-
วตันหรือไอน์สไตน์เราถือว่าเป็นคนสำคัญในทางคณิตศาสตร์ด้วย
นิวตันนั้นถึงกับเป็นคนคิดค้นวิธีการทางคณิตศาสตร์บางแบบเพื่อใช้
ในงานทางวิทยาศาสตร์ของตน ไอน์สไตน์แม้ไม่ได้สร้างคณิตศาสตร์
ขึ้นอย่างนิวตัน แต่ก็เป็นผู้ให้ความเห็นที่สำคัญอันส่งผลกระทบต่อ
ความเข้าใจเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ ผมขออนุญาตใช้เนื้อที่นับจากนี้ไป
เสนอเรื่องคณิตศาสตร์ โดยจะโยงให้เห็นว่าในทางญาณวิทยา
คณิตศาสตร์คืออะไร และสิ่งนี้ต่างหรือเหมือนวิทยาศาสตร์อย่างไร

ผมนั้นถนัดอธิบายอะไรๆด้วยนิทาน ก็ขอสมมตินิทานสักเรื่องก็
แล้วกัน เรื่องมีว่า ครั้งหนึ่งไม่นานเท่าไร มีชายคนหนึ่งชื่อนาย
สมภาร พรหมตา เป็นอาจารย์สอนปรัชญาอยู่ที่ประเทศไทย วันหนึ่ง
แกนั่งเครื่องบินไปต่างประเทศ เครื่องบินตกตอนแกนอนหลับ มา
รู้สึกตัวตื่นก็พบว่าตนเองนอนสลบอยู่ที่ชายหาด มีคนจำนวนหนึ่ง
มามุงดูแก ทำทางเป็นคนป่า เพราะนุ่งใบไม้และถือหอกที่ทำจากไม้
แหลมๆ คนพวกนี้ส่งเสียงอู้อ้อๆ นายสมภารฟังไม่เข้าใจ เมื่อเห็น
ว่านายสมภารไม่ตาย คนพวกนี้ก็มาช่วยพยุงให้แกลุก แล้วพาเดิน
เข้าไปในเพิงที่สร้างไว้ใต้อาเล่ชายหาดไป จากนั้นก็หาน้ำหาท่ามา
ให้แกกิน

นายสมภารไม่รู้ตัวอยู่ที่ไหน ตอนแรกคิดว่าจะหาทางกลับบ้าน แต่อยู่นานเข้าก็ปลงว่าอย่างไรก็คงตายที่นี่แหละ อยู่มานาน แกก็ค่อยๆ เรียนรู้ภาษาของคนป่าเหล่านั้นจนพูดกันรู้เรื่อง วันหนึ่งนายสมภารนึกอย่างไรไม่ทราบบอกให้คนป่าเหล่านั้นไปหาไหมมา ๔ ใบ แล้วแบ่งคนป่าออกเป็นสองพวก แต่ละพวกจะมีไหมในครอบครอง ฝ่ายละสองใบ นายสมภารบอกพวกเขาว่า ในไหมใบแรกของสองฝ่าย ให้แต่ละฝ่ายหาเปลือกหอยจำนวนเท่ากันใส่ลงไป ตอนใส่นายสมภารจะไม่มอง พวกเขาจะใส่ลงไปก็อันก็ได้ แต่ต้องเท่ากันในแต่ละไห เมื่อทำเสร็จ นายสมภารก็หันหน้ากลับมา แล้วบอกว่า ไหมใบที่สองก็ให้สองฝ่ายทำอย่างเดียวกัน คือใส่เปลือกหอยลงไปเท่าใดก็ได้ แต่จำนวนของสองฝ่ายต้องเท่ากัน สรุปคือสองฝ่ายมีไหมสองใบเหมือนกัน สมมติเรียกว่า ก. และ ข. ใน ก. และ ข. ของแต่ละฝ่าย มีเปลือกหอยจำนวนเท่ากันกับของอีกฝ่าย

แล้วนายสมภารก็บอกสองฝ่ายว่า ให้ย้ายเปลือกหอยจาก ก. ไปไว้ที่ ข. จำนวนหนึ่ง เท่าใดก็ได้ แต่จำนวนที่ย้ายของสองฝ่ายต้องเท่ากัน พวกนั้นก็ทำตาม แล้วนายสมภารก็บอกว่า ลองนับเปลือกหอยใหม่ จะพบว่า ไหม ก. ของสองฝ่ายจะมีเปลือกหอยเท่ากัน และในไหม ข. ก็จะทำเท่ากันเช่นกัน คนเหล่านั้นก็ลองนับดูพบว่า เป็นตามคำทำนาย พวกเขาขนลุก เพราะเห็นด้วยตานายสมภารไม่ได้หันมามองเลย แต่ก็รู้ว่าในไหมสองใบมีเปลือกหอยจำนวนเท่ากัน น่าอัศจรรย์จริงๆ ตั้งแต่นั้นมาพวกเขาก็กราบไหว้นายสมภาร ทำนองกราบไหว้เทวดา นายสมภารได้แต่หัวเราะอยู่ในใจ รู้สึกว่าคณิตศาสตร์ง่ายๆ ที่เรียนมาจากชั้นประถมทำให้แกลายเป็นเทวดาในสายตาของคนป่าเหล่านี้ได้ อานิสงส์ของคณิตศาสตร์ง่ายๆ

นี้ทำให้แกไม่ต้องทำงานอะไร แต่ก่อนพวกเขายังให้แกช่วยหาน้ำหรือก่อไฟ แต่เดี๋ยวนี้ไม่ต้อง เทวดาไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในโลกเป็นพวกไม่ต้องทำงาน นั่งกินนอนกินสบายๆไป นิทานก็จบลงเพียงเท่านี้

จากนิทานข้างต้นนี้ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ในสายตาของคนป่านายสมภารเป็นผู้วิเศษเพราะไม่ได้มองว่าคนป่าทำอะไรก็สามารถรู้เหตุการณ์ทั้งหมดได้ ในทางปรัชญานั้นมีความรู้อยู่อย่างหนึ่งที่เราเรียกกันในภาษาอังกฤษว่า “A Priori Knowledge” อันมีความหมายง่ายๆว่า “ความรู้ที่ไม่ต้องใช้อายตนะเช่นตาเป็นต้นไปดูก็รู้ว่าอะไรเป็นอะไร” ที่ผมสมมติเรื่องนายสมภารข้างต้นก็เพื่อจะแสดงว่า สิ่งที่คนป่าไม่รู้ก็คือความรู้ชนิดที่ว่านี้ แต่นายสมภารรู้ เนื่องจากตะแกลสอนปรัชญา แกเลยหลอกคนป่าได้ว่ามีบางสิ่งที่แกหลับตาก็รู้ คนป่านั้นไม่รู้จักของแบบนี้ พวกเขารู้แต่ของที่ต้องใช้ตาหูฟังเป็นต้น พอมีคนรู้อะไรที่พวกเขาใช้ตาหูจึงรู้ แต่คนนั้นหลับตาก็รู้ เขาก็ย่อมทิ้งเป็นธรรมดา

คณิตศาสตร์นั้นเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดของความรู้แบบไม่ต้องใช้อายตนะ “สองบวกสองเป็นสี่” ข้อความนี้ไม่ต้องการการนับของจริง การนับหรือรวมของไม่ใช่หลักฐานที่แสดงว่าคณิตศาสตร์ถูกต้องตรงข้าม เพราะคณิตศาสตร์ถูกต้องก่อนแล้ว เราจึงเอามาประยุกต์ใช้ในการนับของ จะเห็นว่าสถานะของความรู้แบบคณิตศาสตร์นั้นต่างจากวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์จะถูกต้องก็ต่อเมื่อข้อมูลทางอายตนะเป็นไปตามที่ทำนายก่อน ข้อมูลทางอายตนะจึงเป็นสาเหตุของความน่าเชื่อถือของวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อก้าวถึงคณิตศาสตร์ทิศทางมันกลับกัน คณิตศาสตร์ถูกต้องก่อน เราจึงเอาคณิตศาสตร์

นั้นมาใช้กับของจริงในโลก เช่นนับเงิน สมมติว่าผมไปซื้อของ ราคา ๑ ล้านบาท ผมพกเงินไปใบละพันกระสอบหนึ่ง ผมยังไม่รู้หรอกครับว่าจะให้เขาไปกี่ใบ ต้องคำนวณก่อนโดยเอาจำนวน ๑,๐๐๐ นั้นไปหารจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ ผมจึงทราบว่าต้องให้เขาไป ๑,๐๐๐ ใบ เห็นไหมครับว่าการให้ใบละพันเขาไปพันใบนั้นไม่ใช่เครื่องแสดงว่า การคำนวณทางคณิตศาสตร์ของผมถูกต้อง ตรงข้าม การคำนวณทางคณิตศาสตร์ต้องถูกต้องก่อน จากนั้นเราจึงใช้คณิตศาสตร์นั้นไปยืนยันการจ่ายเงิน เมื่อจ่ายไปแล้วไม่แน่ใจเราก็มานั่งนับใบละพันจำนวนพันใบนั้นรวมกันอีกทีก็ได้ จะเห็นว่ามันจะรวมได้ ๑ ล้านบาทพอดี ไม่ขาดไม่เกิน

ความมหัศจรรย์ของคณิตศาสตร์นั้นเป็นเรื่องน่าสนใจ สำหรับท่านผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคย ผมขอเล่าสั้นๆว่า คณิตศาสตร์นั้นอาจแบ่งได้เป็นสองแขนงหลักๆ คือส่วนที่ว่าด้วยตัวเลขหรือจำนวน กับส่วนที่ว่าด้วยพื้นที่ ส่วนที่ว่าด้วยตัวเลขนั้นก็คือเลขคณิต พีชคณิต เป็นต้น ส่วนที่ว่าด้วยพื้นที่ก็เช่นเรขาคณิต วิชาคณิตศาสตร์นั้นต่างจากวิทยาศาสตร์อีกอย่างหนึ่งคือ วิทยาศาสตร์เป็นของใหม่ แต่คณิตศาสตร์เก่ากว่ามาก ในอินเดียสมัยพุทธกาล คนอินเดียเขาเรียนคณิตศาสตร์กันแล้ว พระพุทธเจ้าก็ทรงรู้คณิตศาสตร์เป็นอย่างดี ชาวกรีกในยุคเดียวกันนั้นก็รู้คณิตศาสตร์เช่นเดียวกัน นักคณิตศาสตร์คนสำคัญของกรีกคือยูคลิดนั้นมีชีวิตอยู่ใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้า มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งว่า คณิตศาสตร์ของอินเดียที่น่าสนใจเรื่องตัวเลขมากกว่าพื้นที่ ส่วนพวกกรีกสนใจเรื่องพื้นที่มากกว่าตัวเลข แนวคิดเรื่องตัวเลขของอินเดียจึงก้าวหน้ากว่ากรีก ส่วนพวกกรีกก็ก้าวหน้ากว่าอินเดียในเรื่องเรขาคณิต พวกกรีกนั้นไม่รู้จัก

เลข ๐ พวกโรมันที่ตามรอยคณิตศาสตร์อย่างกรีกมาก็ไม่รู้จัก เลขโรมันจึงไม่มีเลข ๐ อันเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางความก้าวหน้าในทางทฤษฎีจำนวนของพวกโรมัน เป็นอย่างนั้นมายาวนาน จนวันหนึ่งชาวอาหรับที่มารู้จักระบบจำนวนของอินเดียได้เอาระบบตัวเลขของอินเดียที่ประกอบด้วยเลข ๐ เข้าไปให้ชาวยุโรปรู้จัก จึงเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ในยุโรป คิดอย่างนี้คนทางเอเชียก็ควรภาคภูมิใจนะครับว่า ที่ฝรั่งเศสเจริญด้วยวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์เวลานี้ก็เพราะมีต้นตอทางความคิดในทางเอเชียเป็นฐานสำคัญให้ ฝรั่งเศสไม่ได้ฉลาดกว่าเราเลย

ที่น่าสนใจคือ เลข ๐ นั้นเกิดไม่ได้หากคนอินเดียไม่มีความคิดเรื่อง “ความว่าง” อันเป็นความคิดหลักในแทบทุกศาสนา ศาสนาฮินดู พุทธ เช่น ล้วนแต่พูดถึงเรื่องความว่างทั้งสิ้น ในแง่นี้เราจะเห็นว่า อภิปรัชญา กับคณิตศาสตร์ไม่ขัดกัน เหมือนที่วิทยาศาสตร์กับอภิปรัชญาจะขัดกัน ตรงกันข้าม ผมสังเกตเห็นว่าดินแดนที่อภิปรัชญาเจริญก้าวหน้าอย่างเช่นกรีกและอินเดีย คณิตศาสตร์มักก้าวหน้าด้วย ที่เป็นอย่างนั้นน่าจะเพราะว่าศาสตร์สองสาขานี้ไม่ต้องการอายตนะเป็นเครื่องมือ แต่ต้องการ “ความคิด เหตุผล และจินตนาการ” แทน คนกรีกและอินเดียโบราณนั้นถนัดนักในเรื่องการนั่งหลับตาแล้วคิด วิทยาศาสตร์จึงไม่เจริญในประเทศเหล่านี้ แต่คณิตศาสตร์กลับเจริญรุ่งเรืองมาก

ก่อนจะเข้าไปพิจารณารายละเอียดของคณิตศาสตร์จากมุมมองของวิชาญาณวิทยา ผมมีเรื่องอยากจะชวนคุยก่อนเรื่องหนึ่ง ก็เรื่องที่ว่าคนเราสามารถมีความรู้โดยไม่ต้องเดินออกไปดูอะไรได้จริงหรือ ความคิดโบราณจำนวนมากของอินเดียและจีนนั้นเชื่อว่าเป็นไปได้

นอกจากเป็นไปได้ ความรู้แบบนี้ยังถือว่าสูงส่งกว่าความรู้แบบเดินออกปอดูของจริง ในคัมภีร์ “เต๋าเต๋อจิง” นั้น ท่านเหลาจื๊อกล่าวว่ปราชญ์อยู่ในห้องก็รอบรู้จักรวาลได้จบสิ้น ผู้รู้หรือมุณีในจาริตของอินเดียโบราณก็ทำนองเดียวกัน คืออยู่ในป่าเจริญญาณสมาบัติ เมื่อสว่างสุดขีดในทางใจแล้วก็รอบรู้หมดสิ้นทุกอย่าง พระพุทธเจ้านั้นชาวพุทธขนานนามพระองค์ว่าพระสัพพัญญู อันแปลตรงไปตรงมาว่า “พระผู้ทรงรอบรู้สรรพสิ่ง” ผมเคยเรียนถามพระที่วัดพระธรรมกายที่ท่านเรียนหนังสือกับผม (ที่เจาะจงวัดนี้ก็เพราะทางวัดมีบรรยากาศในการเชื่อในพระญาณของพระพุทธเจ้ามากที่สุด ในบรรดาวัดที่ผมรู้จักคุ้นเคย ที่ยกมาก็ไม่มีนัยอะไรทั้งนั้น ผมเคารพทุกความคิดอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นวัดใด) ว่า พระสัพพัญญุตญาณหมายความว่ากว้างแคบเพียงใด ท่านตอบว่ากว้างที่สุดเท่าที่จะกว้างได้ ผมเรียนว่า สมมติว่าทรงเดินทางไปในดินแดนที่ผู้คนใช้ภาษาหนึ่งซึ่งไม่ทรงรู้มาก่อน จะทรงเข้าใจภาษาของคนเหล่านั้นหรือไม่ พระท่านตอบทันทีว่าเข้าใจ นี่คือตัวอย่างความเชื่อของชาวพุทธเราส่วนหนึ่งเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระองค์แม้ไม่เคยมาเมืองไทย แต่หากทรงมาก็จะเข้าใจภาษาไทยและตรัสพระภาษาไทยได้อย่างคนไทย ภาษาอื่นๆ เช่น ภาษาญี่ปุ่น ลาว อังกฤษ เยอรมัน เขมร หรือ ศาสตร์อย่างเช่นคณิตศาสตร์ ตรรกวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น อันเป็นวิชาการสมัยใหม่ แม้ไม่เคยทรงเรียนมาก่อนก็จะทรงเข้าใจหมด ความเชื่ออันนี้มีรากเหง้ามาจากอินเดีย

ในทางปรัชญาตะวันตกนั้น เวลาที่เขาพูดถึงความรู้ชนิดที่เกิดได้โดยเราไม่ต้องออกไปสัมผัสหรือเรียนรู้ของจริงนั้นเขาไม่ได้หมายเอาความรู้แบบที่ผมกล่าวข้างต้น แต่หมายเอาความรู้ที่คนธรรมดาๆ

หากรู้จักคิดก็จะสามารถมีได้ อย่างเช่นคณิตศาสตร์ นักคณิตศาสตร์นั้นไม่ต้องไปทำวิปีสนาดอกครับ อยู่กับบ้านเลี้ยงเป็ดเลี้ยงไก่ไปก็ได้ แล้วฝึกคิด ถามว่าที่ว่า “ฝึกคิด” นั้นหมายความว่าอย่างไร คำถามนี้นักญาณวิทยาเขาสนใจ เพราะคิดว่าหากเราถอดรหัสความหมายของคำนี้ได้ เราก็จะพบวิธีการในการแสวงหาความรู้อีกแบบหนึ่งที่ต่างจากแบบที่พวกเขาประสพการณ์นิยมเขาทำกัน

การถอดรหัสเรื่องนี้เราต้องกลับไปดูประวัติศาสตร์ของคณิตศาสตร์ ผมขอใช้คณิตศาสตร์ของชาวกรีกเป็นตัวอย่าง เดิมนั้นวิชาว่าด้วยการคำนวณพื้นที่เจริญในอียิปต์ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะสภาพบ้านเมืองและสังคมของอียิปต์ชวนให้เป็นอย่างนั้น ชาวอียิปต์เขาอยู่สองฝั่งแม่น้ำไนล์ บางปีน้ำจะท่วมเหมือนที่ท่วมบ้านเราเมื่อปีกลาย เมื่อน้ำลดเครื่องหมายที่แสดงขอบเขตที่ดินของชาวบ้านเช่นคันทาก้อาจเลื่อนไป สังเกตยากหรือไม่ได้ จำเป็นต้องมีวิธีวัดพื้นที่ที่เราเรียกกันสมัยนี้ว่า “การรังวัด” ที่เป็นมาตรฐาน ชาวอียิปต์เขาสร้างเครื่องมือเพื่อการนี้เอาไว้อย่างแน่นนอน ก็ไม่มีปัญหาเรื่องทะเลาะกันเพราะที่ดิน อีกอย่างชาวอียิปต์ชอบสร้างสิ่งปลูกสร้างที่ใหญ่โตเช่นปิระมิด การสร้างของใหญ่โตอย่างนี้ต้องการการคำนวณพื้นที่ มุม และอะไรต่อมิอะไรอีกสารพัด ก็เลยเกิดศาสตร์ว่าด้วยการคำนวณพื้นที่ เช่นจะสร้างปิระมิดแหลมๆ มุมที่ฐานกว้างเท่านี้ จะรู้เลยว่ายอดจะสูงเท่าใด และมุมที่ยอดนั้นจะกางกี่องศา ต้องคำนวณก่อนจึงจะใช้วัสดุได้ถูกต้องตามที่ต้องการ สรุปคือก่อนที่พวกเขากรีกจะรู้จักคณิตศาสตร์ ชาวอียิปต์เขารู้จักสิ่งนี้มาแล้วแต่คณิตศาสตร์ของอียิปต์เป็นคณิตศาสตร์ที่มาจากการทดลองจากของจริง หมายความว่าก่อนที่พวกเขาจะรู้ว่ามุมภายในของสาม

เหลี่ยมใดๆย่อมนเท่ากับ ๑๘๐ องศาที่พวกเขาได้ทดลองวัดรูปสามเหลี่ยมดูก่อน แล้วพบว่าเป็นอย่างนั้นเสมอ ก็เลยบันทึกเป็นความรู้ไว้ ในรูปอื่นๆเช่นวงกลม ลี่เหลี่ยม ก้ำเหลี่ยม หรือจะก็เหลี่ยมก็ตาม ก็มาจากการทดลองวัดของจริงแบบนี้ทั้งสิ้น

ภายหลังเมื่ออารยธรรมอียิปต์เสื่อมลงตามกฎอนิจจัง ความรู้เรื่องเรขาคณิตแบบอียิปต์ก็มีคนนำเข้าไปในกรีซซึ่งเป็นชาติที่กำลังรุ่งเรืองแทนที่อียิปต์ ชาวกรีกนั้นไม่มีอุปนิสัยเป็นนักก่อสร้างอย่างชาวอียิปต์ ดังนั้นเมื่อรับเอาเรขาคณิตอย่างอียิปต์มาแล้ว นักคิดกรีกก็ไม่ได้สนใจที่จะเอาความรู้เหล่านั้นไปใช้ในทางปฏิบัติ คนที่ใช้ก็จะไปบ้านทั่วๆไปหรือไม่ก็พวกผู้ปกครองบ้านเมือง ซึ่งก็เป็นประโยชน์มาก ผมเข้าใจว่าสิ่งปลูกสร้างใหญ่โตของกรีกและโรมันที่เราพบเห็นเวลานี้น่าจะเกิดหลังจากที่คนเหล่านี้รู้คณิตศาสตร์อย่างอียิปต์แล้ว

นักคิดกรีกนั้นเหมือนอินเดีย คือเวลาเห็นอะไรที่สื่อความเป็นระเบียบ พวกเขาจะคิดว่าความเป็นระเบียบนั้นมาจากไหน ยกตัวอย่างเช่น ตามเรขาคณิตของอียิปต์ รูปสามเหลี่ยมที่เราสร้างขึ้นทุกรูป เมื่อวัดมุมภายในรวมกันแล้วจะได้ ๑๘๐ องศาเท่ากันเสมอ นี่ก็คือความเป็นระเบียบ นักคิดกรีกก็มานั่งตีปริศนาธรรมว่า “ไฉนจึงเป็นเช่นนั้นหนอ” กระบวนการคิดแบบนี้แหละครับที่ต่อมาได้ก่อให้เกิดเรขาคณิตอีกแบบที่ไม่ใช่แบบอียิปต์ แต่เป็นแบบกรีก

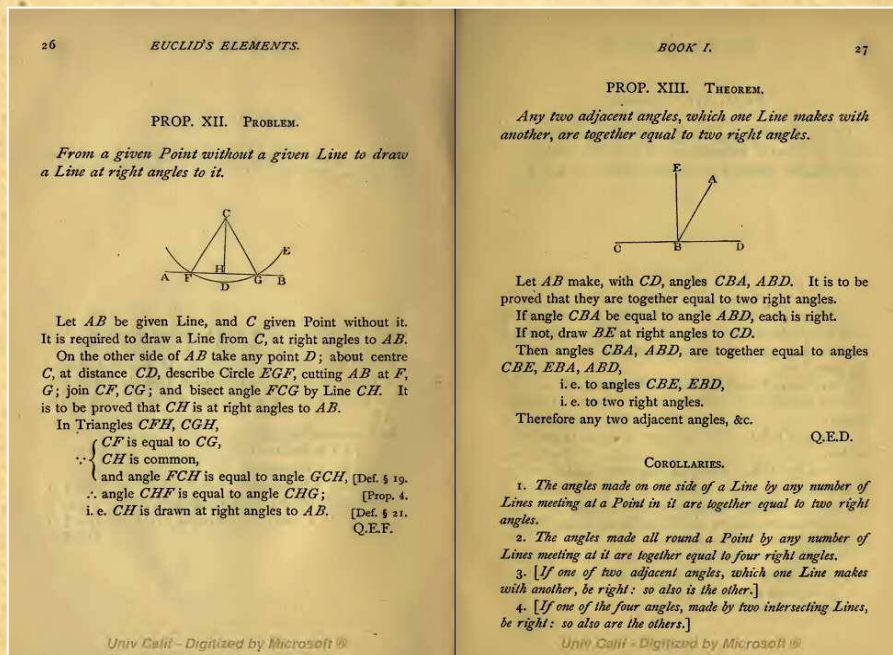
เรขาคณิตแบบอียิปต์นั้นสำหรับผมดูเป็นวิทยาศาสตร์ มากกว่าที่จะเป็นคณิตศาสตร์ โดยดูจากกระบวนการได้มาซึ่งความรู้ อาจมีนักคิดอียิปต์คนหนึ่งทดลองวาดรูปสามเหลี่ยมขึ้นจำนวนหนึ่ง แล้ววัดมุมข้างในดู พบว่าได้เท่าเดิมเสมอ แม้รูปสามเหลี่ยมเหล่านั้นจะ

ไม่เหมือนกันเลยก็ตาม เมื่อพบเช่นนั้นเขาก็เลยสรุปขึ้นเป็นหลักความรู้ว่ามุมภายในสามเหลี่ยมจะเท่ากับ ๑๘๐ องศาเสมอ ความรู้นี้เกิดหลังจากการทดลอง ดังนั้นสิ่งที่ไช่ยืนยันความรู้นี้ก็คือของจริงที่สังเกตเห็นจำนวนหนึ่งอันได้แก่รูปสามเหลี่ยมที่มนุษย์สร้างขึ้น

แต่นักคิดกรีกเช่นคนที่ชื่อยุคลิดกลับคิดสวนทางกับที่ชาวอียิปต์คิด นี่เป็นเรื่องที่ผมยกตัวอย่างข้างต้นเรื่องชื่อของราคา ๑ ล้านบาท ประกอบนะครับ เมื่อจะจ่ายเงิน ผมมีเงินที่เป็นวัตถุอยู่ในกระสอบเป็นใบละพันจำนวนหนึ่ง ผมยังไม่รู้ว่าจะจ่ายเขาไปกี่ใบ ผมต้องคำนวณก่อน คำนวณแล้วตัวเลขบอกว่าผมต้องจ่ายเขาไปด้วยใบละพันจำนวน ๑,๐๐๐ ใบ ผมจึงทำตามที่การคำนวณบอก ยุคลิดก็คิดอย่างนั้นครับ คือยุคลิดคิดว่าสิ่งที่พวกอียิปต์พบนั้นเป็นปลายทาง ต้นทางจะต้องมีอะไรที่เป็นเรื่องนามธรรมเร้นลับที่ทำให้สามเหลี่ยมทุกรูปที่มนุษย์สร้างขึ้นมันมีคุณสมบัติเช่นนั้น เมื่อคิดอย่างนั้น นักคณิตศาสตร์กรีกท่านนี้ก็มานั่งลำดับความคิดเป็นเรื่องๆ เกี่ยวกับรูปทรงเรขาคณิตอย่างพวกอียิปต์พูดเอาไว้ แล้ว “สกัด” เอาเนื้อหาที่เป็นกฎเกณฑ์ทางเรขาคณิตออกมาเป็นข้อๆ พร้อมข้อพิสูจน์ซึ่งเป็นเรื่องเหตุผลล้วนๆ ความรู้อันสำเร็จรูปมาแล้วนี้ยุคลิดเรียกว่า “Theorem” ที่เรามาแปลเป็นไทยว่า “ทฤษฎีบท” ตัวอย่างของทฤษฎีบทอันหนึ่งจากหนังสือเรื่อง “*Elements*” ของยุคลิดก็คือ “เส้นตรงสองเส้นตัดกัน มุมตรงกันข้ามที่เกิดขึ้นจะเท่ากันเสมอ”

ท่านผู้อ่านลองลากเส้นตรงสองเส้นตัดกันดูนะครับ จะปรากฏมุมขึ้น ๔ มุม จะมีมุมตรงกันข้ามกันสองชุด มุมตรงกันข้ามกันนั้นวัดดูเถิดครับจะเท่ากันเป็ยบ แต่ความรู้นี้ยุคลิดไม่ได้มาจากการลอง

วาดเส้นตรงตัดกันแล้ววัดอย่างที่เราอียิปต์ทำ ยูคลิดอาจลองวาดรูปลงบนกระดาษเพื่อประกอบจินตนาการและเหตุผล แต่เมื่อจะพิสูจน์ความจริงที่ว่ามุมตรงข้ามจากรูปที่วาดขึ้นนั้นจะเท่ากันเสมอ นักคิดกรีกท่านนี้ใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียว ทำให้เกิดผลอันมหัศจรรย์ขึ้นคือ คนเราอยู่เฉยๆหากคิดเป็นก็จะได้รับความรู้ที่แน่นอนมั่นคงมาอย่างที่เราเห็น ความสำเร็จของคณิตศาสตร์แบบกรีกทำให้ชาวกรีกเชื่อว่า ความรู้ที่ดีที่สุดนั้นไม่ได้มาจากอายตนะหรือการรับรู้จากอายตนะอาจผิดได้ แต่ความรู้ที่มาจากความคิดดีๆ แม่นๆ จะเป็นจริงชั่วนิรันดร์ ยูคลิดเขียนหนังสือเรื่องที่ผมยกชื่อข้างต้นมา จะสามพันปีแล้ว ทฤษฎีบทของเขาทุกข้อยังจริงอยู่อย่างนั้น น่าอัศจรรย์ไหมละครับ หนังสือเรื่องนี้ของยูคลิดเป็นหนึ่งในหนังสือไม่กี่เล่มที่ผมอ่านอยู่เสมอ แม้จะอ่านจบไปหลายรอบแล้ว ฝากท่านแฟนานุแฟนไปหาอ่านด้วยนะครับ เล่มเล็กๆเอง

ตัวอย่างเนื้อหาหนังสือ "Elements" ของ Euclid

-๖-

จากที่ผมกล่าวย่อๆข้างต้น ท่านผู้อ่านคงพอมองเห็นภาพว่าที่ว่ามีความรู้บางแบบสามารถเกิดได้จากการคิดเอาเองนั้นเป็นอย่างไร คณิตศาสตร์ของชาวกรีกนั้นเป็นตัวอย่งที่ดีที่สุดของความรู้แบบนี้ที่น่าสนใจคือความรู้แบบคิดเอาเองนี้กลับยืนยงคงกระพันมากกว่าความรู้แบบไปดูของจริงเสียอีก คณิตศาสตร์นั้นไม่เหมือนวิทยาศาสตร์ตรงที่ในขณะที่วิทยาศาสตร์เปลี่ยนแปลง ล้าสมัยได้เสมอ แต่คณิตศาสตร์ไม่เปลี่ยน ไม่ล้าสมัย ผมยังจำได้ว่าสมัยที่บวชเณรเรียนชั้นมัธยมที่มหาจุฬา วัดสระเกศ ผมชอบวิชาเรขาคณิตของยูคลิดมากปานใด ไม่เพียงแต่ชอบบางวันผมเห็นครูสอนท่านพิสูจน์ทฤษฎีบทบางบทของยูคลิดไม่ออก ผมรำคาญก็อาสาออกไปพิสูจน์ให้ จนครูท่านไม่ชอบหน้า นำคิดใหม่ครับว่า สิ่งที่เราเรียนเวลานี้มาจากปัญญาของคนกรีกที่มีอายุอยู่ในสมัยใกล้เคียงกับพระพุทธเจ้าของเรา

การมีความรู้แบบหนึ่งที่เป็นอมตะนิรันดรเช่นนี้ ทำให้วงการญาณวิทยาบางส่วนเห็นว่า หากเราต้องการหาความรู้ที่มั่นคง ก็ไม่ควรใช้อายตนะอย่างที่ว่าชาวประสพการณ์นิยมเขากระทำกัน ฝ่ายหลังนี้ภายหลังก็หันมาสนใจคณิตศาสตร์และตรรกวิทยา แล้วเสนอว่าวิธีการหาความรู้ที่ดีที่สุดก็คือ ให้เรามา นั่งคิดหาหลักการบางอย่างที่ดีๆ ก่อน เมื่อได้หลักการนั้นแล้วค่อยเอาไปประยุกต์ใช้กับของจริงในโลก จะอย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่านอกจากคณิตศาสตร์และตรรกวิทยา เรายังไม่อาจหาตัวอย่างของความรู้ที่เกิดจากการคิดแล้วเอาไปใช้งานได้อย่างจริงจั่งมั่นคง กระนั้นก็ตาม แนวคิดที่ว่าคิดให้ดีก่อนแล้วจะพบหลักที่มั่นคงสำหรับใช้ประยุกต์กับข้อเท็จ-

จริงในโลกก็ยังสามารถใช้ได้อยู่ ผมเองก็ยังสนใจวิธีคิดแบบนี้อยู่ ต่อมาเราเรียกชื่อแนวความคิดแบบนี้ในภาษาอังกฤษว่า “Rationalism” ที่เราแปลเป็นไทยว่าแนวความคิดแบบ “เหตุผลนิยม” แนวคิดนี้เราถือว่าอยู่ตรงข้ามกับพวกประสบการณ์นิยม พวกประสบการณ์นิยมนั้นไม่เชื่อว่าเหตุผลจะทำให้เกิดความรู้ได้ ประสบการณ์หรือการใช้อายตนะแสวงหาความรู้เท่านั้นที่จะช่วยให้เราได้ความรู้มา

การมีระบบความรู้บางแบบที่ไม่ได้มาจากประสบการณ์และมีที่ท้าวามั่นคงมากกว่าความรู้ที่ได้มาจากประสบการณ์นี้เป็นเรื่องที่นักปรัชญาสายประสบการณ์นิยมสนใจมาก เพราะนี่คือสิ่งที่ท้าทายว่า “ที่พวกคุณว่าความรู้ต้องมาจากการใช้อายตนะไปดูของจริงนั้นไม่จำเป็นเสมอไปหรอก คณิตศาสตร์และตรรกวิทยานั้นไม่ต้องการการไปดูของจริงอะไรเลย แต่กลับเป็นระบบความรู้ที่ใช้งานได้จริงเที่ยงตรง มากกว่าความรู้แบบไปดูของจริงของพวกคุณเสียอีก” ผมสังเกตมานานพอสมควรแล้วว่า นักปรัชญาฝรั่งนั้นแทบทั้งสิ้นเป็นพวกเจ้าทิฐิ คือหากเชื่ออะไรแล้วเป็นต้องไม่ยอมรับอะไรก็ตามที่ไม่ตรงกับสิ่งที่ตนเชื่ออยู่ แล้วพยายามหาเหตุผลมาอธิบายหักล้างแนวคิดที่ตนรู้สึกว่าจะเข้ามาสั่นคลอนระบบความคิดที่ตนเชื่อถืออยู่ พวกประสบการณ์นิยมก็อย่างนั้น ปฏิบัติการที่นักคิดสายประสบการณ์มีต่อแนวความคิดแบบเหตุผลนิยมนั้นต่อมาก็ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นงาน ต่อไปนี้คือสิ่งที่ชาวประสบการณ์นิยมใช้หักล้างความคิดของพวกเหตุผลนิยม ผมขอค่อยๆ เรียงลำดับและทำให้เข้าใจง่ายที่สุดเท่าที่จะทำได้

(๑) ความรู้ควรจะหมายถึงการที่เรามีข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มขึ้น เช่นแต่ก่อนไม่ทราบว่ากบอันเป็นสัตว์เชื่องๆ นั้นจะมีฤทธิ์เดชขนาดดัก

กินหนุเป็นตัวๆได้ ผมพบเรื่องนี้ด้วยตนเองในคืนหนึ่ง ที่บ้านมีสระ เลี้ยงปลา ภรรยาเวลาไปตลาดเห็นเขาเอาบมาขายก็สงสาร ซื้อมา ปล่อยให้ปลากินเป็นจำนวนมาก สิ่งที่รบกวนกบนอกจากจะเป็นงูก็เป็นหนูที่ บ้านผมมีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากไม่ทำร้ายมัน บางคืนผมได้ยิน เสียงกบร้อง ออกไปดูก็พบว่าหนูกำลังลากขาบอยู่ หนุอาจเข้าใจ ว่ากบตายแล้ว ปกติเมื่อกบร้องขึ้น หนุก็จะปล่อย แต่คืนนั้นขณะ ออกไปเดินเล่นกลางแสงจันทร์ที่ริมสระ ผมเห็นกบตัวใหญ่กระโดด ไปมาอย่างรวดเร็ว แล้วมันก็กระโดดมานั่งตาแป๋วอยู่ใกล้เท้า ผม ส่องไฟฉายลงไปก็พบว่าที่ปากของมันกำลังอมหนุตัวหนึ่งอยู่ เห็น แต่หางโผล่ออกมา เข้าใจว่าที่กบกระโดดไปมาอย่างแรงนั้นคง เพราะหนุในปากดิ้น แต่ตอนนี้หนุตายแล้ว กบเลยนั่งอยู่นิ่งๆ ผม เรียกลูกสาวออกมาช่วยดูเป็นพยาน เธอบอกเพิ่งเคยเห็น นี่เป็น ความรู้ใหม่

(๒) ความรู้อย่างนี้อาจเกิดจากการนั่งคิดเอาเองได้ แต่ความรู้ แบบนี้ไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ให้ข้อมูลใหม่อะไรแก่เรา ยกตัวอย่าง เช่น สมมติว่านายสมภารคนที่เครื่องบินตกตามเรื่องที่เราเล่าในตอน ที่ผ่านมาแก่ได้กลับมาเมืองไทยอีกครั้ง เพราะวันหนึ่งเรือดำน้ำของ อเมริกาที่ไปสอดแนมอะไรแถวนั้นไปพบแก่เข้า เมื่อกลับมาแล้ว ความที่ได้รับการปฏิบัติโดยชาวป่าว่าเป็นเทวดาอยู่หลายปีทำให้แก่ หลงเข้าใจว่าตนเองเป็นผู้วิเศษจริงๆ แก่โทรศัพท์ไปหารายการ โทรทัศน์รายการหนึ่ง บอกว่าแก่เป็นผู้วิเศษ รู้ทุกอย่างในโลก ไม่ เชื่อเชิญแก่มาออกรายการสดๆพิสูจน์ได้ เจ้าของรายการตื่นเต้น เชิญแก่ไปออก ต่อไปนี่คือตัวอย่างการสนทนาระหว่างพิธีกรกับ นายสมภาร

“ท่านอาจารย์รู้หมดทุกเรื่องในโลก”

“อย่าว่าแต่ในโลกเลย หมดทั้งจักรวาลผมรู้หมด”

พิธีกรยิ้ม ถามว่า “อย่างนั้นท่านอาจารย์จะบอกได้ไหมครับว่าจะมีการปฏิวัติไหมครับ เขาลือกันหนาหู คุณจตุพรก็เอะอะอยู่เนืองๆ เรื่องนี้”

“มีแน่ ถ้าทหารเขาไม่ทน”

พิธีกรทำท่าไม่เข้าใจ ลองซักต่อก็ไม่เข้าใจ เลยเปลี่ยนคำถาม

“เอาใจครับท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์บอกหน่อยได้ไหมครับว่า ผมจะตายวันไหน เขากันจะๆเลย เรื่องปฏิวัติลืมไปก่อนก็ได้”

“แน่นอน คุณตายวันที่คุณไม่หายใจ”

มีเสียงฮาจากผู้เข้าร่วมชม พิธีกรหน้าเสียว เหงื่อซึมหน้าผาก

“ผมขอจบรายการด้วยคำถามสุดท้าย อาจารย์ครับ คราวนี้ผมถามจริง อาจารย์รู้ไหมครับว่าโซฟาที่เรานั่งอยู่นี้ผมซื้อมาราคาเท่าไร”

“เท่ากับที่คนขายเขาตั้งไว้นั้นแหละ หุหุ ผมบอกแล้วว่าผมรู้ทุกอย่าง คุณไม่ต้องมาไล่ต้อนผม ผมไม่มีทางจนหรอก”

เนื่องจากรายการนี้อัดเทป ไม่ใช่รายการสด จึงไม่มีใครในโลกที่ได้ชมรายการนี้ออกโทรทัศน์ เจ้าของรายการหัวเสียว มีแต่นายสมภารคนเดียวที่เดินออกมาจากห้องอัดด้วยสีหน้าเบิกบาน เพราะแกเชื่อว่าแกเป็นผู้วิเศษจริงๆ

โปรดสังเกตนะครับว่าเทคนิคที่นายสมภารผู้วิเศษใช้ในการแสดงว่าแกรู้เจนจบจักรวาลก็คือการใช้ภาษาแบบหนึ่งที่วงการปรัชญาเราเรียกว่า “Analytical Statements” ผมมีทราบจะแปลเป็นไทยว่าอย่างไรดี ขอแปลไปพลางๆว่า “ข้อความอย่างกำปั้นทุบ

ดิน” ข้อความแบบนี้ไม่มีผิด เพราะเป็นการพูดว่า “ $k=k$ ” ยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “ผมจะตายเมื่อไหร่” นายสมภารก็ตอบว่า “วันที่คุณไม่หายใจนั่นแหละ รับรองแน่นอน” ไม่มีใครเถียงกันได้หรอกครับ เพราะคำว่า “ตาย” เรานิยามว่า “ช่วงเวลานับจากที่คนเราไม่หายใจอย่างสนิทแล้ว” ดังนั้นคำตอบของนายสมภารก็เท่ากับบอกว่า “คุณจะตายในวันที่คุณตายนั่นแหละ” นี่คือข้อความอย่างกำปั้นทุบดิน

(๓) นักปรัชญาสายประสบการณ์นิยมเขาวิเคราะห์ว่า ความรู้ทางคณิตศาสตร์และตรรกวิทยานั้น ต่อให้ซับซ้อนอย่างไร ที่สุดก็รวมลงที่คุณสมบัติอย่างหนึ่งคือเป็น “ข้อความอย่างกำปั้นทุบดินหมด” ท่านที่เคยอ่านหนังสือของยูคลิดเล่มที่ผมแนะนำข้างต้นจะจำได้ว่าในหน้าต้นๆของหนังสือ ยูคลิดเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า “Axioms” ที่เราแปลเป็นไทยว่า “ัจพจน์” ทราบไหมครับว่า Axiom ข้อแรกของยูคลิดคือ “สิ่งที่เท่ากันย่อมเท่ากัน” ข้อต่อมาก็บอกว่า “สิ่งที่เท่ากันสองข้างนั้น หากเราหักหรือเพิ่มอะไรเข้าไปอย่างละเท่ากัน ผลที่เหลือคือสองข้างนั้นจะเท่ากัน” นี่คือข้อความอย่างกำปั้นทุบดินที่สุด แล้ว “ัจพจน์” หรือข้อความกำปั้นทุบดินเหล่านี้แหละครับที่ต่อมาก็กลายมาเป็นรากฐานของคณิตศาสตร์ เช่นเราบอกว่า “ $2+3=5$ ” ข้อความนี้ไม่มีใครในจักรวาลนี้จะเถียงได้เลยเพราะ “ $2+3$ ” โดยนิยามก็คือ “ $1+1+1+1+1$ ” อันเป็นนิยามเดียวกับนิยามของ “ 5 ” ดังนั้นข้อความข้างต้นที่เราไม่อาจเถียงได้ไม่ใช่เพราะมันวิเศษอะไร แต่เพราะมันพูดซ้ำเดิมว่า “ $k=k$ ” แล้วใครจะไปเถียงได้ละครับ

(๔) เมื่อวิเคราะห์มาถึงจุดนี้ พวกประสบการณ์นิยมก็ตบท้าย

ด้วยอาการกระหยิ่มยิ้มย่องว่า “ความรู้จากการคิดเอาเองก็ได้แค่นี้แหละ ท่าน ที่คณิตศาสตร์และตรรกวิทยาไม่เปลี่ยนแปลงมาเป็นพันๆปีหาใช่เพราะศาสตร์เหล่านี้วิเศษวิโสอะไรเลย ที่ยืนยงคงกระพันอย่างนั้นก็เพราะเป็นพวกที่พูดอย่างเดียวกับนายสมภารหมอดูตาวิเศษผู้นอนอยู่กับบ้านก็รอบรู้ไปทั่วจักรวาลคนนั้นไง อีอิ”

ทัศนคติของชาวประสพการณ์นิยมที่มีต่อความรู้ของชาวเหตุผลนิยมนี้เป็นเรื่องที่น่าคิด ไม่นานนี้ผมอ่านหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ “*A Mathematician’s Apology*” แต่งโดย G.H. Hardy นักคณิตศาสตร์คนสำคัญชาวอังกฤษที่เพิ่งเสียชีวิตไปราว ๕๐ กว่าปีที่ผ่าน มา ในหนังสือเล่มนี้ ท่านผู้เขียนได้กล่าวถึง “แก่นสาร” หรือ “ความเป็น” คณิตศาสตร์ตามทัศนคติของท่านเอาไว้อย่างลึกซึ้ง น่าสนใจ ถือเป็นหนังสือคลาสสิก เพราะเรียบเรียงดี ตอนท้ายๆ ของเล่ม ท่านเขียนว่า

“I have never done anything ‘useful.’ No discovery of mine has made, or is likely to make, directly or indirectly, for good or ill, the least difference to the amenity of the world. I have helped to train other mathematicians, but mathematicians of the same kind as myself, and their work has been, so far at any rate as I have helped them to it, as useless as my own. Judged by all practical standards, the value of my mathematical life is nil; and outside mathematics it is trivial anyhow. I have just one chance of escaping a verdict of complete triviality, that I may be judged to have created something worth creating. And that I have created is undeniable: the question is about its value.”

ข้อความนี้ฟังดูหงอยเหงา แต่สะท้อนความรู้ลึกจากส่วนลึกของจิตใจ คณิตศาสตร์ในทัศนะของนักคณิตศาสตร์คนสำคัญของโลกผู้นี้เป็นสิ่งที่ไร้ประโยชน์ เพราะที่สุดแล้วคณิตศาสตร์ก็คือกระบวนการเล่นเกมทางความคิด โดยการสมมติของสำหรับเล่นเกมขึ้นเช่น “สัจพจน์” จำนวนหนึ่ง จากนั้นก็สร้างอะไรบางอย่างเกี่ยวกับ “จำนวน” หรือไม่กี่ “พื้นที่” เป็นต้น อันเป็นนามธรรมขึ้นแล้วโยกย้ายสิ่งที่สร้างขึ้นนั้นไปตามกฎความสัมพันธ์ที่เกมนั้นกำหนดขึ้น เมื่อโยกย้ายไปมากๆ ก็เกิดความซับซ้อนขึ้นกับเกม ใครก็ปริศนาได้ก็ถือเป็นคนฉลาด ยิ่งคนที่คิดเกมขึ้นให้คนอื่นเล่นก็ยิ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นอัจฉริยะ (อย่างเช่นท่านผู้เขียนหนังสือเล่มข้างต้น) แต่เนื่องจากเกมแห่งคณิตศาสตร์เป็นเกมที่เล่นกับสัญลักษณ์ในหัวของคน ความรู้ที่คณิตศาสตร์ให้แก่เราก็อยู่ในนั้นแหละ ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงในโลกแห่งความเป็นจริงเลย เพราะเหตุนี้ คณิตศาสตร์แม้จะสวยงาม ซับซ้อน น่าทึ่ง น่าอัศจรรย์ ที่สุดก็เปล่าประโยชน์ Hardy เขียนไว้ในหนังสือนั้นว่า อย่าได้ไปถามท่านว่าในฐานะนักคณิตศาสตร์ที่ใครๆก็ยกย่องว่าเป็นอัจฉริยะ ท่านได้ “สร้าง” อะไรที่เป็นประโยชน์แก่โลก คำถามนี้เราใช้ถามนักคณิตศาสตร์ไม่ได้ ต้องไปถามนักวิทยาศาสตร์

ผมเองก็เคยรู้สึกสงสัยในบางวันสมัยที่เรียนตรรกวิทยา สัญลักษณ์อยู่หลายปีก่อนว่า โจทย์หรือปริศนาบางข้อนั้นกว่าจะแก้ได้ต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนซ่อนเงื่อน แต่ที่สุด เมื่อแก้โจทย์ออกแล้ว หากไม่นับความพอใจอันเนื่องมาจากความรู้สึกว่าตนก็ฉลาดไม่น้อยที่แก้โจทย์ยากๆพวกนี้ออก ทั้งหลายทั้งปวงที่ทำมาก็ต้องนับว่าไร้ประโยชน์ คนที่ฉลาดมากๆในทางคณิตศาสตร์หรือตรรก-

วิทยาไม่จำเป็นต้องทำกับข้าวอร่อย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี หากอยากทำกับข้าวอร่อยเราต้องไปหัดกับคนที่เขารู้เรื่องนี้ วิชาทำกับข้าวเป็นคนละอย่างกับคณิตศาสตร์

มีบางตอนในหนังสือที่ Hardy พูดว่าคณิตศาสตร์โดยสาระแล้วคือศิลปะแขนงหนึ่ง ว่าด้วยการจัดการความคิดของเราให้เป็นระเบียบ แล้วท่านผู้เขียนก็เทียบคณิตศาสตร์กับการเขียนบทกวีหรือแต่งเพลง ผมเห็นด้วยว่าความไร้ประโยชน์ของคณิตศาสตร์อาจเทียบได้กับรูปเขียนหรือเพลงในแง่ที่ “กินไม่ได้” แต่คณิตศาสตร์ก็ต่างจากศิลปะตรงที่ศิลปะมีสุนทรียธาตุนั้น ทำให้งานศิลปะอาจดูมีประโยชน์มากกว่าคณิตศาสตร์ เช่นเพลงฟังแล้วอาจช่วยให้เข้าใจโลกหรือเพื่อนมนุษย์มากขึ้น ภาพเขียนก็เช่นเดียวกันจะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากผมไม่ใช่นักคณิตศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่เหมือนท่านผู้เขียน ความเข้าใจหรือ “เข้าถึง” คณิตศาสตร์ของผมอาจจำกัดกว่า Hardy ดูเหมือนท่านผู้นี้จะมองคณิตศาสตร์ว่าเป็นสิ่งสวยงาม พูดง่าย ๆ ก็คือคนที่เข้าถึงคณิตศาสตร์อย่างลึกซึ้งบางคนอาจยังเห็นสุนทรียภาพของคณิตศาสตร์ ไม่ต่างจากคนที่เข้าถึงงานศิลปะแล้วเห็นความงามที่อยู่ในงานศิลปะเหล่านั้น แม้ไม่เข้าใจเรื่องความงามของคณิตศาสตร์ แต่ผมเห็นด้วยเต็มที่กับท่านผู้เขียนว่า คณิตศาสตร์ช่วยให้เราเป็นคนมีระเบียบทางความคิด ผมยังไม่พบว่าจะมีศาสตร์ใด ๆ มาแทนที่คณิตศาสตร์ได้ในเรื่องนี้ ปัญหาชีวิตหรือสังคมบางอย่างนั้นเหมือนด้ายยุ่ง ๆ สุม กอ กั่น อยู่ การจะแก้ปัญหายุ่ง ๆ อย่างนี้ได้ต้องการจิตใจที่นิ่งและเป็นระเบียบ ผมคิดว่าคณิตศาสตร์ช่วยเรื่องนี้ได้มาก และนี่คือประโยชน์ของคณิตศาสตร์ในทัศนะของผม

-๓-

แล้วผมก็พาท่านผู้อ่านมาถึงช่วงสุดท้ายของข้อเขียนนี้แล้ว ที่ผ่านมามีคนพูดว่าหากไม่ลืมก็จะพูดถึงนักปรัชญาพวกหนึ่งที่เรารู้จักชื่อท่านเหล่านี้ว่า “นักสงสัย” หรือที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “The Skeptic” ท่านเหล่านี้ถามคำถามบางอย่างที่สำคัญมากกว่าเวลาเราเห็นดอกกุหลาบสีแดง เรารู้ได้อย่างไรว่าตาไม่หลอกเรา ที่ผ่านมา (เป็นพันๆปีแล้ว) ยังไม่มีใครตอบคำถามนี้ได้ ดังนั้นฝ่ายประสบการณ์นิยมที่เสนอว่า หากอยากมีความรู้ก็จงใช้อายตนะ พวกเขาก็ยอมรับนะครับว่าในความเป็นจริง ของในโลกอาจเป็นอย่างหนึ่ง แต่พอมาปรากฏแก่การรับรู้ของเราก็เป็นอีกอย่าง พระอภิธรรมของพุทธศาสนาบอกว่า เลื้อยแดงที่พื้ร่องเราสวมกันเวลาชุมนุมประท้วงนั้นประกอบขึ้นจากธาตุสี่ ธาตุสี่ไม่มีสี ดังนั้นสีแดงที่เห็นก็เป็นของหลอก สีเหลืองหรือหลากสีก็เช่นกัน คิดตามพระอภิธรรมก็ชวนให้รู้สึกละเอียดอ่อนนั้นเป็นแค่มายา คิดอย่างนี้ได้ก็ดีไปบางแบบ แต่ผมก็สงสัยว่าท่านผู้เขียนอภิธรรมท่านรู้ได้อย่างไรว่าธาตุสี่ไม่มีสี เพราะท่านก็ต้องใช้ตาดูแบบเดียวกับเรา ชาวประสบการณ์นิยมนั้นเนื่องจากเป็นคนธรรมดา ไม่ได้อ้างว่าตนมีพลังจิต เพราะฝึกสมาธิแบบคนทางศาสนา จึงรับว่าปลงตก ไม่มีทางรู้หรือทักทายถึงเลื้อยแดงนั้นตัวเลื้อยแต่มีสีหรือกลิ่นหรือไม่ แต่ที่แน่ๆคือเมื่อปรากฏแก่ตาและจมูกของเราแล้วมันมีสีและกลิ่น เอาแค่นี้ก็พอวิทยาศาสตร์ปัจจุบันเล่นกับธรรมชาติลึกมาก จนทำให้เฉียดเข้าใกล้พระอภิธรรมเข้าไปทุกที อะตอมหรืออนุภาคนั้นท่านว่าอาจไม่มีสีหรือกลิ่น จะบอกว่าอิเล็กทรอนิกส์ตัวนี้เหม็น แต่ตัวนั้นหอม พูดไม่ได้แต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยนี้ก้าวเกินไปกว่าประสาทสัมผัสมาก

อิเล็กทรอนิกส์นั้นไม่มีใครมองเห็น เราสมมติชื่อให้บางสิ่งที่เราสันนิษฐานว่ามีอยู่เท่านั้นเอง ตัวมันเล็กมากจนไม่มีทางที่เราจะเห็น เราทำได้เพียงทดลอง “แห่” มันเล่นแล้วดูปฏิกิริยาของมันที่แสดงออกบนจอคอมพิวเตอร์เท่านั้นแหละ พุดไปพุดมา ของพวกนี้ก็คล้ายผี คือไม่มีตัวตน ไม่มีทางที่เราจะเห็นโฉมหน้าพวกมันได้ ต่างจากผีเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือเชิญมาแสดงฤทธิ์ให้ดูเมื่อใดก็ได้ แต่ผีนั้นไม่แน่ ท่านอาจารย์กู่และท่านอาจารย์สุวินัยเคยหน้าแตกมาแล้วเพราะเล่นกับผีนี้แหละครับ

ที่ผ่านมาผมชวนท่านผู้อ่านสนทนาว่า มีความรู้สองระบบใหญ่ๆ ของมนุษย์ที่มีฐานทางความคิดต่างกัน ระบบหนึ่งเน้นการใช้ประสาทสัมผัส ระบบนี้ก็คือวิทยาศาสตร์ อีกระบบใช้เหตุผลหรือความคิดล้วนๆ นี้ก็คือคณิตศาสตร์และตรรกวิทยา ความต่างของสองระบบความรู้เวลานี้ผมไม่แน่ใจ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์บางแขนงคือฟิสิกส์และดาราศาสตร์นั้นเวลานี้มีเนื้อหาเฉียดเข้าใกล้อภิปรัชญาหรือศาสนามาก เช่นไปตั้งสมมติฐานว่าจักรวาลก่อเกิดมาอย่างไร เป็นต้น จักรวาลนั้นเกิดมานานโขแล้ว การเกิดของจักรวาลเป็น“อดีตธรรม”ตามภาษาพุทธศาสนาแล้ว ดังนั้นความรู้ว่าด้วยของที่จบไปแล้วจะมีได้ก็ด้วยการคิดและสันนิษฐานเท่านั้นแหละ แต่นักวิทยาศาสตร์เขาก็อ้างว่าเขาไม่ได้นั่งเทียนคิดล้วนๆ เขาคิดประกอบกับหลักฐานเท่าที่สังเกตได้บ้าง สิ่งที่สังเกตได้นั้นพอมีครับ แต่นิดเดียวเอง แต่พอท่านเอามาสร้างเป็นเรื่องเป็นราว นั้นมันกลายเป็นนิยายเสียใหญ่โต ผมนั้นเวลาอ่านเรื่องนี้นักวิทยาศาสตร์สมัยนี้เขียนหรือพุด รู้สึกว่านักวิทยาศาสตร์สมัยนี้ต่างจากสมัยของกาลิเลโอมากอย่างไม่อาจเทียบกันได้ นักวิทยาศาสตร์

สมัยนี้ “พูดคำโต” เกินเหตุ ที่คนเหล่านี้ต้องพูดคำโตนั้นก็มาจาก เหตุผลง่าย ๆ ที่ว่า นักวิทยาศาสตร์พบด้วยตนเองว่า หากจะจำกัด การศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ไว้ภายในกรอบของอายตนะเท่านั้น ก็จะมีของ “ให้เล่น” จำกัด เพราะอายตนะนั้นใช้สังเกตของที่ยังมี อยู่หรือเป็น “ปัจจุบันธรรม” ในภาษาพุทธศาสนาเท่านั้น แต่นัก วิทยาศาสตร์ท่านก็เหมือนมนุษย์อื่นๆ ที่อยากรู้อยากเห็นมากไปกว่า ของที่มีอยู่ เช่นอยากรู้ว่าจักรวาลเกิดได้อย่างไร ก่อนหน้านี้นัก ศาสตร์หรือนักอภิปรัชญาเขาก็ว่าของเขาด้วยเรื่องพวกนี้ไปอย่าง ละเอียดแทบจะทุกมุมหมดแล้ว และทัศนะใดก็ตามแต่ที่เข้าขั้นว่า เป็นเรื่องทางอภิปรัชญาหรือศาสนา ทัศนะนั้นจะต้องไม่แสดง อาการชัดเจนที่จะเล่าอะไรต่อมิอะไรเสมือนว่าผู้เล่ารู้หมดทุกอณู ของจักรวาล เช่นรู้ว่าพระเจ้าสร้างโลก ๗ วัน พระพุทธเจ้าไปแสดง อภิธรรมโปรดพระมารดาที่สวรรค์ (ชั้นไหนผมนึกไม่ทัน ชี้เกียดกัน) เป็นต้น เมื่อนักวิทยาศาสตร์สมัยนี้จะเล่นกับของใหญ่โตเช่น จักรวาล ก็เลยต้องพูดคำโตเหมือนกับศาสนาและอภิปรัชญาด้วย เวรกรรมแท้ๆ ผมนึกไปถึงกาลิเลโอที่ท่านพยายามแยกวิทยา ศาสตร์ออกมาจากอภิปรัชญา แต่เวลานี้วงการวิทยาศาสตร์โดย เฉพาะสาขาฟิสิกส์ก็ดูจะไม่กระดากใจที่จะย้อนไปหาสิ่งที่บรรพชน พยายามแยกตัวออกมา

คนที่ยังหนักแน่นอยู่ในหลักการของตนเห็นจะได้แก่นักปรัชญา เดิมนี้พวกประสพการณ์นิยมกับนักวิทยาศาสตร์เดินมาด้วยกัน เวลานี้พวกประสพการณ์นิยมเขาเห็นว่านักวิทยาศาสตร์ไปไกลเกิน เลี้ยวแล้วก็วิจารณ์ว่าวิทยาศาสตร์สมัยนี้ไม่ต่างจากศาสนาหรือ อภิปรัชญา ผมอ่านหนังสือประเภท “๗ วินาทีหลังการระเบิดครั้ง

ใหญ่” แล้วสงสัยว่า คนเขียนน่าจะเขียนบอกผู้อ่านด้วยว่านี่ไม่ใช่หนังสือวิทยาศาสตร์ แต่เป็นจินตนาการของนักวิทยาศาสตร์ ว่าก็ว่า เกิดครับ นักวิทยาศาสตร์ในความรู้สึกของผมเป็นคนรุ่นอินเทอร์เน็ต หรือดาร์วินย้อนกลับไป พวกนี้ไม่ค่อยพูดคำโต พวกที่เขียนเรื่องจักรวาลเท่านั้นเท่านั้นมีติสมัยนี้สำหรับผมไม่น่าสนใจอะไรเลย เพราะว่าตามจริง เรื่องที่พวกนี้ริเริ่มจะเล่นนั้นพวกเราที่อยู่ในวงการปรัชญาเล่นมาเสียปรุแล้ว ทักษะทางอภิปรัชญาว่าด้วยจักรวาลกำเนิดของจักรวาล ความเป็นไปหรือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเป็นไปของจักรวาล มีมากมายมหาศาลเหลือเกินในวรรณกรรมทางปรัชญา คุณจะเอาแบบไหนล่ะ

ดังที่ผมกล่าวผ่านมาว่า อภิปรัชญา ศาสนา และคณิตศาสตร์นั้นไม่ขัดกัน แลผมยังส่งเสริมกันด้วย ดังการเกิดขึ้นของเลขศูนย์ในอินเดียที่ได้รับการส่งเสริมด้วยความคิดทางศาสนาในเรื่องความว่างเมื่อเป็นเช่นนี้ ผมกลับมองว่าสมัยนี้ใครก็ตามที่สนใจศาสนา หรืออยากพัฒนาความคิดในทางศาสนาให้ก้าวหน้าควรสนใจคณิตศาสตร์มากกว่าวิทยาศาสตร์ หากจะสนใจวิทยาศาสตร์ก็ควรเป็นวิทยาศาสตร์เมื่อประมาณ ๕๐ ปีย้อนหลังคืนไป ผมหมายถึงวิทยาศาสตร์สมัยที่ยังซื่อตรงต่อจารีตในแนวประสบการณ์นิยมอยู่

แต่บรรยากาศการสอนคณิตศาสตร์บ้านเราก็ไม่ชวนให้สิ่งที่ผมหวังเกิดผล ลูกผมนั้นเกลียดคณิตศาสตร์ที่สุด และผมก็เข้าใจว่าที่ลูกเกลียดนั้นสมควรแล้ว คณิตศาสตร์ซึ่งสมควรเป็นเรื่องของจินตนาการอันงดงามอย่างที่ Hardy พูด กลับเป็นเรื่องของการจำสูตรคำนวณให้แม่นยำ เพื่อใช้แก้โจทย์ คณิตศาสตร์กลายเป็นเรื่องเท่เทคนิคหมด ทั้งที่คณิตศาสตร์กับการคิดเลขเป็นคนละเรื่องกัน แต่

เราก็ทำให้สองเรื่องนี้กลายเป็นเรื่องเดียวกัน ที่ผมโกรธมากก็คือ ตอนสอบโอเน็ต ลูกผมต้องสอบคณิตศาสตร์ด้วย ทั้งที่ไม่ได้เรียน สายคณิตศาสตร์ นี่คือการบ้ำคั้งและไร้ศีลธรรมของกระทรวงศึกษาธิการ ลูกไม่ชอบเลขนั้นผมไม่เคยมองว่าเป็นปัญหาเลย เพราะเห็นว่าลูกทำอย่างอื่นแทนได้ เช่นชอบทำกับข้าวให้ผมกิน เล่นดนตรีได้ เป็นต้น ตอนสอบโอเน็ต ลูกเอาคะแนนคณิตศาสตร์มาให้ดู บอกว่า “เน่าหมดเลยพ่อ” ผมดูแล้วก็ได้แต่หัวเราะ บอกลูกว่า “ไม่ถึงกับเน่าหรอก แค่กำลังขึ้นอืดเท่านั้น” แล้วลูกก็เข้าครัวไปทำอาหารมากินกัน ฝีมือทำกับข้าวของลูกนั้นสำหรับผม ประเสริฐกว่าความสามารถทางคณิตศาสตร์แบบที่กระทรวงศึกษาธิการเข้าใจอย่างไม่อาจเทียบกันได้เลย

กระทรวงศึกษาธิการควรไปอ่านหนังสือของ Hardy เป็นต้น จะได้ว่าคนที่เขาเป็นนักคณิตศาสตร์ของโลกที่เขียนคณิตศาสตร์มาให้พวกเราเรียนตามนั้นเขามองคณิตศาสตร์อย่างไร เวลานี้ผมเริ่มรู้สึกว่ พระพุทธเจ้าั้นทรงเป็นนักคณิตศาสตร์ในความหมายที่นักคณิตศาสตร์คลาสสิกอย่าง Hardy เข้าใจ หลักธรรมที่ทรงแสดงนั้นว่าไปแล้วก็คือการจัดระเบียบความคิดของเราให้งาม เมื่อความคิดงามแล้ว ชีวิตก็จะงามคือมีทุกข์น้อยหรือไม่มีทุกข์เลย

ที่สำคัญคือ ศาสนานั้นหากจับต้องไม่ถูกวิธีก็เป็นโทษ พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบว่าศาสนาก็เหมือนใบหญ้าคา ใช้งมหลังคา กันฝนกันแดดได้ แต่ต้องถอนให้ถูกวิธี ถอนไม่เป็นบาดมือได้ คนในโลกจำนวนไม่น้อยถูกศาสนาบาดชีวิตจนเลือดโซก เสียผู้เสียคน ผมมีข้อสังเกตว่า นักวิทยาศาสตร์ที่ผมรู้จักไม่น้อยก็เข้าข่ายเป็นผู้ที่ถูกศาสนาบาด คือเก่งทางวิทยาศาสตร์ แต่ไม่ฉลาดเอาเสียเลย

ในทางศาสนา นักวิทยาศาสตร์ที่ผมกล่าวถึงนี้ไม่ได้หมายเอาเฉพาะเมืองไทยอย่างอาจารย์คณะวิทยาศาสตร์บางท่านที่เป็นพวกทรงเจ้าเข้าผี แต่ผมหมายรวมถึงต่างประเทศด้วย คนอย่างนิวตันนั้นผมก็สงสัยว่าจะไม่ฉลาดในทางศาสนาสักเท่าใด

แต่แปลก ผมกลับไม่ค่อยพบนักคณิตศาสตร์ที่เป็นพวกคลั่งศาสนา อันนี้น่าคิด การตีความของผมคือ คณิตศาสตร์กับศาสนา และอภิปรัชญานั้นเดินมาด้วยกันยาวนาน นักคณิตศาสตร์จึงมีจารีตในการอยู่ใกล้ศาสนา รู้ว่าศาสนาคิดอย่างไร อาจเห็นด้วยหรือไม่ก็ได้ แต่ก็รู้จักกันหละ ความรู้จักนี้ทำให้ศาสนาในสายตาของนักคณิตศาสตร์ไม่เหมือนศาสนาในสายตาของนักวิทยาศาสตร์ คนเรานั้นเห็นอะไรอย่างผ่านๆแบบนักทัศนาก็อาจหลงใหลได้ปลื้มสิ่งนั้นเกินเหตุ เช่นไปเห็นทะเลที่ทางใต้วันสองวันก็ปลื้มจนตัวลอยคนที่อยู่แถวนั้นมาแต่เกิดก็เฉยๆ

นักคณิตศาสตร์อินเดียไม่ว่าจะโบราณหรือสมัยนี้ส่วนใหญ่รู้ศาสนาดี ผมจำได้ว่าเมื่อหลายปีก่อนไปสัมมนาที่บังกอลอร์ มีนักวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์มากันมากจากที่ต่างๆในโลกรวมอินเดียด้วย วันหนึ่ง ศาสตราจารย์ทางวิทยาศาสตร์ของอินเดียท่านหนึ่งขึ้นเสนอบทความ ผมผิดหวัง เพราะท่านรู้ศาสนาและปรัชญาของอินเดียอย่างงูๆปลาๆ ผิดกับพวกนักคณิตศาสตร์ที่แสดงว่าเข้าใจเรื่องปรัชญาและศาสนามากกว่า

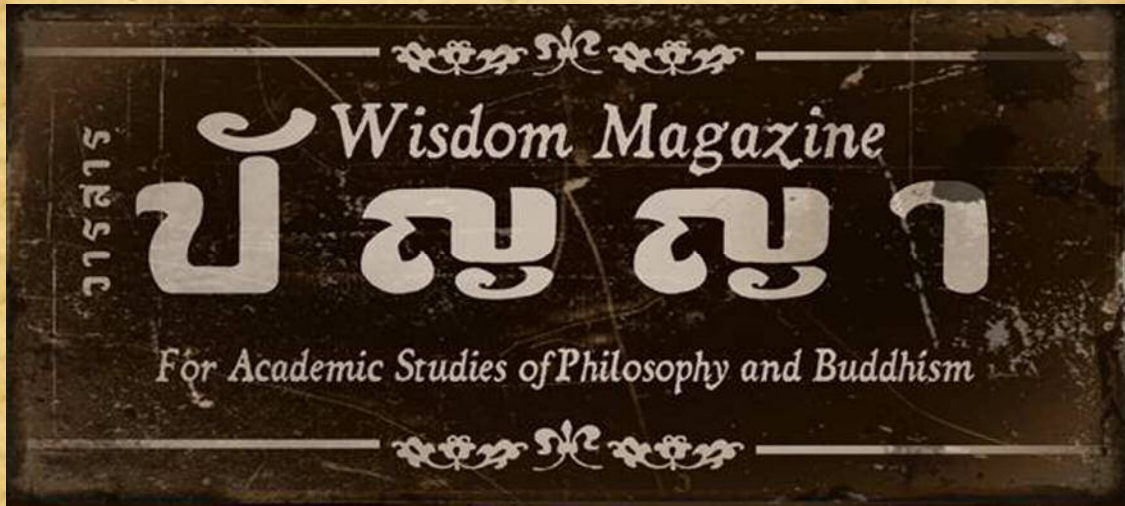
ในทางปรัชญานั้น เรามีวิชา “ปรัชญาคณิตศาสตร์” อันเป็นวิชาว่าด้วยการมองคณิตศาสตร์จากสายตาของปรัชญา ท่านผู้อ่านทราบไหมครับว่า นักคิดกรีกบางท่านเช่นเพลโตสนใจเรื่องตัวเลขหรือจำนวนมาก ที่ท่านผู้นี้สนใจก็เพราะสิ่งนี้มีอิทธิพลต่อชีวิตของเราไม่

น้อย เคยสงสัยไหมครับว่าทำไมรัฐธรรมนูญต้องเขียนว่า ประชาชนสามารถเสนอแก้กฎหมายได้ถ้าล่ารายชื่อได้เท่านั้นเท่านี้ (ตัวเลขเป็นพันหรือหมื่น) ทำไมเขาไม่บัญญัติว่า “เพียง ๑ คนก็ได้” เพราะความจริงหรือเหตุผลไม่ขึ้นกับจำนวน สิ่งที่มีเหตุผลออกมาจากปากเดียวก็มีน้ำหนักไม่ต่างจากที่ออกมาจากแสนปาก นี่คืออำนาจลึกลับของจำนวน อยากได้อะไรรวมกันมากๆแล้วกดดันรัฐบาล นี่ก็อำนาจของจำนวน ประชาธิปไตยก็คือระบอบการปกครองที่จำนวนมีความหมายมาก อาจจะมีคามหมายเหนือทุกสิ่งก็ได้

นี่คือตัวอย่างที่ทำให้เพลโตสนใจเรื่องจำนวน ปรัชญาของท่านผู้นี้วิเคราะห์เรื่องจำนวนเอาไว้มาก โดยสรุปคือท่านผู้นี้เชื่อว่าจำนวนเป็นของมีจริง ในโลกเร้นลับ คนที่หยั่งเห็นตัวเลขและอำนาจของตัวเลขจะสามารถใช้ประโยชน์จากตัวเลขได้ การเรียนคณิตศาสตร์แบบที่เริ่มต้นจากรากเหง้าของคณิตศาสตร์จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการที่เยาวชนของเราจะซาบซึ้งในคณิตศาสตร์ เทคโนโลยีการคำนวณนั้นมาทีหลังและเป็นเรื่องปลีกย่อย แนวคิดทางปรัชญาคณิตศาสตร์แบบของเพลโตนี้เวลานี้ก็มีคนคิดขยายมายังงานศิลปะเช่นดนตรี ตัวโน้ตเดี่ยวๆนั้นไม่มีความหมาย เมื่อตัวโน้ตมาเรียงกันตั้งแต่สองตัวขึ้นไป จึงมีความหมาย และความหมายของเพลงก็อยู่ที่ระยะห่างระหว่างตัวโน้ต ห่างเท่านี้ให้อารมณ์สนุก แต่ถ้าห่างเท่านี้ให้อารมณ์เศร้า เห็นไหมครับ ระยะห่างก็เป็นปริมาณทางคณิตศาสตร์ เรื่องเช่นนี้ผมคิดว่าสามารถขยายมายังศาสนาได้ ดังผมเองกำลังทำอยู่เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า ๐

สมภาร พรหมทา

มกราคม ๒๕๕๕

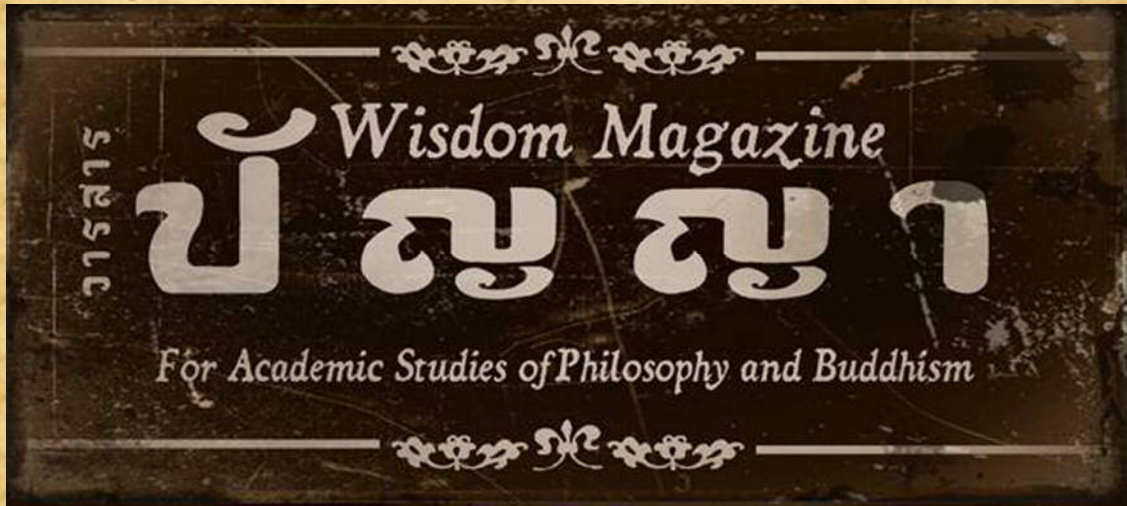

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ ◉ มกราคม ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ทัศนะทางปรัชญาของฉม (ตอนที่ 1) (หน้า 198)

จากบรรณาธิการ

ลมแล้ง เชือกซากำ และผักหวาน

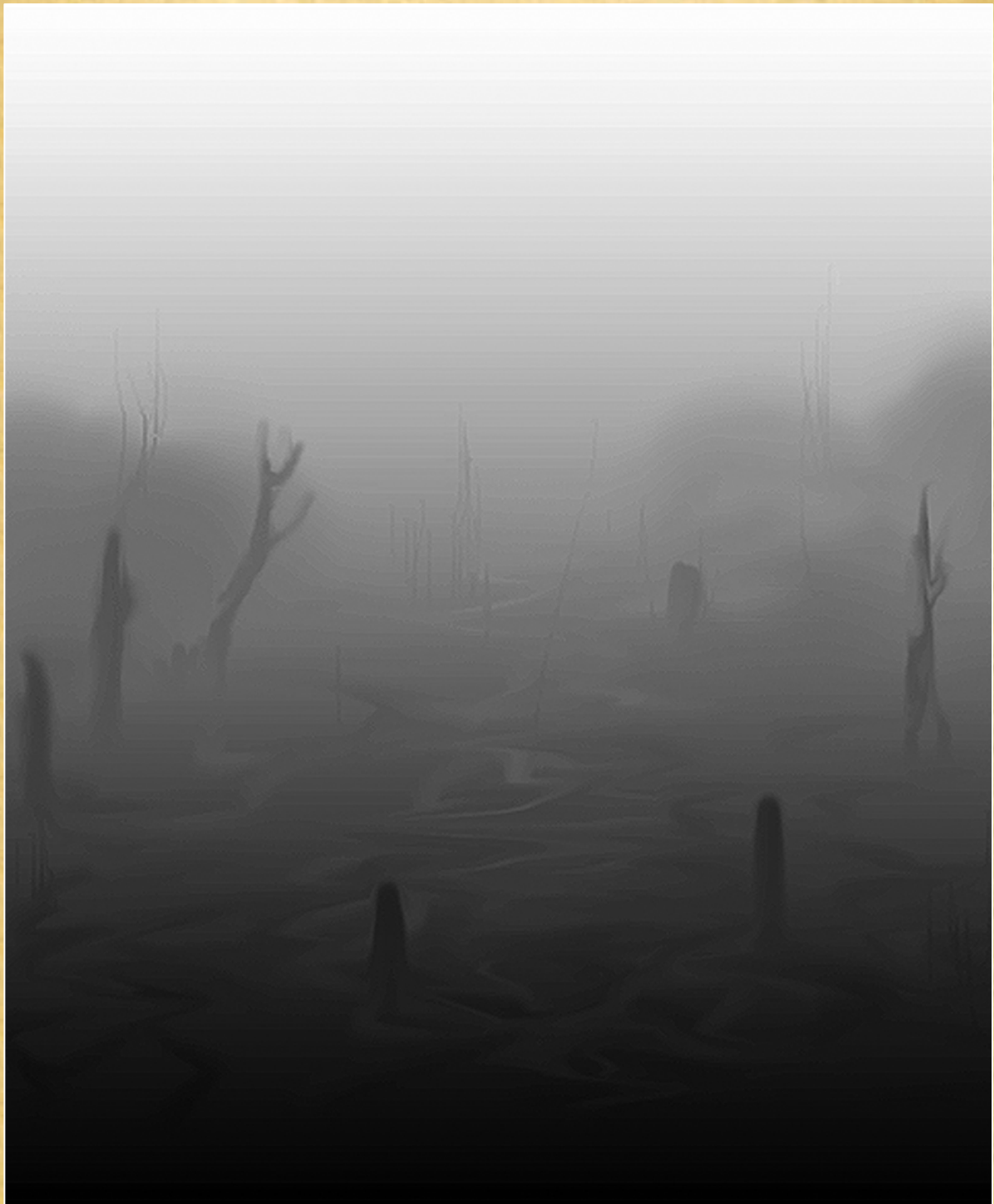
ขณะที่ผมนั่งเขียน “จากบรรณาธิการ” นี้อยู่ เป็นเวลาเที่ยงวัน ของวันหนึ่งปลายเดือนเมษายน (ไม่ต้องแปลกใจดอกนะครับว่าวารสารเป็นของเดือนมกราคม แต่วันที่ผมเขียนบทบรรณาธิการนี้ก็ล่วงเข้าเดือนเมษายนแล้ว ผมเพิ่งสะสางงานตามหน้าที่เสร็จ ตอนนี้เลยต้องมาตามเก็บวารสาร จะเอาให้ทันตรงกับเดือนที่ออกจริงๆ) อากาศร้อนมาก ผมนุ่งผ้าโสร่งอีสานตัวเดียว เอาพัดลมมาเป่าแล้วก็ช่วยได้นิดหน่อย มานั่งนึกว่าจะเขียนอะไรดี ความร้อนของอากาศทำให้นึกไม่ออก คิดไปคิดมาก็คิดไปว่าที่ผ่านมามบทบรรณาธิการผมก็ต้องเขียนอะไรต่อมิอะไรมาให้ท่านแฟนแฟนของผมอ่าน คือคิดอะไรออกไม่ออกก็ต้อง “เขียน” ละ และเขียนให้ครบตามเนื้อที่ที่เหลือเมื่อเขียนส่วนที่เป็นเนื้อหาจบแล้ว เล่มนี้ผมขอทำอะไรแปลกๆสักหน่อย คือจะไม่เขียนอะไรมาให้ท่านอ่านดังที่เคยปฏิบัติ แต่

จะเขียนรูปมาให้ดู รูปเหล่านี้ผมเขียนตามความทรงจำเก่าๆสมัยเป็นเด็ก อยู่ในหมู่บ้าน อีสานหน้าแล้งนั้นบรรยากาศพิเศษมากครับ คือมันร้อนอย่างบรรลัย ร้อนไม่เป็นไรดอกครับ เราทนได้ แต่อาหารการกินในช่วงหน้าแล้งนั้นก็ขาดแคลน ไม่เหมือนหน้าฝนที่เรามีปูปลาในหนองในนาให้จับกิน ภายใต้อผืนดินที่แห้งสนิทและร้อนระอุนั้น เราพบว่าจริงๆยังมี “ชีวิต” อยู่พอสมควรที่เราจะแปรมาเป็นอาหารได้ เช่นเขียด บทความในเล่มนี้ตอนหนึ่งผมเล่าว่าสมัยเป็นเด็ก หน้าแล้งอย่างนี้เราจะไปหาเขียดในท้องนา กัน เขียดอย่างหนึ่งที่พวกเราหาได้คือ “เขียดขาคำ” อย่างที่ลุงคำสิงห์ ศรีนอกที่พวกเรารู้จักท่านในนามปากกาว่า “ลาว คำหอม” ท่านเอามาเขียนเป็นเรื่องสั้นเรื่องหนึ่งที่มีชื่อเสียงมาก เขียดขาคำนั่นตัวเล็ก วัดจากหัวมาที่ก้นก็คงประมาณ ๑ หรือ ๒ เซนติเมตรเท่านั้นแหละครับ ต้นขาของมันสีเหลืองทอง สวยงาม น่ารัก อันที่จริงเราไม่ควรกินมันเลย แต่ความอดอยากก็ทำให้เราต้องกิน ผมนั่งเขียนเรื่องนี้ไปก็นั่งนึกถึงเขียดขาคำและเขียดอื่นๆที่พวกเราไปขุดหาจากใต้หลืบดินที่มองๆดูแล้วก็ไม่น่าจะจะมีชีวิตอะไรอยู่ได้

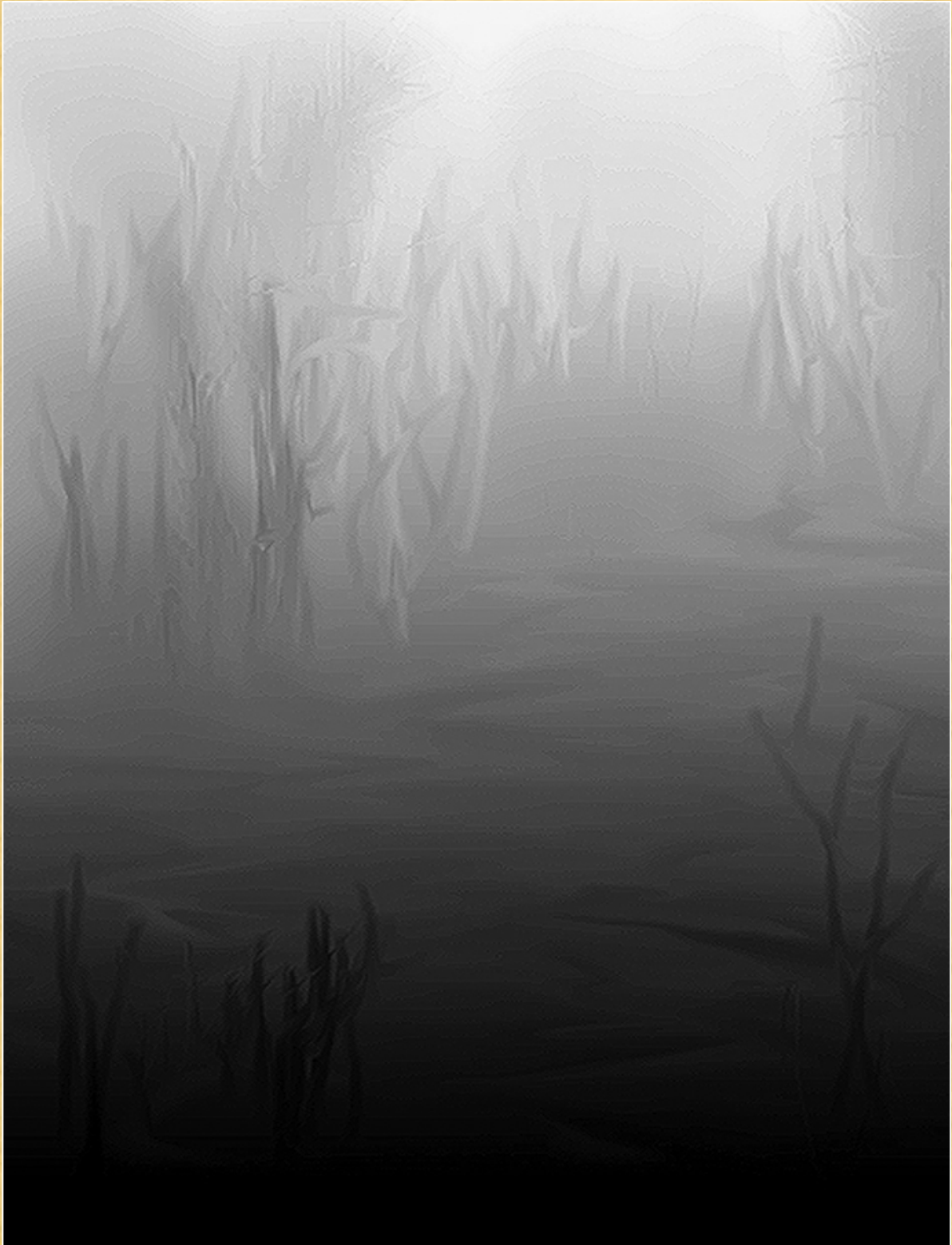
คนอีสานนั้นอดทน จริงๆผมคิดว่านี่คือเอกลักษณ์ของเรา คนอดทนนั้นไม่บ่นหรือพูดอะไรให้ใครฟังดอกครับ หิวก็ถือเสียมเดินลงทุ่งไป สักพักก็ได้ปูหรือเขียดมาสีห้ำตัว ต้มใส่ปลาร้า แล้วเอามาโขกทำเป็น “ป่นปู” หรือ “ป่นเขียด” (“ป่น” น่าจะแปลว่า “น้ำพริก” สำหรับคนภาคกลาง) ผักกระถินที่ริมรั้วเต็ดมากก็ได้อาหารมือคำแล้ว ไม่มีปัญหาเลยชีวิตนี้ แต่เวลานี้การเมืองของ “นักกานเมือง” (ตามสำนวนลุง ‘ลาว คำหอม’) ทำให้คนอีสานเปลี่ยนไปมาก จากที่เคยอดทน ไม่พูดไม่จา เราก็บ่นมากขึ้น คอยความช่วยเหลือจาก ‘นักกานเมือง’ มากขึ้น

เวลามีฤดูกาลของมัน ความอดทนของเราชาวอีสานส่วนหนึ่งก็มาจากการเรียนรู้เรื่องฤดูกาลนี้แหละครับ ผ่านหน้าแล้งไปแล้ว ฝนฟ้าก็ตก ผักหวานผักตวกก็แตกใบแตกยอดให้เราเก็บกิน ตอนนั้นเราก็ปล่อยให้เขียดขาคำร้องรำเล่นน้ำฝนไป จะรบกวนพวกมันอีกทีก็หน้าแล้งหน้าโน้น

แหละครับว่าจะไม่เขียนก็เขียนมาเสียยาว ดูรูปกันดีกว่าครับ ☺

ภาพชื่อ “ลมแล้ง ๐๐๐” วาดโดย สมภาร พรมทา (๒๕๕๕)

ภาพชื่อ “ลมแล้ง 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

ภาพชื่อ “ลมแล้ง 002” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

บทความชุด “ทัศนะทางปรัชญาของผม”

ตอนที่ ๑

แนวคิดโดยทั่วไป

ภาพชื่อ “หญ้า 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๑-

อากาศเดือนเมษายนปีนี้ไม่เหมือนปีที่แล้ว ปีก่อนช่วง
สงกรานต์ฝนตก อากาศเย็นชื้นสบาย ผมไม่ได้ออกไปไหน
ในช่วงสงกรานต์ปีที่แล้ว จึงถือโอกาสเขียนหนังสือเล่มหนึ่ง
ในช่วงเวลานั้น เป็นบทกวีประกอบภาพชื่อ “แต่ผองเพื่อนผู้
ยากไร้และอ่อนแอ” ออกมา ตามที่ได้เอามาลงให้อ่านใน
เว็บไซต์วารสาร “ปัญญา” ของเรา มาปีนี้ อากาศในช่วง

คิมหันตฤดูก็กลับคืนมาสู่สภาวะดั้งเดิมของมัน คือร้อนแทบดับแลบ ว่าไปแล้ว ควรดีใจว่าฤดูกาลได้เวียนกลับมาสู่สภาพปกติของมัน หนาวก็ควรร้อน ไม่อย่างนั้นจะเรียกว่าหนาวไปทำไม—ใช่ไหมครับ มันคงไม่ร้อนอย่างนี้ตลอดปีดอก เพราะเส้นทางการโคจรของโลกเรารอบดวงอาทิตย์ไม่ได้เป็นวงกลม แต่เป็นวงรี ตอนนี้โลกเราแวะเวียนเฉียดเข้าใกล้ดวงอาทิตย์ที่สุด ก็ต้องร้อนเป็นธรรมดา เมื่อเข้าใกล้สุดแล้วก็จะถอยออกห่าง ตอนนั้นก็ไม้อร้อนแล้ว

ผลกระทบของน้ำท่วมปีที่แล้วมายังชีวิตผมและวารสารของเราก็ยังมีค้างคาอยู่ คือว่าทางมหาวิทยาลัยที่ผมทำงานอยู่ เขาก็เลื่อนเวลาการปิดภาคการศึกษาให้เลยมาจนถึงก่อนเดือนเมษายน ระหว่างที่ยังไม่สิ้นภาคการศึกษา ผมก็มีภาระในการสอน ตรวจสอบ ตรวจวิทยานิพนธ์ และอะไรอื่นๆ ตามหน้าที่ของคนสอนหนังสือที่กินเงินเดือนของทางราชการ เวลานี้มหาวิทยาลัยหลายแห่งอย่างจุฬาของผมท่านก็ออกจากระบบราชการกันไปแล้ว แต่ผมก็ยังสมัครใจเป็นข้าราชการต่อ เพราะไม่รู้ความหมายของการออกไปว่าหมายความว่าอย่างไร ผมนั้นหากไม่เข้าใจความหมายของอะไรก็จะไม่เดินไปหา ก็เท่านั้นเอง ผมเพิ่งทราบจากหัวหน้าภาคของผมเมื่อเร็วๆ นี้ว่า ตอนนี้ในภาควิชาปรัชญาของผม เหลือผมคนเดียวที่ยังยินดีเป็น “ข้าราชการ” อยู่ นอกนั้นเขาออกกันไปหมดแล้ว หัวหน้าท่านก็ออกไปด้วย แต่ความรู้นี้ก็ไม่ได้ทำให้ผมรู้สึกอะไร เพราะไม่รู้ว่าจะไปหาอะไร อยู่อย่างนี้ชีวิตก็ปกติสุขดี

วันหนึ่ง ผมไปประชุมที่ธรรมศาสตร์ เรื่องการประเมินผล

งานทางวิชาการ ขากลับนั่งรถตุ้มมากับท่านประธานคือท่าน อาจารย์ปราณี กุลละวณิชย์ เราคุยกันหลายเรื่อง เรื่องหนึ่ง ท่านถามผมว่าออกจากราชการกับเขาไหม ผมเรียนท่านว่าไม่ ออกครับ ท่านถามว่าทำไม ผมก็ได้แต่ยิ้มๆ บอกท่านไปว่า อยู่ อย่างนี้ก็ไม่เห็นมีปัญหาอะไร อีกอย่าง ผมคิดว่าการเป็น ข้าราชการนั้นในแง่หนึ่งทำให้เรารู้สึกว่าตนมีพันธะทางสังคม บางอย่างต่อผู้อื่น ผมเรียนท่านว่า สำหรับผม ข้าราชการควร เหมือนพระ คือสมณะ มัคน้อย มีวินัย บางวันผมโกรธกับคน บางคนบนท้องถนนเพราะรู้สึกว่าเขาไม่มีมารยาทและเอา เปรียบผมรวมทั้งคนอื่น แต่เพราะรู้สึกว่าเป็นข้าราชการ ผมจึงไม่ลงไป “เอาเรื่อง” กับเขา ถ้ารู้สึกว่าเป็นปัจเจก-บุคคลของชาติ ไม่มีพันธะอะไร ผมก็อาจลงจากรถไปขอ คำอธิบายว่าที่ทำกับคนอื่นอย่างนี้พี่หมายความว่าอย่างไร เห็น ไหมครับว่า การรู้สึกว่าเป็นข้าราชการ อันหมายถึงคนที่ ทำงานรับใช้ประชาชน กินเงินเดือนประชาชน ทำให้เรามีสติ ยังคิดในหลายเรื่อง แม้การทำวารสาร “ปัญญา” อย่างที่เป็น คือเปิดกว้างกับสาธารณชน ไม่คิดเรื่องเงินทองค่าตอบแทน เป็นใหญ่ ก็มาจากที่รู้สึกว่าเป็นข้าราชการนี้แหละ คือไหนๆ ก็กินเงินเดือนชาวบ้านแล้ว มีอะไรที่จะเป็นประโยชน์แก่ ชาวบ้านโดยไม่ทำให้เราเหนื่อยมากนักก็ควรทำ

ความคิดอ่านของคนเรานั้นไม่ได้เกิดลอยๆ แต่มาจากการ สะสมทางความคิด การสะสมก็มาจากการอ่านหรือได้ยินได้ ฟังมา ทักษะคติของผมเรื่องการเป็นข้าราชการข้างต้นก็น่าจะ เป็นตัวอย่างเล็กๆอันหนึ่งที่แสดงว่า คนเรานั้นหากคิดอย่างไร ก็จะทำอย่างนั้น การที่ผมไม่ออกจากราชการทั้งที่คนอื่นเขา

ทำท่าว่าจะไปกันหมดแล้วนั้นว่าไปแล้วคงมีอะไรลึกๆมากกว่า
ที่ผมเล่าให้ท่านอาจารย์ปราณีฟัง แต่ไม่ว่าจะอย่างไร นี่ก็เป็น
หลักฐานอันหนึ่งที่แสดงว่า คนเราเมื่อคิดอะไรจริงจังพอ สิ่ง
นั้นจะมีผลต่อการตัดสินใจของเขา

ขอเพิ่มอีกสักเรื่องก็ได้ครับ เมื่อเร็วๆนี้เช่นกัน ท่าน
อาจารย์หมอจรัส สุวรรณเวลา สภานายกจุฬาสภามัยนั้นท่านจัด
ประชุมเสวนาในหมู่อาจารย์และนิสิตของจุฬากำนวนหนึ่งที่
ท่านเชิญมา เพื่อมาช่วยกันคิดว่าจุฬามีบทบาทในแง่ที่ทำให้
สังคมรู้สึกว่จุฬามีส่วนในการช่วยเหลือสังคมอยู่นะ ไม่ใช่ว่
เราไม่ทำ แล้วท่านก็เชิญผมไปเป็นคนพูดให้ความคิดร่วมกับ
คนอื่นๆที่ท่านเชิญมาช่วยให้ความคิด วันนั้นท่านก็นั่งฟังผม
พูดอยู่ด้วย ผมเรียนท่านและที่ประชุมว่า สำหรับผม หากจุฬ
ไม่ออกจากระบบราชการ เราจะคุยกันเรื่องนึ่ง่ายขึ้น แต่น่า
เสียดายว่เราผ่านช่วงเวลายันมีค่านั้นไปแล้ว การเป็นส่วน
ราชการนั้นจะทำให้เรามีวินัยในแง่การคิดถึงสังคมมากกว่าไม่
เป็น ถ้ารู้สึกว่ตนเป็นหน่วยงานราชการ ก็จะสมถะและมีชีวิต
อยู่กับ ‘ปัญญา’ มากกว่า ‘ทรัพย์และเกียรติ’ ว่ไปแล้ว เหตุ-
ผลที่มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ใช่อ้างในการออกจากราชการนั้น
ประมวลลงที่ว่ หากออก จะหาเกียรติและทรัพย์ได้ค่องกว่า
และสองสิ่งนี้ท่านว่ต้องมาด้วยกัน เกียรติหมายถึงเกียรติทาง
วิชาการ อันได้แก่หน้าตาที่ดูดีในสายตาของชาวโลก ซึ่งไม่
น่าจะได้มาหากมหาวิทยาลัยยังจนอยู่ สำหรับผม เกียรติและ
ทรัพย์เหมาะกัองค์กรเอกชน ไม่ใช่ราชการ สิ่งที่เหมาะกั
ราชการคือหน้าที่รับใช้ประชาชน หากมหาวิทยาลัยหลุดลอย
ออกไปจากวัฒนธรรมแห่งการเป็นหน่วยงานราชการ ก็อาจ

เป็นได้ครับว่าท่านจะมีเกียรติและทรัพย์เพิ่มมากขึ้น แต่ท่านก็ต้องรับว่าสองสิ่งที่ได้มานั้น มหาวิทยาลัยเท่านั้นที่รับไปเต็มๆ ชาวบ้านร้านตลาดไม่ได้ด้วย ก็อาจมีชาวบ้านที่มีเงินส่วนน้อยที่ไม่ได้รับผลกระทบ เพราะเขาเลี้ยงลูกมาดี ลูกเขาจึงเบียดลูกตาสีตาสาที่สติปัญญาไล่เลี่ยกันให้หล่นออกไปนอกเส้นทางสู่มหาวิทยาลัยแล้วเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยนอกระบบราชการที่อะไรๆ ก็ยอมต้องแพงเพื่อผดุงไว้ซึ่งมาตรฐานที่เรียกว่าเกียรตินิยมทางการ เด็กเหล่านี้เนื่องจากมีเงินก็ไม่มีปัญหา มหาวิทยาลัยก็ชอบ ทุกอย่างก็ก้าวรุดไปฉับๆ ไม่กี่ปีก็อาจไปยืนอยู่ในจำนวนมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดของโลก ๑๐๐ หรือ ๒๐๐ ก็ว่ากันไป ความพร้อมเรื่องทรัพย์นั้นทำให้มหาวิทยาลัยชื่ออะไรก็ได้ตามใจนึก รวมทั้งคนเก่งๆ ที่จะเข้ามาเป็นครูบาอาจารย์ ต่างประเทศผมเชื่อว่าเขาก็เป็นอย่างนั้น หากไม่นึกถึงหน้าที่ว่ามหาวิทยาลัยต้องก้าวไปพร้อมกับชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ยากจนและไร้การศึกษา ผมก็ไม่ว่าดอกครับที่ท่านจะออกจากระบบราชการแล้วก้าวอย่างเข้าไปสู่สนามการแข่งขันของโลกการศึกษาแบบทุนนิยมเช่นนั้น นี่คือสาระหลักๆ ที่ผมเล่าให้ที่ประชุมวันนั้นฟัง โดยตอนท้ายผมสรุปว่า หากจะออกมา ก็ออกให้เต็มที่ คือต้องรับว่า ไม่ใช่หน้าที่เราที่จะมาคิดถึงสังคม เพราะถ้าคิดเรื่องนี้แต่แรก เราก็จะไม่ออกมาจากระบบราชการ

ที่เล่ามาข้างต้นก็ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะบอกว่าใครคิดผิดหรือถูกดอกนะครับ ท่านที่ออกจากระบบราชการไปท่านก็คงมีเหตุผลดีๆ ของท่านบางอย่าง แม้มหาวิทยาลัยที่ท่านออกไปแล้วและดำรงจะออกจากระบบราชการเวลานี้ผมก็เชื่อว่าท่าน

ย่อมต้องมีเหตุผลดีๆของท่านเช่นเดียวกัน สรุปคือที่เล่ามา ผมเพียงแต่ต้องการพูดว่า โลกเราก็อย่างนี้แหละครับ พระพุทธศาสนาจึงพูดเรื่อง “นানাจิตตัง” อันแปลว่า จะให้ทั้งโลกคิดเหมือนกันไม่ได้เลย เราควรรับแต่แรกว่าคนเราย่อมจะมีความคิดเห็นต่างกัน เพราะเป็นคนละคน มีชีวิตคนละแบบ ผ่านอะไรๆในชีวิตมาไม่เหมือนกัน ผมเองก็ผ่านชีวิตมาในแนวทางของผม ก็แน่ละครับที่ผมย่อมจะมีความคิดบางอย่าง เป็นของตนเอง

ตอนแรกผมเล่าค้างว่าเหตุการณ์น้ำท่วมปีที่แล้วส่งผลกระทบต่อมายังชีวิตผมและวารสารของเรา แล้วก็ไปแทรกความคิดเรื่องการเป็นข้าราชการเข้ามา ตอนนี้มีผมดึงกลับมาที่เรื่องเดิม ผลกระทบที่เห็นชัดที่สุดในส่วนของผมและวารสารของเราก็คือ ผมไม่มีเวลาว่างมาทำวารสารเลย เมื่อผมไม่ว่าง วารสารของเราก็ค้างเติ่งอยู่ ๔ เดือน ๔ ฉบับ วันนี้ผมว่าง เลยรีบมาเปิดคอมพิวเตอร์แล้วลงมือทำวารสาร สิ่งแรกที่คิดคือจะเขียนอะไรดี บังเอิญว่าก่อนเปิดคอมพิวเตอร์ ผมไปนอนเล่นบนแคร่ไม้ (ที่นอนบนแคร่ไม้ก็เพราะมันเย็นครับ ไม่ได้ถือคืออะไรหรอก) มีพัดลมตัวเล็กๆเปิดให้คลายร้อนอยู่ เป็นช่วงเที่ยงวันที่อากาศร้อนจริงๆ นอนคิदनนั้นคิदनนี้ไปเรื่อย ก็พอดีมาได้ความคิดว่า ทำไมผมไม่เขียนเรื่อง “ความคิดทางปรัชญา” ของผมบ้าง ที่ผ่านมาผมเขียนถึงแต่นักปรัชญาคนโน้นคนนี้ คิดว่าอย่างนี้ อย่างนั้น หรือไม่ก็เขียนว่าพระพุทธเจ้าท่านคิดอย่างนี้ อย่างนั้น ผมนั้นเนื่องจากงานทางความคิดผูกติดกับพระพุทธศาสนาอยู่มาก ดังนั้นบางทีผมเสนออะไรไป คนก็เข้าใจว่าเป็นความคิดของผม ซึ่งจริงๆแล้วอาจไม่ใช่ ตรงนั้น

ผมเพียงแต่บอกว่าพระพุทธศาสนาตามที่ผมตีความคิดว่า
อย่างนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องธรรมดาครับ และการมีคนเข้าใจผม
เช่นนี้ก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร แต่น่าจะดีหากว่าผมจะลอง
เขียนเล่าว่าผมคิดอะไรอย่างที่เป็นของผมเองจริงๆ โดยไม่
เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือนักคิดบางคนที่ผมอาจชอบ
ความคิดของพวกเขาอยู่ เมื่อคิดได้อย่างนั้นก็เลยไม่นอนต่อ
ลุกมาชงน้ำหวานใส่น้ำแข็งกินเย็นๆให้คลายร้อน แล้วมานั่ง
เคาะแป้นคอมพิวเตอร์ เป็นเรื่องราวที่ท่านผู้อ่านจะได้อ่าน
ต่อไป เนื่องจากเรื่องที่ผมคิดว่ามีอยู่ในใจของตนมีมากพอ ก็
ขออนุญาตท่านแพนนานุแพนของวารสาร “ปัญญา” ว่า ๔ เล่ม
นับจากเดือนมกราคม ๒๕๕๕ เป็นต้นไป ผมขอเขียนเรื่อง
ความคิดทางปรัชญาของผมรวดเดียวเลยนะครับ

ภาพชื่อ “หญ้า 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๒-

ขอประเดิมด้วยการเล่าเรื่องที่ผมเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจนก่อนก็แล้วกัน มีคนหลายคนพูดทั้งต่อหน้าและลับหลังผมว่า ผมนั้นบวชเรียนมาก็พอสมควร แต่บางครั้งดูไม่ค่อยได้ทำหน้าที่ “ปกป้อง” คำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างที่ควรจะเป็น ขอขยายความนิดหนึ่งครับ คือว่าท่านเหล่านี้ท่านเห็นว่าผมก็มีสติปัญญาอยู่พอสมควรที่จะเขียนหนังสือแจกแจงหรือว่าแถลงเรื่องที่เป็นปมปัญหาให้คนอ่านเข้าใจได้ ซึ่งคุณสมบัติอันนี้หากผมใช้เพื่อปกป้องพระพุทธศาสนาก็จะเป็นสิ่งพิเศษมากในความเห็นของท่านเหล่านี้ ก็ขอถือโอกาสนี้ชี้แจงเรื่องนี้อย่างต่อไปนี้ครับ

ประการแรก ผมยอมรับว่าที่ท่านกล่าวมานั้นถูกต้อง คือผมไม่ได้ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาในความหมายของท่านเหล่านั้นจริงๆ ผมนั้นแม้จะชื่นชมท่านพุทธทาสมาก (น่าจะมากที่สุดคนหนึ่งในบรรดานักคิดทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในโลกทั้งอดีตและปัจจุบัน) แต่สิ่งหนึ่งที่ผมคิดว่าผมต่างจากท่านพุทธทาสมากก็คือ ท่านพุทธทาสนั้นท่านยอมเป็น “ทาสของพระพุทธเจ้า” แต่ผมนั้นใจไม่เคยยอมเป็นทาสใคร จะให้ผมเป็นทาสของพระพุทธเจ้าอย่างท่านพุทธทาสเป็นเรื่องที่ขัดกับธรรมชาติข้างในของผมมาก หรือเป็นไปได้เลย ทั้งที่ผมชื่นชมพระพุทธเจ้ามากในหลายเรื่อง

เหตุผลก็ไม่ซับซ้อนครับ สำหรับผม การประกาศว่ายอมเป็นทาสของอะไรสักอย่างหมายความว่าจะไม่สงสัยหรือถามไถ่ไต่เถียงอะไรเพื่อให้หายสงสัยเกี่ยวกับเรื่องนั้น ตามนิยามนี้ เมื่อประกาศตนว่าเป็นทาสของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็ต้องไม่

สงสัยพระพุทธเจ้า อันนี้รับว่าผมทำไม่ได้จริงๆ ผมคิดว่าอย่า
ว่าแต่พระพุทธเจ้าที่ชาวพุทธเรารับว่าทรงเป็นมนุษย์เลย
แม้แต่พระเจ้าที่ผู้ที่เชื่อถือรับว่าเป็นอะไรที่ยิ่งใหญ่มากกว่า
มนุษย์ ผมก็สงสัย ไม่ได้สงสัยเพียงว่า “พระเจ้ามีอยู่จริง
หรือ” เท่านั้น แต่ผมสงสัยไปถึงขั้นว่า “แม้พระเจ้าจะมีจริง
ผมก็สงสัยว่าในบางเรื่องผมอาจไม่เห็นด้วยกับที่พระเจ้าท่าน
ทำอย่างนั้น”

จากที่กล่าวข้างต้น ท่านผู้อ่านจะสังเกตเห็นว่า ผมนั้นรับว่า
ความสงสัยเป็นหลักการเบื้องต้นในทางความคิดของตน คือ
อย่างนี้ครับ คนเรานั้นหากเป็นคนรู้จักคิดก็ย่อมต้องมีสิ่งที่ถูก
จัดอันดับเอาไว้สูงต่ำกว่ากันในทางความคิด ที่เป็นอย่างนั้นก็
เพื่อช่วยให้เรามีหลักในการตัดสินใจ คนเราเป็นธรรมดาที่
บางครั้งตัดสินใจทำอะไรไม่ถูกเนื่องจากความคิดสองอย่าง
หรือมากกว่านั้นมันแย้งกัน เช่นตำรวจนายหนึ่งเข้าจับคนเล่น
การพนันในบ่อนตามหน้าที่ พบว่าแม่ของตนก็รวมอยู่ในคน
ที่มาเล่นพนันด้วย เขาไม่รู้มาก่อน เพิ่งรู้ก็ตอนที่เห็น เขาสอง
จิตสองใจ ใจหนึ่งคิดว่าควรจับ เพราะแม่ทำผิดกฎหมาย แต่ใจ
หนึ่งคิดว่าไม่ควร เพราะนั่นคือแม่ของเรา นี่คือตัวอย่างการที่
คนเราบางครั้งก็อาจทำอะไรไม่ถูกเนื่องจากความคิดมันขัดกัน
แต่หากเรามีหลักในใจอยู่ก่อนว่า หากหน้าที่ขัดกับสถานะส่วน
ตน จะเอาอะไรขึ้นก่อน เขาก็จะตัดสินใจได้ เช่นหากตำรวจ
นายนี้จัดอันดับว่าหน้าที่ต้องมาก่อนหากขณะนั้นตนอยู่ใน
หน้าที่ เขาก็ต้องจับแม่ของเขา แต่ถ้าเขาไม่ได้อยู่ในหน้าที่ เขา
รู้ว่าแม่เล่นการพนัน แต่ไม่คิดจะแจ้งตำรวจ เพราะถือว่าเมื่อ
ไม่อยู่ในหน้าที่ เขาก็ต้องทำตัวเป็นลูกที่ดี คือหากไม่เห็นด้วย

กับแม่ก็บอกท่าน โน้มน้ำใจท่าน ในฐานะลูก ไม่ใช่แจ้งความ ตำรวจเพื่อเอาแม่ไปลงโทษให้เช็ดหลาบ การกระทำอย่างหลัง เราอาจเรียกว่าการทำหน้าที่ของพลเมืองดี ซึ่งตำรวจนายนี้คิดว่า เมื่ออยู่บ้าน เขาจะเอาความสัมพันธ์ของครอบครัวขึ้นก่อน เว้นแต่เรื่องนั้นอยู่เกินขอบเขตความสัมพันธ์ส่วนบุคคล อย่างนี้จึงจะใช้เรื่องหน้าที่พลเมืองแทน เช่นพบว่าพ่อแม่ค้ายาเสพติดร้ายแรง ไม่อาจแก้ไขได้ผ่านทางความเป็นลูกแล้ว ทั้งที่ได้พยายามที่สุดแล้ว ก็เลยต้องใช้มาตรการทางกฎหมาย เนื่องจากการกระทำของพ่อแม่กระทบต่อสังคม ไม่เหมือนเรื่องการเล่นการพนันที่อาจตีความว่าเป็นเรื่องกระทบต่อตัวพ่อแม่เท่านั้น

คำถามมีว่า ทำไมผมเลือกที่จะสงวนเอา “ความสงสัย” ไว้เหนือกว่า “ความศรัทธาเชื่อมั่น” เรื่องนี้ต้องการคำอธิบายมาก ผมจะพยายามเรียงลำดับให้ท่านผู้อ่านฟัง ก่อนอื่น ท่านผู้อ่านต้องเข้าใจก่อนนะครับว่า การที่คนคนหนึ่งเลือกอะไรขึ้นก่อนอะไรภายในระบบความคิดของเขานั้นเป็นเรื่องที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับสิ่งที่คนคนนั้นผ่านอะไรมาบ้างในชีวิต ซึ่งเป็นไปได้ที่แม้แต่เจ้าตัวเองก็ไม่อาจอธิบายได้หมดสิ้นว่าทำไมเขาจึงเลือกอย่างนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ผมก็จะขอข้ามประเด็นด้านปัจจัยแวดล้อมไปว่าอะไรหล่อหลอมผมมาให้คิดอย่างนั้น เพราะเชื่อว่าตนเองไม่อาจทำได้ จิตใจมนุษย์นั้นซับซ้อนจนไม่อาจสาวหาคำอธิบายได้หมดสิ้นว่าทำไมเราจึงคิดอย่างนั้น แต่ก็ไม่เป็นปัญหา เพราะในความเป็นจริง ไม่ว่าอะไรจะหล่อหลอมผมหรือท่านพุทธทาสให้คิดอย่างนั้น แต่ที่แน่ๆคือเรามีความคิดของคนผู้นั้นอยู่ต่อหน้าเราแล้ว เราสามารถถามได้ว่า

ความคิดนี้มีเหตุผลเพียงใด ผมจะขออภิปรายประเด็นนี้เป็นหลัก

ท่านพุทธทาสนั้นท่านวิจารณ์ใครต่อใครมาก ยกเว้นพระพุทธเจ้า นั่นก็ไม่แปลกเพราะท่านประกาศตนชัดว่าเป็นทาสของพระพุทธเจ้า ผมเข้าใจว่า ภายใต้อิทธิพลสัมพันธไมตรีระหว่างพระพุทธเจ้ากับท่านพุทธทาส ท่านพุทธทาสท่านจัดลำดับ “ศรัทธา” เอาไว้สูงกว่า “ความสงสัย” แต่กฎข้อนี้ท่านใช้กับพระพุทธเจ้าเท่านั้น ไม่รวมคนอื่น เมื่อคนอื่นไม่ใช่พระพุทธเจ้า ท่านพุทธทาสก็ไม่ใช้หลักการนี้ เท่าที่ผมสังเกต ท่านพุทธทาสเป็นคนช่างสงสัย และความเป็นผู้รู้จักสงสัยในเรื่องเหล่านี้ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านเป็นนักคิดที่ลึกซึ้ง เป็นตัวของตัวเอง

ผมเข้าใจต่อไปว่า การที่ท่านพุทธทาสกำหนดเพดานทางความคิดของท่านว่า “ยกเว้นพระพุทธเจ้า นอกนั้นข้าพเจ้ายินดีจะสงสัยใคร่ครวญอย่างดีก่อนที่จะรับหรือไม่รับความคิดของท่านเหล่านั้น” เกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัวของท่านมาก อย่าลืมนะครับว่าท่านเป็นพระในพุทธศาสนา การเป็นพระนั้นมีความหมายมาก อย่างน้อยก็แปลว่า รับว่าแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเป็น ‘ความหวัง’ หรือเป็น ‘แสงสว่าง’ ของชีวิต ในทางศาสนานั้น เราจำเป็นต้องจำกัดเพดานทางความคิดไว้ที่บางสิ่งบางอย่าง ไม่อย่างนั้นจะขัดกับการเป็นคนในศาสนา

สมัยที่ยังบวชอยู่นั้น ผมไม่ค่อยชอบเทศนา หรือว่าตามจริง ไม่เคยเทศน์เลย แม้จะเขียนหนังสือทางด้านพุทธศาสนาก็เขียนอย่างที่ไม่พยายามแสดงว่าพุทธศาสนาคือ

โอสถวิเศษสำหรับใช้รักษาโรคชนิดใดก็ได้บนพื้นพิภพนี้ ที่เป็น
อย่างนั้นก็เพราะผมรู้สึกว่าการเทศนาก็คือการโฆษณาสินค้า
ดีๆนี่เอง ศาสนานั้นสำหรับผมไม่อาจเป็นสินค้าได้ เมื่อใดก็
ตามที่ศาสนาคลายสภาพเป็นสินค้าและนักบวชกลายเป็น
นักการตลาด ทุกอย่างก็พระศาสดาลั้งสมมาก็จบ สมัยนั้นที่
ผมไม่เทศน์เพราะผมเชื่อว่าพุทธศาสนาดั้งเดิมไม่ใช่สินค้า
พระสงฆ์ก็ไม่มีหน้าที่โฆษณาสินค้า พระธรรมคือความคิดที่
พระพุทธเจ้าทรงเอามาวางไว้ตรงหน้าเราแล้วตรัสว่า“พิจารณา
ดูนะ เห็นด้วยค่อยทำตาม” ผมคิดว่าเป็นอย่างนั้นจากการ
อ่าน “กาลามสูตร”

เห็นจะเป็นเพราะอุปนิสัยส่วนตัวที่ว่านี้ เมื่อผมลาสิกขา
ออกมาแล้ว ผมจึงไม่มีความคิดว่าตนเองมีหน้าที่ต้องโฆษณา
สินค้านามว่าพระพุทธศาสนา เพราะแม้สมัยบวชอยู่ผมก็ไม่
รู้สึกอยู่แล้ว และที่รู้สึกอย่างนั้นผมเชื่ออย่างสุจริตใจว่าตรง
ตามที่พระพุทธเจ้าท่านประสงค์ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่ง
ความหลุดพ้นปล่อยวาง สิ่งนี้ขัดกับพระพุทธศาสนาอย่างที่
เป็นสถาบันชัดเจนอยู่แล้ว และยิ่งขัดมากยิ่งขึ้นกับการแปร
สถาบันให้กลายเป็นสินค้า เพราะกิจกรรมทั้งหลายทั้งมวล
เหล่านี้เป็นไปเพื่อการก่อสร้าง “ภาพในใจ” เพื่อการยึดติดใน
บางลักษณะ ความขัดแย้งระหว่างศาสนาในโลกนี้น่ากลัว
เพียงใดเราท่านทราบดี ผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่ประสงค์จะ
สร้างศาสนาใหม่ขึ้นมาเพื่อเป็นสถาบันสำหรับที่จะสร้างความ
ขัดแย้งกับใคร ตรงข้าม ชาวพุทธคือเอกชนผู้สนใจว่าอะไรคือ
ปัญหาส่วนตัวในชีวิตของตัวเอง แล้วพยายามหาทางศึกษาเพื่อ
แก้ไขปัญหาเหล่านั้นด้วยตัวเอง พระศาสดาเป็นเพียง

ผู้ให้แรงบันดาลใจและความคิดเบื้องต้น เพราะคิดอย่างนี้แหละครับ ผมจึงไม่คิดว่าผมจะสมัครเป็นทาสของพระองค์ ผมยังคิดเลยครับว่า หากพระพุทธเจ้าท่านทราบเรื่องที่ท่านพุทธทาสประกาศตนว่าจะเป็็นทาสของพระองค์ อาจจะทรงทักทวน อย่างน้อยหลัก “กาลามสูตร” ที่ท่านพุทธทาสเองก็กล่าวถึงอยู่เนืองๆก็มีนัยชี้แนะอย่างนั้น ในพุทธศาสนา เราไม่มีใครเป็นนายเป็นทาสในทางความคิด เราเป็นชุมชนของคนทีเห็นคล้ายๆกันว่า ปัญหาชีวิตของใครก็คนนั้นแหละสมควรแก้ด้วยตนเอง จะให้กำลังใจกันก็ตรงนี้ ชุมชนศาสนาแบบพุทธไม่ควรจะมีสิ่งที่ฝรั่งเขาเรียกกันว่า “religious dogmas” อันหมายถึงความเชื่อสำเร็จรูปที่ทุกคนในสังคมนั้นต้องมีร่วมกัน ใครไม่มีจะมีปัญหากับชุมชนทันที ชุมชนมุสลิมนั้นเป็นตัวอย่างของชุมชนที่มีสิ่งนี้เข้มข้นที่สุด การเป็นชาวมุสลิมที่ไม่เหมือนเพื่อนบ้าน เพราะคิดและตีความคำสอนทางศาสนาไม่เหมือนเขา เช่นบางท่านอาจคิดว่ามุสลิมสมัยนี้น่าจะกินเนื้อหมูได้ หากว่าข้อห้ามในอดีตเกี่ยวกับเรื่องนี้มาจากการที่เนื้อหมูสมัยนั้นอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือสมัยนี้ชายมุสลิมไม่ควรมึกรรยามากกว่าหนึ่งเพื่อแสดงว่าตนให้เกียรติสตรีเพศตามยุคสมัยที่ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ชายหญิงสมัยนี้ไม่ต่างกันมากเหมือนในอดีตแล้ว ผมเชื่อว่าความคิดที่ว่านี้แม้จะมีเหตุผล แต่ไม่น่าจะต้านทาน “religious dogmas” ที่กล่าวได้ล่าสุด ผมไปอภิปรายเรื่อง “การแต่งงานในคนเพศเดียวกันในทัศนะของศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม” ที่มหาวิทยาลัยรังสิต เราพูดให้เด็กนานาชาติฟัง คนฟังจึงเป็นพวกกล้าซักถามและแย้งสิ่งที่พวกเขาไม่เห็นด้วย เห็นชัดว่าข้อเสนอ

จากฝ่ายมุสลิมและคริสต์นั้นมีข้อจำกัดมาก ทั้งที่ท่านผู้เสนอเป็นคนฉลาด มีความคิด แต่ท่านก็ไม่อาจพูดอะไรที่ไม่สอดคล้องกับ “religious dogmas” ของท่านได้ สิ่งที่ผมคิดคือ คนฉลาดๆเหล่านี้แต่กลับต้องมาถูกชักใช้ไล่ต้อนในที่ประชุมเสียจนไม่เป็นตัวของตัวเองเช่นนั้นเกิดจากปัจจัยเดียวแท้ๆ คือท่านไม่มีเสรีภาพที่จะคิดตามยุคตามสมัย ท่านจึงอยู่ในสภาพที่เป็นนักว่ายน้ำฝีมือน้ำดี ถูกเชิญมาสาธิตการว่ายน้ำ แต่อนิจจามือและเท้าของท่านถูกมัดเอาไว้ ท่านว่ายได้เท่านั้นผมก็รู้สึกว่าคุณเก่งที่สุดแล้วละครับ

ภาพชื่อ “หญ้า 003” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

มีข้อความเชิงอุปมาที่ผมกล่าวข้างต้นซึ่งผมคิดว่าอาจใช้อธิบายความคิดทางปรัชญาของฉมในช่วงนี้ได้ดีที่สุดในที่สุดคือ

ข้อความที่ว่า “คนเราต่อให้เก่งอย่างไรก็ไม่อาจใช้ความเก่งนั้นเกิดประโยชน์ได้เต็มที่หากปราศจากเสรีภาพ” นึกถึงเรื่องนักว่ายน้ำระดับดีเลิศที่สุดของโลกก็ได้ครับ เรามัดมือมัดเท้าแล้วเหวี่ยงเขาลงน้ำ เขาจะทำอะไรได้มากเพียงใดในสภาพเช่นนั้น ท่านผู้อ่านคงนึกออก ศาสนานั้นเป็นแหล่งทางความคิดที่เก่าแก่ น่าจะที่สุดของมนุษย์ก็ว่าได้ ผมนั้นถือว่าตนโชคดีที่เกิดมาชีวิตได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างที่เรียกว่าลึกที่สุดแล้ว ผ่านการบวชเรียนอยู่เป็นเวลา ๑๑ ปี และผ่านการที่จากนั้นมาก็ยังเกี่ยวข้องกับการสอนวิชาเกี่ยวกับศาสนาและคลุกคลีอยู่กับชุมชนศาสนา ซึ่งไม่เพียงแต่ชุมชนพุทธเท่านั้น แต่ขยายไปยังชุมชนคริสต์และอิสลามด้วย การได้อยู่ “ข้างใน” แบบนี้ทำให้ผมเข้าใจศาสนาทั้งในทางบวกและลบ ผมมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะเกี่ยวข้องกับการมัดมือมัดเท้าในตัวอย่างเปรียบเทียบของผมข้างต้นอยู่มากคือ เวลาที่ผมอยู่ในชุมชนคริสต์และอิสลาม ผมมักพูดให้ท่านที่ผมรู้จักได้ช่วยกันคิดว่าว่าไปแล้วศาสนาคริสต์และอิสลามก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมายาวนาน แม้อาจจะไม่เท่ากับพุทธศาสนา แต่เราก็อยู่ในสังคมไทยมานานหลายร้อยปีแล้ว กาลเวลาที่ยาวนานเช่นนี้สำหรับผมเพียงพอที่จะเพาะบ่มให้เกิดนักคิดไทยที่มีรากฐานทางความคิดอันไม่ได้มาจากพุทธศาสนา แต่มาจากศาสนาคริสต์หรืออิสลาม แต่เราก็ไม่พบว่าสองศาสนานี้ได้สร้างนักคิดไทย อย่างที่พบในพุทธศาสนา เรื่องนี้สำหรับผมคิดว่าอธิบายได้ด้วยเรื่องเสรีภาพทางความคิด ศาสนาอิสลามนั้นมีจุดแข็งในทางวัฒนธรรมบางอย่างที่ผมคิดว่า หากผมเป็นมุสลิม ผม

จะใช้สิ่งเหล่านี้สร้างปรัชญาสังคมแบบมุสลิมที่น่าจะแข็งแกร่งมากที่สุดที่จะช่วยให้เราเห็นความเป็นธรรมในโลกนี้ได้มากขึ้น เช่นเดียวกัน หากผมเป็นชาวคริสต์ ผมคิดว่าหลายสิ่งที่พระเยซูท่านสอนลึกลับมากที่จะช่วยให้เราสร้างปรัชญาว่าด้วยการอยู่ร่วมกันและเห็นอกเห็นใจกันในระหว่างเพื่อนมนุษย์ ที่สำคัญคือศาสนาคริสต์มีรากฐานเกี่ยวข้องกับกาให้ภัยและไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา สิ่งนี้ปรากฏชัดมากในคำสอนของพระเยซูและในประวัติศาสตร์ของคริสต์ศาสนาในช่วงแรก ก่อกำเนิด แต่ของดีๆเหล่านี้ก็ไม่ผลิบานเป็นดอกในเบื้องต้น แล้วเป็นผลในเบื้องต่อมา ผมเชื่อว่าเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับกาที่ชุมชนคริสต์และอิสลามไม่มีบรรยากาศของกา “ปล่อยให้คิดอย่างเสรี” อย่างที่พบในชุมชนพุทธ

ครั้งหนึ่ง มีคนถาม Bertrand Russell ความว่า “ในบรรดาศาสนาที่มีอยู่ในโลกเวลานี้ ท่านชอบศาสนาใดที่สุด” Russell ตอบว่า “พุทธศาสนา” แล้ว Russell ก็อธิบายต่อว่าที่เลือกพุทธศาสนาก็เพราะเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพในทางความคิดมากที่สุด จะอย่างไรก็ตาม ในตอนท้าย ท่านผู้นี้ก็บอกว่า แม้จะชอบพุทธศาสนา แต่ที่สุดก็ต้องรับว่าพุทธศาสนามีข้อบกพร่องอยู่มาก เช่นพุทธศาสนาไม่มีแนวคิดที่ว่าด้วยที่มาของจักรวาล พุทธศาสนาสนใจเฉพาะเรื่องมนุษย์เท่านั้น ไม่สนใจสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่ามนุษย์อันได้แก่จักรวาลทั้งหมด และหลายอย่างที่พุทธศาสนาสอนก็จัดอยู่ในประเภทของสิ่งที่ในทางปรัชญาเราเรียกว่า “metaphysical concepts” อันได้แก่คำหรือข้อความที่ไม่รู้ว่าชี้ไปหาอะไรในโลกธรรมชาติ แนวคิดเหล่านี้มาจากการที่ผู้ที่เป็นแหล่งกำเนิดของความคิดท่าน “คิดเอา

เอง” ไม่ได้ “สรุปจากหลักฐาน” ลองอ่านข้อความของ Russell ในภาษาอังกฤษต่อไปนี้ดูนะครับ

Of the great religions of history, I prefer Buddhism, especially in its earliest forms, because it has had the smallest element of persecution... Now the question is, given that religion is like this, is there something essential to religion which can be preserved after the harmful dogmas are eliminated? I think not. Among present-day religions Buddhism is the best. The doctrines of Buddhism are profound, they are almost reasonable, and historically they have been the least harmful and the least cruel. But I cannot say that Buddhism is positively good, nor would I wish to have it spread all over the world and believed by everyone. This is because Buddhism only focuses on the question of what Man is, not on what the universe is like. Buddhism does not really pursue the truth; it appeals to sentiment and, ultimately, tries to persuade people to believe in doctrines which are based on subjective assumptions not objective evidence. Generally, subjective opinions produce false beliefs. I think that no matter what the religion, nor how ambiguously its faith is expressed; the same problem arises because of the substitution of subjective sentiment for objective evidence. Sentiment might be taken as the dominant force in our daily lives. But as for belief in facts, the farther we distance ourselves from sentiment the better. Never substitute sentiment for facts. It is absolutely harmful to do so. (จากหนังสือเรื่อง “*Russell on Religion*”)

ผมนั่นแม้จะไม่ชอบ Russell มากมายเป็นพิเศษอะไร แต่ก็

รับว่าเหตุผลข้างต้นของท่านผู้นี้น่ารับฟัง ที่น่ารับฟังก็เพราะมันมาจากเหตุผลอื่นๆ ของง่ายๆอื่นๆเหล่านี้แหละครับที่อยู่ในทางปรัชญาเราเห็นว่า “เถียงยาก” เนื่องจากแนวคิดของ Russell ข้างต้นสำคัญ และเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผมจะพูดถึงไปเกี่ยวกับความคิดเห็นของตน จึงขอขยายความตรงนี้สักนิดสังเกตนะครับว่า นักปรัชญาท่านนี้แม้จะรับว่าพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมของพระพุทธเจ้าตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาบาลีจะเป็นศาสนาที่ให้เสรีภาพที่สุด และประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเองก็เกี่ยวข้องกับการบีบบังคับให้ผู้อื่นเชื่อตามที่ศาสนาสอนน้อยที่สุด แต่ท้ายที่สุดแล้วท่านผู้นี้ก็ไม่คิดว่าพระพุทธศาสนาสมควรได้รับการเผยแพร่ให้ผู้คนได้นับถือมากมายในโลก เหตุผลของท่านผู้นี้คือ พุทธศาสนาก็เหมือนศาสนาทั้งหลายในโลกที่คำสอนทั้งหลายทั้งปวงมาจาก “ความคิด” ของพระศาสดา ที่มีลักษณะ “subjective” อะไรก็ตามที่มีลักษณะเช่นนี้ (ที่ผมขอขยายความโดยใช้ภาษาที่ชาวบ้านทั่วไปน่าจะเข้าใจได้ง่ายกว่าว่า “คิดเอาเอง”) หากเป็นที่ยอมรับมากๆก็จะสร้างศรัทธาที่มีติดบอดได้ และศรัทธาเช่นนี้ Russell เห็นว่าเป็นอันตรายต่อสังคม

ลองนึกง่ายๆก็ได้ครับ ในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา เกิดเหตุการณ์แตกแยกทางความคิดในพุทธศาสนาบ้านเราอันเนื่องมาจากการที่วัดพระธรรมกายสอนว่า “พระนิพพานเป็นอัตตา” ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ท่านออกหนังสือมาเล่มหนึ่งชื่อ “*กรณีธรรมกาย*” หนังสือนี้ ฝ่ายที่ไม่ชอบวัดพระธรรมกายใช้เป็นอุปกรณ์สำคัญสำหรับโจมตีวัด เรื่องนี้ใน

ทัศนะของ Russell เป็นเรื่องที่มีรากเหง้ามาจากคำสอนเรื่อง ‘นิพพาน’ ในพุทธศาสนา นิพพานนั้นไม่มีใครบอกได้ว่าอยู่ที่ไหนในจักรวาล ทัศนะหรือความเชื่อเรื่องนิพพานจึงเป็นเรื่อง ‘subjective’ ล้วนๆ เรื่องเช่นนี้ในทุกศาสนามีปรากฏเหมือนกันหมด และเมื่อมีความเห็นต่างกันภายในศาสนานั้นๆ ก็เกี่ยวกับเรื่องที่เป็น ‘subjective’ อย่างนี้ ฝ่ายเสียงข้างมากย่อมชนะเสมอ บ้านเรานั้นสำนักธรรมกายเป็นคนส่วนน้อย ฝ่ายเสียงข้างมากที่เรียกว่าเถรวาทกระแสหลักจึงชนะ

หนังสือของท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์นั้นหากมองจากทัศนะของ Russell ไม่ใช่หนังสือที่จะใช้ตัดสินว่า ในความเป็นจริง นิพพานเป็นอะไรแน่ระหว่างอัตตากับอนัตตา เพราะพระนิพพานไม่ใช่สิ่งที่สามารถตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัสได้อย่างเช่นโลก การเถียงกันว่าโลกกลมหรือแบนสิ้นสุดยุติได้ด้วยหลักฐาน เพราะปัญหาเรื่องโลกไม่ใช่เรื่อง ‘subjective’ ดังนั้นผลสูงสุดของหนังสือ “*กรณีธรรมกาย*” ก็คือบอกว่าตามเสียงข้างมาก พระนิพพานสมควรถือว่าเป็นอนัตตา เท่านั้นเอง

ว่าโดยเหตุผล ท่านเจ้าคุณท่านก็ใช้เหตุผลชุดหนึ่งเพื่อยืนยันว่าทำไมจึงสมควรเห็นว่าพระนิพพานเป็นอนัตตา ฝ่ายวัดพระธรรมกายก็มีเหตุผลอีกชุดหนึ่ง ดังนั้นว่าโดยเหตุผลไม่มีใครเหนือกว่าใคร ประเด็นความคิดที่เป็น ‘subjective’ จะเป็นอย่างนี้หมด คือต่อให้เถียงกันจนตายก็บอกไม่ได้ว่าใครถูกกว่าใคร

ปัญหาความเห็นต่างกันในทางศาสนานั้นว่าไปแล้วหากจำกัดวงอยู่เพียงเรื่องของความคิดก็ไม่ใช่ไรครับ แต่นิถี่ย

มนุษย์เรานั้นเมื่อศรัทธาอะไรก็อยากให้อะไรนั้นมีสถานะ ‘เป็นทางการ’ หากว่ากระทำได้ ในประเทศมุสลิมหลายประเทศ การวิจารณ์ศาสนากระทำไม่ได้ มีกฎหมายเอาผิด บางทีถึงขั้นประหารชีวิต ในประวัติศาสตร์ของศาสนาคริสต์ ก็มีการลงโทษคนที่ฝายเสียงข้างมากเห็นว่ากระทำการอันลบลู่ต่อศาสนาในทำนองเดียวกันนี้ นึกถึงเรื่องกาลิเลโอเป็นตัวอย่างก็ได้ ในบ้านเรา ปีสองปีมานี้มีท่านที่รักและเป็นห่วงพระพุทธศาสนารวมตัวกันเสนอกฎหมายเพื่อคุ้มครองพระพุทธศาสนาในทำนองกับที่ศาสนาอิสลามและคริสต์กระทำ ถ้าเป็นอย่างนี้เรื่องก็จะลุกลามกลายเป็นปัญหาสังคม กฎหมายตามร่างที่ผมเห็นนั้นมีบางมาตราเขียนว่า “ผู้วิจารณ์ศาสนาให้เสียหาย มีความผิดทางอาญา” ตรงนี้เองครับที่ Bertrand Russell เป็นห่วง สังคมใดก็ตามที่ยอมให้ความคิดแบบไม่มีข้อพิสูจน์กลายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องยอมรับ แม้สงสัยก็วิพากษ์วิจารณ์ไม่ได้ สังคมนั้นกำลังอยู่ในอันตราย กฎหมายนั้นเขียนอย่างไรก็ได้ เช่นเขียนว่า “ในประเทศนี้ใครที่กล้าป่าวประกาศว่า ‘ไม่มีพระเจ้า’ จะต้องถูกประหารชีวิต” ในประวัติศาสตร์ ศาสนาคริสต์ก็เคยประหารชีวิตคนมาไม่น้อยด้วยข้อหานี้ เวลาในประเทศมุสลิมบางประเทศก็ยังทำเช่นนั้นอยู่

ผมยอมรับว่า เมื่อมีใครมาด่าว่าสิ่งที่เราเคารพรัก อาจถือว่าเขามาล่วงละเมิดจิตใจเรา กฎหมายก็สามารถที่จะเอาผิดเขาสมตามเหตุ เพื่อปกป้องเราไม่ให้ถูกย่ำยีจิตใจ แต่การที่สังคมใดก็ตามแต่มีกฎหมายเอาผิดคนที่ไม่เห็นด้วยกับศาสนา ไม่ได้กล่าววาจาเหยียดหยาม แต่แสดงความสงสัย ไม่เชื่อ สิ่งทีศาสนาสอน เช่นไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า ผมคิดว่าไม่มีเหตุผล ยิ่ง

ถึงขั้นประหารชีวิตด้วยแล้ว ยิ่งไม่มีเหตุผลไปกันใหญ่

ภาพชื่อ “หญ้า 004” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๔-

ดังที่ผมได้กล่าวตอนต้น คนเรานั้นหากมีความคิดเป็นของตนเอง เขาก็ย่อมจะมีระบบการจำแนกจัดอันดับว่าอะไรสำคัญกว่าอะไรภายในระบบความคิดของเขา ผมคิดว่าหากผมเล่าให้ท่านผู้อ่านรู้ว่าผมจัดอะไรไว้ในใจผมอย่างไร ก็น่าจะช่วยให้เข้าใจความคิดของผมง่ายขึ้น ก็เลยขอเสนอเรื่องนี้ในตอนนี้อย่างเดียว

เพื่อให้เข้าใจระบบการจำแนกของผม ผมขอเริ่มด้วยตัวอย่าง หลายปีก่อน ผมเคยเขียนบทความเผยแพร่ต่อสาธา-

รณะว่า “ผมไม่เห็นด้วยกับการบรรจุให้พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ” หลายท่านอ่านแล้วแปลกใจว่าผมตกลงเป็นชาวพุทธหรือเปล่า แน่นอนครับ ผมเป็นชาวพุทธ แต่การเป็นชาวพุทธของผมไม่ได้ลอยอยู่โดดๆ แต่บรรจุอยู่ในชีวิตผม โดยที่ชีวิตนี้ผมมีระบบการจัดสรรว่าอะไรควรจะทำก่อนมาหลังตามแบบของผมเอง ถ้าท่านที่สงสัยเข้าใจระบบคิดของผม ท่านก็จะไม่ถามว่า “ตกลงคุณเป็นชาวพุทธหรือเปล่า”

สิ่งแรกที่สุดที่ผมคิดว่าควรอยู่สูงที่สุดในระบบความคิดของเราคือ “ฉันเป็นมนุษย์” ความเป็นมนุษย์ในทัศนะของผมอยู่สูงที่สุด อะไรก็ตามแต่ที่ขัดแย้งกับความเป็นมนุษย์ ผมจะจัดไว้รองลงมา ซึ่งก็แปลว่า เมื่อต้องเลือกที่จะทำหรือเชื่ออะไร ผมก็ต้องเลือกสิ่งที่จะเข้ากันได้กับความเป็นมนุษย์ก่อน

ที่เขียนข้างต้นผมคิดว่ายังเป็นนามธรรมเกินไป ขออธิบายเพิ่มเติมด้วยตัวอย่างดังนี้ครับ ลองสำรวจดูตัวเราดีๆ เราเกิดมาก็มีหน้าตาและลักษณะอย่างนี้แล้ว โดยสังกัด เราเป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่ง วิชาชีววิทยาจัดเรารวมอยู่กับสัตว์ เพื่อแยกให้เห็นว่าเราเป็นพวกเดียวกับหมูหมาเป็ดไก่ ไม่ใช่พวกเดียวกับฟักแพงแดงกวานะ

การที่เราเกิดมาเป็นแบบนี้ คือมีลักษณะเป็น “คน” เช่น มีสองขา เดินตัวตั้งตรง มีสมองที่รู้จักคิด มีภาษาที่เป็นระบบระเบียบมาก จนน่าเชื่อว่าน่าจะมากกว่าภาษาของสัตว์ชนิดอื่น มีอายุโดยเฉลี่ยประมาณ ๗๐ ปี เป็นต้น ลักษณะทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานี้ตัวของเราไม่ได้ออกแบบ พ่อแม่เราก็ไม่ได้ออกแบบ ว่าไปแล้ว เราไม่รู้ว่ใครออกแบบเราและเผ่าพันธุ์

สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ศาสนาบางศาสนาพูดว่าพระเจ้าออกแบบ ผมไม่เถียง แต่ก็ไม่สนใจ เพราะไม่รู้ว่า หากสนใจว่าจริงหรือไม่ ที่ว่าพระเจ้าออกแบบเราและสิ่งต่างๆมา จากนั้นจะไปต่อที่ไหน อย่างไร อะไรก็ตามที่เมื่อสนใจแล้วไม่มีทางไปต่อ ผมถือเป็นระเบียบส่วนตัวว่า ไม่ควรไปยุ่งเกี่ยว ดังนั้น เมื่อผมกล่าวว่า ความเป็นมนุษย์สำคัญที่สุด การกล่าวเช่นนี้ก็มีความหมายที่แน่นอนว่า “เท่าที่ประสบการณ์บอกเรา เราเกิดมาก็มีลักษณะเช่นนี้ ใครจะสร้างหรือออกแบบเรามากก็ไม่รู้แหละ แต่ที่รู้คือเราเกิดมาก็เป็นอย่างนี้แล้ว ดังนั้นหากสนใจอะไรต่อเกี่ยวกับความเป็นคนก็ไปศึกษาเพิ่มเติมได้ ในทิศทางที่ไปต่อได้ อย่างมีหลักการ มีหลักฐาน และมีความก้าวหน้า”

เพราะคิดอย่างนี้ แม้ผมจะไม่สนใจเรื่องพระเจ้าสร้างมนุษย์ แต่ผมก็มีความสนใจมากที่จะศึกษาสังเกตสังเกตว่า อะไรคือธรรมชาติลึกๆของคน แน่นนอนครับ ความรู้ที่ศาสนาว่าไว้เกี่ยวกับธรรมชาติของคน เราก็สมควรเอามาเป็นเครื่องมือประกอบด้วย และว่าตามจริง ผมใช้แนวคิดของพระพุทธเจ้าท่านไม่น้อย ในการทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ จะอย่างไรก็ตาม ความรู้หลักที่เป็นประโยชน์กับผมมากน่าจะมาจากวิทยาศาสตร์และปรัชญา โดยเฉพาะแนวคิดทางชีววิทยาของ Charles Darwin และทัศนะทางปรัชญาของนักปรัชญาอังกฤษเช่น John Locke, David Hume, และ Thomas Hobbes เป็นต้น (แปลกที่คนเหล่านี้เป็นอังกฤษหมด)

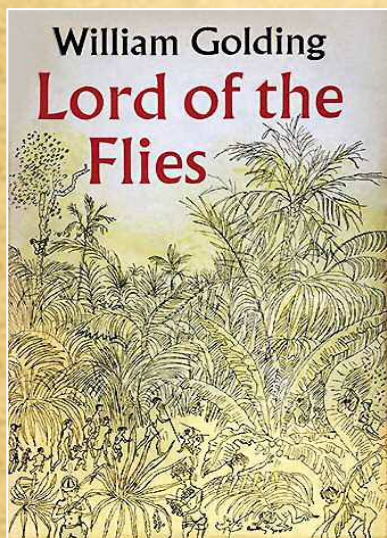
เสน่ห์ของนักคิดที่ผมเอ่ยชื่อข้างต้นอยู่ที่เวลาที่พูดอะไรเกี่ยวกับธรรมชาติของคน สิ่งที่คนเราเหล่านี้ชี้ให้เราดูเป็นเรื่องที่มองเห็นได้ แต่ว่าที่ไม่เคยเห็นมาก่อนเพราะเราไม่รู้จัก

คิดเท่านั้นเอง ผมจะไม่เข้าไปในรายละเอียดว่าแนวคิดของท่านเหล่านี้มีอิทธิพลต่อผมอย่างไร เอาเป็นเพียงว่า เมื่อกล่าวถึงปลายทาง ผมเมื่อถูกหล่อหลอมด้วยความคิดทางวิทยาศาสตร์และปรัชญาจำนวนหนึ่งแล้วก็เกิดความรู้สึกว่า “ชีวิตนี้เป็นสิ่งมีค่าตามธรรมชาติและค่าที่ว่ามันสมควรที่เรารักและหวงแหนเอาไว้”

ข้อความข้างต้นยังฟังดูกว้างอยู่ ผมขออธิบายเพิ่มเติมนี้ สมมติว่าเราเปรียบเทียบเราเหมือนอะไรสักอย่างที่ประกอบเป็นชั้นๆ อย่างเช่นหัวหอม อะไรก็ตามที่อยู่นอกสุดเราก็เรียกว่าเปลือก เปลือกที่หุ้มชีวิตเราอยู่อาจมีได้หลายชั้น แต่เมื่อค่อยๆ แกะเอาเปลือกเหล่านี้ออกไปทีละอย่างสองอย่าง ทีสุดท้ายก็จะไปถึงชั้นหนึ่งข้างในที่ผมเชื่อว่า “แกะหรือลอกต่อไปไม่ได้ อีกแล้ว” เพราะนั่นคือชั้นสุดท้ายแล้ว ชั้นสุดท้ายของชีวิตที่มันเป็นแต่ละครั้งที่ผมเรียกว่า “ตัวชีวิต” ที่ผมจัดอันดับเอาไว้สูงสุดในระบบการจำแนกสิ่งสำคัญก่อนหลังของผมเอง และโปรดอย่าได้เข้าใจว่าสิ่งนี้มีลักษณะเป็นอย่าง “อาตมัน” หรือ “วิญญาณ” หรือ “จิต” ที่สอนกันในศาสนาต่างๆ รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย ชื่อเหล่านี้สำหรับผมไม่ชี้ไปหาอะไรเลย เพราะเป็นสิ่งที่ Russell เรียกว่า ‘subjective concepts’ เสมอเหมือนกันหมด ตัวชีวิตที่อยู่ข้างในสุดในทัศนะของผมก็คืออะไรบางอย่างที่เหลืออยู่เมื่อเราลอกเอาเปลือกของชีวิตที่อาจมีอยู่หลายชั้นออกไปแล้ว สิ่งนี้จะปรากฏในการรับรู้ของเราอย่างชัดเจน ใครก็สามารถรับรู้ได้ จึงไม่มีลักษณะเป็น ‘สิ่งที่คิดนึกกันเอาเอง’ อย่างที่ Russell พูด ซึ่งผมเห็นด้วยว่า หากเราคิดจะสร้างระบบความรู้ อะไรสักอย่างขึ้นเพื่อใช้ร่วมกันใน

สังคมมนุษย์ สิ่งนั้นควรมีลักษณะ ‘objective’ คือทุกคนเข้าใจตรงกัน เพราะมองเห็นร่วมกันได้ โดยไม่ต้องอาศัยศรัทธาหรือความคิดแบบที่เรียกร้องว่าคุณต้องใช้ชีวิตพิเศษนะ (เช่นไปบวชแล้วเจริญจิตภาวนา) จึงจะเข้าใจสิ่งนี้ได้

หากท่านผู้อ่านจำนิยายเรื่อง “*Lord of the Flies*” แต่งโดย William Golding ได้ ก็อาจช่วยให้เข้าใจสิ่งที่ผมกำลังพูดถึงอยู่ในฐานะที่เป็นตัวตนชั้นในสุดของมนุษย์ นิยายข้างต้นมีเรื่องย่อว่า คณะนักเรียนมัธยมจากโรงเรียนกินนอนผู้ดีของอังกฤษคนหนึ่งไปเที่ยวทัศนจร แล้วเกิดอุบัติเหตุติดอยู่ที่เกาะแห่ง

หนึ่ง ในช่วงที่หาทางกลับบ้านไม่ได้ เด็กเหล่านี้จำเป็นต้องหาวิธีที่จะอยู่รอดได้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ต่างไปจากที่ตนเคยอยู่มาก่อน นิยายได้แสดงให้เห็นพัฒนาการของเด็กเหล่านี้ว่า เมื่อจำต้องอยู่ท่ามกลางสภาพดั้งเดิมตามธรรมชาติ ไม่มีอารยธรรม ไม่มีกฎหมาย ไม่มีศีลธรรม ไม่มีศาสนา เด็กเหล่านี้ก็ค่อยๆ เปลี่ยนไปจากที่เคยสุภาพ มีน้ำใจ มีมารยาทมาเป็นเห็นแก่ตัว ก้าวร้าว พร้อมทั้งจะฆ่าคนอื่นได้ หากจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของตน

ตามความเข้าใจของผม นิยายเรื่องนี้ (ท่านผู้แต่งได้รางวัลโนเบลปี 1983) ต้องการชี้ให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์อยู่ในสภาพที่มีอารยธรรม กฎหมาย และศาสนา มนุษย์อาจดูเรียบร้อย มีน้ำใจต่อกัน แต่เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์กลับไปอยู่ในสภาพดั้งเดิมตามธรรมชาติ (ที่บรรพบุรุษเราเคยอยู่มาก่อน) เมื่อนั้น

“ธาตุแท้” ของเราก็จะค่อยๆเปิดเผยออกมา ผมเคยคิดจะเขียนนิยายหรือเรื่องสั้นที่มีเนื้อหาในแนวเดียวกันนี้ ต่างเพียงตัวละครและฉาก โดยสมมติให้เครื่องบินลำหนึ่งจากประเทศไทยตก มีคนรอดตาย ๒ คน เป็นพระในพุทธศาสนารูปหนึ่ง สตรีชาวฝรั่งหนึ่งคน ทั้งคู่ยังอยู่ในวัยไม่เกิน ๔๐ ปี พระภิกษุนั้นเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนา กำลังเดินทางไปต่างประเทศเพื่อสอนวิปัสสนาให้กับฝรั่ง พูดภาษาอังกฤษได้ ส่วนสตรีฝรั่งนั้นเป็นอาสาสมัครขององค์กรทางศาสนาคริสต์ มาเมืองไทยเพื่อพักผ่อน กำลังจะกลับบ้านที่ต่างประเทศ ทั้งคู่ต้องอยู่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่เป็นเกาะ หมดหวังว่าจะได้กลับบ้าน แรกๆทั้งคู่ก็สงวนท่าทีต่อกันอยู่ ต่อเมื่อนานเข้า “ธาตุแท้ของความเป็นมนุษย์” ก็ค่อยๆแสดงตัวออกมา ผมขอเล่าเพียงเท่านี้ เอาไว้ค่อยอ่านฉบับเต็ม เขียนเสร็จเมื่อใดจะเอามาลงในเว็บไซต์วารสาร “ปัญญา” ให้อ่านกันครับ

-๕-

ไหนๆก็หลวมตัวเอานิยายที่ยังไม่ได้เขียนมาเล่าให้ฟัง ผมก็ขอถือโอกาสนี้ใช้เนื้อหาของเรื่องนี้เป็นเครื่องมือสำหรับส่องให้เห็นรายละเอียดของสิ่งที่ผมขออนุญาตเรียกว่า “ตัวตนด้านในสุดของมนุษย์” ตามเรื่อง ชายหญิงคู่นั้นมีเปลือกนอกของชีวิตที่ต่างกัน คนแรกเป็นคนไทย นับถือพุทธศาสนา กำลังใช้ชีวิตเป็นนักบวชในพุทธศาสนา มีความเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นทางออกสำหรับผู้ประสบความทุกข์ในชีวิต และทางออกที่ว่านี้ก็คือการเจริญวิปัสสนา อีกคนเป็นคนอเมริกัน นับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เชื่อในพระเจ้า จึงเข้า

มาทำงานเป็นอาสาสมัครในองค์กรทางศาสนา เธอเชื่อว่าการ
รับใช้พระเจ้าทำได้โดยตรงไม่ได้ ต้องผ่านการรับใช้เพื่อน
มนุษย์ โดยเฉพาะเพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยาก

ภาพชื่อ “หญ้า 005” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่าทำไมผมจึงจัดว่าการเป็น
คนไทยหรืออเมริกัน เป็นชายหรือหญิง นับถือศาสนาพุทธ
หรือศาสนาคริสต์ เชื่อว่าแนวทางทางศาสนาที่ตนปฏิบัติอยู่
ถูกต้อง สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็น “เปลือกนอก” ของชีวิต
คำตอบก็คือ “เพราะว่าสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้
เมื่อคนผู้เป็นเจ้าของสมบัติเหล่านี้อยู่ในสภาพแวดล้อม
บางอย่างที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง” ที่ผ่านมามีเรื่อง

หัวหอมที่ถูกเราปอกเปลือกออกได้เป็นชั้นๆ เมื่อพระและโยมสองคนนั้นอยู่ในสภาพชีวิตปกติ หัวหอมของชีวิตนั้นก็อยู่ตามปกติของมัน สมมติว่าพระท่านเดินทางไปถึงที่หมาย ท่านก็จะสอนวิปัสสนาแก่ญาติโยมของท่านไป ท่านอาจรู้สึก่วาชีวิตเป็นสุขสงบ ตัวท่านเองก็ได้รับผลของการปฏิบัติที่ท่านสอนผู้อื่นด้วย ส่วนโยมผู้หญิงอเมริกันนั้นก็เดินทางกลับบ้านแล้วไปทำงานในสถานสงเคราะห์คนไร้บ้านในย่านเลียมโทรมแห่งหนึ่งของมหานครนิวยอร์ก เธอมีความสุขกับงาน แม้จะเป็นโสด แต่ก็ไม่เคยรู้สึกว่าจำเป็นต้องมีชีวิตคู่ แม้นิกายศาสนาที่เธอนับถืออยู่อนุญาตให้มีคู่ได้ไปพร้อมกับการทำงานรับใช้ศาสนา

แต่เมื่อต้องมาอยู่บนเกาะที่มีคนเพียงสองคนเท่านั้น และมีที่ท่าว่าอาจต้องอยู่ที่นั่นตลอดไป สภาพที่ว่านี้คือเงื่อนไขใหม่ที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนสองคนนี้ในเวลาต่อมา ทั้งหมดดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผมเชื่อว่าหากให้ท่านผู้อ่านจินตนาการเรื่องเอง มีแนวโน้มสูงที่ท่านจะจินตนาการว่า พระอาจไม่คิดว่าจะต้องเป็นพระต่อไป ในภาวะเช่นนั้นอะไรจะสำคัญกว่าการที่ต้องเอาตัวรอดไม่มีอีกแล้ว พระต้องหาอาหารกินเอง ซึ่งความจำเป็นทำให้ต้องทำปาณาติบาต แต่ก่อนพระเคยสอนคนอื่นว่าการทำปาณาติบาตไม่ดี แต่ก็ไม่เคยรู้สึกอะไรสักๆเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่เมื่อต้องฆ่าปลากินเอง เห็นปลาที่ตนใช้ไม้ไผ่ที่เหลาเป็นหลาวแหลมๆแทงดินกระแด้วๆอยู่ต่อหน้าต่อตา ก็เกิดความรู้สึกว่าชีวิตนี้ช่างน่าสมเพชเสียนี้กระไรที่ต้องอาศัยชีวิตผู้อื่นเพื่อความอยู่รอด ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้พระยอมอดอาหารอยู่หลายวัน พยายามกินผักหญ้าและน้ำเท่าที่จะหาได้ แต่ที่สุดเมื่อไม่มีสิ่งเหล่านี้ให้กินเป็นอาหาร ก็

จำต้อง “ล่า” อีกครั้งเพื่อให้ตนอยู่รอด นานเข้าความรู้สึกก็ชินชา และรับได้ว่า “ชีวิตก็ต้องเป็นอย่างนี้เอง”

ส่วนสุภาพสตรีอเมริกันนั้นเนื่องจากเป็นผู้หญิงก็มีความรู้สึกว่าเป็นเพศชายเป็นผู้ที่ตนสามารถพึ่งพิงได้ในยามคับขันเช่นนั้น เธอเป็นคนเมือง ไม่มีประสบการณ์ในการหากินเองตามธรรมชาติ ไม่เหมือนพระที่มีพื้นฐานเป็นคนชนบท ดังนั้นอาหารการกินของเธอจึงได้มาเพราะความช่วยเหลือของพระ บางวันเธอเห็นพระยืนจ้องอยู่บนโขดหินเป็นเวลานานๆ เพื่อใช้ไม้ไผ่เหลาปลายให้แหลมต่างจมวกคอยแทงปลาที่ขึ้นมาเล่นน้ำในบริเวณที่เป็นชอกหินตื้นๆ เธอก็อดสงสัยพระไม่ได้ นานเข้า ความรู้สึกผูกพันต่อกันก็ค่อยๆ เกิดขึ้นและสะสมในใจของเธอ ท่านผู้อ่านก็คงจินตนาการต่อไปได้แน่ครับว่าเรื่องจะจบอย่างไร พระท่านเมื่อเห็นว่าอะไรๆ ก็ล่วงเลยมาจนปานนี้แล้ว จึงได้ทำพิธีลาสิกขาเพื่อให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แล้วชายหญิงคู่นี้ก็อยู่กินกันฉันสามีภรรยา มีลูกหลานที่ต่อมาก็กลายเป็นพลเมืองของเกาะที่วานี้ เรื่องก็จบลงเพียงเท่านี้

เรื่องเล่าข้างต้นนี้มีบางสิ่งที่ผมอยากตั้งเป็นข้อสังเกตคือ ก่อนหน้านั้นทั้งคู่มีเปลือกนอกหุ้มตัวตนของแต่ละคนเอาไว้ อย่างที่แตกต่างกัน เพราะเกิดคนละที่และคนละวัฒนธรรม ต่อมาเมื่อชีวิตบีบบังคับตามธรรมชาติให้ดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด เปลือกนอกเหล่านี้ก็ค่อยๆ หลุดร่วงออกไปจากชีวิตที่ละเอียดสองอย่าง พระนั้นไม่เคยคิดว่าตนเองจะลาสิกขา เพราะชีวิตพระเป็นชีวิตที่สงบสุข ท่านเคยสรุปกับตนเองก่อนหน้านั้นว่า “นี่คือชีวิตที่เราต้องการแสวงหาจริงๆ ทุกอย่างจบแล้ว

ขอตายในผ้าเหลือง” สุภาพสตรีอเมริกันก็เช่นกัน เธอเชื่อมั่นว่าต้องมีพระเจ้า และเชื่อว่าชีวิตของเธอจะมีค่าไม่ได้เลยหากไม่มีพระเจ้า และแล้ววันหนึ่ง ความเชื่อเหล่านี้ก็ไม่เข้มข้นเท่ากับที่เคยเป็น แม้ว่าสามีภรรยาคู่นี้จะยังมีความทรงจำบางอย่างอันเกี่ยวเนื่องกับอดีตของตน ฝ่ายชายก็ยังหวนระลึกไปถึงคืนวันเก่าๆที่ตนเป็นพระภิกษุ ในขณะที่ฝ่ายหญิงก็ย้อนคิดไปถึงภาพชีวิตในอดีตสมัยที่ทำงานเพื่อคนยากจนในย่านเลื่อมโทรมของมหานคร แต่เมื่อต้องอยู่กับปัจจุบัน สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงอดีต ภายในสภาพแวดล้อมใหม่นั้น ศาสนา อารยธรรม ศิลธรรม มีอิทธิพลไม่มากนักต่อพวกเขา

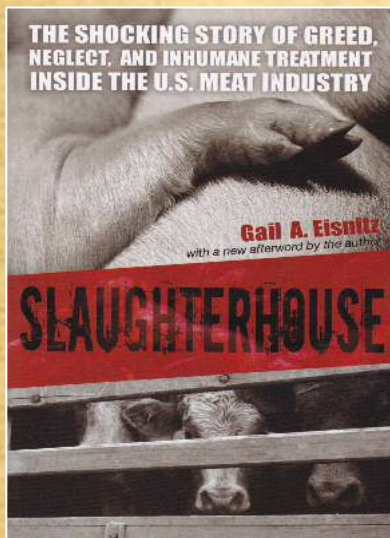
ท่านผู้อ่านบางท่านอาจตั้งคำถามเมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ว่า “แล้วไง เรื่องที่เล่ามานี้บอกอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ‘ตัวตนในสุดของคนเรา’ ช่วยอธิบายหน่อยเถิด ท่านมหาสมภาร...” ก็ขออธิบายอย่างนี้ก็แล้วกันครับ ชีวิตของพวกเราเวลานี้อยู่ท่ามกลางสังคมที่อะไรๆก็ได้รับการจัดสรรจนน่าจะเรียกได้ว่า ‘ลงตัว’ หมดแล้ว เรามีกฎหมาย มีสังคม มีจารีตประเพณี มีศาสนา มีการศึกษา และอะไรอีกมากที่ทำให้เราไม่รู้สึกรู้ว่าตัวตนอะไรซุกซ่อนอยู่ข้างใน ตรงนี้แหละครับคือปัญหาสำคัญ ผมอยากสรุปสั้นๆตรงนี้ว่า *ชีวิตที่เกิดมาภายในสภาพที่สิ่งแวดล้อมไม่เป็นไปตามธรรมชาติมีส่วนสำคัญมากที่ทำให้เราเข้าใจตนเองไม่ตรงกับความเป็นจริง* เอาจมนี้เป็นตัวอย่างก็ได้เวลานี้ผมรู้สึกแรงมากในเรื่องการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สมัยเป็นเด็กนั้นผมยิ่งนกดกปลามาก ไม่ใช่เพื่อสนุกสนาน แต่เพื่อเป็นอาหาร เพราะที่บ้านนอกอีสานนั้นเราต้องปากกัดตีนถีบเพื่อความอยู่รอด ผมยังจำได้ดีว่าในช่วงหน้าแล้งแบบนี้ พวก

เราจะไปขุดหลุมลึกและกว้างราวศอกหนึ่งที่ทุ่งนา แล้วเอาน้ำที่ตักจากบ่อไปราดลงที่หลุมเหล่านี้พอให้ชื้น ตกกลางคืนก็เอาไฟไปส่องเก็บพวกเขียดตัวเล็กๆที่ลงมาที่บ่อแล้วกระโดดขึ้นไม่ได้ (จนเวลานี้ผมก็ไม่ทราบว่ามันมาทำอะไร รู้แต่ว่าในช่วงหน้าแล้ง ธรรมชาติของเขียดเหล่านี้จะไปหาที่ชื้นๆอยู่ จะว่าไปกินน้ำก็ไม่เชิงเพราะไม่มีน้ำ น้ำซึมลงดินหมดแล้ว อีกอย่างขอเล่าเพื่อประดับความรู้ เขียดน้อยเหล่านี้มีหลายชนิดหนึ่งในนั้นคือ ‘เขียดขาคำ’ ที่ลุงคำสิงห์ ศรีนอกท่านเอามาเขียนเป็นเรื่องสั้นอันโด่งดังของท่านนั้นแหละครับ—ผมนั้นว่าไปแล้วคือนักล่าเขียดขาคำตัวจริงเสียงจริง) ตอนที่ส่องไฟเห็นแหวงตาใสๆของสัตว์โลกที่น่าสงสารเหล่านี้ก็ชวนให้สลดใจ แต่ตอนนั้นผมไม่รู้ลึกอะไรทั้งนั้น ที่รู้ลึกก็ตอนที่มาบวชเรียนแล้วนึกไปถึงอดีต เขียดเหล่านี้คืออาหารของเรชาวอีสานในหมู่บ้าน เวลานี้ผมบอกตัวเองเลยว่าให้ไปทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว แต่ทราบไหมครับ ความคิดนี้ (หมายถึงที่คิดว่า “ฉันทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว”) เกิดในสภาพชีวิตที่ทุกอย่างถูกจัดสรรลงตัวหมดแล้ว ผมคิดอย่างนั้นได้ก็เพราะมีอาหารขายในตลาด ผมไม่ต้องฆ่าสัตว์กินเอง มีคนฆ่าแทน ผมมีเงินก็เอาไปจ่ายเป็นค่าจ้างสำหรับ ‘บาป’ เหล่านี้ ผมสงสัยเหมือนกันว่า หากต้องไปอยู่บนเกาะอย่างพระในนิยายที่คิดว่าจะเขียนนั้น ผมจะยังมั่นใจหรือว่าตนเองจะฆ่าสัตว์ไม่ได้ ยอมรับครับว่าผมไม่แน่ใจ เป็นไปได้ที่ในบางสถานการณ์ ชีวิตอาจถูกบีบคั้นด้วยเงื่อนไขอะไรสักอย่างที่ผมเองก็เพิ่งจะรู้ตอนนั้นแหละว่า ผมสามารถฆ่าคนได้ เช่นฆ่าเพื่อป้องกันตัวหรือป้องกันครอบครัว หรือแม้แต่แก้แค้นคนที่ทำร้ายคนที่ผมรักมากๆเช่นลูกอย่าง

โหดร้ายป่าเถื่อน—ผมไม่แน่ใจ

ก็ขอสรุปตรงนี้หน่อยหนึ่งก็แล้วกันนะครับว่า ผมเวลานี้ไม่ได้มองสังคมมนุษย์อย่างเลศเลอว่าเกินไปกว่าสังคมของสัตว์ เราต่างจากสัตว์เพียงแต่ว่า เรามีระบบจัดสรรให้ความป่าเถื่อนตามวิสัยสัตว์ของเราให้ไปอยู่ในที่ลับหูลับตาเท่านั้น ไม่เชื่อไปดูที่โรงฆ่าสัตว์ซิครับ จะเห็นว่า เราป่าเถื่อนไม่น้อยไปกว่าสัตว์เดรัจฉานเลย เมื่อหลายปีก่อนผมทำวิจัยเรื่องหนึ่งให้กับคณะอักษรศาสตร์ จุฬา การวิจัยทำให้ต้องไปดูโรงฆ่าสัตว์ จึงได้รู้ว่าเราอย่าได้คิดว่าตนเหนือกว่าสัตว์อื่น

ไม่เพียงเท่านั้น ตอนศึกษาว่าในโลกเรามีอุตสาหกรรมเลี้ยงสัตว์แล้วฆ่าเพื่อเป็นอาหารอย่างเป็นระบบอย่างไร ข้อมูลที่พบก็ทำให้ผมเศร้าใจไปมาก หนังสือเล่มที่ผมเอาปก

มาให้ดูนี้เป็นหนึ่งในบรรดาเอกสารที่ผมใช้ศึกษาในช่วงนั้น เป็นหนังสือที่เขียนเปิดโปงว่าประเทศอเมริกาที่น่าจะถือได้ว่ามีกฎหมายคุ้มครองให้สัตว์ที่ถูกฆ่าตายอย่างเจ็บปวดน้อยที่สุดก็ไม่ได้เป็นอย่างที่เราเข้าใจ บ้านเรานั้นเราฆ่าสัตว์แบบปราศจากเทคโนโลยี ฝรั่งเศสยังรู้จักใช้ปืนที่ออกแบบมาเพื่อยิงสัตว์ให้ตายอย่างรวดเร็ว บ้านเราเราใช้แรงงานคน (ที่ผมเพิ่งรู้ตอนไปลงภาคสนามว่าล้วนแล้วแต่มาจากอีสานบ้านผมทั้งนั้น) เอาค้อนทุบปูนหรือเหล็กแป้นใส่มือให้คนละอัน แล้วคนงานราคาถูกเหล่านี้ก็จะเดินเหมือนหุ่นยนต์ไร้อารมณ์งุดๆไปเอาค้อนหรือท่อนเหล็กในมือทุบต้นคอหมูใน

คอกลงไปนอนตื่นขึ้นก็แตกตื่นตื่น ดูแล้วน่าสมเพชเวทนาเสียนี้
กระไร

อย่าลืมนะครับว่าคนทั้งโลกนั้นจำนวนมหาศาลเท่าใด
ตั้งแต่วันหนึ่งย่อมจะมีสัตว์ถูกฆ่าเพื่อเป็นอาหารคนจำนวน
มหาศาล เฉพาะอเมริกาประเทศเดียว เขาฆ่าสัตว์ประเภทเปิด
ไก่หมูและวัวเพื่อเป็นอาหารคนวันละ ๓๐ ล้านตัว แต่
เนื่องจากความโหดร้ายเหล่านี้เขากระทำในที่ลับ ไม่มีคนเห็น
เราก็เลยเข้าใจว่าตนเองประเสริฐกว่าสัตว์ ในบ้านเรานั้น
สถานการณ์ว่าด้วยการฆ่าสัตว์นั้นน่าสมเพชเวทนามากกว่าใน
ต่างประเทศอย่างอเมริกามาก เพราะเราไม่มีเทคโนโลยีที่จะ
ทำให้สัตว์ตายอย่างที่มีมันจะเจ็บปวดน้อยที่สุด แต่ถ้าหักเอา
เรื่องตายทรมานหรือไม่ออก ที่ไหนในโลกก็พอกัน ที่กล่าวมา
นี้ผมไม่ประสงค์จะตำหนิใครทั้งนั้น แต่ต้องการบอกว่าเป็นคือ
ความจริง และความจริงนี้ก็มาจากความจริงที่ลึกไปกว่านั้นคือ
เราเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่ต้องกินสัตว์อื่น ผมสมัยก่อนนั้นก็ฆ่า
กบเขียดปูปลากินมานักต่อนัก บางทีฆ่ากบก็ใช้วิธีง่ายๆคือจับ
สองขาหลังมันให้แน่นแล้วเอาหัวมันฟาดกับเขียง เห็นไหม
ครับว่าผมก็ไม่ต่างจากคนงานในโรงฆ่าสัตว์นักรอก ดีหน่อย
ก็ตอนที่มาบวชที่ไม่ต้องทำอย่างนั้นเอง แต่เอาเข้าจริง อาหาร
ที่ญาติโยมทำมาถวายพระก็มาจากโรงฆ่าสัตว์อีกนั่นแหละ
ตอนที่ไปกับข้าวใส่บาตรพระก็ดูสวยงาม แต่ถ้าไปดูที่มา ผม
ว่าพระก็ต้องรับว่าตนเป็นผู้เกี่ยวข้องกับความโหดร้ายนั้นด้วย
แม้จะไม่ตรงๆก็ตาม

ไหนๆก็ไหนๆแล้ว ผมคิดว่าข้อมูลต่อไปนี้น่าจะเป็นอีกส่วน
หนึ่งที่จะช่วยย้ำว่าทำไมผมจึงมีทัศนคติเกี่ยวกับมนุษย์อย่างนี้

เป็นอยู่เวลานี้ ผมสังเกตนานร่วมจะ ๔๐ ปีแล้วว่าเอาเข้าจริงการที่คนคนหนึ่งเคยบวชไม่ค่อยเกี่ยวกับการที่ชีวิตเขาหลังจากลาสิกขาออกมาแล้วจะเป็นอย่างไร ผมมีคนที่ยังจำที่ เคยบวชจำนวนมาก บางคนสมัยบวชเป็นพระผู้ใหญ่ด้วยซ้ำไป เมื่อลาสิกขาออกมาแล้ว ชีวิตของคนเหล่านี้ก็ไม่ต่างจากคนทั่วไป พวกเราที่จบมาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์นั้นบางทีเมื่อพบกันในงานสังสรรค์ศิษย์เก่า ผมสังเกตุเราก็ไม่ต่างจากคนอื่น ๆ คือบางคนก็อวดรำอวดรวย มีคนถามผมว่า “ตอนนี้ขับอะไร” เห็นไหมครับ คำถามนี้ถ้าออกมาจากปากคนเคยบวชก็แปลว่าเราก็ไม่ต่างจากคนที่ไม่เคยบวช อดีตพระผู้ใหญ่ระดับเจ้าคุณท่านหนึ่งที่สมัยบวชนักการเมืองทุกพรรคต้องไปกราบเพราะเล่ากันว่าท่านดูหมอแมนมาก ต่อมาก็ลาสิกขา กลายเป็นเลียเที่ยวกินเหล้าให้รางวัลนักร้อง เห็นไหมครับว่าการบวชดูจะไม่เกี่ยวกับชีวิตหลังจากนั้นของเขาเท่าใดนัก

ที่เล่ามาข้างต้นนี้ก็เหมือนเรื่องการที่เราต้องฆ่าสัตว์กินเป็นอาหาร คือผมไม่ต้องการที่จะตำหนิใครหรือแสดงความผิดหวังอะไรทั้งนั้น ผมเพียงแต่ต้องการชี้ว่า นี่คือธรรมชาติของคน *คนเป็นอย่างนี้แหละ* ตอนบวชเงื่อนไขชีวิตมันสวยงามไม่ต้องดิ้นรนทำมาหากินเอง เมื่อออกมาจากผ้าเหลืองแล้วเราจะรู้ว่าเพื่อให้ชีวิตอยู่รอด เราต้องทำได้ทุกอย่าง อดีตเจ้าคุณที่ต้องทำตัวเป็นเลียตบรางวัลนักร้องนั้นก็เพราะงานที่ท่านทำอันเกี่ยวข้องกับกำกับการบันเทิงทำให้ท่านต้องมีชีวิตอย่างนั้น ก่อนอยู่บ้านนอกนั้นผมเกือบจะได้เป็นนักมวยอาชีพแล้ว ทราบไหมครับ ตอนเป็นเด็กเรียนหนังสืออยู่ในหมู่บ้าน ผมชอบชกมวย (มวยไทย) มีแววว่าอาจเอาดีทางนี้ได้ แต่ชีวิตหัก

เหต่องมาบวช เมื่อลาสิกขาแล้วชีวิตก็มาโยงเกี่ยวกับการเขียนหนังสือ สภาพสังคมค่อนข้างเอื้อให้เป็นคนรู้จักใช้สมองมากกว่าร่างกาย เมื่อมาเรียนหนังสือต่อที่จุฬาเส้นทางชีวิตก็เบนมาทางวิชาการ ทั้งหมดนี้ผมตีความเป็นเรื่องของเงื่อนไขชีวิตแท้ๆ กลับบ้านที่อีสาน เพื่อนผมที่มาเยี่ยมก็เป็นชาวนาทั้งหมด หน้าตาเกรียมไหม้ แก่เต่า (เพราะเหล่าและแดด) ล่วงหน้าไปกว่าผมมาก ในหัวของเพื่อนไม่มีอะไรมาก ดูเหมือนจะสองสามอย่างเท่านั้นเช่น จะเอาเงินที่ไหนส่งค่าเทอมลูก เมียป่วยนอนติดเตียงอยู่เป็นปีแล้วจะตายก็ไม่ตายไม่รู้จะหาเงินค่ายามาจากไหน เท่านั้นแหละครับ ไม่ต้องพูดถึงเรื่องปรัชญา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ที่กินไม่ได้ หนังสือที่ผมเขียนนั้นเพื่อนผมอ่านไม่รู้เรื่องดอกครับ เพลงที่ผมแต่งเขาก็ฟังไม่ได้ ไม่สนุกสนานเหมือนหมอลำซิ่ง

ภาพชื่อ “หญ้า 006” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

-๖-

อ่านมาถึงตรงนี้ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจปลงตก บางท่านอาจรู้สึกไม่ดีกับชีวิต บางท่านอาจรู้สึกผิดหวังเมื่อทราบว่าการบวชไม่จำเป็นต้องช่วยให้คนผู้นั้นมีชีวิตที่สงบสมถะ และบางท่านอาจอยากถามผมว่า “ที่เขียนเล่ามาทั้งหมดนี้ คุณหมามีวัตถุประสงค์อันใดไม่ทราบ”

ก่อนอื่นขอชี้แจงว่า ทั้งหลายทั้งปวงที่ผมเขียนมานั้นไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อจะชวนท่านแฟนาฟูแฟนวารสาร “ปัญญา” ให้เกิดความสมเพชสลดใจและผิดหวังในมนุษย์แต่อย่างใด ตรงกันข้าม ที่ผมต้องเสนอเรื่องเหล่านี้มาก่อนก็เพื่อชี้ให้เห็นว่าอะไรคือ “ความจริงของชีวิตมนุษย์”

ในประวัติศาสตร์ความคิดของมนุษย์นั้น มีคนให้ความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติเล็กๆของชีวิตมนุษย์เอาไว้มาก ว่าไปแล้ว ปรัชญาโบราณของกรีกและอินเดียนั้นมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยแท้ ส่วนศาสนานั้นโดยสาระก็คือระบบความคิดที่เริ่มต้นด้วยการบอกว่า “คนคืออะไร” เมื่อบอกดังนั้นแล้ว ศาสนาก็จะบอกต่อไปว่า “คุณต้องใช้ชีวิตอย่างนั้นนะจึงจะถือว่ามีชีวิตที่ประเสริฐ” สังเกตได้ว่าชีวิตประเสริฐตามทัศนะของศาสนาใดๆก็ตามแต่ มักสอดคล้องกับความคิดตั้งต้นของศาสนานั้นที่ว่าด้วยธรรมชาติเล็กๆของคน

ผมมีข้อสังเกตสั้นๆเกี่ยวกับนิยามทั้งหลายแหละเหล่านี้ว่า ส่วนใหญ่หรือทั้งหมดต่างก็เป็น “นิยามที่คิดเอาเอง” ทั้งนี้คือท่านเจ้าของทฤษฎีท่านจะบอกเราว่า ท่านเชื่อว่าภายในของมนุษย์นั้นมีบางสิ่งบรรจุอยู่ และสิ่งนี้มีค่ามาก เราต้องรักษาเอาไว้ให้ดี ยกตัวอย่างสักสองสามตัวอย่างให้ดูก็ได้ครับ พระ

พุทธศาสนาอย่างเซนหรือมหายานอื่นๆนั้นบอกเราว่า “มนุษย์ทุกคนต่างก็มีพุทธภาวะในตัว” สำนักธรรมกายในบ้านเราก็บอกว่า “ในตัวเราทุกคนมีธรรมกายที่ใสสว่าง” ศาสนาฮินดูบอกว่า “ทุกคนมีอาตมันที่เป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้าอยู่ข้างในจงแสวงหาให้พบ แล้วชีวิตท่านจะสดใสและเป็นสุข” ศาสนาคริสต์ อิสลาม ก็เช่นเดียวกัน

ชื่อเหล่านี้เช่น “พุทธภาวะ” “ธรรมกาย” “อาตมัน” ฟังดูเพราะ แต่สำหรับผม ไม่รู้ว่คำเหล่านี้ชี้ไปหาอะไรที่เราจะตามไปดูได้ ผมอ่านงานเขียนของนักคิดสมัยใหม่บางคนที่คุณไทยจำนวนไม่น้อยถือว่าเป็น “ครูในทางจิตวิญญาณ” อย่างเช่น Ken Wilber ยอมรับว่างานเหล่านี้อ่านเพลิน เพราะ ดูเหมือนลึกลับ แต่ถ้าเกิดสนใจอยากจะไปตามสืบสวนต่อจริงๆ จังๆว่าสิ่งที่คำเหล่านี้อ้างถึงอยู่ที่ไหนอย่างไรในชีวิตเรา ผมเกรงว่าผมจะเสียเวลาเปล่า หนังสือของ Ken Wilber เล่มหนึ่งที่ผมอ่านและคิดว่าดีที่สุดในบรรดางานของเขาคือเล่มที่ชื่อ “*The Atman Project*” นั้นทั้งเล่มผมลองไล่เลียงดูว่าพูดถึงเรื่องอะไร ทราบไหมครับ ไม่มีอะไรในโลกแห่งความเป็นจริงที่จับต้องได้ที่หนังสือเล่มนี้อ้างถึง ทุกอย่างเป็นจินตนาการหมด ผมเลยสรุปกับตัวเองว่า หนังสือจำพวกนี้หากจะอ่านก็ต้องเข้าใจว่า กำลังอ่านเพื่อดู “จินตนาการในหัว” ของคนเขียนว่าละเอียดลออสวยงามอลังการอย่างไร ในทางปรัชญา เราเรียกความสวยงามเช่นนี้ว่า “subjective beauty”

เพื่อความเป็นธรรมแก่ท่านผู้เขียน ลองอ่านข้อความบางตอนข้างล่างนี้ แล้วพิจารณาด้วยตัวท่านเองว่าทำไมผมจึงเห็นอย่างนั้น เชิญครับ

The Atman project: the attempt to find Spirit in ways that prevent it and force substitute gratifications. And, as you will see in the following pages, the entire structure of the manifest universe is driven by the Atman project, a project that continues until we—until you and I—awaken to the Spirit whose substitutes we seek in the world of space and time and grasping and despair. The nightmare of history is the nightmare of the Atman project, the fruitless search in time for that which is finally timeless, a search that inherently generates terror and torment, a self ravaged by repression, paralyzed by guilt, beset with the frost and fever of wretched alienation—a torture that is only undone in the radiant Heart when the great search itself uncoils, when the self-contraction relaxes its attempt to find God, real or substitute: the movement in time is undone by the great Unborn, the great Uncreated, the great Emptiness in the Heart of the Kosmos itself.

สำหรับผม ข้อความข้างต้นนี้ประกอบด้วยคำจำนวนหนึ่งที่ไม่ทราบว่าจะหมายความว่าอะไร เช่น “*Atman*” “*Spirit*” “the great *Unborn*” “the great *Uncreated*” และ “the great *Emptiness in the Heart of the Kosmos*” เป็นต้น คำเหล่านี้ฟังดูสวยหรู มีลักษณะเป็นคำเชิงกวีนิพนธ์ แต่โทษเถิดครับ ผมเกรงว่าหากจะมีใครในโลกอ่านงานพวกนี้อย่างเอาจริงเอาจัง ชีวิตอาจเสียหายได้ เพราะถูกผลลัทธิให้เดินวนไปวนมาอยู่ในโลกแห่งจินตนาการที่ไม่มีความหมาย ผมเคยไปวิจารณ์ Ken Wilber ในที่ที่ที่ว่าไปแล้วผมไม่ควรไปทำเช่นนั้น เพราะคนที่มาฟังผมพูดเขาศรัทธาท่านผู้นี้มาก แต่ผมรู้สึกว่าคุณควรพูด เมื่อพูดไป

แล้วก็ได้รับปฏิภิกิริยาที่ค่อนข้างแรงจากท่านผู้ฟังบางท่านที่รับคำวิจารณ์ของผมไม่ได้ ท่านที่มีปฏิภิกิริยาแรงกับผมนี้ท่านเป็นถึงครูบาอาจารย์ เป็นดอกเตอร์เสียด้วย ทำให้ผมต้องมาคิดว่า ศาสนาไม่ว่าจะในรูปแบบเดิมหรือที่แปลงร่างมาในรูปแบบความคิดทาง “จิตวิญญาณ” สมัยใหม่ ก็แรงไม่แพ้กัน เราต้องระวังเวลาที่จะแสดงความเห็น จะได้ไม่โกรธกัน

ว่าไปแล้ว แนวคิดที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า “ทางจิตวิญญาณ” ที่เราแปลมาจากคำฝรั่งว่า “spirituality” นั้นผมเองก็พอจะเข้าใจเนื่องจากโดยพื้นฐานผมได้รับการฝึกฝนมายาวนานในจารีตความคิดแบบนี้ที่เป็นสายทางอินเดีย คนโบราณนั้นเขามีวิธีคิดบางแบบที่คนรุ่นเราแม้จะไม่เห็นด้วยก็ควรเคารพ ฤๅษีอินเดียนั้นนั่งมองดวงดาวอยู่ในคำคืนที่เจียบส้งัด ท่านก็อาจจะสงสัยว่า จักรวาลนี้ช่างกว้างใหญ่ไพศาลเสียเหลือเกิน ย้อนกลับมามองเราที่เป็นมนุษย์ซิ ช่างเป็นสิ่งเล็กน้อยเหลือเกิน เราเพิ่งเกิดมาในจักรวาลนี้ไม่นานนี้เอง และเราก็จะอยู่ต่อไปอีกไม่กี่สิบปี เมื่อเราตายไปแล้ว ดวงดาวที่มองเห็นระยิบระยับอยู่ในความมืดมิดนี้ก็น่าจะยังคงอยู่ต่อไป เหมือนกับที่เคยคงอยู่มายาวนานก่อนที่เราที่เป็นมนุษย์ผู้ต่ำต้อยจะเกิดขึ้นมานั่งมองสิ่งเหล่านี้อยู่อย่างจงนจงาย คนที่ช่างคิดในอดีตเหล่านี้เองครับที่เป็นผู้ให้กำเนิดความคิดทางปรัชญาและศาสนาเช่นศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ศาสนาเซน เป็นต้น ซึ่งตามความคิดของผมล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดที่ลึกซึ้ง น่าสนใจ น่าศึกษา ทั้งนั้น

แต่การที่อยู่ในจารีตใดๆก็ตามแต่ยาวนาน อาจทำให้เราเห็นบางสิ่งบางอย่างภายในจารีตนั้นที่คนนอกหรือคนที่ผ่านมา

เพียงผิวเผินอาจมองไม่เห็น ผมคิดว่ากฎข้อนี้น่าจะใช้ได้กับผม แนวคิดทางจิตวิญญาณหรือทางอภิปรัชญาของอินเดียนั้นท้ายที่สุดผมคิดว่าสะท้อนสิ่งที่อยู่ใน “หัว” ของคนคิด มากกว่า “ความจริงที่อยู่นอกหัวของคน” ศาสนาฮินดูสอนว่ามีอาตมันอยู่ในตัวเรา แต่พุทธศาสนาปฏิเสธว่าไม่มีสิ่งนี้ ว่างไปแล้ว พุทธศาสนาดั้งเดิมอย่างที่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธเจ้าบางที่บางแห่งในพระไตรปิฎกภาษาบาลีของนิกายเถรวาทนั้นค่อนข้างสะท้อนว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช่คนโรแมนติก (อย่าง Ken Wilber—ขออนุญาตยกตัวอย่างเปรียบเทียบจะได้เข้าใจว่าผมหมายความว่าอย่างไร เมื่อกล่าวว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงเป็นนักคิดแบบโรแมนติก) แต่ทรงคิดจากหลักฐานเท่าที่มนุษย์เราจะสังเกตได้ พระพุทธเจ้านั้นในความรู้สึกของผมทรงเป็น Analytic Philosopher อย่าง Locke, Hume หรือ Russell มากกว่า—ผมรู้สึกอย่างนั้น Analytic Philosopher คนใดก็ตามแต่ในโลกนั้นเหมือนกันอย่างหนึ่งคือเป็นคนพูดรู้เรื่องไม่พูดคำโต เพราะคำโตๆ เชื่องๆ หรือๆ นั้นต้องการการหลุดออกไปนอกขอบเขตของประสบการณ์อย่างมนุษย์ ไม่โรแมนติก หากจะเป็นกวีก็เป็นกวีแบบ ‘Realist’ อย่างจิตร ภูมิศักดิ์ (ไม่ใช่อย่างอังคาร กัลยาณพงศ์) หากเป็นนักเขียนก็ยิ่งใหญ่ได้แบบ Leo Tolstoy (ไม่ใช่แบบ Herman Hesse)

น่าจะเพราะผมเข้าใจพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์อย่างนี้ แม้จะอยู่ในจารีตอินเดีย ผมก็ไม่ใช่คนโรแมนติก มีคนวิจารณ์ว่าพวก Analytic Philosopher เป็นคนไม่คิดลึก อันนี้ผมขอปฏิเสธ ผมนั้นว่างไปแล้วก็ชอบนั่งมองดวงดาวในยามค่ำคืนแล้วก็คิดไม่แพ้พวกฤๅษีโบราณหรือกัณฐก คนอย่าง

Locke หรือ Hume หรือแม้แต่ Wittgenstein ก็คงอย่างเดียวกัน แต่ที่สุดแล้วเราก็ต้องรับว่า “เราในฐานะที่เป็นมนุษย์จะไปได้ไกลเพียงใดในทางภูมิปัญญา” ผมยอมรับว่าแนวคิดของทางอินเดียนเรื่องการที่คนเราสามารถพัฒนาตนให้สูงชันกว่าที่เขาออกแบบมาให้ นั่นเป็นเรื่องที่น่าคิดและมีเหตุผล ผมเองก็เชื่อเรื่องการที่คนเราสามารถพัฒนาตนขึ้นเรื่อยๆ แต่เราจะต้องไม่ไปไกลเกินกว่า “ความเป็นมนุษย์” ของตน ไปนะไปได้ครับ มีคนพยายามและเข้าใจว่าตนไปได้จริงๆมานักต่อนักในโลก แต่คนเหล่านี้สำหรับผม เขาไป “ในความฝัน” ของตนเอง ฝันมีสองอย่างคือฝันยามหลับกับฝันทั้งที่ตื่นอยู่ คนเหล่านี้ไปในความฝันขณะตื่น Ken Wilber คือตัวอย่างคนเหล่านี้—ถ้าจะให้ผมยกตัวอย่างนะครับ

ภาพชื่อ “หญ้า 007” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๓-

มาถึงตรงนี้ ผมเห็นที่จะต้องนิยามว่า สิ่งที่ผมเรียกว่า “ตัวตนข้างในสุดของคนเรา” เป็นอย่างไร หลังจากที่ผมไปเที่ยววิจารณ์ใครต่อใครมาพอสมควรแล้ว กล่าวอย่างสั้นๆ ผมคิดว่า “ตัวตนของคนเรานั้นคือสภาพที่ว่างๆ โลงๆ เปิดไว้เพื่อที่จะเป็นอะไรก็ได้ในวันข้างหน้า” คำนิยามนี้ไม่ได้มีที่มาที่สูงส่งอะไร มาจากการที่ผมสังเกตชีวิตตนเองและคนจำนวนหนึ่งที่ผมรู้จัก ครั้งหนึ่งเพื่อนบ้านเอากระถางต้นอะไรสักอย่างมาให้ผม เขาต้องไปที่อื่นเป็นเดือน เกรงว่าหากไม่มีคนให้น้ำ มันจะตาย ผมก็รับไว้ ตอนที่มันมาถึงผมนั้นมันก็โทรมจะแย่อยู่แล้ว ผมเอามันไปไว้ในที่ที่คิดว่าจะดีที่สุดสำหรับมัน ดูแลให้น้ำ ให้แดด ให้ลม ไม่นานจากต้นไม้ที่แทบจะเรียกได้ว่าเป็นซากในกระถาง มันค่อยๆ สลัดใบเก่าทิ้ง แล้วผลิใบใหม่ขึ้นมาแทน สีเขียวสด แล้ววันหนึ่งมันก็ออกดอกสีขาวเล็กๆ จำนวนมากให้ผมได้ชื่นใจ

ชีวิตคนสำหรับผมก็ไม่ต่างจากไม้ในกระถางต้นนี้ เราไม่รู้หรอกครับว่าภายในชีวิตเรามีอะไรมหัศจรรย์บรรจุอยู่ แต่ที่เรา รู้ก็คือว่า ชีวิตนี้หากถูกทิ้งไว้ในสภาพแวดล้อมบางอย่าง ชีวิตจะค่อยๆ กลายสภาพไปเป็นซาก ซากบางอย่างที่ผมมีโอกาสได้รับรู้เป็นซากที่ถูกฝังไว้ลึกกว่าที่ตาเราเห็น ทราบไหมครับว่า ในแต่ละปี ผมตรวจข้อสอบลูกศิษย์ผมที่จุฬา เป็นข้อสอบวิชาปรัชญาแบบเปิดกว้างที่สุดให้นิสิตจากคณะต่างๆ มาลงเรียน ข้อความที่ลูกศิษย์บางคนเขียนเพื่อประกอบการอธิบายว่า พวกเขาคิดอย่างไรกับชีวิตทำให้ผม “เข้าใจ” อะไรมากขึ้น ลูกศิษย์บางคนเป็นผู้หญิงเสียด้วยซ้ำ เขียนเล่าว่าชีวิตตนเวลา

นี้อาจดูสวยงามในฐานะนิสิตสาวของมหาวิทยาลัยมีชื่อ พ่อแม่ครอบครัวก็ได้หน้าที่ลูกเรียนที่นี่ แต่เธอกลับไม่มีความสุข ไม่มีความภาคภูมิใจ เพราะที่ผ่านมานั้นตนเองไม่อยู่ในสายตาของพ่อแม่เลย พ่อแม่อยากได้อะไร อยากให้ลูกเป็นอะไรก็จัดการให้โดยไม่เคยถามความรู้สึกของลูกว่าอยากได้หรืออยากเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า นิสิตบางคนเป็นนิสิตแพทย์ด้วยซ้ำ แต่ก็มีชีวิตที่เหี่ยวเฉา ผมไม่ทราบว่าคุณศิษย์คนใดที่เป็น “ต้นไม้เหี่ยวเฉาข้างใน” แบบนี้บ้าง ผมไม่มีทางรู้ เพราะความเหี่ยวเฉาในชีวิตมนุษย์สามารถถูกเก็บซ่อนเอาไว้ลึกมาก พ่อแม่ก็อาจไม่ทราบ แต่ผมทราบ เพราะลูกศิษย์เหล่านี้น่าจะเชื่อว่าผมพอจะเข้าใจพวกเขา แม้ไม่คิดว่าผมจะช่วยอะไรพวกเขาได้ก็ตาม

ว่าไปแล้ว ผมก็ช่วยพวกเขาไม่ได้จริงๆ ชีวิตนั้นไม่ใช่ของที่จะช่วยเยียวยาได้ด้วยการเทศนา ผมเชื่ออย่างนั้นจริงๆ ครับ เชื่อมมาตั้งแต่สมัยบวชแล้วด้วยซ้ำ ผมจึงไม่เคยเทศน์ วิธีเยียวยาชีวิตที่ตรงจุดที่สุดก็ไม่ต่างจากการเอาไม้ในกระถางที่ผมเล่าข้างต้นไปอยู่ในที่ที่จะช่วยให้มันฟื้นฟูตัวมันเอง... ในความเงิบ... คำเทศนาหรือคำพูดไม่สำคัญอะไรเลย...

ผมนั้นเลี้ยงลูกผ่านความเงิบเป็นส่วนใหญ่ จะพูดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และทุกครั้งที่พูดจะเตือนตัวเองว่าอย่าได้ “สั่งสอน” ลูกเป็นอันขาด สิ่งที่ผมอ่านพบจากที่ลูกศิษย์เขียนให้อ่านนั้นทำให้ผมรู้สึกที่เราต้องปฏิบัติต่อลูกอย่างที่น่าจะช่วยให้เขาเป็นไม้กระถางที่ได้รับสิ่งที่สมควรได้รับอย่างดีที่สุดเท่าที่สติปัญญาของเราที่เป็นพ่อจะ निकออก

ผมไม่เชื่อว่าภายในชีวิตลูกจะมีอะไรที่ยั่งยืนเป็นแก่นสาร

อย่างที่ศาสนาหรือปรัชญาแบบโรแมนติกสอน แต่ที่ผมเชื่อมั่นคือ ลูกจะ “เหี่ยวเฉา” หรือ “เบิกบาน” ก็ขึ้นอยู่กับว่าเขาถูกจับไปวางไว้ตรงซอกมุมไหนของชีวิต ในทำนองเดียวกัน ผมเองก็ไม่เชื่อว่าภายในตัวของผมและผู้คนที่ผมรู้จัก ไม่ว่าจะ เป็นเพื่อนที่บ้านนอก (ที่ตอนนี้อยู่ในสภาพชานาวยากจนดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแบบวันต่อวัน) หรือเพื่อนพ้องที่เคยบวชเรียน (ที่ตอนนี้บางคนไปเป็นอนุศาสนาจารย์ทหารพรานอยู่ภาคใต้ ต้องฝึกซ้อมยิงปืนเพื่อป้องกันตัว หรือบางคนประกอบอาชีพเป็นเจ้าของร้านค้าคาราโอเกะอยู่ย่านชานกรุง ชายเปียร์ชายเหล่าที่พระพุทธเจ้าท่านสอนว่าผิดศีล) จะมีตัวตนที่บริสุทธิ์ใสสะอาดรอการ “ปลุกให้ตื่น” เพื่อที่จะรู้แจ้ง อะไรทั้งสิ้น ผมเชื่อเพียงว่าชีวิตของผองเรา (รวมทั้งผมด้วย) มันโล่งๆ กลวงๆ ไม่มีเนื้อหาที่ตายตัว จะเปลี่ยนเป็นอะไรก็ได้แบบวันต่อวัน ชั่วโมงต่อชั่วโมง หรือวินาทีต่อวินาที ดังนั้นหน้าที่ของเราที่มีต่อชีวิตก็คือประดับประดาให้ดีที่สุด เกิดอันตรายแก่ตนและคนที่ตนรักน้อยที่สุด เป็นอย่างนี้ไปวันต่อวัน ไม่มีคำว่าความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์แบบที่เมื่อถึงแล้วจบกัน ไม่ต้องทำอะไรต่อ แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็อยู่ในข่ายเดียวกันนี้ ท่านเองก็ต้องระวังตัวอย่างชนิดวินาทีต่อวินาทีด้วย พระอาจารย์ชื่อดังที่หลายคนเชื่อว่า “บรรลุแล้ว” ชีวิตล้มเหลวเสียหายมานักต่อนัก เพราะประมาท ไม่ระวังตัวเอง เนื่องจากไม่เข้าใจสภาพที่แท้จริงของชีวิต ดังที่ผมได้สาธยายมานี้เอง

แม้ว่าชีวิตแท้ๆของเราจะโล่งๆ ไม่มีเนื้อหาที่ตายตัวเช่นนี้ ผมก็เชื่อของผมว่าเป็นสิ่งมีค่ามหาศาล เนื่องจากหากปราศ-

จากชีวิต เราก็ไม่มีโอกาสจะได้ลิ้มรสประสบการณ์อันงดงาม ซึ่งได้แก่การได้เกิดมาเป็นคนอย่างที่เป็นนี้ คุณค่าของชีวิตในทัศนะของผมอยู่ที่การให้โอกาสเราได้ “สัมผัสโลก” ชีวิตจะเป็นทุกข์หรือสุขผมไม่ลื้มจะสนใจ จะเห็นว่าตามที่กล่าวนี้ จุดยืนของผมกับพระพุทธศาสนาก็ไม่ลื้มจะตรงกัน คือแม้ผมจะเห็นด้วยกับพระพุทธองค์ว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์อันเนื่องมาจากเมื่อเกิดแล้วก็ต้องแก่ต้องเจ็บและต้องตาย แต่ผมก็ไม่คิดว่านี่คือทั้งหมดของชีวิต ใช่ครับ สภาพเหล่านี้เป็น “โครงสร้าง” ของชีวิต เหมือนโครงสร้างของเรือนที่ย่อมต้องมีเสา ช่อ คาน หลังคา เป็นต้น ชีวิตต้องมีความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นโครงหลัก เพื่อให้สรรพชีวิตเดินไปข้างหน้าเหมือนกัน มีปัญหาภายในใกล้เคียงกัน และจบสิ้นลงเสมอเหมือนกัน ทั้งนี้ เพื่อประกันว่า การเกิดมาเป็นคน ไม่ว่าจะยากดีมีจน ไม่ว่าจะอ่อนแอหรือแข็งแรง ไม่ว่าจะฉลาดหรือโง่ เราทุกคนจะได้รับการประกันความยุติธรรมเท่าเทียมกัน สิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่าทุกข์นั้นสำหรับผมไม่ใช่เรื่องที่ควรแก่การเบื่อหน่าย เอือมระอา ทรงข้าม นี่คือหลักประกันให้เราทุกคนอุ่นใจว่าไม่มีใครได้หรือเสียมากกว่าใครในโลกใบนี้ คนบางคนเราไม่เห็นจะเหน็ดเหนื่อยตรากตรำอะไร แต่ก็รวยเอารวยเอา เป็นมหาเศรษฐีหมื่นล้านแสนล้าน เพราะเข้าหาอำนาจรัฐแล้วใช้เป็นช่องทางทำมาหากิน ถ้าคิดแบบไม่มองไปที่โครงสร้างหลักของชีวิตตามที่กล่าวข้างต้น ก็อาจรู้สึกว่าการโลกนี้ไร้ความยุติธรรม แต่ถ้ามอง ก็จะเห็นว่า “เชษฐารวยตามสบายเถิดพอมหาจำเริญ หุหุ” ที่คิดในเชิงขำๆเช่นนั้นก็เพราะเรารู้ว่ารวยแล้วก็เท่านั้น เงินทองที่สะสมเอาไว้มหาศาลหรือยศศักดิ์อันครุฑานทั้งหลาย

ทั้งมวลไม่มีผลที่จะเสาะบ่อนโครงสร้างของชีวิตได้ เคยมีมหาเศรษฐีมานักต่อนักในโลก ทุกคนไม่ปรากฏว่าอายุยืนผิดไปกว่าคนธรรมดา เงินอาจจะช่วยได้บ้างเวลาป่วย แต่เอาเข้าจริงการมีสุขภาพดีหรือไม่ก็ไม่เกี่ยวกับเงิน คนที่อายุยืนมากๆ ในโลกนั้นไปดูเถิดครบถ้วนเป็นคนยากจนในชนบททั้งสิ้น เป็นอย่างนี้เหมือนกันหมดทั้งโลก

ผมยังเคยคิดว่า หลักอนัตตาที่พระพุทธเจ้าทรงสอนนั้น หากตีความในแบบของผมก็คือหลักที่บอกว่าไม่มีแก่นสารที่ถาวรอะไรในชีวิตดอกนะ ชีวิตเป็นของโล่งๆ ว่างๆ ไม่มีเนื้อหา จะเป็นอะไรหรืออย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการประคับประคองของเราเป็นวันๆไป ก่อนจะปรินิพพานนั้น ได้ตรัสเตือนพวกเราชาวพุทธว่า “อย่าประมาท” เคยคิดไหมครับว่าพระพุทธพจน์นี้หมายความว่าอย่างไร สำหรับผม พระพุทธพจน์นี้จะเข้าใจได้ชัดขึ้นเมื่อเอาไปโยงกับหลักคำสอนเรื่องความเป็นอนัตตาของชีวิต เมื่อชีวิตเป็นสิ่งที่ไม่มีเนื้อหาตายตัว ก็ย่อมเป็นธรรมดาที่เราจะต้องใส่ใจดูแลมันทุกเวลานาที การใส่ใจดูแลชีวิตอยู่เสมอสำเสมอ นั่นคือความไม่ประมาท

บางท่านอาจแย้งผมว่า พระอรหันต์นั้นท่านจบภาระแล้ว ไม่ใช่หรือ ท่านเต็มเปี่ยมสมบูรณ์แล้วไม่ใช่หรือ แสดงว่าชีวิตย่อมสามารถพัฒนาไปถึงขั้นที่เต็มแล้วได้ไม่ใช่หรือ เรื่องนี้น่าคิด แต่จากการศึกษาชีวิตของพระอรหันต์ตามที่พระไตรปิฎกบันทึกไว้ ผมไม่คิดว่า ‘การบรรยายภาพของพระอรหันต์ในฐานะคนที่เต็มสมบูรณ์แล้ว ไม่ต้องทำอะไรเพิ่มในชีวิตแล้ว’ ตรงกับชีวิตของท่านเหล่านี้จริงๆ ถ้ามว่าหลักความไม่ประมาท นั้นตรัสโดยมีช้อยกเว้นว่าพระอรหันต์ไม่ต้องหรือไม่ ผมคิดว่า

ไม่ ทรงตำหนิพระอรหันต์บางท่านที่ประมาท ปราภฏชัดเจนในพระไตรปิฎก แสดงว่าการเป็นอรหันต์หมายถึงการมีสติประคองประคองชีวิตตนได้มากกว่าคนอื่น แต่ไม่ได้แปลว่าจะไม่ต้องประคองประคอง อันนี้ฝากท่านผู้อ่านช่วยไปพิจารณาด้วยนะครับ

ว่าไปแล้ว เรื่องในคัมภีร์สำหรับผมไม่สำคัญเท่ากับตัวอย่างจริงที่เราสามารถหาดูได้ในวันนี้ ผมเคยถามนิสิตปริญญาเอกทางด้านพระพุทธศาสนาที่มหาจุฬา ในห้องเรียน หนึ่งวันว่า “มีใครมั่นใจจะชี้ว่านี่คือตัวอย่างของบุคคลในทางพุทธที่พัฒนาตนได้สมบูรณ์แล้ว เต็มแล้ว อิ่มแล้ว ไม่มีทางผิดพลาดอีกแล้วไหมครับ” ที่ถามอย่างนั้นเพราะเนื้อหาที่เราเรียนวันนั้นเกี่ยวกับข้อเสนอของผมเรื่องปัจจัยทางชีววิทยากับความเข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา (ผมเขียนเรื่องทำนองนี้ลงวารสาร “ปัญญา” ของเราในฉบับใดฉบับหนึ่งที่ผ่านมาแล้ว ลองไปอ่านดูได้ครับ) ปราภฏว่าเจียบกันทั้งห้อง ผมเลยลองเสนอชื่อพระผู้ใหญ่ที่เรานับถือกันมากๆ ไปจำนวนหนึ่งเช่น หลวงตามหาบัว ท่านพุทธทาส ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ ปราภฏว่ามีเสียงทัดทานทุกชื่อ นิสิตในห้องนั้นครั้งหนึ่งเป็นพระสงฆ์ บางท่านเป็นพระผู้ใหญ่ บางท่านเป็นอาจารย์สอนวิปัสสนา ที่ท่านทัดทานไม่รับรองความเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของเจ้าของนามเหล่านี้ผมว่าน่าคิด ข้อเสนอที่เราได้ในห้องเรียนวันนั้นก็คือ บุคคลสมบูรณ์แบบนั้นมีปราภฏเฉพาะในคัมภีร์เท่านั้น หากตัวจริงเสียงจริงในปัจจุบันไม่ได้

บางท่านอาจบอกว่า การหาบุคคลสมบูรณ์แบบจริงๆ ไม่ได้ก็ไม่ได้แปลว่าหลักการว่าด้วยความสมบูรณ์แบบจะเป็นจริง

ไม่ได้ หลักการนั้นถูกแล้ว ขาดเพียงคนที่จะพัฒนาไปตาม หลักการนั้น อันนี้ผมจะไม่เถียง เพราะเป็นเรื่องความเชื่อ แต่ผมต้องการเสนอว่า ชื่อที่ผมเอ่ยมานั้นเป็นตัวอย่างของบุคคล ที่พยายามมากพอสมควรที่จะพัฒนาตนตามหลักพุทธธรรม ดังนั้นหากบุคคลในระดับนี้เป็นผู้ที่เรายังไม่คิดว่าสมบูรณ์แล้ว เราก็ต้องมาทบทวนความคาดหวังของเราว่าที่หวังอะไรมา ขนาดนั้นหวังไปทำไม เพราะหวังไปอย่างไรก็ได้ สำหรับผม เราไม่จำเป็นต้องมาคิดเรื่องความสมบูรณ์ชนิดที่ถึงแล้วหยุด อยู่กับที่ได้ ไม่ต้องไปต่ออะไรแล้ว เพราะในแง่หนึ่ง ความเชื่อ นี้อาจขัดกับหลักอนัตตาของพระพุทธศาสนาเองได้ ภาวะที่ สมบูรณ์หยุดนิ่งนั้นในแง่หนึ่งคือความหมายของ ‘อัตตา’ เมื่อ เราปฏิเสธเรื่องนี้มาแต่แรกแล้วก็น่าจะคิดว่าใจเราจึงเชื่อว่ามี บางสิ่งที่ยาจขัดกับหลักอนัตตาเช่นนั้น อันนี้ก็ขอฝากท่านแพ- นานูแพนไปช่วยผมคิดด้วยนะครับ

-๘-

ดังที่ผมได้เรียนมาตั้งแต่แรกว่า วิทยาศาสตร์โดยเฉพาะ อย่างยิ่งชีววิทยาสกุลดาร์วินนั้นเป็นสิ่งที่ผมรับว่ามีอิทธิพลต่อ ความคิดในทางปรัชญาของผม ที่สิ่งนี้มีอิทธิพลก็มาจากเหตุ ผลง่ายๆว่า ผมเห็นว่าอะไรก็ตามที่ดาร์วินพูดนั้นเป็นเรื่องที่เรา สังเกตเห็นตามได้ ไม่ใช่เพราะว่าดาร์วินคิดได้ลึกซึ้งอะไรดอก ครับ แต่เพราะเขาเป็นคนที่เอาของง่ายๆมาพูดให้เราฟังแล้ว ชวนให้คิดว่าสิ่งง่ายๆเหล่านี้ทำไมเราไม่รู้จักนึกคิดด้วยตนเอง นะ บางครั้งความคิดที่ยิ่งใหญ่ก็มาจากความง่าย ผมมีหลักคิด ว่า “ความง่ายดีกว่าความซับซ้อน” หรือ “ความจริงจะง่าย”

ภาพชื่อ “หญ้า 008” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

ชีวิตเราที่ผมว่ามันมีลักษณะตามธรรมชาติโล่งๆ ว่างๆ พร้อมจะแปรไปเป็นอะไรก็ได้ตามสถานการณ์นี้ว่าไปแล้วควรเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในรูปของ “biological organism” มากกว่าอะไรหมด ชีวิตนั้นมองผ่านกระจกทางความคิดได้หลายอย่าง แต่กระจกนามว่าชีววิทยานั้นผมรู้สึกทำให้ความคิดที่เถียงได้ยากมากที่สุด ไม่ต้องลงรายละเอียดไปถึงเรื่องดีเอ็นเอ หรือยีน ก็ได้ครับ เอาเพียงระดับชีววิทยาที่แสดงออกให้เราเห็นได้ด้วยตา เราก็จะรู้ว่าความจริงเหล่านี้มีผลมากมาย ปานใดต่อชีวิตคน

สภาพทางชีววิทยาของชีวิตนั้น ผมอยากจะเรียกว่าเป็น “สนามย่อย” ในขณะที่สภาพแวดล้อมทั้งหมดที่อยู่รายรอบชีวิตของเราผมขอเรียกว่า “สนามใหญ่” ตัวอย่างของสนาม

ใหญ่ก็อย่างที่ผมยกตัวอย่างนิยายที่ยังไม่ได้เขียนว่าพระท่าน
เครื่องบินตกต้องต่อสู้อยู่เพื่อความอยู่รอดบนเกาะ สภาพแวดล้อม
ที่ก่อให้เกิดชีวิตของท่านเปลี่ยนนั้นก็คือสนามใหญ่ เพื่อนผม
ที่เคยบวชเป็นมหาเปรียญแต่เวลานี้เปิดร้านคาราโอเกะขาย
เหล้านั้นก็เป็อีกตัวอย่างที่แสดงว่าชีวิตคนจะเป็นอย่างไรก็
ขึ้นอยู่กับสนาม ซึ่งในที่นี้คือสนามใหญ่ สนามย่อยนั้นเป็น
เรื่องของคนแต่ละคน หมายความว่าปัจจัยทางชีววิทยาของ
เราแต่ละคนเป็นอย่างไร ก็จะมีผลต่อชีวิตของเขา ผมมี
ข้อสังเกตว่าสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็น “ทุกข์” อันได้แก่
ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย นั้น ทั้งหมดทั้งสิ้น
เป็นเรื่องทางชีววิทยาหมด นำประหลาดใจไหมล่ะครับ

สนามย่อยในชีวิตเราแต่ละคนก็เหมือนสนามใหญ่ในแง่
ที่ว่า หากอะไรๆในสนามเหล่านี้อยู่ในภาวะที่ลงตัว ก็อาจทำให้
เราเข้าใจว่าชีวิตตนมีอะไรที่สวยงามบรรจุอยู่ รอเวลาให้การ
ปฏิบัติทางจิตบางอย่างเปิดเผยมันออกมาเท่านั้นแหละ ผมมี
ข้อสังเกตว่า บรรดาคนที่มาชุมนุมกันทำกิจกรรมประเภท “จิต
วิวัฒน์” อย่างกลุ่มของท่านอาจารย์ประเวศ วะสีนั้นมักเป็น
คนชั้นกลางขึ้นไปที่ชีวิตลงตัวแล้ว พระพุทธเจ้าและพระสาวก
อรหันต์ในสมัยพุทธกาลก็เป็นเช่นนี้ เมื่อสนามใหญ่ของชีวิต
ลงตัว คือมีการศึกษาดี มีงานดี ชีวิตไม่ต้องทำบาปทำกรรม
เพื่อความอยู่รอด ก็มานั่งคิดกันว่าหาทาง “เปิดเผยตัวตน
ที่ใสกระจ่าง” ออกมาได้อย่างไร ท่านเหล่านี้อาจไม่นึกว่า ถ้า
ตนกลายเป็นคนตกงานสักวัน ลูกเมียลำบาก ท่านจะยังมีกระ
จิตกระใจมาทำกิจกรรมประเภท “จิตวิวัฒน์” กันไหมหนอ
อันนี้เป็นความสงสัยของผมเอง สำหรับผมนั้น หากวันหนึ่ง

ต้องมานั่งคิดว่าจะหาเงินจากไหน เพราะถูกเลิกจ้างเนื่องจาก
สังคมไม่ต้องการนักปรัชญา ความคิดความอ่านของผมคง
เปลี่ยนไปมาก นี่ไงครับที่ผมเรียกว่าความว่างเปล่าของตัวตน
เราจะเป็นอะไรหรืออย่างไรล้วนแล้วแต่ขึ้นกับสนาม พระไฮโซ
อย่างท่าน ว. วชิรเมธีนั้นแวดล้อมด้วยคนประเภทที่ชีวิตลงตัว
หมดแล้ว คนเหล่านี้จึงสนใจเรื่องการปฏิบัติธรรมแบบที่ดูเป็น
แฟชั่นมากกว่าที่เป็นเครื่องมือเอาชนะปัญหาชีวิตจริงๆ คนเรา
นั้นเมื่อจิตใจเบาสบายก็ย่อมคิดหางานอดิเรกทำ การปฏิบัติ
ธรรมในกลุ่มคนที่ชีวิตลงตัวแล้วเช่นนี้ดูไปก็ไม่ต่างจากการ
สะสมผ้าไหม สะสมกระเป๋าทรงหรือรองเท้า ทั้งหมดเป็นการ
สะสมเฟอร์นิเจอร์ของชีวิต อันว่าเฟอร์นิเจอร์นั้นเขาวัดคุณค่า
กันที่ดูดี มีสไตล์ หรุเว็ด หนังสือธรรมะของท่าน ว. นั้นก็เป็น
หนังสือธรรมะอย่างแฟชั่นที่สัมผัสชีวิตในระดับเปลือกนอก
หรือเฟอร์นิเจอร์ จึงเน้นการพิมพ์สวยๆ ใช้คำเก๋ๆ ชนิดที่ลูก
ศิษย์อ่านแล้วก็เคลิ้มตาม และอาจจำเอาไปพูดอวดกันในหมู่
ไฮโซว่าฉันก็เป็นนักธรรมะเหมือนกันนะยะหล่อน อะไร
ทำนองนี้ ผมนั้นไม่มีปัญหากับเหล่านักธรรมะไฮโซเหล่านี้
เพราะเข้าใจว่าที่ท่านเป็นกันอย่างนั้นก็เพราะสนามชีวิตของ
ท่านมันลงตัว ท่านมีเงิน มีการศึกษา มีครอบครัวที่อบอุ่น
ธรรมะสำหรับคนที่ชีวิตลงตัวแล้วนั้นย่อมจะต้องสอดคล้อง
กัน คือเป็นธรรมะอย่างเครื่องประดับ ดูดี ไม่ใช่ธรรมะอย่าง
คนที่ชีวิตกำลังจนตรอก ซึ่งเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

ธรรมะสำหรับคนจนตรอกนั้นเป็นสิ่งที่ผมสนใจมากกว่า
ธรรมะสำหรับคนที่กำลังโลดแล่นอยู่ในวิมาน มีนักปรัชญาคน
หนึ่งคือ David Hume ที่ผมคิดว่าความคิดของเขาช่วยให้ผม

มองเห็นว่าเราจะหาธรรมะสำหรับคนที่ชีวิตจำต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดอย่างไร Hume นั้นพูดถึงศาสนาประเภทหนึ่งที่เจ้าตัวเรียกว่า “ศาสนาตามธรรมชาติ” เรียกในต้นฉบับงานเขียนภาษาอังกฤษของท่านว่า “Natural Religion” ตามทัศนะของนักปรัชญาท่านนี้ คนเราเกิดมาพร้อมกับศาสนาในตัวเอง ไม่ใช่ศาสนาอย่างที่เรารู้จักกันเช่นพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ อิสลาม เป็นต้น ศาสนาเหล่านี้เกิดจากคน เป็นศาสนาประดิษฐ์ ศาสนาตามธรรมชาตินั้นหมายถึงความรู้สึกข้างในที่คนเรามีต่อตัวเองและผู้อื่น Hume เชื่อว่าคนเราว่าโดยธรรมชาติที่เป็นคนเหมือนกัน ไม่มีใครดีกว่าใครในทางจริยธรรมหรือที่คนบางคนทำชั่ว หรือบางคนทำดี ก็เพราะสนามชีวิตของพวกเขาไม่เท่ากัน คนทำชั่วนั้นไม่ใช่เพราะใจชั่ว แต่เพราะสนามชีวิตมันบีบคั้น ผมหมายถึงสนามใหญ่ สนามย่อยนั้นเรามีไม่ต่างกันนัก ยกเว้นคนที่เกิดมาโชคร้ายในทางชีววิทยามากๆ เช่นพิการ หรือมีโรคร้ายรุมเร้าแก้ไม่ได้ เป็นต้น

ผมขอวกกลับมาที่เรื่องสนามย่อยอันได้แก่สภาพทางชีววิทยาของคนเราอีกครั้ง คนที่โชคดีในเรื่องสนามใหญ่ในบางครั้งก็ไม่แน่ว่าจะโชคดีในเรื่องสนามเล็ก ดังนั้นนักปฏิบัติธรรมในเมืองบางท่านที่แต่ก่อนไม่คิดว่าชีวิตมันจะหนักหนาสาหัสสักการจะอะไร พอป่วยด้วยโรคบางอย่างที่รบกวนชีวิตจนไม่เป็นอันทำอะไร ตอนนั้นแหละครับจะรู้ว่าธรรมะในรูปของแพชั่นหรือเฟอ์ริเจอร์ช่วยเหลืออะไรเราไม่ได้เลย ชีวิตที่โชคดีในทางสนามใหญ่ แต่กำลังโชคร้ายในทางสนามเล็กนี้ผมก็จัดเข้าในประเภทชีวิตที่กำลังจนตรอกเหมือนกัน ดังนั้นธรรมะที่เหมาะสมกับเขาย่อมจะต้องเป็นธรรมะสำหรับคนจนตรอก

ธรรมะที่ว่านี้ผมคิดว่าหาได้จากความคิดเรื่องศาสนาตามธรรมชาติของ Hume

ศาสนาตามธรรมชาตินั้นไม่มีรูปแบบที่ตายตัวแน่นอน ที่เป็นอย่างนั้นก็นับว่าสมกันแล้วกับชีวิตที่ไม่มีเนื้อหาที่ตายตัวแน่นอนเช่นกัน ท่านพุทธทาสที่ว่าไปแล้วแนวคิดเรื่องศาสนาตามธรรมชาติของท่านใกล้เคียงกับ Hume มาก ในทัศนะของท่านพุทธทาส หัวใจของศาสนาตามธรรมชาติคือการเอาตัวรอด มนุษย์และสัตว์มีรายละเอียดชีวิตในทางชีวภาพไม่เหมือนกัน ปัญหาของคนและสัตว์จึงไม่เหมือนกัน ปูู้จักวิ่งลงรูเพื่อให้ตนปลอดภัยท่านพุทธทาสเรียกว่าเป็นศาสนาของปุหมาพลัดถิ่นที่รู้จักหมอบลงเมื่อถูกหมาเจ้าถิ่นกรูเข้าหาเพื่อทำร้าย ท่านพุทธทาสก็เรียกว่าเป็นศาสนาของหมา คนเรารู้จักจัดการกับปัญหาชีวิต ท่านก็เรียกว่านี่คือศาสนาของคน ศาสนาของคนมีหลายแบบ บางแบบใช้การประจบหรืออ่อนวอนอำนาจเหนือธรรมชาติ บางแบบสอนให้มนุษย์เผชิญหน้าปัญหาด้วยตนเอง ท่านว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาอย่างหลัง

สำหรับท่านพุทธทาส ศาสนามีอย่างเดียวคือศาสนาตามธรรมชาติ แต่ Hume และผมนั้นคิดว่ามีสอง ศาสนาตามธรรมชาตินั้นเป็นอีกแบบ คือแบบที่ท่านพุทธทาสบอกว่า เป็นศาสนาของปุเป็นต้น ศาสนาของมนุษย์แบบที่เรานับถือกันอยู่เวลานี้ผมไม่คิดว่าเป็นศาสนาตามธรรมชาติ แรงจูงใจทำให้เกิดศาสนาเหล่านี้ อาจเป็นธรรมชาติ แต่เนื้อหาของศาสนาไม่เป็นธรรมชาติ ศาสนาธรรมชาตินั้นจะต้องไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับบุคคล สถานที่ และกาลเวลา ไม่มีผู้ใดทำหน้าที่เป็น Authority กลางสำหรับชี้ผิดชี้ถูก

จำเรื่องสั้นที่ผมเขียนลงวารสาร “ปัญญา” ของเราฉบับก่อนๆ ที่ว่าแม่พยายามช่วยหาทางแก้ปัญหาก็แก้ปัญหาให้แก่ลูกสาวที่กำลังจะเข้ามหาวิทยาลัยแต่ถูกข่มขืนจนตั้งท้องได้ไหมครับ ความพยายามของแม่ในเรื่องนี้คือตัวอย่างของศาสนาตามธรรมชาติ ในขณะที่คำแนะนำจากพระเป็นศาสนาประดิษฐ์ว่าโดยใจความ “ศาสนาตามธรรมชาติ” ในทัศนะของผมคือ “ปัญญาที่จะดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาชีวิตที่กำลังเผชิญอยู่อย่างมีเหตุผลที่สุด อย่างที่คิดรอบคอบที่สุดแล้วว่านั่นคือทางออกที่ดีที่สุด” ว่าเป็นไปแล้ว ผมค่อนข้างมั่นใจว่าพระพุทธเจ้าจะทรงทราบเรื่องศาสนาตามธรรมชาตินี้ ในบางกรณี เมื่อใครสักคนได้เลือกแก้ปัญหาชีวิตตนตามศาสนาตามธรรมชาติที่เขาคิดได้ ก็จะทรงเข้าใจ หรือว่าเป็นไปแล้ว ศาสนาพุทธยุคดั้งเดิมนั้นน่าจะมีลักษณะเป็นศาสนาตามธรรมชาติ ศาสนาพุทธแบบที่เรานับถืออยู่เวลานี้ถูกดัดแปลงเสียจนกลายเป็นศาสนาอย่างประดิษฐ์แล้ว ผมมีเหตุผลสนับสนุนข้อสันนิษฐานนี้จำนวนหนึ่ง ดังต่อไปนี้

ประการแรก โปรดเข้าใจนะครับว่า พระพุทธองค์นั้นตรัสเสมอว่า “ตลาคตเป็นเพียงผู้บอก ส่วนเธอทั้งหลายมีหน้าที่จะพึงตัดสินใจทำตามที่ปัญญาของตนชี้แนะ” ผมมีความเห็นว่า ข้อความนี้แสดงว่าไม่ทรงถือว่าพระองค์เป็นศูนย์กลางของความผิดถูก ทรงให้หลักการกว้างๆ เพื่อให้เราแต่ละคนเอาไปคิดในรายละเอียดแล้วตัดสินใจด้วยตนเอง

ประการต่อมา จากที่กล่าวข้างต้น บางครั้งมีผู้เข้าใจอย่างนั้นแล้วทำตามที่ตนเข้าใจ ก็มีคนไม่เข้าใจ ทูลถามว่าทรงคิดอย่างไรเกี่ยวกับการที่คนผู้นั้นทำอย่างนั้น ทรงรับรองว่าเขาทำ

ถูกแล้ว ตัวอย่างที่ชัดเจนมากในเรื่องนี้ก็เช่น พระเถระรูปหนึ่งชื่อ ฉันทนะอาพาธเรื่อรังมายาวนาน เมื่ออาพาธ ท่านจะทรมาณมากจนไม่สามารถที่จะทำอะไรได้ พระสารีบุตรไปเยี่ยม ท่านฉันทนะก็เล่าอาการให้ฟัง พร้อมกับเรียนให้พระสารีบุตรทราบ ว่า “ผมคิดว่า การฆ่าตัวตายน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับผมในสถานการณ์นี้” พระสารีบุตรแย้งว่า “ท่านก็เรียนรู้พุทธธรรมมามาก ยังจะฆ่าตัวตายอยู่หรือ” ท่านฉันทนะตอบว่า “ก็เพราะผมรู้ธรรมของพระองค์ว่า ทรงสอนอะไรนะซี ผมจึงจะฆ่าตัวตาย” พระสารีบุตรทำท่าไม่เข้าใจ เมื่อท่านพระสารีบุตรกลับไป ท่านฉันทนะก็ฆ่าตัวตายด้วยการใช้มีดโกนผมเชือดคอ

พระพุทธรูปเจ้าทราบข่าวก็เสด็จไปดูศพ พระสารีบุตรทราบข่าวก็รีบไปดูด้วย ระหว่างที่ดูศพ พระสารีบุตรทูลถามพระพุทธรูปเจ้าว่า “ทรงคิดอย่างไรที่ท่านฉันทนะซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ฆ่าตัวตาย” พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า “ทราบว่าฉันทนะอธิบายความทุกอย่างให้เธอฟังแล้วไม่ใช่หรือ” พระสารีบุตรตอบรับว่า “ใช่” แต่ก็ยังทำท่าสงสัยอยู่ ผมเข้าใจว่าพระสารีบุตรท่านคงสงสัยว่าการฆ่าตัวตายนั่นน่าจะผิดหลักปาณาติบาตที่ทรงสอน เมื่อทรงเห็นท่าทางพระสารีบุตรจะไม่เข้าใจเช่นนั้น ก็เลยตรัสว่า “การกระทำของฉันทนะคราวนี้เป็นเรื่องที่ไม่มีการตำหนิได้”

พระสารีบุตรมองการกระทำของท่านฉันทนะผ่าน “ศาสนาประดิษฐ์” อันได้แก่คำสอนเรื่องปาณาติบาตของพระพุทธรูปองค์ แต่พระพุทธรูปองค์ทรงมองปรากฏการณ์เดียวกันนี้ผ่าน “ศาสนาธรรมชาติ” อันได้แก่ปัญญาของท่านฉันทนะที่จะหาทางจัดการกับชีวิตตามที่เป็นอยู่ของตนอย่างดีที่สุดแล้ว การฆ่าตัวตายของพระฉันทนะนั้นตามที่เจ้าตัวอธิบายให้กับพระ

สารีบุตร ผมคิดว่าเป็นการกระทำที่มาจากการคิดด้วยปัญญา
ชีวิตตามที่เป็นอยู่เวลานั้นอาจเรียกได้ว่าดำเนินมาถึงจุดที่
อธิบายไม่ได้เลยว่าหากไม่ฆ่าตัวตายจะอยู่ไปเพื่ออะไร ตาม
หลักความเชื่อของพระพุทธศาสนา คนดีตายแล้วจะได้เกิด
ใหม่มาดี ท่านฉันนะท่านก็เชื่อว่าท่านทำดีมาพอสมควรในชีวิต
ดังนั้นหากตายไปแล้วก็เชื่อว่าเกิดมาใหม่ก็คงไม่ไปอบาย โรค
ที่รุมเร้าท่านอยู่นั้นยังไม่พอจะทำให้ท่านตาย แต่ทำให้ท่าน
ทรมานมาก ท่านก็เลยคิดว่า ปกติเมื่อเราป่วยเราก็กินยา การ
กินยาก็คือ “การเยียวยาทุกขเวทนาที่อยู่ในข่ายที่ยาจะจัดการ
ได้” แต่อาการอาพาธของท่านคราวนี้ หมอใดๆก็ไม่อาจรักษา
ผมตีความว่าหากหมอชีวยังมีชีวิตอยู่ช่วงนั้น หมอชีวก็
น่าจะได้อาการท่านแล้ว แต่ก็ทำอะไรไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้
ท่านฉันนะก็มองว่า “ยังมียาอีกขนานหนึ่งสำหรับเยียวยาโรค
นี้คือการฆ่าตัวตาย” ท่านก็เลยตัดสินใจทำ ที่ทำอย่างนั้นไม่ใช่
เพราะเคียดแค้นชีวิต หรือน้อยอกน้อยใจอะไร แต่ทำไป
เพราะคิดอย่างรอบคอบแล้ว เรื่องปาณาติบาตท่านฉันนะยอม
ทราบ แต่ท่านคิดว่าการกระทำของท่านไม่เข้าข่าย ท่านรู้เรื่อง
นี้ดีที่สุด เพราะท่านกำลังทำกับตัวท่านเอง พระพุทธองค์ทรง
เข้าใจเรื่องราวทั้งหมด จึงทรงรับรองว่า การกระทำของท่าน
ฉันนะไม่ผิด ท่านพระสารีบุตรดูจะยังไม่ยอม ท่านทูลพระ
พุทธองค์ว่า “ท่านฉันนะยอมมีญาติพี่น้อง คนเหล่านั้นจะรู้สึก
อย่างไรเมื่อทราบว่าท่านฉันนะฆ่าตัวตาย” พระพุทธองค์ตรัส
ว่า “ก็เป็นเรื่องของคนเหล่านั้น” เห็นไหมครับว่าวิธีคิดของ
พระพุทธองค์นั้นขนาดพระสารีบุตรที่เราเชื่อว่าท่านฉลาดที่สุดใน
บรรดาพระสาวกทั้งหลายของพระองค์ก็ยังไม่เข้าใจ ที่ไม่

เข้าใจก็เพราะพระสารีบุตรไม่คิดว่าทรงสอนศาสนาตามธรรมเนียมชาติ พระสารีบุตรเอาการกระทำของพระฉันทะไปเข้ากรอบหรือสูตรที่ท่านคิดว่าน่าเอามาใช้มองเรื่องนี้คือเรื่องบาปอันเกิดจากการฆ่า ตามศาสนาประติษฐ์ การกระทำของท่านพระฉันทะอาจเข้าข่ายของการฆ่า เพราะเห็นว่าเป็นการทำร้ายตนให้ตาย แต่ตามศาสนาธรรมชาตินี้ไม่ใช่ “การฆ่า” เพราะการฆ่าจะต้องเกิดจากความโกรธแค้นชิงชัง หรือจากจิตใจที่เศร้าหมองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง การกระทำนี้ควรเรียกว่า “การปลดปล่อยตนเองจากปัญหา” อันเป็นการกระทำที่เกิดจากการคิดดีแล้ว รอบคอบแล้ว

โปรดสังเกตความแตกต่างระหว่างศาสนาประติษฐ์กับศาสนาธรรมชาตินะครับว่า สองศาสนานี้ต่างกันมากอย่างหนึ่งตรงที่ศาสนาประติษฐ์นั้นมีนัยของการ “พิพากษาผู้อื่น” อยู่ในตัว ในขณะที่ศาสนาธรรมชาตินั้นทำให้เราไม่ด่วนพิพากษาใคร เพราะ “แต่ละคนมีชีวิตไม่เหมือนกัน” ศาสนาพุทธแบบที่ถูกตีความจนเป็นศาสนาประติษฐ์แล้วนี้สามารถกลายมาเป็น ‘dogma’ ได้เสมอ ไม่ต่างจากศาสนาประติษฐ์อื่นๆในโลก ผู้ที่รณรงค์ให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ หรือจะต้องมีกฎหมายปกป้องพระพุทธรูปศาสนานั้นก็คือคนที่ถือศาสนาพุทธอย่างที่เป็น ‘dogma’ อนิจจา... ศาสนาพุทธที่แต่เดิมเคยมีลักษณะเปิดกว้างเสียจนอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงศาสนาธรรมชาติที่สุดกลับกลายมาเป็นศาสนาประติษฐ์ที่คับแคบ ผมเห็นชาวพุทธประเภทนี้จำนวนมากที่โพสต์ข้อความเข้าไปในอินเทอร์เน็ต ถามคำถามประเภทว่า “ดูหนังทาง ‘youtube’ ผิดศีลข้ออทินนาทานไหมคะ” ผมอ่านแล้วก็รู้สึก

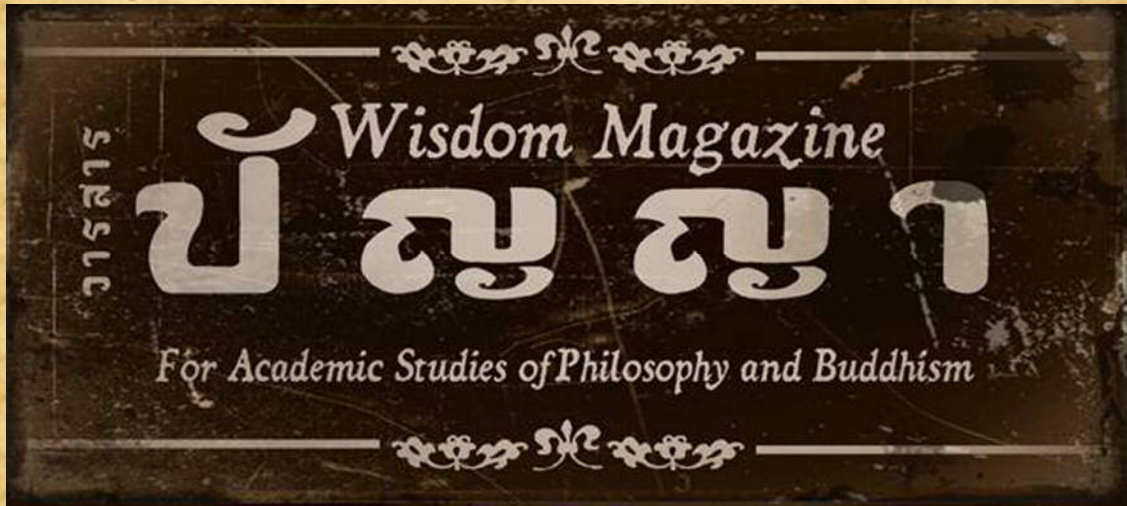
อยากเขียนตอบว่า “ทำไมไม่รู้จักคิดเองบ้างแม่คุณเอ๋ย” คีล-
ธรรมในศาสนาแบบนี้แทนที่จะเป็นต้นธารของการที่เราจะรู้จัก
คิดและพัฒนาปัญญาด้วยตนเองเพื่อรับมือกับปัญหาชีวิตของ
แต่ละคนที่ซับซ้อนไม่เหมือนกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็
กลายมาเป็นกฎสร้างความยากลำบากหยุมหยิมให้แก่ชีวิต จะ
คิดทำอะไรก็ไม่ได้ เพราะดุ่มันผิดไปหมด สำหรับผมนั้น วันใด
ก็ตามที่ตนมีปัญหามากเลยจนคิดว่าความตายเป็นทางออกที่ดี
ที่สุด ผมจะไม่เสียเวลาถามคำถามประเภทว่า “ฆ่าตัวตาย
บาปไหม” ก็ชีวิตนี้มันของผม ใครจะมารู้รายละเอียดชีวิตของ
ผมดีเท่าผม ผมมีศาสนาของผมเอง และผมเชื่อว่าพระพุทธ-
เจ้าจะทรงสนับสนุนการที่ผมทำเช่นนั้น เพราะอะไรหรือครับ
ก็เพราะพระพุทธเจ้าท่านประสงค์ให้พวกเรารู้จักคิดด้วยตน
เอง ผมเห็นบรรยากาศที่ชาวพุทธไม่รู้จักคิดเอง เทียบถามกัน
และกันว่าอันนี้อันนั้นผิดไหม เป็นบาปไหม ก็รู้สึกเห็นใจพระ
พุทธองค์ที่มีลูกที่เลี้ยงอย่างไรก็ไม่โต

เรื่องราวที่ผมจะเขียนยังไม่จบ แต่ผมต้องขอยุติในเล่มนี้
เพียงเท่านี้ก่อน เพราะหน้ากระดาษหมดแล้ว สำหรับเล่มนี้
ผมขอสรุปสั้นๆว่า ทั้งหมดที่เขียนมาในเล่มนี้คือความเห็น
ทั่วไปของผมเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติของชีวิตคน อาจ
เขียนพาดพิงวิจารณ์ท่านผู้อื่นก็ต้องกราบขออภัย หากท่าน
ผู้อ่านไม่เห็นด้วย จะเขียนอะไรมาท้วงติงโต้แย้ง ก็จะเป็นพระ
คุณมากครับ ©

สมภาร พรมทา

เมษายน ๒๕๕๕

เขียนเพื่อตีพิมพ์ย้อนหลังในฉบับเดือนมกราคม ๒๕๕๕

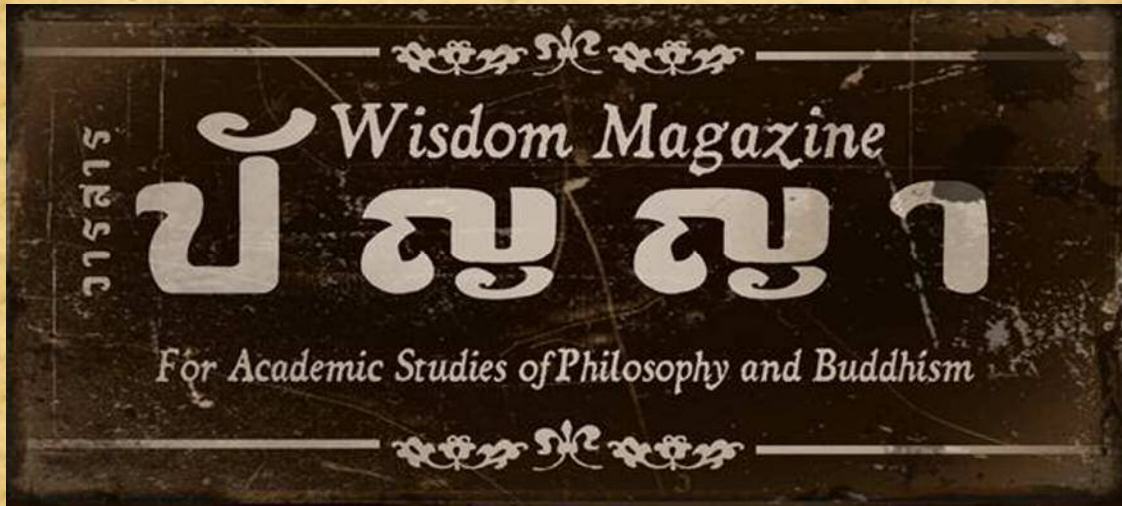

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๕ ◉ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ทัศนะทางปรัชญาของम्म (ตอนที่ 2) (หน้า 259)

จากบรรณาธิการ

การคุ้มครองพระพุทธศาสนาด้วยกฎหมาย

เมื่อสักสองปีก่อน กรรมการศาสนาของสภาผู้แทนราษฎรโดยท่านประธาน ได้เชิญผมไปพูดคุยเสวนาให้ความเห็นเกี่ยวกับการที่ทางผู้แทนราษฎรท่าน อยากจะหาทางส่งเสริมพระพุทธศาสนา ท่านประธานเป็นส.ส.พรรคประชาธิปัตย์ เราใช้เวลาคุยกันอยู่นานร่วม ๖ ชั่วโมง จำได้ว่าท่านที่ไปให้ความเห็นร่วมกับผม บางท่านเสนอว่า การส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ดีที่สุดก็คือ “กฎหมายบ้านเมือง อย่าเข้ามายุ่งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา” ท่านยังได้มีน้ำใจค่อยๆอธิบายเรียบเรียง ประเด็นให้ที่ประชุมเห็นว่า พระพุทธศาสนาอย่างสมัยพุทธกาลนั้นเจริญก้าวหน้าก็ เพราะเป็นอิสระจากการเมืองนี้แหละ แล้วท่านก็กล่าวถึงพระพุทธศาสนาใน ประเทศไทย นับแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาว่า เมื่อรัฐโดยพระเจ้าแผ่นดินสมัยนั้น เข้ามายุ่งเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แม้จะโดยปรารถนาดี แต่เมื่อรัฐเข้ามายุ่งเกี่ยว แทรกแซงพระพุทธศาสนา พุทธศาสนาก็ค่อยๆสูญเสียความเป็นศาสนาอันหมายถึง หลักปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์ที่เป็นสากลมากเข้าทุกที ผมฟังท่านอาจารย์พูดก็เห็น

ด้วย แม้ข้อมูลบางส่วนผมจะตีความไม่ตรงกับท่านนักก็ตาม

แต่พอมาฟังความเห็นของท่านประธาน ผมก็เข้าใจเจตนาของท่านผู้แทนอีกแหละครับว่า ท่านคิดอย่างไรกับพระพุทธศาสนา คุณหมอตานพูดว่า เรื่องการวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์นั้นท่านน้อมรับไม่มีข้อกังขา แต่ท่านว่า เมื่อท่านเป็นผู้แทนตามจารีตแบบไทยๆแล้ว จะให้ท่านเมินเฉยไม่สนใจพระพุทธศาสนา มันดูชอบกลอยู่ ที่สภามิถุนานกรรมการด้านศาสนาก็แปลอยู่แล้วว่ารัฐโดยรัฐสภาไทยเห็นว่าตนจะต้องมีหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำจุนพระพุทธศาสนาเท่าที่จะทำได้ ตอนกินข้าวเที่ยงด้วยกัน คุณหมอตานพูดกับผมเป็นส่วนตัวว่า “การจะส่งเสริมพระพุทธศาสนา นั้นอยู่ๆเราทำไม่ได้หรอกหากปราศจากความรู้” แล้วท่านก็เสนอกับผมว่า หากเป็นไปได้ ท่านอยากเห็นกฎหมายที่เสนอให้มีการจัดตั้งหน่วยงานทางวิชาการทำองหน่วยงานวิจัยเพื่อศึกษาว่าจะอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาอย่างมีหลักวิชาการอย่างไรบ้าง สรุปคือคุณหมอตานเห็นว่า ก่อนจะลงมืออุปถัมภ์พระพุทธศาสนา เราต้องรู้อะไรๆเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในบ้านเราอย่างประูโปร่งพอสมควร ความคิดนี้ผมเรียนท่านว่าดี ผมเห็นด้วยในหลักการ

ถัดจากนั้นมาหลายเดือน ผมก็ได้รับเอกสารจากสภา เป็นร่างกฎหมายที่เขียนโดยพรรคประชาธิปัตย์ ท่านประธานขอให้ผมอ่านแล้วให้ความเห็น ผมยังไม่มีเวลาอ่าน ก็เก็บกองๆไว้กับเอกสารบนโต๊ะ ไม่นานก็เปลี่ยนรัฐบาลและเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ผมเข้าที่ทำงานไม่ได้ เมื่อกลับเข้าไปที่ทำงานอีกก็ลืมเรื่องนี้สนิท มานึกได้อีกทีก็เมื่อมีข่าวเรื่องการพยายามจะออกกฎหมายคุ้มครองพระพุทธศาสนา ที่ทราบว่ามีหลายแบบ ของพรรคประชาธิปัตย์ก็แบบหนึ่ง ซึ่งน่าจะคือที่ผมได้รับแต่ไม่ได้อ่าน

ปัญหาว่าพระพุทธศาสนาควรปล่อยให้อยู่พ้นการเข้ามาดูแลของรัฐหรือไม่เป็นเรื่องที่มองได้หลายมุม การที่รัฐเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างมีกฎหมายตราขึ้นชัดเจนนั้นมีทั้งแง่ดีและเสีย ถ้าเราทราบอย่างนี้ก็ง่ายขึ้น คือเมื่อจะตัดสินใจเอาหรือไม่เอาก็พิจารณาที่ผลดีผลเสียที่จะเกิดจริงๆ ผมเขียนเรื่องนี้เพื่อให้ทราบความคิดของฝ่ายรัฐว่าคิดอย่างไร ท่านเหล่านี้ผมเชื่อว่าเป็นคนมีน้ำใจทั้งนั้นแหละครับ แม้ท่านที่อยากให้มีกฎหมายเอาผิดคนที่ท่านเห็นว่าทำร้ายพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่ความหวังดีของรัฐไม่อาจทำให้สิ่งที่รัฐจะทำดีขึ้นมาได้ อย่างอัตโนมัติ เราต้องค่อยๆพูดจากัน ฉันทมิตร รัฐแบบไทยๆนั้นน่าศึกษา เพราะไม่ใช่รัฐบาลแบบตะวันตกสมัยใหม่ รัฐแบบนี้อาจดูเซย แต่ก็น่ารัก ☺

บทความชุด “ทัศนะทางปรัชญาของผม”

ตอนที่ ๒

“อ่านโลก” แล้ว “ใช้ชีวิต”

ภาพชื่อ “หญ้า 009” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

-๑-

คนเรานั้นไม่เพียงแต่อยู่ในโลกเท่านั้น แต่เรา “อ่าน” โลกด้วย ใครอ่านออกว่าหมายความว่าอย่างไร ก็จะใช้ชีวิตตามที่ทำนั้น การอ่านโลกนั้นก็เหมือนการอ่านเรื่องอื่นๆเช่นหนังสือ คือย่อมต้องการ “เครื่องมือ” สำหรับอ่าน การอ่านหนังสือนั้นเครื่องมือก็คือไวยา-

กรรมหรือกฎเกณฑ์ทางภาษาที่ใช้กันอยู่ในภาษานั้นๆ ภาษาแต่ละภาษาย่อมมีไวยากรณ์หรือหลักเกณฑ์ทางภาษาไม่เหมือนกัน ดังนั้น การที่เราจะเข้าใจอะไรก็ตามแต่ที่บรรจุอยู่ในภาษานั้นๆ เช่นวรรณคดี คัมภีร์ศาสนา เป็นต้น วิธีที่ดีที่สุดก็คือต้องรู้จักภาษานั้นเสียก่อน การแปลภาษาจากภาษาหนึ่งมายังภาษาหนึ่งพอทำได้ ถ้าการแปลนั้นหมายเอาการถ่ายโอนข้อมูลที่เป็นเรื่องของข้อเท็จจริง เช่นแปลคำว่า “ตโย สุนขา กสิกรสุส เคเห วสนุติ” ว่า “หมาสามตัวอาศัยอยู่ในบ้านของชวานาคนหนึ่ง” การแปลนี้ทำได้ครบถ้วนเพราะข้อความต้นฉบับภาษาบาลีนั้นว่าด้วยเรื่องข้อเท็จจริงล้วนๆ แต่ถ้าข้อความนั้นมีอะไรเกินกว่าข้อเท็จจริง เช่นความงามทางภาษา ซึ่งขึ้นอยู่กับไวยากรณ์หรือวัฒนธรรมทางภาษานั้นๆ สิ่งนั้นก็จะตกหล่นไปเมื่อถูกแปล เราเอาไปได้เฉพาะข้อเท็จจริง อะไรนอกเหนือจากนี้เอาไปไม่ได้ เช่นลองแปลบทกวีของท่านอังคารบทว่า “ปลูกมิ่งไม้ไว้หลายฤดูผา สังกฟ้าอุ่มฝนเต็มที ไร่รดอุทยานแรมปี ให้เขียวขจีทั้งไพรวัน” เป็นภาษาอังกฤษดูก็ได้ครับ แปลเอาความก็คงพอได้ แต่จะให้ได้อรรถรสอย่างต้นฉบับไทย ตามภาษาไทยของท่านอังคาร ผมไม่คิดว่าจะได้

ที่ผมชวนคุยเรื่องการอ่านหนังสือก็เพื่อแสดงตัวอย่างว่า แม้การอ่านของที่ไม่ซับซ้อนนักอย่างตัวหนังสือ เราก็พบว่ามีปัญหาเมื่อคนในภาษาหนึ่ง ไม่รู้ภาษาหนึ่ง อาศัยอ่านฉบับแปล ก็ย่อมจะขาดความเข้าใจบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจแปลได้ในต้นฉบับภาษานั้นๆ ดังนั้นหากเป็นไปได้ อยากจะเข้าใจอะไรดีก็ต้องเรียนภาษานั้นๆ ให้แตกฉาน ซึ่งคงมีคนทำได้ไม่มากนักในโลก ผมยังเชื่อว่าการไม่รู้ภาษาบาลีจะทำให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเถรวาทของเราไม่สมบูรณ์ นี่ไม่ได้แปลว่าคนที่รู้ภาษาบาลีดีทุกคนจะเข้าใจพุทธศาสนา

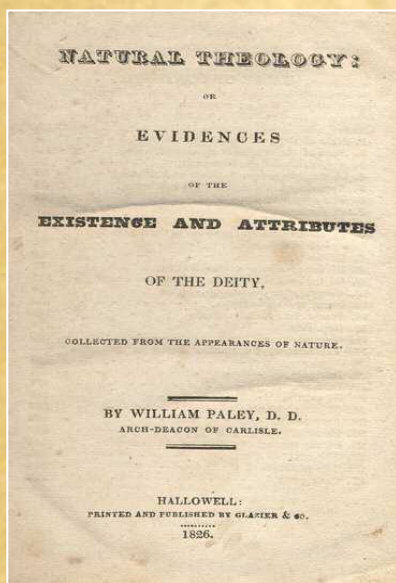
เถรวาทตินะครับ ผมเพียงแต่บอกว่า รู้แล้วโอกาสจะเข้าใจพุทธ-ศาสนาอย่างเถรวาทจะมากกว่าคนที่ไม่รู้ ก็เหมือนฝรั่งสองคนที่อ่านบทกวีของท่านอังคาร คนหนึ่งอ่านจากฉบับแปล อีกคนอ่านจากฉบับไทย นึกเอาที่แล้วกันนะครับว่าจะเป็นอย่างไรร

ภาษานั้นว่าไปแล้วในแง่หนึ่งก็เป็นเรื่อง “ตายตัว” พอสมควรเมื่อเทียบกับโลก กระนั้นก็ตาม ในภาษาเดียวกัน บางครั้งข้อความเดียวกัน ก็อาจมีคนอ่านออกมาต่างกันได้ อย่างเช่นข้อความว่าด้วยอริยมรรคมีองค์แปดที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สัมมา” เช่น สัมมาทิฏฐิ นั้นผู้รู้ทางพุทธอ่านออกมาไม่เหมือนกัน บางท่านอ่านออกมาได้ความว่า “สัมมาทิฏฐิคือคิดดีเห็นดีในทางที่ว่ามีชาติหน้า” ดังนั้นใครก็ตามที่ไม่เชื่อว่ามีชาติหน้า ความคิดของเขาก็ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ อย่างนี้เป็นต้น ส่วนบางท่านไม่เอาเรื่องชาติหน้ามาเกี่ยวด้วย คนที่ไม่เชื่อเรื่องชาติภพใหม่ แต่เป็นคนไม่ละโมภ เห็นแก่ส่วนรวม ทำความดีอย่างไม่เอาหน้า คนเช่นนี้ท่านว่ามีสัมมาทิฏฐิ

เอาเป็นว่า ขนาดการอ่านภาษาที่เป็นเรื่องแน่นอนมากกว่าการอ่านโลกก็ยังมีปัญหาการอ่านไม่เหมือนกัน ดังนั้นก็ไม่ใช่เรื่องแปลกดอกครับที่การอ่านโลกจะออกมาต่างกัน ศาสนานั้นผมถือว่าเกิดจากการอ่านโลกของคนที่เป็นต้นกำเนิดของศาสนา ท่านเหล่านี้บางทีเราก็เรียกว่าพระศาสดา ในกรณีที่ศาสนานั้นๆไม่มีศาสดาที่ให้กำเนิดชัดเจนเป็นตัวเป็นตนเพียงคนเดียว แต่เกิดจากคนจำนวนมากที่อ่านโลกในทางที่คล้ายๆกัน เราก็อาจเรียกท่านเหล่านี้ว่านักคิดในศาสนา ศาสนาพราหมณ์นั้นมีนักคิด แต่ไม่มีศาสดา พุทธศาสนาและศาสนาคริสต์มีศาสดา ท่านที่เอ่ยนามมานี้ทั้งที่เรา รู้จักและไม่รู้จัก (หมายถึงรู้ว่าเป็นพระศาสดาของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เช่น พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของพุทธศาสนา ส่วนที่ไม่รู้จักเช่น

เราไม่รู้ว่าใครบ้างที่ เป็นผู้แต่งคัมภีร์พระเวทและอุปนิษัตอันเป็นต้น
ต่อคำสอนของศาสนาพราหมณ์เป็นต้น) ผมถือว่ามีสถานะเหมือน
กันคือเป็น “นักอ่านโลก” เช่นเดียวกัน

สำหรับผม นั้น ที่เรามีศาสนาต่างกันก็เพราะเรามีนักอ่านโลกใน
แต่ละศาสนาไม่เหมือนกัน เอาตัวอย่างที่ชาวพุทธน่าจะคุ้นเคยที่สุด
ก็ได้ครับ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าท่านมีชีวิตอยู่ แต่ยังไม่เสด็จออก
บวชนั้น ศาสนาพราหมณ์เขาสอนกันว่า “พระเจ้าสร้างโลกนี้” ไม่มี
ใครเห็นพระเจ้าดอกครับ ดังนั้นข้อความข้างต้นจึงไม่ใช่ข้อความที่
บันทึกข้อเท็จจริงว่า มีคนเห็นกับตาว่าพระเจ้าสร้างโลก แต่ข้อความ
ดังกล่าวนี้เป็นผลมาจากการอ่านโลกของนักคิดในศาสนาพราหมณ์
ก่อนหน้านั้น ทำไมคนเหล่านี้จึงอ่านโลกแล้วได้ความว่าจะต้องมี
พระเจ้าและพระเจ้าที่ว่าเป็นแหล่งที่ทรงสร้างโลกรวมทั้งมนุษย์ด้วย
ผมนึกถึงนักคิดคนหนึ่งที่ไม่ค่อยมีคนรู้จัก ท่านผู้นี้ชื่อ William
Paley เป็นคนอังกฤษแต่งหนังสือเล่มหนึ่งที่ไม่ค่อยมีคนอ่านเหมือน
กันชื่อ “*Natural Theology*” ผมมีรูปของท่านผู้นี้และหนังสือเล่มที่ว่า
นั้นให้ดูข้างล่างนี้ครับ

ในหนังสือเล่ม
ดังกล่าว ท่านผู้แต่ง
เขียนเล่าว่า สมมติว่า
เราไปเดินเล่นในช่วง
ค่ำที่ถนนที่ไหนดึก
แห่ง ขณะเดินไป เท้า
ของเราก็ไปสะดุดเอา
อะไรสักอย่างเข้า
เมื่อก้มลงไปหยิบก็

พบว่าสิ่งนั้นเป็น “นาฬิกาพก” เรือนหนึ่ง ไม่รู้ว่าเป็นของใครมาทำ
หล่นไว้ตรงนั้น แม้ว่าเราจะไม่รู้ว่านาฬิกานี้เป็นของใคร และก่อนที่
จะมาเป็นสมบัติส่วนตัวของคนผู้นั้น มันเคยมีคนครอบครองเป็น
เจ้าของมากี่คนแล้ว และที่สำคัญคือก่อนที่จะมีคนเป็นเจ้าของ ใคร
เป็นคนแรกที่สร้างมันขึ้นแล้วขายให้แก่คนซื้อ สรุปคือเราไม่รู้อะไร
ทั้งนั้นเกี่ยวกับนาฬิกาที่หล่นอยู่บนถนนเรือนนั้น

ท่านผู้เขียนหนังสือเล่มข้างต้นกล่าวว่า การที่เราไม่รู้อะไรเกี่ยว
กับนาฬิกาเรือนนี้เป็นเรื่องหนึ่ง สังเกตนะครับว่าความไม่รู้ของคน
เราในเรื่องใดก็ตามเป็นสภาพ “ปัจจุบัน” คือเราไม่มีความรู้เกี่ยว
กับสิ่งนั้นในเวลานี้ ทว่า ความไม่รู้อันเป็นปัจจุบันของเราไม่มีอะไร
เกี่ยวข้องในทางที่จะลบล้างหรือหักเหให้ “ความจริง” เกี่ยวกับสิ่ง
นั้นที่เป็นอดีตเปลี่ยนแปลงหรือกลายไปเป็นอย่างอื่นจากที่มันเป็น
ความจริงของอะไรก็ตามแต่ที่เราไม่รู้ในปัจจุบันนั้นเป็นเรื่องอดีตที่
ย่อมจะต้องเป็นจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงนี้แหละครับที่ท่าน
ผู้เขียนหนังสือเล่มข้างต้นท่านบอกว่า แม้เราจะไม่รู้อะไรเลยเกี่ยว
กับนาฬิกาเรือนนั้นในปัจจุบัน แต่เราก็สามารถใช้เหตุผลผสมผสาน
กับจินตนาการเพื่อสืบสาวหา “ความจริงในอดีต” เกี่ยวกับนาฬิกา
เรือนนั้น ซึ่งย่อมต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอนเช่น ต้องมีคน
สร้าง คนสร้างไม่เป็นชายก็ต้องหญิง หรือไม่ก็กะเทย ต้องมีวัน
เวลาที่แน่นอนที่นาฬิกาเรือนนี้เริ่มสร้างและสร้างเสร็จ เมื่อสร้าง
เสร็จแล้วก็ต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งว่าคนสร้างเก็บไว้ใช้เองหรือ
ว่าขายให้คนอื่น เห็นไหมครับว่า แม้ว่าเราจะไม่รู้อะไรเลย เราก็
สามารถจินตนาการไปยังอดีตได้ว่านาฬิกาเรือนนี้จะต้องเป็นอย่าง
นั้นอย่างนี้ ซึ่งทั้งหมดขอเรียกว่า “ความจริง” เกี่ยวกับนาฬิกา
เรือนที่เราเก็บได้ระหว่างไปเดินเล่นที่ถนนในช่วงค่ำของวันใดวัน

หนึ่ง โปรดสังเกตว่า ท่านผู้เขียนใช้วิธีที่ผมเรียกว่า “อ่านโลก” เพื่อบอกว่า แม้ว่าเราจะไม่รู้อะไรเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่างเลย แต่เราก็สามารถ “อ่าน” สิ่งนั้นแล้วได้ความรู้บางอย่างมา คนที่อ่านโลกเก่งๆจะสามารถหาความรู้และความจริงได้มากมายไม่รู้จบจากโลกที่ดูเหมือนไม่มีอะไรให้เรารู้มากนักเพราะว่าเราเพิ่งเกิดมาและเพิ่งเห็นสิ่งเหล่านี้ไม่นานนี้เอง

ที่ท่านผู้เขียนกล่าวถึงนาฟีกานั้นก็เพื่อใช้เป็นตัวอย่างเปรียบเทียบกับโลกที่เราอาศัยอยู่นี้ ตลอดจนถึงสิ่งอื่นๆที่เรารวมเข้าด้วยกันแล้วเรียกว่า “สิ่งธรรมชาติ” เช่นดวงตะวัน ดวงเดือน และดวงดาวเป็นต้น Paley กล่าวว่า นาฟีกานั้นดูจากลักษณะแล้ว เป็นสิ่งที่เราเห็นได้ว่าถูกออกแบบมาเพื่อให้ทำงานบางอย่าง โลกเราก็เช่นกัน การที่โลกมีสภาพอากาศแบบนี้ก็เพื่อให้สิ่งมีชีวิตอยู่อาศัยได้ ที่โลกของเรามีดวงอาทิตย์ ดวงเดือน เป็นต้นโคจรรอบๆ (หมายถึงตามที่เราเห็นด้วยตา) ก็เพื่อให้โลกเป็นสถานที่ที่น่าอยู่ สรุปคือโลกดูอย่างไรก็เหมือนนาฟิกา คือถูกออกแบบมาเพื่อใช้งานบางอย่าง และที่น่าฉงนคือ โลกนั้นถูกออกแบบมาซับซ้อนกว่านาฟิกามาก นาฟีกานั้นทำงานได้เพียงอย่างเดียว คือบอกเวลา แต่โลกเป็นทั้งสถานที่ให้กำเนิดสรรพชีวิต ให้สรรพชีวิตที่เกิดมาแล้วอยู่อาศัย ไม่เพียงแต่พออยู่ได้ แต่อยู่ได้อย่างมีความสุข มีน้ำฝนให้อาบให้ดื่ม มีดวงดาวให้ดูตอนกลางคืน มีสายลม มีดวงเดือนเอาไว้ประดับยามราตรีและส่องทางเดินสำหรับคนที่มีกิจต้องทำในเวลากลางคืน และมีดวงอาทิตย์เป็นแหล่งให้พลังงานที่สำคัญ

ถามว่าท่านผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เคยไปเห็นมาหรือไม่ว่ามีคนสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้น ตอบว่าไม่เคย แต่นั่นก็ไม่ใช่ประเด็น เราไม่เคยเห็นคนทำนาฟิกาเรือนั้น แต่เราก็รู้ว่าต้องมีคนทำ และคนทำต้อง

มีความคิด มีความฉลาดในระดับหนึ่งจึงสามารถสร้างนาฬิกาได้ เช่นเดียวกัน เมื่อเห็นโลกที่เราอาศัยอยู่นี้และสิ่งอื่นๆที่อยู่รอบตัวเราอย่างทีกล่าว เราแม้จะไม่เห็นว่าใครสร้างสิ่งเหล่านี้ ก็ย่อมจะรู้ได้ด้วยสิ่งเดียวกับที่เราใช้รู้ว่าต้องมีคนสร้างนาฬิกานั้นแหละ จะเรียกสิ่งนี้ว่า “เหตุผล” หรือ “จินตนาการ” ก็สุดแต่จะเรียก สรุปคือ เห็นนาฬิกาถือว่าต้องมีคนสร้างนาฬิกาฉันใด เห็นโลกก็ย่อมถือว่ามี “คน” สร้างโลกฉันนั้น “คน” ที่ว่านี้เป็นคำกลางๆ ใช้ระบุถึงอะไรก็ได้ที่เป็นสิ่งออกแบบและสร้างโลกมาให้สวยงามน่าอยู่อย่างที่เราเห็นนั้น จะเป็นพระเจ้า หรืออะไรก็ตามแต่ ไม่สำคัญ แต่สิ่งนั้นต้องมีอยู่

นี่คือตัวอย่างของการ “อ่านโลก” ผมเชื่อว่าศาสนาที่เชื่อว่ามีพระเจ้าหรืออะไรสักอย่างที่เป็นผู้ออกแบบและสร้างจักรวาลน่าจะมีแนวทางในการอ่านโลกใกล้เคียงกัน คือแบบที่ผมกล่าวให้ฟังข้างต้น ว่าไปแล้ว Paley ไม่ใช่คนที่คิดวิธีการอ่านโลกแบบนี้ขึ้น มีนักคิดอย่างน้อยก็สองคนในประวัติศาสตร์ความคิดทางปรัชญาของมนุษย์ที่ได้อ่านโลกมาในแนวทางเดียวกันนี้ คนแรกคือ Aristotle คนที่สองคือ Thomas Aquinas คนแรกนั้นหลังจากที่อ่านโลกว่าสรรพสิ่งอยู่ในสภาพที่กำลังเคลื่อนที่ ก็สรุปว่าจะต้องมี “ผู้ที่ทำให้สิ่งต่างๆในจักรวาลเคลื่อนที่” Aristotle เรียกสิ่งของตนเองก็ไม่เคยเห็นแต่มั่นใจว่าต้องมีอยู่แน่ๆนี้ว่า “The First Mover”

ส่วน Thomas Aquinas เสนอเหตุผลตั้ง ๕ ข้อสำหรับสนับสนุนการอ่านโลกของตน เหตุผลแต่ละข้อก็มาจากการเลือกที่จะอ่านโลกในด้านใดด้านหนึ่ง เช่นเหตุผลข้อหนึ่งกล่าวว่า สิ่งต่างๆในโลกนั้นตรองดูดีๆจะเห็นว่าถูกออกแบบมา ไม่ใช่ปรากฏบนโลกนี้อย่างส่งเดช เอาเราที่เรียกว่ามนุษย์เป็นตัวอย่างก็ได้ ทำไมผมจึงไปอยู่บนหัวเรา ไม่ไปอยู่ที่หน้าท้อง คำตอบคือเพราะอยู่บนหัวนั้นเหมาะ

แล้ว ใช้บังแดดบังลมบังฝน และทำให้หัวของเราสวยงามด้วย หากผมมาอยู่ที่หน้าห้อง กลางหลัง หรือที่ฝาเท้าก็ไม่มีประโยชน์ เกะกะและน่าเกลียด บางท่านว่าอยู่ที่ฝาเท้าน่าจะดีนะเพราะจะได้ใช้ต่างรองเท้า แต่บางท่านก็อาจแย้งว่าไม่ดี เพราะเปียกน้ำแล้วจะลื่น เป็นอันตราย เอาไว้ที่หัวนั้นละดีแล้ว ตามการวิเคราะห์นี้ Aquinas เชื่อว่า สิ่งต่างๆตามที่เราเห็นถูกออกแบบมาแน่ๆ ไม่อย่างนั้นจะปรากฏว่าพอเหมาะพอดีอย่างนั้นได้อย่างไร เมื่อมี “การออกแบบ” ก็ต้องมี “ผู้ออกแบบ” ดูเหมือนว่าเหตุผลของ Paley ในหนังสือของท่าน ข้างต้นมาจาก Aquinas ท่านผู้เขียนเพียงแต่เอาแนวทางการอ่านโลกอย่างโบราณมาเขียนให้คนสมัยตนอ่าน โดยเพิ่มรายละเอียดและตัวอย่างสนับสนุนเท่านั้นเอง

ภาพชื่อ “หญ้า 010” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

๒

ที่ผมชวนท่านผู้อ่านคุยด้วยเรื่องการอ่านโลกข้างต้นนั้นก็เพื่อใช้เป็นจุดเริ่มต้นของการสนทนาเรื่องที่ผมตั้งเป็นหัวข้อเอาไว้ตอนต้นของบทความที่ว่า “อ่านโลก” แล้ว “ใช้ชีวิต” ท่านที่อยู่ในวงการปรัชญาอ่านหัวข้อก็ย่อมจะทราบว่าเล่มนี้ผมกำลังจะพูดถึงแนวคิดทางจริยศาสตร์ของผมเอง ผมนั้นเมื่อเขียนบทความทางปรัชญาสำหรับคนทั่วไปจะพยายามไม่พูดถึงศัพท์ทางปรัชญาก่อน เพราะคิดว่าเรื่องศัพท์ไม่สำคัญเท่ากับใจความของเรื่องนั้นๆ เมื่อเข้าใจแล้วค่อยมาดูกันทีหลังก็ได้ครับว่าเรื่องเหล่านี้ในวงการปรัชญาเขามีศัพท์เรียกว่าอย่างไร

ทำไมผมจึงเอาเรื่องการใช้ชีวิตมาพูดในเล่มนี้ เรื่องของเรื่องนั้นเป็นอย่างนี้ครับ ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น สิ่งที่ผลักดันให้ชีวิตเราเดินไปทางนั้นทางนี้ว่าไปแล้วส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการที่เราคิดอย่างไรกับคำว่าดีชั่วผิดถูกควรไม่ควร เอาตัวอย่างก็ได้ครับ ผมอ่านพบในอินเทอร์เน็ตวันหนึ่ง มีคนเขียนว่า คนงานหนุ่มท่าทางมาจากภาคอีสานเดินไปที่ร้านชำตอนเย็นหลังเลิกงานแล้ว “ขอเบียร์เย็นๆขวดหนึ่งเฮีย” เขาสั่ง อาเฮียที่เป็นเจ้าของร้านก็หยิบเบียร์ให้ เมื่อรับเงินมาแล้วก็นึกในใจว่า ค่าเบียร์ขวดนั้นอาจจะเกือบครึ่งหนึ่งของค่าแรงวันนี้ของกรรมกรคนนี้ก็ได้อ้อ แล้วอาเฮียก็ถอนใจว่า “เพราะอย่างนี้ซิเล่าจึงยากจน ไม่รู้จักอดออมเลย” วันต่อมา คนงานคนเก่าก็ไปสั่งเบียร์กินแทบจะทุกวัน อาเฮียเห็นว่าอาจต้องสั่งสอนกรรมกรหนุ่มคนนี้เรื่องการใช้ชีวิตบ้างแล้ว วันนั้นเมื่อเจ้าหนุ่มจากที่ราบสูงออกปากสั่งเบียร์เย็นๆมากิน อาเฮียก็พูดขึ้นซ่าๆว่า

“โทษนะน้องชาย วันนี้เฮียขอพูดอะไรหน่อย ถ้ามจริงทำงานวัน

หนึ่งได้ค่าแรงเท่าไร”

“มีปัญหาอะไรหรือเฮีย” เจ้าหนุ่มร่างกำยำถามกลับ ท่าทางไม่เข้าใจ เมื่อเห็นฝ่ายนั้นยิ้ม แล้วย้าว่าค่าแรงวันหนึ่งเท่าไร เจ้าหนุ่มก็โพล่งออกไปว่า “สองร้อย” อาเฮียพูดว่า “เบียร์ขวดนี้ก็เกือบครึ่งหนึ่งของค่าแรงแล้วนะ แล้วนี่เอาเงินที่ไหนกินข้าว” เจ้าหนุ่มตอบว่าก็เงินที่เหลือจากค่าเบียร์นี่ไง อาเฮียเลยพูดว่า “ขอพูดตรงๆนะน้องชาย เห็นหน้าตาน้องชื่อๆน่าสงสาร น้องเคยคิดถึงอนาคตบ้างหรือเปล่า กินใช้อย่างนี้อีก ๔๐ ปีข้างหน้าก็ไม่มีเงินเก็บ” แล้วอาเฮียผู้ใจอารีก็เล่าให้กรรมกรหนุ่มฟังว่าตัวเองเก็บออมเงินทองมาตั้งแต่เป็นวัยรุ่นแล้ว ตอนนี้อายุ ๕๐ แล้วมีเงินฝากธนาคารอยู่พอสมควร ตอนนี้ก็ยังไม่เก็บออมอยู่ อ้ายหนุ่มจากที่ราบสูงถามว่า “เฮียไม่กินเหล้ากินเบียร์มั่งเลยหรือ” อาเฮียบอกกินทำไม เปลือง เก็บไว้ใช้วันข้างหน้าไม่ดีหรือ

แล้วเจ้าหนุ่มกรรมกรก็พูดบ้าง ท่าทางเอาจริง “เฮีย ชีวิตคนมันไม่เที่ยงนา พระท่านก็สอน ตายเมื่อไรก็ได้ เฮียเก็บเงินไว้ทำไม เก็บไว้กินตอนแก่หรือ ตอนนั้นกินอะไรก็ไม่อร่อยแล้ว ผมยังหนุ่มแน่น กินอะไรก็อร่อย จึงกินตอนที่มันยังกินได้ นึกซิ เฮียอายุจะ ๖๐ แล้วไปเบิกเงินจากธนาคารมาซื้อของกินของใช้ที่อยากจะกินจะใช้แต่ไม่ได้กินได้ใช้ตอนหนุ่มเพราะอยากออมไว้ ถามหน่อยเถอะ เฮีย ออมไว้ทำไมเงินหนา ออมไว้เพื่อเอามาใช้ตอนที่แก่แล้ว กินอะไรก็ไม่เป็นรสแล้ว เฮียคิดว่าฉลาดกว่าผมหรือ”

จากเรื่องข้างต้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ตอนแรก ท่านอาจเห็นด้วยกับความคิดของเจ้าของร้านชำที่ว่าชีวิตคนเราจะต้องรู้จักอดออมเอาไว้กินวันหน้า แต่เมื่ออ่านมาตอนท้าย อาจเห็นว่าเรื่องการออมนั้นแม้แรกๆอาจฟังดูดี แต่คิดให้ดีก็อาจถามได้ว่าเราทำอย่าง

นั้นไปทำไม กรรมกรหนุ่มนั้นเห็นว่าชีวิตควรได้กินได้ใช้สิ่งที่เราหา
มาได้ในช่วงวัยที่เหมาะสม การหาเงินแล้วเก็บโดยอ้างว่า “เพื่อวัน
ข้างหน้า” สำหรับกรรมกรหนุ่มคนนี้ไม่มีเหตุผล เพราะเมื่อถึงวัน
นั้นชีวิตเราก็เปลี่ยนไปมาก ร่างกายที่เคยสดใสและเหมาะสมจะใช้เพื่อ
กินใช้สิ่งที่เราหาได้ก็ไม่อาจใช้ได้แล้ว ท่านพุทธทาสเคยเขียนเล่า
ว่า หลวงตาองค์หนึ่งที่ท่านรู้จักเป็นนักสะสมชา ท่านได้ซาที่โยม
ถวายมาท่านจะเก็บของใหม่ไว้ก่อน เอาของเก่าเก็บหลายสิบปีมา
ชงกิน ท่านว่า “ต้องรู้จักประหยัด” ท่านพุทธทาสกระเช้าหลวงตา
ว่าระบบการออมของท่านก็ฟังดูดีหรอก เสียแต่ทำให้ได้กินซารสเห็น
เท่านั้นเอง น่าคิดนะครับว่า ถ้าการออมส่งผลให้ท้ายที่สุดแล้วเราก็
ไม่ต่างจากหลวงตา “ซารสเห็น” ที่ท่านพุทธทาสกล่าวถึง เราจะ
ออมไปทำไม กรรมกรหนุ่มคนนั้นก็เห็นว่าอาเฮียเจ้าของร้านชำเป็น
อย่างนั้น แน่นนอนครับ เมื่อเทียบเงินออม อาเฮียมีมากกว่ากรรมกร
จากอีสาน แต่อาเฮียที่มีเงินเก็บมากๆก็ไม่ได้กินเบียร์เย็นๆทุกวัน
อย่างเจ้าหนุ่มจากที่ราบสูงของเรา

ผมเล่าเรื่องนี้ก็เพื่อจะเรียนท่านผู้อ่านว่า การใช้ชีวิตของคนเรา
นั้นต่างกัน ถ้าความต่างนั้นมาจากเหตุผลที่อธิบายได้ เราก็สมควร
อนุโมทนาทุกแบบของการใช้ชีวิต ไม่ควรตำหนิหรือดูแคลนว่าใคร
ใช้ชีวิตมีค่ากว่าใคร ชาวบ้านทั่วไปไม่ว่าที่ไหนในโลกอาจจะไม่ค่อย
ได้คิดจริงจังว่า “ชีวิตนี้ควรใช้อย่างไรจึงจะถือว่าดีที่สุด” เราใช้ชีวิต
กันตามสัญชาตญาณ จารีตประเพณี หรือไม่ก็ตามคำชักนำของสิ่งที่
เราเคารพนับถือเช่นศาสนา น้อยคนจะถามตัวเองจริงจังว่า “อะไร
คือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตของฉัน ซึ่งอาจไม่เหมือนกับคนอื่นก็ได้”
วิชาจริยศาสตร์นั้นเป็นวิชาที่ออกแบบมาเพื่อกระตุ้นให้มนุษย์รู้จัก
ถามคำถามนี้

อย่าว่าแต่ชาวบ้านทั่วไปเลยครับ แม้คนมีการศึกษามากๆอย่าง หมอผมก็เห็นว่าคำแนะนำของท่านที่ให้แก่ประชาชนนั้นก็มาจาก สัมมัญญ์สำนึกหรือไม่ก็จากจารีตประเพณีของท่านอันได้แก่จารีต ประเพณีของแพทย์ ยกตัวอย่างเช่น ผมเห็นคุณหมอหลายท่าน ออกโทรทัศน์บรรยายว่า “หากอยากอายุยืนต้องงดอาหารและ เครื่องดื่มอย่างนี้น้อย่างนั้น” ผมฟังแล้วก็เข้าใจและเห็นด้วยครับว่า คำแนะนำนั้นประกอบด้วยเหตุด้วยผล แต่ท่านก็ต้องไม่ลืมว่า เหตุผลนั้นเป็นทางด้านการแพทย์เท่านั้น ชีวิตเรานั้นมีอะไรที่ต้อง คิดถึงมากกว่าทางการแพทย์ ดังนั้น เราที่เป็นผู้ฟังก็ควรถามตนเอง ว่า “หากจะต้องมีอายุยืนกว่าแก่สัก ๑๐ ปี แต่ตลอดชีวิตไม่ได้กิน ของที่อยากกินเลย ชีวิตนั้นมีค่าไหม” เห็นไหมครับว่า หากคิด อย่างนี้ คำแนะนำของหมอก็เป็นเพียงข้อมูลด้านหนึ่งสำหรับ ประกอบการตัดสินใจของเราที่เป็นประชาชน แต่ดูเหมือนคุณหมอ จำนวนมากท่านไม่คิดอย่างนั้น แพทยศาสตร์จึงกลายมาเป็นศาสนา แบบหนึ่ง วิชาจริยศาสตร์นั้นไม่สนับสนุนให้เราใช้อะไรเป็นหลักการ ของชีวิตอย่างสุดโต่งเช่นนั้น มีหลักการได้ครับ แต่ต้องมาจากการ ไตร่ตรองด้วยเหตุผลแล้ว ผมคิดว่าหากคุณหมอตานใดรู้จักคิด ท่านก็ย่อมจะสงสัยว่า “เออ... จริงด้วยนะ อายุยืนแต่กินแต่ของ จืดๆทั้งชีวิต เหล้าก็กินไม่ได้ กาแฟก็ไม่ได้ ส้มตำปลาร้าก็ไม่ได้ แล้ว จะมีชีวิตยืนยาวไปหาอะไรวะ”

ดังที่ผมกล่าวมาข้างต้น ศาสนานั้นเป็นภูมิปัญญาแรกของ มนุษย์ในการอ่านโลก สิ่งที่เป็นผลจากการอ่านโลกของศาสนาเท่าที่ ผมสังเกตจะมีอยู่สองส่วนที่เกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก ส่วน แรกก็คือเนื้อหาที่บอกว่า “อะไรคือความจริงเกี่ยวกับโลก” ส่วน ต่อมาคือ “เมื่อความจริงเกี่ยวกับโลกเป็นอย่างนี้แล้ว เราควรใช้

ชีวิตอย่างไรดี” โปรดสังเกตเนื้อหาส่วนที่สองนะครับ ส่วนนี้คือส่วนที่เป็นแนวคิดในทางจริยศาสตร์ที่พบในศาสนาต่างๆ ซึ่งจะเป็นอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับเนื้อหาส่วนแรกว่าได้พูดถึงความจริงเกี่ยวกับโลกเอาไว้อย่างไร (เนื้อหาส่วนแรกหากเป็นเรื่องที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสก็อาจเรียกว่าเป็นเนื้อหาทางด้านอภิปรัชญาของศาสนานั้นๆไป)

เพื่อให้เห็นภาพชัดขึ้นว่า ผลการอ่านโลกของพระศาสดาในศาสนาต่างๆมีผลต่อหลักจริยศาสตร์ของศาสนานั้นๆอย่างไร ผมขอใช้ตัวอย่างในศาสนาของชาวอินเดียสองศาสนาคือศาสนาเชนกับพุทธศาสนาประกอบ ศาสนาเชนนั้นมาจากท่านมหาวิระ ท่านมหาวิระเมื่ออ่านโลกแล้วก็เห็นไปว่าโลกนี้เป็นที่น่าสะอิดสะเอียน ชีวิตมนุษย์ก็เช่นเดียวกัน ที่โลกและชีวิตน่าสะอิดสะเอียนก็เพราะว่าบังคับให้เราต้องทำบาป คนส่วนใหญ่ทำบาปโดยไม่รู้สึกอะไร เพราะธรรมชาติออกแบบชีวิตมาให้เป็นอย่างนั้น คือออกแบบให้คนและสัตว์อยู่ตามสัญชาตญาณ สัญชาตญาณนั้นจะทำให้เราคุ่นเคยกับการที่ต้องดิ้นรนเพื่อมีชีวิต ซึ่งบางครั้งเราเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องทำร้ายผู้อื่น

ผมเขียนเล่าในเล่มก่อนว่า ผมนั้นสมัยเป็นเด็กอยู่ในหมู่บ้านต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอด ทำให้ต้องฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไปไม่น้อย แม้จะเป็นสัตว์เล็กๆอย่างกิ้งหอยปูปลาก็ตาม มาวันนี้ผมทำอย่างนั้นไม่ได้แล้ว หากจำเป็นต้องทำก็ต้องฝืนความรู้สึกและเป็นทุกข์มาก ท่านมหาวิระท่านก็รู้สึกอย่างนั้น ท่านบอกว่า เกิดมาเป็นชีวิตแล้วก็ต้องกินอาหาร ไม่กินก็ตาย อาหารที่เรากินได้นั้นต้องมาจากชีวิตผู้อื่นเท่านั้น ไม่ใช่ชีวิตสัตว์ก็ชีวิตพืช บางศาสนาถือว่าพืชไม่มีวิญญาณ ไม่เจ็บปวด ไม่คิด แต่ท่านมหาวิระท่านอ่านพืชแล้วเชื่อว่า

มันมีชีวิต มันรักตัวกลัวตาย มันดิ้นรนเพื่อให้ตนอยู่รอด ไม่ต่างจากเรา ดังนั้นกินพืชก็เป็นการเบียดเบียนคนอื่น สัตว์นั้นไม่ต้องพูดถึง ท่านมหาวิระบอกว่า เราก็เป็นสัตว์ประเภทหนึ่ง หากมีใครเอาอาวุธมาไล่ล่าเราเพื่อไปเป็นอาหารของเขา เราก็ยอมเป็นทุกข์ ฉันทิดสัตว์ทั้งหลายที่ถูกเราฆ่าเป็นอาหารก็รู้สึกไม่ต่างจากเราเลย ฉันทันคิดไปคิดมาก็่นาคิดว่า ไม่ว่าจะใครหรืออะไรก็ตามแต่ที่สร้างเรามาให้เป็นอย่างนี้ ผู้นั้นหรือสิ่งนั้นจะว่าโหดเหี้ยมเลือดเย็นก็น่าจะว่าได้ รู้ทั้งรู้ว่าวันหนึ่งมนุษย์เราจะพัฒนาปัญญาจนถึงขั้นที่เห็นว่าสภาพตนตามที่ธรรมชาติให้มานั้นบางอย่างเป็นเรื่องที่น่ารังเกียจ เช่นเราต้องกินอาหาร ไม่อย่างนั้นจะตาย แต่อาหารที่ธรรมชาติอนุญาตให้เรากินก็ต้องเป็นพืชหรือไม่ก็สัตว์ ซึ่งทั้งสองอย่างนี้ล้วนแล้วแต่มีชีวิต รักตัวกลัวตายเหมือนเรา ทำไมหนอผู้ที่สร้างเรามาจึงไม่สร้างให้เราไม่ต้องกินอะไรก็อยู่ได้ หรือหากจะต้องกินก็ให้กินของที่ไม่มีชีวิตเช่นกินดิน (ดินนุ่มๆสะอาดๆมีมากมาย ขุดลงไปจะเจอ) กินทราย (ทรายละเอียดๆ สะอาดๆ มีถมไป) หรือไม่ก็กินลม (อันนี้มีทุกที่ แต่ควรไปกินนอกเมืองจะได้คุณภาพมากกว่า) ก็ได้ แต่เขาก็ไม่เลือกเช่นนั้น เลือกให้เรากินผู้อื่น แล้วก็เลือกให้เราปัญญาที่จะตั้งคำถามว่าถูกหรือที่ไปฆ่าไปแกงเขากินอย่างนั้นแล้วก็มานั่งเป็นทุกข์ (ผมเข้าใจว่าที่เขาให้เรากินชีวิตอื่นก็เพราะชีวิตสร้างใหม่ได้ หากให้กินดิน เดียวดินก็อาจหมดโลก)

ท่านมหาวิระนั้นรับว่ามนุษย์เราจะว่าเป็นสิ่งเล็กน้อยก็ว่าได้เมื่อพิจารณาจากประเด็นที่ว่า เราเกิดมาในโลกนี้โดยไม่ได้เลือก ไม่มีใครถามความสมัครใจของเรา และไม่ถามด้วยว่าเห็นด้วยไหมที่จะออกแบบคุณให้เป็นอย่างนี้ (เช่นต้องกินอาหารดังที่กล่าวข้างต้น) ดังนั้น สิ่งที่เราสามารถทำได้เพื่อให้เราหลุดพ้นไปจากโลกนี้และ

ชีวิตที่น่ารังเกียจก็ต้องอาศัยสติปัญญาของเราเท่าที่เราจะคิดได้จากการไตร่ตรองอยู่นาน (ตามประวัติศาสตร์เชนกล่าวว่าท่านมหาวิระก็เหมือนพระพุทธเจ้า คือเมื่อออกบวชเพราะเบื่อหน่ายราชสมบัติ—ก่อนบวชท่านเป็นเจ้าชายเหมือนพระพุทธเจ้าเลย—ก็ทดลองปฏิบัติทางจิตอยู่หลายทาง แต่ที่สุดก็หันมาแสวงหาเอง แล้ววันหนึ่งก็รู้แจ้ง) ท่านก็เสนอหลักจริยศาสตร์ว่าด้วยการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นไปจากชีวิตและโลกที่น่ารังเกียจนี้ วิธีการของท่านเรียกเป็นชื่อในภาษาอินเดียโบราณว่า “ตบะ”

ตามรูปคำ “ตบะ” แปลว่า “ทำให้ร้อน” นึกตัวอย่างช่างเหล็กเอาเหล็ก آهنบรลยนต์ไปเผาไฟเพื่อตีเป็นมีด แहनบนั้นตอนที่เย็นๆก็แปรรูปเป็นอะไรยาก แต่เมื่อร้อนได้ที่แล้วก็อ่อนนุ่มเหนียวแปรรูปเป็นอะไรก็ได้ ท่านมหาวิระท่านมองเรื่องการบำเพ็ญตบะในทำนองเดียวกันนี้ อย่างที่ผมกล่าวในตอนต้น ใครอ่านโลกได้ผลอย่างไรก็มักสอนว่าหากจะทำอะไรก็ตามกับชีวิตก็ควรเจริญรอยตามข้อมูลที่อ่านออกมาได้จากโลกและชีวิตนั้น เมื่อท่านมหาวิระท่านอ่านโลกและชีวิตออกมาเช่นนั้น ท่านก็คิดต่อไปว่า แม้ว่าชีวิตเราจะถูกสร้างมาให้เป็นอย่างนี้โดยที่เราไม่ได้เลือก แต่คิดให้ลึกๆแล้วการที่เราสามารถตั้งคำถามต่อสภาพของตนได้ตามที่กล่าวนั้นก็แปลว่า ความเป็นเราส่วนนั้นจะต้องไม่เป็น “ทาส” ของผู้ที่ออกแบบเรามา เมื่อคลำเจอปมตรงนี้ ท่านก็คิดต่อไปอีกว่า แต่คนที่รู้จักคิดแบบที่ท่านคิดก็มีน้อยเหลือเกิน คนส่วนใหญ่ในโลกที่เกิดมาแล้วก็เห็นยินดีพอใจกับสภาพของตน นั่นก็แปลว่า แม้ในคนเหล่านั้นจะมี “ตัวตนที่เป็นอิสระ” อยู่ แต่อำนาจของอะไรบางอย่างก็ครอบงำตัวตนที่ว่านั้นเสียจนไม่สามารถแสดงตัวออกมา คำถามมีว่าอะไรคือสิ่งที่ครอบงำตัวตนที่เป็นอิสระของคนเรา

อ่านไปอ่านมา (หมายถึงอ่านชีวิตนะครับ) ท่านมหาวิระก็พบว่า สิ่งที่ครอบงำตัวตนอิสระของมนุษย์ก็คือระบบกายทั้งหมดของเขานี่เอง ผมขออนุญาตอธิบายตรงนี้นิดหน่อย คำว่า “ระบบกาย” นั้นผมหมายถึงตัวการทำงานของกายทั้งหมดในฐานะที่เป็นระบบอิสระระบบหนึ่ง กายมีการบริหารจัดการตนอย่างดีเลิศ เวลาที่เชื้อโรคเข้าสู่ระบบ มันจะมีวิธีป้องกัน เมื่อกายชำรุดเสียหาย มันจะมีวิธีดูแลแก้ไขซ่อมแซมมันเองโดยที่เราที่เป็นตัวตนอิสระที่เข้ามาอาศัยกายอยู่ไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ หรือถึงจะพยายามเข้าไปยุ่งเกี่ยว บางครั้งมันก็ไม่ยอม แต่บางครั้งก็ยอม (เช่นถ้าเป็นแผลเล็กๆ มันจะหายเอง แผลใหญ่มากเราก็ต้องช่วยเย็บให้ อย่างนี้เป็นต้น) กายมันคงรู้ว่าเราอยู่กับมัน และมันก็น่าจะรู้ว่าเราอาจก่อกบฏต่อมันเมื่อใดก็ได้ เนื่องจากเล็กๆแล้วเรากับมันเป็น “คนละพวก” ดังนั้นกายจึงหาวิธีทำให้เราพอใจยินดีที่จะอยู่กับมัน วิธีที่กายทำก็ง่ายครับ คือเวลากายใช้อายุตนะรับรู้สิ่งต่างๆ ผลที่เกิดขึ้นในการรับรู้ของตัวตนอิสระของเราจะเป็นไปในทางบวก คือก่อให้เกิดความสุข พุดเปรียบเทียบก็เหมือนว่า กายนั้นเป็นเพื่อนของเรา มันพาเราไปไหนต่อไหนผ่านการปรึกษาหารือกับเราจนเห็นชอบร่วมกัน เวลามันกิน เราก็อร่อยด้วย เวลามันมีอะไรกับคู่รัก เราก็สนุกด้วย กายนั้นเป็นวัตถุก็จริง แต่พัฒนามาจนรับรู้อะไรได้ด้วยตัวมันเอง โดยมีสมองเป็นศูนย์บัญชาการ และมันก็ฉลาดพอที่จะแบ่งปันประดาความสนุกสนานทั้งหลายจากการกิน ดื่ม เสพกาม เป็นต้น ผ่านมาให้เรา และนี่ก็คือเหตุผลที่ว่าทำไมคนส่วนใหญ่จึงไม่มีปัญหากับชีวิต กายนั้นถูกสร้างมาให้ทำบาปเพื่อความอยู่รอด เมื่อตัวตนอิสระของเราอ่อนแอ เวลาเราเห็นกายมันทำบาปเช่นฆ่าสัตว์กิน ตัวตนอิสระก็ไม่วู้สึกอะไร

ผลของการอ่านชีวิตเช่นนี้ทำให้ท่านมหาวิระเสนอแนวทางเพื่อความหลุดพ้นว่า ตัวตนอิสระจะต้องก่อกบฏต่อกาย อะไรก็ตามที่กายมันพยายามยื่นให้เรา เพื่อให้เราติดใจ เราก็ต้องปฏิเสธสิ่งเหล่านั้น ท่านมหาวิระนั้นเป็นนักบวชเปลือย ไม่สวมเสื้อผ้า มีสมบัติติดตัวเพียงอย่างเดียวเท่านั้นคือผ้าชิ้นเล็กๆ สำหรับปิดจมูกป้องกันสิ่งมีชีวิตตัวเล็กๆที่มองไม่เห็นจะเข้าไปตายเวลาที่เราต้องหายใจ ท่านกินพืชโดยมีกฎว่าถ้าหาพืชที่ไม่ต้องฆ่ามากินได้ก็จะเลือกทางนั้น (หมายถึงเด็ดใบหรือผลของมันมากินเท่านั้น โดยที่ต้นไม้นั้นไม่ตาย เป็นบาปในฐานะเด็ดแขนขาเขามากิน แต่ก็ดีกว่าฆ่าเขากิน ฆ่าหมายถึงถอนต้นไม้นั้นทั้งต้นมากิน) ชีวิตท่านและลูกศิษย์ลำบาก ไม่นอนในสิ่งปลูกสร้าง ไม่มีบาตร เวลาออกกบิกขาจาร คนเขาก็ตักข้าวใส่ลงไปมือ ท่านก็กิน อิ่มแล้วก็ล้างไม้ล้างมือ เป็นอันจบกัน ไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวที่ต้องหวงแหน รักษาอะไรเลย สรุปคือ การอ่านโลกแบบเอาจริงเอาจังมากของศาสนาเซนทำให้สาวกของศาสนา นี้ใช้ชีวิตอย่างเคร่งครัดลำบาก ผมไปอินเดียใต้หลายปีก่อน ไปเยี่ยมวัดเซน พระในวัดเป็นชีเปลือย กินมังสวิรัต ป่วยก็ไม่กินยา รูปด้านบนนี้เป็นพระเซนสมัยนี้ สังเกตว่าท่านก็ยังไม่สวมผ้าเหมือนเดิม แต่สมัยนี้พระเซนนอกจากผ้าปิดจมูก ท่านมีไม้กวาดด้ามสั้นพกติดตัว เพื่อกวาดแมลงตัวเล็กๆที่อาจมองไม่เห็นเวลาจะนั่งจะนอน ในรูปเราจะเห็นท่านถือไม้กวาด แต่ไม่ใช่ผ้าปิดจมูก

พระพุทธรูปเจ้านั้นออกบวชหลังท่านมหาวิระ สองท่านนี้เป็นคน

บ้านใกล้เรือนเคียงกัน ประวัติก็คล้ายกันมาก คำสอนก็คล้ายกันอีก ไปอินเดียเห็นรูปปั้นคล้ายๆ พระพุทธเจ้าแต่ไม่ครองจีวรให้ทราบว่า นั่นคือรูปท่านมหาวิระ ไม่ใช่พระพุทธรูป นี่ก็คล้ายกันอีก (จนผมสงสัยว่าการเขียนประวัติของพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์ อาจได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งมาจากชีวิตและคำสอนของท่านมหาวิระ) แต่ท้ายที่สุดก็มีความต่างที่สำคัญระหว่างพระพุทธเจ้ากับท่านมหาวิระ ในทัศนะของผม พระพุทธเจ้าต่างจากท่านมหาวิระตรงที่ไม่ได้ทรงอ่านโลกอย่างเข้มข้นเอาจริงเอาจังขนาดท่านมหาวิระ พุดง่าย ๆ ก็คือ พระพุทธเจ้าทรงรับบางสิ่งที่คุณมหาวิระไม่รับ พระพุทธเจ้า

ประนีประนอมกับความจริงของโลกและชีวิตมากกว่าท่านมหาวิระ เพราะอ่านโลกอย่างนี้ คำสอนของพระองค์จึงไม่เข้มงวดแบบของศาสนาเซน พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นสาวกของพระองค์ก็มีบุคลิกคนละแบบกับพระเซน ดูรูปข้างๆ นี้ก็ได้ครับ หลวงพี่ของเราดูดีน่ารักกว่าหลวงพี่ของเซนเยอะ (ผมต้องนมัสการขอโทษหลวงพี่มหาวิชัยที่เอารูปท่านมาลงโดยพลการ เพราะเห็นว่าท่านเป็นบุคคลสาธารณะ และผมก็นึกภาพท่านออกเป็นคนแรกเมื่อเขียนมาถึงตรงนี้ อย่าถือสาอารมณ์ฉันผมเลยนะครับ)

พระพุทธเจ้าทรงมองกายว่าไม่ได้เป็นเรือนจำที่กักขังวิญญาณอิสระของเราเอาไว้อย่างที่ท่านมหาวิระมอง เมื่อทรงอ่านชีวิตเช่นนั้น จริยธรรมในพุทธศาสนาก็ไม่มีเนื้อหาส่วนที่เป็นการประกาศว่า “ฉันจะเป็นกบฏต่อแกล้วนนะเจ้าร่างกายที่น่าชิงชังเอ๋ย” จะอย่าง

ไรก็ตาม พุทธศาสนาก็มีจุดยืนที่ชัดเจนว่า เมื่อกล่าวจนถึงที่สุดแล้ว
กายก็ไม่ใช่ตัวเรา หากจะมีอะไรสักอย่างที่จะเรียกได้ว่าเป็นตัวเรา
สิ่งนั้นน่าจะเป็นความคิดดีๆ ลึกๆ ที่ซ่อนอยู่ข้างในของเราแต่ละคน
พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสถึงสิ่งนี้อย่างชัดเจน แต่ภายหลังสาวกของ
พระองค์โดยเฉพาะสายมหายานกล่าวถึงสิ่งนี้ชัดเจน อย่างเช่นท่าน
เว่ยหล่างที่กล่าวถึง “จิตเดิมแท้” ของคนเรา แต่จิตเดิมแท้นั้นก็
ไม่ได้รับการชักชวนให้ทำการปฏิบัติขัดขืนกายอย่างศาสนาเซน ใน
อินเดียเวลานี้ศาสนาฮินดูแบ่งออกเป็นสองนิกายชัดเจน นิกาย
หนึ่งนับถือพระศิวะ อีกนิกายนับถือพระวิษณุ สายที่นับถือพระศิวะ
นั้นเป็นพวกคล้ายๆ เซน คือจริงจัง อ่านโลกแบบไม่ประนีประนอม
ส่วนสายวิษณุคล้ายพุทธเรา ชอบร้องรำทำเพลง แต่งตัวสวยๆ ไป
อ่านหนังสือเล่มที่ชื่อ “*India and Hinduism*” (เล่มแรก) ในเว็บไซต์
วารสาร “ปัญญา” ของเราดูก็จะเห็นว่าสองพวกนี้ต่างกันมากจริงๆ
ดูตัวอย่างข้างล่างนี้ก็ได้ครับ นี่คือนิกายนับถือพระศิวะ ภาพนี้
เป็นภาพตอนที่นักบวชเหล่านี้มาชุมนุมกันที่ริมแม่น้ำคงคา เมือง
พาราณสี ในงานเทศกาลประจำปีที่สำคัญอย่างหนึ่งของศาสนาฮินดู
ดูเอาเถิดครับว่า การอ่านโลกของคนอินเดียเวลานี้มีผลต่อชีวิตมาก
มายปานใด

-๓-

คราวนี้ก็มาถึงตอนที่ผมจะต้องพูดแล้วละครับว่าผมอ่านโลกอย่างไร ก่อนอื่น ผมต้องขอทำความเข้าใจกับท่านผู้อ่านสักหน่อยว่า ผมนั้นเจริญเติบโตมาในวัฒนธรรมทางศาสนาอย่างอินเดีย แต่ก็แปลกที่เอาเข้าจริง ในท้ายที่สุดแล้ว ความคิดแบบอินเดียกลับไม่มีผลลึกซึ้งต่อชีวิตผม แต่ผมก็เคารพนับถือภูมิปัญญาอินเดีย ไม่เพียงแต่ในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ในศาสนาฮินดูและศาสนาเชนด้วย และว่าตามจริงตอนนี้ผมสนใจศาสนาเชนมากพอสมควร อยากหาเวลาศึกษาให้ลึกลงไปกว่าที่รู้อยู่เวลานี้ แต่ก็เพียงแต่ศึกษาเท่านั้นแหละครับ ผมไม่คิดว่าการอ่านโลกอย่างของคนอินเดียจะเป็นสิ่งที่ผมเห็นด้วย สิ่งที่ผมจะเขียนเล่าต่อไปนี้จะช่วยไขความให้กระจ่างขึ้นว่า ทำไมการอ่านโลกแบบอินเดียจึงไม่มีผลต่อความคิดของผมมากนัก

อย่างแรกที่สุด ผมคิดว่าเราต้องถามตัวเองว่าจะใช้อะไรเป็นเครื่องมือในการอ่านโลก แน่แน่นอนครับ เราไม่มีอะไรให้เลือกมากนักเท่าที่ผมเข้าใจ ธรรมชาติมอบเครื่องมือที่สำคัญให้เราเอาไว้สองอย่าง เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอ่านโลกและชีวิต สิ่งแรกคือ “อายตนะ” สิ่งต่อมาคือ “เหตุผล” อายตนะก็คือตา หู จมูก ลิ้น และกาย ถ้าใช้สิ่งเหล่านี้ตีความโลก ก็แปลว่าเรากำลังใช้อายตนะส่วนเหตุผลนั้นเป็นคุณสมบัติของใจ ซึ่งสำหรับผมจะมาจากสมองหรือจากวิญญาณไม่ใช่สิ่งที่ผมอยากรู้ ผมรู้แต่ว่าเราทุกคนมีใจสำหรับคิด เท่านั้นที่พอแล้ว และใจของมนุษย์นั้นมีคุณสมบัติที่เราสังเกตได้หลายอย่าง อย่างหนึ่งคือเหตุผลอันหมายถึงความสามารถที่จะคิดวิเคราะห์ ใคร่ครวญ ตรึกตรอง เพื่อให้เข้าใจหรือมองเห็นอะไรมากกว่าที่ปรากฏ โปรดสังเกตด้วยนะครับว่า ผมจงใจ

ใช้คำไทยๆว่า “ใจ” พยายามเลี่ยงคำที่มาจากวัฒนธรรมอินเดียเช่น “จิต” หรือ “วิญญาน” หรือ “อาตมัน” เพราะผมคิดว่าคำที่มีรากมาจากวัฒนธรรมอินเดียนี้แม้จะเป็นประโยชน์มากในการทำ ความเข้าใจโลกและชีวิต แต่ก็ยังเป็นพันธุนาการที่ผูกเราให้ติดไม่หลุดจากอิทธิพลของอินเดีย

อายตนะหรือประสาทสัมผัสนั้นไม่ได้ทำงานเดี่ยวๆ แต่เกี่ยวข้องกับใจของคนเราอย่างแยกไม่ออก ดังนั้นเมื่อผมกล่าวว่า เครื่องมือที่สำคัญอันหนึ่งที่ผมใช้ในการอ่านโลกคืออายตนะ ผมไม่ได้กำลังบอกว่า คนอื่นที่ใช้สิ่งเดียวกันนี้อ่านโลกก็จะได้ผลเหมือนกับที่ผมอ่าน เพราะว่าท้ายที่สุดแล้วอายตนะก็ส่งผลมาที่ใจของคน ใจคนเรานั้นซับซ้อน มีภูมิหลังที่มาไม่เหมือนกัน ดังนั้นแม้จะเห็นหรือได้ยินสิ่งเดียวกัน ผลของการอ่านสิ่งเหล่านี้จะคาดหวังว่าจะออกมาตรงกันก็เห็นจะไม่ได้ อาจมีครั้งในบางกรณีที่คนสองคนอ่านโลก ออกมาตรงกัน แต่นั่นก็มีไม่มาก ผมค่อนข้างเชื่อว่า การที่คนสองคนอ่านโลกออกมาใกล้เคียงกันเกี่ยวข้องกับใจของสองคนนั้น ล้วนๆเลย หากส่วนที่เกี่ยวกับการรับรู้ด้วยอายตนะเหมือนกันทุกอย่าง และที่ใจของสองคนมีสภาพใกล้เคียงกัน คือคิดหรือมีแนวโน้มน่าจะเห็นประเด็นปัญหานั้นๆเหมือนกันก็ขึ้นอยู่กับว่าใจของเขาทั้งสองได้รับการหล่อหลอมมาอย่างไร ซึ่งถ้าเขาคิดตรงกันมากก็น่าจะแปลว่าเขาได้รับการหล่อหลอมมาใกล้เคียงหรือเป็นอย่างเดียวกัน

เพื่อให้เข้าใจความคิดของผมเกี่ยวกับเรื่องการอ่านโลกผ่านอายตนะนี้ชัดเจนและเป็นระเบียบมากขึ้น ผมขออนุญาตเล่าสิ่งที่ผมคิดเป็นขั้นตอนต่างๆให้ฟัง จะพยายามเล่าสั้นๆเท่าที่จำเป็นและเลี่ยงการพูดแบบนักปรัชญา (ที่มักเต็มไปด้วยคำที่เจ้าตัวประดิษฐ์ขึ้นเอง ผมเชื่อว่าคำที่ชาวบ้านเราทั่วไปใช้สามารถสื่อสารความคิด

ทางปรัชญาได้ค่อนข้างครบถ้วน จึงไม่มีความจำเป็นต้องสร้างคำ
 เชื่องๆ ใหญ่ๆ ยากๆ ขึ้นโดยไม่จำเป็น) เรื่องเป็นอย่างนี้ครับ

ประการแรกที่สุด เราต้องรับว่าเครื่องมือที่ธรรมชาติให้เรา
 สำหรับรับรู้โลกนั้นไม่มีอะไรเกินไปกว่าอายตนะทั้งห้าอันได้แก่ตา หู
 จมูก ลิ้น และกายประสาท ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ (ที่ผมถือว่าเป็น
 เป็นความรู้ที่ก้าวหน้าที่สุดของมนุษย์) ก็เติบโตมาด้วยการรู้จักใช้
 เครื่องมือที่ว่านี้ หลายท่านที่เติบโตมาในวัฒนธรรมทางศาสนา
 ได้รับการอบรมยาวนานในทางศาสนา อาจมีแนวโน้มที่จะเห็นไป
 ว่า “วิทยาศาสตร์อาจจะเก่งจริง แต่เก่งในเรื่องการศึกษาวัตถุ
 เท่านั้นแหละ วิทยาศาสตร์ยังไม่อาจจะเข้าไปยังมิติทางจิต อย่าง
 ที่ศาสนาสามารถกระทำ” ความเห็นเช่นนี้ผมคิดว่ามีอะไรมาก
 พอสมควรที่เราจะต้องค่อยๆ วิเคราะห์ไล่กันไปเป็นเรื่อยๆ สำหรับ
 ผม หากวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นระบบการแสวงหาความรู้ที่ดีที่สุดของ
 มนุษย์ยังไม่สามารถเจาะเข้าไปยังมิติใดก็ตามแต่ เราไม่ควรคาดหวัง
 ว่าจะมีระบบแสวงหาความรู้อื่นของมนุษย์ที่จะสามารถเจาะเข้าไป
 ได้ ที่กล่าวมานี้ผมรวมศาสนาด้วย

ว่าไปแล้ว หัวใจของวิทยาศาสตร์อยู่ที่หลักการที่ว่า “อายตนะ
 คือเครื่องมือที่ธรรมชาติใส่ให้ในมือของเราเพื่อใช้หาว่าอะไรมีอยู่
 จริงหรือไม่ในโลก” เมื่อเรากล่าวว่า “สิ่งนี้มีอยู่จริง” สำหรับวิทยา-
 ศาสตร์ คำกล่าวนี้หมายความว่า “สิ่งนี้สามารถทดสอบได้ด้วย
 อายตนะ” คำว่า “มีจริง” จะมีความหมายก็ต่อเมื่อแปลว่า “สามารถ
 ตรวจสอบด้วยอายตนะ” หลักการนี้ง่าย แต่ก็แปลกที่คนจำนวนไม่
 น้อยในโลก (โดยเฉพาะคนที่เติบโตมาในวัฒนธรรมทางศาสนา)
 กลับไม่ค่อยเข้าใจ

วิทยาศาสตร์นั้นไม่ได้ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์กับศาสนาอย่างที่หลาย

คนเข้าใจ สิ่งที่เป็นปฏิปักษ์กับวิทยาศาสตร์ก็คือการกล่าวอ้างเช่น “สิ่งนี้มีอยู่ แต่ขอโทษนะ อายตนะทั้งห้าของมนุษย์ไม่สามารถตรวจสอบได้นะ หากต้องการตรวจสอบต้องใช้เครื่องมือที่ละเอียดกว่า นั้นเช่นการทำสมาธิ” คำกล่าวนี้ฟังดูเหมือนว่าจะมีเหตุผล แต่วิเคราะห์ให้ดีแล้วจะพบว่ามีความขัดแย้งในตัวเอง สมมติว่าการทำสมาธิทำให้เข้าถึงสิ่งนั้นจริง เราก็ต้องถามว่า สิ่งนั้นปรากฏแก่เราทางอะไร ทางตา หู จมูก ลิ้น หรือว่ากายประสาท หากตอบไม่ได้ ก็ชวนให้สงสัยว่าสิ่งนั้นอาจเป็นเพียงมายาภาพก็ได้ มายาภาพ หมายถึงสิ่งที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ แต่ปรากฏในการรับรู้ของคนเราได้ ตัวอย่างของมายาภาพก็เช่น คนบางคนได้ยินเสียง “พระเจ้า” สั่งให้ทำนั่นทำนี่ เสียงนั้นปรากฏในการรับรู้ของเขา แต่ไม่ใช่หูของเขาได้ยิน เพราะหากปรากฏแก่หู คนอื่นก็ต้องได้ยินด้วย เพราะคนอื่นก็มีอายตนะคือหูชนิดเดียวกับเขา

ในคัมภีร์พุทธศาสนา มีการกล่าวถึงคุณสมบัติพิเศษที่เกิดกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกบางรูปเช่น “ตาทิพย์” “หูทิพย์” คำเหล่านี้หากเราใช้หลักการเรื่องอายตนะทั้งห้าที่ผมกล่าวมาเข้าวิเคราะห์ จะช่วยให้เราเข้าใจได้มากขึ้นว่า เป็นเรื่องที่ควรเข้าใจตามตัวอักษร หรือว่าเป็นเรื่องในทางวรรณคดี (คือไม่มีของเช่นนี้จริง แต่ท่านกล่าวเพื่อให้เกิดอรรถรสในทางจินตนาการในการอ่านหนังสือแนวนี้ เช่นไม่มีม้ามังกรในเรื่อง “พระอภัยมณี” จริงๆ ท่านแต่งเรื่องนี้เพื่อให้เกิดอรรถรสทางจินตนาการเท่านั้น)

หากท่านผู้อ่านอยากเข้าใจเรื่องหูทิพย์ตาทิพย์ข้างต้นก็ลองวิเคราะห์ซิครับว่า คำเหล่านี้หมายความว่าอย่างไร สมมติเราวิเคราะห์ว่า “ตาทิพย์หมายถึงการที่คนผู้นั้นสามารถเห็นของที่อยู่ไกลออกไปซึ่งคนทั่วไปมองไม่เห็น” ยกตัวอย่างเช่นเอาวารสาร

“ปัญญา” หน้านี้พิมพ์ออกมาใส่กระดาษแล้วเอาไปแปะไว้ที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง ห่างออกไป ๑ กิโลเมตร คนทั่วไปอ่านไม่ออกดอกครับ แต่ท่านที่มีตาทิพย์จะอ่านได้ เราก็ต้องถามว่าที่อ่านได้นั้นอ่านด้วยอะไร ด้วยตาใช่ไหม หากท่านตอบว่าใช่ ตาทิพย์ก็คือผลอันเกิดจากการทำอะไรบางอย่างเช่นทำสมาธิ แล้วการกระทำที่ว่านั้นก็มีผลเปลี่ยนแปลงประสาทตาของท่านผู้นั้นให้ละเอียดมาก จนมองเห็นหน้ากระดาษที่อยู่ห่างออกไปเป็นกิโลเมตรเช่นนั้นได้ หากอธิบายอย่างนี้ ตาทิพย์จริงๆก็ไม่ใช่ตาทิพย์ แต่เป็นตาศักดิ์นี้แหละ แต่มีความสามารถมากกว่าคนอื่นเท่านั้น หากไม่อธิบายอย่างนี้ การเห็นนั้นก็ไม่รู้ว่าเห็นผ่านอะไร เมื่อไม่ผ่านอายตนะทั้งห้า ก็อาจเป็นมายาภาพได้

เรื่องหูทิพย์ก็เช่นกัน อันที่จริง สำหรับท่านที่เชื่อว่ามีสิ่งเหล่านี้แล้วเห็นว่าวิทยาศาสตร์ยังล่าหลังกว่าศาสนาอยู่ ก็มีวิธีง่ายๆที่จะทำให้วิทยาศาสตร์เห็นว่าตนยังแคบอยู่ ก็คือไปหาท่านที่มีตาทิพย์หูทิพย์ซึ่งเล่าลือกันว่ามีมากพอสมควรในประเทศไทย โดยมากมักเป็นพระวิปัสสนาจารย์ จากนั้นก็นิมนต์ท่านมาอ่านหนังสือที่แปะไว้ไกลสัก ๑๐๐ เมตรก็พอว่าท่านจะอ่านได้ไหม หากอ่านได้แล้ว วิทยาศาสตร์ไม่สามารถอธิบายได้ว่าท่านอ่านได้อย่างไร เท่านั้นวิทยาศาสตร์ก็จนแล้ว แต่ผมค่อนข้างเชื่อจากประสบการณ์ที่ยุ่งเกี่ยวกับวงการศาสนามานานว่า ไม่มีใครหาท่านผู้วิเศษอย่างนั้นมาหักล้างวิทยาศาสตร์ได้ดอกครับ หากทำได้ ท่านทำนานแล้ว พวกบูชาศานานั้นเขมนวิทยาศาสตร์จะตายไป แต่ก็ทำอะไรเขาไม่ได้

ว่าไปแล้ว แม้ฝ่ายศาสนาบางท่านจะไม่ชอบวิทยาศาสตร์ แต่ผมก็สังเกตเห็นว่าท่านมักใช้ตัวอย่างจากความรู้แบบวิทยาศาสตร์เพื่ออ้างว่าจะต้องมีสิ่งเร้นลับที่ศาสนาพูดถึง ยกตัวอย่างเช่น บางท่าน

กล่าวว่า “รอบๆตัวเรานี้มีคลื่นอะไรมากมายเต็มไปหมด เช่นคลื่นโทรศัพท์มือถือ คลื่นโทรทัศน์ คลื่นวิทยุ ลองเอาเครื่องมือเช่นโทรศัพท์ โทรทัศน์ หรือวิทยุมาตรวจจับซิ ก็จะพบว่าที่เราเห็นอะไรโล่งๆในห้องนี้มีคลื่นอะไรวิ่งไปมาเต็มไปหมด ในทำนองเดียวกันรอบๆตัวเราก็อ้อมต้องมี ‘มิติเร้นลับ’ อยู่เต็มไปหมด ขณะที่เรากุ้ยกันอยู่ในห้องนี้ ย่อมต้องมีเทวดา ภูตผี เปรต อสุรกายอยู่เต็มไปหมด แต่ที่เราไม่เห็นก็เหมือนกับที่เราไม่ได้เห็นคลื่นโทรทัศน์เพราะไม่มีโทรทัศน์มาเปิดรับเป็นต้น พระพุทธเจ้าท่านมีเครื่องมือ ส่วนพวกเราไม่มีเครื่องมือ ดังนั้นอย่าดูหมิ่นสิ่งเร้นลับที่ศาสนาสอน”

ทราบไหมครับว่าคนที่กล่าวอย่างข้างต้นนี้ ท่านหนึ่งเป็นอาจารย์สอนวิชาพุทธปรัชญาให้ผมสมัยที่ผมเรียนปริญญาโทที่จุฬา ท่านไปบรรยายที่ไหน ท่านก็มักพูดอย่างนี้

ท่านอาจารย์ของผมท่านอาจลืมไปว่า ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์หรือความรู้อันเป็นผลมาจากการใช้อายตนะนั้นเป็นความรู้ที่ต้องครบถ้วนกระบวนการความในตัวเป็นเรื่องๆ งวดๆ ไป จะเหมารวมอย่างไม่แยกแยะไม่ได้ ไซ้ครับ สมัยก่อน วิทยาศาสตร์อาจยังค้นไม่พบบางสิ่ง เช่นยังค้นไม่พบว่าจริงๆนั้นโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ ไม่ใช่ดวงอาทิตย์หมุนรอบโลก ในสมัยที่วิทยาศาสตร์ยังค้นไม่พบความรู้นี้ โลกเราก็หมุนรอบดวงอาทิตย์อยู่ตลอดเวลา ต่อภายหลังนักวิทยาศาสตร์จึงพบความจริงนั้นแล้วเอามาบอกเรา ท่านอาจารย์ท่านเลยอนุমানว่า “เวลานี้วิทยาศาสตร์อาจยังค้นไม่พบความจริงที่ศาสนาสอนเช่นนรก สวรรค์ แต่ความจริงเหล่านี้ย่อมต้องมีอยู่ก่อนเหมือนการที่โลกเราหมุนรอบดวงอาทิตย์” พูดอย่างนี้ไม่ถูกครับ เพราะก่อนหน้านั้นระหว่างโลกกับดวงอาทิตย์ใครจะหมุนรอบใครเรายังไม่รู้ ความรู้ที่ว่าด้วยเรื่องนี้จึงยังไม่เกิด ความรู้นี้มาเกิดก็ตอนที่

มีนักวิทยาศาสตร์ค้นพบ เราต้องแยก “ความรู้” กับ “ข้อเท็จจริงที่ยังไม่มีคนรู้” ออกจากกัน เวลานี้ก็น่าจะมีข้อเท็จจริงที่คนเรายังไม่รู้ อีกมาก อนุมานจากอดีต แต่ทราบเท่าที่ยังไม่มีใครค้นพบข้อเท็จจริงเหล่านี้แล้วเอามาบอกคนอื่นให้ใช้ประสาทสัมผัสตรวจสอบดูได้ สิ่งเหล่านี้ก็ยังอยู่ในสถานะที่เราต้องพูดว่า “ไม่รู้” ไปก่อน ที่เรารู้ว่ามีคลื่นอะไรวิ่งอยู่รอบๆตัวเรามากมายไปหมดนั้นเกิดหลังจากที่มีการตรวจสอบด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์แล้วนะครับ ดังนั้นเรื่องที่ศาสนาสอนแล้วยังไม่มีใครตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ เราต้องบอกว่าเป็นสิ่งที่ “มีหรือไม่มี เรายังไม่รู้” จะมาบอกว่า “มีแน่ๆ แต่เวลานี้วิทยาศาสตร์ยังตรวจไม่พบ” อันนี้ไม่มีเหตุผลครับ เพราะยังไม่ครบถ้วนกระบวนการความ เรืองคลื่นอะไรนั้นเขาตรวจพบครบถ้วนกระบวนการแล้ว จึงยืนยันออกมาได้

ภาพชื่อ “หญ้า 011” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๔-

จากที่กล่าวมาข้างต้น ท่านผู้อ่านก็คงเห็นแล้วว่า ผมนั้นถือว่าอะไรจะเป็นความรู้ก็ต้องตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ อย่างธรรมดาๆ ที่ใครๆ ก็มี ไม่ใช่อายตนะที่ต้องไปสร้างขึ้นใหม่ด้วยวิธีการอันพิเศษเช่นการทำสมาธิที่ศาสนาสอนเป็นต้น ก่อนที่ผมจะแสดงรายละเอียดต่อไปว่า อายตนะของคนเราตามปกติธรรมดาแม้จะดูเป็นสิ่งที่ง่าย ๆ แต่หากใช้เป็นก็จะทำให้เราเป็นคนที่มีระบบความคิดที่มั่นคงแน่นอนหนา ผมขอกล่าวอะไรเกี่ยวกับการใช้อายตนะเพื่อแสวงหาความรู้ในส่วนที่มักมีคนสงสัยได้ถามกัน ดังต่อไปนี้ครับ

ประการแรก การใช้อายตนะของเรานั้น ในแง่หนึ่งก็มีข้อจำกัด แต่หากว่าเรารู้ข้อจำกัดที่เวลานี้เสียแต่ต้น ก็จะใช้งานมันได้ตรงตามความสามารถของมัน ผมมีหลักการเบื้องต้นที่จะเรียนท่านผู้อ่านว่า เมื่อเราใช้อายตนะเช่นตารับรู้อะไรสักอย่าง การใช้อายตนะของเรานั้นเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นในบางด้านเท่านั้นเช่น เกี่ยวข้องกับ “การมีอยู่” ของมัน ซึ่งความมีอยู่ในที่นี้ก็มีความหมายจำเพาะเจาะจงลงไปอีกว่า “มีอยู่ในความหมายว่ามันปรากฏแก่อายตนะของเรา” เราสามารถยืนยันได้เท่านี้ จะยืนยันเกินไปกว่านั้นไม่ได้

หลักการเบื้องต้นของผมที่กล่าวมานี้อาจยังดูเป็นนามธรรม ขอยกตัวอย่างประกอบจะได้เข้าใจว่าผมหมายความว่าอย่างไร สมมติว่าผมกับท่านผู้อ่านไปเดินเล่นที่สวนสาธารณะแห่งหนึ่ง ดีเสียว่าสวนลุ่มๆก็แล้วกัน พวกเรานั่งเล่นกันที่สนามหญ้า ใกล้ๆกับที่พวกเรานั่งนั้นเป็นคลอง มีห่านสีขาวยาวสามสี่ตัวกำลังว่ายน้ำเล่นอยู่

ห่านนั้นปรากฏแก่อายตนะอันได้แก่ดวงตาของเรา เราทุกคนเห็นเหมือนกัน (หมายถึงถ้าถามว่าเห็นห่านไหม ทุกคนก็ตอบตรงกันหมดว่าเห็น นี่คือความหมายของคำว่า “เห็นเหมือนกัน” ในที่นี้

ผมหมายความว่าแค่นี้ ไม่ได้หมายความว่า ภาพของห่านที่ปรากฏในการรับรู้ทางตาของทุกคนเหมือนกันเปี๊ยะ อันนี้เราไม่มีทางรู้เลย การเห็นนั้นเป็นประสบการณ์ส่วนตัวของคนแต่ละคน ไม่มีใครมาร่วมใช้ดวงตาของเราเพื่อเห็นสิ่งต่างๆได้ แม้เราทุกคนจะพูดตรงกันว่าห่านที่เห็นสีขาว แต่เราก็ไม่รู้อีกแหละครับว่า “ขาว” ที่ปรากฏในดวงตาของแต่ละคนจะเหมือนกันหรือเปล่า เป็นไปได้ที่จะเหมือน และเป็นไปได้ที่จะไม่เหมือน เมื่อเราไม่รู้แน่นอน เราก็ยืนยันอะไรไม่ได้) การที่เราทุกคนสามารถเห็นห่านได้เหมือนกัน นำไปสู่ข้อสรุปอย่างหนึ่งที่ว่า “มีห่านอยู่ในโลกนี้” จากหลักการง่ายๆนี้ เราอาจเขียนเป็นสูตรได้ดังนี้ครับ

- (ก) อะไรก็ตามแต่ที่ปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์มากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป สิ่งนั้นมีอยู่
- (ข) ภาพห่านสีขาวสี่ตัวกำลังเล่นน้ำอยู่ในคลองที่สวนลุมพินี ปรากฏในการรับรู้ของเราทุกคน (สมมติว่าผมกับท่านผู้อ่านอีกห้าคนรวมเป็นหกคน)
- (ค) ดังนั้น ห่านขาวสี่ตัวนั้นมีอยู่จริงในโลกนี้

ข้อสรุปจาก “การปรากฏแก่อายตนะ” มาสู่ “มีอยู่จริงในโลก” ข้างต้นนี้ผมใช้อย่างไม่เคร่งครัด นักปรัชญาอาชีพบางคนอาจถามผมว่า “ถ้าในจำนวนคนหกคนที่นั่งอยู่ที่ริมคลองนั้น คนหนึ่งไม่เห็นห่าน อย่างนี้จะสรุปได้ไหมว่ามีห่านจริง เป็นไปได้ไหมว่า ห้าคนนั้นตาฝ้า ส่วนคนที่มองไม่เห็นคือคนตาดี” ผมก็ขอเรียนตอบสั้นๆว่า “ผมไม่รู้หรอกว่าใครตาดีตาฝ้า และไม่คิดว่าจะมีใครในโลกมาตัดสินเรื่องนี้ได้ ดังนั้น ผมจะเอาคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ก็แปลว่าการที่คนหนึ่งคน—หรือมากกว่านั้นก็ได้อีก—แต่ไม่เกินครึ่ง—ไม่เห็นห่าน ก็ไม่มีผลกระทบต่อการมีอยู่ของห่าน” ท่านผู้อ่านบางท่านที่ช่างคิด

สักหน่อยอาจสงสัยว่า “การเห็นทำไมสรุปไปสู่การมีอยู่ได้ เพราะบางทีเราก็เห็นอะไรที่ไม่มีอยู่จริง เช่นรีบลุกขึ้นพรวดพราดหลังจากนั่งอยู่นาน ก็เกิดอาการเวียนหัวแล้วมองเห็นหิ้งห้อยบินวนอยู่ข้างหน้าเป็นฝูงเลย” เรื่องนี้ผมขอตอบเป็นสูตรข้างล่าง จะได้เป็นหลักเป็นฐานต่อไป ดังนี้ครับ

- (ก) จากการที่สิ่งนั้นปรากฏแก่อายตนะของคนมากกว่าหนึ่งคนพร้อมกัน เราสรุปได้ว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริงในโลก
- (ข) การปรากฏแก่อายตนะนั้นไม่เพียงแต่ปรากฏเฉยๆ แต่สิ่งที่ปรากฏนั้นดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล ซึ่งเราสามารถตรวจสอบได้

ในทางปรัชญานั้น ตั้งแต่สมัยโบราณแล้วมีนักปรัชญาบางคนช่างสงสัยไปเสียหมด แล้วก็ตั้งคำถามจำนวนหนึ่งขึ้นจากความสงสัยนั้น บางคำถามเชื่อไหมครับว่าเวลานี้ก็ไม่มีคนตอบได้อย่างสนิทเด็ดขาด คำถามหนึ่งที่เรารู้จักกันในวงการปรัชญาคือ “เรารู้อะไรว่าเวลานี้ ขณะที่ท่านผู้อ่านกำลังอ่านวารสาร ‘ปัญญา’ ที่มีอิตาสมภาร พรหมทาเป็นบรรณาธิการและนักเขียนและภารโรงอยู่คนเดียว เราท่านทั้งหลายไม่ได้หลับแล้วฝันว่ากำลังอ่านวารสารที่ว่านี้อยู่” บางท่านอาจอยากตอบเต็มแก้วว่า “มันจะฝันได้อย่างไรพอคุณเอ๋ย ลองให้ให้มาเชกกบาลพ่อกุณดูซิ เจ็บไหม ถ้าเจ็บก็ไม่ฝัน”

คนที่เขาถามเรื่องฝันนั้นเมื่อได้ยินคนตอบอย่างนี้ (สมัยโน้นมีคนตอบเรื่องเชกกบาลแล้วละครับ) ก็ถามต่อว่า “ทำไมฝันแล้วจะเจ็บไม่ได้ ก็เจ็บในความฝันไงพี่” เมื่อถึงตรงนี้ท่านผู้อ่านอาจปลงตกแล้วบอกไม่ยุ่งกับคนพรรคนี้ได้กว่า เถียงอย่างไรก็ไม่จบ สำหรับผมนั้น ผมไม่รู้หรอกครับว่าเวลานี้เรากำลังฝันกันอยู่หรือเปล่า อาจเป็นไปได้ว่าโลกที่เราเข้าใจว่าตนเองกำลังตื่นขึ้นมารับรู้อยู่นี้ในความ

เป็นจริงก็เป็นโลกของความฝันเท่านั้นแหละ ร่างของเราที่อยู่นอกความฝันอาจนอนเรียงเป็นตับอยู่ในโรงเลี้ยงที่ไหนสักแห่ง เหมือนในหนังเรื่อง “*The Matrix*” แล้วมีใครหรืออะไรสักอย่างทำหน้าที่เลี้ยงกายของเราเอาไว้ แล้วก็ปล่อยให้กายของพวกเราฝันว่าตนเองกำลังอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง เช่นมีประเทศไทยจริง มีเลือดเหลืองเลือดแดงจริง มีกลุ่มนิติราษฎร์จริง มี “ASTV” จริง มีความขัดแย้งจริง แล้วก็มิไหรคนหนึ่งชื่อหมอลักษณ์ฟันธงมาพยากรณ์ว่าเราจะฆ่ากันตายอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในเดือนตุลาคมที่จะถึงนี้จริง อันนี้เราไม่รู้ตอกครับ จินตนาการเรื่องเรากำลังอยู่ในโลกแห่งความฝันนี้ในทางตะวันออกเราก็มีคนอย่างน้อยสองคนคือท่านนาถราชขุนของอินเดียและท่านจางจื้อของจีนท่านว่าเอาไว้ ท่านแรกบอกเราสามารถตื่นได้ ส่วนจะตื่นมาพบอะไรท่านไม่บอก รู้แต่ที่ท่านบอกว่าการปฏิบัติธรรมในทัศนะของพุทธศาสนาคือการปลุกตัวเองให้ตื่นจากสังสารวัฏ ดูเหมือนสังสารวัฏของท่านจะคล้ายโลกไซเบอร์ในเรื่อง “*The Matrix*” ใดๆอย่างนั้น สังเกตนะครับว่าในหนังนั้นโลกไซเบอร์สวยงามกว่าโลกจริง ไม่น่าเล่าสังสารวัฏจึงมีอำนาจดึงดูดผู้คนให้เวียนว่ายอยู่ในมัน ไม่คิดจะตื่น ส่วนท่านหลังคือจางจื้อไม่บอกว่าเราจะตื่นจากความฝันอันเป็นนิรันดรนี้ได้ไหม ท่านพูดเพียงว่า ท่านไม่แน่ใจว่าโลกนี้และชีวิตนี้เป็นความฝันหรือไม่ จางจื้อนอนหลับคืนหนึ่งแล้วฝันว่าตนเองกลายเป็นผีเสื้อ เมื่อตื่นนอนขึ้นในตอนเช้าก็มานั่งคิดเรื่องความฝันของตนเมื่อคืน แล้วคนช่างคิดอย่างจางจื้อก็ถามตัวเองว่า “หรือว่าจริงๆจางจื้อไม่มี มีแต่ผีเสื้อแล้วผีเสื้อนั้นก็กำลังฝันว่าตนเองเป็นจางจื้อ”

ผมนั้นจะไม่เถียงละครับว่า เวลานี้ขณะที่ผมกำลังนั่งเขียนบทความนี้อยู่ ผมตื่นจริงๆหรือว่ากำลังหลับแล้วฝันว่ากำลังเขียนหนังสือ

ลือ คนเรานั้นเมื่อมีประสบการณ์จำกัด ก็ย่อมจะรับว่าสิ่งที่ไปได้สูงที่สุดในทางปริมาณและคุณภาพ ภายในกรอบที่ตนจะมีประสบการณ์นั้นคือสิ่งที่ดีที่สุด ดังนั้นแม้เราจะอยู่ในโลกแห่งความฝัน แต่เนื่องจากสภาพที่เราเข้าใจว่าตนเองกำลังตื่นรับรู้มันอยู่นี้คือสิ่งที่ไปได้ไกลที่สุดทั้งในทางปริมาณและคุณภาพ เราเลยเหมาเอาว่าสิ่งนี้ดีที่สุด คำว่าดีที่สุดเมื่อแปรมาเป็นคำอื่นก็จะมีความหมายเป็นคำที่เราคุ้นเคยกันคือ “เป็นจริง” ดังนั้นการถูกเขกหัวแล้วเจ็บก็ไม่ได้แปลว่าเราไม่ได้ฝัน เราฝัน แต่ความฝันนั้นคือสิ่งที่ชัดที่สุดในการรับรู้ของเรา เราก็เลยเหมาเอาว่าเราไม่ได้หลับ เราตื่นอยู่

เพราะวิเคราะห์ตามที่กล่าวมา ผมเลยเห็นว่า ป่วยการจะไปเถียงเรื่องว่าเราฝันหรือตื่น ใจจริงผมก็รับว่าแนวคิดของพวกเขาสงสัยนั้นก็น่าคิด และดูเหมือนปัญหาทำนองนี้เราจะไม่มีทางแก้เมื่อแก้ไม่ได้ก็ไม่เห็นต้องแก้ สำหรับผม คำว่า “มีจริง” อาจมีจริงในความฝันก็ได้ ไม่มีปัญหาเลย แต่ผมมีเงื่อนไขอยู่ข้อหนึ่งว่า สิ่งที่ผมจะถือว่ามีจริงนั้นจะต้องอยู่ภายใต้กฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล ที่ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า “The Law of Cause and Effect” นั้นแหละครับ จะหลับจะฝันไม่เป็นปัญหา ขอให้ประสบการณ์ของเรานั้นมีระเบียบแบบแผน ต่อเนื่อง ไม่โกลาหลอลหม่าน ทดสอบซ้ำได้เพื่อความมั่นใจ และที่สำคัญก็คือมีคนมากกว่าหนึ่งคนร่วมอยู่ในกระบวนการทดสอบนั้นแล้วเห็นผลไม่ต่างกัน (ตามที่เขาพูดออกมาจะครับ เราเข้าไปดูอะไรในชีวิตคนอื่นผ่านอายตนะของเขาไม่ได้อยู่แล้ว)

สังเกตไหมครับว่า เมื่อเราหลับแล้วฝันนั้น สิ่งที่ปรากฏในความฝันจะไม่ดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล เช่น เดินไปบนถนนดีๆ ถนนก็กลายเป็นทุ่งนาเสียอย่างนั้น ถนนกลายเป็นทุ่ง

นาได้ครบในโลกแห่งความเป็นสาเหตุและผล เช่นถนนนั้นไม่มีใครใช้นานเข้าก็รกร้าง หลายสิบปีผ่านไปก็กลายเป็นทุ่งนา ตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล การที่ถนนจะกลายเป็นทุ่งนาต้องรอเวลา แต่ในความฝันนั้นไม่ต้องรอ นี่ก็ละเมิดกฎความเป็นสาเหตุและผลเข้าแล้ว ในโลกที่เราเรียกว่าโลกแห่งการตื่น เมื่อทำงานไม่เสร็จ เราก็พักไว้ได้ พร้อมาก็มาทำต่อ แต่ฝันนั้นจะไปต่อในคืนต่อไปไม่ได้ ในความฝัน แม้จะมีฉากสนทนา แต่การสนทนานั้นก็เป็นการสนทนาข้างเดียว ดูเหมือนมีการตอบโต้ แต่ไม่ใช่ อีกฝ่ายที่ตอบโต้กับเราในความฝันนั้นก็เป็วจินตภาพที่เราสร้างขึ้น การพูดจាកันในความฝันนั้นภาษาฝรั่งเขาเรียกว่าเป็น “monologue” ที่แปลเป็นไทยว่า “การพูดอยู่ข้างเดียว” ไม่ใช่ “conversation” ที่แปลว่า “การสนทนากัน” อย่างที่เราทำกันในโลกแห่งความตื่น เมื่อสักครู่ผมยกตัวอย่างอาการเวียนหัวแล้วเห็นหิ่งห้อยบินเป็นฝูง การเห็นนั้นก็คล้ายความฝัน คือไม่ดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล เราเห็นหิ่งห้อยอยู่คนเดียว คนอื่นไม่เห็น ทั้งนี้เพราะไม่มีหิ่งห้อยบินอยู่จริง แล้วแสงไปส่องหิ่งห้อยฝูงนั้นสะท้อนมาเข้าตาเรา ซึ่งหากเป็นอย่างนั้นคนอื่นก็จะเห็นด้วย การเห็นหิ่งห้อยที่กล่าวมาจึงอธิบายด้วยกฎความเป็นสาเหตุและผลไม่ได้

-๕-

เรื่องต่อมาที่ผมอยากพูดก็คือ การที่เรารับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยประสาทสัมผัสได้ ทำให้เราสรุปได้ว่าสิ่งนั้นมีอยู่จริงในโลก ตามรายละเอียดที่ผมกล่าวข้างต้น จากหลักการอันนั้น เราไม่สามารถสรุปได้ว่า “อะไรก็ตามแต่ที่เราไม่สามารถรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสสิ่งนั้นไม่มีอยู่” หรือกล่าวให้รัดกุมกว่านั้นคือ “เมื่อใช้อายตนะ

กราดออกไปรอบๆตัว แล้วไม่พบอะไร แต่มีคนบางคนกล่าวว่า ‘สิ่งนั้น’ มีอยู่ เพราะระบบความเชื่อที่เขาถืออยู่เช่นศาสนาบอกว่ามีการที่ ‘สิ่งนั้น’ ไม่ปรากฏแก่อายตนะของเราไม่ใช่เหตุผลสำหรับบอกว่า ‘สิ่งนั้น’ ไม่มี” โปรดสังเกตนะครับว่า เวลาพูดถึง “สิ่งที่ไม่ปรากฏแก่การรับรู้ด้วยอายตนะของคนธรรมดาทั่วไป” ผมใช้เครื่องหมายในคำพูดเพื่อแสดงให้เห็นว่า คำที่ว่านี้มีความหมายพิเศษจริงๆนั้นเราพูดถึงอะไรที่ไม่ปรากฏแก่อายตนะของเราไม่ได้ดอกครับ เพราะก่อนที่จะพูดถึงได้ เราต้องทราบว่สิ่งนั้นหน้าตาหรือคุณสมบัติเป็นอย่างไร แน่อนครับ อายตนะเท่านั้นที่จะทำให้เราทราบว่าสิ่งนั้นเป็นอย่างไร ในเมื่อมันไม่ปรากฏแก่อายตนะของเรามันก็ไม่มีตั้งแต่แรกแล้ว การพูดถึงของที่ไม่มีแต่แรกแล้วว่ากันตามจริงขัดแย้งในตัวเอง แต่เนื่องจากว่าภาษาของมนุษย์ทุกทีในโลกมีคำประเภทหนึ่งที่ระบุถึงของที่ไม่ปรากฏแก่อายตนะ เช่นคำว่า “เทวดา” เราเลยมาเถียงกันด้วยเรื่องนี้ คนที่เชื่อก็มักพูดว่า “เทวดาอาจไม่ปรากฏแก่การรับรู้ด้วยอายตนะก็จริง แต่เทวดาต้องมีอยู่ เพราะพระไตรปิฎกเขียนไว้อย่างนั้น คุณจะเถียงพระไตรปิฎกหรือ” อย่างนี้เป็นต้น

ที่ผมเขียนมาข้างต้นท่านผู้อ่านอาจฟังดูแล้วงงๆ ก็ขอพูดเพื่อให้หายงงว่า

- (๑) ในทางตรรกวิทยา “ถ้าเรารู้ ก. ได้ด้วยอายตนะ” เราสรุปได้ว่า “ก. มีอยู่”
- (๒) แต่ในทางตรรกวิทยาอันเดียวกันนี้แหละ ข. เป็นสิ่งที่เราไม่อาจรับรู้ได้ด้วยอายตนะ “การที่ ข. อยู่นอกเหนือขอบเขตของอายตนะ” ไม่อาจทำให้เราสรุปได้ว่า “ข. ไม่มีอยู่”

- (๓) หากเราอยากกล่าวถึง ข. สิ่งที่เราสามารถกล่าวถึงได้คือ “เราไม่ทราบว่า ข. มีอยู่จริงหรือไม่ แม้จะมีคนจำนวนไม่น้อยเชื่อว่าต้องมีอยู่เพราะศาสนาสอนเป็นต้น”
- (๔) สรุปคือ “ถ้ารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เราบอกได้ว่า ‘มีอยู่’ แต่ถ้ารับรู้ไม่ได้ เราบอกได้เพียงว่า ‘ไม่รู้’ การยืนยันว่า ‘มี’ หรือ ‘ไม่มี’ เป็นความคิดที่สุดโต่งทั้งคู่” ข้อความสุดท้ายนี้ผมขออนุญาตใช้คำในพระพุทธศาสนาอันได้แก่คำว่า “สุดโต่ง” ที่หมายถึง ถึง “เกินพอดี” ในที่นี้เกินพอดี หมายถึง ข้อมูลอนุญาตให้พูดได้ ๕ แต่ท่านพูดเสีย ๑๐ นี้คือความสุดโต่ง เรื่องเทวดานั้นเนื่องจากเราไม่เห็น เราก็พูดได้เพียงว่า “ไม่ทราบ” นี่คือการพูดตามข้อมูล แต่ไม่เห็นแล้วบอก “ไม่มีหรือกเทวดา เหลวไหลจริงพวกที่เชื่อหนะ” นี่พูดเกินข้อมูล เช่นเดียวกัน ไม่เห็นแล้วบอก “ต้องมีแน่เพราะพระไตรปิฎกบอก” ก็พูดเกินข้อมูลเช่นเดียวกัน

มีการอ้างอายตนะแบบหนึ่งที่ผมคิดว่าเป็นต้นตอของการที่คนบางคนใช้เรื่องอายตนะสำหรับปฏิเสธว่า “อะไรก็ตามที่ไม่ปรากฏแก่อายตนะของเรา สิ่งนั้นไม่มี” ตัวอย่างของการอ้างที่ว่านี้ผมขอใช้บทสนทนาข้างล่างนี้สำหรับชี้ให้คุณ

“คุณเชื่อว่าเทวดามีจริงหรือ”

“อ้อ แน่นอน ผมเป็นชาวพุทธ ผมเชื่อพระอาจารย์ เชื่อพระไตรปิฎก พระอาจารย์บอกเทวดามีแน่นอน พระไตรปิฎกก็ยืนยันเรื่องนี้”

“พระอาจารย์คุณเคยเห็นเทวดาหรือ”

“ไม่เคย แต่ท่านเชื่อว่ามี”

“ตกลงอาจารย์คุณบอกว่าเทวดามี หรือท่าน ‘เชื่อ’ ว่าเทวดามี”

“ท่านบอกว่ามี”

“ทั้งที่ท่านก็ไม่เคยเห็น”

“พระพุทธเจ้าเห็น พระอรหันต์ก็เห็น ต้องมีตาทิพย์จึงจะเห็น
พระไตรปิฎกว่าอย่างนั้น พระอาจารย์บอก ผมไม่ได้อ่านเองหรอก”

“ผมจะไม่เถียงคัมภีร์หรอก คัมภีร์เขียนอย่างไรก็ได้ แต่ที่ผม
สนใจคือคุณและอาจารย์คุณไม่เคยเห็นเทวดาแต่กลับบอกว่ามี
เรื่องนี้ตกลง”

“ตกลงอย่างไรครับ ช่วยขยายความหน่อย”

“เอาตัวอย่าง คุณเห็นปากกาด้ามนี้ไหม” (ดึงปากกาออกมา
จากกระเป๋าเสื้อ)

“เห็น”

“คุณคิดว่าปากกาด้ามนี้มีจริงไหม”

“มี”

“ทำไม”

“อ้าว ก็เห็นอยู่นี้ครับว่ามันมี ถ้ามได้”

“แสดงว่าเพราะเห็นจึงบอกได้ว่ามี ผมพูดถูกต้องไหม”

“ถูกต้อง”

“คราวนี้ดูซิครับว่ามีปากกาในมือผมไหม” (เดินถือปากกาไป
วางไว้บนอกห้อง แล้วกลับเข้ามา)

“ไม่มี”

“ทำไมบอกว่าไม่มีครับ”

“ก็ผมไม่เห็นมันอยู่ในมือของคุณนี่ครับ ถ้ามได้”

“แสดงว่าหากไม่เห็นก็ตอบได้ว่าไม่มี”

“ก็คงอย่างนั้นมัง”

“การไม่เห็นเทวดาก็สรุปได้ว่าเทวดาไม่มี—เอวังครับ”

การอ้างอายตนะเพื่อปฏิเสธว่าเทวดาไม่มีอยู่จริงในตัวอย่างนี้ดูเหมือนว่าจะใช้ได้ แต่พิจารณาให้ดีจะเห็นว่า มีข้อบกพร่องอยู่คือ ในทางปรัชญานั้น สภาวะที่สิ่งนั้นไม่ปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์ นั้นมีอยู่สองแบบคือ แบบแรก สิ่งนั้นเคยปรากฏ แต่ต่อมาก็ไม่ปรากฏจะเพราะเงื่อนไขใดก็ตามแต่ แม้มนุษย์จะพยายามค้นหาแล้ว สิ่งนั้นก็ยังไม่ปรากฏ ในกรณีเช่นนี้เราอาจใช้การที่สิ่งนั้นไม่ปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์สำหรับยืนยันว่าสิ่งนั้นไม่มีอยู่แล้ว ยกตัวอย่างเช่น สัตว์บางชนิดเคยปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์ มีการบันทึกภาพไว้เป็นหลักฐาน ต่อมาสัตว์นั้นก็สูญพันธุ์ คือไม่ปรากฏแก่การรับรู้ของมนุษย์อีกเลย เราย่อมสามารถสรุปได้ว่าเวลานี้ไม่มีสัตว์ชนิดนั้นในโลกแล้ว

แบบที่สอง “สิ่งนั้น” หรือ “ชื่อนั้น” (ที่จริงควรเรียกว่า “ชื่อ” มากกว่าเพราะเป็นคำกลางๆ ไม่ได้ระบุว่ามิอยู่หรือไม่มีอยู่) ไม่เคยปรากฏแก่การรับรู้ด้วยอายตนะของมนุษย์เลย (หมายถึงปรากฏอย่างมีหลักฐานรองรับเช่นภาพถ่าย หรือมีคนเคยเห็นแล้วเขียนบันทึกไว้อย่างชัดเจนและน่าเชื่อถือได้ว่าไม่หลอกเรา) ชื่อที่ไม่เคยปรากฏแก่การรับรู้ทางอายตนะของมนุษย์เหล่านี้เราไม่สามารถใช้กฎเรื่อง “ตรวจสอบด้วยอายตนะไม่ได้แปลว่าไม่มี” อย่างที่ใช้กับปากกาในตัวอย่างบทสนทนาข้างต้น หรือในเรื่องสิ่งมีชีวิตที่สูญพันธุ์ไปแล้วที่ผมเพิ่งยกมาประกอบการอภิปรายข้างต้น ชื่อเหล่านี้เราสามารถพูดได้เพียงว่า “สิ่งเหล่านี้เนื่องจากไม่เคยมีใครรับรู้ด้วยอายตนะมาก่อน แต่ก็มีคนพูดถึงและเชื่อว่ามีอยู่จริง ดังนั้นเราไม่รู้หรือกว่าสิ่งเหล่านี้มีอยู่หรือไม่มีอยู่ รับรู้ได้เมื่อใดเราจึงจะยืนยันได้ว่ามีอยู่ ระหว่างนี้เราพูดได้เพียงว่าไม่ทราบ”

อีกเรื่องหนึ่งที่ผมขอยุติเป็นเรื่องสุดท้ายเกี่ยวกับรายละเอียดว่า ผมมองเรื่องการรับรู้ด้วยอายตนะอย่างไรก็คือ บางสิ่งที่ปรากฏแก่ อายตนะของเรา นั้นปรากฏเฉพาะเพียง “สิ่งที่เชื่อว่าเป็นผลงาน ของสิ่งนั้น” เท่านั้น ตัวมันเองไม่ปรากฏแก่เราอย่างเห็นชัดๆ เป็น ตัวเป็นตน ยกตัวอย่างเช่นสิ่งที่เราเรียกชื่อว่า “ไฟฟ้า” ตัวไฟฟ้า หน้าตาเป็นอย่างไรไม่มีใครรู้ เวลาที่เราเห็นฟ้าแลบ นั้นก็ไม่ใช่ตัว ไฟฟ้า นะครับ เป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่เรานับรวมว่าเป็นผล ของการแสดงตัวของไฟฟ้าเท่านั้น เมื่อเราเปิดพัดลม พัดลมก็หมุน เราไม่เห็นตัวไฟฟ้าที่หมุนพัดลม แต่เราก็เชื่ออย่างมีหลักฐานตรวจสอบว่า ไฟฟ้าวิ่งมาตามสายไฟ เมื่อวิ่งเข้าไปในพัดลมก็ทำให้พัดลม หมุน วิ่งเข้าไปในตู้เย็นก็ทำให้ตู้เย็นเย็น วิ่งเข้าไปในคอมพิวเตอร์ก็ ทำให้ท่านผู้อ่านอ่านหนังสือไฟฟ้าและวารสารของเราที่เป็นไฟฟ้า เช่นกันได้ บางท่านบอกเคยโดนไฟฟ้าดูด นั้นจะบอกได้ไหมว่าคือ ตัวไฟฟ้า ก็ไม่ได้อีกแหละครับ เรารับรู้ได้แต่อาการที่เป็นผลของ ไฟฟ้าคือรู้สึกตัวชาอย่างแรงและเจ็บ ในกรณีนี้ไฟฟ้าเหมือนสัตว์มี พิษเช่นงูหรือแมงกะพรุน แต่สัตว์มีพิษนั้นต้อยเราเราเห็นตัว ไฟฟ้า ต้อยเราเราไม่เห็นตัว

การที่ไฟฟ้าทำตัวลึกลับเช่นนั้นไม่เป็นปัญหาอะไรเลย トラบเท่า ที่ไฟฟ้ายังมีพฤติกรรมที่ดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและ ผลที่ผมได้กล่าวมาข้างต้น ว่าไปแล้วเวลานี้เรากำลังมีชีวิตอยู่ท่ามกลาง สิ่งที่ลึกลับอย่างเดียวกับไฟฟ้านี้มากมาย เช่นเวลานี้ผมกำลัง นั่งเขียนบทความบนคอมพิวเตอร์พกพาเครื่องเล็กๆเครื่องหนึ่ง ขณะเขียนผมนั่งอยู่ในสวนนอกบ้าน ใช้อินเทอร์เน็ตผ่านระบบ ปราศจากสายไปด้วย บางครั้งผมต้องโหลดรูปจากอินเทอร์เน็ตมา ประกอบบทความ ก็นั่งโหลดกันกลางแจ้งท่ามกลางแมกไม้และนก

กานั่นแหละครับ ผมไม่ทราบว่ารูปร่างที่ผมโหลดมาเข้าเครื่องน้ำมัน ลอยมาจากไหน อย่างไร และเข้าไปอยู่ในเครื่องของผมได้อย่างไร น่าอัศจรรย์ไหมครับ ว่าไปแล้วสิ่งใกล้ตัวเราเหล่านี้เป็นมากกว่า ปาฏิหาริย์ที่ศาสนาทั้งหลายพูดถึงแต่ไม่เคยเอาของจริงมาให้เราดูได้เลย วิทยาศาสตร์นั้นไม่คุย ทำงานเจียบๆ ได้ผลงานแล้วก็เอามาให้เราดูเราใช้ ซึ่งหลายอย่างน่าอัศจรรย์จริงๆ วารสารและหนังสือของเรานั้นมนุษย์บนยานอวกาศก็อ่านได้ เห็นไหมครับ มันลอยไปทุกสารทิศ ไม่แน่ว่าวารสารของเรานี้อาจลอยไปไกลจากโลกเราได้หลายล้านปีแสง ใครจะไปรู้ครับ อาจมีมนุษย์ต่างดาวบางพวกอ่านวารสารเราอยู่ก็ได้ และพวกเขาบางคนอาจพูดกันว่า “อยากมาเยี่ยมอีตาสมภารนี่จริงๆ ทำทางแกเป็นคนหัวดีอ แต่ก็น่ารัก ไซ้ไหมจ๊ะเธอ” (คนพูดเป็นสุภาพสตรี พูดจบเธอก็กะพริบลูกตาขนาดเท่าไซ้ห่านดั่งกรึบๆ ก่อนจะยียดคอตียาวเป็นศอกเอี้ยวไปข้างหลังเพื่อหาพจนานุกรมภาษาไทยและภาษาดวงดาวของเธอ เนื่องจากอ่านข้อเขียนของอีตาสมภารบางตอนไม่เข้าใจ ภาษาของแกไม่แน่มั่นนอน บางตอนก็สวังสวาย ไม่เป็นระเบียบงดงามเหมือนภาษาของท่านราชบัณฑิตทั้งหลาย)

สรุปความว่า บางสิ่งที่ปรากฏแก่อายตนะของเรานั้นชัด เช่น หนังสือ ปากกา รถยนต์ คน ต้นไม้ สัตว์ แมม ทะเล เป็นต้น แต่บางอย่างก็ไม่ปรากฏชัดอย่างนั้น เช่น ไฟฟ้า คลื่นโทรศัพท์ คลื่นโทรทัศน์วิทยุ และอีกสารพัดคลื่น ของที่ไม่ปรากฏชัดนี้บางทีก็ถูกนำไปอ้างเพื่อเทียบกับสิ่งเร้นลับที่ศาสนาสอน ซึ่งผมคิดว่าเทียบไม่ได้ เพราะความเร้นลับไม่ใช่ประเด็น แต่ประเด็นอยู่ที่การดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล ไฟฟ้านั้นไม่มีตัวไม่มีตนก็จริง แต่ก็ต่างจากเจ้าที่เข้าทรงตรงที่ ไฟฟ้านั้นเราจัดวางเงื่อนไขให้

ปรากฏได้เสมอ ใครก็ทำได้ แต่เจ้านั้นบางวันก็มาบางวันก็ไม่มา และมักเลือกช่างที่จะเข้า อย่างนายสมภารนี้เจ้าไม่เข้า หลายปีก่อน ท่านอาจารย์บุญ นิลเกษ (ผมเคารพรักท่านมาก) ท่านบรรยายที่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เรื่องพญานาคในพระพุทธศาสนา ท่านยืนยันว่าท่านติดต่อพญานาคได้ ผมนั่งฟังอยู่ด้วยความตื่นเต้น จบรายการ ผมปรี่เข้าไปหาท่านบอก “อาจารย์รับช่วยพาผมไปพบพญานาคสักครั้งได้ไหมครับ ผมสนใจมาก” ท่านหันมามองผมแล้วก็บอกว่า “พญานาคเขาเลือกคบคนนะอาจารย์ อย่างผมเขาคบ แต่อย่างอาจารย์เขาไม่คบ ฮ่าฮ่า” สรุปผมเลยอดไม่ได้ไปรู้จักพญานาค คนที่เข้าทรงบางคนที่ผมรู้จักก็พูดอย่างนี้แหละครับว่า “อย่างอาจารย์เจ้าไม่มาเข้าช่างหรือk เจ้าไม่ไว้ใจ” เป็นอย่างนั้นไป

สรุปความว่า มีชื่อจำนวนมากในโลกที่มนุษย์เราตั้งขึ้นสำหรับเรียกสิ่งต่างๆ บางชื่อเราเห็นหน้าตาของสิ่งที่ชื่อนั้นกล่าวถึงชัดเจน แต่บางสิ่งไม่ชัด กระนั้นก็ตาม สิ่งเหล่านี้ทั้งชัดและไม่ชัดก็เป็นไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผลเหมือนกัน คือมีพฤติกรรมที่แน่นอน คาดการณ์ได้ สร้างเงื่อนไขเพื่อดูซ้ำได้ มีความต่อเนื่องสำหรับผม ชื่อเหล่านี้เป็นชื่อของ “สิ่งที่มีอยู่จริง” มีชื่ออีกชนิดหนึ่งที่ไม่เคยปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์ว่ามีสิ่งที่ชื่อนั้นกล่าวถึง เช่น “นรก” “สวรรค์” “เทวดา” “ชาติหน้า” “กรรม” “นิพพาน” “พระเจ้า” เป็นต้น ชื่อเหล่านี้เนื่องจากผมและคนอื่นๆ ในโลกไม่เคยรับรู้ได้ด้วยอายตนะ ใครจะเชื่อว่าชื่อนี้มีสิ่งรองรับอยู่จริงๆ อันนี้ผมเคารพ และก็เห็นด้วยว่าบางครั้งการเชื่อว่ามีสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์กับท่านที่เชื่ออย่างนั้นในทางจริยธรรมและจิตวิทยา (คือทำให้เป็นคนดีและมีความหวังในชีวิต) แต่ทราบเท่าที่ชื่อเหล่านี้ยังไม่ปรากฏว่ามีของจริงรองรับอย่างที่สามารถปรากฏแก่

อายตนะของคนมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป และปรากฏว่าดำเนินไปตามกฎแห่งความเป็นสาเหตุและผล เราก็ต้องรับว่า “เราไม่ทราบว่าจะโอเล่านี้อันเป็นสักแต่ว่าเชื่อ หรือว่ามีของจริงรองรับ” ผมนั้นถือหลักการที่ว่านี้มาเสมอ ดังนั้น ผมจึงเขียนไว้ที่ไหนสักแห่งนานมาแล้วว่ามีคนถามผมอยู่เสมอว่า “คุณก็บวชเรียนมานานพอสมควร คุณเชื่อว่าชาติหน้ามีจริงไหม นรกสวรรค์มีจริงไหม ตอบมาตรงๆ อย่าอ้อมค้อม” ผมก็ตอบไปตรงๆอย่างไม่อ้อมค้อมว่า “ผมไม่มีข้อมูล” เห็นไหมครับว่า ผมตอบตรงตามหลักการ “มี ๕ พุด ๕” แล้วผมก็เล่าเรื่อง Bertrand Russell ให้ฟังประกอบการตอบของผม เรื่องมีอยู่ว่า นักปรัชญาท่านนี้มีคนเกลียดชังหน้ามากพอสมควร บนเกาะอังกฤษบ้านเกิดของท่าน และคนที่ไม่ชอบมักเป็นพวกที่เชื่อมั่นในศาสนา ที่ไม่ชอบเพราะนักปรัชญาท่านนี้ท่านวิจารณ์ศาสนาแรงๆอยู่บ่อยๆ (ผมเองก็วิจารณ์ครับ แต่ไม่บ่อยและแรงเท่าท่านผู้นี้) แลผมยังเขียนหนังสือชื่อน่าหวาดเสียวตรงไปตรงมาว่า “*Why I Am Not a Christian*” ที่ชาวคริสต์จำนวนไม่น้อยอ่านแล้วโกรธคนแต่ง ครั้งหนึ่งนักปรัชญาท่านนี้ไปพูดที่ไหนสักแห่ง มีพระชั้นพระราชอาคันตุกะของนิกายอังกฤษไปฟังด้วย ตอนท้าย พระท่านถาม Russell ว่า “สมมติว่าคุณตายไปแล้วไปยืนอยู่ต่อหน้าพระเจ้า พระเจ้าถามคุณว่า ตอนมีชีวิตเหตุใดคุณจึงไม่เชื่อว่ามีพระเจ้า คุณจะตอบพระองค์ว่าอย่างไร” คำถามนี้เป็นคำถามฉีกหน้าคนพูด แต่นักปรัชญาท่านนี้เป็นนักปรัชญาวันยังค่ำ คือมี ๕ พุด ๕ คนที่ใช้หลักการนี้อย่างไรก็ไม่จนครับ Russell ตอบหลวงพ่อกับว่า “ผมก็จะตอบพระเจ้าไปอย่างสุภาพว่า ผมไม่ได้จงเกลียดจงชังพระองค์เลย แต่ตลอดเวลาที่ผมมีชีวิตอยู่ ผมไม่เคยมีข้อมูลแม้แต่ชิ้นเดียวที่สื่อว่าพระองค์มีอยู่ ผมนั้นจะพูดจะจาอะไรออกไปก็ต้องพูดจาบนฐาน

ของข้อมูล เมื่อไม่มีข้อมูล ผมจะเชื่อได้อย่างไรว่าท่านมีอยู่ อันนี้ไม่ใช่ความผิดของผมนะครับ”

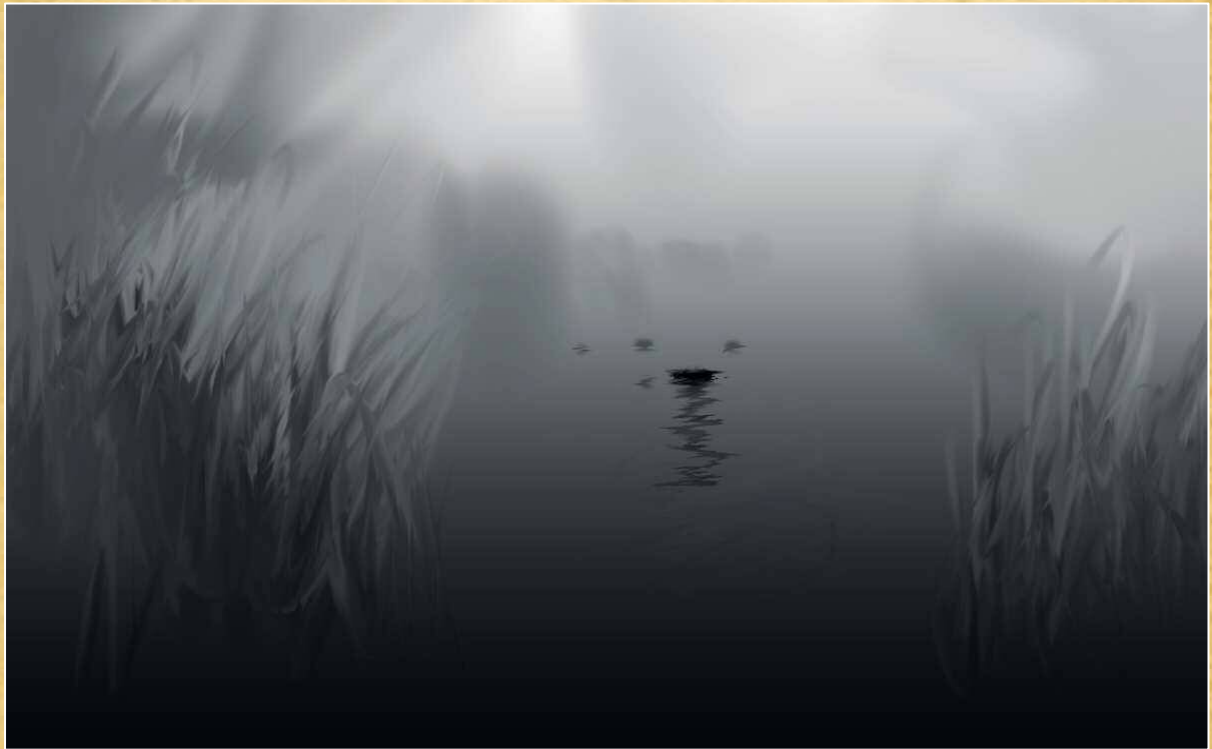
ผมขอกล่าวปิดท้ายเนื้อหาตอนนี้ก่อนจะไปเขียนในตอนหน้าว่า แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการตรวจสอบได้ด้วยอายตนะนี้เมื่อแปลความหมายไปเป็นเรื่องการใช้ชีวิตแล้วสำหรับผมจะมีความหมายว่าอย่างไรบ้าง จากที่กล่าวมา ผมอยากชวนท่านผู้อ่านมาช่วยกันคิดว่า คนเรานั้นเมื่อเกิดมาแล้วก็รู้ว่าตนเองมีชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้คนที่ระบบความคิดไม่ได้มีเพียงระบบเดียว มีแนวคิดบางระบบเช่น ศาสนาพุทธถึงของที่ไม่ปรากฏแก่อายตนะของมนุษย์ ว่าไปแล้วคำเหล่านี้มักเป็นคำสำคัญในศาสนานั้นๆ เช่นในพุทธศาสนา เรามีคำว่า “นิพพาน” “กรรม” “สังสารวัฏ” เป็นต้น ส่วนในศาสนาที่นับถือพระเจ้าก็มีคำเช่น “พระเจ้า” “ดินแดนสวรรค์ที่เราจะได้ไปอยู่ร่วมกับพระเจ้า” เป็นต้น คำเหล่านี้สำหรับผมจัดเป็นคำที่เรากล่าวได้สูงสุดเพียงว่า “อาจมีหรือไม่มีก็ได้ เราไม่ทราบ” เมื่อใดก็ตามที่มีผู้ชี้ให้เห็นว่า คำเหล่านี้บางคำสามารถชี้ให้ดูผ่านทางอายตนะได้ เช่นท่านพุทธทาสอธิบายว่า “นิพพานหมายถึงอาการที่ใจของเราสงบเย็น” ถ้าอย่างนี้ผมก็ถือว่าคำว่านิพพานเป็นคำที่ชี้ไปหาของจริงที่มีอยู่ ไม่ต่างจากคำว่าปากกา หนังสือ เป็นต้น สังเกตนะครับว่านิพพานตามที่ท่านพุทธทาสอธิบายนั้นแม้จะดูเป็นนามธรรม แต่ก็ เป็นสิ่งที่ดำเนินไปภายใต้กฎแห่งความเป็นสาเหตุและผลที่ผมย่ำมาตลอดเวลา นิพพานนั้นทดสอบได้ และผู้ทดสอบจะเป็นใครก็ได้ ท่านพุทธทาสไม่เกีย

ผมอยากเรียนว่า หลักการเรื่องการตรวจสอบได้ด้วยอายตนะนี้ ผมถือว่าเป็นหลักการส่วนตัวของผม ที่ท่านผู้อ่านท่านใดเห็นด้วย จะเอาไปใช้ผมก็อนุโมทนาครับ และอยากเรียนย้ำว่า หลักการนี้

ควรใช้อย่างสร้างสรรค์ คือใช้เพื่อปกป้องตนจากความผิดพลาดในการใช้ชีวิตที่อาจเกิดมิได้เสมอ ไม่ควรใช้เพื่อไปรุกรานท่านผู้อื่น โดยเฉพาะท่านที่มีความเชื่อแน่นหนักในทางศาสนา จะอย่างไรก็ตาม ผมเชื่อว่า ในท้ายที่สุดแล้วกาลเวลาจะค่อยๆ พิสูจน์ว่าความคิดใดก็ตามแต่ที่มีเหตุผลตามสูตรของผมที่ว่า “มีห้าพูดห้า อย่าพูดสิบหรือร้อยหรือพัน” จะเป็นความคิดที่อยู่ยงคงกระพันที่สุด ความเชื่อทางศาสนาหลายอย่างนั้นแม้ผมจะเห็นว่าเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของท่านที่เชื่ออย่างนั้น แต่เนื่องจากมีเนื้อหาที่ใช้คำจำนวนมากที่หาของจริงที่ปรากฏแก่อายตนะมารองรับไม่ได้ ที่สุดความเชื่อเช่นนี้ก็จะถูกตั้งคำถามมากขึ้นโดยคนรุ่นใหม่ๆ ที่เห็นว่าการใช้เหตุผลเป็นเครื่องมือสำคัญในการใช้ชีวิต

ในทางกลับกัน หากว่าท่านผู้อ่านที่เป็นคนวงในศาสนาเห็นว่าการเชื่อทางศาสนาที่ตนมีอยู่หลายอย่างเป็นประโยชน์และประสงค์จะช่วยพัฒนาความเชื่อในทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้ให้มีสถานะเป็นความรู้มากขึ้น ท่านก็อาจใช้วิธีการที่ผมได้เสนอมานี้เป็นเครื่องมือที่ว่านั่นได้ ท่านพุทธทาสนั้นผมเชื่อว่าท่านน่าจะยึดหลักการอย่างเดียวกับที่ผมยึด แต่สถานะความเป็นพระภิกษุทำให้ท่านทำงานคล่องตัวน้อยกว่าผม สังเกตนะครับว่าคำสอนของท่านพุทธทาสนั้นนับวันก็ยังมีคนรับมากขึ้น คนที่รับคำสอนท่านพุทธทาสมีทั้งคนไทยและต่างชาติ คนเหล่านี้เหมือนกันอย่างหนึ่งคือเรียนมาในทางสมัยใหม่ วิทยาศาสตร์ บางท่านอาจรู้ปรัชญา ก็น่าจะคิดว่า ที่จริงเรามีวิธีพัฒนาคำสอนในศาสนาให้ดูเป็นความรู้มากขึ้น และน่าจะทำได้ในแทบทุกศาสนา จะอย่างไรก็ตาม จารีตที่ทางศาสนาที่เปิดกว้างก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากที่จะทำให้กระบวนการแปรสภาพคำสอนทางศาสนา จากที่เป็นความเชื่อล้วนๆ ไร้ของ

จริงรองรับในโลกแห่งประสบการณ์ มาเป็นความรู้ที่มีของจริงรองรับและเป็นสากล (คือใครก็สามารถเข้าถึงได้ เหมือนกับที่เข้าถึงคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรัชญา และศิลปะเป็นต้น) เกิดเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ ซึ่งผมก็ไม่ได้คาดหวังอะไรเอาไว้ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับชุมชนศาสนาแต่ละแห่งจะช่วยกันคิด แต่ผมก็มองในทางบวกว่า ความจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้ศาสนาอยู่รอดจะทำให้เราปรับวิธีการที่ผมกล่าวมานั้นง่ายขึ้น

ภาพชื่อ “หญ้า 012” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๖-

แล้วผมก็พาท่านผู้อ่านมาถึงช่วงที่สองอันเป็นช่วงสุดท้ายของบทความนี้ ช่วงแรกนั้นผมชวนคุยว่า ผมมีหลักในการอ่านโลกที่อิงอยู่กับประสาทสัมผัส โลกในทัศนะของผมก็คือสิ่งที่ปรากฏแก่การ

รับรู้ของเรา หากจะอ่านโลกก็ควรอ่านจากสิ่งที่เราสามารถรับรู้ได้นี้ จะอย่างไรก็ตาม ประสาทสัมผัสนั้นให้เราได้ก็เพียงแต่ “ข้อมูลดิบ” เท่านั้น การใช้อายตนะจึงไม่มีผลสำเร็จรูปว่าทุกคนที่ใช้ก็จะอ่านโลกได้ทะลุปรุโปร่งเหมือนกัน ซึ่งไม่เป็นความจริงเลย ว่าไปแล้ว คนที่ใช้อายตนะอ่านโลกแล้วเข้าใจอะไรไปมากมายจากสิ่งพื้นๆที่ใครๆก็เห็นนั้นมีไม่มาก หนึ่งในนั้นก็คือพระพุทธเจ้า หากจะลดความเข้มข้นของการอ่านโลกลงมายังกิจกรรมทางปัญญาธรรมใดๆ เราก็อาจยกตัวอย่างนักวิทยาศาสตร์อย่างนิวตันหรือไอน์สไตน์เป็นตัวอย่างได้ แต่ทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการอ่านโลกอย่างสูงส่งหรืออย่างก่อให้เกิดความรู้ของโลกๆ เราก็จะเห็นว่ามีคนไม่มากนักในโลกที่อ่านโลกเป็นกว่าคนอื่น ทั้งที่ท่านเหล่านี้ก็เหมือนกับเราท่านทั้งหลายคือมีสิ่งที่ธรรมชาติมอบมาให้เท่ากันอันได้แก่อายตนะทั้งห้า

ที่อายตนะของเราให้ได้เพียง “ข้อมูลดิบ” นั้นว่าไปแล้วก็เป็นประโยชน์อยู่มากโข หากผนวกกับการรู้จักคิด ข้อมูลดิบเหล่านี้ก็จะกลายเป็น “ความจริง” บางอย่างที่จะเป็นประโยชน์แก่เขาผู้นั้นเองและคนอื่นๆในโลก โปรดสังเกตนะครับว่า ตรงนี้ ผมใช้คำว่า “ความจริง” ในความหมายที่สัมพันธ์กับการคิดของคนผู้นั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ความจริงก็เป็นเรื่องที่ขึ้นกับมุมมองของบุคคล ไม่มีความจริงที่วางอยู่โดดๆ โดยไม่เกี่ยวกับความคิดของคน ภูมิปัญญาที่พยายามแสวงหาความจริงเช่นศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ สำหรับผมเหมือนกันคือให้ความจริงที่เป็นเรื่อง “อัตวิสัย” หรือที่ฝรั่งเรียกว่า “Subjective” เหมือนกัน ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้น หากเป็นอย่างพื้นๆ ที่นำเสนอโดยนักเทคนิค ไม่ใช่ นักคิด ก็อาจเป็นความรู้อย่างที่ความจริงอันวางอยู่โดดๆได้ แต่ความรู้หรือ

ความจริงแบบนี้มักไม่มีผลยิ่งใหญ่ที่จะเปลี่ยนความคิดของคนในโลก นักวิทยาศาสตร์ที่คิดหามารักษาอาการปวดหัวให้แก่เรานั้น เป็นตัวอย่างของนักเทคนิคที่ผมกำลังกล่าวถึงอยู่ ส่วนนักวิทยาศาสตร์ที่เป็นนักคิดก็เช่นไอน์สไตน์ นิวตัน ดาร์วิน เป็นต้น ความคิดของคนเหล่านี้มีผลเปลี่ยนแปลงโลก แน่นอนครับ ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะความคิดเหล่านี้มาจากใจหรือความคิดในการอ่านโลกของนักคิดเหล่านี้ ศาสนากับปรัชญานั้นยังไม่ต้องพูดถึง เป็นเรื่องของความจริงแบบอัตวิสัยทั้งนั้น พราหมณ์บอกต้องมีอัตตาในตัวคน ไม่อย่างนั้นจะอธิบายความซับซ้อนของชีวิตไม่ได้ พุทธกลับปฏิเสธว่าไม่มีอัตตา สรุปคือทั้งพราหมณ์และพุทธ “เห็น” ของอย่างเดียวกันคือคน แต่ “อ่าน” ออกมาไม่เหมือนกัน ที่อ่านไม่เหมือนกันก็เพราะคิดไม่เหมือนกันนั่นเอง สรุปคือศาสนาทุกศาสนาในโลกที่ขัดกันนั้นก็ถูกแล้ว ความจริงที่เป็นอัตวิสัยนั้นย่อมขัดกันได้ เป็นเรื่องปกติธรรมดา

สำหรับเนื้อหาตอนที่สองนี้จะจะเป็นตอนที่ผมจะชวนท่านผู้อ่านคุยกันว่า เมื่อเราอ่านโลกตามแบบฉบับของเราแล้ว ผลการอ่านจะมีส่วนอย่างไรที่จะช่วยให้เราดำเนินชีวิตดีขึ้น ในตอนต้นของบทความ ผมเขียนว่า “มนุษย์เราไม่เพียงแต่อาศัยอยู่ในโลกเท่านั้น แต่เราอ่านโลกด้วย” ถึงตอนนี้ผมก็อยากกล่าวในทำนองเดียวกันนั้นว่า “มนุษย์เราไม่ควรมีชีวิตและอ่านโลกเท่านั้น แต่ควรมีชีวิตที่ดีงาม และชีวิตที่ดีงามของใครก็ขึ้นอยู่กับว่าเขาอ่านโลกอย่างไร” สำหรับท่านผู้อ่านที่อยู่ในวงการปรัชญา เมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ก็ควรทราบว่า ผมกำลังแปรสภาพ “ข้อเท็จจริง” ให้กลายเป็น “หลักการดำเนินชีวิต” ซึ่งการทำเช่นนี้เป็นเรื่องปกติธรรมดาของใครก็ตามแต่ที่ประสงค์จะนำเสนอแนวคิดในทางจริยศาสตร์ของตนเอง

ก่อนจะเข้าไปในรายละเอียดว่า จากข้อเท็จจริงที่พบในตอนแรก ของบทความนี้ ผมจะเอาสิ่งเหล่านั้นมาแปรสภาพให้เป็นหลักคิดในการดำเนินชีวิต(ที่วงการปรัชญาเราเรียกว่าหลักการทางจริยศาสตร์) อย่างไรก็ตาม ผมมีข้อสังเกตสั้นๆในเบื้องต้นนี้ที่จะเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นของผมข้างหน้าที่ว่า คนในโลกนั้นจะว่าชี้แจงอ่านโลกเองก็ว่าได้ เราจึงมักอาศัย “ทฤษฎีการอ่านโลก” ที่สำเร็จรูปมาแล้ว เนื่องจากทฤษฎีการอ่านโลกส่วนหนึ่งไม่หยุดอยู่เพียงการอ่านโลกเท่านั้น แต่นำเสนอหลักการในการดำเนินชีวิตต่อเนื่องไปจากข้อมูลในการอ่านโลกที่ว่านั่นด้วย คนจำนวนมากในโลกที่ชี้แจงอ่านโลกเองก็เลยกลายเป็นคนที่รับเอา “หลักการในการดำเนินชีวิต” ที่สำเร็จรูปมาแล้ว ที่ตนเองไม่ได้คิดเอง แต่มีคนอื่นคิดแทนให้ เต็มไปหมดทั้งโลก แหล่งผลิตหลักการดำเนินชีวิตสำเร็จรูปแล้วที่สำคัญมากแหล่งหนึ่งก็คือศาสนา

ของสำเร็จรูปใดๆก็ตามในโลกนั้นย่อมมีคุณสมบัติเหมือนกัน อย่างหนึ่งคือออกแบบมาเพื่อมหาชนที่ผู้ออกแบบของสำเร็จรูปนั้น มาคิดว่าจะมีบางสิ่งร่วมกัน ศาสนาในรูปของชุดความคิดและความเชื่อที่สำเร็จรูปมาแล้วก็เช่นกัน อาจใช้ได้กับคนส่วนใหญ่ที่มีรายละเอียดชีวิตหลักๆบางอย่างร่วมกัน ศาสนามักเล่นกับความทุกข์หรือความหายนะของชีวิต และน่าจะเป็นเพราะว่ามนุษย์เมื่อมีทุกข์แล้วก็จะหาทางออก นี่เป็นลักษณะร่วมของคนที่มีปัญหา ศาสนาจับหลักการร่วมที่เป็นสากลของมนุษย์ที่ว่านี้ได้จึงใช้เป็นประโยชน์ในการออกแบบชุดความคิดและความเชื่อที่สำเร็จรูปที่เรียกว่า “จริยธรรมในศาสนา” ข้อสังเกตของผมคือ จริยธรรมในศาสนาไม่พูดถึงคนเป็นรายบุคคล ดังนั้นจริยธรรมแบบเหมารวมของศาสนาบางครั้งจึงใช้ไม่ได้กับคนที่มีรายละเอียดของปัญหาชีวิต

เป็นแบบหนึ่ง คือแบบที่อยู่นอกรอบ “ปัญหาอย่างเหมารวม” ที่ศาสนาตั้งต้นเอาไว้ให้ ตัวอย่างก็เช่นพุทธศาสนาสอนว่าการฆ่าคนเป็นบาป แต่คนบางคนมีความจำเป็นต้องฆ่า เช่นตั้งท้องเพราะถูกข่มขืนแล้วประสงค์จะเอาเด็กออก พุทธศาสนาโดยพระจะบอกว่าทำอย่างนั้นไม่ได้นะเพราะบาป เห็นไหมครับว่า บางครั้งชุดอันสำเร็จรูปมาแล้วของจริยธรรมในศาสนาก็เข้ากับชีวิตเราไม่ได้ เรื่องทำนองนี้มีมากมายครับ ลองไปพิจารณาดูแล้วท่านผู้อ่านจะเห็นเอง โดยไม่ต้องให้ใครมาบอก

นอกจากนั้น สิ่งที่ผมสังเกตเห็นอีกอย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าสำคัญมากในศาสนาก็คือ จริยธรรมในศาสนา มักจะเป็นระบบ “ทำดีผ่านคนกลาง” เสมอ ไม่เชื่อลองไปถามศาสนาต่างๆดูก็ได้ว่า “หากข้าพเจ้าประสงค์จะทำดี ข้าพเจ้าควรทำอย่างไรขอรับ” นักบวชในทุกศาสนาจะตอบตรงกันว่า “มาทำผ่านศาสนาซิ” ในศาสนาพุทธนั้นมีคำสอนว่าทำดีก็เหมือนหว่านเมล็ดพืช คุณมีเมล็ดแตงไทยอยู่สี่ห้าเมล็ด เมล็ดเหล่านี้จะงอกเป็นต้นแตงไทยแบบไหนก็ขึ้นกับว่าคุณหว่านลงที่ไหน ดินดีหรือไม่ดี เงินที่เราจะบริจาคให้คนอื่นนั้นก็เหมือนเมล็ดแตงไทยที่ว่านี้ พระไตรปิฎกมีข้อความบรรยายเอาไว้ชัดเจนมากครับว่า ทำดีกับหมากับแมวได้บุญไม่เท่าคน ทำกับคนธรรมดาได้บุญไม่เท่าพระ ทำกับพระธรรมดาได้บุญไม่เท่ากับพระอริยะ ทำกับพระอริยะธรรมดาได้ไม่เท่ากับที่ทำกับพระพุทธเจ้า เห็นไหมครับว่า ตามชุดความเชื่อนี้ ชีวิตมนุษย์ไม่ได้เป็นอิสระที่จะทำดีอย่างไรก็ได้ตามที่ตนคิดเห็นว่าชอบที่สุด เราก็เลยอยู่ในสภาพไม่ต่างจากชวานายากจนสมัยนี้ที่ทำนาได้ข้าวแล้วไม่ใช่ว่าจะขายก็ขายได้ตามอิสระเสรี แต่ต้องขายผ่านนายหน้า ในศาสนาแนวเทวนิยมก็ยิ่งเห็นชัดในเรื่องที่ท่านสอนว่ามนุษย์ไม่มีเสรีภาพที่จะทำดี

ด้วยตนเอง ศาสนาคริสต์นั้นยุคหนึ่งเน้นคำสอนเรื่อง “นอกศาสนา-จักรไม่มีความรอด” มาก เวลานี้แม้จะลดน้ำหนักลง แต่ก็ยังเชื่อเช่นนั้นอยู่ นำคิดนะครับว่า หากเป็นเช่นนั้นจริง ศาสนาก็น่าเกลียดที่ทำตัวเป็นผู้รับเหมาสัมปทานผูกขาด เราๆท่านๆจะเป็นคนดีแบบเอกชนไม่ได้ ต้องไปเข้าพวกกับท่านเสียก่อนจึงจะเป็นคนดีที่จะรอดได้ (รอดหมายถึงไปอยู่ในสวรรค์กับพระเจ้า) ตะกี้ผมอุปมาเรื่องชาวนาชายข้ามผ่านคนกลาง พอมาตรงนี้ก็น่าจะอุปมาได้กับผมมีมอเตอร์ไซค์เก่าๆ อยากเอาไปขับรับจ้างเอาคนเข้าซอยก็ไปเจอวินที่เขาได้สัมปทานอยู่ ผมต้องไปเข้าพวกก่อน จ่ายให้เขาก่อน จึงจะวิ่งมอเตอร์ไซค์ได้ ศาสนาอิสลาม ยูดาห์ ฮินดู ก็คิดแนวเดียวกันนี้ สรุปคือตามศาสนาแนวเทวนิยมทั้งหมด คนเราดีด้วยตนเองไม่ได้ เพราะผิดหลักสัมปทาน สัมปทานแห่งความดีและความรอดนี้ศาสนาเหล่านี้จะสอนว่าพระเจ้าเป็นเจ้าของ มีนักบวชในศาสนาทำหน้าที่เก็บหัวคิว ฟังดูน่าเศร้าไหมครับ ผมอาจใช้ภาษาที่ชวนให้เศร้า แต่ผมคิดว่าเนื้อหาเป็นอย่างนั้นจริงๆ ต้องกราบขออภัยท่านที่อยู่ในศาสนาที่ข้อเขียนนี้ของผมอาจกระทบความรู้สึกของท่าน ผมเขียนด้วยความหวังดี ศาสนายังมีด้านอื่นที่ดีๆเยอะ ในทุกศาสนานั้นแหละครับ แต่ด้านที่แย่งก็มีไม่น้อย เรามาช่วยกันคิดว่าจะปรับหรือขจัดด้านที่แย่งออกไปจากศาสนาของเราได้อย่างไร ดีไหมครับ

ผมนั้นคิดว่าเมื่ออ่านโลกผ่านอายตนะดังที่กล่าวในตอนต้นแล้ว ไม่มีข้อมูลใดที่จะบอกเราได้ว่า จักรวาลนี้มีระบบสัมปทานความดีหรือความรอดตามที่ศาสนาอ้าง ดังนั้น ข้อเสนอแรกของผมเพื่อให้ท่านผู้อ่านช่วยพิจารณาก็คือ “เรามาล้มสัมปทานปลอมๆเหล่านี้กันดีไหมครับ” ที่ผมเรียกระบบการผูกขาดความดีและความรอดแบบนี้ว่า “ระบบสัมปทานปลอมๆ” ก็เพราะผมเชื่อว่าลึกลงแล้วพระ

ศาสนาในศาสนาต่างๆที่เป็นผู้ให้กำเนิดศาสนาเหล่านั้นท่านจะต้องไม่เห็นด้วยกับระบบเหล่านี้อย่างแน่นอน เนื่องจากท่านเหล่านี้ตามที่ผมศึกษาเป็นผู้มีน้ำใจกว้างขวางและเคารพเสรีภาพของปัจเจกบุคคลมาก ศาสนานั้นเกิดไม่ได้ดอกครับหากไม่มีพระศาสดาที่เป็น “กบฏ” ต่อระบบความคิดเดิม พระพุทธเจ้า พระเยซู พระมุฮัมมัด นั้นท่านเหมือนกันอย่างหนึ่งคือเป็นผู้ที่อ่านโลกในแนวทางใหม่ของท่าน แล้วเห็นว่าระบบการอ่านเดิมไม่มีเหตุผล ท่านจึงออกมาก่อตั้งระบบการอ่านโลกอย่างใหม่ คนเช่นนี้ผมไม่คิดว่าท่านจะเป็นผู้สร้างระบบสัมปทานความดี ความรอด หรือความถูกต้องเสียเอง เพราะชีวิตท่านต่อสู้ทำทนายเรื่องพวกนี้มาก่อน

จะอย่างไรก็ตาม ศาสนาในรูปของสถาบันทางวัฒนธรรมและความคิดนั้นเป็นสิ่งที่ผมเคารพและเห็นประโยชน์อยู่มาก การที่ผมมาเชิญชวนให้เลิกล้มระบบสัมปทานตามที่กล่าวข้างต้นโปรดอย่าได้เข้าใจว่าผมมาเชิญชวนให้ต่อต้านศาสนานะครับ ผมนั้นส่วนตัวเป็นชาวพุทธครับ ไปวัด ทำบุญ ใส่บาตร ซอบทอดผ้าป่าและกฐิน ในศาสนาอื่นผมก็พิจารณาตัวต่อท่านที่ผมรู้จักไม่ว่าจะเป็นคุณพ่อในศาสนาคริสต์ หรือท่านอิหม่ามในศาสนาอิสลาม ว่า “มีอะไรให้ผมช่วยบอกเลยนะครับ ผมยินดีทำงานให้แก่ศาสนา ไม่เฉพาะพุทธศาสนาที่ผมสังกัดเท่านั้น” ที่ผมยังใช้ชีวิตสนิทสนมกับศาสนาอยู่เช่นนั้นเพราะผมคิดว่าศาสนาในรูปของสถาบันนั้นเป็นพัฒนาการที่ดำเนินมายาวนาน เราไม่มีทางล้มเลิกสิ่งเหล่านี้ได้หรอก และที่สำคัญคือ ไม่มีเหตุผลที่จะยกเลิก สิ่งที่เราควรทำกับศาสนาคือ “ปรับปรุงให้ดีขึ้น” ไม่ใช่ “ล้มล้าง”

ผมนั้นมีหลักการของผมเรื่องการตรวจสอบด้วยอายตนะตามที่กล่าวในตอนแรก และจากหลักนั้นเมื่อแปรสภาพมาเป็นหลักการ

ครองชีวิตผมก็จะยึดเอาการตรวจสอบได้ด้วยอายตนะเป็นหลัก ที่ผมทำบุญให้แก่วัดและพระสงฆ์นั้นผมมีเหตุผลที่ตรวจสอบได้ คือผมคิดว่าสังคมจะต้องมีผู้เข้ามาบวชเพื่อแสดงว่าการใช้ชีวิตที่ประเสริฐกว่าชาวบ้านธรรมดาเป็นอย่างไร เราต้องการบุคคลเช่นนี้เพื่อเป็นครูของเรา ท่านไม่มีอาชีพ เราก็ต้องอุปถัมภ์ท่าน นี่คือเหตุผลที่ผมคิดว่าอธิบายได้ ผมไม่เคยคิดหวังว่าจะได้ไปสวรรค์เพราะการทำบุญ ไม่เคยคิดจริงๆ เพราะอะไรหรือครับ ก็เพราะผมไม่แน่ใจว่าสวรรค์หรือชาติหน้าจะมีจริงหรือไม่ สมมติว่าผมไปทำงานช่วยพี่น้องคริสต์หรือมุสลิม ท่านนักบวชในศาสนาเหล่านี้อาจบอกผมว่า “พระเจ้าจะเห็นทุกสิ่งที่คุณทำ” ผมก็จะรับพรนั้น แต่ไม่คิดว่าที่ผมทำอย่างนั้นเพื่อพระเจ้า ผมทำเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันนี้แหละ เพราะอะไรผมจึงคิดอย่างนั้น คำตอบก็ง่ายๆครับ ผมไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับพระเจ้า แต่สำหรับเพื่อนมนุษย์ ผมมีข้อมูลเต็มไปหมดชีวิตเราควรอุทิศให้แก่สิ่งที่เรามีข้อมูล—ผมคิดอย่างนั้น

อย่างที่ผมกล่าวในตอนต้น ศาสนานั้นโดยรูปแบบเป็น “ของสำเร็จรูปแล้ว” อย่างหนึ่ง ซึ่งเหมาะกับคนโดยส่วนใหญ่ที่อาจขี้เกียจ ไม่มีหัว หรือไม่มีเวลา มานั่งอ่านโลกด้วยตนเอง ของสำเร็จรูปนั้นไม่ได้แปลว่าไม่ดีนะครับ ยาที่เรากิน เสื้อผ้าที่เราใส่ บ้านที่เราอาศัย คอมพิวเตอร์ รถยนต์ เป็นต้น ล้วนแล้วแต่เป็นของสำเร็จรูปทั้งสิ้น และเราก็เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีประโยชน์ ศาสนาในรูปชุดความคิดความเชื่อที่สำเร็จมาแล้วนั้นก็มิมีประโยชน์มากในแง่นี้ หากไม่มีศาสนาที่สำเร็จรูปมาแล้วนี้ คนที่ชีวิตมีปัญหาจำนวนมหาศาลในโลกก็ย่อมจะเคืองกว้าง ไม่มีที่พึ่ง เพราะเหตุนี้แหละครับ ผมจึงเสนอว่า การคิดจะล้มล้างศาสนานั้นไม่ใช่ความคิดที่ฉลาดเลย

เมื่อหลายปีก่อน มีการล้มมนานานาชาติ เกี่ยวกับเรื่องทาง

ศาสนานี้แหละที่เอแบค ผมเขียนบทความเรื่องหนึ่งไปเสนอชื่อ “*Religion as Yourself*” บทความนี้ต่อมาก็พิมพ์อยู่ในหนังสือรวมบทความที่เสนอคราวนั้น ใจความสำคัญของบทความนี้คือ ผมคิดว่าศาสนาในรูปของสถาบันนั้นเนื่องจากก่อกำเนิดและพัฒนาในสังคมใดสังคมหนึ่งยาวนาน ในแง่นี้ศาสนาก็ใกล้ชิดกับชีวิตของผู้คนในสังคมนั้นมาก สิ่งที่เหมาะสมกับชีวิตคนในสังคมหนึ่งไม่มีอะไรดีไปกว่าสิ่งที่พัฒนาในสังคมนั้นอย่างยาวนาน ดังนั้นศาสนาพุทธย่อมเหมาะกับคนเอเชีย ศาสนาอิสลามเหมาะกับคนตะวันออกกลาง ศาสนาคริสต์เหมาะกับคนตะวันตก เราควรมาช่วยกันคิดว่า จะหาทางทำให้ศาสนาของเราในแต่ละท้องถิ่นเป็นประโยชน์สูงสุดแก่เรา มีโทษน้อยที่สุดแก่เรา ได้อย่างไร

จะอย่างไรก็ตาม ศาสนาในรูปของสถาบันนั้นเนื่องจากต่างคนต่างเกิดและต่างคนต่างพัฒนา สมัยที่ยังไม่รู้จักกันก็ไม่มีปัญหา แต่พอโลกแคบเข้า เราก็มารู้จักกัน แล้วเราก็ขัดแย้งกัน ปัญหานี้ผมเสนอทางแก้ว่า ยังมีศาสนาอีกแบบหนึ่งที่อยู่เหนือความขัดแย้งตามที่กล่าว ผมเรียกศาสนานี้ว่า “ศาสนาก็คือตัวคุณนั่นแหละ” ศาสนาที่ว่านี้เกิดจากความว่างเปล่าไม่ได้ ศาสนาในแง่ที่เป็นสถาบันคือสิ่งที่ผมคิดว่าจะป็นฐานให้กับศาสนาอย่างที่สองนี้ ดังนั้นเราควรศึกษาพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู เป็นต้นให้ดี เพราะนั่นคือศาสนาของบรรพบุรุษเรา จากนั้นให้พยายามใช้ปัญญาของตนพิจารณาวิเคราะห์หรือแม้กระทั่งวิจารณ์ข้อบกพร่องในศาสนาอย่างที่เป็นสถาบันนั้น สำหรับผม ปัญญาที่ว่านี้ก็คือความคิดอ่านที่มาจากการใช้อายตนะเป็นรากฐานตามที่ผมกล่าวมาทั้งหมดในบทความนี้

ศาสนานั้นไม่สนใจเงิน คนมีศาสนาก็จะเป็นคนที่เงินไม่มีอิทธิ-

พลต่อชีวิตของเขา ศาสนาที่ว่านี้ผมหมายถึงศาสนาที่เกิดจากการต่อยอดทางความคิดแบบเป็นตัวของตัวเองแล้วนะครับ ศาสนาอย่างที่เป็นสถาบันและเป็นผู้รับสัมปทานนั้นไม่แน่ว่าจะไม่สนใจเงิน วัดพระธรรมกายนั้นสอนเน้นอยู่สองเรื่องคือ “บุญ” กับ “รวย” และสองสิ่งนี้ทางวัดเห็นว่าต้องมาด้วยกัน ดังนั้นสาธุชนที่ไปวัดก็จะได้รับการแนะนำว่า “จงหมั่นทำบุญจนเป็นนิสัย” เพื่อว่า “จะได้รวย” เมื่อรวยแล้วก็เอาความรายนั้นมาป้อนเป็นต้นทุนคือบุญรอบใหม่ เพื่อจะได้รวยๆยิ่งขึ้นไป

ผมนั้นไม่มีปัญหาเกี่ยวกับคำสอนเช่นนี้ และพบว่าคนที่ไม่ชอบวัดพระธรรมกายควรทราบด้วยว่าทัศนคติของทางวัดเช่นนี้ไม่ใช่ว่าทางวัดคิดเอง มีวรรณกรรมในยุคอรรถกถาจำนวนมากรองรับ ก็แปลว่าทัศนคติเรื่อง “บุญทำให้รวย รวยแล้วทำบุญต่อเพื่อจะได้รวยยิ่งขึ้นไป และรวยอย่างถาวร” มีมานานแล้ว แต่ไม่น่าจะมีในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าท่านละวังมาอยู่ป่า ถ้าท่านสอนเรื่องรวยท่านก็สอนแย้งตัวท่านเอง เศรษฐีที่สนับสนุนพระองค์นั้นมักเป็นเศรษฐีเพราะมรดก คนเช่นนี้เกิดมาก็รวยแล้ว ไม่ใช่คนที่มาวัดแล้วเอาคำสอนจากวัดไปสร้างตัวอย่างสมัยนี้

ผมนั้นแม้ไม่ใช่คนที่มีศาสนาอย่างเข้มข้นในตัว แต่ก็เห็นว่าการหาเงินนั้นเป็นกิจกรรมที่เราควรสอบสวนอยู่เสมอๆว่า “มากไปไหม” เพราะเวลาในชีวิตเรามีจำกัด ถ้าหาเงินมากเกินไปก็จะกินเวลาสำหรับเอาไปทำเรื่องอื่น ถ้าผมสนใจจะหาเงิน ผมคงไปเสนอโครงการวิจัยให้กับหน่วยงานอย่าง “สกว” แล้วรับทุนมาทำ เงินก็ได้ งานก็ได้ แต่ที่ไม่ทำอย่างนั้นก็เพราะคิดว่าทำวารสาร “ปัญญา” สนุกกว่ากันเยอะ คนเราถ้าตัดเรื่องเงินออกไปจากชีวิตได้ตามสมควร จะว่างและมีเวลาทำสิ่งที่อยากจะทำ และทราบไหมครับว่า

ความสุขจากการได้ “ทำ” ประณีตและอยู่ยาวนานกว่าการ “เสพ” เงินนั้นเราหาмаเพื่อใช้ซื้อของสำหรับเสพ ความสุขจากการเสพก็สั้นๆเท่ากับระยะเวลาที่เสพ แต่ความสุขอันเกิดจากการทำงานที่ตนรักอยู่ยาวนานกว่าครับ พระท่านเรียกว่า “ปีติ” ที่แปลว่าปลื้มใจอะไรทำนองนั้น

Adam Smith เจ้าพ่อลัทธิทุนนิยมเขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “*The Theory of Moral Sentiments*” ตอนหนึ่งว่า เราอย่าได้อิจฉาคนรวยๆ เลย เพราะเอาเข้าจริงคนรวยก็สะสมได้แต่ “อำนาจซื้อ” เท่านั้นแหละ เวลากินใช้ “ของจริง” ก็กินใช้ไม่ต่างจากเรา ตายไปแล้วก็เอาอำนาจซื้อนั้นติดตัวไปไม่ได้ ต้องตกเป็นสมบัติผัดกันชมให้คนอื่น ที่ต่อไปก็ต้องตายแล้วทิ้งสมบัติไปเหมือนกัน Smith นั้นก็อ่านโลกเช่นเดียวกับนักคิดคนอื่นๆ และผลที่สำคัญอันหนึ่งของการอ่านโลกของนักปรัชญาท่านนี้ก็คือ ท่านผู้นี้บอกว่า ไม่ต้องหวังว่าระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เกิดตามธรรมชาติจะทำให้ใครได้มากได้น้อยกว่าใคร เพราะธรรมชาติมีระบบจัดการเพื่อให้เกิดความสมดุลในความหมายที่ว่า โดยรวมทุกคนจะได้ไม่ต่างกันมากนัก Smith เรียกระบบการจัดการเพื่อให้เกิดความสมดุลตามธรรมชาตินี้ว่า “an invisible hand” ที่เราแปลกันแพร่หลายว่า “มือที่มองไม่เห็น” ตอนนี้ผมกำลังอ่านหนังสือเล่มใหม่ของท่านผู้นี้อยู่ เพื่อประกอบการเขียนหนังสือเล่มใหม่ ที่จวนจะเสร็จแล้ว พบว่า แนวคิดในการอ่านโลกของท่านผู้นี้โดยเฉพาะในทางเศรษฐศาสตร์การเมืองทำให้ผมต้องคิดทบทวนในหลายเรื่อง หนึ่งในนั้นก็คือเรื่อง “ธรรมชาติไม่อนุญาตให้ใครได้มากหรือน้อยกว่าใคร” ที่กล่าวข้างต้น

เอาเข้าจริง การอ่านโลกอย่างละเอียดอาจทำให้เราถามว่า “ตก

ลงคนที่หาเงินงกๆอยู่ตลอดชาตินั้น ฉลาดหรือไม่” ที่ถามเช่นนี้ เพราะเรารู้ว่า คนเรานั้นกินใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้จำนวนหนึ่งเท่านั้นแหละ สมมติว่าเศรษฐีท่านหนึ่งท่านกินใช้ตามสบายๆตลอดชีวิตคิดเป็นเงินประมาณ ๑๐๐ ล้าน (สมมติว่าตอนนี้ท่านผู้นี้อายุ ๖๐ แล้ว สมมติต่อว่าท่านอาจอายุยืน ๘๐ ท่านก็เหลือเวลาในชีวิตอีก ๒๐ ปี คิดเป็นจำนวนวันได้ ๗,๓๐๐ วัน วันหนึ่งท่านกินใช้เป็นเงินประมาณ ๑๔,๐๐๐ บาท วันที่ท่านตายเงิน ๑๐๐ ล้านนั้นก็หมดพอดี) แต่เวลานี้ท่านมีอยู่ ๑๐๐,๐๐๐ ล้าน (ที่แปลว่า ท่านใช้วันละล้านก็จะหมดเพียง ๗,๓๐๐ ล้านเท่านั้นเอง เหลืออีกตั้งบานเบอะ) ที่เกินมานั้น Smith บอกไม่มีความหมาย เพราะเงินเป็นเพียงอำนาจหรือเครดิตที่จะเกิดผลจริงก็เมื่อแปรไปเป็นของจริงอันได้แก่สินค้าแล้วเท่านั้น ดังนั้นที่เก็บไว้ในการครอบครองของท่านเศรษฐีนั้นที่เกินไปกว่าที่จะกินจะใช้จริงก็เป็นเพียงความว่างเปล่าเท่านั้นแหละ นี่ไงครับ การทำงานของ “มือที่มองไม่เห็น” Smith พุดตืดตลกในหนังสือเล่มข้างต้นว่า “ท้องคนไม่ได้โตตามกิเลสนะครับ” ผมอ่านแล้วก็ขำ การสะสมเงินจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ ล้านนั้นอธิบายได้อย่างเดียวครับว่าทำตามกิเลส แต่คนที่สะสมท้องก็ไม่โตขึ้นตามความอยาก เขาก็กินได้เท่าที่คนอื่นจะกินได้ ก็น่าคิดว่า คนพวกนี้เขาคิดเรื่องง่ายๆอย่างนี้ไม่ออกหรือไง

-๓-

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า เมื่อผมไม่เชื่อเรื่องชาติหน้าหรือเรื่องการให้ผลของกรรม อย่างที่ศาสนาสอน ชีวิตจะไม่แห้งแล้งหรือ ผมขอเรียนว่า ผมไม่เคยบอกว่าผมไม่เชื่อเรื่องเร้นลับเหล่านี้ ผมเพียงแต่พูดว่า “ผมไม่มีข้อมูล” เท่านั้นเอง ซึ่งก็แปลว่าสำหรับ

ท่านที่ใช้ความเชื่อเหล่านี้หล่อเลี้ยงชีวิตให้สดชื่น มีหวัง ผมย่อมต้องเคารพ จะอย่างไรก็ตาม เมื่อใช้เหตุผลจนเคยชินเป็นนิสัย ผมพบว่าบางทีอะไรๆก็ “หลุดหาย” ไปจากชีวิตเราได้เหมือนกัน ผมนั้นเวลานี้ไม่สนใจเรื่องชาติหน้า เรื่องกรรม เรื่องอะไรอีกสารพัดที่อยู่ในแนวเดียวกันนี้ เพราะผมคิดว่าผมสามารถตั้งโจทย์ชีวิตให้กับตัวเองได้ และจากโจทย์ที่ว่านั้นผมก็สามารถทำชีวิตให้สดชื่นรื่นรมย์ได้ ไม่แพ้ท่านที่ใช้ประโยชน์จากความเชื่อทางศาสนา ต่อไปนี้คือบางสิ่งที่ผมเชื่อและทำอยู่

(๑) ถ้าผมคิดจะทำอะไรก็ตามที่อาจเรียกได้ว่าเป็นความดี ผมจะทำตรงๆ คือทำสิ่งนั้นกับผู้ที่ผมคิดว่าควรทำกับเขาตรงๆ โดยไม่ต้องผ่านตัวกลางอะไรทั้งนั้น เว้นเสียแต่ว่าตัวกลางนั้นจะเป็นเรื่องทางกายภาพ ไม่ใช่เรื่องทางศีลธรรม ยกตัวอย่างเช่น ไม่ว่าใครจะบอกว่าช่วยหมาได้บุญน้อยกว่าช่วยคน ถ้าผมพบว่าหมาบางตัวที่ผมเห็นกำลังเป็นทุกข์อยู่ ผมก็จะช่วยตามที่สามารถกระทำได้ กับคนก็เช่นเดียวกัน หน่วยงานบางอย่างเช่น “มูลนิธิ” ที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือสัตว์หรือคนยากจนผมถือว่าไม่ใช่ตัวกลาง เพราะไม่มาบอกเราว่าทำดีผ่านเขาเท่านั้นจึงจะดี ดังนั้นบางครั้งเมื่อมีเงิน ผมก็เจียดบริจาคให้กับหน่วยงานเหล่านี้ และที่ทำอย่างนั้นไม่หวังบุญกุศลอะไรทั้งสิ้น ทุกอย่างเกิดง่ายๆว่า “มีผู้เดือดร้อน เราช่วยได้เราก็ช่วย”

(๒) แม้ผมจะยอมรับว่าลึกๆนั้นมนุษย์และสัตว์ทุกผู้ทุกนามย่อมมีความเป็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง ผมก็พยายามที่จะเอาชนะความรู้สึกที่ว่านั้นเท่าที่จะทำได้ เหตุผลก็มาจากการที่ผมสังเกตผู้คนและตัวเองว่า กลไกการทำอะไรเพื่อเราเองนั้นอาจเป็นกลไกเบื้องต้นที่ธรรมชาติใฝ่ไว้ให้กับเราเพื่อให้เราใช้ในการเอาตัวรอด แต่เมื่อใดก็

ตามที่เราอยู่ในสถานะที่รอดแล้ว และมีทางที่จะทำให้คนอื่นที่ไม่แน่ว่าจะรอดได้รอดเหมือนเรา เราจะมีความสุขใจ เรื่องนี้ว่าไปแล้วนักปรัชญาที่เชื่อใน “ศาสนาตามธรรมชาติ” เช่น David Hume (ซึ่งเป็นคนมีอิทธิพลทางความคิดต่อ Adam Smith มาก—ผมเชื่อว่าแนวคิดเรื่อง “มือที่มองไม่เห็น” ของ Smith ก็น่าจะมาจากเรื่อง “ศาสนาตามธรรมชาติ” ของ Hume นี้แหละ) ก็พูดเอาไว้ในงานเขียนของตน ผมมองมนุษย์ว่าเกิดมาพร้อมใจที่เอื้ออารีต่อผู้อื่นตามสมควร ที่เราดูเหมือนเห็นแก่ตัวก็เพราะตอนนั้นเรายังหิวอยู่รอให้อิ่มชิครับ เราจะเริ่มมองเห็นคนอื่น

(๓) ผมไม่ทราบก่อนที่เราจะมาเกิดในโลกนี้ เราเคยเกิดมาก่อนหรือไม่ หากเคย เคยเกิดเป็นอะไร และเกิดที่ไหน อันนี้เราไม่ทราบ และผมก็ไม่ทราบอีกว่าเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว เราจะได้เกิดอีกหรือไม่ หากเกิดอีก จะเกิดเป็นอะไร เกิดที่ไหน ที่นั่นอยู่ห่างจากโลกเราไปไกลเพียงใด จะมีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ทะเล ชุนเขา แม่น้ำ ทุ่งหญ้า สายหมอก ดอกกระเจียว เขียดขาคำ... อย่างที่พบในโลกนี้หรือไม่... เราก็ไม่ทราบ... แต่ที่ทราบแน่ๆคือ “เรากำลังมีชีวิตอยู่ในโลกใบนี้” ว่าไปแล้ว ผมชอบโลกนี้มาก เคยนั่งปั่นจักรยานไปในถนนที่โล่งๆของหมู่บ้านในคืนเดือนมืด แล้วคิดว่า ดวงดาวที่มองเห็นระยิบระยับอยู่ไกลโพ้นนั้นจะมีสักดวงไหมหนอที่มีคนกำลังนั่งปั่นจักรยานแบบเดียวกับผมนี้แล้วสงสัยอะไรคล้ายๆกันนี้ เมื่อรู้สึกว่าคุณโลกนี้น่าอยู่ เพราะมีดอกไม้ สายลม ปรัชญา ศาสนา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ผู้คน ถนน ทะเลทราย ดิกรามบ้านช่อง การวิวาทขัดแย้ง... ก็รู้สึกใจหายเหมือนกันเมื่อมานั่งนึกว่าอีกไม่นานตนเองก็ต้องลาจากจากสถานที่แห่งนี้ไปแล้ว ผมนี่ตอนนี้อายุก็ไม่น้อย อายุในทางชีววิทยาคือตามที่เกิดจริงก็ ๕๕ ปี

(เกิด ๒๕๐๐) แต่ตามกฎหมาย (คือตามทะเบียนบ้าน) อายุ ๕๖ (นายทะเบียนเขาเพิ่มให้ว่าเกิดปี ๒๔๙๙) ถ้าผมมีอายุอยู่ต่อไปอีก เป็น ๙๕ ปี ผมก็จะเหลือเวลาในชีวิตอีก ๒๐ ปี หรือ ๗,๓๐๐ วัน ซึ่งว่าไปแล้วก็ไม่นานนัก ผมไม่ทราบท่านผู้อื่นนึกถึงวันที่ตัวเองจะตายแล้วจะรู้สึกอย่างไร ผมนั้นคิดถึงเรื่องนี้บ่อยๆ จนอาจกล่าวได้ว่าสิ่งหนึ่งที่วนเวียนมาในความคิดอยู่เสมอก็คือเรื่องวันที่ตนเองจะไม่ได้อยู่ในโลกใบนี้แล้ว แรกๆที่คิดก็รู้สึกลึกลับๆว่าทำไมชีวิตต้องเป็นอย่างนี้ แต่คิดไปคิดมาก็รับว่าที่ตรงตายนั้นชอบแล้ว ไม่อย่างนั้นคนที่เกิดมาใหม่เขาก็ไม่มีดินจะอยู่ซิ สำหรับผม วันที่เราตายนั้นเราพอมีประสบการณ์บางอย่างบอก เราหลับทุกคืน เมื่อหลับ ทุกอย่างก็หายไปหมด ไม่มีตัวเรา ไม่มีโลก ไม่มีอะไรทั้งนั้น เมื่อตื่นอีกทีในตอนเช้าจึงรู้ว่ามึนงง เหล่านี้ ความตายก็คือการนอนหลับแล้วไม่ตื่นอีกเลย... นึกภาพออกไหมครับ ผมนึกออก เพราะนึกออกจึงชินแล้วว่าหากจะตายวันใดก็ไม่เห็นเป็นปัญหา คิดไปคิดมาก็เริ่มเข้าใจที่พระพุทธเจ้าท่านสอนว่าอดีตและอนาคตไม่ต้องไปสนใจมันก็ได้ เพราะเรามีปัจจุบันที่ควรค่าแก่การสนใจมากกว่าอยู่แล้ว แทบจะพูดได้ว่าเวลานี้ชีวิตผมอยู่กับ “วันนี้” ผมไม่วางแผนชีวิตมานานแล้ว อยู่แบบวันต่อวัน ตื่นเช้ามาก็รู้ว่ารอดตายไปอีกวันแล้ว และก่อนจะหลับก็จะเตือนตัวเองว่า “อย่าลืมปิ่นวารสารนะพ่อมหาจำเริญ ท่านแฟนานูแฟนรอแก้วมาหลายเดือนแล้ว”

(๔) “คุณค่าของชีวิตมีไหม หากมีคืออะไร” นี้เป็นคำถามหนึ่งที่สำคัญมากในทางศาสนาและจริยศาสตร์ ผมไม่มีคำตอบสำหรับคำถามนี้ และไม่คิดว่าจะต้องแสวงหาคำตอบที่สมบูรณ์ครบถ้วนเสียก่อนเราจึงจะมีชีวิตที่มีค่าได้ ผมอ่านหนังสือบางเล่มที่ท่านอาจารย์สุทัสสา อ่อนค้อมท่านฝากลูกศิษย์เอามาให้ ที่ปกหลังท่าน

เขียนเล่าประวัติท่านเองแล้วบอกว่าสิ่งที่ท่านมุ่งหวังในชีวิตนี้คือ เป็นพระโสดาบัน ผมคบหากับท่านมานาน ท่านอาจารย์เป็นคนน่ารัก โรแมนติก เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด อ่านพบข่าวท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์อาพาธท่านก็ร้องห่มร้องไห้ต่อหน้าผม สำหรับท่าน การเป็นพระโสดาบันคงมีค่ามาก แต่สำหรับผมการมีชีวิตที่สมบูรณ์นั้นเป็นสิ่งที่ผมสงสัยว่า (๑) มีได้หรือ (๒) ถ้ามี ผมจะสนใจไหม คำตอบคือแม้มี ผมก็คงไม่สนใจ ชีวิตตามสภาพที่เขามอบมาให้ฉันี่ผมคิดว่าดีพอสมควรแล้ว เหมือนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่เขาตั้งค่าเริ่มต้นให้แล้วเราเห็นว่าไม่ต้องไปปรับแต่งก็ใช้ได้แล้วแหละ ศาสนานั้นบางทีก็ปรับแต่งโปรแกรมชีวิตเราลงในทางที่ผมคิดว่าต่ำกว่าค่าตั้งต้นที่เขาใส่ไว้ให้ ยกตัวอย่างเช่น เวลาได้กินของอร่อยๆ เช่นชา หรือกาแฟ เรารู้เลยว่าลิ้นของเราถูกออกแบบไว้เพื่อให้รับรู้ของดีๆ อย่างนี้แหละ คนที่เขากินเหล้าอย่างมีวัฒนธรรมเช่นในหลายประเทศในยุโรปเขาก็รู้สึกว่เหล้าเป็นของดีของดีเช่นนี้มิได้กินครับ แต่ศาสนาบอกว่าให้เว้น กามารมณ์นั้นก็อีกอย่างที่ผมเห็นว่าเขาใส่มาให้เท่ากับที่ใส่มานั้นเหมาะแล้ว ไม่ต้องไปปรับลดอะไรมันหรก ผมไม่เคยสอนลูกว่า “อย่าดูหนังโป๊นะลูก” ที่จริง ผมไม่พูดอะไรทั้งนั้น อยากให้เขาเรียนรู้ว่าหนังโป๊ก็เหมือนของอย่างอื่นในโลกที่ย่อมมีทั้งชนิดเลิศและเลว อยากให้เขาค้นคว้าด้วยตัวเองจนรู้ว่าหนังโป๊ดีก็มีและเราควรดู ถ้าคิดจะเป็นพระอริยะ เราก็ต้องไม่ดูหนังโป๊ ไม่กินเหล้า ซึ่งผมคิดว่าท่านใดจะแลกกี่ตามใจ แต่ผมยังไม่อยากแลก

(๕) ชีวิตนั้นสั้น และไม่รู้ว่าจะมีอะไรยืนยาวต่อไปจากชีวิตของเราหรือไม่ ก็คงมี ไม่อย่างนั้นเวลานี้เราคงไม่พูดถึงพระพุทธเจ้า มหาตมา คานธี ไลน์สไตน์ นิวตัน ดาร์วิน มาร์กซ์ เป็นต้น แต่สิ่งที่

ยืนยาวออกไปนั้นก็สำหรับคนอื่นเท่านั้น เจ้าตัวไม่รู้ไม่เห็นเนื่องจากตายไปแล้ว ว่าไปแล้ว หากเอาตัวเราเป็นตัวตั้ง แม้ชีวิตจะสั้นและไม่แน่นอน เราก็ควรเข้าใจว่านี่คือสิ่งที่มีค่าที่สุดที่อยู่ในมือของเรา ฉมนั้นแม้จะรับว่าชีวิตมีความผูกพันกับบางสิ่งมากเช่นครอบครัว และหากเกิดอะไรขึ้นกับสิ่งที่ตนรักมากๆ อย่างนี้ ชีวิตก็คงเสียหายไปมาก กระนั้นก็ตาม ความเชื่อที่ว่าชีวิตคือสิ่งที่มีค่าที่สุดที่อยู่ในกำมือของเราก็น่าจะช่วยให้ฉมมีความยับยั้งชั่งใจที่จะไม่ฆ่าตัวตาย ฉมเชื่ออย่างนั้น ในบั้นปลายชีวิต เป็นไปได้ที่เราท่านส่วนใหญ่หรือทั้งหมดในโลกจะอยู่อย่างเงิบเหงา เมื่อลูกๆ ย้ายออกไปจากเราหมดแล้ว เหลือเราสองตายายที่วันหนึ่งก็อาจเหลือเพียงตาหรือยายกับหมาหรือแมวในบ้านที่ว่างๆ โโล่งๆ เราต้องเตรียมใจรับสภาพที่วันนั้น ฉมหาทงออกพบแล้ว ความเหงานั้นเกิดเมื่อเราอยู่คนเดียว ชีวิตทางกายภาพของเรานั้นต้องโดดเดี่ยวเข้าสักวันอยู่แล้ว ตามที่กล่าวข้างต้น แต่ชีวิตในทางสังคมเราทำให้ไม่โดดเดี่ยวได้ ที่ฉมทำวารสารนี้ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้ตัวเองมีเพื่อนฝูงในทางความคิด วันหนึ่ง เมื่อลูกย้ายออกไปจากบ้านแล้ว และสมมติว่าภรรยา ก็จากไปแล้ว หากฉมมีแรงพอ ก็อาจตื่นเช้ามา ชงกาแฟมานั่งกินกับขนมปังปิ้ง อ่านข่าวจากอินเทอร์เน็ต พาหมาออกไปเดินเล่น แล้วก็เข้าบ้านมาทำงานของฉมไป ซึ่งก็คือการพาตัวเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสังคม คุณค่าของชีวิตนั้นหากจะมีฉมคิดว่าคงอยู่ที่การที่เราได้ข้องเกี่ยวแลกเปลี่ยนกับคนอื่นในทางสร้างสรรค์ เป็นมิตร และไม่หวังผลกำไรตอบแทน

(๖) ในบรรดาสิ่งที่ทำให้ฉมรู้สึกเศร้าใจได้มากนั้น มีเรื่องหนึ่งคือความขัดแย้งของผู้คนแบบที่กำลังเกิดในบ้านเราเวลานี้ เราน่าจะมานั่งนึกกันว่า ชีวิตมันเป็นของชั่วคราว การเมืองแบบที่เราเข้าใจเวลา

นี่ไม่มีคุณค่าพอที่จะเสียสละชีวิตให้มากปานนี้ คนสำคัญๆที่เป็นหัวใจของความขัดแย้งในบ้านเราเวลานี้ว่าไปแล้วก็น่าจะอยู่ต่อไปอีกไม่กี่ปี ท่านเหล่านี้น่าจะคิดได้ น่าจะปลงได้ ผมไม่ทราบว่าคุณๆท่านเหล่านี้รู้สึกอย่างไร แต่สำหรับผม อยากเชิญชวนคนประเภทตัวเล็กตัวน้อยที่จะตายก่อนใครอื่นเมื่อมีการชุมนุมทางการเมืองว่าเรามาไตร่ตรองเรื่องนี้กันจริงจังดีไหม มีที่ที่น่าจะไปอยู่มากมายในแผ่นดินนี้มากกว่าท้องถนน อยู่บ้านก็แสดงพลังได้หากมีปัญญา ความขัดแย้งแบบออกมาตามท้องถนนนั้นผมคิดว่าเกิดได้ไม่รู้จบสิ้น ตราบเท่าที่เราไม่ถามตัวเองว่าอะไรคือสิ่งสำคัญก่อนหลังในชีวิต ผมไม่ทราบว่า คนบางคนที่วันๆจมอยู่กับเว็บไซต์ “ผู้จัดการ” หรือ “ประชาไท” เขียนข้อความด่าว่าคนที่ตนเกลียดแบบไม่จำกัด เพดานอารมณ์ ชีวิตท่านมีเพียงเท่านั้นหรือ แน่นอนครับ เว็บไซต์เหล่านี้บางส่วนมีประโยชน์ ควรเข้าไปอ่านไปศึกษา และไม่ควรถูกเข้าไปเฉพาที่ตนเป็นสาวกอยู่เท่านั้น จริงๆแล้วเราไม่ควรเป็นสาวกของใคร ไม่ว่าทักษิณ สุนธิ จำลอง จตุพร เหวง หรือวีระ ชีวิตเรามีค่ามากกว่าที่จะมาเป็นสาวกของคนเหล่านี้

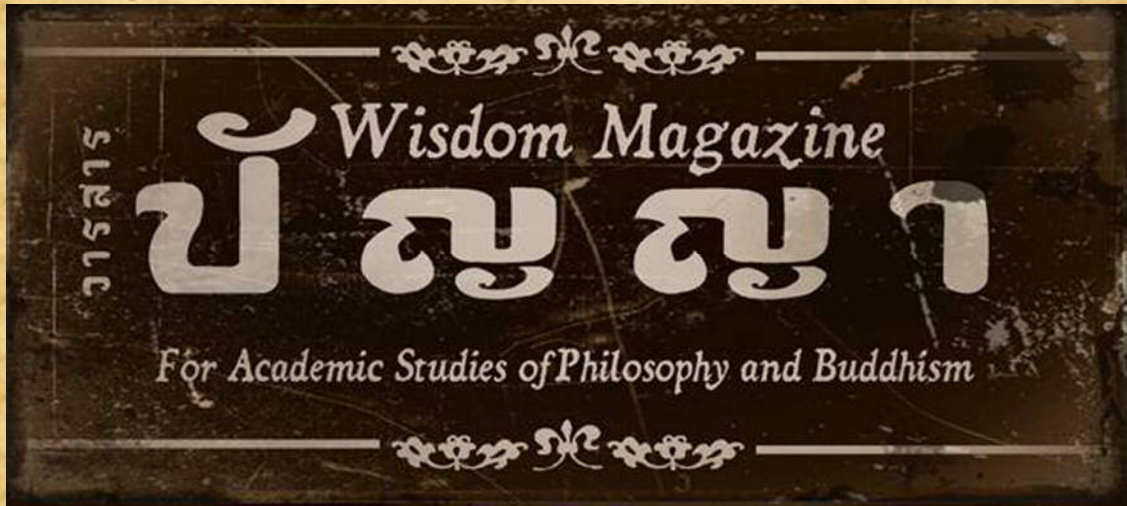
(๗) หากให้ผมกล่าวเป็นการสรุปปิดท้ายข้อเขียนนี้ ผมคิดว่าแนวทางที่ผมเลือกอันเป็นผลมาจากการอ่านโลกตามที่กล่าวข้างต้น คงพอกล่าวได้ว่า แนวทางกลางๆที่พอเหมาะพอดีกับการอ่านโลกแบบอาศัยอายตนะเป็นหลักก็คือ ชีวิตเราไม่ควรทุ่มเทแบบไม่ยั้งให้กับอะไรที่ตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัสไม่ได้ เราไม่รู้อะไรเป็นจำนวนมาก เช่นไม่รู้ว่าตายแล้วจะเกิดอีกไหม แต่การที่เราไม่รู้นี้ก็ไม่ได้แปลว่าเราจะใช้ชีวิตอันมีค่าพอสมควรไม่ได้ ถ้าคำว่า “โลกียชน” หมายถึงคนที่เห็นว่าชีวิตตามค่าตั้งต้นที่ธรรมชาติสร้างให้ไม่มีอะไรต้องปรับแต่งแล้วหละ ผมก็อยากเชิญชวนให้ท่านผู้อ่าน

ทั้งหลายน่าลองพิจารณาเป็นโลกียชนกันดูบ้าง ชีวิตอาจเบาลงกว่าเก่าเยอะ มีปัญหาติดขัดในชีวิตในทางจริยธรรมที่แก้ยาก (และยิ่งยากขึ้นไปกว่าเดิมถ้าไปถามพระหรือนักบวช) น่าจะแก้ไขได้ง่ายขึ้นเพราะเราเป็นตัวของเรา คิดเองด้วยหัวสมองของเรา โลกียชนนั้นไม่ได้ขัดแย้งกับการเป็นคนช่างคิด มีน้ำใจ เตือดร้อนแทนคนอื่นทั้งที่ไม่เกี่ยวกับตัว เป็นต้น ตรงกันข้าม การเป็น “โลกียชนไร้สังกัด” น่าจะช่วยให้คุณสมบัติตามที่กล่าวนั้นเกิดง่ายขึ้น ทราบไหมครับว่าพระไตรปิฎกนั้นสนับสนุนการ“เที่ยวไปลำพังผู้เดียว”มาก ทำนองจอมยุทธ์ไร้สำนัก แต่ทั้งหมดนี้ผมตีความเป็นเรื่องทางความคิดในทางกายภาพ เราต้องสมาคมคบหาผู้อื่นอยู่แล้ว มารยาทและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นสิ่งที่จะไม่บกพร่องในโลกียชนไร้สังกัดที่วันนี้ ทอดผ้าป่าหรือกฐินก็ยังทำต่อไป ดังนั้นแจกซองเขาได้ บอกบุญเขาได้ ไม่มีปัญหา ถ้าเป็นชาวคริสต์หรือมุสลิมก็ยังไปโบสถ์ไปสุเหร่าเหมือนเดิม แต่เขาขอสงวนสิทธิ์ที่จะคิดเห็นตามที่เขาคิดจริงๆ อย่างสุภาพ อ่อนน้อม มีเหตุผล และอย่างไม่ยอมก้มหัวให้อำนาจไม่ว่าจะเป็นอำนาจที่อ้างคุณความดีหรือความรอดพ้นมาสู่คนก็ตาม เท่านั้นเองครับ ๐

สมภาร พรมทา

เมษายน ๒๕๕๕

เขียนเพื่อตีพิมพ์ย้อนหลังในฉบับประจำเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

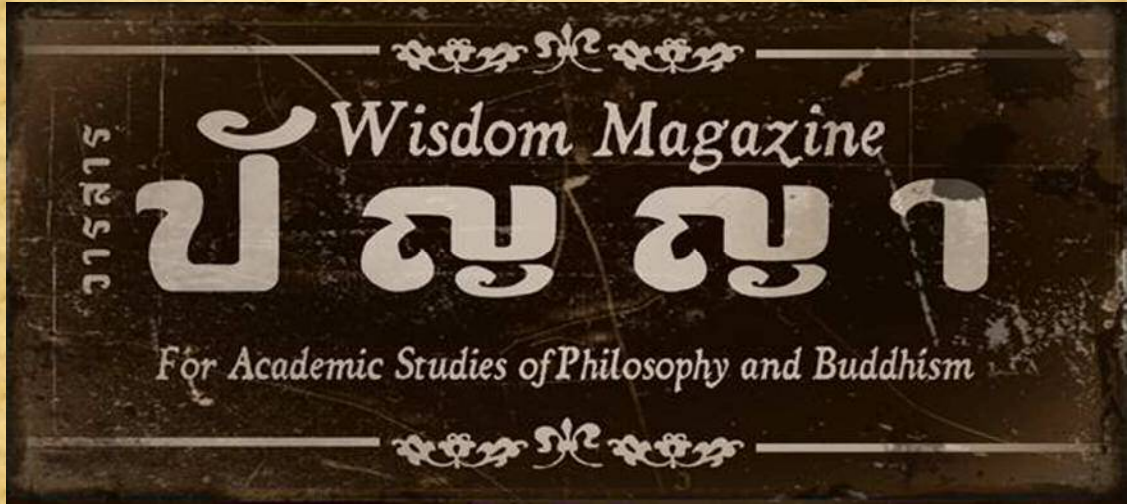

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๖ ❀ มีนาคม ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ทัศนะทางปรัชญาของผม (ตอนที่ 3) (หน้า 323)

จากบรรณาธิการ

ศิลปะกับชีวิตพเนจร

บทความที่ผมเขียนลงเล่มนี้ว่าด้วยเรื่อง “ศิลปะ” ท่านผู้อ่านที่อ่านงานทางด้านพระพุทธศาสนาและปรัชญาของผมมาตลอด จนภาพลักษณ์อันนั้นติดอยู่กับตัวผมก็อาจรู้สึกแปลกๆ ไม่คุ้นเคย ผมนั้นส่วนหนึ่งทำงานด้านศิลปะ ความคิดอ่านส่วนหนึ่งก็เกี่ยวข้องวนเวียนอยู่กับเรื่องศิลปะ ในความรู้สึกของผม ศิลปะเป็นงานอีกแขนงหนึ่งของมนุษย์ มีความเป็นตัวของตัวเองที่แตกต่างไปจากศาสนาและปรัชญา ที่ผมชวนท่านผู้อ่านมาสนทนากันด้วยเรื่องศิลปะในเล่มนี้ก็เพื่อที่จะชักชวนท่านที่อยู่ในวงการศาสนาหรือปรัชญาได้ลองมาพิจารณากิจกรรมอีกแขนงหนึ่งของมนุษย์บ้าง บาง

ที่อาจเห็นแง่ดีๆที่อาจเอาไปปรับใช้กับเรื่องทางศาสนา ซึ่งผมเองก็ไม่มีสูตรตายตัวอะไรที่จะบอก รู้เพียงว่า ชีวิตผมเดินมาอย่างที่เป็น ไม่เป็นอย่างอื่น ศิลปะมีส่วนช่วยผมอยู่มาก

ที่กล่าวข้างต้นผมหมายถึงชีวิตในแง่ของการตัดสินใจเลือก บางครั้งชีวิตก็เดินไปของมัน แล้วไปเจอทางแยก เป็นสองแพร่งหรือมากกว่านั้น จำเป็นต้องตัดสินใจ ผมตัดสินใจหลายเรื่องมาแล้วในชีวิต ไม่เคยรู้สึกว่าตนเองตัดสินใจผิด แม้การตัดสินใจเช่นนั้นจะทำให้ชีวิตยากลำบากขึ้น การที่รู้สึกว่าตนเองไม่ควรเสียใจอะไรเมื่อได้ตัดสินใจแล้วนี้ผมไม่คิดว่าเป็นอิทธิพลของศาสนา หรือปรัชญา แต่เป็นอิทธิพลของศิลปะ ผมเคารพความรู้สึกของตัวเองมาก วินาทีใดก็ตามที่รู้สึกว่า “อย่าเลย อย่าเลย...” ผมก็จะไม่เอา และเมื่อไม่เอาสิ่งที่ว่าไปแล้วเปรียบประดุจทางเส้นตรงๆ ชีวิตก็ต้องเดินอ้อมไปไกล เป็นทุกข์มากขึ้น มีภาระมากขึ้น... แต่ที่สุดก็รู้สึกว่ามาทางนี้ ถูกแล้ว ได้ผ่านพบผู้คน หนทาง ป่าเขา ตลิ่งสูง และทางน้ำที่ไหลลาดลงไป เมื่อเดินตามทางน้ำนั้นไป ทั้งที่ไม่รู้ว่าจะไปไหน ไปหาอะไร ที่สุดก็มักพบดอกไม้ป่าเล็กๆ สีสวยๆ สันก้านล้อลมคอยต้อนรับอยู่ นั่นคือรางวัลของการเลือกที่จะไม่ยอม

ขอบคุณศิลปะที่ทำให้ชีวิตไม่เคยเสียใจกับสิ่งที่ได้เลือก บางทีก็เลือกเร็ว จนเพื่อนพ้องคิดไม่ทัน ไม่หุนหันก็เหมือนหุนหัน เวลานี้ก็ยังเป็นอย่างนั้น ใครจะมากะเกณฑ์ให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ไม่ได้ ไม่ยอม ไม่รับ ผู้ใหญ่ที่รู้จักบางท่านพูดว่า “ชีวิตไม่มีเสรีภาพจริงๆหรอก ถ้าไม่รับการอยู่ในกรอบ ก็ต้องอย่างนี้แหละนะ” ไม่เคยคาดหวังว่าจะมีเสรีภาพบนโลก แต่ก็เลือกไปตามที่อยากไป จนตายนั้นแหละจึงจะหยุด ๐

บทความชุด “ทัศนะทางปรัชญาของผม”

ตอนที่ ๓

“ชีวิต” กับ “ศิลปะ”

ภาพชื่อ “สายน้ำ ๐๐๐” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

-๑-

เล่มนี้ผมขอเปลี่ยนบรรยากาศมาว่าด้วยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ
ว่าไปแล้ว ปรัชญากับศิลปะนั้นอยู่ใกล้ชิดกันมาก จนมีคำกล่าวใน
วงการปรัชญาเราว่า คนที่ไม่สนใจศิลปะนั้นยากที่จะเอาดีในทาง
ปรัชญาได้ ที่กล่าวมานี้ไม่ได้แปลว่านักปรัชญาทุกคนเห็นเป็นเอก-
ฉันท์ตามนั้นนะครับ มีเหมือนกันที่นักปรัชญาระดับยักษ์ใหญ่
อย่างเช่น Plato เขียนวิจารณ์ศิลปะในทางที่ไม่ได้ให้คุณค่าอะไรมาก
นัก ผมจะยังไม่เล่าว่านักปรัชญาท่านนี้มองศิลปะอย่างไร เพราะเรา

จะพูดถึงแนวคิดของท่านข้างหน้าอยู่แล้ว เอาเพียงว่า ในวงการปรัชญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาแบบยุโรปนั้นเรารู้สึกกันว่าปรัชญากับศิลปะเป็นพี่น้องใกล้ชิดกัน การเข้าใจเรื่องหนึ่งจะช่วยให้เข้าใจอีกเรื่องหนึ่งได้ดีขึ้น

แม้ว่าปรัชญากับศิลปะจะอยู่ใกล้ชิดกัน แต่เมื่อพูดถึงศาสนากับศิลปะ อันนี้ผมไม่แน่ใจ ทั้งที่ในความเป็นจริง ตามที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของศาสนาเอง ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้นเจริญรุ่งเรืองมาก เรามีศิลปะที่อิงอยู่กับศาสนาฮินดู พุทธ คริสต์ อิสลาม เป็นต้น ซึ่งในศาสนาที่ไม่ได้เอ่ยนามมา ผมก็เชื่อว่าย่อมจะต้องมีศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนานั้นๆ ความไม่แน่ใจว่าศาสนาจะถือว่าศิลปะเป็นพี่น้องของตนเหมือนปรัชญาหรือไม่ของผมนั้นมาจากการสังเกตอย่างกว้างๆในเบื้องต้นว่า แม้ว่าศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจะเจริญรุ่งเรือง แต่ความเจริญที่ว่านั้นมักมาจากฝ่ายศิลปิน ไม่ได้มาจากฝ่ายศาสนา พุดง่าย ๆ ก็คือ ที่ศิลปะในทางศาสนามักว่านั้น เป็นเพราะมีคนบางคนที่อาจไม่ได้นับถือศาสนาจริงจังนัก แต่เป็นคนที่สนใจศิลปะ ทำงานทางด้านศิลปะ คนเหล่านี้เห็นว่า เนื้อหาของศาสนานั้นเป็นวัตถุดิบที่จะแปรมาเป็นงานศิลปะได้ เขาก็เลยทำงานศิลปะออกมาอย่างที่เห็น ศิลปะทางศาสนามักมาจากคนแบบโลกๆ ไม่ได้มาจากปราชญ์ในทางศาสนา เป็นไปได้ไหมครับว่า หากเข้าใจศาสนาอย่างลึกซึ้งขนาดที่เรียกได้ว่าเป็นปราชญ์แล้ว ศิลปะอาจไม่ได้อยู่ในสายตาของท่านเหล่านั้น หากข้อสังเกตของผมนี้เป็นจริง การที่ศิลปะทางศาสนาเจริญก้าวหน้ามาตลอดจากอดีตกระทั่งปัจจุบันไม่ได้แปลว่าฝ่ายศาสนาจะเห็นความสำคัญของศิลปะในฐานะพี่น้องกัน อย่างที่วงการปรัชญาเข้าใจ

เมื่อหลายปีก่อนโน้น ท่านอาจารย์สุกรี เจริญสุขท่านเขียนบท

ความสั้นๆลงหนังสือพิมพ์ “มติชน” แสดงความคิดเห็นว่า การศึกษาศิลปะในบ้านเรายังไม่ก้าวหน้าอย่างที่ควร เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศเช่นสิงคโปร์ ท่านอาจารย์สุกรีท่านตั้งข้อสังเกตว่า ที่การศึกษาศิลปะในบ้านเราเป็นอย่างนั้นอาจเพราะคนไทยโดยส่วนใหญ่มีทัศนคติว่า คนทำงานศิลปะเป็นพวก “เดินกินรำกิน” ไม่มีเกียรติ ไม่มั่นคง ท่านถามว่าทัศนคติที่ว่านี้มาจากไหน แล้วท่านก็ตั้งสมมติฐานว่าอาจมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทที่เราถือกันอยู่นี้ก็ได้ ท่านอาจารย์สุกรียกตัวอย่างศิลปะที่เปลี่ยนแปลงขึ้นไปว่ามีเนื้อหาที่มองว่างานศิลปะเช่นการขับร้องเดินรำ เป็นปฏิปักษ์ต่อชีวิตที่จะพัฒนาให้สูงขึ้นไป พุดง่ายๆคืออะไรก็ตามที่ขวางให้ชีวิตเราติดอยู่กับโลก ไปนิพพานไม่ได้ สิ่งนั้นท่านจะบัญญัติเอาไว้ในศิลปะเพื่อให้เราละเว้น

ข้อสังเกตของท่านอาจารย์สุกรีนี้น่าคิด พระหรือญาติโยมที่ถือศิลปะเคร่งครัดนั้นจะไม่ดูหนังฟังเพลง ซึ่งอาจรวมไปถึงอ่านหนังสือประเภทนิยาย บทกวี หรือเรื่องสั้น หนังสือที่พระและผู้ถือศิลปะเคร่งครัดอ่านกันน่าจะมีเพียงหนังสือธรรมะหรือไม่ก็คัมภีร์ศาสนา กล่าวง่ายๆคือหนังสือประเภทที่เราเรียกโดยรวมว่า “วรรณคดี” นั้นไม่อยู่ในรายชื่อของหนังสือที่พระเณรและญาติโยมสาธุชนควรอ่าน ผมเชื่อว่าบรรยากาศเช่นนี้น่าจะเกิดโดยทั่วไปในทุกศาสนา บาทหลวงและแม่ชีคาทอลิกนั้นก็คงคล้ายพระเณรของเรา คือไม่อ่านวรรณคดี เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็อาจเป็นไปได้ที่ทัศนคติที่เรามีต่อศิลปะอย่างที่เป็นอย่างนี้ก็อาจมาจากหลักคิดเรื่องชีวิตที่ดิงามเพื่อความหลุดพ้นจะต้องไม่ข้องแวะกับงานศิลปะ เพราะงานศิลปะกระตุ้นให้เกิดกิเลส ความมัวหมองในใจ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อย่าได้เข้าใจว่าผมกำลังตำหนิศาสนา นะครับ

การที่ใครก็ตามไม่สนใจศิลปะไม่ได้แปลว่าคนผู้นั้นไม่ดี สมมติเราเชื่อว่าในกระทรวงกลาโหมของประเทศมหาอำนาจเขามีการฝึกนักรบเพื่อใช้ฆ่าคนที่จำเป็นต้องฆ่าอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ คนประเภทนักฆ่านี้เขาคงมีวิธีฝึกบางแบบ และในการฝึกเพื่อสร้างนักฆ่านั้น ผมไม่คิดว่าเขาจะเห็นความสำคัญของงานศิลปะ ในทำนองเดียวกัน นักบวชในหลายศาสนาดูจะมีลักษณะเป็น “นักฆ่า” เหมือนกัน แต่เป็น “นักฆ่ากิเลสภายในใจ” เมื่อศาสนาแบบนี้มีเป้าหมายชัดเจนเช่นนั้น ก็ถูกแล้วที่นักบวชในศาสนาที่กำลังอยู่ในระหว่างฝึกอบรมเพื่อเป็นนักฆ่าตามที่กล่าวจะถูกสอนให้อยู่ห่างๆ ของที่ทำให้ใจไขว้เขวอ่อนแอ เช่นงานศิลปะ

เท่าที่ผมเล่ามานี้ ท่านผู้อ่านที่ช่างคิดหน่อยก็อาจมองเห็นปมปัญหาว่า หากศาสนามีเนื้อหาในระดับสูงที่มองว่างานศิลปะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชีวิตตามอุดมคติของศาสนา เช่นบรรลุนิพพาน แม้เนื้อหาของศาสนาในระดับล่างจะพอยอมรับศิลปะได้ ก็เกิดปัญหาว่าสังคมที่ถืออุดมคติทางศาสนาแบบนี้ การศึกษาและพัฒนางานศิลปะอาจไม่ก้าวหน้า เรื่องนี้หากเราตั้งใจได้ว่า “ไม่เป็นไรไม่ก้าวหน้าก็ไม่ก้าวหน้า เพราะศิลปะไม่ใช่เรื่องสำคัญอะไรนักหนา” เรื่องก็จะจบ แต่ถ้าเราคิดว่า ศิลปะเป็นสิ่งดีงามในตัวเอง และความดีงามที่ว่านี้อาจเทียบเท่ากับศาสนาเสียด้วยซ้ำ (คือศาสนาและศิลปะดีงามคนละด้าน ชีวิตมนุษย์ต้องการทั้งศาสนาและศิลปะ) ก็จะเกิดคำถามประการแรกที่สำคัญมากคือ “เราจะเอาอย่างไร” นี่คือนี่สิ่งที่ผมอยากเรียนถามท่านผู้อ่านเป็นปฐมปัญหาในบทความนี้

แน่นอนครับ การที่เราจะตอบคำถามหรือปัญหาใดๆ ได้ เราต้องเข้าใจรายละเอียดของปัญหาที่ว่านั้นก่อน บางครั้ง กระบวน-

การวิเคราะห์แยกแยะให้เห็นรายละเอียดของปัญหานั้นก็มีนัยของการแสดงคำตอบในตัว ผมคิดว่าจะเริ่มต้นด้วยการชวนท่านผู้อ่านมาฟังแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะของนักปรัชญาเอกคนหนึ่งของโลกคือ Plato ก่อน นักปรัชญาท่านนี้พิจารณาศิลปะจากกรอบความคิดบางอย่างที่ผมคิดว่าใกล้เคียงกับศาสนามาก การเข้าใจ Plato อาจช่วยให้เข้าใจท่าทีของศาสนาเกี่ยวกับศิลปะได้ดียิ่งขึ้น บางทีเมื่อเข้าใจแล้วก็อาจเห็นว่าปัญหาที่ผมเพิ่งถามเมื่อสักครู่นี้ตอบได้ไม่ยากเย็นอะไรเลย

ภาพชื่อ “สายน้ำ 001” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

-๒-

แนวคิดของ Plato เกี่ยวกับศิลปะ ที่ผมจะเสนอต่อไปนี้ มาจากงานเขียนเล่มขนาดใหญ่เล่มหนึ่งของท่านผู้ี้ที่มีชื่อในภาษาอังกฤษว่า “*The Republic*” งานเล่มนี้อาจถือได้ว่าเป็นงานชิ้นเอกของท่านผู้

นี้ก็ว่าได้ เนื่องจากทัศนะเกี่ยวกับศิลปะของท่านผู้นี้เป็นส่วนย่อย (ที่ไม่ได้สำคัญมากนัก) ของแนวคิดใหญ่ที่สำคัญกว่าเพราะเป็นหัวใจของเรื่อง ผมจึงขออนุญาตเล่าแนวคิดหลักๆ ในหนังสือเล่มที่ว่านี้ก่อน แล้วจะขมวดเรื่องที่เล่าเข้ากับเรื่องศิลปะ

เรื่องเป็นอย่างนี้ครับ หนังสือเล่มข้างต้นนี้ Plato เขียนเพื่อเสนอว่า การปกครองที่ดีที่สุดควรมีลักษณะเช่นใด ผู้เขียนเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ว่าคนในสังคมหนึ่งๆ นั้นแบ่งเป็นกี่พวก แต่ละพวกเป็นอย่างไร ที่ต้องแบ่งเช่นนี้ก็เพื่อจะได้หาคนที่จะมาทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองได้เหมาะสมที่สุด ตามความเชื่อของ Plato คนในโลกเรานี้ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตามจะมีลักษณะแบ่งได้เป็น ๓ พวกหลักๆ คือ

(๑) พวกที่เป็นคนธรรมดาสามัญ ไม่มีปัญญา คุณธรรม หรือคุณลักษณะอื่นๆ ที่แสดงออกมาเป็นพิเศษ ลักษณะทั่วไปของคนแบบนี้ก็คือสนใจเรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องกินดื่มเที่ยวเตร่ ไม่สนใจเรื่องที่ต้องคิดให้หนักสมอง เอาตัวรอดเป็นหลัก ถ้าจะต้องเดือดร้อนเพื่อผู้อื่นก็จะไม่ทำ แม้จะเห็นว่าคนที่เดือดร้อนนั้นน่าสงสาร และถูกคนอื่นเอาเปรียบก็ตาม คนประเภทนี้เป็นคนส่วนใหญ่ของโลก อาจจะราวๆ ๘๐ เปอร์เซ็นต์

(๒) คนอีกพวกหนึ่ง ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของคนส่วนใหญ่ที่กล่าวข้างต้น ต่างจากพวกข้างบนตรงที่มีคุณลักษณะพิเศษบางอย่างในตัว เช่น ซื่อสัตย์ รักเพื่อน ไม่หักหลังเพื่อน สัญญาอะไรเอาไว้ต้องทำให้ได้ กล้าหาญ ทรูปลักษณะเด่นของคนพวกนี้คือเป็นคนกล้าได้ กล้าเสีย ตรง ใจนักเลง เมื่อมีเรื่องต้องลงมือเพื่อให้ส่วนรวมอยู่รอด พวกนี้จะอาสาก่อนใคร จะอย่างไรก็ตาม เมื่อว่าโดยคุณสมบัติเรื่องปัญญา หรือความคิดอ่านที่ลึกซึ้ง คนพวกนี้มีสิ่งนี้ไม่มาก

โดยประมาณ จำนวนคนเหล่านี้ในสังคมน่าจะราวๆ ๑๕ เปอร์เซนต์

(๓) คนพวกสุดท้ายนี้เป็นคนส่วนน้อยที่สุดในสังคม มีอยู่ราวๆ ๕ เปอร์เซนต์ เป็นคนช่างคิด มีปัญญา เฉลียวฉลาด เป็นคนดี มีคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัวเอง แต่เมื่อเทียบกับคนพวกที่สอง คนพวกที่สามนี้จะมีความกล้าหาญแบบตายเป็นตายน้อยกว่า เป็นคนที่รู้จักสงวนชีวิต เพราะรู้ว่าชีวิตมีค่ากว่าอะไรหมด ไม่ติดในสมบัติและศักดิ์ศรี พวกที่สองก็ไม่ติดสมบัติ เงินซื้อไม่ได้ แต่ก็ติดในศักดิ์ศรี ทำนองฆ่าได้หยามไม่ได้ แต่พวกที่สามไม่เป็นเช่นนั้น

การแบ่งคนออกเป็น ๓ ประเภท ตามที่กล่าวข้างต้น ว่าโดยจำนวน เป็นของฉม เพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น แม้จะไม่ใช่จำนวนของ Plato แต่ผมก็เชื่อว่า ไม่ผิดจากที่นักปรัชญาท่านนี้ประสงค์จะบอกเรา เรื่องจำนวน Plato ก็ไม่ได้ระบุเอาไว้ตรงๆ ผมเป็นคนประมาณการให้จากที่อ่านสิ่งที่ท่านผู้นี้เขียนทั้งหมด คิดว่าคงไม่ผิดเช่นกัน

เมื่อแบ่งคนออกเป็น ๓ จำพวกอย่างนี้แล้ว Plato ก็เสนอความคิดว่า การปกครองบ้านเมืองนั้นก็ไม่ได้ต่างจากกิจการอื่นๆ ที่ย่อมต้องการ “ผู้รู้” หรือ “ผู้เชี่ยวชาญ” เฉพาะทาง เวลาเราไปเครื่องบิน ผู้โดยสารไม่มีหน้าที่เป็นบอกกับต้นว่าให้บินอย่างนั้นอย่างนี้ เพราะผู้โดยสารไม่รู้เรื่องการขับเครื่องบิน เราต้องให้ผู้เชี่ยวชาญเขาเป็นคนรับผิดชอบ เมื่อเครื่องประสบปัญหา ก็ต้องเชื่อใจให้เขาเป็นคนตัดสินใจ พวกเราที่เป็นผู้โดยสารต้องนั่งอยู่เฉยๆ เข้าไปยุ่งกับผู้เชี่ยวชาญเขาไม่ได้ ไม่อย่างนั้นทุกอย่างจะรวนและเสียหายกันทั้งหมด

เป็นที่ทราบกันดีว่า Plato นั้นเกลียดประชาธิปไตยมาก สมัยนั้น พวกกรีกเขาปกครองบ้านเมืองด้วยระบอบประชาธิปไตยแบบ

ไม่ผ่านตัวแทน เพราะเป็นรัฐเล็ก พลเมืองอยากได้อะไรก็ไปชุมนุมกันที่ศาลากลางแล้วโหวตกัน ที่ Plato เกลียดประชาธิปไตยส่วนหนึ่งก็เพราะเชื่อว่าอาจารย์ของตนคือ Socrates ถูกกล่าวหาว่าทำผิดกฎหมายร้ายแรงของรัฐจนถูกประหารชีวิตในที่สุดก็เพราะชาวเมืองส่วนใหญ่ด้อยปัญญา ไม่รู้เรื่อง ไม่ศึกษา ไม่เข้าใจสิ่งที่ Socrates พยายามทำ ระบอบประชาธิปไตยตามการวิเคราะห์ของ Plato ก็คือการปกครองโดยคนพวกแรกที่เป็นคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีอุดมการณ์อะไรที่สูงส่ง นอกจากทำมาหากินสะสมเงินทองเพื่อซื้อหาความสุขทางเนื้อหนัง ของดีตามทัศนะของมหาชนแบบนี้ก็คือเงิน หากจะเทียบหยาบๆเพื่อให้เห็นภาพ คนเหล่านี้ Plato คิดว่าเปรียบได้กับเท้า คืออย่าให้มาคิดแทนหัว เพราะไม่มีความคิด ให้ไปทำอย่างอื่นที่เหมาะสมกับตน เช่นเดินพาร่างกายไปนั่นไปนี่ตามที่หัวสั่ง ประชาธิปไตยก็คือการปกครองที่เอาเท้ามาคิดแทนหัวดีๆนี่เอง

ใครควรเป็นหัวเพื่อนำพาสังคมไปสู่ความดีงามและมั่นคง Plato ตอบเอาไว้ชัดมากกว่าคือคนประเภทที่สาม โดยมีคนประเภทที่สองเป็นมือเป็นไม้ให้ คนที่มีความคิดอันลึกซึ้งและเป็นคนดีสมควรได้เป็นหัวเพื่อคิดพาชาติไปหาความดีงาม ในการนี้ต้องมีกฎหมายเพื่อจัดระเบียบสังคมที่จะเดินไปหาเป้าหมายที่ว่านั้น และย่อมต้องมีผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ (เนื่องจากคนประเภทที่หนึ่งนั้นพร้อมจะเลียงหลบกฎหมายเพื่อประโยชน์ตนเสมอ) ซึ่งผู้ที่เหมาะสมแก่งานนี้ที่สุดก็คือคนประเภทที่สอง สรุปคือ Plato คิดว่าการปกครองที่ดีที่สุดจะต้องไม่ใช่ประชาธิปไตย เพราะคนส่วนใหญ่ไม่ใช่ผู้ที่เหมาะสม เนื่องจากขาดความรู้และอุดมการณ์ การไม่ให้คนส่วนใหญ่ที่เป็นชาวบ้านธรรมดาๆมีส่วนในการปกครองบ้านเมืองนั้น ว่าไปแล้วก็เพื่อประโยชน์ของชาวบ้านนั่นเอง นึกวาดภาพ

ว่า ชาวบ้านที่กำลังฮึกเหิมเพราะเพิ่งชนะเลือกตั้งไปขึ้นเครื่องบิน เพราะกำลังคึกจัด จึงเรียกกัปตันมาบอกว่า “คุณไม่ใช่เจ้าของ เครื่องบินนะ ประชาชนคือเจ้าของ ดังนั้นคุณจะบินตามใจไม่ได้ ต้องฟังว่าประชาชนเขาจะให้บินอย่างไร” กัปตันเมื่ออยู่ในภาวะ เช่นนั้นก็ทำอะไรไม่ได้ แล้วชาวบ้านที่กำลังคึกคะนองเหล่านี้ก็ออก คำสั่งให้นักบินบินตามที่ตนคิดว่าเหมาะสม ท่านผู้อ่านคงนึกออก นะครับว่า หากเครื่องบินลำนี้ไม่ตกตายเสียก่อนก็ต้องถือว่าเป็น โศกมหาศาลของพวกเขา คิดแล้วนำหวาดเสียวแทนเสียเหลือเกิน Plato รู้ลึกอย่างนี้กับประชาธิปไตยจริงๆ

ท่านผู้อ่านบางท่านที่นิยมประชาธิปไตย อ่านมาถึงตรงนี้อาจไม่ ชอบ Plato หาว่าท่านผู้นี้คิดอย่างอำมาตย์ ท่านเข้าใจไม่ผิดเลยครับ การปกครองแบบที่นักปรัชญาท่านนี้เสนอว่าไปแล้วก็คือระบอบที่ เรากำลังเรียกกันเวลานี้ในบ้านเราว่า “อำมาตยาธิปไตย” Plato พูด ชัดว่า อำมาตย์นั้นคือผู้รู้และเป็นคนดี เปรียบเสมือนศิระษะอัน สมควรตั้งอยู่บนบ่าเพื่อมองไปไกลๆ คิดให้รอบคอบ แล้วนำพากาย ทั่วทั้งกายไปสู่สวัสดิภาพ ไม่ตกท่อหรือตกคลองตายเสียก่อน หากไม่ สมควรเอาหัวมาทำหน้าที่นี้ จะเอาอะไรล่ะครับ เอาเท้ากระนั้นหรือ ถ้าจะเถียง Plato ก็ต้องเถียงตรงนี้ครับ

อันที่จริง หากจะให้ความเป็นธรรมแก่ Plato ก็ต้องกล่าวให้ ครบถ้วนว่า แนวคิดแบบอำมาตยาธิปไตยของท่านผู้นี้ไม่เกี่ยวข้องกับ เรื่องการใช้อำนาจอย่างปราศจากเหตุผล หรือเป็นเรื่องของการ กดขี่ทางชนชั้นแต่อย่างใด ตรงกันข้าม ข้อเสนอของท่านผู้นี้เป็น ข้อเสนอทางการเมืองอย่างกลางๆที่ว่า หากเรายอมรับว่าคนใน สังคมเกิดมาอย่างไรก็ไม่เท่ากัน คนดีและฉลาดนั้นเป็นคนส่วนน้อย ในขณะที่คนส่วนใหญ่เป็นคนที่ไม่มีแว่น้ำอันชัดเจนในทาง

คุณธรรมและปัญญาเช่นนั้น หากเราเชื่อว่านี่คือความจริง ก็ต้องรับต่อไปว่า ถูกแล้วที่คนส่วนน้อยที่เหมาะสมนั้นจะได้ทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ทั้งนี้ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เพื่อประโยชน์ของทั้งหมด ที่หัวทำหน้าที่คิดก็เพื่อประโยชน์ของทั้งหมดรวมทั้งเข้าด้วย ที่เราไม่ควรอนุญาตให้เข้ามาคิดแทนหัว ไม่ใช่เพราะรังเกียจว่าต่ำต้อย แต่เพราะเข้าไม่เหมาะกับงานเช่นนี้ เท่านั้นเอง เห็นไหมครับว่าระบอบอำมาตย์ของ Plato มีเหตุผล มีที่ไปที่มา อธิบายได้สุดสาย

ที่สำคัญที่สุดคือ การที่ใครเกิดมาแล้วบังเอิญฉลาดและดีก็ไม่จำกัดอยู่ที่กลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น พุดง่าย ๆ ก็คือ “ม้าพันธุ์ดีในทางการเมือง” เกิดได้ทุกแห่ง ในตระกูลเจ้า พ่อค้า ชาวนา กรรมกร เกิดได้หมด ดังนั้นการที่เรายอมให้คนเหล่านี้ปกครองก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องชนชั้นแต่อย่างใด เนื่องจาก Plato เชื่อว่าคนดีมีฝีมือเกิดในทุกที่ ดังนั้นก็เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะเสาะหาคนเหล่านี้เข้ามาทำงานเพื่อบ้านเมือง ผ่านระบบการศึกษา นักปรัชญาท่านนี้กล่าวว่า “การศึกษาเท่านั้นจะช่วยให้เราได้ม้าอาชาไนยทางการเมืองมาทำงาน” เมื่อเห็นเช่นนั้น ท่านก็ออกแบบรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาเอาไว้ว่า ชั้นปฐมจะเรียนอะไร การเรียนชั้นนี้จะบอกว่าใครสมควรหยุดอยู่เพียงชั้นนี้ ผู้ดูแลการศึกษาอยู่อันได้แก่ครูจะทราบ Plato มั่นใจว่า คนประเภทแรกที่เป็นคนธรรมดาๆ เหมือนม้าพันธุ์พื้นๆ ก็จะสิ้นสุดการศึกษาลงที่ชั้นนี้ พวกที่ผ่านขึ้นไปสู่ชั้นมัธยมจะมีแววบางอย่างในทางคุณธรรมและปัญญา เช่นรู้จักคิด กล้าหาญ ไม่เห็นแก่ลาภ เป็นต้น

การศึกษาในชั้นกลางก็เหมือนขั้นต้นคือส่วนหนึ่งเพื่อคัดคนประเภทที่สองและสามออกจากกัน คนที่จะขึ้นไปต่อในชั้นปลายได้

ก็คือคนประเภทที่สามที่เป็นคนมีความคิดที่สุด ส่วนพวกที่มีความกล้า ซื่อตรง ไม่เห็นแก่ลาภ รักเพื่อน ไม่ทรยศเพื่อน ยอมตายแทนคนอื่นได้เพื่อแสดงความรับผิดชอบตามหน้าที่ คนเช่นนี้ก็จะหยุดอยู่ที่การศึกษาชั้นมัธยมที่เน้นการฝึกฝนน้ำใจที่จะรับใช้บ้านเมืองอย่างไม่เห็นแก่ลาภยศ เชื้อฟิงผู้บังคับบัญชา ไม่ทะเยอทะยานในทางการเมือง

ส่วนพวกสุดท้ายที่หลุดทะลุขึ้นมาถึงชั้นปลายของการศึกษาได้ เนื่องจากมีจำนวนน้อย รัฐก็จะทราบว่ นี่แหละคือผู้ที่จะมาปกครองบ้านเมืองในอนาคต Plato ไม่ได้กล่าวชัดเจนว่าระบอบการปกครองที่ดีควรอยู่ในมือคนคนเดียวหรือเป็นหมู่เป็นคณะ ถ้าให้ผมเดา ผมเดาว่าจากที่กล่าวมาในเรื่องการศึกษา แสดงว่าคนเหล่านี้มีมากกว่าหนึ่ง ดังนั้นการปกครองก็ควรอยู่ในมือของหมู่คณะอันประกอบด้วยคนที่มีปัญญาและคุณธรรมคล้ายๆกัน ทราบไหมครับว่า ในอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น แคว้นใหญ่ๆทางภาคกลางที่เป็นแคว้นมหาอำนาจปกครองแบบกษัตริย์พระองค์เดียว แต่แคว้นเล็กๆทางเหนือเช่นแคว้นของพระพุทธเจ้าปกครองด้วยระบอบหมู่คณะ ทำนองเดียวกับที่ Plato บรรยายมานี้ เป็นเรื่องตรงกันอย่งน่าคิด

ผมออกจะชวนท่านผู้อ่านพิจารณาปรัชญาการเมืองของ Plato มากไปแล้ว ขอยุติเพียงเท่านี้ วันหนึ่งข้างหน้าผมอาจกลับมาคุยเรื่องนี้ต่อ ยาวๆ เนื่องจากส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดเห็นทางการเมืองในบ้านเราเวลานี้ ฝ่ายเลื้อเหลือองนั้นคิดแบบเดียวกับ Plato จึงไม่ศรัทธาประชาธิปไตยแบบที่เป็นอยู่ในบ้านเราเวลานี้ เวลาที่เห็นว่าการเมืองโดยนักการเมืองเนาแล้ว ไปต่อไม่ได้แล้ว พี่น้องเลื้อเหลือองจะไม่ช่วยอายุที่จะเรียกร้องให้ทหารออกมาล้ม

การเมือง ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะพี่น้องเลื้อเหลื่องท่านมองทหารแบบเดียวกับที่ Plato มอง คือดีชั่วอย่างไร ทหารก็มีวินัย มีความกล้าหาญ มีคุณธรรมในเรื่องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ มากกว่านักการเมืองที่มาจากพ่อค้าที่จริงๆสมควรเป็นแต่ไม่ควรมาเป็นหัวเลย เห็นไหมครับว่าเรื่องนี้ น่าคิด ไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบที่ Plato หรือพี่น้องเลื้อเหลื่องเราคิดอย่างนี้ก็ตาม ความคิดนี้ก็มีเหตุผลอยู่มากทีเดียว

เรื่องศิลปะนั้นเข้ามาเกี่ยวข้องกับปรัชญาของ Plato ก็ตรงเรื่องการศึกษานี้แหละครับ ดูเหมือนท่านผู้นี้จะเห็นว่า ศิลปะนั้นต่อให้ดีเลิศประณีตเพียงใด (สมัยนั้นมีกรีกที่ทำงานชั้นครูมากมาย) ที่สุดก็มีลักษณะไม่ต่างจากศิลปะระดับเต็นรำเฮฮาของชาวบ้านคือเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นอารมณ์มนุษย์ ไม่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นปัญญา ตรงนี้สำคัญมากนะครับ ถือว่าเป็นหัวใจของทัศนะเรื่องศิลปะของท่านผู้นี้เลยก็ว่าได้ ท่านผู้นี้เห็นว่า รากเหง้าของศิลปะคือการกระตุ้นอารมณ์ ไม่ได้มีจุดประสงค์ที่จะกระตุ้นปัญญาและคุณธรรม วันใดที่ศิลปินจะมาทำงานที่กระตุ้นปัญญาและคุณธรรม งานนั้นก็จะไม่เป็นศิลปะอีกต่อไป แต่จะเป็นงานอย่างอื่น เช่น ปรัชญา หรือไม่ก็ศาสนา

เมื่อคิดเช่นนี้ ระบบการศึกษาของรัฐตามที่ Plato ออกแบบไว้ ก็อนุญาตให้ศิลปะเข้ามาได้ในระดับการศึกษาเบื้องต้นที่ออกแบบเพื่อคนที่งอกไปเป็นชาวบ้านธรรมดาๆ ทำมาหากิน สนุกสนานจากการใช้เงินซื้อหาความสุขประเภทที่เงินซื้อได้ เท่านั้น การศึกษาระดับสูงขึ้นไปที่จะเตรียมคนเพื่อไปเป็นผู้ปกครองนั้น จะไม่มีศิลปะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เพราะศิลปะจะทำให้ใจอ่อนแอ รวนเร ไม่มีหลัก ไม่คม ไม่เป็นตัวของตัวเอง ว่าแล้ว Plato ก็ยกตัวอย่างว่า ดู

บรรดากวีซีแยะทั้งหลายในบ้านเมืองของเราซิ (หมายถึงในสังคมกรีกเวลานั้นนะครับ เดี่ยวเพื่อนพ้องกวีของผมสมัยนี้จะโกรธเอา) พวกนี้เอาแต่ขับภาพยกลอนแล้วก็น้ำตาซึม ถ้าให้เป็นคนธรรมดาๆ ก็ไม่มีปัญหาหรอก แต่ถ้าจะให้คนเช่นนี้มาดูแลของใหญ่โตเช่นบ้านเมืองไม่สมควรอย่างยิ่ง เพราะบ้านเมืองต้องดูแลด้วยปัญญา ไม่ใช่อารมณ์ และที่สำคัญคือ หากจะฝึกคนให้พร้อมจะมาดูแลบ้านเมือง ก็ต้องไม่ให้งานศิลปะของคนซีแยะเหล่านี้เข้ามาทำให้วิญญาณที่พร้อมจะแข็งแกร่งของเยาวชนเราเสียไป Plato ยอมรับว่างานศิลปะมีอำนาจดึงดูดคนได้มากกว่าปรัชญา เพราะเล่นกับอารมณ์ของมนุษย์ หากให้ Plato มาอ่านวารสาร “ปัญญา” ของเรา ผมแน่ใจว่าท่านผู้นี้จะต้องเตือนท่านแฟนานูแฟนของผมว่า “อย่าไว้ใจอีตาสมภารนะ คนคนนี้เขียนหนังสือแบบเล่นกับความรู้สึก ไม่ได้เขียนแสดงเหตุผลอย่างเรียบๆ ระวังแกจะพาพวกคุณเข้ารกเข้าพงนะ” ฝากคำเตือนของท่านผู้นี้ไปยังทุกท่านด้วยนะครับ ผมเองเขียนไปเขียนมาก็ชักรู้สึกเห็นด้วยกับท่าน

ภาพชื่อ “สายน้ำ 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๓-

จากที่กล่าวมา ท่านผู้อ่านก็คงมองเห็นแล้วว่า นักปรัชญาคนสำคัญคนหนึ่งของโลกมองศิลปะอย่างไร หากคิดอย่างนี้ การที่ศิลปะไม่เจริญก้าวหน้าในสังคมเราก็ไม่เป็นเรื่องที่น่าตกใจอะไร ดีเสียอีกที่ไม่เจริญ จะอย่างไรก็ตาม แนวคิดของเรามีต่อศิลปะนั้นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับคำถามว่า “ชีวิตแบบไหนต้องการศิลปะ” ผมคิดว่าหากตอบคำถามนี้ชัด เราก็จะรู้คำตอบอื่นๆ เช่น การศึกษาหรือส่งเสริมศิลปะควรกระทำที่ไหน กับใคร เป็นต้น

ตามความเข้าใจของผม Plato นั้นสนใจเรื่อง “ลัทธิธรรม” มากกว่าอะไรหมด ลัทธิธรรมในที่นี้ผมใช้ในความหมายทั่วไป คือหมายถึงความจริงบางอย่างที่ซ่อนอยู่ในโลกที่เรารับรู้ด้วยอายตนะ พูด่ง่ายๆ ก็คือ โลกที่เราเห็นนี้เป็นเปลือกนอก ยังไม่ใช่ลัทธิธรรม คนมีปัญญาเท่านั้นที่จะมองทะลุโลกแห่งอายตนะไปเห็นลัทธิธรรมที่ว่านั้น ทำไมเราจึงควรสนใจลัทธิธรรมมากกว่าโลกที่เห็นได้ด้วยตา Plato ตอบว่า “ก็เพราะ ‘ลัทธิธรรม’ มีค่าควรแก่การรู้เห็นมากกว่า ‘โลกที่ปรากฏแก่อายตนะ’ ” ในหนังสือเรื่อง “*The Republic*” ที่ผมเอ่ยชื่อข้างต้น ตอนท้ายๆ มีอยู่บทหนึ่งที่ Plato เขียนเปรียบเทียบว่า มีคนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในถ้ำมืด ออกมาไม่ได้เพราะถูกล่ามเอาไว้ให้อยู่ในนั้นด้วยโซ่ตรวนตั้งแต่เกิด คนเหล่านี้เนื่องจากอยู่ในถ้ำที่มืดจึงมองไม่เห็นอะไร ยกเว้น “เงาที่ผนังถ้ำ” เรื่องของเรื่องก็คือว่า ที่ปากถ้ำนั้นตอนเช้าหรือเย็นก็ได้พระอาทิตย์จะส่องแสงสาดเข้ามา อะไรก็ตามที่อยู่หรือผ่านมาทางหน้าถ้ำก็จะปรากฏเป็นเงาที่ผนัง คนในถ้ำไม่มีโอกาสได้เห็นต้นตอของเงา เห็นแต่เงา จึงไม่ทราบว่าเป็นจริงที่เป็นต้นตอนั้นงามกว่าเงาเป็นไหนต่อไหน ดอกไม้จริงนั้นมี

หลากหลาย แต่พอปรากฏเป็นเงาก็มีสีเดียวคือสีดำๆ กระต่ายที่เดินไปหน้าถ้ำแล้วปรากฏเป็นเงาดำๆที่ผนังนั้นของจริงก็สวยงามกว่านั้นเองง่ายๆก็แล้วกันครับ ถ้าท่านอดีตนายกอภิสิทธิ์ของเราไปเดินเล่นที่หน้าถ้ำโดยไม่รู้ตัว คนในถ้ำก็คงเห็นแต่เงาของท่าน แล้วก็คิดว่าตัวจริงของท่านรูปหล่อปานใด พวกสาวๆหรือแม่ยกที่อยู่นอกถ้ำเท่านั้นแหละครับที่จะเห็นความหล่อเหลาของท่าน ดังนั้นเวลาท่านไปไหน สาวๆเขาก็ร้องกรี๊ดกัน จนเป็นที่มาของฉายาพรรคการเมืองของท่านว่า “พรรคแมลงสาบ” พรรคแมลงสาบเกิดไม่ได้ดอกครับ ถ้าเราอยู่ในถ้ำอย่างที่ Plato กล่าวอุปมา

อ่านอุปมานี้แล้วผมก็พอจะเข้าใจวัตถุประสงค์ของท่านผู้แต่งคือท่านเชื่อว่าโลกแห่งสัจธรรมที่อยู่นอกถ้ำนั้นสวยงามอลังการเสียนี้กระไร น่าจะเหมือนโลกที่เราเห็นในหนังเรื่อง “อวตาร” เสียละกระมัง ถ้าเชื่ออย่างนั้น แล้วเชื่อว่าโลกที่เราเห็นกันอยู่เวลานี้แม้จะดูสวยงามพอสมควรแล้ว แต่ถ้าเทียบกับของที่จริงกว่านั้น ที่เราสัมผัสอยู่ก็เท่ากับเงาที่ผนังเท่านั้นแหละ ถ้าอ่านอุปมาของ Plato โดยไม่ถือเป็นเรื่องเป็นจังตามนั้น แต่อ่านในฐานะเครื่องมือทางตรรกวิทยาประกอบการชี้ชวนว่าอย่ามามัวติดอยู่ในโลกนี้เลย มีอะไรที่สวยงามประณีตกว่านี้รอเราที่จะเข้าใจอยู่ ก็ไม่มีปัญหาดอกครับ ผมรับอุปมานั้นได้ แต่ถ้าคิดจริงจัง อุปมานี้ไม่ดีตรงที่พูดไม่ครบว่า เงานั้นบางทีก็ช่วยลดความน่าเกลียดของ “ของจริง” นอกถ้ำก็ได้ ถ้าคางคกไปเดินเล่นหน้าถ้ำ คนในถ้ำก็คงไม่ทราบว่าเป็นจริงน่าเกลียดกว่านั้นเยอะ ในทำนองเดียวกัน ถ้าท่านอภิสิทธิ์และท่านจตุพรเกี่ยวก้อยกันไปเดินเล่นเพื่อชมนกชมไม้ที่หน้าถ้ำหลังจากปรองดองกันได้แล้ว คนในถ้ำก็คงแยกความหล่อเหลาของสองท่านนี้ออกจากกันได้ไม่มาก แต่สาวๆนอกถ้ำเขาแยกออก เขาจึงไม่

กรีดเวลาเห็นหน้าท่านจตุพรใจครับ

กล่าวโดยสรุป ศิลปะในทัศนะของ Plato เป็นกิจกรรมที่ทำโดยคนในถ้ำและเพื่อคนในถ้ำโดยแท้ กวีกรีกสมัยนั้นถูกท่านผู้นี้วิจารณ์เสียยับเยินว่า “สิ่งที่พวกคุณพร่ำพรรณนาผ่านภาพย์กลอนโคลงฉันทหรืออะไรก็ตามแต่ที่พวกคุณเข้าใจว่าฟังดูแล้วสวยงามเหลือเกินนั้น โปรดรู้ไว้เสียด้วยว่า ทั้งหมดนั้นก็คือการพร่ำพรรณนาความงามของ‘เงาที่ผนังถ้ำ’เท่านั้นแหละ” ถ้าท่านผู้นี้มาดูรูปเขียนของผมที่เห็นอยู่บ่อยๆในวารสารของเรา ท่านคงวิจารณ์ว่า “ก็แค่การจำลองเงามาให้ดู ทำไมไม่คิดจะวาดของจริงบ้างเล่าคุณสมภาร แต่หากวันใดไปเห็นของจริง คุณสมภารก็จะเลิกวาดรูป เพราะของจริงนั้นสวยงามมากเกินกว่าจะจำลองได้ จริงๆคนที่เข้าถึงสัจธรรมระดับนี้แล้ว เขาไม่ต้องการดูรูปเขียนที่เป็นของปลอมดอก เขาดูของจริงได้อรชรสกกว่าเยอะ”

ผมจะยังไม่เถียงท่านนักปรัชญาเอกท่านนี้ตอนนี้ แต่อยากตั้งข้อสังเกตว่า หากเราตั้งธงว่า โลกที่ปรากฏแก่อายตนะของเรานี้ยังไม่สิ้นสุด ยังมีโลกที่จริงมากกว่านี้ หรือโลกของเรานี้ยังไม่ใช่โลกที่เราจะตั้งหลักปักฐานเป็น “บ้าน” ของเราจริงๆได้ ยังมีโลกอื่นที่น่าอยู่กว่านี้ และในบรรดาโลกที่น่าอยู่กว่าโลกของเรานี้ บางโลกสามารถกลายสภาพเป็น “บ้านชั่วคราว” ของเราได้ หากว่าเรารู้วิธีที่จะไปอยู่ที่นั่น ถ้ามีช่องทางความเชื่ออย่างนี้ ศิลปะก็คงไม่ได้มีความหมายต่อชีวิตของเรามากนัก เพราะว่าตามจริง ศิลปะนั้นเน้นการอยู่ที่โลกนี้ ชื่นชมโลกนี้ กล่าวย่อๆคือ ศิลปะเป็นกิจกรรมของ “โลกียชน” (ตามความหมายที่ผมกล่าวไว้ในฉบับก่อน) ที่ประสงค์จะอยู่ในโลกนี้ หากมีปัญหาอะไรในโลกก็แก้กันที่นี้ ไม่ต้องไฝ่ฝันว่าจะไปอยู่ที่อื่น เพราะเราไม่รู้ว่ามี “ที่อื่น” หรือไม่ Plato นั้นเชื่อว่ามี

เมื่อเชื่อก็คือเป็นธรรมดาที่ศิลปะจะไม่อยู่ในสายตาของนักปรัชญาท่านนี้

พุทธศาสนานั้นอย่างไรเสียก็เป็นศาสนา และศาสนาทุกศาสนาก็เหมือนกันอย่างหนึ่งคือเชื่อว่ามี “ที่อื่น” ที่น่าอยู่กว่าโลกนี้ อย่างในพุทธศาสนานั้นท่านก็กล่าวถึงสุคติภูมิเอาไว้มากมาย กล่าวย่อๆ คือโลกเรานี้เป็นสุคติภูมิขั้นต่ำสุด เหนือโลกขึ้นไปมีสวรรค์และภพของพรหมซึ่งเป็นเทวดาอีกประเภทหนึ่งที่มีชีวิตอันประณีตกว่าเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ การจะได้มาเกิดในสุคติภูมินั้นจากมนุษย์โลกขึ้นไปจนถึงพรหมโลก ผมไม่พบว่าพุทธศาสนาสอนว่าศิลปะจะช่วยให้ พระในพุทธศาสนานั้นว่าไปแล้วก็เป็นบุคคลพิเศษที่มีชีวิตเพื่ออะไรบางอย่างที่พิเศษ แบบเดียวกับบุคคลที่จะเตรียมเป็นผู้ปกครองในปรัชญาของ Plato บุคคลที่มีเป้าหมายพิเศษในชีวิตเช่นนี้ ผมไม่คิดว่าศิลปะจะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับชีวิตของท่านหรือพวกเขาได้มากนัก อย่างไรก็ตามแต่บุคคลในระดับที่กำลังเตรียมเพื่อเป็นผู้ปกครองอย่างที่ Plato กล่าวเลยครับ เขาคนระดับธรรมดาๆที่เราต้องการใช้งานพิเศษบางอย่างเช่นรบ ซึ่งแปลว่าหากจำเป็นก็ฆ่าคนได้ ผมก็ยังสงสัยว่าชีวิตแบบนี้ต้องการศิลปะไหม นึกภาพคนอย่างท่าน ผบ.ทบ. จะท่านใดก็ได้ สมมติว่าท่านเป็นพวกกวี เขียนกาพย์ กลอนอย่างท่านอังคารหรือน้าเนาวัฒน์ คนอย่างนี้จะป็นผู้นำทัพได้หรือ ผมไม่คิดว่าได้ หมายความว่า ถ้าวันใดท่านเหล่านี้มาสนใจศิลปะจนขนาดว่ามีสิ่งนี้วิ่งวนอยู่ในสายเลือด ท่านก็เป็นทหารไม่ได้ ท่านจะฆ่าใครได้ลงคอ ศิลปินนั้นเกลียดหรือขยะแขยงสงครามจะตายไป

ประเด็นเรื่องศาสนากับศิลปะนี้จริงๆก็ซับซ้อน ไม่ง่ายอย่างที่ผมเล่ามาข้างต้น เพราะบางทีเราก็พบว่าศิลปะป็นสำคัญบางคนของโลก

ที่ถือกันว่าในทางศาสนาก็เป็นนักคิดคนสำคัญด้วย ยกตัวอย่างเช่น รพินทรนาถ ฐากูร หนังสือเรื่อง “คีตาทฤษฎี” ที่ทำให้ท่านได้รางวัลโนเบลนั้นมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับศาสนาโดยแท้ แต่ถึงดงาม เป็นงานศิลปะในตัวจริงๆ ถ้ามีของอย่างนี้ได้ก็แปลว่าในบางด้านของศาสนา นั้นศิลปะอาจเข้าไปเกี่ยวข้องได้ และเกี่ยวข้องขนาดนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดในทางศาสนาด้วย กล่าวง่ายๆคือ “โลกอื่น” ที่ผมพูดถึงเมื่อสักครู่และพูดว่าดูเหมือนจะไปที่นั่นศิลปะไม่ต้องใช้เลย กลับมีศิลปินบางคนเชื่อว่าเราจะเข้าถึงได้ง่ายขึ้น หากผ่านไปทางศิลปะ ท่านอังคารของเราก็น่าจะเชื่ออย่างนั้น แม้แต่น้าเนาวิรัตน์ ผมก็เชื่อว่าท่านก็คิดเช่นเดียวกันนี้ กวีในแนวนี้มักมีลักษณะพิเศษ คือเป็นคนสุขุมอย่างนักบวช แต่ก็ไม่ใช่ นักบวช เพราะเห็นความสำคัญของอารมณ์และกิเลสบางอย่างบางตัวว่าเลี้ยงเอาไว้ใช้งาน ดีกว่าฆ่าทิ้ง ตอนผมลาสิกขาใหม่ๆแล้วไปทำหนังสือพิมพ์ น้าเนาวิรัตน์ทราบข่าวก็โทรศัพท์ไปหา ชวนผมมากินข้าวเที่ยงที่ธนาคารกรุงเทพ สาขาผ่านฟ้า ที่ท่านทำงานอยู่สมัยนั้น (น้าเนาวิรัตน์ทำงานที่ศูนย์สังคีตศิลป์) ตอนกินข้าว ท่านพูดกับผมขณะรินเบียร์ให้ว่า “สึกแล้วต้องกินเหล้านะมหา” นี่แหละครับศิลปิน ไม่ใช่พระ แม้จะน่านับถือเหมือนพระก็ตาม

-๔-

ต่อไปนี้จะขอเข้าเนื้อหาส่วนที่เป็นความเห็นของผมเกี่ยวกับศิลปะ ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของบทความในเล่มนี้ ที่ผมเริ่มต้นด้วยแนวคิดของ Plato ก่อนก็เพื่อชี้ให้ท่านผู้อ่านเห็นในเบื้องต้นว่า มีนักคิดที่สำคัญของโลกบางท่านมองศิลปะในเชิงลบ คนที่มองศิลปะในทางไม่ดีนั้นก็คงมีมากพอสมควรในโลก แต่ที่ผมยกแนว

คิดของท่านผู้นี้มาเป็นอย่างก็เพื่อแสดงว่าทัศนะที่มองศิลปะว่าไม่ดีนั้นบางแบบก็มีเหตุผล ซึ่งเหตุผลที่ว่านี้ใครก็ตามที่เข้าใจว่าตนเป็นผู้เลื่อมใสศรัทธาในอำนาจของศิลปะสมควรจะได้พิจารณา จะได้มีความคิดที่รอบคอบหลากหลาย กว้างไกลออกไป ผมนั้นว่าไปแล้วก็เชื่อว่าตนเป็นพวกที่เชื่อในอำนาจของศิลปะ เห็นความดีงามของศิลปะ และเชื่อว่าบางสิ่งที่มีค่าในชีวิตมนุษย์นั้นก็มิแต่ศิลปะเท่านั้นแหละที่จะรังสรรค์ให้เกิดได้ ปรัชญาหรือว่าศาสนาแม้จะดีหรือเก่งในหลายเรื่องก็ไม่สามารถบันดาลให้ของชนิดนี้เกิดได้เลยในโลก ผมจะยังไม่บอกเลยว่าอะไรคือของที่ว่านั้น อ่านไปจนจบ ท่านผู้อ่านจะพบคำตอบด้วยตัวท่านเอง

ภาพชื่อ “สายน้ำ 003” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

เพื่อสะดวกแก่การอภิปรายความคิดของผมในเรื่องนี้ ผมขอเริ่มต้นด้วยการตั้งข้อสังเกตว่า ภูมิปัญญาที่สำคัญ ๓ อย่างของมนุษย์คือ ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ (คณิตศาสตร์ผมรวม

ไว้ในปรัชญา) มีเป้าหมายที่ต้องการไปให้ถึงไม่เหมือนกัน แม้ว่าเป้าหมายเหล่านี้อาจมีเนื้อหาบางส่วนคาบเกี่ยวกันอยู่ก็ตาม ศิลปะนั้นผมจัดให้เป็นภูมิปัญญาที่ ๔ ของมนุษย์ ซึ่งในฐานะภูมิปัญญาที่ ๔ สถานะของศิลปะก็ย่อมยืนอยู่ในระดับเดียวกันกับภูมิปัญญา ๓ ประการที่กล่าวมาแล้ว เห็นไหมครับว่า ผมค่อนข้างมองศิลปะว่า สูงส่ง ขนาดเอาไปเทียบกับศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์เลยทีเดียว

เท่าที่ผมเข้าใจ ศาสนานั้นมีเป้าหมายชัดเจนในทุกศาสนาว่าจะนำพาผู้คนให้เข้าถึงสิ่งที่ศาสนาสอนว่าเป็นอุดมคติสูงสุดในทางศาสนา เช่นศาสนาตระกูลยูดาเยก็มุ่งให้คนไปอยู่กับ “พระเจ้า” ศาสนาฮินดูก็เช่นกัน ต่างเพียงสองศาสนานี้เชื่อพระเจ้าคนละองค์ ศาสนาพุทธกับศาสนาเซนพูดถึงสิ่งหนึ่งคล้ายๆกัน คำก็คล้ายกันคือ “นิรวาณ” หรือ “นิพพาน” อันหมายถึงอะไรสักอย่างที่ไม่อยู่ในโลกนี้ แต่อยู่ที่ไหนสักแห่งในจักรวาล เมื่อบุคคลเข้าถึง เขาก็จะไม่มาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป ศาสนาทั้งหลายอาจสอนจริยธรรมที่หย่อนลงมากกว่านั้น แต่ที่สุดแล้วก็สอนว่าหากจะให้ดีจริงผู้ที่นับถือศาสนานั้นๆควรมุ่งไปที่เป้าหมายสูงสุดนั้น

ปรัชญานั้นไม่มีเป้าหมายอย่างศาสนาตามที่กล่าว แต่มีเป้าหมายที่การเข้าถึง “ความจริง” บางอย่างที่อยู่พ้นอายตนะ (ตัวอย่างเช่น “โลกแห่งแบบ” ตามปรัชญาของ Plato) ปัจจุบันนักปรัชญาส่วนใหญ่ไม่พูดถึงเป้าหมายแบบนั้นแล้ว แต่ก็เชื่อกันว่า ปรัชญาจะช่วยให้เข้าถึง “ความจริง” หรือ “ความรู้” บางอย่างที่อยู่ลึกกว่าอายตนะ ไม่ใช่อยู่ลึกแบบของลึกลับอะไรดอกครับ แต่อยู่ลึกในความหมายว่า เรื่องเหล่านี้หากคิดให้ลึกๆ เราจะเห็นอะไรบางอย่างมากกว่าที่ตาเห็น งานของนักปรัชญาคืองานแบบนี้ หากนึกไม่ออกก็ดูสิ่งที่ผม

ทำในวารสาร “ปัญญา” ของเรานี้ก็ได้ครับ งานทางปรัชญาจะชวนให้ท่านผู้อ่านคิดไปมากกว่าที่ศาสนาสอน บางทีผลของการคิดแบบปรัชญาก็ให้ความรู้ใหม่ๆ ดีๆ กวนๆ (กวนอะไรท่านผู้อ่านไปเต็มเอง ที่ผมหมายถึงคือกวนความคิดเดิมๆของเราเท่านั้นแหละ) ได้มากทีเดียว

วิทยาศาสตร์ต่างจากปรัชญาและศาสนามาก่อนข้างชัดเจนที่สนใจโลกที่ปรากฏแก่อายตนะมากกว่า แต่ก็คิดคล้ายปรัชญาตรงที่เห็นว่าเบื้องหลังความเป็นระเบียบงดงามของสิ่งต่างๆในโลกที่เรารับรู้ได้ด้วยอายตนะ มีกฎเกณฑ์บางอย่างซ่อนอยู่ เป็นหน้าที่ของวิทยาศาสตร์ที่จะเปิดเผยกฎเกณฑ์เหล่านี้ออกมา นักวิทยาศาสตร์บางคนที่เป็นนักปรัชญาอาจเชื่อว่ากฎเกณฑ์ที่ว่านั้นเกี่ยวข้องกับพระเจ้าหรืออะไรที่มีสถานะคล้ายกันนี้ แต่นักวิทยาศาสตร์ที่ไม่เป็นนักปรัชญาจะสนใจเพียงกฎเกณฑ์ที่สามารถเขียนออกมาในรูปข้อความได้ บางทีหากคณิตศาสตร์ช่วยให้ข้อความที่จะเขียนชัดเจนมากขึ้นก็จะใช้คณิตศาสตร์เป็นภาษาสำหรับเขียนแสดงกฎธรรมชาติที่ค้นพบ ส่วนกฎนั้นจะเป็นอะไร ก็เกี่ยวกับพระเจ้าหรือสิ่งที่มีสถานะคล้ายกันนี้หรือไม่ นักวิทยาศาสตร์แบบนี้จะไม่สนใจ

ถ้าเราสมมติชื่อให้กับคน ๓ คนว่า ดำ แดง และ ขาว โดยให้เป็นตัวแทนของ ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ตามลำดับ เราจะเห็นความแตกต่างในคนสามคนนี้ชัดเจนทีเดียว ดำนั้นเป็นอุบาสกถือศีลแปด อายุ ๕๐ ปี เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด เขาไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่กินเหล้า ไม่ดูหนัง ไม่ฟังเพลง ไม่นอนกับภรรยา โดยได้ตกลงกันว่าจะอยู่กันฉันมิตรในทางธรรม ซึ่งภรรยาก็เห็นด้วยเนื่องจากเป็นนักปฏิบัติธรรมเช่นกัน โดยทั่วไปดำไม่ชอบอ่านหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือปรัชญาที่เขียนโดยคนคน

หนึ่งที่ชื่อ “สมภาร พรหมทา” ดำคิดว่าหนังสือพวกนี้ทำให้ฟุ้งซ่าน หนังสือที่ด่าอ่านเข้าไปมาอยู่เสมอคือ “พุทธธรรม” ของพระพรหมคุณาภรณ์ และ “ตามรอยพระอรหันต์” ของท่านพุทธทาส ระยะเวลาหลังดำส่งสัยท่านพุทธทาสบางเรื่อง จึงไม่อ่านเล่มอื่นๆของท่าน หลวงตามหาบัวก็เป็นอีกคนหนึ่งที่น่านับถือและเคารพศรัทธามาก หนังสือ “ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต” ที่เรียบเรียงโดยหลวงตามหาบัว เป็นอีกเล่มหนึ่งที่ด่าอ่านมาก วางอยู่ข้างหมอนในห้องนอนคนเดียว โดยทั่วไป ดำเป็นคนใจเย็น ไม่มีใครเห็นดำโกรธมากๆ ใจบุญ อุปถัมภ์วัดโดยไม่เลือกว่าจะต้องเป็นวัดใด ช่วยเหลือคนที่ชีวิตลำบาก หมาแมวจรจัดดำก็ช่วยเหลืออยู่เสมอ สรุปลือคนคนนี้เป็นคนใจดี ใจเย็น ไม่ชอบคิดเรื่องที่ลึกลับซึ้ง เชื่อกกรรม เชื่อเวร และพยายามปฏิบัติสมาธิเพื่อบรรลุนิพพาน

แดงเป็นนักปรัชญา เขาไม่เชื่อสิ่งที่ศาสนาสอนจำนวนมาก เนื่องจากตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะ เขาไม่ถือศีล เพราะไม่คิดว่าศีลเป็นเรื่องดีงามอะไร หากจะมีหลักเกณฑ์ที่เขาจะถือ เขาคิดว่าเขาจะสร้างหลักเกณฑ์ขึ้นเอง เขาคิดว่าเขาจะไม่ยืมจมูกคนอื่นหายใจ แม้จะเป็นจมูกของพระศาสดาก็ตาม แแดงชอบคิด และมีความสุขกับการได้คิด เขาอ่านหนังสือมาก ซึ่งทั้งหมดเป็นหนังสือของนักปรัชญาต่างประเทศ เขาอ่านวรรณคดีด้วย หนังสือหรือเพลงนั้นไม่ต้องพูดถึง ชีวิตเขาขาดสิ่งเหล่านี้ไม่ได้ บางที ฟังเพลงอยู่ดีๆเขาก็ลุกไปจดอะไรลงใส่สมุด มีคนถามเขาว่า ระหว่างสวรรค์กับนรก หากมีจริง ตายแล้วเขาอยากไปไหน แแดงตอบว่า “ไปไหนก็ได้ที่ไม่มีคนมาถามคำถามโง่งๆอย่างคุณ” เขาเป็นตัวของตัวเองมาก จนหลายคนมองว่าเขาเป็นคนยโสโอหัง ซึ่งเมื่อได้ยินคำวิจารณ์อย่างนั้น แทนที่จะโกรธ เขากลับยิ้ม สรุปลือคือ แแดงไม่มีชีวิตพิเศษอย่างดำ

ไม่ถือศีล ไม่อะไรทั้งนั้น แต่เขาก็เป็นคนมีหลักในการใช้ชีวิต ไม่สนใจเงิน เจ็บร้อนแทนคนที่เสียเปรียบในสังคม เขาบริจาคร่างกายให้กับโรงพยาบาล เพราะคิดว่าตายแล้วที่เหลืออยู่ก็ไม่ใช่เขาแล้ว ดังนั้นสิ่งนั้นหากจะพอมีประโยชน์แก่คนอื่นก็ควรเอาไปใช้ ดีกว่าเผาหรือฝัง เสียของเปล่าๆ

เขาเป็นนักวิทยาศาสตร์อาชีพ ทำงานอยู่ในสถาบันวิจัยทางวิทยาศาสตร์มีชื่อแห่งหนึ่ง เขาอ่านหนังสือมาก โดยเฉพาะหนังสือทางศาสนาและปรัชญา โดยส่วนตัวเขาเป็นชาวพุทธ แต่เขาคิดว่าการเป็นชาวพุทธไม่มีความหมายใดๆบอกว่าจะต้องเชื่อสิ่งที่อยู่ในคัมภีร์อย่างเป็นอัตโนมัติ จริงๆเขาชอบท่านพุทธทาสมากกว่าท่านเจ้าคุณประยุทธ์ เขาเชื่อว่า แม้ไม่มีชาติหน้า นรก สวรรค์ พุทธศาสนาก็ยังอยู่ได้ คำสอนของพระพุทธเจ้าในความคิดของเขาส่วนที่น่าสนใจที่สุดคือส่วนที่ว่าด้วยของที่ตรวจสอบได้ด้วยการทดลอง ดังนั้นเขาเห็นด้วยกับท่านพุทธทาสอย่างยิ่ง เมื่อท่านกล่าวว่า “พุทธศาสนาอาจมีได้หลายแบบ บางแบบเป็นอภิปรัชญาเพื่อเจอบางแบบเป็นไสยศาสตร์ที่สอนให้ยอมตนแก่อำนาจเร้นลับเช่นภูตผี เทวดา แต่บางแบบเป็นวิทยาศาสตร์ สอนสิ่งที่ทดสอบได้ และไม่เคยบังคับให้ใครเชื่อ สำหรับอาตมา พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ในความหมายนั้น” ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ เขาไม่เชื่อหลายสิ่งที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา เนื่องจากขัดกับเหตุผลทางด้านวิทยาศาสตร์ เช่น เขาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันมีจริง เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ท่านผู้นี้ออกบวชแล้วต่อมาก็เป็นผู้ก่อตั้งพุทธศาสนา เขาเคารพนับถือพระพุทธเจ้าในฐานะคนที่เอาจริงกับความเชื่อของตนเอง จะอย่างไรก็ตาม เขาไม่เชื่อว่า ในอดีตเคยมีพระพุทธเจ้าแบบเดียวกันนี้มาจำนวนนับไม่ถ้วน มีเงื่อนไขที่

นำเสนอหลายอย่างเช่น ทำไมพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ต้องเกิดในอินเดีย ใช้ภาษาอินเดีย มีรูปแบบชีวิตคล้ายๆกัน เช่นสมัยเป็นพระโพธิสัตว์ต้องเคยบริจาคนบุตรและภรรยาทุกพระองค์ หากเรื่องที่เป็นที่กึ่งนี้จริง ก็แปลว่าประเทศอินเดีย ภาษาและวัฒนธรรมอินเดียต้องเคยมีมาในโลกนับเป็นเวลาหลายล้านปีแล้ว นับย้อนไปตามจำนวนพระพุทธเจ้าในอดีต แต่หลักฐานทางวิทยาศาสตร์บอกเราว่าอารยธรรมของมนุษย์เพิ่งปรากฏในโลกไม่กี่หมื่นปีมานี้ หากมีพระพุทธเจ้าในอดีตจริง ทำไมเราไม่เคยค้นพบกระดูกของพระองค์ พบแต่กระดูกไดโนเสาร์ หากเชื่อว่าโลกหมุนเวียนตามความเลื่อมและเจริญเป็นรอบๆ ก็แปลกที่ในประวัติพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ไม่มีพระองค์ใดเกิดในวัฒนธรรมไฟฟ้าเลย ไม่มีพระพุทธเจ้าพระองค์ใดรู้จักไฟฟ้า ทั้งที่ตามหลักการ หากโลกเลื่อมและเจริญเป็นรอบๆ ก็น่าจะมีพระพุทธเจ้าสักพระองค์ทรงใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการเทศนา ในอนาคต เมื่อมีพระพุทธเจ้าพระองค์ใหม่มาอุบัติในโลก จะทรงใช้ไฟฟ้า คอมพิวเตอร์ เครื่องขยายเสียง เครื่องถ่ายภาพยนตร์ เป็นต้น การสังคายนาน่าจะง่ายกว่าแต่ก่อนมาก เพราะทุกอย่างที่สอนอัดเทปไว้หมดแล้ว ทั้งเทปเสียงและภาพเคลื่อนไหว

จากข้างบนนั้นท่านผู้อ่านจะเห็นว่าคนสามคนนั้นมีบุคลิกภาพหรือตัวตนไม่เหมือนกัน ก่อนที่ผมจะวิเคราะห์อะไรให้ท่านผู้อ่านฟัง ผมขอเพิ่มคนมาอีกหนึ่งคนชื่อเชียว คนที่สี่นี้ต่างจากสามคนข้างต้นตรงที่ เชียวไม่ได้สนใจศาสนามากนัก เขารู้สึกว่าศาสนานั้นอาจสอนดีในหลายเรื่อง แต่การเป็นคนดีในสายตาของศาสนากลับเป็นคนที่เชียวรู้สึกว่าเป็นคนที่ไม่ดี เสรีภาพในที่นี้หมายถึงความคิดที่เป็นตัวของตัวเองก่อน จากนั้นก็รวมเอาการกระทำที่มาจากความคิดอันเป็นตัวของตัวเองนั้น พระสงฆ์บางรูปที่เชียวรู้จักนั้นเขายอมรับ

ว่าท่านสงบ น่านับถือ แต่ลึกๆเขียรรู้สึกเสมือนว่าท่านเหล่านี้เป็น
หุ่นยนต์ทางศีลธรรม คือสิ่งที่ถูกตั้งโปรแกรมให้ทำดี แต่ดีที่ว่านั้น
ไม่ได้ออกมาจากความรู้สึกนึกคิดอันเสรีของตน ทว่าออกมาจาก
กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่หุ่นยนต์นั้นถูกทำให้เชื่อว่าดี

ปรัชญาเป็นสิ่งที่เขียรรู้สึกว่าอยู่ห่างจากตัวเขาน้อยกว่าศาสนา
เขียวอ่านงานของนักปรัชญาบางคนเช่น Nietzsche และรู้สึกว่างาน
ทางปรัชญาแบบนี้เป็นสิ่งที่เขาพอจะเข้าใจ แต่พอไปอ่านตำรา
ปรัชญาที่เขียนสำหรับสอนในมหาวิทยาลัยในประเทศไทย เขียว
อ่านไม่จบ รู้สึกว่าหนังสือพวกนี้น่าเบื่อ ไม่มีศิลปะ ยัดเยียด และ
เขียนของที่ควรจะง่ายให้ยากโดยไม่จำเป็น หนังสือดีสำหรับเขียว
นั้นต้องน่าอ่าน น่าอ่านหมายความว่าคนเขียนมีวิธีเขียนที่น่าติดตาม
มีความคิด มีกลวิธีที่จะค่อยๆปล่อยสิ่งที่ตนคิดออกมา อย่างไม่ยัด
เยียด คนเขียนหนังสือปรัชญาจำนวนมากนั้นเขียรรู้สึกเหมือนพวก
ที่ไม่รู้วิธีเกี่ยวผู้หญิง อยู่ๆก็ตรงเข้าไปล้าเขาเลย ไม่มีศิลปะ ตรงกัน
ข้าม หนังสือปรัชญาดีๆบางเล่มที่เขียวอ่านในภาษาไทย (อันนี้ขอ
สงวนนามคนเขียน เพราะพูดถึงเขามาบ่อยเกินไปแล้ว) เหมือน
เหล่าอรร่อยๆที่เพื่อนดันรินให้นิดเดียว อยากกินต่อ แต่ก็หมดเสีย
แล้ว จะขออีกก็เกรงใจ

วิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่เขียวเห็นว่าหยาบกระด้างคนละแบบ
เมื่อเทียบกับศาสนา ศาสนากระด้างเพราะตีกรอบให้สาวกของตน
เดินไปตามทางที่แน่นอนชัดเจน ส่วนวิทยาศาสตร์กระด้างเพราะ
สนใจของที่กระด้างอันได้แก่วัตถุ ไม่สนใจของที่อ่อนโยนเช่นชีวิต
แม้วิชาชีววิทยาจะสนใจชีวิต แต่ก็พยายามอธิบายว่าชีวิตนั้นที่สุด
แล้วก็ป็นปรากฏการณ์ที่แสดงออกมาจากวัตถุอยู่นั่นเอง ว่าไปแล้ว
หากให้เลือก เขียวเลือกศาสนา ไม่เลือกวิทยาศาสตร์ เพราะวิทยา-

ศาสตร์กระด้างร้อยเปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ศาสนายังมีส่วนที่ไม่กระด้างแทรกอยู่ ศาสนาพูดถึงชีวิตที่อ่อนโยนในเบื้องต้น แต่พอศาสนาไปวิเคราะห์ว่าในตัวมนุษย์มีความชั่วร้ายบางอย่างเกาะอยู่ซึ่งสมควรชำระล้างทิ้ง เขียวก็รู้สึกว่านี้เริ่มจะถอยออกห่างจากการยอมรับความอ่อนโยนของชีวิต สำหรับเขียว อาจมีบางอย่างที่เราควรปรับปรุงในชีวิต แต่สิ่งนั้นก็ไม่ว่าที่เราจะมองอย่างแข็งกระด้างว่าเป็นศัตรูหรือสิ่งชั่วร้ายของเรา ความเชื่อเรื่อง “ซาตาน” หรือ “มาร” นั้นเขียวคิดว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงความกระด้างของศาสนาที่สุด สำหรับเขา ไม่มีมาร ไม่มีซาตาน มีแต่ชีวิตที่บางทีก็อาจกระทบกระทั่งกัน แต่หากเราเข้าใจกัน รักกัน เราก็อยู่ร่วมกันได้

เขียวมีอาชีพเป็นจิตรกร เขาพอมีชื่อเสียงในกลุ่มคนบางกลุ่มที่สนใจศิลปะอย่างจริงจัง รูปเขียนของเขาจึงพอขายได้ แรกๆเขาอยู่ในเมือง ต่อมาก็ออกไปอยู่ในชนบท วาดรูป แต่งเพลง เขียนบทกวี แต่เพลงและบทกวีของเขาก็ไม่มีคนรู้จัก เขาคิดว่าชีวิตเขาอย่างที่เป็นนั้นเขาพอใจแล้ว เขาไม่คิดจะแสวงหา “ญาณทัศนะ” อะไรตามที่ศาสนาหรือปรัชญาพูดถึงอยู่เสมอๆ เขารู้เพียงว่า เมื่อรู้สึกเขาจะทำงาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการเขียนรูป เวลาทำงาน เขาก็ไม่คิดว่าสิ่งที่ทำจะเป็นไปเพื่อยก “จิตวิญญาณ” ของเขาให้สูงส่งขึ้น เขาแค่เพียงเขียนรูป และที่เขียนก็เพราะรู้สึกอยากเขียนเท่านั้นเอง

-๕-

คน ๔ คนที่ผมเขียนบรรยายมานี้ผมเชื่อว่าเราน่าจะหาตัวอย่างคนจริงๆมารองรับรูปแบบความคิดและการใช้ชีวิตของพวกเขาได้ คนทางศาสนานั้นผมนึกถึงมหาตมา คานธี เป็นต้น ทางปรัชญา ก็ Bertrand Russell เป็นอาทิ ทางวิทยาศาสตร์ก็เช่น Charles Darwin

ส่วนทางศิลปะก็เช่น Vincent van Gogh คนที่จำพวกนี้สำหรับผม ไม่อาจเอามาเทียบกันได้ว่าใครดีหรือสูงกว่าใคร ถ้าจะเทียบก็เทียบเพียงว่าไม่เหมือนกัน และจริงๆนั้นผมค่อนข้างให้ค่าแก่รูปแบบทั้งสี่นี้มาก โดยถือว่าเป็นรูปแบบที่งามไปคนละด้าน โลกเราจะไม่สมบูรณ์เลยหากขาดแบบใดแบบหนึ่งไป โปรดสังเกตความต่างนะครับ คานธีนั้นเชื่อมั่นในศาสนา แต่ชีวิตบั้นปลายก็เป็นทุกข์ด้วยความรู้สึกเก็บกดบางอย่างอันเนื่องมาจากความที่ต้องทำตามคำสอนของศาสนา Russell ไม่มีทุกข์แบบนั้น แต่ชีวิตก็ปราศจากความเชื่อเล็กๆบางอย่าง ทำให้ชีวิตไม่สามารถสร้างวีรกรรมที่ยิ่งใหญ่ได้อย่างคานธี Darwin นั้นไม่ได้ใช้ความคิดมากเท่ากับ Russell เพราะงานที่ทำเป็นเรื่องเจาะจงมากกว่า ดูเหมือนนักวิทยาศาสตร์ท่านนี้ก็คล้ายกับนักวิทยาศาสตร์คนอื่นๆคือไม่สนใจศิลปะ ในหนังสือเรื่อง “*The Descent of Man*” ท่านผู้นี้พยายามอธิบายต้นกำเนิดของงานศิลปะว่ามาจากสัญชาตญาณที่จะสนุกสนานของคนเรา ซึ่งสัญชาตญาณที่ว่านี้ก็พบในสัตว์อย่างอื่นด้วย คำอธิบายนี้ทำให้ศิลปะเป็นเรื่องการทำตามสัญชาตญาณ ซึ่งฟังดูง่ายและตื่นเกินไป ดูเหมือนนักวิทยาศาสตร์นั้นต่อให้ยิ่งใหญ่ปานใด แต่พอมาให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนอกสาขาตนเช่นปรัชญาหรือศาสนาหรือศิลปะ ความเห็นนั้นมักตื่น เช่นความเห็นของ Einstein หรือ Newton เกี่ยวกับศาสนา ที่เป็นเช่นนั้นผมวิเคราะห์ว่ามาจากศาสตร์ที่พวกเขาทำงานอยู่ที่กระด้างและแคบ เมื่อใช้มองออกไปยังจักรวาลทั้งหมดอันเป็นจักรวาลที่มีชีวิตและสวยงาม ไม่ใช่จักรวาลแห่งวัตถุที่ไร้ชีวิตและไร้สีสัน

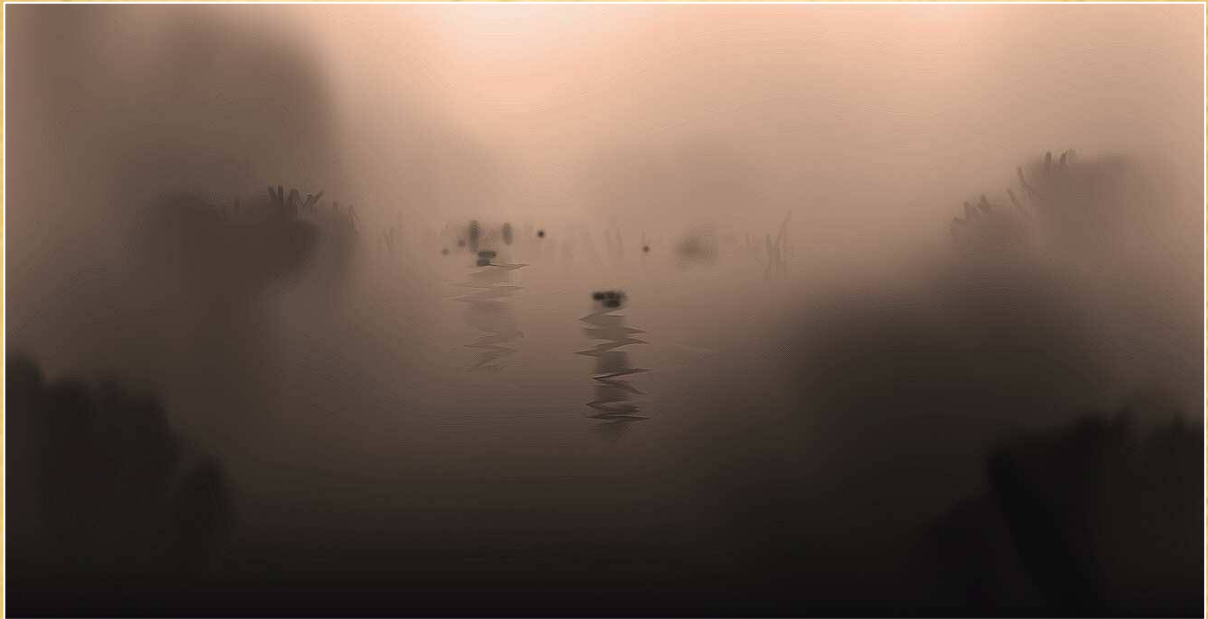
จุดร่วมของคนสามคนนี้ในทัศนะของผมคือ การไม่ได้ใช้ประโยชน์จากอารมณ์ความรู้สึกในการทำงานของตน ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ เป็นภูมิปัญญาของ

มนุษย์ที่ไม่ได้อ้างอิงหรือใช้ประโยชน์จากอารมณ์ความรู้สึก ที่เป็น
อย่างนั้นก็เพราะเป้าหมายสูงสุดในศาสนา ปรัชญา และวิทยา-
ศาสตร์เป็นสิ่งที่จะเข้าถึงหรือได้มาด้วยการใช้ “ปัญญา” ซึ่งในที่นี้
หมายถึงการใช้ความคิดอย่างเรียบๆ และลุ่มลึก เพื่อให้มองเห็น
หรือเข้าถึงสิ่งที่กำลังแสวงหา

คนสุดท้ายคือ van Gogh นั้นเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่ นักคิดอย่างสาม
คนแรก ชีวิตของศิลปินจะถูกชักนำด้วย “อารมณ์ความรู้สึก” มาก
กว่าปัญญา ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเป้าหมายที่ศิลปินต้องการเข้าถึงไม่
อาจเข้าถึงได้ด้วยปัญญา แต่จะเข้าถึงได้ด้วยอารมณ์ความรู้สึก เป็น
ไปได้ครับที่อาจมีศิลปินบางคนที่ใช้ความคิดไม่แพ้ นักปรัชญา เช่น
รพินทรนาถ ฐากูรที่ผมยกเป็นตัวอย่างมาในตอนต้น หรือแม้แต่คน
อย่าง Leo Tolstoy นั้นผมก็ถือว่าเป็นนักคิด ไม่เหมือน van Gogh
แต่ท้ายที่สุดแล้ว คนเหล่านี้ที่ได้ชื่อว่าเป็นศิลปินเอกก็เพราะทำงาน
บนพื้นฐานของอารมณ์ ไม่ใช่เหตุผล

ผมขอสรุปสั้นๆ ตรงนี้ว่า เป้าหมายของศิลปะนั้นไม่เหมือนเป้า-
หมายของศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ อะไรคือเป้าหมายของ
ศิลปะ หากให้ผมตอบตรงนี้ก็ขอตอบอย่างกว้างๆ ไปก่อนว่า “ความ
งาม” ในขณะที่เป้าหมายของศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์
ผมขอเรียกรวมๆ ว่า “ความจริง” ความแตกต่างระหว่างความงาม
และความจริงนี้อาจเป็นปัญหาในรายละเอียด แต่โดยกว้างๆ เรา
แยกสองเรื่องนี้ออกจากกันได้ผ่านทางเครื่องมือสำหรับเข้าถึง
ความงามนั้น เราจะต้องดักจับเอาด้วยศิลปะ ในขณะที่ความจริงต้อง
ดักจับด้วยศาสนา ปรัชญา หรือวิทยาศาสตร์ ขึ้นกับว่าความจริงนั้น
ท่านต้องการแบบไหน ดูเหมือนว่าความจริงอาจมีได้หลายแบบ แต่
ความงามมีเพียงแบบเดียว คือแบบที่จะต้องใช้ศิลปะสำหรับดักจับ

หรือเข้าถึง

ภาพชื่อ “สายน้ำ 004” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

คำว่า “ความงาม” ที่ผมกำลังพูดถึงอยู่ที่นี่มีความหมายเฉพาะเจาะจงบางอย่าง ผมหมายถึงคุณสมบัติที่มีอยู่ในงานศิลปะที่มนุษย์เราสร้างสรรค์ขึ้นเท่านั้น ไม่มีอยู่ในธรรมชาติ ดังนั้น คนอื่นอาจบอกว่า “ดูนั่นซิเธอ พระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้า จมหายลงไป ในทะเล ช่างงามอะไรเช่นนี้” หากความงามในที่นี้เป็นคุณสมบัติของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอันได้แก่การที่ดวงอาทิตย์กำลังจมหายลงไป ในทะเล ก็เป็นคนละอย่างกับที่ผมกำลังกล่าวถึง ในทางภาษานั้นผมยอมรับว่าเราใช้คำว่า “งาม” กับทั้งสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น อันนี้ไม่เป็นปัญหา แต่ที่ผมต้องตีกรอบความหมายคำนี้ให้เฉพาะในที่นี้ก็เพื่อให้การอภิปรายเรื่องความงามที่เรากำลังพูดถึงอยู่ที่นี่ไม่กว้างเกินไปกว่าเรื่องศิลปะ ไม่อย่างนั้นท่านผู้อ่านอาจถามเรื่องโน้นเรื่องนี้แทรกเข้ามา กลายเป็นปัญหาโดยไม่

จำเป็น เอาเป็นว่า เวลานี้ผมกำลังพูดถึงความงามในงานศิลป์ ไม่ได้พูดถึงความงามในธรรมชาติ เพราะอาจเป็นปัญหาว่า ธรรมชาติงามด้วยหรือ พระอภิธรรมไม่เห็นบอกว่าอย่างนั้นนี่ อย่างนี้เป็นต้น ธรรมชาติจะงามหรือไม่ก็ไม่รู้ละครับ แต่มนุษย์เราก็ทักทักว่าอะไรงามไปหมด ความงามจึงเป็นเรื่องของใจมนุษย์ งานศิลปะก็เล่นกับใจของมนุษย์ ดังนั้นความงามในที่นี้ก็เป็นเรื่องอัตวิสัยหรือขึ้นกับใจของคน ผมจึงตกใจแต่แรกใจครับว่า ผมกำลังพูดถึงความงามในงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้นเท่านั้น เพื่อเทียบเคียงกับความจริงที่มนุษย์สร้างขึ้นในศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ที่ผมถือว่าเป็นเรื่องอัตวิสัยเช่นกัน หากปราศจากมนุษย์หรือสิ่งมีชีวิตปัญญาที่จะรับรู้อะไรในจักรวาลนี้ ความจริงก็ไม่มี ความงามก็ไม่มีเช่นกัน อาจมีพระอาทิตย์กำลังจมลงในทะเล แต่ก็เป็นเรื่องกายภาพล้วนๆ ไม่งาม ไม่น่าเกลียด อะไรทั้งนั้นแหละ

ในบทความเล่มนี้ก็เหมือนเล่มก่อนหน้าี่ที่ผมเขียนรูปประกอบเอง รูปชุดที่ลงในเล่มนี้มีชื่อชุดว่า “สายน้ำ” ไหนๆก็ลงทุนเขียนรูปแล้ว ผมก็ขออนุญาตเอารูปเขียนของตัวเองนี้แหละเป็นเครื่องมืออภิปรายว่าผมคิดเรื่องความงามในงานศิลปะอย่างไร ก่อนอื่น ผมขอให้ท่านผู้อ่านดูรูปถ่ายข้างล่างนี้ก่อน ผมเอามาจากอินเทอร์เน็ต

รูปนี้เป็นรูปแม่น้ำ ผมเลือกภาพถ่ายที่คิดว่าสวยพอสมควร รูปที่ผมวาดข้างบนโน้นท่านผู้อ่านก็คงเห็นว่า โดย “เนื้อหา” เป็นรูปที่มีเนื้อหาเดียวกับรูปถ่ายที่ผมเอามาให้ดูเพื่อเปรียบเทียบ ถ้าเรารับว่ารูปที่ผมเขียนเป็นงานศิลปะ (แม้จะเป็นศิลปะที่ยังไม่ดีนัก) แต่รูปถ่ายในหน้าที่ผ่านมาไม่ใช่งานศิลปะ สิ่งที่ใช้แบ่งว่าอะไรเป็นศิลปะหรือไม่ก็ไม่เกี่ยวกับเนื้อหา เมื่อเป็นดังนี้ท่านผู้อ่านก็คงเห็นต่อไปด้วยตัวท่านเองว่า ความเป็นศิลปะนั้นดูที่วิธีการในการนำเสนอ

ศิลปะนั้นมีหลายแขนง ในบทความนี้ผมขอพูดถึงเฉพาะแขนงที่เชื่อว่าตนเองพอมีความรู้อยู่บ้างคือ จิตรกรรม (รูปเขียน) ดนตรี และวรรณกรรม (นิยาย เรื่องสั้น บทกวี และความเรียง) การวาดรูปนั้นแน่นอนครับต้องมีคนวาด รูปวาดเกิดเองตามธรรมชาติไม่ได้ เมื่อเราไปนั่งที่ริมน้ำในเย็นวันหนึ่ง สิ่งที่เราเห็นอยู่ต่อหน้าก็คือ สายน้ำที่สงบนิ่ง วันนั้นมีลมพัดเอื่อย เราจึงเห็นระลอกน้ำพลิวไหว อยู่ในบางครั้ง ไกลออกไปคืออีกฝั่งของแม่น้ำ เราเห็นกระท่อมของชาวนาซูกตัวอยู่ในดงไผ่ ดูเหมือนจะมีเสียงนกกาเหว่าแว่วมาจากบริเวณนั้น ไม่นาน ขอบฟ้าด้านตะวันตกก็เปลี่ยนเป็นสีทอง เรารอให้มีดจึงกลับบ้าน ตอนที่เรานั่งอยู่นั้นสิ่งที่ผมเขียนเล่ามาทั้งหมดปรากฏในการรับรู้ของเราอย่างชัดเจน การรับรู้ของมนุษย์นั้นผมถือว่าเป็นการรับรู้ “ข้อมูลดิบ” ที่ไม่มีค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์อะไร หมายความว่า แม้เรารับรู้มันเราจะรู้สึกว่าเป็น “งาม” แต่นี่ก็เป็นคนละเรื่องกับศิลปะ พุดง่าย ๆ คือ หากการรับรู้ทำให้เกิดงานศิลปะได้ ก็จะม้งานศิลปะเกิดในทุกที่ทุกแห่ง คางคกก็มีงานศิลปะของมัน นกแก้วก็มี แมลงหวี่ก็มี ยีราฟ ม้าลาย สิงโต หมา แมว ก็มีศิลปะของมันเองทั้งหมด เพราะพวกมันต่างก็เห็นโลกอย่างเดียวกับที่เราเห็น แม้วิทยาศาสตร์จะบอกว่า ดวงตาของมนุษย์และสัตว์อาจไม่

เหมือนกัน ดังนั้นโลกที่ปรากฏแก่มนุษย์และสัตว์ก็น่าจะไม่เหมือนกัน ไม่เป็นไรครับ ไม่เหมือนกันก็ไม่เป็นไร เพราะเรากำลังพูดถึงการรับรู้เท่านั้น หากรับรู้เพียงอย่างเดียวทำให้เกิดความงามได้ ก็จะมีศิลปะเต็มไปหมด เป็นไปได้ที่ดวงตาของสัตว์บางชนิดอาจดีกว่าตาของมนุษย์เรามาก หากเป็นอย่างนั้นโลกก็จะปรากฏในการรับรู้ของสัตว์ชนิดนี้งามกว่ามนุษย์

สรุปคือภาพที่ปรากฏแก่อายตนะของเรานั้นเป็นเพียงข้อมูลดิบ อาจเป็นข้อมูลดิบที่สวยงามก็ไม่เป็นไร แต่นั่นก็ไม่ใช่งานศิลป์ เมื่อเรามองทุ่งหญ้าเขียวขจีในช่วงหน้าฝน มองไปเห็นแต่ความเขียวสด สดสายตา ในความเขียวนั้นมีสีแดง เหลือง ขาว ม่วง ของดอกไม้ป่าเล็กๆ แซมอยู่เป็นระยะประปราย บนทุ่งหญ้านั้นไม่มีแดดแม้จะเป็นช่วงบ่าย เพราะเมฆฝนหนาหนักกำลังก่อตัวขึ้นทางทิศตะวันตก นี่คือข้อมูลดิบที่งดงาม แต่ความงามที่ว่านี้ก็เป็นคนละอย่างกับความงามที่เป็นคุณสมบัติของงานศิลป์

พูดมาถึงตรงนี้ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจรู้สึกว่ วันนี้ผมช่างพูดอะไรเข้าใจยากจริงๆ ไม่เหมือนก่อนหน้านี้ ก็ขอสรุปก็แล้วกันนะครับว่า สิ่งที่ผมต้องการเสนอก็คือ งานศิลป์ไม่เคยเกิดขึ้นได้เพียงเพราะเราเปิดอายตนะออกรับรู้โลก เพราะหากเป็นอย่างนั้นทุกคนในโลกก็จะเป็นศิลปินกันหมด เนื่องจากทุกคนมีประสาทสัมผัสเหมือนกัน ไม่เพียงแต่คน หมาแมวกบเขียดมันก็มี สิ่งที่ผมอยากเสนอต่อไปก็คือ งานศิลป์เป็นงานสร้างสรรค์ แปลว่าต้องมีคนทำมันขึ้น ส่วนจะทำอย่างไรเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะเหตุนี้เองครับ ศิลปินจึงมีไม่มากในโลก

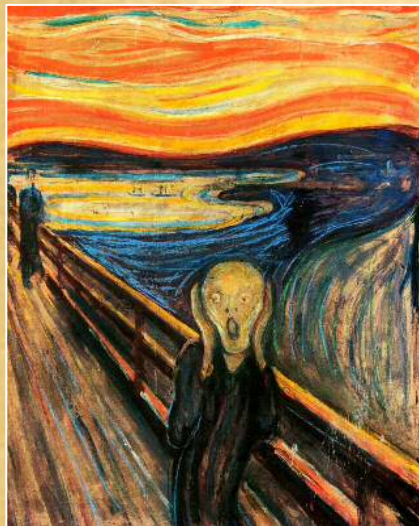
ในทัศนะของผม เนื่องจากงานศิลป์เป็นงานสร้างสรรค์ของคน และคนเราเวลาจะสร้างสรรค์อะไรก็สร้างจากใจหรือความคิดของ

เขา เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็อาจกล่าวเป็นหลักการในเบื้องต้นว่า “งานศิลปะเกิดจากใจของคน” จะอย่างไรก็ตาม ใจนั้นคิดอะไรแล้วหยุดอยู่ในใจก็ไม่ช่วยให้เกิดผลงานอะไร ใจจึงต้องอาศัยมือเพื่อสร้างสรรคงานศิลปะ หากเป็นงานจิตรกรรมก็ใช้มือวาดรูป เป็นดนตรีก็ใช้มือเล่นดนตรี เป็นวรรณกรรมก็ใช้มือเช่นกันเขียนหนังสือ แต่มีอนั้นก็เป็นเพียงบ่าวรับใช้ใจเท่านั้น นายผู้รับผิดชอบการสร้างสรรคงานศิลปะย่อมเป็นใจของคนเรานั้นเอง

มีอนั้นก็เป็นเหมือนใจ คือจะทำอะไรก็ต้องมีเครื่องมือช่วยมนุษย์เราสร้างสรรคงานจิตรกรรมผ่านเครื่องเขียน เช่นหมึก พู่กัน สี ดินสอ เป็นต้น ส่วนดนตรีก็สร้างสรรคผ่านอุปกรณ์ที่ก่อให้เกิดเสียงเช่นพิณ แคน โปงลาง กลอง เปียโน กีตาร์ ขลุ่ย ไวโอลิน เป็นต้น งานวรรณกรรมก็สร้างสรรคผ่านตัวอักษร

ดังที่ผมกล่าวข้างต้น การดูไม่ทำให้เกิดงานจิตรกรรม งานจิตรกรรมเกิดเมื่อศิลปินเห็นโลกแล้วเอาข้อมูลดิบที่ตนเห็นนั้นมา “ทำอะไรบางอย่างภายในใจ” ให้แสดงออกผ่านมือ โดยใช้สื่ออันได้แก่เครื่องเขียนที่กล่าวข้างต้น เพื่อให้เข้าใจมากขึ้น ท่านผู้อ่านนึกภาพวาดของ van Gogh ออกไหมครับ ศิลปินท่านนี้เขียนรูปอย่างที่คุณโปรดเดียวก็รู้ว่า เป็นฝีมือของท่าน (อันที่จริงศิลปินทุกคนก็เป็นเช่นนี้ คือมีสไตล์ของตนเอง) van Gogh ชอบใช้เส้น แม้เขียนสีน้ำมันก็เขียนเป็นเส้น ผมนั้นไม่เขียนเป็นเส้น เขียนเป็นเงามืดๆ มัวๆ มองไม่ชัดว่าเป็นรูปอะไร แต่พอเดาได้ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผมคิดว่า วิธีแปรสิ่งที่เห็นมาเป็นงานจิตรกรรมที่ดีที่สุดคือการเล่นกับแสงและเงา ส่วน van Gogh คงเห็นว่าเล่นกับเส้นสายดีกว่า การที่ศิลปินมีอะไรในใจต่างกันแบบนี้แหละครับที่ทำให้เวลาเขาวาดรูป รูปจึงออกมาต่างกัน การตัดสินคุณค่าของงานจิตรกรรมก็ดูจาก

ผลที่สำเร็จออกมาแล้วนี้ โดยทั่วไป ศิลปินที่ยิ่งใหญ่อย่าง “van Gogh” “Picasso” “Seurat” มักเป็นคนที่นำเสนอมุมมองใหม่ๆ ในการสร้างงานที่คนอื่นยังไม่เคยเสนอมาก่อน มุมมองที่ว่านี้ก็ดูจาก สไตล์ที่แสดงออก เช่น van Gogh เขียนแบบเน้นเส้นสายพู่กันหรือ ดินสอ เขียนดิบๆ ไม่เกลี๋ยสีให้กลมกลืน Picasso เขียนรูปเป็นทรง เรขาคณิต ส่วน Seurat เขียนรูปไม่ผสมสี ใช้แม่สีแต้มเป็นจุดไกล่ๆ กัน ให้สายตาของเราผสมสีแทน เห็นไหมครับว่า ศิลปะนั้นเกิดจาก ความคิดโดยแท้ ศิลปินคิดอะไรในใจก็จะแปรออกมาเป็นรูปเขียน

ตามนั้น Picasso คงเห็นว่า หากเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ในโลกเป็นทรงเรขาคณิตหมด โลกจะเป็นอย่างไรนะ ก็เลยเกิดคตินการเขียนรูปแบบที่เรียกกันว่า “Cubism” ขึ้น ไม่นานนี้มีการประมุภาพ “The Scream” วาดโดย Edvard Munch (ดูรูปด้านซ้ายมือ) ชาวว่าขายได้เป็นเงินหลายพันล้านบาท บางคนเขียนลงเว็บบอร์ดว่า “รูปห้าอะไรวะแพงขนาดนี้ หลานกูเขียนสวยกว่าอีก คนซื้อมันโง่เปลววะ” อนิจจัง อนิจจา นี่แหละครับความไม่รู้เรื่องศิลปะ ไม่ฉลาดแล้วยังไม่มีความอดกลั้นที่จะไปศึกษาหาความรู้เสียอีก เอาแต่พูดพล่อยๆ รูปข้างต้นนั้นเขาไม่ดูที่สวย เขาดูที่ไอเดีย โปรดทราบด้วยนะครับพี่!

เนื่องจากบทความนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์จะมาเขียนเรื่องราวละเอียดเกี่ยวกับงานศิลปะ ผมก็จะขอยุติเรื่องทางเทคนิคเอาไว้เพียงเท่านี้ โดยจะขอสรุปสั้นๆ ว่า ความเป็นงานศิลปะนั้นวัดจากการที่ศิลปินเขา “รู้สึก” อะไรบางอย่างเกี่ยวกับโลกที่ตนเองก็รับรู้ได้เหมือนๆ กับคนอื่นนี้แหละ จากความรู้สึกนั้น เขาก็แปรมาเป็น

หลักคิดในทางสุนทรียศาสตร์บางอย่าง หลักคิดนี้ก็คือหลักที่บอก
ว่า “งาม” คืออย่างนี้ อย่างนั้น โดยที่งามของศิลปินแต่ละคนก็ไม่
เหมือนกัน ศิลปินจีนโบราณท่านหนึ่งคือเหลียงไขวาดรูปแบบทอน
ทุกอย่างลงเป็นเส้นไม้ก็เส้น หลักสุนทรียศาสตร์ของท่านผู้นี้คือ
“ใช้เส้นน้อยเท่าไรก็งามมากเท่านั้น” เห็นไหมครับว่าคตินี้เกิด
จากการที่ท่านผู้นี้ทอนสิ่งที่ปรากฏแก่ตาของเราลงเป็นเส้น ผมนั้น
ทอนสิ่งที่เห็นลงเป็นแสงและเงา ดังนั้นรูปที่ผมเขียนก็จะไม่มี
รายละเอียด จะมีก็แต่เงากับทิศทางของแสงที่ตกกระทบวัตถุเท่า
นั้น การเขียนรูปแบบให้เหมือนของจริงนั้นในทัศนะของผมเป็นสิ่งที่
อยู่ห่างไกลความเป็นศิลปะที่สุด จะเขียนเพื่อฝึกมือสำหรับนัก
เรียนวาดรูปเบื้องต้นก็พอได้ครับ แต่เมื่อมือไม่อยู่ตัวแล้ว ก็ต้องละ
ทิ้ง หากการเขียนรูปให้เหมือนของจริงเป็นศิลปะ เราก็ไม่ต้องเขียน
อะไร อยากชมงานศิลปะก็เดินออกไปดูของจริงเลย นั่นแหละครับ
สมจริงที่สุด ต้นไม้ที่ปรากฏแก่ตาของเรานั้นอย่างไรก็งามน้อยกว่า
ต้นไม้ที่เหลียงไขวาดด้วยการทวัดพู่กันฉับๆสองสามเส้น ทำไมจึง
เป็นเช่นนั้น คำตอบคือ สิ่งที่ปรากฏแก่อายตนะของเราในรูปของ
วัตถุชิ้นนั้นที่สุดแล้วก็แค่เพียงวัตถุชิ้นเดียว ต่อเมื่อศิลปินเอามา
แปลงเป็นงานศิลป์แล้วจึงจะมีอำนาจก่อให้เกิด “สุนทรียธาตุ” อัน
จะกระตุ้นอารมณ์ของมนุษย์เราให้เกิดขึ้นได้ อารมณ์นี้คืออารมณ์
ในทางความงาม ผมเชื่อว่ามนุษย์เราถูกกระตุ้น “สุนทรียอารมณ์”
ที่ว่ามันมากเท่าใดก็จะเป็นคนละเอียดอ่อนมากเท่านั้น มีแต่งานศิลป์
เท่านั้นที่จะก่อให้เกิดสิ่งนี้ได้ ศาสนาก็ทำไม่ได้ ปรัชญาและวิทยา-
ศาสตร์ก็ไม่ได้ และนี่ก็คือเหตุผลว่าทำไมผมจึงเชื่อว่าชีวิตเราต้อง
การศิลปะไม่น้อยไปกว่าที่ต้องการศาสนา ปรัชญา หรือว่าวิทยา-
ศาสตร์

ภาพชื่อ “สายน้ำ 005” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๖-

วงการศิลปะนั้นกว้างใหญ่ แนวคิดว่าด้วยศิลปะก็มีมากมาย หลากหลายแนวคิด เป็นธรรมดาว่าคนเราเมื่ออยู่ในวงการใดก็ตามที่ใหญโตและมีแนวความคิดที่หลากหลายให้เลือกเช่นนี้ เขาย่อมต้องมี “สำนักความคิด” บางสำนักที่เห็นด้วยมากที่สุด ผมเองก็เช่นนั้น ดังนั้นเพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับศิลปะของผมมากขึ้น ผมขอพูดถึงคนบางคนที่ผมค่อนข้างเชื่อว่าผมเลื่อมใสแนวคิดของเขาในด้านที่เกี่ยวกับศิลปะ แม้จะไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องอื่นๆของเขาทั้งหมดก็ตาม

คนที่ผมกำลังกล่าวถึงอยู่ที่นี่คือ Leo Tolstoy ชื่อนี้ไม่ต้องการการแนะนำ ย่อมเป็นยักษ์ใหญ่ในทางวรรณคดีอยู่แล้ว ผมนั้นในทางปรัชญามักได้รับอิทธิพลจากคนอังกฤษ แต่แปลกที่ในทางวรรณคดี พวกรัสเซียมักกลับมีอิทธิพลต่อผมมากที่สุด พวกอังกฤษ

และเยอรมันนั้นแม้ผมจะอ่านไม่น้อยไปกว่าพวกรัสเซีย แต่งานทางวรรณคดีของคนเหล่านี้กลับไม่มีอำนาจดึงดูดใจผมได้มากเหมือนกับนักเขียนรัสเซีย

โดยทั่วไป คนที่เขียนงานวรรณกรรมเองน้อยคนจะเขียนงานในทางปรัชญาศิลปะเพื่ออธิบายว่าตนเองมีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องศิลปะอย่างไร แต่ Tolstoy เขียน หนังสือของท่านนักประพันธ์เอก

ท่านนี้ที่เกี่ยวข้อกับแนวคิดเรื่องศิลปะก็คือเล่มที่ชื่อ “*What is Art?*” เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้หากแบ่งตามความเข้าใจของผมจะแบ่งได้เป็นสองตอนหลักๆคือ ตอนแรกว่าด้วยนิยามของ

คำว่าศิลปะ และส่วนที่สองว่าด้วยผลกระทบของศิลปะต่อชีวิตของผู้คนที่อาจเป็นไปได้ ผมจะขอเล่าเนื้อหาสองส่วนนี้ย่อๆให้ท่านผู้อ่านฟัง จากนั้นผมก็จะแสดงความคิดเห็นส่วนที่เป็นของผมเองต่อท้าย

โดยใจความย่อๆ ศิลปะในทัศนะของ Tolstoy หมายถึง “การนำเสนอ” อะไรบางอย่างที่เน้นไปที่การจูงใจให้ผู้ฟังคล้อยตามหรือมีอารมณ์ร่วม ท่านผู้นี้ได้ยกตัวอย่างที่ผมคิดว่าดีมากกว่า สมมติว่าเด็กชวานาคนหนึ่งเขาไปในป่า ไปเจอหมาป่าตัวหนึ่งหรือฝูงหนึ่งก็ได้ เด็กชายคนนั้นเกิดความหวาดกลัวอย่างรุนแรง เนื่องจากหมาป่ายังไม่เห็นเขา เขาจึงค่อยๆหาวิธีย่องออกมาจากป่า เขาต้องใช้เวลานานและอดทน ที่สุดก็สามารถหลบออกมาได้ เมื่อมาถึงบ้านเด็กคนนั้นได้เล่าเรื่องราวการหลบหนีของเขาให้คนอื่นฟัง อาจจะ

เป็นพ่อแม่คนในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านก็ได้ สมมติว่าเด็กคนนั้นรู้วิธีเล่าจนทำให้คนฟังเกิดอารมณ์ร่วม คือระทึกใจ เป็นห่วง เอาใจช่วย ที่สุดก็โล่งอกเมื่อเล่าจบ การนำเสนอของเด็กคนนี้ Tolstoy ถือว่าเป็นงานศิลปะ

บางท่านอ่านเรื่องนี้แล้วอาจเข้าใจว่าปัจจัยหนึ่งที่สำคัญมากที่ทำให้เรื่องเล่าของเด็กชวานาคคนนี้เป็นงานศิลปะก็คือ “เจ้าตัวมีประสบการณ์จริงเกี่ยวกับเรื่องที่เล่า” เรื่องนี้ Tolstoy ได้เขียนต่อไปว่า สมมติว่าเด็กชวานาคคนนั้นเข้าไปเล่นในป่าแล้วไม่ได้พบหมาป่าอย่างในตัวอย่างแรก แต่ระหว่างที่เดินเล่นอยู่นั้น เด็กคนนั้นจินตนาการว่า หากมีหมาป่าตัวหนึ่งหรือมากกว่านั้นปรากฏขึ้น เขาจะรู้สึกอย่างไร บรรยากาศในป่าเวลานั้นวังเวงน่ากลัว เด็กเองก็รู้สึกได้ถึง ความวังเวงน่ากลัวนั้น เมื่อกลับออกมาจากป่า เด็กก็แต่งเรื่องหมาป่าเอาไปเล่าให้ใครต่อใครฟังเหมือนในตัวอย่างแรก หากผลของการเล่าเหมือนกันคือผู้ฟังมีอารมณ์ร่วม การเล่าเรื่องครั้งที่สองของเด็กคนนี้ Tolstoy ก็ถือว่าเป็นงานศิลปะเช่นกัน

จากที่กล่าวมานี้ เราจะเห็นว่า การมีประสบการณ์จริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งไม่ใช่ “เงื่อนไขที่ขาดไม่ได้” ของความเป็นศิลปะ หมายความว่า เรื่องเล่าหรืองานที่แต่งจากจินตนาการล้วนๆ หากแต่งดีในความหมายที่กล่าวข้างต้นก็จัดได้ว่าเป็นงานศิลปะเสมอเหมือนกัน เราอาจจินตนาการในทางตรงกันข้ามก็ได้ว่า เด็กชวานาคคนแรกเข้าป่าไปเจอหมาป่าแล้วลนลานกลับออกมาเล่าเรื่องที่ตนไปพบให้เด็กชวานาคคนที่สองทราบ แล้วทั้งคู่ก็เข้าไปในหมู่บ้าน เล่าเรื่องนั้นให้คนอื่นฟัง โดยเริ่มจากเด็กคนแรกที่ได้ไปเห็นหมาป่าด้วยตัวเองก่อน เนื่องจากเด็กคนแรกเล่าเรื่องไม่เป็น ผู้ฟังก็เลยไม่มีอารมณ์ร่วม เรื่องเล่าของเขาก็ไม่เป็นศิลปะ เด็กคนที่สองขอเล่าซ้ำ

เขาไม่มีประสบการณ์จริง แต่จินตนาการว่าน่าจะเป็นเหตุการ์ณอย่างนั้นอย่างนั้นขึ้น เนื่องจากเข้าเล่าเรื่องเป็น คนฟังจึงมีอารมณ์ร่วมด้วย เรื่องเล่าของเด็กคนที่สองก็เป็นงานศิลปะ สมัยนี้คนตั้งจำนวนไม่น้อยทั้งในบ้านเราและต่างประเทศว่าจ้างนักประพันธ์ให้มาเขียนเรื่องราวชีวิตของตนเอง คนที่เป็นเจ้าของประวัตินั้นมีประสบการณ์ตรง แต่ขาดศิลปะ เขาจึงต้องไปว่าจ้างคนที่มีฝีมือทางด้านนี้มาทำแทน วงการวรรณกรรมเราถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องปกติธรรมดา ก็เหมือนการให้คนเอาชีวิตเราไปทำเป็นงานศิลปะแบบอื่นๆ เช่นหนัง ปัญหาอยู่ที่ว่า “มือปืนรับจ้าง” มีฝีมือเพียงใด กระสุนด้านหรือไม่ ด้าน หากด้าน ก็ไม่มีงานศิลปะเสนอออกสู่สาธารณชน

ผมมีความเห็นบางอย่างที่ขอแทรกเข้ามาตรงนี้เพื่อขยายความแนวคิดของ Tolstoy และเสนอความคิดของผมเองเพิ่มเติมเข้าไปด้วย จริงครับว่าการมีประสบการณ์ตรงไม่ใช่ตัวตัดสินความเป็นงานศิลปะ แต่สิ่งนี้ผมเชื่อว่า Tolstoy ย่อมเห็นว่ามืบทบาทสำคัญมากที่จะช่วยให้ศิลปินทำงานศิลปะออกมาได้ราบรื่นและมีพลังมากกว่าเมื่อเทียบกับการทำงานชิ้นเดียวกันนี้โดยไม่มีประสบการณ์จริงรองรับ

อนึ่ง การมีอารมณ์ร่วมนั้นผมเข้าใจว่าหมายถึงระหว่างผู้รับรู้งานศิลปะกับตัวศิลปะเองเป็นหลัก นักเล่าเรื่องเก่งๆบางคนนั้นอาจไม่รู้รู้สึกอะไรเลยกับเรื่องที่ตนเล่า แต่ผู้ฟังรู้สึก อย่างนี้ก็ต้องถือว่างานของเขาเป็นศิลปะ จะอย่างไรก็ตาม เหมือนที่กล่าวข้างต้น ผมคิดว่าหากศิลปินรู้สึกอะไรจริงๆ แล้วใส่สิ่งที่ตนรู้สึกลงไปในงานของตนอย่างจริงใจ ไม่เสแสร้ง งานนั้นจะมีพลังมากกว่างานที่มีเนื้อหาอย่างเดียวกัน แต่เจ้าตัวไม่รู้รู้สึกอะไร คนแต่งเพลงเก่งๆบางคนอาจไม่เคยออกหูก แต่ก็แต่งเพลงจนคนออกหูกฟังแล้วร้องให้ได้ แต่เพลง

ของเขาจะลึกและแรงกว่านั้นหากเขาแต่งขณะที่อกหัก

การมีอารมณ์ร่วมนั้นก็ยังมีประเด็นปลีกย่อยที่สำคัญเกี่ยวข้องอีกมาก เช่นการมีอารมณ์ร่วมจำเป็นต้องมาพร้อมกับคุณสมบัติอันหนึ่งคือความเข้าใจหรือไม่ เรื่องนี้น่าคิด ตัวอย่างที่ Tolstoy ให้อ่านหนังสือเล่มข้างต้นมักเป็นตัวอย่างจากงานทางวรรณคดี ท่านผู้อ่านก็ทราบว่าศิลปะแต่ละแขนงมีอุปกรณ์ในการที่ศิลปินจะแสดงความคิดความอ่านและอารมณ์ความรู้สึกออกมาไม่เหมือนกัน วรรณกรรมนั้นศิลปินใช้ภาษาหนังสือเป็นสื่อแสดงออก เงื่อนไขอันหนึ่งที่การแสดงออกทางภาษาจะต้องมีคือ “คนอ่านอ่านแล้วเข้าใจ” การเขียนหนังสือนั้นต้องเดินตามหลักเกณฑ์เบื้องต้นทางภาษาอันได้แก่ไวยากรณ์และขนบธรรมเนียมทางภาษา จะเขียนเองตามใจไม่ได้ เขียนนะเขียนได้ แต่ไม่มีใครอ่าน สิ่งที่ผมคิดอยู่ในใจเมื่ออ่านหนังสือเล่มข้างต้นของนักประพันธ์เอกท่านนี้คือ “การมีอารมณ์ร่วมนั้นเรียกร่องเงื่อนไขแรกคือคนเล่าต้องเล่ารู้เรื่องหรือไม่” แน่นอนครับ หากเป็นงานหนังสือ สิ่งที่ผมพูดต้องเป็นเงื่อนไขต้นๆ หากเล่าแล้วคนฟังไม่รู้เรื่อง จับต้นชนปลายไม่ถูก ก็ถือว่าล้มเหลวแต่ต้น ไม่ต้องไปพูดถึงความเป็นศิลปะเป็นเส้นอะไรทั้งนั้น

ถ้าสิ่งที่ผมตั้งข้อสังเกตนี้จริง คืองานวรรณกรรมก่อนจะคลอดออกไปเป็นงานศิลปะต้องเขียนให้คนอ่านรู้เรื่องก่อน ไม่อย่างนั้นก็ถือว่าแท้ง คือตายท้องกลม ออกลูกมาไม่เป็นคน แต่เป็นผี งานศิลปะที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับงานวรรณกรรมเช่นหนังสือก็ต้องเดินตามหลักการนี้ ผมรับว่าดูหนังของผู้กำกับไทยที่เพิ่งได้รางวัลใหญ่จากต่างประเทศคือคุณอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุลไม่เข้าใจทั้งหมด คือพอเข้าใจเลาๆว่าคนทำน่าจะอยากบอกอะไรเรา แต่ที่สุดก็ไม่เข้าใจ

มีคนดูหนังของผู้กำกับท่านนี้แล้วบอกว่าไม่เข้าใจมากทีเดียว น่าจะมากกว่าคนที่บอกว่าเข้าใจ (จริงๆผมยังไม่เห็นใครพูดหรือเขียนว่าเข้าใจ มีแต่เขียนชม แต่คำชมนั้นเวอร์กรรมแท้ๆผมอ่านก็ไม่เข้าใจซะอีก!) ผมดูหนังของท่านผู้นี้จบเพียง ๓ เรื่องคือ “*ลุงบุญมีระลึกชาติ*” “*แสงศตวรรษ*” และ “*สุดเสน่หา*” ที่เข้าใจที่สุดก็เห็นจะเป็นเรื่องสุดท้าย ตอนดูหนังเหล่านี้เป็นทุกข์ เบื่อ แต่ก็ต้องอดทน เพราะอยากศึกษา สรุปคือหากความเป็นศิลปะวัดจากการที่ผู้ชมมีอารมณ์ร่วมกับงานนั้นๆ ผมก็ไม่มีอารมณ์ใดๆร่วมกับหนังของคุณ อภิชาติพงศ์เลย มีแต่อารมณ์เบื่อและทุกข์ เหมือนคนนั่งฟังพระสวดอภิธรรมงานศพที่ลูกหนีก็ไม่ได้เพราะต้องรักษามารยาท

ที่เขียนมานี้ก็ไม่ใช่อะไรหรอกครับ ใจจริงผมชอบงานของคุณ อภิชาติพงศ์ในแง่ความพยายามที่จะผลิตงานศิลป์ในสาขาภาพยนตร์ที่คนไทยเราว่าไปแล้วด้อยกว่าชาติอื่นเขา ทั้งที่คนของเราก็น่าจะมีความสามารถไม่แพ้ใคร ผมไปตรวจดูชื่อคนที่ได้รางวัลเดียวกับคุณอภิชาติพงศ์ในอดีต ก็พบว่าบางคนเป็นผู้ที่ผมชอบงานของเขามากเช่น Akira Kurosawa (ผู้กำกับหนังเรื่อง “*Rashomon*” ที่มีชื่อเสียง) รางวัลเช่นนี้เขาไม่ได้ให้กันส่งเดช กรรมการล้วนแล้วแต่เป็นผู้ทรงภูมิในทางศิลปะ ดังนั้นการที่เราดูหนังของคุณ อภิชาติพงศ์ไม่เข้าใจก็ควรเก็บไว้ก่อน ค่อยๆศึกษา อาจเป็นไปได้ว่าทฤษฎีของ Tolstoy ไม่เหมาะจะใช้กับหนังในแนวนี้ ผมยังคิดเลยว่า หนังแนวนี้น่าจะใกล้ไปทางดนตรีหรือจิตรกรรมเสียมากกว่า ที่ไม่ต้องการสื่อความเข้าใจแบบวรรณกรรม แต่สื่ออะไรบางอย่างที่ต้องค่อยๆคิดค่อยๆรู้สึกในระยะยาวก็อาจรับได้มากขึ้น ดูหนังนั้นมีข้อจำกัดคือไม่มีใครมานั่งดูนานๆ ทุกวัน ไม่เหมือนรูปเขียนหรือดนตรีที่ดูหรือฟังซ้ำได้ รูปหรือเพลงไม่น้อยที่แรกๆเราไม่ชอบ เข้า

ไม่ถึง แต่พอนานไปก็ค่อยซึมซับได้มากขึ้น หากคิดอย่างนี้แนวคิดแบบของ Tolstoy ก็อาจเก็บไว้เพื่อศึกษางานวรรณกรรมหรือหนังสือที่มีลักษณะเป็นงานวรรณกรรมแบบเน้นความเข้าใจก่อน จากนั้นจะลึกไม่ลึก แรงไม่แรงค่อยว่ากัน

-๓-

ประเด็นเรื่องต่อมาที่ว่าด้วยเรื่องความชั่วร้ายของระบบการสร้างและได้มาซึ่งงานศิลปะนั้นเป็นเรื่องที่น่าคิด Tolstoy เขียนเล่าไว้ในหนังสือเล่มข้างต้นว่า ครั้งหนึ่งท่านไปดูเขาซ้อมอุปรากรกัน ซึ่งว่าไปแล้วก็เป็นคณะอุปรากรชั้นธรรมดาๆ ไม่ได้มีชื่อเสียงอะไร สิ่งที่เกิดขึ้นในวันนั้นทำให้ท่านผู้นี้ต้องขบคิดอยู่หลายวัน ที่สุดก็ตัดสินใจเขียนเรื่องนี้ลงไว้ในหนังสือเรื่อง “*What is Art?*”

เรื่องเล่าว่า เมื่อไปถึง ท่านผู้เขียนก็เห็นคนจำนวนมากกำลังวุ่นวายทำโน่นทำนี่อยู่ตลอดเวลา ฝ่ายทำฉากก็ทำฉาก ฝ่ายแต่งตัวให้นักแสดงก็แต่งตัว เมื่อแต่งตัวแล้วพวกที่ได้คิวการแสดงก็จะขึ้นไปบนเวทีแล้วทำตามทีผู้กำกับสั่ง ผู้กำกับนั้น Tolstoy เล่าว่าเป็นคนซีโมโหและดูจะเป็นคนที่เกรี้ยวกราดอยู่ตลอดเวลา คนนี้จะด่านักแสดงบ้าง คนทำฉากบ้าง คนแต่งหน้านักแสดงบ้างว่า “แม่งเอ๊ยทำไมมันโง่อย่างนี้วะ พวกมันเป็นควายกันหรือไง จึงไม่เข้าใจเรื่องง่ายๆอย่างนี้... เอาใหม่ ควายเอ๊ย กูบอกเอาใหม่ ไปเดินเรียงแถวกันเข้ามาใหม่”

ภาพการจิกด่านักแสดงและคนงานที่มารับจ้างทำงานในคณะอุปรากรนั้นสร้างความสะเทือนใจแก่ท่านนักประพันธ์ผู้นี้มาก ท่านคิดว่า “นี่คือความไร้ศีลธรรม” อันที่จริงการด่าทอนักแสดงหรือคนงานโดยผู้กำกับหรือใครก็ตามแต่ที่อยู่ในสถานะเป็นคนออกเงิน

เพื่อทำอุปรากรไม่ใช่ประเด็นใหญ่โต เนื่องจากว่าอาจมีคณะอุปรากรบางคน ที่ผู้กำกับหรือผู้อำนวยการแสดงไม่ได้ด่าทอลูกน้องอย่างนี้ แต่นั่นก็ไม่ได้แปลว่าจะไม่มีความไร้ศีลธรรมเกิดขึ้นกับคณะอุปรากรคนนั้น สิ่งที่ทำให้ Tolstoy สะเทือนใจที่สุด ก็คือ ภาพที่นักแสดงแต่ละคน นักดนตรีแต่ละคน ต้องถูกบังคับให้ทำซ้ำ “สิ่งโง่ๆ” เหมือนเดิมอยู่ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เสมือนเป็นหุ่นยนต์ไร้ความรู้สึก

เพื่อให้เข้าใจความรู้สึกของ Tolstoy มากยิ่งขึ้น ท่านผู้อ่านลองจินตนาการอย่างนี้ก็ได้ สมมติว่าเรากำลังดูรายการโทรทัศน์วันหยุด เป็นรายการเฉลิมฉลองอะไรสักอย่าง มีการแสดงดนตรีวงใหญ่อย่างฝรั่ง มีนักดนตรีนั่งบรรเลงเพลงอยู่เป็นร้อยคน คนร้อยคนที่นั่งสีไวโอลินบ้าง เป่าเครื่องเป่าบ้าง ตีกลองบ้าง เหล่านี้ก็จะมานั่งทำสิ่งที่เราเห็นอยู่อย่างนั้นได้ แต่ละคนล้วนผ่านชีวิตอันโศกโชนมาอย่างหนัก นับเป็นสิบหรือยี่สิบปีขึ้นไป การเล่นดนตรีนั้นเหมือนการขายวิญญาณ เพราะเมื่อจับเครื่องดนตรีอะไรลงไปแล้ว คุณต้องจับมันไปตลอดชีวิต ชีวิตคุณถูกสถาปนาให้ทำอย่างอื่นไม่เป็น นอกจากเคาะแป้นเปียโน สีสายเครื่องสาย ตีกลอง เป่าเครื่องเป่า คุณต้องทำให้คล่องอยู่เสมอ เพื่อที่จะคล่องอยู่เสมอ คุณต้องซ้อมมันอยู่เสมอ นักเรียนดนตรีที่ผมรู้จักบางคนต้องซ้อมวันละ ๓-๔ ชั่วโมง เพียงเพื่อวันหนึ่งข้างหน้าพวกเขาจะได้มานั่งเล่นดนตรีให้พวกเราดูอย่างที่เราเห็นในโทรทัศน์ และทำอะไอย่างอื่นไม่เป็นไปตลอดชีวิต

Tolstoy เขียนไว้ในทำนองว่า หากนักดนตรี นักร้อง นักแสดงเหล่านี้ต้องทำงานอย่างเดิมซ้ำแล้วซ้ำเล่า หยุดไม่ได้ เพราะชีวิตถูกทำให้ไม่สามารถไปทำอะไอย่างอื่นได้นอกจากการ “รัวลิ้นให้ไว” “ขยับเท้าและบิดกายให้ไว” “ไล่มือไปบนแป้นเปียโนให้แม่นยำและ

ไว” (ข้อความเหล่านี้เขียนตามที่ Tolstoy ใช้ในหนังสือ) คนเหล่านี้ก็ไม่ต่างจากสัตว์ใช้งาน เรียกตามภาษาไทยเราว่า “ควาย” ถามว่า “ควายงานเหล่านี้ก่อกำเนิดมาจากไหน” Tolstoy ตอบว่า “ก็มาจากสถาบันศิลปะทั้งหลายนั้นไง สถาบันเหล่านี้เองที่รับผิดชอบผลิตควายออกมาให้เราใช้งานอย่างหนักหน่วงเพื่อตอบสนองสัญชาตญาณที่จะบันเทิงเริงรมย์ของชาติ”

ยุโรปในสมัยของ Tolstoy และเวลานี้ เป็นทราบกันดีว่าเป็นดินแดนที่การศึกษาศิลปะเจริญงอกงามมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก มีสถาบันศิลปะที่มีชื่อเสียงมากมายที่ผู้รู้ทางด้านศิลปะในบ้านเราจำนวนไม่น้อยนึกอิจฉา เนื่องจากบ้านเราไม่มี แต่ Tolstoy กลับมองสถาบันเหล่านี้ไปในอีกแง่มุมหนึ่งที่เราอาจไม่ได้เฉลียวใจที่จะมอง ผมอ่านข้อเขียนของ Tolstoy ขึ้นนี้มานานแล้ว ตั้งแต่สมัยที่ยังบวชอยู่ เมื่อลาสิกขาออกมามีครอบครัว อิทธิพลของงานเขียนชิ้นนี้ก็เข้าในชีวิตโดยที่ผมไม่รู้ตัว เมื่อลูกสาวไปเรียนดนตรี ผมคิดเพียงว่าเรียนเพื่อให้ดนตรีอยู่ในชีวิตเขา เขาจะได้เป็นคนมองโลกที่กว้างขึ้น ไม่คิดว่าจะ “ปั้น” ลูกให้เป็นอัจฉริยะทางดนตรี ทั้งที่มีแวว การเรียนดนตรีแบบสบายๆเช่นนี้ทำให้ลูกผมเล่นดนตรีได้เท่านั้นเอง ลูกจะเล่นเมื่ออยากเล่น ไม่มีอารมณ์ก็ไม่เล่น ไม่ต้องโหมซ้อม เพราะไม่คิดจะไปสอบเอาเกรดอะไร เคยลองไปสมัครสอบเข้าคณะศิลปกรรมจุฬา แต่ก็ไม่ผ่าน กรรมการให้คะแนนการเล่นเปียโนต่ำมาก ผมก็ 모르สิก็อะไร เพราะคิดว่าดนตรีไม่ใช่เรื่องที่จะต้องเอาเป็นเอาตาย ถ้าเล่นสบายๆแล้วเข้าไปเรียนต่อทางดนตรีได้ ก็ไป แต่ถ้าสถาบันเขาต้องการคนที่โหมมาหนัก เราก็ไม่เอา ก็เท่านั้นเอง

ผมไม่ทราบว่าสถาบันสอนศิลปะในบ้านเราอย่างมหาวิทยาลัย

ศิลปินหรือคณะศิลปกรรมในมหาวิทยาลัยต่างๆเขามีความคิดอ่านในการสอนลูกศิษย์อย่างไร หากการสอนคือการเน้นผลิตคนมีทักษะเรื่องการบีบเสียงในคอให้ออกมาเป็นโน้ตตามที่ต้องการ แกว่งมือแกว่งเท้าเดินไปมาอย่างคล่องแคล่ว สีเครื่องสาย เคาะแป้นเปียโน ตีกลอง เป็นต้น ตามต้นแบบที่มีคนเขียนไว้แล้ว ผมเกรงว่าที่สุระระบบจะทำให้เราได้ “ควาย” ออกมาใช้งานเท่านั้นเอง แน่จนครับ เป็นควายที่มีทักษะ บางคนซ้อมมาดี รักษาเนื้อรักษาตัวดี ถนอมกายไว้ดี ทักษะที่มีอยู่ก็นิ่งและพัฒนามากขึ้น แต่ที่สุดแล้ว トラบเท่าที่คนของเรามีหน้าที่ร้องและเดินตลอดจนดีดสีตีเป่าไปตามบทประพันธ์ที่คนไม่ก็คนในโลกแต่งให้เราเล่นตาม เราก็คือเป็นได้เพียงควายงานตามแนวคิดของ Tolstoy เท่านั้นเอง

ถามมีว่า สังคมเรามีความชอบธรรมที่จะเอาคนของเราบางคนไปติดตรึงอยู่กับงานเชิงทักษะเช่นนั้นตลอดชีวิตหรือไม่ อันนี้น่าคิด ผมคิดว่า การที่คนเราต้องทำอะไรซ้ำอยู่ตลอดเวลา นั้นบางทีก็เป็นเรื่องที่ไม่อาจเลี่ยงได้ เพราะมันคืออาชีพ อาชีพแปลว่ากิจกรรมที่มนุษย์จำเป็นต้องทำเพื่อหาเงินมาเลี้ยงชีวิต ผมเองก็ต้องทำอะไรซ้ำๆในชีวิตคือสอนหนังสือ คนขับรถเมล์ ช่างตัดผม แม่ค้า นักมวย ชีวิตเหล่านี้ต้องทำสิ่งที่จำเจซ้ำซากทั้งนั้นแหละ Tolstoy ก็คงทราบ แต่ที่ท่านผู้นี้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสถาบันศิลปะเช่นนั้นก็น่าจะเพราะท่านผู้นี้คิดว่า หากจะมีกิจกรรมใดก็ตามแต่ที่จะช่วยปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระ จากพันธะในการที่ต้องหาเลี้ยงชีพ กิจกรรมนั้นควรจะเป็นศิลปะ หากสถาบันศิลปะผลิตคนงานออกไปเหมือนสถาบันอื่นเช่นโรงเรียนช่าง ก็จะไม่มีความต่างกันระหว่างศิลปะกับงานช่าง อย่างนี้เราก็ไม่ต้องหวังว่าศิลปะจะมาช่วยทำให้ชีวิตของเราดีขึ้น หรือช่วยชดเชยสิ่งที่ขาดหายไปในชีวิตได้

เรื่องทีกล่าวมาข้างต้นนี้น่าจะยังเป็นนามธรรมอยู่ ผมขอใช้ตัวอย่างที่เพิ่งเกิดกับผมประกอบเพื่อให้เข้าใจว่าเมื่อกล่าวถึงบทบาทของศิลปะ Tolstoy หมายความว่าอย่างไร เรื่องเป็นอย่างไรครับ วันหนึ่งมีคนมายืนที่หน้าห้องทำงานผม เป็นคนท่าทางมาจากต่างจังหวัด แม้จะแต่งตัวดี แต่หน้าตาก็บอกว่ามาจากต่างจังหวัด เขายืนอยู่ ทำท่าว่าอยากจะเข้ามาแต่ไม่กล้า ห้องผมเป็นกระจกมองเห็นคนข้างในข้างนอกได้ชัดเจน ผมก้มมือเรียก เขาคนนั้นเลยเปิดประตูเข้ามาหา

เมื่อนั่งลงแล้ว เขาก็ยื่นนามบัตรให้ ผมเห็นนามบัตรก็รู้ว่าเรานามสกุลเดียวกัน เขาแนะนำตัวว่าทำงานเป็นคนขับรถให้กับสถานทูตญี่ปุ่น ท่านทูตท่านมาตุระที่คณะอักษรศาสตร์บ่อยๆ และภาควิชาภาษาญี่ปุ่นก็อยู่ชั้นเดียวกับภาควิชาปรัชญาของผม เมื่อส่งท่านทูตแล้ว วันหนึ่งพี่คนนี้ก็เดินเลาะดูนั่นดูนี่ แล้วก็มาเห็นป้ายชื่อผมที่หน้าห้อง นามสกุลผมกับพี่เป็นนามสกุลเดียวกัน ท่านก็เลยอยากรู้จัก ตามประสาคนบ้านนอก

ต่อมาผมก็รู้จักกับพี่คนนี้น่ามากขึ้น สนทนากันมากขึ้น พี่เป็นคนอุบล เคยทำงานเป็นคนขับรถทัวร์สายกรุงเทพ-อุบล ก่อนจะไปสมัครเป็นคนขับรถที่สถานทูต ที่เรานามสกุล “พรมตา” เหมือนกันก็ยังสืบไม่ได้ว่าความเป็นเครือญาตินั้นมันไปบรรจบกันที่ไหนในอดีต เวลานี้เราก็ไม่สนใจเรื่องนี้แล้ว เพราะมีเรื่องอื่นที่น่าสนใจกว่า

เรื่องที่ผมว่าน่าสนใจกว่านั้นก็คือ พี่คนนี้ก็เหมือนคนอื่นอีกหลายคนที่มีเลือดศิลปินอยู่ในตัว เมื่อคุยกันทราบว่าผมเล่นดนตรีพอได้ พี่เขาก็เล่าเรื่องที่เขาเองก็เล่นพิณเล่นแคน วันหนึ่งพี่เขามาแวะที่ห้อง บอกว่าลางานได้สัปดาห์หนึ่งจะกลับอุบล อยากได้พิณหรือแคนดีๆสักตัวใหม่ จะติดมือมาฝาก ผมก็บอกขอบคุณ แล้วก็

พูดว่า ผมคงเอาดีทางดนตรีบรรพบุรุษไม่ได้แล้วแหละ เพราะชีวิตมัน ถูกทำให้ห่างเหินจากศิลปะอันเป็นรากเหง้าของตนเองมากเกินไป จนต่อไม่ติดแล้ว พี่แกก็หัวเราะแห้งๆ บอก “ไม่เอาแน่นะอาจารย์”

ที่ชนบทอิสานนั้น เรามีดนตรีอยู่ในวัฒนธรรม เด็กๆเกิดมาเห็น พ่อแม่เล่นพิณเล่นแคนก็เล่นตาม ดนตรีแบบนี้แหละครับที่ Tolstoy เห็นว่าเป็นงานศิลปะจริงๆ เพราะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต นึกภาพอ้ายหนุ่มอิสานอกหักเพราะสาวคนรักหนีท้องมาเป็นสาว โรงงานชิครับ ตะแคงลุ่มใจนอนไม่หลับก็มานั่งที่ชานเรือนในคืน เดือนหงาย ดีดพิณทำนองเศร้าๆออกมา นี่ไง ชีวิตกับดนตรีที่เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ต้องไปเรียนในโรงเรียน ไม่ต้องซ้อม ไม่มี เพื่อขาย แต่มีเพื่อใช้งานในยามที่ชีวิตต้องการ และเอาไว้แจกเป็น ของกำนัลมิตรสหาย ผมยังจำได้สมัยก่อนที่เป็นเด็ก ก่อนนอน ใน คืนฝนพรำบางคืน จะมีเสียงพิณแว่วมาจากบ้านบางหลังในหมู่บ้าน เขาเล่นเพราะอยากเล่น และเล่นให้พวกเราทุกคนฟัง ไม่ได้อัดลง เทปขายเหมือนบริษัทแกรมมี่เวลานี้

Tolstoy นั้นโดยส่วนตัวซึ่งชมเพลงพื้นบ้านของชาวนามากกว่า เพลงคลาสสิกของคนชั้นสูง เหตุผลก็สืบเนื่องมาจากความคิดในเรื่องศิลปะจะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต ไม่ใช่เฟอ์นิเจอร์ประดับชีวิตที่หรูหราของคนชั้นสูงที่ราคาแพง และต้องใช้ “คน” จำนวนมหาศาลมาแปลงเป็น “ควาย” เพื่อรับใช้วัตถุประสงค์ที่ว่านั้น ผมไม่ทราบว่าคุณผู้อ่านอ่านเรื่องนี้แล้วจะรู้สึกว่าคุณประพันธ์เอกของโลกท่านนี้มองโลกในแง่ร้ายหรือเปล่า มีการตีความสืบต่อจากที่ Tolstoy เขียนไว้นี้ต่อมามากมาย กลายเป็นทัศนคติทางสุนทรียศาสตร์ที่บางแบบก็ถึงกับเสนอว่า ควรยกเลิกสถาบันศิลปะ เพราะเป็นหน่วยงานที่ไม่มีศีลธรรม อันเนื่องมาจากการเอาคนมาแปลงเป็นควายตามที่กล่าวข้างต้น ผมนั้นสองจิตสองใจ เพราะส่วนหนึ่งเข้าใจว่าในสังคมทุนนิยมสมัยใหม่ คนเราต้องแบ่งงานกันทำ เราไม่ได้อยู่ในสังคมเกษตรกรรมที่ผลิตของกินของใช้ได้เอง ในสังคมเช่นนั้นงานศิลปะไม่จำเป็นต้องเป็นอาชีพ เนื่องจากทุกคนมีอาชีพอยู่แล้วคือทำการเกษตร ใครมีหัวทางศิลปะก็ผลิตงานออกมาเจอบานกัน เพลงพื้นบ้านของไทยนั้นว่าไปแล้วเกิดในสังคมเกษตรกรรม และเกิดในฐานะเป็นกลไกทางวัฒนธรรมของสังคม เช่น เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน ก็ต้องมีอะไรรื่นเริงบันเทิงใจทำ ดีข้าวร่วมกันเวลากลางคืนก็เลยต้องมีการขับลำนำทำนองเกี่ยวพาราตีเพื่อให้งานดำเนินไปอย่างสนุกสนาน ที่ต่อมาก็กลายมาเป็นหมอลำ มีแคนมีพิณประกอบ นานเข้าก็กลายมาเป็นวัฒนธรรมของท้องถิ่น คนอีสานที่ไปทำบุญจำศีลที่วัดนั้นก็ย่อมต้องการอะไรในทำนองนี้ พระท่านจึงหาวิธีเทศน์ແหล່เพื่อให้ญาติโยมสนุกสนานลืมเวลา ลืมการนิทราลูกเขยลูกสะใภ้ นี่ก็คือที่มาของการเทศน์ແหล່ ของพระอีสาน ที่นำฟัง สนุก และให้คติธรรมสอนใจ

แต่ในสังคมเมือง ทุกคนมีอาชีพเฉพาะของตนที่เรียกได้ว่าเฉพาะทาง อาชีพแบบนี้ Marx ได้เขียนวิเคราะห์เอาไว้ว่าเป็นต้นตอของการที่มนุษย์เราถูกพรากออกจากสิ่งดั้งเดิมหลายอย่าง รวมทั้งศิลปะที่เคยตรึงติดอยู่กับชีวิตด้วย คนหนุ่มสาวจากอีสานนั้นเมื่อมาอยู่ในโรงงานแล้วก็ทำงานเหมือนวัวเหมือนควาย ความเป็นคนบ้านนอกที่มีหมอลำพิณแคนอยู่ในตัวก็ไม่มีโอกาสได้แสดงออก มนุษย์นั้นน่าจะเรียกได้ว่าเป็น “สัตว์ศิลปะ” ในความหมายว่า ลึกลงไปเราหิวโหยงานศิลป์ คนหนุ่มสาวอีสานเหล่านี้เมื่อตนเองไม่ได้แสดงออกในทางศิลปะ ไม่มีที่ที่จะได้ไปรื่นเริงบันเทิงใจเช่นที่วัดเหมือนสมัยอยู่บ้านนอก ก็ต้องซื้อเพลงของแกรมมี่มาฟัง นักร้องอีสานที่ร้องเพลงให้คนอีสานเองฟังก็มาจากบ้านนอกเหมือนกัน แรกๆอาจเที่ยวรับจ้างเป็นกรรมกร ต่อมาบริษัทเทปก็รู้ว่าร้องเพลงเป็น เลยกลายมาเป็นนักร้อง ซึ่งเมื่อเป็นแล้วก็ต้องเป็นเสมือนวัวควายของบริษัทเทป คือร้องเพลงอย่างเดียว ทำอย่างอื่นไม่เป็น งานศิลปะในสภาพสังคมทุนนิยมเมืองก็คือสินค้าดีๆนี้เอง ราคาแพง เพราะคนทำกับคนรับไม่ได้ติดต่อกันตรงๆ แต่ติดต่อผ่านนายหน้าที่ไม่คิดอะไรนอกจากกำไร

ฝ่ายคนรับงานศิลป์นั้นผมเห็นด้วยกับ Tolstoy ว่าเราจำเป็นต้องซื้อศิลปะที่ราคาแพง เพราะเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว ส่วนคนทำอันหมายถึงศิลปินผมก็เห็นด้วยกับที่ Tolstoy กล่าวว่า นานเข้า การที่ต้องทำงานเดิมๆซ้ำๆอยู่อย่างไม่หยุดหย่อน พักก็ไม่ได้ เพราะมีสัญญา กับบริษัท งานศิลป์แบบนี้ก็เป็นสิ่งที่ Marx กล่าวว่าเป็น “สิ่งแปลกแยก” จากตัวเขา เขาคลออดมันมาจากชีวิต แต่นายทุนก็เอามันไปขาย เขาไม่มีสิทธิ์ในผลงานนั้นเลย คนแต่งเพลงและนักร้องบ้านเรานั้นมีข่าวเสมอว่าพอแก่ตัวก็ตกยาก มีแต่บริษัทเทปเท่านั้นแหละ

ที่รวยเอาๆ

“แล้วจะให้ทำยังไง” ท่านผู้อ่านบางท่านอาจโพล่งออกมาเมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ ผมเองก็ไม่รู้ อยากทราบเหมือนกันว่า “แล้วเราจะทำอะไรกันดีเพื่อให้งานศิลปะมันกลับมาเป็นเนื้อเป็นตัวของเราอีกครั้ง ไม่ใช่ของที่ถูกรีดออกมาจากชีวิตของศิลปินแล้วขายเป็นเงินให้นายทุนรวยเอาๆ” ที่จริงน่าจะมีทางออก งานศิลปะนั้นผมเชื่อว่ามี ความมั่นคงบางอย่างในตัวที่ทำให้ยังสามารถเป็นงานศิลป์ได้แม้จะถูกทำให้เป็นสินค้าในระบบทุนนิยม หากนายทุนคนใดอ่านหนังสือของ Adam Smith จะเข้าใจว่าทุนนิยมไม่จำเป็นต้องเลวร้ายเสมอไป การทำให้ศิลปะเป็นงานทักษะ และทำให้ศิลปินเป็นวัวควายนั้น เกิดในสังคมศักดินาก็ได้ ดูหนังเรื่อง “โหมโรง” ก็ให้เห็น สมัยก่อนนั้นเจ้าท่านเลี้ยงคนดนตรีเพื่อประดับบารมี เพื่อประชันขันแข่งกัน นักดนตรีก็ถูกเค้นถูกฝึกไม่ต่างจากนักกีฬา นี่ย่อมคือความไม่มี ศิลธรรมในทัศนะของ Tolstoy เช่นเดียวกัน

ศิลปินนั้นสำหรับผมเหมือนต้นไม้ หลากหลายพันธุ์ งานศิลปะก็เหมือนดอกผลที่จะงอกเงยออกมาจากต้นไม้เหล่านี้ ศิลปินนั้นไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในโลก เวลาใดในโลก หากได้รับการอนุญาตโดยธรรมชาติและสังคมที่แวดล้อมเขาอยู่ให้เป็นเสมือนรุกขชาติในอุทยานที่ดินดำน้ำชุ่ม แดดลมพัดสัมผัสอย่างพอเหมาะพองาม ไม่มีใครเข้าไปยุ่งเกี่ยว เขาก็จะออกดอกออกผลมาให้เราได้ชื่นชมบริโภคเองตามชนิดของเขา ทำอย่างไรสภาพสังคมจึงจะเป็นเสมือนสวนตามที่กล่าว นี้ต่างหากคือโจทย์ที่ผมคิดว่าเราควรร่วมกันคิด

แน่นอนครับ บริษัทเทปที่มีปัญญาและคุณธรรมก็เป็นอุทยานที่ว่านั่นได้ ไม่ปฏิบัติเสมือนว่าศิลปินได้สังกัดของตนเป็นวัวเป็นควาย แต่เป็นลูกหลานญาติมิตร ที่ต่างคนต่างก็มีดีไปตามแนวทาง

ของตน ให้คนเหล่านี้ได้น้ำได้แดด แล้วออกดอกออกผลตามฤดูกาล จะเก็บเกี่ยวผลงานนั้นไปขายก็ย่อมทำได้ อย่างยุติธรรมแก่ทุกฝ่าย สถาบันศิลปะก็เช่นกัน ควรเข้าใจว่า งานศิลปะนั้นไม่ใช่งานทักษะ ผมเห็นเพื่อนของลูกที่เรียนดนตรีด้วยกันซ้อมเพลงมหาโหด บางเพลงอยู่เป็นครึ่งปี เพื่อไปสอบเอาเกรดจากสถาบันข้ามชาติ อุดงสารเด็กไม่ได้ เพลงนั้นเล่นก็แสนยาก เพราะก็ไม่เพราะ ผมนั่งดูการเล่นยังเคยคิดเลยว่า อ้ายคนแต่งมันนี่กว่าการเล่นดนตรีเป็นการเล่นยิมนาสติกหรืออย่างไร จึงแต่งเพลงที่โคตรเล่นยาก อย่างนั้น Tolstoy นั้นวิจารณ์งานยากๆแบบนี้ว่าไม่ใช่งานศิลปะ เหตุผลคือเพราะยาก งานศิลปะในทัศนะของนักประพันธ์เอกท่านนี้ต้องง่าย หากยากก็ไม่ใช่งานศิลปะ แต่เป็นอย่างอื่น เช่นเป็นยิมนาสติกที่เล่นด้วยนิ้วมนุษย์บนคีย์เปียโน ตกลงคุณจะฟังเอาเพราะ หรือจะดูเอาลีลา ถ้าเอาอย่างแรก เพลงไม่ต้องซับซ้อน เพลงของ “คาราวาน” นั้นเป็นตัวอย่างได้ ‘chord’ ที่สุรชัยเล่นนั้นง่ายๆ ฟั้นๆ ทั้งนั้นแหละ แต่เพลงโคตรลึกลับ ถ้าลึกลับได้โดยไม่ต้องยาก เพราะได้โดยไม่ต้องยาก ก็ควรถามว่า แล้วจะทำให้เพลงมันเล่นยากเย็นอย่างนั้นไปหาพระแสงอันใด

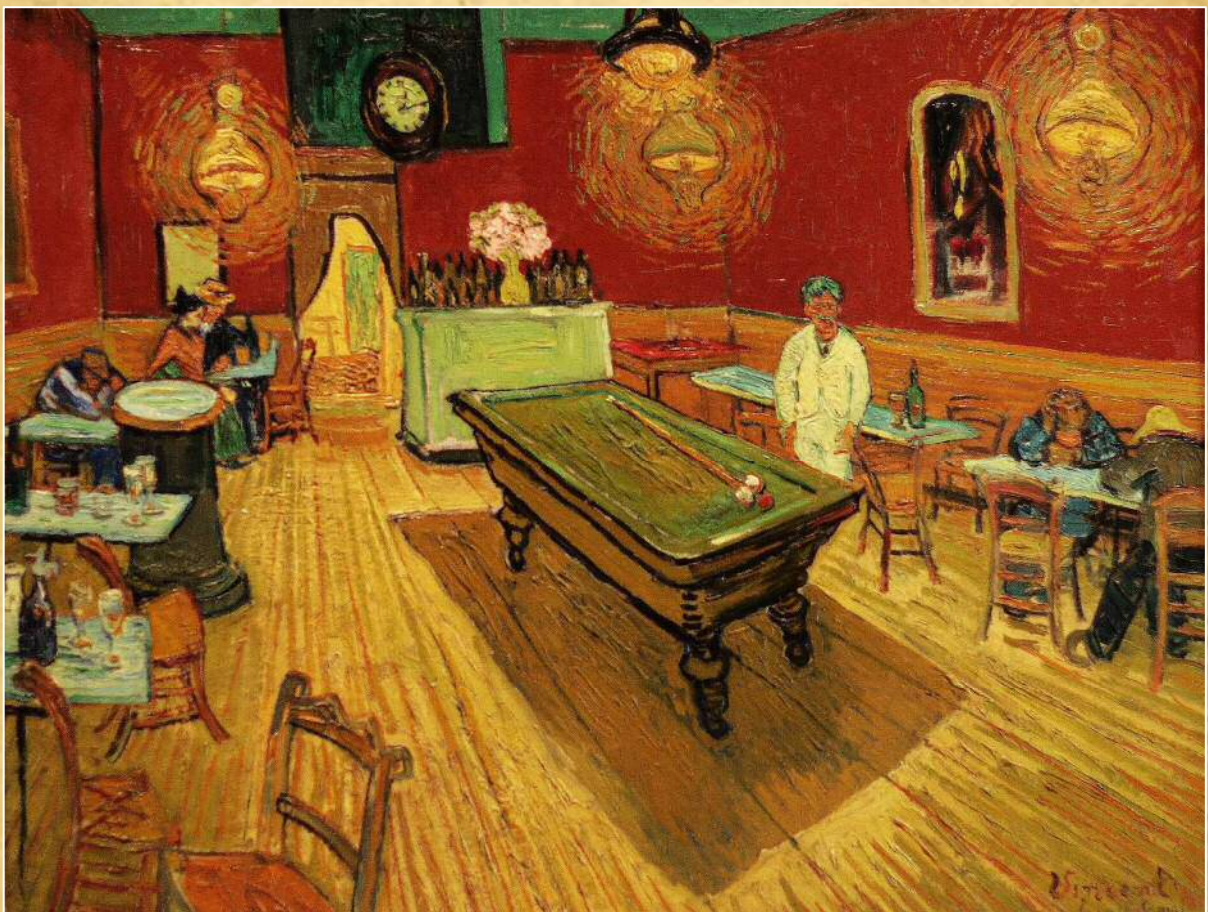
ว่าไปแล้ว ผมคาดหวังจากสถาบันการศึกษามากกว่าบริษัทเทป ทำอย่างไรเราจึงจะสร้างคนที่จบออกไปอย่างมีความรู้สึกรู้สีกว่าชีวิตกับศิลปะเป็นเรื่องที่ไม่ควรแยกออกจากกัน ตอนต้นของบทความผมพูดถึงบทบาทของศิลปะว่าสำคัญมาก ไม่อาจทดแทนด้วยศาสนา ปรัชญา หรือวิทยาศาสตร์ ผมยังยืนยันความเชื่อที่ว่านี่อยู่ และเชื่อว่าการจะบรรลุเป้าหมายที่ว่านั้น สถาบันสอนศิลปะมีส่วนสำคัญมาก เหมือนการแพทย์จะต้องดูแลโดยวิทยาลัยแพทย์ เราจึงจะได้แพทย์ที่ดี ต่อไปนี่คือสิ่งที่ผมอยากเสนอสำหรับท่านที่เกี่ยวข้องรับ

ผิดชอบจัดการศึกษาทางด้านศิลปะในบ้านเรา

(๑) จำเป็นใหม่ว่าการผลิตบัณฑิตทางด้านศิลปะ จะต้องผลิตทีละมากๆ หากเป้าหมายของการผลิตบัณฑิตคือการสร้างศิลปินอาชีพในอนาคต ก็ไม่จำเป็นต้องผลิตมาก เหมือนที่พวกผมสอนปรัชญา เราก็ไม่เคยสอนมาก ห้องเรียนปรัชญาตั้งแต่ระดับปริญญาตรีขึ้นมาจะต้องไม่มาก ไม่เกิน ๓๐ คน ไม่อย่างนั้นจะเรียนปรัชญาไม่เป็นปรัชญา แต่เป็นการพาเที่ยวหมู่บ้านนักปรัชญามากกว่า ไม่ได้ลงลึก ไม่ได้คิด รู้แต่ว่ามีนักปรัชญาชื่อโน้นชื่อนี้ เคยพูดประโยคเด็ดๆในทางปรัชญาว่าอย่างนั้นอย่างนี้ เท่านั้นเอง

(๒) อันที่จริง เราสามารถเปิดเรียนคราวละมากๆได้ หากเป้าหมายของการผลิตบัณฑิตไม่ใช่เพื่อสร้างศิลปินตามที่กล่าวข้างต้น สำหรับผมนั้น งานศิลปะต้องการคนสองฝ่ายคือฝ่ายที่ลงมือสร้างงานกับฝ่ายที่คอยรับรู้งานที่เขาสร้างแล้ว เรามักเข้าใจว่าการจะมีศิลปะเจริญรุ่งเรืองในถิ่นฐานใดก็ตามแต่ย่อมขึ้นกับว่าเรามีศิลปินชั้นเลิศมากมายเพียงใด ซึ่งความเข้าใจนี้ถูกครึ่งเดียว การสร้างพลเมืองที่แยกแยะได้ว่าอันไหนคืองานศิลป์ อันไหนไม่ใช่ อันไหนเลิศ อันไหนดูผิวเผินเหมือนเลิศ แต่เอาเข้าจริงก็เป็นเพียงขยะ เราต้องมีสิ่งนี้ ชาติจึงจะเจริญด้วยศิลปะ ผมไปยุโรปสังเกตเห็นว่าร้านขายเหล้าเขาแทบจะทั้งนั้นจะมีรูปวาดดีๆแขวนอยู่เต็มไปหมด มันเป็นวัฒนธรรมของเขา ชาวบ้านที่ไปกินเหล้าตามผับเกิดและเติบโตในวัฒนธรรมที่รู้เรื่องศิลปะ ก็เป็นธรรมดาว่าไปกินเหล้าก็ต้องมีรูปเขียนดีๆให้ดูด้วย ทางร้านก็รู้เรื่องงานศิลป์ ประเทศของเขาจึงเป็นประเทศที่อบอวลด้วยกลิ่นอายของศิลปะ บ้านเรากินเหล้าโดยไม่สนใจศิลปะ ใจคนก็เลยหยาบ เหล้าเข้าปากแล้วก็ทำอะไรได้หมด ผมไม่รู้ว่าบ้านอื่นเมืองอื่นเขาเป็นอย่างไรหรือไม่ ที่ไปกินเหล้าแล้ว

ก็เขม่นยิงกันตายในร้านเหล้า ผมเดาว่านี่น่าจะเป็นเอกสิทธิ์พิเศษเฉพาะของจิกโก้สยามเท่านั้น ไม่มีใครจะเลียนแบบได้ คนเราหากมีศิลปะไหลเวียนอยู่ในเส้นเลือด ไปร้านเหล้าก็เห็นอะไรต่อมิอะไรที่จะเอามาแปรเป็นงานศิลป์ได้ ไม่เชื่อดูรูปของ Vincent van Gogh ที่ชื่อ “*Night Cafe*” ข้างล่างนี้ดูก็ได้ นี่เป็นรูปเขียนที่ดีมากรูปหนึ่งของโลก เกิดจากร้านเหล้าแท้ๆ

(๓) หากเราพบว่า ระหว่าง‘คนสร้าง’กับ‘คนเสพ’งานศิลปะนั้น ฝ่ายแรกมีน้อย ฝ่ายหลังมีมาก และเนื่องจากสองฝ่ายมีบทบาทเท่าเทียมกันในการที่จะจรรโลงศิลปะในสังคมนั้นๆ ให้เจริญ ก้าวหน้า เราก็ควรมีเป้าหมายที่ชัดเจนที่จะส่งเสริมคนในชาติให้เป็นคนที่ดี

งานศิลป์เป็น ไม่ทราบว่ามีรู้สึกไปคนเดียวหรือไม่ ผมสังเกตเห็นว่า
เมื่อบ้านเราเกิดความขัดแย้งทางการเมืองจนแยกเป็นคนเสื้อ
เหลืองเสื้อแดงเวลานี้ ความแรงของความคิดเห็นนั้นมักอยู่ในกลุ่ม
คนที่ในที่นี่ผมขอเรียกว่า “ชาวบ้านทั่วไป” ไม่พบในคนอีกประเภท
หนึ่งที่ผมขอเรียกว่า “ศิลปิน” ความเป็นชาวบ้านในที่นี้ผมนิยาม
จากองค์ประกอบเดียวคือ สนใจหรือไม่สนใจงานศิลป์ เอาเท่านี้ ที่
นิยามอย่างนี้ก็เพื่อให้เขากับคนอื่นพวกที่ผมเรียกว่าศิลปิน ใน
เว็บไซต์ที่ร้อนแรงอย่าง “ผู้จัดการ” นั้น ผมสังเกตเห็นมานานแล้วว่า
คนที่เขียนข้อความแรงๆเข้าไปมักเป็นคนที่ไม่สนใจศิลปะ ดูจากการ
ที่เวลามีการเสนอข่าวเกี่ยวกับศิลปะ เช่นการประมูลรูปเขียนที่ชื่อ
“The Scream” ที่ผมเล่าข้างต้นบทความ บรรดาแฟนๆของเว็บไซต์
“ผู้จัดการ” เหล่านี้ก็จะไม่รีรอที่จะแสดงความเห็นหยาบๆตื้นๆ
ออกมา ตรงกันข้าม ตอนที่ยังมีการชุมนุมกันทั้งฝ่ายเสื้อเหลือง
และแดง บนเวทีผมรู้สึกว่าศิลปินไม่ว่าจะฝ่ายไหนล้วนแล้วแต่เป็น
คนน่ารักเหมือนกัน วันหนึ่งผมดูวิสา คัญทัพร้องเพลง ก่อนร้องก็
พูดอะไรสักหน่อย วิสาเป็นกวี แม้จะพูดคำแรงๆบนเวทีเช่น “ที่พูด
มาอย่างนี้เข้าใจไหม ไอ้ควาย” ผมก็รู้สึกว่าไม่หยาบ วิสาเป็นคนที่
พูดคำว่า “ไอ้ควาย” ได้รื่นหูที่สุดเท่าที่ผมเคยได้ยินมา สุรชัย จัน-
ทิมาธรก็เช่นกัน เวลาอยู่บนเวทีของพี่น้องเสื้อเหลือง ผมรู้สึกว่าทำ
ให้บรรยากาศการชุมนุมเย็นและสนุกแบบมีสาระ ดังนั้น สำหรับผม
ความขัดแย้งทางการเมืองเวลานี้ที่มีศิลปินทั้งหลายเข้าไปเกี่ยวข้อง
ด้วย ผมกลับรู้สึกว่า ลึกลับแล้วศิลปินไทยเหล่านี้ไม่ได้ขัดแย้งกัน
เราเพียงแต่มองเห็นบางส่วนของเรื่องราวเดียวกันคนละจุดเท่านั้น
ที่สำคัญคือ ความขัดแย้งระหว่างคนทำงานด้านศิลปะเช่นนี้ผมคิด
ว่าสลายง่าย เพราะเราเป็นคนประเภทเดียวกัน คือหยิ่งในศักดิ์ศรี

เงินซื้อไม่ได้ ผมไม่คิดว่าจะมีใครชื่อ “วิสา คัญทัพ” “สุรัชย์ จันทิ-
มาธร” “วัฒน์ วรรณยางกูร” “ลาว คำหอม” “สุชาติ สวัสดิ์ศรี”
“เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์” “อังคาร กัลยาณพงศ์” “คมทวน คัน-
ธนู” เป็นต้นได้ เราเพียงแต่คิดไม่เหมือนกัน เพราะมองเหตุการณ์
เดียวกันที่ซับซ้อนคนจะด้านละจุดเท่านั้น นี่คืออำนาจของศิลปะ
ผมเชื่อว่าผู้อ่านเว็บไซต์ “ผู้จัดการ” ส่วนมากก็น่าจะเป็นผู้ที่สนใจ
ศิลปะ แต่ท่านเหล่านี้ไม่ชอบเขียนอะไร จึงปล่อยให้พวกที่ไม่สนใจ
ความงามอะไรเขียนข้อความหยาบๆมาลง ผมอยากฝาก “สุวิรัช
วีรวรรณ” ในฐานะคนเคยทำงานด้วยกันในอดีตว่า หน้าแสดงความ
คิดเห็นต่อท้ายข่าวหรือบทความของผู้จัดการออนไลน์นั้น หากเป็น
ที่ระบายความเกลียดของคนเลื้อเหลือองจำนวนน้อยอย่างที่ท่านเห็นเวลา
นี้ ปิดเสียไม่ดีกว่าหรือครับ ที่เป็นอยู่ไม่ช่วยให้ภาพลักษณ์คน
เลื้อเหลือองดีขึ้นเลย คนเลื้อเหลือองที่มีความคิดนานไปอาจเบื่อ
หน่ายคนส่วนน้อยพวกนี้ได้

(๔) เท่าที่กล่าวมาข้างต้น ท่านผู้อ่านคงสังเกตเห็นแล้วว่า ผม
นั้นเชื่อว่างานศิลปะมีบทบาทช่วยกล่อมเกลาใจคนให้ประณีตขึ้น
ในทางหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ในทางที่ศาสนาทำ คนที่รู้ศาสนาและไม่สนใจ
ศิลปะนั้นผมสังเกตเห็นว่าจะจะเป็นคนที่แข็งกระด้างในบางเรื่อง คือ
อย่างนี้ครับ ศาสนานั้นในบางแง่ก็คล้ายปรัชญาและวิทยาศาสตร์
คือสนใจมนุษย์อย่างรวมๆ ไม่สนใจมนุษย์อย่างเป็นคนๆ คนที่
เชี่ยวชาญธรรมะจึงมักเป็นคนที่มีมองคนอย่างรวมๆ ไม่ได้มองอย่าง
แยกเป็นคนๆ แล้วดูว่าแต่ละคนมีรายละเอียดชีวิตต่างกันอย่างไร
เพราะเหตุนี้ นักธรรมะจึงวินิจฉัยการกระทำของเพื่อนมนุษย์แบบ
พันธงอย่างเหมารวม ศิลปะโดยเฉพาะวรรณคดีนั้นสนใจมนุษย์เป็น
คนๆ งานวรรณกรรมจะให้ความสนใจรายละเอียดชีวิตของคนเป็น

คนๆว่า เพราะมีรายละเอียดชีวิตแบบนี้ เขาจึงต้องทำสิ่งนั้น วันนี้ผมเข้าเว็บไซต์ “ประชาไท” ที่กำลังลงข่าวเรื่องการเสียชีวิตในคุกของ “อากง” มีคนบางคนเข้าไปเขียนแสดงความเห็นต่อท้ายข่าวทำนองว่า “ใครทำกรรมใดไว้ก็ต้องรับ มีพระอรหันต์บางรูปตายอย่างน่าอนาถ คนก็สงสัยว่าท่านทำดีแท้ๆ แต่ทำไมตายเช่นนั้น พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า พระอรหันต์ท่านนี้ตายอย่างนี้อาจดูไม่สมกับกรรมในปัจจุบัน แต่ก็สมกับกรรมในอดีต” นี่เป็นตัวอย่างความคิดเห็นของนักธรรมะ ที่มองชีวิตคนอย่างรวมๆ เอาสูตรสำเร็จสูตรเดียวไปใช้ซ้ำๆกับกรณีเฉพาะ ท่านผู้เขียนอาจมีเจตนาดีที่ต้องการบอกว่า แม้อากงอาจจะได้รับความไม่เป็นธรรมในชาตินี้ แต่ที่ต้องเสียชีวิตอย่างนี้ก็สมกับกรรมในอดีตแล้วแหละ เห็นไหมครับว่า คำพูดคำจาอย่างนี้แม้จะแฝงความเยินยอเยือกของธรรม แต่ก็แฝงความแข็งกระด้างเอาไว้ด้วย ฟังแล้วบางท่านอาจรู้สึกหนาว งานศิลปะโดยเฉพาะวรรณคดีนั้นผมเข้าใจว่าต้องการปรับเปลี่ยนแบบนี้ของมนุษย์ ซึ่งก็น่าแปลกกว่าศาสนาจะไม่สามารถปรับได้ หากที่ผมกล่าวมาจริง เราก็จะยิ่งเห็นความสำคัญของศิลปะ นักปรัชญาและศิลปินคนสำคัญของฝรั่งเศสท่านหนึ่งคือ Jean-Paul Sartre เคยเขียนวิเคราะห์ความต่างระหว่างปรัชญากับวรรณคดีว่า ปรัชญานั้นมองโลกอย่างรวมๆ แต่วรรณคดีมองโลกอย่างเป็นเรื่องๆเฉพาะไป แต่แปลกที่การพูดถึงคนเป็นรายบุคคลในวรรณคดีในบางสถานการณ์อาจมีผลทำให้เข้าใจคนอย่างรวมๆได้ดีกว่าปรัชญา ผมตีความว่า ที่วรรณคดีทำได้เช่นนั้นก็เพราะท้ายที่สุดแล้วการเข้าใจคนเป็นคนๆจะช่วยสร้างความละเอียดละไมทางอารมณ์ได้ดีกว่าการพูดถึงมนุษย์อย่างรวมๆ เวลาดูข่าวเห็นคนตายจำนวนมากเพราะอุบัติเหตุ เราอาจรู้สึกบางอย่าง แต่ลึกซึ้งก็จะลืม แต่หากมี

นักข่าวไปเจาะชีวิตของเหยื่อบางคนออกมาให้เราได้รับรู้มากขึ้น เช่น แม่ที่พยายามช่วยลูกสามคนให้พ้นจากน้ำป่า ช่วยได้เพียงสอง อีกคนต้องปล่อยให้ตายไปต่อหน้าต่อตา เราจะรู้สึกมากขึ้น และความรู้สึกนั้นจะอยู่นาน ผมเชื่อของผมว่า จริยธรรมที่ดีที่สุดของมนุษย์นั้นไม่เคยได้มาผ่านทางเหตุผลแบบที่ฝรั่งเขาเรียกว่า ‘Generalization’ อันหมายถึงการพิจารณาอะไรก็ตามอย่างรวมๆ เหมาะๆ ศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์นั้นแก่นักละในการใช้ความคิดแบบนี้ ผมเข้าใจด้านดีของการคิดแบบนี้ และเห็นว่าถูกแล้วที่ภูมิปัญญาสามสาขานี้ของมนุษยชาติจะต้องใช้ความคิดอย่างนั้น เพราะกำลังพิจารณาโลกทั้งโลก จักรวาลทั้งจักรวาล เพื่อให้เข้าใจทั้งหมด จะมามั่วดูของเป็นชิ้นๆได้อย่างไร คำสอนเรื่องชั้นห้าที่พุทธศาสนา สอนนั้นช่วยละลายคนทั้งโลกลงเป็นความจริงชุดเดียวกันหากอง คำสอนเรื่องชั้นห้าอาจมีประโยชน์ในบางด้าน แต่ไม่มีประโยชน์เลยสำหรับทำความเข้าใจโศกนาฏกรรมที่เกิดกับคนเฉพาะบางคน เช่น “อากง” ซึ่งสำหรับผม ไม่ว่าข้อเท็จจริงที่เราไม่ทราบจะเป็นอย่างไร เราก็ไม่ควรเอาความคิดเหมาะๆ ลวกๆ มามอง พวกเลื้อ เหลืองในเว็บไซต์ “ผู้จัดการ” นั้นยิ่งแย่มาก อ่านความเห็นของคนเหล่านี้แล้วน่าเศร้า ไม่น่าเชื่อว่ามนุษย์จะพูดถึงมนุษย์ด้วยกันอย่าง ป่าเถื่อนหยาบคายเช่นนี้ ผมพอจะเข้าใจ คนเหล่านี้มองไม่เห็น “อากง” ในฐานะคนที่เป็นคนเฉพาะคนหนึ่ง พวกเขามองเห็นแต่คนอย่างรวมๆว่า “พวกล้มเจ้า” เมื่อมองรวมอย่างนั้นก็เลยบอก “สมน้ำหน้าตายทำอย่างนั้น” พวกเขาไม่พูดถึงคน พูดถึงอะไรก็ไม่ทราบเป็นกลุ่มๆ มั่วๆ ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร แต่เชื่อว่าพวกนี้กำลังคิดจะล้มเจ้า ผมเข้าใจว่ามีแต่ศิลปะเท่านั้นแหละครับที่จะช่วยเยียวยาโรคที่วุ่นนี้ ซึ่งผมยังนึกไม่ออกว่าจะตั้งชื่ออย่างไร (อาจ

เรียกว่า “โรคมองไม่เห็นคน เห็นแต่ฝูงชน” ก็น่าได้ โดยเทียบ
 จำนวนพุทธศาสนาที่ว่า “บางคนเข้าป่าไม่เห็นป่า เห็นแต่ต้นไม้”—
 โปรดสังเกตจำนวน จะเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างที่ผมว่าจริงๆ
 คือสอนให้มองป่า ไม่ให้มองต้นไม้ ใน “ธรรมบท” มีข้อความภาษา
 บาลี อ้างว่าพระพุทธเจ้าตรัสว่า “วนํ ฉินฺทถ มา รุกฺขํ” ที่แปลว่า
 “เธอทั้งหลายจงตัดป่า แต่อย่าตัดต้นไม้” ศิลปะนั้นสอนให้มอง
 ต้นไม้ เพราะป่าก็คือต้นไม้หลายๆต้น!) คนที่ติดโรคนี้จำนวนไม่
 น้อยเป็นคนใหญ่คนโตในบ้านเมือง ไม่อย่างนั้น “ฝั่งล้มเจ้า” ที่
 เวลานี้กลายเป็นเรื่องตลกปนเศร้าคงไม่ออกมาอย่างที่เห็น ทหาร
 นั้นจะไปแล้วสมควรที่จะได้รับการกล่อมเกล่าในเรื่องศิลปะมากกว่า
 ใครหมดในบรรดาเจ้าหน้าที่รัฐ เพราะความคิดอ่านของทหารก็
 คล้ายพวกนักธรรมะแบบมองอะไรเหมารวมหมด คนเหล่านี้ถูก
 สอนให้เห็นคนอย่างรวมๆ เพราะเห็นอย่างนั้นจึงสามารถสาด
 กระสุนเข้าใส่ฝูงชนได้ถ้าจำเป็นและเชื่อว่า “พวกนี้กำลังจะทำลาย
 ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ถ้าเราคิดว่า ในนั้นคือคน มีพ่อแม่
 มีครอบครัว มีหมาแมวที่บ้านที่จะต้องกลับไปเลี้ยง เราจะสาด
 กระสุนลงคอหรือ คนที่ไปดักนกป่ามาขายก็เช่นกัน มองนกอย่าง
 รวมๆว่าเป็นเพียงสินค้า แต่ถ้าคิดว่า นกตัวนี้อาจกำลังมีลูกอ่อน
 จับมันมาขายอย่างนี้ลูกมันอาจอดตายได้ ก็จะทำอาชีพนั้นไม่ลง

-๘-

ในบทความเล่มนี้ ผมมีเรื่องบ่นอยู่หลายเรื่อง ซึ่งก็ไม่ทราบ
 เหมือนกันว่า เราจะได้มาซึ่งสิ่งที่ผมบ่นอยากเห็นเช่นการที่คนไทย
 เราคุ้นเคยกับศิลปะอย่างกว้างขวาง เป็นต้น ได้อย่างไร หากให้
 แสดงความเห็นส่วนตัว ผมก็อยากเริ่มต้นที่ครอบครัว พ่อแม่ นั้น

เป็นบุคคลที่สำคัญมากที่จะสร้างบรรยากาศความมีศิลปะขึ้นในบ้าน แต่ทั้งนี้ระบบการศึกษาตลอดจนวัฒนธรรมของเราโดยรวมจะต้องเอื้อให้มีพ่อแม่แบบนี้มากขึ้น ผมเห็นเราณรงค์เรื่องศาสนามามากก็น่าคิดว่าเราน่าจะลองเริ่มต้นณรงค์เรื่องศิลปะกันดูบ้าง แต่ก็ยังไม่รู้ว่าเราจะทำอะไร พุดนั้นพุดได้ครับ แต่ใครจะทำ ทำที่ไหนอย่างไร ยังเป็นเรื่องมืดแปดด้าน

ยุคสมัยที่อะไรๆก็เป็น “ดิจิทัล” กันไปหมดนี้ได้ให้ความหวังบางอย่างในสายตาของผม อินเทอร์เน็ตเวลานี้ทำให้เราอยากฟังเพลง ดูหนัง หรือดูรูปเขียนของศิลปินชั้นเลิศได้อย่างง่ายดาย ว่าไปแล้วนี่เป็นต้นทุนที่ดีมาก สำคัญว่าเราจะรู้จักใช้ประโยชน์จากมันเพียงใด ในแง่มุมของคนทำงานศิลปะ ผมรับตรงๆว่าเทคโนโลยีดิจิทัลทำให้ผมทำงานได้มาก รวดเร็ว และไปได้ไกล อย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เวลานี้ผมไม่วาดรูปด้วยวัสดุจริงอีกแล้ว เพราะวาดด้วยคอมพิวเตอร์ประหยัดและสะดวกกว่าเยอะ นั่งวาดที่ไหนก็ได้ไม่ต้องซื้อสี กระดาษ ผ้าใบ แปรง อยากได้วัสดุอะไรก็สั่งเอาจากโปรแกรม การทำเพลงก็เช่นกัน ก่อนนั้นอุปสรรคสำคัญของผมคือไม่มีเงินซื้อเครื่องดนตรีดีๆ แต่เวลานี้ เปียโนดิจิทัลตัวที่ขอลูกสาวใช้ราคาแค่แสนต้นๆ เท่านั้น แต่สามารถเล่นอะไรได้สารพัด ขอให้มีความคิดเท่านั้นเอง เฉพาะเสียงเปียโน เขาก็เอาแกรนด์เปียโนราคาหลายสิบล้านมาใส่เอาไว้ในนั้นเป็นสิบๆตัว เล่นออกมาเหมือนของจริงทุกอย่าง ระบบการอัดเสียงก็อัดแบบข้างใน คือไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอกโดยสิ้นเชิง เพลงชุดล่าสุดที่ผมทำมาลงในเว็บไซต์ของเรานี้ ทราบไหมครับผมเล่นตอนที่ไปนั่งดูช่างแอร์มาติดตั้งแอร์ที่บ้าน ผมเห็นว่าอาจนั่งดูเป็นชั่วโมง ก็เลยไปนั่งเล่นเพลงแล้วอัดเสียงสดๆกันตอนนั้นเลย ก็ได้เพลงมาหนึ่งชุด ตอน

อึดเสียง ช่างก็เคาะโนนเคาะนี่เสียงอีกทีก เห็นไหมครับว่าความ
ก้าวหน้าของโลกไฟฟ้าทำให้เราทำงานศิลปะได้สะดวกขึ้น ผมเชื่อ
ว่าโลกอนาคตจะเป็นอย่างนี้ เวลานี้ก็เป็นแล้ว หนึ่งฝรั่งอย่างเรื่อง
“Transformers” หรือ “Avatar” นั้นใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี
ดิจิทัลสมัยนี้มาก ผมนั้นชอบทำงานคนเดียว เมื่อนั่งลงที่เปียโนดิ-
จิทัล นิ้วแต่ละนิ้วก็เล่นดนตรีได้นิ้วละมากกว่าหนึ่งชิ้น ผสมกันเป็น
วงใหญ่ คนคนเดียว อารมณ์เดียว เป็นเอกภาพ แต่คุมวงทั้งวงไว้
ในมือหมด เห็นไหมครับว่าวิเศษเพียงใด ผมเชื่อว่าเทคโนโลยี
เหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหาที่ Tolstoy พุดถึงได้มาก เช่นต่อไปดนตรีวง
ใหญ่ก็เล่นได้ด้วยคนเพียงคนเดียว ดีกว่าเล่นหลายคน เพราะเป็น
เอกภาพกว่า ไม่ต้องซ้อมแบบเดิมๆที่กว่าทุกคนจะเล่นเข้ากันหมดก็
หืดขึ้นคอ การด่าทอกันก็ไม่มี เมื่อทำคนเดียว ราคาถูกลง เมื่อถูกลง
เอามาให้ฟังกันได้ฟรีๆอย่างที่ผมทำ ผมเล่าข้างต้นว่าสมัยเป็นเด็ก
ก่อนนอนบางครั้งได้ยินเสียงพิณแว่วมาจากบ้านของใครสักหลังใน
หมู่บ้าน เวลานี้ผมคิดว่าตัวเองก็กำลังทำอย่างนั้น คือเล่นดนตรี
เขียนหนังสือ วาดรูป แล้วก็ส่งไปตามสาย ไปตามคลื่น ลอยไปยัง
หมู่บ้านที่เวลานี้ใหญ่โตมาก ไม่ใช่เฉพาะโลกเราเท่านั้น หมู่บ้านที่
ผมจินตนาการถึงกว้างกว่านั้นเยอะ อาจมีเพื่อนร่วมหมู่บ้านเราที่
ดาวแห่งไหนสักดวงกำลังฟังเพลงผมอยู่ก็ได้

ในอนาคต หากเทคโนโลยีดิจิทัลทำให้นักเขียน ศิลปิน เป็นคนๆ
ทำงานได้สะดวก ราคาถูกลง แล้วเราก็เอามาแจกจ่ายกันอ่านกันฟัง
หรือดู คนกลางก็จะค่อยๆตายไปตามยถากรรม เวลานั้นผมคิดว่า
งานศิลปะก็จะกลับไปเป็นแบบดั้งเดิม ก่อนที่ทุนนิยมจะเกิด คือ
ศิลปะเป็นเรื่องของชีวิต ไม่ใช่สินค้า ศิลปินบางท่านอาจไม่มีงาน
ประจำอื่น ท่านก็อาจใช้งานศิลป์ยังชีพได้ ถ้างานนั้นดีพอ บางทีการ

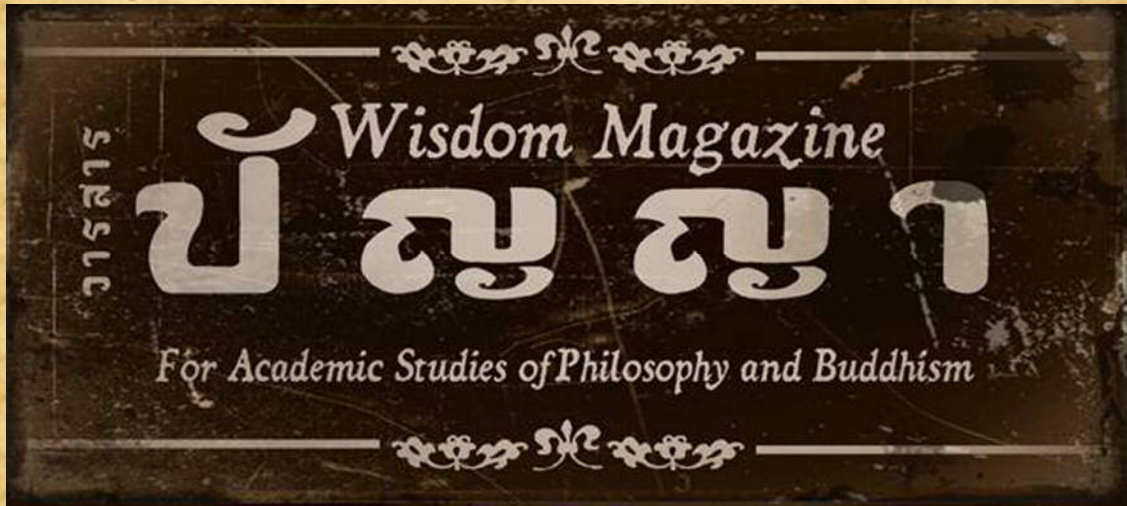
ย้อนกลับไปสู่วัฒนธรรม “วณิก” อย่างที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล ก็อาจเป็นทางออกที่ดีที่สุด เวลานี้ผมเองก็เป็นวณิก เพราะมีท่านที่อ่านหนังสือและฟังเพลงผมส่งเงินมาให้ แม้จะไม่ได้มากมายอะไรนัก แต่ทราบไหมครับว่า ไม่น้อยกว่าสมัยที่ผมทำผ่านคนกลางอันได้แก่สำนักพิมพ์ วัฒนธรรมวณิกนั้นต้องมาจากความซื่อตรงจริงใจ คือทำเพราะรัก แล้วคิดว่าคนที่เห็นว่าเราทำงานเพราะรักจะดูแลเราเอง พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระองค์นั้นทำงานฟรีนะครับ พระพุทธเจ้าไม่เก็บลิขสิทธิ์พระไตรปิฎก เพราะเหตุนี้พระไตรปิฎกจึงอายุยืนนาน ผมเชื่อว่าที่พระสงฆ์สามารถดำรงอยู่ในโลกนี้มาได้เกือบจะ ๓,๐๐๐ ปีแล้วทั้งที่ท่านไม่ประกอบอาชีพก็ด้วยเหตุผลเดียวกันนี้ คือท่านเป็นวณิกทางศีลธรรม ชาวบ้านเมื่อเห็นประโยชน์ของวณิกผู้ประเสริฐนี้เขาจะดูแลท่านเอง

ในอนาคต ผมคิดว่าเว็บไซต์ของเราอาจขยายมากกว่าที่เป็นอยู่ สิ่งหนึ่งที่อยู่ในใจของผมคืออยากให้ที่นี่เป็นแหล่งรวมของนักคิดและศิลปินผู้เห็นดีเห็นงามกับวัฒนธรรมวณิกที่ผมกล่าว เราจะทำงานที่ดีเลิศที่สุดเท่าที่เราจะทำได้มาให้ประชาชนได้ดูได้ชมได้อ่านจากคนหนึ่ง เป็นสอง เป็นสิบ เป็นร้อย... โอ้ คิดดูก็แล้วกันว่าหากเป็นเช่นนั้นจริง จะครึกครื้นและประเสริฐเพียงใด แค่คิดถึงก็สนุกแล้ว ©

สมภาร พรหมทา

เมษายน ๒๕๕๕

เขียนย้อนหลังเพื่อตีพิมพ์ในฉบับประจำเดือนมีนาคม ๒๕๕๕

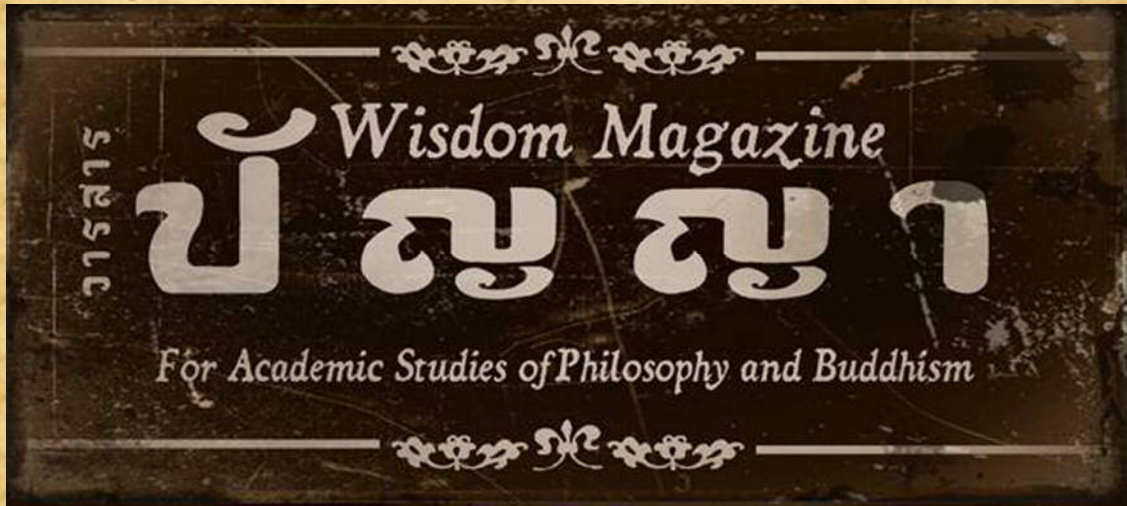

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ ❀ เมษายน ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ทัศนะทางปรัชญาของम्म (ตอนที่ 4) (หน้า 387)

จากบรรณาธิการ

“ช่างตัดผมลึกลับ”

เล่มนี้ผมขออนุญาตเขียนอะไรเล่นๆสนุกๆ สักหน่อยเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ เป็นเรื่องส่วนตัว ซึ่งก็ต้องขออนุญาตอีกที่เอาเรื่องส่วนตัวมาเล่าในที่สาธารณะ ไม่ใช่อะไรดกอกครับ ผมรู้จักชีวิตของผมมากกว่าใคร ถ้าไม่เขียนเรื่องนี้ก็อาจไม่มีเรื่องเขียน

เรื่องที่จะเล่ามีว่า ผมนั้นเป็นคนมีเรื่องที่ขี้เกียจทำในชีวิตอยู่สามสี่เรื่อง หนึ่งในนั้นคือการไปตัดผม “ผม” ตัด “ผม” ครั้งสุดท้ายก่อนน้ำท่วมปีที่แล้ว ตอนนั้นผมยาวมากแล้ว กะว่าจะไปตัดที่ร้านประจำที่ชุมชนคลองหก เป็นร้านตัดผมอย่างชาวบ้าน ร้านเป็นของผู้ใหญ่บ้าน ภรรยาท่านเป็นช่างประจำตัวผม ราคาตัดก็แสนถูก ๖๐ บาทเท่านั้น ราคานี้ยืนมาได้หลายปีแล้ว พอดีน้ำท่วม ร้านตัดผมก็ท่วม บ้านผมก็ท่วม ผมก็เลยไม่ได้ตัดผม

ปล่อยให้ย้าวมาอย่างนั้นอยู่หลายเดือน

เมื่อน้ำแห้งแล้ว บางวันขณะนั่งรถมาด้วยกัน ภรรยา ก็บอก “ผมยาวแล้วนะ” ผมก็ได้แต่ยิ้มๆ จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้ไปตัด ว่าเป็นร้านตัดผมอย่างชาวบ้านนั้นผมชอบ ที่ไม่ชอบเลยคือร้านพวกที่ช่างเป็นกะเทยในห้าง เคยลองไปตัด เพราะไปห้างกับภรรยาแล้วรออยู่ว่างๆ เช็ด และหมั้นไส้ช่าง อีแค่ตัดผมมันทำยังกะเป็นงานศิลปะเสียนี้กระไร เอาเป็นว่า แม้แต่ร้านที่ผมมีปัญหาบ่อยที่สุด ผมก็ชี้แจงไป เคยนึกว่าเขาน่าจะมีเครื่องตัดผมสำเร็จรูปขาย หรือมีระบบฝากผมให้คนอื่นเช่นภรรยาช่วยเอาไปตัดแทนอย่างนี้เป็นต้น

แล้วผมของผมก็ยาวมากขึ้นเรื่อยๆ วันหนึ่งผมลองคลำที่ท้ายทอยปรากฏว่ารวบมัดได้ ตอนนั้นคิดว่าไหนๆก็ไหนๆแล้ว ปล่อยให้มันยาวซะเลย วันหนึ่ง เพื่อนอาจารย์ข้างบ้าน เธอสอนทางด้านศิลปะ เห็นผมออกไปกวาดหน้าบ้าน เธอก็ร้องทักทำนองว่าไว้ผมยาวแล้วดูดีจังเลย ดูเป็นศิลปิน ผมก็ได้แต่ยิ้มๆ ภรยานั้นมีปัญหา กับผมที่ยาวบนหัวของผมที่สุด บางวันผมพูดเล่นๆกับเธอว่า “ผมยาวนั้นบางทีก็ดูดีนะ นึกภาพพระเยซูไว้ผมรองทรงซิ จะน่าเลื่อมใสอย่างที่ท่านไว้ยาวไหม” เธอบอกไม่ตกลงด้วยเลย ขออภัยท่านที่เป็นชาวคริสต์ที่ผมยกเรื่องผมของพระเยซูคือผมสังเกตุมานานแล้วว่า ผมของคนเรานั้นเกี่ยวข้องมากทีเดียวกับความเป็นคนผู้นั้น อย่างไอน์สไตน์ รพินทรนาถ ฐากูร คานธี เป็นต้น ท่านเหล่านี้มีทรงผมของท่านเอง ลองเปลี่ยนดูซิครับ จะตกลง เช่นให้คานธีไว้ผมทรงของเสก โลโซ ดูปะไร

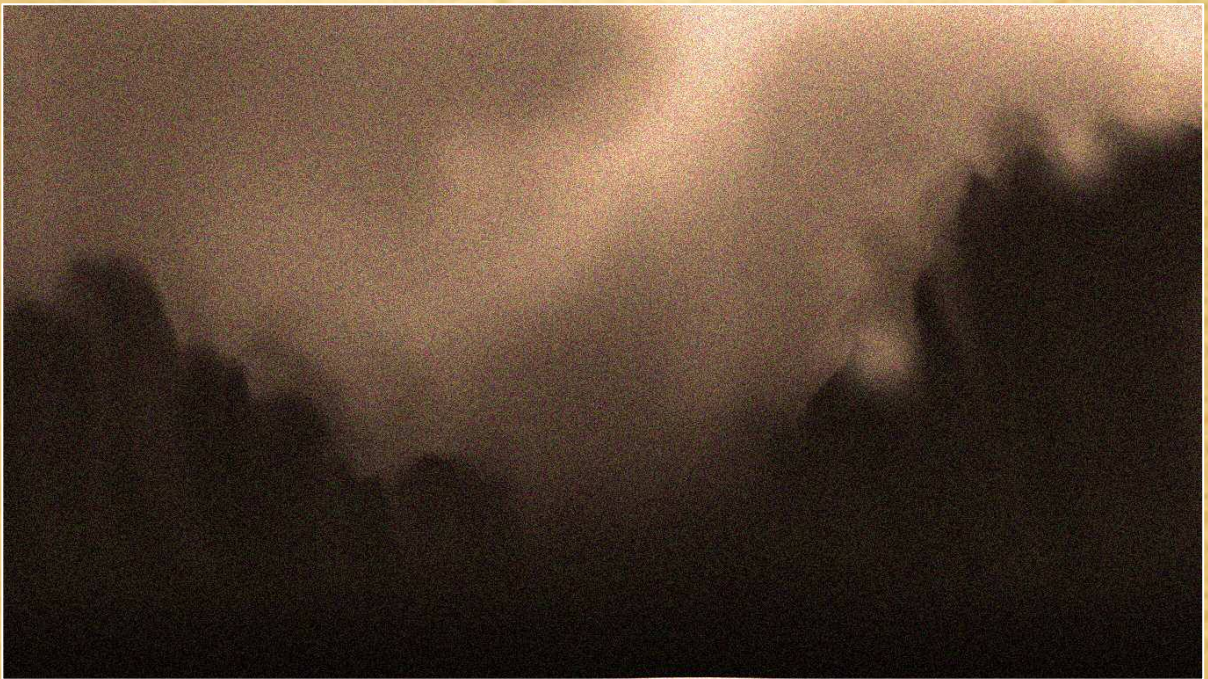
วันหนึ่งภรรยาและลูกกลับเข้าบ้าน ลูกสาวทัก “พ่อไปตัดผมมาหรือ ดูดีกว่าช่างคนก่อนนะ” ภรรยาเดินมาดู บอกช่างคนนี้ตัดผมไม่เรียบร้อย แต่ก็ดูดี เป็นอันว่าผมของผมก็ไม่ยาวอีกแล้ว เมื่อเห็นว่าผมของผมสั้นแล้ว ภรรายก็ไม่สนใจเรื่องผมของผมอีก เธอว่า “ไม่รู้ว่าจะออกไปข้างนอก จะฝากซื้อของแถวนั้น” (เธอหมายถึงตลาดคลองหก) ที่จริงวันนั้นผมไม่ได้ไปไหน อยู่บ้านทั้งวัน ไม่มีใครมาหา ผมอยู่บ้านคนเดียว ©

บทความชุด “ทัศนะทางปรัชญาของผม”

ตอนที่ ๔

“วิทยาศาสตร์”

กับ “ประชาธิปไตย”

ภาพชื่อ “ขุนเขา 000” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๑-

หลายปีมานี้ ผมได้ยืมคนพูดคำแปลกๆบางคำเช่น “อย่างมงายในวิทยาศาสตร์” ล่าสุดคนที่พูดคำนี้ซึ่งผมได้ยืมกับหูเองเพราะคนพูดกับผมอยู่บนเวทีอภิปรายทางวิชาการด้วยกัน คือท่านมหาจุฬินชัย วชิรเมธี หรือที่เรารู้จักท่านดีกว่า ในนามปากกา “ว. วชิรเมธี” ผมกับท่านได้รับเชิญให้ไปพูดเรื่อง “พุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์”

ที่มหาวิทยาลัยมหิดล ดูเหมือนจะสองปีแล้วแหละ เราก็พูดกันไป ตามที่แต่ละคนคิดเห็น ผมสังเกตว่า ข้อความที่ว่า “อย่าได้งมภายในวิทยาศาสตร์” นี้ไม่น่าจะเป็นความคิดที่มีต้นตอมาจากท่านมหาก่อนหน้านั้นผมได้ยินคนพูดแบบนี้มาหลายคน คนเหล่านี้มักเหมือนกันอย่างหนึ่งคือเป็นคนวงในศาสนา เชื่อมั่นในศาสนา และค่อนข้างมีทัศนคติอันโรแมนติกเกี่ยวกับศาสนา บางท่านอาจเป็นนักวิทยาศาสตร์เสียด้วยซ้ำ อย่างท่านอาจารย์ระวี หรือท่านอาจารย์หมอประเวศ สรุปคือ ในบ้านเราเวลานี้มีคนพูดเตือนใครต่อใครว่า วิทยาศาสตร์อาจดูเป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือ แต่ก็มีปัญหาหรือข้อจำกัดบางอย่างที่สำคัญในวิทยาศาสตร์ ดังนั้นใครก็ตามที่ชอบเอาวิทยาศาสตร์ไปรุกรานผู้อื่น โดยเฉพาะผู้อื่นที่อยู่ในวงการศาสนา ท่านว่าไม่ชอบ ไม่ควร และอาการที่เอาวิทยาศาสตร์ไปรุกรานผู้อื่นนี้ ท่านเรียกว่า “ความงมภายในวิทยาศาสตร์”

ก่อนอื่น ขอเรียนท่านผู้อ่านว่า คำเตือนเรื่องความงมภายในวิทยาศาสตร์นี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ออกมาจากปากของผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมือง สมควรที่เราจะรับฟัง ยิ่งหากผู้ใหญ่ท่านนั้นเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วย ก็ยิ่งสมควรที่เราจะสนใจรับฟัง เพราะท่านย่อมจะต้องเห็นอะไรบางอย่างในวิทยาศาสตร์มากกว่าพวกเราที่ไม่ใช่ นักวิทยาศาสตร์ ผมนั้นถ้าใครอยู่ในวงการอะไรแล้วเตือนเราเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่ในวงการนั้น อันนี้ผมจะรับฟังเป็นพิเศษ แต่ก็ไม่ได้แปลว่าจะต้องคล้อยตามเสมอ เพราะบางครั้ง “มืออาชีพ” ในทางนั้นก็อาจเอาอคติจากสิ่งอื่นที่ตนเชื่อว่าเหนือกว่าสิ่งที่ตนทำงานในฐานะอาชีพอยู่มาปะปนจนทำให้การวิจารณ์สิ่งที่ตนรู้ดีเบี่ยงเบนไปดังเราจะเห็นว่านักวิทยาศาสตร์อาชีพในบ้านเราไม่น้อยที่เอาความเชื่อทางศาสนาหรือไสยศาสตร์ที่ตนไปรับมาจากข้างนอกมาปะปน

กับวิทยาศาสตร์แล้วก็พูดออกมาในทำนองว่า วิทยาศาสตร์ก็อย่างนั้นๆแหละ รู้ไม่หมดหรอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติเร้นลับในทางจิต เป็นต้นที่ศาสนาหรือไสยศาสตร์รู้ทะลุปรุโปร่ง จุดอ่อนของท่านเหล่านี้ในทัศนะของผมคือ ท่านเป็นมืออาชีพในทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นมือสมัครเล่นในทางศาสนาหรือทางไสยศาสตร์ แล้วเอาของที่ตนรู้ในระดับมือสมัครเล่นมาวิจารณ์ของที่ตนรู้อย่างมืออาชีพ ปกติไม่น่าจะมีคนทำอย่างนั้น แต่ก็มีคนทำจริงๆ เหตุผลก็เพราะว่า มนุษย์นั้นมีจุดอ่อนในเรื่องทางจิตใจ ที่ซับซ้อน จุดอ่อนนี้แหละครับ ที่ทำให้คนฉลาดๆในทางวิทยาศาสตร์ไม่น้อยกลายเป็นคนสูญเสียความฉลาดไปอย่างน่าอัศจรรย์ เมื่อสูญเสียแล้ว ผลก็ออกมาอย่างนั้นแหละครับ บางที ในบรรดาคนที่บอกว่า “อย่างมงายในวิทยาศาสตร์” ก็อาจเป็นคนประเภทนี้ ซึ่งผมคิดว่าเราจะตัดออกไปก่อน ไม่เอาแนวคิดของท่านมาพิจารณา เพราะคำพูดจากปากท่านเหล่านี้ ไม่มีน้ำหนัก ขณะที่ท่านชี้ไปที่คนอื่นว่า “อย่างมงายในวิทยาศาสตร์นะ” ท่านไม่ได้จุกคิดว่าตัวท่านยิ่งแย่ไปกว่านั้น คือกำลังมงายในบางเรื่องเสียเอง คำว่า “งมงาย” เป็นคำไม่ดี เวลาใช้เราต้องระมัดระวังเพราะอาจกระทบความรู้สึกของผู้อื่น ผมใช้คำนี้ในที่นี้อย่างกลางๆ หมายความว่า “(ก) สำหรับนักวิชาการ การยึดมั่นอะไรก็ตามแต่ ที่ตนไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะตรวจสอบ นั้นแหละคือความมงาย (ข) สำหรับชาวบ้าน การยึดมั่นสิ่งใดโดยไม่เหลือพื้นที่ในใจสำหรับความสงสัยว่าสิ่งนี้อาจเท็จก็ได้ นี่ก็คือความมงาย” ถ้านิยามอย่างนี้ เราก็งมงายในวิทยาศาสตร์ได้ และความมงายก็เกิดได้กับคนทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ หรือชาวบ้าน ผมสนใจความมงายที่เป็นคุณสมบัติของนักวิชาการ ชาวบ้านนั้นหากงมงายก็ไม่ใช่เรื่องแปลก ดังนั้นต่อไปนี้ ผมจะขอจำกัดการอภิปรายให้

แคบเข้ามาเฉพาะความงมภายในวิทยาศาสตร์ที่เกิดกับคนในวงวิชาการเท่านั้น

ในบ้านเรา แม้จะมีนักวิทยาศาสตร์เก่งๆอยู่ไม่น้อย แต่ผมก็ยังไม่เห็นว่าจะมีท่านใดที่แสดงอาการที่อาจเรียกได้ว่าเป็นความงมภายในวิทยาศาสตร์ ตรงกันข้าม นักวิทยาศาสตร์เหล่านี้ที่ไม่ได้ได้รับอิทธิพลจากศาสนาเลยกลับเป็นผู้ที่ผมเห็นว่าท่านก็อ่อนน้อมสุภาพไม่เคยวิจารณ์หรือระรานศาสนา ว่าเป็นไปแล้ว มีแต่ฟากศาสนาที่เท่านั้นแหละครับที่ข้ามไปวิจารณ์วิทยาศาสตร์ และบางทีก็วิจารณ์อย่างไม่รู้ หรืออย่างเหมารวม ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพว่า เป็นไปได้ที่จะมีปรากฏการณ์ที่เรียกได้ว่าเป็นความงมภายในวิทยาศาสตร์ ผมขอใช้ตัวอย่างที่เกิดในต่างประเทศก็แล้วกัน และตัวอย่างที่ว่านี้ก็เกิดในวงการปรัชญาเองที่ผมถือว่าผมเป็นมืออาชีพในทางด้านนี้ (ไม่ได้แปลว่าเก่งกาจอะไรนะครับ แต่แปลว่าเรียนมาทางนี้และกำลังทำมาหากินโดยการสอนเรื่องที่เราเรียนมาอยู่ เท่านั้นเอง)

ภาพชื่อ “ขุนเขา 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๒-

เป็นที่ทราบกันในวงการปรัชญาว่า ปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดของมนุษยชาติปรากฏในชาวกรีก อินเดีย และจีนโบราณเป็นต้น มีลักษณะเป็นความคิดที่พูดถึงสิ่งที่ตรวจสอบด้วยอายตนะไม่ได้ ที่มาของความคิดเหล่านี้มาจากการใช้เหตุผลและจินตนาการ ซึ่งไม่ใช่อยู่ๆ นักคิดเหล่านี้ก็จินตนาการอะไรขึ้นมาลอยๆ ความคิดทุกอย่างมีที่มาทั้งนั้น หากพิจารณาจากที่มาแล้วก็พิจารณาต่อไปว่าที่ท่านเหล่านี้เสนอความคิดอย่างนั้นเพื่อตอบปริศนาอันเป็นที่มาของความคิดเหล่านี้ ท่านมีเหตุผลไหม เราก็ต้องรับว่า ความคิดทางปรัชญาของคนโบราณเหล่านี้ น่าคิด มีเพียงเงื่อนไขเดียวเท่านั้นที่ทำให้แนวคิดโบราณเหล่านี้ นักปรัชญารุ่นหลังบางส่วนสงสัยก็คือ “แม้จะฟังดูเข้าท่า แต่ที่สุดแล้วก็ไม่มีอะไรพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสภายในระบบความคิดเหล่านี้” เงื่อนไขที่ผมเขียนเป็นข้อความไว้ในเครื่องหมายคำพูดข้างต้นนี้สำคัญมากนะครับ อยากฝากท่านผู้อ่านสังเกตเอาไว้ เพราะจะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ผมจะอภิปรายข้างหน้า

แนวคิดทางปรัชญาโบราณที่ผมกล่าวถึงข้างต้นนั้น เราเรียกกันในวงการปรัชญาว่า “ทัศนะทางอภิปรัชญา” ถ้าท่านผู้อ่านได้ยินคำว่า “อภิปรัชญา” เมื่อใดก็ขอให้เข้าใจง่ายๆว่าหมายถึงแนวคิดที่ว่าด้วยอะไรสักอย่างที่ไม่อาจตรวจสอบด้วยอายตนะ ปกติแนวคิดทางอภิปรัชญามักเกี่ยวข้องกับอะไรบางอย่างที่เชื่อกันว่าทำงานหรือชักใยอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ที่เราตรวจสอบได้หรือไม่คิดจะตรวจสอบ แต่มันก็มาปรากฏอยู่ต่อหน้าต่อตา ยกตัวอย่างเช่น คนอินเดียสมัยก่อนเขาสังเกตเห็นว่าคนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน บางคนรูปหล่อ บางคนรูปไม่หล่อ บางคนปัญญาเลิศ บางคนปัญญาไม่เลิศ บางคนสุขภาพดี บางคนเจ็บป่วยอยู่ตลอดเวลา บางคนเกิดมาเป็น

ลูกคนรวย บางคนเกิดมาเป็นลูกคนจน เป็นต้น ทั้งหมดที่กล่าวมานี้คือสิ่งที่ปรากฏแก่การรับรู้ของเรา คราวนี้ถ้ารับรู้แล้วไม่คิดอะไรต่ออภิปรายก็ไม่เกิด คนอื่นเดียวบางคนสนใจว่า “ทำไมคนเราจึงเกิดมาต่างกัน” คำถามนี้บางอย่างแม้จะอธิบายด้วยข้อมูลที่ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ แต่คนสงสัยก็ยังรู้สึก “ไม่อึม” ด้วยคำตอบนั้น เช่น ทำไมคุณพานทองแท้จึงเกิดมาเป็นลูกท่านทักษิณ ส่วนผมเกิดมาเป็นลูกพ่อผม (ไม่ต้องเอ่ยชื่อท่านก็ได้ เพราะท่านไม่ใช่คนดัง) บางคนอาจบอกว่า “อ้าว ถ้ามได้ ก็คุณพานทองแท้ที่ว่าไปแล้วก็คือองค์ประกอบทางชีววิทยาสองอย่างที่ว่าส่วนหนึ่งมาจากท่านทักษิณอีกส่วนมาจากคุณหญิงภรรยาท่าน ของผมก็เช่นกัน ไม่ต้องสงสัยเลย ใครเป็นเหตุปัจจัยทางชีววิทยาของใครก็เป็นพ่อเป็นลูกกัน ไม่เห็นมีอะไรลึกลับ” เชื่อกันคร่ำว่าสมัยก่อนในอินเดียมีคนตอบข้อสงสัยแบบนี้ แต่เจ้าคนที่ช่างสงสัยคนนั้นก็บอกว่า “ยังไม่พอคำตอบของท่านสำหรับข้าพเจ้าแล้วไม่ถือว่าได้ตอบอะไร เพราะข้าพเจ้าถามหาเรื่องราว ‘ทำไม’ แต่คำตอบของท่านบอกว่า ‘อย่างไร’ สองเรื่องนี้เป็นคนละเรื่องกัน ข้าพเจ้าไม่ได้สนใจที่จะรู้ว่า ‘นายสมภารเกิดมาได้อย่างไร’ เรื่องที่แกมาจากองค์ประกอบทางชีววิทยาของพ่อแม่แกนั้นข้าพเจ้ารู้แล้ว สิ่งที่ข้าพเจ้าสนใจคือ ‘อะไรส่งหรือดันให้นายสมภารไปร่วมผสมโรงในกระบวนการที่พ่อแม่ของแกกระทำร่วมกันนั้น จนแกได้เกิดมาเป็นลูกของคนสองคนนี้แล้วก็จนต้องไปอาศัยบวชเรียนจึงได้มาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยอย่างนี้’ เข้าใจหรือยังว่าข้าพเจ้าถามหาเรื่องอะไร”

โปรดสังเกตนะครับว่า คนที่สงสัยเรื่องข้างต้นนี้เขาเชื่อว่าคนเราแต่ละคนนั้นเนื่องจากมีเอกลักษณ์เฉพาะตน แม้ขนาดเป็นฝาแฝดที่คนแทบจะแยกไม่ออกเอาเข้าจริงถ้ารู้จักกันนานพอเราจะทราบว่

แฝดแต่ละคนมี “ตัวตน” ของเขาเป็นพิเศษ ไม่เหมือนกัน เมื่อคนแต่ละคนมีอัตลักษณ์หรือตัวตนที่ไม่เหมือนกันเลยก็แปลความได้ว่าปัจจัยทางชีววิทยาจะต้องไม่ใช่ทั้งหมดของความเป็นคน เพราะหากเป็นอย่างนั้นแฝดเหมือนที่มาจากไข่และอสุจิเดียว แต่ต่อมาก็แยกเป็นสองร่างทั้งที่ปกติจะเติบโตเป็นร่างเดียว ก็สมควรมี “ตัวตน” อย่างเดียวกัน แต่ก็เปล่า นี่แปลว่าจะต้องมีอะไรสักอย่างที่ไม่ใช่สสารมาผสมโรงร่วมกับกระบวนการทางชีววิทยานั้นแล้วกลายมาเป็นชีวิต อะไรบางอย่างที่ว่านี่คนอินเดียสมัยก่อนเขาบัญญัติคำสำหรับเรียกหลายคำ เช่น “วิญญาณ” (พุทธศาสนา) “อาตมัน” (ศาสนาฮินดู) “ชีวะ” (ศาสนาเซน) เป็นต้น คนที่สงสัยเรื่องว่าทำไมคนเราเกิดมาต่างกันนั้น ว่าไปแล้วเขาสงสัยว่า อะไรทำให้วิญญาณบางดวงมาเกิดเป็นคุณพานทองแท้ แต่บางดวงมาเกิดเป็นนายสมภาร มันต้องมีคำอธิบาย

เรื่องนี้ก็มีคำอธิบายจริงๆครับ ศาสนาส่วนใหญ่ของอินเดีย อธิบายเรื่องนี้ว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้นลับสิ่งหนึ่งที่เรียกว่า “กรรม” เอาตัวอย่างพุทธศาสนาของเราก็ได้ ถ้าผมไปนมัสการถามปัญหาข้างต้นนี้กับพระภิกษุรูปใดก็ได้ที่บวชนานพอสมควร ไม่ใช่เพิ่งบวชหน้าไฟวันนั้น ท่านจะตอบอย่างฉลาดฉานเหมือนกันหมดว่า “อ้อ อธิบายง่ายๆเลยคุณโยม ชาติก่อนคุณโยมเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียว พระชวนทำบุญไม่ยอมทำ ส่วนคุณพานทองแท้นั้นพระไม่ชวนก็เที่ยวสืบเสาะว่าที่ไหนมีบุญให้ทำมั่ง วันที่คุณโยมทั้งสองจะตาย กรรมก็รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับชีวิตของคุณโยมทั้งสองเข้าด้วยกัน เป็นของใครของมัน แล้วจัดสรรให้คุณโยมทั้งสองได้มาเกิดต่างกัน โยมสมภารนั้นเนื่องจากขี้เหนียว ไม่ทำบุญ กรรมเลยส่งไปเกิดที่หมู่บ้านเล็กๆที่ภาคอีสานที่เต็มไปด้วยคนจน ส่วนคุณ

โยมพานทองแท้เนื่องจากอย่าว่ามีแต่ชวนเลย เจ้าตัวไปสืบเสาะหาแหล่งทำบุญด้วยตัวเอง อาณิสงส์ของการทำทานนี้ก็ทำให้กรรมส่งเธอตรงดิ่งไปที่บ้านจันทร์ส่องหล้าของคุณโยมทักษิณ แต่ว่าไปแล้วโยมสมภารน่าจะทำความดีบางอย่างเหมือนกัน แม้จะเกิดมาจน แต่ก็หัวดี เรียนจนจบดอกเตอร์ โยมคงชอบแนะนำคนอื่นในทางวิชาความรู้มั่ง อาตมาว่าอย่างนั้นนะ พระไตรปิฎกก็ว่าไว้อย่างนั้น ชอบให้วิชาการ แต่ไม่ชอบออกเงิน ก็ได้แบบนี้แหละ จนแต่ฉลาด หากชาติหน้าคุณโยมอยากรวยก็ทำบุญเยอะๆนะ เนี่ยอาตมากำลังสร้างโบสถ์อยู่พอดี ชาติอีกเยอะ ส่วนที่ทำวารสารออนไลน์ฟรีนั้นดีแล้ว ชาติหน้าก็จะสมองดีเหมือนชาตินี้ อนุโมทนนานะโยมนะ”

ความเชื่อเรื่องกรรมของชาวพุทธข้างต้นเป็นตัวอย่างหนึ่งของสิ่งทีเรียกว่า “ทัศนคติทางอภิปรัชญา” เมื่ออ่านเรื่องกรรมข้างต้น ผมเชื่อว่าท่านผู้อ่านบางท่านที่เรียนหนังสือแบบฝรั่งมากอาจบอกว่า “ไม่อาจรับได้” แต่ก็น่าจะคิดว่า ความเชื่อเรื่องกรรมตามที่รับกันอยู่ในหมู่ชาวพุทธนั้นมีอายุยาวนานมาเกือบจะ ๓,๐๐๐ ปีแล้ว แม้ความยาวนานของการที่สิ่งนั้นดำรงอยู่จะใช้ประกันความน่าเชื่อถือของแนวความคิดนั้นไม่ได้ แต่ก็น่าจะคิดว่าทำไมความเชื่อเรื่องกรรมที่ท่านผู้อ่านบางท่านอาจบอกว่าไม่อาจรับได้อย่างข้างบนนั้นจึงอยู่มาได้ยาวนานขนาดนี้ แม้ในโลกสมัยใหม่ความคิดความเชื่อเรื่องนี้ก็ยังมีอิทธิพลอยู่ ล่าสุด มีคนเขียนข้อความแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณี “อากง” เสียชีวิตลงในอินเทอร์เน็ตทำนองว่า “อากงได้รับผลของกรรมที่ตนได้ก่อแล้ว” ดูเหมือนคนเขียนจะแน่ใจว่าอากงทำผิดต่อพระเจ้าอยู่หัวจริง และความผิดนั้นก็ส่งผลให้อากงต้องเสียชีวิตลง นี่ก็เป็นตัวอย่างที่แสดงว่า ไม่ว่าคนที่กล่าวข้อความข้างต้นจะเชื่อเรื่องกรรมอย่างสุจริตใจหรือไม่ แต่แนวคิดเรื่องกรรม

ในพุทธศาสนาก็ได้รับการกล่าวอ้างโดยคนสมัยใหม่อยู่เสมอ ก็
แปลว่าแนวคิดทางอภิปรัชญาที่ศาสนาต่างๆของอินเดียสอนยังมี
บทบาทอยู่ในโลกสมัยใหม่ ที่วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้ามามาก
อย่างที่เราเห็น คิดในอีกมุมหนึ่ง วิทยาศาสตร์ดูจะยังมีพลังไม่มาก
นักในการที่จะทำให้คนสมัยใหม่สงสัยแนวคิดทางอภิปรัชญา ซึ่ง
เรื่องนี้เป็นเรื่องที่น่าศึกษามาก

การที่ความเชื่อในทางอภิปรัชญาจะเป็นที่รับได้มากน้อยเพียงใด
สำหรับคนสมัยนี้ส่วนหนึ่ง (ซึ่งผมคิดว่าสำคัญมาก) เกี่ยวข้องกับ
ความสามารถของผู้อธิบายที่จะอธิบายเรื่องเหล่านั้นให้มีเหตุผล
และดูลึกซึ้งมากน้อยเพียงใด การอธิบายเรื่องกรรมโดยพระใน
ตัวอย่างที่ผมสมมติข้างต้นเป็นตัวอย่างของการอธิบายแนวคิดทาง
อภิปรัชญาที่ยังไม่รัดกุมหนักแน่นนัก และอิงกับความเชื่อความ
ศรัทธามากเกินไป ด้วยเหตุนี้ เมื่อมีใครบางคนฟังเรื่องกรรมที่พระ
ท่านอธิบายอย่างข้างต้นแล้วสั่นหัวบอก “รับไม่ได้” ผมพอจะ
เข้าใจ แต่ทั้งนี้เราก็ไม่ควรด่วนสรุปว่าความเชื่อเรื่องกรรมของ
พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่ตื่นเขิน อาจเป็นไปได้ที่จะมีท่านผู้รู้บาง
ท่านอธิบายเรื่องกรรมให้ลึกซึ้งมากกว่านี้ (ในอดีตผมเองก็เคย
พยายามทำ เมื่อต้องเขียนเรื่องกรรมในตำราพุทธปรัชญา ทั้งนี้เพื่อ
แสดงว่าทัศนะทางอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนาแม้จะตรวจสอบ
ด้วยอายตนะไม่ได้ แต่ก็มีเหตุผล น่าคิด น่ารับฟัง) ซึ่งเมื่อได้รับฟัง
การอธิบายแบบที่ว่านั่นแล้ว ท่านที่ปฏิเสธความเชื่อเรื่องกรรม
ข้างต้นอาจบอกว่า “ถ้าอย่างนี้ก็ฟังได้ แม้ว่าผมจะไม่เชื่อนะ เพราะ
ผมเชื่อเฉพาะความรู้ที่ตรวจสอบได้ด้วยอายตนะเท่านั้น”

ในศาสนาแนวเทวนิยมนั้น ความเชื่อทางอภิปรัชญาใดคงไม่
สำคัญเกินไปกว่าเรื่อง “พระเจ้า” เช่นเดียวกับเรื่องกรรมในพุทธ-

ศาสนา ความเชื่อเรื่องพระเจ้าอธิบายอย่างตื้นๆก็ได้ อย่างที่ลึกลง
ชวนคิดก็ได้ ผมสังเกตว่า โดยทั่วไป คนที่บอกว่าไม่อาจรับความ
เชื่อเรื่องพระเจ้าได้น่าจะเพราะที่ผ่านมาได้รับฟังความคิดเรื่องพระ
เจ้าอย่างที่อธิบายโดยคนที่ไม่ได้มีความคิดลึกลงอะไร ผมเชื่อว่า
หากคนเหล่านี้ได้มีโอกาสได้อ่านหรือฟังปราชญ์ในทางเทวนิยมที่
อธิบายเรื่องพระเจ้าดีๆ เขาก็อาจเปลี่ยนน้ำเสียงลง แม้ไม่ถึงขั้นจะ
หันมารับความเชื่อเรื่องพระเจ้า แต่ก็อาจรับได้ว่าที่อธิบายมานั้นน่า
ฟัง

ภาพชื่อ “ขุนเขา 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๓-

สรุปความว่า แนวคิดทางอภิปรัชญาที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณตาม
ที่กล่าวข้างต้นก็มีบทบาทเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ในดินแดน
บางดินแดนที่ศาสนาและปรัชญาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเช่นอินเดีย

ว่าไปแล้วศาสนาที่ไทยเรานับถืออยู่เวลานี้เช่นพุทธและพราหมณ์นั้นก็ประกอบด้วยเนื้อหาส่วนใหญ่ที่เป็นทัศนะทางอภิปรัชญา คือตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะ สิ่งเดียวที่หล่อเลี้ยงความเชื่อเหล่านี้เอาไว้ยาวนานในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเราก็คือ “ความเชื่อ” หรือที่เราเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า “ความเคารพศรัทธา” ผมพยายามมองในแง่ดีว่า คนเรานั้นโดยรวมเป็นสัตว์ที่ฉลาด ดังนั้นการที่ความเชื่อทางอภิปรัชญายังดำรงอยู่มาได้ในโลกมนุษย์นับเป็นหลายพันปีเช่นนี้ย่อมมีเหตุผลบางอย่างอยู่เบื้องหลัง อย่างน้อยที่สุดนี้ก็บอกเราได้ว่า มนุษย์สามารถที่จะเชื่อบางสิ่งบางอย่างแม้ว่าสิ่งนั้นจะตรวจสอบด้วยอายตนะไม่ได้

จะอย่างไรก็ตาม เมื่อประวัติศาสตร์ของมนุษย์พัฒนาการมาถึงช่วงหนึ่ง แนวคิดแบบอภิปรัชญาที่เคยมีอิทธิพลอยู่ก็เริ่มถูกทำลายจากความคิดใหม่ ในทางตะวันตกนั้น นักคิดคนแรกๆที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับความเชื่อทางอภิปรัชญา ก็คือนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญของโลกคนหนึ่งชื่อ Galileo สมัยนั้น วงการปัญญาชนของยุโรปรับเอาแนวคิดของ Aristotle มาเป็นแบบแผนหรือจุดตั้งต้นของระบบความคิดในแทบจะทุกเรื่อง ไม่มีใครสงสัยหรือตั้งคำถามเกี่ยวกับสิ่งที่นักปรัชญากรีกท่านนี้เสนอ เหมือนกับที่ในบ้านเราเวลานี้ไม่มีชาวพุทธคนใดสงสัยสิ่งที่พระพุทธรเจ้าทรงสอน แต่ Galileo สงสัย เมื่อสงสัยก็แสดงให้เห็นสาธารณชนมองเห็นง่าย ๆ ตรงไปตรงมาด้วยการทดลองว่า มีบางสิ่งที่นักปรัชญากรีกท่านนี้พูดเอาไว้แล้วไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เมื่อมี “บางเรื่อง” ได้ ก็อาจมี “หลายเรื่อง” ติดตามมา อาจกล่าวได้ว่า Galileo น่าจะเรียกได้ว่าเป็นคนแรกๆที่ “เขย่า” สถานภาพที่สูงส่งของความคิดทางอภิปรัชญาที่ดูสวยงาม เป็นระบบ และสามารถอธิบายอะไรต่อมิอะไรที่เรารับรู้ได้รอบๆตัวให้

สิ้นคลอนไปมากทีเดียว

ผมเองนั้น ว่าไปแล้วแม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ไม่ได้ตีความว่า การเป็นชาวพุทธแปลว่าไม่อาจสงสัยสิ่งที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกโดยอ้างว่าเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่ผมทำมาในช่วงประมาณ ๓๐ ปีที่ผ่านมาก็คือ ไม่เชื่อสิ่งที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกทันที แม้จะมีข้อบ่งบอกชัดเจนว่า ตรงนี้คนบันทึกอ้างว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสข้อความนั้น ทำไมผมจึงทำอย่างนั้น ถ้าท่านผู้อ่านอ่านบทความก่อนเล่มนี้ไปสักสองสามฉบับก็จะทราบเหตุผล หลักการทางปรัชญาของผมคือ แม้ว่าทัศนะทางอภิปรัชญาบางอย่างจะมีเหตุผล คือฟังดูไม่ไร้สาระ เนื่องจากผู้ที่คิดระบบความรู้นั้นขึ้นมาได้ค่อยๆ อธิบายว่าความคิดนี้เกิดมาได้อย่างไร และเกิดมาเพื่ออธิบายอะไร และหากไม่อธิบายตามแนวทางที่เขาเสนอ เราจะประสบปัญหาอะไรบ้างในแง่ของการไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์จำนวนหนึ่งที่เราประสบพบเห็นด้วยตาอยู่ตลอดเวลา แต่ที่สุดแล้ว สิ่งที่ผมคิดว่าเราสามารถแสดงท่าทีออกมาได้ต่อทัศนะทางอภิปรัชญาเหล่านั้นก็คือ “ฟังหูไว้หู” เราทำมากกว่านี้ไม่ได้แล้ว หากเราอยากได้ชื่อว่าเป็นคนที่ไม่เพียงแต่ใช้ชีวิตเท่านั้น แต่ใช้ชีวิตอย่างปัญญาชนด้วย

ผมขอยกตัวอย่างประกอบ ชาวพุทธจำนวนมากเข้าใจคำสอนเรื่องกรรมแบบไม่ฟังหูไว้หู ผลก็คือ พฤติกรรมบางอย่างที่แสดงออกอันเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องกรรมอาจหลุดมาตรฐานของพฤติกรรมที่ผู้มีปัญญาจะพึงแสดงออก ผมอ่านพบในอินเทอร์เน็ตวันหนึ่ง ในเว็บไซต์ “Pantip” มีคนเอาข่าวการจับกุมคนที่ชนหมาข้ามไปขายยังประเทศเพื่อนบ้านมาลง มีรูปให้ดูด้วย เป็นหมาจำนวนมากอยู่ในสภาพน่าสมเพชเวทนา มีชาวพุทธแบบนักธรรมะ

ใจชื่อไอสบริสุทธิเสียเหลือเกินบางคนเขียนข้อความเข้าไปแสดงความเห็นว่า “สงสัยเหลือเกินว่า ชาติที่แล้วหมาเหล่านี้ทำกรรมอะไรมาหนอจึงต้องมาได้รับวิบากอันน่าสลดใจเช่นนี้” ผมรับว่าอ่านเจอข้อความแบบนี้เมื่อไหร่รู้สึกโกรธทันที ส่วนหนึ่งที่โกรธก็เพราะเห็นว่าทัศนะเช่นนี้แม้จะแฝงความคิดเห็นในทางธรรมะ สงบ เย็น แต่ก็ยังเป็นทัศนะที่แฝงความ “บกพร่องทางเขาวนปัญญา” เอาไว้อย่างน่าประหลาดใจ (ขออนุญาตใช้คำนี้ นะครับ ปกติผมไม่ค่อยใช้คำแรงๆ อย่างนี้ แต่คราวนี้ขอสักครั้ง เพราะผมรู้สึกอย่างนั้นจริงๆ) เมื่อบวกเข้ากับธรรมะที่กล่าวข้างต้น ธรรมะแบบนี้ก็เป็นธรรมะเปล่า คือไม่รู้เรื่องราวอะไรทั้งนั้น ไม่รู้ว่าอะไรควรสนใจเป็นอันดับต้นๆ คนเราหากไม่รู้จักมองว่าอะไรคือ “ประเด็น” ก็เป็นเรื่องน่าเศร้า ชาวพุทธแบบนี้แหละครับที่มักเขียนแสดงความเห็นแบบอ่อนต่อโลกออกมาเพื่อแสดงว่าตนเป็นคนเข้าใจกรรมของสัตว์โลกเสียเหลือเกินเช่น เห็นข่าวเด็กสาวถูกข่มขืนก็พูดว่า “เพราะแต่งตัวโป้จึงยั่วให้เขาเกิดกิเลส นี่โทษของการแต่งกายผิดศีลธรรม”

ผมพอจะเข้าใจคนที่คิดอย่างนี้ ว่าไปแล้วผมเองก็รู้จักคนแบบนี้จริงๆ ในชีวิตมาพอสมควร หลายคนเป็นคนใจดี แต่เป็นคนที่ถูกคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาหล่อมจนเป็น “โรค” แบบหนึ่ง คือแบบที่อะไรๆ ก็ตีความว่าเป็นเรื่องผลกรรมของคนผู้นั้นหมด และที่สำคัญคือ ตามความเชื่อเรื่องกรรมแบบถูกหล่อมมาจนไม่รู้จักคิดเองแล้วนี่ สัตว์หรือคนเราไม่ว่าจะได้รับความไม่เป็นธรรมจากคนอื่นอย่างไร ที่สุดแล้วเขาก็สมควรได้รับสิ่งนั้น เพราะ “ชาติที่แล้วไปทำอะไรสักอย่างที่ไม่ดีมา” หมาที่ถูกคนต้อนไปขาย ต้องอยู่ในคอกขังแคบๆ แออัด หายใจไม่ได้ ล้มตายไประหว่างทางก็มาก ก็สมควรแล้วที่ ได้รับผลอย่างที่เขาเห็นนั้น ผมสงสัยว่า ตกลงความเชื่อเรื่อง

กรรมนี้มีเพื่ออะไร เพื่อให้เราเห็นอะไรก็ตามที่เกิดขึ้นต่อตาแล้วบอก “สมแล้ว” อย่างนั้นหรือ ถ้าอย่างนั้นไม่มีความเชื่อนี้ก็ได้ เพราะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อะไรแก่สังคม ตามความคิดของผม แนวคิดใดๆก็ตามแต่ จะเป็นทางด้านศาสนา ปรัชญา หรือวิทยาศาสตร์ก็ได้ จะมีค่า ก็ต่อเมื่อแนวคิดนั้นสอนให้เราสังเกตว่า มีบางอย่างไม่ถูกต้องในโลกนี้ และสิ่งเหล่านี้สมควรได้รับการแก้ไข ความเชื่อเรื่องกรรมแบบนี้ไม่มีค่า เพราะเชื่อแล้วใช้ประโยชน์ไม่ได้ ในแง่เป็นจุดเริ่มต้นของการที่เราจะมาช่วยกันทำสิ่งที่ผิดพลาดให้ถูก และเอาคนที่ทำผิดพลาดต่อผู้อื่นไปลงโทษ ด้วยเหตุด้วยผล ไม่ใช่เห็นคนตายจำนวนมากเพราะเช่าห้องอยู่ในตึกที่เจ้าของดัดแปลงเป็นห้องเช่า แล้วติดเหล็กดัดแน่นหนา ไฟไหม้ไม่มีทางหนี คนเช่าก็เลยตายพร้อมร้อย ก็สนใจจะหาว่า “โอ... ชาติที่แล้วคนเหล่านี้ร่วมทำกรรมอะไรไว้ด้วยกันหนอ... จึงมาตายหมู่อย่างน่าอนาถเช่นนี้” ถ้ามจริงๆครับ จะไปสนใจกรรมเก่าของพวกเขาหาสวรรค์วิมานอะไร ทำไมไม่สนใจว่าที่เขาตายอย่างนั้นเพราะอะไรในชาตินี้แหละ และพวกเขาก็ไม่ใช่คนก่อด้วย ช่วยกันหาอย่างหลังนี้ไม่ดีกว่าหรือครับ จะเกิดประโยชน์กว่า

คิดไปคิดมา ผมชักเห็นด้วยกับ Marx มากขึ้น เมื่อมานั่งนึกถึงชาวพุทธแบบนี้ Marx เคยเขียนวิจารณ์ศาสนาเอาไว้ว่า เป็นยาฝิ่นมอมเมาผู้คน ที่ Marx เขียนอย่างนั้นก็เพราะเห็นว่า ศาสนาสอนให้คนหมดสิ้นความสามารถที่จะจับประเด็นของปัญหาที่ประสบในโลก ตัวอย่างที่ผมยกมาข้างต้นนั้นใช้อธิบายความคิดของ Marx ได้ คนที่ตายเป็นร้อยในอาคารที่เปิดให้เช่าโดยไม่มีมาตรฐานนั้นคือสิ่งที่เราเห็นอยู่ต่อหน้า จะเรียกว่าข้อมูลที่สังเกตได้ด้วยอายตนะก็ได้ จากข้อมูลนี้ ว่าโดยเหตุผลธรรมดาๆอันมนุษย์ทั่วไปพึงมี เราย่อม

จะคิดต่อไปได้ว่า มันย่อมมาจากสาเหตุที่สังเกตได้ด้วยอายตนะ
ธรรมดาๆนี้แหละ คนที่เป็นเจ้าของอาคารนั้นมักได้ ไม่คิดว่าคน
ยากจนที่มาเช่าห้องเช่าของตนอยู่นั้นก็คือคน ที่สมควรได้รับการ
ปกป้องดูแลตามสมควรแก่เหตุ เขาย่อมจะต้องรู้ว่าเมื่ออยู่กันเป็น
ร้อยๆอย่างนั้นหากเกิดอุบัติเหตุก็ย่อมต้องเป็นอันตรายใหญ่หลวง
หากไม่มีการจัดระบบไว้รองรับ เขาควรทำทางหนีไฟที่เพียงพอแก่
คนจำนวนมาก แต่ก็ไม่ได้ทำ เพราะไม่อยากเสียเงิน หน่วยงานของรัฐ
ก็แย่งที่ไม่เอาใจใส่ตรวจตราทั้งที่ย่อมต้องมีกฎหมาย อาจเป็นไปได้
ด้วยซ้ำว่าเจ้าของอาคาร “จ่าย” เงินให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ เห็นไหม
ครับว่า หากคิดอย่างนี้ คือคิดโยงเหตุการณ์ที่เห็นไปยังเหตุการณ์ที่
สามารถเห็นได้ เราก็มองเห็นว่าเรื่องเช่นนี้เป็นปัญหาที่ควรได้รับการ
แก้ไข แต่ชาวพุทธประเภทที่ถูกกล่อมด้วยยาฝิ่นเรื่องกรรมกลับ
สูญเสียความสามารถที่จะใช้เหตุผลง่ายๆนี้ กลับไปคิดหาสาเหตุที่
มองไม่เห็น ไม่สามารถพิสูจน์ได้ อันได้แก่กรรมเก่าของคน
เคราะห์ร้าย สังเกตนะครับว่า การคิดแบบนี้จะมีสูตรตายตัวของมัน
รออยู่แล้ว เพื่อให้คนคิดสบายใจ สูตรที่ว่านั้นก็คือ คนเหล่านี้ต้อง
ทำชั่วบางอย่างมาแน่ และทำร่วมกัน ทำนองเป็น “กรรมร่วม” กฎ
แห่งกรรมเลยจัดสรรให้คนเหล่านี้ต้องมาเช่าห้องอยู่ด้วยกัน ทั้งที่
ไม่รู้จักกัน เมื่อได้เวลา กรรมที่ทรงพลานุภาพและไม่ยอมปล่อยคน
ชั่วให้ลอยนวลก็ “จัดการ” กับคนชั่วในอดีตเหล่านี้ให้ตายอย่างนั้น
เชื่อไหมครับ มีชาวพุทธบางคนเขียนข้อความคัดค้านคนแบบผมนี้
แหละว่า “หากพวกท่านทราบว่าคนเหล่านี้ทำอะไรมาในอดีต ท่าน
จะไม่พูดอย่างนี้เลย” ว่าแล้ว ท่านนักธรรมะประเภทกรรมคือ
คำตอบสำหรับทุกกรณี ก็ยกตัวอย่างใน “อรรถกถาธรรมบท” มา
อ้างว่า ตอนที่พระพุทธเจ้าถูกถามว่า พระโมคคัลลานะตายเพราะ

ถูกฆาตกรรม ดูไม่สมกับท่านที่เป็นพระอรหันต์เลย ก็ตรัสตอบว่า “หากพวกเธอรู้ว่าโมคคัลลณะทำอะไรไว้ในอดีต พวกเธอจะไม่ถามคำถามนี้” ท่านนักธรรมะนั้นนี้อาจไม่ทราบหรือไม่สงสัยว่า นั่นจะเป็นทัศนะของพระพุทธองค์จริงหรือ ที่มาก็ไม่ได้มาจากเอกสารชั้นต้น มาจากอรรถกถา ซึ่งสำหรับผม ผมสงวนสิทธิ์ที่จะสงสัย คัมภีร์ระดับนี้ เนื่องจากเห็นว่าความเห็นของท่านผู้แต่งจำนวนไม่น้อยผมเชื่อว่าอย่างไรก็ไม่ตรงกับสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน เรื่องหนึ่งก็คือเรื่องกรรมแบบนี้แหละครับ แม้ในระดับพระไตรปิฎกผมก็ไม่เชื่อตามนั้นหมด ผมอ่านพระไตรปิฎกเป็นเรื่องๆ แล้วใช้เหตุผลเป็นเรื่องๆ การที่ข้อความนั้นปรากฏในพระไตรปิฎกไม่มีผลสำเร็จรูปว่าเราชาวพุทธจะสงสัยไม่ได้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสก็ทรงมีความเห็นเช่นนั้น ไปอ่านข้อความของพระองค์ท่านที่ผมยกมาไว้ในวารสาร “ปัญญา” ฉบับรวมเล่มดูซิครับ ทรงเป็นถึงสมเด็จพระสังฆราชเจ้าแท้ๆ แต่ก็ตรัสชัดว่าไม่ทรงเชื่อพระไตรปิฎกทั้งหมด

ความเชื่อในทัศนะทางอภิปรัชญาซึ่งสมควรฟังหูไว้หู แต่ชาวพุทธบางท่านก็เชื่อแบบถล่ำไปจนสุดตัวแบบนี้แหละครับที่ทำให้ทัศนะของชาวพุทธเกี่ยวกับปัญหาจริยธรรมสมัยใหม่ไม่สร้างสรรค์ ไม่ช่วยหาทางออก ดีแต่กระหน่ำซ้ำเติมคนที่กำลังเป็นทุกข์เพราะเกิดมาไม่เหมือนคนอื่นเขา ด้วยความเชื่อเรื่องที่ว่า “คุณต้องทำกรรมไม่ดีมาในชาติที่แล้วแน่เลย” เช่นคนบางคนเขาเกิดมาไม่เหมือนคนส่วนใหญ่ที่ชายจะชอบหญิง แต่ท่านเหล่านี้ชอบเพศเดียวกัน ลัทธิกรรมเก่าของพุทธศาสนาก็ไปบอกว่า คนเหล่านี้ชาติที่แล้วเป็นชาย แต่ผิดศีลข้อสาม ก็เลยมาเกิดผิดเพศแบบนี้ เมื่อเห็นเช่นนั้นก็เห็นต่อไปว่า “ก็ถูกแล้วนี่ที่พวกคุณจะมีชีวิตยากลำบาก-

บาก ลังคมไม่ยอมรับ คุณจะมาเรียกร้องความเท่าเทียมเหมือนคนอื่นที่เขาไม่ได้ทำช่วยมาอย่างพวกคุณได้อย่างไร”

เรื่องความเชื่อทางอภิปรัชญาแบบที่ทุ่มให้จนสุดตัวเช่นนี้ พูดอย่างไรก็ไม่จบ มีในทุกศาสนา บางศาสนาที่เชื่อเรื่องพระเจ้าก็อาจพบได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระเจ้านั้นกลายเป็นยาฝิ่นมอมเมาใจคนให้แทนที่จะคิดตรงๆก็คิดไม่ออก แล้วก็คิดอ้อมไปไกล โยงเรื่องที่ควรจะหาสาเหตุในโลกนี้ได้ไม่ยากไปหาพระเจ้าที่ตรวจสอบไม่ได้ จริงๆ นั้น Marx พูดเรื่องศาสนาคือยาฝิ่น ในสภาพสังคมยุโรปที่ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คน ก่อนนั้นผมก็เคยสงสัยว่าหาก Marx รู้จักพุทธศาสนา เขาจะคิดว่าศาสนาพุทธก็เป็นยาฝิ่นด้วยหรือไม่ ผมไม่แน่ใจ แต่หากเป็นพุทธแบบที่ผมกล่าวมาข้างต้น แน่นอนครับ Marx ย่อมจะไม่รีรอที่จะบอกว่า “นี่ก็ยาฝิ่นอีกแบบ เป็นยาฝิ่นแบบอเทวนิยม คือไม่เชื่อเรื่องพระเจ้า แต่ก็เชื่ออำนาจลึกลับทำนองเดียวกับพระเจ้า”

ที่ผมเล่าเรื่องทัศนะทางอภิปรัชญาแบบที่มีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมอย่างไม่สร้างสรรค์นี้ก็เพื่อจะบอกว่า นักปรัชญาฝรั่งนั้นเขาก็สังเกตเห็นความไม่ชอบมาพากลที่ว่านี้ บ้านเรานั้นว่าไปแล้วการใช้ความคิดทางอภิปรัชญาแบบไม่สร้างสรรค์ยังอยู่ในระดับที่เรียกได้ว่า ไม่ถึงกับสร้างความเสียหายแก่สังคม เมื่อเทียบกับที่เกิดในตะวันตก บ้านเรานั้นอย่างดีเราก็เขียนข้อความไม่ลงในอินเทอร์เน็ตกันเท่านั้น และท่านที่แสดงความเห็นอย่างนักธรรมะชื่อโสณนั้นเอาเข้าจริงท่านก็อาจเป็นคนที่ทำความดีไม่น้อย ในแง่ที่ได้ช่วยเหลือคนหรือสัตว์ที่ตกทุกข์ได้ยากในสังคม อย่างบางท่านที่ผมรู้จัก หลังจากทีวิเคราะห์ว่า “หมาเหล่านี้ต้องทำกรรมไม่ดีบางอย่างมาในอดีตแน่” ท่านก็มาชวนผมบริจาคเงินไปซื้ออาหารให้หมาเหล่านั้น เห็น

โหมครับว่าเอาเข้าจริง ชาวพุทธที่เชื่อเรื่องอภิปรายแบบไม่ฟังหูไว้หูก็ไม่ใช่คนที่ทำร้ายสังคม แต่กลับนำรักไปอีกแบบ ถ้ารู้จักกันเป็นส่วนตัวจะทราบ ผิดกับพวกที่คลั่งพระเจ้าในยุโรปที่ได้ทำร้ายผู้คนไม่น้อยเพราะความเชื่อนั้น เช่นจับคนมาเผาเป็นๆ เพราะหาว่าเป็นแม่มด ต่อด้านพระเจ้า ไม่ชอบคนดำที่ลุกขึ้นสู้เพื่อสิทธิของตน ก็เอาศาสนามาข่มขู่ ตั้งสมาคมลับ กลางคืนก็สวมชุดคลุมพรางตัวมิดชิด ไปกันเป็นขบวน เอาไม้กางเขนไปปักหน้าบ้านคนดำ ราดน้ำมันแล้วเผา เพื่อข่มขู่ อย่างนี้เป็นต้น บรรยาการอันรุนแรงเช่นนี้เป็นสิ่งที่นักปรัชญาตะวันตกจำนวนมากเห็นว่าเป็นปัญหาที่สมควรจะได้รับการแก้ไข แต่ก็ทำอะไรได้ไม่มากนัก จนกระทั่งว่ามีวิทยาการแขนงหนึ่งเกิดขึ้นและเติบโตอย่างรวดเร็ว การท้าทายความเชื่อทางศาสนาที่ไม่สร้างสรรค์จึงเป็นระบบ หนักแน่น มีผลล้นคลอนความเชื่อทางศาสนาเรื่อยมา วิทยาการแขนงที่ว่านี้ก็คือ “วิทยาศาสตร์” ที่ผมถือว่าคนแรกๆที่มีส่วนทำให้วิทยาศาสตร์เจริญก็คือ Galileo ซึ่งจะทำอย่างนั้นได้เจ้าตัวก็ต้องรับทุกข์อันเกิดจากการกลั่นแกล้งของฝ่ายศาสนาไปไม่น้อย

ภาพชื่อ “ทูนเซา 003” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๔-

และแล้ววิทยาศาสตร์ก็เจริญก้าวหน้ามากขึ้นในโลกมนุษย์ ในฐานะวิทยาการหรือภูมิปัญญาอย่างใหม่ของมนุษย์ที่มีจารีตในการแสวงหาความรู้ที่แตกต่างไปจากสองภูมิปัญญาดั้งเดิม อันได้แก่ปรัชญาและศาสนา สำหรับผม ความแตกต่างที่สำคัญมากระหว่างสองระบบความรู้ของมนุษย์เราที่ว่านี้ก็คือ

(๑) ศาสนา ใช้แทบจะทุกอย่าง (เช่นการดลใจโดยพระเจ้า การเปิดเผยความจริงโดยพระเจ้า การรู้แจ้งความจริงโดยไม่ผ่านอายตนะ คัมภีร์ บุคคลที่น่าเชื่อถือ เหตุผล รวมทั้งประสาทสัมผัส) ในการแสวงหาความรู้ เมื่อได้ความรู้ขึ้นมาแล้ว มักสอนให้เชื่อถือความรู้นั้นอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่ต้องสงสัย เพราะความรู้นั้นมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นพระเจ้า หรือไม่ก็จากผู้ที่พระเจ้าทรงเลือกมาเป็นตัวแทนของพระองค์ หรือไม่ก็มาจากพระศาสดาที่มีอะไรพิเศษมากกว่าคนธรรมดาทั่วไป

(๒) ปรัชญา จำกัดเครื่องมือในการแสวงหาความรู้แคบเข้ามากว่าศาสนา คือใช้สองสิ่งเท่านั้น คือเหตุผลกับประสาทสัมผัส นอกจากนั้น ปรัชญาก็ยังต่างจากศาสนามากคือเมื่อนักปรัชญาคนหนึ่งเชื่อว่าตนเองได้ความรู้บางอย่างมา จะโดยผ่านการใช้เหตุผลหรือประสาทสัมผัสก็ตาม เขาจะไม่อ้างว่าความรู้นั้นมาจากบุคคลพิเศษที่ต่างไปจากมนุษย์ทั่วไป ตรงกันข้าม ในวงการปรัชญา จะเป็นที่ยู่งกันว่าความรู้ทุกอย่างเป็นของคนธรรมดาๆ ผิดได้ ดังนั้นความรู้ทางปรัชญาจึงไม่เหมือนทางศาสนา ปรัชญาไม่เรียกร้องการศรัทธาความรู้นั้นๆ เถียงได้ และจริงๆปรัชญาถือว่าการ

เถียงกันเป็นสิ่งมีค่า ไม่เคยมีประวัติว่า เคยเกิดสงครามระหว่างแนวคิดทางปรัชญา แต่มีสงครามระหว่างศาสนา เพราะศาสนาเรียกร้องศรัทธา คนที่นับถือศาสนาจึง “รู้-สึก” อะไรมากจากการที่ตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ส่วนคนที่รับความคิดทางปรัชญาบางอย่างมา จะไม่รู้สึกมากมายขนาดนั้น เมื่อความศรัทธาในศาสนาปะทะกัน จึงยากจะหาทางประนีประนอม เพราะจะแรงทั้งสองฝ่าย แต่ในทางปรัชญา เนื่องจากไม่มีความแรงอย่างนั้น ดังนั้นนักปรัชญาสองคนที่มีลูกศิษย์มากมาย เมื่อขัดแย้งกันก็สักแต่ว่าขัดแย้ง ไม่ถึงขั้นฆ่ากันเหมือนศาสนา

- (๓) *วิทยาศาสตร์* ลดการใช้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ลง เหลือเพียงอย่างเดียวคือประสาทสัมผัส แรกๆนั้นวงการวิทยาศาสตร์เน้นการใช้ประสาทสัมผัสมาก เพราะต้องการแยกวิทยาศาสตร์ออกมาจากปรัชญา แต่ต่อมา นักวิทยาศาสตร์ก็พบว่าประสาทสัมผัสมีข้อจำกัด เช่นตาของเราไม่สามารถเห็นของบางอย่างที่อยู่ไกลมาก หรือมีขนาดเล็กมาก มีการสร้างเครื่องมือช่วยขยายความสามารถของประสาทสัมผัส แต่ที่สุดก็จะไปถึงจุดหนึ่งที่ไม่สามารถขยายต่อ เพราะเป็นข้อจำกัดตามธรรมชาติ เช่นของบางอย่าง(เช่นส่วนประกอบของอะตอม)เล็กมาก จะมองเห็นก็ด้วยการสร้างกล้องจุลทรรศน์ที่ใช้คลื่นแสงบางอย่างส่องไปกระทบวัตถุนั้นแล้วสะท้อนมาเข้าเครื่องรับแล้วต่อมายังตาเรา แสงธรรมดาเช่นแสงอาทิตย์ หรือแสงจากหลอดไฟที่เราใช้ ใช้ไม่ได้เพราะแรงไป ส่องไปแล้วจะกระแทกวัตถุนั้นให้กระเด็นไป ต้องใช้แสงขนาดพอดีที่

นักวิทยาศาสตร์เขาสร้างขึ้นเอง แต่ก็เกิดปัญหาว่าแสงทุกอย่าง
อย่างเป็นคนที่มีความยาวคลื่นแน่นอน ดังนั้นจะส่อง
กระทบวัตถุได้ก็เฉพาะที่เท่าหรือใหญ่กว่าคลื่นแสงเหล่านั้น
นั้น ไม่อาจส่องกระทบของที่เล็กกว่าความยาวคลื่นแสงที่ใช้
นี่ก็เทียบจับปลาชิวแต่ใช้แหสำหรับจับปลาช่อน ตาข่าย
มันใหญ่ ปลาชิวก็ลุดออกมา จับไม่ได้ ดังนั้นจะจับปลา
ชิวก็ต้องใช้ตาข่ายเล็ก ที่จริงนักวิทยาศาสตร์เขาหาตาข่าย
เล็กพอได้ครับ แต่ปัญหาคือแสงที่คลื่นสั้นจะแรง ส่องไปก็
กระแทกของที่อยากดูให้กระเด็นไป ทำนองหาเครื่องมือ
ขนาดเหมาะสมได้ก็จะเจอปัญหาอีกแบบ เหมือนตาข่ายเล็ก
พอจับปลาชิวได้ แต่ธรรมชาติดันสร้างตาข่ายเล็กให้มี
กระแสไฟฟ้า แตะตัวปลาชิว ปลาชิวก็ละลายไปหมด จับ
ไม่ได้อีก ตาข่ายใหญ่ไม่มีกระแสไฟ แต่เอามาจับปลาชิวก็
ไม่ได้ เพราะกว้าง นี่คือข้อจำกัดตามธรรมชาติ ผมขอเล่า
ด้วยอุปมาอย่างนี้ก็แล้วกัน อาจไม่ตรงทีเดียว แต่ก็น่าจะ
เป็นประโยชน์ เจออย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์ก็หมดปัญญา
เพราะนี่ไม่ใช่เรื่องทางเทคนิค แต่เป็นเรื่องข้อจำกัดตาม
ธรรมชาติ (ตามที่ผมอุปมาให้ฟังเรื่องจับปลาชิวข้างต้น)
เมื่อมาถึงจุดนี้ วงการวิทยาศาสตร์ก็แยกเป็นสองพวก
พวกหนึ่งบอก “นี่คือขอบกำแพงจักรวาลของวิทยาศาสตร์
พวกเรามาจนถึงที่สุดแล้ว ปีนข้ามออกไปไม่ได้แล้ว หยุด
เท่านี้แหละนะ เพราะภายในกำแพงที่ล้อมรอบอาณา
บริเวณที่กว้างใหญ่นามว่าวิทยาศาสตร์ มีของให้พวกเรา
เล่นไม่จบสิ้นดอก” ว่าไปแล้ว คำพูดนี้ผมคิดว่ามีเหตุผล
ที่สุด แต่ก็อย่างว่าครับ คนเราต่างจิตต่างใจ นักวิทยา-

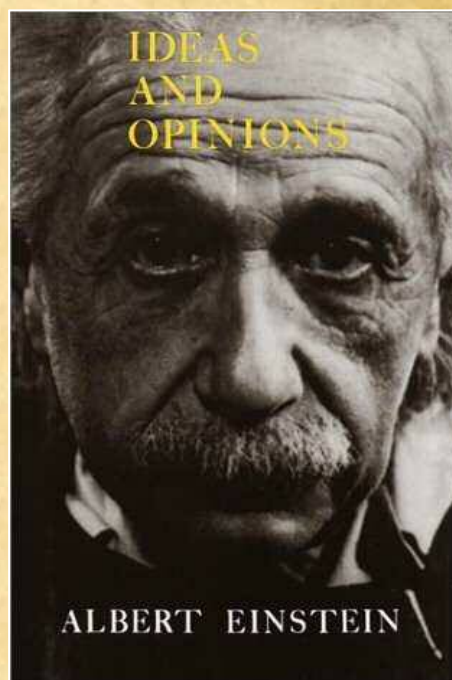
ศาสตราจารย์หนึ่งนั้นเป็นคน “ไม่ยอมอะไรง่ายๆ” มาตั้งแต่ไหนแต่ไรแล้ว แม้จะเดินมาชนกำแพงยักษ์ของธรรมชาติ เช่นนี้ พวกนี้ก็ยิ่งรู้สึกว่าจะไม่ควรยอม แต่หากไม่ยอมจะทำอย่างไร นี่สิครับคือปัญหา แล้วคนเหล่านี้ก็คิดออกว่า นอกจากประสาทมัมผัส ธรรมชาติยังได้ให้เครื่องมือที่สำคัญแก่เรา มา คือการใช้เหตุผลและจินตนาการ นักวิทยาศาสตร์เหล่านี้เลยพูดกับพวกแรกว่า “จะอยู่ในนี้ต่อก็ตามสบายนะพรรคพวก แต่เราจะขอข้ามกำแพงนี้ไป” พอถูกถามว่า “จะไปอย่างไรเล่าเพื่อน” ก็ตอบว่า “ด้วยไอ้นี้” พลังชี้ไปที่หัวตัวเอง เวลานี้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะสาขาฟิสิกส์และดาราศาสตร์เขาท่องไปด้วยเหตุผลและจินตนาการทั้งนั้น สนุกสนานกันใหญ่ พูดเรื่องกำเนิดของจักรวาล พูดเรื่ององค์ประกอบที่เล็กที่สุดของสสารที่ประกอบกันขึ้นเป็นจักรวาลทั้งหมด แรกๆก็พูดทำนองว่าของเล็กที่สุดเป็นก้อนๆ เม็ดๆ เวลาที่เปลี่ยนมาเป็นเส้นๆ ชาวบ้านอย่างเราฟังไม่รู้เรื่อง ที่น่าเจ็บใจคือเวลาเราอ่านหนังสือที่พวกนี้เขียนไม่รู้เรื่องแล้วบอก “พูดง่ายๆได้ไหม” พวกนี้ก็บอก “ไม่ได้ครับ จะเข้าใจทฤษฎีอันเลอเลิศของเราต้องฝึกฝนมาในทางคณิตศาสตร์เท่านั้น” จบกัน ความไม่รู้คณิตศาสตร์ของชาวบ้าน (รวมทั้งผมด้วย) กลายเป็นจุดอ่อนที่นักวิทยาศาสตร์พวกนี้ใช้เป็น “ไม้เท้าตีสุนัข” แบบในหนังจีนกำลังภายในเพื่อป้องกันการถามคำถามง่ายๆ ที่เดิมวงการวิทยาศาสตร์เขาลือกันว่านักวิทยาศาสตร์ต้องตอบให้ได้ (ผมจะวิจารณ์วิทยาศาสตร์แบบนี้ข้างหน้า ตอนนี้อย่าเพิ่งเถียงเท่านี้ก่อน เพราะเขียน

มายาวมากแล้ว ย่อหน้าก็ไม่ได้ เพราะเครื่องมันจะขึ้นเลข
ข้อถัดมา กลายเป็นเรื่องอื่นไป นี่ก็เป็นข้อจำกัดตามธรรม-
ชาติของคอมพิวเตอร์ที่ผมต้องยอมรับเช่นกัน)

จากที่แสดงมาข้างต้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ผมตีความความ
แตกต่างระหว่างศาสนา ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ ผ่านทางเครื่อง
มือที่ภูมิปัญญาเหล่านี้ใช้สำหรับแสวงหาความรู้ การวิเคราะห์
ข้างต้นนี้มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อแสดงว่าผมมองสามภูมิปัญญา
ของมนุษย์นี้อย่างไรเท่านั้นเอง ไม่ได้ประสงค์จะให้คำนิยามชนิด
ที่ตายตัวว่า ศาสนาต้องอย่างนี้ ปรัชญาต้องอย่างนี้ วิทยาศาสตร์
ต้องอย่างนี้ เพราะเอาเข้าจริงผู้ที่อยู่ภายในศาสนา ปรัชญา และ
วิทยาศาสตร์เองก็อาจมีความเห็นต่างกันได้ ยกตัวอย่างเช่น ครั้ง
หนึ่งผมเคยไปสัมภาษณ์ท่านอาจารย์ระวีเพื่อเอามาลงในวารสาร
“พุทธศาสนศึกษา” ที่ผมเป็นบรรณาธิการอยู่ในสมัยนั้น เราพูด
กันเรื่องที่ท่านพุทธทาสท่านกล่าวว่า “พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์
ไม่ได้เป็นปรัชญา” ท่านอาจารย์ระวีท่านพูดกับผมว่า “ผมไม่ค่อย
เห็นด้วยกับท่านพุทธทาสนะ ท่านใช้คำว่า ‘วิทยาศาสตร์’ ไม่ตรงกับ
ที่นักวิทยาศาสตร์เขาเข้าใจ” พอผมลองเรียนถามท่านอาจารย์ระวี
มากขึ้น ก็เลยเข้าใจว่าทำไมท่านจึงมองทัศนะของท่านพุทธทาส
อย่างนั้น สรุปคือสองท่านนี้ใช้คำเดียวกันคือ “วิทยาศาสตร์” แต่
ใช้คนละความหมาย แม้ว่าท่านอาจารย์ระวีจะอยู่ในวงการวิทยา-
ศาสตร์ แต่ผมก็ไม่คิดว่าความหมายตามที่ท่านเข้าใจจะถูกกว่าของ
ท่านพุทธทาส ในต่างประเทศนั้น นักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อย
โดยเฉพาะพวกที่ไม่เพียงทำงานทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น แต่เป็นนัก
คิดที่นอกจากจะทำงานทางด้านวิทยาศาสตร์ตามสาขาที่ตนเชี่ยวชาญ
ยังพยายามคิดด้วยว่าวิทยาศาสตร์ควรเดินไปทางไหน ควรรับ

หรือไม่รับวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้แบบไหน เพราะอะไร งานอย่างหลังนี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์เหล่านี้มีสถานะเพิ่มขึ้นมาอีกอย่างหนึ่งคือเป็น “นักปรัชญาวิทยาศาสตร์” ที่แปลว่า “นักคิดที่วิพากษ์วิจารณ์วิทยาศาสตร์” ด้วย บ้านเราไม่มีนักปรัชญาวิทยาศาสตร์ มีแต่นักวิทยาศาสตร์ ท่านอาจารย์ระวีผมก็ถือว่าท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ นักคิดทางด้านนี้ แต่กลับพยายามมาเป็นนักคิดทางด้านศาสนา นักปรัชญาวิทยาศาสตร์ฝรั่งนั้นไม่น้อยที่คิดอย่างท่าน พุทธทาส คือเสนอว่า “หากวิทยาศาสตร์อยากจะรักษาจารีตดั้งเดิมของตนที่มั่นคง และทำให้วิทยาศาสตร์แตกต่างจากศาสนาและปรัชญา วิทยาศาสตร์จะต้องไปไม่เกินกว่าขอบเขตของกำแพงแห่งอายตนะ”

ทราบไหมครับว่า Einstein ก็ถือหลักปรัชญาที่ว่านี้ การไม่รับเรื่อง “Absolute Space and Time” (ที่ Newton รับ) ของนักวิทยาศาสตร์ท่านนี้ก็มาจากหลักการข้างต้น และหากท่านผู้นี้ไม่ปฏิเสธสิ่งนี้ ก็จะไม่มิตฤษฎีสัมพัทธภาพทั้งสองที่มีเนื้อหาหลักๆ กล่าวว่ “เวลาและอวกาศจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับกาลังเกตของมนุษย์” มีบทความเรื่องหนึ่งที่ Einstein เขียนรวมพิมพ์อยู่ในหนังสือเรื่อง “*Ideas and Opinions*” บทความนี้แยกชัดว่า “วิทยาศาสตร์” กับ “คณิตศาสตร์” เป็นของคนละอย่าง ต่างกันมหาศาล นี่ก็เป็นอิทธิพลปรัชญาแบบที่ผมกล่าวถึงข้างต้น พวกนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ประเภทที่อ้างคณิตศาสตร์เพื่อเป็นไม้เท้ากันหมานั้นทำให้คณิต-

ศาสตร์กลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิทยาศาสตร์ ซึ่งผมเข้าใจ เพราะพวกนี้พยายามปีนออกมานอกกำแพงที่มีทางเดียวเท่านั้นที่จะปีนออกมาได้คือทางความคิด คณิตศาสตร์นั้นเล่นเรื่องการคิด ไม่เล่นเรื่องของจริงในโลก ก็ถูกแล้วละครับที่พอปีนออกมาแล้วก็ต้องรับว่าวิทยาศาสตร์กับคณิตศาสตร์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เฉพาะพวกที่อยู่ในกำแพงอย่าง Einstein เท่านั้นแหละ ที่จะเห็นว่าสองสิ่งนี้ต่างกันมหาศาล

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า ในวิทยาศาสตร์แบบเก่า คณิตศาสตร์ก็ใช้ไม่ใช่หรือ ถูกครับ แต่ใช้ในฐานะที่เป็นเพียง “ภาษา” หรือ “เครื่องมือ” สำหรับแสดงความรู้ในทางวิทยาศาสตร์เท่านั้นจริงๆ ไม่ใช่ก็ได้ ถ้าเราหาวิธีอธิบายอย่างอื่นแทนได้ ยกตัวอย่าง เราสมัยเป็นเด็กเล่นกระดานหกกัน กระดานหกก็คือไม้กระดานที่วางพาดอยู่บนแกนอะไรสักอย่าง ปกติแกนนั้นเราจะวางไว้ตรงกลางไม้กระดาน แล้วเราก็จะไปนั่งที่ปลายสองข้างของกระดาน บางวันเพื่อนบางคนของเราที่ปากหนึ่งน้ำหนักตัวมาก อีกปากหนึ่งเราก็ต้องหาคมนั่งมากกว่าหนึ่งคน นี่เป็นกฎของธรรมชาติที่วิทยาศาสตร์ค้นพบ กฎนี้ชาวบ้านที่ไม่รู้คณิตศาสตร์ก็มองเห็น ไม่อย่างนั้นชาวบ้านอีสานหรือที่ไหนคงไม่สามารถใช้ประโยชน์จากไม้คานหรือครกมอง (ครกกระเดื่อง) ได้ สมัยเป็นเด็กผมหอบน้ำ เหยียบครกมอง ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์โดยไม่รู้คณิตศาสตร์ แต่พอมาเข้าโรงเรียน ได้เรียนเรื่องคาน ก็รู้ว่ากฎเกณฑ์ที่เราเรารู้มาก่อนนี้เมื่อเขียนผ่านภาษาคณิตศาสตร์แล้วเข้าใจง่ายขึ้น ชัดขึ้น เช่น ถ้าอีกปากหนึ่งของกระดานหก เพื่อนเราน้ำหนัก ๘๐ เราก็ต้องหาคมนั่งสองคนที่น้ำหนัก ๔๐ มานั่งเพื่อคานให้เกิดความสมดุล ถ้าหาไม่ได้ ก็มีวิธีแก้คือเลื่อนจุดที่ค้ำไม้กระดานให้ชิดไปทางเจ้าคนอ้วน

คณิตศาสตร์จะช่วยให้เราคำนวณได้แม่นยำ แต่แม้ไม่ใช่คณิตศาสตร์ พวกเราที่หาบของด้วยไม้คานก็รู้ครับ ถ้าตะกร้าใบหนึ่งมันหนักกว่าอีกใบ ตำแหน่งคานบนบ่าเราก็ต้องเลื่อนให้มันสั้นไปทางที่หนักกว่า นี่คือนิยามศาสตร์ที่คณิตศาสตร์เป็นเพียง “ส่วนประกอบเล็กๆอันหนึ่ง” ไม่มีคณิตศาสตร์ก็ยังมีได้ ดังวิทยาศาสตร์ของคนอีสานที่สร้างครกมองหรือไม้คานหาบน้ำนั้นแหละครับ ไม่เห็นเขาใช้คณิตศาสตร์อะไรเลย

ภาพชื่อ “ขุนเขา 004” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๕-

ข้างต้นนั้นผมพูดเรื่องที่สำคัญมากเรื่องหนึ่งทิ้งไว้ อยากขอเอามาพูดต่อในตอนนี้ จำได้ไหมครับว่าเล่มก่อนๆผมพูดถึงแนวคิดของนักเขียนเอกซาวรัสเซียบที่ชื่อ Leo Tolstoy โดยได้พูดไปว่าสำหรับท่านผู้นี้ ศิลปะกับชีวิตควรเป็นของที่ใกล้ชิดกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สำหรับทุกคน ไม่เฉพาะศิลปินเท่านั้น วิทยาศาสตร์ใน

ความรู้สึกของผมก็ควรเป็นอย่างนั้น และจริงๆ แล้วผมคิดว่า วิทยาศาสตร์นั้นเดิมก็เป็นของมันอย่างนั้นอยู่แล้ว คือเป็นของที่ชาวบ้านโดยทั่วไปรู้จักประสบการณ์และได้ใช้ประโยชน์จากความรู้ทางวิทยาศาสตร์เหล่านี้มานานมากแล้ว ถ้าคิดอย่างนี้ คนไทยก็รู้จักและใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์มานาน ก่อนที่จะมีวิทยาศาสตร์แบบนำเข้ามาจากต่างประเทศที่เอาเข้าจริงก็กลายเป็นของแปลกแยกจากชีวิตของคนไทย วิทยาศาสตร์แบบนี้เวลานี้กำลังจะตาย เพราะในมหาวิทยาลัยไม่มีใครเลือกเรียน

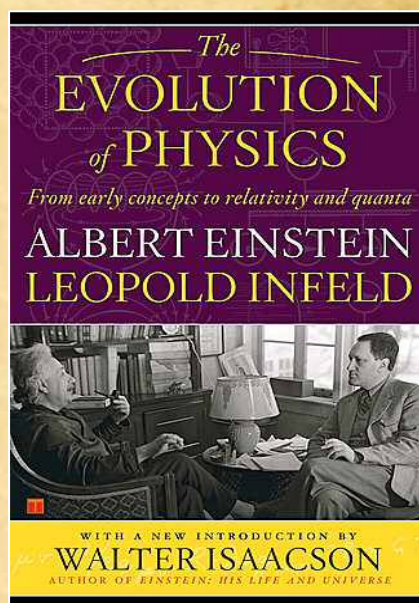
ที่ผมพูดเรื่องวิทยาศาสตร์อย่างตะวันตกเป็นสิ่งแปลกแยกจากคนไทยนี้ผมพูดด้วยความหวังดีนะครับ คือที่สุดแล้วผมคิดว่า วิทยาศาสตร์แบบนี้หรือแบบไหนก็ตามแต่สมควรที่จะคงอยู่ในโลก ภูมิปัญญาแบบวิทยาศาสตร์นั้นหากขาดหายไป ก็ถือได้ว่าเราขาดสิ่งที่มีค่ามาก อย่างน้อยก็หนึ่งในสามของวิทยาการที่ผมคิดว่าดีที่สุดของมนุษย์ ทำอย่างไรการศึกษาไทยจึงจะใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ได้มากกว่านี้ ผมคิดว่าเรื่องนี้เราต้องช่วยกันคิด และสิ่งหนึ่งที่ผมคิดออกก็คือ เราควรเริ่มต้นด้วยการปลุกฝังทัศนคติที่ว่า วิทยาศาสตร์กับชีวิตนั้นจริงๆ แล้วเดินมาด้วยกันยาวนานแล้ว ก่อนที่วิทยาศาสตร์แบบที่นักวิทยาศาสตร์เสนอจะเกิดขึ้น

พูดง่าย ๆ คือผมแยกวิทยาศาสตร์เป็นสองอย่าง อย่างแรกขอเรียกว่า “วิทยาศาสตร์ดั้งเดิม” หรือจะเรียกว่า “วิทยาศาสตร์ของชาวบ้าน” ก็น่าจะได้ วิทยาศาสตร์แบบนี้ชาวบ้านเขาค่อยๆ ค้นพบ แล้วก็ถ่ายทอดกันต่อๆ มา ในคัมภีร์ศาสนาเช่น “ไบเบิล” หรือ “พระไตรปิฎก” เราจะพบวิทยาศาสตร์แบบนี้ เช่นใน “พระคัมภีร์เก่า” พูดถึงชายคนหนึ่งรู้วิธีเลี้ยงปลุสสัตว์ให้ผสมพันธุ์กันแล้วเกิดลูกหลานแบบต่างๆ อย่างที่ตนต้องการ ความรู้นี้เรียกกันในสมัยนี้ว่า

พันธุศาสตร์ ในพระไตรปิฎกก็เล่าเรื่องหมอชีวกที่รักษาผู้คนในสมัยนั้นจนเป็นที่เลื่องลือ แนนอนครับ วิชาแพทย์ของหมอนี้ไม่ว่าจะเป็นแผนไหนก็คือแพทยศาสตร์ ซึ่งก็คือวิทยาศาสตร์นั่นแหละ แพทย์แผนไทยก็เป็นวิทยาศาสตร์ในความหมายนี้

วิทยาศาสตร์อีกแบบหนึ่งก็คือแบบที่เรียนกันในโรงเรียน ขอเรียกว่า “วิทยาศาสตร์ของนักวิทยาศาสตร์” ก็แล้วกัน วิทยาศาสตร์แบบหลังนี้ส่วนใหญ่ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับชีวิต เป็นระบบการแสวงหาความรู้ที่คนพวกหนึ่งสนใจ ความรู้ที่คนเหล่านี้พบจำนวนหนึ่งเป็นประโยชน์แก่ชาวบ้าน แต่ส่วนหนึ่งก็ไม่เป็นประโยชน์ ทว่าตอบสนองปัญญาหรือความอยากรู้ อยากรู้เห็นของมนุษย์ ผมนั้นสนใจความรู้ อย่างแรกของวิทยาศาสตร์มากกว่า และผมเองก็เชื่อว่า หากวิทยาศาสตร์อยู่ในกำแพงที่ผมกล่าวตอนต้น ความรู้ส่วนใหญ่ของวิทยาศาสตร์จะเป็นประโยชน์แก่สังคม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบที่สร้างโดยพวกที่พยายามปีนออกมานอกกำแพงนั้นเอาไปเอามากี่ซ้าซ้อนกับที่นักปรัชญาเขาทำอยู่ก่อน แลผมแย้งว่าเขา เพราะไม่มีจารีตในการคิดด้วยเหตุผลมายาวนานอย่างปรัชญานั้นเอง

ที่ผ่านมานั้น ผมแยกให้ดูว่า ปรัชญาใช้เครื่องมือสองอย่างคือ “เหตุผล” กับ “ประสาทสัมผัส” แล้วก็แยกต่อไปว่า วิทยาศาสตร์ใช้อย่างเดียวคือ “ประสาทสัมผัส” ถ้าเป็นอย่างนี้ วิทยาศาสตร์จึงจะต่างจากปรัชญา แต่วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ใช้เหตุผลและจินตนาการมาก ใช้ได้อยู่แล้วครับ หากว่าที่สุดก็โยงสิ่งที่จินตนาการนั้น

กลับมาหาประสาธต์สัมพัทธ์ Einstein และเพื่อนร่วมงานอีกคน เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “*The Evolution of Physics*” (ดูรูปหน้าข้างๆกันนี้) ว่า การจินตนาการในทางวิทยาศาสตร์นั้นไม่เป็นปัญหาหรอก หากว่าทำไปเพื่ออธิบายสิ่งที่เห็นอยู่ต่อหน้า

Physical concepts are free creations of the human mind, and are not, however it may seem, uniquely determined by the external world. In our endeavour to understand reality we are somewhat like a man trying to understand the mechanism of a closed watch. He sees the face and the moving hands, even hears its ticking, but he has no way of opening the case. If he is ingenious he may form some picture of a mechanism which could be responsible for all the things he observes, but he may never be quite sure his picture is the only one which could explain his observations. He will never be able to compare his picture with the real mechanism and he cannot even imagine the possibility or the meaning of such a comparison. But he certainly believes that, as his knowledge increases, his picture of reality will become simpler and simpler and will explain a wider and wider range of his sensuous impressions. He may also believe in the existence of the ideal limit of knowledge and that it is approached by the human mind. He may call this ideal limit the objective truth.

แล้วท่านผู้นี้ก็ยกตัวอย่าง (ที่ผมขอขยายความเพิ่มเติม) ว่า สมมติว่าเราไปเห็นนาฬิกาเรือนหนึ่งตกอยู่ เปิดดูข้างในไม่ได้ ทำได้เพียงสันนิษฐานว่าในนั้นกลไกเป็นอย่างไร นักวิทยาศาสตร์จำนวนหนึ่งในโลกเวลานี้ก็กำลังทำอย่างนั้น คือสันนิษฐานว่าภายในนาฬิกานั้นกลไกเป็นแบบไหน บางคนอาจบอกแบบไซลาน บางคน

บอกไฟฟ้า สังเกตนะครับว่า การบอกว่า “ใช้ลาน” ไม่ได้เกิดลอยๆ แต่เกิดเพื่อจะบอกว่า “นี่ไง เพราะเป็นแบบใช้ลาน เข็มจึงเดินไม่กระตุก ถ้าเป็นไฟฟ้าอย่างที่พี่บอก จะเดินไม่นุ่มนวลอย่างนี้” คนหนึ่งอาจแย้งว่า “ถ้าเป็นแบบลาน นาฬิกาก็น่าจะหยุดเดินเมื่อวางไว้หนึ่งๆสักสามสี่วัน นี่เป็นหลายเดือนแล้วก็ยังเดิน ต้องเป็นแบบใช้ไฟฟ้า” อีกคนก็อาจเสนอความคิดอื่น โดยทุกความคิดจะโยงมาหาสิ่งที่สังเกตได้บางอย่างจากนาฬิกานั้นเสมอ ลองอ่านข้อความข้างต้น จากหน้า ๓๓ ในหนังสือเล่มข้างต้นดูครับ จะเห็นว่า นักวิทยาศาสตร์คนสำคัญคนหนึ่งของโลกท่านนี้มองการทำงานของนักวิทยาศาสตร์อย่างไร

อันที่จริง หากจะให้ยุติธรรมกับนักวิทยาศาสตร์ เราต้องกล่าวว่า มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะทำงานด้านไหน—ศาสนา ปรัชญา หรือวิทยาศาสตร์ เราทุกคนล้วนแล้วแต่ตกอยู่ในสภาพอันเดียวกันคือ ถูกธรรมชาติสร้างมาให้มีข้อจำกัดเหมือนกันคือ อายุตนะของเราจะเห็นหรือรับรู้ได้ “บางสิ่ง” เท่านั้น ฝ่ายศาสนานั้นเชื่อว่าผู้มีคุณสมบัติพิเศษในทางศาสนาจะสามารถหลุดพ้นออกมาจากข้อจำกัดที่ว่านั้นได้ เมื่อพ้น ท่านเหล่านี้ก็จะมี “อายุตนะพิเศษ” เช่น ตาทิพย์ หูทิพย์ และอีกสารพัดทิพย์ อันจะทำให้ท่านเห็นสิ่งที่คนทั่วไปไม่เห็น จากมุมมองของศาสนา พระศาสดาในศาสนาจะสามารถเห็นความจริงภายในนาฬิกาที่ Einstein ยกตัวอย่างสมมติ (แทนสิ่งต่างๆในธรรมชาติที่เราเห็นเฉพาะผิวของมัน แต่ไม่อาจเห็นเนื้อใน) ฝ่ายนักปรัชญานั้นไม่เชื่อว่าจะมีใครออกไปพ้นข้อจำกัดนั้นได้ แต่เราก็โชคดีที่ธรรมชาติได้ให้เครื่องมือที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งมาพร้อมกับประสาทสัมผัส สิ่งนี้คือความสามารถที่จะคิด จินตนาการ เพื่อที่จะเข้าใจความจริงที่อยู่ลึกกว่าที่ตาเห็น วิทยาศาสตร์ในทัศนะ

ของ Einstein ส่วนหนึ่งก็คล้ายปรัชญา ต่างกันตรงที่นักปรัชญามักเริ่มต้นจากของที่ใหญ่มากๆ เช่นจักรวาลทั้งหมด แล้วก็จินตนาการหาอะไรสักอย่างเพื่อที่จะอธิบายจักรวาลนั้น เช่นบางคนบอกว่าจักรวาลนี้ไม่ได้มีแต่สสารเท่านั้นนะ มีสิ่งที่ไม่ใช่สสารด้วย และสิ่งที่ไม่ใช่สสารนั้นก็มิบทบาทสำคัญเพราะเป็นผู้ทำให้สสารบางส่วนมีชีวิต และสิ่งที่ไม่ใช่สสารนี้แหละที่ทำหน้าที่จัดระเบียบให้แก่สสารเป็นต้น แต่วิทยาศาสตร์เริ่มจากของที่เล็กกว่า เช่นจากต้นไม้ โตะะหีน เป็นต้น สิ่งที่เหมือนกันระหว่างวิทยาศาสตร์และปรัชญาในทัศนะของ Einstein คือทั้งสองแนวคิดนี้ต้องการ “เข้าใจ” โลกลึกกว่าเกินกว่าที่อายตนะเห็น พุดง่ายๆก็คือ เรายืนดูนาฬิกาที่ไม่มีทางเปิดดูข้างในด้วยกัน นักปรัชญาก็อยากรู้ นักวิทยาศาสตร์ก็อยากรู้ว่าในนั้นเป็นอย่างไร การใช้เหตุผลนั้นเป็นสิ่งที่ Einstein ก็ใช้อยู่ตลอดเวลา แต่เป็นคนละอย่างกับที่นักปรัชญาใช้ ตามความเห็นของผม เหตุผลที่ใช้โดยนักปรัชญาไม่มีพันธะว่าจะต้องย้อนกลับมาอธิบายหรือโยงไปหาข้อเท็จจริงในโลก แต่ที่นักวิทยาศาสตร์ใช้นั้นจะต้องกลับมา ไม่อย่างนั้นก็ไม่เป็นวิทยาศาสตร์

เพื่อให้เห็นภาพความแตกต่างระหว่างวิธีการทำงานของนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ ผมว่าเรามาดูตัวอย่างจริงสักตัวอย่าง สมมติว่าเรามีขนมปังปังอยู่ชิ้นหนึ่ง วางอยู่ข้างถ้วยกาแฟ กำลังร้อนๆ น่ากิน ท่านผู้อ่านคงนึกออกนะครับว่าขนมปังปังทาแยมลับปะรด กินแล้วรสชาติเป็นอย่างไร กลิ่นเป็นอย่างไร เมื่อหลายพันปีก่อน นักปรัชญากรีกบางคนสนใจว่า ขนมปังนั้นเท่าที่เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสก็เป็นอย่างไรที่ผมเขียน คือมีกลิ่นรสและสัมผัสในทางอื่นๆเป็นแบบหนึ่ง ไม่ต้องมองแค่มีคนเอามาใกล้ๆ จมูกก็จะทราบ แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นคุณสมบัติตามที่ธรรม-

ชาติอนุญาตให้เราสัมผัสได้ พุดตามตำนานคอมพิวเตอร์สมัยนี้ก็คือ เป็นคุณสมบัติตั้งต้นที่เขาอยากให้เราได้รับรู้ นักคิดเหล่านี้เนื่องจาก เป็นนักคิด จึงสงสัยว่า ถ้าลงไปลึกกว่ารูปธรรมกลืนสัมผัสที่เป็น คุณสมบัติตั้งต้นเหล่านี้ ขนมปังนี้จะเป็นอย่างไรนะ ทราบไหมครับว่า ผลของความสงสัยนี้ทำให้ชาวกรีกสมัยนั้นได้ยินคำว่า “อะตอม” ขึ้นเป็นครั้งแรก คำนี้ต่อมาก็ปรากฏว่ามีการใช้มาจนกระทั่งทุกวันนี้ เปลี่ยนแต่ความหมายเท่านั้น

เมื่อนักปรัชญาเขาสงสัยว่าขนมปังประกอบขึ้นจากอะไร เขาจะไม่ลงมือไปแหะมันดู เพราะทำอย่างนั้นที่สุดก็จะเจอปัญหาว่าทำ ต่อไม่ได้ เช่นแหะหรือหันไปเรื่อยๆ ขนาดก็จะเล็กลง จนที่สุดก็ เล็กเลียดจนหามิดหรืออะไรไปหันต่อไม่ได้ นักคิดสมัยโบราณนั้นว่า ไปแล้วไม่ค่อยเชื่ออายตนะสักเท่าใด เพราะคิดว่าอายตนะนั้นบางที ก็หลอกเรา เอาช้อนดี ๆ จุ่มลงในแก้วน้ำก็กลายเป็นช้อนงอเสียอย่าง นั้น หากเชื่อตาก็ต้องรับว่าช้อนงอ แต่พอเอาขึ้นจากน้ำ มันก็ดีดตัว ตรงอีกครั้ง ซึ่งทั้งหมดนี้ไม่น่าเชื่อถือ ดังนั้นนักคิดเหล่านี้ท่านจึง นิยมใช้เหตุผลมากกว่า ถ้าใช้เหตุผล เราก็มองว่าช้อนงอ เพราะ ไม่มีเหตุผลที่จะเป็นอย่างนั้น

เมื่อคิดอย่างนั้น ท่านนักปรัชญากรีกเหล่านี้ท่านก็ไม่ไปลงมือ แหะหรือแยกดูขนมปังให้เสียเวลา ท่านมานั่งคิดด้วยเหตุผลว่า ถ้าขนมปังนี้เราแบ่งซอยลงไปเรื่อยๆ ขนาดก็จะเล็กลงๆ ไซ้ไหม คำตอบคือใช่ การที่เราแบ่งมันได้ แปลว่าเดิมมันไม่เป็นชิ้นเดียวทั้ง ก้อน แต่ประกอบขึ้นจากส่วนประกอบเล็กๆ ไซ้ไหม คำตอบคือต้อง ใช่ หากเป็นก้อนเดียวทีบๆ ก็หันไม่ได้ ที่หันได้แปลว่าต้องไม่เป็น ก้อนเดียวตันๆ คมมิดจึงเลาะไปตามที่ว่างระหว่างส่วนประกอบ เล็กๆ นั้นได้ ด้วยวิธีไล่คิดไปเรื่อยๆ อย่างนี้แหละครับ ที่สุดท่านนัก

คิดเหล่านี้ก็เสนอออกมาว่า “ในการแบ่งวัตถุออกเป็นชิ้นเล็กๆ มีสองอย่างที่เป็นไปได้คือ หนึ่ง—แบ่งไปได้เรื่อยๆจนตายก็แบ่งไม่เสร็จ ให้ลูกหลานแบ่งต่อก็ไม่เสร็จ เพราะมันเป็นงานที่ต้องทำชั่วนิรันดร์ กับ สอง—แบ่งไปจนถึงจุดหนึ่งก็แบ่งต่อไม่ได้ เพราะสุดแล้ว ที่เหลืออยู่ปลายทางเป็นส่วนประกอบเล็กๆของวัตถุ เป็นเนื้อเดียว ตันๆ จึงแบ่งไม่ได้ เพราะแบ่งหมายถึงแยกของสองชิ้นที่ปะติดกันอยู่ ออก ถ้าตันๆก็แบ่งไม่ได้ มาถึงตรงนี้เมื่อไหร่ก็ถือว่ากระบวนการแบ่งวัตถุจบแล้ว แนวทางแรกไม่มีเหตุผล เพราะหากทำไปได้เรื่อยๆอย่างนั้นก็แปลว่าไม่มีองค์ประกอบสุดท้ายของวัตถุ ซึ่งแปลกประหลาด ดังนั้นทางที่สองจึงมีเหตุผลกว่า สรุปคือวัตถุทุกอย่างเช่นขนมปังปังที่นายสมภารปังมาแล้วไม่ยอมกินเสียที เพราะมันแต่เอามายกเป็นตัวอย่าง เลยเย็นหมดแล้ว ย่อมต้องประกอบขึ้นจากองค์ประกอบเล็กๆ เรามองไม่เห็นของพวกนี้ดอก แต่ต้องเชื่อว่ามี เพราะไม่อย่างนั้นจะขัดกับเหตุผล จะเรียกเจ้าตัวเล็กๆพวกนี้ว่าอะไรดี ขอเรียกว่า ‘แบ่งไม่ได้’ ก็แล้วกัน” คำว่า ‘แบ่งไม่ได้’ ในภาษากรีกเขาเรียกว่าอะไรผมชี้แจงไม่ค้น แต่คำนี้เขาแปลเป็นภาษาอังกฤษว่า ‘Atoms’ นี่คือการได้มาซึ่งความรู้เกี่ยวกับอะตอมของนักปรัชญากรีก ซึ่งท่านผู้อ่านก็คงมองเห็นแล้วว่ามาจากการนั่งคิดเอาล้วนๆ แล้วอย่าไปดูหมิ่นการนั่งคิดเอาสะครับ นักปรัชญาโบราณเขาถือว่านั่งคิดเอานั้นแสดงความฉลาดกว่าการไปเที่ยวแหวกดูของจริงในโลกธรรมชาติ คนฉลาดไม่เมื่อย เขาว่าของเขาอย่างนั้น

คราวนี้เรามาดูนักวิทยาศาสตร์บ้างว่าเขาทำงานเรื่องเดียวกันนี้อย่างไร นักวิทยาศาสตร์ที่ทำงานที่ผมจะเล่าต่อไปนี้ไม่ต้องเอ่ยนามท่านก็ได้ เพราะรู้กันไปทั่วในวงการวิทยาศาสตร์ เรื่องมีว่า ท่านผู้นี้

สงสัยว่า “เอ... มันจะจริงไหมเนาะที่ว่าขนมปังปิ้งที่อาจารย์สมภาร
แกล้งมาแล้วไม่ยอมกินเสียทีเพราะยังเขียนเรื่องนี้ไม่จบ ถ้าเรามีตา
วิเศษมองลงไปข้างในจะพบว่ามันประกอบด้วยองค์ประกอบเล็กๆที่
พวกกรีกเขาเรียกว่าอะตอมเบียดอัดกันอยู่” ที่ท่านผู้นี้สงสัยก็
เพราะท่านเป็นนักวิทยาศาสตร์ในแนวเดียวกับ Galileo (นักวิทยาศาสตร์สมัยนั้นก็ล้วนแต่สืบสายมาจาก Galileo ทั้งนั้นแหละ แนว
คิดแบบของ Aristotle นั้นหมดพลังไปมากแล้วในยุคที่วิทยาศาสตร์
เกิดอย่างเป็นตัวเป็นตน ซึ่งก็คือหลังสมัย Galileo เป็นต้นมา) เมื่อ
นักวิทยาศาสตร์เขาสงสัยเรื่องอะไร เขาก็จะไป “ลงมือ” ทำอะไร
สักอย่างกับของจริงในธรรมชาติ เช่นหากพวกนี้สงสัยว่า “เอ...
จริงๆแล้วชีวิตคนเรามันเป็นอนัตตาอย่างที่ท่านเจ้าคุณประยุทธ์ท่าน
ว่า หรือว่ามีอตฺตาแฝงอยู่อย่างวัดพระธรรมกายว่า ความจริงเป็น
อย่างไรนะ” พวกนี้ก็จะไม่ทำเหมือนพวกเราที่อยู่ในวงการศาสนา
และปรัชญาทำ คือไม่ไปลงมืออะไรทั้งนั้นแหละ อาศัยคัมภีร์ตำรา
และเหตุผลว่ากันไป ถ้าเป็นนักวิทยาศาสตร์ เขาจะไม่มาเถียงกันให้
เมื่อยปากดอกครับ เขาจะไปออกแบบการทดลองกับคนจริงๆ เพื่อ
ตอบโจทย์นั้น วิทยาการของเขาจึงก้าวหน้าอยู่ทุกวัน ไม่หยุดนิ่ง
เหมือนทางศาสนา ปรัชญาก็มีอะไรก้าวหน้าบ้าง เพราะไม่ยึดศรัทธา
อย่างศาสนาไปเสียหมด แต่ถ้าเทียบกันแล้ว วิทยาศาสตร์ไปไกล
กว่าคนอื่น เพราะไม่สนใจเถียง แต่สนใจจะไปหาความจริงแบบลง
มือทำอะไรสักอย่างที่มากกว่าการพูดแบบนักศาสนาและปรัชญา

เมื่อท่านนักวิทยาศาสตร์ท่านข้างต้นท่านสงสัย ท่านก็คิดหาวิธี
ทดลอง เล่ากันว่า ท่านจินตนาการว่าถ้าลองเอาวัตถุที่ทำเป็นแผ่น
บางๆไปวางไว้ แล้วลองฉายรังสีที่สร้างขึ้นจากธาตุอะไรบางอย่างที่
เชื่อว่าประกอบด้วยอนุภาคที่หนักๆหน่อยๆที่ไปวัดดูนั้น ถ้าวัตถุนั้น

ประกอบด้วยอะตอมที่เป็นเม็ดทึบๆเบียดกันอยู่แบบไม่มีช่องว่างเลย อนุภาคที่ยิงไปก็น่าจะไม่สามารถวิ่งผ่านแผ่นวัตถุนั้นได้ ต้องกระดอนกลับมาหมด เนื่องจากตาเรามองไม่เห็นว่อนุภาคของรังสีที่ฉายไปมันผ่านหรือไม่ผ่าน ท่านผู้นี้ก็แก้ปัญหานี้ง่ายๆด้วยการเอาของอะไรบางอย่างที่ทดลองยิงอนุภาคที่ว่านี้ไปชนแล้วมันเกิดประกายวูบวาบให้สังเกตเห็นได้ ท่านก็เอาสิ่งนี้แหละครับทำเป็นจอไปวางถัดจากแผ่นวัตถุนั้น เพื่อว่าหากเห็นแสงวูบวาบก็แปลว่าอนุภาคที่ยิงไปผ่านแผ่นวัตถุนั้นได้ ถ้าไม่มีอะไรเกิดขึ้น ก็แปลว่าที่ยิงไปกระดอนกลับมาหมด

ว่าไปแล้วการทดลองนี้ก็ง่ายแสนง่าย เหมือนเราเอาปืนใหญ่ไปยิงแผ่นโลหะที่เล่าลือกันมานานเป็นพันปีว่าประกอบขึ้นจากเม็ดมหัศจรรย์ ผ่าไม่ได้ แยกไม่ได้ ยิงอย่างไรก็ไม่เข้าดอก ไม่มีใครเคยทดลองยิงเลย เพราะเชื่อว่าแผ่นที่ว่านี้มันศักดิ์สิทธิ์จริง แต่นักวิทยาศาสตร์เขาสงสัย จึงลองยิงดู ผลก็ปรากฏว่าลูกกระสุนที่ยิงไปส่วนใหญ่ทะลุไปกระแทกฉากหลัง มีเพียงน้อยนิดที่กระดอนกลับ เมื่อผลออกมาอย่างนี้ ท่านผู้นี้ก็เลยตีความแล้วสรุปว่า วัตถุใดๆก็ตามแต่ในโลกเรานั้นประกอบขึ้นด้วยอะตอมเล็กๆ แต่เหล่าอะตอมที่ว่านั้นไม่มีลักษณะเป็นเม็ดทึบๆ ตันๆ ยิงไม่เข้า ฟันไม่เข้าอย่างที่เราลือกัน ผลการทดลองส่อว่า อะตอมน่าจะมีเนื้อที่ส่วนใหญ่เป็นที่ว่าง มีส่วนที่เป็นเนื้อแน่นๆอยู่บ้างเล็กน้อย และนี่ก็คือที่มาของภาพวาดอะตอมสมัยนี้ที่เขาทำเป็นรูปเม็ดกลมๆเม็ดหนึ่งอยู่ตรงใจกลาง แล้วมีเม็ดกลมๆเล็กๆอีกจำนวนหนึ่งวิ่งวนอยู่รอบๆ นั่นคืออะตอมหนึ่งเมล็ด (ผมไม่รู้จะเรียกเป็นอะไรดี “ตัว” “อัน” “ชิ้น” เลยขอเรียกอย่างนี้ก็แล้วกัน) ที่เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นที่ว่าง

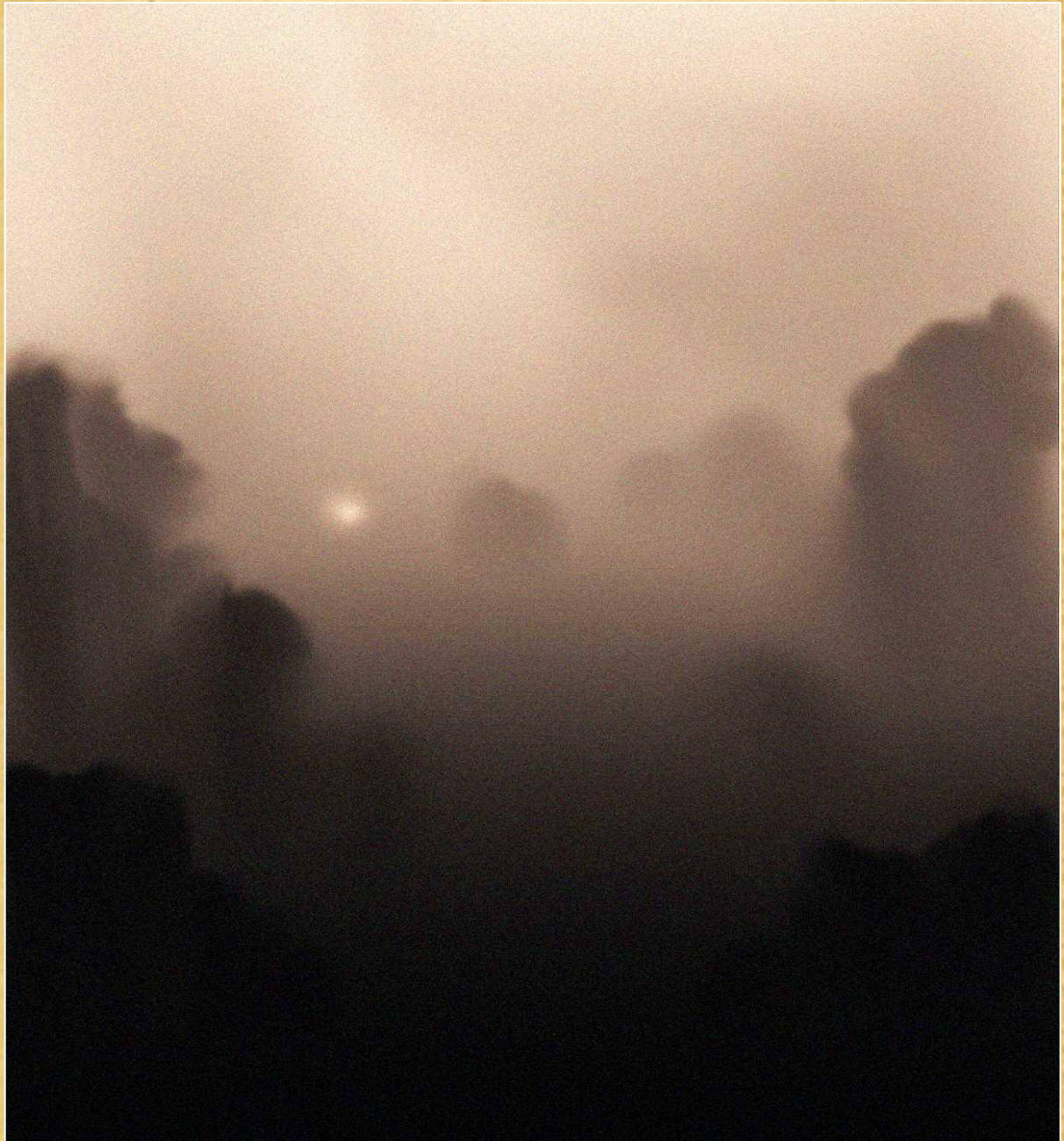
ภาพของอะตอมที่นักวิทยาศาสตร์ท่านนี้ตีความและจินตนาการ

ออกมานั้นท่านผู้อ่านอย่าได้ทักท้วงว่าตัวจริงจะต้องเป็นตามนี้ นะครับ อย่าลืมที่ Einstein พูดไว้ข้างต้น อะตอมตัวจริงเสียงจริงหน้าตาเป็นอย่างไรเราไม่มีทางรู้ดอกครับ พวกเราที่อยากรู้ว่าอะตอมตกลงเป็นอย่างไรก็เหมือนคนยืนดูนาฬิกาที่เปิดเข้าไปดูข้างในไม่ได้ เราทำได้ก็แต่เพียง “อ่านข้อมูลภายนอก” แล้ว “ตีความ” หรือ “จินตนาการ” เท่านั้น ท่านที่ทดลองยิงปืนใหญ่ข้างต้นท่านก็ไม่เห็นอะตอมตัวจริงเสียงจริงนะครับ หน้าตาของอะตอมที่ท่านวาดขึ้นแล้วเราก็ใช้มาจนวันนี้มาจากจินตนาการที่ผมเล่าข้างต้น

ท่านผู้อ่านบางท่านอ่านมาถึงตรงนี้อาจอุทาน “ว้าย... ตายแล้วที่ผ่านมามีฉันเข้าใจว่ารูปอะตอมที่สภากิจยแห่งชาติท่านใช้เป็นโลโก้ของท่านมันเป็นอย่างนั้นจริงๆ นี่เป็นเพียงนิทานดอกหรือเจ้าคะ” ถ้าคำว่า “นิทาน” หมายถึงแต่งขึ้นก็ถูกครับ แต่นักวิทยาศาสตร์นั้นเขาไม่แต่งหรือสมมติอะไรลุ่มลึลุ่มห้า ดังนั้นในทัศนะของผม แม้ภาพจำลองของอะตอมที่ได้จากวิทยาศาสตร์ที่สุดแล้วก็เป็นสิ่งที่เราไม่อาจพูดได้เลยว่าตรงกับตัวจริงเสียงจริงของมัน (พูดตามสำนวนของ Einstein ข้างต้น) แต่ถ้าเทียบกับที่พวกนักปรัชญาหรือศาสนาเสนอ ของนักวิทยาศาสตร์ดีกว่าเยอะครับ เพราะอย่างน้อยก็มาจากการลองทำอะไรบางอย่างกับของจริงเพื่อดูปฏิกริยาแล้วตีความผลที่สังเกตได้

สมมติว่ามีนักวิทยาศาสตร์คนหนึ่งไปทดลองอะไรกับคนและสัตว์จำนวนมาก แล้วตีความผลการทดลองนั้นว่า “มนุษย์และสัตว์ทุกตัวแสดงพฤติกรรมจากพื้นฐานความรู้สึกว่ามี ‘ตัวตน’ ทั้งสิ้น ไม่เว้นแม้แต่ท่านที่ยืนยันว่าตัวตนไม่มี ลองไปแห่ท่านให้ถูกจุดดู จะเห็นตัวตนของท่านโผล่พรวดพราดออกมาทีเดียว ดังนั้น มนุษย์และสัตว์มีอตตา” ไม่ว่าเราจะชอบไม่ชอบ เห็นว่าการทดลองนี้ไม่

สมบูรณ์ และอะไรต่อมิอะไรอีกมากที่เราจะวิจารณ์ได้ แต่สำหรับ
ผม ความเห็นที่มาจากการทำอะไรกับของจริงเช่นนี้มีค่ามากกว่า
ประเภทที่คิดเอาลอยๆด้วยเหตุผลหรือความศรัทธาในศาสนาของ
ตนเท่านั้น

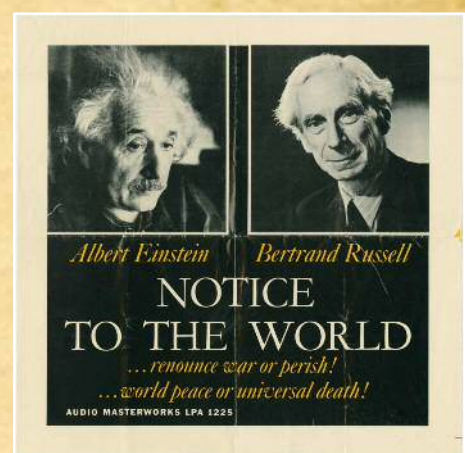
ภาพชื่อ “ขุนเขา 005” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๖-

จากการที่วิทยาศาสตร์ทำงานหนัก มีหลักการ ไม่ไปโต้เถียงกับใคร (หมายถึงฝั่งศาสนาและปรัชญา) ทำให้วิทยาการแขนงนี้ก้าวรุดหน้าไปมาก เมื่อเทียบกับศาสนาและปรัชญา มีบางคนบอกว่า ต้นกำเนิดของวิทยาศาสตร์ก็คือปรัชญานั้นแหละ หากที่กล่าวมานี้หมายถึงการที่นักปรัชญาบางคนเช่น Aristotle ก็สนใจศึกษาโลกธรรมชาติอย่างที่นักวิทยาศาสตร์สมัยนี้ทำกัน เราก็คงพอจะกล่าวได้ว่า สมัยหนึ่ง นักคิดบางคนทำงานทั้งในแบบที่เป็นปรัชญาล้วนๆ กับที่คาบเกี่ยวกับสิ่งที่วิทยาศาสตร์ในสมัยต่อมาทำ อาจารย์สอนปรัชญาในบ้านเราบางท่าน เช่นอาจารย์กิริติ บุญเจือ ท่านมักพูดว่า ปรัชญาเป็นราชินีของศาสตร์ทั้งหลายเช่นวิทยาศาสตร์ จิตวิทยา เป็นต้น ท่านมักกล่าวว่า ปรัชญาคิดกว้างๆ ในหลายเรื่อง ต่อมาก็มีบางคนคิดเรื่องเหล่านี้ละเอียดลงไป เมื่อละเอียดมากๆ ก็กลายเป็นศาสตร์แขนงใหม่ ทำนองว่าปรัชญาเป็นแม่ไก่ ออกไข่ แล้วต่อมาไข่เหล่านั้นก็ฟักออกมาเป็นลิง เป็นปู เป็นกระต่าย ซึ่งฟังดูแปลกๆ ถ้าจะกล่าวว่า นักปรัชญาช่วยกระตุ้นให้เกิดความคิดจะในทางแย้งหรืออะไรก็ตามแต่ แล้วคนที่มีปฏิกริยาต่อปรัชญาเหล่านั้นก็ไปสร้างองค์ความรู้บางอย่างขึ้น อันนี้ผมเห็นด้วย ดังกรณีที่ Galileo “หมั่นไส้” Aristotle ข้างต้นจนทำให้เกิดวิทยาศาสตร์ บทบาทของปรัชญาในแนวนี้ผมถือว่าเป็นหลักสำคัญของปรัชญา ผมเองว่าไปแล้วไม่ค่อยรู้เรื่องอื่นนอกสาขา เช่นวิทยาศาสตร์ แต่ก็ชอบเที่ยวไปช่วยท่านที่เชี่ยวชาญ ไม่ใช่อะไรหรอกครับ เพื่อให้ท่านเหล่านั้นเห็นประเด็นที่พวกนักปรัชญามักมีความสามารถที่จะมองเห็น แต่ไม่มีปัญญาตอบ เพราะไม่ได้มีพื้นทางนั้น เมื่อท่านเห็นแล้ว ท่านก็จะตอบพวกเรา ก็กลายมาเป็นความรู้ ที่ประชาชน หรือสังคม จะได้

ประโยชน์ ข้อดีอย่างหนึ่งของวิชาปรัชญาคือ ทำให้ผมรู้สึก “ไม่เสียหน้า” เวลาที่ไปยั่วยุกลามโน่นลามาขึ้นท่านผู้รู้ในสาขาเหล่านั้น ท่านกระหนาบมาว่า “เรื่องนี้รายละเอียดเป็นอย่างนี้ครับ ไม่รู้อย่าพูดมาก” นักปรัชญาไม่มีหน้าให้เสียอยู่แล้ว เพราะภูมิปัญญาของเราเป็นแบบสนใจถาม มากกว่าสนใจตอบ มันต้องมีใครสักคนเป็นคนแบบนี้ คือชอบถาม Socrates นั้นยิ่งใหญ่ก็ทีเรื่องนี้แหละครับ ภรรยาใช้ไปจ่ายตลาด ก็ไปเที่ยวถามคนโน้นคนนี้ โดยเฉพาะพวกที่ชอบอวดว่าตนเป็นผู้รู้ หรือที่เรียกกันสมัยนี้ว่า “กูรู” (คำนี้เป็นคำแขก เราอ่านตามฝรั่งที่อ่านแขกแบบฝรั่ง ผมยังขำอยู่คนเดียวว่าคำนี้อ่านอีกแบบก็จะได้ว่า “กูรู้” เว้ยเฮ้ย อะไรทำนองนี้ ตลกดี) จนพวกกูรูมากเหล่านั้นรู้สึกเสียหน้า Socrates นั้นอาจไม่ทันฉุกใจคิดว่าตนเป็นคนที่จะไม่รู้เสียหน้าเลย เวลามีคนถามแล้วรับตรงๆว่า “แหะๆ ไม่รู้ครับ” แต่บรรดาพวก “กูรูเว้ย” ทั้งหลายไม่เป็นอย่างนั้น และพวกนี้แหละที่โกรธ Socrates อย่างเอาเป็นเอาตาย แล้วก็เอานักปรัชญาจอมถามท่านนี้ตายจริงๆในเวลาต่อมา

ในช่วงประมาณ ๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา วงการปรัชญานั้นแทบจะเรียกได้ว่าตกอยู่ในบรรยากาศอันหนึ่งไปหมดทั้งโลก บรรยากาศที่ว่านี้คือ การที่นักปรัชญาคนสำคัญๆ เช่น “Russell” “Wittgenstein” เป็นต้น เขียนงานออกมาแล้วมีคนเห็นว่าเป็นตัวแทนความคิดทางปรัชญาของยุคสมัยที่ดีที่สุด นักปรัชญาเหล่านี้มีมิตรสหายเป็นนักวิทยาศาสตร์ อย่าง Russell นั้นรู้จักคุ้นเคยกับ Einstein ถึงขนาดว่าทั้งสองได้ออกแถลงการณ์ เกี่ยวกับสงครามเย็น และการใช้อาวุธ

นิวเคลียร์ด้วยกัน (แถลงการณ์นี้ เรียกชื่อในภาษาอังกฤษว่า “*Russell-Einstein Manifesto*” ออกและแถลงข่าวที่ลอนดอน ๑ July 1955 ที่จริงแถลงการณ์นี้มีคนร่วมลงชื่อหลายคน ส่วนใหญ่เป็นนักวิทยาศาสตร์ เช่น “Max Born” “Leopold Infeld” “Linus Pauling” “Hideki Yukawa” เป็นต้น Einstein ลงชื่อไว้ก่อน ในวันที่ออกแถลงการณ์แก่สื่อมวลชน Einstein ก็ไม่ได้ได้อยู่เห็นเหตุการณ์ เนื่องจากเสียชีวิตไปก่อนเมื่อ 18 April 1955)

ความที่นักปรัชญาสมัยนี้คุ้นเคยกับวิทยาศาสตร์ก็ยอมทำให้มองเห็นว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์นั้นเป็นสิ่งที่วงการปรัชญาจะมองข้ามไม่ได้ ว่าไปแล้ว ปรัชญาแขนงหนึ่งกับวิทยาศาสตร์ก็เกี่ยวข้องคู่กันมานาน เสมือนคู่แฝด ปรัชญาแขนงที่ว่านั้นก็คือทัศนะทางญาณวิทยาแนวหนึ่งที่เรียกว่า “*Empiricism*” ตัวอย่างนักปรัชญาแนวนี้ก็เช่น John Locke ผมนั้นว่าไปแล้วก็เป็นพวกนี้แหละ หากท่านผู้อ่านอ่านงานเขียนของผมมาตลอดก็จะพอจับได้ Russell เองก็เป็นพวกนี้ นักปรัชญาสายนี้สำหรับผมคิดว่าเป็นเหตุปัจจัยของกันและกันกับวิทยาศาสตร์ พูดยตามภาษาอภิธรรมก็คือ ปรัชญาแนวนี้กับวิทยาศาสตร์ต่างก็เป็น “อัญญมัญญปัจจัย” ของกัน คือต่างฝ่ายต่างก็พึ่งพิงกัน เกื้อกูลกัน ทั้งคู่เห็นตรงกันอย่างหนึ่งคือ หากจะหาความรู้ ก็จงหาผ่านทางประสาทสัมผัส นักปรัชญาอังกฤษสมัยใหม่บางคนอ่านพระไตรปิฎกของพุทธศาสนานิกายเถรวาทแล้วกล่าวว่า พระพุทธเจ้าก็น่าจะทรงเป็นพวกนี้ ตามที่ปรากฏในพระสูตรรุ่นเก่าๆ การที่ทรงปฏิเสธพระเจ้า วรรณะ เป็นต้นก็เพราะทรงเห็นว่าความเชื่อเหล่านี้ตรวจสอบไม่ได้ด้วยอายตนะ ภายหลังพระองค์ถูกทำให้กลายเป็นอย่างอื่นโดยสาวก ฝากเรื่องนี้ไปคิดด้วยนะครับ

การที่วงการปรัชญาเมื่อประมาณร้อยปีที่แล้วได้เรื่อยมาจนถึงวันนี้เห็นว่าวิทยาศาสตร์กับปรัชญาควรเดินไปด้วยกัน อาศัยกัน ทำให้มีคนเอาไปนิยามว่า นี่อาจเป็นความคลั่งวิทยาศาสตร์ก็ได้ ผมก็ไม่รู้เหมือนกันว่าจะมองอย่างนั้นได้หรือไม่ Russell วิจารณ์ศาสนา มาก แม้พุทธศาสนาก็ถูกนักปรัชญาท่านนี้วิจารณ์ว่า “ถึงจะดูดีกว่าศาสนาอื่น แต่ที่สุดพุทธศาสนาก็เป็นศาสนา อันว่าศาสนาทั้งหลายทั้งปวงนั้นเหมือนกันคือสอนสิ่งที่ตรวจสอบไม่ได้” จะเห็นว่าฐานคิดของนักปรัชญาท่านนี้ก็คือวิทยาศาสตร์ หรือกล่าวให้ถูกกว่านั้นคือ ระบบความคิดที่เห็นว่าหากจะมีอะไรสักอย่างที่มนุษย์เราเอ่ยอ้างขึ้นว่าเป็นความรู้ สิ่งนั้นจะต้องตรวจสอบได้ด้วยอายตนะ ระบบหรือหลักการนี้มีนักปรัชญาพวกหนึ่งที่เรียกว่าพวก “Empiricists” และนักวิทยาศาสตร์ถืออยู่ ว่าไปแล้วก็เท่านี้เอง ผมไม่คิดว่าการที่เราบอกใครก็ตามว่า “สิ่งที่คุณพูดมาอาจจะฟังดูดีนะ แต่ก็ไม่สามารถตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส ผมถือວ່านี้เป็นความเชื่อ ไม่ใช่ความรู้” จะแปลว่าคนเช่นนี้เป็นพวกมงายในวิทยาศาสตร์

หากจะหาปรากฏการณ์ที่อาจตีความว่าเป็นความคลั่งวิทยาศาสตร์ คงไม่มีอะไรดีเท่าการที่ประเทศบางประเทศในโลกเช่นอเมริกาเขามีกฎหมายห้ามสอนศาสนาในโรงเรียนของรัฐ ที่เขามีกฎหมายเช่นนั้นก็เพราะเขาตีความว่า สถานศึกษาของรัฐเป็นสถานที่สาธารณะ ดำเนินการด้วยเงินภาษีของประชาชน ดังนั้นอะไรก็ตามที่จะสอนในโรงเรียนได้ สิ่งนั้นจะต้องมีสถานภาพเป็นความรู้ ทำไมต้องเป็นความรู้ คำตอบคือเพราะคนที่เขาจ่ายภาษีให้รัฐ เขาย่อมคาดหวังว่าเมื่อส่งลูกไปเรียนหนังสือ ลูกควรได้อะไรบางอย่างที่เป็นประโยชน์ติดมือมา อะไรจะเป็นประโยชน์เท่ากับความรู้ครับ นี่เองเขาจึงออกกฎหมายมาอย่างนั้น เพื่อปกป้อง

พลเมืองของเขา ทำนองคัมภรองผู้บริโภค ส่งลูกไปโรงเรียนแล้ว
โรงเรียนกลับสอนอะไรก็ไม่รู้ หาสาระไม่ได้ ก็แปลว่าจ่ายแล้วไม่คัม
ศาสนานั้นที่จริงเขาไม่รังเกียจอะไรหรอก เขาขอเพียงว่าช่วยพิสูจน์
หน่อยได้ไหมว่าที่เขียนว่า “พระเจ้าสร้างโลก” หรือ “สัตว์โลก
ย่อมเป็นไปตามกรรม” นั้นจะดูอย่างไร ฝ่ายศาสนาก็พิสูจน์ไม่ได้
เขาก็เลยไม่ให้สอน ก็เท่านั้นเอง มีคนอ้างว่าท่าน ว. วัชรเมธี ท่าน
พูดทำนองว่า “อย่างมหายในวิทยาศาสตร์นักเลยโยม สมัยก่อนคน
เขาเหาะกันโครมๆ ไปดูในพระไตรปิฎกซิ เต็มไปหมด ถ้าเราไม่ม
หายในวิทยาศาสตร์ก็จะเปิดใจรับศาสนา” ตามคำพูดนี้ ท่านผู้พูด
เห็นว่าไม่ถูกที่จะเอาเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์มาวิจารณ์หรือตัดสิน
ศาสนา ผมเองก็สงสัยว่าไม่ถูกอย่างไร บ้านเรานั้นพอมีข่าวว่าเขาจะ
ลดวิชาศาสนาที่สอนในโรงเรียนของรัฐลง ฝ่ายศาสนาก็โวยวาย ที่
จริงหากถืออย่างเคร่งครัดว่าโรงเรียนของรัฐจะสอนได้ก็เฉพาะ
ความรู้เท่านั้น ผมเกรงว่าเราอาจไม่ได้สอนศาสนาเลยก็ได้ ซึ่ง
สำหรับผม อาจดีกว่าที่เป็นอยู่ เพราะหากมีหลักเช่นนั้น ฝ่าย
ศาสนาหากอยากสอนก็ต้องปรับปรุงสิ่งที่จะสอนให้เป็นความรู้ ซึ่ง
ผมคิดว่าทำได้ เมื่อทำได้ ก็จะเป็นการยกสถานะศาสนาให้ดีขึ้น
การอ้างว่าบ้านเราเป็นเมืองพุทธ ดังนั้นต้องให้สอนศาสนาพุทธ จะ
สอนอย่างไรอย่ามก้าวก่าย อันนี้ไม่ถูกครับ เพราะผมจ่ายภาษีให้
รัฐ ผมก็ควรหวังว่ารัฐจะสอนลูกผมให้มีความคิด มีจริยธรรม อะไร
ก็ตามที่ไม่ใช่ความรู้ แต่เป็นความเชื่อนั้น ผมคิดว่าใช้เป็นจุดตั้งต้น
ของสังคมที่มั่นคงไม่ได้ เป็นจุดตั้งต้นทางจริยธรรมก็ไม่ได้ เพราะ
ก่อนจะดี คนเราต้องรู้ว่าอะไรจริงไม่จริงก่อน การสอนให้คนดีแบบ
ศาสนานั้นมีจุดอ่อนตรงนี้ คือไม่บอกก่อนว่าอะไรจริงไม่จริง ตรวจสอบ
สอบอย่างไร แต่สอนให้เชื่อไปก่อน โดยอ้างว่า “เชื่อแล้วจะดี”

ผมเชื่อว่าหากเราตัดวิชาศาสนาอย่างที่สอนในโรงเรียนเวลานี้ออกหมดก็ไม่กระทบเรื่องจริยธรรมในความหมายที่ผมพูด จะกระทบก็เฉพาะต่อจริยธรรมแบบลูปหน้าปะจมูก คือไม่สอนให้คนรู้จักคิดว่าอะไรควรถือว่าเป็นความรู้ ส่วนอะไรเป็นเพียงความเชื่อ แล้วก็เหมาเอาว่าความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิทยาศาสตร์เช่นกรรม การเกิดใหม่ นรก สวรรค์ ภพภูมิ นิพพาน พระเจ้า เป็นต้น เชื่อไว้ก่อนจะเป็นคนดี

ในอเมริกานั้น เขาก็สอนศาสนากันในโรงเรียนของเอกชน ซึ่งผมเห็นด้วยว่า อะไรก็ตามแต่ที่ไม่ใช่สมบัติสาธารณะ แต่เป็นสมบัติส่วนตัวของใคร เจ้าของย่อมมีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้ ตราบเท่าที่ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่น หรือทำให้สังคมเสื่อมทรามลง บ้านเรานั้นผมอยากเสนอว่า เอาวิชาศาสนาแบบที่ไม่ใช่ความรู้ออกจากโรงเรียนดีไหมครับ ให้ไปสอนกันที่วัด หรือโบสถ์ หรือสุเหร่าแทน ลองสำรวจความเห็นของประชาชนดูก็ได้ ผมคิดว่าที่เราพูดๆกันว่าคนไทยไม่ยอมหยอก ชาวพุทธ ชาวคริสต์ ชาวมุสลิมไม่ยอมหยอก จะเป็นจริงตามนั้นไหม ผมเองก็มีลูกที่ผ่านโรงเรียนของรัฐมา วิชาทางศาสนานั้นลูกไม่ชอบเลย แต่ก็ต้องเรียน เพราะถูกบังคับ ที่จริงการถูกบังคับผมรับได้ หากว่าวิชานั้นเป็นความรู้ เช่นคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาและวรรณคดี เมื่อเอาวิชาศาสนาแบบที่ไม่ใช่ความรู้ออกไป ที่เหลือก็จะมีแต่ส่วนที่เป็นความรู้ ซึ่งผมเชื่อว่ามิในทุกศาสนา วิชาศาสนาก็จะน่าเรียน สนุก ชวนคิด ใช้ประโยชน์ได้ และไม่ขัดแย้งหรือประดักประเดิดเมื่ออยู่ร่วมกับวิชาอื่น เวลานี้ครูสอนวิชาศาสนาบางท่านที่ผมรู้จักบ่นให้ผมฟังว่า “สอนศาสนาแล้วเครียด เด็กถามว่าเมื่อสักครู่ออกมาจากห้องวิทยาศาสตร์ ครูสอนว่าความรู้ต้องตรวจสอบได้ แล้วนรกสวรรค์ที่อาจารย์พูดถึงตรวจ

สอบได้ไหมครับ เราก็ไม่รู้จะตอบเด็กอย่างไร” ถ้าสอนศาสนาอย่างเป็นความรู้ เช่นสอนว่า “ให้อภัยแล้วใจจะเป็นสุข” คำถามนี้จะไม่เกิด ถึงเกิดก็ตอบได้ง่ายๆว่า “อยากรู้ก็ลองทำดูซิจะว่าจริงตามที่พระพุทธเจ้าหรือพระเยซูท่านสอนไหม”

-๓-

ก่อนที่เราจะข้ามไปอีกเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกันกับเรื่องวิทยาศาสตร์ข้างหน้า ผมขอพูดอะไรที่เป็นการสรุปความคิดของผมเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ดังนี้ครับ

- (๑) ผมให้คุณค่าแก่วิทยาศาสตร์ในฐานะภูมิปัญญาที่สำคัญมากประการหนึ่งของมนุษย์ เทียบเท่ากับศาสนา ปรัชญา และศิลปะ
- (๒) จะอย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์นั้นบางครั้งผมจะเอาขึ้นก่อน ปรัชญาและศาสนาในฐานะภูมิปัญญาที่ให้ข้อแนะนำ สำหรับการตัดสินใจที่ดีที่สุดของมนุษย์ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อผมป่วย มีคนทีรู้จักมาแนะนำหลายเรื่อง บางเรื่องเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือปรัชญาแบบของท่านผู้แนะนำที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส (เช่นแนะนำให้ผมไปหาซินแสเพื่อรักษาแบบลึกลับ) ผมจะขอบคุณ แต่ก็จะไม่ทำตามคำแนะนำ ในเรื่องสุขภาพ ผมเชื่อวิทยาศาสตร์ที่สุด ไม่ใช่เพราะเป็นวิทยาศาสตร์ แต่เพราะการรักษาโรคแบบวิทยาศาสตร์นั้นบอกผมว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับอะไร อันที่จริง ความก้าวหน้าทางการแพทย์นี้คนในวงการศาสนาและปรัชญาที่ใช้ประโยชน์มาก แต่กลับไม่มีผลที่จะเตือนสติเรา พระพุทธเจ้านั้นทรงมี

หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำพระองค์ที่รักษาโรคตามแนวทางวิทยาศาสตร์ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงมีฤทธิ์ ก็ไม่น่าจะให้หมอวิทยาศาสตร์ช่วย น่าจะทรงใช้ฤทธิ์บันดาลให้โรคเหล่านั้นหายไปเอง พระอย่างหลวงตามหาบัวนั้นหลายคนเชื่อว่าท่านเป็นอรหันต์และมีฤทธิ์ เมื่ออาพาธก็ต้องให้หมอวิทยาศาสตร์รักษา ข้อมูลเหล่านี้ที่จริงบอกอะไรเราได้พอสมควร แต่เราชาวพุทธก็ไม่ค่อยได้ใช้ ล่าสุด ผมพบท่านอาจารย์ที่เป็นลูกศิษย์พระวิปัสสนาจารย์ชื่อดังรูปหนึ่งที่เล่าลือกันว่าท่านมีฤทธิ์ เหาะไปป่าหิมพานต์อยู่บ่อยๆ อาจารย์ท่านนี้ก็เชื่อว่าท่านมีฤทธิ์จริง แต่วันที่พบกันนั้นท่านร้องไห้ บอกว่าพระอาจารย์ท่านกำลังแย่ ป่วย ลูกศิษย์ก็หาอะไรก็ไม่รู้จำพวกสมุนไพรมาให้ท่านฉัน เป็นสมุนไพรที่ผสมสารเคมีอันตราย ผลคือพระอาจารย์บวมไปทั้งตัว เหมือนตัวหนอนอ้วนๆ สถิติสตั่งก็หลงๆ ลืมๆ ผมเรียนท่านว่าให้รีบพาหลวงพ่อกับไปโรงพยาบาลก่อนจะสาย นี่คือข้อเท็จจริงครับ ผู้วิเศษในบ้านเราและในโลกนั้นมีมากมาย แต่ผู้วิเศษเหล่านี้เมื่อป่วยก็ไปหาหมอวิทยาศาสตร์ทั้งนั้น สิ่งนี้บอกอะไรเราได้มากที่สุดทีเดียว

- (๓) ข้อดีมากอันหนึ่งของวิทยาศาสตร์ในทัศนะของผมคือ วิทยาศาสตร์ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีศูนย์กลาง ไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร ไม่เหมือนศาสนาที่มีเจ้าของ ที่จริงศาสนาไม่ควรเป็นเจ้าของ แต่นักบวชในศาสนามักทำตัวเป็นเจ้าของ เมื่อเป็นเจ้าของก็หวง และจะโกรธทันทีที่มีใครไปแตะต้อง ศาสนาอย่างที่ไม่ให้ความเคารพศรัทธา นักวิทยาศาสตร์นั้นไม่เคยเป็นผู้วิเศษในสายตาของชาวบ้าน ทั้งที่ผลงาน

ของคนเหล่านี้ทำให้เราเห็น “ปาฏิหาริย์” มากมายเต็มไปหมด การที่วิทยาศาสตร์เป็นของสาธารณะสำหรับทุกคน ไม่มีความลับ เลยทำให้วิทยาศาสตร์แม้แสดงปาฏิหาริย์ได้ ก็อธิบายว่านั่นไม่ใช่ปาฏิหาริย์ เป็นเรื่องปกติธรรมดาๆ และไม่ใช่ปาฏิหาริย์นั้นเอาเปรียบกัน เวลาที่เรากระโดดร่มลงบนพื้น เห็นกับตาว่าเราอยู่ห่างรถเป็นหลายสิบลเมตร แต่ก็สามารถทำอะไรกับรถได้ ถ้าคนในศาสนาทำอย่างนี้ได้ เมื่อไหร่ จะมีการโฆษณาแก่นิกเกอริก (เอาเข้าจริงก็ไม่มีใครทำได้ มีแต่ประโคมข่าวกัน) แต่นักวิทยาศาสตร์เขาไม่ทำ นี่คือการอ่อนน้อมถ่อมตนของวิทยาศาสตร์ที่ศาสนาเองควรเรียนรู้เพื่อที่จะทำตาม ผมยังไม่พบว่าในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มีการใช้วิทยาศาสตร์เพื่อเอาเปรียบผู้อื่น อย่างที่ศาสนาทำมาตลอด คนบางคนชีวิตเสียหายไปมากทั้งชีวิตทางกายภาพและชีวิตทางเศรษฐกิจ เพราะหลงเชื่อว่าพระหรือนักบวชที่ตนนับถือเป็นผู้วิเศษ ปรัชญานั้นดีกว่าศาสนาในเรื่องนี้ ปรัชญาก็เหมือนวิทยาศาสตร์คือไม่ทำตัวเป็นผู้วิเศษ นักปรัชญากับนักวิทยาศาสตร์จึงเข้ากันได้ดีกว่า ปล่อยให้ให้นักศาสนายืนอยู่อย่างโดดเดี่ยว เป็นอย่างนี้มานานแล้ว เว้นเสียแต่ว่านักศาสนาท่านนั้นจะทำให้ศาสนาเป็นความรู้ เหมือนปรัชญาและวิทยาศาสตร์ เช่นมหาตมา คานธี ที่เป็นสหายทางความคิดกับ Einstein เป็นต้น

- (๔) จะอย่างไรก็ตาม วิทยาศาสตร์ก็ใช้งานในบางเรื่องไม่ได้ สรุปคือชีวิตเราใหญ่กว่าวิทยาศาสตร์ ใหญ่กว่าปรัชญาและศาสนา เมื่อชีวิตใหญ่กว่า บางครั้งชีวิตก็ต้องกลับใช้สิ่ง

เหล่านี้ ผมคิดว่าเราไม่ควรเป็นทาสของอะไรทั้งนั้น ไม่ว่าจะวิทยาศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา หรือศิลปะ ตรงข้าม เราควรเป็นนายของสิ่งเหล่านี้ เป็นนายหมายความว่าอย่างไร หมายความว่า ใช้สิ่งเหล่านี้อย่างรู้ทันว่ามีข้อจำกัดอะไรบ้าง มองไปกว้างกว่าชีวิตของปัจเจกบุคคล ถึงชีวิตของสังคม ผมค่อนข้างเชื่อมั่นว่าสังคมที่วิทยาศาสตร์กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีชีวิตของผู้คน จะเป็นสังคมที่การเอารัดเอาเปรียบกันในทางความเชื่อเกิดได้ยาก หรือไม่อาจเกิดเลย สังคมเช่นนี้ศาสนาน่าจะมีอิทธิพลไม่มาก ยกเว้นศาสนาในรูปของความรู้ สังคมควรเรียนรู้ที่จะเป็นนายของทุกสิ่ง รวมทั้งศาสนาและวิทยาศาสตร์ด้วย เมื่อเป็นนายสังคมก็จัดสรรความเหมาะสมแก่สิ่งเหล่านี้ได้ คือวางสิ่งเหล่านี้ลงในที่ต่างๆในสังคมได้อย่างเหมาะสม เช่น เมื่อมีคนพูดว่า “ควรบัญญัติว่าศาสนานี้เป็นศาสนาประจำชาติ” ก็มีสติที่จะถามกลับว่า “แล้วศาสนาอื่นไม่สำคัญหรือ” เมื่อมีการผลักดันให้สอนศาสนามากขึ้นในโรงเรียนของรัฐ ก็มีสติที่จะถามว่า “ที่ให้สอนนั้นเป็นอะไร เป็นความรู้หรือความเชื่อ” อย่างนี้เป็นต้น แม้วิทยาศาสตร์เองสังคมก็ต้องรู้ว่าไม่ใช่สิ่งที่จะมาสร้างนิสัยของคนเราให้แข็งกระด้าง ตรงข้าม วิทยาศาสตร์ควรเป็นหนึ่งเดียวกับศิลปะและจินตนาการ และวิทยาศาสตร์นั้นควรมีส่วนช่วยเป็นเครื่องมือพัฒนาศาสนาให้เป็นระบบความรู้ มากกว่าความเชื่อ ท่านพุทธทาสนั้นเป็นตัวอย่างของผู้ที่ใช้ประโยชน์จากวิทยาศาสตร์ในการปรับปรุงพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบความรู้ ผู้นำธรรมยุคในยุคแรกๆ เช่นรัชกาลที่สี่ และ

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก็ทรงใช้ประโยชน์มากจากวิทยาศาสตร์ เฉพาะรัชกาลที่สี่นั้นทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วยพระองค์เอง จึงทรงเห็นประโยชน์ของการที่เราจะช่วยกันทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็น “อกาลิโก” ในความหมายว่า “เป็นความรู้ที่ใช้งานได้ทุกยุคทุกสมัย” เหมือนวิทยาศาสตร์แบบที่มาจากประสาทสัมผัส (ไม่ใช่วิทยาศาสตร์เพื่อฝันอย่างสมัยนี้ -ผมหมายถึงวิทยาศาสตร์แนวที่พูดถึงมิติอะไรต่อมิอะไรอย่างที่เราไม่มีทางเข้าใจ พอถามก็บอกต้องการความรู้ทางคณิตศาสตร์ระดับสูงเพื่อจะเข้าใจ) และคณิตศาสตร์

- (๕) ที่สุดแล้ว แม้วิทยาศาสตร์ส่วนหนึ่งเวลานี้จะเป็นแนวเพื่อฝันอย่างที่ผมกล่าวผมก็รับได้ และเห็นว่าท่านที่มีน้ำใจจะเล่นทางนี้ก็ว่าของท่านไปเถิด เพราะนักปรัชญาโบราณนั้นเขาก็เล่นอย่างนี้มานานักต่อนัก ว่าไปแล้ว Einstein นั้นก็ใช้จินตนาการมากในการคิดหาความจริงในธรรมชาติ แต่จินตนาการของท่านผู้นี้ก็ยังอยู่ในระดับที่มนุษย์เราด้วยกันจะ “นึกเห็นภาพตามได้” ผมเชื่อว่าสมองคนไม่ต่างกัน ดังนั้นพวกที่พูดถึงมิติมากมายมหาศาลแล้วเราก็ฟังไม่เข้าใจ ผมสงสัยว่าพวกเขาใช้อะไรคิด ก็ต้องสมองอย่างเดียวกับเรา จักรวาลสี่มิติอย่างของ Einstein นั้นเราเข้าใจเพราะพูดถึงมิติด้านอวกาศเสียสาม อีกหนึ่งก็เป็นด้านเวลาที่ซ้อนกันอยู่ แต่พอเจ้าประคุณท่านนักวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มาพูดมากกว่านั้น เช่นบอกมีตั้ง ๑๐ หรือเกินไปกว่านั้น ถ้าเรานึกภาพไม่ออก ผมก็ไม่เชื่อว่าคนพวกนี้จะนึกออก เพราะเขาเองก็นึกไม่ออกไงครับ เลยใช้คณิต-

ศาสตร์มาเป็นไม้กั้นหมา ห้ามเราสงสัย คณิตศาสตร์นั้น
สมมติอะไรได้หมด แต่สมมติแล้วจะตรงกับความจริงใน
โลกจริงๆหรือไม่ ไม่รับประกัน ดังนั้นจะมีกิมิติในทาง
คณิตศาสตร์ก็ว่าไปเถิดครับ แต่ที่สุดแล้ว หากจะเป็น
วิทยาศาสตร์ก็ต้องย้อนกลับมาเกี่ยวข้องกับโลกแห่งความ
เป็นจริง พุดเป็นสำนวนก็อาจพุดได้ว่า “พระเจ้าจะสร้าง
จักรวาลมาให้ซับซ้อนขนาดนั้นไปหาพระเจ้าอะไร” (อันนี้
ผมเลียนแบบคำพุดเก๊ๆของ Einstein ที่ว่า “God does
not play dice with the world” เท่านั้นเองครับ)

-๘-

คราวนี้ผมขอย้ายประเด็นไปที่อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่อง “ประชาธิปไตย” บางท่านอาจสงสัยว่า ผมมีอะไรในใจ จึงเอาสองเรื่องนี้มา
เกี่ยวโยงกัน ทั้งที่อยู่คนละโลก ก็ไม่มีอะไรมากหรอกครับ ประการ
แรกสุด ผมไม่คิดว่าสองเรื่องนี้อยู่คนละโลก ตรงข้าม ผมคิดว่าอยู่
โลกเดียวกัน และเกี่ยวข้องกันมาก เลยอยากเอามาเล่าให้ท่าน
ผู้อ่านฟัง ก็ไม่ได้เล่าเฉยๆอีกหละครับ แต่เล่าเพื่อถามว่า “หากที่
ผมคิดถูกต้อง เราควรจะทำอย่างไรกันต่อไป”

คือผมมองอย่างนี้ครับ วิทยาศาสตร์นั้นก็เหมือนกิจกรรมทาง
ปัญญาที่ดำเนินการโดยมนุษย์ มนุษย์นั้นไม่ได้อยู่คนเดียว แต่อยู่
ร่วมกันเป็นสังคม สังคมก็ย่อมมีจารีตประเพณีตลอดจนกฎหมายที่
สร้างจากบรรยากาศทางสังคมที่เป็นอยู่ ปกติทั่วไป ศาสนามักเป็น
สิ่งกำหนดวัฒนธรรมทางความคิดของผู้คนในสังคมนั้นๆ เมื่อเป็น
เช่นนี้ สิ่งใดที่ศาสนาเชื่อ สิ่งนั้นก็จะมีส่วนกำหนดบรรยากาศทาง
ปัญญาของสังคม อะไรก็ตามแต่ที่สวนกระแสความเชื่อของศาสนา

ก็จะถูกจารีตประเพณีของสังคมต่อต้าน ตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์แบบของ Aristotle นั้นศาสนจักรคาทอลิกไม่ต่อต้าน เพราะชอบเนื่องจากเห็นว่าสนับสนุนความเชื่อเรื่องพระเจ้า แต่วิทยาศาสตร์อย่างของ Galileo นั้นศาสนจักรไม่ชอบเลย เพราะขัดกับความเชื่อทางศาสนาของศาสนจักร เมื่อเป็นอย่างนี้ Galileo ก็เลยถูกบีบโดยอำนาจของศาสนาให้ถอนความเชื่อของตน โปรดสังเกตนะครับว่า วิทยาศาสตร์ในโลกตะวันตกนั้นกว่าจะเจริญก้าวหน้ามาได้อย่างที่เห็นนี้ต้องต่อสู้ฟันฝ่าจารีตประเพณีของสังคมที่อิงอยู่กับศาสนามาก ผมเชื่อว่า ที่ใดก็ตามที่ศาสนามีอิทธิพลมาก ที่นั่นวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าได้น้อย ยิ่งดินแดนนั้นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมเป็นศาสนาแบบที่ชอบใช้อำนาจกดขี่ผู้คนให้เชื่อตามศาสนา วิทยาศาสตร์ในดินแดนเช่นนั้นก็จะยิ่งไม่เจริญ แต่เป็นไปได้ที่เทคโนโลยีแบบเป็นไปได้เพื่อเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองระหว่างประเทศของผู้นำจะเจริญ เช่นมีการสร้างอาวุธนิวเคลียร์ อันนี้เป็นไปได้ แต่สิ่งนี้ก็เป็นคนละเรื่องกับวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์นั้นเราหมายถึงกิจกรรมทางปัญญาของมนุษย์ที่สนใจใคร่รู้ว่าความจริงที่อยู่เบื้องหลังโลกธรรมชาติที่เราเห็นนั้นเป็นอย่างไร และพยายามศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นอิสระ ไม่ถูกกำหนดโดยความเชื่อใดๆ โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาแบบไม่สร้างสรรค์

การล่มสลายของศาสนาคริสต์ในโลกตะวันตกนั้นดำเนินไปพร้อมกับการปราบปรามนักวิทยาศาสตร์ ยิ่งปราบเท่าใด คนก็ยิ่งเห็นความเลวร้ายของศาสนามากเท่านั้น และในขณะเดียวกันประชาชนก็เปรียบเทียบได้เองว่า ระหว่างสิ่งที่ศาสนาสอนกับสิ่งที่วิทยาศาสตร์บอก อะไรน่าเชื่อถือมากกว่ากัน การเปรียบเทียบนี้ดำเนินไปอย่างเจียบๆ ภายในใจของผู้คน นักบวชในศาสนามองไม่เห็นสิ่ง

นี้ มารู้ตัวอีกครั้งก็สายไปแล้ว วิทยาศาสตร์ได้พัฒนาจนศาสนาไม่อาจจะต้านทานได้ การห้ามสอนศาสนาในโรงเรียนของรัฐในบางประเทศเช่นอเมริกาเป็นตัวอย่างชัดเจนของการที่ศาสนาได้พ่ายแพ้ อย่างราบคาบต่อวิทยาศาสตร์ (“ห้ามสอนศาสนา” ในที่นี้หมายถึง “ห้ามสอนว่าสิ่งที่ศาสนาสอนเป็นสัจธรรม” แต่การสอนศาสนาในเชิงประวัติศาสตร์ว่ามีศาสนานั้นศาสนานี้เกิดในโลก แล้วศาสนาเหล่านั้นสอนว่าอย่างไรอย่างนั้น อันนี้สอนได้ เพราะเป็นความรู้ การสอนอย่างข้างต้นไม่เป็นความรู้ อาจเป็นความมกมายก็ได้)

อเมริกานั้นเป็นประเทศที่น่าสนใจตรงที่ว่า ประชาธิปไตยเจริญ วิทยาศาสตร์เจริญ ศาสนาก็เจริญ การที่ประเทศนี้ห้ามสอนศาสนาในโรงเรียนของรัฐนั้นผมคิดว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศาสนาคริสต์ในประเทศนี้เจริญ เมื่อเทียบกับยุโรป ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า การกล่าวว่ประชาธิปไตยและวิทยาศาสตร์ในอเมริกาเจริญพอเข้าใจและดูออก แต่สงสัยว่าที่ศาสนาเจริญนั้นดูอย่างไร ดูอย่างนี้ครับ เมื่อมีปัญหาทางจริยธรรมที่สำคัญๆ เช่นการโคลนมนุษย์ สังคมอเมริกันจะกระตือรือร้นที่จะช่วยกันคิดและหาทางออก ซึ่งมักปรากฏว่าความเห็นทางศาสนานั้นมีส่วนช่วยสังคมนั้นได้มาก ผมเข้าใจว่าการที่ศาสนาในบ้านเมืองเขาเป็นอย่างนั้นก็เพราะเขาจะวางศาสนาไว้ที่ไหน การเอาศาสนาออกไปจากการศึกษาของรัฐนั้นถูกแล้ว ศาสนาควรไปอยู่ที่วัด อเมริกาเป็นสังคมนั้นแยกวัด (The Church) กับบ้าน (The State) ออกจากกัน ที่แยกไม่ได้แปลว่าบ้านไม่ชอบวัด แต่แปลว่าวัดควรมีที่ที่สมควรสำหรับตน บ้านเรานั้นไม่ทราบว่าการพยายามจะให้พุทธศาสนาไปเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญนั้นเป็นการเอาศาสนาไปไว้ในที่ที่ไม่ควรไว้ เพราะเอาไปไว้อย่างนั้นแล้วศาสนาอาจเสียหายได้ ตอนนี้พระราชบัญญัติ

คณะสงฆ์ที่กำหนดให้พระสังฆาธิการเช่นเจ้าอาวาสเป็น “เจ้าหน้าที่รัฐ” ก็กำลังส่งผลด้านลบแก่วงการสงฆ์ มีลูกวัดที่ถูกเจ้าอาวาสไล่ออกจากวัดไปร้องศาลปกครองว่าถูกเจ้าหน้าที่รัฐล่วงละเมิดอย่างไม่ชอบ เจ้าคณะตำบลไม่ตั้งพระในตำบลเป็นพระอุปัชฌาย์ก็ถูกร้องไปที่ศาลปกครอง ซึ่งเป็นศาลของโยม กลายเป็นว่าเวลานี้โยมต้องมาพิพากษาความขัดแย้งของพระ ทั้งที่ความขัดแย้งเช่นนี้เป็นเรื่องที่สงฆ์พึงดำเนินการกันเอง คดีแปลกประหลาดเช่นนี้มีเป็นจำนวนมากในศาลปกครองเวลานี้ ถ้าเราแยกศาสนาไว้ส่วนศาสนาบ้านไว้ส่วนบ้าน โยมก็ไม่ต้องมาพิพากษาพระอย่างนี้ ยกเว้นคดีอาญาทั่วไปที่หากพระถูกกล่าวหา (เช่นกรณีท่านพระอาจารย์เกษมผู้โด่งดังที่ท่านถูกกล่าวหาว่าดูหมิ่นศาสนาที่ไปทำท่าตบหน้าพระพุทธรูปเพื่อสอนธรรม) ก็ไม่ใช่การพิพากษาพระ แต่เป็นการพิพากษาพลเมืองที่ตอนนี้นำไปบวชเท่านั้นเอง ไม่เหมือนกัน

หันจากอเมริกามาดูบ้านเราบ้าง สมัยก่อนนั้นพระเจ้าแผ่นดินทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์และพุทธศาสนา ต่อเมื่อเราเปลี่ยนการปกครองมาเป็นแบบประชาธิปไตย พระจำนวนมากก็รู้สึกว่าการเมืองที่มาแทนที่พระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นพวกไม่รู้เรื่องพระศาสนา เมื่อรู้สึกเช่นนั้นก็เกิดความวิตกกังวลในหมู่สงฆ์ว่า อนาคตพระพุทธรูปศาสนาในสังคมประชาธิปไตยท่าจะไม่ดีเสียแล้ว ตัวอย่างประเทศเพื่อนบ้านเราหลายประเทศก็บอกอย่างนั้น พอสถาบันกษัตริย์ถูกลดอำนาจหรือยกเลิกไป ศาสนาพุทธโดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะสงฆ์ก็ลำบาก ไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลเหมือนแต่ก่อน ความกังวลของพระสงฆ์ไทยตามที่กล่าวมานี้ผมรับรู้มาด้วยตนเอง และผมก็พยายามเสนอความเห็นแก่ท่านมาหลายครั้งว่าเราจะรับมือกับเรื่องนี้อย่างไร

ประการแรก ผมรับว่าสังคมประชาธิปไตยนั้นไม่เหมือนสังคมที่

มีพระเจ้าแผ่นดินทรงดูแลบ้านเมืองตรงที่ว่า ระบอบประชาธิปไตย ไม่มีใครเป็นเจ้าของประเทศ ผู้ปกครองก็มาจากชาวบ้านด้วยกันนี้แหละ เลือกกันไปบริหารบ้านเมือง โดยมีวาระที่แน่นอน เป็นได้เท่านั้นเท่านั้นสมัย ไม่อาจเป็นได้ชั่วนิรันดรกาล ในสังคมที่ไม่มีศูนย์กลางอำนาจเช่นนี้ อะไรก็ตามแต่หากจะดำรงอยู่ได้ สิ่งนั้นต้องได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นสิ่งที่ “จำเป็น” ต่อสังคม

แล้วผมก็ยกตัวอย่างถวายพระท่านไปว่า ต่อให้เราเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบไหนก็ตามแต่ โรงพยาบาลก็จะยังมี การแพทย์สมัยใหม่อย่างที่เราใช้กันอยู่นี้ก็ต้องมี วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ต้องมี วิชาความรู้ที่สอนกันในโรงเรียนเช่นคณิตศาสตร์ ภาษาไทย และต่างประเทศ วรรณคดี เป็นต้นก็ต้องมี สังเกตนะครับว่าของเหล่านี้เหมือนกันอย่างหนึ่งคือเป็น “ความรู้” ดังนั้น หากเราสามารถทำให้สิ่งที่พุทธศาสนาสอนเป็นความรู้ ศาสนาพุทธในรูปความรู้ก็จะอยู่ในสังคมได้ตลอดไป ด้วยตัวเอง ไม่ต้องการการอุปถัมภ์ดูแลจากใคร ที่ผ่านมานั้น การที่พระเจ้าแผ่นดินท่านทรงอุปถัมภ์พระพุทธรศาสนาและคณะสงฆ์จะว่ามีผลสองด้านคือดีและร้ายก็ได้ แต่เราไม่ค่อยพูดกันทางด้านร้ายเท่านั้นเอง ว่ากันว่า สมัยรัชกาลที่สาม พระในวัดใหญ่ๆอย่างวัดมหาธาตุ วัดโพธิ์ เป็นต้นประพฤติดันแย เพราะพระเจ้าอยู่หัวไม่ถือสา ขนาดว่าไปรื้อรับบาตรในพระบรมมหาราชวัง แล้วในหลวงไม่เสด็จออกมาทรงบาตรเสียที หลวงพี่หลวงพ่อท่านเบือ วันหลังท่านก็ให้เด็กวัดที่สะพายย่ามตามไปด้วยให้เอาตะกร้อใส่ย่ามไปด้วย วันไหนในหลวงลงมาทรงบาตรซ้ำ พระท่านก็ตั้งวงเตะตะกร้อกัน พระเจ้าแผ่นดินมาพบก็ไม่ได้ว่ากล่าวอะไร แถมวันต่อมาทรงให้มหาดเล็กเอาตะกร้อมาถวายพระเสียอีก พระท่านก็เลยเหลือ สมัยนั้นวัดมหาธาตุ (ของ

ผมเอง) กับวัดโพธิ์มีฉายาที่ชาวบ้านเขาตั้งให้ว่า “เจ้าผู้วัดโพธิ์
นักเลงโตวัดมหาธาตุ” หลวงพ่อพิมลธรรม (อาจ อาสโภ) อดีตเจ้า
อาวาสวัดมหาธาตุเคยเล่าว่า สมัยหนึ่งคนแถวท่าพระจันทร์เรียกวัด
มหาธาตุว่า “บ้านธาตุ” เพราะเขารู้สึกว่าพระไม่เป็นพระ จึกโก้
สมัยนั้นไม่กล้าเดินผ่านวัดมหาธาตุตอนกลางคืน เพราะมีข่าวว่า
ตอนเดินเข้ามาดูเป็นคน แต่ขาออกดูคล้ายศพเดินเองไม่ได้ ต้องมี
คนหิ้วออกไป อย่างนี้เป็นต้น ที่เล่ามานี้ผมไม่รับรองว่าเป็นจริง แต่
ตอนอยู่วัดมหาธาตุ ครูอาจารย์คนเก่าๆท่านเล่าให้ฟัง สรุปคือ การ
ที่พระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ได้รับการดูแลอย่างดีโดยกษัตริย์
นั้นเป็นดาบสองคม เวลาที่เราารู้สึกกังวลกันว่าอนาคตพระสงฆ์จะ
อยู่อย่างไรส่วนหนึ่งก็มาจากการที่เราถูกเลี้ยงดูมาแบบผิดๆ คือ
ไม่ได้ยินอยู่ด้วยการที่สังคมเห็นว่าเราจำเป็น (ชาวบ้านที่เรียกวัด
มหาธาตุว่าบ้านธาตุนั้นเขาคงไม่คิดจะสนับสนุนพระ แต่ที่พระอยู่ได้
เพราะวังสนับสนุน) เหมือนหม้อ หรือครุ ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้อง
คิดใหม่เริ่มใหม่ ยังไม่สาย

คำถามต่อมาคือ หากเราอยากทำให้สิ่งที่พุทธศาสนาสอนเป็น
ความรู้ จะทำอย่างไร ผมคิดว่าคำตอบที่ดีที่สุดอยู่ที่วิทยาศาสตร์
อันที่จริง เคยมีความพยายามที่จะทำให้คำสอนของพระพุทธเจ้า
เป็นความรู้ก่อนแล้ว เช่นที่รัชกาลที่สี่สมัยที่ทรงผนวชเป็นพระที่วัด
บวร หรือผู้นำสงฆ์สายธรรมยุตรุ่นแรกๆ หรือท่านพุทธทาส (ที่
ได้รับอิทธิพลความคิดมาจากสายธรรมยุตที่กล่าว) ท่านเหล่านี้ได้
เสนอการตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าให้ออกมาเป็นสิ่งที่
เป็นประโยชน์และมีเหตุมีผล กล่าวง่ายๆก็คือ ข้อเสนอของผมคือ
ขอให้เราชาวพุทธสมัยนี้มาทำตัวเป็นมิตรสหายกับวิทยาศาสตร์
เหมือนกับที่ปรัชญาเมื่อร้อยปีที่แล้วทำ อันส่งผลให้ปรัชญากลายเป็น

เป็นสิ่งที่ไม่เลื่อนลอยเพื่อฝัน เพราะปรัชญาเป็นอย่างนี้ ทั้งโลกจึงยังต้องการปรัชญาอยู่ โปรดทราบด้วยนะครับหลวงพี่หลวงพ่อทั้งหลาย ปรัชญานั้นไม่เคยขอให้ใครอุปถัมภ์ วิทยาศาสตร์ก็เช่นกัน ดังนั้นการที่เราดิ้นรนจะให้รัฐออกกฎหมายอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา นั้นแสดงว่าเรากำลังแย่ ที่น่าเศร้ายิ่งก็คือเมื่อรู้สึกว่าคุณแยกกลับไม่ทำตามพระพุทธวจนะที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” สิ่งที่เราทำกันอยู่เวลานี้เหมือนกับว่าเราไม่มั่นใจตัวเอง จึงต้องเรียกหาผู้อุปถัมภ์

ที่กล่าวมาข้างต้นนี้โปรดอย่าได้เข้าใจว่าผมกำลังเสนอว่าคณะสงฆ์ไม่ควรได้รับการสนับสนุนอุปถัมภ์จากใคร เป็นเช่นนั้นไม่ได้อยู่แล้ว เพราะว่าคณะสงฆ์เป็นบุคคลที่ไม่ได้ประกอบอาชีพ ย่อมจำเป็นต้องมีผู้อุปถัมภ์อยู่แล้ว แต่การที่พระสงฆ์จำเป็นต้องได้รับการอุปถัมภ์ข้างต้นเป็นเรื่องทางกายภาพเท่านั้นนะครับ ไม่ได้หมายรวมถึงเรื่องความคิดด้วย กล่าวตามภาษาของ Marx ก็คือ คนหรือองค์กรใดก็ตามแต่จะอยู่ในสังคมได้ก็ต่อเมื่อทำหน้าที่ “ผลิต” อะไรสักอย่าง นักวิทยาศาสตร์ก็ผลิตความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หมอก็ผลิตการรักษา พระนั้นผลิตการสอนธรรม เมื่อผลิตอะไรออกมาแล้วสังคมได้ใช้งาน สังคมก็จะอุ้มชูให้คนหรือองค์กรนั้นอยู่ต่อไป เพราะเป็นประโยชน์ ตรงข้าม หากใครผลิตอะไรออกมาแล้วคนไม่เห็นประโยชน์ นานเข้าผู้นั้นหรือองค์กรนั้นก็ค่อยๆ ล้มหายตายจากไปจากโลก คือต้องไปทำอย่างอื่นที่เป็นประโยชน์ จะทำอย่างเดิมไม่ได้ แนวคิดของ Marx ตามที่กล่าวมานี้ก็เข้ากันได้ดีกับแนวคิดของ Darwin เรื่องการที่สรรพชีวิตจำต้องดิ้นรนเพื่ออยู่รอด ใครดิ้นรนเป็นก็รอด ดิ้นรนไม่เป็นก็ไม่รอด

ที่ผ่านมานั้น ผมสงสัยว่า มีความสัมพันธ์กันเพียงใดระหว่าง “สิ่งที่คณะสงฆ์ผลิตออกมา” กับ “การอุปถัมภ์โดยสถาบันกษัตริย์”

เป็นไปได้ว่าอย่างแรกนั้นไม่เป็นประโยชน์กับสังคมโดยกว้าง แต่เป็นประโยชน์กับสถาบันกษัตริย์ กษัตริย์ท่านก็เลยอุปถัมภ์พระเอาไว้ อาจจะเพื่อประดับบารมีตามคติว่า เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้วก็ต้องครองให้ครบทั้งบ้านและวัด จะครองแต่บ้านเท่านั้นไม่สมบูรณ์ อย่างนี้เป็นต้น ที่กล่าวอย่างนี้ผมไม่ได้กล่าวอย่างเลื่อนลอย เพราะในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นั้นกล่าวกันมากกว่าชาวบ้านจำนวนมากไม่ชอบพระ (อย่างเรื่อง “บ้านธาตุ” ที่ผมเล่าข้างต้น) ก็แปลว่าสิ่งที่พระผลิต (อันได้แก่การเป็นพระท่านนั่นเอง) ไม่เป็นประโยชน์กับชาวบ้าน แต่ที่พระอยู่ได้เพราะความเป็นพระนั้นยังเป็นประโยชน์แก่ราชสำนักในแง่ที่ทำหน้าที่ผู้จะเป็นทางผ่านของบุญที่พระเจ้าแผ่นดินท่านจะทรงกระทำ หากที่ผมกล่าวมานี้จริง ก็ยิ่งน่ากลัวไปใหญ่กว่าที่ผ่านมากณะสงฆ์อาจไม่เข้าใจสถานภาพของตน

จะอย่างไรก็ตาม ศาสนานั้นเนื่องจากประกอบด้วยเนื้อหาส่วนที่เป็นหลักที่สุดอันว่าด้วยความเชื่อที่ไม่อาจตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส เช่นความเชื่อเรื่องทำทานแล้วจะได้บุญ เมื่อมีบุญตายแล้วก็จะได้ไปอยู่สวรรค์ เป็นต้น อำนาจของคำสอนที่ลึกลับเช่นนี้ส่วนหนึ่งก็ทำหน้าที่เป็นเกราะคุ้มภัยให้แก่คณะสงฆ์ คืออย่างไรเสียตราบเท่าที่ยังคนเชื่ออย่างนี้อยู่ ก็จะมีคนทำบุญใส่บาตรพระ คณะสงฆ์ย่อมไม่อาจจะสูญสลายไปได้ง่ายๆ การวิเคราะห์เช่นนี้ผมเห็นด้วย แต่ก็รู้สึกว่ หากคณะสงฆ์จะอยู่รอดได้ด้วยเหตุปัจจัยเช่นนี้เราก็ตาดความสว่างไปมาก ไม่สมกับเป็นพุทธบุตรที่สมควรอยู่ได้ เพราะคนมองเห็นว่าเราจำเป็น ไม่ต่างจากครูหรือหมอ พุดง่าย ๆ คือครูหรือหมอนั้นอยู่ได้เพราะผลงานที่เป็นความรู้ เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ มีเหตุมีผล พระก็ควรเป็นอย่างนั้น ผมจึงเสนอว่าสิ่งที่ท่านผลิตออกสู่สังคมควรมีสถานะเป็นความรู้ ผมเชื่อว่าศาสนาทุกศาสนา

นั้นสามารถแปรเป็นความรู้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของตนได้เหมือนกัน ซึ่งเมื่อแปรออกมาแล้วจะเป็นสิ่งที่งดงาม มีค่า มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทดแทนด้วยระบบความรู้อื่นไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ศาสนาพุทธมีเอกลักษณ์เรื่องการวิเคราะห์เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คล้ายวิทยาศาสตร์ ภูมิปัญญาแบบพุทธก็จะออกมาในรูปของการสอนให้เรารู้จักพิจารณาแยกแยะสิ่งต่างๆ แล้วถามว่าอะไร เชื่อมกับอะไร อะไรเราเข้าใจไปเองว่าเชื่อมกับสิ่งนั้น แต่เอาเข้าจริงก็ไม่ใช่ การวิเคราะห์เช่นนี้จะทำให้คนที่เรียนรู้ระบบการใช้ปัญญาแบบของพุทธเป็นคนที่ฉลาดในการพิจารณาเหตุการณ์ที่ซับซ้อนยุ่งยาก ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ ไม่โรแมนติก เป็นตัวของตัว และเนื่องจากการวิเคราะห์แบบพุทธจะแสดงให้เห็นว่าในกระบวนการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ ไม่มีใครเป็นพระเอกอยู่ได้คนเดียว เช่นเราจะไม่พูดว่าที่ชาติไทยอยู่รอดมาได้เพราะเรามีพระมหากษัตริย์ที่ไม่เหมือนใครในโลก พูดอย่างนี้ไม่ได้ เพราะการวิเคราะห์แบบพุทธจะทำให้เราเห็นว่า นอกจากกษัตริย์ ชาวบ้านธรรมดา ก็มี ส่วนไม่แพ้กัน ที่ทำให้เรารอดมาได้ อย่างนี้ เห็นไหมครับว่า หากเราทำดีๆ กับคำสอนของพระพุทธเจ้า ผลที่ออกมาจะเป็นความรู้ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะบางอย่างที่ผมเชื่อว่าสังคมต้องการ เราสามารถทำอย่างนี้ได้กับคำสอนในศาสนาคริสต์ อิสลาม ฮินดู เป็นต้น และผลที่ได้ก็จะคล้ายกัน คือเป็นระบบความรู้ที่น่าสนใจ และงามตามแบบฉบับของตน อย่างศาสนาคริสต์นั้นผมคิดว่าคำสอนเรื่องการให้อภัย การเอาชนะความเลวร้ายด้วยความอดทนที่จะไม่ใช้ความรุนแรง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศาสนา นี้เลย ทำดีๆ จะออกมาน่าสนใจ ส่วนศาสนาอิสลามก็เด่นเรื่องความคิดทางสังคม โดยเฉพาะเรื่องความยุติธรรมและการที่สังคมจะต้องลงมือช่วยเหลือคนที่ตกทุกข์ได้ยาก

ในสังคม ส่วนศาสนาฮินดูก็เด่นเรื่องการที่คำสอนทางศาสนาเป็นแหล่งบันดาลใจให้เกิดงานศิลปะวรรณคดี ตลอดจนศาสตร์ทางความคิดบางอย่างเช่นคณิตศาสตร์และตรรกวิทยา เห็นไหมครับว่าทุกศาสนานั้นสามารถที่จะนำมาแปรสภาพให้เป็นความรู้ได้หมด และความรู้อันมีพื้นฐานมาจากศาสนาที่ผมถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ไม่อาจหาได้จากระบบอื่นเช่นวิทยาศาสตร์หรือปรัชญาอย่างที่เรียนกันอยู่ในมหาวิทยาลัยเวลานี้

-๙-

ความเห็นสุดท้ายของผมที่อยากฝากให้ท่านผู้อ่านช่วยพิจารณาก็คือ เมื่อฝ่ายศาสนาคิดว่าตนเองจะอยู่รอดได้อย่างไรอย่างสง่างามอย่างไรในสังคมประชาธิปไตยและประสงค์จะปรับปรุงตนเพื่อให้เป็นสิ่งที่สังคมเห็นว่าน่าจะเป็นประโยชน์เสมอไม่ว่าจะเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่ระบอบใดก็ตาม ฝ่ายศาสนาจะเริ่มต้นอย่างไร แล้วผมก็เสนอไปว่าศาสนาควรสนใจสองเรื่องคือวิทยาศาสตร์กับประชาธิปไตย ข้อเสนอนี้ก็อาจยังไม่ชัดเจน ซึ่งผมเองก็ยอมรับ เนื่องจากเป็นความคิดในระยะตั้งต้น เราคงต้องช่วยกันคิดในระยะยาวว่าในทางปฏิบัติจะต้องทำอะไรบ้าง จะอย่างไรก็ตาม ผมคิดว่าทิศทางที่มุ่งไปหาประชาธิปไตยและวิทยาศาสตร์น่าจะถูกทางแล้ว เพราะโลกทั้งโลกกำลังเดินไปหาสองสิ่งนี้ สังคมเก่านั้นคล้ายกันอย่างหนึ่งทั่วทั้งโลกคือ ศาสนาแบบล้าหลังจะจับมือกับอำนาจรัฐซึ่งมักเป็นอำนาจที่อยู่ในมือของคนเพียงผู้เดียวหรือคณะเดียว เนื่องจากการปกครองมหาชนโดยคนเพียงผู้เดียวนั้นขัดธรรมชาติ ศาสนาที่หนุนหลังระบอบนั้นอยู่จึงได้สร้างระบบความเชื่อและจารีตประเพณีอะไรมากมายเพื่อให้คนคนเดียวนั้นอยู่เหนือคนเป็นร้อยล้านหรือ

พันล้านได้ แต่ที่สุดของที่ผิดธรรมชาติก็จะยืนอยู่ไม่นาน ประเทศจีนนั้นปกครองด้วยระบอบกษัตริย์มายาวนานมาก จนอาจใช้เป็นตัวอย่างของระบอบกษัตริย์ที่เคยมีบทบาทปกครองโลกมาแล้วในอดีตได้ ขนาดระบอบกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของโลกก็ยังต้านทานความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ประเทศจีนเวลานี้ว่าไปแล้วก็กำลังเดินทางไปหาวิทยาศาสตร์กับประชาธิปไตย ระบอบคอมมิวนิสต์ในประเทศนี้จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้เข้ากับประชาธิปไตย ที่กล่าวมานี้ไม่ได้แปลว่าผมเห็นว่าประชาธิปไตยดีกว่าสังคมนิยม แต่ต้องการชี้เพียงว่าระบอบใดก็ตามแต่ที่ให้อำนาจการปกครองในมือคนบางคนหรือบางกลุ่ม ระบอบนั้นจะอยู่ไม่ได้นาน เพราะขัดธรรมชาติ ระบอบคอมมิวนิสต์นั้นในแง่หนึ่งก็คล้ายระบอบกษัตริย์ คือปกครองคนจำนวนมากโดยคนจำนวนน้อย การปกครองแบบคนจำนวนน้อยใช้อำนาจแทนคนจำนวนมากนี้อาจใช้ได้ในระยะที่คับขัน ชาติต้องการการปักหลักทางการเมืองและสังคมให้มั่นคงในระยะเวลานั้นก่อน ผมคิดว่าประเทศจีนก็เป็นอย่างนั้น เวลานี้กำลังผ่านช่วงเวลาของภาวะคับขันนั้นแล้ว ก็เป็นธรรมดาที่สายน้ำที่เคยถูกเก็บกักไว้ในเขื่อน เอ่อขึ้นทุกวินาที จำต้องได้รับการระบายไปตามธรรมชาติ เผด็จการทุกรูปแบบเหมือนกันคือทำตัวเป็นเขื่อนกั้นน้ำ แรกๆที่จำเป็นต้องกักน้ำที่มีไม่มากไว้ใช้ก็ไม่เป็นปัญหา ต่อมาเข้าน้ำก็ค่อยๆเต็มมากขึ้นแล้วไม่มีทางไป ก็สร้างความกดดันอัดอั้นไปทั่วแผ่นดิน ถ้ารู้ตัวก่อนแล้วปล่อยน้ำก็รอดไป ถ้าไม่รู้ หรือรู้ก็ยังฝืนดึงดัน เขื่อนก็พังทลายราบลง เป็นอย่างนี้มานักต่อนักในประวัติศาสตร์โลก

พระพุทธศาสนาในบ้านเรานั้นเท่าที่เป็นมาในประวัติศาสตร์ก็อาจกล่าวได้ว่าเราอิงแอบแนบสนิทอยู่กับคนที่ทำตัวเป็นเจ้าของ

เชื่อน ปัญหาคือ ถ้าเรายังอิงแอบแนบแน่นกันอยู่อย่างนั้นต่อไป เมื่อเชื่อนทลาย เราก็จะสูญสลายไปกับสายน้ำที่เชี่ยวกรากนั้นด้วย วิธีที่ผมเสนอคือ เรามาร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับสายน้ำจะดีกว่า ไม่ว่าจะสายน้ำจะไหลไปไหน เราก็ไปด้วย นี่ต่างหากคือความฉลาด และผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่เคยทรงอิงแอบบรรดาเจ้าของเชื่อนอย่างที่มีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเข้าใจอย่างนั้น ดูวันที่ปรินิพพานสิครับ ทรงเลือกที่จะนิพพานในดินแดนที่ปลอดภัยจากอำนาจของบรรดาเจ้าของเชื่อนทั้งหลาย เพื่อให้สายน้ำแห่งมหาชนในทุกรัฐศาสตร์ได้ไหลมารวมกันเพื่อแสดงความอาลัยรักพระองค์เป็นครั้งสุดท้าย ถ้าทรงเลือกนิพพานในแคว้นมหาอำนาจอย่างมคธหรือโกศล งานพระศพของพระองค์ก็จะกลายเป็น “งานหลวง” ทันทิมหาชนที่เป็นชาวบ้านธรรมดาๆ ก็ถูกกีดกันออกจากงาน มีแต่บรรดาเจ้าของเชื่อนจำนวนไม่กี่คนเท่านั้นที่จะได้รับเชิญเข้าร่วมงานอย่างใกล้ชิด ถ้าสมัยโน้นมีโทรทัศน์ เขาก็อาจถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้ดู ดูเท่านั้นนะครับ ไม่มีส่วนร่วม แต่ทรงเลือกจะนิพพานในดินแดนที่ปลอดภัยจากอำนาจรัฐ เพื่อจะได้ใกล้ชิดประชาชน ผมเห็นแต่ท่านพุทธทาสเท่านั้นที่เข้าใจเรื่องนี้ งานศพท่านจึงเป็น “งานราษฎร์” อย่างเต็มรูปแบบ เรียบง่าย ลึกซึ้ง มีน้ำใจของคนเล็กๆ จำนวนมหาศาลเป็นสิ่งหล่อเลี้ยง ไม่อลังการใหญ่โตเหมือนงานหลวงที่ใหญ่โตก็จริง แต่แห้งแล้ง กลวง และไม่เป็นที่รวมชาติ

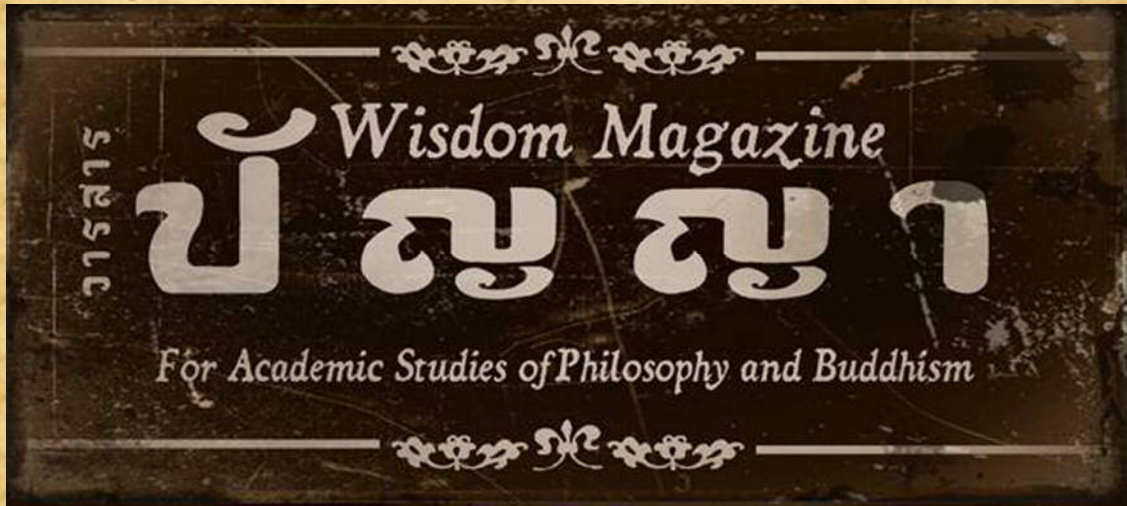
พุทธศาสนาที่จะอยู่รอดได้ในอนาคตจะต้องเป็นศาสนาของราษฎร์ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่มีศูนย์กลาง ไม่ต้องมีกฎหมายหรือกลไกของรัฐมารับรอง เป็นศาสนาที่คนไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นศาสนาในความหมายเดิม แต่เป็นภูมิปัญญาที่แหลมคม มีเหตุผล เขากันได้ดีกับวิทยาศาสตร์ เขากันได้ดีกับการปกครองแบบมหาชนดูแลกันเอง

ไม่มีใครเป็นนายใคร ไม่มีไพร่ ไม่มีเจ้า พระสงฆ์อาจไม่จำเป็นต้องมีมาก มีเท่าที่จำเป็นต้องใช้งานจริง อาจจะไม่สักพันหรือหมื่น พระสงฆ์เหล่านี้เป็นปัญญาชน เรียนหนังสือมาพอสมควร และพยายามเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งในทางโลกและทางธรรม วิทยาศาสตร์ รัฐปรัชญา โดยเฉพาะปรัชญาสังคมและการเมือง มีรสนิยมทางศิลปะไม่เทศน์ แต่ชี้แจงข้อธรรมอย่างนักวิชาการ

เมื่อถึงวันนั้น พระไตรปิฎกก็คงได้รับการศึกษาวิเคราะห์อย่างที่จะเป็นความรู้ เนื้อหาส่วนที่จะเป็นหลักให้แก่ชาวบ้าน (ซึ่งจะประกาศว่าเป็นพุทธหรือไม่ ไม่สำคัญ) ก็คงได้แก่ส่วนที่ตรวจสอบได้ เอามาใช้ได้จริง ลึกในตัวเอง ไม่ต้องอาศัยศรัทธา สมตามที่ตรัสไว้ใน “กาลามสูตร” ความเชื่อที่ไม่อาจตรวจสอบได้ด้วยอายตนะที่เรียกว่าความเชื่อทางอภิปรัชญาที่สวยงาม ส่งเสริมศีลธรรมและจินตนาการ เช่นเรื่องกรรมชาติหน้า นรกสวรรค์ นิพพาน เป็นต้นก็ยังมีครบถ้วน แต่ทั้งผู้สอนและผู้ฟังที่ได้รับการฝึกให้มีวินัยทางความคิด ผ่านทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญา และพระพุทธศาสนาเอง จะทราบว่าเป็นแนวคิดเหล่านี้เนื่องจากตรวจสอบไม่ได้ เราก็ต้องมีท่าทีที่เหมาะสม คือ “ฟังหูไว้หู” สมตามที่ตรัสใน “กาลามสูตร” อีกเช่นกัน ในพระสูตรนั้น ไม่ทรงยืนยันว่าสิ่งเหล่านี้มีหรือไม่ เพราะยืนยันอย่างไรก็ไม่มีใครตรวจสอบได้ จึงทรงให้หลักว่า (๑) จงมั่นใจที่จะเป็นคนดี (๒) หากชาติหน้ามีจริง คนดีก็ต้องไปเกิดดี (๓) หากชาติหน้าไม่มี คนดีก็มีชีวิตที่ดีแล้วในชาตินี้ (๔) ดังนั้น ทำดีไม่มีเสียเปล่า นี่คือพระพุทธพจน์ที่ผมเห็นว่ามีความหมายที่สุด ◉

สมภาร พรหมทา

เมษายน ๒๕๕๕

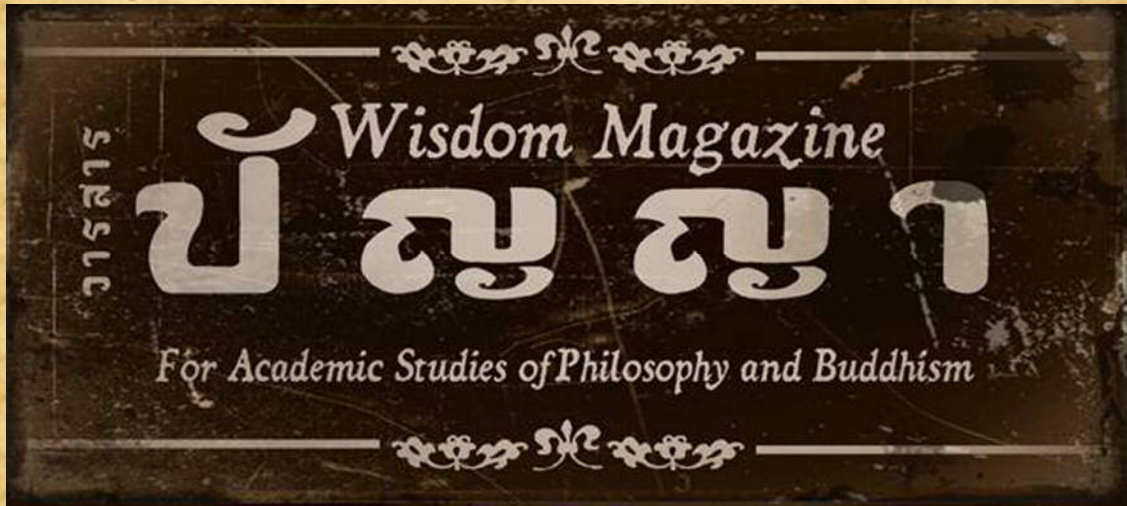

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๘ ❁ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ชราวุสติกถา ทอนจบ : เกินไปสู่หนโค (หน้า 450)

จากบรรณาธิการ

“ยังอยู่ก็มีแสง”

เนื้อหาของวารสาร “ปัญญา” เล่มนี้เต็มแน่น เหลือที่ให้เขียน บทบรรณาธิการเพียงหน้านี้เท่านั้น เลยไม่รู้ว่าจะเขียนอะไร เมื่อไม่มีอะไรเขียนก็ไม่ต้องเขียนครับ ขอทักทายท่านผู้อ่านเพียงว่า ผมยังสบายดี ยังอยู่ดีมีแสง หวังว่าท่านผู้อ่านก็คงเช่นเดียวกัน ขณะที่อ่านวารสารเล่มนี้ ท่านผู้อ่านก็คงเห็นว่าผมมีเพลงชุดใหม่ๆมาให้ฟัง ชุดล่าสุดนั้นเป็นเพลงเชิงทดลอง มีคนถามว่า ผมทำเพลงชนิดที่ฟังแล้วอยากเต้นตามได้ไหม ก็ตอบว่าได้ครับ แต่ไม่รับประกันว่าเป็นเพลงสนุก ที่ว่าเป็นเพลงทดลองก็จริงนี้แหละครับ อยากลองทำเพลงเศร้า แต่มีเสียงกลองเป็นตัวเดินเพลง ลองฟังดูนะครับ ❁

บทความชุด “ชราวุสติกถา”

ตอนจบ

“เดินไปสู่หนใด”

ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 000” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๑-

ผมเขียนบทความชุด “ชราวุสติกถา” ติดต่อกันมาหลายฉบับ แต่ก็ต้องหยุดไประยะหนึ่ง มาบัดนี้ผมคิดว่าสมควรเขียนปิดท้าย บทความชุดนี้ได้แล้ว จึงได้ลงมือเขียน ตามที่ท่านแฟนานูแฟนจะได้ อ่านต่อไปนี้ ขอเตือนความจำนะคร้าว่า บทความชุดนี้ผมเขียนใน

ฐานะเป็นผลของการค้นคว้าเรื่อง “ชราภาพอย่างมีคุณภาพตามแนวพุทธธรรม” ซึ่งผมได้รับทุนอุดหนุนจากรัฐบาล ผ่านทางท่านหัวหน้าโครงการคือท่านอาจารย์โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์ ที่ผ่านมานั้น ผมเขียนในเชิงหลักการพื้นฐานต่างๆที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องความชราภาพของคนเรา ซึ่งหลักการพื้นฐานที่ว่านั้นอย่างหนึ่งที่ผมเห็นว่าสำคัญมากก็คือประเด็นทางชีววิทยา ตามความเห็นของผมไม่ว่าใครจะเป็นผู้ออกแบบเรามา หรือไม่มีคนออกแบบเป็นตัวเป็นตนคนเดียว แต่เป็นเหตุปัจจัยทั้งหลายก็ตามทีเกิด การที่เขาออกแบบมาให้เราต้องแก่ขึ้นตามกาลเวลานั้นนับว่ามีเหตุผลทีเดียว ผมยังนึกไม่ออกว่า เราจะถูกสร้างมาให้ไม่แก่ได้อย่างไร เพราะหากเป็นอย่างนั้นจะมีปัญหาตามมามากมาย สรุปคือที่เราเกิดมาแล้ว ต้องแก่นี้ถูกแล้ว ชอบแล้ว มีเหตุผลที่สุดแล้ว นี่คือมุมมองทางด้านชีววิทยา ซึ่งผมให้ความสำคัญมาก

มีคำถามเก่าแก่ทางปรัชญาอยู่ข้อหนึ่งว่า “มนุษย์นั้นมีเสรีภาพหรือไม่ เพียงใด” พิจารณาจากข้อมูลทางชีววิทยา ดูเหมือนเราจะไม่มีเสรีภาพ เนื่องจากว่าชีวิตเราถูกกำหนดมาให้เดินไปตามช่วงจังหวะที่ธรรมชาติกำหนดไว้ตายตัวแล้ว อาจพอดิ้นรนไม่ไปตามการบงการของเขาก็ได้แคบๆ แต่ที่สุดก็ต้องไป พระพุทธเจ้าั้นทรงเป็นมหาบุรุษยิ่งใหญ่ปานใด ที่สุดก็ไม่อาจเอาชนะการถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางชีววิทยาได้ ทรงแก่ชรา เจ็บป่วย ที่สุดก็ทรงตายเหมือนเราทุกคน เราเข้าใจกันว่าพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์นั้นกำหนดชะตากรรมของชีวิตตนได้เบ็ดเสร็จเด็ดขาด ก็น่าคิดว่า “ชะตากรรม” ที่ว่านั้นจะหมายความว่าอะไรหนอ คงไม่ใช่เรื่องราวภายนอกเกี่ยวกับรูปกายของพระองค์ที่เห็นชัดว่าไม่อาจฝืนกฎเกณฑ์ในทางชีววิทยาได้เลย ดูเหมือนคำอธิบายว่าทรงเอาชนะอะไรได้จะ

เป็นไปในทางที่เราไม่อาจตรวจสอบได้ เช่น จะไม่ทรงมาเกิดอีก
อย่างนี้เป็นต้น ผมนั้นไม่ค่อยสนใจข้อเสนอที่ว่าเราสามารถเอาชนะ
ชะตากรรมของตนได้ เพราะผมไม่คิดว่าการที่เราจะต้องเดินไปตาม
เส้นทางที่ธรรมชาติกำหนดเอาไว้ให้แล้วนี่จะเป็นสิ่งที่แสดงว่าเรา
เป็นทาสของอะไร เรามีเสรีภาพได้เสมอ อย่างน้อย ระหว่างที่ถูก
ความแก่ ความเจ็บ และความตาย ต้อนไปยังจุดหมายปลายทางที่
สั้นยาวไม่เท่ากันของแต่ละคน หากเรารู้จักคิดพอ เราก็อาจถามตัว
เราเองได้ว่า “จะเดินไปสู่หนใด” สำหรับผม นี่เพียงพอแล้วที่จะ
บอกว่าชีวิตมีเสรีภาพ แม้จะไม่สุดขีด แต่ก็มากพอสมควร มาก
พอที่จะทำให้รู้สึกว่าคุณค่า น่ารัก ไม่อยากตาย ถ้าเลี้ยงได้ แต่ถ้า
เลี้ยงไม่ได้ ก็ไม่ต่างกัน

ข้อความข้างต้นที่ผมเอามาตั้งเป็นชื่อบทความภาคจบของบท-
ความชุด “ชราวุธติกา” นี้ผมได้มาจากหนังสือรวมเรื่องสั้นเล่ม
หนึ่งของสุรชัย จันทิมาธรชื่อ “เดินไปสู่หนไหน” ผมเปลี่ยนแค่คำ
สุดท้ายเท่านั้น ผมเองก็ไม่ทราบจะทำไม่ว่างๆ หนังสือเล่มนี้ของ
สุรชัยจึงผ่านแวบเข้ามาในหัวความคิด บางทีสิ่งที่สุรชัยเขียนใน
หนังสือของเขาอาจ “สิง” อยู่ในตัวผมมาช้านานแล้ว และเวลานี้
ก็ยังเป็นอย่างนั้น คิดอย่างนี้ก็ทำให้นึกไปว่า เวลานี้น่าจะมี “ผี”
หลายตัวสิงอยู่ในชีวิตของผม เป็นผีทางความคิด ศิลปะ และอะไร
อีกมาก ในยามปกติ ผีเหล่านี้ก็นอนนิ่งๆอยู่ในนั้น แต่เมื่อใดก็
ตามทีกระแสดความคิด ณ ตอนนั้นกำลังควานหาอะไรสักอย่างเพื่อ
แสดงออกไปยังผู้อื่น เช่นท่านผู้อ่านวารสาร “ปัญญา” หากว่าสิ่งที่
ควานหาเป็นเรื่องความรู้ที่อยู่ในตำรา หรือทฤษฎี อย่างพึ้นๆ ผี
เหล่านี้ก็ไม่ต้องทำอะไร นอนดูผมแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่อง
นั้นๆออกไปอย่างอิสระเสรี แต่ถ้าเมื่อใดก็ตามที่ประเด็นที่จะพูด

หรือเขียนออกไปนั้นซับซ้อน ต้องการการคิดในระดับที่ลึกเกินกว่าที่ทฤษฎีหรือตำราธรรมใดๆจะช่วยให้ บรรดาผีในตัวเราเหล่านี้ก็จะ “ตื่น” ขึ้นมา แล้วมากระซิบบอกเราว่า “ทำไมไม่คิดอย่างนี้หละ” ผีทั้งหลายทั้งปวงที่ว่ามีมากมายในโลก แต่ก่อนนั้นโอกาสที่เราจะมีโอกาสได้คบค้าสมาคมกับผีเหล่านี้ยากกว่าสมัยนี้มาก เพราะวิญญาณของผีเหล่านี้สมัยโน้นเขาจับใส่ “หม้อกักวิญญาณ” อันได้แก่หนังสือที่ทำเป็นเล่มกระดาษเท่านั้น แต่เวลานี้หม้อกักวิญญาณเหล่านี้กลายเป็นหม้อไฟฟ้าหรือดิจิทัลหมดแล้ว วิญญาณทั้งหลายในอดีตจำนวนหลายล้านหรืออาจจะนับพันล้านก็ ล่องลอยไปได้ทั่วทุกสารทิศ แล้วไวด้วย ผีบางตัวผมเรียกมาหาจาก อเมริกาหรือยุโรปเพียงชั่ววินาที เมื่อโลกปัจจุบันเป็นโลกที่ผีเป็นอิสระจากการถูกจองจำ พวกหมอผีที่เคยครองโลกอยู่ก็ค่อยๆ ล่มสลายไป บางท่านอ่านมาถึงตรงนี้อาจพอจะเข้าใจมากขึ้นว่า “ผี” ที่ผมพูดถึงอยู่นี้คืออะไร ที่จริง จะเข้าใจมากขึ้นหากนึกไปถึงสิ่งเดียวกันนี้ที่เสนีย์ เสาวพงศ์เรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า “ปีศาจ” ลองไปอ่าน นิยายเล่มนี้ดูนะครับ

สรุปคือ โลกเวลานี้มีผีจำนวนมากล่องลอยเที่ยวหลอกลอนบรรดาหมอผีทั้งหลายอยู่ เช่น “ผีประชาธิปไตย” “ผีความเสมอภาคในฐานะที่เป็นคนอยู่ได้ห้าพันปีเดียวกัน” เป็นต้น ผมเชื่อว่าเวลานี้เหตุการณ์ทางการเมืองและสังคมในบ้านเราที่กำลังดำเนินไปอย่างน่าศึกษา จับตามอง เป็นพิเศษ ก็มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่าง มากกับการที่ผี ซึ่งเคยถูกสะกดเอาไว้ในอดีตโดยบรรดาหมอผีที่ประสงค์จะมีอำนาจเหนือผู้อื่น ถูกปล่อยออกมาจากหม้อมาก คนที่ปล่อยส่วนใหญ่เป็นฝรั่ง แต่ผีฝรั่งเหล่านี้เช่นตัวหนึ่งที่ชื่อ “John Locke” นั้นผมคิดว่ามีความเป็นสากลอยู่มาก วิญญาณเหล่านี้จึง

ลอยข้ามน้ำข้ามทะเลมากระซิบบกระซาบให้พวกเราที่เป็นคนไทย ซึ่งบางทีไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่เรียนหนังสือมาก แต่รู้จักคิด เช่น ชาวบ้านไม่น้อยทางภาคอีสานที่ผมรู้จักคุ้นเคย ได้รู้จักตั้งคำถามแปลกๆ ใหม่ๆ ซึ่งจำนวนมากเกี่ยวโยงไปหาพวกหมอผีที่เคยสุขสบายไร้คนรบกวนมายาวนานในบ้านเรา

ทำไมผมจึงชวนคุยเรื่องวิญญูณทางความคิดเหล่านี้ ก็เพราะว่าผมคิดว่าชีวิตของคนเรานั้นเมื่อแก่ชราขึ้นแล้วย่อมจะต้องมีทุกข์บางอย่างอันเกี่ยวเนื่องมากับความชรานั้น ความทุกข์ทางกายนั้นผมจะไม่พูดถึง เพราะไม่เกี่ยวกับสิ่งที่ผมกำลังค้นคว้าศึกษาอยู่ เรื่องเช่นนี้ย่อมต้องมีอาจารย์ทางด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพท่านศึกษาอยู่แล้ว ดังนั้นความทุกข์ที่ต้องพ่วงมากับความชราที่เราจะวิเคราะห์ อภิปราย ช่วยกันแสดงความคิดเห็นเพื่อบรรเทาปัญหาต่อไปนี้จะเป็นเรื่องความทุกข์ทางใจ ซึ่งคำว่า “ทุกข์ทางใจ” ในที่นี้ผมขอใช้รวมๆ หมายถึงตั้งแต่ทุกข์ทางใจพื้ๆที่เราเรียกว่ากันว่า “ทุกข์ทางจิตวิทยา” เช่นทะเลาะกับสามีแล้วหาทางออกไม่ได้ ไปจนถึงทุกข์ที่ละเอียดลึกซึ้งมากๆ อย่างที่เรียกกันว่า “ทุกข์ทางจิตวิญญูณ” ตัวอย่างของทุกข์ทางใจที่ละเอียดมากๆ เข้าชั้นทุกข์ทางจิตวิญญูณก็เช่นทุกข์ของหมอผีทั้งหลายในโลกที่บางทีก็เป็นคนดี รักหวังดีกับคนที่ตนปกครองอยู่ แต่ก็รับความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ รับการทำทลายจากดวงวิญญูณที่หลุดลอยออกมาจากหม้อกักวิญญูณไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น ทั้งหมด เราจะพิจารณาว่าไม่มีใครเป็นศัตรูของใคร ไม่มีใครที่จะต้องถูกทำลายล้างหรือเช่นหมา มีเพียงเพื่อนร่วมวัฏสงสารที่กำลังเวียนว่ายอยู่ในห้วงทะเลของความทุกข์ตามแบบฉบับของตน เราไม่ควรอิจฉาใครว่ามีทุกข์แบบนั้นดีกว่าฉันที่มีทุกข์แบบนี้เยอะเลย เพราะทุกชีวิตล้วนแล้วแต่กำลังเป็นทุกข์

เหมือนกัน ผู้ที่ผมเรียกรวมๆว่า “หมอผี” นั้นในทางกายภาพอาจดู
สุขสบายกว่าเรา เช่นไม่ต้องทำอะไรโถนา ไม่ต้องห่วงเรื่องค่าปุ๋ยจะ
แพง และข้าวจะราคาตก แต่ก็มีอยู่มีกิน ไปไหนมีคนกราบไหว้บูชา
แต่ลึกๆในฐานะที่เป็นคนเหมือนกับเรา เขาเหล่านี้ย่อมต้องมีทุกข์
บางแบบที่เราซึ่งเป็นคนตัวเล็กตัวน้อยไม่มี ว่าไปแล้ว ธรรมชาตินั้น
ยุติธรรมเสมอ เวลาที่ใคร “ได้” มากกว่าคนอื่นในเรื่องหนึ่ง ก็
จะ “เสีย” มากกว่าคนอื่นในอีกเรื่อง หมอผีนั้นอาจได้ในทางสุขสบาย
แต่ก็อาจเสียในอีกทาง พวกเราที่เป็นคนตัวเล็กๆ อาจเสียตรงที่
ต้องตรากตรำทำงานทั้งวัน แต่ลำบากกว่าจะได้มาแสนยากเข็ญ แต่
เมื่อกลับบ้าน ล้อมวงกินข้าวแลงกันในระหว่างครอบครัวแล้ว เราก็กิน
นอนหลับอย่างสนิทในเรือนหลังน้อยของเรา อย่างหลังนี้คือสิ่งที่
เราได้ ซึ่งบางทีพวกหมอผีทั้งหลายอาจไม่ได้ การนอนหลับได้เต็ม
ตาเพื่อตื่นมาดูโลกอีกครั้งในตอนเช้าตรู่ ได้เห็นแสงเงินแสงทองจับ
ขอบฟ้า เห็นนกกาบินออกหากิน ว่าไปแล้วนี่คือสิ่งที่มีราคาอัน
ประเมินไม่ได้ คนเรานั้นหากมีเงินมีทองเต็มห้องหอแบบที่เรียกว่าปุ
นอนได้ การนอนบนกองเงินกองทองแต่นอนไม่หลับจะมีความ
หมายอะไร คิดไปคิดมาก็ตลกดีชีวิตนี้ อุทิศส่างไปสั่งเขาทำเตียง
ทองคำ ราคาหลายร้อยล้าน พุกหมอนผ้าห่มก็ล้วนของอย่างเลิศหรู
เครื่องปรับอากาศก็อย่างแพงลิ่ว เดินเจียบสนิท และเย็นอย่าง
เดียวกับบนยอดเขาหิมาลัยที่เชื่อว่าพระเจ้าสถิตอยู่ ทุกอย่างดีหมด
เลิศหมด เสียอย่างเดียวเท่านั้นที่คนนอนนอนไม่หลับ ก็น่าคิดว่า
อะไรสำคัญกว่ากันระหว่าง “สภาพสำหรับใช้นอน” กับ “การนอน
หลับอย่างเป็นสุข” ผมเห็นรูปที่ Vincent van Gogh วาดเป็นรูป
ชวานอนพักเที่ยงแล้วรู้สึกว้าคำตอบสำหรับคำถามข้างต้นชัดเจน
ในตัวแล้ว กายที่เอนอยู่บนกองฟาง ทว่าหลับสนิท บอกเราได้ดีว่า

จะนอนบนอะไรไม่สำคัญเลย ขอให้นอนหลับ การที่คนจะนอนหลับหรือไม่หลับส่วนหนึ่งอาจเป็นเรื่องทางกายภาพ ซึ่งเราจะไม่พูดถึงในที่นี้ แต่การนอนไม่หลับในคนประเภทที่ผมเรียกว่าหมอผีนั้น น่าจะไม่เกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้เลย เพราะเขาย่อมมีหมอดีคอยดูแลอยู่แล้ว ดังนั้นการนอนไม่หลับของเขาต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องทางใจ ซึ่งเราจะพิจารณากันให้ละเอียดในบทความนี้

สำหรับผม เมตตาธรรมที่พระพุทธศาสนาสอนนั้นใช้กับเพื่อน สรรพสัตว์ของเราไม่มียกเว้น ดังนั้นเมื่อต้องกล่าวถึงเพื่อนมนุษย์ของเราส่วนหนึ่งที่ชีวิตเดินมาในเส้นทางพิเศษไม่เหมือนเรา เนื่องจากเกิดในตระกูลหมอผี เราก็ต้องนับพวกเขาว่ารวมอยู่ในเพื่อนร่วมสังสารวัฏของเราด้วย เมื่อรวมแล้ว ประดาความปรารถนาดีหวังดี ที่เรามีให้ใครก็ต้องมีให้เขาอย่างเท่าเทียมกัน ผมอยากเรียนท่านผู้อ่านว่า บางครั้งการวิเคราะห์สังคมที่กระทำโดยผมอาจชวนให้เขาใจว่าผมรู้สึกว่ามีคนบางประเภทที่เราไม่ควรนับว่าเป็นมิตร อันนี้ต้องเรียนว่าสิ่งนี้ไม่เคยมีอยู่ในใจของผมเลย การวิเคราะห์ปัญหาเพื่อแก้ปัญหาสังคมนั้นจะล้มเหลวหากเราแยกมิตรแยกศัตรูอย่างถาวรและอย่างเป็นขาวดำ ตรงกันข้าม การวิเคราะห์อย่างพยายามเข้าใจว่า ความแตกต่างของสรรพชีวิตในสังคมนั้นมาจากการที่เรามีโอกาสเกิดมาไม่เหมือนกัน หากคิดอย่างนี้การที่ใครเป็นหมอผี ส่วนใครเป็นคนที่ถูกหมอผีปกครอง ก็นับว่าเป็นเรื่องอยู่พ้นการเลือก หากคิดโดยเอายุคสมัยของระบอบหมอผีเป็นตัววัด แต่ ณ เวลานี้ ระบอบการเมืองการปกครองของโลกเป็นระบอบที่ไม่ยอมให้ใครเกิดมาเป็นอะไรเหนือคนอื่นอีกแล้ว เกิดมาต่างได้ แต่ในทางการเมืองและสังคม ความต่างนั้นไม่มีความหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้การพูดจากันเพื่อให้เราอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขทุกฝ่ายก็ต้อง

พูดด้วยภาษาและกฏกติกาแบบใหม่ จะใช้ภาษาและกฏกติกาอย่าง
สมัยระบอบหมอผีไม่ได้ ซึ่งคนที่อยู่ในระบอบเดิมก็ต้องช่วยพวก
เราในแง่มาร่วมกันทำความเข้าใจด้วย อย่างนี้แล้วเราก็จะมีเมตตา
ต่อกันได้จริง ช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาอันเป็นปัญหาสากลของทุกคน
ไม่ว่าจะเป็นไผ่ มาจากตระกูลหมอผีหรือไม่ก็ตาม ได้จริง ที่สุดก็
ไม่ใช่เพื่ออะไร แต่เพื่อช่วยกันแก้ทุกข์ของกันและกัน หากทุกข์นั้น
แลกกันแก้ได้ นี่คือความมั่งงามของสังคมตามความคิดของผม เกิด
มาต่างกันไม่สำคัญ สำคัญที่จะอยู่กับความต่างอย่างมิตรได้อย่างไร
ต่างหาก ภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนานั้นอย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าเป็น
ประโยชน์มากก็คือภูมิปัญญาที่ทำให้เราที่เกิดมาต่างกันเป็นสหาย
กันได้ มีสุขด้วยกันได้ และรู้ว่าอีกฝ่ายก็มีทุกข์ไม่แพ้เรา

ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๒-

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องความแก่ชราในฐานะปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เกาะอยู่กับชีวิตของสรรพสัตว์นั้นอาจทำได้หลายวิธี เช่นพิจารณาตัวปรากฏการณ์นั้นๆ โดดๆ ออกมาโดยไม่ต้องสัมพันธ์กับเรื่องอื่นๆ เราอาจทำความเข้าใจเรื่องความชราภาพแบบนี้ได้ และผมคิดว่าศาสตร์บางแขนงเช่นแพทยศาสตร์ก็น่าจะศึกษาความแก่ชราแบบนี้ คือไปดูว่าความแก่เฒ่าของคนเรานั้นเกิดอย่างไร และจะหาทางเยียวยาหรือชะลอเช่นใด ซึ่งกระบวนการทั้งหมดเป็นการพิจารณาจากมุมมองของปัจเจกชนเป็นหลัก พุดง่ายๆคือ เราอาจศึกษาความแก่เฒ่าของคนเป็นหลายๆ หรือใช้คนบางคนเป็นตัวอย่างศึกษา เพื่อให้เข้าใจว่าระบบทางชีวภาพที่ทำให้คนเราแก่เฒ่ามันเดินไปของมันอย่างนั้นนะ ทุกคนเป็นเหมือนกันหมด หากพบวิธีชะลอรั้งความแก่เฒ่าในตัวอย่างศึกษาบางคน ก็แปลว่าผลการศึกษานั้นก็ย่อมจะใช้กับคนอื่นได้ การทำงานแบบนี้แม้ว่าสุดท้ายจะส่งผลให้คนจำนวนมากได้รับอานิสงส์เฉกเช่นกัน แต่ผมก็ถือว่าเป็นการศึกษาความชราภาพจากมุมมองแบบหนึ่งๆ ที่เรียกว่า “มุมมองแบบปัจเจกบุคคล” ที่อาจเรียกเป็นภาษาฝรั่งว่า “Individual Approach” สำหรับท่านที่เห็นคำฝรั่งแล้วเข้าใจมากขึ้น

คำสอนเกี่ยวกับทุกข์ในพระพุทธศาสนาซึ่งมีเนื้อหาส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับความแก่ชรานั้นยังเป็นปัญหาอยู่ว่าจะพิจารณาว่าเป็นคำสอนในแนวปัจเจกบุคคลนี้หรือไม่ ไม่ว่าคำตอบจะเป็นอย่างไร แต่เท่าที่เป็นมา ดูเหมือนพระท่านจะสอนอย่างนั้น คือสอนว่า “โยมแต่ละคนไม่มีใครไม่แก่ อาตมาเองก็จะแก่ เมื่อแก่แล้วก็ย่อมมีทุกข์อย่างคนแก่ เช่นหูดตาฝ้าฟาง หลงๆ ลืมๆ กินแล้วก็บ่นว่าไม่มีใครหาข้าวให้กูกินเลย เลวแท้ๆ ลูกหลานพวกนี้ อย่างนี้เป็นต้น”

ผมรับว่าคำสอนเกี่ยวกับความแก่ชราในพระพุทธศาสนานั้นเข้าใจอย่างนี้ก็ได้อ คือเป็นเรื่องของใครของมัน แต่ผมคิดว่าเราสามารถเข้าใจเรื่องความแก่ได้มากกว่านั้น คือไม่ใช่เพียงเรื่องของใครของมันเท่านั้น แต่สามารถยกสู่ระดับการเป็น “เรื่องของเรา” ได้ เมื่อใดที่ยกมาเป็นเรื่องของ “พวกเรา” ก็จะมีปมประเด็นใหม่ๆ ให้คิด ซึ่งปมประเด็นเหล่านี้อาจไม่ปรากฏหากเราคิดเรื่องความแก่ว่าเป็นเรื่อง “ตัวใครก็ตัวมัน”

ผมเห็นจะต้องยกตัวอย่างอะไรสักหน่อยเพื่อให้ท่านผู้อ่านเข้าใจสิ่งที่ผมกำลังคิดอยู่เกี่ยวกับเรื่องความแก่แบบที่สองนี้ ขออนุญาตเอาเรื่องใกล้ตัวผมที่สุดเป็นตัวอย่าง เรื่องการทำวารสาร “ปัญญา” นี้แหละครับ หลายท่านที่เข้ามาอ่านและได้พบตัวจริงของผมท่านพูดว่าท่านค่อนข้างแปลกใจที่เข้ามาอ่านตอนแรกแล้วพบว่าทุกอย่างในนี้เป็นของฟรีหมด และเป็นของฟรีที่ดูแล้วคนทำพยายามทำให้ดี ท่านว่า “สิ่งที่อาจารย์ทำยืนยันได้ว่าที่คนพูดกันว่าไม่มีของฟรีที่ดีไม่จริง” เรื่องสิ่งที่ผมทำดีหรือไม่อันนี้ผมไม่ทราบ ทราบเพียงว่าตอนทำตั้งใจทำมากและทำอย่างสุดฝีมือ ตอนนั้นผมพยายามหาวิธีที่จะทำให้เพลงที่อัดออกมามีระบบเสียงที่ใกล้เคียงหรือเป็นอย่างเดียวกับระบบเสียงในหนังเวลาที่เราดู “DVD” หรือ “BLU-RAY” แต่ก็ยังหาซอฟต์แวร์ฟรีอย่างที่ตั้งใจไม่ได้ มีแต่ของทำขายที่แพงมาก ผมไม่มีเงินซื้อ ส่วนหนังสือนั้นผมตั้งใจตั้งแต่การเลือกฟอนต์เป็นต้นมา จากนั้นก็มาที่เรื่องการจัดรูปเล่ม ซึ่งทั้งหมดก็มาจากการค่อยๆ ศึกษา หาความรู้เอง ตามประกาศนียบัตรที่เพิ่งจบคอมพิวเตอร์ได้ไม่นาน โชคดีที่การทำหนังสือผมใช้เพียงซอฟต์แวร์ฟรีที่หาได้จากอินเทอร์เน็ตก็เพียงพอ แต่เวลานี้ก็พยายามศึกษาหาแนวทางที่จะทำหนังสือ เพลง และอะไรต่อมิอะไรที่จะทำได้ ให้มีคุณภาพดีขึ้น

เรื่อยๆ ไม่หยุดนิ่ง ทราบไหมครับว่า เวลาว่างผมชอบท่องอินเตอร์เน็ตแล้วค้นหาฟอนต์สวยๆ มาสะสมเอาไว้ ตอนนี้ก็ยังไม่ละความพยายามที่จะหาซอฟต์แวร์ที่จะมาทำเพลงให้มีคุณภาพดีขึ้นอยู่ งานทั้งหมดนี้เป็นงานอดิเรกครับ เพราะผมมีงานจริงที่ต้องทำคือสอนหนังสือ การทำงานอดิเรกนั้นนอกจากจะมาจากความรู้สึกว่าเป็นสุขที่ได้ทำ ก็ย่อมต้องมาจากความเชื่อบางอย่าง สรุปคือ ที่ผมทำวารสาร “ปัญญา” อยู่นี้ เพราะมีความเชื่อบางอย่างที่มั่นใจว่าน่าจะเป็นความเชื่อที่ดี มีเหตุผล

ความเชื่ออย่างแรกเลยที่คำจูงการทำวารสาร “ปัญญา” คือ “คนเราไม่ควรคิดเรื่องทำมาหากินนัก เพราะคิดอย่างนั้นจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง” ตอนที่ผมออกมาจากการเป็นบรรณาธิการวารสาร “พุทธศาสนศึกษา” ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผมไม่ได้คิดอะไรมาก คิดเพียงว่าจะมาทำวารสารออนไลน์เนื้อหาใกล้เคียงกับที่เคยทำ อาจเพิ่มส่วนที่เป็นปรัชญากับศิลปะเข้ามาด้วยเท่านั้น ตอนนั้นผมไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่าผมเล่นดนตรีได้ การทำวารสารว่าไปแล้วได้ช่วยเปิดโอกาสใหม่ๆ ให้ผม อย่างหนึ่งก็คือทำให้ผมรู้ว่าผมทำดนตรีได้ ดีไม่ดีเป็นเรื่องหนึ่ง แต่รู้ว่าทำได้ ในอนาคตผมก็ยังไม่รู้ว่าผมจะทำอะไรได้อีก รู้เพียงว่า หากคิดแต่เรื่องจะเขียนหนังสือขาย หวงงานหวงลิขสิทธิ์ โอกาสเช่นนี้ก็ไม่มี หรือมีบ้างก็คงไม่มากมายขนาดนี้

ความคิดเรื่องการทำมาหากินนั้นโดยตัวมันเองไม่ใช่สิ่งเลวร้าย เพราะนี่ย่อมเป็นไปตามสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดที่มีอยู่ในสิ่งมีชีวิตทุกอย่าง แม้ต้นไม้ที่ไม่ได้แสดงให้เห็นว่ามันคิดได้ชัดเจนเหมือนคนหรือสัตว์ แต่ต้นไม้ก็พยายามเต็มที่ในการที่จะเอาตัวรอด จะอย่างไรก็ตาม คนเรานั้นเมื่อชีวิต “นิ่ง” พอสมควรแล้ว

ในแง่ที่มีอะไรเป็นหลักประกันว่าจะไม่อดตาย อย่างน้อยก็ในช่วงเวลาหนึ่ง เพราะมีอาชีพแล้ว เราก็ไม่ควรอนุญาตให้สัญชาติญาณในเรื่องการทำมาหากินอยู่เหนือชีวิตเรามากนัก เพราะหากเป็นอย่างนั้นชีวิตเราก็จะ “แคบ” ไปมาก คือมีอยู่มิติเดียวหรือด้านเดียวเท่านั้น อันได้แก่ด้านที่พยายามหาอะไรมาใส่ลงในท้องไม่ต่างจากนกกาหรือเป็ดไก่ ชีวิตมนุษย์มีอะไรให้ทำมากกว่านั้น เพราะเหตุนี้แหละครับ ในทางปรัชญาและศาสนาเราจึงรับว่าชีวิตมนุษย์เป็นอิสระ กว้างขวาง ไปได้ไกล กว่าชีวิตของสัตว์อย่างอื่น เมื่อชีวิตเราเปิดช่องเอาไว้กว้างอย่างนั้นแล้ว แต่เราเองกลับไม่ใช่ ก็ต้องนับว่าน่าเสียดาย

คนจำนวนมากในโลก ว่าไปแล้วก็คงเป็นคนฉลาด เพราะหาเงินเก่ง กลายเป็นมหาเศรษฐีของโลก คนไทยเราบางคนก็เป็นคนจำพวกนี้ แต่ความฉลาดที่ว่านั้นในบางแง่ก็น่าถามว่าฉลาดจริงหรือ ผมเคยเขียนไว้ก่อนหน้านี้ว่า คนบางคนหาเงินไว้มาก ขนาดใช้วันละล้านอย่างทิ้งๆขว้างๆ ใช้ไปจนตายก็ไม่หมด ทำไมเขาไม่ถามตัวเขาเองบ้างว่า “หาไปทำไมเงินน่ะ” เขาคงมีคำตอบที่ไม่เหมือนเราสำหรับผม เงินมีไว้ใช้ พูดยตามภาษาปรัชญาก็คือเงินเป็น “เครื่องมือประกอบการมีชีวิต” ไม่ใช่ “ตัวชีวิต” (คือเงินเป็น “means” ไม่ใช่ “end” ของชีวิต—ว่าอย่างนั้นเถิดครับ) เหตุผลง่ายๆสำหรับบอกว่าเงินเป็นอะไรระหว่างสองอย่างนี้ก็คือ ถ้าเป็นเพียงเครื่องมือมันก็จะเหมือนเครื่องมืออื่น คือตายแล้วเอาไปด้วยไม่ได้ ร่างกายนั้นว่าไปแล้วน่าจะเป็นตัวของเรามากกว่าเงิน แต่พระพุทธองค์ก็ตรัสว่ามันเป็นแค่เครื่องมือเท่านั้นนะ ใช้มันให้เป็น บางคนเอากายไปทำบุญ ตายแล้ว ตัวเขาแท้ๆก็เอาบุญนั้นตามไปด้วย ส่วนคนที่ทำบาปก็เอาบาปตามไปด้วย แต่ร่างกายที่ใช้ทำบาปทำบุญเอาไปด้วย

ความอยากได้นั้นก็ถูกข่มมาเป็นคราวๆเมื่อคิดไปในอีกทางหนึ่ง ทราบไหมครับว่าบางวันมีคนโทรศัพท์ไปหาผมที่ทำงาน ท่านเหล่านี้เป็นคนมีเงิน อยากเขียนหนังสือเล่าประวัติและการต่อสู้ของตน ซึ่งเป็นเจตนาที่ดี แต่ท่านว่าท่านเขียนเองไม่ดี อยากให้ผมช่วยเรียบเรียงให้ การวานคนอื่นเขียนหนังสือเล่าชีวิตตนนี้เมืองนอกเขาทำกันเป็นปกติ ไม่ถือว่าเป็นเรื่องเสียหาย นักเขียนเหล่านี้เราเรียกกันว่า “ghost writers” ซึ่งบางคนเป็นนักเขียนมีชื่อ แต่เวลาเขียนเรื่องแบบนี้ ก็จะไม่บอกชื่อ โดยหนังสือจะบอกว่าเจ้าของชีวิตเป็นคนเขียนเอง ผมก็เรียนท่านที่ทาบทามมาว่าผมคงรับเขียนให้ไม่ได้ เพราะผมจะเขียนอะไรผมต้องเชื่อถึงนั้น ท่านเหล่านี้ก็ผิดหวังไป บางท่านก่อนวางสาย ท่านถามผมว่า “อาจารย์จะไม่ลองฟังจำนวนเงินค่าเขียนบ้างหรือครับ” ผมก็เรียนท่านไปว่า “ไม่ละครับ ไม่ทราบนะดีแล้ว เดี่ยวทราบผมอาจเปลี่ยนใจก็ได้” แล้วเราก็หัวเราะก่อนจากกันไปด้วยดี

ที่ผมปฏิเสธไปอย่างนั้นโปรดอย่าได้เข้าใจว่าเป็นความเก่งกาจเข้มแข็งอะไรนะครับ ลึกๆก็อยากได้เงิน แต่ตื้นๆขึ้นมาหน่อยก็เป็นคนที่ถ้าไม่ “รู้สึก” แล้วทำอะไรให้ใครไม่ได้ ท่านอาจารย์สมฤดี วิศทเวทย์ (ขออนุญาตเอ่ยนาม เพราะรู้สึกเป็นหนี้ค้ำท่านอยู่) ท่านทำงานอยู่ห้องข้างๆห้องผม ตอนนี่ท่านเกษียณราชการไปแล้ว สมัยก่อนโน้นท่านมาเมียงมองที่ห้องผม (ที่ผมแขวนรูปเขียนของตัวเองเอาไว้สองสามรูป เป็นรูปทิวทัศน์ เขียนด้วยดินสอสี) แล้วก็พูดเปรยๆว่า “ทำยังไงน้ำจะมีรูปแบบนี้แขวนในห้องเราบ้าง” ผมก็รับปากท่านไปว่าจะเขียนให้ จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้เขียน จนท่านเกษียณไปแล้ว ก็ขอสารภาพกับท่านอาจารย์ว่า ที่เป็นอย่างนั้นเพราะรอให้มันรู้สึกอยากเขียน แต่ก็ไม่รู้สึก เลยผ่านมาอย่างนี้ เอา

เป็นว่ารูปใหม่ๆที่ผมเขียนลงวารสาร “ปัญญา” นี้ (หลายรูปผมเขียนสดๆไปพร้อมๆกับเขียนบทความ คือเขียนบทความไป พอถึงที่ที่คิดว่าควรมีรูปก็เปิดโปรแกรม “Photoshop” เป็นหน้าเปล่าๆ แล้ววาดมันตรงนั้นเลย แล้วเอามาใส่) ผมฝากไปขอขมาท่านอาจารย์ด้วย ที่จริงท่านก็เข้าใจผม ท่านพูดว่า “แต่ก็ไม่หวังว่าเธอจะเขียนให้ห rokokนะ พ่อศิลปิน”

ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๓-

รูปข้างต้นนี้ผมก็เพิ่งวาดเมื่อสักครู่นี้เอง ขอกลับมาที่เรื่องที่เล่าค้างอยู่ คือเรื่องที่ว่าผมคิดอย่างไรจึงทำวารสาร “ปัญญา” อย่างที่เห็นอยู่นี้ ซึ่งผมได้เรียนไปว่าความคิดแรกที่สนับสนุนอยู่เบื้องหลังคือความคิดที่ว่า “คนเราไม่ควรคิดเรื่องหาเงินหาทองนั้ก”

ตอนแรกผมคิดว่าจะเล่าเรื่องที่ผมคิดให้จบก่อน จึงจะวกมาว่าเรื่องทีกล่าวนั้นผมเอามาโยงกับเรื่องการแก่ขึ้นอย่างไร แต่เปลี่ยนใจ คิดว่าแทรกลงตอนนี้เลยจะดีกว่า คืออย่างนี้ครับ คนที่ทำมาหากินอยู่ทุกวันนี้ หากไม่คิดว่าขณะที่ทำมาหากินอยู่นี้ตนเองกำลังค่อยๆ คืบคลานเข้าหา “ความแก่” และ “ความตาย” ก็อาจไม่คิดอะไร นอกจากมันในอารมณ์กับการหาเงินอย่างเดียว ยิ่งหาได้มากก็ยิ่งรู้สึกมัน สนุก แต่ถ้าคิด อะไรก็คงเปลี่ยนไปมาก อย่างน้อยที่สุดความมันในอารมณ์ทีกล่าวก็คงลดลงไปมาก มันจะมันได้อย่างไรครับ เมื่อรู้ว่าอายุที่หาๆ วั้นนั้นเอาเข้าจริงก็ไม่เกี่ยวหรือไม่ช่วยให้สิ่งที่เรากำลังจะก้าวไปหามันหายไป หรือลดความน่ากลัวลงเลย

บางคนชอบพูดว่า “ที่หาเงินไว้มากๆ ก็เพื่อแก่แล้วจะมีเงินไว้รักษาตัว” คำพูดนี้ในแง่หนึ่งก็มีเหตุผล ถ้าทำงานไปจนถึงช่วงเวลาหนึ่งที่รู้สึกว่สมควรหยุดแล้วก็หยุด แต่คนที่พูดอย่างนี้ผมก็เห็นหาเงินงกๆ อยู่อย่างนั้น แก่แล้วก็ยังไม่หยุด โดยไม่ทราบว่ ในความเป็นจริงการไม่ยอมหยุดนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่จะเร่งให้ตัวเองแก่ไวและตายไว หลายปีก่อน ผมไปฟังคุณหมอต่านหนึ่งท่านพูดทีคณะผม ท่านพูดเรื่องคนสมัยนี้หาเงินมากเพราะคิดว่มีเงินแล้วจะช่วยให้มีหลักประกันทางสุขภาพดีกว่าคนจน คุณหมอต่านเขียนบทกวีสั้นๆ มาอ่านให้พวกเราฟัง เนื้อหาเป็นทำนองนี้ครับ

ฉันหาเงินทุกวัน

หาไม่ยอมหยุด

แก่แล้วก็ไม่อาจหยุดหาเงิน

ฉันหาเงินทำไม

ก็เพื่อเอามาเยียวยารักษาสุขภาพ

ที่เสื่อมโทรมลง

เนื่องจากการโหมทำงานหาเงิน

บทกวีข้างต้นนี้ คุณหมอท่านเขียน เพื่อแสดงให้เห็นความ “ตลก” ของชีวิตคน ว่าไปแล้วที่กล่าวมานี้ก็เป็นเรื่องตลกจริงๆ แต่เป็นตลกที่เจ็บปวด คนจำนวนมากในโลกกำลังใช้ชีวิตเป็นตัวตลกแบบนี้ คือหาเงินตัวเป็นเกลียว โดยอ้างว่า เพื่อเป็นหลักประกันว่าเจ็บป่วยแก่เฒ่าจะมีเงินรักษา โดยไม่ได้จุกใจคิดว่า ได้มา ๑ ล้าน หักลบออกจากสุขภาพที่เสียไปเพราะทุ่มหาเงินนั้นแล้ว ก็เท่ากับไม่ได้อะไร เหมือนคนวิ่งอยู่บนถนน เราถามว่า “วิ่งจะไปไหนครับ” เขาก็ตอบว่า “ไม่ได้ไปไหนหรอกครับ รับจ้างเขาวิ่ง” พอเราถามว่า “เหอ รับจ้างเอาเงินไปทำอะไร” เจ้าตัวก็บอกว่า “เอาไปซื้อ ‘คาราวาแดง’ ดื่มแก้เหนื่อยจากการวิ่ง” สรุปคือคนนี้วิ่งเหนื่อยเปล่า คำถามมีว่า “แล้วทำไมต้องวิ่ง อยู่เฉยๆไม่ดีกว่าเหอ”

บางท่านอาจมีคำถามว่า “คนบางคนไม่หาเงิน แต่ก็เป็นคนบ้างาน อย่างนี้จะถือว่าเป็นพวกเดียวกันไหม” เรื่องนี้่่น่าคิด นักวิทยาศาสตร์บางคนเช่นไอน์สไตน์ก็มีคนเขียนถึงทำนองว่าเป็นคนบ้างาน จนจำเบอร์โทรศัพท์บ้านของตัวเองก็ไม่ได้ หากที่เขียนมานี้จริง ก็ตอบได้ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า ความบ้างานก็ไม่ต่างจากบ้าเงิน เพราะทั้งงานและเงินในสองกรณีนี้กลายมาเป็นตัวชีวิตเสียเอง ไม่ใช่อุปกรณ์สำหรับการใช้ชีวิต ว่ากันตามจริง นักวิทยาศาสตร์ ศิลปิน หรือนักปรัชญาจำนวนไม่น้อยในโลกก็ทำตัวเป็นคนบ้างาน อย่างนั้น ถ้าคิดในทางที่ว่างานของเขาอาจทำลายชีวิตส่วนตัวของเขา อย่างน้อยก็ในทางสุขภาพ แต่สังคมก็ได้ประโยชน์ เราก็อาจรับความบ้างานของคนเหล่านี้ได้ แต่คนที่หาเงินมากๆนั้นในแง่หนึ่ง หากการหาเงินของเขาเป็นการสร้างงานอันก่อให้เกิดจากการจ้าง

งาน เราก็อาจกล่าวได้ว่าที่เขาบ้าเงินก็เป็นประโยชน์แก่สังคม สรุปคือ หากคิดจากกรอบทางสายกลางของพระพุทธศาสนา ความ “บ้า” ไม่ว่าจะในทางหาเงินหรือทำงานก็เป็นคติแบบสุดโต่งด้วยกันทั้งคู่ ความสุดโต่งในที่นี้ก็มีวิธีวัดไม่ยาก ปกติชีวิตที่ สุดโต่งก็คือชีวิตที่ได้ยกเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งสมควรเป็นเพียง “ส่วนหนึ่ง” ของชีวิตให้มาเป็น “ทั้งหมด” ของชีวิต คนเลื้อยเหลืองและแดงจำนวนไม่น้อยอาจมีชีวิตที่ สุดโต่งได้ หากได้เอาเรื่องการเมืองมาเป็นทั้งหมดของชีวิต จนลืมไปว่านอกจากเรื่อง ‘เอา’ หรือ ‘ไม่เอา’ ‘เจ้า’ และ ‘ทักษิณ’ ยังมีเรื่องอื่นๆอีกมากในชีวิตนี้ที่สำคัญไม่แพ้กัน ชีวิตควรกระจายให้กับเรื่องต่างๆอย่างเหมาะสม ดังนั้นระหว่างนักทำเงินที่ทำงานงกๆทั้งวันเพื่อหาเงินกับนักวิทยาศาสตร์ที่คิดแต่เรื่องงานจนลืมอาบน้ำตัวเอง (ไม่ต้องพูดเรื่องอาบน้ำให้หมาที่บ้าน) พระพุทธศาสนาก็มองว่าไม่ต่างกัน คือใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง ไม่พอเหมาะพองาม

หลักเกณฑ์เรื่องการใช้ชีวิตที่พอเหมาะพองามของแต่ละระบบความคิดอาจไม่เหมือนกัน สำหรับพระพุทธเจ้า ทรงเห็นว่าชีวิตนั้นประกอบด้วยรายละเอียดมากมาย ที่จระไนอย่างไรก็อาจไม่หมด แต่พูดได้อย่างรวมๆว่า ตัวชีวิตนี้เป็นสิ่งมีค่า คำว่า “ตัวชีวิต” นี้สำคัญมากนะคร้าบ ศาสนาอื่นเช่นศาสนาฮินดูเขานิยามตัวชีวิตว่าได้แก่อาตมันที่อยู่ในตัวเรา พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงนิยามอย่างนั้น เพราะทรงเห็นว่าตัวชีวิตของคนมันเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเงื่อนไขปัจจัย แต่โดยรวมก็ทรงรับว่ามีสิ่งนี้ ซึ่งไม่ใช่ร่างกาย เอาเป็นว่าวิธีที่จะทราบว่าคุณชีวิตอันเป็นตัวเราและเป็นสิ่งมีค่าตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรก็ใช้หลักกว้างๆว่า อะไรก็ตามแต่ที่ตกอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลง เราเข้าไปยุ่งเกี่ยวแทรกแซงไม่ได้

กำหนดทิศทางให้ไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวตนของเรา ร่างกายของเราก็ไม่ใช่ตัวตนของเรา หากจะมีอะไรเป็นตัวตนของเราที่พอสังเกตได้ ผมขอเสนอว่าสิ่งนั้นคือ “ความคิดอ่าน” ที่ดีงาม ที่ทำให้เราไม่ตกเป็นทาสของเงินทองลาภยศ นั้นแหละครับตัวตนแท้ๆของเรา ที่ผมมั่นใจว่ามีอยู่ในมนุษย์ทุกรูปทุกนาม แต่ตัวตนของแต่ละคนอาจอ่อนแอเข้มแข็งได้ไม่เท่ากัน ตามเหตุปัจจัย คนเมืองที่สุขสบายอาจดูหมิ่นคนบ้านนอกที่ขายเสียงว่าไม่มีศักดิ์ศรี นี่ก็เป็นตัวอย่างของตัวตนที่อยู่ในสภาพที่ต่างกัน ตัวตนของคนเมืองผู้มีอาชีพที่แน่นอน มีรายได้ที่แน่นอน เพราะอยู่ในถิ่นฐานที่รัฐดูแล ก็ย่อมจะมีพลังเข้มแข็งมากกว่าตัวตนของคนบ้านนอก ที่ต้องปากกัดตีนถีบอยู่ตามลำพัง น้ำท่วมบ้านหรือไร่นาก็ไม่มีปากเสียงจะโวยวายเหมือนพวกในเมือง ตัวตนของคนที่ถูกสภาพแวดล้อมบีบเสียดจนอ่อนเปลี้ยเช่นนี้จะหาความเข้มแข็งได้จากที่ไหนกันล่ะครับ เมื่อนักการเมืองยื่นเงินร้อยเงินพันให้ก็ต้องเอา เป็นผมหากไปเกิดอยู่อย่างนั้นก็ต้องเอา(ว่าตามจริงพี่น้องผมในหมู่บ้านเขาก็เอากันทั้งนั้นแหละ) เรามีตัวตนไม่เหมือนกันในเรื่องความเข้มแข็ง แต่ตัวตนเหล่านี้พระพุทธเจ้าทรงเชื่อว่า “สามารถ” จะเข้มแข็งได้เท่ากันทุกรูปทุกนาม หากได้รับการส่งเสริมเท่าเทียมกัน

เรื่องตัวตนแท้ๆของคนเราตามทัศนะพุทธศาสนานั้นคนจำนวนมากรู้สึกว่ายากกว่าตัวตนแบบที่สอนกันว่าเป็น “อัตตา” หรือ “วิญญูณ” ที่มีคำอธิบายลักษณะแน่นอนกว่า แต่ผมคิดว่าความชัดเจนของตัวตนแบบฮินดูหรือคริสต์นั้นก็เป็นเรื่องของคำบรรยายเท่านั้นแหละ ในแง่ของข้อมูลที่ปรากฏแก่อายตนะ ตัวตนแบบพุทธสังเกตเห็นจริงได้มากกว่า คนเรานั้นชีวิตเดินมาตามเส้นทางความความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา บางคนเปลี่ยน

ในทางที่ดีขึ้น แต่บางคนก็สลับไปมาระหว่างดีกับเลว คนเคยบวชบางคนสึกออกมาแล้วชีวิตก็ตกต่ำลง ไม่เหมือนสมัยเป็นพระ แต่พอผ่านชีวิตที่บีบคั้นนั้นไปแล้วก็กลับมาเข้มแข็งได้อีกเหมือนสมัยบวช นี้อธิบายได้ดีตามทฤษฎีตัวตนแบบพุทธที่กล่าวว่า ตัวตนของคนเราแม้จะเป็นต้นตอของความดีงาม แต่ต้นตอนี้ก็ต้องได้รับการประคับประคองให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล จึงจะออกดอกออกผลให้เราได้ชื่นชม

นึกถึงเมล็ดพืชอย่างมะม่วงก็ได้ครับ ฝาดูข้างในก็ไม่มีอะไร มีแต่เนื้อ นักชีววิทยาอาจส่องกล้องเห็นอะไรในนั้นมากกว่าเรา แต่สิ่งที่เห็นก็เป็นเพียงวัตถุเท่านั้น เม็ดมะม่วงทุกเม็ดมีความสามารถที่จะงอกเป็นต้นมะม่วงเหมือนกัน แต่ถ้าอยู่คนละสภาพแวดล้อมคือเอาไปปลูกในที่ที่ต่างกัน บางที่ดินดี น้ำดี อากาศดี ก็งอกงาม แต่ถ้าไปอยู่ในที่ที่ดินไม่ดี แล้งน้ำ อากาศเป็นพิษ ก็แคระแกร็นให้ผลไม่เต็มที่เหมือนต้นที่ไปอยู่ในที่ที่ดีกว่า คนเราพระพุทธรศาสนา ก็มองอย่างนั้น เอาคนไปฝาดูข้างในก็ไม่มีอะไร มีแต่เนื้อเหมือนเม็ดมะม่วง แต่ภายในนั้นมีความสามารถที่จะเป็นอะไรที่สวยงามได้มากมาย นี่คือทศนะเรื่อง “ตัวตนที่ต้องการการดูแลเพาะบ่ม” ของศาสนาพุทธ ที่ต่างจาก “ตัวตนที่ดิงามสำเร็จรูปมาแล้ว” อย่างที่สอนในศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น

ถามว่า เราจะพัฒนาเมล็ดพันธุ์แห่งความดีงามในตัวได้อย่างไร คำถามนี้ว่าไปแล้วสำคัญมาก คำตอบตามจารีตก็มีว่าต้องพัฒนาด้วยไตรสิกขา อันแปลว่าการเพาะบ่มตนสามประการคือ คีล สมาธิ และปัญญา ท่านพุทธทาสนั้นเป็นผู้ที่สนใจคำถามนี้ และได้เสนอแนวคิดที่ต่างไปจากข้อเสนอตามจารีต (แต่ผมเชื่อว่ามีรากหยั่งอยู่ที่เรื่องไตรสิกขาแบบเดิมนั่นแหละ) ท่านเสนอว่า “ชีวิตเราพัฒนา

ได้ด้วยการทำงาน” ข้อเสนอนี้สำหรับผมแปลกใหม่ น่าคิด และเมื่อตรงตามมากเข้าก็จะเห็นว่าเป็นจริงอย่างที่สุด ที่ผมทำวารสาร “ปัญญา” อย่างที่เห็นนี้แรงจูงใจหนึ่งก็มาจากทัศนะเรื่องการขัดเกลาตนผ่านการทำงานของท่านพุทธทาสนี่แหละ

ท่านพุทธทาสบอกว่า งานมีสองชนิด (ท่านไม่ได้พูดอย่างนี้ตรงๆ ผมขยายความให้) อย่างแรกคือ งานที่ทำแล้วเราจะ “ได้” อะไรสักอย่างมาเป็นผลตอบแทน อย่างที่สองคือ งานที่ทำแล้วเราจะ “เป็น” อะไรสักอย่างที่ดีงามขึ้นตามลำดับ ท่านกล่าวว่า ชาวพุทธควรทำงานแบบที่สอง นักธุรกิจโดยเฉพาะพวกที่ไม่ผลิตอะไร แต่เล่นเกมทางการเงิน เอาเงินต่อเงิน พวกนี้ทำงานอย่างแรก ผลคือได้เงิน ความชั่วร้ายของเงินนั้นเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงสอน แต่ไม่มีใครเอามาพูดหรือวิเคราะห์ ผมนั้นส่วนตัวสนใจเรื่องนี้มาก ศึกษามานาน เก็บสะสมข้อมูลและความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้จำนวนหนึ่ง จะหาโอกาสเขียนลงวารสารเราสักวัน วิธีศึกษาว่าเงินชั่วร้ายอย่างไรแบบเร็วที่สุดก็อาจทำได้ผ่านการศึกษาความคิดของมาร์กซ์ว่ากันสั้นๆ มาร์กซ์วิเคราะห์ว่า ก่อนที่จะเกิดเงิน คนเราก็ต้องผลิตกันทุกคน เช่นคนหนึ่งปลูกข้าว อีกคนปลูกมะม่วง อีกคนปลูกมะพร้าว แล้วเอามาแลกเปลี่ยน ต่อมาก็มีการสร้างเงินขึ้นเพื่อเป็นตัวกลางสำหรับแลกเปลี่ยน คนปลูกข้าวก็เอาข้าวไปแปรเป็นเงินก่อน จากนั้นก็เอาเงินนั้นไปแลกมะม่วงกับมะพร้าว สมัยที่ยังไม่มีการสร้างเงิน คนเราจะผลิตแต่พอกิน เพราะของที่ผลิตจะเน่าเสียตามธรรมชาติ แต่พอของเหล่านี้แปรเป็นเงินได้ ก็เกิดการผลิตเกินที่จะกินใช้ เนื่องจากเห็นว่าเอาไปแปรรูปเป็นเงินที่ไม่เน่าเสียได้ ตรงนี้แหละครับที่ทำให้คนบางคนสะสมเงินได้มากกว่าคนอื่น เงินที่สะสมไว้ตราบเท่าที่ยังเพื่อเอาไปแลกเปลี่ยนค่าอื่นที่ตนไม่ได้ผลิตก็ยัง

เป็น “เงิน” อยู่ แต่ต่อมาคนมีเงินสมองใสบางคนก็เห็นว่าไปผลิต
ทำไมให้เมื่อย เอาเงินไปซื้อมะพร้าวจากคนหนึ่ง แล้วเอาไปขายให้
อีกคน ตั้งราคาซื้อกับขายเอาไว้ต่างกัน ก็ได้กำไร ตอนนี้อเองครับที่
มาร์กซ์วิเคราะห์ไว้ในหนังสือเรื่อง “ทุน” ของเขาว่า เงินได้ถูกคน
สมองใสบางคนแปรสภาพมาเป็น “ทุน” ที่เราพูดถึงระบบทุนนิยม
กันอยู่เวลานี้ก็คือระบบเศรษฐกิจที่คนพวกหนึ่งไม่ต้องผลิตอะไรให้
เมื่อย แต่มีทุน ก็เอาทุนนั้นแหละไปซื้อข้าวจากชาวนาเป็นต้นแล้ว
เอาไปขาย ทำกำไรมากกว่าชาวนาที่เป็นคนผลิตข้าวอย่างไม่อาจ
เทียบกันได้ นี่คือการชั่วร้ายของเงินในทัศนะของมาร์กซ์ มันชั่ว
ร้ายเพราะมันทำให้เพื่อนมนุษย์เราบางคนไม่ต้องทำงาน แต่เกาะกิน
แรงงานของผู้อื่น โดยอาศัยเงินที่กลายสภาพมาเป็นทุน ตามที่
กล่าวมานี้แล

ปรัชญาการเมืองของมาร์กซ์นั้นเสนอว่า เมื่อเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองเป็นแบบคอมมิวนิสต์แล้ว เอกชนจะยุ่งเกี่ยวกับทุนไม่ได้
พูดง่าย ๆ ก็คือเอกชนจะมีเงินได้ก็เฉพาะสำหรับแปรไปเป็นสินค้า
เพื่อการบริโภคเท่านั้น จะเอาไปซื้อของมาขายเอากำไรไม่ได้ เพราะ
ทำอย่างนั้นก็แปลว่ากำลังใช้เงินในฐานะทุน รัฐเท่านั้นที่จะเป็น
เจ้าของทุนได้ ที่มาร์กซ์เสนออย่างนี้ก็เพราะความหวังดีว่า เมื่อรัฐ
เป็นผู้ถือทุนเพียงเจ้าเดียว ก็จะไม่มีการเอาเปรียบใครได้อย่างแต่
เดิม คนที่แต่เดิมไม่ผลิตอะไร (เช่นให้เขากู้เงินแล้วรวยเอาๆ)
คราวนี้ก็ต้องผลิต จะใช้ชีวิตอย่างเดิมไม่ได้ เมื่อต้องผลิต ชีวิตก็มี
ค่าขึ้น ระบบการเมืองแบบคอมมิวนิสต์นั้นมาร์กซ์คิดขึ้นเพื่อ
ปรับปรุงชีวิตคนให้มีความดี ถือว่าเป็นทฤษฎีจริยธรรมแบบหนึ่ง ชาว
พุทธเราควรสนใจแนวคิดของมาร์กซ์ จะได้เข้าใจเล่ห์ลวงของเงิน

ผมเคยเรียนถามพระที่วัดพระธรรมกายในห้องเรียนวันหนึ่งว่า

“มีคนสองคน คนหนึ่งเป็นนักธุรกิจแบบไม่ผลิตอะไรนี้แหละ ใช้เงินต่อเงินจนร่ำรวย อีกคนเป็นชาวสวนอยู่ข้างวัด ปลูกแตงกวาขายพอมีรายได้จุนเจือตนเอง วันหนึ่งนักธุรกิจคนนั้นมาที่วัดบริจาคเงิน ๑ ล้านบาท วันเดียวกันนั้น ชาวสวนคนนั้นก็มาที่วัดด้วย วันนั้นตอนเช้าเขาเอาแตงกวาที่ปลูกไปขายที่ตลาด ได้เงินมา ๒๐๐ บาท เมื่อมาที่วัด เขาบริจาคให้แก่วัด ๕๐ บาท สองคนนี้ใครได้บุญมากกว่าใคร” ทราบไหมครับว่าคำถามนี้รบกวนความคิดของพระท่านมาก แต่ที่สุด ท่านก็บอกว่า “ชาวสวนน่าจะ得多มากกว่า เพราะเงินล้านของนักธุรกิจนั้นมีค่าน้อยกว่าเงิน ๕๐ บาทของชาวสวน”

เห็นไหมครับว่า พระที่วัดพระธรรมกาย อันเป็นวัดที่ใครๆก็นินทาว่าเห็นแก่เงิน ท่านก็รู้จักคิด รู้จักแยกแยะ (ผมหมายถึงเอาพระส่วนที่ท่านเรียนหนังสือ เรียนวิชาการสมัยใหม่ อย่างที่ผมไปถวายความรู้นี้เท่านั้น ท่านอื่นๆผมไม่ทราบว่าท่านคิดเกี่ยวกับเงินอย่างไร) วันนั้นผมได้เรียนท่านไปว่า การวินิจฉัยเรื่องทำนองนี้มีปมปัญหาที่เราจะต้องวางใจให้ออกก่อนอยู่ปมหนึ่ง ปมที่ว่านั่นคือ “ระหว่างการ ‘ได้’ กับการ ‘เป็น’ ที่ท่านพุทธทาสกล่าวถึงข้างต้น บุญเป็นอะไร” พอผมเปิดช่องตรงนี้ พระท่านก็อภิปรายกันใหญ่ ดูเหมือนในการอภิปรายนั้น พระท่านก็นึกขึ้นมาได้ว่า บุญอย่างที่ชาวธรรมกายเข้าใจเป็นส่วนใหญ่นั้นเป็นการได้ มากกว่าการเป็น พอถึงตรงนี้ท่านก็เริ่มคิดอะไรบางอย่าง ที่ผมคิดว่าเป็นเรื่องดี

ถ้าบุญเป็นเรื่อง ‘ได้’ ไม่ใช่ ‘เป็น’ บุญก็ซื้อได้ แต่ถ้าบุญเป็นเรื่องเป็น บุญก็ซื้อไม่ได้ แต่ต้องทำ เห็นความต่างกันใช่ไหมครับ ถ้าพระรูปใดฟังคำถามของผมเกี่ยวกับคนสองคนข้างต้น แล้วตอบว่าคนให้ล้านหนึ่งต้องได้บุญมากกว่าคนให้ ๕๐ บาท พระรูปนั้นกำลัง

เข้าใจว่าบุญเป็นเรื่องของการได้ หรือการแลกเปลี่ยน แต่ถ้าตอบว่า ชาวสวนได้มากกว่า ท่านก็กำลังเข้าใจอีกแบบ คือเข้าใจว่าบุญเป็นเรื่องของการเป็น หรือการทำตัว คนที่ให้ล้านหนึ่งนั้นไม่ได้ทำอะไรมาก จริงๆเขาไม่ผลิตอะไรเสียด้วยซ้ำ เงินที่อยู่ในกระเป๋าเขามาจากการเล่นพนัน ส่วนชาวสวนนั้นลงแรงไปมาก เงิน ๕๐ บาทนั้น เมื่อสาวดูที่มาจะเห็นว่าเขาทำอะไรลงไปมาก ถ้าบุญเป็นเรื่องวัดจากการลงมือทำ เขาก็ต้องได้มากกว่า ที่จริงไม่ควรพูดว่าเขาได้มากกว่า ต้องพูดว่า การบริจาคเงิน ๕๐ บาทนั้นส่งผลในทางดีแก่ชีวิตเขามากกว่าคนที่ให้ล้านบาท

พระนั้นควรสอนให้ชัดว่า ตกลงบุญซื้อได้หรือไม่ ถ้าคิดแบบ ท่านพุทธทาส บุญซื้อไม่ได้ ท่านพุทธทาสกับมาร์กซ์นั้นคิดเรื่องจริยธรรมในบางแง่คล้ายกัน คือมองว่าจริยธรรมต้องวัดจากการกระทำของคน หรือวัดจากการที่เขา “เป็น” อะไร มากกว่าจากการที่เขา “มี” หรือ “ครอบครอง” อะไร ลึกลงนั้นคนเราน่าจะมีเกณฑ์ที่ว่ามีอยู่ในใจอยู่แล้ว คนที่เราเคารพนับถือในประวัติศาสตร์จึงเป็นคนอย่างคานธีที่ไม่มีอะไรครอบครอง แต่ได้ทำอะไรมากมาย คนรวยที่มาวัดแล้วบริจาคเงินทำบุญนั้น เงินของเขาเป็นประโยชน์แก่สาธารณณะ แต่เรื่องนี้ก็เป็นเรื่องทางกายภาพ ไม่ใช่เรื่องทางจริยธรรม หากพิจารณาในทางจริยธรรมก็ต้องแยกพิจารณาอีกแบบ ซึ่งก็คือแบบที่ว่า การที่เขาบริจาคเช่นนั้นมิผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอะไรในชีวิตเขาหรือไม่ หากไม่ เขาเพียงแต่บริจาคเหมือนไปห้าง เห็นอะไรก็ซื้อส่งๆไปอย่างนั้น การบริจาคของเขาก็อาจไม่มีค่าทางจริยธรรม มีค่าเพียงทางกายภาพเท่านั้นคือเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ส่วนชาวสวนนั้นเงิน ๕๐ บาทของเขาอาจไม่มีค่าเท่าเงินล้านของเศรษฐีในทางกายภาพ แต่การที่เขาตั้งใจเอาเงิน

๑ ใน ๔ ของรายได้วันนั้นบริจาคให้วัด ก็แปลว่าเขามีจิตใจที่เข้มข้นกว่าเศรษฐี ยิ่งหากเขามีปัญญา รู้ว่าบุญไม่ใช่การได้ แต่เป็นการสละออกเพื่อขัดเกลาตน เขาก็ยิ่งได้อานิสงส์ของการทำทานนั้นมากเป็นพิเศษ เพราะทำให้ชีวิตเขาสูงส่งขึ้นในทางจริยธรรมนั่นเอง

ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 003” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๔-

ที่ผมชวนท่านผู้อ่านคุยขยายออกไปยังเรื่องการทำบุญข้างต้นก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า หากเรายอมรับหลักจริยธรรมพื้นฐานที่ท่านพุทธทาสเสนอว่า “การทำงานคือการปฏิบัติธรรม” หลักการที่ว่านี้จะช่วยให้เราไขปริศนาเรื่องอื่นๆในทางพระพุทธศาสนาได้มาก เช่นเรื่องว่าบุญแปลว่าอะไร เป็นต้น การทำงานนั้นพระพุทธเจ้าทรงจัดไว้เป็นหนึ่งใน (อย่างน้อย) ในหนทางสู่ความพ้นทุกข์ที่เรียกว่าอริยมรรคมี

องค์แปด ท่านพุทธทาสตีความว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรมนั้น มาจากอริยมรรคข้อ “สัมมากัมมันตะ” อันที่จริงผมขอเพิ่มให้อีก ข้อก็ได้คือข้อ “สัมมาอาชีวะ” เห็นไหมครับว่าพระพุทธเจ้านั้นทรง มองว่าคนเราเกิดมาแล้วต้อง “ผลิต” อะไรสักอย่าง เพื่อแลกเปลี่ยนกับคนอื่น คิดในแง่นี้ก็ดูเหมือนว่าพระพุทธเจ้าจะทรงรับว่า มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจในความหมายว่าเราต้องผลิตอะไรสักอย่าง จึงจะถือได้ว่าเป็นคนที่ไม่เอาเปรียบใคร คนที่ไม่ผลิตแต่สุขสบาย กว่าคนอื่นนั้นละเมิดกฎธรรมชาติข้อนี้ ต้องถือว่าเป็นคนที่ยังไม่ สมควรถือว่าเป็นคนจริงๆอย่างคนอื่นเขา ผมตีความว่า “สัมมา-อาชีวะ” หมายถึงการเลือกอาชีพที่ถูกต้องตามธรรม คือเป็นอาชีพ ที่อธิบายได้ในตัวเองว่าไม่เอาเปรียบใคร การใช้เงินต่อเงินนั้นไม่ เป็นสัมมาอาชีวะ เพราะเป็นช่องให้เกิดการเอาเปรียบผู้อื่น แต่การ ทำวารสารฟรีแล้วบอกว่าอ่านแล้วชอบจะบริจาคเงินให้คนทำก็ดี เหมือนกันนะ อันนี้เป็น เพราะไม่เอาเปรียบใคร ส่วน “สัมมา-กัมมันตะ” นั้นเป็นรายละเอียดของสัมมาอาชีวะ เช่นทำวารสาร แจกจ่ายกันอ่านฟรีๆถือว่าเป็นอาชีพที่ถูกธรรมแล้วละ แต่คนทำก็ ต้องรู้ว่าจะตะบันทำโดยไม่คำนึงถึงสุขภาพตนเอง อันนี้ไม่ถูก ควร ทำเมื่อรู้สึกปลอดโปร่งใจ ขณะทำ ถ้ามีงานจรที่สำคัญกว่า เช่นเห็น หมาที่บ้านบางตัวออกไปเล่นซีโคลนที่สนาม ก็ต้องพักการเขียน วารสาร เอาหมาไปอาบน้ำก่อน อย่างนี้เป็นต้น สรุปคือ ผมตีความ ว่า การทำงานนั้นมีความหมายในตัวของมันเอง ความหมายที่ว่านี้ ก็คือการทำให้ชีวิตของเรามีค่าขึ้น แม้จะไม่มากมายอะไร แต่ก็มีค่าที่ สะสมขึ้นทุกวัน ฝ่ายเขานั้นให้ความสำคัญกับการทำงานมาก ลูกศิษย์ไปสมัครเรียนกรรมฐานกับพระอาจารย์ อยู่หลายวันก็ไม่เห็น อาจารย์สอนการนั่งสมาธิ ร้อนใจเลยไปเรียนถาม พระอาจารย์ก็

ถามกลับว่า “กินข้าวเที่ยงหรือยัง” ลูกศิษย์บอกเพียงกินเสร็จครบ ยังไม่ได้ล้างบาตรก็รีบมาหา เพราะกลัวไม่พบ ท่านอาจารย์ก็บอกว่า “งั้นกลับไปล้างบาตรเสียนะ” พระลูกศิษย์ก็งง ไม่เข้าใจ วันต่อมา ร้อนใจก็ไปถามท่านอาจารย์อีก คราวนี้พูดตรงๆว่า “ผมมาอยู่ที่นี้ก็หลายวันแล้ว ไม่เห็นท่านอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมเลย” ท่านอาจารย์ก็หัวเราะ แล้วตอบเสียงดังว่า “เธอพูดอย่างนั้นได้อย่างไร ตั้งแต่มาอยู่ที่นี้เธอก็เห็นว่า เมื่อถนนมีใบไม้ร่วงลงมาเต็ม ฉันก็กวาด เมื่อจิวรสกปรก ฉันก็ซัก นี่ไม่ใช่การปฏิบัติธรรมดอกหรือ” พูดก็พูดเถิดครับ การนั่งหลับตาภาวนานั้นนำถามเหมือนกันว่าจะ เป็นสัมมาสัมมัณฑะหรือสัมมาอาชีวะได้อย่างไร เมื่อเป็นการนั่ง หายใจทิ้งเปล่า บางท่านบอก เป็นสัมมาสมาธิใจ ก็นำถามอีกว่า สมาธิแบบไม่เกี่ยวกับการผลิตอะไรสมควรเรียกว่าสมาธิไหม ทาง เซนตอบชัดเจนว่าไม่

สมัยที่ผมบวชเณรนั้น ท่านเจ้าคุณจากขอนแก่นฝากให้มาอยู่ที่ คณะห้า วัดมหาธาตุ อันเป็นสำนักวิปัสสนา มีท่านเจ้าคุณโชดกเป็น พระอาจารย์ใหญ่ ตามระเบียบ ผมต้องเข้ากรรมฐานอยู่อย่างน้อย หนึ่งเดือน ทางคณะจึงจะรับให้อยู่ด้วย แต่นั่งไปได้สองสามวันผมก็ เกิดอาการเบื่ออย่างแรง จึงขอร้องกับทางคณะว่า ให้ผมไป ทำงานชนิดใช้แรงแทนการนั่งหลับตาเฉยๆอย่างนี้ได้ไหม ทางคณะ ก็ยอม ผมก็อาสาล้างส้วมให้ ล้างส้วมอยู่ทุกวัน วันละสองครั้งเข้า เย็น ส้วมไม่ได้มีห้องเดียว แต่เรียงกันเป็นแถวยาวหลายห้อง ล้าง แล้วเห็นส้วมสะอาดเอี่ยมอ่องก็ชื่นใจ รู้สึกว่าการล้างส้วมมีค่า มากกว่าการนั่งสมาธิ ตอนนั้นผมไม่รู้จักท่านพุทธทาสดี เคยอ่าน หนังสือบางเล่มของท่านมาก่อนก็จริง แต่ยังไม่รู้เรื่องที่ท่านสอนว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม หากทราบผมก็คงดีใจไม่น้อยที่พบว่า

สิ่งที่ตนคิดเวลานั้นอย่างน้อยก็มีผู้อื่นคิดเช่นเดียวกัน

ท่านผู้อ่านบางท่านที่เป็นคนช่างคิดหน่อย เมื่ออ่านมาถึงตรงนี้อาจมีข้อสงสัยว่า ผมเสนอความคิดว่า ชีวิตเรานั้นไม่ควรหาเงินมากนัก เพราะจะทำให้ชีวิตแคบ เอาชีวิตมากระจายออกให้แก่การหาเงินส่วนหนึ่ง แล้วอีกหลายส่วนก็เอาไปทำสิ่งที่ตนรัก อันเป็นงานที่ไม่ได้เงิน เช่นการทำวารสาร “ปัญญา” อย่างที่ผมทำเวลานี้ ดูเหมือนผมจะเห็นว่า การทำงานจะมีค่ามากกว่าการหาเงิน คำถามมีว่า ไม่ว่าจะเงินหรืองาน ตายแล้วเราก็ก็นำไปด้วยไม่ได้ อย่างนี้จะเอาอะไรมาเป็นเหตุผลสำหรับบอกว่า ทำงานดีกว่าหาเงิน

เรื่องนี้หากไม่เอาประเด็นว่า “ตายแล้วก็นำไปด้วยไม่ได้” มาวัด การทำงานนั้นเห็นชัดครับว่าช่วยพัฒนาชีวิตมากกว่า นึกถึงผมตอนล้างส้วมก็ได้ เห็นส้วมสะอาด แล้วนึกไปว่าพระเณรท่านเข้าไปใช้ส้วมที่เราขัดเสียดสะอาดอย่างนั้นท่านคงพอใจ ความสุขใจที่ได้นั้นมีค่าในตัวเอง ผมไม่คิดว่าคนที่หาเงินได้มากๆ จากการใช้เงินต่อเงินเขาจะมีความสุขอย่างนั้นหรือไม่ อาจจะมี แต่ผมไม่คิดว่าความสุขนั้นจะเหมือนกับสุขอันเกิดจากการได้ลงแรงแล้วเห็นผลงานอันเกิดจากความเหนื่อยยากของตน ท่านพุทธทาสบอกว่า “เหงื่อที่หลั่งออกมาจากการทำงานนั้นคือน้ำมนต์ที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งกว่าน้ำมนต์ที่เกจิอาจารย์ที่เล่าลือว่าขลังเป็นร้อยๆองค์ มาร่วมกันปลุกเสก” คำพูดของท่านพุทธทาสนี้ผมถือว่ามีน้ำหนักในตัวโดยไม่ต้องหาอะไรมายืนยัน ความสุขจากการได้ลงมือทำนั้นมนุษย์ทุกคนเข้าใจดี เด็กบางคนที่มีพ่อแม่เลี้ยงดูมาอย่างคุณหนู ไม่เคยทำอะไรด้วยตนเอง พอวันหนึ่งคนรับใช้ไม่สบาย ก็เลยต้องล้างจานเอง พลันคุณหนูก็ได้สัมผัสความสุขอันเกิดจากการล้างจานจนสะอาด สิ่งนี้เป็นความจริงที่ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้ ดังนั้น “การ

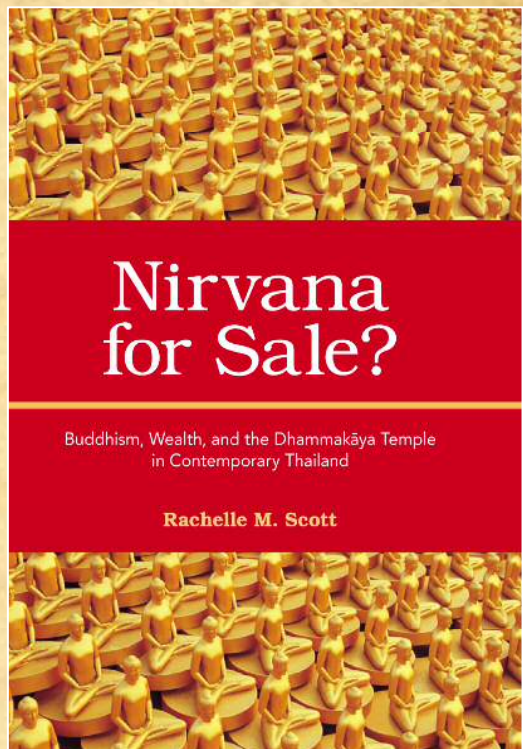
ทำงานเพื่องาน ไม่ได้ทำเพื่อเงิน” อันเป็นถ้อยคำชักชวนของท่าน พุทธทาสจึงเป็นสิ่งที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ไม่ต้องกล่าวว่าตายแล้วเอาไปด้วยได้หรือไม่ คานธีนั้นทำอะไรไว้มาก ตายแล้วก็เอาสิ่งเหล่านั้นไปด้วยไม่ได้ คนที่ชอบถามว่า “ตายแล้วเอาไปด้วยได้ไหม สิ่งที่คุณทำนะ” ว่าไปแล้วก็คือคนที่คิดว่าคุณค่าของชีวิตคือการ “ได้” ไม่คิดว่าเป็นการ “เป็น” ถ้าคิดอย่างหลัง ทันทีที่เราทำงานเสร็จ เราก็เป็นคนที่ได้ทำงานจบสิ้นในตัว ล้างล้างให้คนอื่นใช้เสร็จ ในแต่ละวันก็เป็นคนที่ได้ใช้ชีวิตมีค่าในวันนั้นจบสิ้นแล้ว ไม่ต้องถามว่าได้อะไร เพราะเรื่องนี้ไม่เกี่ยวกับการได้ แต่เกี่ยวกับการเป็น

อันที่จริง ตามความเชื่อแบบจารีตประเพณีของพระพุทธศาสนา คนเราตายแล้ว หากยังไม่สิ้นกิเลสก็ต้องเกิดใหม่ โดยจะเกิดเป็นอะไร อย่างไร ก็ขึ้นกับการกระทำในชาตินี้ พิจารณาจากมุมมองนี้ การที่ผมชักชวนให้มาทำงานมากกว่าหาเงินก็นับว่าสมตามคติอย่างพุทธแล้ว พระพุทธองค์ตรัสว่า “ทรัพย์แบบที่ชาวโลกเขาหากันนั้น ตายแล้วก็เอาติดตัวไปไม่ได้ มีแต่อริยทรัพย์เท่านั้นที่จะตามเราไปในอนาคตชาติ” คนที่หาเงินจนสะสมได้มากมายกลายเป็นมหาเศรษฐีหมื่นล้านหรือแสนล้านนั้นพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นพวกหาทรัพย์อย่างแรก ทรัพย์แบบนี้ทรงวิจารณ์เอาไว้ตรงไปตรงมาในพระไตรปิฎกว่า เป็นของชั่วคราว คนอื่นจึงปล้นเอาไปได้ พินาศสูญหายได้เพราะภัยธรรมชาติหรือภัยอันเกิดจากการคาดการณ์ผิด ในทางเศรษฐศาสตร์ก็ได้ ที่ทรัพย์แบบนี้เป็นอย่างนั้นก็เพราะมันเป็นของนอกตัวเรา เป็นสิ่งประดับชีวิต แต่ไม่ใช่ตัวชีวิต ส่วนทรัพย์อย่างหลังที่ทรงเรียกว่า “อริยทรัพย์” นั้นใครๆจะมาปล้นเอาไปก็ไม่ได้ ไฟไหม้ไม่ได้ น้ำท่วมมาก็ไม่เสียหาย ไม่ต้องพึ่งพาบริษัทประกันเพื่อคุ้มครอง เพราะมันอยู่ในเนื้อตัวเรา เรียกว่าเป็นหนึ่งใน

เดียวกับตัวเราก็ว่าได้ เห็นไหมครับว่า ทรงวิเคราะห์เรื่องเงินหรือทรัพย์สินเอาไว้ลึกซึ่งเพียงใด มีคนไม่น้อยเข้าใจว่าทรัพย์สินธรรมดาๆ อาจใช้ซื้ออริยทรัพย์ได้ อันนี้เราต้องเข้าใจให้ถูก ไม่อย่างนั้นจะยุ่งกันไปหมด ผมเคยชวนหลวงพี่ที่วัดพระธรรมกายถกเรื่องนี้ในห้องเรียนในวันหนึ่ง เนื่องจากมีคนมองว่าวัดเป็นสำนักที่สอนว่าอะไรๆ ก็ซื้อได้หมด ไม่เว้นแม้แต่นิพพาน ดูปกหนังสือที่อาจารย์ฝรั่งท่านหนึ่งท่านเขียนข้างล่างนี้ซิครับ

ปัญหาก็จะย้อนกลับไปยังสถานะของเงินว่าพระพุทธศาสนาเราคิดอย่างไร เงินนั้นมีสองแบบ คือเงินที่ได้มาโดยไม่ผ่านสัมมาอาชีวะ กับเงินที่ได้มาผ่านสัมมาอาชีวะ เงินที่ได้มาผ่านสัมมาอาชีวะก็คือเงินที่เกิดจากการที่เราผลิตอะไรสักอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม จะเป็นวัตถุหรือของที่เป็นนามธรรมก็ได้ จากนั้นเราก็เอาสิ่งทีผลิติดอกมานั้นแลกมาเป็นเงิน ชาวสวนที่ปลูกแตงกวาก็ถือว่าผลิตแตงกวาอันเป็นของที่เป็นประโยชน์แก่สังคม ส่วนผมก็สอนปรัชญาอันถือได้ว่าเป็นการผลิตของที่เป็นประโยชน์แก่สังคมอย่างหนึ่งต่างจากแตงกวาเพียงว่าไม่เป็นวัตถุเท่านั้น เมื่อผมเอาเงินที่ได้จากการสอนปรัชญาไปทำบุญ อันนี้ไม่เป็นปัญหาครับ ย่อมได้บุญแน่นอน

เงินที่ได้มาโดยไม่ผ่านสัมมาอาชีวะนั้นอาจมีได้สองแบบหรือสองระดับ ตามความเข้มข้นของการล่วงละเมิดสัมมาอาชีวะ ใน

พระไตรปิฎกแห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า “มีอาชีพออยู่ ๕ อย่างที่ชาวพุทธควรละเว้น ห้าอย่างที่ว่านั้นคือ (๑) คำอาวุธ (๒) คำมนุษย์ (๓) คำสัตว์ (๔) คำของมีนเมา (๕) คำยาพิษ” พระพุทธทวณะนี้เราชาวพุทธค่อนข้างรู้จักแพร่หลาย แต่ในอีกที่ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ก็มิจฉาอาชีวะเป็นไฉน คือ การโก่ง การล่อลวง การตลบตะแลง การยอมมอบตนในทางที่ผิด การเอาลากต่อลาก ภิกษุทั้งหลาย ที่กล่าวมานี้คือมิจฉาอาชีวะ” พระพุทธพจน์หลังนี้เราไม่ค่อยทราบ รายละเอียดเกี่ยวกับพระพุทธทวณะเรื่องมิจฉาอาชีวะนี้ฝากท่านผู้อ่านไปอ่านเพิ่มเติมในพระไตรปิฎกด้วยตนเองด้วยนะครับ จะได้ไม่ต้องเชื่อตามผม พระพุทธพจน์แรกดูที่พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๒ ข้อที่ ๑๗๗ พระพุทธพจน์หลังดูที่พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๔ ข้อที่ ๒๗๕

พระพุทธพจน์ทั้งสองนี้ผมสนใจอย่างหลังมากกว่าอย่างแรก พระพุทธพจน์แรกนั้นนิยามมิจฉาอาชีวะที่ตัวการกระทำ หรือที่ประเภทของการกระทำ แต่พระพุทธพจน์ที่สองนิยามจากวิธีการที่กระทำ ผมคิดว่าวิธีการนั้นกว้างกว่าตัวรูปแบบการกระทำ ดังนั้นต่อไปนี้จะขอใช้พระพุทธพจน์ที่สองเป็นหลักในการวิเคราะห์ว่าการประกอบอาชีพเช่นใดเป็นมิจฉาอาชีวะในทัศนะของพุทธศาสนา ส่วนพระพุทธพจน์แรกจะทำหน้าที่เสริม

โปรดสังเกตนะครับว่า ผมเริ่มต้นด้วยการนิยามสัมมาอาชีวะว่า หมายถึงการผลิตอะไรสักอย่างที่เป็นประโยชน์แก่สังคมแล้วขาย แล้วผมก็ยกตัวอย่างการปลูกแตงกวากับสอนปรัชญา ในมิจฉาอาชีวะห้าอย่างนั้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิต เช่นทำอาวุธ ทำของมีนเมา ทำยาพิษขาย อันนี้ชัดเจนว่าเป็นการผลิต ซึ่งแปลว่าผู้ทำก็ต้องลงแรงกันละ ส่วนการค้ามนุษย์กับคำ

สัตว์นั้นอาจตีความว่าเป็นการผลิตลำบาก ยกเว้นในส่วนของการค้า สัตว์ที่หากเป็นการเลี้ยงสัตว์ขายเองก็ถือว่าเป็นการผลิตได้ ที่ผมให้ความสำคัญกับการผลิตก็เพราะว่า คนเรานั้นสมควรได้รับผลตอบแทนจากแรงงาน ไม่ว่าจะเป็นร่างกายหรือแรงสมอง เท่านั้น ไม่สมควรได้รับผลตอบแทนจากการไม่ทำอะไร การค้ามนุษย์ในสมัยพุทธกาลนั้นก็คือการไปเอาคนมาเป็นทาสแล้วทาสนั้นก็มิมีสถานะเป็นสินค้า ซื่อขายกันในตลาดได้ เห็นชัดว่าพระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธระบบทาส สมัยนี้ระบบทาสไม่มีแล้ว แต่การค้ามนุษย์ในรูปแบบอื่นก็ยังมีอยู่ ทั้งแบบที่ผู้ถูกค้าไม่ยินยอม และแบบที่ผู้ถูกค้ายินยอม แบบแรกนั้นผิดไม่มีปัญหา แบบที่สองอาจต้องตีความเพิ่มเติมสำหรับผม อาชีพเป็นเจ้าของช่อง เจ้าของอ่าง โดยที่พนักงานเธอยินยอมพร้อมใจ ก็อาจตีความว่าเป็นการค้ามนุษย์ได้ ผมเอาเรื่องผลิตนี้แหละเป็นหลัก คุณไม่ทำอะไร คุณมีเงินคุณก็ตั้งโรงอาบนวด แล้วสาวบ้านนอกยากจนไม่มีทางไปก็มาทำงานให้คุณ คุณรวยเอากำถามสั้นๆมีว่า “คุณผลิตอะไร” คุณตอบไม่ได้หรอก สาวๆเหล่านั้นเรายังพอพูดได้ว่าได้ผลิตความสุขให้แก่คนที่ไปใช้บริการ ดังนั้นทุกบาททุกสตางค์ที่เธอทำได้เธอเป็นเจ้าของอย่างชอบธรรม เอามาทำบุญก็ได้บุญเต็มที่ ไม่ต่างจากเงินที่ได้จากการสอนปรัชญา หรือทำวารสาร “ปัญญา”

การนิยามมิจณาอาชีพะจากประเภทของการกระทำนั้นอาจใช้ได้ดีกับสังคมอินเดียสมัยโบราณ แต่ปัจจุบันอาจมีปัญหา อย่างเรื่องการค้าอาวุธนั้นผมคิดว่าไม่ง่าย เพราะในทางปรัชญาสังคมและการเมือง บางทีเราก็รับว่าการมีอาวุธมีบทบาทสำคัญอันหนึ่งคือช่วยปกป้องสันติภาพ เอาง่ายๆครับ ถ้าไม่มีปืน ตำรวจก็ทำอะไรไม่ได้ เพราะคนร้ายไม่กลัว ปืนในมือตำรวจจึงเป็นอุปกรณ์สำคัญของการ

ปกป้องสวัสดิภาพของประชาชน ในทางภาคใต้เราก็เห็นภาพพระ
ออกบิณฑบาตโดยมีทหารสะพายปืนเดินประกบหน้าหลัง ของมีน
เมาหรือสิ่งมีพิษก็เช่นกัน อาจต้องว่าเป็นเรื่องๆไป จะเหมารวม
ไม่ได้ อีกอย่างหนึ่ง ในทางปรัชญาเราก็เถียงกันมากกว่า “วัตถุล้วนๆ
ชั่วร้ายได้หรือไม่” ดูเหมือนเราจะเห็นโน้มไปในทางว่าไม่ได้ ปืน
เหล่า ยาพิษ ไม่ได้ดีหรือชั่วในตัวมัน ขึ้นอยู่กับการใช้ เมื่อเป็น
เช่นนี้คนที่ทำของเหล่านี้ขายก็ไม่น่าจะเข้าข่ายว่าเป็นคนชั่ว มองใน
แง่การผลิต ผมยังรับได้ว่าคนที่ทำของเหล่านี้ขายได้ลงแรงไปมาก
พอสมควร เมื่อลงแรงแล้วก็ย่อมมีความชอบธรรมที่จะได้เงินทอง
กลับมาตอบแทน เอามาทำบุญก็ไม่น่าจะมีปัญหาอะไร อย่างผมอาจ
เป็นเจ้าของบริษัทปืน ตอนทำก็คิดว่าจะขายให้ราชการ ราชการก็
เอาไปแจกจ่ายตำรวจ ตำรวจมีปืนก็เอาไว้รักษาสวัสดิภาพของ
ประชาชน ถ้าผมทำขายอย่างตรงไปตรงมา ไม่กดราคา หรือหาทาง
ซอกแซกติดสินบนข้าราชการเพื่อขายตัดหน้าบริษัทอื่น ผมบาป
ตรงไหนครับ สรุปคือว่าโดยประเภท ผมมีปัญหากับการค้ำมนุษย์
และสัตว์เท่านั้นแหละ ต่อให้ลงแรงก็อธิบายไม่ได้ เนื่องจากสัตว์
และคนมีจิตใจ มีคุณค่าในฐานะเพื่อนร่วมวิญสงสารไม่ต่างจากเรา

พอหันมาดูนิยามของมิจฉาอาชีวะะในพระพุทธพจน์ที่สอง เราจะ
เห็นความต่างจากที่ตรัสไว้ในพระพุทธพจน์แรกมาก ผมมีข้อสังเกต
ว่า การค้าของห้าอย่างในพระพุทธพจน์แรกนั้น พระพุทธองค์ไม่
เคยทรงเรียกว่าเป็น “มิจฉาอาชีวะะ” นะครับ พวกเราต่างหากที่
เรียกให้ (พวกเราในที่นี้ก็คือท่านแรกๆที่เรียกการค้าห้าอย่างว่าเป็น
มิจฉาอาชีวะะ แล้วคนรุ่นต่อมาก็เรียกตามๆกันมา) ในพระไตรปิฎก
ทรงเรียกการค้าห้าอย่างนี้ว่า “การค้าที่พึงละเว้น” เท่านั้น แต่ใน
พระพุทธพจน์ที่สองตรัสชัดว่า สิ่งที่ทรงบรรยายมานั้นเป็นมิจฉา-

อาชีวะ ตัวคำที่ทรงใช้แรงกว่ากันมาก

ในแง่วิธีการ มิฉฉาอาชีวะก็คือการหาเงินผ่านวิธีการที่ตรัสว่า “การโกง การล่อลวง การตลบตะแลง การยอมมอบตนในทางที่ผิด การเอาลาภต่อลาภ” ซึ่งสำหรับผมวิธีการที่ไม่ชอบในพระพุทธรวณะนี้อาจจัดรวมเข้าเป็น ๓ กลุ่มคือ (๑) โกง (๒) ทุจริตในหน้าที่ และ (๓) เอาเงินต่อเงิน คำว่าโกงนั้นชัดเจน ไม่ต้องตีความ การขายทองปลอมเป็นการโกง เงินที่ได้ก็มาจากมิฉฉาอาชีวะ การทุจริตในหน้าที่นี้ภาษาบาลีเขียนว่า “นิปฺเปติกตา” ท่านแปลเป็นไทยในพระไตรปิฎกภาษาไทยส่วนใหญ่ว่า “การยอมมอบตนในทางที่ผิด” ตัวคำบาลีนั้นน่าสนใจ คำว่า “นิปฺเปติก” นั้นตามรูปศัพท์แปลว่า “คนกะล่อน” ตัวรากคำคือ “นิปฺเปส” เป็นกิริยา หมายถึงอาการ กิ่งไปได้เรื่อยๆ เช่น ลูกมะนาวหล่นจากต้นก็กิ่งไปตามพื้น สมัยนี้เราเรียกคนบางคนว่า “ปลาไหลใส่สเก็ต” นี้ก็เป็นความหมายหนึ่งของคนประเภทนี้ พวกที่อยู่ในระบบ แล้วพอเงินท่วมเข้าหา ก็มือไม้อ่อนปวกเปียก ยอมแก้หรือปรับระบบเพื่อให้เจ้าของเงินได้ประโยชน์ ก็คือคนแบบนี้ สังเกตนะครับว่า การกระทำที่เข้าข่ายเป็น “นิปฺเปติกตา” นั้นไม่ถึงขั้นว่าผิดกฎหมาย เพราะหากทำผิดกฎหมายก็เป็นการโกงไป แต่พวกนี้จะทำให้ทุกอย่างถูกต้องกฎหมายหมด แต่ดูก็รู้ว่าเจตนาไม่ซื่อตรง ถูกแล้วที่ท่านแปลคำนี้ว่า “การยอมมอบตนในทางที่ผิด” คือพอเงินมาก็ยอมเสียความเที่ยงธรรม เสียหน้าที่ และเสียอะไรอื่นๆตามมากอีกมากมายในฐานะผู้รักษา กฎหมายของบ้านเมือง

ว่าไปแล้ว ผมสนใจมิฉฉาอาชีวะประการสุดท้ายที่ทรงเรียกว่า “การเอาลาภต่อลาภ” มากที่สุด ภาษาบาลีเรียกการกระทำนี้ว่า “ลาภเณ ลาภํ นิชิคีสนตา” คำว่า “ลาภ” ในภาษาบาลีนั้นมีความ-

หมายกว้าง โดยทั่วไปท่านหมายถึงสิ่งที่เราครอบครองอยู่ในรูปของวัตถุสิ่งของ คำว่า “ลาภ” นี้ท่านมักพุดคู่กับอีกคำหนึ่งคือ “ยศ” ในหลักพิจารณาโลกธรรม ท่านก็สอนว่า “มีลาภก็เสื่อมลาภได้ มียศก็เสื่อมยศได้” ลาภในที่นี้ก็คือสมบัติที่เป็นวัตถุ ส่วนยศก็เป็นสมบัติที่เป็นนามธรรม ผมมีรถยนต์อยู่คันหนึ่ง รถคันนี้ก็จัดเป็นลาภอย่างหนึ่ง ส่วนการเป็นศาสตราจารย์นั้นเป็นยศ รถยนต์วันหนึ่งก็พังได้ ตำแหน่งศาสตราจารย์วันหนึ่งก็ถูกถอดถอนได้ หากทำตัวไม่เหมาะสม คนจำนวนมากมีลาภมหาศาลแล้ว แต่ยังไม่มียศก็เพียรเพื่อจะได้ยศ เช่นลงสมัครผู้แทน เอาเงินหว่านซื้อก็ได้มา เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบให้ผู้แทนที่เป็นลูกทิมเข้ามาได้เยอะ พรรคก็เลยให้เป็นรัฐมนตรี ตำแหน่งรัฐมนตรีในที่นี้ก็คือยศ ลาภนั้นเกี่ยวโยงมาหา “กามตัณหา” ส่วนยศเกี่ยวโยงไปหาตัณหาอีกตัวที่ประณีตกว่าคือ “ภวตัณหา”

โปรดสังเกตนะครับว่า หัวใจของการที่การกระทำนั้นจะเป็นมิจฉาอาชีวะหรือไม่ที่สำคัญมากประการหนึ่งคือ การกระทำนั้นไม่ใช่การผลิตอะไรเลยในทางเศรษฐศาสตร์ คนที่ขายทองปลอมนั้นไม่ผลิตอะไร หากผลิตเขาก็ต้องขายทองแท้ เช่นเดียวกัน นักธุรกิจประเภทวิ่งเข้าหาอำนาจรัฐเพื่อให้ตนได้สัมปทานผูกขาด ก็ไม่ได้ผลิตอะไร พอได้สัมปทานแล้ว เช่นสัมปทานขายโทรศัพท์เคลื่อนที่ก็สั่งของที่เขาทำแล้วจากเมืองนอกมาขาย เนื่องจากผูกขาดอยู่เจ้าเดียว ก็กดราคาแพงๆได้ สี่ห้าปีผ่านไป จากคนที่เคยวิ่งแลกเชคฝุ่นตลบก็กลายเป็นมหาเศรษฐีหลายหมื่นล้าน นี่ก็มิจฉาอาชีวะชนิดเล่นซี้โกง

การเอาเงินต่อเงินนั้นอาจเป็นการเล่นซี้โกงก็ได้ เช่นเก็บดอกเบี้ยมหาโหด แต่แม้ไม่โกง หากว่าการกระทำนั้นอธิบายไม่ได้ว่าเป็น

การผลิตอย่างไร ก็เข้าข่ายมิจฉาอาชีวะได้ ที่ศาสนาอิสลามห้ามการให้กู้เงินกินดอกเบี้ยนั้นก็เพราะมองเห็นความชั่วร้ายของระบบเงินต่อเงินที่ว่านี้ ผมเชื่อว่าจากพระพุทธรูปพจน์ที่ยกมาข้างต้น เราพูดได้ว่าศาสนาพุทธก็คิดแบบเดียวกับศาสนาอิสลาม คือรังเกียจอาชีพที่ไม่ได้ผลิตอะไร แต่เอาเงินที่มีอยู่ไป “หวาน” ลงในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แล้วเงินที่หวานลงไปก็งอกเป็นดอกผลให้เก็บเกี่ยวสบายๆ

ท่านเจ้าอาวาสวัดพระธรรมกายองค์ปัจจุบัน ท่านตอบปัญหาที่มีคนถามทางโทรทัศน์ดาวเทียมของวัดเกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ว่าสนใจคือมีคนถามท่านว่า เขาเล่นหุ้น อย่างนี้จะเข้าข่ายมิจฉาอาชีวะหรือไม่ ท่านตอบว่า “ถ้าเล่นแล้วไม่โกง คือปล่อยให้ไปตามกลไกตลาด หุ้นขึ้น เราขายได้กำไร ก็ไม่ถือว่าเป็นมิจฉาอาชีวะ แต่ถ้าเล่นซื้อโกง เช่นปั่นหุ้น อันนี้เป็นมิจฉาอาชีวะแน่นอน” คำตอบของท่านนี้ผมถือว่าเป็นการตีความเรื่องมิจฉาอาชีวะอย่างประณีตระนอมที่สุดแล้ว แต่ถ้าเอาหลักเรื่องการผลิตหรือไม่ของผมเข้าจับ ก็เป็นไปได้ที่เล่นหุ้นไม่โกงก็อาจเข้าข่ายมิจฉาอาชีวะได้ เพราะไม่ต่างจากเล่นพนัน ที่จริงการเล่นหุ้นระยะสั้น แบบซื้อมาขายไป โดยรูปแบบก็คือการพนันที่รัฐอนุญาตนั่นเอง ถ้าซื้อหุ้นแบบระยะยาว คือคิดเอาเงินไปลงทุนกับบริษัทที่เขาผลิตอะไรเป็นตัวเป็นตน และเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม (เช่นซื้อหุ้นสำนักพิมพ์ที่ทำตำราหรือหนังสือพิมพ์มีคุณภาพขาย) อย่างนั้นจึงจะไม่เป็นมิจฉาอาชีวะ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ผมอยากสรุปขมวดเป็นปมเพื่อให้เข้าใจสั้นๆว่า มิจฉาอาชีวะนั้นมีได้หลายแบบ ตั้งแต่แบบที่แย่มากๆมาจนถึงระดับที่แย่อเหมือนกัน แต่ไม่มากนัก การโกงนั้นไม่ว่าจะทำ

ผ่านอาชีพอะไรเป็นมิจฉาอาชีพะที่แย่ที่สุด สังเกตนะครับว่า ชาวสวนก็โกงได้ พ่อค้าก็โกงได้ อาจารย์มหาวิทยาลัยก็โกงได้ ดังนั้นผมจึงได้พูดแต่แรกว่าอย่าได้สนใจรูปแบบหรือประเภทของอาชีพนัก แต่ให้สนใจวิธีการมากกว่า พระนั่นท่านมักสนใจรูปแบบมากกว่าเนื้อหา เวลาที่วัดพระธรรมกายสอนเรื่องมิจฉาอาชีพะท่านจึงเน้นอาชีพ ๕ อย่างที่ผมยกมากล่าวข้างต้น มากกว่าการพิจารณาที่เนื้อหาข้างใน บริษัทซีพีที่เลี้ยงไก่ขายนั้นคิดตามแนวทางของวัดพระธรรมกายก็เป็นบริษัทที่ประกอบมิจฉาอาชีพะ ทั้งที่ไก่ของซีพีไม่น้อยพระที่วัดก็รับประเคนฉัน สำหรับผม ซีพีนั้นอาจทำมิจฉาอาชีพะก็จริง แต่เป็นระดับที่ผมเข้าใจ รับได้ คือรับว่าสังคมเราย่อมต้องมีผู้ประกอบอาชีพเช่นนี้ หากจะมีบาปเจ้าของบริษัทและผู้เกี่ยวข้องก็รับผิดชอบเป็นส่วนตัวไป แต่ในทางสังคม เราต้องรับว่าเขาได้ “ผลิต” สิ่งที่สังคมต้องการคืออาหาร แต่พวกที่เล่นหุ้นปั่นหุ้น อยู่ข้างในรัฐบาลรู้ว่าเขาจะลดค่าเงินบาทก็ฉวยโอกาสนั้นทำเงินมหาศาลจนกลายเป็นมหาเศรษฐีชั่วข้ามคืน อันนี้เป็นมิจฉาอาชีพะที่น่าละอายที่สุด หม่าไก่ขายนั้นหากจะมีบาปก็คงเท่ากับจำนวนไก่ที่ฆ่า แต่การโกงชาติในระดับนโยบายนั้นเป็นบาปอันมหันต์ เพราะคือการสูบเลือดของคนทั้งชาติ พระท่านต้องเข้าใจมิจฉาอาชีพะแบบดูดีพวกนี้มากกว่า อย่าไปสนใจคนที่เขาฆ่าไก่หรือต้มเหล่าขายมากนัก พวกหลังนี้สำหรับผมเป็นพวกตัวเล็กตัวน้อยในทางศีลธรรม

ก่อนจะจบเนื้อหาในตอนี้ ผมมีข้อสังเกตเล็กๆแต่สำคัญมากเรื่องหนึ่งอยากฝากท่านผู้อ่านโดยเฉพาะท่านผู้อ่านที่เป็นชาวธรรมกาย (คนในวัดอ่านวารสารเรามากพอสมควร หลวงพี่และอุบาสิกาบางท่านพูดกับผมว่าชอบอ่าน แม้จะไม่เห็นด้วยกับหลาย

เรื่องที่ผมเขียน ก็ต้องขอบพระคุณครับ ผมถือว่าท่านเหล่านี้เป็น
 กัลยาณมิตร ที่ผมยกตัวอย่างวัดพระธรรมกายบ่อยๆก็เพราะวัดนี้มี
 กิจกรรมทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากกว่าใคร ไม่ว่าจะเรา
 จะเห็นด้วยกับทางวัดหรือไม่ เราก็ต้องรับว่าวัดนี้เป็นวัดที่ขยัน
 หลวงพ่อเจ้าอาวาสนั่นเท่าที่ผมทราบท่านสุขภาพไม่ดีนัก แต่ท่านทำ
 รายการโทรทัศน์แบบสดทุกวัน ต่อเนื่องมาหลายปีแล้ว ท่านเป็น
 พระที่ขยัน ทีมงานก็ขยัน ในแง่การผลิต เราต้องรับว่าวัดนี้ผลิต
 อะไรมาก ผมจึงมีเรื่องเอามาเล่าในวารสารของเราได้เสมอ) เรื่อง
 เป็นอย่างนี้ครับ ในสมัยพุทธกาลนั้นมีเศรษฐีที่อุปถัมภ์บำรุง
 พระพุทธศาสนาอยู่หลายคน เช่นอนาถปิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา
 เป็นต้น ทางวัดพระธรรมกายมักใช้ชีวิตท่านเหล่านี้เป็นอุทธาหารณ์
 สอนคนมีเงินสมัยนี้ว่า มีเงินแล้วให้รู้จักทำบุญ ซึ่งผมก็เห็นด้วย แต่
 แปลก คนมีเงินเหล่านี้กลับไม่มีประวัติบันทึกไว้ว่าได้รับอานิสงส์
 ของบุญมากมายเป็นพิเศษ ผิดกับคนอื่นอีกพวกหนึ่งที่เป็นคนยากจน
 ทำมาหากินลำบาก แต่สู้อุตส่าห์เอาของเท่าที่มีอยู่มาทำบุญ คน
 พวกนี้คัมภีร์โดยเฉพาะอรรถกถากลับบันทึกไว้ว่าเป็นผู้ได้รับ
 อานิสงส์ของบุญแบบมโหฬารเป็นพิเศษ นี่หมายความว่าอะไร ผাগ
 ไปคิดด้วยนะครับ เป็นไปได้ไหมว่า ระบบบุญของพระพุทธศาสนา
 นั้นฉลาดพอที่จะแยกได้ว่า ระหว่าง ๑ ล้านของเศรษฐีแบบไม่ผลิต
 อะไร กับ ๑๐ บาทของคนเก็บของข้างถนนขาย ใครสมควรได้บุญ
 มากกว่าใคร ผมคิดว่าเศรษฐีในสมัยพุทธกาลที่รวยๆกันนั้นไม่ใช่
 เพราะจากการผลิตของขาย แต่เอาเงินต่อเงิน คือเอาเงินไปซื้อของ
 ที่เขาผลิตแล้วไปขาย เอาส่วนต่างเป็นกำไร ในแง่นี้คนพวกนี้ก็ไม่ได้
 มีอาชีพะที่บริสุทธิ์เท่าคนเก็บของข้างถนนขาย เพราะคนหลังลงแรง
 มากกว่า ดังนั้นเมื่อคนเหล่านี้ทำบุญ ของทำบุญน้อยนิดนั้นจึงกลับ

บันดาลผลานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ เรื่องราวของคนยากจนเหล่านี้ว่าไป แล้วทางวัดพระธรรมกายก็เอามาสอนมาก ฝากข้อสังเกตของผมไป ช่วยคิดต่อด้วยนะครับ เรื่องราวเหล่านี้อาจเป็นเรื่องแต่ง แต่ก็แฝงความคิดบางอย่างในทางทฤษฎีว่าด้วยความดีที่มนุษย์เรากระทำ ของพระพุทธศาสนาเอาไว้ได้อย่างแยบยล

ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 004” วาดโดย สมภาร พรมทา (2555)

-๕-

ผมชวนท่านผู้อ่านคุยไปไกลหลายเรื่อง (พักหลังๆนี้ผมมักเขียนอะไรโดยไม่กำหนดพล็อตเรื่อง ให้กระแสสำนึกในช่วงนั้นๆมันพัดพาไปเอง ดีไปอย่างครับ เพราะเมื่อปล่อยให้เรือความคิดมันล่องไปตามกระแสน้ำเอง โดยเราไม่บังคับมัน มันล่องไปพบอะไรดีๆโดยไม่คาดคิดมาก่อนเสมอ แต่หากท่านผู้อ่านเห็นว่าออกจะน้ำท่วมทุ่ง

ก็ต้องขอประทานอภัย ก็คงเป็นน้ำท่วมทุ่งจริง ๆ นั้นแหละ หากเขียน
 อย่างนี้ แต่ที่ตั้งใจคือจะพาชมทุ่งน้ำ ที่มีดอกไม้ น้ำหลากหลายชนิด
 ให้ชมเท่านั้นดอกครับ ไม่ประสงค์จะให้ดูผักบุ้ง โหรงเหรงสองสาม
 กอ—เอ๊ะ เขาเรียก “กอ” หรือ “เถา” ผมก็ไม่ทราบ) ตอนนั้นก็ขอ
 วกกลับมายังเรื่องความชราวัยอีกครั้ง ที่ผ่านมาผมได้ยกตัวอย่างว่า
 ความคิดความรู้สึกในเรื่องของการที่ตนแก่ขึ้นทุกวันนั้นผมเชื่อว่ามี
 ผลต่อการดำเนินชีวิตของคนเรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในวัย ๕๐
 ขึ้นไป แล้วผมก็ได้ยกตัวอย่างการที่ผมมาทำวารสาร “ปัญญา”
 ประกอบว่าที่คิดอย่างนั้นก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่เหมือนกัน ไม่ได้คิด
 เอาเองลอยๆ แล้วผมก็ให้เหตุผลว่า ที่ทำวารสารโดยไม่ได้หวังเรื่อง
 ค่าตอบแทนอะไรนั้นก็เพราะคิดว่าคนเราไม่ควรคิดเรื่องทำมาหากิน
 มากนัก ไม่อย่างนั้นชีวิตก็จะแคบ หากจะกล่าวย้ำหลักการนี้เพื่อให้
 สัมพันธ์กับเรื่องการเจริญ “ชราวุสติ” ก็อาจพูดได้สั้นๆว่า เมื่อเริ่ม
 รู้สึกว่าตนแก่มากขึ้น จงหยุดพักการหาเงิน เอาเวลาไปทำอย่างอื่น
 ที่มีค่ามากกว่านั้น คนเรานั้นไม่ว่าจะเป็นใคร เกิดมาแล้วก็ไม่สมควร
 ตายไปในสภาพที่ สองมือกำลังตะเกียกตะกายหาเงิน ตายอย่างนั้น
 ไม่สมกับการเป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐเลย

แต่เมื่อเขียนมาถึงตรงนี้ ผมก็มานึกได้ว่า ที่พูดอย่างนั้นกับ
 ตัวเองก็อาจพูดได้ เพราะมีอาชีพที่มั่นคง เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย
 เกษียณอายุราชการไปแล้วหลวงก็ยังมีเลี้ยงดูอยู่ แม้ชีวิตจะไม่ร่ำรวย
 แต่ก็ไม่อดตาย ว่าอย่างนั้นเถิด ชีวิตแบบนี้ น่าจะไม่มีปัญหาอะไรใน
 เรื่องที่จะเจริญชราวุสติกถาตามที่กล่าวข้างต้นว่า “เมื่อเริ่มแก่มาก
 ขึ้น ให้หยุดหรือชะลอการหาเงินลง” แต่คนแก่จำนวนมากในโลก
 อาจจะเป็นคนส่วนใหญ่ก็ได้ ไม่อาจหยุด เพราะชีวิตที่ผ่านมาก็ยัง
 ชีพได้วันต่อวันเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นหลักประกันเลย สำหรับชีวิตที่

ชราภาพแบบนี้ หลักการอันสวดยหฺรฺของผมย้อมไม่อาจใช้การได้เลย บางทีหลักธรรมที่สวดยหฺรฺก็ไม่เป็นสากลดอกครึบ ธรรมะของท่าน มหาอุทฺธิชัยนั้นไพเราะเหลือเกิน มีแต่คนเมืองที่ไม่มีปัญหาเรื่องปาก ท้องเท่านั้นแหละครับที่ชื่นชมธรรมะอย่างนี้ ผมไม่แน่ใจว่าท่านมหา จะเคยคิดไหมว่า เมื่อกลับบ้านที่ชนบท หลักธรรมของท่านจะมี ญาติโยมสักกี่คนในหมู่บ้านเข้าถึงได้ ผมเองนั้นคิดเรื่องนี้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่พูดอะไรก็ออกไปในทางปรัชญาหรือ ความคิดแล้ว ก็จะมาทบทวนว่า พ่อแม่เราที่บ้านนอกท่านจะทำตาม ได้ไหม บางทีก็ละอายใจที่ตัวเองพูดไปอย่างนั้น อย่างเรื่องชราอุสฺติ นี้ ว่าก็ว่าเถิดครับ พ่อแม่ผมที่เพิ่งตายหากยังไม่ตายท่านก็คงเอาไป ใช้อะไรไม่ได้ ทั้งสองท่านตายไปขณะที่สองมือสองตีนยังต้อง ตะกายเพื่อหาเลี้ยงปากท้องอยู่เลย ผมส่งเงินไปให้ท่านก็ไม่ยอมใช้ เพราะถือคติว่า “พ่อแม่ต้องเลี้ยงลูก ไม่ใช่ลูกเลี้ยงพ่อแม่” คน ชนบทนั้นโดยนิตยเป็นคนขยัน อยู่เฉยๆไม่เป็น แต่ความที่พ่อแม่ เป็นคนชนบทที่ยังมีวัฒนธรรมแบบชนบทโอบอุ้มอยู่ แม้จะทำงาน หาเลี้ยงตัวตราบจนแก่ แต่ก็มีเวลาพัก วันพระก็หยุดงานไปจำศีลที่ วัด มีเพื่อนฝูงมิตรสหายที่เป็นคนแก่ด้วยกันมาสังสรรค์เฮฮา (คน บ้านนอกไปจำศีลนั้นมีเรื่องสนุกเยอะครับ ไม่เหมือนคนเมืองที่ไป นั่งสมาธิเอาเป็นเอาตายอย่างที่เห็น) คนแก่ในชนบทตายไปใน สภาพออย่างนี้ผมคิดว่ายังดีกว่าคนแก่ยากจนในสลัมในเมือง ซึ่งเป็น ผู้ที่ผมคิดว่าหลักธรรมะสวดยหฺรฺใดๆก็อย่าไปหวังว่าคนเหล่านี้จะเอา ไปใช้ได้ เพราะธรรมะย่อมต้องมาหลังจากที่ชีวิตมันลงตัวพอสมควรแล้ว อย่างน้อยก็ในเรื่องปากท้อง

สมัยที่ยังเรียนวิชาปรัชญาสังคัมกับท่านอาจารย์วิทย์ วิศทเวทย์ ท่านให้อ่านงานของมาร์กซ์ จำไม่ได้เสียแล้วว่าเป็นงานชิ้นใด แต่ผม

จำเนื้อหาที่อ่านได้จนวันนี้ ในนั้นมาร์กซ์พูดว่า จริงๆคนเราวันหนึ่งทำงานสักครึ่งวันก็น่าจะพอ จากนั้นเวลาที่เหลือก็เอาไปทำงานอดิเรกที่ตนรักหรือไปพักผ่อน เช่นไปตกปลา ไปนอนอ่านหนังสือที่ริมน้ำ เป็นต้น สังคมในฝันของมาร์กซ์ (ตอนหนุ่ม ผมเข้าใจว่างานชิ้นนี้มาร์กซ์เขียนตอนยังหนุ่มๆอยู่) นั้นคล้ายกับสังคมในฝันของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “โลกพระศรีอารีย์” คือผู้คนมีชีวิตที่สุขสบายปลอดโปร่ง ทำงานกันทุกคน แต่งานที่ทำก็ไม่ใช่ทั้งหมดของชีวิต วันหนึ่งเรามีเวลาคนละ ๒๔ ชั่วโมง หักที่ใช้หลับนอนไป ๘ ชั่วโมงก็เหลืออยู่ ๑๖ ชั่วโมง ชาวบ้านเราทำงานวันละประมาณ ๑๒ ชั่วโมง เหลือเวลาอีก ๔ ชั่วโมงสำหรับใช้ทำกิจที่ต้องทำประจำวัน เช่นกินข้าว อาบน้ำ เดินทาง เวลานี้คนจำนวนมากในโลกก็ทำงานใกล้เคียงกับที่กล่าวนี้ คือเราทำงานวันละ ๑๒ ชั่วโมง ไม่น่าเชื่อ มาร์กซ์กล่าวว่า จริงๆคนเราควรทำงานสักวันละไม่เกิน ๔-๕ ชั่วโมง ที่มาร์กซ์คำนวณอย่างนั้นเขาคำนวณในเชิงเศรษฐศาสตร์หมายความว่า หากสังคมเรามีระบบกระจายความเป็นธรรมดีพอ ทุกคนทำงานเพียงเท่านั้นก็จะมีอยู่มีกินกันถ้วนหน้า แต่อนิจจามนุษย์ทั้งหลายกลับต้องทำงานหามรุ่งหามค่ำ แทบไม่มีเวลาส่วนตัวสำหรับพักผ่อนหย่อนใจ งานเลยกลายเป็นทั้งหมดของชีวิต ท่านพุทธทาสกล่าวว่างานที่ต้องทำแบบทั้งชีวิตเช่นนี้ก็คือนรกชัดๆ ทราบไหมครับว่า มาร์กซ์เองก็พูดอย่างนั้น

เมื่อแรกที่รับงานมาจากท่านอาจารย์โสรัจจ์ในฐานะหัวหน้าโครงการศึกษาวิจัยเรื่องจะรับมือกับความแก่ชราอย่างไรในแนวทางต่างๆ ซึ่งส่วนที่ผมรับผิดชอบอยู่คือทางด้านพระพุทธศาสนา ผมคิดว่าจะมองเรื่องนี้จากมุมไหนดี ที่สุดก็อย่างที่ผมเรียนมาตลอดคือ ผมไม่ประสงค์จะมองจากมุมด้านปัจเจกบุคคล เพราะด้านนี้มี

ศาสตร์เฉพาะทางเช่นแพทยศาสตร์เขาทำหน้าที่ดีกว่าเราอยู่แล้ว การมองเรื่องความแก่ชราจากมุมมองด้านสังคมในสายตาของพระพุทธรศาสนามาจะช่วยให้เราเห็นช่องทางที่คำสอนของพระพุทธรศาสนามาจะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำให้เรารับมือกับความแก่ชราได้อย่างมีประสิทธิภาพ ว่าเป็นไปแล้ว คนเราเกิดมาก็ต้องแก่ทุกคน ไม่มียกเว้น พระราชา เศรษฐี ยาจก ชาวนา นายเงิน ไม่มีใครที่จะไม่แก่ ปัญหา นั้นมีอยู่ว่า หากระบบสังคมของเราดี ทุกคนก็แก่ขึ้นอย่างเท่าเทียมกัน คือได้รับการดูแลให้แก่เฒ่าอย่างที่เหมาะสมจะแก่ หรือแก่เฒ่า อย่างมีคำอธิบาย ไม่ใช่ว่า คนบางคนโชคร้ายเกิดมาในครอบครัว ชาวนา ทำงานวันละ ๑๒ ชั่วโมง ก็ยังยากจนอยู่เช่นเดิม เมื่อยากจน สุขภาพก็แย่ อายุ ๕๐ กว่าก็แก่เฒ่าลงอย่างน่าใจหาย อย่างนี้ ถือว่าผิดปกติ แต่ถ้าเรามีระบบการจัดสรรความเท่าเทียมกันทาง เศรษฐกิจ หมายความว่าความต่างทางอาชีพการงานก็ต้องมีต่อไป เพราะคนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน บางคนก็ต้องเป็นคนขับแท็กซี่ แต่บางคนก็มาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย อันนี้เราไม่ต่างกัน ขอเพียงว่า รายได้ของคนขับแท็กซี่กับอาจารย์มหาวิทยาลัยก็ไม่ควรต่างกัน มากนัก เวลาทำงานก็ใกล้เคียงกัน เช่นราวๆ ๕-๖ ชั่วโมงต่อวัน เมื่อเลิกขับแท็กซี่แล้วก็อาจไปนอนอ่านวารสาร “ปัญญา” ที่ริมน้ำ ในสวนจตุจักรตอนบ่าย ใกล้เคียงก็แวะซื้อกับข้าวที่ตลาดกลับบ้านไป ทำกินกับลูกเมีย ดูข่าวโทรทัศน์ ตามด้วยละครน้ำเน่านิดหน่อย ก็นอน ตอนเช้าก็ไม่ต้องลงลานตื่นแต่ไก่โห่ ออกจากบ้านเหมือน อาจารย์มหาวิทยาลัย คือประมาณแปดโมง บ่ายสองก็เลิก เดือนหนึ่งทำเงินได้ประมาณ ๒-๓ หมื่น อย่างนี้เป็นต้น

จินตนาการข้างต้นหลายท่านอาจบอกว่า ก็คงเป็นไปได้เพียงจินตนาการ เพราะอาชีพขับแท็กซี่ที่ไหนจะให้ได้อย่างนั้น เรื่องนี้

ต้องเรียนว่า หากเราพิจารณาในภาพรวมทั้งหมดของประเทศอย่าง
ที่ปรัชญาสังคมของมาร์กซ์พิจารณา ก็ไม่ใช่เรื่องเหลือบ่ากว่าแรงที่
จะทำได้ หากเรามีกองทุนของรัฐที่เพียงพอ การให้สวัสดิการแก่คน
ที่ทำงานซึ่งตามปกติรายได้จะไม่เพียงพออยู่แล้วก็จะเป็นทางออกที่
จะทำให้อาชีพเช่นนี้มีเงินได้ตามที่ผมกล่าวข้างต้น หมายความว่า
สังคมเราก็มีกฎระเบียบว่า อาชีพใดก็ตามแต่ที่มีรายได้ต่ำกว่าที่
กำหนด เช่นต่ำกว่าหมื่นห้าพัน ก็เป็นหน้าที่ของรัฐที่จะช่วยเสริม
ส่วนที่ขาดให้ ปัญหาที่ว่าเราจะหากองทุนที่ว่านั้นมาจากไหน แน่-
นอนครับ ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเสรีนิยมที่เราใช้อยู่
เวลานี้ เอกชนแต่ละคนต้องดูแลตัวเอง รัฐไม่มีหน้าที่ต้องดูแล แต่
ผมเชื่อว่าปรัชญาสังคมแบบพุทธจะไม่คิดอย่างนั้น เรื่องนี้เราต้อง
ช่วยกันพิจารณาศึกษาว่า ปรัชญาสังคมแบบพุทธจะให้คำตอบเรื่อง
เหล่านี้ได้อย่างไร

ที่ผ่านมาผมพูดเน้นเรื่องอาชีพแบบหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรง
เรียกว่า “การเอาลาภต่อลาภ” อาชีพนี้ทำให้คนจำนวนน้อยในโลก
รวมทั้งในบ้านเราเป็นผู้ที่ยักย้ายเอาเงินในกระเป๋าของคนอื่นมาไว้
ในกระเป๋าของตัวเองเป็นจำนวนมหาศาล หากเรายอมรับว่าอาชีพนี้
เป็นมิจฉาอาชีพะตามที่พระพุทธศาสนาตั้งข้อสังเกตุ แต่บังเอิญว่า
เป็นมิจฉาอาชีพะที่ผิดธรรมดา แต่ไม่ผิดกฎหมาย (คือใช้เงินต่อเงินอยู่
ในระดับที่กฎหมายอนุญาต) การเก็บภาษีสำหรับมิจฉาอาชีพะก็ต้อง
คิดอีกแบบหนึ่ง แตกต่างจากสัมมาอาชีพะ พวกบริษัทเหล่า บริษัท
ผลิตของมอมเมาผู้คนที่ต้องเก็บภาษีเป็นพิเศษดังที่ว่านี้ เรามี
คำอธิบายว่า สังคมเป็นของส่วนรวม เปรียบได้กับบ้านที่สมควร
สะอาดสะอาด อาชีพที่เป็นมิจฉาอาชีพะเหล่านี้เปรียบได้กับการ
สร้างขยะให้แก่บ้านที่เป็นของส่วนรวม ดังนั้นคุณก็ต้องจ่ายค่า

จัดการขยะ คนที่หาเงินเก่งในทางเอาเงินต่อเงินเราไม่ว่า ท่านก็หาของท่านไป แต่เนื่องจากท่านไม่ได้ผลิต ท่านลงแรงน้อยกว่าคนที่เขาทำงานแบบสัมมาชีพ ดังนั้นเราก็ต้องขอเก็บภาษีคุณพิเศษ เพื่อให้ความสามารถพลิกแพลงของคุณ (ที่ในทางธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ดีเลย แต่ในทางโลกเราอนุโลมให้) ไม่ก่อให้เกิดช่องว่างทางรายได้ ที่หากสะสมนานเข้าจากรุ่นคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกหลายรุ่นต่อมา ก็จะกลายเป็นสิ่งขัดขวางอิสรภาพของคนอื่นที่จะแข่งขันกับคุณ

เรื่องที่ผมกล่าวข้างต้นนี้สำคัญมากนะครับ พระพุทธศาสนานั้นถือว่ามนุษย์ควรได้รับการ “ปลดปล่อย” เพื่อให้เป็นอิสระ ชีวิตมนุษย์นั้นพระพุทธเจ้าทรงมองว่าเป็นเสมือนเมล็ดพืชที่ไม่ต่างกันในแง่ความสามารถที่จะงอกเงยงดงามไปตามชาติพันธุ์ของตน พุดง่ายๆคือเราต่างกันเพียงประเภทเท่านั้น แต่ทุกประเภทเหมือนกันตรงที่หากได้รับการปลดปล่อยอย่างเป็นอิสระ ก็จะงอกงามตามแบบของตน มนุษย์จะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระก็ต้องเริ่มจากรากฐานทางสังคมก่อน พุดง่ายๆคือ สังคมต้องเป็นใจเสียก่อน หากสังคมไม่เป็นใจ ก็ยากที่คนเราจะได้รับการพัฒนาให้เป็นอิสระ สังคมทุนนิยมนั้นว่าไปแล้วหากเป็นทุนนิยมที่ดี คือแข่งขันกันทำมาหากินอย่างตรงไปตรงมา เมื่อแข่งแล้วใครได้มากกว่าคนอื่นเพราะเก่งกว่าก็ไม่กินคนเดียว แต่รู้จักแบ่งปันเพื่อนมนุษย์ที่เกิดมาไม่เก่งเหมือนตน ก็ยอมเป็นสังคมที่เราคาดหวังว่าจะเห็นปัจเจกบุคคลได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ ผ่านทางการศึกษา และจริยธรรม แต่สังคมทุนนิยมในโลกนั้นก็ไม่เป็นอย่างนั้น คนรวยก็รวยเสียล้านคนจนก็จนเสียจนมีชีวิตอย่างที่ไม่สมควรเรียกว่าเป็นชีวิตของคนจนที่ต้องดิ้นรนเพื่อปากท้องเป็นหลักนั้นไม่ต้องการจริยธรรม เพราะไม่เป็นประโยชน์กับชีวิต หากเราต้องการพัฒนาคนจนเหล่านี้

อย่างที่เรียกว่าปลดปล่อยให้เป็นอิสระ ให้งอกงามตามแนวทางข้างในของตน เราก็ต้องเริ่มจากการทำสังคมาให้ดีเสียก่อน สวนที่ดอกไม้ทั้งหลายจะประชันกันเบ่งบานได้นั้นต้องเป็นสวนที่ยุติธรรม คือแดดส่องเท่าเทียมกัน ฝนตกเท่าเทียมกัน ดินดีเท่าเทียมกัน หากแดดส่องเพียงบางส่วน ในขณะที่ส่วนอื่นที่เป็นส่วนใหญ่มีดมิดลมก็ไม่พัดผ่าน ฝนก็ตกต้องไม่ถึง แล้วต้นไม้ในความมืดมน อนุธการเหล่านั้นจะงอกงามได้อย่างไรครับ

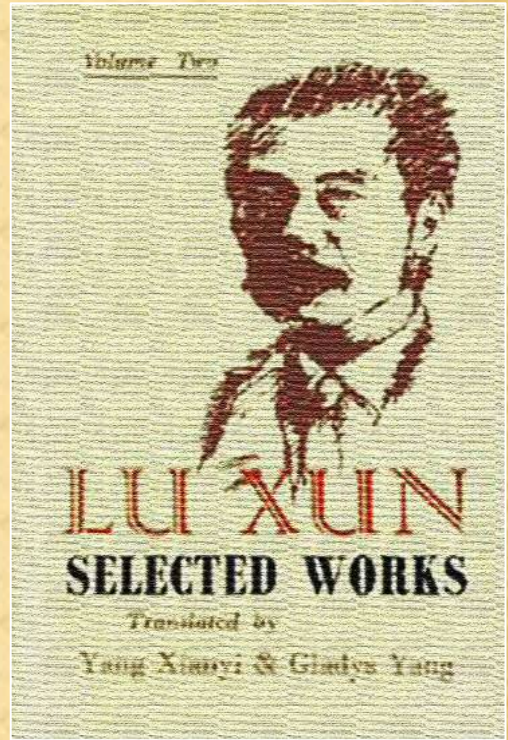
ภาพชื่อ “ถนนในหุบเขา 005” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-๖-

ความแก่ชรานั้นท่านผู้อ่านอาจคิดว่าเป็นปัญหาทางด้าน “วิทยาศาสตร์สุขภาพ” อันนี้ผมยอมรับครับ แต่วิทยาศาสตร์สุขภาพนั้นไม่เคยเป็นอิสระจากสภาพสังคมา หลูซิ่นนักเขียนจีนที่มีส่วนช่วย

กระตุ้นความคิดชาวจีนให้ก่อการเปลี่ยนแปลงขึ้นในประเทศนั้น ตอนเป็นหนุ่มนั้นตั้งใจว่าจะเป็นแพทย์ เป็นเด็กหัวดี ได้ทุนจากรัฐบาลจีนไปเรียนแพทย์ที่ญี่ปุ่น ช่วงนั้นเกิดสงคราม หลู่ซิ่นเลยติดอยู่ที่ญี่ปุ่น กลับบ้านไม่ได้ ระหว่างที่ติดอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่น วันใดที่มีชั่วโมงว่างเพราะอาจารย์ไม่มาสอน มหาวิทยาลัยก็เอาหนังสือการรบมาฉายให้ดู วันหนึ่งหลู่ซิ่นเห็นเขาฉายหนังที่ทหารญี่ปุ่นตัดหัวคนจีนที่ถูกกล่าวหาว่าต่อต้านญี่ปุ่น เป็นการตัดหัวกลางแจ้งเพื่อข่มขู่ให้คนจีนกลัว ภาพจากหนังทำให้หลู่ซิ่นคิดเลิกเรียนแพทย์ทันที เขาเขียนว่า “ในบรรดาคนจีนที่มายืนห้อมล้อมดูคนต่างชาติตัดหัวคนจีนด้วยกันเองเพื่อประจาน บางคนดูแล้วก็หัวเราะ บางคนท่าทางตื่นเต้น แต่ก็รู้ว่าพอใจที่ได้เห็นภาพที่ตื่นเต้น บางคนสายตาเฉยเฉยไม่รับรู้อะไรทั้งนั้น ไม่มีใครที่มีสายตาแสดงความเจ็บปวดเลยที่เห็นเพื่อนร่วมชาติถูกตัดหัวเพราะต่อต้านผู้รุกราน” ก่อนนั้นหลู่ซิ่นคิดว่าปัญหาพื้นฐานที่สำคัญมากอันดับต้นของประเทศจีนคือการมีพลเมืองที่สุขภาพไม่ดี เขาคิดว่าจะมาเรียนแพทย์เพื่อกลับไปรับใช้บ้านเกิด ฝันจะไปเป็นหมอรักษาคนจีนให้มีสุขภาพดีอย่างอุทิศให้เต็มที่ แต่ภาพที่เห็นนั้นทำให้หลู่ซิ่นเปลี่ยนใจ เวลานั้นเขารู้ว่าปัญหาของคนจีนไม่ได้อยู่ที่สุขภาพกาย แต่อยู่ที่สุขภาพทางความคิด หลู่ซิ่นพูดว่า “หมูที่สุขภาพดีก็เป็นได้แค่หมู คือไม่มีความคิด รอวันให้เขาลากไปฆ่าเท่านั้น คนจีนที่ไม่มีความคิดก็ไม่ต่างจากหมูที่مامงดูเขาฆ่าเพื่อนร่วมชาติตายต่อหน้าแล้วเฉยๆนั้นก็ไม่ต่างจากหมูที่เห็นเขาฆ่าหมูด้วยกัน” เมื่อออกจากมหาวิทยาลัยวันนั้น หลู่ซิ่นก็เลิกล้มจะเรียนแพทย์ หันไปเป็นนักเขียน เมื่อสงครามสงบ กลับบ้านมือเปล่า ไม่ได้ปริญญา แต่มาตั้งสำนักพิมพ์ เขียนหนังสือ จนกลายเป็นนักเขียนคนสำคัญในประวัติศาสตร์จีน ผมอ่านงานของ

หลูซิ่นมาตั้งแต่บวชเณรอยู่ วันหนึ่งเห็นนิตยสาร “โลกหนังสือ” ของพีสุชาติ สวัสดิ์ศรี ลงโฆษณาว่าที่ร้านดวงกมลมีงานชุดรวมเล่ม ปกแข็งเป็นภาษาอังกฤษ ๔ เล่ม ผมวานคนที่รู้จักไปซื้อมาอ่าน ตั้งแต่สมัยโน้นแล้ว เวลานี้หนังสือชุดนี้ก็ยังมีอยู่ เป็นหนังสือชุดหนึ่งที่ผมรักมาก รูปเล่มการจัดพิมพ์สวยงาม และเหนือสิ่งอื่นใด ข้อเขียนของหลูซิ่นนั้น สำหรับผมมีพลังมาก จิตร ภูมิศักดิ์ก็ได้อิทธิพลจากหลูซิ่นไปไม่น้อย บทกวีของจิตรที่ว่า “แม้คนพันบัญชีหน้าเขี่ย...” ก็เป็นงานแปลจากบทกวีของหลูซิ่นนี่แหละ

เมื่อลงมือเขียนเรื่องชราอนุสติกา ผมก็พลันนึกถึงหลูซิ่นขึ้นมา แล้วก็คิดต่อไปว่า ความแก่เฒ่านั้นแม้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องวิทยาศาสตร์ สุขภาพอยู่มาก แต่เราจะพูดเรื่องนี้อย่างไม่สนใจประเด็นทางสังคมไม่ได้เลย อย่างน้อยที่สุดเวลานี้คนไทยจำนวนมากในชนบท ประมาธร่อยละแปดสิบก็เป็นคนที่ระบบสังคมของเราปล่อยให้แก่เฒ่าไปมากมายกว่าคนในเมือง สิทธิที่จะแก่สมตามวัยนั้นเป็นสิทธิตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง สิทธิดังกล่าวนี้จะได้รับการคุ้มครองก็ต่อเมื่อระบบสังคมของเราดี คือมีการกระจายความยุติธรรมทางรายได้และการบริโภคโภคทรัพย์อย่างยุติธรรม

จะอย่างไรก็ตาม ความแก่นั่นในแง่ที่เป็นทุกข์ประจำสังขาร ย่อมยังเป็นปัญหาอยู่ แม้ระบบสังคมของเราก็มีหลักประกันเรื่องสิทธิที่จะแก่สมตามวัยแล้วก็ตาม ดังนั้นในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ

ในขณะที่ร่วมกันรณรงค์เรื่องทางสังคม เราก็ต้องเตรียมการสำหรับตนเป็นการเฉพาะบุคคลของใครของมันด้วย และจุดนี้ผมคิดว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยได้มาก เนื่องจากไม่ต้องไปเรียกร้องอะไรจากใคร แต่เรียกร้องจากตัวเอง พระพุทธเจ้าตรัสเสมอครับว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” ดังนั้นในช่วงจบของข้อเขียนนี้ ผมขอถือโอกาสแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นว่าเราจะพึ่งเป็นที่พึ่งของตนในเรื่องความแก่เฒ่านี้อย่างไรบ้าง

เรื่องแรกที่สุดที่ผมอยากจะเล่าเป็นความรู้สึกส่วนตัวก็คือ ผมคิดว่าวันเวลาของชีวิตที่คืบคลานไปหาความแก่ชราและมรณะในที่สุดนั้น หากตัดประเด็นว่าเป็นเรื่องการเดินทางไปหาจุดสิ้นสุด ก็ต้องรับว่าเป็นการเดินทางไปหาสภาวะที่นิ่งและสงบมากขึ้น สมัยที่อายุน้อยกว่านี้ ผมเลือกร้อนในหลายเรื่อง เวลานี้บางเรื่องก็ยังไม่เลือกร้อนอยู่ แต่ก็ไม่เท่าเรื่องเดียวกันนี้ตามที่รู้สึกสมัยก่อนโน้น เมื่อเป็นเช่นนี้ความแก่ชรา หรือว่าไปแล้วผมอยากเรียกอีกอย่างหนึ่งเป็นคำไทยๆ ว่า “ความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น” นั้นควรพิจารณาว่าเป็นของขั้วตามธรรมชาติ ที่พึ่งต้อนรับด้วยความยินดี จิตใจหรือสติปัญญาของคนเรานั้นผมมั่นใจว่ายิ่งเราอายุมากขึ้นก็ยิ่งแข็งแกร่งตามไปด้วย ทั้งนี้หลังจากที่หักเอาความเลื่อมโทรมของสมองและสังขารร่างกายออกไปแล้ว เพราะอย่างหลังอาจมีอิทธิพลต่อความคิดของเราได้แต่ที่สุดแล้ว แม้ผมจะไม่เชื่อว่ามีวิญญาณหรือจิตที่แยกต่างหากจากกาย แต่ตัวความนึกของเราตามที่เรารู้สัมผัสได้ ผมเชื่อว่ายิ่งเวลาผ่านไปก็ยิ่งสุขุม ชัดเจน กลัวหรือลังเลน้อยลง ผมยังคิดเลยว่า ยิ่งใกล้ตายมากเท่าใด เราก็น่าจะเป็นคนที่กล้าหาญในทางธรรมมากเท่านั้น คือไม่กลัวอำนาจใดๆ ถ้าคิดว่าตนคิดถูก ทำถูก

หากว่าตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านพิจารณาจิตใจของมนุษย์

ว่าไม่เหมือนกาย จริงครับที่จิตก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เหมือนกาย แต่จิตนั้นมีคุณสมบัติพิเศษ เช่นตัวจิตไม่มีเพศ จิตที่อยู่ในร่างที่ต้องสังกัดเพศเท่านั้นที่เข้าใจว่าตนมีเพศ แต่ความจริงไม่ใช่ เมื่อจิตเป็นอิสระได้แม้กระทั่งในเรื่องที่ลึกซึ่งมากมายอย่างเพศ ผมเชื่อว่าจิตก็ต้องเป็นอิสระได้จากความแก่เฒ่า ซึ่งว่าไปแล้วเป็นเรื่องของร่างกายเท่านั้น

สิ่งที่บั่นทอนใจของคนเราที่เริ่มรู้สึกตัวว่าแก่นั้นไม่มีอะไรเกินไปกว่าความกังวลอันเนื่องมาจากการสังเกตเห็นความผิดปกติของกาย เช่นมือไม้ทำงานได้ไม่เหมือนเก่า ตา หู จมูก และลิ้นก็แย่งลง ความกังวลนี้หากได้รับการกระตุ้นให้ลึกลงไปในอีกทางหนึ่ง ก็อาจลดลงได้มาก ผมได้สังเกตด้วยตัวเองมานานแล้วว่า ร่างกายกับใจของเรา (จะเป็นอย่างเดี่ยวหรือแยกกันในระดับที่พ้นการตรวจสอบด้วยอายตนะก็ตามทีเถิด แต่ในระดับที่สังเกตได้ สองสิ่งนี้เป็นคนละอย่างแน่นอน) เมื่อเรายังหนุ่มแน่น กายจะมีพลังแรงไปตามแนวทางของมัน กายนั้นไม่มีหัวใจ มีแต่ความทะยานอยาก ส่วนใจนั้นตรงกันข้าม คือมีความคิด พยายามที่จะรั้งกายให้อยู่ในขอบเขตที่ชีวิตโดยรวมทั้งหมดจะดำเนินไปได้ ไม่ตายโหงเสียก่อน คนจำนวนมากใจไม่มีอำนาจพอที่จะเหนี่ยวรั้งกาย ก็ย่อมจะตายก่อนคนอื่นเขา เช่นในทุกสงคราม คนเหล่านี้จะเที่ยวเอามอเตอร์ไซค์ออกไปขับซิ่งที่กำลังกินเหล้าเมามาวย ผลก็คือตายโหงกันเสียหมด คิดอย่างรวม การที่สมาชิกของโลกบางส่วนล้มตายไปเช่นนี้ก็เป็นผลดีคือเผ่าพันธุ์มนุษย์จะมีแต่คนที่มีคุณภาพ อันนี้ผมไม่ได้แข่งดำใคร แต่จะไปตามหลักคิดทางด้านชีววิทยาแบบของชาร์ลส์ ดาร์วิน เท่านั้นเอง ธรรมชาตินั้นมีระบบคัดเลือกกว่าใครสมควรอยู่ ใครสมควรตาย และธรรมชาติก็มักเลือกมนุษย์หรือสัตว์ที่กายกับใจได้สมดุล

คือไม่บ้ำระห้ำจนเกินไปตามอำนาจของกาย ไม่ซี้ซลาดหรือรอบคอบเกินขอบเขตตามอำนาจของใจ ในอนาคตนั้น นักเลงโตทั้งหลายน่าจะหมดไปจากแผ่นดิน เพราะฆ่ากันเองตายหมด ที่เหลือก็จะเป็นสาธุชนที่อยู่ด้วยกันฉันมิตร

การที่ใครคนใดคนหนึ่งจะเป็นสาธุชนขึ้นมาได้นั้น ศาสนามีส่วนช่วยเหลือได้มาก ทุกศาสนา ผมยังมองไม่เห็นว่าจะมีภูมิปัญญาใดของมนุษย์ที่จะมีประสิทธิภาพเท่าเทียมกับศาสนาในเรื่องการกล่อมเกลาคณดิบให้กลายเป็นคนสุกตามที่ว่ามานี้ แต่ศาสนาก็มีด้านลบแฝงอยู่ ด้านลบนี้พระศาสดาในศาสนาท่านไม่ประสงค์เลย แต่มีคนไปเข้าใจว่านับถือศาสนาแล้วจะต้องเป็นอย่างนั้น การนับถือศาสนาอย่างไม่ฉลาดก็อาจมีส่วนทำให้ธรรมชาติเลือกสรรว่า “ไปตายเสียเถิดนะพ่อคุณแม่คุณ” การลูปคล้ำศาสนาอย่างไม่ฉลาดนี้พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้มาก และเท่าที่ผมสังเกต การลูปคล้ำศาสนาอย่างไม่ฉลาดมักแสดงออกในแง่ที่เอาใจเป็นใหญ่ ไม่สนใจกายเลย อันนี้ย่อมผิดหลักความสมดุลตามธรรมชาติอยู่แล้ว

นอกจากศาสนา ผมเชื่อว่าธรรมชาติก็มีระบบช่วยให้พวกที่รอดตายจากความบ้ำระห้ำในวัยหนุ่มสาวได้ค่อยๆ ถูกกล่อมเกลี้ยงเพื่อเป็นสาธุชนหรือคนสุกอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านทางเครื่องมือทางธรรมชาติ ซึ่งเครื่องมืออย่างหนึ่งที่สำคัญมากในความเห็นของผมก็คือความแก่ชราหรือความอาวุโสขึ้นทุกวัน (คำหลังนี้ดูดีกว่าเยอะ) อย่างว่าแต่คนเลยครับ หมาผมหลายตัวสมัยเป็นหนุ่มแน่นมันสร้างปัญหาให้ผมมานักต่อนัก แต่พอมันอาวุโสขึ้น มันก็กลายมาเป็นหมาผู้ใหญ่ ที่คอยตวาดพวกเด็กๆ ที่ซุกซนไม่รู้เรื่อง โดยมันอาจจะลืมไปว่า สมัยอายุเท่านี้ ปู่ก็ลุ่มมากเหมือนกันแหละ

เอาเป็นว่าทั้งคนและสัตว์ เมื่ออาวุโสมากขึ้น กายก็จะอ่อนกำลัง

ลงตามธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกัน จิตใจก็จะกล้าแข็งขึ้น ที่พูดกันว่า คนแก่เตะปืบก็ไม่ดังนั้นถูกแล้วครับ เป็นความฉลาดของธรรมชาติ ที่ทำให้เราเมื่ออายุมากขึ้นแล้ว กายก็จะลดพิษสงลง เเตะอะไรก็ไม่ดังทั้งสิ้น การที่คนแก่ประสบอาการเตะปืบไม่ดังนั้นมองจากวิทยาศาสตร์สุขภาพอาจเห็นว่าเป็นปัญหา แต่มองจากปรัชญาหรือศาสนา นี้ไม่เป็นปัญหาเลย ตรงข้าม ผู้อาวุโสทั้งหลายควรยินดีว่าตนเองได้ผ่านเข้าสู่ช่วงวัยที่สำคัญอันอาจเรียกตามสำนวนแขกว่า “วัยวาน-ปรัสต์” อันต่อไปก็จะล่วงเข้าสู่ “วัยสันยาตี” ตามลำดับ ในศาสนาฮินดูนั้น สองวัยที่ผมเอ่ยนามมานี้เป็นวัยของความสุกงอม งาม ออกงาม เป็นวัยที่สมควรต้อนรับด้วยความปีติยินดี อาการเตะปืบไม่ดังนั้นเป็นเรื่องธรรมดาของวัยที่ว่านี้ การเตะปืบนั้นผมหมายถึงการเผชิญหน้ากับปัญหาแบบเอาแรงกายเข้าหักโหมสู้ เป็นนักมวยก็ประเภทแลกหมัดแลกเข่าเอากันให้ตายไปข้าง วัยอาวุโสมีอะไรที่มีค่ามากกว่าการเตะปืบให้ทำ หากจะอยากพูดถึงการเตะปืบอยู่ ก็อาจพูดได้ว่า วัยนี้สมควรเป็นวัยของการ “เตะปืบทางปัญญา” เอาอย่างนั้นเถิด

เมื่อความอาวุโสมาพร้อมกับปัญญาเช่นนี้ การที่ครอบครัว สังคม หรือประเทศชาติ ตลอดจนทั้งโลก มีสมาชิกส่วนหนึ่งเป็นผู้อาวุโส จึงไม่เป็นปัญหาอันใดเลย นอกจากจะไม่เป็นปัญหา นี่ยังอาจถือว่าเป็นเรื่องดีตามธรรมชาติ หากเรารู้จักใช้ประโยชน์

ประการแรกที่สุด เราต้องกำหนดกันเสียก่อนว่าอะไรคือสถานะที่เหมาะสมกับผู้อาวุโส ความคิดทางฮินดูเดียนั้นเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ว่า “ผู้อาวุโสไม่ควรได้มีฐานะการงานชนิดที่ต้องรับผิดชอบในทางร่างกายด้วย” สมัยหนึ่งเรามีคณะรัฐมนตรีที่ท่านอาจารย์ธีรยุทธ บุญมีท่านขนานนามให้ว่า “ชิงแก่” ต่อมาคณะชิง

แก่นี้เมื่อได้ลงมือทำงานไปแล้วช่วงหนึ่ง ฉายาของท่านที่คนอื่นร่วมให้สมทบกับท่านอาจารย์ธีรยุทธด้วยก็ออกไปในทางลบ กลายเป็นชิงเหี่ยว ชิงแพบ หรือบางท่านขนาดเรียกว่าชิงเนาเลยก็มี อันนี้หากเราจะดูแต่แรกก็จะเห็นปัญหาว่า ตำแหน่งทางการเมืองเช่นนี้เป็นตำแหน่งที่ต้อง “ลงมือ” แม้ไม่ใช่ลงมือขนาดชาวสวนที่ต้องขุดดิน ขุดดอนด้วยตน แต่ก็ต้องการร่างกายที่หนุ่มแน่นเข้มแข็งพอสมควร ทางอินเดียนั้นไม่สนับสนุนท่านผู้อาวุโสทั้งหลายให้มานั่งเป็นนายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีอย่างนี้ ตำแหน่งที่เหมาะสมแก่ท่านที่สุดคืออะไรก็ได้ที่เป็นการนั่งดูเขาทำงานอยู่ข้างนอก เหมือนดูลูกหลานทำงานของครอบครัวที่ตนวางมือให้พวกเขาไปแล้ว

ผู้อาวุโสของบ้านเมืองนั้นสมควรทำงานทางความคิด ให้สติแก่คนหนุ่มสาว ในขณะเดียวกันก็ให้กำลังใจ และควรระลึกอยู่เสมอว่า สมัยหนึ่งตนก็เคยผาดโผนมาในยุคจักรไม่บ่อยเลย เมื่อเห็นเด็กๆสมัยใหม่เขาผาดโผนบ้าง ก็ต้องรับได้ ความอาวุโสนั้นท่านว่ามักทำให้คนเราไม่มองไปข้างหน้า แต่มองมาทางหลัง ทำนองพินความทรงจำว่าในอดีตฉันเคยทำอะไรมาบ้างหนอ และมักจะเลือกพินเอาเฉพาะส่วนที่เป็นความสำเร็จ ผมคิดว่า ผู้อาวุโสนั้นควรมองไปข้างหน้า มากกว่ามองมาข้างหลัง อาจารย์อาวุโสทางปรัชญามีมากมายในบ้านเรา ท่านเหล่านี้หยุดเขียนหนังสือ ทั้งที่สติปัญญาของท่านยังแจ่มอยู่ หากท่านได้อ่านข้อเขียนนี้ของผม ขอถือเป็นการอาราธนาเลยนะครับ ท่านเปรียบเสมือนพระมหาเถระ เขียนอะไรออกมาให้เด็กๆอย่างพวกเราได้อ่านบ้างสิครับ Bertrand Russell นั้นอายุยืนมาก ขาดเพียงสามปีก็จะครบ ๑๐๐ ไม่ทราบเหมือนกันว่าที่อายุยืนเช่นนั้นส่วนหนึ่งมาจากเป็นคนขยันคิดขยันเขียนหรือเปล่า ผมแน่ใจว่าจะอย่างนั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ก็แปลว่าการ

ทำงานทางสมองในผู้อาวุโสเป็นโอสถวิเศษอย่างหนึ่งสำหรับเพิ่มความกระชุ่มกระชวยทางใจ คนเรากายกับใจมันเกี่ยวกัน หากใจกระชุ่มกระชวย กายก็ต้องกระฉับกระเฉงตามด้วย Russell นั้นในปีสุดท้ายของอายุก็ยังเขียนหนังสือและเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่เอากะคุณปู่ของเราซิ

สิ่งหนึ่งที่ความคิดทางอินเดียให้ความสนใจมากในตัวคนและได้ตักเตือนสติเราให้ระมัดระวังคือความยึดมั่นในตัวตนที่เราเรียกกันในสมัยนี้ว่า “อัตตา” คนเรานั้นยิ่งอายุมากขึ้น นอกจากร่างกายจะแก่ อัตตาที่ว่านี้ก็แก่ตามด้วย ยิ่งคนผู้นั้นเป็นคนเก่ง ประสบความสำเร็จมาก มีคนสรรเสริญเยินยอ อัตตาที่ว่านี้ก็ยิ่งแก่กล้ามากเป็นทวีคูณ อัตตาที่แก่กล้านั้นมักแสดงออกเป็นสองแง่ คือแง่บวก จะเป็นคนหัวดีอื่ แ่งลบจะไม่ยอมรับคนอื่น โดยเฉพาะคนอื่นที่รู้สึกว่ากำลังทำลายความคิดหรือสถานภาพของตน พระพุทธเจ้าตรัสเตือนว่า อัตตาของคนเรานั้นที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือที่พ่วงมากับตำแหน่งหน้าที่ เช่นเป็นพระ เป็นกษัตริย์ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นปลัดกระทรวง เป็นประธาน ‘สกอ.’ หรือเป็นอธิการบดี เป็นต้น พระนั้นพูดอะไรออกมาคนก็เห็นว่าดี ท่านมหาอุทมิชย์น่าจะระลึกถึงสังขรณ์ข้อนี้มากกว่าใครอื่น เพราะผมเห็นท่านมุ่งจะผลิต “คำแก่ๆ” ออกมาอยู่ทุกวัน แล้วญาติโยมก็เห็นดีเห็นงามไปด้วย ลองนึกภาพว่า หากท่านสักวันนี้ แล้วพรุ่งนี้เขียนข้อความพวกนี้ออกมาอีก คนจะชื่นชมอย่างนั้นหรือไม่ หากไม่ ก็แปลว่าที่คนเขาคลังไคล้ท่านอยู่เวลานี้ก็เพราะท่านเป็นพระ พระพุทธเจ้านั้นไม่ได้ทรงเตือนเฉพาะพวกเรา แต่ทรงเตือนพระองค์ด้วย ถึงขนาดบอกพวกเราว่า เวลาฟังสิ่งที่ทรงสอน ให้ลดพระองค์ในฐานะพระศาสดาออกก่อน คืออย่าได้เห็นว่าจะอะไรก็ตามที่ออกมาจากปากครูของเราจะต้องดีหมด ทรง

สอนให้เราพิจารณาเฉพาะที่ตัวคำสอน หากดีก็รับ ไม่ดีก็อย่ารับ เห็นไหมครับว่า หัวใจของพุทธธรรมนั้นเน้นที่เราในฐานะที่เป็นเรา ไม่ใช่ในฐานะที่เป็นพระ ที่เป็นกษัตริย์ ที่เป็นนายกรัฐมนตรี คนคนหนึ่งถ้าพูดอะไรออกไป ตอนนั้นอาจเป็นพระ เมื่อไม่เป็นพระแล้ว คำพูดนั้นก็ยังใช้ได้ นั่นแหละคือ “ตัวเรา” พูด ถ้าเป็นอย่างอื่น ก็แปลว่า “หัวโขน” มันพูด ไม่ใช่เราเลย

อิตาลีที่ฟ่วงมากับสถานะทางสังคมหรือวัฒนธรรมนี้ว่าไปแล้ว เป็นเรื่องที่น่ากลัวที่สุดในความคิดของผม แม้การเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยผมก็คิดว่าอาจเป็นหัวโขนได้ คือพูดอะไรออกไปแล้ว มีน้ำหนักกว่าชาวบ้าน ก็แปลว่าเราก็ต้องระวังอิตาลีที่ฟ่วงมากับการเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยด้วย ปู่ Russell ที่ผมพูดถึงข้างต้น ท่านพูดประโยคเด็ดประโยคหนึ่งว่า “I would never die for my beliefs because I might be wrong.” ฟังแล้วก็ได้แง่คิด พวกเราที่อยู่ในวงการปรัชญานั้น ว่าไปแล้วอาจถือว่าโชคดีกว่าใคร เพราะเรามีวัฒนธรรมในการวิจารณ์กันเองเข้มข้นมาก บางทีคนที่วิจารณ์กันก็เป็นครูเป็นศิษย์กัน ตอนผมทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโทนั้น ผมกับที่ปรึกษามีเรื่องขัดคอกันตลอด ท่านไม่อาจรับความคิดผมได้ แต่ท่านรับงานของผมได้ ผมจบแล้วท่านก็ยังไม่รับความคิดผม เวลานี้ก็ยังไม่รับ แต่เราก็เป็นครูเป็นศิษย์กัน ผมเคารพนับถือท่านว่าเป็นอาจารย์เสมอมา ท่านเองส่วนตัวก็เอ็นดูผมในฐานะเด็กๆ แต่ถ้าเป็นเรื่องความคิดทางด้านพุทธ ท่านว่าผมไปไกลเกินกว่าคนอย่างท่านจะรับได้ นี่แหละครับวงการปรัชญา น่ารักดีออก

เอาเป็นว่า ไม่ว่าจะหัวโขนหรือไม่มี เราที่ค่อยๆมีอายุมากขึ้นก็พึงระวังอิตาลีของตนทั้งสิ้น ทำไมต้องระวัง คำตอบคือ เพื่อป้องกันความทุกข์อันจะเกิดขึ้น หากท่านใดเห็นว่า “ไม่เป็นไร จันยินดี

จะทุกข์ด้วยเรื่องแบบนี้” ก็สุดแต่ท่าน ผู้อาวุโสบางท่านนั้นชีวิตผ่านความรุ่งเรืองของยุคสมัยมา อาจรับไม่ได้ที่ต้องมาเห็นปรากฏการณ์ที่ท่านตีความว่าเป็นความตกต่ำของยุคสมัย อันนี้ก็สุดแต่ใครแต่มันอีกเช่นกัน พระพุทธองค์ตรัสเรื่องความไม่เที่ยงแท้แน่นอนที่เรียกว่า ‘อนิจจตา’ มาก ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้เราได้ใช้ประโยชน์ในยามเช่นนี้ อะไรๆในชีวิตเรานั้นที่สุดแล้วก็อยู่พ้นมือของเราที่จะจุดรั้งมันเอาไว้ อย่าว่าแต่สิ่งนอกกายเลย ตัวเราเองก็ไม่พ้นอำนาจของความไม่เที่ยง วันหนึ่งก็ต้องเป็นไปตามที่มันจะเป็น พยากรณ์อะไรล่วงหน้าไม่ได้เลย ผู้อาวุโสของชาติที่เคยเห็นความรุ่งเรืองของยุคสมัย หากจะมีทุกข์ที่เห็นบ้านเมืองเวลานี้มันไม่เป็นดังใจอยากจะทำให้เป็น ก็ต้องถามตัวเองว่า ที่คาดหวังเช่นนั้นตรงกับความจริงของธรรมชาติหรือไม่ เมื่อพบคำตอบว่าไม่ตรงเลย ธรรมชาติไม่เคยสัญญาว่าอะไรจะต้องเป็นอย่างที่เราอยากจะทำให้เป็นเลย ความเข้าใจเช่นนี้ก็มักจะทำให้เรายอมรับความเปลี่ยนแปลงได้ พระพุทธเจ้าสอนเรื่องความเปลี่ยนแปลง โดยไม่เคยตรัสว่า ความเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่างๆจะต้องดีขึ้นหรือเลวลง หมายความว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งไม่แน่นอน ที่จริง ‘อนิจจตา’ ที่ท่านแปลว่าไม่เที่ยงนั้นถูกแล้ว ไม่เที่ยงไม่ได้หมายความว่าเปลี่ยนแปลง แต่หมายความว่าต่อไปด้วยว่า จะเปลี่ยนไปทางไหน อย่างไร เราก็ไม่อาจจะรู้ได้

ยุคทองนั้นมีให้เห็นได้ในทุกที่ และเมื่อเห็นแล้วก็อาจสลายไปจากที่เดิม แล้วไปโผล่ที่อื่นได้ ตามเหตุปัจจัย อย่างพระพุทธศาสนา นั้นเคยรุ่งเรืองมากในอินเดีย เรียกว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาเลยก็ว่าได้ แต่เวลานี้ยุคทองเช่นนั้นก็ย้ายที่มาปรากฏที่เมืองไทยเราแทนที่อินเดีย ตอนผมเข้าเรียนปรัชญาที่จุฬา ช่วงเวลานั้น

อาจกล่าวได้ว่าเป็นยุคทอง ครูบาอาจารย์ประเภทจอมยุทธ์ของ ประเทศมาชมนุ่มอยู่ที่นี้หมด ผมนั้นว่าไปแล้วน่าจะเป็นลูกศิษย์คนสุดท้ายของยุคทองที่นี่ เวลานี้อะไรๆก็เปลี่ยนไปมาก เรียกว่าเราได้ผ่านยุคทองนั้นไปแล้ว ก็ต้องยอมรับกัน จะได้ไม่ทุกข์ ถ้าที่ไหนปรากฏว่าเขากำลังเข้าสู่ยุคทองแทน ก็ต้องอนุโมทนา มหาวิทยาลัยนั้นอาจไม่เข้าใจความเป็นอนิจจัง จึงพยายามจะคงยุคทองของตนเอาไว้ คงเอาไว้ในทางความจริงไม่ได้ ก็คงเอาไว้ในจิตสำนึกหลอกๆ ของตน กลายเป็นคนแก่ที่ไม่เข้าใจโลก อันนี้น่าสงสารที่สุด

ประเทศกรีซนั้นเคยเป็นแผ่นดินทองคำของปรัชญา คือที่นั่นปรัชญาเคยเจริญรุ่งเรืองที่สุด แต่เวลานี้กรีซก็เหลือแต่ซากของปรัชญา วยรูนกรีกไม่รู้จัก Plato หรือ Aristotle ดอกรู้จักแต่ Lady Gaga เห็นไหมครับว่าโลกนี้มันเป็นอนิจจังอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านว่า ทำยที่สุดนี้ ผมคิดว่าการเจริญชราวุฒิตที่ผมพูดมาต่อเนื่องกันในวารสาร “ปัญญา” หลายฉบับนั้นที่สุดแล้วก็เป็นเรื่องที่ต้องยกขึ้นสู่ระดับสถาบัน สังคม ประเทศชาติด้วย หมายความว่า อนุสติในเรื่องนี้จะช่วยให้สังคมโดยรวมผ่านพ้นทุกข์อันเกิดจากการไม่อาจยอมรับความเสื่อมถอยในทัศนะของตนได้ เด็กกรีกที่ผมว่าไม่สนใจปรัชญากรีกอีกแล้วนั้นวันหนึ่งก็อาจเอาดีในทางหนึ่งที่ไม่ใช่ทางแบบเดียวกับบรรพบุรุษก็เป็นได้ เราต้องเปิดใจไว้อย่างนั้น จะได้ไม่กลุ้มใจ เวลานี้คนไทยที่แบ่งกันเป็นสองสีหลักๆหลายท่านก็กลุ้มใจว่าบ้านเมืองทำไมมันวิปริตอย่างนี้ ก็ต้องเจริญชราวุฒิตกันครับ ไม่นานนี้อาจเป็นที่มาของความเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นประโยชน์มหาศาลต่อบ้านเมืองเราก็ได้ เราต้องค่อยๆดูกันไป

ที่กล่าวมานี้บางท่านอาจรู้สึกว่แนวคิดของพระพุทธศาสนานั้นดูจะปล่อยวางอะไรๆไปเสียหมด เข้าทำนองว่าคิดแบบพุทธแล้วก็ไม่

ต้องคิดจะเหนี่ยวรั้งอะไรกันเลยหรือ จะว่าอย่างนั้นก็คงได้ครับ เพราะท้ายที่สุดแล้ว เราต้องไม่ลืมว่า เราที่มาตั้งคำถามว่าจะพึงใช้ชีวิตอย่างไรกันดีนี่ก็เป็นเพียงสิ่งชั่วคราว ที่ธรรมชาติอนุญาตให้มีเวลาสำหรับทุกสิ่ง เพียงคนละประมาณ ๗๐ ปีเท่านั้นเองนะครับ จากนั้นไป เราทุกคนก็จะต้องแยกย้ายกันไปตามทางของตน ไปไหนก็ยังไม่รู้เลย รู้แต่ว่า ไม่อาจจะกินข้าว ถกปรัชญา ชุมนุมประท้วง รัฐบาล เลี้ยงกันในสภา รมรงค์มาตรา ๑๑๒ ปิดถนนเพราะขายข้าว ไม่ได้ราคา และอีกสารพัด เพราะตอนนั้นเราตายแล้ว คนตายทำอะไรก็ไม่ได้ นี่คือสังขารที่เป็นกลางและเฉลี่ยเจือจานแก่ทุกคนเท่าเทียมกัน วันก่อนท่านอาจารย์สุรพศ ทวีศักดิ์ท่านพาตำรวจไปหาผมในฐานะพยานคดีหมิ่นพระมหากษัตริย์ที่ท่านถูกฟ้องอยู่ ผมยังพูดกับท่านเลยว่า ก็ว่ากันไป ทั้งคนฟ้องและคนถูกฟ้องอีกไม่กี่ปีก็ตายกันหมด ผมในฐานะพยานด้วยก็เช่นกัน ผมยังบอกตำรวจเลยว่า ผมเข้าใจคนที่ฟ้อง ท่านคงคิดและเชื่ออะไรบางอย่างของท่านที่อาจไม่ตรงกับเรา แต่อนิจจา หากนี่คือทุกข์ที่เราสร้างให้แก่กัน ก็น่าคิดว่าเราจะสร้างทุกข์เช่นนี้ต่อกันไปทำไมหนอ ในเมื่อเราต่างก็เป็นสิ่งชั่วคราว ไม่กี่สิบปีข้างหน้าก็ตายจากกันไปหมด สนธิ จำลอง เหวง จตุพร ธิดา ทักษิณ อภิลิทธิ เปรม และ... (เติมเอาเองครับ) ชื่อเหล่านี้อีกไม่กี่ปีก็ไม่มีเจ้าของแล้ว น่าใจหายเหมือนกันนะครับ

สุดท้าย ผมคิดว่าผมมีอะไรนิดหน่อยอยากจะฝากท่านแฟนานุแฟนที่อ่านบทความที่น่าเบื่อชิ้นนี้ของผมมาจนถึงตรงนี้ คือผมรู้สึกที่บ้านเมืองเราตอนนี้กำลังเข้าสู่บรรยากาศของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ พิจารณาจากการที่เราคนไทยแบ่งเป็นสองกลุ่มที่คิดต่างกันมากในหลายเรื่อง ความที่เราคิดไม่เหมือนกันนี้ดีครับ รักษา

เอาไว้เถิด ท่านที่อยู่ทางเหลือง ไม่ศรัทธาในนักการเมือง แต่ศรัทธาในพระเจ้าอยู่หัว ท่านก็มีเหตุผลของท่าน ท่านที่อยู่ทางแดงก็คงไม่ศรัทธาในนักการเมืองในแง่ตัวคน แต่คิดว่าที่สุดบ้านเมืองก็ต้องอยู่ในมือของนักการเมือง ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ก็ตาม จะยื้อนให้กลับไปอยู่ในมือพระมหากษัตริย์อีกก็คงไม่ได้ อย่างกระนั้นเลย เรามาช่วยกันประคับประคองทางนี้ไปดีไหม นี่ก็คือความเชื่อของท่าน สองความเชื่อนี้โดยเนื้อหาเป็นความปรารถนาดีต่อชาติทั้งนั้นแหละ จะดีหน่อยก็ตรงที่เราไม่หยุดอยู่เพียงคิดต่างกัน แล้วหาเหตุผลสู้กันไปอย่างมนุษย์ผู้เจริญแล้ว แต่เรากลับหาช่องทางจะเล่นงานอีกฝ่ายด้วยกฎหมาย หากมีช่องให้ทำได้ ทุกข์เช่นนี้ไม่สมควรก่อให้แก้กันเลย หากเราเจริญชราวุฒิกลาอย่างที่ผมพยายามชักชวน ผมเห็นท่านอาจารย์สุรพศถูกฟ้องแล้วลำบากก็อดคิดไม่ได้ว่า ท่านที่ฟ้องน่าจะไตร่ตรองเรื่องนี้ให้ดี ว่าควรทำไหม ฝ่ายนี้เท่าที่ผมฟังมา เขาเข้าใจอะไรพอสมควร เช่นเขาไม่คิดจะฟ้องกลับหากหลุด เพราะทำเช่นนั้นก็เท่ากับใช้สิ่งที่ตนรังเกียจคือมาตรา ๑๑๒ เพื่อรังแกคนอื่น ที่ทางอาจารย์สุรพศท่านคิดเช่นนี้ผมเชื่อว่าเพราะท่านก็เหมือนผม คือเคยบวชเรียนมาจนเป็นมหาเปรียญ เราเข้าใจครับ แต่ถ้าท่านจะยืนยันว่าจะเล่นงานพวกเรา ก็ไม่ทราบจะวิงวอนอย่างไร แต่ที่แน่ๆคือเราไม่ถือโทษโกรธเคืองกัน เพราะไม่นานเราก็จะตายจากกันแล้ว ตายแล้วก็ป็นศัตรูกันไม่ได้ คนที่บอกเกลียดคุณทักษิณมาก อย่างเข้ากระดูก ก็ควรเจริญชราวุฒิเช่นกัน รวมทั้งท่านอดีตนายกทักษิณด้วย ไม่น่าจะเกิน ๓๐ ปี พวกเราก็เหลือแต่ชื่อกันเท่านั้น

การแผ่เมตตาที่พระพุทธองค์สอนให้เราชาวพุทธหมั่นทำอยู่เสมอ นั้น ผมคิดว่าเป็นภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่มากอย่างหนึ่งเท่าที่

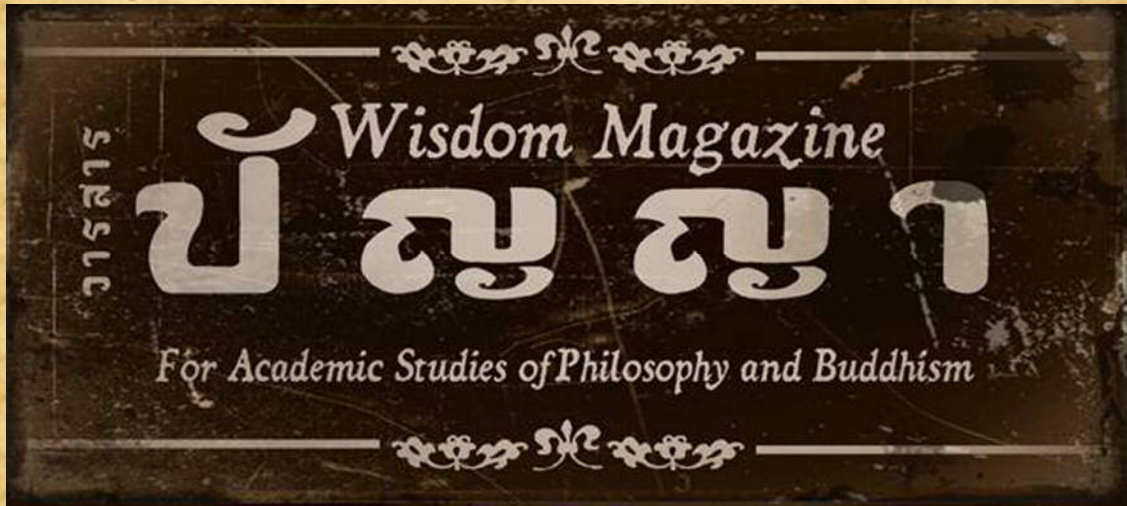
มนุษย์เราเคยสร้างสมกันมา เนื้อหาลองไปหาอ่านดูซิครับ โฟเพราะ
จับใจเหลือเกิน การแผ่เมตตาที่นั่นหากทำจากความรู้สึกจริงๆ จะช่วย
ให้เราผ่านความทุกข์ยากของชีวิตไปได้ ผมพบอาจารย์สุรพศครั้ง
ล่าสุด เห็นเลยว่าพุทธศาสนาช่วยท่านได้มาก คนบางคนชีวิตเป็น
ทุกข์เพราะอยู่เฉยๆแล้วรู้สึกว่ายากใจทิ้งเปล่า คนพวกนี้มักพูดหรือ
เขียนแสดงความคิดของตนออกมา คนไม่เข้าใจก็เกลียด การที่เรา
จะเกลียดใครนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาครับผมเองก็ไม่ชอบคนบาง
คน (ไม่ถึงกับเกลียด เวลานี้ผมรู้สึกว่าผมเกลียดใครไม่เป็นจริงๆ
อันนี้เป็นความสัตย์จริง) แต่การที่เรามีเมตตาต่อกันจะทำให้เรารู้สึก
ว่า คนเราควรเกิดมาเพียงเพื่อคิดเห็นต่างกันเท่านั้นแหละ ไม่ควร
จะเกินไปกว่านั้น คนที่ไปทำร้ายท่านอาจารย์วรเจตน์ว่าไปแล้วก็คง
ไม่ได้ชั่วช้าอะไรหรอก ท่านเพียงแต่มองว่าอาจารย์วรเจตน์กำลังจะ
ทำให้สิ่งที่ท่านรักกระทบกระเทือนเท่านั้น ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เป็น
เรื่องดี แต่ท่านน่าจะหาทางอื่นที่ดีกว่านั้น เช่นไปขอพบท่านอาจารย์
วรเจตน์เพื่อ “เถียง” ท่าน หรือไม่ก็เขียนความอ่านของตนไป
ลงสื่อ เช่น “ผู้จัดการ” ก็ได้ หากไม่แน่ใจว่าจะมีคนลงให้ ท่านที่
ฟ้องอาจารย์สุรพศก็เช่นกัน ก็คงคล้ายกับคนที่ไปดักชกท่าน
อาจารย์วรเจตน์ แต่ท่านหลังดีกว่าหน่อยตรงที่เลือกใช้วิถีทางของ
อารยชน คือกฎหมาย ท่านอาจจะบอกว่า “ไม่เป็นไร หากแน่ใจว่า
ไม่ผิดก็ไปสู้กันในศาล” ซึ่งเป็นความคิดที่ถูกต้อง แต่ถ้าท่านมอง
อาจารย์สุรพศอย่างมีเมตตา ท่านก็คงไม่ใช้วิธีนี้ เพราะทำให้ฝ่ายที่
ถูกต้องลำบาก เขียนอะไรดีๆไปได้แย้งกันก็ได้ ไปลง “ประชาไท”
ก็ได้ ท่านอาจารย์สุรพศพูดกับผมว่าเคยเสนอให้ “ประชาไท” ไป
สัมภาษณ์ท่านที่ฟ้องว่าท่านคิดอย่างไร เห็นไหมครับ ฝ่ายนี้เขาคิด
อย่างมีเมตตาแท้ๆเลย ไม่ได้เห็นว่าท่านเป็นศัตรูคู่แค้นอะไรเลย

แต่อย่างว่าครับ คนเราต่างจิตต่างใจ จะให้ท่านเห็นเหมือนเราก็ คงไม่ได้ ฝ่ายที่อยู่เฉยๆไม่ได้ ต้องพูดต้องเขียนอะไร เพราะรู้สึกว่าย อยู่นิ่งเฉยๆไม่ได้ ก็ต้องยอมรับสังขารธรรมอีกข้อเรื่อง “นานาจิตตัง” การที่เราใช้กฎหมายมาตรา ๑๑๒ เล่นงานกันอยู่เวลานี้ ก็มาจาก การที่เราต่างก็มี “นานาจิตตัง” ที่ว่านี่เอง ดังนั้นก็เป็นธรรมดาที่ อาจถูกฟ้องร้องกล่าวหาได้ ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องพิสูจน์ ตนเองว่า หวังดีต่อบ้านเมืองจึงได้พูดหรือเขียนอย่างนั้น ไหนๆก็ ไหนๆแล้ว ชีวิตก็อาจลำบากหน่อย แต่ชีวิตที่ลำบากเช่นนี้ ที่สุดก็ จะเป็นสิ่งมีค่าในตัวเอง คนเช่นนี้ผมถือว่าเป็นคนที่สังคมควร สนใจให้เกียรติ เพราะทำอะไรเพื่อเรา ท่านมหาจำลองหรือคุณสนธิ นั้นหลายคนอาจไม่ชอบ ดำว่าเป็นพวกก่อการร้ายปิดสนามบิน แต่ คิดอีกที พวกเราที่อยู่บ้านเฉยๆก็น่าจะคิดว่า ที่ท่านเหล่านี้ไปทำ อย่างนั้นไม่ได้เพื่อตัวเองเลย ปิดสนามบินแล้วได้อะไรครับ นอกจากถูกดำเนินคดีอยู่เวลานี้ พวกเราต่างหากที่ได้ประโยชน์ สรุปคือผมมองว่ากิจกรรมโดยคนเสื้อเหลืองเสื้อแดงตรงให้ตีคน ทำไม่สู้ได้ประโยชน์เท่าไร อาจมีผู้นำเสื้อแดงได้ประโยชน์บางคน แต่ผู้นำเสื้อเหลืองไม่ได้อะไรเลย แต่ระดับผู้ตาม อันนี้เราต้อง ขอบพระคุณทุกท่านที่ไปนอนกลางถนนแทนเรา

คิดอย่างนี้ ทำให้เห็นว่า เสื้อสองสีนี้ไม่ควรเข้าใจว่าเป็นศัตรูของ กันเลย ผมคิดอย่างนั้นจริงๆนะครับ แม้แต่คุณทักษิณที่ท่านดิ้นรน เพื่อให้ตนได้กลับบ้าน มองอย่างมีเมตตา ก็จะรู้สึกไปอีกอย่าง คิด อย่างมีเมตตาก็คือคิดว่า หากเป็นเรา โดนปืนจี้ให้ออกจากตำแหน่ง ต้องระเห่ระร้อนอยู่ต่างแดน จะรู้สึกอย่างไร เรื่องอื่นๆพักไว้ก่อน เอาเรื่องการถูกขับจากตำแหน่งโดยการรัฐประหารนี้เป็นหลัก ก็จะ เข้าใจความรู้สึกของท่าน เรื่องที่ว่าท่านอาจทำทุจริตก็ค่อยว่ากันตาม

ระบบระเบียบของสังคม บางท่านอาจแย้งว่า ตามระบบไม่ได้ ต้องใช้มาตรการนอกระบบแบบนี้จึงจะเล่นงานคนที่ฉลาดๆ และโกง (อันนี้เป็นคำของท่านที่กล่าวหาคะครับ ไม่ใช่ของผม ผมไม่รู้ดอกว่าใครดีใครโกงในโลกนี้) คิดอย่างนั้นก็ไม่มีเมตตา เพราะตอบคำถามว่า “หากเป็นเรา เราจะรับไหม” ไม่ได้ เราไม่รับหรอกครับ พอเปลี่ยนเป็นตัวเอง อะไรที่ชี้ไปว่าคุณทักษิณต้องรับ เช่นรับว่า “อยากจะกลับบ้านก็มาติดคุกซะดีๆ จะได้จบๆ” ท่านก็คงไม่รับ

ทุกข์บางอย่างที่เราสร้างให้แก่มันนั้นมันหันตักแก้มไม่ออก จนกว่าจะตายกันไปหมดทุกข้าง ผมสังหรณ์ใจว่ากรณีท่านอดีตนายกทักษิณก็จะเป็นอย่างนั้น น่าอนาถใจ ฝ่ายที่เล่นงานเขาคือผู้นำพันธมิตรว่าไปแล้วก็ทุกข์ในส่วนตนไม่แพ้กัน หากคุณทักษิณอยากลดทุกข์ลง ก็อาจเจริญชราวุสติและมรณานุสติไปพร้อมๆ กันว่า ฝ่ายที่เล่นงานท่านก็ทุกข์พอๆ กัน คิดไปคิดมา ความเชื่อที่พิสูจน์ไม่ได้เช่นเรื่อง “กรรมเก่า” ก็อาจช่วยปลอบประโลมใจได้มาก ท่านอาจตายที่ต่างแดน พวกนี้ก็ตายกันที่นี่ ตายหมดทุกคน มนุษย์นั้นแก้ปัญหาได้เพียงบางส่วน บางส่วนแก้ไม่ได้ อย่างปัญหาเลื้อยสองสีนี่ผมคิดว่าที่สุดก็แก้ไม่ได้ แต่ทุกปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้น ธรรมชาติแก้ได้หมด เลื้อยสองสีนี้นวันหนึ่งก็ต้องตายกันไปหมด เวลานี้พวกเรา กำลังรอให้มือของธรรมชาติเข้ามาช่วยจัดการให้เท่านั้นเอง ปัญหาที่ว่า เมื่อสร้างปัญหาใหญ่โตเกินกำลังตนจะแก้ได้ จะทำอย่างไร นี่ต่างหากสำคัญ ฝ่ายเหลืองก็ควรคิด ฝ่ายแดงก็ควรคิด คิดไม่ออกก็ต้องปลง ปลงว่าไม่ควรเดินหน้าต่อ แต่ควรถอย ไม่มีใครแพ้ ไม่มีใครชนะ มีเพียงว่า ใครถอยก่อน คนนั้นก็ลดหรือหมดทุกข์ได้ก่อนเท่านั้นเอง... เท่านั้นเอง... เอวัง ๐

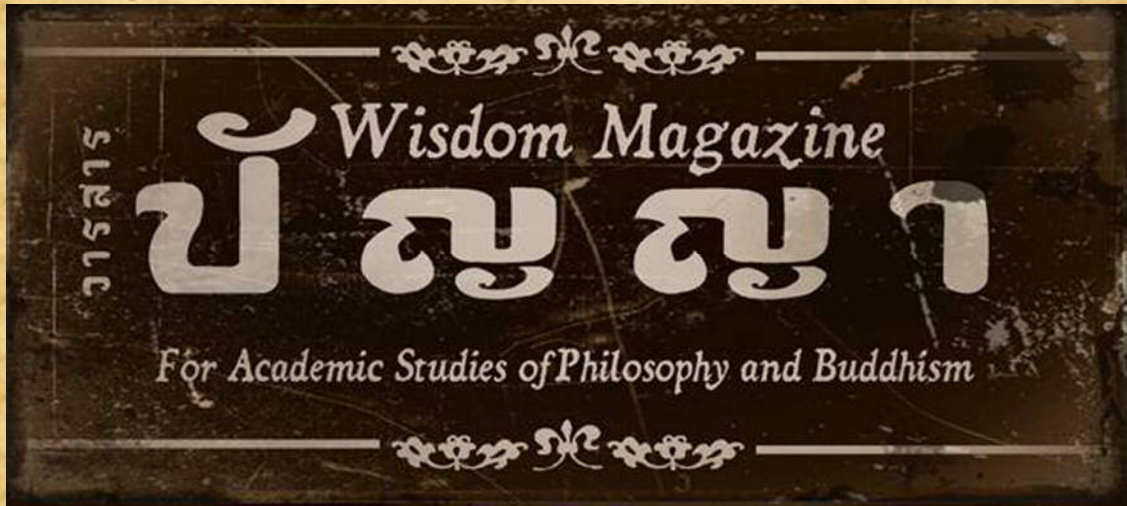

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ ❀ มิถุนายน ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

จิตร ภูมิศักดิ์ ในส่วนลึกความรู้สึกของผม (หน้า 516)

จากบรรณาธิการ

“หนูก็มีหัวใจ”

บ้านข้างๆบ้านผมเจ้าของบ้านไม่ค่อยอยู่ เขาจึงมักให้พวกกองถ่ายหนังมาใช้เป็นที่ถ่ายหนังอยู่บ่อยๆ ผมเองก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเราถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ไม่ถือว่าเป็นการรบกวนอะไร หมาบ้านผมก็เห่ารบกวนเพื่อนบ้านเช่นกัน เราก็อยู่กันมาอย่างนี้เป็นปกติดี หากกองถ่ายไหนส่งเสียงดังไปหน่อย ผมก็จะเดินไปปรึกษากันดีๆ วันหนึ่ง เขามาถ่ายหนังโฆษณาอะไรสักอย่าง มีเด็กผู้หญิงสี่ห้าคนกรูกันมาที่รั้วบ้านผม บอก “ตาย... ดุชิบ้านนั้นทำไมกระรอกเขายั้วเยี้ยไปหมด...” ผมได้ยินเสียงวิ่งมาดู พอมาใกล้ๆ เด็กๆ เหล่านั้นก็ร้องกรี๊ด เพราะที่เห็นไกลๆว่ากระรอกนั้น เป็นหนูทั้งนั้น

แต่พวกเธอก็กดชัตเตอร์ถ่ายรูปหนูบ้านผมไปไม่น้อย หนูพวกนี้ชอบสมาคมกับคนครับ เวลามีกคนมาเยี่ยมผมที่บ้าน เรานั่งคุยกันที่สนาม มันจะมาป้วนเปียนอยู่บนต้นไม้ข้างบนหัวเรา ทำนองอยากมาสังสรรค์ด้วย

หนูที่ผมเล่ามานี้เป็นหนูชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า “หนูท้องขาว” บางทีเขาก็เรียกว่า “หนูนา” ชาวบ้านเขากินกัน เป็นหนูสะอาดแรกที่ผมมาอยู่ที่นี้พวกมันก็มาอาศัยอยู่บนเพดานสองสามตัว แล้วมันก็กัดสายไฟและสายโทรศัพท์บนเพดานจนสายโทรศัพท์นั้นใช้ไม่ได้ทั้งหมด สายไฟยังใช้ได้เป็นส่วนใหญ่ ผมก็เอาที่ดักมาดัก ได้ตัวแล้วก็หิ้วไปปล่อยไกลๆ สองสามวันก็กลับมาอีก เป็นอย่างนี้ไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร

ใจจริงผมกับภรรยาไม่ได้รังเกียจพวกมันเลย คิดว่าทำอย่างไรมันก็จะออกมาจากเพดานแล้วมาอยู่บนต้นไม้เหมือนกระรอก ผมลงทุนไปอ่านงานวิจัยของฝรั่งเกี่ยวกับหนูท้องขาว จึงได้รู้ว่ามันเป็นสัตว์ที่ฉลาด และมีมุสิกสัมพันธ์กับคนเป็นอย่างดี (‘มุสิก’ แปลว่าหนู มุสิกสัมพันธ์ก็เหมือนกับที่เราเขียนว่ามนุษย์สัมพันธ์นั้นแหละครับ ใช้กับหนูต้องใช้คำนั้น) หนูชนิดนี้พวกกลาสีเรือมักเลี้ยงเอาไว้เป็นเพื่อน เมื่อต้องอยู่กลางทะเลเป็นเวลาหลายๆเดือน นิสสัยมันชอบคน คงจริง เพราะหลายตัวเวลาผมนั่งเขียนหนังสือข้างหน้า

ต่าง กลางวันแสดกๆ มันก็มาเกาะต้นไม้เมียงมองว่าผมทำอะไร ทำทางสอดรู้สอดเห็น รูปข้างบนนั้นผมถ่ายจากหน้าต่างเมื่อสักครู่ นี้เอง เห็นไหมครับว่า ทำทางมันสอดรู้สอดเห็นเพียงใด

เวลานี้บ้านผมไม่มีปัญหากับหนูแล้ว เพราะพวกมันย้ายออกจากเพดานที่คับแคบมาอยู่บนต้นไม้อย่างอิสระเสรีแล้ว แต่กว่าจะเข้าใจกันได้ก็ใช้เวลาร่วมสองปี ที่เราทำกับหนูอย่างนั้นก็เพราะ สงสารมันว่า เป็นสัตว์ที่ถูกผู้คนสอนลูกหลานให้รังเกียจมายาวนาน มาก ต้องหลบอยู่ตามที่มีด ตามซอกตามหลืบ ตามท่อระบายน้ำ ไม่สามารถเดินออกมาสูดอากาศบริสุทธิ์ กลางแสงแดด หรือแสงจันทร์ได้อย่างคน คิดแล้วก็น่าเวทนาสงสาร

ที่คนเกลียดหนูผมก็เข้าใจ พวกมันทำลายข้าวของเรา แต่เชื่อไหมครับ หนูนั่นหากปล่อยให้อยู่อย่างคน มันจะไม่ทำลายข้าวของ ก็อาจกัดต้นไม้ ผลไม้ที่ออกใหม่บ้าง แต่โดยรวมก็ไม่ใช่ปัญหา ทำให้ผมนึกไปถึงการเมืองบ้านเราที่เวลานี้เราอยากไล่คนจำนวนหนึ่ง ให้ลงไปอยู่ในรู หาว่าพวกเขาโง่ ปกครองตนเองไม่ได้ จะไล่ก็คงไล่

ได้ครับ และที่จริงเราก็ไล่พวกเขา มายาวนานมากแล้ว พ่อแม่พี่น้อง ผมที่บ้านนอกก็คนพวกนี้แหละ ปล่อยให้เขาขึ้นมาอยู่บนดินเถิดนะ ครับ โลกนี้เป็นของทุกคน ปล่อยให้พวกเขาขึ้นมาแล้วจะเห็นความ

งตงามที่ไม่เคยเห็น เหมือนที่ผมเห็นจากหนูจำนวนประมาณ ๔๐-๕๐ ตัวที่บ้านผมเวลานี้ ก่อนจบขอเอารูปที่ผมได้มาจากเน็ตมาให้ดู เพิ่ม ตามที่เห็นข้างบน น่ารักดีไหมครับ ©

บทความชุด “บุคคลสำคัญของสังคมไทย”

จิตร ภูมิศักดิ์

ในส่วนลึกความรู้สึกรักของผม

ภาพ “จิตร ภูมิศักดิ์” ตกแต่งสีและแสงใหม่โดย สมภาร พรหมทา (2555)

- 1 -

เมื่อผมลาสิกขาออกมาเป็นนักหนังสือพิมพ์ ราวปลายปี ๒๕๒๖ ผมไปซื้อกีตาร์ราคาปานกลางตัวหนึ่ง มาจากหลังกระทรวงกลาโหม หัดเล่นเพลงของ “คาราวาน” อยู่คนเดียว ไม่มีครูสอน ที่เล่นเพลงของคาราวานก็เพราะเป็นเพลงเดียวที่ผมรู้จักมาตั้งแต่สมัย บวช สมัยนั้น ผมเป็นเณร เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์) ในยามที่ต้องทำ

กิจกรรมของมหาวิทยาลัย เช่นจัดงานอภิปรายทางวิชาการและ
สังคม ตลอดจนจัดนิทรรศการ จำเป็นต้องอยู่ที่มหาวิทยาลัยตั้งต้น
เพื่อนบางคนก็เอาเทปมาเปิดให้ฟังขณะวาดรูป เขียนโปสเตอร์ นั้น
เป็นครั้งแรกที่ผมได้ฟังเพลงของ “คาราวาน”

มีเพลงหนึ่งของ “คาราวาน” ที่ติดหูผมมาตั้งแต่สมัยเป็นนิสิต
ของมหาจุฬา เพลงที่ว่านั่นคือ “จิตร ภูมิศักดิ์” ตอนที่หัดเล่นกีตาร์
มีสองเพลงที่ผมคิดว่าเล่นได้ดีที่สุดในเพลง “จิตร ภูมิศักดิ์” กับ
เพลง “กระต่าย เต่า และนกแสกตะวัน” เวลานี้ผมก็ยังเล่นเพลง
พวกนี้อยู่ เล่นตอนกลางคืน ใช้กีตาร์ตัวเก่าสมัยที่ซื้อมาจากหลัง
กระทรวงกลาโหมตัวนั้นแหละ ไม่น่าเชื่อ อายุมันจะเข้า ๓๐ ปีแล้ว
เสียงยังใช้ได้ ตอนที่เลือกซื้อ ผมไม่รู้เรื่องกีตาร์ คนขายบอกว่า มี
ตัวหนึ่งเขาเอากีตาร์เก่าที่ชำรุดแล้วมาแปลงใหม่ เสียงดี หนักแน่น
กังวาน ผมก็เชื่อ ซื้อมาโดยไม่มีความรู้อะไรทั้งสิ้น ราคาตอนนั้น
๒,๕๐๐ บาท ตอนนั้นมันเก่ามาก ผมเช็ดถูบำรุงรักษาดี เป็นมันเงา
ไม้โดยเฉพาะส่วนที่เป็นคอเป็นไม้เนื้อแข็ง คนขายบอกว่าที่เขาเอา
มาจากของเก่าก็ตรงนี้แหละ ในชีวิตผมมีกีตาร์อยู่สองตัว ตัวนี้เป็น
ตัวแรก อีกตัวเป็นกีตาร์คลาสสิกของยามาฮา ราคาสมัยนั้น ๓,๐๐๐
บาท ตัวหลังนี้ผมไม่ค่อยได้เล่น เสียงสู้ตัวแรกไม่ได้

ผมจำวันเกิดของจิตรไม่ได้ แต่วันตายจำได้ เพราะเนื้อหาของ
เพลงท่อนหนึ่งเขียนว่า

“พฤษภา ห้าร้อยเก้า
แดดลบเงาจางหาย
เขาตายอยู่ข้างทางเกวียน
ศพคนนี่หรือคือจิตร ภูมิศักดิ์
ตายคาหลักเขตป่ากับนาคร

เขาตายในชายป่าเลือดแดงทาดินอีสาน
 อิกนาน อิกนาน อิกนาน
 เขาตายเหมือนไร้ค่า
 แต่ต่อมาก็องนาม
 ผู้คนไถ่ถามอยากเรียน
 ชื่อจิตร ภูมิศักดิ์ เป็นนักคิดนักเขียน
 ตั้งเทียบผู้ล่องแท้แก่คน”

ชีวิตของคนเรานี้ก็แปลก บางชีวิตก่อนตายดูเหมือนจะมีอะไร
 สะสมไว้มาก ไม่ว่าจะเป็เงินทองทรัพย์สินศฤงคาร ตลอดจนบริษัท
 บริวาร แต่เมื่อตายไปแล้วกลับ “หายต่อม” ไปเลย ไม่มีคนสนใจ
 อยากจะไปศึกษาค้นคว้า เพราะเป็นชีวิตที่ไม่มีค่าอะไร สมัยก่อน
 ผมเคยเห็นข่าวโทรทัศน์ที่ทุกคำจะมีนายทหารท่าทางกร่างมากคน
 หนึ่งใส่เสื้อคับๆ พูดจ้ออแอ้เป็นนักเลง บางวันก็พุดขวางหูคน แต่
 ไม่มีใครกล้าทัก ผมเคยเห็นรูปนักการเมืองบางคนทีเวลานี้ยังอยู่
 บนเวทีละครน้ำเน่าแห่งการเมืองไทยไปกราบกรานนายทหารใหญ่ผู้
 นี้เพื่อ “ขอ” อะไรสักอย่าง เขาโอบไหล่ให้นักการเมืองพวกนั้น
 ท่าทางใหญ่โตคับฟ้าคับแผ่นดิน ท่านองจะบอกว่า “มาหาพี่ แล้ว
 น้องจะได้ทุกอย่าง เพราะพี่เป็นเจ้าของประเทศนี้” ดูแล้วน่าอนาถ
 ใจ แต่เวลานี้คนพวกนี้ก็ตายไปจากความทรงจำของผู้คน สรุปคือ
 ชีวิตจำนวนมากในโลกนี้ยิ่งใหญ่คับฟ้าคับแผ่นดินสมัยที่ยังไม่ตาย
 แต่พอตายแล้วทุกอย่างก็จบ บางคนดีหน่อยก็ตรงที่ตอนตายคนไม่
 ถึงกับสาปแช่งให้ร้องกระแทบตีนว่า “มึงตายเสียได้ก็ดี” แต่บางคน
 เป็นอย่างหลัง ทหารานั้นมิให้ศึกษาอยู่ทุกยุคทุกสมัย แต่ก็แปลกที่
 คนบางคนดูเหมือนจะไม่เข้าใจ ความโลกหรืออะไรไม่ทราบบังตา
 ทำให้ไม่รู้ตัวว่า วันใดก็ตามที่เขาตายลง คนทั้งแผ่นดินจะแสดง
 อาการอย่างที่ผมว่านั้น

ในทางหนึ่ง ชีวิตบางชีวิต ตอนเป็นๆก็เป็นชีวิตเล็กๆ ไม่มีทรัพย์ ไม่มีเกียรติ เป็นคนเดินดินธรรมดาๆ แต่พอตาย ชื่อของเขากลับยังมีคนไม่น้อยจดจำเอาไว้ โดยไม่ต้องพยายามเลย ผมนั้นสนใจชีวิตของสามัญชนจำพวกนี้มากที่สุด อยากจะเข้าใจ อยากจะรู้ ที่สำคัญคือ ชีวิตที่ผ่านมานั้น เนื่องจากเป็นประเพณีที่ไต่ต่อนคนมี จึงยากแค้นแสนเข็ญ พ่อแม่ปล่อยให้ออกมาจากอ้อมอกก็มาดิ้นรนต่อสู้ด้วยตนเอง คนเรานั้นกำลังใจสำคัญกว่าอะไรทั้งหมด โดยเฉพาะพวกฐิติดินที่สามารถลอยไปไหนได้เสมอตามยถากรรมแบบวันต่อวัน เมื่อมีใครหรืออะไรสักอย่างเป็นแรงบันดาลใจให้ ก็ย่อมจะระลึกนึกถึง ขอบคุณ แต่ไม่บอกให้ใครทราบ เก็บงำอยู่ในใจ

จิตร ภูมิศักดิ์นั้นเป็นหนึ่งในจำนวนคนที่เปี่ยมแสงสว่างแห่งความหวังในใจผม มายาวนาน ตั้งแต่สมัยที่ออกจากบ้าน เป็นสามเณรน้อย เร่ร่อนหาที่เรียนหนังสือ จนชะตากรรมขับส่งให้มีโอกาสมาอยู่ที่วัดมหาธาตุ ทำพระจันทร์ ได้เรียนมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้มารู้จักจิตร ภูมิศักดิ์ และใครต่อใครอีกมากมายที่เป็นประทีปในใจให้

ที่วัดมหาธาตุนั้น เรามีตำนานมาก ตำนานบางอย่างเล่าได้ บางอย่างเล่าไม่ได้ ผมขอเล่าตำนานที่เล่าได้ให้ฟังสักเรื่อง มีศิษย์รุ่นพี่ร่วมสำนักของผมคนหนึ่ง เอ่ยชื่อทุกท่านที่อ่านวารสาร “ปัญญา” น่าจะทราบ ท่านคือ “หลวงวิจิตรวาทการ” ท่านเป็นศิษย์รุ่นก่อนผมมาก เรียกว่ารุ่นปู่ก็คงได้ แต่รุ่นก่อนๆนั้นเราเรียกตามตำนานหนังสือกำลังภายในว่า “ศิษย์พี่” กันทั้งนั้น เมื่อผมเข้าไปอยู่วัดมหาธาตุแล้ว ก็มีผู้หลักผู้ใหญ่เล่าเรื่องหลวงวิจิตรให้ฟังมาก ซึ่งผมจะไม่ขอเล่าที่นี่ วันหลังค่อยเล่าให้ฟัง หลวงวิจิตรนั้นสมัยบวชเณรมีปัญหากับท่านเจ้าอาวาสมาก เพราะเป็นคนหัวดี

ชอบคิดชอบเถียง ที่สำคัญคือชอบเขียนหนังสือ เคยออกหนังสือพิมพ์ด้วยตัวเอง เป็นแผ่นๆ เอาไปติดตามต้นไม้ ให้พระเณรในวัดอ่าน ซึ่งบางทีเนื้อหาก็คือเป็นเรื่องการวิจารณ์พระผู้ใหญ่ในวัดบางรูปที่ทำบางสิ่งที่สามเณรกิมเหลียง (ชื่อเดิมท่าน) เห็นว่าไม่ชอบไม่ควร ทำให้ถูกฟ้องร้องอยู่เนืองๆ แต่ที่ต้องลาสิกขาหลังจากเพิ่งบวชพระหมาดๆได้เดือนเดียวนั้น ว่ากันว่าเพราะความขัดแย้งที่สะสมมายาวนานกับสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) สองท่านนี้ เป็นญาติกัน สมเด็จพระน่าจะจะมีหน้าที่คอยดูแลรับผิดชอบเณรกิมเหลียงเมื่อมีคนไปฟ้องท่านเจ้าอาวาส (สมเด็จพระวันรัต ทิต อุทยมหาเถระ) สมเด็จพระ (ตอนนั้นยังไม่เป็นสมเด็จพระ) ก็ต้องดูแลเรื่องนี้ ตามบันทึกเรื่อง “เพื่อเกียรติคุณของสมเด็จพระอาจารย์” เขียนโดยหลวงวิจิตรวาทการ ตีพิมพ์ในหนังสือเรื่อง “ปฏิปทาสมเด็จพระ” จัดพิมพ์โดยวัดมหาธาตุ ในงานอนุสรณ์ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถระ) ๓๐ มกราคม ๒๕๒๕ (ตอนนั้นผมเป็นเณรอยู่และเป็นคนหนึ่งในคณะบรรณาธิการ มีหน้าที่ดูแลการจัดพิมพ์หนังสือที่จะแจกในงาน ดูเหมือนจะ ๔ เล่ม เล่มข้างต้นเป็นเล่มหนึ่ง เราต้องอ่านต้นฉบับและตีพิมพ์แล้วเพื่อหาคำผิด แต่ตอนใส่ชื่อ เขาไม่ได้ใส่ชื่อผมลงไปด้วย อาจเพราะเป็นสามเณรเพียงรูปเดียวในคณะบรรณาธิการ) หลวงวิจิตรท่านเขียนเล่าว่า

“ตามที่กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องตั้งพระราชาคณะผู้ใหญ่ในกรุงรัตนโกสินทร์ ว่าสมเด็จพระอาจารย์ของเราเป็นบุตรจีน ชาวสะแกกรัง แขวงจังหวัดอุทัยธานี จึงได้ชื่อว่าเฮงหรือกิมเฮงนั้น ข้าพเจ้าไม่มีเวลาสอบสวนว่าสมเด็จพระอาจารย์มีเชื้อจีนเพียงไหน ตัวข้าพเจ้าก็นับเนื่องเป็นเชื้อสายชั้นหลานของสมเด็จพระอาจารย์และอยู่บ้านติดกัน ตั้งแต่เกิดมา ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นมีเงินอยู่ในบ้านของสมเด็จพระอาจารย์จนคนเดียว มีประเพณีพิเศษอยู่อย่างหนึ่งในจังหวัดอุทัยธานี คือบางที่บิดามีชื่อเป็น

ไทยแท้ๆ แต่ลูกกลับมีชื่อเป็นจีน ไม่ต้องไปหาตัวอย่างอื่นไกล ตัวข้าพเจ้าเอง บิดาชื่ออิน ซึ่งเป็นชื่อไทยแท้ ข้าพเจ้าเห็นบิดาบวชในพุทธศาสนา ไม่เคยไหว้เจ้า และทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไทย แต่ตัวข้าพเจ้ากลับได้ชื่อเป็นจีน น้องคนหลังๆเมื่อเกิดมาได้ตั้งชื่อให้เป็นเสียงไทย แต่พอข้าพเจ้าไปยุโรปกลับมา เห็นเขาเปลี่ยนชื่อเป็นเสียงจีนไปหมด อิทธิพลของจีนในจังหวัดอุทัยธานีนั้นนับว่าล้นเหลือ แต่มีพฤติกรรมอันแปลกประหลาดอยู่อย่างหนึ่งคือว่า ตั้งแต่ ๓๐ ปีมาแล้ว ครั้งที่สมเด็จพระสังฆราชยังดำรงตำแหน่งศรีวิสุทธิวงศ์ ท่านพยายามเปลี่ยนชื่อศิษย์จากเสียงจีนมาเป็นเสียงไทยมากต่อมาก ตัวข้าพเจ้าก็จะได้รับเปลี่ยนท่านเลือกมาให้ชื่อหนึ่งแล้ว ท่านเองกล่าวว่ายังไม่เหมาะจะคิดใหม่เลยไม่ได้เปลี่ยนจนบัดนี้” (หน้า ๑๙๑-๒)

สมเด็จพระสังฆราชท่านเป็นพระหัวเก่า เมื่อขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทนสมเด็จพระสังฆราชเดิม ก็ไม่ยอมให้พระเณรในวัดไปเรียนภาษาอังกฤษหรือภาษาอื่นนอกวัด แต่เณรก็หนีไปเรียนในสมัยเจ้าอาวาสองค์เก่าเล่ากันว่าต้องแอบไป แต่สมเด็จพระสังฆราชเดิมนั้นท่านไม่ค่อยถือสาเรื่องนี้ แต่วิชาพวกนี้ตกลมาถึงสมัยสมเด็จพระสังฆราชท่าน ท่านเห็นว่าเป็นเครื่องหมายวิชา เรื่องนี้น่าจะเป็นหนึ่งในความขัดแย้งที่สะสมมายาวนานระหว่างสมณะที่เป็นญาติกันสองท่านนี้

เมื่อสึกออกมาแล้ว ความที่รู้ภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ตลอดจนฝีมือทางการประพันธ์หนังสือ ทำให้นายกิมเหลียงไต่เต้าก้าวหน้าในงานที่กระทรวงต่างประเทศตามลำดับ ที่สุดก็กลายมาเป็นมือไม้สำคัญของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และเลยมาถึงจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ด้วย เป็นผู้วางรากฐานทางด้านวัฒนธรรมแบบชาตินิยมให้แก่บ้านเมืองเรา ดังเป็นที่ทราบกันทั่วไป

ที่ผมเล่าเรื่องท่านพิทลวงวิจิตรวาทการให้ฟังก็เพื่อจะเล่าต่อบรรยากาศของสำนักวัดมหาธาตุสมัยผมนั่นหรือก่อนหน้านั้น เรามี

แนวทางหรือรสนิยมทางหนังสือแบบหนึ่ง ก็แบบที่หลวงวิจิตรท่าน
แตงนั่นแหละครับ พวกเราอ่านหนังสือของหลวงวิจิตรมาก พระ
ผู้ใหญ่วะลานี่ (เอาในระดับพระสังฆราชและกรรมการมหาเถร-
สมาคมเลยก็ได้) ส่วนใหญ่อ่านหนังสือหลวงวิจิตรกันทั้งนั้น อ่าน
แล้วก็ชอบ แต่ผมนั้นไม่อ่านหนังสือหลวงวิจิตรเลย เคยเห็นเพื่อน
เณรด้วยกันถืออยู่ในมือหลายเล่ม ก็ไม่คิดจะยืมอ่าน

ทำไมผมไม่อ่านหนังสือหลวงวิจิตร อันนี้น่าคิด ตอนนั้นผมไม่ได้
คิดอะไรมาก รู้สึกเพียงว่า ชื่อหนังสือพวกนี้ไม่ชวนให้ผมรู้สึกอยาก
อ่าน เท่าที่ผมเห็น หนังสือหลวงวิจิตรมีสองแนว (อาจมีมากกว่านี้
แต่ที่ผมเห็นถือกันอยู่รอบตัวมีสองแนว) คือนวนิยายกับหนังสือ
ประเภทหนึ่งที่ผมไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดีในสมัยนั้น (แต่ตกมาสมัยนี้
พอรู้ว่าเขาเรียกว่าแนว “How to”) เป็นหนังสือประเภทปลุกใจให้
คนสู้ชีวิต พระเณรจำนวนมากอ่านหนังสือพวกหลังของหลวงวิจิตร
แล้วก็มีความกำลังใจ อยากจะฝ่าฟันอุปสรรคชีวิต หลวงวิจิตรสำหรับ
พวกเราที่ไม่รู้เรื่องฝรั่งนั้นเป็นคนพิเศษ รู้อะไรไปหมด เขียนหนังสือ
ก็น่าอ่าน

จะว่าแปลกก็แปลกคือ ในขณะที่ผมไม่อ่านหนังสือหลวงวิจิตร
ผมกลับอ่านหนังสือของจิตร ภูมิศักดิ์ ซึ่งหนังสือของจิตรนั้นพระ
เณรน้อยคนจะรู้จัก มีแต่พวกเราที่เป็นนิสิตของมหาวิทยาลัยสงฆ์
กลุ่มเล็กๆกลุ่มหนึ่งเท่านั้นแหละที่อ่าน และสาเหตุที่พวกเราอ่านก็
เพราะพวกเราไม่เหมือนพระเณรทั่วไป คือพวกเรานั้นเป็นกลุ่มพระ
นิสิตที่มีสหายเป็นพวกนักศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่นธรรม-
ศาสตร์ จุฬา รามคำแหง ประสานมิตร เป็นต้น สหายในที่นี้ผม
หมายความว่าเราคบหากัน ทำกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมที่ทำก็ออกไป
ทางทำหนังสือ ที่พวกเราอ่านจิตรก็เพราะพวกสหายจากข้างนอก

เหล่านี้แหละที่เอาไว้อ่านว่า “จิตร ภูมิศักดิ์” มาติดพวกเรา

กลับมาที่หลวงวิจิตรอีกครั้งหนึ่ง อย่างที่เราทราบ หลวงวิจิตรนั้นเป็นนักคิดแนวชาตินิยม ซึ่ง “ชาตินิยม” ในที่นี้ก็คือ “นิยมความเป็นไทย” นั่นเอง โปรดสังเกตข้อเขียนของหลวงวิจิตรที่ผมยกมาข้างต้น ท่านนั้นเป็นลูกจีนแน่นอน สมเด็จพระเอกเจ้านาย แต่ท่านก็พยายามที่จะปฏิเสธความเป็นลูกจีนของท่าน หลวงวิจิตรตอนที่เขียนบทความข้างต้นนั้นเป็นหลวงวิจิตรที่กลายมาเป็นสถาบันแล้ว ความเป็นไทยในทัศนะของหลวงวิจิตรนั้นเท่าที่ผมเข้าใจเกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกจากราชสำนัก สมเด็จพระเอกเจ้านายเป็นเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุองค์เดียวที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับราชสำนักที่สุด (ดูหนังสือ “สามสมเด็จพระ” ของอาจารย์ส. ศิวรักษ์ก็ได้ หนังสือนี้เป็นหนังสือรวมจดหมายส่วนตัวที่สมเด็จพระเอกเจ้านายเขียนถึงกัน คือ สมเด็จพระเอกเจ้านายดำรงราชานุภาพกับสมเด็จพระวันรัต เหมจารี ท่านเขียนถึงกัน และสมเด็จพระเอกเจ้านายดำรงราชานุภาพกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจริญ ญาณวโร ท่านเขียนถึงกัน) ท่านพยายามทำให้วัดมหาธาตุเป็นวัดสำหรับเจ้านาย พระเถระต้องเคร่งครัดเรียบร้อย เป็นผู้ดี

วัดมหาธาตุนั้นสมัยก่อนจะเป็นอย่างไรผมไม่ทราบ แต่สมัยที่ผมมาอยู่ ผมสังเกตเห็นว่าพระเถระที่อยู่ที่นี่เป็นคนภาคกลางเป็นส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่มาจากอีสาน และพวกที่มาจากอีสานนี้แหละครับที่ผมอยากตั้งข้อสังเกตบางอย่างเอาไว้ จะผิดจะถูกท่านผู้รู้ช่วยผมวินิจฉัยด้วย สมัยสมเด็จพระเอกเจ้านายนั้นมีพระหนุ่มจากภาคอีสานรูปหนึ่งมาอยู่ที่วัดมหาธาตุ ชื่อพระมหาอาจ อาสโภ เป็นคนขอนแก่นเช่นเดียวกับผม ในหนังสือ “สามสมเด็จพระ” ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๒๓ หน้า ๑๗๕ สมเด็จพระเอกเจ้านายเขียนจดหมาย

เล่าให้สมเด็จพระยาดำรงทราบ ว่า ท่านได้ส่งพระมหาอาจไปช่วยฟื้นฟูวัดสุวรรณดารารามที่อยู่ชานเมือง วัดนี้เป็นวัดเก่าแก่ มีความหมายทางประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับราชวงศ์จักรีมาก สมัยนั้นวัดทรุดโทรม ผมเข้าใจตามเนื้อหาในจดหมายว่า สมเด็จพระยาดำรงคงเห็นว่าวัดที่มีประวัติสำคัญต่อราชสำนักขนาดนี้ปล่อยให้ทรุดโทรมเช่นนั้นก็น่าอนาถใจ คงได้เขียนจดหมายหรือเล่าให้สมเด็จพระยาทราบ สมเด็จพระเจ้าจึงถือเป็นภาระที่จะต้องสนองพระคุณ จึงได้ส่งมหาอาจไปเป็นเจ้าอาวาส ภายหลังมหาอาจก็ไปรู้จักกับนายปรีดี พนมยงค์ที่อยู่ชานเมือง (ท่านปรีดีเป็นคนอยุธยา) กลายเป็นคนสนิทสนมเคารพนับถือกันเรื่อยมา มหาอาจนั้นต่อมาก็คือพระพิมลธรรมที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ คิดการล้มล้างการปกครอง ถูกจับสึกในสมัยจอมพลสฤษดิ์ แต่ภายหลังศาลทหารพิพากษายกฟ้อง ท่านจึงกลับมาครองผ้าเหลืองอีกครั้ง ไม่รับว่าการถูกเปลื้องผ้าเหลืองโดยรัฐตำรวจสมัยนั้นเป็นการสึกท่าน เพราะท่านไม่ยินยอม แล้วท่านก็ได้เป็นเจ้าอาวาสดังเดิม ได้คืนสมณศักดิ์ที่ถูกถอดไปตามเดิม แต่กว่าจะได้มา พระสงฆ์จากภาคอีสาน ภายใต้การนำของนิสิตมหาวิทยาลัยสงฆ์กลุ่มหนึ่งต้องชุมนุมประท้วงกันที่ลานอโศก วัดมหาธาตุอยู่หลายวัน ทราบไหมครับ ตอนนั้นผมเป็นเณรน้อยอยู่ขอนแก่น ผมก็เข้ามาชุมนุมนอนที่ลานอโศกกับเขาด้วย นั่นเป็นการเข้ากรุงเทพครั้งแรกในชีวิตของผม

ที่วัดมหาธาตุ พระเณรอีสานจะอยู่ที่คณะ ๕ อันเป็นคณะของท่านเจ้าคุณโชดก ท่านเองก็เป็นคนขอนแก่นเช่นเดียวกัน ที่คณะ ๑ ของหลวงปู่พิมลธรรมนั้นไม่มีพระเณรอีสาน ซึ่งเป็นเรื่องแปลก ผมเข้าใจว่า เนื่องจากที่สุดแล้ว วัดมหาธาตุอย่างไรเสียก็ต้องรักษาความเป็นวัดเจ้านายเอาไว้ พระเณรที่รับใช้หลวงปู่เจ้าอาวาสจึง

ต้องคัดเอาพวกที่เป็นคนภาคกลาง หน้าตาดี เข้าเจ้าเข้านาย พุดจา กับคุณหญิงคุณนายเป็น แต่ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ ไม่รู้ธรรมะ เมื่อมีกิจต้องใช้งานพระเณรอีกแบบที่ไม่ใช่แบบเข้าเจ้าเข้านาย หลวงพ่อพิมลธรรมมักส่งไปทางคณะ ๕ พวกเราที่นั่นหน้าตาออกทางลาวๆ เข้าเจ้าเข้านายไม่เป็น แต่เรียนหนังสือมาก มีความรู้ หลวงพ่อโชดกก็ส่งผมมารับใช้ ผมกับหลวงพ่อพิมลธรรมนั้นจะว่า แปลกก็แปลก ท่านไม่ชอบหน้าผม แต่ท่านมักเรียกใช้ผม โดยเฉพาะเมื่อท่านมีกิจต้องแต่งหรือแปลหนังสือ แล้วต้องการคนอ่าน ทำนองวิจารณ์ว่าที่ท่านแต่งเป็นอย่างไร ท่านมักให้ผมอ่าน พอผมตีท่านก็โกรธ มีพระที่อยู่ข้างในคณะท่านมาเล่าให้ผมฟังว่า พวกเจ้าคุณหลายองค์ที่แวดล้อมท่าน พุดกับท่านว่า “ไปเรียกมันมาใช้งานทำไม เณรสมภาร ไ้หนี่มันหัวดี้อจะตายไป” ท่านก็ฟังๆ แต่ท่านก็ยังเรียกผมไปใช้งานอยู่เสมอ บางที่ท่านไปต่างจังหวัดก็ให้คนมาตามผมไปขึ้นรถด้วย อยู่ด้วยกันบนรถ ผมก็ขัดคอท่าน คือผมไม่เห็นด้วยที่ท่านให้รถตำรวจนำขบวน เคยไปขออนแก่นกับท่าน เห็นรถทางหลวงต้องวิ่งนำท่านเป็นผลัดๆ เปลืองงบประมาณรัฐบาล พอผมพูดอย่างนั้นท่านก็หน้าบึ้ง สมัยนั้นพระผู้ใหญ่ระดับนี้ไปไหนต้องมีขบวนตำรวจนำ ผมเคยนั่งไปกับท่านแล้วก็อึดอัดใจ

ที่เล่ามานี้เป็นเรื่องเล็กน้อยๆเท่านั้นเองครับ ไม่มีความหมายอะไรเลย โดยภาพใหญ่ หลวงพ่อพิมลธรรมเป็นคนลึก สง่า น่าเกรงขาม ฉลาด เด็ดขาด และไม่กลัวคน ผมเดาใจท่านไม่ถูก การที่ท่านเป็นคนบ้านนอกอีสานนั้นทำให้วัดมหาธาตุในช่วงที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสเปลี่ยนไป พุดง่าย ๆ ก็คือ หลวงพ่อทำให้วัดมหาธาตุกลายเป็นสภาพจากวัดของเจ้านายมาเป็นวัดของราษฎร การที่หลวงพ่อถูกชะตากรรมเล่นงานเสียมากมายยับเยินขนาดนั้นว่าไปแล้วน่าศึกษา

ศาลเขียนคำพิพากษายกฟ้องท่าน แล้วศาลก็เขียนไว้ตอนท้ายคำพิพากษาทำนองว่า “โศกนาฏกรรมที่เกิดแก่จำเลยเช่นนี้เป็นเรื่องน่าเศร้า ไม่น่าเชื่อว่าจะเกิดเรื่องเช่นนี้กับพระมหาเถระของประเทศ แต่เรื่องเศร้าก็เกิดแล้วเพียงเพราะความอิจฉาริษยาของพระผู้ใหญ่ไม่กี่รูป ศาลหวังว่าจำเลยที่ได้รับการอบรมมาเพียงพอในคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปลงได้ รับผิดชอบได้ โอโหสิแก่ผู้ที่ก่อกรรมแก่จำเลยได้” * คำถามมีว่า หลวงพ่อทำอะไรจึงทำให้ “พระผู้ใหญ่”

* ข้อความจริงๆในคำพิพากษาของศาลเป็นอย่างไรครับ:

“ท่านประธานศาลฎีกาก็ดี พระเถระผู้ใหญ่ทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลยก็ดี ซึ่งเป็นพยาน ต่างก็กล่าวเป็นทำนองเดียวกันว่าจำเลยนี้เป็นผู้ประกอบแต่กุศลกรรม กระทำกิจพระศาสนาแผ่ไพศาลไปทั้งในและนอกประเทศ ทั้งในทางปริยัติศาสนาและปฏิบัติศาสนา มีผลประจักษ์ชัดเป็นหลักฐานมาก ไม่เชื่อว่าจะได้กระทำผิด แต่กลับมาต้องถูกออกจากเจ้าอาวาส ถูกออกจากสมณศักดิ์ ถูกจับกุม ถูกบังคับให้สละเพศพรหมจรรย์ นับว่ารุนแรงที่สุดสำหรับพระเถระผู้ใหญ่ที่ปวงชนเคารพนับถือ พระธรรมโกศาจารย์ถึงกลับกล่าวว่าคิดได้อย่างเดียวว่าเกิดขึ้นเพราะความอิจฉาริษยากันในวงการสงฆ์ หรือมิฉะนั้นก็เป็นกรรมเก่าของจำเลยเท่านั้นเอง พันโทประเสริฐ สุตบรรทัด ผู้ฝึกไฟในธรรมผู้หนึ่งกล่าวว่า ตามที่จำเลยต้องคดีนี้ได้สืบสวนด้วยตัวเองทราบเบื้องหลังโดยตลอดแต่จะเบิกความก็เกรงจะกระทบกระเทือนแก่วงการพระภิกษุสงฆ์และพระศาสนา ขอสรุปว่า มูลกรณีทั้งหลายตามที่ทราบความจริงมา จำเลยถูกกลั่นแกล้งโดยไม่เป็นธรรมจริงๆ ไม่ได้กระทำผิดตามกล่าวหา ดังนั้นศาลจึงขอให้จำเลยระลึกว่าเป็นคราวเคราะห์หรือกรรมเก่าของจำเลยเอง หรือมิฉะนั้นก็เป็นการสร้างบาปกรรมของคนมีกิเลส ไม่ใช่ความผิดของผู้ใด แต่เป็นความผิดของสังสารวัฏเอง ศาลนี้รู้สึกสลดใจและเห็นใจจำเลย แต่เชื่อว่าจำเลยซึ่งอบรมอยู่ในพระศาสนามานาน คงจะซาบซึ้งดีในอุเบกขาญาณที่ว่า สัตว์ทั้งปวงมีกรรมเป็นกำเนิด

ในสมัยนั้นท่านแค้นเคืองมากมายขนาดนั้น อันนี้เราต้องช่วยกันคิด พระผู้ใหญ่ที่เล่นงานท่านนี่ก็คือตั้งแต่สูงสุดไล่ลงมา คือบางท่านเป็นพระสังฆราช (เทียบกับพระเจ้าแผ่นดินของฝ่ายบ้านเมือง) บางท่านเป็นสังฆนายก (เทียบกับนายกรัฐมนตรีของฝ่ายบ้านเมือง สมัยนี้ตำแหน่งนี้ไม่มีแล้ว เวลานี้พระสังฆราชทำหน้าที่สองอย่างพร้อมกัน)

ผมเคยคิดเรื่องนี้อยู่นาน เมื่ออ่านเอกสารที่เกี่ยวข้องก็เห็นว่า ปมที่สำคัญมากอันหนึ่งก็คือ การที่ท่านเปลี่ยนแปลงภาพลักษณ์ของวัดมหาธาตุ อันมีภาพลักษณ์แต่ไหนแต่ไรว่าเป็นพระอารามชั้นพิเศษเอกอุของราชสำนัก ให้กลายเป็นวัดของราษฎร การกระทำนี้ในใจลึกๆของพระผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องลึกซึ้งกับราชสำนัก ก็คือการ “ก่อกบฏเงียบ” ดีๆนี่เอง มีหนังสือटकเตือนท่านว่าให้ทบทวนการกระทำ ท่านก็ไม่ทำตาม ท่านจึงเลื่อนสถานะจากพระอิสานหัวดีออกมาเป็นอะไรที่มากไปกว่านั้น

ผมขอเล่าสั้นๆสำหรับท่านผู้อ่านที่ไม่ทราบเรื่องราว เมื่อหลวงพ่อกอาจได้เป็นเจ้าอาวาสแล้ว ท่านก็ดำริว่า วัดมหาธาตุควรเป็นสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมของชาวบ้าน ใครก็เข้ามาได้ และมาแล้วก็ต้องมีกิจกรรมที่เป็นสาระตามหลักพุทธศาสนาให้ทำ ท่านส่งพระมหาโชดกไปเรียนวิปัสสนากรรมฐานที่พม่า กลับมาแล้วก็มาเปิดสอนวิปัสสนาที่วัดมหาธาตุ แรกๆคนก็ไม่มาก ต่อมาก็มากขึ้น ทางวัดจึง

มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดใดไว้ดีหรือชั่วก็ตาม ก็จะเป็นกรรมทายาทรับผลของกรรมนั้น และคงจะตั้งอยู่ในคุณธรรมอันเป็นลักษณะของบัณฑิตในพระพุทธศาสนาสืบไป

อาศัยเหตุผลและดุลยพินิจได้วินิจฉัยมา จึงพร้อมกันพิพากษายกฟ้อง โจทก์ ปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป”

ต้องสร้างสถานที่สำหรับรองรับจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น โดยสถานที่ที่ที่วานั้นคือบริเวณวิหารคตรอบพระอุโบสถ สถานที่เหล่านี้เดิมเขาทำเอาไว้ดูสวยงาม เวลาเจ้านายเสด็จ จะได้ดูดี เป็นประโยชน์ในทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับราชสำนัก แต่หลวงพ่อบ้านตัดสินใจเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยมาเป็นอีกอย่าง พุดง่ายๆก็คือ บริเวณเหล่านี้แต่เดิมเขามีไว้ให้เจ้านายท่านใช้สอยเท่านั้น หลวงพ่อบ้างอาจเอามาให้ชาวบ้านที่เป็นไพร่มาร่วมใช้ด้วย คนที่เขาจับไม่ได้เขาก็ยอมจะไม่ชอบใจเป็นธรรมดา ผมเคยอ่านสำเนาจดหมายที่พระสังฆราชทรงลิขิตมายังหลวงพ่อบ้านว่าจำนวนนั้นเป็นการต่อว่าอย่างรุนแรง พุดง่ายๆเป็นภาษาชาวบ้านก็คือ พระสังฆราชตำหลวงพ่อบ้านว่าโธแล้วแต่ไม่รู้จักคิด เอาที่ของเจ้านายมาให้ไพร่มาร่วมใช้ได้อย่างไร

-2-

ที่ผมชวนคุยถึงวัดมหาธาตุและหลวงพ่อบ้านก็เพื่อโยงไปหาเรื่องของจิตร ภูมิศักดิ์ เรื่องที่ผมจะเขียนข้างหน้านั้นว่าไปแล้วเหมือนนิยาย ที่มีเนื้อหาซับซ้อน มีตัวละครเกี่ยวข้องมาก ที่ผมต้องพูดถึงตัวละครหลายตัวก็เพื่อจะโยงเหตุการณ์ทั้งหมดเข้าด้วยกัน แล้วถึงตอนนั้นท่านผู้อ่านจะเข้าใจภาพทั้งหมด ผมกำลังเขียนถึงจิตรไม่ใช่ในฐานะปัจเจกบุคคล แม้ว่าความรู้สึกที่ผมมีต่อท่านผู้นี้ส่วนหนึ่งอาจเป็นความรู้สึกของบุคคลต่อบุคคล แต่ผมคิดว่าเมื่อเขียนเล่าเรื่องนี้สู่สาธารณะ ผมควรพูดอะไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจสังคมไทย จิตรที่ผมพูดถึงจึงเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่งในบรรดาตัวละครสำคัญตัวอื่นๆ หลวงพ่อบ้านก็เป็นตัวละครอีกหนึ่งตัวที่สำคัญ ที่ผ่านมา ผมพูดถึงสมเด็จพระ

เฮงและหลวงวิจิตรวาทการ ท่านเหล่านี้ก็เป็นตัวละครสำคัญด้วย เช่นกัน หลวงพ่ออาจนั้นบางวันที่ทำงานด้วยกัน ท่านถามผมว่า “อ่านงานหลวงวิจิตรบ้างหรือเปล่า” ผมก็ตอบท่านว่าไม่อ่าน เวลาพูดถึงหลวงวิจิตรต่อหน้าศิษย์คนสำคัญของวัดมหาธาตุ หลวงพ่อท่านเรียกแบบศิษย์เล่าหลินด้วยกันว่า “คุณพี่หลวงวิจิตร” เสมอ ก็คงเหมือนสมเด็จพระสังฆราชองค์ปัจจุบัน เวลาท่านพูดถึงอาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ท่านก็พูดถึงอย่างเคารพให้เกียรติ เรียกว่า “ท่านอาจารย์” ทุกคำ ท่านเป็นศิษย์สำนักเดียวกัน พวกเราชาววัดนั้นมีธรรมเนียมเคารพกันอย่างนี้แหละครับ วันก่อนผมไปบรรยายที่ขอนแก่น ตอนพักเที่ยงท่านที่เชิญพาผมไปกราบหลวงพ่อเจ้าคณะจังหวัด ท่านกำลังประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ และตำบลอยู่พอดี พอท่านทราบว่าผมไป ท่านพาไปอวดท่านเจ้าคณะพระสังฆาธิการว่า “นี่มหาสมภาร มาเยี่ยม” ก่อนกลับท่านก็พูดฝากอะไรมาที่ สำคัญท่านบอกว่า หากมีอะไรเดือดร้อนอย่าเก็บไว้คนเดียว เต๋อ บอกพี่บอกน้องบ้าง

การจะเข้าใจตัวละครสำคัญๆ ในข้อเขียนของผมขึ้นนี้ ผมคิดว่าเราต้องพิจารณาลักษณะทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทยเราดู พินิจดีๆ แล้วจะเห็นอะไรมากมาย ตามความเข้าใจของผม สังคมไทยเป็นสังคมที่แต่เก่าก่อนนับถือพระมหากษัตริย์และอะไรอีกมากมายที่พ่วงมากับพระมหากษัตริย์ เช่นภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ว่าเป็นไปแล้ว สถาบันกษัตริย์ไทยก็ไม่ได้มีรากเหง้าทางอารยธรรมเป็นของตน แต่อาศัยรากเหง้าที่มาจากภารตประเทศ อันได้แก่ศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระพุทธศาสนานั้นแรกเริ่มเดิมที่ไม่สู้ถูกใช้งานโดยราชสำนักเท่าใดนัก เพราะเป็นศาสนาที่แยกตัวออกมาจากศูนย์อำนาจทางการเมืองตั้งแต่แรกทีก่อตั้งแล้ว พระพุทธเจ้าไม่นับเคย

ทรงเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์องค์ใดในทางการเมือง หากจะเป็นที่ปรึกษาก็เป็นเรื่องอื่นคือเรื่องจริยธรรม และมักทรงเป็นที่ปรึกษาของกษัตริย์เหล่านั้นในฐานะที่เป็น “มนุษย์” คนหนึ่งที่มีทุกข์อันเนื่องมาจากหัวโขนอันจำเป็นต้องสวมอยู่ กษัตริย์อินเดียตั้งแต่ยังไม่ได้เป็นกษัตริย์แล้ว จะได้รับการเลี้ยงดูปลูกฝังค่านิยมอย่างพราหมณ์ พุดง่ายๆก็คือ ศาสนาพราหมณ์นั้นเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกษัตริย์ตั้งแต่แรกเกิด เมื่อพระยุวราชเติบโตขึ้น พราหมณ์ก็เป็นผู้เลี้ยงดูให้การศึกษา เมื่อเป็นกษัตริย์เต็มตัว ก็มีคณะพราหมณ์ปฎิวัติเป็นที่ปรึกษา นี่คือลักษณะของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ที่ต่างจากพระพุทธศาสนา

เมื่อเราก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัย อิทธิพลของศาสนาฮินดูต่อราชสำนักยังไม่เข้มข้น เพราะกษัตริย์สุโขทัยชอบพุทธศาสนามากกว่า เมื่อไม่ใช่ศาสนาฮินดู กษัตริย์ก็ดูเป็น “พ่อ” ในความหมายธรรมดาๆ คือประชาชนที่เป็น “ลูก” เข้าหาได้ไม่ยากเย็น เนื่องจากทั้งพ่อและลูกเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่เมื่อตกมาถึงสมัยอยุธยา ราชสำนักเปลี่ยนไปรับฮินดูอย่างเต็มตัว ปล่อยให้พุทธศาสนาเป็นศาสนาของราษฎรไปเพียงอย่างเดียว (สมัยสุโขทัยนั้นผมเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาทั้งของเจ้าและชาวบ้าน ที่เป็นอย่างนั้นได้ก็เพราะเจ้าไม่คิดว่าตนเป็นเจ้า)

เมื่อราชสำนักไทยรับเอาความเชื่อแบบฮินดูมาเป็นรากฐานของสถาบันกษัตริย์อย่างเต็มรูปแบบแล้ว (ซึ่งบางทีผมก็เห็นไปว่าเราออกจะเป็นฮินดูมากกว่าต้นฉบับเขาเสียอีก) ก็เกิดผลตามมาที่สำคัญหลายอย่าง อย่างแรกก็คือวัฒนธรรมทางความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เราเห็นร่วมกันว่าไม่ได้ทรงเป็นคนธรรมดาเหมือนเราๆ ในสมัยอยุธยานั้นการสร้างพระราชวังดำเนินตามแบบ

แผนอย่างที่เขาใจกันว่านั่นคือสถานที่สถิตของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ เจ้า ผม เคยฟังท่านอาจารย์คึกฤทธิ์พูดที่จุฬา สมัยที่ยังเรียนปริญญาโทอยู่ เกี่ยวกับศาสนาฮินดูและสังคมไทย ตอนหนึ่งท่านเล่าว่า คำว่า “กลาโหม” ที่ภายหลังกลายมาเป็นชื่อเรียกทหารนั้น เดิมเจ้าหน้าที่ฝ่ายนี้ที่อยู่ในราชสำนักอยุธยาก็คือพราหมณ์ทำพิธีบูชาไฟดี ๆ นี้เอง หมายความว่า เมื่อสร้างปราสาทสำหรับพระเจ้าแล้ว ก็ต้องมี การบูชาเช่นสรวงอยู่มิให้ขาด การเช่นสรวงเทพเจ้าของพราหมณ์ เขานั้นก็อย่างที่เราทราบคือจุดไฟบูชา จึงต้องมีเจ้าหน้าที่ฝ่าย “จุดไฟบูชา” ที่เรียกเป็นภาษาเขมรว่า “กลาโหม” ขึ้นอย่างเป็นทางการ ฝ่ายนี้เนื่องจากอยู่ข้างใน ก็ต้องคัดเลือกคนที่ไว้ใจได้ นานเข้า ก็กลายเป็นฝ่ายที่ใกล้ชิดสนับสนุนกษัตริย์ในยามที่มีภัย เมื่อฝ่ายนี้ พัฒนามาเรื่อยๆ ก็กลายเป็นทหารอย่างที่เราเห็น ดังนั้นก็อย่าแปลกใจเลยนะครับว่าทำไมสถาบันทหารจึงประกาศชัดว่า “ยอมตายเพื่อราชบัลลังก์” ทหารแบบนี้เป็นทหารยุคโบราณ แม้ชื่อเรียกรื่องของ ฝ่ายชาวเลื้อเหลือองเรื่อง “ทหารควรเป็นทหารของพระราชา อย่าเป็นทหารของนักการเมือง” ก็น่าจะอนุวัตตามคติแบบดั้งเดิมนี้

สิ่งที่ฟ่วงตามมาอีกอย่างหนึ่งของการที่เรารับวัฒนธรรมแบบ พราหมณ์มาใช้กับราชสำนักก็คือเรื่องภาษาและวรรณคดี เนื่องจาก เรารับพราหมณ์ผ่านมาจากเขมร ภาษาและวรรณคดีเขมรจึงเข้ามา อยู่ในภาษาไทยมาก โดยเฉพาะภาษาที่สร้างขึ้นเป็นพิเศษ เพื่อให้ “มนุษย์” ใช้สื่อสารกับ “พระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ” ที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า “ราชาศัพท์” สิ่งเหล่านี้เรามองว่าเป็นความงอกงามก็ได้ เพราะทำให้เกิดวัฒนธรรมทางภาษา อันไม่มีอยู่ในชนชาติที่เขาไม่มีกษัตริย์ อย่างเรา ยิ่งต่อมากษัตริย์ในสมัยปลายอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ ได้ค่อยๆเอาคติความเชื่อแบบพุทธเข้าไปแทนที่พราหมณ์ในที่ที่ควร

แทน วัฒนธรรมทางภาษาที่อ่านตามตัวอักษรแล้วคนสมัยใหม่อาจรู้สึกรับไม่ได้ก็กลายเป็นเพียงตัวหนังสือไป ไม่มีผลจริงจังเหมือนเมื่อครั้งอดีต ผมเองนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเกี่ยวกับราชาศัพท์ในทางภาษา เพราะเห็นว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง แม้ในพระสงฆ์ของพุทธศาสนา เราก็ประยุกต์วัฒนธรรมภาษาอย่างพราหมณ์ที่ว่านี่เข้ามาใช้ด้วยอย่างกลมกลืน อาจารย์สุลักษณ์นั้นเวลาท่านสนทนากับท่านพุทธทาส อาจารย์เรียกท่านพุทธทาสว่า “ใต้เท้า” เสมอ อาจารย์ก็กฤทธิ์ก็เช่นกัน เรียกท่านพุทธทาสว่า “ใต้เท้า” ตลอด ซึ่งสำหรับผมฟังดูดี ผมไม่คิดว่าสองท่านนี้จะอยู่ใต้ตีนท่านพุทธทาสอะไรดอก ไม่มีใครคิดอย่างนั้น มันเป็นเพียง “โลกสมัญญา” ตามที่พระพุทธองค์ตรัส คือเป็นภาษาหรือคำพูดคำจาของชาวโลกเท่านั้นแหละ อย่ายึดติดมากนัก จะเป็นทุกข์ ดังนั้นข้อความที่เราที่เป็นสามัญชนจะต้องใช้กับพระเจ้าแผ่นดินอย่าง “ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท” นั้นผมรู้สึกเฉยๆ ในทางปรัชญาภาษา ความหมายของข้อความนี้เท่ากับ “ท่านขอรับ” หรือ “Dear Sir” เท่านั้นเอง คือเป็นคำเริ่มต้นการสนทนาสื่อสาร ที่ภาษาพระเรียกว่า “คำอาลปนะ” สำหรับผมการเป็นธูลีใต้ตีนกันที่น่ากลัวและเป็นปัญหาที่ต้องช่วยกันแก้ อยู่ที่ของจริง อันอยู่ที่ไหนสักแห่งแน่ๆ ในสังคม ไปสนใจที่โน่นดีกว่าครับ

สถาบันกษัตริย์นั้นสำหรับผมเป็นนามธรรม เป็นของส่วนรวม หมายความว่า เราไม่ควรมองสถาบันกษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลหรือครอบครัวของบุคคล ว่าไปแล้ว กษัตริย์ในฐานะที่ทรงเป็นบุคคลนั้นอาจมีเสรีภาพไม่มากนักในการที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงจารีตหรือวัฒนธรรมที่ตนเองกำลังแสดงบทบาทเป็นศูนย์กลางอยู่ ยกตัวอย่างง่ายๆ คนที่เขียนในรัฐธรรมนูญว่ากษัตริย์จะต้องทรงเป็นพุทธมามกะนั้นก็คือพวกเรานี่แหละ พระเจ้าแผ่นดินท่านไม่มี

ส่วนเลย จะทรงไม่รับก็ไม่ได้ ว่าไปแล้วเสรีภาพในการนับถือศาสนา นั้นสำหรับผมเป็นเรื่องใหญ่มาก อาจจะใหญ่ที่สุดในชีวิต แต่พวกเรา ก็ได้รับเอาเสรีภาพอันนี้ของพระเจ้าแผ่นดินท่านมา คิดอย่างเอาใจเขามาใส่ใจเรา เราก็ต้องเห็นใจท่าน นอกจากเรื่องนี้ ก็คงมีเรื่องอื่นๆด้วย ฝากไปคิดด้วยนะครับ วันหนึ่งผมดูข่าวโทรทัศน์ เห็นฟ้าหญิงเล็กท่านตรัสว่า “ข้าพเจ้าขอพูดคำง่ายๆก็แล้วกัน เพราะใช้ราชาศัพท์ไม่ถนัด” คือท่านกำลังเล่าเรื่องอาการประชวรของในหลวงให้พวกเราที่เป็นชาวบ้านฟัง เมื่อต้องตรัสถึงในหลวงก็ต้องใช้ราชาศัพท์ แต่ท่านก็ใช้คำเหล่านี้ไม่เป็น ไม่คล่อง ตอนผมขึ้นพูดที่คณะอักษรศาสตร์คราวหนึ่ง สมเด็จพระเทพฯท่านเสด็จมาฟัง ทางคณะก็ต้องเขียนโผยโปรยหัวให้ผมอ่าน ทำนองว่าขึ้นต้นขอพูดราชาศัพท์ แต่ตอนบรรยายขอพูดภาษาธรรมดาๆ ตอนที่บรรยายหากทรงถามแทรก เราก็ตอบเหมือนกับที่ตอบผู้ฟังทั่วไป เห็นไหมครับ ราชาศัพท์นั้นก็เป็นอย่างกลางอีกแหละ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ บางที่เจ้านายท่านก็มีปัญหาเรื่องใช้คำเหล่านี้ ดีไม่ดีพวกเราที่เป็นผู้สร้างระบบราชาศัพท์ขึ้นอาจรู้ดีกว่าเจ้านายท่านเสียด้วยซ้ำ

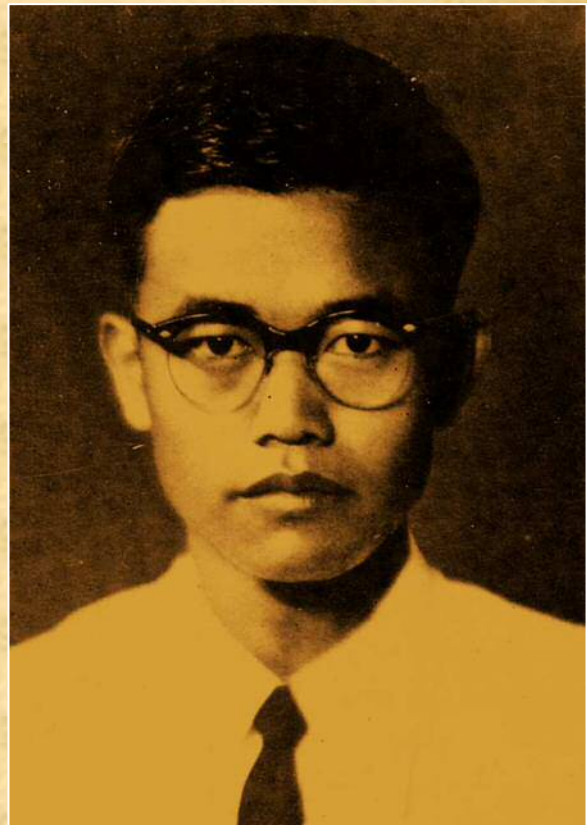
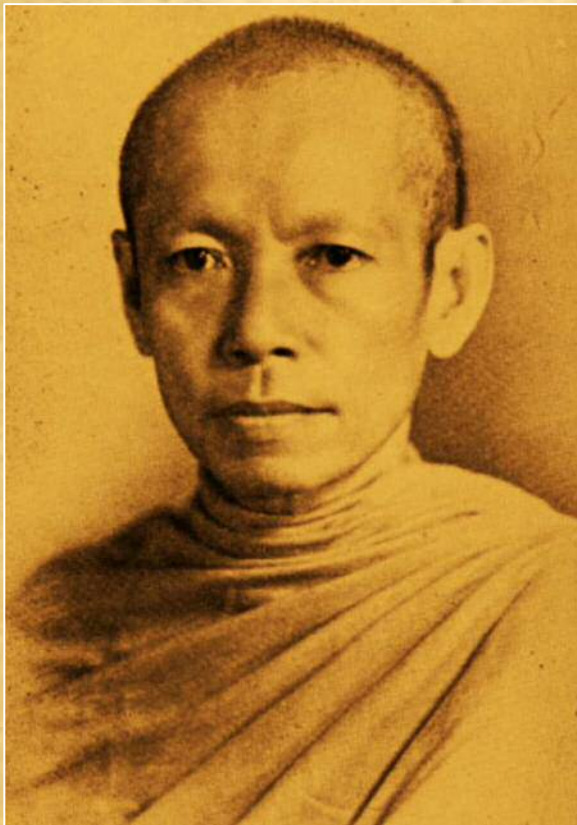
เวลานี้ผมคิดว่า การเข้าใจว่าสถาบันกษัตริย์และอะไรอื่นๆที่ฟุ้งตามมาด้วย เช่นจารีต ประเพณี วัฒนธรรม เป็นของกลางของสังคมไทย จะช่วยให้เราเข้าใจสังคมเราดีที่สุด และจะช่วยให้เราเข้าใจความขัดแย้งของผู้คนในสังคมได้ดีที่สุด ดังผมจะค่อยๆเล่าไปข้างหน้า ตอนนี้อยากพูดเพียงว่า สังคมไทยโบราณนั้นมีสถาบันกษัตริย์เป็นศูนย์กลาง เมื่อเราเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบสมัยใหม่ ก็เกิดการปะทะกันระหว่างความคิดสองอย่างคืออย่างเก่าและอย่างใหม่ อย่างเก่าก็คือความเชื่อที่เห็นว่าบ้านเมืองนั้นดีที่สุดในต้องให้พระเจ้าแผ่นดินท่านดูแล ส่วนอย่างใหม่ก็คือแนวคิดที่มี

รากฐานมาจากปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ของฝรั่งที่เห็นว่า สมัยนี้
คนเราฉลาดเท่ากันแล้ว ดังนั้นการปกครองบ้านเมืองก็ต้องอยู่ใน
มือของทุกคน จะให้อยู่ในมือของพระเจ้าแผ่นดินอย่างไรในอดีตกาล
ได้อย่างไร ความคิดฝ่ายหลังนั้นชนะ ทำให้เราเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองจากระบอบราชาธิปไตยมาเป็นประชาธิปไตย

ราชาธิปไตยนั้นมีอายุยาวนานมาก ร่วมจะพันปี ดังนั้นย่อม
สะสมความแข็งแกร่งในทางจารีตประเพณีบางอย่างเอาไว้มากกว่า
ระบอบใหม่ ส่วนระบอบใหม่นั้นได้เปรียบกว่าตรงเหตุผลสำหรับ
สนับสนุน หากเราคิดว่า คนทุกคนเป็นเจ้าของประเทศนี้เหมือนกัน
คำว่าพระเจ้าแผ่นดินก็เป็นสักแต่คำ คือเคยมีความหมายจริงใน
อดีต แต่เวลานี้ไม่มีความหมายแล้ว คราวหนึ่ง มีดาราท่านหนึ่งพูด
บนเวทีว่า “ใครไม่รักพ่อก็ให้ออกจากบ้านพ่อไปอยู่ที่อื่น” ก็มีใคร
เขียนตอบว่า “ท่านผู้พูดไม่ทราบหรือไงครับว่ากฎหมายรองรับสิทธิ
ในทรัพย์สินของบุคคล ดังนั้นทุกคนย่อมมีบ้านเป็นของตนเอง
ไม่ได้อาศัยบ้านใครอยู่เลย แล้วจะให้ไปไหนกันครับ” ความคิดแรก
นั้นเป็นความคิดเก่าที่ยังมีผลตกค้างอยู่ในความคิดของคนสมัยใหม่
ส่วนความคิดที่สองก็เป็นความคิดอย่างใหม่ ที่พยายามเสนอว่า
เวลาเปลี่ยนไปแล้ว โลกก็เปลี่ยนด้วย เราควรอยู่ในโลกแห่งความ
เป็นจริงมากกว่าโลกแห่งนิยายพาฝันในอดีต

ผมนั้นแม้จะมีความคิดบางอย่างเป็นของตนเอง แต่ก็เฝ้ามองการ
ปะทะกันระหว่างสองความคิดนี้ด้วยความเคารพในทุกฝ่าย ที่ผ่าน
มาผมพูดถึงตัวละครสองตัวที่สำคัญ คือจิตร กับหลวงพ่อบิมล-
ธรรม หากกล่าวถึงฉากหลังที่ตัวละครสองตัวนี้เล่นอยู่ในสมัยของ
ท่าน ก็อาจกล่าวได้ว่า ฉากหลังชีวิตของจิตรคือมหาวิทยาลัยที่ได้
ชื่อว่าเก่าแก่และอนุรักษ์นิยมที่สุดของประเทศ นามว่าจุฬาลงกรณ์-

มหาวิทยาลัย ส่วนฉากหลังชีวิตของหลวงพ่อก็คือวัดมหาธาตุ และบรรยากาศโดยรวมของคณะสงฆ์ไทย ผมอยากตั้งข้อสังเกต สั้นๆว่า สองท่านนี้มีชีวิตอยู่ท่ามกลางสภาพสังคมที่แม่บ้านเมืองจะ เปลี่ยนการปกครองเข้าสู่แบบสมัยใหม่แล้ว แต่จารีตประเพณีแบบ อิงแอบแนบแน่นอยู่กับสถาบันกษัตริย์ในบ้านเมืองยังเข้มข้นอยู่ และสองท่านนี้ก็บังเอิญเหลือเกินว่าไปอยู่ในที่ที่บรรยากาศที่ว่านี้ รุนแรงที่สุดในประเทศก็ว่าได้ ส่วนหนึ่งเป็นดินแดนของชาวโลก อีกส่วนเป็นดินแดนของสมณะ แต่สองท่านนี้เหมือนกันคือเต็มไปด้วย บรรยากาศอย่างอนุรักษ์นิยม รักและเทิดทูนกษัตริย์เป็นชีวิตจิตใจ

ภาพ “พระพิมลธรรม” (2446-2532) และ “จิตร ภูมิศักดิ์” (2473-2509)

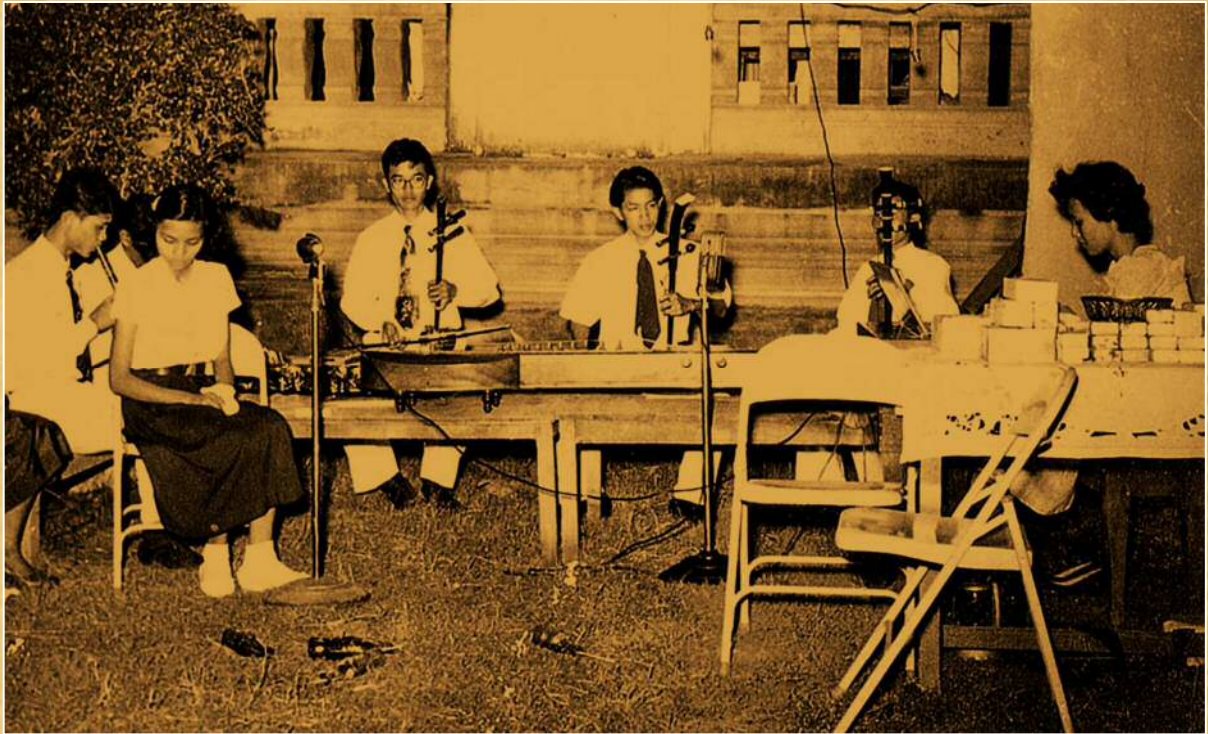
ตกแต่งสีและแสงใหม่โดย สมภาร พรมทา (2555)

-3-

คราวนี้ผมขอตัดฉากไปที่คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอันเป็นฉากหลังที่ตัวละครนามว่าจิตร ภูมิศักดิ์ของเราใช้ชีวิตช่วงหนึ่งในฐานะนิสิตของที่นั่น จุฬานั้นเป็นมหาวิทยาลัยที่มีภาพลักษณ์เกี่ยวข้องกับแนบแน่นกับสถาบันกษัตริย์ และในบรรดาคณะทั้งหลายของจุฬานั้น คณะอักษรศาสตร์น่าจะเป็นคณะที่มี “สายเลือดความเป็นจุฬา” ตามที่กล่าวข้างต้นเข้มข้นที่สุด จิตรนั้นผมมองว่าเป็นคนไทยเหมือนคนไทยอื่นๆที่เติบโตมาในสภาพสังคมไทยที่เราได้รับการหล่อหลอมให้เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยเป็นผู้มีคุณูปการที่ยิ่งใหญ่ต่อบ้านเมืองมากที่สุดกว่าใคร การที่เขามีความคิดอ่านไม่เหมือนคนร่วมสมัย โดยเฉพาะคือคนร่วมสถาบัน เป็นเรื่องที่น่าศึกษา ผมตีความในเบื้องต้นว่า การที่ใครก็ตามจะไม่เคลิ้มไปกับบรรยากาศการโฆษณาว่าสถาบันกษัตริย์เป็นธงชัยของชาตินั้นย่อมต้องมีเหตุปัจจัยบางอย่างอยู่เบื้องหลัง เหตุปัจจัยบางอย่างเราอาจมองเห็นจากการวิเคราะห์ชีวิตของคนผู้นั้น ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมชีวิตของเขาอยู่ แต่หลายอย่างก็อาจไม่ทราบ ผมจะพยายามตีความชีวิตของจิตรเท่าที่มีหลักฐานให้ตีความได้ ซึ่งผมขอเริ่มต้นที่เรื่องปรัชญาก่อนอื่นใดทั้งหมด กล่าวโดยสรุปเบื้องต้นคือ ผมคิดว่าสิ่งที่ปั้นแต่งให้จิตรเป็นจิตรอย่างที่เราเห็นนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญมากก็คือปรัชญาแขนงหนึ่งที่เรียกกันว่าปรัชญามาร์กซิสต์

ตอนที่ผมเข้ามาเรียนที่จุฬานั้นเป็นปี ๒๕๒๘ ผมไม่ได้จบปริญญาตรีจากที่นี่ แต่จบมาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผมมาเรียนต่อปริญญาโทและเอกทางปรัชญาที่นี่ ซึ่งในสมัยที่จิตรมีชีวิตอยู่นั้น คณะอักษรศาสตร์ยังไม่มีแผนกหรือภาควิชาปรัชญา อาจมีการเรียน

หรือกล่าวถึงปรัชญาบ้างก็คงนิดๆ หน่อยๆ เมื่อผมมาเรียนที่นี่ ได้เห็นภาพตึกคณะอักษรศาสตร์ ที่เขาเรียกกันว่า “เทวาลัย” แล้วก็ชวนนึกไปถึงภาพที่เคยเห็น อันเป็นภาพคณะอักษรศาสตร์ที่มีจิตร ภูมิศักดิ์เกี่ยวข้องด้วย ดังภาพข้างล่างนี้

ภาพ “จิตร ภูมิศักดิ์ และเพื่อน เล่นดนตรีไทยที่สนามข้างตึกเทวาลัย”
ตกแต่งสีและแสงใหม่โดย สมภาร พรมทา (2555)

ดูจากรูปข้างบนนี้ไม่น่าเชื่อว่าจิตรจะเป็นคนที่เขียนและทำหนังสือจนถูกจับ “โยนบก” หลังเดาะ และถูกพักการเรียนไป ๑ ปี บรรยากาศคณะอักษรศาสตร์นั้นเป็นแบบข้างบนนี้แหละครับ พวกเรานิยมความเป็นไทย ลองเปิดเข้าไปดูเว็บไซต์ของภาควิชาภาษาไทย ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬา เวลานี้ดูซิครับ ว่าที่ผมกล่าวมานั้นเป็นจริงเพียงใด ผมอ่านข้อความในเว็บไซต์นี้ไม่เข้าใจ เลือก

คลิกไปไหนต่อไม่ได้ เพราะไม่เข้าใจความหมายของภาษาไทยชนิด
เลิศหรูของท่าน เวลาเข้ามาที่นี่ ผมแนะนำให้เปลี่ยนเมนูเป็นภาษา
อังกฤษ ไม่อย่างนั้นท่านจะนั่งเซ่อ งงเป็นไก่ตาแตก ไปไหนไม่ถูก

ผมจินตนาการว่า เมื่อจิตรมาเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ใหม่ๆ
ก็คงเคลิ้มคล้อยไปกับบรรยากาศอันเปรียบประดุจสวรรค์วิมานของ
ที่นี่ ผมนั้นบางปีก็ต้องสอบสัมภาษณ์นิสิตใหม่ ทำให้ทราบว่า เด็ก
แทบจะทั้งสิ้นเลือกคณะอักษรเพราะ (๑) มาดมั่นไว้หลายปีแล้ว
ตั้งแต่มัธยมแล้วว่าจะเข้าที่นี่ให้ได้ (๒) ที่มาดมั่นเช่นนั้นเพราะเชื่อ
ว่าคณะนี้ดีที่สุดในสายมนุษยศาสตร์ (๓) อาจมีที่อื่นที่ใกล้เคียงกับ
ที่นี่ แต่ที่เหล่านั้นไม่มีสิ่งหนึ่งที่ที่นี่มี นั่นคือความเป็นอักษร จุฬา
เหตุผลหลังนี้เป็นเรื่องที่ผมสนใจเป็นพิเศษ เพราะแต่ไหนแต่ไรผม
เข้าใจว่าคนทั้งหลายย่อมมองสถาบันการศึกษาว่าเป็นอุปกรณ์
สำหรับการพัฒนาชีวิต สถาบันการศึกษาไม่อาจเป็นสิ่งที่มีความ
ตัวเองได้ แต่จากที่ฟัง เด็กเหล่านี้มองว่าคณะอักษรกินไม่ได้ก็ไม่ว่า
เพราะคุณค่าของอักษรอยู่ที่ความเป็นอักษร เหมือนเรามีแหวน
เพชรใส แหวนนั้นกินไม่ได้ แต่ทำให้เรารู้สึกว่าเหนือกว่าใคร คน
จำนวนมากที่ส่งลูกหลานมาเรียนที่คณะนี้คิดอย่างนี้จริงๆ คือถ้าลูก
เข้าอักษรได้ ก็เหมือนมีเพชรประดับนิ้ว ไปกินเลี้ยงที่ไหนก็ต้อง
พยายามโบกหรือกวักมือเรียกบ๊อยให้บ๊อยๆ ไม่ใช่เพื่อสั่งของดอก
แต่เพื่อให้แสงเพชรมันกระดอนไปเข้าตาชาวบ้านเขา เท่าที่ผมจับ
ความได้จากการสัมภาษณ์เด็กๆ พวกเขาและผู้ปกครองอันไม่หมาย
เพียงพ่อแม่เท่านั้นแต่รวมไปถึงปู่ย่าบรรพชนด้วย เห็นว่าคณะนี้
เป็นเพชรคลาสสิก หายาก อาจมีเพชรใกล้เคียงกันนี้ที่อื่น แต่ก็ไม่
เก่าและคลาสสิกเปรียบปานที่นี่

ความรู้สึกที่กล่าวนี้ผมรับฟังด้วยความเคารพ แต่ในใจลึกๆคิดว่า

เด็กเหล่านี้หากได้เรียนหนังสือกับผม พวกเขาไม่น่าจะจบออกไป โดยยังมีความคิดเช่นนั้นอยู่ เพราะคิดอย่างนี้ไม่สมกับเป็นปัญญาชน การศึกษานั้นต้องเป็นเครื่องมือขัดเกลาตน ไม่ใช่เพอร์นิเจอร์ เครื่องมือหมายความว่าช่วยให้เราเป็นคนฉลาดทั้งในทางปัญญา และคุณธรรม คนที่ฉลาดแบบนี้ย่อมเข้าใจสังคม เข้าใจทุกซ์ของผู้คนส่วนหนึ่งในสังคมอันเนื่องมาจากการที่พวกเขาถูกคนอื่นพวกเอาเปรียบ

จิตรตอนที่ทำหนังสือ “๒๓ ตุลาคม” แล้วทางโรงพิมพ์เห็นว่าเนื้อหาแรง จึงแจ้งให้ทางคณะอักษรศาสตร์ทราบ จนนำไปสู่การระงับการตีพิมพ์ แล้วนำไปสู่การสอบสวนเขาท่ามกลางนิสิตจำนวนมาก แล้วอาจารย์คุมเหตุการณ์ไม่อยู่ เป็นเหตุให้ถูกทำร้ายนั้น ผมมานั่งนึกโดยเทียบกับเด็กๆที่ผมสอนอยู่ที่คณะอักษรศาสตร์เวลานี้ว่าหน้าตา ท่าทาง ความคิดอ่าน จะเป็นเพียงไหน เด็กมหาวิทยาลัยที่ผมสอนนั้น เอาพวกที่โตๆหน่อย ปี ๓-๔ ว่าไปแล้วแม้บางคนจะมีความคิด แต่ด้วยวัยเพียงเท่านี้ ความรอบคอบในการคิดย่อมจะต่างจากพวกเราที่เป็นผู้ใหญ่ อย่างผมเวลานี้ ผมว่าเราลองอ่านบทกวีที่จิตรแต่ง จะลงพิมพ์ในหนังสือเล่มที่กล่าวข้างต้น อันเป็นหนังสือที่นิสิตจุฬาเขาทำ ออกประจำปีละเล่ม พิมพ์ไปแล้ว แต่ถูกระงับทำแท้งเสียก่อนที่จะมีคนได้อ่าน (ผมสมัยที่บวชเณรอยู่วัดมหาธาตุ ก็เคยได้รับอาราธนาจากสราณียกกรให้เขียนบทกวีมาลงหนังสือ “๒๓ ตุลาคม” ดูเหมือนจะของปี ๒๕๒๔ หรือ ๒๕๒๕ ไม่น่าใจ ตอนนี้หนังสือนั้นหายไปแล้ว ชีวิตผมดูจะเกี่ยวข้องกับจุฬา โดยไม่ได้นัดหมายมายาวนานมาก แปลกเหมือนกัน)

ต่อไปนี่คือเนื้อหาบทกวีของจิตรที่ว่า เชิญอ่านตามอธยาศัยครับ ขอประทานโทษล่วงหน้า หากบางท่านอ่านแล้วรู้สึกว้าแวง บทกวี

จิตรใช้ชื่อว่า “เธอคือหญิงรับจ้างแท้ใช่แม่คน”

-เธอคือหญิงรับจ้างแท้ใช่แม่คน-

๐ หวังเพียงความยามเหลิงระเริงรี

จนเลือกมิทำไ้มมิได้ฝัน

เมื่อคำดีมปลื้มปลักนำรักกัน

ไซ่หวังปั้นเด็กผีให้มีมา

๐ ลูกนั้นหรือคือผลพลอยคนได้

จากความใคร่ครวหารรษ์เปลื้องตัณหา

เฝ้าทำลายหลายครั้งประดังมา

มันทนทายาทเถนไ้อ้เดนตาย

๐ อันรสร่านชานดินคือสินจ้าง

ที่ตอบต่างเงินตราให้มารศรี

ซื้อเด็กคน...ปรนสบายให้หลายที

แล้วคุณมีต่อใครที่ไหนรา!

๐ ไ้อ้เรื่องกลุ่มอุ้มท้องที่เบ่งโย

ลามกก็โชนั้นก็จริงหรือหญิงจำ

แต่สินจ้างรายได้เราได้มา

ต้องใจกล้าลงทุนสมดุลย์กัน

๐ พระคุณแม่แท้ไซ่ที่ได้เบ่ง

อยู่ที่เล็งรักถนอมเหมือนจอมขวัญ

แม้ริดแกล้งแท้งทำระยำยัณ

เธอมีทัศนฐานฆ่า...อาชญากร

๐ ถ้าแม่นใครใจที่จะมีลูก

ฤทัยผูกรักล้ำทั้งพร้าสอน

อุตสาห์เลี้ยงเอียงกล่อมถนอมนอน

ขอกราบกรานันแหละแม่ที่แท้จริง
 © แต่เธอคลอดทอดทิ้งแล้ววิ่งหนี
 ไม่รู้ชี้เป็นตายหรือชายหญิง
 ไม่แลเหลียวเจียวหลังเพราะซังซิง
 เธอคือหญิงรับจ้างแท้...ใช่แม่คน ©

ถ้าเป็นสมัยนี้ สมมติว่าผมเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาการทำหนังสือ “๒๓ ตุลา” แล้วจิตรเป็นสารานุกรม เมื่ออ่านบทกวีข้างต้นนี้แล้ว สิ่งแรกที่สุดที่ผมจะรู้สึกก็คือ เด็กคนนี้ฝีมือการประพันธ์ใช้ได้ทีเดียว ว่าไปแล้วคณะอักษรศาสตร์ในอดีตนั้นเป็นที่สร้างกวีและนักเขียนมาไม่น้อย หากพิจารณาในกรอบความคิดนี้ คือเรามีหน้าที่สร้างนักคิดนักเขียนด้วย ก็ควรดีใจที่เห็นลูกศิษย์เขียนงานออกมาได้อย่างนี้ ความแรงนั้นสำหรับผมสมัยนี้ไม่เป็นปัญหา กวีต้องแรงอยู่แล้ว ดังนั้นหากจะคุยกับจิตร ก็อาจถามความหมายของคำที่กำกวม และตรรกะในความหมายของการจัดระเบียบความคิด เพื่อว่าจะปรับเปลี่ยนให้ชัดและคมมากกว่านี้ เช่นผมอาจถามจิตรว่า “ในบทกวีของเธอ มีคำหลักอยู่สองคำคือ ‘หญิงรับจ้าง’ กับ ‘แม่’ เธอต้องแจงกับตัวเองก่อนว่าหญิงรับจ้างมีคุณสมบัติอะไรบ้าง ปกติคำว่ารับจ้างหมายถึงทำงานให้คนอื่นแล้วคนอื่นที่ว่านั้นก็จ่ายค่าตอบแทนให้เรา หญิงรับจ้างในบทกวีนี้รับจ้างทำอะไร รับจ้างใคร และรับจ้างแล้วได้ค่าตอบแทนเป็นอะไร เนื้อหาส่วนว่าด้วยหญิงรับจ้างไม่ค่อยชัด ในส่วนของแม่นั้นชัดแล้ว” เป็นต้น ซึ่งจากการคุยกันดีๆ ฉันทุและศิษย์แบบนี้ บทกวีบทนี้ในฉบับที่ปรับใหม่คงสมบูรณ์มากกว่านี้

แต่อย่างว่าแหละครับคนเราต่างคนก็ต่างใจ อาจารย์คณะอักษรศาสตร์สมัยโน้นท่านคงไม่ได้คิดอย่างพวกผมสมัยนี้ ที่น่าสนใจ

สำหรับผมไม่อยู่ที่เรื่องทางด้านความเป็นงานศิลปะ แรงแหรือไม่แรง ในทางกวีนิพนธ์ แต่ข้อเขียนนี้ของจิตรกลับถูกโยงไปหาแนวคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมืองบางอย่างที่สังคมไทยเวลานั้นหวาดระแวง กรณีของจิตรนั้นไม่ได้เกิดเพียงภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น นะครับ จิตรถูกกล่าวหาว่าอาจมีการกระทำที่เข้าข่ายเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกสอบสวนโดยตำรวจสันติบาล สมัยนั้นเขาเขียนภาพคอมมิวนิสต์ให้คนกลัวว่า พวกนี้เข้ามาเมื่อไหร่ ศาสนาจะถูกทำลาย ระบบครอบครัวพ่อแม่ก็จะถูกทำลาย คอมมิวนิสต์ไม่สอนให้เรานับถือพ่อแม่ ดังนั้นข้อเขียนของจิตรข้างต้นว่าไปแล้วก็ “เข้าทาง” เลย หากอ่านอย่างผ่านๆ

สรุปความว่า จากบทกวีที่จิตรเขียนข้างต้น ผมจินตนาการเห็นเด็กหนุ่มคนหนึ่งที่อยู่อยู่สักปี ๒ หรือ ๓ เป็นคนช่างคิด และคิดไม่เหมือนลูกศิษย์ผมส่วนใหญ่ ว่าไปแล้ว เวลานี้ผมก็ยังเห็นลูกศิษย์แบบนี้ทุกปี ไม่ได้อยู่ที่คณะอักษรศาสตร์เท่านั้น แต่มาจากคณะอื่นๆ เด็กพวกนี้มาลงเรียนวิชาปรัชญากับผม อาจจะบังเอิญหรือเพราะคณะบังคับมา แต่เมื่อเรียนแล้วก็ได้ความคิด พวกเขามักแวะไปหาผมเสมอหลังจากที่เรียนกับผมไปแล้ว เป็นเด็กช่างคิด จริงๆไม่ค่อยพูด ชอบอ่านหนังสือ จะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากยังเป็นวัยรุ่นอยู่ ความคิดอ่านก็ย่อมจะไม่สมบูรณ์รอบคอบ เมื่อเทียบกับเราที่เป็นผู้ใหญ่ ผ่านโลกมามากกว่า ผมสังเกตมานานแล้วว่า ความคิดมนุษย์เป็นสิ่งมหัศจรรย์ ถ้าเราคิดว่าความคิดเกิดในก้อนสมองเรา ก็น่าสงสัยว่าทำไมก้อนที่ว่านี้เราไม่มีทางลัดที่จะเร่งพัฒนาการของมันได้เลย การฝึกปรือความคิดไม่มีทางลัด มีแต่ค่อยๆเก็บสะสมขึ้นตามวันเวลา และเก็บสะสมจากประสบการณ์อันผิดพลาดของตนเป็นใหญ่ เด็กจำนวนหนึ่งในโลก

เกิดมามีสิ่งที่เขาเรียกกันว่า “ไอคิว” สูง แต่ไอคิวก็เป็นคนละเรื่องกับการมีความคิดที่แก้ก้ำกึ่ง เด็กอายุ ๑๔ ขวบบางคนอาจไอคิวสูงเท่าเด็ก ๒๐ ปี ทำให้เข้ามาเรียนมหาวิทยาลัยได้ แต่ก็เรียนอย่างเด็ก ๑๔ ขวบ

บางปี ผมสอนวิชา “การใช้เหตุผล” ให้กับนิสิตปี ๑ เมื่อสอนจบก็ให้เด็กเขียนอะไรในใจทำนองวิจารณ์การสอนก่อนจะปิดเรียนหนึ่งสัปดาห์ ปีหนึ่ง เด็กคนหนึ่งเขียนว่า “เรียนกับอาจารย์แล้วรู้สึกจิตตก แต่ก่อนคิดว่าตนเองมีเหตุผลที่เดียว แต่ทุกครั้งที่พูดออกไป อาจารย์แย้งกลับมาได้หมด และรู้สึกว่าที่อาจารย์แย้งมานั้น มีเหตุผลกว่าเรามาก แย่จริงๆค่ะ” สัปดาห์ต่อมา ผมขออนุญาตเอาข้อเขียนนั้นอ่านในห้อง แล้วสารภาพกับลูกศิษย์ว่า ไม่ใช่ความประสงค์ของผมเลยที่จะทำให้นิสิตรู้สึกอย่างนั้น หากใครรู้สึกไป แล้วผมก็ต้องขอโทษด้วย แล้วผมก็อธิบายว่า การฝึกความคิดสำหรับผมไม่ต่างจากการฝึกวิทยายุทธอย่างที่เราเห็นในหนังจีนกำลังภายใน การฝึกวิทยายุทธนั้นเน้นที่การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผิดพลาด ดังนั้นอาจารย์จะเป็นผู้ทำให้ลูกศิษย์เห็นว่าเขาพลาดที่ตรงไหน คนเราเมื่อพลาดแล้วจะจำ อันนี้เป็นจิตวิทยาพื้นๆ ดังมีคำกล่าวที่ว่า “คนเรามักจำว่ารถคันไหนแซงเราไป แต่จำไม่ได้ว่าคันไหนเราแซงไปบ้าง” การถูกแซงนั้นจัดอยู่ในหมวดประสบการณ์ทางลบเหมือนฟันดาบกับอาจารย์ แล้วถูกอาจารย์สะบัดดาบของท่านไล่ดาบเราเพียงนิดเดียว ดาบเราก็กระเด็นหลุดจากมือ เราจะจำไปนาน เช่นเดียวกัน ที่ผมทำกับลูกศิษย์ในห้องก็ประสงค์อย่างนั้น แล้วผมก็ตบท้ายว่า สมัยผมอายุเท่ากับพวกเธอ ผมก็คงอย่างนี้แหละ

จิตรนั้นเป็นคนอ่านหนังสือมาก และหนังสือแนวหนึ่งที่จิตร

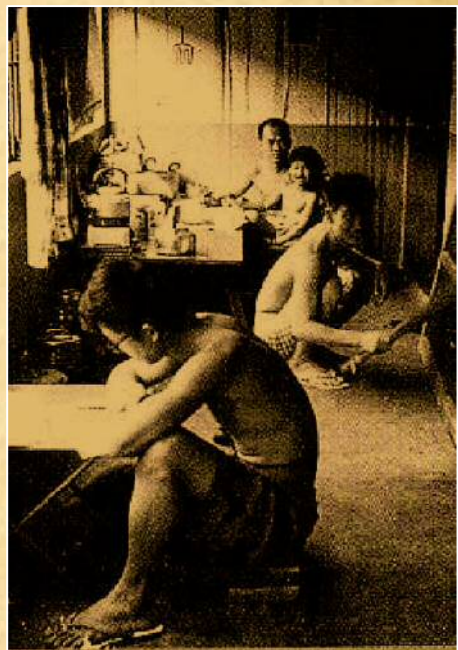
น่าจะได้อ่านด้วยความสนใจก็คือปรัชญา ตอนผมเรียนปริญญาเอกที่คณะอักษรศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของผมคือ ศาสตราจารย์ ดร. วิทย์ วิศทเวทย์ ท่านเล่าให้ฟังว่า ท่านเป็นรุ่นน้องของจิตร ตอนแรกห่างกันน่าจะราวๆว่าถ้าจิตรเรียนปี ๔ ท่านก็คงอยู่ปี ๑ อะไรทำนองนี้ แต่เมื่อจิตรถูกพักการเรียน กลับมาก็เลยทำให้ช่วงวัยแคบเข้า อาจารย์ของผมท่านนี้เป็นหนึ่งในกลุ่มของจิตรไปไหนด้วยกัน รู้จักอุปนิสัยใจคอและความคิดความอ่านของกัน อาจารย์วิทย์เมื่อเรียนจบปริญญาตรีแล้ว เนื่องจากเป็นคนเก่ง จึงได้ทุนจากจุฬาไปเรียนต่อที่เมืองนอกทางด้านปรัชญา เมื่อจบปริญญาเอกกลับมาแล้ว ท่านก็มาตั้งแผนกปรัชญา ที่ต่อมาก็กลายมาเป็นภาควิชาปรัชญาที่ผมสังกัดอยู่ในปัจจุบัน อาจารย์วิทย์เป็นคนไทยคนแรกที่เรียนปรัชญามาอย่างเป็นทางการ ก่อนหน้านั้นบางท่านที่เขียนหนังสือทางปรัชญา เช่นอาจารย์สมัคร บุราวาศ ก็ไม่ได้เรียนมาทางนี้ อาจเคยเรียนปรัชญานิดหน่อย

การที่บ้านเราวิชาปรัชญายังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายนั้นส่วนหนึ่งก็มีผลทำให้นักคิดของเราที่เล่นเรื่องทางปรัชญามีข้อจำกัด ผมเคยอ่านงานเขียนของเหมาเจ๋อตุงที่เกี่ยวกับปรัชญา ฉบับแปลเป็นไทยโดยสำนักพิมพ์ที่ตั้งเป็นทางการของจีน ยอมรับว่าอ่านไม่รู้เรื่อง หนังสือพวกนี้คนแปลก็คงเป็นพวกฝ่ายซ้ายไทยที่อ่านปรัชญาเองแล้วก็สร้างศัพท์แสงทางปรัชญาแบบไทยๆขึ้นเอง เช่น “รูปการณ์จิตสำนึก” “ลัทธิชัดเจน” เป็นต้น แต่พอไปอ่านต้นฉบับภาษาอังกฤษเล่มเดียวกัน ตอนนั้นจึงเข้าใจ ลัทธิมาร์กซ์แบบที่เสนอมานี้ศัพท์แสงของมือสมัครเล่นไทยเหล่านี้ฟังดูเป็นอะไรก็ไม่ทราบ แต่ก็แปลก หนังสือจากสำนักพิมพ์เดียวกันนี้ในส่วนที่เป็นวรรณกรรมกลับดี อย่างเรื่องของหลู่ซิ่นนั้นอ่านได้อรชรสมมาก

เมื่อซ่ายไทยสมัยจิตรอ่านปรัชญาเอง การเลียงเรื่องปรัชญา ก็เป็นแบบไทยๆ เช่นเลียงกันเรื่องระหว่างจิตกับวัตถุอะไรสำคัญกว่าอะไร และดูเหมือนสมัยนั้นใครบอกว่าจิตเหนือกว่ากายก็จะถูกหาว่าเป็นพวกล้าหลัง ที่น่าสนใจก็คือซ่ายไทยสมัยนั้นไม่น้อยเป็นศิษย์ท่านเจ้าคุณพิมลธรรมของผมนี่แหละ ท่านเป็นผู้ที่เอาใจใส่ดูแลนักโทษทางการเมืองที่ถูกจับด้วยข้อหาก่อกบฏ คงเห็นว่าท่านเป็นพระ ทางการคงไม่ว่าอะไรที่ท่านจะเข้าไปสอนนักโทษเหล่านี้ อาจารย์กรุณา กุศลาสัยลูกศิษย์คนหนึ่งของหลวงพ่อท่านเล่าให้ฟังว่าสมัยโน้นบางที่หลวงพ่อพิมลธรรมก็ไปสอนเอง บางทีก็ให้ท่านมหาโชคไปสอนแทน จิตรก็น่าจะได้รู้จักพุทธศาสนาตอนนี่เอง เพราะอยู่ในคุกด้วยกัน เมื่อซ่ายศิษย์พระเหล่านี้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนา ก็มักเกณฑ์ให้พุทธศาสนาเป็นสหายกับลัทธิมาร์กซ์ อย่างในหนังสือของลุงสุภัทร สุคันธาภิรมย์ หรือลุงสุพจน์ ด้านตระกูล เป็นต้น ซึ่งว่าไปแล้วน่ารักดี

ในบรรดาซ่ายไทยที่เขียนเรื่องเกี่ยวกับพุทธศาสนานั้น ผมคิดว่าศรีบูรพาเขียนงานแนวนี้ออกมาได้ดีที่สุด เห็นจะเป็นเพราะว่าศรีบูรพาคบค้าสมาคมกับท่านพุทธทาสมากกว่าท่านเจ้าคุณพิมลธรรม หลวงพ่อพิมลธรรมนั้นไม่ใช่รักคิด ผมอ่านงานเขียนของท่านหากเป็นเรื่องที่ต้องแสดงความคิดเห็นส่วนตัวเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา อันนี้ต้องรับว่าห่างไกลจากท่านพุทธทาสมาก ท่านเจ้าคุณโชคก็เช่นเดียวกัน ผมรู้จักสองท่านนี้ดีเพราะเป็นลูกศิษย์ อยู่ด้วยกัน บทบาทของหลวงพ่อพิมลธรรมและหลวงพ่อโชคนั้นเป็นอีกทางหนึ่ง คือทางที่ทำให้ซ่ายไทยจำนวนมากเห็นว่าพระพุทธศาสนากับลัทธิมาร์กซ์นั้นเข้ากันได้ดีที่สุดในโลกแห่งปรัชญา ไม่เคียงว่าเป็นตะวันตกหรือตะวันออก หากถามว่ามีใครน่าจะจับคู่

เป็นสหายกับพุทธศาสนาได้ เราคิดว่ามาร์กซิสต์เหมาะที่สุด ถ้าถามโดยเอาทางมาร์กซ์ขึ้นก่อน คำตอบก็จะเป็นพุทธศาสนานี้แหละ ที่ช่วยไทยส่วนมากยังนับถือพุทธศาสนา เห็นประโยชน์ของพุทธศาสนา เมื่อมีปัญหาชีวิตก็เอาพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง เรื่องนี้เราต้องขอบพระคุณหลวงพ่อพิมลธรรมมาก ท่านมีบทบาทมากในเรื่องนี้ จิตรสมัยเป็นนิสิตนั้น เขียนอะไรวิจารณ์ศาสนาพุทธเอาไว้มาก แต่เมื่อกลายเป็นนักโทษการเมืองไปแล้ว จิตรก็เปลี่ยนไป ผมเข้าใจว่าการที่จิตรมีมิตรสหายที่เป็นชาวพุทธชั้นดี อย่างอาจารย์กรุณา เป็นต้น และเห็นพระผู้ใหญ่ของบ้านเมืองไปเยี่ยมถึงในคุกอยู่เป็นประจำเช่นนั้น ความคิดอ่านก็คงเปลี่ยนไปมาก รูปที่เห็นด้านข้างนี้เป็นรูปจิตรอ่านหนังสืออยู่ในคุก คนที่นั่งข้างในสุดนั้นหากผมจำไม่ผิดก็คืออาจารย์กรุณา ท่านอาจารย์กรุณานี้สมัยที่ยังมีชีวิตท่านเอ็นดูผมมาก แม้ไม่รู้จักคุ้นเคยกันเป็นส่วนตัว เคยอ่านแต่หนังสือของกันและกัน ท่านทราบว่าผมเป็นมหาเปรียญ ๘ ประโยค ท่านก็ให้เกียรติว่าย่อมต้องรู้บาลีและสันสกฤตดีกว่าท่าน เวลาท่านพบผม ท่านเป็นผู้อาวุโสแท้ๆ ท่านยกมือไหว้ผมก่อน จนผมต้องกราบท่านว่าอาจารย์อย่าได้ทำอย่างนั้น นี่แหละครับสัจปุรุษหรือบัณฑิตแบบพุทธ ผมเชื่อว่า คนแบบนี้อยู่ใกล้ใคร ก็คงเป็นเครื่องโฆษณาประชาสัมพันธ์พระพุทธศาสนาได้ดีที่สุด จิตรอยู่กับอาจารย์กรุณา ก็ต้องซึมซับเอาจิตวิญญาณอย่างพุทธเข้าไปด้วย ผมเชื่ออย่างนั้น

-4-

คราวนี้ผมขอตัดฉากกลับมาที่วัดมหาธาตุบ้าง โดยจะขอเอา หลวงพ่อพิมลธรรม (อาจ) เป็นตัวเดินเรื่อง เพราะท่านเป็นหัวใจ ของปมประเด็นต่างๆที่ผมจะเล่าสู่ท่านผู้อ่านฟัง การจะเข้าใจชีวิต ของท่านเจ้าคุณและจิตรนั้นเราต้องระลึกอยู่เสมอว่า สองท่านนี้มี ชีวิตอยู่ในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์สังคมและการเมืองไทยที่ “พิเศษ” ผมขอใช้คำนี้ก็แล้วกัน กล่าวอย่างย่อๆคือ เมื่อเรา เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้ว บ้านเมืองของเราก็ก้าวเข้าสู่ยุคสมัยแห่ง ความไม่มีเสถียรภาพ อันเนื่องมาจากปัจจัยสองอย่างหลักๆคือ ปัจจัยภายในสังคมเราเองและปัจจัยจากภายนอก ปัจจัยภายในนั้นก็ คือปัญหาทางการเมืองอันมาจากสังคมนาง่ายๆที่พระพุทธองค์ทรง แสดงเอาไว้ นั่นคือ มนุษย์เราย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเป็น ธรรมดา ต่อให้ไม่มีผลประโยชน์ส่วนตนเข้ามาเกี่ยวข้อง เราก็เห็น ต่างกันได้ ยังมีเรื่องผลประโยชน์ในทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง ด้วย ความขัดแย้งแย้งชิงในทางการเมืองก็ย่อมเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อแรกที่เราแย่งชิงอำนาจมาจากพระเจ้าแผ่นดินนั้น ทหารส่วนหนึ่งก็เอาด้วย ต่อมาพลเรือนกับทหารที่ยื้อแย่งอำนาจมา จากพระเจ้าแผ่นดินได้นี้ก็มีความเห็นและผลประโยชน์ที่แตกต่าง กัน ทหารนั้นมีปืนอยู่ในมือ ดังนั้นก็ง่ายที่จะมีความอดทนต่อความ ขัดแย้งได้น้อยกว่าผู้อื่น ยังผลให้การเมืองไทยเราเดินมาอย่าง ล้มลุกคลุกคลาน สลับกันระหว่างพลเรือนกับทหาร เวลานี้ปรากฏ การณ์เช่นนี้ก็ยังสามารถเกิดได้ตลอดเวลา

ในซีกของพระเจ้าแผ่นดินนั้น เนื่องจากทรงปกครองบ้านเมือง มานาน ก็ย่อมอยู่ในใจของคนไทยจำนวนไม่น้อย เมื่อเห็นว่าการ

เมืองที่เล่นโดยพวกคนที่แย่งชิงอำนาจไปจากกษัตริย์ไว้ประสิทธิ-
ภาพ คนเหล่านี้ก็หวนหาอดีต โดยเชื่อว่า บ้านเมืองสมัยที่ยังมีพระ
เจ้าแผ่นดินปกครองอยู่นั้นดีกว่าที่ปกครองโดยนักการเมืองและ
ทหารมาก ในบรรดาคนที่แย่งชิงอำนาจไปจากกษัตริย์ ทหารนั้น
น่าจะเป็นผู้ที่ใช้ประโยชน์จากความรู้สึกนึกคิดที่ว่านี้ของประชาชน
ที่สุด ดังนั้นเหตุผลหนึ่งที่ทหารมักจะใช้อำนาจที่ต้องเอาปืนจี้
พลเรือนออกจากอำนาจก็คือ เพื่อพิทักษ์ไว้ซึ่งสถาบันกษัตริย์

โดยตรรกวิทย์ง่ายๆ เมื่อเราจะอ้างว่า “ข้าพเจ้าจะขอปกป้อง
พระมหากษัตริย์” สิ่งแรกที่สุดที่คนที่พูดอย่างนั้นจะต้องทำก็คือ
ต้องหาอะไรสักอย่างมาแสดงให้ประชาชนเชื่อว่า “สิ่งนี้กำลังจะเข้า
มาทำร้ายกษัตริย์” และต่อจากนั้นก็ “แต่กูจะไม่ยอมมึงหรอก”
อันนี้เป็นสูตรง่ายๆ ว่าไปแล้วไม่ง่ายเลยที่ทหารจะหาอะไรสักอย่าง
มาแสดงดังที่ว่านั้น เพราะคนไทยด้วยกันเราก็อยู่ของเรอย่างนี้กัน
มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว อาจมีคนไทยบางคนที่ไม่นิยมกษัตริย์ ด้วย
เหตุผลบางอย่างส่วนตัว ซึ่งเขาคิดว่ามีเหตุผล แต่ความไม่นิยม
กษัตริย์ตามที่กล่าวมานั้นก็เป็นเพียงสิ่งที่อาจตั้งชื่อเรียกว่า “เงื่อนไข
ด้านลบ” เท่านั้น คืออย่างไรก็ไม่มีพลังพอที่จะทำให้สถาบัน
กษัตริย์ล้มครืนลงมาได้ ทหารจะต้องหา “เงื่อนไขด้านบวก” อัน
หมายถึงอะไรสักอย่างที่สามารถก้าวเข้ามาหรือผงาดขึ้นในสังคม
ไทยแล้วล้มสถาบันกษัตริย์ลงอย่างราบคาบในชั่วพริบตา ปัญหา
มีว่า จะหา “ปีศาจ” ต้นนี้ได้จากที่ไหน อันนี้เป็นเรื่องที่ทหารเวลานั้น
จะต้องคิดอย่างหนัก ไม่ใช่เพราะรักและเทิดทูนกษัตริย์ แต่เพื่อทำ
ให้การที่ตน “ลับ” นักการเมืองพลเรือนออกไปจากอำนาจมี
คำอธิบาย ประชาชนไซโยโห่ฮิ้วให้ทั่วแผ่นดิน เท่านั้น น่าประหลาด
ใจว่าสูตรที่ว่านี้ก็เพิ่งเกิดไม่นานนี้เอง จำได้ไหมครับ เหตุผลหนึ่งที่

ทหารที่จับคุณทักษิณออกจากอำนาจนั้นก็คือคุณทักษิณและสมุนบริวารไม่จงรักภักดี ตัวคุณทักษิณอาจเพียงทำตนเป็นปัจจัยด้านลบเท่านั้น แต่สมุนบริวารที่แวดล้อมคุณทักษิณอยู่นั้นเป็นปัจจัยด้านบวกเต็มรูปแบบเลย ทหารอ้างว่า คุณทักษิณนอกจากจะแย่เรื่องทุจริตแล้ว ยังไม่รู้ตัวว่าถูกใช้โดยปีศาจที่จะเข้ามาล้มราชบัลลังก์ด้วย ก็สมควรแล้วที่จะถูก “ถีบ” ออกไปอย่างนั้น คุณทักษิณจะเป็นอย่างไรนั้นระบบการตรวจสอบที่เที่ยงธรรมในระบบปกติเท่านั้นจะบอกเรา แต่คนไทยจำนวนไม่น้อยก็ลืมหลักการนี้ วันที่ทหารยึดอำนาจ มีคนเมืองที่มีการศึกษาจำนวนมากเอาดอกไม้ไปมอบให้ทหาร เรื่องนี้น่าศึกษามาก ตามการตีความของผม คนที่เอาดอกไม้ไปมอบให้ทหารนั้นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจแน่นอน แต่ความบริสุทธิ์ใจที่ว่านี้น่าคิดว่าถูกชักนำด้วยอะไร ผมคิดว่าทฤษฎีข้างต้นของผมน่าจะอธิบายได้ สรุปคือ หากทหารจะล้มล้างการปกครองของพลเรือน ต้องทำให้ประชาชนเชื่อให้ได้ว่า คนพวกนี้กำลังเป็นภัยต่อพระเจ้าแผ่นดิน เรื่องนี้เป็นอันดับต้น ส่วนการทุจริตหากหาได้ ก็เอาร่วมสมทบเข้ามาได้ แต่เรื่องหลักต้องเป็นเรื่องสถาบัน

“ปีศาจ” ตัวที่ทหารพยายามควานหานั้น แม้จะหาได้ยากยิ่งในทางตรรกวิทยา คือไม่รู้จะหาจากคนไทยด้วยกันอย่างไร หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ “ไม่รู้จะยึดเยียดความเป็นปีศาจให้คนไทยบางคนบางพวกได้อย่างไร” เพราะเราก็อยู่ของเรามาดี ๆ อย่างนี้เป็นพันปีแล้ว ถึงหาได้ก็แค่คนที่ไม่ชอบพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้น จะหาถึงขั้นจะล้มล้างพระองค์ท่านก็คงหาไม่ได้ เหมือนซาตานจะรู้ความทุกข์อันแสนสาหัสของทหารนั้น จึงได้บันดาลฤทธิ์มาช่วยการเมืองนอกประเทศเราเวลานั้นก็กลับเป็นใจเหลือเกิน โลกแบ่งเป็นสองค่าย คือค่ายอเมริกาที่ปากว่าเชิดชูประชาธิปไตย กับ

ค่ายประเทศคอมมิวนิสต์ สองค่ายนี้เป็นธรรมดาของพวกเขาที่จะกระโจนเข้าไปในทุกที่เพื่อแสดงตนว่าเป็น “เจ้านาย” เมื่อเราเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ประมาณ ๑๐ ปี ก็มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยขึ้นอย่างเป็นทางการ แรกที่ตั่งนั้น พรรคนี้ก็เหมือนพรรคการเมืองทั่วไป คือประกาศนโยบายแก่สาธารณชนอย่างตรงไปตรงมา ตามแนวทางของพวกคอมมิวนิสต์ ถึงขนาดเคยมีผู้แทนราษฎรในนามพรรคไปนั่งอยู่ในสภาคนหนึ่งคือ คุณประเสริฐ ทรัพย์สุนทร (ที่เรารู้จักท่านดีในนาม “จารย์เสริฐ” ที่เล่าลือกันว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความคิดทางการเมืองของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผมเคยพบ “จารย์เสริฐ” ครั้งหนึ่งสมัยบวชเณรที่สำนักงานหนังสือพิมพ์ “The Nation” คุณสุทธิชัย หยุ่นนิมนต์ไปร่วมถกเรื่องทิศทางทางการเมืองไทยกับใครต่อใครหลายคน หากจำไม่ผิด ผมไปพบหมอแหวกกับอาจารย์สมบัติ ชำรงฉัญวงศ์ก็ที่นี่แหละ จากนั้นมาคนสนิทของท่านคนหนึ่งก็แวะไปหาผมที่วัดมหาธาตุอยู่เนืองๆ ไปคุยกันเรื่องการบ้านการเมืองและการศาสนา เมื่อผมเลิกไปแล้ว ท่านก็ยังโทรศัพท์ไปคุยด้วยที่บ้านเสมอ ครั้งหนึ่งท่านปรารถนาอยากให้ผมไปพบกับพลเอกชวลิต แต่ผมบอกว่าย่าเลย ผมไม่สนใจการเมือง ตอนนี้อยู่ใจว่าท่านน่าจะเสียชีวิตแล้ว เราไม่ได้ติดต่อกันนานแล้ว)

ต่อมา พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็กลายเป็นพรรคนอกกฎหมาย การทำพรรคคอมมิวนิสต์ให้เป็นพรรคนอกกฎหมายนี้น่าสนใจ เพราะจริงๆ แล้วหากใครได้เรียนวิชาปรัชญาการเมืองจะทราบว่าลัทธิคอมมิวนิสต์ก็เป็นแนวคิดทางการเมืองหนึ่งเท่านั้นเอง ไม่ได้เป็นผีห้าซาดานมาจากไหนเลย บางส่วนมีสถานะเป็นทฤษฎีทางจริยธรรมเสียด้วยซ้ำ อย่างเช่นมาร์กซ์เขียน

ไว้ในหนังสือเล่มหนึ่งของเขาว่า คนเรานั้นไม่ควรทำงานเกินวันละ ๕-๖ ชั่วโมง เราน่าจะทำงานกันตอนเช้าสักเก้าโมง สักบ่ายสองก็เลิก แล้วเอาเวลาที่เหลือไปพักผ่อน อ่านหนังสือ ทำงานอดิเรกที่จะประเทืองสติปัญญา แต่โชคร้าย ระบบทุนนิยมได้แปรสภาพคนส่วนใหญ่ไปเป็นเครื่องจักร ต้องทำงานหามรุ่งหามค่ำเพียงเพื่อให้มีข้าวน้ำกิน ไม่ให้ตาย ไม่ต้องพูดถึงว่าจะมีเวลาไปทำสิ่งที่มีค่าให้แก่ชีวิต อนาถแท้ๆ ลัทธิสังคมนิยมของมาร์กซ์นั้นง่าย คือบอกว่าจริงๆที่คนจำนวนมากอดอยากขาดแคลนไม่ใช่เพราะเราไม่มีทรัพยากรเพียงพอ ทรัพยากรนั้นล้นเหลือ แต่กระจุกอยู่ในมือคนไม่กี่คน ถ้าเรามีระบบจ้างมือจ้างปากคนเหล่านี้ให้ปล่อยทรัพยากรอันสมควรเป็นของกลางออกมาแจกกัน ก็จะมีกินมีใช้เท่าเทียมกันหรือไม่เท่าก็ใกล้เคียงกัน มาร์กซ์นั้นบอกว่า ไม่มีมนุษย์คนใดสร้างโลกนี้ ดังนั้นผืนแผ่นดินควรเป็นสมบัติของทุกคน แต่ระบบทุนนิยมกลับรองรับสิทธิในแผ่นดินให้แก่คนบางคนที่ในอดีตบรรพชนมีช่องทางมากกว่าเขา เช่นเป็นนักรบ เป็นหัวหน้าเผ่า มีอำนาจ ก็เลยอ้างว่าแผ่นดินนี้เป็นของตนและตระกูลตน การอ้างนี้ไม่ชอบเลย เห็นไหมครับว่าที่มาร์กซ์พูดมานั้นเถียงไม่ได้เลย และที่มาร์กซ์เขียนหนังสือไปพร้อมๆกับเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยก็เพราะเขารักเพื่อนมนุษย์ นี่คือการมีจริยธรรมหรือศีลธรรมของคอมมิวนิสต์

โดยเหตุผล การทำให้พรรคคอมมิวนิสต์เป็นพรรคผิดกฎหมายนั้นไม่มีคำอธิบายเลย ผมตีความว่า แนวคิดของคอมมิวนิสต์นี้เองที่คนที่กุมอำนาจอยู่ในบ้านเมืองสมัยนั้นซึ่งน่าจะคือทหารเห็นช่องทางว่าสามารถแปรสภาพให้เป็น “ปีศาจ” ตนที่พยายามควานหาตัวมานานนั้น เพราะอะไรครับ เพราะว่าหลักคิดของมาร์กซ์นั้นดีเข้าไปตรงๆยังสถาบันกษัตริย์เลย ในประวัติศาสตร์โลกนั้น ที่ใด

เปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ สถาบันกษัตริย์ก็จะอยู่ไม่ได้ ไม่เพียงแต่กษัตริย์เท่านั้นที่จะถูกล้มล้างโดยคอมมิวนิสต์ ศาสนาก็เป็นอีกสถาบันหนึ่งที่จะต้องล้มไปด้วย เพราะมาร์กซ์เห็นว่าศาสนาเป็นยาแก้ลมประสาท ไม่สอนให้คนสู้ชีวิตตามที่เป็นจริง และที่สำคัญ พวกมาร์กซิสต์เขาวิเคราะห์กันว่า กษัตริย์กับพระนั้นมักรวมหัวกันเพื่อเสวยสุข อยู่ดีกินดีกว่าชาวบ้าน คำถามมีว่า ที่พวกคอมมิวนิสต์วิเคราะห์มานั้นมีเหตุผลไหม ถ้าตอบอย่างซื่อตรงเหมือนอยู่ในห้องเรียนวิชาปรัชญาการเมืองก็ต้องตอบว่า “ถูก” ถามต่อว่า “ถ้าถูกแล้ว มีเหตุผลอะไรที่จะทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ผิดกฎหมาย และคนที่ประกาศตนว่าเป็นคอมมิวนิสต์ถือเป็นภัยร้ายแรงของบ้านเมือง” คำตอบคือ “ตอบไม่ได้”

ความพยายามทำให้แนวคิดแบบคอมมิวนิสต์ผิดกฎหมายนั้นมีความตลอดหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ แต่ก็ถูกยกเลิกไปเป็นคราวๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๙๕ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี จึงมีกฎหมายฉบับที่รุนแรงที่สุด ให้อำนาจทางทหารที่จะจับกุมคุมขังคนที่ถูกกล่าวหาได้เป็นพิเศษมากกว่าข้อหาอื่น กฎหมายว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ฉบับนี้ต่อมาก็ถูกยกเลิกในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ สมัยรัฐบาลของนายทักษิณชรีวงศ์ เวลานี้ใครเป็นคอมมิวนิสต์ก็ไม่ผิดกฎหมายแล้ว โปรดสังเกตนะครับว่า กฎหมายไทยนั้นหากจะมีข้อยกเว้นให้ดำเนินการได้เป็นพิเศษนั้นมักถูกอ้างว่าเพื่อปกป้องสถาบันกษัตริย์ มาตรา ๑๑๒ นั้นว่าไปแล้วอ่านดูก็เป็นกฎหมายธรรมดาๆ เหมือนกฎหมายอื่น แต่ผู้ต้องหาคดีนี้เราก็เห็นว่าได้รับการปฏิบัติเป็นพิเศษ ไม่เหมือนคดีอาญาโดยทั่วไป เช่นไม่ยอมให้ประกันตัวง่ายๆ จนบางท่านต้องเสียชีวิตในคุก ฝากท่านผู้อ่านไปไตร่ตรองดูด้วยนะครับ

ที่เล่ามาข้างต้นนั้นผมต้องการแสดงว่า หลวงพ่อพิมลธรรมและจิตรนั้นเกิดมาและมีชีวิตอยู่ในสังคมไทยที่กำลังมีสภาพเป็นอย่างที่ผมกล่าวข้างต้น คือ สังคมไทยกำลังเป็นสนามแข่งชิงอำนาจของทหารและนักการเมือง ทหารนั้นเล็งเห็นประโยชน์บางอย่างจากการกล่าวอ้างสถาบัน จึงได้ใช้ประโยชน์ที่ว่่านี้อาตตลอด เมื่อใช้ก็ต้องมีเหยื่อรับบาป หากกล่าวอย่างสั้นๆ ผมอยากพูดว่า จิตรก็ดี หลวงพ่ออาจก็ดี เป็นเหยื่อของสภาพบ้านเมืองที่ว่่านี้อ เป็นอย่างไร ผมจะค่อยๆอธิบายให้ฟัง

-5-

ครั้งหนึ่ง ผมไปดูพงษ์เทพ กระโดนชำนาญเล่นดนตรี (พงษ์เทพนี้เป็นนักร้องอีกคนที่ผมชอบ พอๆกับ “คาราวาน” แต่ดูพงษ์เทพได้เปรียบกว่าดู “คาราวาน” เพราะดูพงษ์เทพนอกจากได้ฟังเพลงที่มีเนื้อหาเป็นบทกวีที่ไพเราะมาก ยังได้ดูตลกด้วย บางงานพูดมากกว่าร้องเพลงเสียอีก ซึ่งผมชอบ) ตอนหนึ่ง ระหว่างที่ร้องเพลงอะไรสักอย่าง ผมจำไม่ได้ เป็นตอนที่ต้องหยุดร้องเพื่อให้ดนตรีบรรเลง พงษ์เทพก็พูดคลอเสียงดนตรีว่า

ถามว่า ผมรู้จักมาร์กซ์ไหม

ผมตอบว่า ผมไม่รู้

ถามว่าผมรู้จักเลนินไหม

ผมตอบว่า ผมไม่รู้

ผมไม่รู้หรอก

มาร์กซ์-เม็ก เลนง-เลนิน

ห้าเหวอะไรนี่

ผมรู้้อยู่อย่างเดี่ยวว่า พ่อแม่ผม...จน!

สิ่งที่พงษ์เทพพูดนี้ผมคิดว่าสามารถใช้อธิบายสิ่งที่ผมกำลังจะพูดต่อไปนี้ได้ดีที่สุด ก่อนอื่นนั้น ผมขอเริ่มต้นด้วยแนวคิดทางปรัชญาต่างๆอันหนึ่งก่อน จะพยายามพูดให้สั้น เรื่องมีว่า คนเรานั้นต่างจากสัตว์โลกชนิดอื่นตรงที่เรารู้จักสร้างและใช้ประโยชน์จากภาษามากกว่าสัตว์ใดๆ ภาษานั้นทำให้เรามีความคิดแหลมคม และภาษาที่ว่านี้ก็ยังทำให้คนหนึ่งถ่ายทอดความคิดที่แหลมคมของตนไปให้คนอื่นๆได้รับรู้ สังคมใดที่ผู้คนเขียนอ่านหรือพูดจาแลกเปลี่ยนความคิดกันอย่างเสรี ก็จะเป็นสังคมที่เจริญก้าวหน้าในทางปัญญามากกว่าสังคมที่มีคนพูดอยู่คนเดียวหรือสองสามคนแล้วห้ามเสียง

ภาษานั้นเป็นการกำหนดสัญลักษณ์บางอย่างขึ้นเพื่อใช้แทนของบางอย่างในโลก เช่น สำหรับสัตว์เลี้ยงชนิดหนึ่งที่เห่าได้ที่เราเลี้ยงไว้ที่บ้าน เราก็สร้างสัญลักษณ์เป็นตัวอักษรเรียงกัน ๓ ตัวว่า “หมา” สำหรับเอาไว้พูดกันเวลาจะพูดถึงเจ้าสัตว์ที่ว่านี้ ในแง่นี้การใช้ภาษาก็คือการ “แขวนป้ายหรือยี่ห้อ” ให้

เนื่องจากการใช้ภาษาเป็นนิสัยติดตัวมนุษย์ลึกมาก อย่างที่ภาษาของท่านว่าเป็น ‘สันดาน’ (คำนี้ไม่หยาบนะครับ แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า ‘deep nature’ เท่านั้นเอง) เลยก็ว่าได้ ด้วยอุปนิสัยอันลึกลับนี้ คนเราเลยชอบ “แขวนป้าย” ให้กัน เช่นชอบถามเหลือเกินว่า “ตกลงคุณเอาเจ้าหรือไม่เอาเจ้า” อย่างนี้เป็นต้น ผมเข้าใจว่าคำถามแบบเอาป้ายไปแขวนให้ก่อน แล้วซักว่าคุณแขวนป้ายอะไรนี้ น่าจะมีเฉพาะคนเราเท่านั้นแหละ หมูหมาเปิดไก่อ้มคงไม่ทำ หากเป็นอย่างนั้น สัตว์เดรัจฉานก็ใจสะอาดกว่าคน อันนี้ผมไม่ได้พูดเองนะครับ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก ในนั้นท่านตรัสทำนองว่า “หากหมามันแก่งหางให้ จงเชื่อว่ามันแก่งให้จริงๆ

แต่ถ้าคนยิ้มให้กัน ไม่แน่ ปากเท่านั้นแหละยิ้ม ใจอาจยิ้มหรือไม่ก็ได้ แต่สำหรับหมา มันกว้างทั้งหางและใจ” ที่ว่าหมามันใจสะอาดกว่าเรานี้ผมหมายเอาในทางทฤษฎีการรับรู้และแสดงออกเท่านั้นนะครับ เดี่ยวท่านผู้อ่านบางท่านจะโกรธ ใจคนมันรกรุงรัง เพราะเราสร้างระบบการแขวนป้ายให้กับสิ่งต่างๆ เมื่อใจรก ก็อาจทำป้ายผิดๆ ถูกๆ แล้วไปแขวนให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน บางป้ายนั้นแขวนแล้วก็ไม่เป็นทุกซ์อะไรนัก แต่บางป้ายแขวนแล้วชีวิตลำบาก อย่างท่านอาจารย์สุรพศ ทวีศักดิ์นั้นถูกแขวนป้ายว่า “หมิ่นประมาทพระเจ้าแผ่นดิน” ชีวิตท่านก็ยากลำบาก ต้องหาเงินจ้างทนายและค่ารถค่าโรงแรมไปให้การตำรวจที่ต่างจังหวัด อย่างนี้เป็นต้น

การทำป้ายนั้นบางทีก็ดีตรงที่อาจชวนให้คนอื่นเข้าใจเราไม่ตรงตามที่เป็นจริง ซึ่งเราได้ประโยชน์ เช่นท่านมหาเดวิทย์ ท่านสนใจการบ้านการเมืองและการศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องดี แต่ท่านคงเห็นว่าหากพูดหรือเขียนอะไรออกไปในนาม “มหาเดวิทย์” ก็คงไม่มีกำลังอะไร ท่านเลยทำป้ายขึ้นป้ายหนึ่ง อ่านได้ความว่า “คณะยุวสงฆ์แห่งประเทศไทย” เสร็จแล้วเวลาท่านพูดอะไรท่านก็บอกว่าที่พูดนั้นพูดในนามคณะยุวสงฆ์แห่งประเทศไทยนะ เป็นไปได้ว่าพอเข้าไปดูข้างใน คณะยุวสงฆ์อันไพศาลนั้นอาจมีท่านมหาเป็นหัวหน้าและภารโรงอยู่คนเดียว ที่กล่าวมานี้ไม่ได้ว่าหรือล้อเลียนอะไรนะครับ ผมเพียงแต่ยกตัวอย่างเท่านั้น เวลานี้บ้านเราเต็มไปด้วยคณะอะไรมากมายไปหมด บางทีหากเข้าไปดูข้างใน คณะที่ว่านั้นก็อาจมีแต่คนถือป้ายคนเดียวคนนั้นแหละ ที่กล่าวมานี้ผมต้องการบอกว่า การเขียนป้ายแล้วเอาไปถือแสดงพลังก็ดี การเขียนแล้วเอาไปแขวนใส่คอให้คนอื่นเพื่อประณามก็ดี เป็นสันดานของมนุษย์เรา ฟังระวังมันด้วย ผมนั้นพยายามเลี่ยงการทำป้าย แต่

บางทีก็เลี้ยงไม่ได้ อย่างการออกวารสารออนไลน์นี้เป็นต้น มันต้องมีชื่อ เลยต้องทำป้ายขึ้นอันหนึ่ง อ่านได้ว่า “วารสารปัญญา” แต่ทำแล้วก็พยายามบอกว่าอย่าสนใจป้ายนี้นัก วารสารนี้มีคนทำอยู่คนเดียวเท่านั้นแหละ ไม่มีอิทธิฤทธิ์ในทางที่จะไปกดดันใครหรืออะไรได้ สรุปคือพยายามจะบอกว่า “นายสมภารนั้นนิสัยเป็นพวก ‘จรยุทธ์เดี่ยว’ หรือที่พวกซ้ายสมัยหนึ่งเรียกว่า ‘วีรชนเอกชน’ แกไม่ค่อยมีเพื่อนฝูงหรอก เป็นมานานแล้ว ดังนั้นไม่ต้องเกรงกลัวอะไรแกลดอก”

ว่าจะพูดสั้นๆก็ไกลมาเสียไกล (นี่แหละครับพวกวีรชนเอกชนพวกซ้ายเขาจึงไม่ชอบ) ขอหยุดไกลแล้วสรุปว่า การทำป้ายแล้วแขวนยี่ห้อให้กันนี้เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้งของมนุษย์ ไม่น่าที่เราจะสลัดมันออกได้ นอกจากรู้เท่าทันมัน บางป้ายคนทำตั้งใจทำ คือจริงๆไม่คิดว่าคนที่เราจะแขวนยี่ห้อให้มันเป็นอย่างที่เราจะแขวนป้ายให้หรอก แต่อยากแกล้งให้มันลำบาก อย่างนี้ก็มีการแขวนป้ายให้คนอื่นแบบนี้ในทางจริยธรรมเราถือว่าแล้ว ไม่มีมนุษย์ที่เจริญแล้วที่ไหนพึงกระทำต่อกัน แต่การแขวนป้ายอีกแบบคนทำเชื่อว่าป้ายนั้นตรงตามที่เจ้าของคอที่เราจะไปแขวนให้เป็นอย่างจริงๆ การทำป้ายแขวนคอคนอื่นอย่างหลังนี้ไม่ถือว่าผิดจริยธรรม แต่ก็เป็นไปได้ที่จะทำป้ายที่ไม่ตรงกับเจ้าของคอ แล้วป้ายนั้นก็สร้างความเดือดร้อนให้คนที่เราไปแขวนป้ายให้ ถ้าเป็นอย่างนี้ก็ไม่ได้ แต่ไม่ดีในทางอื่น ไม่ใช่ในทางจริยธรรม

เวลาจะทำป้าย คนเราไม่ได้อยู่ๆก็ทำ แต่เราจะมีกรอบอะไรบางอย่างในหัว ทำนองเหมือนหลุมขนมครก แต่ละหลุมก็จะเป็นตัวแทนของอะไรบางอย่างที่หากเราเห็นว่า “ใช่” ก็จะใส่ลงไป หลุมนั้นๆ ตรงนี้แหละครับที่เป็นปัญหา เอาตัวอย่างที่พงษ์เทพพูด

ข้างต้นก็ได้ สมมติว่าชายคนหนึ่งเขียนบทกวีพูดถึงความยากจนของชาวนา และพูดต่อไปว่า ชีวิตชาวนาที่ยากจนอย่างไม่มีวันลืมตาได้เลยเป็นเพราะชีวิตเขาอยู่ในมือของนายทุน ข้าวเขาปลูกเองเป็นสมบัติของเขา แต่เวลาเอาไปขาย สมบัตินั้นจะมีราคาเกวียนละเท่าไร? เป็นเรื่องของเจ้าแก่ล้าวนๆ กวีคนนี้ (สมมตินามว่า ‘นายสมภาร ฦ ขอนแก่น’ ก็แล้วกัน) เลยเขียนพรวดเพื่อว่า เมื่อใดหนอชาวนาจะมีสิทธิ์ในการกำหนดราคาข้าวเอง แกว่พรวดพราดไปมากว่าอย่างนั้นเถิด

แล้วมีชายคนหนึ่งได้อ่านบทกวีของ ‘นายสมภาร ฦ ขอนแก่น’ ที่ว่านั้น เนื่องจากชายคนนี้อยู่ในบรรยากาศของยุคสมัยที่ “ปีศาจชื่อคอมมิวนิสต์” กำลังถูกปลูกให้เที่ยวหลอกหลอนผู้คนจนศิโรตถกันไปทั้งบ้านทั้งเมือง รวมทั้งอิตาคนนี้ด้วย ก็เป็นไปได้ว่า ชายคนนั้นจะทำป้ายขึ้นอันหนึ่งในใจว่า “คอมมิวนิสต์” แล้วใส่คอให้กับ ‘นายสมภาร ฦ ขอนแก่น’ คนนั้น ทั้งที่ในความเป็นจริง อาจเป็นไปได้ว่าอิตา ‘สมภาร ฦ ขอนแก่น’ คนนี้ไม่เคยรู้จักลัทธิคอมมิวนิสต์เลย หรืออาจพอเคยได้ยินชื่อ แต่ก็ไม่ได้เลื่อมใส หรือฝักใฝ่จะเป็นสาวกเลยแม้แต่นิดเดียว

จิตรและหลวงพ่อบ้างนั้นถูกแขวนป้ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ จิตรติดคุกสมัยจอมพลสฤษดิ์ในปี ๒๕๐๑ ส่วนหลวงพ่อบ้างติดคุกหลังจิตรประมาณ ๔ ปี จิตรออกจากคุกก่อน (ออกปี ๒๕๐๓) แล้วเข้าป่า ส่วนหลวงพ่อบ้างเดินออกจากคุกในปี ๒๕๐๔ ก่อนวันที่หลวงพ่อบ้างเดินออกมาจากคุกราว ๖ เดือน จิตรก็ถูกยิงตายที่สกลนคร ส่วนตัวละครเอกอีกตัวคือจอมพลสฤษดิ์ตายอย่างเงิบเหงาบนกองโรคทรัพย์จำนวนมหาศาล ขณะที่หลวงพ่อบ้างและจิตรอยู่ในคุก (ปี ๒๕๐๖) ชีวิตก็เท่านั้น! เท่านั้นจริงๆ! ให้ตายห่าเถิด!

-6-

ชีวิตคนเรานั้นพิจารณาได้หลายหลากแง่มุม เวลานี้สิ่งหนึ่งที่ผมรู้สึกกับชีวิตก็คือ ชีวิตนี้เป็นสิ่งมีค่าและสวยงาม พ่อแม่ที่ให้กำเนิดเราต่อให้กำเนิดเรามาท่ามกลางความสิ้นไร้ไม่มีอะไรให้เลยนอกจากความยากจน กระนั้นก็ตาม ชีวิตที่โล่งๆไม่มีอะไรประดับให้เลยก็ยังเป็นของงดงามอยู่ตลอดไป เมื่อรู้สึกอย่างนั้น ก็เลยพลอยเศร้าใจเมื่อเห็นการประหัตประหารชีวิตด้วยกันเอง เพราะคิดไม่เหมือนกัน เชื่อไม่เหมือนกัน อย่างท่านเจ้าคุณพิมลธรรมและจิตร ภูมิศักดิ์นั้น ชีวิตของท่านที่ประสบเคราะห์กรรมเช่นนั้นก็เพราะในยุคสมัยของท่านนั้น ผู้นำทางบ้านเมืองและศาสนาเชื่อว่าลัทธิตอมมิวนิสต์กำลังจะเข้ามาทำลายสิ่งดีงามเช่นศาสนาและพระมหากษัตริย์ในบ้านเมือง เมื่อเชื่ออย่างนั้นก็เลยระแวงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ใครไหวตัวและถูกอ่านว่า “เข้าข่าย” หรือ “อาจจะเข้าข่าย” หรือ “สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเข้าข่าย” ก็ถูกทำป้ายไปแขวนใส่คอให้ การทำป้ายในทางความคิดนั้นผมรับได้ เพราะคิดว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติข้างในลึกๆที่เกี่ยวข้องกับการทำป้ายแขวนใส่สิ่งต่างๆรวมทั้งเพื่อนมนุษย์ด้วยกันมายาวนานมาก แทบจะเรียกว่าตั้งแต่อารยธรรมของเราถือกำเนิดขึ้นก็ว่าได้ แต่การแขวนป้ายแล้วไม่หยุดเพียงเท่านั้นพยายามดิ้นรนขวนขวานหามาตรการใดก็ตามแต่เพื่อขจัดคนที่แขวนป้ายที่ฉันเกลียดออกไปจากสังคม ซึ่งบางครั้งก็ต้องฆ่าแกงกันนั้น เป็นสิ่งที่ผมคิดว่ามนุษย์ผู้ใจประเสริฐทั้งหลายไม่น่าจะยอมรับได้ พระพุทธเจ้าท่านก็สอนว่าเราอย่าได้รับ และท่านก็สอนต่อไปว่าอย่าได้ทำในเมื่อหากมีใครทำกับเรา เราย่อมไม่ชอบใจ

แต่ประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเราก็ดำเนินมาบนเส้นทางของการทำป้ายประจานกัน แล้วกรูเข้าห้ำหั่นกันให้ตายไปข้าง สมัยที่

ท่านกิตติวุฑโฒยังมีชีวิตอยู่นั้น หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่าท่านให้ความเห็นว่า “ฆ่าคอมมิวนิสต์ไม่บาป” ท่านหมายถึงคนที่นับถือเลื่อมใสลัทธิคอมมิวนิสต์ คนพวกนี้เป็นพวกจะทำลายศาสนา ดังนั้นการฆ่าคนเช่นนี้ก็ถือว่าได้ช่วยปกป้องพระศาสนา ดังนั้นก็ย่อมจะไม่เป็นอกุศลกรรม ประหนึ่งการฆ่าปลาแกงมาถวายพระ เหตุผลของท่านอาจไม่รอบคอบนัก แต่ผมก็เข้าใจท่าน ท่านผู้นี้อยู่วัดมหาธาตุ วัดเดียวกับผมนี่แหละ สมัยบวช ผมเห็นท่านลงโบสถ์ปีละ ๒ ครั้ง คือเข้ากับออกพรรษา นอกนั้นท่านไม่เคยร่วมสังฆกรรมกับคณะสงฆ์ แม้การครองจีวรของท่านก็ไม่เหมือนใคร คือพระเณรวัดมหาธาตุจะครองแหวกแบบธรรมยุต (ผมเข้าใจว่าเกิดในสมัยสมเด็จพระวันรัตเฮง หากจริงก็แปลว่าสมเด็จท่านพยายามเอาใจเจ้า หากผมเข้าใจผิด ท่านที่รู้จักกรุณาเขียนมาทักท้วงเพื่อเป็นวิทยาทานด้วย) ส่วนท่านกิตติท่านห้ามคลุมแบบมหานิกายเดิม นี่แหละครับท่านกิตติ ท่านเป็นตัวของตัวเอง ผมเคยไปสำนักงานอิทธิธรรมมูลนิธิของท่านที่ตั้งอยู่ในวัดมหาธาตุบ่อยๆ เพราะมีเพื่อนที่คุ้นเคยกันที่นั่น ลูกศิษย์ท่านก็ห้ามแหวกแบบเรานี้แหละ แปลกดี

ที่น่าคิดคืออะไรทำให้พระท่านยอมรับว่าหากจำเป็นก็ฆ่าคอมมิวนิสต์ได้ ทั้งที่ว่าไปแล้ว พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธการฆ่าทุกรูปแบบ แม้แต่เพื่อป้องกันตนก็ตาม ท่านกิตติท่านอาจจะคิดอย่างมหายาน มหายานนั้นยอมรับการฆ่าที่มีเหตุผลได้ อย่างฆ่ามารศาสนาไหม มหายานก็รับได้ นี่ก็คือจุดอ่อนของมหายาน การฆ่าคนบางคนที่เห็นชัดว่าจำเป็นจริงๆนั้นผมรับได้ โลกมนุษย์จะให้สมบูรณ์แบบทั้งหมดขนาดว่าไม่ยอมรับการฆ่ากันเลยนั้นเห็นจะไม่ได้ แต่พวกคอมมิวนิสต์นั้นเขาไม่ใช่คนชั่ว ไม่ใช่อาชญากร เป็นเพียงคนที่คิดไม่เหมือนเรา การผลีผลามบอกฆ่าพวกนี้ได้ผมคิดว่าแสดงว่าเรายังคิด

ไม่รอบคอบพอ นี่ก็เป็นอิทธิพลอันหนึ่งของการทำป้ายแขวนคอกัน แล้วก็ตัดคอนั้นทิ้ง เพราะภยาคติที่เกิดจากป้ายอันสร้างจากมือของตนแท้ๆ น่าอนาถใจ!

เวลานี้สัตตชาตญาณการทำป้ายแขวนให้กันที่สมควรจางลงตามวันเวลาก็กลับมาลุกโชนอีก เราทำป้ายสองป้าย ป้ายหนึ่งอ่านได้ว่า “พวกเลือดเหลือง” อีกป้ายอ่านได้ว่า “พวกเลือดแดง” ดังที่ผมกล่าวข้างต้น แค่ทำป้ายไม่มีปัญหา อาจจะดีเสียด้วยซ้ำ ใครที่นิยมป้ายไหนระหว่างสองอันนี้ก็จะได้จัดหามาสวมใส่ ผมมีเพื่อนอาจารย์ที่คณะบางท่าน ตอนแรกท่านสวมเหลือง ต่อมาท่านหันมาสวมแดง ตอนนี้ก็สวมแดงอยู่มาหลายปีแล้ว ปีใหม่ท่านให้ของขวัญผม เช่นปากกาลูกกลิ้งหรือไม้บรรทัด ท่านก็เลือกสีแดง น่ารักดีเท่าที่ผมจำได้ ดูเหมือนกรอบแว่นตาท่านก็เปลี่ยนเป็นแดงด้วย ผมเข้าใจ นี่เป็นการแสดงออกทางสัญลักษณ์ ตราบเท่าที่ไม่ฆ่าแกงกัน การแขวนป้ายไม่ว่าจะเหลืองจะแดง จะม่วงจะเขียว หรือจะอะไรก็ตาม ดีทั้งนั้นแหละครับ เพราะเราคือคน คนย่อมต้องเลือก อันนี้เป็นธรรมชาติของเรา ที่ผมมองว่าเป็นสิ่งงดงาม

ตอนที่เขียนบทความนี้อยู่ พี่หงา สุรัชย์ จันทิมาธร ศิลปินคนโปรดของผมท่านเขียนกลอนประทั้วพี่น้องเลือดแดงว่า ได้รับเอาสีแดงอันเป็นสมบัติของสาธารณะไปใช้ส่วนตัวเสียหมด แสดงความเป็นเจ้าของ จนคนอื่นขยาดที่จะใช้ ท่านเลยประทั้วว่าคืนสีแดงให้มาอยู่ที่เดิมของมันได้ไหม คนอื่นๆจะได้ใช้ด้วยเหมือนเก่า กลอนนี้สำหรับผมดี เนื้อหาสร้างสรรค์ ตรงไปตรงมา ว่าไปแล้วพี่น้องเลือดแดงควรรับฟังอย่างมากๆเลย ถ้าเทียบกลอนบทนี้กับบทที่เขียนโดยน้ำเน่าที่ว่าด้วยชายเจ็ดจำพวก ของน้ำเน่าหลวมกว่า แต่สองท่านนี้ก็เป็นศิลปินในดวงใจของผมมายาวนาน เวลานี้ก็ยังเป็น พอ

พี่หงาเขียนเสร็จออกเผยแพร่ กวี‘แดง’คนโปรดของผมคนหนึ่งคือ วิสา คัญทัพก็เขียนโต้ เนื้อหาก็คือตีเสมอกัน สมัยผมทำหนังสือพิมพ์อยู่กับท่านนฤนารถ พระปัญญา พี่วิสาท่านเขียนคอลัมน์อะไรสักอย่างให้เรา เวลาไปส่งต้นฉบับท่านก็แวะไปกินกาแฟและคุยกัน ผมกับท่านไม่สนิทกัน แต่ก็เคยพูดจาทักทาย ท่านนฤนารถกับผมนั้นสนิทกัน บางวันท่านก็แซวลับหลังพี่วิสาว่า “ไอ้สามັນแดงทั้งตัว รถมันยังสีแดงเลย ก้าก ก้าก” (อันหลังนี้เสียงหัวเราะนะครับ ท่านนฤนารถท่านหัวเราะอย่างนี้จริงๆ หากใครไม่รู้จักท่านก็ขอได้ทราบว่าตอนนี้ท่านเป็นนักข่าวอาวุโสของ CNN ประจำประเทศไทย ก่อนโน้น บางวันท่านโทรศัพท์ไปหาผมที่จุฬา บอกว่ามาพูดอะไรออก CNN บ้างซิ ท่านหมายถึงการให้ความเห็นท้ายข่าวเกี่ยวกับประเทศไทยในเรื่องที่ท่านคิดว่าผมพอรู้เช่นเรื่องวัดพระธรรมกาย ผมบอกภาษาพูดฝรั่งผมนั้นกากมาก ตามประสาคนจบปริญญาเอกในไทย เขียนอ่านเราไม่เกียง แต่ไม่ค่อยได้พูด เกรงว่าออกรายการสดตอบโต้กับพิธีกรฝรั่งที่เมืองนอกจะเสียงาน เลยไม่ได้ไปพูดในตอนนั้น แต่ตอนนี้ไปได้แล้วนะครับ) ผมไม่รู้ว่าจริงหรือไม่ที่พี่วิสาชอบรถสีแดง แต่นั่นก็เป็นคำแซวประมาณปี ๒๕๒๗ โอ้... (ไม่รู้จะโอ้อะไร... คิดต่อไม่ออก... เอาเป็นว่าคนบางคนนั้นเป็นบางอย่างมานานแล้ว คนที่เป็นอะไรมานานๆอย่างนี้โดยส่วนตัวผมนับถือ)

จิตรนั้นเป็นอมตะเพราะตายไว มีคนถามผมว่า “ลองเดาซิ หากจิตรยังมีชีวิตอยู่ตอนนี้ เขาจะอยู่เหลืองหรือแดง” คำถามนี้ผมเรียนว่าจนปัญญาครับ และผมก็ไม่คิดว่าจะมีใครเดาถูก อย่างพี่หงาสมัยร้องเพลง “คนกับควาย” ใหม่ๆ เขาก็หาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เพลง “ตายสิบเกิดแสน” ที่ท่านแต่งเนื้อ จากทำนองเพลง “A Hard Rain’s a - Gonna Fall” ของ Bob Dylan ก็มีความท่อนหนึ่ง

ว่า “ผู้ใดกอบผู้ใดโกยต้องถูกโบยเพราะมันผิด เรามีงานเรามีกิน และแผ่นดินไม่มีเจ้า เรามีเหตุเรามีผลเราต่างคนต่างเทียมเท่า...” ฟังเพลงท่านแล้วหลายคนบอกจินตนาการไม่ออกว่าทำไมคนที่แต่งเพลงอย่างนี้จึงไปคบค้าสมาคมกับคุณสนธิ ลิ้มทองกุลและพลตรีจำลอง ศรีเมือง ขนาดไปขึ้นเวทีพันธมิตรหลายต่อหลายครั้ง เพราะเวทีนั้นเป็นเวทีของคนี่ “เอาเจ้า” ถ้าน้ำหงาตายในป่าอย่างจิตร ผมเชื่อว่าท่านก็จะต้องเป็นตำนานไม่แพ้กัน แล้วก็จะมีคนมาเขียนคำทนายอย่างข้างต้น แล้วคนจำนวนมากก็จะแห่กันตอบว่า “หากน้ำหงาไม่ตายท่านต้องไปขึ้นเวทีเลือดแดงแน่นอน” เห็นไหมครับว่า การทำป้ายให้คนอื่นนั้นมีปัญหาจริงๆ ผมจึงชวนคุยเรื่องนี้ในบทความนี้ คำว่า “เจ้า” ในทัศนะของน้ำหงานั้นหมายความว่าอย่างไรท่านเท่านั้นแหละที่รู้ แต่ไม่ว่าท่านจะหมายความว่าใครหรืออะไรตอนที่แต่งเพลงนี้ เราก็ไม่ควรคาดคั้นว่า ณ วันนี้ท่านจะต้องคิดเหมือนเดิม คนเราเมื่อมีประสบการณ์มากขึ้นในชีวิตก็ต้องเปลี่ยนไปไม่มากนักน้อย บางสิ่งที่เราฝังไว้ในสมองนั้นไม่ควรเป็นเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ที่ฝ่ายซ้ายจำนวนหนึ่งเป็นเหลือองเวลานี้ ผมจึงเข้าใจ “เจ้า” ในเพลงของน้ำหงาข้างต้น ณ เวลานี้สำหรับท่านอาจหมายถึงนักการเมืองประเภททำนาบนหลังคนก็ได้ ไม่เห็นแปลก ผมคิดว่าท่านก็คงคิดอย่างนั้นแหละ จึงไปร่วมกับพี่น้องเลือดเหลืองต่อต้านคุณทักษิณ

เอาไปเอามา ไม่ง่ายเลยที่เราจะทำป้ายที่ตรงกับความเป็นคนผู้นั้นให้แก่ใครสักคน จริงๆผมเชื่อว่าทำไม่ได้ เพราะอย่างน้อยที่สุดป้ายทุกชนิดเป็นสิ่งที่ตายแล้ว แต่คนที่ถูกแขวนป้ายยังไม่ตาย คำว่า “ตาย” ข้างต้นนั้นผมใช้ในความหมายทั่วไป อะไรก็ตามที่ตายแล้วสิ่งนั้นก็หยุดพัฒนา ไม่เป็นอะไรอื่นอีก คนสำคัญในประวัติศาสตร์

โลกนั้นจำนวนหนึ่งเป็นอมตะ เพราะตายตอนที่กำลังเหมาะ คือ ตายตอนที่เหตุการณ์ดำเนินมาถึงจุดสูงสุดในทางศิลปะวรรณคดี นึกถึงเรื่อง “กามนิต” ซิครับ หรือเรื่อง “คู่กรรม” ก็ได้ พระเอก ตายตอนที่พอเหมาะพอดี กามนิตกับโกโบริกก็เลยเป็นพระเอกในใจ เราตลอดกาล พระเยซูนั้นผมก็เชื่อว่าที่ท่านเป็นพระศาสดาของผู้คนจำนวนมากในโลกก็เพราะท่านเสียชีวิตในช่วงที่ทางวรรณคดี เราเรียกว่าช่วงสูงสุดในทางอารมณ์ของคนอ่าน ตัวละครที่เสียชีวิต ในช่วงเวลานี้จะเป็นผู้ที่ลูกศิษย์สามารถเอามาทำให้เป็นอมตะได้ง่าย คือเพียงแค่หยุดตำนานชีวิตท่านเหล่านี้ไว้แค่นั้น ชีวิตท่านก็สวยงามอย่างยิ่งแล้ว พระเยซูหากไม่ถูกตรึงกางเขนก็อาจไม่เป็นพระศาสดาที่ยิ่งใหญ่ขนาดนี้ เช่นเดียวกัน จิตรถ้าไม่ “ตายที่ชายป่า เลือดแดงทาดินอีสาน” ก็คงไม่ “แต่ต่อมาก้องนาม ผู้คนไถ่ถาม อยากเรียน”

หากท่านผู้อ่านที่เป็นแฟนพันธุ์แท้ของวารสาร “ปัญญา” (คำว่า “แฟนพันธุ์แท้” นี้ท่านผู้อ่านบางท่านไม่เข้าใจ เจอผมก็ถามว่า หมายความว่าอย่างไร ผมเพิ่งทราบตอนนั้นเองว่าการใช้คำสแลง นั้นบางทีก็อาจสร้างปัญหา แต่คำนี้ราชบัณฑิตท่านรับรู้แล้ว ผมเห็นท่านอธิบายว่า “เป็นสแลง หมายถึงหมู่คนที่นิยมของบางอย่าง”) มากี่จะเห็นว่า ในบทความหลายบทของผม ผมได้พูดถึงทำที่ที่ คนเรามีต่อสิ่งต่างๆ โดยเฉพาะสิ่งที่เรารักหรือชอบว่าแบ่งเป็นสอง แบบ แบบแรกผมเรียกว่าแบบโรแมนติก อีกแบบก็เรียกว่าแบบ สมจริง แล้วผมก็ชวนว่าการมองแบบโรแมนติกนั้นดีตรงที่ทำให้สุขใจ แต่อาจผิดหวังเมื่อไปพบว่าสิ่งที่เราชอบนั้นไม่ได้งามอย่างที่เรจินตนาการ ดังนั้นหากเรามองสิ่งนั้นๆ อย่างสมจริงเสียแต่แรก อาจให้ผลไม่ชวนให้เคลิบเคลิ้มในตอนแรก แต่ก็จะให้ผลเป็นความรู้สึก

ที่มั่นคงในระยะยาว ชาวพุทธแบบโรแมนติกนั้นอาจผิดหวังเมื่อเห็นพระสงฆ์ในความเป็นจริงท่านไม่ได้เรียบร้อยเป็นผ้าพับไว้อย่างที่คิด แต่ถ้ามองให้สมจริงแต่แรกก็จะไม่ทุกข์ เรื่องของจิตรและหลวงพ่อพิมลธรรมนี้ก็เช่นกัน ผมอยากชักชวนให้มองอย่างสมจริง คืออย่าไปทำป้ายตามที่นึกเอาเองแล้วชวนให้ท่านเหล่านี้ ไซ้ครับ ท่านตายไปแล้ว แต่การรู้จักมอง หรือคิด ในทางที่พยายามทำให้ท่านเหล่านี้ดูเป็น “คน” ที่สุด หาใช่ “เทวดา” ไม่ น่าจะเป็นการฝึกนิสัยเราให้เป็นคนมีโลกทัศน์ที่สมตามความเป็นจริง สองท่านนี้ท่านหนึ่งผมรู้จัก เคยใช้ชีวิตด้วยกัน ดังนั้นก็อยากเรียนว่า เมื่อผมอยู่กับหลวงพ่อพิมลธรรมนั้น ผมเห็นจุดอ่อนของท่านหลายอย่าง ในทางอาจารย์ ทำให้รู้สึกว้า ดีแล้วที่ผมไม่ได้อยู่ใกล้ท่าน ที่ได้อยู่ก็เพราะท่านต้องการคนรับใช้งานบางอย่างที่บรรดาลิ้วล่อแหวดล้อม ท่านทำให้ไม่ได้ คงจำกันได้นะครับว่า เมื่อปี ๒๕๓๒ มีเรื่องอื้อฉาวที่วัดมหาธาตุ กรณี “สมิเจียบ” ท่านผู้นี้คือพระรับใช้ใกล้ชิดหลวงพ่อพิมลธรรม นอกจากคนนี้ ยังมีอีกคนที่ทำเรื่องอย่างเดียวกัน คือนอนกับสีกา มีรูปถ่ายปรากฏชัดเจน แต่เรื่องไม่อื้อฉาวเท่ากับท่านเจียบ การที่คนเหล่านี้ได้อยู่แหวดล้อมหลวงพ่อดมคิดว่าเพราะอุปนิสัยส่วนตัวหลวงพ่อบ้างอย่างนั้น ชอบคนหน้าตาดี ปากหวาน เข้าเจ้าเข้านายเป็น ไม่มีความรู้ช่างห้วมัน ผมนั้นหากอยู่ใกล้ผู้ใหญ่แล้วรู้สึกว้าอาจมาทำงานให้เป็นบางครั้งก็ได้ แต่ให้ชีวิตมารับใช้ใกล้ชิดคนเช่นนี้เห็นจะไม่ได้ ผมจะถือเป็นอนุสติอย่างเข้มงวด ดังนั้นในทางสังคม หลวงพ่อบ้างยิ่งใหญ่ มีตำนานแบบโรแมนติกเขียนไว้โดยลูกศิษย์ประเภทอยู่ข้างนอก ไม่ได้อยู่ข้างในแบบผม ผมก็เข้าใจ จริงๆหลวงพ่อนั้นหากไม่บวชจะเป็นนักการเมืองที่ล้ำค้ำของภาคอีสานได้ ท่านเป็นคนอย่างนั้น นักการเมืองนั้นคิด

แต่เรื่องใหญ่ๆ มองไกลแล้วสง่างามเหมือนภูเขา แต่ถ้าเรามองใกล้ๆ จะเห็นความไม่งามบางอย่าง ส่วนผมนั้นคิดเรื่องเล็กๆ ชอบมองรายละเอียดชีวิตคน เพราะเชื่อว่าหากมองใกล้แล้วไม่งาม ที่เห็นงามใกล้ๆ ก็เป็นมายาภาพ คานธีเองผมก็คิดว่าเป็นคนแบบเดียวกับหลวงพ่อกิมลธรรม คือคิดแต่เรื่องใหญ่ๆ จึงมีปัญหาเกี่ยวกับลูกและเมีย นี่ก็เป็นด้านหนึ่งของหลวงพ่อก็อยากเล่าเอาไว้เพื่อการศึกษา แต่โดยรวม หลวงพ่อก็คือคนที่ยิ่งใหญ่ รายละเอียดใกล้ตัวเหล่านี้ผมเล่าเพื่อบอกว่าคนเราก็ออย่างนี้แหละครับ อย่าไปคาดหวังว่าคนที่เราชอบเรารักจะงามไปเสียหมด เนื่องจากผมไม่ได้ อยู่ใกล้ท่านพุทธทาสหรือท่านเจ้าคุณประยุทธ์ ผมก็ไม่มีรู้อีกแหละครับว่าท่านเหล่านี้มองใกล้ๆ แล้วจะเป็นอย่างไร เห็นแต่คำยืนยันอสรเสริญของศิษย์โรแมนติก แต่ถ้าคิดว่าท่านเป็นคน ก็ย่อมต้องมีจุดอ่อน ผมเองก็มี มีมากเสียด้วย ไปถามภรรยาผมดูซิครับ

ท่านอาจารย์วิทย์เล่าให้ผมฟังว่า จิตรนั้นจริงๆ เป็นคนขี้เหร่ ที่แถมไล่ไปได้คางด้านไหนสักด้านมีผลเป็นขนาดใหญ่ นิสัยการแต่งตัว จิตรใช้ของแพง ซึ่งท่านอาจารย์วิทย์ท่านกล่าวว่า ไม่แปลก เพราะจิตรเป็นคนหาเงินใช้คล่อง เป็นล่ามพาฝรั่งไปดูโบราณสถาน กลับมาก็มีเงินมาเลี้ยงเพื่อนฝูงง่ายๆ สมัยหนึ่ง มีคนมาเชิญอาจารย์วิทย์ไปพูดเรื่องจิตรที่ไหนสักแห่ง แต่ท่านปฏิเสธไม่ไป เพราะคนจัดต้องการให้ท่านไป “ถล่ม” จิตร (อาจารย์วิทย์ท่านใช้คำว่า “ไป discredit จิตร”) ท่านอาจารย์วิทย์นั้นไม่ได้ชื่นชมจิตรเป็นพิเศษ แต่ก็เห็นว่าจิตรเป็นคนสำคัญต่อสังคมไทย ว่าไปแล้วอุปนิสัยมองคนอย่างแยกแยะของท่านนี้ก็ติดมายังผมที่เป็นลูกศิษย์มาก ในบรรดาผู้ใหญ่ทั้งพระและโยมที่ผมรู้จักใกล้ชิดดี อาจารย์วิทย์น่าจะเป็นคนหนึ่งที่ผมเห็นว่ามองใกล้แล้วงามมากกว่าคนอื่น คนอย่างนี้มักไม่ดัง

ไม่มีคนรู้จัก ไม่เสแสร้ง โกรธก็แสดงออกว่าโกรธ อ่านง่ายเพราะไม่ซ่อนอะไรไว้ข้างใน สมัยผมเป็นบรรณาธิการ “วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา” (ท่านนั่นเองที่เลือกผม) ท่านเคยออกปากกับผมว่า “น่าจะไปสัมภาษณ์อาจารย์สุลักษณ์ยาวๆ มาลงวารสารเรา” นี่คือการเป็นคนที่ใจกว้างของท่าน พวกอักษรนั้นน้อยคนจะชอบอาจารย์สุลักษณ์ อาจารย์วิทย์ก็ไม่ชมชอบอาจารย์สุลักษณ์เป็นพิเศษ แต่ก็มองออก (เหมือนที่มองจิตร) ว่าอาจารย์สุลักษณ์มีคุณค่าต่อสังคมไทย ว่าไปแล้วอาจารย์วิทย์ท่านช่างเลือก มาตรฐานสูง ที่ท่านแนะนำให้ผมไปสัมภาษณ์อาจารย์สุลักษณ์ก็บอกอยู่แล้วว่าท่านยอมรับอาจารย์สุลักษณ์ ที่วารสารเราไม่ได้ลงพิมพ์เรื่องนี้ก็เพราะผมคนเดียวแท้ๆ ที่ชี้แจง ใจจริงเห็นด้วยและอยากไปมาก แต่งานมันรัดตัวจนล่องเลยมามากแล้ว

อันที่จริง เรื่องของจิตรนั้น หากผมเป็นคนรู้จักถามสักหน่อยก็คงรู้อะไรมากกว่านี้ ผมนั้นมีคนแวะเวียนไปหาอยู่พอสมควร แล้วบางคนก็เอาอะไรเกี่ยวกับใครไปเล่าให้ฟัง ผมไม่เคยถามต่อ เพราะคิดว่าเป็นเรื่องส่วนตัว อย่างเรื่องของจิตรนี้เช่นกัน แม้การเล่าโดยท่านอาจารย์วิทย์จะมีที่มาที่ไป (คือท่านกับผมไม่มีนิสัยซุบซิบใครทั้งสิ้น) แต่ผมก็ยังรู้สึกว่าเป็นเรื่องส่วนตัวของจิตร ผมคิดไปว่าเจ้าตัวเขาอาจไม่อยากจะเล่าก็ได้ จึงไม่ถามต่อ ดังนั้นเกร็ดชีวิตของจิตรตามที่เขียนมานั้นมาจากการฟังอย่างเดียวของผม ไม่ได้มาจากการถามเลยแม้แต่อย่างเดียว ส่วนเรื่องหลวงพ่อกิมลธรรมนั้นเกร็ดชีวิตบางส่วนที่ผมเล่าบางท่านอาจท้วงติงว่าลูกศิษย์ที่รักท่านอาจไม่อยากจะเล่าก็ได้ จริงครับ ผมรู้สึกอย่างนั้นแต่แรกแล้ว ที่ตัดสินใจเล่าก็เพื่อจะถนอมรักษาน้ำใจของท่านอื่นๆ ที่ครูอาจารย์ของท่านได้รับผลกระทบจากหนังสือที่หลวงพ่อกิมลธรรมเขียน

เรื่อง “ผจญมาร” ทราบไหมครับ วัดมหาธาตุกับวัดเบญจมบพิตร นั้นไม่เผาฝึกกันมานานแล้ว เพราะว่าสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่เป็น ปรีกษกับหลวงพ่อบุญนั้นท่านครองวัดเบญจ สมัยที่หลวงพ่อบุญนั้นยังอยู่ วันหนึ่งวัดมหาธาตุจัดงานวันอดีตเจ้าอาวาส เราก็ ออกหนังสือเชิญท่านเจ้าอาวาสวัดสำคัญๆมาร่วมงาน วัดเบญจก็ ได้รับหนังสือ แต่ในหนังสือที่หลวงพ่อบุญท่านแห่ง กลับมายังหลวงพ่อบุญนั้น มีลายมือท่านเขียนว่า “ผมไม่อาจ รับงานวัดมหาธาตุได้ เพราะในหนังสือที่ท่านแต่ง ท่านประณาม พระอุปัชฌาย์ของผมว่าเป็นมาร ดังนั้นผมยอมถือตัวว่าเป็นศิษย์ มาร เมื่อเป็นศิษย์มารก็ไม่สมควรมางานนี้” เนื้อหาจริงๆผมจำไม่ได้ เพราะอ่านนานแล้ว แต่ใจความก็อย่างนั้น คือเป็นการประกาศไม่ ร่วมสังฆกรรมกับวัดมหาธาตุ เป็นการเปิดศึกอย่างซึ่งหน้า ท่านที่ แต่งหนังสือกลับนั้นหากผมจำไม่ผิดคือสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺณโชโต) ท่านก็ยิ่งใหญ่ไม่น้อย เป็นถึงสมเด็จพระ ครองวัดเบญจต่อจากสมเด็จพระสังฆราชปลดตั้งแต่ปี ๒๕๐๕ จน ถึงปี ๒๕๓๗ จึงมรณภาพ

พวกเราที่เป็นศิษย์วัดมหาธาตุ เมื่ออ่านงานเขียนของหลวงพ่อบุญ พินิจธรรมก็อย่าได้ลืมนะครับว่า ตัวละครอื่นๆที่โลดแล่นอยู่ใน หนังสือนั้นท่านก็ย่อมจะต้องมีศิษย์เช่นกัน ท่านเหล่านี้ไม่ได้เขียน บันทึกอะไรเอาไว้เกี่ยวกับเหตุการณ์ครั้งกระนั้น ข้อมูลที่เราทราบ จึงเป็นข้อมูลของสายวัดมหาธาตุเพียงอย่างเดียว ผมนั้นถึงเป็น ศิษย์สายนี้ แต่เนื่องจากไม่โรแมนติก จึงได้คิดไปว่า การที่อยู่ๆก็ เกิดเรื่องร้ายแก่หลวงพ่อบุญนั้นย่อมต้องมีเหตุปัจจัย ทำไม ไม่เกิดเรื่องแบบนี้กับท่านผู้อื่น ดังนั้นการที่พระเถระร่วมสมัยกับ หลวงพ่อบุญไม่ชอบท่านผมจึงไม่ได้มองว่าเป็นเรื่องของคนมี

กิเลสริษยาอาฆาตกันตามลำนวนของศาล แน่นอนครึบ ท่านถูกกล่าวหา และคนที่กล่าวหา ก็พยายามหาหลักฐานมาอ้างอิงว่าที่กล่าวหา นั้นไม่ได้กล่าวอย่างลอยๆ ทุกอย่างก็ไปสู้กันในศาล กระบวนการนี้ผมคิดว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เหมือนที่เขาเข้าใจว่า จิตรเป็นคอมมิวนิสต์ก็จับเข้าคุก หากจะมีเรื่องวิจารณ์ก็วิจารณ์กันที่ กระบวนการว่ายุติธรรมหรือไม่ แต่การที่จิตรถูกมองว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้นก็มิเหตุปัจจัย การมองหลวงพ่อกิมลธรรมและจิตรอย่างไร-แมนติกอาจทำให้เราเห็นภาพว่าท่านเหล่านี้เป็นผู้ประเสริฐแท้ๆ หาที่ติไม่ได้ แล้วก็โดนมือของมารเข้ามาทำร้าย ในความเป็นจริง ผมไม่คิดว่ามีมารในความหมายนั้น มีแต่คนที่คิดไม่ตรงกัน ดังนั้นที่ สมเด็จพระสังฆราชวัดเบญจมบพิตรท่านทำอะไรกับหลวงพ่อกิมลธรรมนั้นผมก็ตีความว่าเพราะท่านไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่หลวงพ่อทำ และผมก็เข้าใจว่าทำไมท่านเหล่านี้จึง “หมั่นไส้” หลวงพ่ออย่างนั้น บุคลิกภาพของหลวงพ่อกิมลธรรมนั้นเป็นบุคลิกภาพอย่างเดียวกับของ นักการเมือง ผมคิดว่าพระผู้ใหญ่สมัยเดียวกันมองออก จึงได้ ตักเตือน แต่ท่านก็ไม่ฟัง เรื่องจึงลุกลามไปใหญ่โต หากจะวิจารณ์ พระผู้ใหญ่อย่างสมเด็จพระสังฆราชวัดเบญจมบพิตรก็อาจวิจารณ์ในเรื่องที่ ท่านทำเกินกว่าเหตุ แต่ทั้งหมดผมก็ยังคิดว่าเป็นเรื่องเล่นใน เกมคือให้กฎหมายตัดสิน เมื่อหลวงพ่อไม่ผิด ท่านก็พ้นมลทิน ฝ่ายที่ กล่าวหาท่านก็ถือว่าไม่มีหลักฐานเพียงพอ ไม่มีใครแกล้งใคร ไม่มี มาร ไม่มีเทพ อะไรทั้งสิ้น

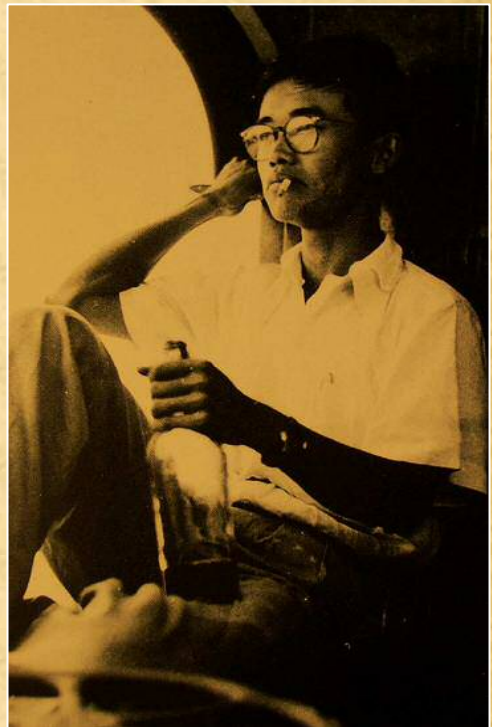
การตายของจิตรนั้นผมก็ไม่ได้มองว่าเป็นวิรกรรม หากจิตรจะมี คุณค่าต่อสังคมไทยก็อยู่ที่การเป็นคนชักชวนให้เราคิดและวิพากษ์ วิจารณ์อะไรหลายเรื่อง ในท้ายที่สุดนั้นผมก็มองว่าจิตรเป็นมนุษย์ คนหนึ่ง แต่เขาเหนือกว่าผมหลายเรื่อง หลวงพ่อกิมลธรรมก็

เช่นกัน ท่านเหล่านี้มีคุณค่าตรงที่ได้ทำอะไรที่อาจถือว่าเป็นมรดกทางความคิดให้คนรุ่นหลังได้ ในส่วนของจิตรนั้นมรดกที่ทิ้งไว้ให้ผม นั้นมากมายเหลือเกิน สุดจะพรรณนา เอาสักอย่างก็ได้ การเขียนงานวิชาการแบบจิตรนั้นเป็นสิ่งที่ว่าไปแล้วมีอิทธิพลต่อผมไม่น้อย ไม่ใช่อิทธิพลในเรื่องภาษาและความแรง แต่เป็นอิทธิพลเรื่องการรู้จักตั้งคำถามว่า “คุณผลิตงานวิชาการไปเพื่ออะไร” นักวิชาการ โดยเฉพาะนักปรัชญาในโลกนั้นสุดแสนจะเป็นคนฉลาด แต่ก็น้อยนักที่จะถามคำถามนี้ ผมเห็นมีแต่มาร์กซ์เท่านั้นแหละที่ถาม

นักวิชาการสำหรับผม (ที่คิดว่าได้รับอิทธิพลจากจิตร) คือคนที่ทำยที่สุดแล้วก็ต้องเลือก สังคมมักมีเงื่อนไขให้เราเลือกเสมอ ผมเองก็เลือก แต่ผมนั้นมีเรื่องหรือประเด็นให้เลือกแบบของผม เช่น ผมไม่เลือกเหลืองหรือแดง เพราะคิดว่าเป็นปัญหาที่ไม่สำคัญสำหรับผม มีปัญหาที่สำคัญกว่านั้นที่ผมคิด ปัญหาที่ว่าคือความไม่เท่าเทียมกันในทางการศึกษา ผมกลับบ้านที่ขอนแก่น เห็นเพื่อนฝูงญาติมิตรพี่น้องอยู่อย่างนั้นแล้วก็เศร้าสะเทือนใจ เด็กๆของเราไร้การศึกษา ก็ต้องเป็นชาวนาหรือกรรมกรไปจนตาย ผมนั้นดีกว่าพวก ตะเกียกตะกายมาด้วยความสามารถส่วนตัวแท้ๆ แต่เวลานี้เป็นอย่างไรครับ ผมต้องมาสอนหนังสือให้ลูกศิษย์ที่เป็นคนมีเงินในเมือง ลูกศิษย์เหล่านี้เป็นคนที่ผมรัก เมื่อสอนก็สอนอย่างเต็มที่ และรับผิดชอบ คนเราเกิดมาไม่เท่ากัน อันนี้ผมรับ และไม่คิดจะโทษใครทั้งนั้น ผมนั้นอย่างที่เคยเรียน คิดเล็ก ไม่คิดใหญ่ เพราะไม่ใช่วีรชน ผมไม่คิดจะปฏิวัติเปลี่ยนแปลงแผ่นดินหรอก เพราะไม่เชื่อว่าแผ่นดินนี้จะปฏิวัติได้ มีแต่การค่อยๆเปลี่ยนที่เลวให้ดีขึ้นเป็นเรื่องๆไป เมื่อเห็นว่าคนอีสานไม่ได้เรียนหนังสือเท่ากับคนกรุงเทพฯ ก็คิดอยู่ในใจว่าทำอย่างไรจึงจะได้

ตอนที่ผมมาทำวารสาร “ปัญญา” ส่วนหนึ่งก็คือการเลือก ผมไม่คิดจะขอทุนทำวิจัยประเภททำแล้วใส่กล่องกระดาษเก็บไว้ ไม่มีคนอ่าน คนทำก็ได้เงิน แล้วทุกอย่างก็เจียบไป เงินนั้นก็อยากได้ครับ แต่เมื่อเลือกแล้วก็ต้องไปตามที่เลือก เวลานี้ผมทำงานวารสารนี้อย่างที่เรียกว่าเป็นงานหลักอันหนึ่งนอกจากงานที่จุฬา ที่อุทิศเวลาให้แก่งานนี้ก็เพราะคิดได้ในวันหนึ่งว่า “เด็กน้อยคนนั้นจะเดินเข้ามาจุฬาได้” เพราะระบบมันเป็นอย่างนั้น แต่การที่ผมเดินออกจากจุฬาไปหาเยาวชนของชาตินั้นง่ายกว่า ทำอะไรลงออนไลน์ เด็กบ้านนอกอีสานก็ได้อ่านเท่ากับเด็กจุฬา นี่ไงครับการเลือก

ถ้าสิ่งที่ผมกล่าวข้างต้นเป็นจริง คือจิตรมีอิทธิพลอยู่ลึกๆต่อผมจริง จิตรก็ยังไม่ตาย แต่จิตรแบบนี้ผมไม่คิดว่าเป็นคนเดียวกันกับจิตรตัวจริงเสียงจริงที่ชอบใช้ของแพงที่จิตรตายไว้นั้นหากคิดอย่างมีเมตตาแบบพุทธก็ไม่ควร แต่เมื่อตายแล้วก็ไม่รู้จะทำอะไร เอาเป็นว่าเราจะรำลึกถึงเขาเอาไว้ให้ดี แล้วแปรเขาที่เราเก็บไว้ในใจนั้นมาเป็นพลังส่วนตัวสำหรับเราแต่ละคน ผมมีแนวคิดอย่างหนึ่งเสนอไม่ทราบว่าจะรับกันได้เพียงใด ผมคิดว่าคนอย่างจิตรหรือใครก็ได้ที่เราชอบให้เราเปลี่ยนภาพของคนเหล่านี้จาก “วีรชน” มาเป็น “ไวรัล” ดีกว่าไหมครับ ผมยังหาคำดีๆไม่ได้ เลยใช้คำนี้ไปก่อน ไวรัสนั้นเป็นสิ่งมีชีวิต (จริงๆก็มีชีวิตเพราะมันไม่กินอาหาร แต่ขยายพันธุ์ได้) เล็กมาก

มองไม่เห็น ลอยอยู่ทั่วไป ฆ่ายาก ติดต่อแพร่พันธุ์ได้อย่างกว้างขวาง เวลานี้ผมอาจติดไวรัสจิตร ภูมิศักดิ์ พอติดแล้วก็เลยปฏิเสธไม่รับงานวิจัยที่แหล่งทุนจำนวนหนึ่งเสนอให้ ซึ่งเป็นเงินพอสมควร เพื่อเอาเวลาทำวารสาร หนังสือ และเพลง ออนไลน์ ไวรัสนั้นพอเข้าไปอยู่ที่ร่างกายก็พยายามทำตนให้กลมกลืนกับร่างกายนั้น จึงฆ่ายาก ไวรัสสายพันธุ์จิตร ภูมิศักดิ์นี้มีสหายเยอะ พวกนี้เหมือนกัน อย่างหนึ่งคือเห็นใจคนจน คนที่เสียโอกาสในสังคม เพียงเพราะว่าเป็นลูกของคนที่ย่ำแย่เสียโอกาสอยู่ก่อนแล้วเท่านั้นเอง ไวรัสอีกตัวหนึ่งที่ผมน่าจะติดมานานแล้วชื่อ “ศรีบูรพา” ผมสังเกตเห็นผมมักติดไวรัสตัวเล็กตัวน้อย ตัวใหญ่อย่าง “ปรีดี พนมยงค์” นั้นผมเชื่อว่าผมไม่ติด ภูมิคุ้มกันในร่างกายรายงานว่าเป็นคนละพวก อาจจะเพราะอย่างนี้ ไวรัสตัวใหญ่อีกตัวชื่อ “พระพิมลธรรม” ก็ไม่ติดผมอีกเช่นกัน อันนี้ก็ต้องว่าเป็นเรื่องคนเราเกิดมาไม่เหมือนกัน บางท่านอาจไม่ติดตัวเล็ก ชอบติดตัวใหญ่ ก็ว่ากันไป

-7-

แล้วหน้ากระดาษก็งวดลงจนมาถึงช่วงสุดท้าย ผมมีอะไรอยากจะฝากท่านผู้อ่านโดยเฉพาะท่านที่ชื่นชอบจิตร ภูมิศักดิ์ตอนิดหน่อย ผมนั้นเวลานี้มีแนวคิดบางอย่างที่ใช้เป็นการส่วนตัวอยู่ ใช้มานานพอควรแล้วละ อยากลองเสนอเพื่อพิจารณา โลกที่เราอาศัยอยู่นี้สำหรับผมมีอย่างน้อยสองโลก โลกใบแรกก็คือโลกที่ทุกอย่างเป็นจริงแบบที่เป็น ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่าจริงแบบ objective โลกใบที่สองซ่อนอยู่ในโลกใบแรก เป็นโลกที่คนเราสร้างขึ้นด้วยใจของตน อยากเห็นอยากรับรู้อะไรก็สร้างเอา ขอเรียกโลกนี้ว่าโลกแบบ subjective โลกอย่างแรกนั้นอาจสำคัญสำหรับบางเรื่อง ใน

ขณะที่โลกอย่างหลังก็สำคัญสำหรับบางเรื่องเช่นกัน นักประวัติศาสตร์บางท่านเชื่อว่าประวัติศาสตร์จะต้องบันทึกหรือค้นหาโลกแบบแรกเอามาตีแผ่ให้ผู้คนรับรู้ ดังนั้นเราจึงเรียกร่องว่าอะไรคือความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆในทางการเมือง ซึ่งก็ว่ากันไป ไม่มีปัญหา トラบเท่าที่เราคิดว่า “ประวัติศาสตร์” ที่กำลังพูดถึงเป็นเรื่องของส่วนรวม ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง

ผมคิดว่ามีประวัติศาสตร์อีกแบบ ขอเรียกว่าประวัติศาสตร์ส่วนตัวของคนแต่ละคน เวลานี้ผมสนใจประวัติศาสตร์อย่างหลังนี้มากกว่าอย่างแรก มนุษย์นั้นมีใจเป็นใหญ่ อันนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสซึ่งผมเห็นด้วย เมื่อมีใจเป็นใหญ่ก็เลือกที่จะ “เล่าเรื่อง” ตามที่ใจอยากเล่า ประวัติศาสตร์แบบต้องจริงตามความจริงนั้นสำหรับผมไม่น่ามี เพราะประวัติศาสตร์สร้างจากการเล่าของมนุษย์ ดูหนังเรื่อง “*Rashomon*” เอาเถิดครับว่าผมหมายความว่าอย่างไร ดังนั้น แม้อ่านประวัติศาสตร์แบบที่เขาพยายามบอกว่า “นี่จริงตามนั้นเลยนะ” เราก็ต้องยับยั้งใจว่าอย่าได้คิดว่าจะเป็นอย่างนั้น ประวัติศาสตร์หากเทียบกับหนังก็จะชัด ภาพที่เราเห็นทุกภาพล้วนแต่ถูกคัดเลือกโดยผู้กำกับแล้วทั้งสิ้น ประวัติศาสตร์ของจิตรก็คงอย่างนั้น มีคนเล่าสารพัดแบบ แม้แต่ส่วนที่ผมเล่าว่าอาจารย์ผมท่านเล่าว่าอย่างนี้ก็ไม่พ้นการตัดต่อตามที่ผู้กำกับอยากให้เราเห็น อย่าน่าได้จริงจังกับมันนัก โลกนี้เป็นโรงละครอย่างเพลงเขาว่าจริงๆ

แต่ในท่ามกลางมายา ย่อมมีของจริงล่องลอยอยู่ ฉลาดมองก็จะเห็น นี่ก็คำพูดของพระพุทธเจ้าอีกแหละครับ ซึ่งผมเห็นด้วย เมื่อประวัติศาสตร์แบบจริงๆไม่น่าจะมี เราก็ควรทอนทุกอย่างที่รับรู้เป็นข้อมูลหมด แลถมเป็นข้อมูลในเชิงวรรณกรรมหรือนิยายเสียด้วย ประวัติศาสตร์การเมืองไทยเราผมก็รู้สึกอย่างนั้น ตอนนี้นิยายเรื่อง

เหลือองและแดงทำท่าว่าคนอ่านไม่น้อยเข้าใจว่าจริง ก็เลยไม่ยับยั้งใจที่จะถาโถมเข้าร่วมด้วย ในขณะที่พวกนักเล่าบนเวทีได้แต่นั่งขำว่า ทำไมเรื่องเล่าของเรามีพี่น้องเชื่อมากขนาดนั้น ใครจะพลิกแผ่นดินได้ครับ พวกเราไม่ว่าจะตัวโตบนเวทีปราศรัยเพียงใดก็เป็นได้แค่นักเล่าเรื่องเท่านั้นเอง ไม่มีใครรู้ความจริงหมดสิ้น ดังนั้นเรามาชวนพี่น้องเราทำอีกอย่างไม่ดีกว่าหรือครับ คืออ่านโลกและสร้างประวัติศาสตร์ของตนเอง เพื่อเราคนเดียวนี้แหละ หากจะมีเพื่อนพ้องได้ประโยชน์ด้วยก็เป็นเรื่องดีไป แต่ผมเชื่อว่าการเขียนประวัติศาสตร์ส่วนตัวโดยมีต้นแบบดีๆ เช่นจิตร คานธี พระพุทธเจ้า พระเยซู เป็นต้น จะมีคนร่วมได้ประโยชน์กับเรามาก

สำหรับเยาวชนที่ยังไม่ได้อ่านจิตร ผมมักแนะนำให้อ่าน ผมเข้าสอนเด็กปีหนึ่ง ผมมักถามว่ามีใครเคยได้ยินชื่อจิตร ภูมิศักดิ์บ้าง ซึ่งปรากฏว่านานปีจึงจะมีสักเสียงพูดว่า “เคยค่ะ” (คนตอบเป็นผู้ชายนะครับ) ที่ผมขอให้อ่านไม่ต้องการให้ลูกศิษย์ไปหาจิตรตัวจริงในทางประวัติศาสตร์อะไรหรอก จิตรตัวจริงอย่างนั้นไม่สู้มีความหมายกับผม หากมียามข้ามเวลานั่งพาไปหาจิตรได้ ผมก็คงไม่ไปอยากเก็บจิตรอย่างที่ผมสร้างให้ตัวผมไว้อย่างนั้น ผมเชื่อว่า หากลูกศิษย์ได้สะสมนิยายชีวิตดีๆ เหล่านี้เอาไว้มากๆ เขาจะมีประวัติศาสตร์หรือโลกส่วนตัวของเขาแบบหนึ่งที่สวยงาม และเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น การมีประวัติศาสตร์ที่ได้สร้างเองเช่นนี้น่าจะทำให้ก่อนตาย เราจะรู้สึกว่ ชีวิตก็ไม่เลวนะ สมัยก่อนโน้น ก็ปีก็จำไม่ได้ ผมนั่งสอนลูกศิษย์สองคน คนหนึ่งชื่อ “มุกหอม” อีกคนชื่อ “ไอดา” เวลานี้ผมก็เห็นสองคนนี้ทำอะไรที่ผมคิดว่ามาจากการที่เธอสองคนรู้จักเก็บเกี่ยวนิยายชีวิตดีๆ พวกนี้เข้าไปในชีวิตไวรัสถิตร ภูมิศักดิ์น่าจะติดสองคนนี้ไปด้วย แต่คงไม่ติดทางผม ไป

ติดที่ไหนไปถามเจ้าตัวเขาเองเถิด

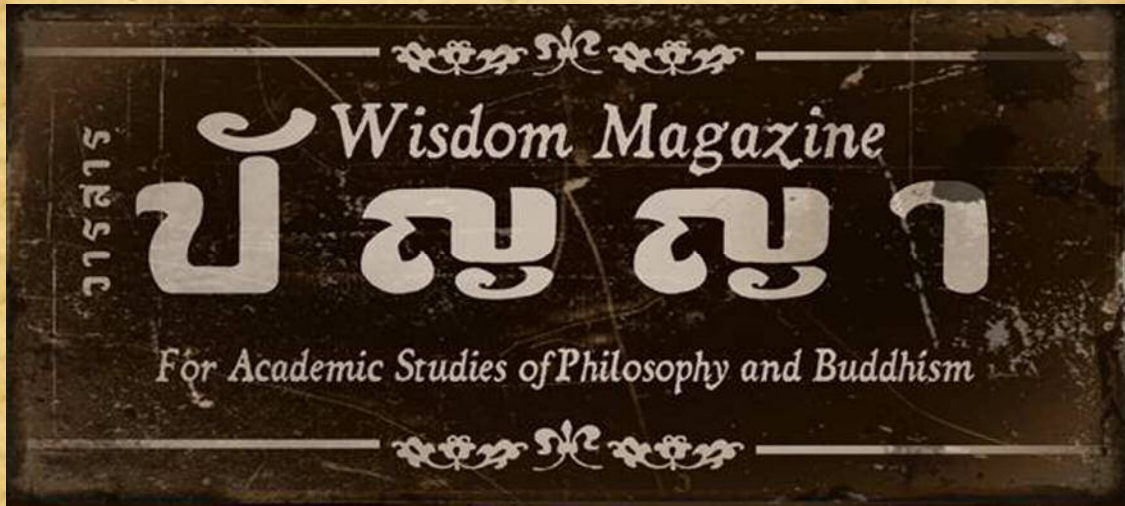
คนเรานั้น นอกจากจะเรียนรู้เพื่อที่จะสร้างประวัติศาสตร์เพื่อตนเอง เขาก็อาจเป็นวัตถุดิบสำหรับใช้ในประวัติศาสตร์ของคนอื่นด้วย สรุปคือเราต่างอ่านกันและกัน และเราอาจเป็นไวรัสสำหรับกันและกันก็ได้ ผมนั้นทราบจากจดหมายที่แฟนานุแฟนส่วนหนึ่งเขียนมาหา ก็พอจะเข้าใจว่า ผมก็อาจเป็นไวรัสสำหรับแฟนานุแฟนวารสาร “ปัญญา” โดยเฉพาะที่เป็นเยาวชน ผมได้รับจดหมายมาจากหัวเมืองไกลๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย คนเขียนเป็นนักศึกษาทั้งชายและหญิง เมื่อคิดไปว่าตัวเองอาจเป็นไวรัสสำหรับเยาวชนได้ ก็เตรียมใจและเตือนตัวเองว่าบางที่จะเขียนจะพูดอะไรก็ต้องให้รอบคอบ คิดให้ดีๆ ปกติผมไม่ชอบเขียนข้อความแบบฉบับพลัน จึงไม่เคยใช้ Facebook เนื่องจากเห็นวิบากกรรมที่เกิดกับหลายท่าน อันเนื่องมาจากการเขียนอะไรลงไปอย่างฉบับพลันนี้แหละ แต่ก็มีเหมือนกันที่ได้เขียนแสดงความเห็นลงบางที่ เช่น “ประชาไท” ซึ่งเมื่อเขียนก็จะบอกชื่อจริงทุกครั้งเพื่อแสดงความรับผิดชอบ เมื่อเขียนเช่นนั้น จะพยายามตั้งสติ ถามว่าที่เขียนนั้นมีส่วนไหนรุกรานท่านผู้ใดหรือไม่ เห็นว่าไม่มีจึงกดส่ง

แต่วารสารนั้นผมจะอ่านทวนแล้วทวนอีก ไม่ใช่อะไรหรอกครับ ผมนั้นเป็นไวรัสซึ่กแล้ว กลัวถูกฆ่าตายก่อนกาลอันควร ผมอยากเป็นเหมือนสายลม มองไม่เห็น กระทบพัดอยู่ข้างๆ เพื่อคลายร้อนให้กับคนทุกสี ทุกศาสนา ทุกชาติชั้นวรรณะ จิตรและหลายคนที่ผมเก็บไว้ในใจนั้น นอกจากจะให้บทเรียนทางบวก ก็ให้บทเรียนทางลบด้วย จิตรนั้นเหมือนชายหนุ่มที่เขียนจดหมายรักเก่ง คือนิ่งสู้อุตส่าห์เขียนกลอนหวานจับใจ อ่านแล้วน้ำตาแทบไหล แต่พอจะส่ง พี่ท่านก็เอากระดาษผืนนั้นไปพันหุ้มก้อนอิฐ มัดซ้ำด้วย

ด้ายแน่นหนา แล้วขว้างเข้าหน้าต่างบ้านสาว กระจกแตกดังเปรี๊ยะ คนในโลกเราเวลานี้จำนวนมากก็เป็นอย่างนี้ คืออยากส่งสาส์นอันได้แก่ความคิดเห็นของตนไปยังผู้อื่น บางคนสาส์นที่เขียนก็ลึกซึ้งจริงๆ แต่กระบวนการส่งไม่ดี เลยไม่มีคนได้อ่าน เพราะมัวแต่ถามหาว่า “ไผมันขว้างไอนี้มาวะ อ้ายท่า อย่าให้กูรู้นะมึง”

เวลานี้คนฉลาดๆในทางซีกเหลืองและแดงก็ส่งสาส์นกันอย่างนี้เลยไม่ได้อ่านกัน ทั้งที่ใจความในสาส์นนั้นบางเรื่องดีจริงๆ หากอีกฝ่ายจะได้อ่าน จิตรนั้นเขียนหนังสือแรง จึงถูกจับโยนบกหลังเดาะนี้ก็มีเหตุปัจจัย ทำอย่างไรจึงจะเขียนหรือพูดดีๆ ลึกๆ งามๆ แล้วไม่ถูกทำร้าย อันนี้ผมคิดว่าเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่ง คนเราจะวิ่งไปยังที่หมายอะไรสักอย่าง หากวิ่งไปเจียบๆก็จะไปถึงโดยปราศจากแรงต้านทาน แต่หากวิ่งไปแล้วตะโกนด่าแม่ชาวบ้านด้วย ต่อให้วิ่งเก่งปานใดก็จะไปได้ช้า เพราะแรงต้านทานซึ่งเราขจัดได้

เอาเป็นว่า หากผมจะเป็นไวรัส ผมก็รับล่ะ และรับด้วยว่าเชื่อผมส่วนหนึ่งมาจากไวรัสนามจิตร ภูมิศักดิ์ แต่ไม่ต้องกลัวครับ พอไวรัสจิตรมาอยู่ในร่างผม ผมจัดการดัดแปลงดีเอ็นเอของมันไปมาก เดิมมันวิ่งไปแล้วทำดีทำต่อยชาวบ้านไปด้วย แต่สายพันธุ์ใหม่วิ่งไปเจียบๆ ส่วนหนึ่งเพราะกลัวตาย กลัวติดคุก และกลัวอีกสารพัด ไวรัสสายพันธุ์ใหม่นามว่าสมภารตัวนี้ติดแล้วก็ไม่น่ากลัว เพราะมันชอบอยู่นิ่งๆ มีอารมณ์ขำ บางวันก็เที่ยวหัวเราะหุๆอยู่คนเดียว เช่นตอนที่อ่านพบวิวาทะระหว่างท่านอาจารย์เกษียร เตชะพีระ กับท่านน้องสุรวิชัย วีรจรรณ คนกันเองทั้งนั้นแหละ ทั้งคู่ดีต่อชาติหมด มีลู่วิ่งคนละลู่วิ่ง เพียงแต่เวลาวิ่งท่านตะโกนข้ามลู่วิ่งไป “เหน็บ” อีกฝ่ายเพื่อขยายเส้นเลือดในกายให้เลือดลมมันวิ่งคล่องๆเท่านั้นเอง ๐

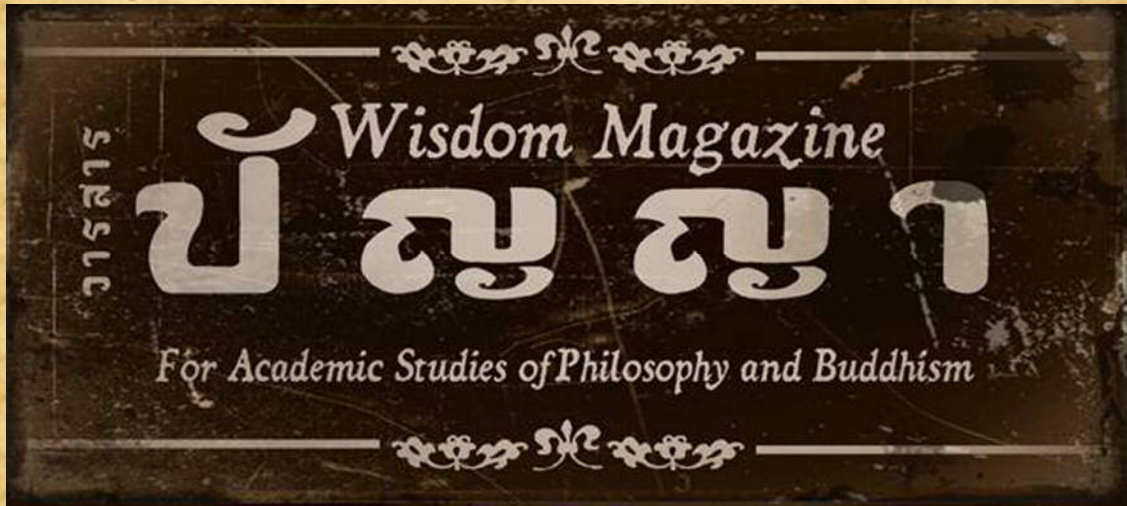

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๐ ❁ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม
ศิลปะคือน้ำและไฟ (หน้า 579)
กายกับใจ (หน้า 600)

จากบรรณาธิการ

“วรรณอุทยาน”

ขณะจะลงมือเขียน “จากบรรณาธิการ” สำหรับวารสาร “ปัญญา” เล่มใหม่ของเรา ผมเกิดนึกเรื่องหนึ่งขึ้นมาได้ในหัว เป็นจินตนาการ คือผมคิดอย่างนี้ครับ นานมาแล้ว ผมดูหนังเคาบอยตะวันตกเรื่องหนึ่ง เนื้อหาเกี่ยวกับเคาบอยพเนจรคนหนึ่งที่ต้องไปในดินแดนต่างๆ เพื่อช่วยเหลือผู้คนที่ตกยาก โดยเฉพาะจากการกดขี่โดยนายทุนหรือข้าราชการมือสกปรก ก็เป็นธรรมดาของหนังเคาบอยคือที่สุดแล้วปีนก็คือสิ่งใช้แก้ปัญหา แต่เรื่องนี้น่าสนใจคือตัวพระเอกนั้นพกหนังสือติดตัวไปด้วยจำนวนหนึ่ง เวลาว่างก็อ่านหนังสือ ฝรั่งนั้นเป็นสังคมที่เติบโตมากับหนังสือ ขนาดเป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน ตัดสินความขัดแย้งกันด้วยปืน คนก็

อ่านหนังสือ

สิ่งที่ผมคิดว่าบ้านเราขาดไปอย่างหนึ่งก็คือวัฒนธรรมหรือบรรยากาศการอ่านหนังสืออย่างที่ว่านี้ ทำอย่างไร คนไทยเราจะอ่านหนังสืออย่างที่เราเรียกได้ว่าเป็นนิสัย เรื่องนี้เราต้องช่วยกันคิด การอ่านหนังสือนั้นเมื่อกลายมาเป็นวัฒนธรรมแล้ว ก็จะมีหลายอย่างพ่วงตามมา เช่นการพิมพ์หนังสือที่สมควรจัดได้ว่าเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง ผมเห็นฝรั่งเขาพิมพ์หนังสือปกแข็งสวยๆแล้วอิจฉาเขาจริงๆ ทำอย่างไรเราจึงจะมีหนังสือดีๆ จัดพิมพ์เป็นปกแข็งสวยๆ ขายราคาถูกลงๆ หรือหากถูกไม่ได้ ก็ราคามีเหตุผล ไม่ได้แพงอย่างบรรลัทยอย่างที่เห็นเวลานี้ ผมนั้นสนใจงานพิมพ์หนังสือมาก อยากมีสำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ ของตัวเอง ที่พิมพ์หนังสือแบบเป็นงานช่างที่ประณีต แล้วจัดหางานเขียนดีๆมาพิมพ์ ให้ค่าเรื่องแพงๆ แก่นักเขียน เพื่อให้อยู่ได้ แต่นั่นก็คงเป็นจินตนาการ ผมเคยคิดว่าทำไมละครทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาจึงไม่มาสนใจเรื่องอย่างนี้

หน่วยงานที่ให้ทุนวิจัยในบ้านเราอย่าง “สกว” หรือ “สภาวิจัย” ปีหนึ่งเสียเงินไปกับการให้ทุนวิจัยมหาศาล ผมกะหยาบๆว่างานวิจัยเหล่านี้เกินครึ่งใช้ประโยชน์อะไรไม่ได้ เป็นเศษกระดาษหมักหมมอยู่ในห้องเก็บเอกสาร ก็น่าคิดว่า น่าจะเอาเงินมหาศาลเหล่านี้มาตั้งเป็นกองทุนพิมพ์หนังสือดีๆอย่างที่ผมพูด ไม่ต้องห่วงเรื่องจะจัดหาหนังสืออะไรมาพิมพ์ เรามุ่งงานดีๆให้พิมพ์ล้นเหลือ เช่นงานของท่านพุทธทาส อาจารย์คึกฤทธิ์ ศรีบูรพา เสนีย์ เสาวพงศ์ จิตร ภูมิศักดิ์ พงนา จันทรสันติ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นต้น

สำหรับวารสาร “ปัญญา” ของพวกเรา สิ่งที่ผมคิดในฐานะบรรณาธิการและนักเขียนอยู่เสมอก็คือ ที่นี้จะต้องก่อให้เกิดบรรยากาศของการอ่าน แน่นนอนครึบ บรรยากาศเช่นนั้นต้องการปัจจัยสนับสนุน เช่น เรื่องที่เขียนต้องดี การจัดเล่มต้องดี เล่มนี้ผมลองเขียนงานให้สั้นลง และให้ความรู้ประเภทข้อมูลประกอบมากขึ้น หวังว่าจะช่วยให้การอ่านสนุกสนานขึ้น มีอะไรชี้แนะก็เขียนจดหมายมาบอกกันเด้อชะรับ ©

บทความชุด “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะ”

ศิลปะคือน้ำและไฟ

ภาพ “ทุ่งหญ้า 000” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

– 1 –

เมื่อเดือนที่แล้ว มีผู้หญิงคนหนึ่งไปออกรายการโทรทัศน์ แล้ว
แสดงความสามารถโดยการเอาหน้าอกวาดรูป กลายเป็นข่าวครึก-
โครมในบ้านเรา ตอนที่ เป็นข่าว รายการโทรทัศน์รายการหนึ่งเชิญ
ท่านอาจารย์เฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ไปแสดงความเห็นว่านี่ถือว่าเป็น
งานศิลป์หรือไม่ ก็มีคนแสดงความผิดหวังว่าอาจารย์ไม่ได้บอก
อะไรเลย นอกจากมานั่งหัวเราะเอิ๊กอ้ากเพื่อเจ้าตามส์ไตล์เต็ม ผม
ไปดู ‘Youtube’ สนุกครับ ท่านอาจารย์เฉลิมชัยท่านก็อย่างนี้แหละ

ครับ วันนั้นท่านพยายามอธิบายอะไรพอสมควร แต่ผมมีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า “ศิลปิน” นั้นไม่จำเป็นต้องรู้ว่าอะไรเป็นศิลปะ การค้นหาว่าอะไรคือศิลปะเป็นงานของนักปรัชญาพวกหนึ่งที่เราเรียกว่า “นักสุนทรียศาสตร์” หรือ “นักปรัชญาศิลปะ” ซึ่งก็เหมือนที่ผมเคยเขียนแล้วว่า ครั้งหนึ่งผมเคยไปสนทนากับท่านอาจารย์ระวีภาวิไล แล้วสังเกตพบว่าท่านเข้าใจความหมายของวิทยาศาสตร์แบบหนึ่ง ในขณะที่พวกเราที่อยู่ในวงการปรัชญาวิทยาศาสตร์เข้าใจอีกแบบ ศิลปินกับนักวิทยาศาสตร์นั้นเป็นคนที่ลงมือทำงานด้วยตนเอง ส่วนพวกนักปรัชญาศิลปะหรือปรัชญาวิทยาศาสตร์เป็นคนที่สังเกตและวิเคราะห์การทำงานของคนเหล่านี้ ก็เหมือนนักมวยกับครูมวย ครูมวยทำงานอย่างหนึ่ง ส่วนนักมวยก็ทำงานอีกอย่าง วันนี้ผมขอพูดเรื่องศิลปะจากมุมมองของนักปรัชญาศิลปะ อาจจะต่างจากที่ท่านอาจารย์เฉลิมชัยท่านพูด ถือว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนะครับ

ขอเริ่มที่ข้อสังเกตแรกของท่านอาจารย์เฉลิมชัยที่ว่า “งานศิลปะไม่ใช่งานส่งเดช แต่ต้องมาจากความคิด” อันนี้ผมคิดว่าเป็นประโยชน์มากในการทำความเข้าใจงานศิลป์ ไม่มีข้อโต้แย้งในเรื่องที่ว่างานศิลป์จะต้องมาจากการคิดของศิลปิน โดยที่ความคิดนี้จะวางแผนหรือว่าเกิดอย่างฉับพลันทันทีก็ได้ แต่ปัญหามีว่า “ความคิด” ที่ว่านี้หมายความว่าอย่างไร อันนี้เราต้องช่วยกันทำให้กระจ่าง

ว่าไปแล้ว ผู้หญิงที่มาเขียนรูปวันนั้น หากตัดเรื่องว่าลูกว่าจ้างมาแสดงตามบทของโปรดิวเซอร์ออก โดยสมมติว่าเธอเป็นนักเรียนศิลปะมาก่อน และตอนนี้ก็ทำงานทางด้านนี้อยู่ อาจจะเขียนรูปขายให้ฝรั่งตามชายหาด แล้ววันหนึ่งเธอก็เกิดความคิดว่า น่าจะมาแสดงการวาดรูปโดยใช้หน้าอกของเธอออกโทรทัศน์ ถ้ามว่ากระ-

บวณการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการ “คิด” ใหม่ ก็ต้องรับว่าเป็นเมื่อเป็น จะบอกว่าการของเธอไม่ได้เกิดจากความคิดก็ไม่ได้ ดูเหมือนท่านอาจารย์เฉลิมชัยจะพยายามบอกว่า เธอทำงานส่งเดช ไม่มีความคิด ไม่เหมือนศิลปินฝรั่งบางคนทำงานโดยใช้เทคนิคเดียวกันนี้ที่เมืองนอก ผมคิดว่าปัญหาอยู่ที่การเข้าใจความหมายของคำว่าคิด ซึ่งดูเหมือนท่านอาจารย์เฉลิมชัยท่านมีอยู่ในใจแล้วล่ะ แต่ท่านไม่ได้พูดวันนั้น เพราะมันแต่ “เล่น” ตามสไตล์ของท่าน

ผมตีความว่า เมื่อศิลปินคิด ความคิดนี้เป็นเรื่องทางสุนทรียศาสตร์ ขออธิบายหน่อยครับว่าคิดแบบไหนจึงจะเรียกว่าคิดในทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งอาจแปลให้ชาวบ้านเข้าใจมากขึ้นว่าคิดในเรื่องความงาม สมมติว่าผมเป็นนักการตลาด มีหน้าที่ต้องทำยอดขายให้แก่สินค้าของบริษัท ผมก็มานั่งคิดว่าจะทำอย่างไร ก็ได้ความคิดว่า น่าจะไปสำรวจลูกค้าที่ใช้สินค้าของเราอยู่ว่า หากจะมีการปรับตรงนั้นตรงนี้ เขาจะพอใจมากขึ้นไหม เมื่อสำรวจแล้วก็เสนอบริษัทไปว่าควรปรับตัวสินค้าอย่างนี้ อย่างนั้น กระบวนการทั้งหมดนี้เนื่องจากรวมลงที่การ “เพิ่มยอดขาย” อันเป็นเรื่องปริมาณของเงินที่บริษัทจะได้มากขึ้น ก็เป็นการคิดในเรื่องปริมาณ ความงามไม่ใช่เรื่องปริมาณ ดังนั้นการคิดแบบนี้ก็ไม่เกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

แต่ถ้าผมคิดไปในอีกทางหนึ่ง คือคิดว่าสินค้าของบริษัทในแง่ยอดขายก็ลงตัวดีแล้ว ไม่ต้องไปคิดเรื่องจะเพิ่มยอด แต่ควรคิดว่าสินค้าเราน่าจะให้คุณค่าทางความงามแก่ผู้บริโภคด้วย ผมเลยเสนอให้ทางบริษัทปรับรูปลักษณะของสินค้า เพื่อให้สินค้าน่ามอง การคิดอย่างนี้ผมถือว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องสุนทรียศาสตร์ โปรดสังเกตนะครับว่า การคิดเรื่องความงามเป็นการคิดในเรื่องคุณค่า ไม่ใช่เรื่องปริมาณ

ตัวอย่างข้างต้นก็ยิ่งหยาบอยู่ ใช้ประโยชน์ได้เพียงแยกแวก่าคิดแบบไหนน่าจะเป็นหรือไม่เป็นเรื่องทางสุนทรียศาสตร์ ก็ขออธิบายเพิ่มว่า ใจคนนั้นคือต้นกำเนิดของความคิดทุกอย่าง ดังนั้นความงามก็ต้องเริ่มต้นที่ใจคน เราสัมผัสความงามผ่านทางความรู้สึก ไม่ได้ผ่านเหตุผล ดังนั้นเมื่อคิดเรื่องความงาม เราก็ต้องคิดผ่านอารมณ์ นึกอย่างนี้ก็ได้รับ สมมติว่าบริษัทผมผลิตกระเบื้องปูพื้น และผนัง วันหนึ่ง ผมไปนอนเล่นที่ริมน้ำ โดยตะแคงหันหน้าไปทางสายน้ำ วันนั้นผมสังเกตเห็นตุรละลอกน้ำที่พลิวไหวด้วยสายลมอ่อน ก็เกิดความรู้สึกบางอย่างขึ้น ความรู้สึกนี้บางส่วนอธิบายยาก แต่ที่พออธิบายได้คือ ผมมองเห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างระลอกน้ำที่พลิวไหวกับอารมณ์ที่สงบภายในใจตน จับพลันผมก็เกิดความคิดว่า น่าจะออกแบบกระเบื้องปูผนังที่มีลายเป็นริ้วระลอกน้ำ เมื่อกลับเข้าที่ทำงานวันหนึ่ง ผมก็ลองออกแบบสี่และลายกระเบื้อง ออกแบบสี่ห้าแบบ แล้วเลือกแบบที่พอใจที่สุด เสนอเจ้านายไป นี่คือการบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสุนทรียศาสตร์โดยแท้

โปรดสังเกตว่า กระเบื้องลายใหม่นี้เกิดจากความรู้สึกของผมบางอย่าง แน่แน่นอนว่าความรู้สึกของคนไม่ได้เกิดลอยๆ แต่เกิดจากการสัมผัสโลก หัวใจของ “ความรู้สึก” ไม่ได้อยู่ที่ว่าเราได้สัมผัส “อะไร” แต่อยู่ที่ว่าเราสัมผัส “อย่างไร” สภาพความรู้สึกในใจที่ผมรับรู้ตอนที่นอนมองสายน้ำนั้นเป็นสิ่งที่ผมอยากให้เพื่อนมนุษย์ด้วยกันได้สัมผัส สายน้ำนั้นไม่ใช่งานศิลป์ เนื่องจากเป็นประติษฐกรรมของธรรมชาติ แต่กระเบื้องที่ผมคิดลายและสีขึ้นนั้นเป็น ในแง่นี้เราก็จะเห็นได้ว่า งานศิลป์นั้นเป็นงานประติษฐของมนุษย์ พุดง่าย ๆ คือ เมื่อรับรู้โลกแล้วรู้สึกอะไรบางอย่าง เราอยากให้เพื่อนมนุษย์คนอื่นรู้สึกด้วย เราก็สร้างอะไรบางอย่างขึ้น โดยเชื่อว่า เมื่อ

ได้เห็นหรือได้สัมผัสสิ่งที่เราสร้างขึ้นนี้ เพื่อนมนุษย์จะได้สัมผัสความรู้สึกอย่างเดียวกันกับเรานั้น โลกธรรมชาติไม่ใช่งานศิลป์ สายน้ำ ทะเล ท้องฟ้า ภูเขา หมู่เมฆ สลัม กองขยะ ผู้คน ถนน แสงไฟ สิ่งเหล่านี้คือโลก คือข้อมูล วันใดก็ตามที่เราารู้สึกอะไรบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่ไม่งามก็ได้เช่นสลัมและกองขยะ แล้วเราก็เอาความรู้สึกนั้นไปใส่ลงในงาน อาจจะเป็นภาพเขียน เพลง นิยาย เป็นต้น เรากำลังทำงานศิลปะ

ภาพ “ทุ่งหญ้า 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-2-

จากข้างต้นนั้น ผมเสนอว่า งานศิลป์เป็นสิ่งที่เราต้องแยกออกมาจากงานของธรรมชาติ ว่าไปแล้ว ผมเห็นความงามในธรรมชาติ

มากมาย แต่ก็ไม่ได้คิดว่าความงามของธรรมชาติมีคุณภาพเลิศกว่าความงามในงานศิลป์ ความงามสองแบบนี้เป็นคนละอย่าง แต่เกี่ยวข้องกันในแง่ที่ว่า ความงามของโลกเป็นเหตุปัจจัยของการสร้างความงามในงานศิลป์ ศิลปินจำเป็นต้องอยู่ในโลก อาศัยโลก อ่านโลก รู้สึกโลก ไม่อย่างนั้นจะสร้างงานศิลปะไม่ได้เลย

การแยกโลกธรรมชาติออกจากงานศิลปะนั้นจะเป็นประโยชน์มากขึ้นในบางสถานการณ์ เช่น เวลาที่เราถกกันด้วยเรื่องประเภทว่า งานศิลปะในเชิงสมจริง ('Realistic') ควรมีเพดานคือจุดที่จะพึงหยุดที่ใด รูปเขียนบางรูปนั้นคนเขียนพยายามทำให้ดูแล้วไม่ต่างจากรูปถ่าย เราก็อาจอภิปรายกันได้ว่า การทำเช่นนั้นก็คือการทำให้งานศิลปะเข้าใกล้หรือเป็นอย่างเดียวกับโลกธรรมชาติ การอภิปรายเช่นนี้อาจเป็นอนุสติเตือนพวกเราที่ทำงานทางศิลปะสกุลสมจริงว่า “แม้สกุลศิลปะนี้จะเน้นความสมจริง แต่ก็ต้องมีเส้นแบ่งระหว่างความสมจริงตามธรรมชาติกับความสมจริงในงานศิลปะ” การเขียนข่าวนั้นต่างจากการเขียนเรื่องสั้นหรือนิยายตรงที่ข่าวพยายามรายงานโลกตามที่เป็นจริง แต่งานวรรณศิลป์จะต้องไม่เป็นเช่นนั้น งานวรรณศิลป์เชิงสมจริงจะต้องเป็นคนละอย่างกับการรายงานข่าว จริงครับว่า บางครั้งการรายงานข่าวที่เศร้าสลดบางอย่างก็อาจก่อความสะเทือนใจได้ แต่ก็เป็นการสะเทือนใจอันเนื่องมาจากการรับรู้ข้อมูลของโลก เหมือนที่เราเห็นคนจำนวนมากตายเพราะแรงระเบิดที่ผู้ก่อการร้ายวางไว้ งานวรรณศิลป์อาจสมมติเรื่องราวเพื่อเล่ารายละเอียดว่าคนตายเป็นใคร มาจากไหน กำลังจะทำอะไร หากเขียนดีพอ คนอ่านก็จะเกิดความสะเทือนใจ น่าจะมากกว่าความสะเทือนใจจากการอ่านข่าว เนื่องจากข่าวได้ตัดเราออกจากการร่วมรู้รายละเอียดชีวิตของพวกเขา ในขณะที่เรื่องสั้น

หรือนิยายจะบอกให้เรารู้เรื่องพวกนี้หมด

ย้อนกลับมาที่ประเด็นที่ท่านอาจารย์เฉลิมชัยท่านบอกว่า “งานศิลปะต้องมาจากความคิด ไม่ได้เกิดส่งเดช” อีกครั้ง รายการวันนั้น พิธีกรได้เรียนถามท่านว่า “ภาพที่หญิงสาวคนนี้วาดถือว่าเป็นงานศิลปะไหมครับ” ท่านก็ตอบทันทีว่า “ไม่เป็น” แล้วท่านก็บรรยายตามสไตล์ท่าน มือไม้กวัดแกว่งพร้อมลุกยืนด้วยความมั่นใจในอารมณ์ (อยู่คนเดียวของท่าน) โดยกล่าวไปถึงว่าที่เมืองนอกนั้น ศิลปินที่เขาเอาร่างเขียนรูปแบบนี้เขาต้องวางแผนคือคิดไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะใช้สีอย่างไร ใช้ตัวเลื่อยไปบนสีเพื่อสร้างงานอย่างไร ผมฟังคำอธิบายของท่านแล้วก็พอจะเข้าใจว่า ที่สุดแล้ว มาตรฐานในการตัดสินว่างานของเด็กสาวคนนั้นไม่ใช่งานศิลปะอยู่ที่คุณภาพ ไม่ได้อยู่ที่ประเภทของงาน ที่เมืองนอกนั้นมีคนทำงานแนวนี้และจัดว่าเป็นงานศิลปะมานานักแล้ว ที่ของเด็กคนนี้ไม่เป็นก็เพราะเธอไม่มีความคิด ว่าอย่างนั้นเถิด

เนื่องจากว่าเรื่องนี้ ภายหลังมีการเปิดเผยว่าหญิงสาวคนนั้นไม่ได้เรียนและทำงานมาทางด้านศิลปะเลย เธอเป็นนางแบบ ถูกทีมงานว่าจ้างมาเพื่อให้แสดงการวาดรูปด้วยหน้าอกเท่านั้นเอง คำวินิจฉัยของท่านอาจารย์เฉลิมชัยก็เลยถูก แต่ถูกอย่างบังเอิญ อันที่จริง การจะวินิจฉัยว่าใครมีหรือไม่มีความคิดนั้นยาก หรืออาจเป็นไปได้เลย ดังนั้นเราจึงตัดสินงานศิลปะจากตัวงาน สมมตินะครับว่า รายการวันนั้นเขาไปจ้างศิลปินเอกจากต่างประเทศมาคนหนึ่ง ให้ทำอย่างเดียวกันนี้แหละ เนื่องจากท่านอาจารย์เฉลิมชัยไม่รู้จักศิลปินคนนี้ ท่านก็คงฟันธงว่าไม่ใช่งานศิลปะเช่นกัน แล้วท่านก็จะหน้าแตกเมื่อทางรายการเปิดเผยว่าเธอก็เป็นศิลปินที่ยิ่งใหญ่ในประเทศของเธอไม่ด้อยไปกว่าท่านอาจารย์เฉลิมชัยเลย ดังนั้น

ข้อเสนอของผมในการที่จะตัดสินว่างานใดจัดว่าเป็นศิลปะหรือไม่เราอย่าใช้เกณฑ์เรื่องคนทำมีหรือไม่มีความคิดเลยครับ เพราะวัดไม่ได้ดูที่ตัวงานดีกว่า ปลอดภัยที่สุด ผมเคยอ่านเรื่องสั้นวิทยาศาสตร์เรื่องหนึ่งนานแล้ว เรื่องเล่าว่าเชคสเปียร์เกิดหลงมิติเวลาเข้ามายังสมัยของเรา เขาอยากรู้ว่าในมหาวิทยาลัยสอนเรื่องที่เขาประพันธ์กันอย่างไร เลยไปลงทะเบียนเรียน เชคสเปียร์ประหลาดใจมากที่พบว่าคนสอนตีความงานของเขาเป็นคั่งเป็นแคว มากกว่าที่เขาคิดสุดท้ายเมื่อมีการวัดผล เชคสเปียร์สอบตกวิชา “วรรณกรรมเชคสเปียร์”

เรื่องข้างต้นแม้เป็นเรื่องแต่ง และแต่งเพื่อเสียดสีพวกนักวิจารณ์ศิลปะ แต่ก็ไม่เกินไปกว่าจินตนาการของเราที่จะเข้าใจและรับว่าเรื่องเช่นนี้มีได้ และน่าจะมีอยู่ดกเต็มไปหมด โดยเฉพาะในภาควิชาทางด้านศิลปะวรรณคดีในมหาวิทยาลัย ผมเห็นเวลาเขาประกาศรางวัลอย่างเช่น “ซีไรต์” ท่านคณะกรรมการมักวานให้ใครก็ได้ในหมู่ของท่านเขียนคำสรรเสริญเยินยอหนึ่งสี่เล่มนั้น หากผมได้รางวัล แล้วได้อ่านข้อเขียนที่ว่านี้ ผมคง “ขนลุก” ไปหลายวัน ที่จริง ไม่จำเป็นเลยครับ ไม่ต้องเขียนอะไรก็ได้ หรือเขียนก็เขียนเรียบๆ อย่างทางสายกลางของพระพุทธเจ้า แต่ผมก็เข้าใจกรรมการท่าน ท่านให้เขาได้รางวัลแล้ว ตัวท่านก็เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย การเขียนคำพวกนี้ผมถือว่าเป็นการเขียนเพื่อปกป้องท่าน กรรมการท่านนั้นแหละ ใจจริงไม่น่าจะชื่นชมงานที่ตนให้รางวัลมากมายปานนั้น ผิดวิสัยมนุษย์

อีกอย่างหนึ่ง การที่เราจะบอกว่างานใดเป็นศิลปะหรือไม่ต้องมีที่มา ไม่ใช่อยู่ๆก็วินิจฉัยกันตะไป ที่มาก็คือความจำเป็นที่จะต้องวินิจฉัย อย่าลืมนะครับว่า คำถามว่า “ศิลปะคืออะไร” นี้ในแง่หนึ่ง

ดูจะเป็นการถามหาานิยาม ซึ่งหากคนที่มีหน้าที่ต้องวินิจฉัยเข้าใจอย่างนั้นก็นับว่าเป็นคราวเคราะห์ของสังคมหรือสมาคมนั้นๆที่เลือกท่านผู้นั้นหรือคณะนั้นมาทำงานที่ว่านี้ การหาคำนิยามนั้นสำหรับผมไม่มีความหมายเลย ผมฟังท่านอาจารย์เฉลิมชัยพูดวันนั้น แม้จะเห็นว่าท่านพยายามจะหาหลักอะไรสักอย่างมาตอบพิธีกร แต่เนื่องจากหลักท่านไม่แน่น ที่สุดก็ใช้ความเห็นส่วนตัว หรือธรรมเนียมส่วนตัว ในทางศิลปะของท่านเข้าตัดสิน กลายเป็นว่า ตามนิยามของเฉลิมชัย สิ่งที่เกิดสาวคนนี้ทำไม่ป็นงานศิลป์

ที่จริงวันนั้นหากท่านอาจารย์เฉลิมชัยจะพาพิธีกรพูดเรื่องอื่น เช่นทำไมเราต้องเอาอวัยวะอื่นมาดรูป ในเมื่อมีมือที่ธรรมชาติออกแบบมาให้ทำงานในแนวนี้ดีกว่าอย่างอื่นอยู่แล้ว เมื่อวาดเสร็จ การประเมินรูปที่วาดด้วยอวัยวะอื่นที่ไม่ใช่มือจะต่างจากที่วาดด้วยมือไหม เพราะอะไร เป็นต้น คนดูก็จะได้ประโยชน์มากในแง่ความเข้าใจงานศิลป์ การบอกว่านี่เป็นหรือไม่เป็นงานศิลป์มักจะจบเท่านั้น คนฟังก็ไม่ได้ความรู้อะไร นอกจากรู้ว่า ศิลปินใหญ่ท่านนี้ บอกว่างานนี้ไม่ป็นศิลป์ เท่านั้นเอง นี่คืตัวอย่างของสถานการณ์ที่ผมเห็นว่าการตัดสินว่าอะไรป็นงานศิลป์หรือไม่ ไม่จำเป็น แต่ถ้ารัฐจะซื้อรูปเขียนของศิลปินจำนวนหนึ่งเข้าประดับทำเนียบรัฐบาล อันนี้การวินิจฉัยว่าอะไรป็นหรือไม่ป็นงานศิลป์ก็สำคัญ แต่ทั้งนี้เราก็ต้องทำมากกว่าการให้นิยามจากความรู้ลึก

ศิลปินที่คลุกคลีกับงานศิลปะมามากๆผมเชื่อว่าจะป็นผู้ที่สามารถ “ดูออก” ว่างานไหนป็นงานศิลปะ และศิลปะระดับใด แต่เนื่องจากท่านป็นผู้ปฏิบัติงาน เหมือนนักมวย ท่านอาจอธิบายความป็นศิลปะของงานที่ท่านเลือกไม่ได้ ผมยอมรับเรื่องนี้ และคิดว่า หากผมอยู่ในคณะกรรมการเลือกซื้อภาพเข้าทำเนียบ แล้วมี

กรรมการบางท่านเป็นศิลปินคนสำคัญของบ้านเรา ข้อเสนอของท่านเราต้องรับฟัง อาจไม่ต้องถามท่านเพื่อให้ท่านอธิบาย คนที่ทำงานทางใดทางหนึ่งนั้นจะเป็นอย่างไร คือมีการส่งสมประสงค์ที่คนรุ่นหลังสามารถใช้ประโยชน์ได้ แต่พวกเราที่เป็นนักสุนทรียศาสตร์อาจจำเป็นต้องอธิบาย ว่าทำไมจึงเลือกงานชิ้นนี้แทนที่จะเลือกชิ้นนั้น ผมเชื่อว่าที่สุดแล้ว ศิลปะเป็นเรื่องที่อธิบายได้ แต่เราควรอธิบายความเป็นงานศิลปะในสถานการณ์ที่จำเป็นเท่านั้น อย่างตัวอย่างการจะซื้อรูปเขียนข้างต้น มีเรื่องหนึ่งที่ผมเห็นเขาทำกันทั่วโลกคือให้รางวัลงานศิลปะ ที่เรารู้จักกันดีก็เช่น รางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม ในบ้านเราก็มีรางวัลซีไรต์ที่ผมเพิ่งกล่าวถึงข้างต้น นอกนั้นก็มียานพกรางวัลจิตรกรรมที่หน่วยงานต่างๆทั้งของรัฐและเอกชนให้

การให้รางวัลทางศิลปะนั้นเป็นเรื่องที่เราควรระมัดระวังอย่างยิ่ง เพราะหากทำไม่ดี ไม่รอบคอบ ไม่มีความคิด ก็อาจกลายเป็นการทำลายวงการศิลปะ การให้โนเบลนั้นเท่าที่ผมรับรู้ผมรับได้ เพราะเป็นการมองหาผู้สมควร มีการติดตามงานของศิลปินอย่างต่อเนื่อง แต่รางวัลในบ้านเราเช่นซีไรต์ผมเห็นว่าแย่เพราะบรรยากาศกลายเป็นเรื่องประกวดหนังสือ ไม่ต่างจากการประกวดนางงาม ประกวดสัตว์เลี้ยง ผมอยากเรียนว่า ความคิดที่จะเอางานศิลปะมาประกวดกันก็ผิดแต่แรกแล้ว ศิลปะมีไว้ดูไว้ชม เหมือนดอกไม้ในสวน เราจะเอาดอกมะลิไปประชันกับกุหลาบได้อย่างไรครับ ผมนึกไม่ออก โนเบลนั้นเท่าที่ผมเข้าใจเขาไม่ได้ให้ดอกไม้ แต่ให้คนทำสวน คือปลูกดอกไม้มายาวนานให้ชาวบ้านได้ดูได้ชม ก็สมควรให้กำลังใจและให้เกียรติ บ้านเรานั้นไม่มีระบบการติดตามศิลปิน มีแต่อาจารย์สอนทางด้านศิลปะและวรรณคดีที่น้อยนักจะมีน้ำใจติดตามงาน

ศิลปะเพราะความรัก เมื่อต้องมาเป็นกรรมการซีไรต์ ท่านก็อ่านหนังสือที่เขาส่งมาประกวดแบบรวดเร็ว แล้วก็ประชุมกัน เสียงข้างมากกว่าอย่างใดก็เอาอย่างนั้น ตอนถกกันก็อาจวิจารณ์เล่มนั้นเล่มนี้ว่าแย่นั่นตรงนี้ แต่พอตกลงปลงใจว่าจะให้รางวัลกันละ ก็กลับตาลปัตร กลายเป็นของรักของหวง ต้องเขียนชมเสียหวานหยดย้อย จนน่าขนพองสยองเกล้า

งานประกวดใดๆก็ตามเป็นของฉาบฉวยทั้งนั้นแหละครับ แต่การติดตามงานแล้วให้รางวัลคนทำงานเป็นอีกเรื่องหนึ่ง รางวัลแนวนี้ผมเห็นมีมากขึ้น ครอบงำดูดีแล้วคนในวงการศิลปะสมควรรังเกียจนึกอย่างนี้ก็ได้ครับ วันหนึ่งบริษัททำของขายฟื้นฟูประเภทของขบเคี้ยวก็ตั้งรางวัลทางวรรณกรรมขึ้น เรียกชื่อให้โก้หน่อยว่า “ขบเคี้ยวบุคอะหวอด” (อันนี้เป็นที่มาของชื่อรางวัลนะครับ เวลาใช้จริงจะต้องใช้คำฝรั่งว่า “KK Book Award” ใช้ชื่อไทยไม่ได้ เซย) เสร็จแล้วก็เชิญท่านนักเขียนและอาจารย์สอนวรรณคดีสี่ห้าคนไปเป็นกรรมการ โฆษณาเชิญชวนให้สำนักพิมพ์ส่งหนังสือไปประกวด พวกสำนักพิมพ์นั้นเขาไม่เสียวอยู่แล้วกับการส่งหนังสือสัก ๑๐-๒๐ เล่มไปให้ เกิดได้รางวัลขึ้นมาก็กลายเป็นช่องทางให้หนังสือขายดี โดยพิมพ์สติ๊กเกอร์ว่า “หนังสือรางวัล KK Book Award” ไปแปะไว้ เเท่านี้ก็น่าจะทำยอดขายเพิ่มมากกว่าเดิม ถ้ามันขายไม่ออกก็เรียกหนังสือกลับ ฉีกปกทำใหม่ คราวนี้พิมพ์ตัวโตๆลงไปที่ปกเกี่ยวกับรางวัลนั้น เนื้อในยกแรกก็เปลี่ยนว่า “พิมพ์ครั้งที่ ๑๐” ให้รู้แล้วรู้รอดไป

ผมไม่มีอะไรจะพูดกับสำนักพิมพ์ เพราะพวกเขาไม่ใช่ศิลปิน แต่เป็นพ่อค้า ที่อยากพูดก็เฉพาะกับบรรดาเพื่อนพ้องนักเขียนด้วยกัน เราน่าจะทำอะไรสักอย่างเพื่อกุศลดีศรีของนักเขียน กวี

ศิลปิน ให้กลับมาอย่างสมควรที่จะเป็น เราไม่ได้วิเศษวิโสมาจาก ไหนดอกครับ เป็นคนธรรมดาๆนี่แหละ แต่รางวัลแบบ “ฉันมีเงิน ฉันก็ประกาศตั้งรางวัล พวกแกอยากได้รางวัลซึ่งก็คือเงินนั่นแหละ ก็จงส่งงานมาประกวด” ไม่มีอะไรเลยที่เราจะภาคภูมิใจได้ ว่าไปแล้ว เอกชนที่ให้รางวัลพวกนี้เขาได้มากกว่าเราหลายเท่าตัว รางวัลแบบนี้เป็นหนึ่งในแผนการตลาดของเขา เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์บริษัทเขาทั้งนั้นแหละ ไปไล่ดูซิครับว่าเจ้าของบริษัทพวกนี้ รู้จักงานศิลปะแค่ไหนกัน

ภาพ “ทุ่งหญ้า 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

- 3 -

เนื่องจากข้อเขียนนี้ผมต้องการเขียนเพียงสั้นๆ จึงไม่ขอขยาย ประเด็นไปมาก เรื่องอื่นๆจะมีตามมาอีกในเล่มต่อไปครับ เล่มนี้

ขอเพียงมาทำความเข้าใจว่าเมื่อกล่าวถึงงานศิลปะ เราน่าจะเข้าใจคำนี้กว้างๆในเบื้องต้นอย่างไร ท่านอาจารย์เฉลิมชัยนั้น วันนั้นแม้ว่าการแสดงออกของท่านจะดูเฟอะพะตามปกติวิสัย แต่ก็มีแง่คิดดีๆปล่อยออกมาเหมือนกัน ผมเคยดูท่านพูดงานอื่น ท่านพูดว่า “ศิลปะนั้นเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงวิญญาณของคนให้เป็นคน” นี่เป็นตัวอย่างของทัศนคติๆของท่าน ผมเชื่อเหมือนท่านอาจารย์เฉลิมชัยครับว่างานศิลปะนั้นมีค่าของมันเองก็จริงนี่แหละ คือเป็นสิ่งช่วยชโลมใจคนให้เย็น นิ่ง แร่งในเรื่องที่ควรแรง ไม่ดูตายในเรื่องคอขาดบาดตายของบ้านเมือง และที่สำคัญคือเป็นคนใช้ชีวิตมีสาระ เศรษฐีบางคนที่ซื้อรูปเขียนของศิลปินมีชื่อ (ที่เมืองนอก) ราคาเป็นร้อยหรือพันล้านก็ไม่แน่ว่าจะเป็นคนที่ศิลปะเข้าไปชโลมใจของเขาได้ ผมไม่ค่อยเชื่อว่าคนพวกนี้รู้จักศิลปะ ผมดูง่ายๆของผมอย่างนี้ครับ ศิลปะนั้นควรเป็นเรื่องการแลกเปลี่ยนกันทางความงามของผู้คนในสังคม อย่างเพลงพื้นบ้านเราที่มีทุกภาค เพลงเหล่านี้ก่อตัวมาจากชีวิต เป็นส่วนสำคัญของชีวิต ช่วย让生活รื่นเริงกับงาน รูปเขียนที่ฝาผนังพระอุโบสถก็เป็นของกลางสำหรับทุกคน แต่เศรษฐีพวกนี้ซื้อรูปราคาแพงแล้วเอาไปเก็บไว้ในห้องนิรภัยเพื่อดูเพียงคนเดียว จะดูหรือไม่ก็ยังไม่รู้เลย นี่ก็ผิดตั้งแต่แรกแล้ว เพราะทำให้งานศิลปะตัดขาดจากชีวิตและสังคม

ที่งานศิลปะทำหน้าที่เช่นนั้นได้ก็เพราะงานศิลปะมี “ธาตุ” หรือ “ธรรมชาติ” ข้างในบางอย่าง ดูอย่างน้ำกับไฟก็ได้ครับ เมื่อกลับมาจากกลางหุบเขาที่สนามหน้าบ้าน น้ำเย็นๆแก้วหนึ่งที่เราดื่มลงไปนั้น ช่วยให้อะไรดีขึ้นมาก น้ำช่วยดับกระหายได้ก็เพราะมีความฉ่ำเย็นเป็นธรรมชาติ เช่นเดียวกัน ในช่วงฤดูหนาว บนดอยสูงชาวบ้านไม่มีผ้าห่มพอ ก็อาศัยนอนข้างกองไฟ ไฟช่วยให้เราอุ่นก็เพราะไฟมี

ความร้อนเป็นธรรมชาติ งานศิลปะก็ทำนองเดียวกัน ย่อมต้องมีอะไรบางอย่างข้างในจึงจะทำให้ชีวิตของคนเราสงบ เย็น มีความคิดอ่านที่สุขุม แร่งและฉับไวในคราวที่ต้องการเช่นนั้น

ผมตีความว่า งานศิลปะนั้นเป็นเสมือนน้ำและไฟในเวลาเดียวกัน ผมใช้น้ำแทนคุณสมบัติด้านหนึ่งของศิลปะ อันได้แก่คุณสมบัติที่จะช่วยหล่อเลี้ยงชีวิต ความคิด และความสัมพันธ์ที่เรามีต่อเพื่อนร่วมโลกให้ชื่นเย็น น้ำนั้นตามพุทธปรัชญาและปรัชญาเต๋ามีคุณสมบัติสำคัญสองอย่างคือ “ยึดกุม” กับ “ทำให้เย็น” ยึดกุมหมายถึงทำให้สิ่งที่น้ำหล่อเลี้ยงอยู่ไม่แตกหัก บางครั้งชีวิตเราก็มีอะไรวิ่งมากระทบหนักบ้างเบาบ้าง หากหนักมากชีวิตก็อาจแตกหัก คนที่ฆ่าตัวตายบางคนนั้นผมเชื่อว่าชีวิตเขาถูกบางสิ่งวิ่งมาชนแรงเกินไปจนตัวชีวิตไม่อาจทนทานได้ ก็ต้องแตกหักไป ศิลปินหลายคนไม่ว่าจะเป็นตะวันตก (เช่นเฮมิงเวย์) หรือตะวันออก (คาวาบาตะ) ฆ่าตัวตาย ผมเข้าใจ แต่ก็ประหลาดใจว่าศิลปะในความหมายของธาตุน้ำสำหรับหล่อเลี้ยงและยึดกุมชีวิตของท่านเหล่านี้อาจจะไม่มีอยู่ก็เป็นได้

ไฟนั้นตรงข้ามกับน้ำ คือทำให้ชีวิตมีพลังในทางฮึกเหิม ผมเข้าใจว่าศิลปะในความหมายของไฟนั้น่าจะเป็นสิ่งที่ศิลปินทั้งหลายรู้ดีที่สุด ท่านอาจารย์เฉลิมชัยนั้นท่าทางร้อน ไม่นิ่ง หลายคนบอกศิลปินเขาจะไม่นิ่งหรือก อย่างแวนโกะนั้นก็เหมือนหูตัวเองทึ่งก่อนจะเป็นบ้าตาย อันนี้ผมก็เข้าใจอีกแหละครับ สรุปคือ งานศิลปะในแง่ที่เป็นเชื้อไฟของชีวิตนั้นไม่น่าจะเป็นปัญหา เราเข้าใจกันอย่างนี้มานานแล้ว แต่ในแง่ของน้ำ ผมไม่แน่ใจ

งานศิลปะนั้นเรามองได้สองขั้นตอน ขั้นแรกตอนที่อยู่ในตัวของศิลปิน ตอนที่สองก็คือตอนที่คลอดออกมาเป็นสมบัติของประชา-

ชนแล้ว ผมสงสัยว่าเป็นไปได้ไหมที่สองตอนนี้อาจต่างกันก็ได้ เอาท่านอาจารย์เฉลิมชัยของเรานี้แหละเป็นตัวอย่าง หลายคนดูรูปเขียนของท่านที่เป็นรูปในแนวพุทธศิลป์บอกรูปเขียน แต่เจอตัวท่านอาจารย์แล้วร้อน ผมตีความว่า หากคนร้อนสร้างงานเขียนได้ก็แปลว่าความเย็นที่สร้างออกมาเป็นของหลอก ในทางศิลปะ บางที่เราก็ไม่ถือกันเรื่องนี้ เพราะตีความว่างานศิลป์ไม่จำเป็นต้องจริง เป็นการแสดงก็ได้ ตอลสตอยเองก็เขียนเอาไว้อย่างนั้นในหนังสือเรื่อง “ศิลปะคืออะไร” ของท่าน (ที่ผมเคยกล่าวถึงในวารสารของเราเล่มก่อนๆ) นักแสดงนั้นบางทีก็ต้องร้องไห้ บางทีก็ต้องโกรธ ทั้งที่ข้างในไม่ได้ร้องไห้หรือโกรธ ผมเข้าใจคติทางศิลปะที่ว่านี้ทราบเท่าที่ใช้กับบางแขนงเช่นการแสดง แต่ถ้าเป็นสาขาอื่นเช่นจิตรกรรมและวรรณกรรม ผมเกรงว่า การรับว่าเราหลอกกันได้จะเป็นเรื่องใหญ่ เพราะคิดอย่างนี้แหละครับ ผมเลยดูรูปเขียนของท่านอาจารย์เฉลิมชัยไม่สนิทใจ ไม่เห็นความงามและเย็นอย่างที่ท่านต้องการ เพราะผมสงสัยว่าคนเขียนเย็นและสงบจริงหรือ ถ้าท่านย้ายสาขาจากจิตรกรรมไปอยู่การแสดงก็เป็นอีกเรื่อง

เช่นเดียวกัน คนเขียนนิยายหรือเรื่องสั้นประเภทเพื่อชีวิตคนยากคนจน แต่ชีวิตจริงตรงกันข้ามกับที่เขียน เราก็ยากที่จะรับงานของท่านได้ จะอย่างไรก็ตาม ที่ผมกล่าวมานี้ก็ออกจะเป็นการถือเคร่งเกินไปก็ได้ ถ้าถือทางสายกลาง วงการสุนทรียศาสตร์ก็ไม่เห็นว่าเป็นปัญหาที่งานศิลปะดีๆจะออกมาจากมือของคนที่เขาเข้าจริงก็อย่างนั้นแหละ อันนี้เราไม่ว่ากัน เพราะถือว่างานศิลปะเมื่อคลอดออกมาเป็นสมบัติของสาธารณะแล้ว คุณค่าก็อยู่ที่ว่าผู้คนได้ใช้ประโยชน์จากงานนั้นเพียงใด ผมนั้นเป็นประเภทสนใจชีวิตศิลปินเท่าๆกับงานของเขา เมื่ออ่านพบคำให้สัมภาษณ์ของอาจารย์เฉลิม-

ชัยทำนองว่า “กูเป็นคนเขียนรูปที่รวย” ก็ทำให้นึกไปถึงคนอย่าง แวนโกะที่ตลอดชีวิตเขียนรูปขายได้เพียงรูปเดียว และคนซื้อก็ซื้อ เพราะสงสาร ตรงนี้แหละครับที่ทำให้ผมรู้สึกกับสองท่านนี้ต่างกัน มาก ศิลปินบางคนในโลกนั้นรู้การตลาด ทำให้ตนเป็นสินค้า จึงขาย งานศิลป์ได้ราคาแพงๆ ถ้าถืออย่างผมว่าตอนอยู่ในชีวิตศิลปินงาน ศิลป์ก็ต้องเป็นเหมือนกับที่คลอดออกมา งานที่ผลิตโดยศิลปิน นักการตลาดพวกนี้ก็เป็นงานศิลป์ปลอม คนดูรูปเขียนของศิลปิน ปลอมอาจรู้สึกเย็นได้ トラบเท่าที่ยังไม่รู้จักตัวตนจริงๆของคน ที่เขียน วันที่รู้ รูปนั้นก็จะได้ความหมาย

ธาตุน้ำที่อยู่ในงานศิลป์นั้นในแง่หนึ่งก็คล้ายธาตุน้ำที่อยู่ใน ศาสนา เพราะคิดอย่างนี้ ผมจึงเห็นว่าคนที่อยู่ใกล้ชีวิตศาสนา จะ เป็นศาสนาใดก็ได้ จะมีแนวโน้มใช้ประโยชน์จากธาตุน้ำในศาสนาได้ มาก ท่านอังคาร กัลยาณพงศ์ และน้ำเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์น่าจะ เป็นตัวอย่างได้ หากท่านใดไม่รับว่าสองท่านนี้เป็นศิลปินเย็นตามที่ ผมกล่าว กวีต่างประเทศเช่นรพินทรนาถ ฐากูรและคาลิล ยิบรานก็น่าจะเข้าข่ายได้ สองท่านนี้ชีวิตแนบแน่นกับศาสนา งานจึงออกมา เย็นชื่อนอย่างนั้น

ไฟในงานศิลป์นั้นจะมีบทบาทในสถานการณ์อีกแบบหนึ่ง สำหรับผม ไฟเหมาะแก่การกระตุ้นให้ศิลปินไม่ตัดตัวเองออกมา จากสังคม ผมมีเพื่อนอาจารย์ชาวเยอรมันบางท่านที่แม้จะเกิดใน ดินแดนที่ดนตรีคลาสสิกรุ่งเรืองที่สุดแห่งหนึ่งในโลก แต่ศิลปินใน ใจของท่านกลับเป็นคนอย่าง บอบ ดีแลน เพื่อนเล่าว่า เพลงของ บอบ ดีแลนมีไฟมากกว่าเพลงคลาสสิกอย่างของบีโธเฟน แรกฟัง ผมก็แปลกใจ เพราะใครฟังบีโธเฟนก็จะรู้สึกร้อน แต่เมื่อฟังเพื่อน อธิบาย ไฟนั้นเพื่อนหมายถึงไฟในเพลงอย่างข้างล่างนี้

A Hard Rain's A-Gonna Fall

Oh, where have you been, my blue-eyed son ?
And where have you been my darling young one ?
I've stumbled on the side of twelve misty mountains
I've walked and I've crawled on six crooked highways
I've stepped in the middle of seven sad forests
I've been out in front of a dozen dead oceans
I've been ten thousand miles in the mouth of a graveyard
And it's a hard, it's a hard, it's a hard, and it's a hard
It's a hard rain's a-gonna fall.

Oh, what did you see, my blue eyed son ?
And what did you see, my darling young one ?
I saw a newborn baby with wild wolves all around it
I saw a highway of diamonds with nobody on it
I saw a black branch with blood that kept drippin'
I saw a room full of men with their hammers a-bleedin'
I saw a white ladder all covered with water
I saw ten thousand takers whose tongues were all broken
I saw guns and sharp swords in the hands of young children
And it's a hard, it's a hard, it's a hard, and it's a hard
It's a hard rain's a-gonna fall.

And what did you hear, my blue-eyed son ?
And what did you hear, my darling young one ?
I heard the sound of a thunder, it roared out a warnin'
I heard the roar of a wave that could drown the whole world
I heard one hundred drummers whose hands were a-blazin'
I heard ten thousand whisperin' and nobody listenin'
I heard one person starve, I heard many people laughin'
Heard the song of a poet who died in the gutter
Heard the sound of a clown who cried in the alley
And it's a hard, it's a hard, it's a hard, it's a hard
And it's a hard rain's a-gonna fall.

Oh, who did you meet my blue-eyed son ?
 Who did you meet, my darling young one ?
 I met a young child beside a dead pony
 I met a white man who walked a black dog
 I met a young woman whose body was burning
 I met a young girl, she gave me a rainbow
 I met one man who was wounded in love
 I met another man who was wounded and hatred
 And it's a hard, it's a hard, it's a hard, it's a hard
 And it's a hard rain's a-gonna fall.

And what'll you do now, my blue-eyed son ?
 And what'll you do now my darling young one ?
 I'm a-goin' back out 'fore the rain starts a-fallin'
 I'll walk to the depths of the deepest black forest
 Where the people are a many and their hands are all empty
 Where the pellets of poison are flooding their waters
 Where the home in the valley meets the damp dirty prison
 Where the executioner's face is always well hidden
 Where hunger is ugly, where souls are forgotten
 Where black is the color, where none is the number
 And I'll tell and think it and speak it and breathe it
 And reflect it from the mountain so all souls can see it
 Then I'll stand on the ocean until I start sinkin'
 But I'll know my songs well before I start singin'
 And it's a hard, it's a hard, it's a hard, and it's a hard
 It's a hard rain's a-gonna fall.

นี่คือต้นแบบของเพลง “ตายสิบเกิดแสน” ของ “คาราวาน”
 เมื่อมาถึงตรงนี้ผมถึงได้เข้าใจเพื่อนว่าหมายความว่าอย่างไรที่บอกว่า
 รู้สึกถึงไฟในเพลงของบอบ ดีแลนมากกว่าในเพลงของคิลปิน
 เยอร์มันด้วยกัน เพลงคลาสสิกอย่างของบีโทเฟนหรือโมสาร์ทนั้น
 แม้จะงดงามอลังการอย่างไร ก็เป็นประโยชน์แก่ปัจเจกบุคคล

เท่านั้น หากพูดตามทฤษฎีผมก็คือเป็นน้ำเย็นชโลมใจคนฟังเป็น
คนๆไป แต่เพลงของบอบ ดีแลนเป็นเสมือนไฟที่ส่องแสงให้เรา
เห็นว่าในซอกมุมที่มีมืดมิดของโลกบางแห่งนั้น เพื่อนมนุษย์ของเรา
จำนวนไม่น้อยกำลังประสบชะตากรรมที่น่าเศร้าสะเทือนใจ ไฟที่
ส่องให้เห็นนั้นเนื่องจากเป็นไฟในงานศิลป์ จึงมีพลังก่อให้เกิดไฟใน
ดวงใจของเราที่จะทำอะไรสักอย่างเพื่อลดความรู้สึกอัดอัดขัดข้อง
อันเนื่องมาจากการรับรู้ความจริงของโลกที่งานศิลป์เหล่านี้ชี้บอก

ศาสดาของศาสนาบางท่านอย่างเช่นขงจื้อเห็นความสำคัญของ
ศิลปะเช่นดนตรีมาก ผมนั้นแม้ไม่ชอบขงจื้อในบางเรื่อง แต่ในเรื่อง
ศิลปะ ผมเห็นด้วยกับท่านที่สุด พระศาสดาที่เห็นความสำคัญของ
งานศิลป์นั้นหาไม่ได้ง่ายๆ ชีวิตของขงจื้อเผชิญทุกข์มาก เรียกได้ว่า
ทุกข์มากกว่าสุข แต่ที่ผ่านพ้นโศกนาฏกรรมทั้งหลายทั้งมวลมาได้ก็
เพราะความช่วยเหลือส่วนหนึ่งจากศิลปะ ขงจื้อเล่นดนตรี และมัก
เล่นในยามที่จิตใจต้องการน้ำเย็น ผมเองก็เช่นกัน หลายปีมานี้ผมมี
ความหม่นหมองใจอันเกิดจากความผิดหวังในเพื่อนมนุษย์ที่อยู่
ใกล้ๆกัน (นอกบ้าน) เป็นทุกข์ที่อยู่ลึกมาก ศาสนาแก้ไม่ได้ มีแต่
ดนตรีเท่านั้นแหละครับที่แก้ได้

ศิลปะในความหมายที่กล่าวมานี้ฟังดูแล้วก็ห่างไกลจากศิลปะ
อันโฉบฉวยของเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์ ตามที่ผมรู้สึก สิ่งหนึ่งที่จะ
วัดว่าศิลปะอยู่ในใจ ในสายเลือด ในลมหายใจของศิลปินคนนั้น
เพียงใดอยู่ที่ความเป็นคนลึกและนิ่ง ผมเห็นท่านอาจารย์เฉลิมชัย
ออกรายการโทรทัศน์แล้วเทศนาทำนองว่า “มึงเป็นคนไทยหรือ
เปล่า มึงรักพระเจ้าอยู่หัวหรือเปล่า หากรัก เวลาที่พระองค์ท่าน
ตรัสอะไร มึงน้อมไม้เกล้าใส่กระหม่อมมึงหรือเปล่า” ฟังเอาเถิด
ครับพี่น้อง คำพูดอย่างนี้มาจากใจแบบไหน ศิลปินในบ้านเราหลาย

ท่านมีชื่อเสียงทางงานศิลป์ แต่เมื่อต้องให้ความเห็นในเรื่องทางสังคม กลับกลายเป็นคนที่เสมือนคิดไม่เป็น คิดไม่ออก ศิลปินที่มองประเด็นสังคมไม่เป็นผมไม่คิดว่าจะสร้างงานศิลป์แบบที่มีไฟได้ อย่างบอบ ดีแลนนั้นเขาเป็นคนที่สนใจปัญหาสังคม มีความคิดอ่านงานศิลปะของเขาจึงมีธาตุไฟ

ธาตุไฟในงานศิลป์ของแต่ละคนอาจมีความร้อนแรงไม่เท่ากัน บางท่านงานร้อนอยู่ลึกๆ เช่นตอลสตอยและดอสโตเยฟสกี แต่บางท่านก็ร้อนขึ้นมามากกว่านั้น อย่างแม็กซิม กอร์กี้ และหลูซึน จิตร ภูมิศักดิ์ที่ผมเขียนถึงในเล่มก่อนก็ร้อนอย่างเดียวกับแม็กซิม กอร์กี้ และหลูซึน ไม่ว่าจะร้อนลึกหรือไม่ลึก งานเหล่านี้สำหรับผมมีค่าไม่ต่างกัน เพราะที่สุดแล้วก็ช่วยจุดไฟในใจเราให้เป็นคนเลือดไม่เย็น

มีคนถามว่าศิลปะรักษาโรคได้ไหม อันนี้น่าคิด เวลานี้เรามีโครงการประเภทที่เรียกว่า “ศิลปะบำบัด” คือใช้งานศิลป์เช่นดนตรีมาช่วยเยียวยาจิตใจคน เข้าใจว่าเป็นการประยุกต์งานศิลป์เข้ากับงานทางจิตวิทยา โรคแบบที่ศิลปะบำบัดพยายามเยียวยานั้นเป็นโรคในความหมายของอาการที่กายและจิตของเราทำงานผิดปกติ แต่มีโรคอีกอย่างหนึ่งที่ศาสนาเห็นว่าสำคัญกว่านี้ โรคนั้นคือโรคที่เกิดในคนปกติ “โรคโลหิตเย็น” นั้นผมก็จัดเข้าในโรคแบบเกิดในคนปกตินี้ อาการสำคัญของโรคโลหิตเย็นก็คือเฉยชา ไม่รับรู้ว่าเป็นมนุษย์ของตนที่ไหนบ้างกำลังทุกข์ร้อนอยู่ ถ้ามีอะไรสักอย่างมาช่วยแก้โรคนี้ได้ สิ่งนั้นย่อมต้องมีค่ามหาศาล ผมเชื่อว่าศิลปะช่วยได้ แต่ต้องเป็นศิลปะที่ก่อกำเนิดจากธาตุน้ำก่อน ศิลปะแบบนี้จะช่วยกล่อมเกลตาใจเราให้เป็นคนเย็น นิ่ง รอบคอบ จากนั้นเมื่อทุกอย่างนิ่งดีแล้ว ธาตุไฟในงานศิลป์จะช่วยให้เราไม่นิ่งเฉยดูตายยามที่เห็น

ความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นต่อหน้าต่อตา คนเรานั้นควรเลือกร้อนบ้าง ในยามที่สมควรเลือกร้อน แต่ร้อนอย่างมีสติ ร้อนอย่างคนมีปัญญา ร้อนเพราะเข้าใจปัญหา จึงร้อนที่จะเข้าไปช่วยแก้ เพราะเห็นว่ามีทางแก้

คิดไปคิดมา ศิลปินก็มีชีวิตที่มีค่าไม่น้อย ที่ผ่านมาข้างต้นผม เขียนถึงพี่น้องศิลปินโดยเฉพาะนักเขียนว่า เรามาสู้ฟันศึกดีศรีของ นักเขียนกันดีไหม อย่าได้สนใจรางวัลอะไรนักเลย หลายปีมานี้ผม อ่านหนังสือภาษาไทยน้อยมาก โดยเฉพาะในทางวรรณกรรม ใจจริง อยากอ่าน แต่หนังสือก็แสนแพง เสียดายเงิน หนังสือภาษาฝรั่งที่ อ่านนั้นก็ไม่ได้ซื้อหรือครับ ยืมจากห้องสมุด ทำไมพวกเราไม่คิด มารวมตัวกัน หรือไม่รวมก็ได้ ทำหนังสือออนไลน์แจกจ่ายกันอ่าน วัฒนธรรมวณิกนั้นผมคิดว่าเป็นวัฒนธรรมที่ไม่เคยล้าสมัย ขอให้ วณิกนั้นขับขานเพลงที่มีคุณภาพ ผู้คนจะช่วยกันดูแลเราเอง

ขอจบด้วยข้อความที่รู้จักกันไปทั่วว่า “ชีวิตนี้แสนสั้น ศิลปะลียินยง” คนพูดประโยคนี้นี้ไม่ใช่ศิลปิน แต่เป็นหมอกกรีกโบราณชื่อ ฮิปโปคราติส ท่านผู้นี้เป็นหมอ จึงรู้ว่าชีวิตในทางกายภาพนั้นไม่มี สาระอะไรเลย หากจะทำให้ชีวิตอันไร้สาระนี้มีค่าก็มาทำงานศิลปะ อันนี้น่าคิด ผากเพื่อนพ้องไปช่วยคิดหน่อยนะครับ ไม่ใช่อะไร หรอก อยากเห็นเว็บไซต์วรรณกรรมออนไลน์ดีๆ อยากเห็นน้ำและ ไฟพวยพุ่งไปทั่วแผ่นดินให้เยาวชนของเราได้ดื่มด่ำเท่านั้นเองแหละ ครับ ©

สมภาร พรมทา

บทความชุด “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา”

กายกับใจ

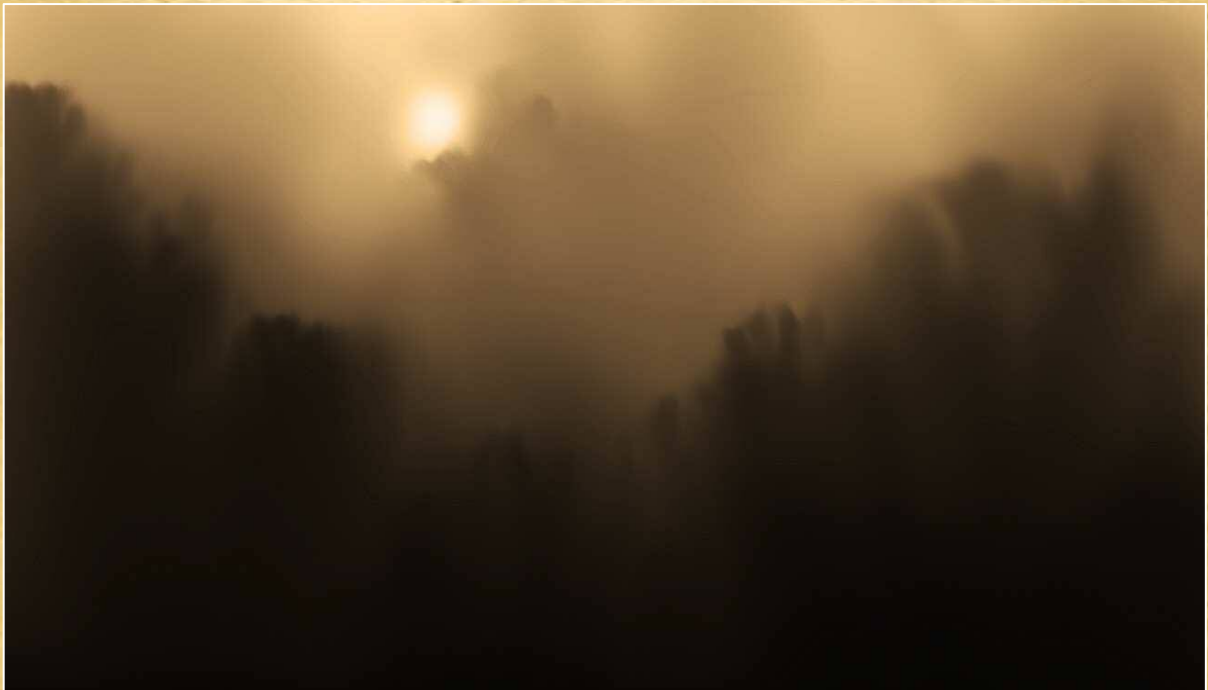
ภาพ “เงาจันทร์ในเมฆฝน ๐๐๐” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

– 1 –

ขอประเดิมบทความชุด “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา” ด้วยปัญหาพื้นฐานที่สำคัญมากอันหนึ่งที่วงการปรัชญาเขาสนใจศึกษากันมายาวนานเป็นหลายพันปีแล้ว ที่เริ่มด้วยเรื่องนี้เพราะผมคิดว่า หากได้ลองคุยกันด้วยเรื่องนี้ก่อนแล้ว ท่านผู้อ่านน่าจะมองเห็นว่าเรื่องนี้เกี่ยวโยงไปหาเรื่องอื่นๆอีกมากเหลือคณานับ ที่สำคัญคือ เรื่องเหล่านี้จำนวนไม่น้อยเกี่ยวข้องกับชีวิตของเราอยู่ ณ เวลานี้ เมื่อเข้าท่านผู้อ่านบางท่านอาจเพิ่งใส่บาตรพระมา การใส่บาตรเป็นวัฒนธรรมทางศาสนาของชาวพุทธ เราเชื่อกันว่า คนเราเกิดมาชาตินี้เมื่อตายแล้วหากยังไม่หมดกิเลสก็จะเวียนว่ายตายเกิดไปใน

ภพภูมิต่างๆอีกมากมาย การที่เราจะไปเกิดดีหรือชั่วในปรภพส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับว่าขณะที่ยังเป็นๆอยู่ในชาตินี้ เราได้ทำบุญกุศลมาบ้างหรือไม่เพียงใด การใส่บาตรพระนั้นเป็นบุญอย่างหนึ่ง เราชาวพุทธส่วนใหญ่ใส่บาตรก็เพื่อให้ตนอุ่นใจว่าตายไปแล้ว หากชาติหน้ามีจริงดังท่านว่า เราก็จะได้ไปเกิดในสุคติภพ การจะไปเกิดในชาติใหม่ นั้นเราก็เห็นว่าคงไม่เกี่ยวกับร่างกายที่พอคนเราตายแล้วก็เห็นเนาเปื่อยทิ้งไว้ในโลกนี้กันทั้งนั้น ศาสนาส่วนใหญ่รวมทั้งพระพุทธศาสนาเชื่อว่าในตัวคนเป็นๆอยู่นี้ นอกจากร่างกาย ยังมีจิตหรือวิญญาณที่เมื่อคนเราตายแล้วไม่ได้ตายตามร่างไปด้วย สิ่งนี้แหละที่จะไปเกิดใหม่ พกพาบาปบุญไปด้วย ใครบรรเทุภพมากกว่าบุญก็ไปลงนรกก่อน พ้นจากนรกแล้วค่อยไปสวรรค์ตามที่บุญจะจัดการให้ สำหรับคนที่ทำบุญมากกว่าก็จะเป็นตรงข้าม คือไปสวรรค์ก่อน จากนั้นค่อยแวะไปเยี่ยมนรกสักหน่อย เห็นไหมครับว่า ความเชื่อที่ว่านี้เกี่ยวกับปัญหาเรื่องกายกับใจที่เราตั้งเป็นปฐมบทสำหรับบทความชุดนี้ วันหนึ่งผมไปสอนที่วัดพระธรรมกาย แต่ไม่ได้สอน เพราะทางวัดมีงานใหญ่ มีคนมาเป็นแสน ผมเข้าไปติดการจราจร อยู่ในวัดร่วมสองชั่วโมงจึงหลุดมาได้ ตอนขับรถกลับบ้านก็นั่งคิดโน่นคิดนี่มาตามทาง สิ่งหนึ่งที่คิดก็คือ ชาวพุทธเหล่านี้มาที่วัดกันเป็นเรือนแสนเช่นนั้นก็เพราะเชื่อว่ามีบาปมีบุญ มีสวรรค์นรก ชาตินี้ชาติหน้า ผมก็คิดเล่นๆตามประธานักปรัชญาสมัครเล่นว่า หากไม่มีสิ่งเหล่านี้แหละ จะไม่ได้แปลว่าประดาสิ่งที่เราทำกันมามากมายในชีวิตเช่นใส่บาตร บริจาคเงินสร้างพระเจดีย์ สูดูยเปล่าหมดดอกหรือที่กล่าวมานี้ผมไม่ได้ต้องการทำให้ท่านผู้อ่านที่เป็นชาวพุทธเปลี่ยนแปลงการกระทำของตนดอกนะครับ ผมเองแม้จะเป็นคนขี้สงสัยดังที่กล่าว ผมก็ทำบุญอยู่เสมอ แต่ทำบนพื้นฐานความคิดอย่างหนึ่ง

บางทีการได้คิดเรื่องพวกนี้มาก ๆ ก่อนที่สุดก็ไม่ทำให้เราเห็นห่างจากศาสนาดอกครับ แต่ตรงกันข้าม ทำให้เราอยู่กับศาสนาอย่างมีเหตุผล มีความคิด เป็นตัวของตัวเอง จะทำบุญก็เพราะคิดดีแล้วว่าควรทำ ไม่ใช่ทำเพราะเชื่อหลวงพ่หลวงพี่หลวงเจ้าหรือหลวงป่าเพียงอย่างเดียว (ข้อความหลังนี้หมายถึงภิกษุณีนะครับ อย่าได้คิดมาก)

ภาพ “เงาจันทร์ในเมฆฝน 001” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-2-

ความคิดเรื่องกายกับใจของมนุษย์เรานั้นเริ่มต้นมานานมาก ย้อนกลับไปในอดีตก็น่าจะเป็นหมื่นๆปี เอาตัวอย่างก็ได้ คนอียิปต์นั้นเขามีประเพณีในการทำมัมมี่ ประเพณีที่ว่านี่ค่อนข้างชัดเจนว่า สะท้อนว่าคนที่ทำมัมมี่เขาคงเชื่อว่าคนเราเมื่อตายแล้วยังไม่ถือว่าจบสิ้นกระบวนการความ การตายเป็นเพียงการที่กายกับใจแยกกันอยู่ชั่วคราว เขาจึงต้องศพไว้ รอว่าวันใดก็ตามที่ใจกลับมา ก็จะมีร่าง

อยู่ เนื่องจากการทำศพเป็นงานใหญ่ ราคาแพง เขาจึงสงวนไว้กับผู้มีอำนาจเช่นฟาโรห์เท่านั้น ผมเคยไปดูมัมมี่ของจริงที่พิพิธภัณฑ์ลอนดอนเมื่อหลายปีก่อน ไปสังเกตเห็นว่า นอกจากเขาทำมัมมี่คนคือฟาโรห์แล้ว เขายังทำมัมมี่สัตว์ด้วย เช่นลิงและปลา เฉพาะมัมมี่ปลานั้นผมสนใจเป็นพิเศษ ไปยืนมองอยู่นาน ปลานั้นท่าทางน่าจะเป็นปลาหม่ออย่างหนึ่งที่ทางอีสานเขาเรียกว่า “ปลาก่า” ทางภาคกลางเรียก “ปลาหมอซ้างเหยียบ” ที่เขาทำมัมมี่ปลาก่าด้วยแสดงว่าเขาต้องเชื่อว่าปลาก่านั้นก็มียกกายมีใจแยกกัน มันตายชั่วคราวเท่านั้นแหละ ตอนนี้อยู่ที่ไหนดอกอยู่ที่นี่ในจักรวาลเมื่อใดที่กลับมาอย่างร่างเดิม มันก็จะมีชีวิตใหม่ ที่เขาทำมัมมี่ปลาก่าไว้ฉันพนันฐานว่าคงเพราะ (๑) ฟาโรห์โปรด (๒) โปรดอาจเป็นไปในทางเสวยหรือในทางเลี้ยงไว้ดูเล่น อันนี้ผมไม่ทราบ แต่ปลาก่านั้นแล้วบ้านผมเขาไม่เห็นว่ามันงามอะไรดอก เราจับมันมากินเพียงอย่างเดียว สงสัยจะเป็นอย่างหลัง คือฟาโรห์โปรดเสวยปลาก่า เวิร์กกรรมแท้ๆ ตายแล้วก็ยังไม่พ้นวิบากกรรม เขาต้องพันผ้าขาวทำศพไว้รอให้ฟื้นมาเพื่อตายอีกครั้งสำหรับเป็นของเสวยฟาโรห์

อียิปต์นั้นมีหนังสือจำพวกหนึ่งเรียกว่า “คัมภีร์มรณศาสตร์” ทำนองเดียวกับของพวกทิเบต คือมีเนื้อหาเล่าว่าเมื่อคนเราตายลงไปแล้ว กายกับใจของเขาแยกกัน เฉพาะใจนั้นจะต้องท่องเที่ยวต่อไปอีกในภพหน้า หนังสือจะบรรยายว่าโดยทั่วไปเราจะไปพบอะไร หนังสือพวกนี้ทำมาเพื่อศึกษาไว้ เพื่อว่าตายแล้วจะได้ไม่งงเมื่ออยู่ในปรภพ ทำนองศึกษาวิธีขับรถไว้ เมื่อจำเป็นต้องขับจะได้รู้ว่านี่เกียร์ นี่คันเร่ง นี่เบรก เป็นต้น

เมื่อเลยมายังยุคกรีก ชาวกรีกเขาก็มีความเชื่อเรื่องกายและใจที่แยกกันเป็นสองอย่างที่พบในชาวอียิปต์ ปรัชญากรีกที่เสนอว่า

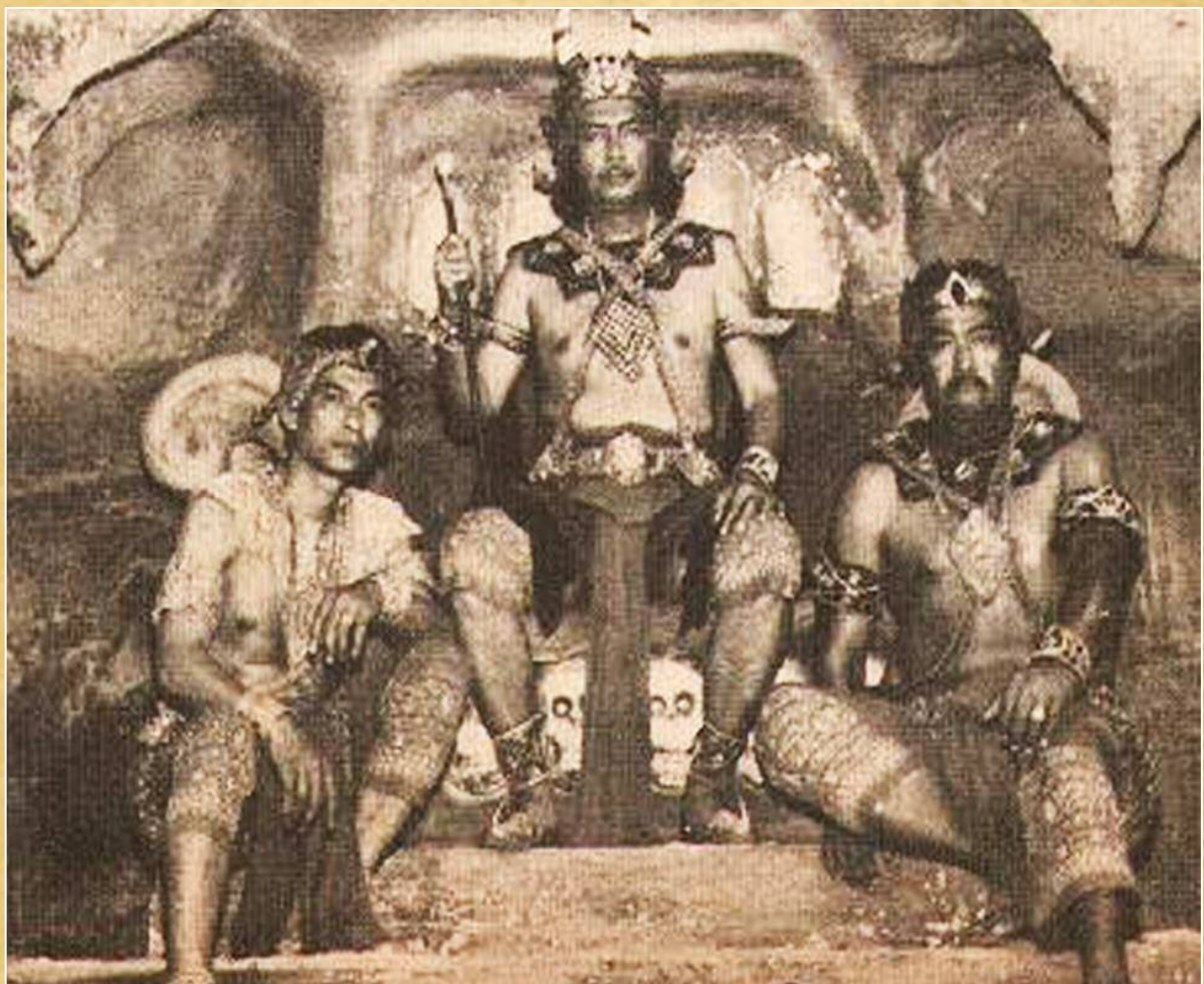
กายใจที่สุดก็เป็นก้อนเดียวกัน ไม่ได้แยกดอก ปรากฎทีหลัง เดิม
นั้นคนกรีกเขาเชื่อกันว่า คนเราเมื่อตายลงจะมีอสูรตนหนึ่งแจวเรือ
มารับ ข้ามน้ำไปก็จะพบโลกหน้า อสูรตนนี้มีชื่อเรียกว่า “แกรัน”
(Kharon) มีรูปวาดอสูรตนนี้ตามจินตนาการของศิลปินมากมาย รูป
ข้างล่างนี้เป็นรูปของอสูรตนนี้ที่วาดโดยศิลปินสมัยใหม่ โปรดชม

บางท่านดูรูปข้างบนนี้อาจบอก “ชนลุกว่ะ” ก็สมควรอยู่หรือก
ครับ สมัยนี้อินเทอร์เน็ตมีทุกที่ ลองไปหาดูจะเห็นรูปอสูรตนนี้ใน
หลากหลายรูปแบบ บ้านเรานั้น สมัยก่อนมีหนังโทรทัศน์เป็นชุดชื่อ
“พิภพมัจจุราช” เป็นหนังว่าด้วยความเชื่อแบบไทยที่อิงอยู่กับพระ
พุทธศาสนาว่า คนเราเมื่อตายลง กายเท่านั้นที่ตาย แต่ใจยังอยู่ ใจ
ก็จะไปโลกหน้า ก่อนจะไปเกิดเป็นอะไรจริงๆ จะต้องไปพบยมบาล
ก่อน ยมบาลท่านจะมีคนทำบัญชีอยู่สองคน คนหนึ่งชื่อ “สุวาน”

อีกคนชื่อ “สุวรรณ” คำแรกนั้นแปลว่า “หมา” คำหลังแปลว่า “ทอง” จากชื่อนี้เราเลยมีตำนานว่า เมื่อคนทำชั่ว ความชั่วของเรา จะถูกจารึกบนหนังหมา แต่หากทำความดี ความดีก็จะถูกจารึกลง แผ่นทองคำ ผมนั้นเลี้ยงหมา เกรงว่าหากหมารู้เรื่องนี้และพูดได้ มันคงประท้วงว่า โฉนมนุษย์จึงเอาหนังของพวกข้าพเจ้าไปเป็น สัญลักษณ์ของความต่ำทรามอย่างนั้น โชคดีที่หมามันอ่านหนังสือ ไม่ออก ไม่อย่างนั้นเราต้องเปลี่ยน แต่เปลี่ยนเป็นอะไรก็คงถูก ประท้วง เขี่ยก็คงประท้วงหากเราเปลี่ยนเป็นหนังเขี่ย

ข้างล่างนี้เป็นรูป “พิภพมัจจุราช” อันแสดงความเชื่อเรื่องกาย กับใจที่แยก กันแบบไทยๆครับ

ผมมีข้อสังเกตเบื้องต้นเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกายกับใจนี้ว่า ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้ว เท่าที่มีเอกสารทางประวัติศาสตร์บันทึกไว้ มนุษย์เราเชื่อว่าคนคนหนึ่งนั้นประกอบด้วยส่วนประกอบสองอย่าง อย่างแรกก็คือกายที่เป็นวัตถุสิ่งของ จับต้องมองเห็นได้ อีกสิ่งคือใจ คำว่า “ใจ” นี้เนื่องจากคนไทยเราใช้หมายถึง “สภาพความคิด” เสียเป็นหลัก เมื่อผมใช้คำนี้ในบทความนี้เพื่อหมายถึงอะไรบางอย่างที่สิงอยู่ในกาย และจะออกจากกายไปเกิดใหม่เมื่อคนเราตาย เชื่อว่าท่านผู้อ่านโดยเฉพาะท่านที่อยู่ในสายปรัชญาหรือศาสนาอาจบอกว่าฟังดูขัดหู เพราะคำว่า “ใจ” นี้เรามักเข้าใจว่าหมายถึงสิ่งเดียวกับสิ่งที่คำฝรั่งคำหนึ่งคือ “mind” หมายถึง อันว่า “mind” ก็คือสภาพความรู้สึกนึกคิดของคนเราที่เราารู้สึกได้ “ใจ” ก็เช่นกัน สิ่งที่สิงอยู่ในกายและล่องลอยไปภพหน้าได้นั้น เรามักเรียกกันว่า “จิต” หรือ “วิญญาณ” ซึ่งตรงกับคำฝรั่งว่า “soul” คำวิจารณ์นี้ ผมยอมรับครับ แต่ที่เลือกใช้คำว่า “ใจ” เพื่อแทนทั้ง “mind” และ “soul” นั้นก็เพราะเห็นว่าเรามีคำไทยที่ไพเราะอยู่แล้ว จิตกับวิญญาณนั้นเป็นคำแขก ผมอยากลองใช้คำไทยเท่านั้นเองแหละครับ คิดว่าน่าจะทำได้ แต่ขอให้ทราบความหมายว่า คำว่า “ใจ” ในบทความนี้หมายถึงเอาทั้ง “สภาพความนึกคิด” ของคนเรา และ “อะไรบางอย่างที่เชื่อว่าสิงอยู่ในกาย ตายแล้วกายเท่านั้นที่ตาย สิ่งนี้จะล่องลอยไปสู่ภพใหม่” เอาอย่างนั้นนะครับ

ทำไมคนโบราณจึงคิดว่ามีกายกับใจอยู่ด้วยกัน อันนี้ผมคิดว่าเราพอสันนิษฐานได้ อย่างแรกเลยก็คือ เราสังเกตเห็นว่าตนเองนอกจากจะมีร่างกาย เรายังมีความคิด มีอารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งอย่างไรหลังนี้เราเรียกรวมๆว่าใจ กายกับใจนั้นเท่าที่สังเกต กายเป็นสิ่งที่รับใช้ใจ เช่นท่านผู้อ่านลองสั่งนิ้วชี้มือขวาว่า “กระดิก” ซิคครับ มันจะ

กระดิก ถ้าสั่งแล้วมันไม่กระดิกก็แปลความได้สองอย่างว่า คำสั่งสุดท้ายบอกให้มันอย่าทำตามคำสั่งแรก ดังนั้นการที่มันไม่กระดิกก็แปลว่ามันยังรับใช้ใจอยู่ ไม่อย่างนั้นก็แปลว่ามีเสียง ดวงตาที่บอดนั้นสั่งให้เห็นไม่ได้ฉันใด มือที่ซำรุดก็สั่งให้กระดิกนิ้วไม่ได้ อันนี้ก็ไม่ได้แปลว่ากายไม่เป็นบ่าวของใจ แสดงเพียงว่าบ่าวทำงานตามคำสั่งไม่ได้เพราะเดียงเท่านั้นเอง

เวลาที่เรตื่นนอนขึ้นแล้วมารับรู้โลก อย่างเช่นขณะนี้ท่านผู้อ่านกำลังอ่านวารสาร “ปัญญา” อยู่ เรารู้ว่ามีอะไรบางอย่างในตัวเราที่เป็น “ผู้คิด” “ผู้รู้สึก” และอื่นๆอีกมาก ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเห็นดอกไม้ในสวน แม้เราจะได้รับคำอธิบายจากนักวิทยาศาสตร์ว่า การเห็นนั้นเกิดจากการที่แสงแดดส่องไปยังดอกไม้ เสร็จแล้วแสงก็สะท้อนมาเข้าตาเรา แล้วแสงนั้นก็จะถูกลูกตาของเราเปลี่ยนเป็นสัญญาณอะไรสักอย่าง สมมติว่าเป็นสัญญาณไฟฟ้าก็แล้วกัน สัญญาณนั้นก็วิ่งไปยังสมอง สมองส่วนหนึ่งของเราถูกออกแบบไว้สำหรับการเห็น เราก็เลยมองเห็น นี่คือคำอธิบายที่ผมคิดว่าดีที่สุดเท่าที่เรามีอยู่เวลานี้ แต่ก็น่าคิดว่า เส้นทางของรูปดอกไม้ นั้นผ่านอวัยวะต่างๆของเรามา เริ่มจากดวงตา เส้นประสาท แล้วก็สมอง ถ้ามองว่าในบรรดาอวัยวะเหล่านี้ อันไหนเป็น “ผู้เห็น” ดูเหมือนวิทยาศาสตร์ก็ไม่ได้เตรียมที่จะตอบคำถามนี้ไว้ วิทยาศาสตร์บอกเพียงว่า กระบวนการลำเลียงภาพดอกไม้จากข้างนอกเราเข้ามาในตัวเราเป็นอย่างไรเท่านั้นเอง

มีบางคนในหมู่นักวิทยาศาสตร์ด้วยกันพูดทำนองว่า “กระบวนการสุดที่ไหน ตรงนั้นแหละคือผู้เห็น” ถ้าเอากันอย่างนี้ สมองก็คือผู้เห็น และไม่ใช่สมองทั้งก้อนด้วย เป็นจุดหนึ่งของเนื้อสมองที่นักวิทยาศาสตร์เขาทดลองแล้วเชื่อว่าเกี่ยวข้องกับการเห็น (เช่น

หากไปทำอะไรตรงนั้นจะโดยจงใจทดลองหรือเพราะเกิดอุบัติเหตุ
มากก็ตาม ก็จะกระทบการเห็น คือเจ้าของสมองจะเห็นอะไรไม่
เหมือนคนอื่น ยกตัวอย่างเช่นคนที่ป่วยด้วยโรค ‘จิตเภท’ (schizo-
phrenia) จะเห็นภาพที่คนทั่วไปไม่เห็น ได้ยินเสียงที่คนอื่นไม่ได้ยิน
และรู้สึกอะไรบางอย่างที่คนอื่นไม่รู้สึก ดังศาสตราจารย์ John
Nash ที่ได้รางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ท่านผู้นี้ป่วยด้วยโรคนี้
ตลอดชีวิต รักษาไม่หาย) ในเรื่องการได้ยิน การได้สัมผัสทางกาย
จมูก และลิ้นก็เช่นกัน ก็น่าคิดว่า หากส่วนต่างๆ ของสมองคือ
ผู้รับผิดชอบการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น เป็นต้น “ผู้รับรู้” ก็
ไม่ได้มีคนเดียว แต่มีหลายคน ปัญหาคือเราไม่ได้รู้สึกอย่างนั้น
เวลากินข้าวในงานเลี้ยง เรารับรู้รสชาติ รับรู้กลิ่นบุหรี ได้ยิน
เสียงคุยและเพลง ทั้งหมดนี้เกิดโดยเรารู้สึกว่ามี “ตัวเราคนเดียว”
รับรู้สารพัดอย่าง หากจะเกณฑ์ให้สมองเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ก็ควร
บอกว่าสมองทั้งก้อนนั้นแหละคือ “ผู้รับรู้”

ไหนๆเราก็พูดกันมาถึงเรื่องสมองแล้ว ผมอยากให้ท่านผู้อ่านดู
รูปต่อไปนี้สักหน่อย สมัยนี้อินเทอร์เน็ตทำให้เราหารูปสมองคนมา

ดูง่ายตาย รูปข้างๆนี้เป็นรูปเขากำลังเฉือนสมองมนุษย์เพื่อศึกษา
โปรดพิจารณา และปลงอนุกรมฐานครับ ก่อนที่ว่านี่อยู่ใน
กะโหลกศีรษะเราทุกคน ผมก็มีอันหนึ่ง ท่านผู้อ่านก็มีคนละอัน
ตอนอยู่ในกะโหลกศีรษะเรา มัน

ไม่แข็งอย่างนี้ เป็นเนื้อละๆ อันนี้เขาคงแช่น้ำยาหรือตุ๋นก็ไม่ว่า
เพื่อให้แข็ง เวลาปาดจะได้ปาดง่ายๆ คำถามผมมีว่า สิ่งที่หมอกำลัง

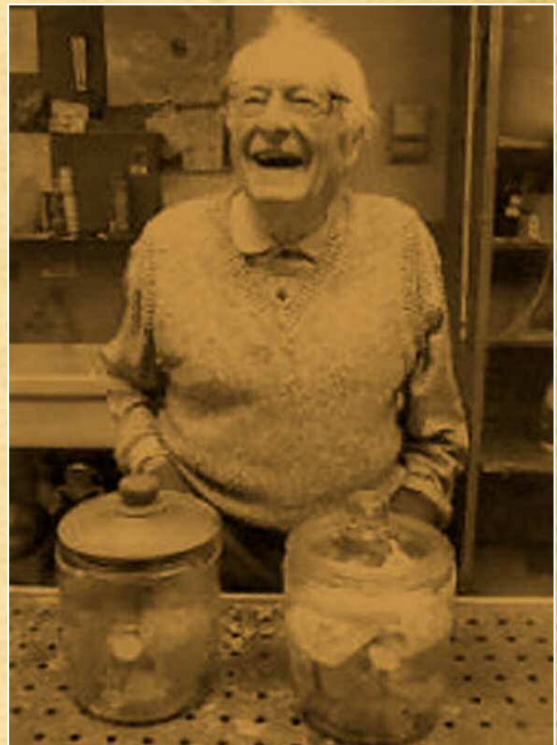
หันอยู่นั้นตอนที่อยู่ในหัวของเรา เจ้านี่เหอครับคือผู้ที่หัวเราจะ
 น้ำตาเล็ดตอนดูรายการตลกทางโทรทัศน์ เจ้านี่เหอครับที่วางแผน
 ว่าจะซื้อเสียงในการเลือกตั้งอย่างไรเพื่อให้พรรคของ “กู” (ซึ่งก็
 คือสมองก้อนี่แหละ) ได้เป็นรัฐบาล และ “กู” (สมองก้อนี่
 แหละ) จะได้เป็นนายกรัฐมนตรี ยังมีคำถามอีกเยอะมากเกี่ยวกับ
 ก้อนเนื้อที่ว่านี้ เช่นตอนคนอกหัก เจ้านี่เองที่อกหัก ตอนริษยา
 อาฆาต เป็นห่วง ตื่นเต้น... เจ้านี่เองที่เป็น “ผู้รู้สึก” ตามที่กล่าวมา
 ทั้งหลายทั้งปวงหมด

ผมเชื่อว่าคำถามของผมข้างต้นนี้คงสร้างความลำบากใจให้ท่าน
 ผู้อ่านไม่มากนักน้อย และที่ลำบากใจก็ไม่เกี่ยวกับว่าเราเรียนหนังสือ
 มาอย่างน้อยเพียงใด ท่านผู้อ่านบางท่านที่เป็นหมอกก็อาจรู้สึกเช่น
 เดียวกัน อย่าว่าแต่หมอกมือใหม่เลยครับ ผมมีเพื่อนที่เป็นศาสตรา-
 จารย์ทางนี้เลย คือทางสมองมนุษย์นี้แหละ ท่านก็บอกเอาเข้าจริง
 เราก็ไม่รู้หรอกว่าสมองคือ “ผู้คิด” หรือไม่ เท่าที่เรารู้ เราบอกได้
 เพียงว่า สมองเสียดายตรงไหน จะมีผลต่อใจของคนอย่างไร เท่า
 นั้นเอง ส่วนสมองกับใจจะเป็นสิ่งเดียวกันหรือไม่ วิชาแพทย์บอก
 ไม่ได้ดอกครับ

ดูสมองที่เขาหันเป็นแวนเหมือนหมุยอนั้นสิครับ สมัยเป็นเด็ก
 อยู่บ้านนอก เวลาเขาล้มวัวหรือควายในงานบุญหรืองานแต่งงาน
 เขาจะเอาสมองมันมาหมก เหมือนที่หมกปลานี่แหละ ใส่น้ำมัน
 ต้นหอม พริก เป็นต้นลงไป ห่อด้วยใบตอง แล้วเอาไปนึ่งในหวด
 หรือปิ้งไฟก็ได้ กินแล้วรสชาติอร่อยดี ผมกินสมองวัวหรือควายมา
 มาก เวลานี้ก็ยังจำรสชาติของมันได้ ตอนกินก็ยังไม่รู้เรื่องอะไรดอก
 ครับ แต่มานึกตอนนี้ก็น่าคิดว่าก้อนเนื้อหรือก้อนไขมันที่กินเข้าไป
 นั้น ตอนที่มันยังเป็นๆอยู่ เจ้าก้อนนี้มันโมโหก็ได้ล่ะ (ควายโมโห

เคยเห็นไหมครับ) นานแล้ว ผมเคยอ่านบันทึกของนักข่าวที่ไป
ค้นหาสมองของไอน์สไตน์ว่าเก็บอยู่ที่ใด หลังจากทีไอน์สไตน์
เสียชีวิตแล้วยี่สิบกว่าปี (ว่ากันไอน์สไตน์บริจาคสมองให้โรงพยา-
บาลมหาวิทยาลัยที่ท่านทำงานอยู่ หมอที่ผ่าศพไอน์สไตน์เป็น
แพทย์ของโรงพยาบาลนั้น ศพไอน์สไตน์ที่ทำพิธีเผาโดยไม่ทำพิธี
ทางศาสนานั้นมีแต่ร่าง ไม่มีสมอง ผมศึกษาเรื่องนี้มานานพอสมควร
รู้สึกว่ามีหมอที่ผ่าและเก็บสมองไอน์สไตน์ไว้ครอบครองนั้นน่า
สงสัยหลายเรื่อง เป็นไปได้ว่าสมองไอน์สไตน์ถูกปล้น ตัวไอน์สไตน์
และครอบครัวไม่ได้ยินยอม) คนเขียนบอกว่า เมื่อเห็นสมองที่อยู่
ในสภาพที่ถูกหั่นเป็นชิ้นแช่น้ำยาอยู่ในโถ เขาครุ่นคิดอะไรมาก รูป
ข้างล่างนี้คือรูปคุณหมอผู้ครอบครองสมองของไอน์สไตน์

ที่เห็นในโถนั้นก็คือสมองของนักวิทยาศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ผมไม่
ทราบว่าจะเก็บไว้แล้วเขาจะศึกษาพบ
อะไร สมองของไอน์สไตน์ในแง่ที่
เป็นก้อนเนื้อก็คงไม่ต่างจากของเรา
คิดพิเรนไปกว่านั้นก็อาจนึกได้ว่า
หากมีมนุษย์ต่างดาวมาปกครองเรา
แล้วกินเราเหมือนที่เรากินวัวกิน
ควาย พวกมันก็อาจเอาสมองไอน์-
สไตน์ไปหมกใส่โถใบอิตุ้กิน กินแล้วก็
จบ เหมือนที่ผมกินหมกสมองวัว
ตกลงเจ้าก้อนนี้มันมีฤทธิ์เดชเพียง
ใด หรือว่าก็แค่ก้อนไขมันที่เอามา
หมกกินได้เท่านั้นแหละ โปรดช่วยผมคิดทีครับ ระหว่างที่อาจยังคิด
ไม่ออกนี้ ผมมีข้อมูลบางอย่างที่น่าสนใจเพิ่มเติม เพื่อนผมที่เป็น

หมอทางสมองนี้เท่าที่ผมสังเกตดูไม่มีใครแสดงความคิดอย่างออกหน้าออกตาว่า “สมองนี้แหละคือผู้คิด ผู้รู้สึก” และในต่างประเทศนั้น หมอใหญ่ที่เห็นสมองคนมานักต่อนัก ผ่าควักออกมากองใส่จานเป็นว่าเล่น จำนวนมากกลับไม่เชื่อว่าสมองคือ “ผู้คิด” ท่านเหล่านี้เชื่อเพียงว่าสมองเป็น “อวัยวะที่ถูกใช้สำหรับคิดและรู้สึก” ส่วนถูกใช้โดยใคร โดยอะไร ท่านบอกว่า “ให้ไปถามนักปรัชญาหรือนักศาสนา อย่ามาถามผม”

ภาพ “เงาจันทร์ในเมฆฝน 002” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-3-

ว่าไปแล้ว เรื่องสมองของอินส์ไตน์ก็ไม่เกี่ยวกับประเด็นหลักของบทความนี้นัก ที่ผมพูดถึงก็เพื่อให้ความรู้ท่านผู้อ่านบางอย่าง

เท่านั้น มีเรื่องน่าคิดว่า คุณหมอมือที่เก็บสมองของไอน์สไตน์ไว้ตั้ง ยี่สิบกว่าปีนั้น ท่านพูดกับนักข่าวคนนั้นว่า ท่านศึกษาสมองของ ไอน์สไตน์มานานก็ไม่เห็นว่าสมองของนักวิทยาศาสตร์เอกท่านนี้จะ แปรเปลี่ยนไปจากผู้อื่นแต่อย่างใด ตำนานที่ว่าสมองไอน์สไตน์โตกว่า สมองคนทั่วไปถึง ๓๕ % นั้นก็เป็นลัทธิแต่ตำนาน หลังจากที่นักข่าว คนนี้เขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ นักวิทยาศาสตร์รุ่นหลังก็สนใจ อยากจะศึกษาสมองของไอน์สไตน์ ท่านที่ครอบครองจึงได้แจกจ่าย ไปให้ ผมเข้าใจว่าที่ท่านเก็บไว้ตั้งนานโดยไม่เป็นข่าวก็เพราะท่าน เห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะหาอะไรจากก้อนไขมันก้อนนี้ เนื่องจาก ท่านศึกษามาหลายปีแล้วก็ไม่เห็นอะไร ตอนนี่คนที่ได้สมองของ ไอน์สไตน์ไปศึกษาก็เห็นเจียบๆกัน ผมเดาอีกแหละครับว่า คงไม่ เห็นอะไร ที่น่าขำคือ นักข่าวคนนี้ (ชื่อ Steven Levy ยังมีชีวิตอยู่) เขียนว่า ตอนที่ไปพบคุณหมอเจ้าของสมองไอน์สไตน์ คุณหมอบอก อยู่แถวนี้เอง แล้วก็ค้นล้างกระดาด เอ้อออกมาให้ดู อ่าน ข้อความข้างล่างนี้ดูเองครับ ผมเห็นว่าสั้น เลยเอามาลงให้ดูกัน

A true story. It was 1978, and I was working for a regional magazine called *New Jersey Monthly*. It was located in Princeton. My editor told me to go find Einstein's brain. It seems that he had read the Ronald Clark biography of Einstein and got to the part (towards the end, of course) where it says Einstein's body was cremated, except for the brain which was kept for scientific study. Einstein had died in 1955- twenty two years before-and no one had heard squat about it since. My editor had tried to check up on it, even contacting the Einstein estate, but hadn't been able to find out anything about it. So he told me do it.

In short, I did. To make a longish story short (the story was published in the August 1978 edition of the magazine), I came to the conclusion that the brain, in sectioned form, was still in the possession of

the pathologist who removed it from the Einstein head, Dr. Thomas Harvey. I tracked him down in Wichita, Kansas. At first he didn't want to tell me anything, but after a while he finally admitted that he had the brain. After a longer while, he sheepishly told me it was IN THE VERY OFFICE WE WERE SITTING IN. He walked to a box labeled "Costa Cider" and pulled out two big Mason jars. In those were the remains of the brain that changed the world.

Forgive me, but it was almost a religious experience.

After the article came out, the media went a little bonkers. They camped out on poor Dr. Harvey's lawn, and made life unpleasant for him. I did radio interviews for two solid days. Johnny Carson made a joke about it. My friends told me it would be the high point in my career. (Were they right? You decide.)

Oh, and Dr. Harvey told me that so far he had found nothing to indicate the physical nature of this particular brain was anything special. But some scientists in California heard about the brain from my story and eventually did some work which showed some anomalies. Anyway, the big excitement for me was seeing those little brain-pieces, each the size of a Goldenberg's peanut chew, bobbing up and down in solution. This changed everything. (*"I Found Einstein's Brain,"* by Steven Levy, from: www.stevenlevy.com)

ขอจบเรื่องสมองของไอน์สไตน์เท่านี้ ครั้งหนึ่ง ผมอ่านข้อเขียนของแม็กซิม กอร์กี นักเขียนรัสเซียที่เขียนเรื่องตอลสตอยว่า มือของตอลสตอยนั้นน่าเกลียดมาก ปุ่มๆปู้ๆ ไม่งามเลย แต่มือที่น่าเกลียดนี้แหละที่เป็นต้นกำเนิดของวรรณกรรมที่งดงามอลังการอย่าง "สงครามและสันติภาพ" และ "อันนาคาเรินนา" เป็นต้น ผมนึกเรื่องมือของตอลสตอยขึ้นมาตอนนี้ก็เพราะนึกไปว่า สมมติว่าตอลสตอยตาย แล้วมีคนตัดมือเขาเอาไว้เพื่อศึกษาว่า "ทำไมหนอ มือนี้จึงสร้างงานได้งดงามชะปานนั้น" ผมเกรงว่าคนที่ตัดมือนตอลสตอยไว้ก็คงเหนื่อยเปล่า เนื่องจากมือของคนเราเป็น "สิ่งที่

ถูกใช้” โดยเจ้าของที่เรียกว่าใจเท่านั้น สมอังก์คงอย่างนั้น มิน่าละ คุณหมอบอกท่านเก็บสมอองไอน์สไตน์ไว้ตั้งนาน ระหว่างนั้นก็คงเพียรศึกษาว่าสมอังก์ก่อนนี้มันวิเศษอะไรนักหนาจึงเป็นที่มาของทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ดังงามเช่นนั้นได้ แต่ก็ล้มเหลว ท่านจึงไม่ตื่นเต็นกับสมอองไอน์สไตน์ จนกระทั่งนักข่าวคนหนึ่งไปกวนท่าน ทำให้สมอองของไอน์สไตน์กลายเป็นข่าวโด่งดังขึ้นมาอีก นี่อาจเป็นประจักษ์พยานอันหนึ่งที่บอกเราว่า สมมติฐานว่าสมอองคือผู้คิดนั้นอาจผิดก็ได้ หากจะศึกษาสมอองของไอน์สไตน์ในแง่ที่ว่า เป็นอวัยวะที่ถูกใช้งานโดยไอน์สไตน์ก็คงไม่เป็นไร ก็เหมือนที่เขาตัดเอา “ส่วนนั้น” ของรัฐปุตินไว้ เพื่อศึกษาว่าท่านผู้นี้ใช้งานมันอย่างไร ขนาดมันใหญ่โตเพียงใด จึงทำให้สาว ๆ ในราชสำนักซาร์หลงใหลได้ขนาดนั้น ไปหารูปในอินเทอร์เน็ตดูกันเอาเองเถิดครับ (ขอเตือนล่วงหน้าว่าท่านสุภาพสตรีที่หทัยอ่อนอย่าได้ดูเลย อาจใจหวิวเป็นวโยได้)

ผมขอชวนคุยไปทางอินเดียโบราณสักหน่อย เป็นที่ทราบกันดีว่าศาสนาหลักๆ ของอินเดียสามศาสนาคือพุทธ ฮินดู และเชน เห็นเป็นสมานฉันท์ว่าร่างกายของเราก็เป็นเพียงเครื่องมือให้ใจใช้งานเท่านั้นแหละ “ใจ” ที่ว่านี้สามศาสนานี้มีคำเรียกต่างกัน พุทธเรียกว่า “จิต” ฮินดูเรียกว่า “อาตมัน” ส่วนเชนเรียกว่า “ชีวะ” จะเรียกว่าอะไรไม่สำคัญ ความหมายเหมือนกันคือ ชี้ไปที่อะไรบางอย่างที่เป็นของขึ้นเดียว มองไม่เห็น ดังนั้น อย่าได้พยายามหาเครื่องมือวิทยาศาสตร์ใดๆ มาตรวจหา เพราะเสียเวลาเปล่า ผมว่าดูรูปต่อไปนี้ น่าจะช่วยให้เข้าใจเรื่องนี้ดีขึ้น ขอเอารูปของศาสนาฮินดูมาให้ดูก็แล้วกันครับ

รูปที่เห็นในหน้าถัดไปนั้น ศิลปินสมัยนี้เขาวาด จะเห็นว่าคนเราตามรูปวาดนี้ เริ่มต้นชีวิตที่การเกิด จากนั้นมาเราก็เติบโตขึ้นเป็น

ผู้ใหญ่ ต่อมาก็แก่เฒ่าลง ที่สุดก็ตาย ตายแล้วเนื่องจากอาตมมันในตัวยังไม่หมดกิเลสที่ห่อหุ้ม ก็ต้องไปเกิดใหม่ตามกรรม เส้นขาวๆที่เขาทำโยงชีวิตของคนในรูปเข้าเป็นเส้นเดียวกันนั้นก็เพื่อบอกว่าชีวิตที่ผูกโยงเข้าด้วยกันนี้เป็น “คนเดียวกัน” ทำกรรมอะไรไว้ก็ต้องไปรับในกายภาคหน้า ระบบความเชื่อเรื่องกรรมของฮินดูนั้นสอนว่า “กรรมคือใครทำอะไรไว้คนนั้นแหละต้องรับผิดชอบ” ถ้าไม่มีอาตมมันเชื่อมร้อยชีวิตเข้าด้วยกัน กรรมก็มีไม่ได้ เช่นนายสมภารคนที่ทำบุญด้วยการเขียนวารสาร “ปัญญา” เมื่อตายไปแล้ว พระเจ้าก็ส่งให้ไปอยู่วิมาน เทวดาองค์นั้นที่ชื่อ “สมภารเทพบุตร” ก็คือผมคนเดียวนี้แหละครับ ที่ว่าเป็นคนเดียวก็เพราะในตัวผมไม่ว่าจะตอนนี้หรือตอนที่ไปเป็นเทพบุตรแล้ว มีอาตมมันดวงเดิม คำสอนเรื่อง “อนัตตา” ของพุทธศาสนานั้นถูกวิจารณ์มากจากพวกฮินดู เขาถามเราว่า “ถ้าไม่มีตัวตน คนทำกรรมกับคนรับผลก็คนละคนซิท่าน แปลก”

ว่ากันตามจริง หากจะกล่าวให้ชัดเจน ศาสนาของฮินเดีสองศาสนาเท่านั้นเองครับที่เชื่อว่ากายเป็นเครื่องมือให้อาตมมันหรือชีวะใช้ พุทธศาสนาเรานั้นยังมีปัญหาอยู่ เพราะสอนเรื่องอนัตตา ที่ตามคัมภีร์แปลว่า “ไม่มีหรือกอาตมมันหรือชีวะอย่างที่พวกท่านพูด” แต่เนื่องจากเราสอนเรื่องกรรม เรื่องบุญบาป ชาติหน้า ก็เลยต้องสอนว่า นอกจากกายยังมีอะไรสักอย่างที่ไม่ตายลงไปกับกาย แล้วสิ่งนี้แหละที่จะไปเกิดใหม่ตามกรรม เราเรียกสิ่งนี้ว่า “จิต” พออธิบายว่าจิตเป็นอนัตตาก็อธิบายว่าจิตเกิดดับ ไม่ได้เป็นดวงเดียว ถ้าสอน

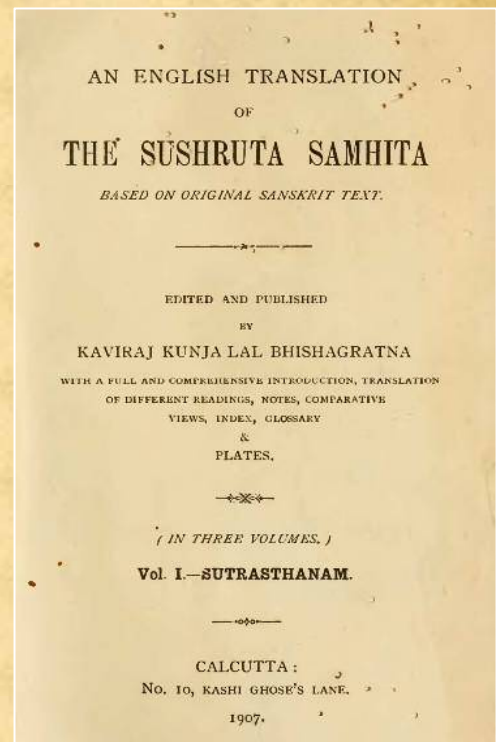
เพียงเท่านี้ก็จะมีปัญหาว่า คนทำบาปวันนี้กับคนที่ตกนรกอีกสิบปีข้างหน้าก็ต้องเป็นคนละคน เพราะจิตเกิดดับ จิตในคนทำบาปกับคนตกนรกก็เป็นคนละดวง ทำให้พวกฮินดูและเซนวิจารณ์ว่าเราคิดแปลก เราเลยต้องใส่อะไรบางอย่างที่เป็นสายเส้นเดียวกัน โยงจากชาตินี้ไปชาติหน้า เราเรียกลี้งนี้ว่าวิบากของกรรม มีเท่าใดก็จะยังอยู่เท่านั้น トラบเท่าที่ไม่ทำเพิ่ม เมื่อตาย จิตดวงเดิมดับไป ดวงใหม่ก็เกิดแทน แล้วจิตดวงเก่าก็ “โยน” กล่องหรือหีบใส่บาปบุญไปให้จิตดวงที่เกิดใหม่ อันน่าจะเปรียบได้กับรถคันใหม่ที่มารับสัมภาระจากคันเก่าที่ตายกลางทางไปต่อไม่ได้ นี่ไง กรรมจึงยังทำงานได้ เราว่าของเรอย่างนั้น พวกฮินดูและเซนฟังแล้วก็หัวเราะเห็นฟันขาว (เพราะหน้าดำ) บอก “ที่สุดพวกท่านก็ต้องสมมติว่ามีอะไรคงที่อยู่นั่นแหละ หีบใส่บาปใส่บุญนั่นไง นั่นไม่ใช่ตัวตนดอกหรือ อีอิ”

เอาเป็นว่า แม้ว่าพระพุทธศาสนาอาจจะยังมีปัญหาอยู่ แต่สองศาสนานั้นเขาก็ชัดเจนว่าไม่เชื่อว่าชีวิตมนุษย์เราประกอบจากกายที่เป็นสสารเท่านั้น ผมสงสัยมานานแล้วว่า ที่อินเดียเขาเชื่ออย่างนั้นเป็นเพราะว่าวิชาแพทยศาสตร์ของเขาไม่เจริญเหมือนสมัยเราหรือไม่ พวกเราที่เป็นคนรุ่นนี้ค่อนข้างเชื่อว่าสมองคือที่มาของใจ เอาอย่างนั้นเถิด ความเชื่อว่ามีจิตที่ลอยออกไปเวลาฝัน ไม่กลับมาเข้าร่างคนก็ตาย คนรุ่นใหม่เห็นว่าเป็นนิทาน ที่คนรุ่นใหม่เห็นอย่างนี้ก็เพราะได้รับการศึกษามาในทางหนึ่ง คือทางที่วิทยาศาสตร์มีอิทธิพลค่อนข้างมาก นักวิทยาศาสตร์นั้นแม้เราบางคนโดยเฉพาะจากฝ่ายศาสนาจะไม่ชอบเขานัก แต่ก็ต้องรับว่าคนพวกนี้ทำงานมาก ศึกษามาก ผมเพิ่งโหลดหนังสือแพทย์ที่เขาทำเป็น “ชุด” มาเป็นร้อยเล่ม (โปรดอย่าถามว่าโหลดมาจากไหน อย่างไร ทุกอย่างมันอยู่

ในเนื้ตนั้นแหละครับ บางทีเพื่อความมอกงามทางสติปัญญา ผมก็ทำตัวเป็นกัปตัน “แจ๊ค สแปโร” ล่องเรือ “แบล็กเพิร์ล” ท่องไปในเนื้ตแล้ว “ปล้น” เอาทรัพย์สินของชาวบ้านเขามาอย่างหนึ่งลือที่ว่านี้ รู้ว่านี้ เป็นบาป แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ไม่ได้เอามาขายเลย แต่เอามาอ่านเพื่อเอาความรู้มาเขียนเป็นวิทยาทานอีกต่อ ทำแล้วก็อนุโมทนาบุญให้เจ้าของทรัพย์สินเหล่านี้) อ่านไปได้บางส่วน ผมนั้นสนใจเรื่องกายวิภาคของมนุษย์มาก ยิ่งอ่านหนังสือพวกนี้ ยิ่งรู้ว่านักวิทยาศาสตร์หรือหมอนั้นเขาทำงานสะสมความรู้มามาก บางเล่มหนาเป็นพันๆ หน้า อ่านหนังสือพวกนี้แล้วก็เกิดความอัศจรรย์ใจว่าร่างกายมนุษย์นั้นแสนจะวิเศษลึกล้ำ ไม่รู้ใครออกแบบ เอาแค่เส้นประสาทก็ยุ่งไปหมด

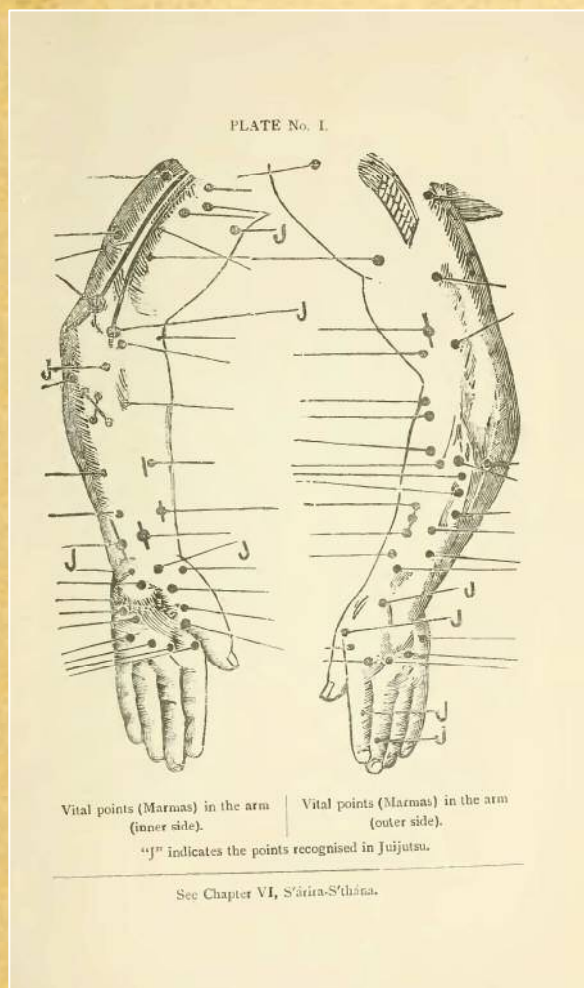
ในบรรดาหนังสือแพทย์ที่ผมโหลดมานั้น มีชุดหนึ่ง จำนวน ๓ เล่ม เป็นปกแข็ง ชื่อ “*An English Translation of the Sushruta Samhita*” เป็นหนังสือชุดใหญ่ สามเล่มรวมกันเข้าก็ปาเข้าไปสองพันกว่าหน้า ผมเห็นแล้วก็สุดแสนจะดีใจ เพราะหามานาน หนังสือนี้ต้นฉบับเป็นสันสกฤต เป็นตำรา “อายุรเวทโบราณ” ที่มีชื่อเสียงของอินเดีย คำว่าอายุรเวทนั้นแปลเป็นคำสมัยนี้ก็คือชีววิทยาและแพทยศาสตร์ หนังสือนี้คนแต่งชื่อ “สุครุต” เขาจึงเอาชื่อท่านมาตั้งเป็นชื่อหนังสือ คนเขียนมีอายุอยู่ราวหลังสมัยพุทธกาลประมาณ ๕๐๐ ปี แต่ตัวความรู้ที่รวบรวมอยู่ในหนังสือนั้นเชื่อกันว่าก่อนแกแตกทอดมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาล หนังสือโบราณนั้นบางทีเนื้อหา ก็เป็นการรวบรวมของเก่าที่มีมาก่อน ดังนั้นเวลาที่เขียนไม่สำคัญเท่ากับเนื้อหาที่เขียน หนังสือของขงจื้อบางเล่มก็เป็นอย่างนั้น คือขงจื้อไปสืบถามความรู้จากคนเก่าแก่แล้วเอามาบันทึกไว้ ตัวความรู้บางอย่างมีมาก่อนหน้าขงจื้อเป็นหลายร้อยปี หรืออาจจะพันปีก็ได้

เมื่อได้ตัวหนังสืออันอยากจะได้มานาน ผมก็ตะลุมตะลอน โจทย์ที่ตั้งให้ตัวเองอันหนึ่งคือ “แพทย์อินเดียสมัยนั้นรู้เรื่องสมองหรือไม่” ก็พบว่า เขารู้ดีครับ ในเล่มที่สองของหนังสือ “*สุศรุต-สัมหิตา*” นี้ท่านผู้เขียนได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับกายวิภาคของมนุษย์เอาไว้อย่างละเอียด จำนวนหลายร้อยหน้า ในนั้นท่านพูดถึงสมองเอาไว้ แต่ก็แปลก แพทย์อินเดียโบราณแม้จะรู้จักสมอง แต่ก็ไม่สนใจไม่คิดว่าสมองจะมีบทบาทอะไร กล่าวง่ายๆคือ แพทย์อินเดียโบราณนั้นไม่คิดว่าสมองคือผู้คิด เนื่องจากแพทย์สมัยนั้นเชื่อว่าอาตมมันคือผู้คิดตามความเชื่อทางศาสนาอยู่แล้ว สำหรับชาวพุทธ เราจะคุ้นเคยกับหมอท่านหนึ่งคือหมอชีวก ในคัมภีร์พุทธศาสนา บางแห่งเล่าว่าหมอชีวกนั้นได้ผ่าสมองของคนไข้บางคน ก็แปลว่าความรู้เรื่องสมองนั้นเป็นความรู้พื้นฐานอย่างหนึ่งของการแพทย์อินเดียสมัยนั้น ในหนังสือ “*สุศรุตสัมหิตา*” มีการพูดถึงการผ่าตัดในฐานะวิธีการรักษาโรคอย่างหนึ่ง ทำให้ผมนึกถึงหมอโบราณชาวกรีกร่วมสมัยเดียวกันนี้อีกคนคือหมอฮิปโปคราติส หมอกรีกโบราณนั้นไม่นิยมการผ่าตัด ท่านผู้นี้พูดเลยว่าในการรักษาโรค ท่านเลียงที่จะใช้มีดผ่าตัด ผิดกับหมออินเดียที่นิยมการผ่าตัด

ผมตีความว่า การผ่าตัดหรือผ่าศพนั้นหากเกิดที่ใด ความรู้ทางกายวิภาคของมนุษย์ในที่นั้นน่าจะก้าวหน้ามากกว่าที่ที่ไม่ใช่การผ่าตัดเพื่อรักษาคนไข้ คิดอย่างนี้ก็ทำให้ผมเชื่อว่า ความรู้ทางกาย-

วิทยาศาสตร์ของอินเดียโบราณน่าจะก้าวหน้ากว่ากรีก เมื่อก้าวหน้ากว่าก็แปลว่า คนอินเดียสมัยพระพุทธเจ้าเขารู้เรื่องสมองดีอยู่แล้ว เนื่องจากหมอเขาฝากะโหลกคนไข้เพื่อรักษาโรคสมองกันแล้ว ปัญหาที่ว่า เมื่อค้นเคยกับสมองขนาดนั้นแล้ว ทำไมคนอินเดียไม่คิดว่าสมองคือผู้คิด นี่คือโจทย์ที่ผมพยายามหาคำตอบอยู่เวลานี้ ตอนนี้อย่างตอบได้ไม่ชัด พยายามอยู่ครับ คิดว่าชัดพอสมควรเมื่อใด จะเขียนมาให้อ่าน ระหว่างนี้ก็ฝากท่านผู้อ่านไปช่วยคิดด้วย โดยเฉพาะหากว่าท่านเป็นหมอมทางสมอง

v

—Their Names and specific Symptoms.—The different Kinds and Symptoms of Rohini.—Diseases in the entire cavity. ... 101—111.

End of the contents of Sutra sthána.

—

ŚÁRIRA STHÁNA.
(SECTION ON ANATOMY).

—

CHAPTER I.

The Science of Being in General :—The Twenty-four Tattwas or first Principles.—The Purusha or the Primordial Being or the Self-conscious Reality.—The Prakriti or the External Nature personified or the non-conscious Eternity—Traits of Commonality and Diversity.—Comparison of the Philosophy of Ayurveda with that of Sámkhya as well as with the other branches of Philosophy.—Prakriti and Purusha how understood in the Ayurveda.—Different kinds of *Manas* (mind).—The five Primary Elements of Creation—Their specific function—Their mutual co-operation in creation. ... 113—121.

—

CHAPTER II.

Purification of Semen and Cataminal fluid etc. :—Derangement of Semen.—Specific treatment.—Derangement of Cataminal fluid.—Specific treatment.—Traits of pure and healthy Semen and Cataminal fluid.—Menorrhagia.—Amenorrhœa.—Their treatment.—Regimen to be observed during Menses.—Conduct of husband during the period.—Prohibited period.—Conception—Subsequent Conduct.—Causes of different Colours in the child.—About twins—Causes of the child being of Defective Organ.—Fecundation without sexual intercourse—Causes of Deformity in the child.—State of the Fœtus—Its activity while in the womb. ... 122—133.

—

CHAPTER III.

Pregnancy, etc. :—Combination of Self with the Impregnated Matter.—Factors which determine Sex.—Period and Signs of Menstruation.—Signs of Pregnancy.—Prohibited conducts during Gestation.—Develop-

ตัวอย่างหน้าหนังสือ ภาพขามือคือสารบัญส่วนว่าด้วยกายวิทยาศาสตร์

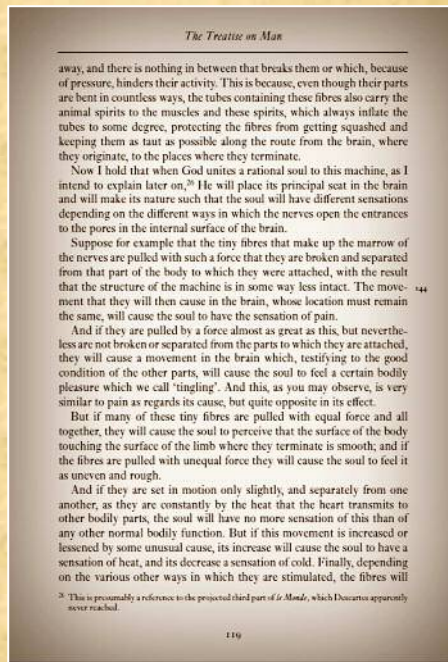
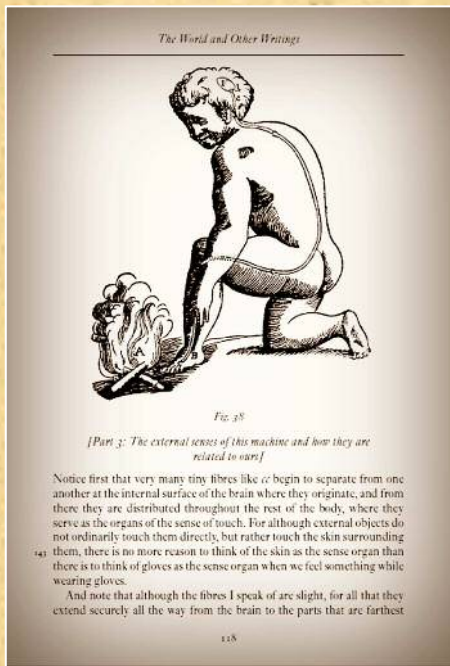
ภาพ “เงาจันทร์ในเมฆฝน 003” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

-4-

การที่แพทย์อินเดียโบราณไม่คิดว่าสมองคือผู้คิดนั้น แม้ว่าจะเพราะแพทย์เหล่านี้เชื่อตามที่ศาสนาของตนอันได้แก่ศาสนาฮินดูสอนก็ตาม เราก็ไม่ควรมองว่า ที่คนเหล่านี้คิดอย่างนั้นไม่มีเหตุผลเลย ไม่ควรให้ความคิดทางศาสนามาครอบงำการทำงานทางวิทยาศาสตร์ของตนเลย ผมเชื่อว่าคนเหล่านี้เป็นคนฉลาด ดั่งนั้นที่ไม่เชื่อว่าสมองเป็นผู้คิดผู้รู้สึก แต่เชื่อว่ามีอะไรบางอย่างในตัวเราที่เป็นผู้ใช้งานกาย ต้องมีเหตุผลอะไรบางอย่างประกอบ เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ ผมขอยกตัวอย่างนักปรัชญาตะวันตกที่มีชื่อเสียงมากท่านหนึ่งคือเดการ์ตส์มาแล้วให้ฟัง ท่านผู้นี้เป็นเจ้าของวาทะ “ฉัน

คิด ดั่งนั้นฉันมีอยู่” ที่มีคนนอกวงการปรัชญาตีความไปต่างๆ นานา (ล่าสุดผมเห็นน้ำenaarท่านเขียนบทกวีลง “ผู้จัดการออนไลน์” ท่านก็ตีความวาทะนี้ของเดการ์ตส์ในแนวของท่าน ซึ่งต่างจากพวกเราในวงการปรัชญา แต่นี้ก็ไม่ควรคิดว่ามีใครผิดหรือถูกนะครับ บางครั้งความเข้าใจผิดเพราะไม่ได้เรียนมาทางนั้น ก็ให้ผลดีโดยเฉพาะในทางศิลปะวรรณคดี)

เดการ์ตส์เป็นนักปรัชญา อันนี้ไม่มีใครสงสัย แต่น้อยคนที่จะทราบว่าคุณนี่เป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วย คำว่า “นักวิทยาศาสตร์” ในที่นี้ผมใช้ในความหมายปกติ เหมือนที่เรากล่าวว่า “ดาร์วินและไอน์สไตน์เป็นนักวิทยาศาสตร์” งานทางด้านวิทยาศาสตร์ของนักปรัชญาเอกท่านนี้พวกเราที่เป็นนักเรียนปรัชญามากไม่ได้อ่าน สมัยผมเรียนปรัชญาก็ไม่ได้อ่าน ต่อเมื่อมาสอนปรัชญาแล้วจึงได้หามาอ่าน มีเล่มหนึ่งที่ผมอยากพูดถึงชื่อ “*Treatise on Man*”

ตัวอย่างหน้าหนังสือ หน้าขวามือนั้นเดการ์ตส์เขียนไว้ดีกว่าวิญญูณาอาศัยอยู่ในสมอง

ในหนังสือเล่มข้างต้น เดการ์ตส์เวลาพูดถึงร่างกาย เขาเรียกสิ่งนี้ว่า “เครื่องจักร” (the machine) ที่เลือกใช้คำอย่างนั้นก็เพื่อชี้แนะกลายๆว่า “ตัวเครื่องจักรนั้นไม่อาจจะทำงานเองได้ นะครับ” เดการ์ตส์นั้นเป็นคริสต์ชน แต่การที่ท่านผู้นับถือศาสนาคริสต์ นับถือพระเจ้า ผมก็มองว่าก็คงเหมือนผมที่เป็นชาวพุทธ นับถือพระพุทธเจ้า คือพวกเราที่เป็นนักปรัชญานั้นเราไม่รังเกียจดอกครับว่าในบรรดาหมู่เราจะมีใครนับถือศาสนาอะไรหรือไม่ トラบเท่าที่ในการทำงาน เรายังใช้เหตุผลเป็นหลัก ที่ว่าทำงานโดยใช้เหตุผลเป็นหลักก็คือ เวลาเขียนเสนอความคิดในทางปรัชญาก็ต้องวิเคราะห์เรื่องนั้นๆผ่านเหตุผล ว่านี่อย่างนี้นะ สุดท้ายการวิเคราะห์นั้นอาจนำไปสู่ความคิดความเชื่อที่พบในศาสนาของตนก็ได้ พุดง่าย ๆ คือคุณจะมีปลายทางที่ไหนไม่สำคัญ สำคัญว่าเมื่อจะพาเราไปที่นั่นคุณมีเหตุผลมีคำอธิบายเพียงพอไหม นิวตันก็นับถือศาสนาคริสต์มาก น่าจะมากกว่าเดการ์ตส์เสียด้วยซ้ำ หนังสือของนิวตันที่สำคัญอย่างเรื่อง “*Principia*” นั้นที่สุดเนื้อหาก็นำไปสู่ความเชื่อว่าจะต้องมีพระเจ้าที่สร้างและจัดระเบียบจักรวาล อันเป็นความเชื่อทางศาสนาที่วงการวิทยาศาสตร์รับเรื่องนี้ได้เพราะ ก่อนจะมายังจุดนี้ ท่านผู้นี้ได้ใช้เหตุผลมากมายเพียงใดเพื่อโน้มน้าวใจเรา

ต่อไปนี่คือความคิดของเดการ์ตส์ที่เห็นว่า ทำไมความคิดอ่านหรือจิตใจของเราจะมาจกสมองไม่ได้ แต่ต้องมาจากอะไรบางอย่างที่มองไม่เห็น จับต้องตรงๆไม่ได้ ที่เรียกว่า “วิญญาณ”

ท่านผู้นี้เริ่มต้นว่า ร่างกายของเราไม่ใช่ที่สงสัยว่าย่อมเป็นสสารแน่นอน สสารนั้นมีคุณสมบัติเหมือนกันอย่างหนึ่งคือไม่มีชีวิต ไม่มีความคิด ริเริ่มทำอะไรเองไม่ได้ ก้อนหินที่สนามหญ้าหน้าบ้านเรานั้นฝนตกแดดออกมันก็อยู่ของมันอย่างนั้น ไม่มีเลยที่จะคิดว่า

อยู่ตรงนี้ร้อนนักหนาวนัก อย่ากระนั้นเลย ย้ายเข้าไปในร่มดีกว่า มือของเราก็เป็นสสารอย่างเดียวกับก้อนหิน แต่มือเราย้ายไปมาได้ แสดงว่าต้องมีอะไรสักอย่าง “ใช้” หรือ “บงการ” ให้มือทำอย่างนั้น การคิดหาผู้ใช้มือนี้ว่าไปแล้วก็ไม่ใช่เรื่องแปลกดอกครับ ก้อนหินนั้นปกติมันวางอยู่ที่ใดก็วางอยู่อย่างนั้นแหละ แต่ถ้าวันหนึ่งมีก้อนหินลึกลับบางก้อนวิ่งทะลุกระจกหน้าต่างบ้านเราเข้ามา เราก็ต้องไปแจ้งตำรวจให้สืบหาว่าใครขว้างเข้ามา เมื่อเราไปแจ้ง ไม่มีตำรวจคนไหนดอกครับที่จะบอกว่า “อย่าเพิ่งแจ้งความเลยครับพี่ ไปดูให้ดีก่อน เป็นไปได้ว่าก้อนหินมันอาจกระเด็นตัวแล้วปลิวมาเอง” เราเชื่อว่าสสารใดก็ตามหากแสดงพฤติกรรมเช่น “ปลิว” ไปได้ ก็ย่อมต้องมีใครหรืออะไรสักอย่างไปทำให้มันปลิวมาอย่างนั้น สสารอยู่ๆจะปลิวไปเองหาได้ไม

ในหนังสือเล่มข้างต้น เดการ์ตส์ได้แจกแจงรายละเอียดเกี่ยวกับร่างกายของเราเท่าที่ความรู้สมัยท่านจะมี ซึ่งก็ละเอียดมากโขเอา การที่เดียว ท่านพูดว่า เมื่อกินข้าว มือเราก็จับช้อนล้อม ที่มีมือทำอย่างนั้นได้ก็เพราะในมือเรามีเส้นเอ็นจำนวนมากร้อยอยู่ แล้วเส้นเอ็นเหล่านี้ก็โยงไปหาสมองอันเป็นศูนย์กลางของกายทั้งหมด เมื่อเรากินข้าว ปากก็ขยับเคี้ยวอาหาร นี่ก็อธิบายได้ว่าเกิดจากแรงดึงของกล้ามเนื้อและเส้นเอ็นที่อยู่บริเวณปาก เมื่อกลิ้นอาหารลงกระเพาะแล้ว กระเพาะก็บีบตัวย่อยอาหาร นี่ก็อธิบายได้ทำนองเดียวกัน สรุปคือร่างกายของเราทั้งหมดนั้นเป็นเสมือนหุ่นที่มีเส้นสายชักโยงไปรวมลงที่สมองหมด

เมื่ออุปมาร่างกายว่าเป็นเสมือนหุ่นชักแล้ว เดการ์ตส์ก็ถามว่า “แล้วใครชักหุ่นที่ว่านี้” เห็นไหมครับว่าเป็นคำถามที่ฉลาดเพียงใด เนื่องจากเดการ์ตส์นั้นเห็นสมองคนมานักต่อนักเนื่องจากว่าเป็นนัก

วิทยาศาสตร์ ท่านผู้นี้ก็เลยเหมือนนักวิทยาศาสตร์จำนวนไม่น้อยในโลกที่พอคุ้นเคยกับสมองมากๆ เข้าก็ไม่คิดว่าเจ้าก้อนไขมันที่วุ้นนี้มันจะชักหุ่นอันได้แก่ร่างทั้งหมดด้วยตัวมันเองเพียงลำพังได้ เพราะมันก็เป็นส่วนหนึ่งของหุ่นเสียเอง ดังนั้นผู้ชักหุ่นจะต้องไม่ใช่กายที่เป็นสสารอย่างแน่นอน

ความคิดของเดการ์ตส์ตรงนี้ทำให้ผมนึกไปถึง “ภควัทคีตา” (ที่เคยแปลไว้นานแล้ว) ขึ้นมาในฉบับปล้น ในนั้น พระกฤษณะก็กล่าวกับอรชุนอย่างเดียวกันนี้เลยว่า “สรีรยนต์นี้จะเดินเหินพุดจาหรือทำอะไรได้ก็เพราะมีผู้ชัก อาตมันั่นเองที่ชักหุ่นคือสรีรยนต์” แม้ตัวคำใน “ภควัทคีตา” ก็อย่างเดียวกับที่เดการ์ตส์ใช้ คือ “เครื่องจักร” (“สรีรยนต์” มาจากคำว่า “สรีระ” ที่แปลว่าร่างกาย ส่วน “ยนต์” แปลว่าเครื่องจักร คำนี้แปลเป็นฝรั่งก็เท่ากับ “the body machine” คำว่าสรีรยนต์นี้คัมภีร์พุทธศาสนาก็นิยมใช้)

ตามการสันนิษฐานของเดการ์ตส์ วิญญาณของคนเรานั้นคือผู้ชักหุ่นอันได้แก่ร่างกายทั้งหมด สมองก็เป็นส่วนหนึ่งของกายที่ย่อมจะถูกชักด้วยวิญญาณเช่นกัน วิญญาณนั้นอาศัยอยู่ในสมอง สมองก็คือศูนย์บัญชาการกาย เส้นสายทุกอย่าง (เส้นประสาท เส้นเลือด เส้นเอ็น และอีกสารพัดเส้น) โยงไปที่สมองหมด ปลายทางที่สมองก็มีปุ่มปมที่ขมวดเอาเส้นสายเหล่านี้เข้ามาไว้เป็นหมวดหมู่ เช่นเกี่ยวกับการเห็นก็กลุ่มหนึ่ง เกี่ยวกับการได้ยินก็อีกกลุ่ม เป็นต้น วิญญาณนั้นจะกำกับปุ่มเหล่านี้อีกที ดังนั้นที่สมองสั่งงานร่วมกับกายก็ไม่ได้เกิดเองโดยอัตโนมัติ เช่นเดินไป ทำไปเหยียบเอาของอะไรเป็นเส้นๆ คล้ายงู สมองก็สั่งให้หดเท้าหนี จริงครับที่สมองทำงานเร็วมาก เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่กาย แต่หากสมองนั้นไม่มีวิญญาณกำกับอีกชั้น สมองก็ทำอะไรไม่ได้

เพราะมันก็เป็นก้อนเนื้อก้อนหนึ่งในกายเท่านั้นเอง

แนวคิดแบบเดการ์ตส์นี้ ในทางปรัชญา เรามักเรียกกันว่า “จิตนิยม” (Idealism) บ้าง “ทวินิยม” (Dualism) บ้าง เมื่อเห็นชื่อพวกนี้ก็โปรดได้เข้าใจว่าเขาใช้เพื่อหมายถึงแนวคิดทางอภิปรัชญาเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ว่า มนุษย์นั้นประกอบด้วยส่วนประกอบสองอย่าง อย่างแรกคือกายที่เป็นสสาร อย่างที่สองคือใจที่ไม่ได้มาจากกาย เป็นของจริงอีกอย่าง ทำงานเป็นอิสระ และในภาวะปกติจะเป็นผู้บงการกาย ศาสนาในโลกน่าจะทุกศาสนาคิดแบบนี้ พุทธศาสนาที่อธิบายกันเป็นหลักในโลกก็เชื่อว่ามีกายมีใจที่แยกกัน คนตายแล้วใจไปเกิดใหม่ トラบเท่าที่ยังไม่บรรลุนิพพาน

ตามความเห็นของผม เสน่ห์ของแนวคิดแบบจิตนิยมนี้มีอยู่หลายอย่างเช่น อย่างแรกที่สุด แนวคิดนี้ดูจะอธิบายความซับซ้อนละเอียดอ่อนของชีวิตได้ดี ใจของคนเรานั้นไม่เพียงแต่คิดและรู้สึกเท่านั้น แต่เราคิดและรู้สึกในเรื่องที่สำคัญมากๆสองเรื่องด้วยคือเรื่อง “ความงาม” กับ “ความดี” เมื่อฟังเพลงดีๆ ใจเราจะจ่อมจมลงในความงดงามของเพลง บางทีหากเพลงนั้นงามมากๆ เราอาจน้ำตาไหล ถามว่าอะไรทำให้เรารู้สึกไปได้ปานนั้น ความเชื่อเรื่องสมองแม้จะอธิบายหลายเรื่องได้ดี (เช่นทำไมคนไข้ที่สมองเสียหายไปจึงแสดงพฤติกรรมอย่างนี้) แต่ก็อธิบายเรื่องนี้ได้ไม่ดีเท่าความเชื่อเรื่องว่าใจของเราโยงไปหาวิญญาณที่อยู่ลึกกว่านั้น เรื่องความดีนั้นเป็นแก่นของศาสนา แม้นอกศาสนาเราก็มีแนวคิดเรื่องความดีที่เรียกว่าจริยธรรมอย่างที่นักปรัชญาจำนวนหนึ่งสนใจค้นหาอยู่ คนบางคนนั้นในบางสถานการณ์สามารถทำอะไรบางอย่างเพื่อผู้อื่นโดยไม่คิดถึงอันตรายที่จะเกิดแก่ตน ถามว่าอะไรในตัวพระพุทธรูปที่ทำให้ท่านละเวียงวังที่โอ้อ่ำสุขสบายมาเป็นนักบวชไร้บ้าน นอน

กลางดินกลางป่าทุกข์ทรมานอย่างนั้น หากจะโยงเรื่องทั้งหมดไปที่
 สมอของท่านก็อาจพอจะฟังได้ แต่ผู้เชื่อว่าภายในตัวพระองค์มีสิ่ง
 หนึ่งที่เป็นแก่นสารของชีวิตไม่ได้ สิ่งนี้คือจิตที่ไม่เพียงแต่เกิดมีใน
 ชาตินี้เท่านั้น แต่จิตของพระองค์สืบสายมายาวนาน นับจากอดีต
 ทรงมุ่งมันที่จะค้นหาแสงสว่างมาช่วยมวลมนุษย์ที่กำลังทุกข์ทรมาน
 อยู่ในโลกแห่งความมืด คิดอย่างนี้ฟังดูดีก็ว่ามาก สรุปว่าคนเรานั้น
 จำนวนหนึ่งที่เราเรียกว่าท่านผู้พัฒนาแล้ว พันแล้ว บรรลุแล้ว ท่าน
 แสดงพฤติกรรมที่งดงาม พฤติกรรมเช่นนี้ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ย้อนโยง
 กลับไปหาก้อนสมอ แต่น่าจะโยงไปหาบางอย่างที่มีคุณภาพดีกว่า
 นั้น ซึ่งก็คือจิตหรือวิญญาณ

เรื่องต่อมาที่ผมเห็นว่าเป็นเสน่ห์ของแนวคิดแบบจิตนิยมคือ
 แนวคิดนี้บอกเราว่า ความนึกคิดของคนเรานั้นเป็น “หนึ่งเดียว”
 คือเรารู้สึกว่าเราเป็นคนคนเดียว ผมก็รู้สึกว่าคุณคือนายสมภาร
 ท่านผู้อ่านก็รู้สึกอย่างเดียวกันนี้ ความเป็นเอกภาพของใจนั้น
 สะท้อนว่าต้นตอของใจจะต้องเป็นของ “ชิ้นเดียวล้วนๆและดำรง
 ความเป็นตนอยู่ได้อย่างนั้นตลอดไป” สมอชิ้นนั้นไม่น่าจะเป็นของ
 ชิ้นเดียว เพราะประกอบด้วยเซลล์จำนวนมาก และลึกลงไปกว่านั้น
 ก็คือเป็นอะตอมเป็นอนุภาค ว่าในแง่ความคงทน สมอก็เหมือน
 เนื้อหนังร่างกายของเราคือประกอบด้วยองค์ประกอบเล็กๆที่
 เปลี่ยนแปลง แก่เฒ่า ตายไป แล้วของใหม่ก็งอกมาแทน จิตหรือ
 วิญญาณตามทัศนะของจิตนิยมนั้นเป็นของชิ้นเดียว เนื้อเดียว ไม่
 แก่ไม่เฒ่า ไม่มีองค์ประกอบเล็กๆที่จะหมุนเวียนกันมาแทนที่ของ
 เก่าที่ชำรุดเสียหาย แม้จิตของศาสนาพุทธท่านจะบอกว่าเปลี่ยน
 เป็นกระแสต่อเนื่อง แต่ในนั้นก็มีความคงที่บางอย่างอยู่ ของเช่นนี้
 แหะละครับที่เหมาะสมจะเป็นต้นกำเนิดของใจเราที่เป็นใจเดียว ของคน

คนเดียว คนและสัตว์นั้นแม้จะอยู่ในชนิดเดียวกัน แต่เมื่อไปดูรายละเอียดใกล้ๆ เราจะเห็นว่าแต่ละคนแต่ละตัวมีความเป็นตัวตนเฉพาะ ไม่เหมือนใคร ผมเลี้ยงหมาจำนวนมาก รู้ว่าแต่ละตัวบุคลิกภาพไม่เหมือนกัน คนที่เป็นแฝดแบบที่มาจากไข่และอสุจิเดี่ยวเอาเข้าจริงกายเท่ากันที่เหมือนกัน แต่ใจก็ต่างกันลิบลับ เรื่องนี้อธิบายยากด้วยแนวคิดแบบที่เชื่อว่าสมองคือต้นตอของความคิด แต่อธิบายได้ดีด้วยความเชื่อเรื่องจิตหรือวิญญาณ

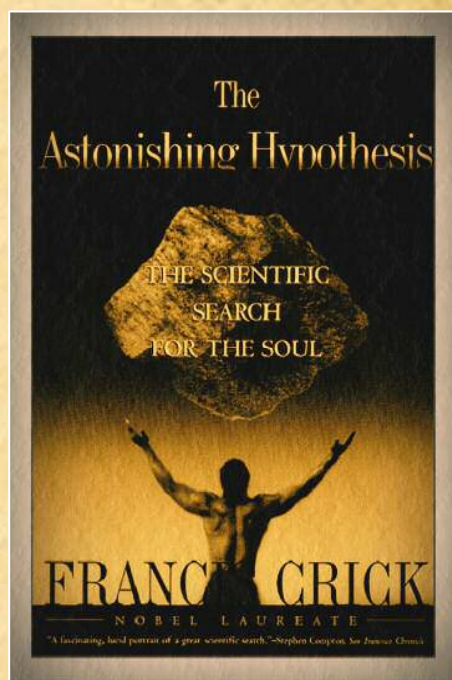
ภาพ “เงาจันทร์ในเมฆฝน 004” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2555)

คราวนี้ผมขอชวนท่านผู้อ่านมาพิจารณาแนวคิดอีกสายหนึ่งที่ไม่รับความเชื่อที่ว่าใจคนสืบสายไปหาอะไรบางอย่างที่เร้นลับในตัวเรา

ที่เรียกว่าวิญญาณหรือจิต นักคิดเหล่านี้มีมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว ในสมัยพุทธกาลก็มีนักคิดที่เชื่อว่าไม่มีจิตหรือวิญญาณ ในชาวกรีก นั้นแม้ว่าแรกเริ่มแนวคิดที่เชื่อในเรื่องวิญญาณจะเกิดก่อน แต่ต่อมานักปรัชญากรีกพวกหนึ่งก็เสนอความคิดว่า “ไม่มีหรือก วิญญาณที่ว่านั้น” คนเหล่านี้ก็เหมือนพวกแรก คือที่เชื่ออย่างนั้น เพราะมีเหตุผลบางอย่างเป็นของตนเอง เราจะใช้เนื้อหาในตอนนี้ พิจารณาความคิดของนักคิดเหล่านี้

บางที การที่คนเรามีทัศนคติต่างกันเกี่ยวกับเรื่องเดียวกัน ส่วน หนึ่งก็มาจากการที่เรามีวิธีในการศึกษาเรื่องนั้นไม่เหมือนกัน ที่ผ่าน มา นั้นเราจะเห็นว่านักคิดในแนวจิตนิยมเขาก็ใช้อายตนะศึกษาเรื่อง ของสมองเช่นกัน ดังกรณีแพทย์อินเดียโบราณที่ชื่อสุครุตเป็นต้น แต่คนเหล่านี้ท้ายที่สุดก็เห็นว่าข้อมูลที่ปรากฏแก่อายตนะนั้นยังไม่ น่าพอใจ ก็เลยใช้เหตุผลและจินตนาการมาเสริมต่อการทำงานของ ตน วิญญาณหรือจิตที่ว่าทำงานอยู่ในร่างของเรานั้นไม่มีใครมอง เห็น ทดลองก็ไม่รู้จะทดลองอย่างไร แต่ที่ต้องเชื่อว่ามีอยู่ก็เพราะ เหตุผลบอกเป็นอย่างนั้น คือไม่เชื่อแล้วจะอธิบายความสลับซับซ้อน ของใจมนุษย์ไม่ได้ แต่นักคิดในสายที่ผมจะเล่าต่อไปนี้เขาเห็นต่าง ออกไปว่า คนเรานั้นจินตนาการไปได้ทุกเรื่อง คิดไปได้ทุกเรื่อง ดัง นั้นหากจะใช้จินตนาการและเหตุผลก็คงเป็นเรื่องไม่สิ้นสุด ฝ่ายนี้ เขาต้องการให้สิ่งที่ตนค้นหามีน้ำหนักมากที่สุดในแง่ที่ว่า เป็นสิ่งที่ อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส แม้ความรู้สึกข้างในจะบอกว่า “ยังมีเรื่องที่ต้องอธิบายอีกมาก” ก็ต้องจำยอมว่า “เท่าที่เราทำได้ ณ วันนี้ เราารู้เพียงเท่านี้ก็ถือว่ามากแล้ว” เมื่อคิดอย่างนั้น ฝ่ายนี้ เขาก็จะไม่ใช้จินตนาการ แต่จะค่อยๆ ไล่ศึกษามนุษย์จากข้อมูลทาง การแพทย์และวิทยาศาสตร์เท่าที่เรามีอยู่และจะมีในอนาคต เพื่อ

ให้เห็นตัวอย่างว่าฝ่ายนี้เขาทำงานอย่างไร ผมขอยกตัวอย่างคนคนหนึ่งที่ผมเคยเขียนถึงเขามาในวารสาร “ปัญญา” ของเราเล่มก่อนๆ บ้างแล้ว ท่านผู้นี้เป็นนักชีววิทยาที่เสนอโครงสร้างดีเอ็นเอของมนุษย์แบบบันไดเวียนที่เราใช้กันอยู่แพร่หลายเวลานี้ เคยได้โนเบลจากงานนี้มาแล้วในอดีต หนังสือเล่มที่ผมเอาปกมาให้ดูด้านข้างนี้จะ เป็นอุปกรณ์หลักที่ผมจะใช้อธิบายความคิดอ่านของท่าน นามท่านผู้นี้คือ Francis Crick ท่านผู้อ่านโปรดสังเกตชื่อรองของหนังสือด้วยว่าสะท้อนความคิดอ่านของผู้เขียนอย่างไร

เนื้อหาส่วนต้นๆ ของหนังสือนี้ท่านผู้เขียนกล่าวว่า การค้นหาว่า “ใจของคนหยิ่งโง่งไปหาอะไรในตัวเรา” เป็นปัญหาที่เก่าแก่ของมนุษยชาติ มีคำตอบมากพอสมควรจากฝ่ายศาสนาและปรัชญา ทว่าคำตอบเหล่านี้ในทัศนะของท่านผู้เขียนที่เป็นนักวิทยาศาสตร์เหมือนกันอย่างหนึ่งคือ “ใช้ประโยชน์ในแง่ที่จะไปสานต่อเป็นงานวิจัยไม่ได้”

ยกตัวอย่างเช่น สมมติว่าท่านผู้นี้มาเรียนพระพุทธศาสนา ท่านเรียนอภิธรรม เมื่อเรียนก็ทราบว่าจะอภิธรรมของเราได้จำแนกว่าจิตของมนุษย์นั้นมีสารพัดแบบ มากมายเต็มไปหมด เมื่อเรียนจบแล้ว ท่านก็รู้ว่าจิตฝ่ายกุศลมีกี่ดวง ฝ่ายอกุศลมีกี่ดวง แต่หากจะเอาเรื่องนี้ไปสานต่อเป็นโครงการวิจัย โดยตั้งโจทย์ว่า “จะค้นหาและตรวจสอบว่าจิตที่พระอภิธรรมกล่าวนั้นมีอยู่จริงๆ ในตัวคน ไม่เกี่ยวกับสมอง แต่เป็นของจริงอีกอย่างหนึ่ง” ท่านก็จะพบว่าไม่อาจ

ไปต่อได้ เนื่องจากจิตนั้นทางเราที่สอนก็บอกว่าตรวจสอบไม่ได้นะ วัดไม่ได้นะ เมื่อเป็นเช่นนี้ความอยากรู้ว่าตกลงจิตในฐานะของที่มีอยู่จริงต่างหากจากสมองนั้นมีอยู่หรือไม่อย่างไรก็เป็นหมัน สมมติท่านผู้นี้ไปอ่านเดการ์ตส์ตามที่ผมเขียนเล่าข้างต้น แล้วอยากรู้ว่า วิญญาณที่สถิตอยู่ในสมองของคนนั้นมันอยู่ตรงไหน มันทำงานอย่างไร ความริเริ่มนี้ก็เป็นอย่างหมันอีก ไม่รู้จะไปศึกษาอย่างไร

ที่กล่าวข้างต้นนี้หากท่านผู้อ่านบางท่านยังไม่เข้าใจว่าเป็นปัญหาอย่างไร ผมก็ขออธิบายเพิ่มนิดหนึ่งดังนี้ครับ อย่าลืมคำถามแรกที่เราถามกันมาตอนต้นของบทความนี้ที่ว่า “ใจหรือความคิดของคนมาจากไหน” ฝ่ายจิตนิยมบอกว่ามาจากวิญญาณหรือจิต ที่เป็นสิ่งเร้นลับบางอย่างในตัวเรา จับต้องเหมือนที่เราจับต้องแก้วน้ำไม่ได้ เราสัมผัสได้เพียง “ใจ” หรือ “ความคิด” ที่เป็นพฤติกรรมหรือการแสดงออกของจิตหรือวิญญาณเท่านั้น ใจหรือความคิดของคนเรานั้นไม่เป็นปัญหา ทุกคนรับรู้ได้ นักปรัชญาตั้งแต่โบราณมาแล้วเขาสงสัยว่าใจของเราตามที่กล่าวมานั้นมันมาจากไหน หมายความว่า หากใจหรือความคิดเปรียบเสมือนหลอดไฟที่กำลังส่องแสงอยู่ พวกเขาก็อยากรู้ว่าต้นกำเนิดไฟฟ้าที่มาส่องสว่างอยู่ในหลอดนั้นมาจากไหน พวกจิตนิยมก็สาวไล่ไปเรื่อยๆ ไปสุดที่สมองก็ยังไม่คิดว่าสุด ก็สาวต่อไปอีกจนไปสุดที่จิตหรือวิญญาณ ตอนที่สาวมาจบที่สมองนั้นกระบวนการทุกอย่างยังปรากฏแก่อายตนะของเราอยู่ คือตามองเห็น มือก็จับต้องได้ แต่เมื่อสาวเลยไปจากนั้นก็มองไม่เห็นอะไรแล้วละ ต้องใช้จินตนาการอย่างเดียว ท่านผู้แต่งหนังสือเล่มข้างต้นท่านวิจารณ์พวกจิตนิยมที่ไม่หยุดอยู่เพียงสมอง แต่พยายามจินตนาการต่อไปอีกว่า ก็คิดต่อไปได้ แต่ไม่สู้มีประโยชน์ เพราะคิดแล้วก็ไม่รู้จะทดสอบอย่างไร อย่างเดการ์ตส์ที่

จินตนาการว่าในสมองของคนมีวิญญูณอาศัยอยู่ ก็ไม่รู้จะวัดจะทดสอบหาวิญญูณอย่างไร เมื่อเป็นดังนี้ ท่านผู้นี้ก็เลยประกาศว่าจะไม่สาวไปต่อที่ไหนอีกแล้ว เพราะสมองคือด่านสุดท้ายของชีวิตมนุษย์แล้ว หากอยากจะเข้าใจ “ใจ” “ความคิด” หรือ “อารมณ์ความรู้สึก” ของคน ก็ต้องจำยอมว่าเรามาได้อย่างมากก็ที่นี่แหละ

อ่านที่ท่านเขียนผมก็เข้าใจ ว่าไปแล้วจินตนาการเรื่องวิญญูณหรือจิตอันเป็นต้นตอของความคิดมนุษย์นั้นก็น่าฟังทีเดียว แต่หากจะถามว่า “น่าฟังก็น่าฟังดอก แต่อยากรู้ว่ามีจริงไหม จะทำอย่างไรชะรับ” ฝ่ายจิตนิยมก็ย่อมนอบไม่ได้ หากตอบได้เขาตอบไปนานแล้ว ไม่มายอมให้ถูกรุกไล่อยู่อย่างนี้ดอก

ฝ่ายที่เขาเล่นเรื่องสมองนั้นว่าไปแล้วสำหรับผมเป็นฝ่ายที่ให้ “ข้อมูล” แก่เรามากกว่าอีกฝ่าย เอาจ่ายๆครับ ฝ่ายนี้เขาอธิบายว่า “ความรู้สึก” ของคนเราเช่น หิวข้าว ระบายน้ำ อยากมีเช็กส์ เป็นต้น ว่าจนถึงที่สุด คือไล่ไปหาต้นตอแล้วก็เป็นเรื่อง “ปริมาณ” หมด คือวัดได้ จับต้องได้ เพราะเป็นเรื่องปริมาณทางสสาร เอาเรื่องระบายน้ำเป็นตัวอย่างก็ได้ ทุกท่านเคยหิวน้ำทั้งนั้นแหละเวลาหิว เรารู้สึกได้ แต่ให้อธิบายว่าเป็นอย่างไร อธิบายยาก อาการหิวน้ำนี้อธิบายได้ง่ายๆว่า ระบบร่างกายของเราเป็นระบบอัตโนมัติ ระบบกายของเรากำหนดเป็นกฎแห่งความปลอดภัยไว้ว่าจะต้องมีน้ำสำรองอยู่ในระบบเท่านั้นเท่านี้เปอร์เซ็นต์ เช่นระหว่าง ๘๐-๙๐ ว่าจะอย่างนั้นเถิด (อันนี้ผมสมมติเท่านั้นนะครับ รายละเอียดจริงๆผมไม่ทราบ) สมมติว่าเช้าวันเสาร์ ตื่นนอนขึ้นกินกาแฟแล้วผมก็นั่งกลางหญ้าที่สนาม ตอนที่เริ่มกลางมีน้ำสำรองอยู่ในระบบกายผม ๘๕ % เนื่องจากปริมาณน้ำยังอยู่ในขอบเขตที่ระบบของกายกำหนดไว้ ผมก็ไม่รู้สึกหิวน้ำ แต่พอทำงานไป ก็เกิดความร้อนในตัวตามกฎ

ทางฟิสิกส์ง่ายๆที่ว่าเมื่อสสารเคลื่อนไหวเสียดสีก็จะมีความร้อน ความร้อนส่วนหนึ่งก็แผ่ออกมายังผิวหนังเพื่อระบายทิ้ง เมื่อผิวร้อน ภายเห็นว่าอาจเป็นอันตรายคือไหม้ได้ ก็เลยบัญชาให้น้ำที่ลำรองไว้ในระบบส่วนหนึ่งล้าเลียงมาอาบผิวผมในรูปของเหงื่อ เมื่อน้ำถูกใช้เป็นเหงื่อเพื่อระบายความร้อนจากผิว ไม่นานปริมาณน้ำในระบบก็พร่องลงจนต่ำกว่าที่กำหนดไว้ เมื่อเลยขีดต่ำสุดคือ ๘๐ % ภายเห็นว่าจำเป็นต้องมีน้ำเติมเข้าไป ไม่อย่างนั้นจะเป็นอันตรายแก่ระบบ ภายจึงส่งสัญญาณมายัง “ผม” ให้ผมเกิดอาการหิวน้ำ เมื่อเกิดอาการนั้นผมจะเป็นทุกข์ ทุกข์นี้จะหายเมื่อผมเดินเข้าบ้านไปหาน้ำเย็นๆดื่ม สังเกตนะครับว่า ดื่มไปถึงจุดหนึ่งผมจะรู้สึก “อิ่ม” ที่อื่มนั้นก็เพราะน้ำเติมเข้าไปจนถึงขีดสุดข้างบนแล้ว ภายก็ต้องส่งสัญญาณบอกว่า “พอแล้วพ่อเจ้าประคุณ” เมื่อได้รับสัญญาณนั้น ผมก็รู้สึกอื่มน้ำ เรื่องหิวข้าว หิวเช็กส์ก็แนวนี้ อย่างหลังนั้นภายเห็นว่าอยู่ในวัยเจริญพันธุ์แล้ว ควรทำสำเนาตนไว้ ไม่อย่างนั้นเผ่าพันธุ์มนุษย์จะสูญไปจากโลก เขาก็ส่งสัญญาณมาบอก สัญญาณนั้นก็คือกามารมณ์ไงครับ สังเกตไหมครับว่าเรื่องเช็กส์ก็เหมือนเรื่องกินข้าวกินน้ำ ถึงจุดหนึ่งแล้ว เมื่อเราได้ทำตามที่กายประสงค์ มันเห็นว่าระบบปลอดภัยแล้ว มันก็ส่งสัญญาณให้เราหยุด ไม่มีใครกินข้าวกินน้ำหรือมีเช็กส์ได้ทั้งวันทั้งคืนดอกชะรับ

การวิเคราะห์ระบบชีวิตของเราทั้งหมดตามที่กล่าวข้างต้นนั้น ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่สำคัญบางประการที่ผมคิดว่าท่านผู้อ่านควรจะทราบ สมมติฐานแรกเลยก็คือกายทั้งหมดเป็นระบบอัตโนมัติ มีสมองเป็นศูนย์รวมของระบบอัตโนมัติที่ว่านี้ ระบบอัตโนมัติมีส่วน ส่วนหนึ่งคือ “อวัยวะบางอย่างสามารถทำงานไปได้เลย โดยที่ ‘ผม’ ไม่ต้องรับรู้” ยกตัวอย่างเช่นการเต้นของหัวใจ หัวใจของ

เรามันก็ตื่นของมันอย่างนั้น ไม่ต้องมาขออนุญาตเราว่า “ตื่นเช้าแล้วนะครับ/นะคะ/นะยะ/นะจ๊ะ ขออนุญาตตื่น” ที่ไม่ต้องขออนุญาตนั้นเราก็เข้าใจ เพราะอวัยวะเหล่านี้ต้องทำงานตลอดเวลา เพื่อให้กายอยู่ได้ ดังนั้นหากให้ต้องรายงานเราก่อนจะปฏิบัติภารกิจยุ่ง ผลคือเรานั้นแหละจะตายเสียก่อน ระบบอัตโนมัติแบบต่อมาคือแบบที่ “เมื่อมีความจำเป็นต่อระบบ จะมีสัญญาณส่งมายัง ‘ผม’ จากนั้นผมก็จะดำเนินการตามที่สัญญาณบอก” ตัวอย่างของระบบอัตโนมัติแบบที่สองนี้ก็เช่นเรื่องกางเกงแล้วหิวน้ำข้างต้น

ระบบอัตโนมัติอย่างที่ปรากฏในการตื่นของหัวใจนั้นเข้าใจไม่ยาก แต่ที่ปรากฏในตัวอย่างเรื่องหิวน้ำนั้นต้องอธิบายเพิ่มเล็กน้อยคืออย่างนี้ครับ นึกถึงนาฬิกาปลุกก็ได้ เมื่อถึงเวลาตีห้า นาฬิกาที่เราตั้งไว้ก็ปลุก การปลุกนี้เป็นกลไกอัตโนมัติ หมายความว่า เมื่อเข็มนาฬิกาเดินมาที่เลข ๑๒ และ ๕ ปัจจัยที่ว่านี้ก็จะส่งผลให้ค่อนข้างในนาฬิกามันสั้นแล้วก็ตีที่ระฆังเล็กๆที่ออกแบบไว้ว่าเมื่อตีจะมีเสียง ชื่อนี้ฉันใด เมื่อมีปัจจัยคือน้ำในระบบกายของเราพร้อมเลยขีดที่ระบบกำหนดไว้ ปัจจัยนั้นก็จะส่งผลอย่างเป็นอัตโนมัติไปที่สมอง สมองก็จะส่งสัญญาณต่อมายังเรา ให้เราเกิดอาการหิวน้ำ เพื่อให้เราหาน้ำเข้ามาเติมใส่ระบบ

สมมติฐานประการต่อมาคือ สัญญาณที่ปรากฏแก่ “เรา” นั้นที่จริงมันไม่ได้ปรากฏแก่ใคร เพราะในตัวเรา ไม่มี “เรา” แต่ภาษาของมนุษย์จำเป็นต้องบัญญัติคำว่า “เรา” เพื่อสื่อสารกัน ทำให้เราอาจเข้าใจว่ามี “ผม” “ฉัน” “กู” เป็นต้นที่กำลังได้ยิน กำลังเห็น กำลังกิน กำลังอร่อย กำลังโกรธ กำลังเคลิ้ม เป็นต้น เรื่องนี้ลึกซึ้งยากแก่การอธิบาย ผมขอให้ท่านแฟนานูแฟนลองไปไตร่ตรองดูก็จะเห็นตามได้ เช่นขณะมองเห็นควายกำลังวิ่งลัดทุ่งแล้วรู้สึกว่ “ฉัน

กำลังเห็นควายวิ่ง” ให้ลองถามตัวเองว่า “ที่ว่าฉันเห็นนั้นหนะ ตรงไหนบอกว่าฉันเห็น” ที่จริงมีแต่ภาพควายปรากฏในระบบการเห็นของกายทั้งหมดเท่านั้นแหละ เรื่องได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส เป็นต้นก็อย่างเดียวกัน คือเอาเข้าจริงก็มีแต่เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ปรากฏแก่ระบบการรับรู้ของกายเท่านั้น ความรู้สึกว่า “ฉันได้ยิน” เป็นต้นเป็นไปตามอำนาจของภาษา เวลากินกาแฟอร่อยๆ ลองถามตัวเองดูซิครับว่า “ใครอร่อย” หาก “ฉันอร่อย” ดูอย่างไรจึงเห็นว่าฉันอร่อย ดูอย่างไรก็ไม่เห็นหรือครับ ไม่รู้ว่า อ้ายที่เรียกว่า “ฉัน” นั้นมันอยู่ที่ไหน ลองไล่ไปเป็นที่ที่ในตัวก็ได้ เอาจากหัวไปจนสุดที่เท้า ก็หา “ฉัน” ไม่พบดอกครับ ที่เราสังเกต ได้จริงๆ ก็คือ เวลากินกาแฟอร่อย ความรู้ว่าอร่อยมันอยู่แถวๆ ลิ้น นั้นแหละ สรุปคือไม่มีใครอร่อย มีแต่อาการอร่อยที่ปรากฏเข้มข้นที่สุดตรงลิ้นอันเป็นอวัยวะส่วนที่กายทั้งระบบออกแบบไว้สำหรับการกิน ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องให้อวัยวะอื่นเช่นตีนอร่อยด้วยเลย เพราะอาการอร่อยนั้นถูกออกแบบเพื่อให้ปากได้ทำงานของมันอย่างมีความสุข เพื่อจะได้ลิ้มรสอาหารและน้ำเข้ามาในระบบ ระบบกายนั้นเป็นระบบอัตโนมัติที่ฉลาด มันรู้จักขอบเขตว่าจะใช้อวัยวะต่างๆ ใดๆ อย่างไร เวลาได้ยินก็ให้ได้ยินแถวๆ หูก็พอ สรุปคือ มายาภาพของภาษาทำให้เราเข้าใจว่ามีผู้เห็น ผู้ได้ยิน ผู้คิด เป็นต้น จริงๆ ไม่มี มีแต่การเห็น การได้ยิน การคิด และอาการเหล่านี้ก็ปรากฏตรงอวัยวะที่ทำหน้าที่หลักในการนั้น เช่นคิดก็รู้สึกแถวสมอง คิดมากก็ปวดหัว ไม่ปวดบั้นเอว อย่างนี้เป็นต้น

สมมติฐานประการสุดท้าย (ที่จริงอาจมีมากกว่านี้ แต่ขอตัดเอาเพียงเท่านี้) ก็คือ ร่างกายทั้งระบบแม้จะเป็นสสาร แต่ร่างกายก็ไม่อาจเทียบกันได้กับเครื่องจักรอย่างนาฬิกาหรือรถ พวกจิตนิยมนั้น

ชอบเรียกกายว่าเครื่องจักร อันนี้เป็นความผิดพลาดอย่างมาก กายเป็นสสารที่พัฒนามาเหนือชั้นกว่าเครื่องจักร พุดง่าย ๆ ก็คือ หากจะเรียกกายว่าเป็นเครื่องจักรก็เรียกได้ แต่ต้องเข้าใจว่าเครื่องจักรนี้มีชีวิต มีความคิด ซึ่งเครื่องจักรธรรมดาๆ ทั่วไปเช่นรถยนต์ไม่มี

เมื่อกายเป็นเครื่องจักรที่มีชีวิต มีความคิด ก็ไม่ต้องการอะไรจากข้างนอกมา “ชักหุ่น” หรือ “ขับ” ระบบกายนั้นทำงานของมันเองได้ ริเริ่มเองได้ วินิจฉัยตัดสินใจอะไรได้หมด โดยมีสมองเป็นศูนย์กลางของระบบทั้งหมด ดังนั้นหากจะสาวหาว่า “ใจ” หรือ “ความคิด” ของคนเรามาจากไหน ก็ตอบได้เลยว่า “มาจากสมองนี่แหละ” แต่อย่าเพิ่งด่วนสรุปว่า “สมองคือผู้คิด” เพราะเราได้พิจารณามาแล้วว่า ในตัวเราไม่มี “ผู้” อะไรทั้งนั้นแหละ มีแต่การปรากฏของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสทางกาย และความคิด เท่านั้น ปรากฏต่ออะไร ก็ปรากฏต่อระบบทั้งหมด โดยมีหลักว่าการปรากฏของสิ่งเหล่านี้จะเข้มข้นที่สุดตรงที่อวัยวะที่ทำหน้าที่โดยตรงในการรองรับการปรากฏของสิ่งที่กล่าวมานี้ เช่นหากเป็นเรื่องการเห็น การเห็นก็จะเข้มข้นที่สุดที่ดวงตา แต่ไม่ใช่ตาเห็น ไม่ใช่สมองเห็น พุดให้ถูกต้องบอกว่า ระบบกายทั้งหมดรับรู้ว่ามีอะไรข้างนอกในรูปของการเห็น จบเท่านี้ ไม่ต้องบรรยายต่อ

ท่านผู้อ่านบางท่านอ่านที่ผมเขียนมาข้างต้นนี้แล้วอาจสนใจ อยากรู้ว่านักปรัชญาคนไหนที่พูดอย่างนี้ จะได้ตามไปอ่าน ขอเรียนว่าที่เขียนมาข้างต้นนี้เป็นการ “เรียบเรียงและเพิ่มเติม” แนวคิดแบบนี้ให้โดยผม นักปรัชญาในโลกนั้นเขียนหนังสืออ่านยาก แน่ไปแล้วเกรงว่าไปตามอ่านก็คงไม่ได้ธรรมดาอย่างที่เขียนข้างต้น แต่หากอยากอ่านจริง ขอแนะนำหนังสือคลาสสิกเรื่อง “*The Concept of Mind*” ประพันธ์โดยนักปรัชญาคนสำคัญของอังกฤษชื่อ

Gilbert Ryle ท่านผู้นี้สอนอยู่ที่ออกซฟอร์ด เขียนหนังสือไม่มากเล่มนี้ถือว่าดีที่สุด งานที่ทำให้ท่านมีชื่อเสียงนอกจากแต่งหนังสือก็คือการเป็นบรรณาธิการวารสารทางปรัชญาที่เก่าแก่และมีชื่อเสียงมากของอังกฤษชื่อ “*Mind*” ท่านเป็นบรรณาธิการอยู่ตั้ง ๒๔ ปี สมัยก่อนนั้นบรรณาธิการวารสารมักเป็นคนคนเดียว หากมีบารมีก็จะเรียกคนให้เขียนอะไรดีๆ มาลง ตอนผมทำวารสาร “*พุทธศาสนศึกษา*” ของจุฬา ผมก็ตั้งใจทำงานในแนวนี้ คือใช้บรรณาธิการคนเดียวเป็นหลัก ตอนนี้วารสาร “*ปัญญา*” ของเราผมก็ทำแบบโบราณนี้ วารสารสมัยใหม่เขามักไม่ใช้บรรณาธิการ มีแต่เจ้าหน้าที่ธุรการ ได้เรื่องมาก็ส่งออกนอกให้นักวิชาการด้วยกันอ่าน บรรณาธิการถึงมีก็ทำงานเพียง “จัดการ” หรือ “จัดคิว” งานเขียนเท่านั้นไม่ได้ “อ่านและให้ความเห็นพร้อมเสนอแนะอย่างจริงจัง” แบบโบราณ บรรณาธิการแบบโบราณที่บ้านเราผมเห็นมีอยู่ไม่น้อยเช่น ท่านพุทธทาส อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ลุงอาจินต์ ปัญจพรรค์และพีสุชาติ สวัสดิ์ศรี

บางท่านอ่านมาถึงตอนนี้แล้ว อาจจะอยากทราบว่า ผมคิดอย่างไรกับสองความคิดนี้ ขอเรียนตามตรงนะครับว่า สองจิตสองใจ แนวคิดแบบจิตนิยมนั้นดีตรงที่อธิบายความละเอียดซับซ้อนของใจคนเราได้ดีกว่า เนื่องจากเสนอว่าใจเรานั้นเป็นกระบวนการทำงานของอะไรบางอย่างที่อยู่ลึกกว่านั้นและไม่ใช้สมอง แต่ข้อเสียคือสิ่งที่ท่านอ้างถึงคือจิตหรือวิญญาณนั้นตรวจสอบไม่ได้ ไม่รู้จะไปดูเพิ่มเติมอย่างไรหากสนใจจะศึกษาต่อ ฝ่ายสสารนิยมที่เสนอว่าสมองคือแหล่งอ้างอิงสุดท้ายของใจคนนั้นดีกว่าตรงที่มีข้อมูลใหม่ๆ ให้เราได้ตื่นเต้นอยู่เนืองๆ เช่นเวลานี้เราพบว่าคนจำนวนไม่น้อยในโลกมี “ใจ” มากกว่าหนึ่งใจ หมายความว่าคนแบบนี้ในตัวเขามี

“ตัวตน” มากกว่าหนึ่งอาศัยอยู่ พูดอย่างภาษาชาวบ้านคือ หากเทียบความคิดเราว่าเหมือนผีปอบ คนโดยทั่วไปก็มีปอบตัวเดียวสิงอยู่ เมื่อมีปอบเพียงตัวเดียวอาศัยร่าง ก็ไม่มีปัญหา ปอบตัวนั้นก็บัญชาการร่างให้ทำอะไรตามใจมันได้หมด แต่คนพิเศษเหล่านี้มีปอบมากกว่าหนึ่งตัวอยู่ในร่าง บางคนมีเป็นสิบหรือหลายสิบ แล้วบางวันปอบมันก็ทะเลาะกัน ตัวอย่างนี้ทำให้เราเห็นว่า ที่เราเข้าใจว่าในคนคนหนึ่งมีวิญญาณดวงเดียว ดังนั้นเราจึงมีความคิดที่เป็นเอกภาพ คือรู้สึกว่าคุณเป็นคนผู้เดียว ไม่เป็นความจริง มีคนที่มีวิญญาณหลายดวงอยู่ในตัวพร้อมกันแบบนี้มากพอสมควร แพทย์และนักวิทยาศาสตร์เก็บตัวอย่างศึกษาไว้มานานแล้ว เวลานี้ก็ยังมีให้ศึกษา ซึ่งผลการศึกษาพบว่าเกี่ยวกับสมองของพวกเขา พูดง่ายๆคือ สมองของพวกเขาเป็นห้องเดียว แต่สมองของคนเหล่านี้ถูกแบ่งเนื้อที่ข้างใน เมื่อซอยแบ่งแล้ว แต่ละห้องก็มีปอบหนึ่งตัวไปอาศัยอยู่ พวกเรามีห้องเดียว จึงมีปอบเพียงตัวเดียว

เวลานี้ผมค่อนข้างเชื่อว่าสมองนั้นสัมพันธ์กับใจหรือความคิดคนมาก ผมอ่านบันทึกของท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์เรื่องที่ท่านอาพาธ ผมรู้สึกเลยว่า ความคิดความอ่านของท่านในช่วงนี้เป็นเรื่องที่เราต้องเข้าใจว่าเป็นความคิดความอ่านที่ถูกปั่นออกมาจากสมองที่กำลังเจ็บป่วย พูดง่ายๆคือผมมองว่าสิ่งที่อาพาธในตัวท่านเจ้าคุณคือสมอง เมื่อเข้าใจอย่างนี้ก็จะเกิดความเข้าใจต่อไปว่า หากภายในตัวท่านมีจิตหรือวิญญาณที่เป็นอิสระ ไม่ใช่สมอง สองสิ่งนี้ก็กำลังต่อสู้กันอย่างหนัก ท่านเขียนว่า บางครั้งอาการอาพาธบางอย่างพอทำให้สนุกกับมันได้ แต่บางอย่างทำไม่ได้

อาการเกรี้ยวกราดของคนบางคนที่ปกติสงบ หากมองว่าเป็นเรื่องของสมอง เราก็จะเข้าใจท่าน เช่นเดียวกัน อาการหลง เชื่อฟัง

คนใกล้ชิด แล้วเสียผู้ใหญ่ ที่เกิดในคนมีชื่อเสียงจำนวนมากในโลก ก็ควรเข้าใจว่าเป็นเรื่องสมองเช่นกัน ผมนั้นเนื่องจากคิดมาอย่างนี้ จึงไม่เคยผิดหวังเมื่อเห็นผู้ใหญ่ที่ตนรู้จักคุ้นเคยท่านเปลี่ยนไป เพราะวันหนึ่งผมก็อาจเป็นอย่างนั้น ที่สุดแล้ว ผมเชื่อว่าสมองจะชนะเรา หากมันซำรุดเสียหายมากจนเกินขอบเขตที่เราจะชะลอรั้งมันได้ เราก็จะอยู่ในสภาพหุ่นยนต์คอมพิวเตอร์ที่ซอฟต์แวร์ข้างใน รวนหรือเจ๊งไปหมดแล้วเพราะถูกไวรัสอันได้แก่โรคพาธเล่นงาน

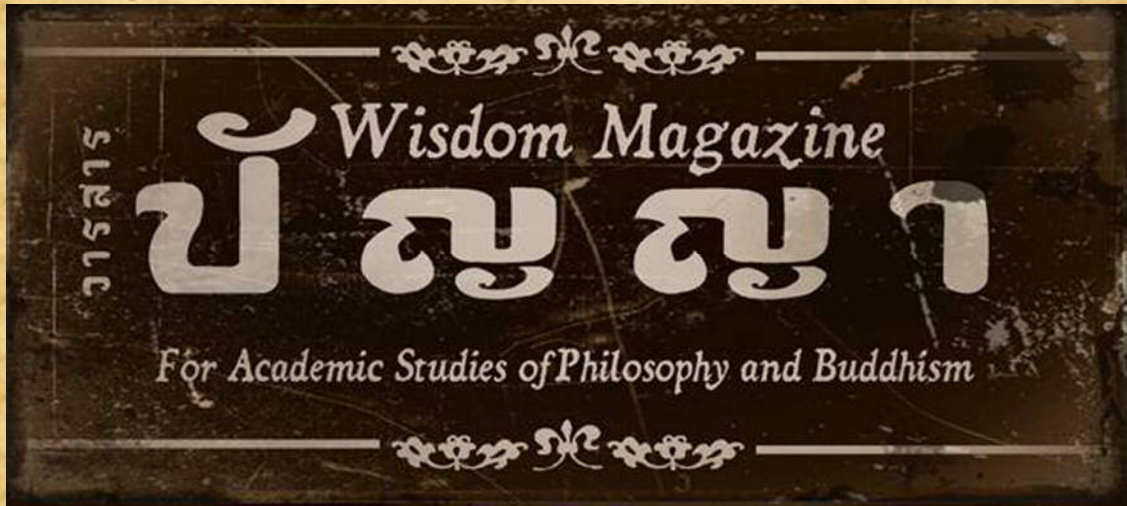
นักคิดจิตนิยมบางคนฟังเรื่องสมองและระบบกายที่แสนจะวิเศษของคนก็ยิ้มๆ แล้วถามว่า “ไม่สงสัยหรือว่าระบบที่ซับซ้อนขนาดนี้ใครออกแบบ มันต้องมีคนออกแบบนะ” ผมเข้าใจคำถามนี้ แต่บางครั้งก็รำคาญ จริงครับ ผลงานทุกอย่างที่ดีๆ นั้นต้องมีคนออกแบบ ดังนั้นที่สงสัยว่าใครออกแบบระบบกายของเราที่ผมเล่าว่าทำงานอย่างเป็นอัตโนมัติวิเศษเหลือเกินนั้นก็ชอบแล้ว แต่พอพวกนี้บอกว่า “พระเจ้าไงที่ออกแบบระบบกายของมนุษย์ ของวิเศษอย่างนี้ต้องให้พระเจ้าเท่านั้นแหละออกแบบ กายมันก็แค่วัตถุ มันจะออกแบบตัวเองได้อย่างไร” ผมก็อยากจะพูดกลับว่า “พระเจ้าของพวกคุณช่างโคตรวิเศษเลย ก็น่าคิดนะว่าของที่แสนจะวิเศษแบบนี้เกิดได้อย่างไร ต้องมีคนออกแบบพระเจ้าแน่ๆ เลย ช่วยผมหาหน้อยซิว่าหมอนั้นเป็นใคร”

ผมไม่ชอบจิตนิยมก็ตรงนี้แหละครับ คือคิดไม่คงเส้นคงวา พออยากจะบอกว่าตนไม่เชื่อหรือกว่าสมองมนุษย์จะคิดเองได้ ก็บอกว่าของวิเศษอย่างสมองนี้ต้องมีคนสร้างนะ แล้วคนสร้างก็ต้องคือพระเจ้าเท่านั้น โดยตัดตอนพระเจ้าออกมาจากสิ่งที่จะต้องถูกสร้าง โดยสิ่งอื่น สมองของคนเรานั้นผมอยากฝากให้ท่านแฟนานูแฟนไปสนใจศึกษา หาหนังสือมาอ่าน เพราะเป็นเรื่องที่ว่าไปแล้วก็ใกล้ตัว

เรามาก เนื่องจากเรามีสิ่งนี้คนละอันอยู่ในกะโหลกศีรษะของเราแต่
 ละคน จะอย่างไรก็ตาม ผมก็มีความเห็นบางอย่างเกี่ยวกับสมอง
 แบบของตนเอง สมองนั้นหากมีใครเอามาวางไว้ตรงหน้าเราแล้ว
 เอามือใส่มือเราบอกว่า “ผ่าดูได้นะ” แล้วเราก็ลองผ่าดู ในนั้นก็
 เห็นอะไรหรือครับ คนที่เก็บสมองของไอน์สไตน์ไว้ตอนแรกอาจ
 คิดว่าผ่าแล้วน่าจะเห็นอะไร แต่ที่สุดก็ไม่เห็น มันจะเห็นได้อย่างไร
 ครับ สมองของคนนั้นกว่าจะเป็นอย่างที่เป็นนี้ได้ผ่านวิวัฒนาการ
 ตามธรรมชาติมายาวนานปานใด ธรรมชาติเก่งกว่าเราเยอะ ผมมอง
 สรรพชีวิตบนโลก ว่าเป็นผลผลิตของธรรมชาติ สิ่งที่มีก็น่าจะมี
 เท่าที่เราเห็นหรือรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนี้เท่านั้นแหละครับ หาก
 คิดในแฉนี้ แต่สิ่งเหล่านี้เนื่องจากผ่านวิวัฒนาการมายาวนาน
 ต่างกัน บางอย่างก็ซับซ้อนน้อยกว่าอย่างอื่น ก้อนหินกับสมองนั้น
 ต่างกันลิบลับ ที่ก้อนหินยังเป็นก้อนหิน ไม่มีความคิด ก็เพราะมัน
 ยังไม่ได้วิวัฒนาการไปไกลพอ ส่วนสมองนั้นเดินทางมาไกลกว่าก้อน
 หิน ก็ย่อมคิด รู้สึก และทำอะไรได้มาก ซึ่งก้อนหินทำไม่ได้

สำหรับผม ไม่มีคนออกแบบสมองดอกครับ สมองไม่ต้องการ
 คนออกแบบในความหมายของคนคนเดียวหรือสิ่งเดียวที่ยื่นมือมา
 ปั่นแต่งสมองให้เป็นอย่างนั้น แต่สมองเป็นอย่างนี้เพราะปัจจัย
 แวดล้อมที่ทำงานร่วมกับสมอง ทำให้สมองต้องปรับตัวเพื่อความ
 อยู่รอด ทำไมหมาเมืองร้อนไม่ต้องการขนที่ยาว ไม่มีใครบอกมัน
 ดอกครับ มันรู้ของมันเอง คิดอย่างนี้น่าจะจบ ใจของเราก็อยู่ในตัว
 เรานี้แหละครับ สมองเกี่ยวข้องกันกับใจมาก ดูแลมันดีๆ อย่ากินอะไร
 ที่ไปทำลายมัน และหมั่นฝึกมันให้คิดดี คิดงาม คิดเพื่อส่วนรวม
 รู้จักทำบุญทำทาน ไม่มงก ทั้งหมดนี้ทำได้ครับ สมองเก่งจะตาย ๐

สมภาร พรมทา

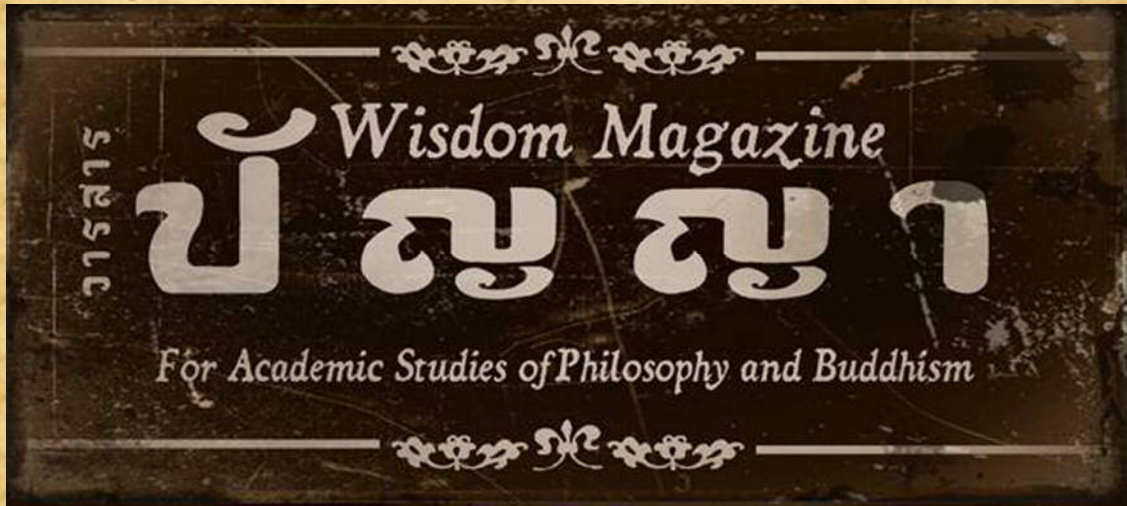

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๑ ◉ สิงหาคม ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม
พระผู้เป็นเจ้า (หน้า 644)

จากบรรณาธิการ
“พระเจ้ากับมนุษย์”

วารสาร “ปัญญา” เล่มใหม่ของเรานี้ผมเขียนเรื่องขนาดยาวเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าลงเพียงเรื่องเดียว ความคิดที่จะเขียนเรื่องนี้มีมานานแล้ว แต่ยังไม่สบโอกาสเหมาะ ที่ผมคิดจะเขียนเรื่องพระเจ้านี้เพราะรู้สึกว่าจะชาวไทยเราที่ส่วนใหญ่เป็นชาวพุทธไม่สู้จะเข้าใจเรื่องนี้ เมื่อไม่เข้าใจก็อาจรู้สึกดูหมิ่นว่าคนที่เขานับถือพระเจ้านั้นด้อยปัญญากว่าตน ในทางปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรัชญาแขนงหนึ่งที่เรียกว่าปรัชญาศาสนานั้น หัวข้อเรื่องพระเจ้าเป็นหัวข้อสำคัญอันหนึ่ง ใครเรียนวิชานี้เป็นต้องได้เรียนเรื่องพระเจ้า เมื่อได้เรียนแล้วก็จะเห็นด้วยตนเองว่า เรื่องราวเกี่ยวกับพระเจ้านั้นมีแง่มุมให้ขบคิดมากมาย ซึ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้นจะช่วยให้เราไม่คิดว่าคนที่เชื่อเรื่องพระเจ้านั้นด้อยปัญญาแต่อย่างใด

ผมนั่นเป็นพุทธศาสนิกชน ศาสนาของเราไม่สอนเรื่องพระเจ้า อาจสอนเรื่องเทพบางองค์ที่คนอินเดียบางส่วนสมัยนั้นเชื่อว่าเป็นเทพที่สร้างจักรวาล แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงให้ความเห็นว่า หากจะมีเทพเช่นนั้นก็ไม่เกี่ยวกับชีวิตของเราเลย หมายความว่า ตามทัศนะของพระพุทธเจ้า คนเราเท่านั้นที่จะเป็นนายของตน เป็นนายในที่นี้ไม่ได้แปลว่าเราเก่งกาจกินเหล็กกินไหลมาจากไหน เราก็เป็นคนนี้แหละ และคนก็ด้อยกว่าเทพหลายเรื่องเช่นเราเหาะไม่ได้ แต่ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็ไม่มีผลต่อการที่เราจะเป็นนายของตน นายในที่นี้คือ หากเราจะดีก็เพราะตัวเรานี่แหละที่ทำให้ดี หากจะชั่วก็ตัวนี้แหละที่ทำตน หากเทพมีจริง แล้วเทพดลใจให้เราทำดี ความดีนั้นก็ไม่เป็นของเราเต็มทั้งร้อย พุทธศาสนาเชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถเต็มร้อยที่จะทำดีด้วยตน เมื่อเราทำได้เต็มที่เช่นนั้น ก็ไม่มี ความจำเป็นต้องพึ่งพาเทพ ตรงกันข้าม การที่เทพเข้ามาเกี่ยวข้องกับเราไม่ว่าจะในทางใด กลับทำให้ชีวิตเราด้อยค่าลงไป เช่นมาดลใจให้เราทำความดีนั้นแทนที่จะเป็นของเรา ก็กลับเป็นของเทพไปเสีย อย่างนี้เป็นต้น

ความคิดของพระพุทธศาสนาข้างต้นนั้นว่าไปแล้วก็งดงามไปในแบบหนึ่ง จะอย่างไรก็ตาม การที่เราชาวพุทธเป็นคนที่มิวัจนธรรมทางความคิดแบบนี้ก็ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์บางอย่างที่ผมคิดว่าท่านผู้อ่านวารสาร “ปัญญา” สมควรที่จะรับทราบไว้ ประการแรก ในประวัติศาสตร์อินเดียไม่สู้จะมีชาวพุทธที่เป็นกวีหรือศิลปินที่ยิ่งใหญ่ กวีหรือศิลปินที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียมักเป็นผู้ที่นับถือพระเจ้า ไม่เพียงแต่เราไม่มีศิลปิน ชาวพุทธเราก็ไม่ปรากฏว่าเป็นนักคณิตศาสตร์หรือนักวิทยาศาสตร์ที่สำคัญของอินเดีย คนเหล่านี้มักเป็นชาวฮินดูเช่นเดียวกับกวีหรือศิลปินที่กล่าวข้างต้น

ผมเฝ้าสังเกตเรื่องนี้มานานแล้ว เวลานี้ผมมีทฤษฎีสำหรับอธิบายเรื่องนี้ว่า พระเจ้าไม่ว่าจะในศาสนาใดมักเป็นต้นแบบหรือแรงบันดาลใจให้เกิด ๓ สิ่งที่วงการปรัชญาเราถือว่าสำคัญอันได้แก่ (๑) *ความจริง* (๒) *ความดี* และ (๓) *ความงาม* เรื่องแรกนั้นก็คือความรู้ที่อยู่ในศาสตร์ต่างๆ ดูเหมือนพุทธศาสนาเราก็ให้กำเนิดสิ่งนี้มากพอสมควร หากไม่นับคณิต-

ศาสตร์และวิทยาศาสตร์อย่างทีกล่าวข้างต้น เรื่องที่สองก็คือระบบ จริยธรรม อันนี้กล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเรามีไม่แพ้ศาสนาที่นับถือพระเจ้า และอาจดงามไปในอีกแบบหนึ่งที่ทำให้ไม่พบในศาสนาที่เชื่อเรื่องพระเจ้า ส่วนเรื่องที่สามนั้นได้แก่ศิลปะหรืองานสร้างสรรค์ใดๆก็ตามของมนุษย์ที่ แสดงออกมาซึ่งความงาม อันนี้ผมคิดว่าพระพุทธศาสนาเราขาดมาก สรุป คือ ตามความคิดของผม ภูมิปัญญาอย่างพุทธนั้นทำให้เกิดสองเรื่องแรก แต่ขาดเรื่องที่สาม เป็นไปได้ไหมครับว่า ที่บ้านเราไม่มีกวีหรือนักเขียนที่ ยิ่งใหญ่อย่างอินเดียก็เพราะเรานับถือพุทธศาสนา กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ การที่เราไม่สอนเรื่องพระเจ้านั้นทำให้เราขาดมิติทางด้านสุนทรียศาสตร์ที่ มักจะเกิดกับคนที่รู้สึกว่ามีอะไรบางอย่างที่ยิ่งใหญ่กว่าตนในจักรวาลนี้ และเขาอยากรู้จัก อยากรู้อิสสารกับสิ่งนั้น ผ่านทางงานศิลปะเช่นบทกวี หรือดนตรี พุทธศาสนานั้นในแง่ที่เป็นภูมิปัญญาที่พูดถึงความจริงมีความ แรงคล้ายๆวิทยาศาสตร์ อันนี้เป็นลักษณะเด่นของพุทธศาสนาเรา แต่ วิทยาศาสตร์นั้นก็แข็งกระด้าง นักวิทยาศาสตร์คือคนที่อยู่ห่างไกลเรื่อง ของความงาม ทำอย่างไรพุทธศาสนาจึงจะมีมิติของสุนทรียศาสตร์ ฝาก ท่านผู้อ่านไปช่วยผมคิดด้วยนะครับ ผมนั้นแม้จะเป็นชาวพุทธ แต่ผมก็ไม่ ยอมแพ้หรือท้อเรื่องนี้ เพราะคิดว่าความงามแบบไม่อิงกับพระเจ้าน่าจะมี ได้ เวลานี้ผมทำงานทางด้านศิลปะส่วนหนึ่งก็ด้วยความคิดแบบพุทธนี้ แหละครับ

กล่าวอย่างกว้างๆ พระเจ้านั้นเป็นบ่อเกิดของจินตนาการ งานศิลปะที่ เหมาะกับคนที่เชื่อพระเจ้าน่าจะได้แก่สกุลโรแมนติก สำหรับพุทธเรา เรา เน้นการมองโลกอย่างสมจริง ปัญหาที่ว่า เราจะแปรลักษณะอันนี้ของพุทธ มาอยู่ในงานศิลปะได้อย่างไร รูปเขียนที่ช่างบ้านเราอย่างคุณเฉลิมชัยวาดที่ เขาเรียกกันว่ารูปพุทธศิลป์นั้นเป็นรูปที่เขียนตามคติโรแมนติก มันไม่เข้า กับความเป็นพุทธดอกครับ รูปอย่างนี้ต้องให้พวกศิลปินที่เชื่อเรื่องพระเจ้า เขาเขียนจึงจะลึก เอาไปเอามาปัญหาที่อยู่ที่เราไม่รู้รากของตน ผมคิด อย่างนั้นนะครับ ผิดถูกไม่ทราบ ©

บทความชุด “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับปรัชญา”

พระเจ้าเป็นเจ้า

ภาพ “Creation of Adam” วาดโดย ไมเคิลแองเจโล

- 1 -

เล่มนี้ขอชวนท่านผู้อ่านคุยกันด้วยเรื่อง “พระเจ้าเป็นเจ้า” หรือที่เรียกกันสั้นๆว่า “พระเจ้า” คนไทยส่วนใหญ่เรานับถือพระพุทธศาสนา จึงไม่ค่อยคุ้นเคยหรือเข้าใจเรื่องของพระเจ้า นอกจากจะไม่เข้าใจ บางท่านก็แสดงอาการดูแคลนเวลาที่ได้ยินใครพูดทำนองว่า “ขอขอบคุณพระเจ้าสำหรับอาหารมื้อนี้” เป็นต้น ผมเชื่อว่า หากอ่านข้อเขียนนี้จบ ท่านผู้อ่านที่อาจเคยดูแคลนคนที่พูดถึงพระเจ้า น่าจะเข้าใจเขามากขึ้น

ผมอยากเริ่มต้นเรื่องนี้ด้วยหนังเรื่องหนึ่งที่ผมดูมาหลายปีแล้ว เป็นหนังเก่า สร้างปี 1971 ชื่อ “*The Horsemen*” ดาราที่แสดงนำคือ Omar Sharif เนื่องจากดูนานหลายปีแล้ว เกรงว่าเมื่อพูดถึงตอนนี้ อาจผิดพลาดคลาดเคลื่อน จึงไปโหลดมาดูใหม่ (ขอบคุณอินเทอร์เน็ต-

เน็ตสมัยนี้ อยากรู้อยากอ่านอะไรได้หมด) เนื้อหาของหนังเป็นเรื่องของชายชาวอัฟกันคนหนึ่ง เป็นลูกชายของหัวหน้าเผ่าอะไรสักเผ่าที่ผู้ชายในเผ่านี้เป็นนักขี่ม้ากันทั้งนั้น วันหนึ่งหัวหน้าเผ่าได้ประชุมลูกน้องแล้วบอกว่าที่เมืองหลวงอันได้แก่กรุงคาบูลจะมีการแข่งกีฬาพื้นเมืองอย่างหนึ่ง เผ่าเราจะส่งทีมขี่ม้าเข้าแข่งขัน กีฬานี้คล้ายฟุตบอลคือจะมีสองทีมแข่งกันแย่งลูกบอลเพื่อเอาไปใส่ ณ ตำแหน่งที่กติกาบอก ผิดเพียงว่าลูกบอลไม่ใช่ลูกหนังกลมๆอย่างที่เราเห็นสมัยนี้ แต่เป็น “ลูกหนัง” จริงๆ ตามธรรมชาติ คือเขาจะฆ่าลูกวัวหรือลูกแกะก็ได้ ตัดหัวทิ้ง ขาลีข้างตั้งแต่เขาลงมาก็ตัดออก ควักเครื่องในแล้วเอาทรายใส่เข้าไปแทนแล้วตากแดดให้แห้งก่อนเล่นวันหนึ่ง เขาจะเอาลูกวัวนี้ไปแช่น้ำค้างไว้ทั้งคืน เพื่อให้หนังที่หุ้มทรายอยู่อ่อนตัว การเล่นก็มีกติกาง่ายๆคือ เขาจะเอาลูกวัวไปวางไว้กลางสนามกว้างๆ จากนั้นก็ให้นักขี่ม้าสองทีมจำนวนประมาณฝ่ายละ ๑๐ แย่งลูกวัวจากบนหลังม้า แล้วเอาไปใส่ที่ตำแหน่งที่จัดไว้ที่ปลายสนามข้างหนึ่ง ทีมใดเอาลูกวัวไปใส่ได้ก่อนก็จะชนะ การขี่ม้าแล้วโน้มตัวลงเพื่อคว้าลูกวัวนั้นต้องการความเชี่ยวชาญระหว่างที่ควมม้าไป สองฝ่ายสามารถ “ทำอะไรก็ได้” เพื่อสกัดอีกฝ่าย เช่นใช้แสตี ใช้ตีนถีบ

กีฬานี้กำเนิดในทุ่งราบที่กว้างใหญ่ของอัฟกานิสถาน ชาวอัฟกันนั้นมีชื่อเรื่องการขี่ม้า เนื่องจากชีวิตต้องอยู่กับปศุสัตว์กลางทุ่งกว้างไปไหนก็ต้องขี่ม้ากันเป็นหลัก ลูกเล็กเด็กแดงเกิดมาก็ขี่กันเป็นหมด ว่ากันว่ากีฬานี้ชาวมองโกลสมัยเจงกิสข่านก็เล่น ในหนังผมก็เห็นสองทีมที่เข้ามาแข่งกันทีมตรงข้ามของฝ่ายพระเอกในเรื่องหน้าตาออกไปทางมองโกล ผมเองบางวันขณะขับรถออกไปต่างจังหวัด ผ่านทุ่งนาโล่งๆก็นึกว่าหากไปเกิดเป็นพวกนักรบบนหลังม้า

เหล่านี้ชีวิตคงมีรสชาติไม่น้อย กลางคืนเดือนหงายวันใด หากกลุ่มใจก็จะควมม้าออกไปกลางทุ่งกว้าง แล้วกระตุ้นให้เพื่อนคู่ใจควมไปสุดแรง ให้สายลมหนาวปะทะใบหน้าและร่างกาย เหงื่อชุ่มตัวแล้วจึงกลับเข้ากระท่อม แล้วนอนมันทั้งอย่างนั้นแหละ เพราะอากาศหนาว

ตัวเอกของเรื่องกับลูกน้องก็เดินทางมาที่เมืองหลวง แล้วลงแข่งกีฬานั้นต่อหน้ากษัตริย์ ตัวเขาเองเกือบพาลูกวัวเข้าเส้นชัยแล้ว แต่พลาดตกจากหลังม้าสลับไป มารู้สึกตัวอีกทีก็พบว่าตนเองนอนอยู่ในโรงพยาบาลแบบสมัยใหม่ ขาข้างขวาที่หักถูกใส่เฟือก เขาทราบจากทาสรับใช้ว่าที่ สุดทีมของเขาที่ชนะ ชายหนุ่มไม่คิดจะรักษาตัวในโรงพยาบาล กลางคืนจึงให้ทาสพาหลบออกมาจากโรงพยาบาล พอรุ่งเช้าก็ให้ทาสเอาก้อนหินทุบเฟือกจนแตก ทาสพยายามห้ามปราม เขาก็ไม่ฟัง เมื่อเฟือกหลุดออกไป เขาก็ฉีกกระดาษแผ่นหนึ่งออกมาจากคัมภีร์ “อัลกุรอาน” ที่พกติดตัวมาด้วย หุ้มลงไปทีแผลแล้วสวมรองเท้าบู๊ตสูงทับลงไป เขาบอกทาสว่า “พระเจ้าจะดูแลกระดูกที่หักของข้าเอง” แล้วนายและทาสก็เดินทางกลับบ้าน โดยเขาได้เลือกเส้นทางสายเก่าที่เวลานั้นไม่มีคนใช้เดินแล้ว เพราะเป็นทางกันดาร

เนื้อเรื่องของหนังนั้นเน้นความรู้สึกข้างในที่ขัดแย้งกันระหว่างพ่อกับลูก พ่อเป็นนักขี่ม้ามีชื่อเสียงในอดีต ลูกชายก็ถูกกดดันในฐานะ “ลูกคนดัง” เหมือนลูกคนดังเวลานี้ ที่เขาเลือกเดินทางกันดารกลับบ้านก็เพราะต้องการลงโทษตนเองและต้องการเอาชนะพ่อไปในตัว เนื่องจากทางเส้นนั้นพ่อเขาไม่เคยใช้ แต่เนื้อหาของหนังส่วนที่ผมสนใจและอยากเอามาเล่าให้ท่านผู้ฟังทราบก็คือ ส่วนที่พระเอกของเรื่องเป็นคนที่ศรัทธาในศาสนา เขาเชื่อว่าขาที่หักนั้น

ไม่ต้องการหมอสัมัยใหม่ แม้ระหว่างที่เดินทาง แผลจะเน่าลามขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะกระดาดจากพระคัมภีร์ที่โปะลงไปนั้น เป็นแหล่งชุมนุมของเชื้อจุลินทรีย์ แต่เจ้าหนุ่มก็ยังเชื่อมั่นว่าพระเจ้าจะดูแลเขาของเขา ที่สุดเมื่อรอดตายจากการเดินทาง “ทางที่ไม่มีใครกล้าเดิน” ลงจากยอดเขาลงมาได้ เขาก็ได้รับการแนะนำโดยเจ้าของบ้านที่รับตัวเขามาดูแลเนื่องจากเขาไปต่อไม่ไหวแล้วว่า ขาข้างขวาของเขานั้นเน่าจนใช้การไม่ได้แล้ว หากต้องการมีชีวิตอยู่ก็ต้องตัดทิ้ง คนที่แนะนำไม่ใช่หมอ แต่เคยตัดขาปศุสัตว์มาก่อน ที่สุดเขาก็ต้องยอมตัดขาทิ้งเพื่อรักษาชีวิต เมื่อกลายมาเป็นคนพิการ ใหม่ๆจิตก็ตก เนื่องจากขาที่หายไปนั้นเกี่ยวข้องมากกับการเป็นนักขี่ม้า เหมือนซามูไรหรือนักเล่นเปียโนแขนด้วน ว่าอย่างนั้นเถิด แต่ระหว่างทาง วันหนึ่งเขาเห็นแพะพิการเขาเดี่ยวตัวหนึ่งชนกับแพะเขาดีในสนามแข่งแล้วสามารถล้มฝ่ายตรงข้ามที่สมบูรณ์ลงได้ทุกตัว ก็เกิดความคิดว่าความพิการไม่เป็นอุปสรรคเลย เมื่อกลับมาบ้านแล้วก็ทุ่มเทฝึกขี่ม้าทั้งที่มีขาเพียงข้างเดียว จนกลายมาเป็นนักขี่ม้าที่เก่งกาจมากเสียกว่าแต่ก่อนอีก

น่าคิดว่า อะไรทำให้หนุ่มมุสลิมคนนี้ไม่รู้สึกละเลยว่าการที่ตนเองศรัทธาในศาสนาซึ่งนำไปสู่การเป็นคนพิการนั้นเป็นเรื่องที่ผิดพลาดแต่อย่างไร ตรงข้าม เจ้าตัวกลับยอมรับด้วยความปีติว่า ที่พระเจ้าได้เลือกให้เขาเป็นนักขี่ม้าพิการนั้นชอบแล้ว ควรขอบคุณพระองค์เสียด้วยซ้ำ ผมเล่าเรื่องนี้มาเพื่อเสนอให้ท่านผู้อ่านที่ไม่คุ้นเคยเรื่องพระเจ้าได้ทราบว่า ในโลกเรานั้นมีเพื่อนมนุษย์ของเราไม่น้อย

ที่ใช้ความศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้าเป็นคู่มือหรือคำแนะนำในการตัดสินใจ บางทีผลของการตัดสินใจนั้นก็ทำให้ชีวิตดำเนินไปในทางที่เรียกได้ว่า “โชคร้าย” แต่คนเหล่านี้ก็ไม่ได้มองว่านั่นเป็นความโชคร้าย ตรงข้าม กลับมองว่านั่นเป็น “สิ่งที่ดีที่สุดที่พระเจ้าเป็นเจ้าทรงเลือกให้แก่เราแล้ว” ผมทราบจากเพื่อนอาจารย์ท่านหนึ่งแล้วว่า ท่านมีเพื่อนอาจารย์สองท่าน ท่านหนึ่งภรรยาตั้งท้องแล้วแพทย์ตรวจพบว่าลูกในครรภ์อาจเกิดมาพิการเป็นเด็กปัญญาอ่อน แพทย์แนะนำให้ทำแท้ง ท่านและภรรยาก็ตัดสินใจไม่ถูก จึงขอคำแนะนำจากอาจารย์อีกท่านหนึ่งซึ่งเป็นอาจารย์อาวุโส ท่านก็พูดไปประโยคหนึ่งว่า “หากเป็นครอบครัวผม เราจะไม่ทำแท้ง เราเชื่อว่าพระเจ้าจะทรงดูแลทุกอย่างเอง” คำแนะนำนี้น่าจะกินใจอาจารย์รุ่นน้อง ครอบครัวท่านจึงไม่ยอมทำแท้ง เมื่อคลอดออกมาแล้ว ลูกของท่านก็ปัญญาอ่อนอย่างที่แพทย์พยากรณ์เอาไว้จริงๆ เวลานั้นลูกชายท่านคนนี้ก็โตเป็นหนุ่มแล้ว ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ พ่อแม่ต้องช่วยกันดูแลเท่าที่จะทำได้

เห็นไหมครับว่า บางครั้งการเลือกทำอะไรตาม “พระประสงค์ของพระเจ้า” ก็ให้ผลเช่นนี้ ที่น่าคิดคือ ท่านใดก็ตามที่เลือกเช่นนี้ ท่านมักได้รับผลที่จะเกิดตามมาได้ ครอบครัวนี้เวลานี้ก็ไม่ได้คิดว่าการมีลูกปัญญาอ่อนเป็นปัญหาอะไร คิดในแง่นี้ ความศรัทธาในพระเจ้าก็เป็นเรื่องสวยงาม เพราะทำให้เรามีหลักในการตัดสินใจ และหลักนั้นมักเป็นไปในทางเมตตาอารีแก่ทุกฝ่าย เมื่อตัดสินใจเลือกแล้วก็รับผลที่จะเกิด ไม่ว่าจะเลวร้ายอย่างไร

จะอย่างไรก็ตาม มีคนไม่น้อยไม่เห็นด้วยกับการใช้ความศรัทธาในพระเจ้าเพื่อแก้ปัญหาชีวิต โดยไม่พิจารณาองค์ประกอบอื่นด้วยกรณีครอบครัวข้างต้น คำพยากรณ์ของแพทย์นั้นมาจากการค้น

คว่ำวิจัยในทางการแพทย์ที่สะสมมาพอสมควรว่า หากมารดาติดเชื่อบางอย่างในช่วงสามเดือนแรกของการตั้งครรภ์เช่นหัดเยอรมันทารกในครรภ์จะมีโอกาสพิการรุนแรงสูงมาก เรียกว่าในร้อยคนที่จะไม่พิการก็สักคนสองคนเท่านั้น หากคิดโดยเอาข้อมูลนี้ประกอบด้วย ก็อาจเป็นไปได้ที่ครอบครัวนี้จะเลือกทำแท้ง โดยคิดว่าหากเป็นบapakก็ขอรับ เพราะไม่อยากจะลูกเกิดมาพิการ ทารกในครรภ์นั้นอย่างไรก็ยังไม่มีความคิด การยุติชีวิตเขาจึงไม่เป็นความทุกข์ทรมานอะไร แต่หากเขาเกิดมาพิการ พ่อแม่ตายไปแล้วไม่มีคนดูแลอย่างหลังน่าจะทุกข์กว่ามาก หวังว่าพระเจ้าจะทรงเข้าใจ เนื่องจากไม่ได้ทำเพราะโกรธแค้นอะไรลูกเลย จริงๆแล้วที่ตัดใจทำอย่างนั้นก็ทุกข์ทรมานใจอยู่มากแล้ว

การที่ความเชื่อเรื่องพระเจ้าเป็นปัญหาตามที่กล่าวข้างต้นทำให้มีผู้เอาไปเขียนเชิงล้อเลียนเป็นเรื่องตลกเช่น บาทหลวงท่านหนึ่งนำท่อมวัดถึงหัวเข้า แต่ข้างนอกท่อมเป็นเมตรแล้ว ท่านก็ภาวนาขอให้พระเจ้ามาช่วย ขณะนั้นโยมข้างวัดคนหนึ่งพายเรือหนีน้ำผ่านมาก็ตะโกนว่า “มาหลวงพ่อ มาไปด้วยกัน อยู่ไม่ได้แล้ว น้ำจะท่วมโบสถ์แล้ว” หลวงพ่อก็ตะโกนตอบไปว่า “ขอบใจลูก แต่ไม่ต้องหรรอก พระเจ้าจะทรงดูแลพ่อเอง” หลายชั่วโมงต่อมา น้ำก็ท่วมถึงหน้าอก หลวงพ่อก็ภาวนาเช่นเดิม มีคนพายเรือผ่านมาอีก คราวนี้ไม่รู้จัก แต่เดาว่าคงเป็นชาวบ้านแถวนั้น มีคนอยู่บนเรือหลายคนเขาขอให้หลวงพ่อไปด้วย ท่านก็ปฏิเสธเช่นเดิม จนค่าน้ำก็ท่วมมาถึงคอ หลวงพ่อก็ภาวนาเช่นเดิม มีแสงตะเกียงและเสียงพายเรือ ปรากฏว่าเป็นนายอำเภอ เขาบอก “หลวงพ่อรีบมาขึ้นเรือเร็ว ข่าวน้ำกำลังหลากลงมาจากภูเขอย่างแรง” ท่านก็ขอบคุณแล้วบอกว่า “ไม่ต้องห่วงดอกลูกเอ๋ย พระเจ้าจะทรงทอดทิ้งพ่อเชียวรี”

สรุปหลวงพ่อกัจจนน้ำตาย เมื่อพบพระเจ้าในสวรรค์ หลวงพ่อก็ตอ
ว่า “ลูกอุตสาห์ภาวนาตั้งสามครั้ง พระบิดาก็เมินเฉย” พระเจ้าทรง
หัวเราะ ตรัสว่า “ใครบอก เราส่งเรือไปรับตั้ง ๓ ลำ” เรื่องก็จบ
เพียงเท่านี้

การอ้างความเชื่อทางศาสนาเช่น “พระเจ้า” ในหมู่คนที่นับถือ
พระเจ้า หรือแม้แต่ “กรรม” ในหมู่ชาวพุทธนั้นมีปัญหาตรงที่ว่า
เราจะรู้ได้อย่างไรว่าการเลือกแบบไหนตรงตามเจตนารมณ์ของพระ
เจ้าหรือกรรม อย่างเรื่องบาทหลวงไม่ยอมลงเรือที่กล่าวข้างต้น
หรือเรื่องการทำแท้งลูกที่หมอบอกต้องพิการอย่างรุนแรงแน่นอนที่
กล่าวถึงก่อนหน้านั้น แต่ปัญหาที่ว่านี้ก็เป็นปัญหาสำหรับคน “ข้าง
นอก” คน “ข้างใน” จำนวนหนึ่งคิดว่านี่ไม่เป็นปัญหาเลย หากเรา
เชื่อมั่นพอ ทุกอย่างจะดำเนินไปตามทางที่ถูกที่ควรเอง

ภาพ “ภูผาและป่าไฟ 031” วาดโดย สมภาร พรมทา (2554)

-2-

ความคิดความเชื่อเรื่องพระเจ้าของมนุษย์เรานั้นก็เหมือนความคิดความเชื่อในทางศาสนาอื่นๆคือย่อมต้องมีที่มาที่ไป คนเรานั้นหากไม่มีอะไรประกอบขึ้นในใจก็คงไม่เชื่ออะไรขึ้นมาเฉยๆ ผมอยากใช้เนื้อหาในตอนนี้อ่าให้ท่านผู้อ่านฟังสักหน่อยว่า เพราะอะไรคนเราจึงคิดถึงเรื่องพระเจ้า และเมื่อคิดแล้วจำนวนไม่น้อยก็เชื่อเรื่องนี้ กะอย่างหยาบๆ ศาสนาในโลกส่วนใหญ่สอนเรื่องพระเจ้าทั้งสิ้น ยกเว้นเพียงบางศาสนาเช่นพุทธ เช่น ขงจื้อ เท่านั้นแหละ การที่คนส่วนใหญ่รักหรือชอบอะไรแม้ไม่ใช่หลักประกันว่าสิ่งนี้ต้องชอบต้องดี แต่ก็ยืนยันได้อย่างหนึ่งว่า สิ่งนั้นเข้ากับคนจำนวนมากได้ดีกว่าสิ่งที่คนส่วนน้อยเลือก เมื่อเป็นเช่นนี้ก็น่าจะคิดว่าอะไรหนอทำให้ความเชื่อเรื่องพระเจ้านี้เข้ากับคนส่วนใหญ่ในโลกได้มากกว่าความเชื่อที่ว่าไม่มีดอกพระเจ้านะ เราจะค่อยๆศึกษาเรื่องนี้กันไปในบทความนี้ครับ

ตามความคิดของผม คนเรานั้นมีนิสัยเหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ เมื่อเห็นอะไรที่สะดุดตาสะดุดใจก็มักจะถามหาที่มาของสิ่งนั้น เช่นเห็นเด็กคนหนึ่งทำซำมากก็พูดออกมาว่า “ลูกใครวะ” อย่างนี้เป็นต้น น่าคิดนะครับว่าทำไมเห็นเด็กคนหนึ่งที่เราไม่ชอบ หรือชอบก็ตามแต่ เราจะต้องถามหาพ่อแม่ของเด็กด้วย อันนี้ตอบยากครับ หากคิดตามทฤษฎีทางชีววิทยาของดาร์วิน บรรพบุรุษของเราเมื่อหลายล้านปีมาแล้วคงสะสมสัญชาตญาณที่ว่ามีเอาไว้จากรุ่นต่อรุ่น เรื่อยมาจนถึงเรา ที่สะสมมาอย่างนั้นก็เพราะคงได้ประโยชน์ในแง่ความอยู่รอดบางอย่าง แต่ไม่ว่าเรื่องนี้จะตอบยากอย่างไร สรุปคือเราก็มีสัญชาตญาณที่ว่ามีเสมอเหมือนกัน เวลาด่ากันในเน็ต เราก็ด่าไปถึงผู้ให้กำเนิดของกันและกัน ไม่รู้ท่านเหล่านั้นเกี่ยวอะไรกับ

เราด้วย

จะอย่างไรก็ตาม ชาวบ้านธรรมดาๆทั่วไปนั้นมักสะดุดตาสะดุดใจของพื่นๆ (อย่างเรื่องเด็กทำซ่าข้างต้น) ที่ว่าไปแล้วก็ไม่สำคัญอะไรนักในทางความคิด แต่นักปราชญ์ที่เราเรียกว่านักปรัชญานั้น ตั้งแต่โบราณกาลมาแล้วท่านเป็นคนที่สะดุดใจของที่ยิ่งใหญ่ที่คนทั่วไปไม่สะดุด เนื่องจากเกิดมาก็เจอแล้ว เหมือนคนสวมแว่นอยู่ตลอดเวลาจนไม่รู้สึกรู้ว่ามีแว่นอยู่ที่ตั้งจมูก เอาจ่ายๆครับ เรากำลังอาศัยอยู่บนโลก โลกนี้มีลักษณะเป็นก้อนกลมๆ น่าสงสัยไหมครับ ว่าบรรดาวัสดุทั้งหลายที่มาประกอบกันเป็นโลกเช่นดิน หิน และแร่ธาตุทั้งหลายแหล่มันมาจากไหน และเมื่อมารวมกันเข้าเป็นโลกแล้วก็มีสัญญาณนำพิศวง คือกลมดิกไม่มีที่จะติได้เลย นำถามว่าใครป็น สมัยนี้ความรู้ทางดาราศาสตร์บอกเราก็อนกลมๆอย่างโลกเรานั้นนอกอวกาศออกไปมีมากมายมหาศาลเหลือเกิน บางดวงพิเศษกว่าโลกเราตรงที่ลูกเป็นเปลวไฟอยู่ตลอดเวลา อย่างดวงอาทิตย์ และไม่ได้ลูกแบบชั่วประเดี๋ยวประด๋าวอย่างไฟที่เราก่อในเตา ดวงอาทิตย์ดวงที่เราใช้งานอยู่นี้ นักวิทยาศาสตร์เขาคำนวณกันว่าลูกอย่างนี้มาหลายล้านปีแล้ว ไม่ว่าจะจริงหรือเท็จก็น่าคิดว่าไฟที่ลูกอยู่ได้นานขนาดนี้ใครเป็นคนสูมเอาไว้ คนสูมก็แน่เหลือเกินไม่รู้ใช้เชื้อเพลิงอะไรไฟจึงลุกได้นานปานจะนี้

เมื่อสะดุดใจออกมาปานนั้น ท่านเหล่านี้ก็พยายามที่จะตอบคำถามที่ตนตั้งขึ้นให้แก่ตน แล้วก็ป็นทุกข์กินข้าวไม่อร่อยหากรู้สึกว่ายังตอบไม่ได้ นักคิดสมัยโน้นแย้งว่าพวกเขาสมัยนี้ในเรื่ององค์ความรู้สายหนึ่งอันได้แก่วิทยาศาสตร์ แต่ถึงจะเกิดมาในยุคสมัยที่เครื่องมือสำหรับหาความรู้ก็มีเพียงหัวใจกับสองมือสองตีนเท่านั้นแหละ ท่านเหล่านี้กลับสามารถสร้างระบบความคิดบางอย่างที่น่า

ทิ้ง กลายเป็นมรดกตกทอดมายังพวกเราสมัยนี้ แม้ความรู้อย่างใหม่ที่ท่านเหล่านั้นไม่รู้จักคือวิทยาศาสตร์ก็ไม่อาจจะเข้าไปกล้ำกรายทำลายสิ่งที่ท่านเหล่านี้คิดเอาไว้ง่ายๆ เพื่อให้เห็นภาพว่าท่านเหล่านี้คิดอะไรและอย่างไร ตัวกระผมจึงได้สรรเสริญยินยอมออกมาปานั้น (บางท่านบอกอีกาคอนนี่ไม่ค่อยย่อใครง่ายๆนะพวกเรา) ก็จะขออนุญาตเอาตัวอย่างมานำเสนอสัก ๒ ตัวอย่าง เป็นนักคิดโบราณทั้งคู่ ท่านแรกโบราณมาก ท่านต่อมาก็โบราณน้อยหน่อย ท่านแรกคืออริสโตเติล ท่านที่สองคืออะไควนัส (ชื่อแรกภาษาอังกฤษสะกดว่า Aristotle ส่วนชื่อสองคือ Thomas Aquinas ครับ ท่านหลังเป็นปราชญ์ใหญ่ของทางคาทอลิกเขา)

ท่านแรกคืออริสโตเติลเริ่มด้วยความคิดง่ายๆ เอาอย่างนี้ก็ได้อะไรครับ สมมติว่าท่านผู้อ่านมีนาฬิกาข้อมือเรือนหนึ่งยี่ห้อไซโก้ ลองถอดจากข้อมือแล้วเอามาวางบนโต๊ะข้างหน้าดู นาฬิกาเรือนนี้เป็น “ผลงาน” ชิ้นหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในโลก อริสโตเติลกล่าวว่า เมื่อพูดถึงถึง “ผลงาน” ถ้ามองว่าผลงานที่ว่านี้อยู่ๆก็ “ผุดเกิดขึ้นจากความว่างเปล่า” อย่างโอปปาทิกะในพระไตรปิฎกได้ไหม ตอบว่าไม่ได้แน่นอน เพราะขนาดโอปปาทิกะที่เราแปลว่าสัตว์ที่ผุดเกิดขึ้นนั้นพระพุทธรเจ้าท่านก็ทรงสอนว่าไม่ได้อยู่ๆก็ “โผล่มาจากไหนไม่ทราบ” ข้อความข้างต้นนี้สำหรับพระพุทธรเจ้าไม่มีความหมาย เนื่องจากทุกอย่างย่อมต้องอิงอาศัยเหตุปัจจัยทั้งสิ้น (แต่ก็มีปัญหาเรื่อง “อสังขตธรรม” เช่นนิพพานที่ต่อมามีการอธิบายกันกว้างขวางว่าโผล่ขึ้นมาในจักรวาลนี้ได้เอง—ผมเองก็สงสัยคำอธิบายนี้ว่าจะตรงกับพระพุทธรมติเพียงใด แต่จะไม่ขอพูดที่นี่ละ) ดังนั้นโอปปาทิกะทั้งหลายนั้นก็คือผู้ที่กลายสภาพมาจากอะไรบางอย่างก่อนหน้านั้นสรุปคืออะไรรู้ก็ตามแต่ที่เป็นอยู่ มีอยู่ เวลานี้ ในทัศนะของอริสโต-

เติลต้องมีที่มา ไม่อาจผุดขึ้นจาก “ความว่างเปล่า” หรือ “ความไม่มีอะไร” ได้เลย

ย้อนกลับไปทีนาฟิกาไซโก้อีกครั้ง ถ้ามว่าอะไรคือที่มาหรือเหตุ-ปัจจัยอันส่งนาฟิกาที่ว่านี้ปรากฏตนขึ้นในโลกแล้วเลื่อนลอยข้ามท้องฟ้า (หรือข้ามน้ำทะเลมาก็ไม่ทราบ น่าจะอย่างหลังเพราะค่าส่งสินค้าทางอากาศแพง) มาสถิตอยู่ยังข้อมือของท่านผู้อ่าน อย่างแรกเลยที่อาริสโตเติลพูดถึงก็คือ “ต้องมีวัสดุสำหรับใช้สร้างนาฟิกาก่อน” อันนี้เข้าใจง่าย หากผมถูกสั่งให้วาดรูป ผมก็ต้องมีวัสดุเช่นกระดาษ สี พู่กัน เป็นต้น จะมาสั่งให้วาดแล้วบอกว่าห้ามใช้วัสดุอะไรเลยเป็นไปไม่ได้ ดังนั้นนาฟิกาเรื่อนที่ว่านั้นก็ต้องมีวัสดุสำหรับใช้ทำก่อน จะเป็นอะไรบ้างก็ช่างเถิด แต่ต้องมี เราอาจจำแนกวัสดุที่ว่านี้ออกเป็นสองส่วนคือ “วัตถุดิบ” กับ “เครื่องมือ”

เมื่อมีวัสดุแล้ว สิ่งต่อมาที่อาริสโตเติลคิดถึงก็คือคนที่ใช้เครื่องมือและวัสดุที่ว่านั้น หากเป็นเรื่องนาฟิกาก็ต้องพูดถึงช่าง ต้องมีช่างคนแรกที่ลงมือก่อน ส่วนต่อมากจะมีเครื่องจักรทำแทนคนก็ไม่ว่ากัน แต่ก่อนที่ช่างจะลงมือทำอะไร เขาต้องคิดก่อน ความคิดที่ว่านี้ก็คือ “แบบในใจ” ที่ช่างจินตนาการขึ้น ถ้ามว่าแบบที่ว่านั้นช่างท่านจินตนาการลอยๆหรือ ก็ไม่อีกเช่นกัน แบบที่ว่านี้อาริสโตเติลกล่าวว่าย่อมถูกกำหนดโดยเป้าหมายในการที่คนเราจะต้องมีนาฟิกา เป้าหมายแรกที่เรามองเห็นได้ง่ายๆก็คือ สิ่งนี้จะใช้บอกเวลา ดังนั้นแบบของนาฟิกาก็จะต้องตอบสนองเป้าหมายนั้น จะทำเป็นแบบไหนก็ได้ทั้งนั้น เช่นหน้าปัดกลมๆ มีเข็มเดินเป็นวงกลม หรือหน้าปัดเป็นสี่เหลี่ยม แล้วมีตัวเลขบอก อย่างนี้ก็ได้ ต่อมาก็คือสิ่งนี้คนใช้ต้องการเอาติดตัวไปไหนก็ได้ แล้วสามารถเอามาดูได้ง่ายๆ

ช่างก็คิดว่าควรมัดสิ่งนี้ติดกับอวัยวะของคนใช้ ไม่มีที่ไหนเหมาะเท่าข้อมือ จะเอาไว้ที่ข้อเท้า หรือห้อยไว้ที่หูเหมือนต่างหูย่อมไม่สะดวกเท่า เมื่อต้องมัดไว้ที่ข้อแขน ก็ต้องมีสาย สรุปลือคือ ความจำเป็นหรือเป้าหมายที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเองจะกำหนดให้ช่างจินตนาการแบบของนาฬิกาที่ตนเห็นว่าเหมาะสมที่สุดขึ้น

ความคิดของอาริสโตเติลข้างต้นนี้อยู่ในหนังสือเรื่อง “*Metaphysic*” ของท่านเอง อยากทราบรายละเอียดไปหาโหลดอ่านได้จากอินเทอร์เน็ตครับ ความคิดข้างต้นนี้ภายหลังเราที่อยู่ในวงการปรัชญาก็บัญญัติคำสำหรับเรียกว่า “แนวคิดเรื่องเหตุปัจจัยสี่อย่างของอาริสโตเติล” สังเกตนะครับว่า ไม่ได้มีเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้นที่สอนเรื่องเหตุปัจจัย พระสารีบุตรตอนเป็นอุปติสสมาณพได้พบพระอัสสชิ ขอให้ท่านแสดงธรรม ท่านก็กล่าวสั้นๆว่า “เอธมฺมา เหตุปฺปภา...” มาณพน้อยก็บรรลุธรรม ก็นำคิดว่าหากพระสารีบุตรเจออาริสโตเติลก็อาจบรรลุธรรมได้เช่นกัน เพราะปราชญ์ท่านนี้ก็สอนเรื่องเหตุปัจจัยแบบพุทธเราเช่นกัน ต่างเพียงรายละเอียดเท่านั้น เนื่องจากหลักคิดเรื่องเหตุปัจจัยสี่อย่างของท่านผู้นี้สำคัญ ผมเลยขอสรุปว่า “ผลงาน” ใดๆก็ตามแต่ที่เราเห็นอยู่ต่อหน้า ผลงานนั้นจะมีอย่างนั้นได้ก็เพราะเหตุปัจจัย ๔ ประการคือ

- (๑) ต้องมี “วัสดุ” อันหมายถึงวัตถุดิบและเครื่องมือ (หากมือเปล่าๆไม่พอ)
- (๒) ต้องมี “คนลงมือทำ”
- (๓) ต้องมี “แบบ”
- (๔) ต้องมี “วัตถุประสงค์นำแบบนั้น”

เหตุปัจจัยทั้งสี่นั้นไม่จำเป็นต้องรวมอยู่ที่เดียวกันก็ได้ เช่นช่างที่สร้างบ้านอาจเป็นคนหนึ่ง ส่วนคนออกแบบบ้านเป็นอีกคน แต่ที่

แน่ๆคือบ้านเกิดไม่ได้ถ้าไม่มีช่างและคนออกแบบ อาริสโตเติลตั้งข้อสังเกตว่า หากเหตุปัจจัยทั้งสี่นี้รวมอยู่ที่เดียว หมายความว่าคนคิดแบบกับคนลงมือทำเป็นคนเดียวกันก็แปลว่าเขาเป็นอัจฉริยะมากกว่าคนสองคนที่แยกกัน (คือช่างถนัดทำตามแบบ ส่วนคนออกแบบตอกตะปูไม่เป็น งอเป็นส่วนใหญ่ หรือไม่ก็ทุบหัวแม่มือตนเอง เช็ด ดังนี้ เป็นต้น) สรุปคือ เหตุปัจจัยของการที่จะมี “ผลงาน” อะไรสักอย่างตามทัศนะของนักปรัชญาท่านนี้มีสองส่วน คือมีคนหรืออะไรก็ตามแต่ที่มีสติปัญญา รู้ว่าจะออกแบบผลงานนั้นๆอย่างไรเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการที่จะต้องมียิ่งนั้นเมื่อคิดออกแบบได้แล้วก็อาศัยวัสดุและเครื่องมือต่างๆนานาที่มีอยู่จัดการสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งนั้นขึ้น

แนวคิดของอาริสโตเติลที่ว่าไปแล้วก็ไม่ได้ยุ่งยากซับซ้อนอะไร ท่านผู้อ่านบางท่านที่เป็นคนช่างคิดก็น่าจะนึกคิดขึ้นมาทำนองนี้ได้แต่ก็อย่างว่าแหละครับ คนส่วนใหญ่ในโลกนั้นไม่ค่อยระมัดระวังของที่สมควรระมัดระวังอย่างทำไมจึงต้องมีจักรวาล มีท้องฟ้ากาแล็กซี ดวงดาว หมุนไปหมุนมามากมายเต็มไปหมด ความคิดของอาริสโตเติลข้างต้นนั้น ท่านเริ่มต้นด้วยเรื่องง่ายๆก่อนก็เพื่อจะเอาไปใช้ทำความเข้าใจเรื่องใหญ่ๆที่ยากกว่านั้น นาฬิกาหรือโต๊ะเตี้ยๆนั้นเราพอเข้าใจว่าต้องมาจากคนทำแน่ๆ แต่ของธรรมชาติอย่างต้นไม้ ภูเขา ดวงดาว ยากที่จะเข้าใจว่าอะไรคือเหตุปัจจัยของการที่สิ่งเหล่านี้ปรากฏดังที่เห็น อาริสโตเติลเชื่อว่าแนวคิดเรื่องเหตุปัจจัยสี่อย่างข้างต้นนี้ที่สุดแล้วก็สามารถปรับอธิบายทุกสิ่งในจักรวาลได้หมดต่างเพียงต้องยกเอียงให้ลึกลงไปกว่าที่ใช้อธิบายของที่เกิดจากฝีมือของมนุษย์อย่างนาฬิกาหรือหนังสือ เป็นต้น

ผมจะขอพักท่านอาริสโตเติลไว้ตรงนี้ก็ก่อนทั้งที่มีเรื่องจะพูดต่อ

เนื่องจากเห็นว่าเรื่องที่จะพูดต่อไปนี้ปราชญ์ท่านที่สองคืออะไควนัส ท่านได้เอาแนวคิดของปราชญ์อาริสโตเติลมาอธิบายโลกธรรมชาติไว้มาก พูดถึงท่านนี้ก็ได้อีกสองท่านไปพร้อมๆกัน ท่านอะไควนัสพูดว่าอย่างนี้ครับ ลองสังเกตดูของที่เรารู้จักว่ามีตามธรรมชาติดูดีๆ เล็ด จะเห็นว่าไม่ต่างจากสิ่งที่มนุษย์เราสร้างเลย แต่ต้องคิดให้ลึก จึงจะมองเห็น เอาตัวอย่างของที่คนสร้างก่อนก็แล้วกัน ขณะนี้ผมกำลังนั่งบนเก้าอี้ ข้างหน้าผมคือคอมพิวเตอร์ที่ตั้งอยู่บนโต๊ะ ทำไมเก้าอี้กับโต๊ะจึงเหมือนกันบางอย่าง แต่บางอย่างก็ต่างกัน สองอย่างนี้เหมือนกันคือมีสี่ขา แต่ต่างกันตรงที่เก้าอี้มีพนักพิงที่หลัง ท่านผู้อ่านเองก็อธิบายความต่างกันของสองสิ่งนี้ได้ เก้าอี้เรามีไว้ให้นั่งให้สบายๆก็ต้องมีที่พิงหลัง นี่คือเหตุผลว่าทำไมเก้าอี้มีสิ่งนี้ ส่วนโต๊ะไม่มี เพราะเราไม่ได้ไปนั่งบนโต๊ะ มีที่พิงหลังก็เปล่าประโยชน์ เกะกะด้วย

สรุปคือ โต๊ะเก้าอี้ถูกสร้างมาให้เหมาะกับงานคนละอย่าง โปรดสังเกตนะครับว่า “ความพอเหมาะ” ที่พบในสิ่งทั้งหลายเช่นโต๊ะเก้าอี้ นั้นสะท้อนอยู่ในตัวว่าจะต้องมี “ผู้ออกแบบ” ในทำนองเดียวกัน หากเราหันมามองสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติแล้วพบว่าในสิ่งเหล่านี้ก็มีความพอเหมาะเช่นเดียวกัน นั่นก็ย่อมแปลว่าสิ่งธรรมชาติเหล่านี้ไม่ได้เกิดเองส่งเดช แต่เกิดตามแบบที่ “ใครสักคน” คิดเอาไว้

เอาตัวอย่างตัวเรานี้ก็ได้เพราะใกล้ตัวที่สุด ด้านบนสุดของเราคือหัว บนหัวมีผม ถามว่าทำไมผมจึงไปอยู่ที่ตรงนั้น ไม่ไปอยู่ที่อื่น เช่นหน้าท้อง กลางหลัง ต้นขา หรือแม้แต่ฝ่าตีน พูดในแง่โอกาส มีที่ให้เราไปเกาะสถิตอยู่มากมาย แต่ผมของเราก็ไม่ยอมไป มาปกคลุมอยู่บนหัวของเรา (ท่านผู้อ่านที่ผมบางหรือไม่มีก็อย่าได้ประ-

ทั้งที่ว่าข้อความนี้ผิดนะครับ คนหัวล้านนั้นก็เหมือนคนหัวไม่ล้าน คือเคยมีผมอยู่ตรงนั้น แต่ตอนนี้มันหายไปเท่านั้นเอง หรือบางท่าน หากขนาดว่าไม่มีมาแต่เกิดก็ยิ่งพูดได้ว่ามีความผิดพลาดทางเทคนิค เท่านั้นเอง ตามทฤษฎี หากจะมีผม มันต้องเกิดบนหัวแน่ๆ (ไม่ไปเกิดที่อื่นดอกครับ) ถามว่าที่ผมอยู่บนหัวนั้นเหมาะไหม ผมคิดว่า ทุกท่านน่าจะตอบตรงกันว่าเหมาะ เรายังนึกไม่ออกว่ามีที่ไหนที่ เหมาะกว่าหัวที่ผมของเราจะไปอยู่ สรุปคือผมอยู่ตรงนี้เหมาะแล้ว

ท่านอะไควนัสท่านบอกว่า ลองไล่ดูวัยวะอื่นๆของเราดูเป็น อย่งๆไป แล้วถามว่าอยู่ตรงนี้หรือเป็นอย่างนี้เหมาะสมแล้วไหม จะพบว่าทุกอย่างเหมาะสมหมด อย่างตาและหูมีสองข้างนั้นเหมาะ ที่สุด ถ้าเสียไปสักข้างก็ยังมีอีกข้างใช้งานได้ ปากเดียวก็นพอ เพราะ โอกาสเสียอย่างตากับหูยากกว่า สองแขนสองมือก็กำลังพอดี มี มากกว่านี้ก็เกะกะ ทศกัณฐ์นั้นไม่ทราบว่ามีตั้งลิบมือลิบแขนไป ทำไม จะว่าเพื่อให้เหมาะแก่การเป็นผู้รักษาประตูฟุตบอลก็ไม่น่าจะ ใช่ เพราะสองมือเท่าที่เราเล่นกันอยู่นี้ก็พอแล้ว สังเกตนะครับว่าที่ เรามีสองแขนนั้นสัมพันธ์กับสองขา เวลาวิ่งหรือเดินเราจะแกว่ง แขนให้สัมพันธ์กับขา คือถ้าเท้าขวายื่นไปข้างหน้า แขนซ้ายก็จะยื่น ไปข้างหน้าด้วยเพื่อความสมดุล มีลิบแขนอย่างทศกัณฐ์ผมไม่รู้ว่ เวลาเดินหรือวิ่งจะแกว่งอย่างไร เวรกรรมแท้ๆ เวลาเล่นดนตรี อย่างกีตาร์หรือเปียโนสองมือก็กำลังพอดี นิ้วห้านิ้วที่ไม่เท่ากันก็ เหมาะแล้ว หากเท่ากันจับของก็ลำบากเพราะเกะกะนิ้วหัวแม่โป้ง เอาเป็นว่าทุกอย่างในตัวเราเหมาะเจาะลงตัวแล้ว ประจักษ์พยาน ของความพอเหมาะที่ว่านี้ก็คือ เราทุกคนไม่รู้สึกรู้สึกว่ามีส่วนไหนของ ร่างกายที่เราารู้สึกว่ามันขัดๆอย่างไรไม่รู้ อยากเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ไม่มีใครรู้สึกรู้สึกอย่างนั้นเลย จมูกกับตาอยู่ใกล้กันอย่างนั้นก็เหมาะ

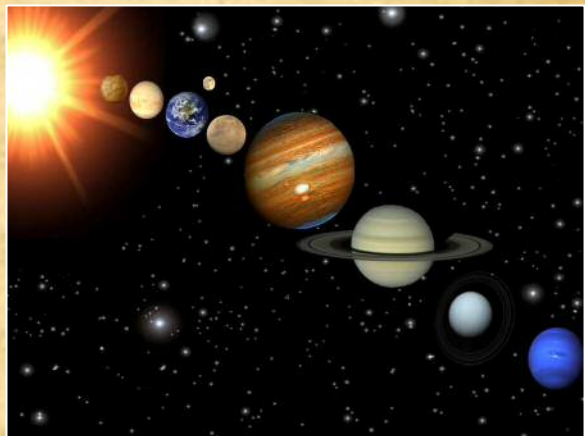
แล้วเวลาใส่แว่นดั่งจมูกก็เป็นทีรองรับแว่น ยิ่งหูอีกเล่าก็พอเหมาะ จะให้เป็นทีเกี่ยวขาแว่น สักเกตใหม่ครับว่าสัตว์อื่นอย่างหมาหรือ แมวนั้นใส่แว่นลำบาก แต่ไม่ต้องเป็นห่วงพวกมันดอกครับ พวกมัน ไม่อ่านหนังสือ แว่นก็เลยไม่จำเป็น คิดอย่างนี้ก็ยิ่งอัศจรรย์ใจว่า ใครหนอออกแบบเรามา รู้ว่าพวกเราเป็นเผ่าพันธุ์ที่จะต้องอ่าน หนังสือในวันหนึ่งข้างหน้า จึงได้ออกแบบอวัยวะต่างๆที่ผมเล่ามา ข้างต้นเพื่อให้เหมาะแก่การสวมแว่นเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว หมูหมา เป็ดไก่ไม่ต้องออกแบบอย่างนี้ เพราะเป็นเผ่าพันธุ์ที่ไม่ต้องการการ อ่านหนังสือ

ภาพ “ภูผาและป่าไฟ 032” วาดโดย สมภาร พรมทา (2554)

-3-

ใครที่สนใจอ่านปรัชญาย่อมนจะพอทราบของท่านอะไคว้นนั้นแต่งหนังสือมากอย่างน่าเหลือเชื่อ ที่สำคัญคือหนังสือที่ท่านเขียนอ่านเข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา ท่านผู้นี้เป็นผู้ที่เอาความคิดของอาริสโตเติลมาขยายความต่อเพื่ออธิบายคำสอนของศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อเรื่องพระเจ้า ท่านผู้นี้เสนอว่า มีแนวทางในการทำความเข้าใจว่าพระเจ้าจะต้องมีอยู่อย่างแน่นอนทั้งที่เราไม่เคยเห็นพระเจ้าด้วยตาของตน ท่านเสนอแนวทาง ๕ ทาง ซึ่งตามทัศนะของผม มีสองทางที่น่าสนใจที่สุด ทางที่หนึ่งท่านเรียกว่า “สังเกตจากการที่สิ่งต่างๆ ในจักรวาลถูกออกแบบให้เป็นระเบียบ” ตัวอย่างเรื่องร่างกายของเราที่ผมกล่าวข้างต้นก็รวมอยู่ในแนวทางที่ว่านี้ หากมองไกลออกไปจากตัวเรา ไม่ไปไกลมากนัก เอาแค่เพียงระบบสุริยะของเรานี้ก็พอ เราทราบว่าระบบที่ว่านั้นนอกจากของเราก็มีอีกมากมายเต็มไปหมดในห้วงอวกาศ เป็นระบบที่มีดวงตะวันเป็นศูนย์กลาง แล้วก็มียาวเคราะห์อันได้แก่ดาวเคราะห์ต่างๆ ไม่มีพลังงานอะไรในตน หมุนรอบอยู่ มากบ้างน้อยบ้าง ไม่เพียงเท่านั้น ดาวเคราะห์เหล่านี้บางดวงก็อาจมีลูกสมุนที่เป็นดาวเคราะห์น้อยๆ หมุนรอบ เช่น โลกเราก็มีดวงจันทร์ดวงหนึ่งหมุนอยู่รอบๆ เป็นบริวาร ผมจำไม่ได้ว่าดาวดวงอื่นในระบบสุริยะของเรา ดวงไหนบ้างที่มีดวงจันทร์หมุนรอบอยู่แบบนี้บ้าง ดูเหมือนบางดวงจะมีลูกสมุนมากกว่าหนึ่งดวง ผมว่าดูรูปสักหน่อยดีไหมครับ เพื่อจะได้เกิดแรงบันดาลใจอะไรกันสัก

อย่าง จากรูปข้างต้น โลกเราอยู่เป็นอันดับที่สาม ดาวที่อยู่ดวงแรกคือดาวพุธ ถัดมาก็ดาวศุกร์ ถัดจากโลกเราไปก็ดาวอังคาร พฤหัสเสาร์ ยูเรนัส และเนปจูน ตามลำดับ

อะไรคือความเป็นระเบียบของระบบสุริยะเรา อันนี้ชัดเจนมากครับ อย่างแรกเลยก็คือดาวทุกดวงกลมดิก ไม่มีที่ติเลย บางดวงมีวงแหวนล้อมรอบด้วย สวยอย่างน่าอัศจรรย์จริงๆ อันต่อมาคือ แต่ละดวงก็มีเส้นทางการโคจรเป็นของตนเอง เป็นระเบียบสวยงาม อย่างของโลกเราการโคจรก็มีสองอย่างคือหมุนรอบดวงอาทิตย์กับรอบตัวเอง รอบดวงอาทิตย์ก็ ๑ ปีต่อหนึ่งรอบ ส่วนรอบตัวเองก็ ๑ วัน ๑ คืนต่อหนึ่งรอบ เป็นอย่างนี้มานานนมแล้ว ดวงอื่นๆก็เช่นเดียวกัน สรุปคือระบบสุริยะสวยงามเป็นระเบียบเรียบร้อย เทียบกับการจราจรก็คือ มีรถที่วิ่งไปตามเส้นทางที่ตีเส้นไว้ให้ ไม่ชนกัน คำถามคือ เมื่อเห็นรถและเห็นว่ารถเหล่านี้วิ่งไปตามเส้นทางที่กำหนดอย่างเป็นอัตโนมัติ ไม่ข้ามช่องไปชนกัน ก็น่าจะคิดว่า ระบบเช่นนี้เกิดเองได้หรือไม่มีคนออกแบบหรือ สำหรับท่านอะไควนัสอะไรก็ตามแต่ที่เห็นว่า เป็นระเบียบเรียบร้อยย่อมแปลว่ามีคนจัดการ ไม่ต้องเอาระเบียบอะไรมาครับ เห็นผ้าเช็ดตัวพับเรียบร้อยวางอยู่ในตู้ไม่บอกก็รู้ว่ามีคนพับ นี่แค่เรื่องผ้าเช็ดตัวที่ง่ายๆ ไม่ต้องพูดถึงระบบสุริยะที่เป็นระเบียบมากกว่านั้น ขนาดผ้าเช็ดตัวเรายังเชื่อว่าต้องมีคนพับ แล้วระบบสุริยะที่เป็นระเบียบมากกว่านั้นอย่างมหาศาลเลยทีเดียวนะ จะไม่มีคนจัดการ ออกแบบควบคุมระบบ ได้หรือ

สำหรับแนวทางที่สองในการเข้าใจเรื่องพระเจ้าก็คือสิ่งที่ผมจะเล่าต่อไปนี้ แนวทางนี้ว่าไปแล้วเป็นการรวบรวมสามแนวคิดแรกของท่านอะไควนัสเข้าด้วยกัน ซึ่งผมจะไม่แจกแจงว่ามีอะไรบ้าง หาก

อยากทราบก็ไปอ่านเพิ่มได้จากเน็ตครับ เอาเรื่องระบบสุริยะข้างต้น เป็นตัวอย่างต่อ นอกจากเราจะมองระบบที่ว่านี่ในฐานะสิ่งที่ถูก ออกแบบเอาไว้อย่างงดงามแล้ว เราก็อาจมองจากมุมอื่นๆได้อีก เช่น บางคนอาจแย้งว่าสิ่งที่เราเห็นว่าเป็นระเบียบนั้นอาจไม่มีคน ออกแบบก็ได้ แต่มันเป็นอย่างนั้น “ตามธรรมชาติ” ของมันเอง เช่น เรามีเมล็ดข้าวเปลือก เราเอาไปหย่อนลงในดินชุ่มๆ ไม่นาน เมล็ดนั้นก็งอกเป็นต้นข้าว นานไปต้นข้าวก็ออกรวง ถามว่ามีใคร ออกแบบว่าเมล็ดข้าวจะต้องงอกเป็นต้นข้าวเสมอกระนั้นหรือ คำตอบคือไม่มี ความเป็นระเบียบที่พบในต้นข้าวเป็นไปตาม ธรรมชาติของมัน เรียกว่ามันเป็นเองก็แล้วกัน ท่านอะไควนัสบอก ว่า เป็นไปได้ที่เราจะเข้าใจความเป็นระเบียบที่พบในสิ่งต่างๆว่า เป็นไปเอง แต่คำถามมีว่า ธรรมชาติของต้นข้าวที่จะต้องเป็นเช่นนี้ เสมอเกิดเองได้หรือ ท่านคิดว่าไม่ เป็นไปได้ที่ต้นข้าวเวลานี้กำลัง อยู่ในช่วงของการเดินไปตามกลไกอัตโนมัติของธรรมชาติ แต่กลไก ที่ว่านี้เกิดเองโดยไม่มีผู้ออกแบบไม่ได้

การที่สิ่งต่างๆจะเดินตามระบบได้นั้น ต้องการพลังงาน ปัญหา มี ว่า วัตถุนั้นสภาพเดิมปราศจากพลังงาน เวลาเห็นเทียนไขลุกอยู่ เรารู้ว่าสภาพเดิมของมันคือไม่ลุก ดังนั้นที่เห็นมันลุกอยู่ก็ย่อม แปลว่ามีคนจุด เช่นเดียวกัน ดวงอาทิตย์ที่เราเห็นลุกเป็นไฟอยู่นี้ ท่านอะไควนัสคิดวาก็เหมือนเทียนไข คือเดิมไม่ลุกเป็นไฟ วิธีการ สันเกตว่าอะไรคือสภาพเดิมของสิ่งนั้นก็คือดูแนวโน้มว่าสิ่งนั้นจะ พัฒนาไปหาอะไร เทียนไขที่เราจุดนั้นเมื่อเวลาผ่านไปก็จะเดินไปหา ความดับ เมื่อมันเดินไปหาสิ่งนี้ ความดับหรือการไม่เป็นเปลวไฟก็ เป็นสภาวะดั้งเดิมของเทียน ดวงอาทิตย์ดวงนี้นักวิทยาศาสตร์ก็ว่า วันหนึ่งก็ต้องดับมอด แสดงว่าก่อนหน้านั้น ความดับมอดหรือไม่

ลูกเป็นเปลวไฟที่ย่อมเป็นสภาวะดั้งเดิมของดวงอาทิตย์ คนเราเกิดมาแล้วก็ต้องตาย ทำไมหรือครับ ก็เพราะก่อนหน้านี้เราไม่เกิด อย่างผมนี้เกิดวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๐ ก่อนหน้านั้นผมก็ไม่มีตัวตนในโลก ดังนั้นหากวันหนึ่งผมต้องตาย (ซึ่งแน่นอนอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงประเสริฐเพียงใดก็ยังนิพพาน) ก็ไม่แปลก เพราะเป็นการโคจรกลับไปหาสภาพเดิมของตน

เพราะคิดว่าสิ่งทั้งหลายในโลกมันอยู่ในสภาพนิ่งๆ ปราศจากพลังใดๆ มาก่อน แล้วต่อมามันก็เกิดมีกำลังขึ้น เช่นดวงอาทิตย์ก็ลุกเป็นไฟ โลกเราแม้ไม่ลุกอย่างนั้นแต่ก็ไหวตัว หมุนรอบตัวและรอบดวงอาทิตย์ เมล็ดข้าวเมื่อหยอดลงในดินชุ่มๆก็ไหวตัวงอกเป็นต้นข้าว สิ่งทีกล่าวนานี้เดิมอยู่นิ่งๆ แต่ต่อมาก็ไหวตัวทำโน่นทำนี่ได้ คำถามคือ หากไม่มีคนไปสะกิด เขี่ย หรือทำอะไรกับสิ่งเหล่านี้ในลักษณะอันเป็นการกระตุ้นครั้งแรก เราจะอธิบายการที่จักรวาลเต็มไปด้วยสิ่งที่กำลังเคลื่อนไหวอย่างมีชีวิตชีวานี้อย่างไร นักดาราศาสตร์จำนวนมากเชื่อว่าวันหนึ่งจักรวาลจะตาย คือทุกอย่างนิ่งสนิทหมด ท่านอะไควนัสบอกไม่แปลกเลย เพราะนั่นคือสภาพดั้งเดิมของจักรวาล ดีเสียอีกที่นักวิทยาศาสตร์พูดออกมาอย่างนั้น เราจะได้เข้าใจว่าต้องมีอะไรสักอย่างที่ไปปลุกจักรวาลที่อยู่ในสภาพหลับใหลให้ฟื้นตื่นขึ้นมามีชีวิต สรรพสิ่งที่ถูกปลุกนี้เนื่องจากไม่เป็นอมตะ เมื่อมีชีวิตอยู่ช่วงเวลาหนึ่งก็จะค่อยๆย้อนกลับไปหาความปราศจากชีวิตอีกครั้ง ดวงอาทิตย์ของเราวันหนึ่งก็จะค่อยๆดับ โลกเราก็จะค่อยๆอ่อนแรงแล้วหยุดหมุน ไม่แปลกอะไรเลย

รวมความว่า เมื่อพิจารณาสິงต่างๆรอบตัวอย่างที่เป็นคนช่างคิดสักหน่อย เราจะพบว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงถูกสร้างมา (หรือเกิดมาก็ได้ หากท่านผู้อ่านบางท่านยังไม่อยากเชื่อว่ามีใครหรืออะไรปั้น

แต่งสิ่งเหล่านี้มาอย่างนั้น) อย่างที่แสดงว่ามีการออกแบบเอาไว้ล่วงหน้า ไม่อย่างนั้นจะเหมาะสมจะอย่างไรได้กระไรกัน เมื่อคิดไปอย่างนี้ ก็สมควรที่เราจะสงสัยว่าใครหรืออะไรหนอที่เป็นต้นตอหรือเจ้าก็เจ้าการจัดการให้เกิดความเป็นระเบียบที่ว่านี้ แน่นนอนครับ สิ่งต่างๆในจักรวาลมีอายุมายาวนานมาก ระหว่างนี้ก็อาจเป็นไปได้ที่สิ่งทั้งหลายจะได้รับการปรับเปลี่ยนมาให้เหมาะสมขึ้นเรื่อยๆ โดยที่กระบวนการปรับเปลี่ยนที่ว่านี้เราสมัยนี้เรียกว่า “เป็นไปเองตามธรรมชาติ” ข้อมูลเหล่านี้ก็ไม่มีส่วนที่จะหักล้างความคิดเรื่อง “จะต้องมีเจ้าก็เจ้าการคนแรก” ที่อาริสโตเติลและอะไควนัสเสนอ เพราะหากว่าสิ่งต่างๆได้รับการปรับแต่งใหม่เรื่อยๆไป เพื่อให้เหมาะสมแก่การอยู่รอด เมื่อเงื่อนไขปัจจัยแวดล้อมต่างออกไป ก็แปลว่าผู้ออกแบบระบบเขาฉลาดมาก จึงได้สร้างระบบธรรมชาติทั้งหมดให้ดูแลตัวเองได้ ผู้ออกแบบจะได้ไม่ต้องมาเหนื่อยยากที่จะต้องไล่แก้ไขของเป็นชิ้นๆไป สรุปคือทฤษฎีวิวัฒนาการที่เสนอโดยนักวิทยาศาสตร์สมัยนี้ว่าไปแล้วก็ไม่ได้ขัดกับความเชื่อเรื่องพระเจ้าเลย

อาริสโตเติลและอะไควนัสนั้นพูดตรงกัน (ก็ต้องตรงอยู่แล้ว เพราะท่านหลังเอาความคิดของท่านแรกมาใช้) ว่า สิ่งต่างๆในจักรวาลนี้ตรงดูดีๆเถิดว่าเป็นของที่ไม่ยั่งยืนเที่ยงแท้อะไร ภาษาพุทธเรียกว่าเป็น “สังขตธรรม” คือมีอายุอยู่ช่วงหนึ่งเท่านั้น ก่อนหน้านั้นไม่มี หลังจากนั้นก็จะไม่มี ปัญหาที่ว่า หากทุกสิ่งในจักรวาลเป็นสังขตธรรมหมด จะอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร ศาสนาคริสต์และศาสนาตระกูลเดียวกันนี้อีกสองศาสนาคือยูดาห์และอิสลามเชื่อว่าแรกเริ่มเดิมทีนั้นจักรวาลไม่มีอะไร ที่ว่าไม่มีอะไร หมายถึงไม่มีสังขตธรรมใดๆ เช่นไม่มีดวงดาว แต่จักรวาลในสภาพ

ที่ไม่มีสิ่งขจัดธรรมนั้น มีสิ่งหนึ่งดำรงอยู่มาตลอด สิ่งนี้หากเทียบกับทางพุทธก็เห็นจะได้แก่ “อสังขตธรรม” พระเจ้าที่ศาสนาเหล่านี้นับถือเป็นสิ่งที่มียุ่ก่อนจักรวาล วันหนึ่งพระเจ้าก็ทรงซ้มีมือไปที่โล่งๆ ในอวกาศ แล้วบัญชาว่า “จงเกิดโลก” โลกก็เกิด เมื่อมีโลกแล้ว ท่านก็สร้างของประดับโลกเช่นคน พืช สัตว์ เป็นต้น นี่คื้อตำนานที่มาของโลกและสิ่งอื่นๆในจักรวาล

หากคิดตามท่านอาริสโตเติล พระเจ้าอยู่คนเดียว เหมือนนายช่างที่มีเพียงมือเปล่าๆ วัสดุอะไรไม่มีเลย เพราะวัสดุเป็นสังขตธรรม จะมีมาอย่างนั้นตลอดเวลาเหมือนอสังขตธรรมไม่ได้ ปัญหา ก็จะมีว่า พระเจ้าทรงสร้างสิ่งต่างๆจากอะไร นายช่างไม้ที่ไม่มีวัสดุอะไรเลย ย่อมต่อแก้้อไม่ได้ฉันใด พระเจ้าก็น่าจะฉันนั้น สมมติว่าเราอธิบายว่าพระเจ้าทรงเป็นนายช่างวิเศษ คือเนรมิตวัสดุขึ้นมา จากความไม่มีอะไรได้ ก็แปลความต่อว่า ตกลงสิ่งต่างๆในจักรวาลก็ไม่มีจริง เนื่องจากเป็นเพียงสิ่งที่พระเจ้าเสกให้มีให้เป็นขึ้นมาจากความว่างเปล่า แม้การเสกนั้นก็แปลก เพราะขัดกับกฎความเป็นเหตุผลที่ว่า “มี” ต้องมาจาก “ที่มีก่อน” เรื่องนี้ต่อมากลายเป็นปัญหาสำคัญอันหนึ่งในทางเทววิทยาที่นักปราชญ์ในคริสต์ศาสนาพยายามหาทางตอบ กลายเป็นหนังสือจำนวนมหาศาล เรื่องนี้หากหันไปมองที่ซีกโลกหนึ่งคืออินเดียอาจดูไม่เป็นปัญหาเท่าใด เพราะทางอินเดียนั้นเวลาพูดถึงพระเจ้า คนอินเดียมีความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้หลากหลายกว่า พระเจ้าตามความเชื่อทางศาสนา มักอยู่ในรูป “เทพเจ้า” ก่อน คือเป็น “บุคคล” ว่าอย่างนั้นเถิด อินเดียก็เป็นอย่างนั้น แต่ต่อมากลความคิดเรื่องนี้ก็พัฒนาไปมาก เนื่องจากมีศาสนาที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าเช่นพุทธคยซ้กถัม เราจะใช้เนื้อที่ในตอนต่อไปพิจารณาความคิดของคนอินเดียเกี่ยวกับเรื่องนี้ครับ

ภาพ “ภูผาและป่าไฟ 015” วาศโกย สมภาร พรหมทา (2554)

-4-

ก่อนที่จะเข้าเรื่อง ผมขอเล่านิดหน่อยว่า ความเชื่อเรื่องพระเจ้า นั้นเริ่มต้นในสมัยโบราณที่มนุษย์เราอยู่ตามป่าตามถ้ำ ไม่มีความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่จะเข้าใจปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเช่นฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว น้ำท่วม ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว เป็นต้น ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์เราพบเห็นนั้นอาจจำแนกเป็นสองพวกใหญ่ๆคือ (๑) เห็นแล้วน่ากลัว (๒) เห็นแล้วน่าทึ่ง ตัวอย่างของอย่างแรกก็เช่นฟ้าร้อง ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด เป็นต้น ส่วนตัวอย่างของอย่างที่สองก็เช่นความงดงามอลังการของทุ่งหญ้าหน้าฝน ที่ต้นหญ้าเขียวขจีไปสุดลูกหูลูกตา มีดอกไม้หลากหลายสีสันทที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติสลับแซมต้นหญ้า

บางตอดอกไม้นั้นมีมากก็กลายเป็นดงดอกไม้เหลือง แดง ขาว ชมพู ม่วง และอีกสารพัดสี หรือไม่หากเป็นคนที่อยู่ริมทะเล ห้าง น้ำอันเว้งกว้างใหญ่ ในคืนเดือนเพ็ญมองเห็นแสงจันทร์สะท้อนเงาลงในผืนน้ำ ในยามที่ลมอ่อนโยนพัด แสงจันทร์ที่ทอดลงอาบผืนน้ำมองเห็นเป็นเกล็ดแก้วระยิบระยับ นี่คือตัวอย่างของธรรมชาติที่ส่วนหนึ่งน่ากลัวน่าเกรงขาม แต่อีกส่วนก็น่ารักน่าอัศจรรย์

คนเรานั้นก็เหมือนสิ่งมีชีวิตอื่นโดยเฉพาะที่ใกล้เรามากที่สุดอันได้แก่สัตว์เดรัจฉาน คือยอมมีสัญชาติญาณจำนวนหนึ่งปลุกฝังไว้โดยใครก็ไม่รู้ละตั้งแต่เกิด เท่าที่ผมสังเกตเห็นดู สัญชาติญาณของเรามีสองส่วนหลักๆ คือส่วนที่แสดงออกง่าย ทำนองว่าไปแห่เข้าหนองเดียวก็กระโดดโผงออกมาให้เห็น กับที่ซ่อนอยู่ลึกๆข้างใน แห่แล้วก็แสดงออกเหมือนกัน แต่ต้องแห่มากกว่าอย่างแรก ความกลัวและความโกรธนั้นน่าจะใช้เป็นตัวอย่างของสัญชาติญาณกลุ่มแรกตามการจัดของผม ส่วนความโลภ ความรัก ความเมตตา สงสาร เป็นต้น ก็คือตัวอย่างของสัญชาติญาณหมวดที่สอง ตามการจัดนี้ กองแห่งกิเลส ๓ กองที่พระพุทธเจ้าทรงสอนคือ กองโลภ กองโกรธ และกองหลง กองที่สองคือโกรธก็อยู่ในส่วนที่หนึ่ง สองกองที่เหลือก็อยู่ในหมวดที่สอง ผมเรียกกิเลสที่พระพุทธศาสนาสอนว่าเป็นกองเพราะต้องการบอกว่าชื่อเหล่านี้ชี้ไปหาสัญชาติญาณที่เป็นกลุ่มๆ มากกว่าเดี่ยวๆ เช่นหมวดโกรธก็มีวงศ์วานของมัน ความเคียดแค้นอาฆาตก็จัดอยู่ในวงศ์ของความโกรธ ปกติคำว่าโกรธเราหมายเอาอาการที่แสดงออกซึ่งหน้าเวลาที่ถูกขู่ขู่ แต่ความอาฆาตแค้นนั้นซ่อนอยู่ลึกกว่านั้น ไม่แสดงออกซึ่งหน้า บางคนโกรธง่ายหายไว แต่บางคนโกรธยาก แต่โกรธแล้วแค้นอยู่นาน สองคนนี้จัดว่ามีกิเลสกองว่าด้วยความโกรธเหมือนกัน แต่บางตัว

ในหมวดแสดงออกอย่างทีภาษาพระท่านว่าเป็นเจ้าเรือนหรือหัวโจกต่างกัน คนที่โกรธง่ายหายไว้นั้นหัวโจกเป็นประเภทโง่งน้าง ส่วนคนที่แค้นอยู่ลึกๆ ร้อยปีได้แก้แค้นก็ไม่สายมีหัวโจกเป็นพวกนึ่มนวล ยิ้มๆ แต่ข้างในลึกๆเป็นคนอำมหิต

ความกลัวก็เช่นกัน เป็นสัญชาตญาณที่อยู่ในหมวดความหลง นี้ก็มีหัวโจกหรือเจ้าเรือนได้หลายแบบ ผมนั้นก็กลัวหลายเรื่อง สมัยเป็นเด็กกลัวผี ตอนนี่ไม่กลัวแล้ว แต่ก็กลัวอย่างอื่นที่ลึกซึ้งกว่าผี เช่นกลัวไม่มีงานทำ เวลาเขียนหนังสือจึงระมัดระวัง กลัวมาตรา ๑๑๒ อย่างนี้เป็นต้น คนสมัยโบราณนั้นผมเชื่อว่าสัญชาตญาณนำในการใช้ชีวิตน่าจะได้แก่กลุ่มแรกที่ผมเรียกว่าเป็นประเภทแห้ง่าย หมวดนี้ก็มี ความกลัวและโกรธเป็นตัวที่ออกหน้าออกตากว่าใครเขา ว่ากันว่าในทางชีววิทยานั้น มีสัตว์จำนวนไม่น้อยสูญพันธุ์ไป และก็ว่ากันอีกว่าที่เป็นเช่นนั้นเพราะสัญชาตญาณประเภทแรกนี้ไม่ค่อยมีบทบาทมากในชีวิตของสัตว์เหล่านี้ สรุปลือคือเผ่าพันธุ์ทั้งหลายที่ยังหลงรอดมาจนวันนี้รวมถึงมนุษย์เราด้วยนั้นที่รอดมาได้อย่างนั้นก็เพราะรู้จักกลัวและรู้จักโกรธ สองอย่างนี้ต้องสมดุลกัน ความสมดุลของกลัวและโกรธนี้อาจแสดงได้ตามภาษิตของเหมาเจ๋อตุงที่เอามาจากขุนหวู่อีกทีว่า “มิงมากุมุด มิงหยุดกุแห่ย์ มิงแย่กุตาม” ข้อความนี้อยู่ในตำราพิชัยสงครามของปราชญ์ขุนหวู่ เหมาเจ๋อตุงเอามาใช้ได้ผลจนคอมมิวนิสต์ชนะสงคราม ลี้กเถไท้หมครับ ข้อความนี้ก็คือการประนีประนอมระหว่างกลัวกับโกรธ สัตว์ที่กลัวเลยไม่โกรธก็หงอ พวกนี้อาจพอรอดได้ แต่ถ้ากลัวมากเกินงามก็อาจจะอดตายเพราะแย่งชิงใครไม่ได้ แต่ถ้าโกรธแล้วหน้ามืดไม่ฟังเสียงใคร อันนี้ก็ตายได้ง่ายๆ โอกาสสูญพันธุ์มีมากกว่าพวกขี้กลัว

ความกลัวและโกรธนั้นจะแสดงออกก็ต้องดูว่าสิ่งที่เราจะปะทะ

ด้วยนั้นเป็นอย่างไร มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยผมเชื่อว่าย่อมมีความ
 โกรธและกลัวอยู่เสมอ เมื่อโกรธก็ต้องปะทะ แต่การจะตกลงใจว่า
 จะปะทะสิ่งนั้นหรือไม่ก็จะถูกกำกับด้วยความกลัว ปกติเราจะไม่
 ปะทะกับสิ่งที่เห็นว่าเกินกำลัง อย่างผมนี่เป็นต้น ไม่ปะทะหรือก
 มาตรา ๑๑๒ เกินกำลัง ของที่เกินกำลังบางที่เราก็ต้องปล่อยให้
 กาลเวลาช่วยปะทะแทน คือทนอดใจเอาสักระยะ ธรรมชาตินั้นไม่
 ยอมให้ใครหรืออะไรอยู่ค้ำฟ้าดอก คนโบราณเขาเห็นปรากฏการณ์
 ทางธรรมชาติที่น่ากลัวน่าเกรงอย่างฟ้าผ่า เขาก็ไม่คิดจะปะทะ แต่
 แม้ไม่ยอมปะทะแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ยังข่มขู่ให้กลัวอยู่ สมัยโน้นคนเขา
 ไม่มีความรู้อย่างพวกเราที่จะทราบว่า ฟ้าร้องฟ้าผ่านั้นเป็นปรากฏ
 การณ์ธรรมชาติ หม่าบ้านผมนั้นเกือบทั้งหมดกลัวเสียงฟ้าร้อง คิน
 ไหนฝนตก ฟ้าคำราม ห้องนอนผมที่เป็นทั้งห้องนอน ห้องสมุด
 และห้องเล่นดนตรีก็จะเป็นที่ชุมนุมของบรรดาเจ้าตือบเหล่านี้ ที่น่า
 ขำคือบางตัวเป็นหมาที่คนแถวนี้เขากลัวกันไปหมด เพราะมันหน้าดู
 แต่ในคินฝนตก มันขอเข้าห้องผมเป็นตัวแรกเลย นี่ก็คงมาจาก
 สัญชาตญาณที่สะสมมาจากบรรพบุรุษของพวกมัน เรานั้นไม่กลัว
 เสียงฟ้าร้อง เพราะรู้ว่าจริงๆแล้ว “ไม่มีอะไร” แต่หมาเหล่านี้มันไม่
 รู้อย่างเรา มันคิดว่า “มีอะไร” มันจึงกลัว

ผมเชื่อว่าความรู้สึกที่ว่า “มีอะไร” ในปรากฏการณ์ธรรมชาติ
 เหล่านี้เองที่ทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ในมนุษย์สมัยบรรพ
 กาล และเนื่องจากคนเรานั้นเมื่อคิดอะไรก็มักคิดไปในทางที่เป็น
 รูปธรรมก่อน การคิดอย่างเป็นนามธรรมในเรื่องที่เคยเป็นรูปธรรม
 มักมาทีหลัง ด้วยสัญชาตญาณนี้ เวลาที่คนอินเดียโบราณจินตนา
 การถึงสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่น่าหวาดกลัว
 ภาพแรกๆที่พวกเขาคิดถึงก็คืออะไรสักอย่างที่หน้าตาก็คงอย่าง

เดียวกับคนนี้แหละ แต่มีอานุภาพมากกว่า ทำไมจึงคิดถึงสิ่งที่หน้าตาออกมาทางคน อันนี้ก็คงตอบได้ตามหลักจิตวิทยาว่า สิ่งที่เราจะจินตนาการถึงมากที่สุดก็คือสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุด ไม่มีอะไรอยู่ใกล้ตัวเราเกินกว่าตัวเราเองอยู่แล้ว “คนวิเศษ” ตามที่คนอินเดียโบราณจินตนาการนั้นต่อมาเขาก็มีคำสำหรับเรียกโดยเฉพาะว่า “เทวะ” ซึ่งตามศัพท์แปลว่า “ผู้อยู่บนฟากฟ้า” ทำไมจึงคิดว่าคนเหล่านี้อยู่บนท้องฟ้า คำตอบท่านผู้อ่านก็คงพอเดาได้ ปราภฏการณ์ทางธรรมชาติที่สำคัญและน่ากลัวที่สุดมักอยู่ข้างบนโน้น เช่น ดวงไฟขนาดใหญ่สองดวง ดวงหนึ่งเห็นตอนกลางวัน อีกดวงเห็นตอนกลางคืน ฟ້าร่องฟ้าผ่าก็มาจากข้างบนนั่นทั้งสิ้น

แรกๆนั้นคนอินเดียเขาคิดถึงเทวะประจำสิ่งธรรมชาติเป็นเรื่องราวไป เช่นที่ดวงอาทิตย์ก็จินตนาการว่ามีเทวะหนึ่งองค์ประจำอยู่ที่ดวงจันทร์ และดวงดาวต่างๆก็เช่นกัน นอกจากวัตถุ ปราภฏการณ์ที่แสดงให้เห็นอยู่เป็นประจำเช่นฝนตก ฟ້าร่อง ลมพัด เป็นต้น เขาก็จินตนาการว่ามีเทวะเป็นองค์ๆเกี่ยวข้องด้วย เช่นเกี่ยวกับการตกของฝนก็มีเทวะชื่อพระวรุณที่ไทยเราเรียกว่าพระพินธุดูแลอยู่ ต่อมาเมื่อคิดถึงเทวะจากบนฟ้าเรียบร้อยแล้ว พวกเขาก็มามองที่ข้างล่าง ก็เห็นว่าชีวิตตนนั้นอยู่ได้เพราะการอุปถัมภ์เลี้ยงดูโดยธรรมชาติ เช่นกระหายน้ำก็ได้น้ำจากแม่น้ำสำหรับดื่มกิน ผลไม้ที่เก็บกินตามธรรมชาติก่อนจะทำการเกษตรก็มาจากแผ่นดิน ทำให้คิดว่าในสายน้ำและแผ่นดินก็ต้องมีเทวะอยู่ สิ่งเหล่านี้จึงมีอานุภาพเช่นนั้น สมัยที่มนุษย์ทำการเกษตรแล้ว (ซึ่งประวัติศาสตร์อินเดียที่เรากำลังพูดถึงอยู่นี้ก็ตกอยู่ในช่วงนี้) มนุษย์ยิ่งเรียนรู้ว่าตนเองทำอะไรเพียงลำพังไม่ได้เลย หากไม่มีน้ำฝนตกลงมาก็ไม่มีแม่น้ำ ไม่มีแม่น้ำก็ทำการเกษตรไม่ได้ มีน้ำแล้วแต่ไม่มีดินก็ปลูกอะไรไม่ได้ ดิน

นั่นก็แสนมหัศจรรย์ หย่อนเมล็ดแดงโม่ลงไปก็ให้รสชาติแดงโม่ใส่ไว้ในผลแดงโม่ หย่อนเมล็ดมะละกอลงไกล่ๆกันนั้นก็แปรสภาพมาเป็นรสมะละกอ เพราะคิดไปอย่างนี้แหละครับ คนอินเดียเขาเลยจินตนาการว่าต้องมีเทวะประจำแผ่นดินที่เรียกว่าพระธรณี ภายหลังเทวะองค์นี้ก็หะเหินเดินอวกาศมาสถิตอยู่ที่ทำการพรรคประชาธิปไตย เข้าใจว่าแบ่งภาคมา หรือไม่ก็ให้แต่รูปมา ตัวจริงยังอยู่ที่โน่นหรือไม่ว่าอยู่ทุกที่ที่มีแผ่นดิน ไม่อย่างนั้นชาวฮินดูที่ชมพูทวีปอาจมาประท้วงพรรคประชาธิปไตยได้ว่าลักลอบเอาเทวะเขาออกนอกประเทศมาโดยไม่บอก (ผมสงสัยว่าทำไมพรรคนี้จึงเอาพระแม่ธรณีเป็นตราพรรค ไม่เอาหนุมานหรือพิเภก เป็นต้น ท่านใดทราบเขียนมาบอกหน่อยเพื่อเป็นวิทยาทานนะครับ)

ในทางประวัติศาสตร์ความคิดทางศาสนาของอินเดีย นั้น เราเรียกการนับถือเทพเจ้าของอินเดียในช่วงแรกนี้ว่า “ระบบการนับถือเทพประจำธรรมชาติ” มีข้อน่าสังเกตว่า เทพจะมีเป็นจำนวนมาก และในบรรดาเทวานูเทวะเหล่านี้ แม้จะมีบางองค์ดูท่าจะมีฤทธิ์มากกว่าเขา ชาวอินเดียก็ไม่ถือว่ามีเทพองค์ไหนใหญ่กว่าใคร ทุกเทพเท่าเทียมกันคือเป็นเทพเหมือนกัน ผมเคยพูดเล่นๆกับลูกศิษย์ที่เรียนปรัชญาอินเดียในห้องเรียนว่า ยุคนี้เป็นยุค “เทวาธิปไตย” คือทุกเทพเท่าเทียมกันภายใต้ท้องฟ้านี้ (อันนี้พูดเล่นๆนะครับ ห้ามนำไปอ้างอิงที่ไหนเด็ดขาด อ้างได้ว่าผมพูด แต่ควรอ้างต่อไปว่าพูดเล่น) ต่อมาก็เกิดปรากฏการณ์อันเนื่องกับการนับถือเทพที่ว่านี้ ซึ่งไม่ได้เกิดพรวดพราด แต่ค่อยๆเกิด ใช้เวลาหลายร้อยปี คือในบรรดาเทพทั้งหลายเหล่านี้ มีเทพจำนวนหนึ่งถูกยกขึ้นเหนือเทพองค์อื่นๆ เทพที่ถูกยกขึ้นนี้แรกๆก็ยังไม่นิ่ง ท่านองว่าช่วงนี้พระอินทร์อาจถูกยกกว่าเหนือกว่าใครเขา ต่อมาก็ถูกปลดแล้วยก

เทพอิกองค์เช่นพระวรุณขึ้นแทน เป็นต้น ยุคนี้เริ่มไม่เป็นประชาธิปไตย ออกไปทางเผด็จการ หรือราชาธิปไตยแบบเทพๆ และผู้ที่ทำให้เทพเป็นเผด็จการเช่นนี้ก็คือมนุษย์ที่เป็นเผด็จการนี้เอง ทฤษฎีของผมคือ การนับถือเทวะนั้นเกิดแพร่หลายในอินเดีย และแต่ละท้องถิ่นน่าจะนับถือเทวะไม่เหมือนกัน สมัยที่ยังไม่มีใครคิดจะรวบรวมอำนาจมาเป็นอาณาจักรเดียวกับตน การนับถือเทวะเหล่านี้ต่างคนก็ต่างนับถือไป มีการแต่งหนังสือสรรเสริญเทวะของตนเป็นที่ๆ แห่งๆ ไป ภายหลังก็มีการรวบรวมเอกสารเก่าเหล่านี้เข้าเป็นคัมภีร์ที่เรียกว่า “พระเวท” เนื้อหาของพระเวทเล่มแรกเช่นๆ “ฤคเวท” จึงมีลักษณะเป็นบทสวดสรรเสริญขอพร ขอการคุ้มครองจากเทวะทั้งหลายเหล่านี้ โดยที่ทุกเทวะมีสภาพเหมือนกันคือสำคัญเท่ากัน ต่อมากงมีบางเผ่าที่มีอำนาจแข็งแรงกว่าเขาได้ไปตีเอาดินแดนอื่นๆ เข้ามาเป็นของตัวเอง เมื่อมาอยู่ด้วยกัน เผ่าที่เป็นนายก็พบว่าเผ่าที่ตนตีมานั้นเขานับถือเทวะของเขา คนเรานั้นลองว่าได้เป็นใหญ่ในทางการเมืองก็ย่อมต้องการให้อะไรก็ตามที่ตนชอบ รัก นับถือ เป็นของดินแดนที่ตนครองอยู่ทั้งหมดด้วย ดังชาวพุทธจำนวนไม่น้อยอาศัยว่าเป็นคนขี้มากก็พยายามจะให้พระพุทธศาสนาเป็น “ศาสนาประจำชาติ” แบบต้องบัญญัติในรัฐธรรมนูญ เป็นต้น นี่ขนาดว่าอาศัยเพียงเป็นคนส่วนมากนะครับ หากเป็นเจ้าของแผ่นดินเพียงคนเดียวอย่างเจ้าอินเดียสมัยโน้น ก็เป็นธรรมดาที่นับถือเทวะองค์ใดก็ย่อมจะพยายามทำให้เทวะของตนเป็นเทวะของบ้านเมืองไปด้วย

ปัญหามีว่าจะทำให้เทวะของผู้มีอำนาจกลายเป็นเทวะของมหาชนได้อย่างไร โดยเฉพาะมหาชนที่แต่ก่อนเขาก็มีเทวะของเขาเอง เรื่องนี้ทำได้ไม่ง่าย อำนาจทางการเมืองนั้นสั่งได้หลายเรื่อง แต่สั่ง

เรื่องความศรัทธาไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ การจะทำให้เทวะของตนเป็นเทวะของสังคมทั้งหมดจึงต้องทำผ่านกระบวนการทางศาสนา คือค่อยเป็นค่อยไป ให้นักบวชหรือคนที่ทำหน้าที่สอนศาสนาในสังคมนั้นๆ ค่อยๆ สอนให้คนทั้งหลายเชื่อว่าเทวะของผู้นำมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะเป็นเทวะของพลเมืองด้วย ตอนที่ศาสนาคริสต์เข้ามายังอยุธยานั้นก็พยายามเข้าหากษัตริย์ เพราะเชื่อว่าหากกษัตริย์นับถือพระเจ้าของศาสนาคริสต์เสียแล้ว ต่อไปชาวบ้านก็จะนับถือด้วย นักสอนศาสนาของสังคมอินเดียสมัยโบราณนั้นเขาเรียกกันว่าพราหมณ์ ไม่ใช่นักบวช เป็นคฤหัสถ์ มีครอบครัว เป็นชนชั้นที่ทำหน้าที่สอนศาสนา คนเหล่านี้เองที่ได้ค่อยๆ แต่งหนังสือให้เทวะของผู้นำกลายเป็นเทวะที่เหนือกว่าเทวะอื่นๆ ใน “ฤคเวท” ตอนที่ทำยๆ นั้น หากท่านผู้อ่านไปอ่าน ก็จะสังเกตเห็นแนวโน้มของการยกเทวะบางองค์ขึ้นเป็นประมุขของเทวะอื่น เหตุการณ์ที่ว่านี้ใช้เวลานาน หลายร้อยปี คนรุ่นแรกๆ ที่นับถือเทวะของตนก่อนเข้ามาสมทบเป็นพลเมืองของรัฐใหม่ก็ไม่น่าที่จะเปลี่ยนใจ แต่นั่นก็ไม่ใช่ปัญหา การเปลี่ยนความเชื่อจะในทางใดก็ตาม (แม้แต่ทางวิทยาศาสตร์ในชุมชนของนักวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าเป็นสังคมที่มีเหตุผลที่สุดแล้ว) มักเปลี่ยนไม่ได้ในคนรุ่นนั้น จะเปลี่ยนก็ในรุ่นต่อไปที่เกิดมาก็พบแนวคิดใหม่ที่ถูกชูให้เด่นแล้ว นี่คือเหตุผลว่าทำไมท้ายที่สุดเทวะของผู้ที่เข้มแข็งกว่าจึงสามารถข่มเทวะของผู้ที่อ่อนแอกว่าลงได้

ในท้ายของ “ฤคเวท” นั้น อะไรก็ยังไม่นิ่ง ชื่อของเทวะที่ถูกชูให้เด่นก็ย้ายไปย้ายมา จนกระทั่งผ่านยุคนี้เข้าสู่หลังพุทธกาล ชื่อของเทพสามองค์คือพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ก็กลายเป็นชื่อของเทวะที่ถูกยกเอาไว้สูงสุดก่อนข้างแน่นอนแล้ว เทวะ

วิษณุ” ผมไม่เห็นผ่านตาในพระไตรปิฎก ท่านองค์นี้น่าจะมาทีหลังสมัยที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้ว

ย้อนกลับไปที่ความคิดของอาริสโตเติลและอะไควนัสอีกครั้ง สองท่านนี้คิดว่า สิ่งต่างๆ ในจักรวาลที่มีอยู่เวลานี้เมื่อสาวกลับไปในอดีตเรื่อยๆ แล้วจะไปสุดที่จุดหนึ่ง จุดนี้ท่านอะไควนัสเสนอว่าน่าจะเป็นพระเจ้าที่ศาสนาคริสต์นับถืออยู่ อาริสโตเติลไม่ระบุว่าใครหรืออะไร แต่ยืนยันว่าจะต้องมี ไม่อย่างนั้นก็อธิบายความมีอยู่ของสิ่งต่างๆ ที่เราเห็นในปัจจุบันไม่ได้ การสาวย้อนไปในอดีตได้เรื่อยๆ ไม่รู้จบนั้นอาริสโตเติลบอกอาจเป็นไปได้ในจินตนาการของมนุษย์ แต่ในความเป็นจริง เป็นไปไม่ได้

ผมเองก็ค่อนข้างเห็นด้วยกับความคิดของอาริสโตเติลเรื่องการสาวย้อนไปในอดีตที่มีได้สองแบบ คือแบบที่เราคิดอยู่ในหัว อันนี้สาวไปได้เรื่อยๆ ครับ กับอีกแบบคือแบบที่เป็นจริง ของเช่นนี้ไม่น่าจะมี ถนนยาวเพียงใดก็ต้องมีหัวมีปลาย ปัญหาอยู่ที่ว่า จุดอันเป็นที่สิ้นสุดของสรรพสิ่ง (หมายความว่าทุกอย่างที่เราเห็นอยู่ในจักรวาลเวลานี้มาจากสิ่งนี้แหละ) เป็นอะไรนั้นที่สุดแล้วก็คือหัวใจของแนวคิดแบบเทวนิยม หากอธิบายเรื่องนี้ดี ลึกซึ้ง คนอื่นแม้ไม่เห็นด้วยก็อาจรับได้ว่า “น่าคิด”

พระเจ้าอย่างที่เป็นบุคคลนั้นตามความคิดของผมไม่เหมาะที่จะเป็นจุดสิ้นสุดของจักรวาลในทางย้อนกลับนี้ เพราะพระเจ้าก็เหมือนช่างไม้ ไม่มีไม้ค้อนตะปูเลื่อยก็ทำอะไรไม่ได้ แต่หากอธิบายอย่างปรัชญาเต๋าที่ว่า เต๋าเป็นอะไรบางอย่างที่ละเอียดลึกซึ้ง มีมาอย่างนั้น ไม่มีต้นกำเนิด แล้วเต๋าที่ไร้รูปร่างนี้แหละที่กลายมาเป็นสิ่งที่มีรูป อันนี้เราพอจะเข้าใจ เพราะเป็นคนละแนวคิดกับเรื่องพระเจ้าในฐานะช่างที่กล่าวข้างต้น

ภาพ “ภูเขาและป่าไฟ 033” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2554)

-5-

คนอินเดียที่นับถือพระเจ้าสามองค์เขาอธิบายว่าทั้งสามองค์นี้มีหน้าที่ต่างกัน พระพรหมสร้างโลก พระนารายณ์ปกป้องโลก พระศิวะทำลายโลก แล้วพระพรหมก็สร้างมาใหม่อีกรอบ บทบาทสามประการของพระเจ้าในศาสนาฮินดูนี้ว่าไปแล้วก็สอดคล้องหรือมาจากความเชื่อหลักอันหนึ่งของชาวฮินดูที่ว่า สรรพสิ่งในจักรวาลนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นของชั่วคราว (อาริสโตเติลและอะไควนัสก็เชื่ออย่างนั้น) ของชั่วคราวทุกอย่างย่อมเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วก็ดับไป พวกเราที่เป็นคนสมัยนี้อาจเข้าใจว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป

ของสิ่งต่างๆ ไม่เห็นจำเป็นว่าจะต้องมีผู้บันดาลเลย เพราะปรากฏการณ์เหล่านี้อธิบายว่าเป็นไปตามธรรมชาติก็ได้ แต่ฝ่ายที่เขาเชื่อในพระเจ้านั้นเขาบอกว่า ปรากฏการณ์สามอย่างนี้เป็นคุณสมบัติของสิ่งของ คุณสมบัติเกิดเองไม่ได้ หมายความว่า เป็นไปได้ที่สิ่งต่างๆ จะเที่ยงแท้ หรือไม่ก็ไม่เที่ยง เรียกว่ามีทางเลือก ว่าอย่างนั้นเกิดแต่มันก็ไม่เที่ยง ความไม่เที่ยงนี้ไม่น่าที่สิ่งของจะเลือกให้ตัวมันเอง เมื่อมันไม่ได้เลือก ก็ต้องมีคนเลือกให้ ในศาสนาแบบพระเจ้าองค์เดียว การสร้างสิ่งต่างๆ ให้เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และที่สุดก็ดับไปนั้น เป็นผลงานของพระเจ้าองค์เดียว แต่ในศาสนาฮินดู มีพระเจ้าสามองค์ แยกกันทำหน้าที่ ที่ศาสนาฮินดูคิดอย่างนั้นก็เพราะมองว่าจักรวาลนั้นนอกจากจะเป็นไปในทางกายภาพแล้ว ยังเป็นไปในทางศีลธรรมด้วย ตรงนี้จะว่าเป็นจุดต่างระหว่างศาสนาที่นับถือเทวะของอินเดียนั้นกับของศาสนาตระกูลยูดาเย็น่าจะได้ คือทางฝ่ายยูดาเยไม่ปรากฏชัดว่าได้อธิบายว่าจักรวาลนี้เป็นไปตามศีลธรรมด้วย พุดง่าย ๆ คือทางอินเดียนั้นเขาแยกของในจักรวาลเป็นวัตถุที่ไม่มีชีวิตจิตใจกับที่มีชีวิตจิตใจ อย่างแรกนั้นต้องการเพียงกฏธรรมชาติในทางกายภาพเท่านั้นสำหรับเป็นหนทางให้เดินไป แต่อย่างหลังต้องการกฏธรรมชาติอันเกี่ยวเนื่องกับศีลธรรมด้วย กรรมนั้นศาสนาทุกศาสนาของอินเดียนสอนเหมือนกัน เนื้อหาใกล้เคียงกัน คือว่าด้วยกฏธรรมชาติว่าทำดีจะได้ดี ทำชั่วจะได้ชั่ว แต่ในศาสนาฮินดูกรรมไม่ได้เกิดเอง แต่เป็นกฏธรรมชาติที่พระเจ้าสร้างขึ้นแล้วก็ปล่อยให้ทำงานไป ส่วนศาสนาพุทธและเซนเชื่อว่ากรรมมีเอง เพราะสองศาสนานี้ไม่สอนเรื่องพระเจ้า จึงตัดพระเจ้าออกไปจากกรรม ถ้าไม่พุดถึงพระเจ้า กรรมที่ศาสนาในอินเดียนสอนใกล้เคียงกันมาก

พระพรหมกับพระคิวงั้นดูจะเกี่ยวข้องกับจักรวาลในเชิงกายภาพเป็นหลัก องค์แรกทำหน้าที่สร้าง ส่วนองค์หลังทำหน้าที่ทำลายทิ้งเพื่อให้องค์แรกสร้างใหม่ แต่กระบวนการทางกายภาพที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับเรื่องทางศีลธรรมของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ในโลกนี้ (รวมทั้งที่อื่นๆในจักรวาลด้วย หากมีสิ่งมีชีวิตปัญญาแบบเดียวกับมนุษย์นี้ แต่ในคัมภีร์ศาสนาฮินดูกล่าวถึงมนุษย์เป็นหลัก) คนเรานั้นพระเจ้าสร้างมาไม่เพียงเพื่อให้มีชีวิตเท่านั้น แต่ให้มีชีวิตอย่างสัตว์ประเสริฐด้วย สมัยหนึ่งใจมนุษย์ยังไม่ซับซ้อน ความสำเร็จศีลธรรมแม้จะเกิดมีบ้างก็เป็นเรื่องเล็กน้อยๆเช่นการกระทบกระทั่งกันในหมู่มนุษย์บางคน ต่อมาเมื่อมนุษย์เลืกหากินตามธรรมชาติ หันมาจับจองที่ดินทำเกษตรกรรม ความรู้ลึกลับหวงแหนเป็นเจ้าของทรัพย์ก็เกิดขึ้น ทำให้มีปัญหากระทบกระทั่งกันลึกลงมากกว่าแต่เดิม เมื่อเป็นเช่นนี้พระนารายณ์ก็จะอวตารลงมาในร่างมนุษย์ ทำหน้าที่เป็นครูสอนศีลธรรม ดูเหมือนตามคติความเชื่อของฮินดู เขาพูดถึงพระนารายณ์ว่าเคยอวตารลงมาแล้ว ๙ ครั้ง ครั้งที่ ๑๐ จะเกิดในอนาคต ในเก้าครั้งที่ผ่านมานั้น ครั้งสุดท้ายเขาเขียนว่าทรงอวตารมาเป็นพระพุทธรเจ้า อันนี้น่าคิดว่าทำไมเขาจึงเลือกเฉพาะพระศาสดาในศาสนาพุทธ ไม่เลือกท่านอื่นๆเช่นท่านมหาวีระของศาสนาเซนด้วย แต่การบอกว่าพระเจ้าอวตารมาเป็นพระพุทธรเจ้าก็ช่วยให้เข้าใจว่าการอวตารลงมาเพื่อสอนศีลธรรมมนุษย์ในทัศนะของชาวฮินดูเป็นอย่างไร

เท่าที่ผมสังเกตมานานแล้ว ศาสนาแนวเทวนิยมที่สุดก็มีเอกลักษณ์ของตนคือพระเจ้าจะเป็นผู้กำหนดทุกอย่างเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว แม้จะบอกว่าได้ให้เสรีภาพแก่มนุษย์ก็ตาม พระพรหมนั้นเมื่อสร้างจักรวาลก็ได้สร้างสองสิ่งคือวัตถุล้วนๆกับสิ่งมีชีวิตใจอย่างเช่น

มนุษย์และสัตว์ (อาจรวมพืชด้วย) วัตถุนั้นค่อนข้างชัดว่า “ถูกกำหนด” เอาไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่มีอะไรอาจยื่นยงคองกระพันได้ตราบักลปาวสาน ทำไมคอมพิวเตอร์ที่ผมใช้อยู่นี้แรกๆที่ซื้อมาก็ใหม่ ประสิทธิภาพสูง ต่อมาก็ค่อยๆเสื่อมลง ที่สุดวันหนึ่งก็ต้องพังทลายใช้งานไม่ได้ อันนี้ตอบได้ด้วยสามัญสำนึกของเราสมัยนี้ว่าเพราะธรรมชาติของวัตถุเป็นอย่างนั้น แต่ธรรมชาติที่ว่ามันไม่จำเป็นต้องเป็นอย่างนี้ก็ได้อันนี้ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกันหมดทั้งจักรวาล ทางฮินดูเขาบอกว่าเพราะพระพรหมท่านปั้นแต่งมาอย่างนั้น

การที่พระพรหมท่านปั้นแต่งวัตถุมานี้เป็นอย่างนั้น ซึ่งพูดตามภาษาทางพุทธก็คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ก็เพราะท่านเห็นว่านี่เป็นสภาพที่เหมาะสมที่สุด หากวัตถุกงทนไม่เสื่อมสลายก็จะมีปัญหามากกว่าที่เปลี่ยนแปลงดับสลายอย่างที่เห็นนี้ ฝากท่านผู้อ่านไปช่วยค่อยๆคิด จะเห็นตามที่ผมตั้งข้อสังเกต

เรื่องวัตถุนั้นผมไม่ค่อยสนใจเท่าเรื่องคน ตามความเชื่อของศาสนาฮินดู พระพรหมท่านสร้างคนมาพร้อมธรรมชาติสองอย่างในตัวคือกิเลสและธรรม สองอย่างนี้จะต่อสู้เอาชนะกัน ฝ่ายแรกชนะการกระทำของคนก็จะมีแนวโน้มไปในทางชั่ว แต่ถ้าฝ่ายหลังชนะการกระทำนั้นก็โน้มไปในทางดี พุดง่าย ๆ คือฮินดูก็สอนเหมือนพุทธว่าคนเราเกิดมาก็มีกุศลมูลและอกุศลมูลบรรจุใส่ชีวิตเสร็จสรรพแล้ว จากนั้นไปพระพรหมก็ปล่อยให้มนุษย์ได้เลือกเอาตามใจว่าจะใช้อะไรเป็นตัวนำในการดำเนินชีวิต โดยมีกฏศีลธรรมกำกับว่า หากทำชั่วก็จะได้ชั่ว ทำดีก็จะได้ดี กฏศีลธรรมนี้ก็คือกฏแห่งกรรม แต่ตอนที่สร้างมนุษย์นั้น พระพรหมท่านลืมหินดูให้คู่มือแก่พวกเรามาด้วย เราจึงไม่รู้ว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นบาป ส่วนการอนุเคราะห์ผู้อื่นที่

เรียกว่าทานเป็นบุญ และดูเหมือนว่าสองอย่างที่ทานใส่มาให้ กิเลส นั้นไม่รู้เป็นเพราะอะไรมันมีกำลังแรงกว่าธรรมตามธรรมชาติ สังกะตจากเวลาที่เราชี้แจง (ไม่ดี) นั้นง่าย ไม่ต้องฝืน แต่เวลาขยัน (ดี) ต้องฝืน เมื่อเป็นอย่างนั้น คนส่วนใหญ่ในโลกก็เลยไหลไปตาม กิเลส แรกๆก็ไม่ก่อปัญหามาก เพราะโลกมากขนาดไหนก็ไม่ต้อง กักตุน เนื่องจากเดินเข้าป่าไปก็มีของให้กินเหลือเฟือแล้ว ต่อมา เมื่อของตามธรรมชาติไม่เพียงพอ คนก็หันมาจับจองที่ดิน กั้นรั้วทำ เป็นอาณาจักรส่วนตัว ยิ่งทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยเท่าใด ความ โลกก็ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากเท่านั้น เมื่อทุกคนเห็นแก่ตัว ก็เกิด การแย่งแย่ง ตอนนี่เองที่พระวิษณุท่านคิดว่าเห็นจะต้องลงมาช่วย มนุษย์แก้ปัญหาเสียแล้ว เพราะมนุษย์โดยลำพังแก้ปัญหาไม่ได้ พระศาสดาหรือผู้นำทางศาสนาที่เกิดเป็นคราวๆในประวัติศาสตร์ ของฮินดูนั้นเขาเชื่อกันว่าเป็นพระนารายณ์ลงมาเกิดเพื่อสอนธรรม อันหมายถึงสอนให้คนเอาธรรมชนะกิเลสให้ได้

ศาสนาก็รุ่งเรืองอยู่ระยะหนึ่ง ช่วงนั้นมนุษย์ก็จะมีความสุขตาม ทัศนภาพ ใครถึงธรรมมากกว่าคนอื่นก็สุขมากกว่าเขา คนที่ไม่มีธรรม เลยก็มีชีวิตที่ไม่ดี ชีวิตที่ดีหรือไม่ดีนี้ไม่ใช่เฉพาะในชาตินี้เท่านั้น หากรวมไปถึงชาติหน้าด้วย ศาสนาของฮินดูทุกศาสนานั้นเชื่อ เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแบบนับเป็นอสงไขยตราบเท่าที่ยังไม่สิ้น กิเลสเหมือนกันหมด ผิดกับศาสนาตระกูลยูดาเยที่คิดว่าเราเกิดมา ชาตินี้ชาติเดียวเท่านั้น ก่อนหน้านี้ไม่เคยเกิด ตายแล้วก็จะได้เกิด ใหม่อีกเพียงครั้งเดียวตอนพระเจ้าพิพากษารวมครั้งใหญ่ แต่ ระหว่างที่ยังไม่พิพากษา นี้ คนตายแล้ววิญญาณก็นิ่งๆอยู่อย่างนั้น ในปรภพ

แม้ว่าพระนารายณ์จะพยายามชักนำมนุษย์ให้เดินไปในหนทาง

แห่งธรรม แต่ที่สุดแล้วศาสนาฮินดูก็เชื่อว่า “พระเจ้าก็เอาไม่อยู่” มนุษย์จะทำตัวเลื่อมทราวมในทางศีลธรรมมาก จนโลกนี้ไม่เป็นโลก คือเป็นสนามรบ ยุคที่ว่านั้นทางอินเดียเขาเรียกว่า “ยุคมิลลัญญู” นี้ก็เป็นความร่วมมือของอินเดียอีกแหละครับ ไม่ใช่เฉพาะพุทธเท่านั้น ยุคมิลลัญญูนี้เวลานี้ผมเห็นมีหนังสือลึกลับหลายเรื่องที่จินตนาการถึงแล้วทำเป็นหนังสือมาให้เราดูเช่นเรื่อง “*The Book of Eli*” เป็นต้น สภาพของโลกในเวลานั้นคนไม่ต่างจากสัตว์ กฎทางศีลธรรมไม่มี กฎหมายก็ไม่มี คนที่เอาตัวรอดได้ก็คือคนที่สามารถฆ่าคนอื่นได้ก่อน ตอนนี่พระนารายณ์ท่านก็ได้แต่มองลงมาจากสวรรค์ แล้วทำตาปริบๆ รอเวลาให้พระศิวะท่านทำหน้าที่ของท่าน ซึ่งมีหลายสำนวนในการอธิบายว่าท่านจะทำลายโลกนี้อย่างไร สำนวนที่ค่อนข้างเป็นเทพปกรณอย่างบุคคลาธิษฐานหน่อยก็ว่ากันตรงๆว่า ท่านก็ทำให้ดวงอาทิตย์มันปรากฏพร้อมกันเจ็ดดวง แล้วโลกก็จะถูกเผา คนตายกันหมด ตำนานเรื่องวันสิ้นโลกทำนองนี้ก็มีปรากฏใน “*อัคคัญญูสูตร*” ของพระพุทธศาสนาด้วย บางสำนวนที่พยายามอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์หน่อยก็บอกว่า วันหนึ่งเมื่อมนุษย์สูบทรัพยากรธรรมชาติจนไม่เหลือให้สูบแล้วเพราะความโลภ โลกก็จะกลายเป็นซากแห้งๆ ของกินของใช้เช่นน้ำ อาหาร อากาศ กลายเป็นของหายาก คนก็แก่งแย่งกัน จนกฎหมายก็เอาไม่อยู่ แล้วเราก็จะฆ่ากันตายทั้งโลก สำนวนอย่างหลังนี้ผมเห็นว่าเหตุผลกว่า และมีทางเกิดได้จริง เวลานี้สงครามที่มหาอำนาจอย่างอเมริกาไปเที่ยวก่อไว้หลายทีในโลกก็เชื่อกันว่ามาจากการที่ประเทศนี้จำเป็นต้องหาแหล่งทรัพยากรใหม่ๆ มาเลี้ยงประชากรของตนเช่น น้ำมัน เตาที่ผมทราบ อเมริกาประเทศเดียวใช้น้ำมันราว ๑ ใน ๕ ส่วนของที่ใช้กันทั้งโลก พอไปทำสงครามก็เกิดศัตรู การถล่มตีที่สูง

ในอเมริกาเมื่อหลายปีก่อนก็มีคนโยงว่ามาจากความขัดแย้งกันตาม
ที่ว่านี้ นี่ก็อาจเป็นสัญญาณของการเริ่มเข้าสู่ยุคมิลลิวินีตามคำอธิ-
บายสำนวนหลัง

สิ่งที่น่าคิดก็คือ ที่สุดแล้วสังคมมนุษย์ก็เหมือนสิ่งอื่นๆคือถูก
กำหนดเอาไว้ล่วงหน้าแล้วว่าจะเริ่มต้น ตั้งอยู่ รุ่งเรือง แล้วล่ม
สลายไปเหมือนกันหมด ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ทำไมมนุษย์เราไม่มี
เสรีภาพที่จะยืนหยัดในความดิ่งงอไปเรื่อยๆ ผากท่านผู้อ่านไปช่วย
ผมคิดด้วยนะครับ พระพุทธศาสนาแม้จะไม่สอนเรื่องพระเจ้า แต่ก็
เชื่อเช่นเดียวกันนี้ เวลานี้เราเชื่อว่าเลยยุครุ่งเรืองของพระพุทธ-
ศาสนามาแล้ว ต่อไปอะไรก็จะตกต่ำลง วันหนึ่งข้างหน้าก็จะถึงยุค
มิลลิวินี เราจะฆ่ากันตายทั้งโลก คนจำนวนน้อยที่หลบหนีไปเจริญ
ธรรมตามป่าเขาก็จะตายไปเกิดในพรหมโลกชั้นหนึ่งที่ไม่พ้นจากดวง
อาทิตย์ทั้งเจ็ดไหม้ไปไม่ถึง คนพวกนี้เมื่อโลกเย็นลงแล้วก็จะลงมา
เกิด เป็นบรรพบุรุษของเรา ภาพอันเป็นวิภวภูติคือหมุนเวียนจากเกิด
มาเป็นตั้งอยู่ รุ่งเรือง แล้วเสื่อมสลายไปจะเกิดอย่างนี้ซ้ำแล้วซ้ำ
เล่า ว่าไปแล้วระบบความคิดของพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวมานี้ก็
ไม่ต่างจากศาสนาฮินดู ต่างเพียงทางพุทธไม่พูดว่าพระนารายณ์จะ
อวตารลงมาเพื่อนำพาโลกมนุษย์ให้รุ่งเรืองด้วยธรรมอยู่ระยะหนึ่ง
แต่กล่าวว่าพระพุทธเจ้าจะลงมาแทน ตอนนี้พระพุทธเจ้าองค์ใหม่ที่
จะมาตรัสรู้หลังจากผ่านยุคมิลลิวินีที่จะมาถึงรอบหน้าอีกวันหนึ่ง
ข้างหน้ากำลังเกิดเป็นเทพบุตรอยู่บนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง (ดู
เหมือนจะเป็นชั้น “ดุสิต” ที่ทางวัดพระธรรมกายเอามาเป็นเป้า-
หมายในการชักชวนคนทำบุญ ทางวัดเรียก “ดุสิตบุรี”) เห็นไหม
ครับ ผู้ที่จะมาช่วยมนุษย์ให้รอดก็มาจาก “ข้างบน” อยู่ดี แม้ว่า
พระพุทธศาสนาจะไม่สอนเรื่องพระเจ้าอวตารลงมาก็ตาม

ปริศนาที่ผมยังขบไม่แตกคือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เราเชื่อว่าสอนว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะเป็นอะไรก็ได้ (ลองไปอ่านหนังสือ “พุทธธรรม” ของท่านเจ้าคุณประยุทธ์ดุชิครีรับ ท่านให้ความสำคัญเรื่องนี้มาก และท่านมักยกลักษณะที่ว่านี้ว่าทำให้พระพุทธศาสนาต่างจากศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะศาสนาเทวนิยม) แต่เอาเข้าจริงเสรีภาพตามที่ว่านั้นก็อยู่ในคนเป็นคนๆ ในชีวิตสั้นๆของคนเหล่านั้น ในช่วงรุ่งเรืองของประวัติศาสตร์โลก เช่นพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ แต่ไม่ได้อยู่ใน “เผ่าพันธุ์มนุษย์” โดยรวมเลยที่สุดแล้วเผ่าพันธุ์ของเราก็ไม่ได้ดีวิเศษอะไรนักหนา เนื่องจากวันหนึ่งข้างหน้าเราจะฆ่ากันตาย เลือดนองแผ่นดิน แล้วสิ้นโลก เป็นอย่างนี้วนเวียนสลับไปมาไม่รู้จบสิ้น มีเพียงคนส่วนน้อยที่หลุดรอดจากวงจรอันน่าสยดสยองนี้ได้คือพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์เท่านั้น คำถามผมคือ ทำไมเราจึงต้องมีชะตากรรมเช่นนั้นด้วย ใครกำหนด ช่วยบอกผมหน่อย ที่ผมถามเช่นนี้เพราะรู้สึกสงสารผู้คนในยุคปลายประวัติศาสตร์ของเราที่เกิดมาก็พบว่าบ้านเมืองไม่มีกฎหมาย ไม่มีศีลธรรม คนเป็นสัตว์ที่ยังชีพด้วยสัญชาตญาณล้วนๆ อยากจะปฏิบัติธรรมก็คงทำไม่ได้ เพราะต้องคอยรักษาตัวให้รอดจะปลีกตัวไปอยู่ตามป่าตามถ้ำก็คงไม่มีผลอะไร เพราะที่ไหนๆก็เป็นอันตรายได้หมด การอยู่ป่าเพื่อภาวนานั้นทำได้ในยุคศีลธรรมรุ่งเรืองเท่านั้นแหละครับ

คำถามที่ผมถามข้างต้นนี้สำหรับผมสำคัญมากนะครับ เพราะจะเป็นกุญแจไขปริศนาที่เราเชื่อกันมาตลอดว่าศาสนาแบบนับถือพระเจ้านั้นมีเหตุผลน้อยกว่าศาสนาแบบที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้า ชาวพุทธจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านนักคิดจากทางศรีลังกา มักกล่าวทำนองเหยียดหยันศาสนาที่สอนเรื่องพระเจ้าว่า “เป็นศาสนา

ประเภทปาเถื่อนล้ำหลังที่ยังตกค้างมาจนถึงวันนี้” หนังสือ “พุทธ-ธรรม” ของท่านเจ้าคุณประยุทธ์เมื่อน้ำเสียงจะดูสุภาพขึ้นมาหน่อย แต่โดยสาระก็ไม่ต่างจากหนังสือจากศรีลังกาเช่นที่แต่งโดยท่านราหุล (Walpola Rahula) เท่าใดนัก คือเวลาพูดถึงพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาที่สอนว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะกำหนดชะตาชีวิตตน เราพูดอย่างยืดอกพูด ทำนองว่า พวกคุณที่นับถือพระเจ้านั้นคล้ายคนที่เป็นทาสเขา หงอ ไม่ยอมดิ้นรนชวนขวยเพื่อให้ตนเองเป็นอิสระ อะไรทำนองนี้ แต่ข้อสังเกตของผมข้างต้นนั้นทำให้เห็นว่าเสรีภาพตามที่เราชาวพุทธเข้าใจนั้นมันอยู่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง เงื่อนไขที่ว่านี่คือ หากตัดเส้นสายกาลเวลาแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติออกเป็นตอนสั้นๆ เล็กเอาตอนที่รุ่งเรืองที่สุด เราก็อาจพบว่ามีคนใช้เสรีภาพที่ว่านั้นได้ผลพอสมควร แต่ถ้ามองรวมทั้งเส้นศาสนาพุทธเองก็รับว่าในช่วงอันมืดมนแห่งประวัติศาสตร์มนุษยชาตินั้น คนเป็นคนๆดิ้นรนไปได้แคบๆเท่านั้นเอง เพราะระบบใหญ่ทั้งหมดไม่อำนวย ถ้ามว่า “ไหนเราเชื่อว่าเรามีเสรีภาพนักใจ ทำไมเราไม่มีอำนาจในตนพอที่จะผลักดันให้ประวัติศาสตร์ของเรารุ่งเรืองไปเรื่อยๆ ไม่รู้จบ”

-6-

แนวคิดแบบที่มองว่าพระเจ้าเป็น “บุคคล” คือมีรูปร่างหน้าตาคล้ายๆมนุษย์นี้แหละ ต่างแต่มีกายอันเป็นทิพย์เท่านั้น เป็นแนวคิดของชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านในที่นี้ก็รวมถึงนักบวชด้วย ว่าไปแล้ว พระเจ้าตามที่สำนักวาติกันสอนนั้นเป็นพระเจ้าแบบนี้ และผมก็เชื่อว่าพระเจ้าที่ชาวมุสลิมและชาวยิวส่วนใหญ่จินตนาการเห็นก็จะเป็นแบบนี้ คือเป็นเทวะผู้มีพละานุภาพ ดูรูปในหน้าแรกของบทความนี้ก็

ได้ครับว่าพระเจ้าตามที่ชาวคริสต์โดยทั่วไปเข้าใจนั้นเป็นอย่างไร ในพระคัมภีร์เก่า มีความตอนหนึ่งเล่าว่า เมื่อกินแอมเปิลแล้ว อาดัมกับอีฟก็รู้สึกว่ตนกำลังเปลือยเปล่าหน้าอาย ตอนนั้นพระเจ้าเดินเข้ามาในสวน สองคนได้ยินเสียงเดินก็แอบไปหลบหลังพุ่มไม้ พระเจ้าก็ตะโกนหา พวกนั้นก็บอกรู้สึกอยู่หลังพุ่มไม้ อาย ไม่กล้าออกมาให้พระเจ้าเห็นเช่นวันก่อน พระเจ้าจึงทรงทราบว่าสองคนนี้ได้กินผลไม้ต้องห้ามแล้ว เห็นไหมครับว่าพระเจ้าเดินก็มีเสียง สองคนนี้มองเห็น พูดจាកับมนุษย์ก็ได้ และคงพูดด้วยภาษาเดียวกัน ภาพของพระเจ้าที่เป็นบุคคลเช่นนี้ต่อมาก็ได้สร้างปัญหาคือมีคนที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าเขากลามอะไรมาก เช่นถามว่า พระเจ้าสร้างสองคนนี้มายังไม่ทันไรเลยก็พูดจាកันรู้เรื่อง ที่จริงน่าจะใช้เวลาานกว่านี้มาก กว่าพระเจ้าจะสอนภาษาให้พวกเขาได้ เรื่องทำนองนี้ว่าไปแล้วเป็นเรื่องเล็กน้อย มีเรื่องใหญ่กว่านี้ที่ศาสนาเทวนิยมถูกลาม เช่น หากพระเจ้ารักมนุษย์จริง ทำไมจึงสร้างของไม่ดีให้มาเกิดแก่มนุษย์ เช่นโรคภัยไข้เจ็บ ความพิการ ภัยพิบัติตามธรรมชาติ คนที่พี่น้องตายเพราะคลื่นยักษ์ในทะเลอาจถามว่า พระเจ้าสร้างโลกมาให้ไม่มีแผ่นดินไหวก็ได้ แล้วทำไมไม่ทำ จนทำให้เกิดแผ่นดินไหว คลื่นในทะเลขนาดยักษ์โถมเข้าคร่าชีวิตผู้คน อย่างที่เป็นข่าวเมื่อหลายปีก่อนในภาคใต้ของบ้านเรา

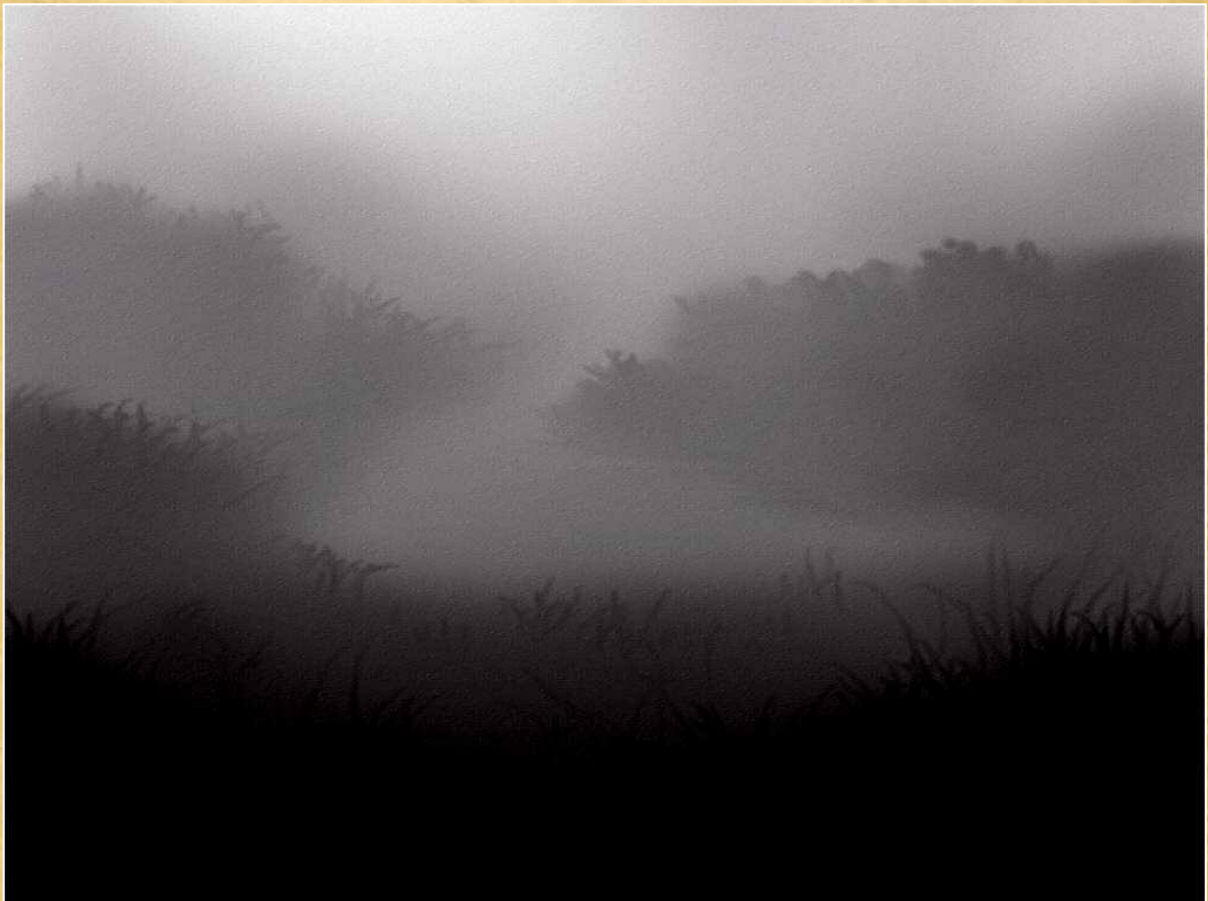
ในอินเดียสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลหนึ่งในประวัติศาสตร์ศาสนาของอินเดียที่ได้ตั้งคำถามหนักๆจำนวนมากกับความเชื่อเรื่องพระเจ้า เช่นทรงถามว่า หากพระเจ้ารักมนุษย์อย่างพอรักลูก ทำไมสร้างของไม่ดีอย่างที่กล่าวข้างต้นมาแก่ลูกด้วย แต่คำถามที่ผมคิดว่าสำคัญที่สุดที่พระพุทธเจ้าทรงถามอยู่ที่เรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ทรงถามว่า หากคนทำดีทำชั่วเพราะพระ

เจ้าปิ่นแต่งมาอย่างนั้น กรรมก็ไม่น่าจะมี เนื่องจากมนุษย์ไม่ได้เลือกเอง สำหรับพระองค์ กรรมคือการกระทำที่เกิดจากการเลือกอย่างอิสระ หากไม่ได้เลือกก็ไม่จัดว่าเป็นกรรม คนทำดีเพราะพระเจ้าบันดาลนั้นสำหรับพระพุทธรองค์ไม่ต่างจากหุ่นยนต์ที่ถูกโปรแกรมให้ช่วยเหลือคนเช่นช่วยคนออกมาจากบ้านที่ไฟกำลังไหม้ เจ้าหน้าที่ที่เป็นมนุษย์เข้าไปไม่ได้ หุ่นยนต์ที่ทำอย่างนั้นเราไม่เรียกว่า “หุ่นยนต์ดี” เพราะมันไม่ได้เลือก แต่ถ้าเป็นคนทำ เราเรียกเขาว่าเป็น “คนดี” เนื่องจากเขามีอิสระที่จะทำหรือไม่ก็ได้ แต่เขาก็เลือกทำ ซึ่งอาจเป็นอันตรายแก่ตนได้ สรุปคือทรงวิจารณ์ว่าความเชื่อเรื่องพระเจ้าทำให้ภาพของมนุษย์เป็นหุ่นยนต์ ไม่มีศักดิ์ศรี

จะอย่างไรก็ตาม คำวิจารณ์นี้ฝ่ายฮินดูเขาก็แย้งว่าไม่ได้เป็นอย่างนั้น พระเจ้าสร้างมนุษย์มาให้มีกิเลสและธรรมอยู่ในตัวอย่างที่ศาสนาพุทธสอนนี้แหละ จากนั้นมนุษย์ก็เลือกเองว่าจะใช้อะไรนำชีวิต ศาสนาคริสต์ก็อธิบายอย่างนั้น แต่การอธิบายอย่างนี้ก็สร้างปัญหาใหม่อีกคือ ท้ายที่สุดแล้วมนุษย์ก็มีแนวโน้มจะทำตามกิเลส โลกจึงวุ่นวาย พระเจ้ามาช่วยกอบกู้ก็ได้เพียงช่วงเวลาหนึ่งที่สุดท้ายก็เอาไม่อยู่ ถ้ามว่า ทำไมพระเจ้าจึงไม่สร้างคนมาให้ดีอย่างเดียวจะได้ไม่มีปัญหานี้ สรุปคือตอบทางไหนก็เป็นปัญหาหมด หากเลือกจะให้คนมีเสรีภาพก็ต้องรับว่าคนอาจทำตัวเสียหายมากมายจนโลกก็พลอยเสียหายด้วย แต่หากจะรักษาโลกไม่ให้เสียหายมนุษย์ก็ต้องไม่มีเสรีภาพ คือจะต้องถูกปั้นมาให้เป็นหุ่นยนต์ที่ถูกโปรแกรมให้ทำเฉพาะความดีเท่านั้น มนุษย์ก็ไม่มีศักดิ์ศรี

พุทธศาสนานั้นเลือกที่จะให้มนุษย์มีศักดิ์ศรี เราจึงสอนว่ามนุษย์มีจิตใจอันเป็นอิสระ ที่จะเลือกทำดีก็ได้ ชั่วก็ได้ เมื่อเลือกแล้วก็ต้องรับผิดชอบการกระทำของตน พอพุทธเลือกทางนี้ก็เลยเลือก

เชื่อต่อไปว่าวันหนึ่งข้างหน้าโลกก็จะค่อยๆเสื่อมลง ดังที่กล่าวข้างต้น ผมคิดว่าที่สุดแล้วศาสนาไม่ว่าจะสอนหรือไม่สอนเรื่องพระเจ้า ก็เห็นตรงกันว่าต้องเลือกที่จะเชื่อว่ามนุษย์มีเสรีภาพ พอเลือก เช่นนี้ ความต่างระหว่างศาสนาสองแบบนี้สำหรับผมก็ไม่มาก ยิ่งต่อมาปรัชญาในศาสนาเทวนิยมได้อธิบายพระเจ้าไปอีกแบบหนึ่ง ที่ต่างจากพระเจ้าอย่างเป็นบุคคลของชาวบ้าน ช่องว่างระหว่างความเป็น “เทวนิยม” กับ “อเทวนิยม” ก็ยิ่งแคบลง จนบางครั้งผมคิดว่าสองคำนี้อาจไม่ต้องใช้ก็ได้ หากเราอธิบายศาสนาในแนวทางที่ผมจะพูดต่อไปข้างหน้า

ภาพ “ภูผาและป่าไฟ 029” วาดโดย สมภาร พรหมทา (2554)

เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ง่ายขึ้น ผมขอยกกรณีท่านพุทธทาสขึ้นพูดก่อน แล้วจะตามด้วยแนวคิดของนักปราชญ์ท่านอื่นๆเกี่ยวกับเรื่องนี้ สมัยหนึ่ง ท่านพุทธทาสได้รับอาราธนาให้ไปแสดงปาฐกถาธรรมที่เชียงใหม่ ฝ่ายที่อาราธนาไปเป็นคริสเตียน ดูเหมือนจะเป็นมหาวิทยาลัยพายัพ (ผมไปพูดที่นี้บ่อย คู่กันเคยกับครูบาอาจารย์ของที่นี่ค่อนข้างดี) เรื่องที่เขาขอให้ท่านพูดแสดงความคิดเห็นก็คือพระพุทธรศาสนาคิดอย่างไรเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ ปาฐกถาของท่านพุทธทาสเรื่องนี้ในทัศนะของผมเป็นปรากฏการณ์สำคัญในทางประวัติศาสตร์ศาสนาในสังคมไทย เพราะเป็นครั้งแรกที่ปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้แสดงความคิดเห็นอย่างจริงจังว่าคิดอย่างไรกับศาสนาแบบเทวนิยม ปาฐกถานี้ภายหลังมีการจัดพิมพ์เป็นหนังสือเผยแพร่กว้างขวางชื่อ “*คริสต์ธรรม พุทธธรรม*” ท่านผู้อ่านไปลองหามาอ่านดูนะครับ

ในปาฐกถานี้ ท่านพุทธทาสได้เริ่มต้นด้วยการกล่าวว่า คนมักเข้าใจว่าพระพุทธรศาสนาไม่สอนเรื่องพระเจ้า ความเข้าใจนี้ถูกบางส่วน ผิดบางส่วน ที่ว่าถูกคือ หากพระเจ้านั้นหมายเอาเทวะที่เป็นบุคคล อันนี้ก็ชัดว่าพระพุทธรศาสนาไม่สอน คือพระพุทธรเจ้าตรัสถึงเทวะในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับคน มีปัญหาอย่างเดียวกับคน อาจทำอะไรบางอย่างได้มากกว่าคนในทางอิทธิฤทธิ์ แต่ปัญหาพื้นฐานคือความทุกข์ในใจนั้นก็มิเท่าเทียมกับคน ดังนั้นจึงไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์จะต้องไปหวังพึ่งพิง สังเกตนะครับว่าพระเจ้าอย่างที่เป็นบุคคลนี้มีอารมณ์ไม่ต่างจากมนุษย์ บางทีก็เหมือนกับจะมีอคติได้ เช่นรักคนที่ประจบ เกลียดคนที่ไม่ประจบ แม้เขาจะเป็นคนตรงก็ตาม พระเจ้าแบบนี้ท่านพุทธทาสกล่าวว่ามีปัญหามาก เช่นช่วยบางฝ่ายในการทำสงคราม ก็น่าคิดว่า หากมนุษย์ทั้งปวงมาจากการสร้างของพระเจ้า เราเป็นลูกของพระเจ้า

หมด ก็น่าสงสัยว่าทำไมท่านจึงเลือกเข้าข้างลูกบางคน ลูกที่ท่านเข้าข้างนั้นอาจเป็นลูกที่ดี แต่โดยคุณสมบัติความเป็นพ่อ พ่อเข้าข้างลูกฝ่ายใดไม่ได้ แม้ลูกที่เลวพ่อก็ต้องเมตตา ต้องรู้จักที่จะสอน ไม่ใช่เข้าข้างลูกฝ่ายหนึ่งเพื่อให้ไปทำลายลูกอีกฝ่าย หากคิดอย่างท่านพุทธทาส พี่น้องมุสลิมก็อาจต้องคิดว่า โลกตะวันตกอย่างอเมริกานั้นว่าไปแล้วก็เป็นพี่น้องเรา ดังนั้นการอ้างความเชื่อเรื่องพระเจ้าท่านองว่าฝ่ายโน้นเป็นศัตรูก็ไม่ถูกต้อง แต่ประวัติศาสตร์ศาสนานั้นเราก็พบว่ามี การอ้างนามพระเจ้าเพื่อทำลายศัตรูเสมอ นี่คือจุดที่ผมเห็นว่าน่าคิด ท่านพุทธทาสท่านเห็นว่าปัญหานี้จะไม่เกิดหากเราไม่เข้าใจพระเจ้าอย่างเป็น “บุคคล” เป็น “พ่อ” หรือเป็นอะไรก็ตามแต่ในท่านองเดียวกันนี้

นอกจากปัญหาว่า พระเจ้าที่เป็นบุคคลดูจะมีอารมณ์ความรู้สึกที่บางครั้งก็ออกไปทางหุนหันพลันแล่น ไม่รอบคอบ มีอคติ หลงคนที่ประจบ เกลียดคนที่ไม่สอพลอทั้งที่เขาเป็นคนดีคนตรง อันทำให้ภาพของพระผู้เป็นเจ้าไม่น่านับถือแล้ว ยังมีปัญหาอื่นๆในทางปรัชญาอีกอย่างที่กระทบต่อพระเจ้าในแนวนี้ค่อนข้างมากคือ ธรรมดาว่าของอะไรก็ตามแต่ที่มี “ตัวตน” เช่นแก้วน้ำ (ตัวตนในที่นี้ผมใช้ในความหมายง่ายๆว่ามี “เนื้อ” โดยที่เนื้อนี้จะหยาบเช่นก้อนหิน หรือละเอียดกว่านั้นเช่นลมก็ได้) สิ่งนั้นย่อมถามได้ว่า “มาจากไหน” หากพระเจ้าเป็นบุคคล คือมีกายให้มองเห็นได้ ก็ถามได้ครับว่ากายนั้นมาจากไหน การจะตัดบทว่า “กายพระเจ้าไม่ต้องการที่มา” ก็จะทำให้ฝ่ายที่ได้แย้งสวนกลับมาได้ว่า “กฎนี้ก็สมควรใช้กับโลกทางกายภาพด้วย” หมายความว่า หากพูดออกไปเช่นนั้นฝ่ายที่ไม่เชื่อเรื่องพระเจ้าก็จะบอกว่าในเมื่อมีพระเจ้าได้โดยไม่ต้องมีที่มา จักรวาลนี้ก็มีเองได้โดยไม่ต้องมีผู้สร้าง

หากเราเข้าใจพระเจ้าอีกแบบ ปัญหาที่กล่าวข้างต้นก็จะไม่เกิด คำถามมีว่า “ทำไมเราจะต้องขวนขวายคิดว่ามีพระเจ้าด้วย ไม่พูดถึงเรื่องพระเจ้าไม่ได้หรือ” สำหรับท่านพุทธทาส ความเชื่อเรื่องพระเจ้าแบบที่สองนี้เกิดจากความจำเป็นบังคับ ผมเองก็เห็นด้วยว่า หากเราต้องการอธิบายหรือทำความเข้าใจจักรวาลนี้แบบ “ว่ากันไปจนสุด” เราหลีกเลี่ยงความคิดเรื่องพระเจ้าไม่ได้ นักปรัชญาที่สำคัญของโลกไม่ว่าจะทางตะวันออกหรือตกที่พูดเรื่องพระเจ้าแบบหลังนี้ก็เห็นอย่างนี้ทั้งนั้นแหละครับ ไอน์สไตน์เองเมื่อจำต้องให้ความเห็นประกอบทัศนศาสตร์ของตาก็พบว่าจำต้องพูดถึงบางสิ่งที่อยู่เกินไปกว่าอาณาเขตของวิทยาศาสตร์ นี่คือที่มาของวาทะอันโด่งดังของท่านผู้นี้ที่ว่า “God does not play dice” ซึ่งต่อมาเมื่อมีคนถามมากกว่าพระเจ้าที่ไอน์สไตน์พูดถึงนั่นคืออะไร ท่านก็ตอบว่า “พระเจ้าอย่างนี้นักปราชญ์ชื่อสปิโนซาได้พูดเอาไว้” สรุปคือไอน์สไตน์เชื่อว่ากฎเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์จะต้องเป็นแบบหนึ่ง ไม่เป็นแบบที่นักวิทยาศาสตร์พวกหนึ่งในเวลานั้นเชื่อ (คือแบบที่บอกว่าในโลกของอนุภาค ความเป็นระเบียบคงที่อย่างที่ปรากฏในโลกของวัตถุที่ใหญ่กว่าอนุภาคดังที่คนทั่วไปมองเห็นไม่มี) การปะทะกันทางความคิดระหว่างไอน์สไตน์และนักวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้ (คือพวกที่ศึกษาเรื่องควอมตัมกลุ่มหนึ่ง) อาจกล่าวได้ว่าทุกฝ่ายหากเปรียบเหมือนนักมวยก็หลังพียงเชือกหมดทุกคนแล้ว ไม่มีพื้นที่ทางวิทยาศาสตร์ที่จะให้ยืนต่อไปจากนั้นแล้ว ไอน์สไตน์เชื่อว่า มีพื้นที่เกินไปกว่าเวทีวิทยาศาสตร์ให้ยืน ท่านจึงก้าวออกไปยืนเพื่อโต้กลับฝ่ายนั้นว่าที่คิดอย่างนั้นไม่น่าจะถูก แต่พื้นที่ที่ไอน์สไตน์ออกไปยืนนั้นก็ไม่ใช่วิทยาศาสตร์เสียแล้ว หากแต่เป็นปรัชญาความคิดที่ไอน์สไตน์เอามาเป็นหลักการสนับสนุนความคิดตนก็

ไม่ใช่ของนักวิทยาศาสตร์ด้วยกัน แต่เป็นนักปรัชญาที่ชื่อ “สปิโนซา” สำหรับท่านผู้อ่านที่อยู่นอกวงการปรัชญา พยายามจะอ่านความคิดของนักปรัชญาท่านนี้เท่าที่อ่านได้จากอินเทอร์เน็ตแล้วก็ยังไม่รู้สึกไม่แน่ใจว่าเข้าใจถูกหรือไม่ ผมมีคำแนะนำสั้นๆว่า ท่านผู้นี้พูดถึงพระเจ้าอย่างเดียวกับท่านพุทธทาสของเราเลย ว่าไปแล้ว พระเจ้าแบบที่สองนี้เท่าที่ปรากฏในคำอธิบายของนักปรัชญาทั้งหลายค่อนข้างคล้ายกัน ดังผมขออนุญาตสรุปให้ท่านผู้อ่านฟังสั้นๆดังนี้ (ความเชื่อในพระเจ้าแบบนี้เรียกในภาษาอังกฤษว่า “Pantheism”)

(๑) สิ่งนี้เป็น “อะไรบางอย่าง” ที่มนุษย์เราไม่มีทางรู้เห็นด้วยตาของตัวเอง เนื่องจากข้อจำกัดตามธรรมชาติหลายอย่าง อย่างหนึ่งก็คือสิ่งนี้เป็นที่มาของเรา เปรียบเหมือนเราเป็นทารกในครรภ์ แล้วสิ่งนี้ก็คือครรภ์ ตอนอยู่ในครรภ์นั้นธรรมชาติจะกำหนดให้เราไม่มีความคิด ไม่มีความรู้สึก เพื่อไม่ให้เราเป็นทุกข์ที่ต้องอยู่ในที่แคบๆ อย่างนั้น ต่อเมื่อออกมาจากครรภ์แล้ว โดนพอสมควรแล้ว เราจึงมีความคิด เมื่อมีความคิดจึงได้รู้จักสงสัยและตั้งคำถามว่าแต่ก่อนนั้นเราเป็นอะไร ก็พบว่า เป็นทารกในครรภ์

(๒) สิ่งนี้ไม่ใช่เป็นเพียงคำบัญญัติของมนุษย์ ไซ้ครับว่าตอนที่เรารู้ถึงสิ่งนี้ เราต้องบัญญัติคำสำหรับสื่อสารกัน แต่ตัวคำที่เราสร้างขึ้นกับสิ่งนี้ในฐานะสิ่งที่มีอยู่จริงๆ เป็นคนละอย่าง ในคัมภีร์ “เต๋าเต๋อจิง” ท่านผู้ประพันธ์คือปราชญ์เล่าจื๊อกล่าวว่าจะต้องมีอะไรสักอย่างเป็นต้นกำเนิดของสิ่งต่างๆที่เราเห็นในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ท่านเขียนว่า “ข้าพเจ้าไม่รู้หรือกว่าสิ่งนี้หน้าตาเป็นอย่างไร แต่จำต้องเชื่อว่ามี และเมื่อจำต้องพูดถึงก็ต้องมีคำสำหรับเรียก ข้าพเจ้าขอเรียกสิ่งนี้ไปพลางๆก่อนว่าเต๋า” ในวงการปรัชญาเรา เต๋าที่ท่านเล่าจื๊อกล่าวถึงนี้เราก็สงเคราะห์เข้าในพระเจ้า

แบบที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้

(๓) เนื่องจากไม่มีมนุษย์คนใดสามารถเห็นหรือรู้จักสิ่งนี้ด้วยตนเอง ดังนั้นเวลาจะพูดถึง เราจำเป็นต้องจินตนาการเอาเอง เท่าที่ผมสังเกตเห็น นักปรัชญาส่วนใหญ่จะจินตนาการคล้ายๆกันว่า สิ่งนี้น่าจะเป็นอะไรสักอย่างที่ (ก) มีเนื้อที่ตัวจริงๆ (ข) แต่เนื้อตัวของสิ่งนี้ละเอียดอ่อนมาก (ค) ความละเอียดอ่อนนั้นเพียงพอที่จะใช้เป็นเหตุผลสำหรับบอกเราเองว่าไม่ต้องสงสัยว่าสิ่งนี้มาจากไหน เพราะของที่ละเอียดอ่อนกว่านั้นบางอย่างเช่น “ที่ว่าง” ที่เรียกกันว่า “Space” ในทางปรัชญาและวิทยาศาสตร์นั้นเราก็ไม่เคยถามกันว่ามาจากไหน (ลองถามตัวเองสิครับว่าที่โล่งๆที่เห็นต่อหน้าท่านผู้อ่าน ที่ทำให้ท่านผู้อ่านเดินไปเดินมาได้ สิ่งนี้มาจากไหน ใครสร้างสร้างจากอะไร จะพบว่าคำถามเหล่านี้ใช้ถามของอย่างนี้ไม่ได้ แต่ถ้าถามว่านายสมภารคนเขียนบทความนี้มาจากไหน ใครสร้าง อันนี้ถามได้ เพราะ “นายสมภาร” เป็นของหยาบ ส่วน “ที่ว่าง” ที่ว่านั้นเป็นของละเอียดไงครับ)

(๔) เดิมนั้น จักรวาลอยู่ในสภาพโล่งๆ ไม่มีอะไรอย่างที่เราเห็นเวลานี้ ถามว่ารู้ได้อย่างไรว่าก่อนนั้นจักรวาลเป็นอย่างนั้น อันนี้ก็มาจากการจินตนาการอีกแหละครับ แต่นักปรัชญาเราเวลาจินตนาการเรามีเหตุผล ไม่ใช่คิดไปเรื่อยเปื่อย เราคิดกันอย่างนี้ครับ ของในโลกเรานั้นมีคู่ตรงข้าม เช่นมีมืดมีสว่าง มีเกิดมีตาย สองอย่างนี้เราเชื่อว่าจะต้องมีข้างหนึ่งเกิดทีหลัง อีกข้างเกิดก่อน อย่างเรื่องมืดกับสว่างนั้นเราคิดว่ามืดมีก่อน สว่างมาทีหลัง หลักคิดก็คือ อะไรก็ตามแต่ที่มีอยู่ก่อน เราไม่ต้องเพียรพยายามที่จะสร้างมันก็จะของมันเอง ความมืดนั้นเราไม่ต้องชวนขวยสร้างดอกครับ แต่หากต้องการให้ที่มีดๆนั้นสว่างเราต้องลงแรงเช่นก่อไฟ เมื่อก่อแล้วไฟที่

ก่อนก็จะอยู่ได้ในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อหมดพินก็มืดเหมือนเดิม ดวงอาทิตย์ทุกดวงในจักรวาลวันหนึ่งต้องมอดดับหมด แล้วจักรวาลทั้งสิ้นก็จะมืดและหนาวเย็น ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะก่อนมีดวงอาทิตย์และความร้อน จักรวาลเคยมืดและหนาวเย็นมาก่อนไงครับ ที่ผมและท่านผู้อ่านต้องตายแน่ๆวันหนึ่งก็อธิบายได้เช่นเดียวกันนี้ คือก่อนนั้นเราทุกคน “ไม่มี” วันหนึ่งก็เกิด “มี” เพราะเหตุปัจจัย กำหนด เมื่อมีแล้วก็ต้องไม่มีเหมือนเดิม ความมีก็คล้ายแสงหรือความร้อนคือเป็นของชั่วคราวเนื่องจากเกิดจากการสร้างของเหตุปัจจัย ส่วนความตายก็คล้ายความมืด ไม่ต้องไปสร้างมันดอกครับ ทิ้งไว้สักระยะหนึ่งมันก็เดินมาหาเรา หรือเราเดินไปหามันเอง เลี่ยงอย่างไรก็ไม่ได้ เพราะคิดอย่างนี้แหละครับ นักปรัชญาเราจึงค่อนข้างเห็นร่วมกันว่าก่อนที่จะมีทุกอย่างในจักรวาลอย่างที่เราเห็น (ตลอดจนมีเหลือองแดงอย่างที่เป็นอยู่ในสังคมไทยเวลานี้) ของเหล่านี้เคยไม่มี ต่อมาก็มี เสร็จแล้วก็จะไม่มีเหมือนเดิม ส่วนเมื่อไม่มีแล้วจะมีอีกไหม อันนี้เราไม่ว่ากัน ส่วนใหญ่เราก็เชื่อว่าเมื่อมีรอบแรกได้ก็น่าจะไม่เป็นปัญหาอะไรที่จะมีรอบสอง... สาม... ไปเรื่อย แต่ก็ต้องว่ากันเป็นรอบๆ ทุกรอบเริ่มต้นเหมือนกันคือ “ไม่มี จากนั้นก็มี มีอยู่ระยะหนึ่งแล้วก็ไม่มีอีกครั้ง”

(๕) คำว่า “มี” กับ “ไม่มี” นี้หากเป็นชาวบ้านทั่วไปก็เป็นคำพื้นๆ แต่ในทางปรัชญาเราสองคำนี้มีความหมายมาก วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกผมทั้งเล่มว่าด้วยเรื่องมีกับไม่มีนี่แหละครับ (อย่าแปลกใจเลยนะครับว่าทำไมวิทยานิพนธ์ปรัชญาระดับปริญญาเอกมาถกด้วยเรื่องเล็กจิ๊บจ๊อยอย่างนี้ ฟังผมพูดต่อไปข้างหน้า จะเห็นว่าไม่เล็กเลยนะครับ นี่คือจุดเริ่มต้นของอะไรที่ใหญ่ๆอีกสารพัด ที่สำคัญคือบางทีนักวิทยาศาสตร์เขาถกกันแล้วตันไม่มีทางไป เขาก็

พูดว่า “เพราะพวกเราไม่เริ่มถกกันด้วยเรื่องมีไม่มีอย่างนักปรัชญา
เขาใจ เลยมานั่งเซ่อเป็นไม้กันอยู่อย่างนี้” ไลน์สไตน์เองก็พูดถึง
เรื่องมีไม่มีนี้อยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะเวลาที่รู้สึกอัดอัดใจว่าพื้นที่
ทางวิทยาศาสตร์ไม่พอจะให้คิด) ผมขออธิบายความคิดเรื่อง
“ความมี” กับ “ความไม่มี” นี้เพียงสั้นๆเท่าที่คิดว่าจะเป็นประ-
โยชน์ต่อการทำความเข้าใจเรื่องพระเจ้าดังนี้ ขอใช้ตัวอย่างสมมติ
นะครับ ปลาฝูงหนึ่งอาศัยอยู่ในมหาสมุทร เนื่องจากคุ้นเคยกับน้ำ
มาตั้งแต่เกิด และน้ำที่วุ่นก็ใสเสียเหลือเกิน ปลาทั้งหมดก็เลยไม่
รู้สึกวุ่นววนอาศัยอยู่ในน้ำ เห็นแต่สิ่งอื่นๆที่หยาบกว่าน้ำเช่นก้อนหิน
ปะการัง เป็นต้น สมมติว่ามหาสมุทรช่วงที่ปลาฝูงนี้อาศัยอยู่ไม่เคย
หนาวเย็นมาก ปลาเหล่านี้ก็เลยไม่เคยเห็น “สิ่งแปลกประหลาด”
ที่จะเกิดต่อไปนี้ เรื่องมีว่าคืนหนึ่งอากาศเกิดปรวนแปรอย่างแรง ทำ
ให้เกิดความหนาวเย็นแผ่คลุมบริเวณมหาสมุทรตรงนั้น ความหนาว
เย็นนั้นส่งผลให้น้ำบางส่วนจับตัวเป็นก้อนน้ำแข็ง รุงเช่า เมื่อปลา
เหล่านั้นตื่นนอน (สมมติว่าพวกมันนอนเหมือนเรา) พวกมันก็ต้อง
ประหลาดใจที่เห็นวัตถุใสๆจำนวนมากลอยอยู่ในมหาสมุทร พวก
มันถามกันเองว่า “ก้อนพวกนี้มาจากไหน” ไม่มีใครตอบได้ พวก
มันก็สงสัยอยู่อย่างนั้น จนคืนหนึ่งอากาศที่หนาวเย็นก็จากไป เมื่อ
พวกมันตื่นนอนในเช้าวันต่อมา ก้อนน้ำแข็งเหล่านั้นก็หายไปหมด
พวกมันถามกันว่า “ก้อนใสๆพวกนั้นหายไปไหน” ไม่มีใครตอบได้

ตัวอย่างข้างต้นนี้ผมสมมติเพื่อแสดงว่ามีสองสิ่งที่เกี่ยวข้องกัน
สิ่งแรกคือ “น้ำในมหาสมุทร” สิ่งที่สองคือ “ก้อนน้ำแข็ง” พวก
เราสมัยนี้ฟังเรื่องนี้แล้วก็ไม่แปลกใจเพราะเรารู้ว่าก้อนน้ำแข็งนั้นก็
คือน้ำที่จับตัวเป็นก้อนเนื่องจากอากาศเย็น ว่าจะไปแล้วสองสิ่งนี้คือ
สิ่งเดียวกัน หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือสิ่งที่สองอันได้แก่น้ำแข็ง

ก็มาจากสิ่งแรกอันได้แก่น้ำในมหาสมุทร เมื่อก่อนน้ำแข็งละลาย มันก็ไม่ได้หายไปไหน มันเพียงกลับคืนไปสู่สภาพเดิมของมันอีกครั้งเท่านั้น ปลาไม่เห็นน้ำ เห็นแต่ก้อนน้ำแข็ง เลยเข้าใจว่าก้อนน้ำแข็งนั้น “มีขึ้น” ในวันหนึ่ง จากนั้นก็ “หายไป” ในอีกวันหนึ่ง เมื่อไม่ทราบกระบวนการทั้งหมด ปลาก็สงสัยว่า “น้ำแข็งมาจากไหน และเมื่อหายไป มันหายไปไหน”

ก้อนน้ำแข็งที่ปรากฏขึ้นนั้นอาจเทียบได้กับความมี ส่วนการที่ก้อนน้ำแข็งละลายหายไปก็เทียบได้กับความไม่มี นักปรัชญาเราเข้าใจสองคำอย่างนี้ ดังนั้นเราจึงไม่คิดว่าจะมีอะไรที่เกิดมาจากความว่างเปล่าหรือความไม่มีแบบที่ฝรั่งเขาเรียกว่า “Nothingness” ได้ ความมีนั้นเราเรียกกันในวงการปรัชญาว่า “Being” ส่วนความไม่มีเราเรียกว่า “Non-being” ความไม่มีที่เรียกว่า Non-being นั้นไม่เหมือนความไม่มีที่เรียกว่า Nothingness อย่างแรกนั้นหมายถึงเอาการที่สิ่งนั้นอยู่ในสภาวะละเอียดประณีต จึงสังเกตไม่เห็น เหมือนน้ำในมหาสมุทรในสายตาของปลาทั้งหลาย ส่วนอย่างหลังหมายถึงเอาการไม่มีอะไรเลย ซึ่งในทางปรัชญาเราสงสัยกันว่าความไม่มีแบบที่สองนี้จะเป็นไปได้ เพราะหากเชื่อว่าเป็นไปได้ก็จะเกิดปัญหามากมายตามมา ซึ่งผมจะไม่อธิบายละครับว่าปัญหาพวกนี้คืออะไร เอาเป็นว่า เราเชื่อว่าเดิมนั้นจักรวาลอยู่ในสภาวะว่างๆ โลงๆ แบบที่เรียกว่า Non-being ต่อมาจึงเกิดมีสิ่งต่างๆอย่างที่เราเห็นที่รวมกันเข้าแล้วเรียกว่า Being ช่วยจำเรื่องปลากับก้อนน้ำแข็งไว้ด้วยนะ ครับ จะเป็นประโยชน์แก่การทำความเข้าใจเรื่องพระเจ้าแบบที่ไม่ใช่บุคคลที่เรากำลังกล่าวถึงกันอยู่นี้มากขึ้น

(๖) พระเจ้าแบบที่เรากำลังกล่าวถึงอยู่นี้คือสิ่งแรกที่มีอยู่ในจักรวาล และมีอยู่ในสภาพที่เป็น “ความไม่มี” ในความหมายเดียว

กับการที่น้ำ “ไม่มี” หรือ “ไม่ปรากฏ” แก่สายตาของฝูงปลาในตัวอย่างข้างต้น พระเจ้าในความหมายที่ว่านี่เราจะเห็นได้จากหนังสือ “เต๋าเต๋อจิง” ของปราชญ์เล่าจื๊อที่ได้กล่าวถึงข้างต้น และในงานเขียนของนักปรัชญาอีกมากเช่นในงานเขียนของอะไควนัส สปิโนซา คังกรจารย์ เป็นต้น เนื่องจากผมคุ้นเคยกับงานของนักปรัชญาตะวันออกเกี่ยวกับเรื่องนี้มากกว่า เลยขอใช้ทัศนะของท่านเล่าจื๊อและท่านคังกรจารย์เป็นหลักในการอธิบายว่าพระเจ้าได้กลายสภาพมาเป็นสิ่งต่างๆในจักรวาลได้อย่างไร ตามทัศนะของท่านเล่าจื๊อ เต๋ามีพลังสองด้านแฝงอยู่ข้างใน ฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “หยิน” อีกฝ่ายเรียกว่า “หยาง” พลังสองส่วนนี้เมื่ออยู่ด้วยกันจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหว พุดง่ายๆก็คือ เต๋านั้นเป็นสิ่งที่แรกที่มีในจักรวาล และเนื่องจากสิ่งนี้มีธรรมชาติข้างในที่ต้องเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตนไปเป็นสิ่งอื่น เต๋าก็ไม่อยู่นิ่ง แต่ได้ค่อยๆกลายสภาพมาเป็นสิ่งต่างๆที่เริ่มจากละเอียดที่สุดก่อน ต่อมาจึงค่อยๆหายาบขึ้น ดวงดาวทั้งหลายในท้องฟ้านั้นนักดาราศาสตร์เขาก็เชื่อกันว่าเดิมมีสภาพเป็นของที่ละเอียดกว่านั้น เช่นอาจเป็นกลุ่มก๊าซ ต่อมากลุ่มก๊าซที่ว่านี้ก็ค่อยๆเกาะตัวชั้นขึ้น จนกลายมาเป็นก้อนหิน ก้อนดินอย่างโลกเราเวลานี้ โลกกลางโลกนั้นก็ยังเป็นของเหลวๆอยู่ไม่ชั้นเหมือนเปลือก นี่ก็เป็นพยานบอกว่าที่นักวิทยาศาสตร์เขาสันนิษฐานอย่างนั้นก็มารับฟัง ส่วนท่านคังกรจารย์ท่านเป็นฮินดู ท่านอธิบายว่าพระเจ้าในสภาพแรกเริ่มนี้ (ที่ชาวฮินดูเขาเรียกว่า “นิรคุณพรหมัน”) แม้จะมีสภาพว่างๆโล่งๆ แต่ก็มีคุณสมบัติข้างในสองอย่างคล้ายที่ปรัชญาเต๋ापุด ต่างเพียงทางฮินดูเขาไม่คิดถึงคุณสมบัติสองอย่างนี้ในแง่ที่เป็นพลังตรงข้ามที่ก่อให้เกิดการปะทะกันแล้วเคลื่อนไหว แต่คิดในรูปของการที่ด้านหนึ่งเป็นนามธรรม อีก

ด้านเป็นรูปธรรม ที่พระเจ้ากลายเป็นวัตถุเช่นโลกได้ก็ เพราะพระเจ้ามีธรรมชาติส่วนที่เป็นวัตถุอยู่ในตัว นี่ก็เป็นการตัด ปัญหาว่าพระเจ้าสร้างจักรวาลจากอะไรไป อีกด้านหนึ่งของพระเจ้านั้นเป็นจิต ส่วนนี้เมื่อกลายมาเป็นสิ่งต่างๆก็จะออกมาในรูปของ จิตสำนึก ปัญญา หรืออะไรก็ตามแต่ที่แสดงออกให้เราเห็นว่ามี ความคิด ตามทัศนะของชาวฮินดู ก่อนหิน หรือโลก ในแง่ที่เป็น ก้อนวัตถุ เป็นต้น คือพระเจ้ายี่ “กลายมา” เฉพาะส่วนที่เป็น รูปธรรมเท่านั้น ส่วนสิ่งมีชีวิตเช่นต้นไม้ คน สัตว์ จุลินทรีย์ เป็นต้น คือสิ่งที่กลายสภาพมาจากพระเจ้าครบทั้งสองส่วน คือทั้งส่วนที่เป็น รูปธรรมและส่วนที่เป็นจิต

(๗) กระบวนการที่พระเจ้ายกให้เกิดจักรวาลตามที่กล่าวมานี้ ฝ่ายที่ไม่สอนเรื่องพระเจ้าเช่นพุทธศาสนาอาจให้ความเห็นว่า “ที่ท่านกล่าวมาทั้งหมดนั้นก็น่าคิด แต่ในทัศนะของฝ่ายเรา เราเรียกว่านี่คือกระบวนการของธรรมชาติ พระเจ้าแบบที่ท่านว่านั้นเรา เรียกอย่างอื่นก็ได้ แล้วสิ่งนี้แหละที่กลายรูปมาเป็นสิ่งต่างๆใน จักรวาล” ข้อสังเกตนี้ ฝ่ายที่เชื่อเรื่องพระเจ้าแบบนี้จะตอบว่า “ไม่ เป็นปัญหาเลย ประเด็นอยู่ที่ว่า เรายอมรับร่วมกันไหมว่าจะต้องมี อะไรสักอย่างเป็นจุดเริ่มต้นของจักรวาล สิ่งนี้จะเรียกว่าอะไรไม่ สำคัญ แต่สิ่งนี้ต้องมี เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งต่างๆเหมือนต้องมี น้ำทะเลก่อน น้ำแข็งจึงจะมีได้ และเมื่อน้ำแข็งละลาย น้ำแข็งก็ ไม่ได้หายไปไหน ในอนาคต สิ่งต่างๆในจักรวาลอาจหายไปได้ เพราะแต่ก่อนมันก็ไม่เคยมี แต่สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ได้หายไปไหนหรือก มันเพียงกลับคืนสู่สภาพเดิมของตน คือย้อนกลับไปหาสิ่งนั้น ที่ฝั่ง เราเรียกว่าพระเจ้า ส่วนฝั่งท่านจะเรียกว่าอะไรก็ตามใจชอบเถิด”

(๘) ท่านผู้อ่านบางท่านที่สนใจงานของท่านพุทธทาส คงจำได้ว่า

ท่านพุทธทาสท่านกล่าวว่า เราชาวพุทธควรสนใจปัญหาว่าพระพุทธรเจ้าตรัสรู้อะไร สำหรับท่าน พระพุทธรเจ้าตรัสรู้ธรรม ธรรมคืออะไร ธรรมคือ (๑) สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (๒) กฎธรรมชาติ (๓) การเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจและสามารถใช้ประโยชน์จากกฎธรรมชาติ (๔) ผลอันดีงามที่เกิดแก่ชีวิตเราอันเนื่องมาจากความรู้และการปฏิบัติ

ตนตามข้อสาม เห็นไหมครับว่า ธรรมในทัศนะของท่านพุทธทาส โดยเฉพาะข้อที่หนึ่งนั้นเข้ากันได้กับแนวคิดเรื่องพระเจ้าแบบที่ไม่ใช่บุคคลนี้ ในปาฐกถาที่ผมเอ่ยชื่อข้างต้น ท่านพุทธทาสก็กล่าวชัดว่า พระพุทธรเจ้าทรงสอนว่ามีพระเจ้า แต่ทรงเรียกสิ่งนี้ว่า “พระธรรม” เท่านั้นเอง ในวิทยานิพนธ์ปริยญาโทของผมที่ชื่อ “กาลและอวกาศในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผมได้ต่อยอดความคิดของท่านพุทธทาสว่า สิ่งที่เป็นจุดเริ่มต้นของสิ่งต่างๆในจักรวาลนั้นทางพุทธเรียกว่า “อากาสะ” ที่มีสภาพเป็นอสัญชตธรรม คือมีเองเป็นเอง โดยไม่ต้องมีใครสร้าง สิ่งนี้เองที่พัฒนาหรือกลายรูปมาเป็นสิ่งต่างๆในจักรวาล สำหรับผม ถ้าเราไม่สนใจชื่อ แต่สนใจเนื้อหา อากาสะของพุทธก็ไม่ต่างจากเต๋าและนิรคุณพรหมัน นี่คือจุดที่ผมคิดว่าท้ายที่สุดแล้ว หากเราเข้าใจพระเจ้าในบางลักษณะ ความเข้าใจนั้นจะละลายเส้นแบ่งที่เราเคยแบ่งกันมายาวนานว่ามีศาสนาสองแบบในโลก แบบหนึ่งสอนว่ามีพระเจ้า อีกแบบสอนว่าไม่มี เอาเข้าจริง ศาสนาก็มีเพียงแบบเดียวเท่านั้น คือเห็นว่าจักรวาลจะต้องเริ่มต้นด้วยอะไรสักอย่างที่มีอยู่เป็นอยู่เอง แล้วสิ่งนี้ก็กลายมาเป็นสิ่งต่างๆ เนื่องจากมีสภาพข้างในที่จะต้องเป็นอย่างนั้น พุดง่าย ๆ คือสิ่งนี้บรรจุพลังงานมหาศาล จึงไม่หยุดนิ่ง แนวคิดเรื่องการระเบิดใหญ่ที่เรียกกันสมัยนี้ว่า “The Big Bang Theory” นั้นก็ค่อนข้างเข้ากันได้ดีกับแนวคิดเรื่องพระเจ้าที่เรากล่าวมาข้างต้น สรุปคือหากเข้าใจ

พระเจ้าแบบนี่ ไม่เพียงเส้นแบ่งระหว่างศาสนาสองแบบจะละลายไป เส้นแบ่งที่ว่าศาสนากับวิทยาศาสตร์คิดต่างกัน เป็นศัตรูกัน ก็จะละลายไปด้วย

(๙) ตามทฤษฎีจักรวาลมาจากการระเบิดใหญ่ เขาบอกว่าจุดที่เป็นตัวตั้งต้นของการระเบิดนั้นเล็กมาก ตีว่าเอาปลายเข็มหมุดมาแบ่งเป็นล้านส่วน ดึงมาหนึ่งส่วนก็ยังใหญ่กว่าจุดที่ว่านี้ บางท่านอาจสงสัยว่าเป็นไปได้อย่างไรที่ทุกอย่างในจักรวาลเวลานี้จะมาจากของเล็กๆเพียงเท่านั้น อันนี้ผมอยากอธิบายเพิ่มเติมโดยโยงมาหาความเชื่อเรื่องพระเจ้าที่เป็นต้นกำเนิดของจักรวาล นักวิทยาศาสตร์นั้นเขาศึกษาวัตถุที่มีอยู่ในโลกแล้วก็พบความจริงว่าวัตถุนั้นแทบทั้งสิ้นเป็นที่ว่าง มีเนื้อเพียงนิดเดียวเท่านั้นเอง โดยทฤษฎี หากเรามีมือวิเศษ กวาดเอาทุกอย่างที่มีอยู่ในจักรวาลเข้ามาอัดเป็นก้อนเดียว ด้วยแรงที่มหาศาลขนาดแรงของพระผู้เป็นเจ้า (นักวิทยาศาสตร์บางคนพูดอย่างนี้จริงๆ จะเข้าใจว่าเป็นอุปมาก็ได้ แปลว่าด้วยแรงอันมหาศาลที่สมการทางคณิตศาสตร์สามารถแสดงได้) ทุกอย่างในจักรวาลก็สามารถยุบรวมเหลือเล็กกว่าปลายเข็มหมุดที่ผมว่าข้างต้น อันนี้ไม่แปลกดอกครับ หากคิดในทางปรัชญาและศาสนา จุดเริ่มต้นของสรรพสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้าหรือธรรมก็ตามแต่จะเรียก ไม่มีขนาดให้วัดดอก ขนาดนั้นเป็นปริมาณอันก่อตัวขึ้นหลังจากที่พระเจ้าหรือธรรมกลายเป็นสิ่งต่างๆแล้ว ลองนึกอย่างนี้ก็ ได้ครับ ที่แขนของเรามีเส้นขน ดึงออกมาสักเส้น เท่าที่เรามอง ขนเส้นนั้นเล็กนิดเดียว แต่พอนักวิทยาศาสตร์เขาเอาไปส่องวิเคราะห์ ด้วยกล้องจุลทรรศน์ก็จะเห็นว่าประกอบด้วยอะไรมากมาย ในนั้นมีอะตอมและอนุภาคที่บางอันทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางให้อันอื่นๆวิ่งอยู่รอบๆ และไม่ได้มีวงเดียว มีนับเป็นอนเนกอนันต์ กล่าวได้ว่า ถ้า

เราเป็นมนุษย์ที่ตัวเล็กกว่าอะตอมแล้วเกาะอยู่กับอนุภาคบางตัว เราก็จะรู้สึกที่เรากำลังอยู่ในระบบสุริยะระบบหนึ่ง ช่างๆเราก็มีระบบเช่นเดียวกันนี้ไม่รู้ก็พัน ก็หมื่น ก็แสน หรือก็ล้านล้าน ทั้งหมดนี้อยู่ในคนที่แขนเราเพียงเส้นเดียวนะครับ พวกเราเองเวลานี้ที่เข้าใจว่ากำลังอาศัยโลกอยู่เอาเข้าจริงโลกของเราอาจเป็นเพียงอนุภาคเม็ดหนึ่งในขนของตัวอะไรก็ไม่ทราบ เราไม่มีทางรู้หรอกครับ เพราะเวลานี้เราไปไกลอย่างมากก็แค่ดวงจันทร์หรือไม่ก็ดาวอังคารเท่านั้น ย้อนกลับไปที่อะตอมที่ขนของเรา ภายในนั้นก็อาจจะเล็กลงไปเรื่อยๆไม่สิ้นสุด สรุปคือเรื่องขนาดนั้นอย่าได้ไปคิดเลยครับ คิดอย่างไรก็ไม่จบ เอาเป็นเพียงว่า วิธีที่ดีที่สุดที่จะเข้าใจพระเจ้าในสภาพเริ่มแรกก็คือ สิ่งนี้มีอยู่ เล็กใหญ่เพียงใดไม่ทราบ ต่อมาสิ่งนี้ก็ “กลายเป็น” มาเป็นสิ่งต่างๆ ผมตีความว่าการกลายเป็นนี้ มองในแง่ “การแตกตัวในเชิงปริมาณ” ก็ได้ คือจากหนึ่งเป็นสอง แล้วแต่ละอันของสองนั้นก็แตกเป็นสองอีก ปริมาณทั้งหมดนี้ก็คือจำนวนของที่เราจะพบได้เช่นอะตอมอย่างที่ว่า การแตกตัวนี้แตกเท่าไรก็ได้ครับ และอาจไม่ต้องการ “ขนาด” ที่ใหญ่โตขึ้น เนื่องจากภายในสิ่งเดียวนั้นของมหาคาลก็อัดลงไปได้โดยย่อให้ของที่ซ่อนอยู่เล็กลงไปเรื่อยๆ อย่างเส้นขนของเราไงครับ คิดอย่างนี้การระเบิดใหญ่ก็อาจไม่ใช่การขยายตัวของอะไรอย่างที่เราเข้าใจ แต่คือการที่พระเจ้าหรือพระธรรมกลายเป็นรูป “แบบแตกตัวเทียม” คือพวกที่อยู่ในนั้นจะเห็นว่ามีการระเบิดออกไปข้างนอก แต่คนข้างนอกจะไม่เห็น เพราะการแตกตัวกับการหดสั้นลงไปเป็นชั้นๆตามลำดับของสิ่งที่ซ่อนอยู่ข้างในมันพอดีกัน รอบๆพระเจ้าหรือพระธรรมนั้นไม่มีอะไร เพราะพระเจ้าหรือพระธรรมเท่านั้นมีอยู่ เรื่อง “เวลา” และ “อวกาศ” ก็อยู่ในนั้นแหละครับ เมื่อพระเจ้าหรือพระธรรม

กลายสภาพแบบขยายตัวเทียบอย่างที่ว่า ทันทีที่ขบวนการเริ่มก็เกิดเวลาและที่ว่าง พวกเราอันได้แก่ผมที่นั่งเขียนบทความนี้อยู่และท่านแฟนานูแฟนที่กำลังอ่านบทความที่แสนจะเข้าใจยากของผมขึ้น นี้อยู่ก็คือสิ่งที่เกาะอยู่กับโลกใบหนึ่ง สำหรับเรานี้คือโลก มีคน มีพืช มีสัตว์ มีเชื้อเห็ด เชื้อแดง เชื้อหลากสี มีพวกเอาเจ้า มีพวกไม่เอาเจ้า มีทหาร มีการปฏิวัติ มีอะไรอีกสารพัด แต่สำหรับพวกที่อยู่ข้างนอก ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็อาจเหมือนอะตอมในเส้นขน คิดไปแล้วก็น่าปลงธรรมสังเวช ปลงธรรมสังเวชแปลว่า น่าคิดว่าเราจะเอาอะไรหนักหนากับโลกนี้ ทะเลาะกันไปทำไมพี่น้องเอ๋ย อย่างนี้เป็นต้น

ผมขอสรุปข้อเขียนนี้อย่างนี้ครับ สำหรับท่านผู้อ่านที่เป็นชาวพุทธ เราเคยสงสัยไหมครับว่า ทำไมความจริงที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบจึงต้องเป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างอื่น เราบอกสอนกันมาว่า พระธรรมที่ทรงพบจากการตรัสรู้ นั้นไม่ใช่สิ่งที่พระองค์ได้ “สร้างขึ้น” แต่เป็นของที่มีอยู่เป็นอยู่อย่างนั้น บางทีเราที่เป็นชาวพุทธสมัยนี้ก็ยืมคำจากฝ่ายวิทยาศาสตร์มาบอกว่า พระธรรมนั้นมีเองเป็นเองอย่างนั้นตามธรรมชาติ ก็น่าคิดว่าทำไมธรรมชาติจึงกำหนดให้สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น และเจ้าสิ่งที่เราเรียกกันบ่อยๆว่า “ธรรมชาติ” นี้หน้าตาเป็นอย่างไรหนอ หากอยากพบ จะนัดพบได้อย่างไร คำถามง่ายๆพวกนี้ผมคิดว่าบางทีเราชาวพุทธก็อาจอ้าอึ้ง ไม่รู้จะตอบอย่างไร บางท่านที่หัวไวหน้อยก็อาจตอบว่า “เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง” ซึ่งบางท่านอาจบอกว่านี่ไม่ใช่คำตอบ

เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่ผมกำลังพูดอยู่นี้ ลองนึกอย่างนี้ก็ได้อีกครับ โลกนี้ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาเราเป็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

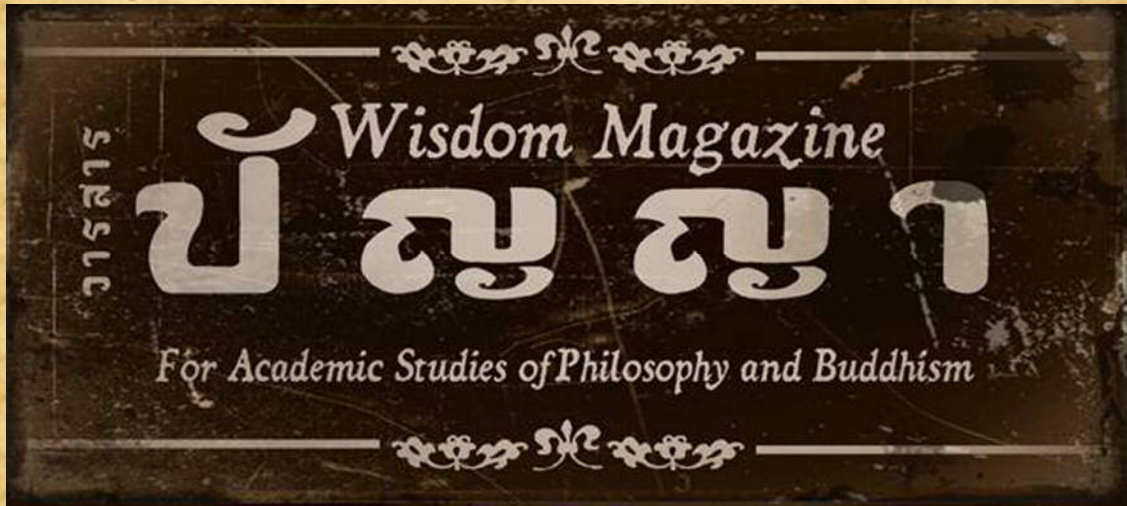
เราสอนกันมาว่าสภาพสามอย่างนี้เป็นสามัญลักษณ์อันหมายถึงสภาพที่จะต้องพบในสิ่งทั้งหลายเสมอเหมือนกัน ก็นำคิดว่า วันหนึ่งพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสรู้ แล้วก็ทรงเห็นความจริงที่ดูกว้างเอาไว้ก่อนหน้านั้นนานแล้ว อาจจะนับตั้งแต่วันแรกที่มีสิ่งต่างๆในจักรวาลเลยก็ได้ คำถามของผมคือ เราชาวพุทธสงสัยไหมครับว่า ทำไมสิ่งต่างๆในโลกจะต้องดำเนินไปตามกฎไตรลักษณ์เช่นนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้หรือ ทำไมจึงเป็นไม่ได้

ศาสนาแบบที่นับถือพระเจ้านั้นเป็นศาสนาที่ออกแบบมาเพื่อตอบคำถามทำนองนี้ ดังนั้นชาวฮินดู ชาวคริสต์ ชาวมุสลิมเขาค่อนข้างจะคุ้นเคยกับคำถามทำนองนี้ แล้วคนเหล่านี้ก็จะตอบว่า พระเจ้าทรงเลือกให้โลกมันเป็นอย่างนั้น หากพระเจ้าในที่นี้หมายถึงเอาเทพองค์ใดก็ได้ ทศนะเรื่องพระเจ้ายังไม่จบ เพราะเราถามได้ว่าเทพองค์นั้นมาจากไหน แต่ถ้าคิดว่าพระเจ้าเป็นอย่างที่เราเพิ่งพิจารณาข้างต้น เทพองค์นั้นก็อยู่ในจักรวาลที่กลายสภาพมาจากพระเจ้าที่เป็นปฐมกำเนิดนั้น ดังนั้นเทพองค์นี้ไม่น่าจะมีอำนาจที่จะเป็นผู้กำหนดลักษณะของสิ่งต่างๆ ทางเต๋าและฮินดูนั้นเขาอธิบายว่าพระเจ้ามี่ธรรมชาติอย่างไร สิ่งที่เกิดมาก็จะเป็นอย่างนั้น คัมภีร์ “เต๋าเต๋อจิง” และ “อุปนิษัท” นั้นพูดเหมือนกันว่า พระเจ้าเป็นทั้งสิ่งที่หยุดนิ่งและเคลื่อนไหว พูดตามภาษาพุทธเราก็อาจกล่าวได้ว่า พระเจ้านั้นเป็นทั้งสังขตธรรมและอสังขตธรรม ในคัมภีร์ฝ่ายมหายานเช่น “วิมลเกียรตินิรเทศสูตร” มีข้อความกล่าวว่า การแบ่งว่าธรรมมีสองคือสังขตะและอสังขตะที่สุดก็เป็นมายาภาพ ธรรมไม่แบ่งเป็นสอง ผมอธิบายเรื่องนี้ว่า ธรรมนั้นในแง่ที่เป็นสิ่งที่ยืนพื้นอยู่ในจักรวาลตลอดเวลาคืออสังขตธรรม เทียบได้กับเต๋าหรือนิรคุณพรหมัน แต่เมื่อธรรมแปรรูปมาเป็นสิ่งต่างๆ ธรรมในความ

หมายของสิ่งที่แปรรูปมาแล้วนี่ก็จะเป็นสังขตธรรม มีเกิด มีดับ ไม่อาจคงทนอยู่ได้ตลอดไป ที่สุดเมื่อสังขตธรรมทั้งหลายแตกสลายไปจนหมด จักรวาลก็จะอยู่ในสภาพว่าง ธรรมที่เป็นอสังขตะก็ยังอยู่ เหมือนน้ำในมหาสมุทรที่ยังอยู่ ที่ละลายหายไปคือก้อนน้ำแข็งเท่านั้นแหละ เห็นไหมครับว่า หากอธิบายอย่างนี้ เราก็จะตอบได้ว่า ทำไมโลกจึงต้องเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

ข้างต้นนั้นผมพูดถึงคำพูดหรือวลีหนึ่งที่ท่านพุทธทาสเป็นคนเอามาแนะนำเราให้รู้จักคือ “มันเป็นเช่นนั้นเอง” ข้อความนี้สำหรับผมไม่ควรใช้พูดพร่ำเพรื่อ เพราะคนเขาจะหาว่าพวกชาวพุทธพูดกวน แต่ข้อความนี้ที่พูดแล้วก็มีบางสถานการณ์ที่เหมาะสมจะใช้ เช่น เมื่ออ่านมาถึงตรงนี้ ท่านผู้อ่านบางท่านอาจสงสัยว่า ทำไมจึงต้องมีพระเจ้า หรือเต๋า หรือพระธรรม และทำไมสิ่งทีกล่าวนานี้ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งเดียวกันแต่เรียกชื่อต่างกันเท่านั้นจึงไม่นอนอยู่เฉยๆ มาเที่ยวแปรสภาพเป็นโน่นเป็นนี่ ที่สุดผลอันหนึ่งของการที่สิ่งนี้ไม่อยู่นิ่งๆ ก็คือทำให้เกิดคนที่กำลังถามคำถามนี้ด้วยความกุ่มใจ ตรงนี้แหละครับที่ผมเห็นว่าคำตอบว่า “เพราะมันเป็นเช่นนั้นเอง” เหมาะที่สุด

อย่าคิดมากเลยครับ สมองของมนุษย์เราผมเชื่อว่าถูกออกแบบหรือมีวิวัฒนาการมาเท่าที่เป็นนี้ยังไม่พอจะให้เราเข้าใจทุกเรื่องในจักรวาลดอกครับ กระนั้นก็ตาม เรื่องพระผู้เป็นเจ้าที่เขียนมาทั้งหมดนี้ เท่าที่เราจะเข้าใจได้ ผมคิดว่าเป็นประโยชน์มากโขในทางธรรมอยู่แล้ว อย่างน้อยก็น่าจะให้เรามองเห็นว่ามนุษย์นั้นเล็กจิ๋วเหลือเกินเมื่อเทียบกับจักรวาลทั้งหมด ลากยศเงินทองหามาได้ก็เท่านั้นแหละครับ ถ้าคิดว่าเราอาจเป็นเพียงอนุภาคในเส้นขน ขี้โคลหรือน้ำตา ของใครก็ไม่รู้ ©

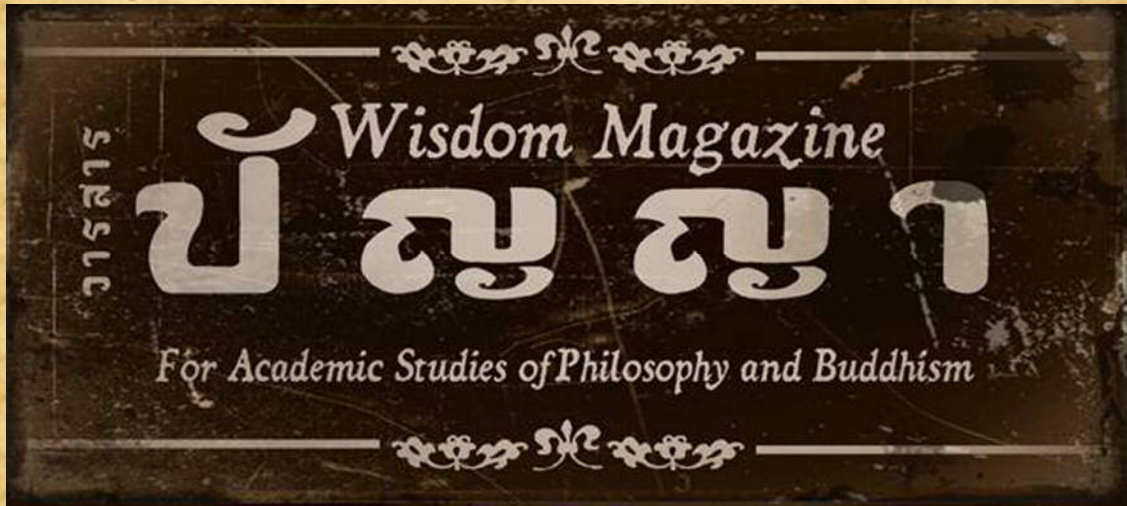

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ ‘ปรัชญา’ และ ‘พระพุทธศาสนา’

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน

ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๒ ❀ กันยายน ๒๕๕๕

เนื้อหาในเล่ม

ศาสนากับศิลปะ (หน้า 706)

จากบรรณาธิการ

“มองพระพุทธศาสนาผ่านแนวคิดทางศิลปะ”

วารสาร “ปัญญา” เล่มนี้เนื้อหาเต็มแน่น เหลือที่ให้เขียนตกท้ายกัน เพียงหน้านี้เท่านั้น สำหรับเล่มนี้ ผมชวนท่านผู้อ่านสนทนากันด้วยเรื่อง “ศาสนากับศิลปะ” เรื่องที่เขียนนี้ผมเก็บไว้ในใจมานานแล้ว เดิมนั้นมาจากโจทย์ที่ผมตั้งให้กับตัวเองว่าจะมองคัมภีร์ศาสนาเช่นพระไตรปิฎกอย่างไรจึงจะมีเหตุผลที่สุด มีปัญหาขัดแย้งกับระบบความรู้ที่มั่นคงที่สุดของมนุษย์เวลานี้อันได้แก่วิทยาศาสตร์น้อยที่สุด หรือไม่มีเลย ที่คิดอย่างนั้นไม่ใช่เพราะหลงใหลในวิทยาศาสตร์อะไรหรอกครับ แต่คิดว่าวิทยาศาสตร์เป็นระบบความรู้ที่แน่นที่สุดของมนุษย์เรา ดังนั้นอะไรที่แย้งกับวิทยาศาสตร์ก็ยากที่คนที่มีความรู้สมัยนี้จะรับได้ ผมอยากให้พระพุทธศาสนาเราสง่างาม อย่างน้อยก็ไม่ด้อยกว่าวิทยาศาสตร์ อ่านดูนะครับ ❀

บทความชุด “ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับศิลปะ”

ศาสนากับศิลปะ

ภาพ “The Old Guitarist” วาดโดย Pablo Picasso (1903)

- 1 -

เรื่องที่ผมจะเขียนต่อไปนี้ตั้งใจให้เป็นเรื่องเล่าสบายๆ เกี่ยวกับว่าผมคิดอย่างไรกับงานศิลปะ และเนื่องจากว่าชีวิตผมนั้นเกี่ยวข้องกับศาสนามาก ก็เลยอยากชวนท่านผู้อ่านมาสนทนากันด้วยเรื่องศิลปะกับศาสนาด้วย วัตถุประสงค์ของการเขียนเรื่องนี้ก็ไม่มีอะไรมากดอกครับ ผมเพียงแต่คิดว่าศิลปะนั้นเมื่อเทียบกับศาสนาแล้วหลายคนอาจเห็นไปว่าศิลปะอยู่ต่ำกว่าศาสนา เพราะศิลปะไม่ช่วยให้พ้นทุกข์ได้ แต่สำหรับผม สองสิ่งนี้เทียบกันไม่ได้ หากจะให้

เทียบกันจริงๆ ผมก็อยากที่จะกล่าวว่า ศาสนากับศิลปะสูงส่งเท่าเทียมกัน ชีวิตเราต้องการสองสิ่งนี้เหมือนกัน สิ่ง ศิลปะมีไม่อาจหาได้ในศาสนา เช่นเดียวกัน สิ่ง ที่ศาสนา มีก็หาไม่ได้ในศิลปะ บังเอิญว่าชีวิตเราต้องการทั้งคู่ นี่คือการเห็นเบื้องต้นของผม

ความเข้าใจเรื่องประโยชน์ของสิ่งใดก็ตามแต่เกี่ยวข้องกับมากกับการที่เราเข้าใจว่าสิ่งนั้นหมายความว่าอะไร ศาสนานั้นดูไม่ค่อยเป็นปัญหาในแง่ความหมาย แต่ศิลปะมีปัญหา เมื่อมีปัญหา ก็เลยเกิดมีแนวคิดที่พยายามอธิบายว่า ศิลปะควรที่จะหมายความว่าอะไร แนวคิดเหล่านี้มีมากมาย ในบทความนี้ผมอยากเอาสักสองแนวคิดที่ผมคิดว่าสำคัญมาเล่าให้ฟังก่อน เพื่อที่จะเป็นประโยชน์กับท่านแฟนานูแฟนที่เป็นนักธรรมะ แต่ไม่คุ้นเคยกับศิลปะ และความไม่คุ้นเคยนั้นก็อาจทำให้มองว่างานศิลปะก็เป็นเพียงเรื่องการดีดลีสตีเป่าอันเป็นกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อกระตุ้นกิเลสเท่านั้น หากค่ามากกว่านี้ไม่ได้

แต่ก่อนที่จะไปยังสองแนวคิดที่ว่านั้น ผมอยากปูพื้นฐานสักเล็กน้อยว่า งานศิลปะนั้นเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างหนึ่งในตัวมนุษย์เรา สิ่งนี้คืออารมณ์ความรู้สึก ซึ่งก็มีความหมายง่าย ๆ ตรงไปตรงมา เช่นว่า เมื่อเราเห็นชายขี้เมาทุบตีหมาของเขาอย่างทารุณ เราก็เกิดอาการอย่างหนึ่งขึ้นในใจคือเกลียดชังคนนี้และสงสารหมา นั้นแหละครับอารมณ์ความรู้สึก เช่นเดียวกัน เมื่ออ่านพบข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่า หญิงคนหนึ่งสามีทิ้งไปไม่มีปัญญาเลี้ยงลูกน้อยสองคนเลยกินยาตาย ตอนที่ตำรวจเข้าไปดูศพ เห็นเด็กน้อยอายุ ๓ ขวบคนหนึ่ง ๕ ขวบอีกคน นอนกอดศพแม่อยู่ โดยไม่รู้ว่าแม่ตายแล้ว เราก็เกิดอะไรบางอย่างขึ้นในใจ น้ำตาไหล มีก้อนอะไรก็ไม่ทราบวิ่งมาจากที่คอหอย นี่ก็คือตัวอย่างของสิ่งที่เรียกว่าอารมณ์

ความรู้สึก เราทุกคนมีเหมือนกัน ไม่น่าที่ใครจะมีมากหรือน้อยกว่าคนอื่น คนบางคนเราอาจประมาณว่าเลวเพราะฆ่าคนจำนวนมาก เช่นฮิตเลอร์ แต่ความเลวที่ว่านี้ก็ดูเหมือนจะไม่มีส่วนที่จะลดอารมณ์ความรู้สึกของคนเหล่านี้ให้น้อยลงไปกว่าเรา ฮิตเลอร์นั้นชอบฟังเพลง ชอบดูอุปรากร ดูแล้วก็ร้องให้ตาแดงถ้าอุปรากรนั้นโศกมากๆ เห็นไหมครับ ท่านเหล่านี้ก็เป็นคนเหมือนเราในแง่ที่มีอารมณ์ความรู้สึกไม่ต่างกันเลย

สิ่งที่เรียกว่าอารมณ์ความรู้สึกนี้ในแง่ที่เป็นข้อเท็จจริงอันธรรมชาติใ้มาให้เราทุกคนไม่น่าจะมีใครสงสัย แต่ถ้าถามว่า สิ่งนี้สมควรปล่อยไว้อย่างนั้นหรือว่าควรหาทางจัดการกับพวกมันอย่างใดอย่างหนึ่ง ตรงนี้เป็นปัญหา ศาสนาหลายศาสนาเห็นว่าอารมณ์ความรู้สึกเป็นเรื่องไม่ดี ดังนั้นเราควรจัดการกำราบพวกมันให้อยู่ในอำนาจจะปล่อยให้แสดงออกตามอำเภอใจของพวกมันไม่ได้ ศาสนาทางอินเดียนั้นเรียกอารมณ์ความรู้สึกนี้รวมๆด้วยคำว่า “กิเลส” พระพุทธศาสนาเราก็ใช้คำที่ว่านี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ศาสนาตระกูลอินเดียจะแบ่งกลุ่มกิเลสทั้งหลายแหล่งที่ประชุมหรือชุมนุมมันวมั้วมกันอยู่ภายในใจของคนเราออกเป็นสามกลุ่มคือ โลก ๑ โกรธ ๑ และหลง อีก ๑ เมื่อแบ่งเช่นนี้แล้วก็ชี้ไปที่อีกสิ่งหนึ่งที่ธรรมชาติบรรจุไว้ในใจของพวกเราด้วยเช่นกัน ในทัศนะของศาสนาตระกูลอินเดีย อันได้แก่ฮินดู เซน และพุทธ สิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับกิเลสเรียกว่า “คุณธรรม” มีมากมาย แต่ก็รวมเป็นหมวดหมู่เข้าคู่ทำนองยืนอยู่คนละข้างกับกิเลส ๓ กองข้างต้นคือ เลียสละอยู่ตรงข้ามกับโลก ๑ เมตตารักใคร่อยู่ตรงข้ามกับโกรธ ๑ และปัญญารู้เท่าทันอยู่ตรงข้ามกับหลงอีก ๑

ผมนั้นแม้จะเป็นพุทธมามกะ แต่ก็สงสัยว่า ระบบการจำแนก

ธรรมชาติภายในใจของเราออกเป็นสองหมวดคือหมวดดีกับหมวดเลวตามที่กล่าวข้างต้นจะตรงกับข้อมูลที่เราสังเกตได้เพียงใด ผมจะไม่กล่าวรายละเอียดความสงสัยที่ว่านี้ เพราะอยู่นอกขอบเขตของบทความนี้ เอาเพียงว่า เวลานี้ผมมีหลักการของผมเองว่า ผมไม่มองว่าภายในตัวเรามีกิเลสที่ไม่ดีและมีคุณธรรมที่ดี แต่มองรวมๆว่าภายในใจเรานั้นมีสิ่งหนึ่งที่ธรรมชาติสร้างมาให้ สิ่งนี้คือ อารมณ์ความรู้สึกผสมผสานปนเปกกับความคิดอ่านในเชิงเหตุผล สำหรับผม ไม่มีกิเลสที่จะต้องหาทางทำลายทิ้ง ไม่มีคุณธรรมที่จะต้องหาทางเจริญให้มาก มีแต่อารมณ์ความรู้สึกที่เราควรเรียนรู้เข้าใจ และเลื่อนไหลไปกับพวกมันอย่าง que ชีวิตจะมีค่าที่สุดแก่โลก ชีวิตควรเป็นธรรมชาติที่สุด ไม่ต้องฝืนใจหรือฝืนกันน้อยที่สุด ในช่วงจังหวะเวลานั้นๆ คุณธรรมที่ศาสนาสอนเช่นความรักความเมตตา นั้นผมมองว่าเป็นอารมณ์อย่างหนึ่ง หากเราอยากมีเมตตาจริงๆ เราต้องรู้สึกจากภายใน ไม่ใช่คิดด้วยเหตุผล สำหรับผม การเจริญเมตตาไม่มีทางทำได้จริงจึงหากเราไม่มีประสบการณ์ตรงในการที่จะหยั่งเห็นทุกข์ของผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ที่เกิดมาแล้วโชคร้ายเพราะเป็นคนก็จริงแต่พิการพิกลหรือยากจนมหาศาล หรือไม่ก็เป็นสัตว์ไม่มีปากเสียงที่จะร้องขอความเป็นธรรมจากใครได้ เป็นต้น

ปัญหาของศาสนาที่สำคัญอันหนึ่งตามความคิดของผมคือสอนธรรมอย่าง que พยายามแยกออกมาจากอารมณ์ความรู้สึก มีชาวพุทธไม่น้อยเชื่อว่าพระอรหันต์ไม่มีอารมณ์หวั่นไหวไปตามข้อมูลที่เห็น เมื่อท่านอ่านข่าวหญิงสาวคนหนึ่งถูกแก๊งมอเตอริไซค์รับจ้างที่ปากตรอกลากไปโทรมแล้วชำปิดปาก ท่านก็ไม่สะเทือนใจ ท่านเพียงแต่ปลงธรรมสังเวช คือเห็นก็สักแต่ว่าเห็น ได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน แต่สำหรับผม เมื่ออ่านพบข่าวนี้ ผมจะเศร้าใจ จะแค้นใจ เพราะคิด

ง่ายๆว่าหากหญิงสาวคนนั้นเป็นลูกผม ผมจะรู้สึกอย่างไร และคิดต่อไปว่าสังคมนี้เป็นอะไรไปแล้วจึงสร้างคนให้โหดร้ายได้ปานนั้น ความคิดอันนี้หากแรงพอก็อาจทำให้ผมเป็นคนมุ่งมั่นที่จะสร้างสังคมนี้ให้ปราศจากเงื่อนไขที่จะปั้นแต่งคนให้เลวร้ายเช่นนั้นหากทำได้ เช่นเล่นการเมืองเพื่อมาแก้ปัญหาพวกนี้เป็นต้น คำถามผมคือ หากการปฏิบัติธรรมค่อยๆหนุนส่งชีวิตเราให้สูงขึ้นๆ จนวันหนึ่งเมื่อขึ้นไปอยู่สูงสุดแล้ว เราก็เป็นคนที่ไม่เห็นอะไรก็สักแต่ได้เห็น ได้ยินก็สักแต่ว่าได้ยิน ก็น่าคิดว่าที่ทำไมทั้งหมดยุคนั้นมีค่าจริงหรือ ผากท่านผู้อ่านโดยเฉพาะท่านนักธรรมะไปช่วยผมคิดด้วยนะครับ นี่ไม่ใช่การทำทนายเพื่อเอาชนะกันทางความคิด แต่เป็นการเชิญชวนให้ร่วมกันไตร่ตรองเรื่องที่อยู่ใกล้ตัวเราที่สุด ศาสนาแม้จะเป็นของดี แต่บางครั้งเราก็ต้องมีสติลึกลับคิดว่าทำไมนะเรื่องที่ใกล้ตัวเราขนาดนี้ เราไม่คิดเอง ส่วนเมื่อคิดหรือไตร่ตรองเองแล้วจะเห็นว่าการได้ไปอยู่บนหอคอยแห่งธรรมที่ใครไปสถิตอยู่แล้วก็จะไม่มีอารมณ์โดยสิ้นเชิงเป็นคุณความดีอันสูงส่ง ควรเพียรพยายามไปหา ก็ไม่ว่ากันครับ

ศิลปะนั้นเป็นงานสร้างสรรค์โดยมนุษย์ที่กระทำเพราะเห็นคุณค่าของอารมณ์ความรู้สึกตามที่กล่าว จะเห็นว่าตรงนี้แหละครับที่เป็นจุดอันแตกต่างกันมากระหว่างศาสนากับศิลปะ เดิมนั้นศิลปะกับศาสนาน่าจะต่างคนต่างอยู่ (ดังที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ของชาวกรีก เพลโตนั้นวิจารณ์ศิลปะเอาไว้มาก คำวิจารณ์หลักอันหนึ่งก็คือศิลปะทำให้คนอยู่ห่างความจริง ที่เพลโตเห็นอย่างนั้นก็เพราะท่านผู้นี้คิดเหมือนกับศาสนา ในทัศนะของเพลโต ความจริงต้องเข้าถึงด้วยปัญญา ศิลปะไม่กระตุ้นปัญญา แต่กระตุ้นอารมณ์ เมื่อคนหลงใหลในศิลปะก็จะไม่ใช่ปัญญา ใช้แต่อารมณ์) แต่ต่อมาก็มี

คนทำงานทางศิลปะบางคนเข้ามาใกล้ชีวิตศาสนา ดังที่ปรากฏในยุคกลาง ผมมีข้อสังเกตว่า ศิลปินเมื่อมาทำงานรับใช้ศาสนา คือเอางานศิลปะมาเป็นอุปกรณ์สำหรับเสริมบารมีศาสนา เขาจะค่อยๆ กลายเป็น “ช่างฝีมือ” ความแตกต่างระหว่าง “ช่างฝีมือ” กับ “ศิลปิน” ตามความคิดของผมอยู่ที่ ศิลปินนั้นใช้อารมณ์เป็นหลักสำหรับนำทางในการทำงาน แต่ช่างฝีมือใช้สิ่งนี้น้อยกว่า ในขณะที่เดียวกันก็ใช้สมองมากกว่า จะอย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานี้อาจมีข้อยกเว้นสำหรับบางศาสนาของอินเดียที่ศาสนากับศิลปะเดินเคียงคู่กันมาเช่นศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูนั้นยอมรับอารมณ์ความรู้สึกหรือกิเลสว่าเป็นสิ่งมีค่าหากใช้เป็น ลองไปหาหนังสือ “กามสูตร” อ่านซิครับ ท่านผู้แต่งท่านเป็นฤๅษี แต่ท่านก็ให้ความสำคัญแก่เรื่องกิเลส เพราะเหตุนี้เอง ศิลปินฮินดูของอินเดียที่ยิ่งใหญ่จึงมีได้ทั้งที่อยู่ใกล้ชีวิตศาสนา การอยู่ใกล้ชีวิตศาสนาไม่มีผลทำให้งานของท่านเหล่านี้เช่นกาลิทาสหรืออรพิทธรนาถ ฐาตุรกลายเป็น “งานช่าง” ที่สวยงามประณีตก็จริง แต่ไร้รส ไร้อารมณ์ พุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งเหตุผลและการวิเคราะห์แยกแยะ ทำนองเดียวกับวิทยาศาสตร์ หรือปรัชญาแขนงหนึ่งที่เรียกกันว่า “Analytic Philosophy” เพราะมีฐานเช่นนี้ จึงไม่ปรากฏว่ามีศิลปินที่ยิ่งใหญ่ของอินเดียคนใดที่เป็นชาวพุทธ เวลานี้ผมเห็นคนที่ทำงานทางด้านศิลปะบางคนหรือบางกลุ่มในบ้านเราพยายามที่จะเอาพระพุทธศาสนามาเป็นรากฐานของการทำงานศิลปะ หากไม่ตั้งใจว่างานนั้นจะเป็นงานช่างก็ไม่ว่ากันครับ แต่หากต้องการให้งานเป็นศิลปะ ผมเกรงว่าจะเสียเวลาเปล่า ตรงข้าม การถอยออกไปจากพุทธศาสนาเลยอาจช่วยให้ทำงานทางศิลปะได้ง่าย

ในสังคมจริงที่ศาสนามีอิทธิพลต่อคนที่มีหน้าที่เช่นเซอร์งาน

ศิลปะเช่นหนัง บางทีก็เกิดเรื่องที่หากมองจากสายตาของคนทำงานศิลปะ การคิดหรือวินิจฉัยเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ไม่มีเหตุผล รับไม่ได้ ยกตัวอย่างเช่น ตอนที่หนังของคุณอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุลเรื่อง “แสงศตวรรษ” จะเข้ามาฉายในบ้านเรา ปรากฏว่าคณะกรรมการเซ็นเซอร์ได้ตัดฉากบางฉากออก เช่นฉากที่พระเล่นกีตาร์ ผมดูหนังแล้วเห็นว่าฉากนั้นเป็นสาระส่วนหนึ่งของหนัง ตัดออกหนังก็เสียหาย คนตัดคงคิดเพียงว่าพระเล่นดนตรีไม่ได้ เนื่องจากมีวินัยห้าม กลายเป็นว่าคนตัดสินเอาเรื่องศาสนามาวินิจฉัยงานศิลปะ คนทำงานศิลปะนั้นเวลามองนักบวชก็มองว่าเป็นคน เมื่อเป็นคนก็ย่อมจะมีอารมณ์ความรู้สึกอย่างคน แต่อุดมคติของศาสนาไม่ยอมให้นักบวชเป็นคน นักบวชต้องเป็นผู้สงบ ที่สุดหนังก็ไม่ได้ฉาย เพราะคนทำเขาไม่อาจรับคำตัดสินของกรรมการได้ น่าเสียดาย

ช่วงนี้ ผมเห็นมีคลิปวิดีโอประเภทหนึ่งลงใน “ยูทูป” เป็นคลิปที่คนในคลิปน่าจะเป็นสามเณรเปิดเพลงแล้วทำท่าเล่นดนตรีร็อค เณรน้อยองค์หนึ่งสะพายไม้กวาดแทนกีตาร์ แล้วทำท่าลีดอย่างเมามัน ส่วนอีกองค์ก็ทำท่าจับไมค์ ร้องใส่อารมณ์เต็มที่ มีคนเข้าไปเขียนด่ามากมาย แต่ผมกลับรู้สึกไปอีกอย่าง เณรวัยรุ่นเหล่านี้สักๆ ก็คือเยาวชนของชาติ การแสดงออกเช่นนี้เป็นธรรมชาติของเด็กในวัยนี้ ผมอยากเสนอคณะสงฆ์ว่า น่าจะมีการสอนดนตรีและงานศิลปะแขนงอื่นในโรงเรียนปริยัติธรรม เณรน้อยที่รักดนตรีสามารถตีกลอง เล่นกีตาร์ วาดรูป ร้องเพลง เป็นต้นได้ ในช่วงของการฝึกหัดเรียนรู้ เราสามารถจัดการเรียนในห้องหับที่มิดชิด เสร็จแล้ววัดก็อาจมีวงดนตรีเชิงศาสนาที่เล่นโดยเณรน้อยเหล่านี้ อันนี้ผมพูดจริงจังนะครับ เมื่อมีฝีมือเอง เณรน้อยก็ไม่ต้องเล่นเพลงของนักร้องโลกๆเหล่านี้ แต่จะสร้างเพลงได้เองที่มีเนื้อหาหรือท่วงทำนองอัน

ไม่เป็นปฏิปักษ์กับศาสนาหรือความเป็นสมณะ เณรน้อยทางอีสาน บางส่วนก็อาจสนใจดนตรีอีสาน เล่นพิณเล่นแคนไป ทางเหนือหรือใต้ก็สนใจดนตรีพื้นบ้านของท้องถิ่นตน นี่กลับจะเป็นภาพที่งดงาม เณรนั้นพระพุทธศาสนาเราไม่ถือว่าเป็นนักบวชเต็มรูปแบบ เป็นมากกว่าเด็กวัดมานิดหน่อยเท่านั้นเอง ผมเชื่อว่างานศิลปะไปอยู่ในชีวิตใครก็เป็นประโยชน์ทางเดียว ลูกผมเวลามีปัญหา ผมไม่สอน ไม่บอกอะไร บอกลูกเพียงว่า “หากเศร้าใจก็ไปเล่นดนตรีนะลูก” เท่านั้นแหละ

- 2 -

ที่กล่าวข้างต้นนั้นก็เพื่อจะเรียนท่านผู้อ่านว่า ในทัศนะของผม เส้นแบ่งที่สำคัญระหว่างศาสนากับศิลปะก็คือการ‘ให้’หรือ‘ไม่ให้’ ความสำคัญแก่อารมณ์ บางศาสนาเช่นศาสนาฮินดูแม้จะให้ความสำคัญแก่อารมณ์ อันทำให้ศาสนานี้ไม่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะ แต่ที่สุดแล้วเป้าหมายของการมีชีวิตในทัศนะของศาสนาฮินดูก็ไม่ใช่ศิลปะอยู่ดี ศาสนาฮินดูก็เหมือนพุทธศาสนาที่เห็นว่าความหลุดพ้นจากทุกข์คือสิ่งมีค่าที่สุด การหลุดพ้นนี้ก็คือการที่บุคคลหลุดไปจากสังสารวัฏ ศิลปะนั้นดึงคนให้อยู่ในสังสารวัฏ ดังนั้นหากศิลปะจะมีคุณค่า ก็เป็นคุณค่าอย่างโลกๆ คือเป็นคุณค่าที่ทำให้เรามีความสุขอยู่ในสังสารวัฏ หากต้องการพ้นไปจากสังสารวัฏก็ต้องอาศัยศาสนา จะอาศัยศิลปะไม่ได้

ผมไม่มีอะไรจะโต้เถียงกับความเห็นข้างบน เพราะพิจารณาว่านั่นเป็นระบบความเชื่ออย่างหนึ่ง ผมนั้นไม่ได้มองว่าตนกำลังอยู่ในสังสารวัฏอันสมควรเบื่อหน่าย แต่อยู่ในโลกที่เป็นอย่างนี้แหละ ที่สำคัญคือ โดยรวม ผมเห็นว่าโลกแห่งเกิด แก่ เจ็บ ตาย ที่ว่านี้มี

คุณค่าอยู่มากโข เมื่อคิดเห็นไปอย่างนั้นก็ไม่คิดว่าจะต้องหนีไปจากโลกนี้ หากมีชาติหน้าก็ยินดีจะเกิดมาในโลกใบนี้ซ้ำอีก เพราะที่ใช้ชีวิตมาเพียงเท่านี้ก็เห็นว่าไม่เลวเลย ผมเชื่อว่าที่ผมคิดอย่างนั้นส่วนหนึ่งน่าจะเป็นอิทธิพลของการที่ชีวิตได้เกี่ยวข้องกับศิลปะมาพอสมควร

ผมมองว่าศิลปะเป็นได้สองอย่างในตัวเอง คือเป็นทั้งเครื่องมือสำหรับให้เราเข้าใจ ชื่นชม ปลงตก และอะไรอีกมากเกี่ยวกับชีวิตและโลก อันนี้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ศิลปะเป็นสิ่งที่เราควรเข้าถึงเพราะมีค่ามีราคาในตัวเอง ไม่ใช่เพราะเป็นเครื่องมือตามที่กล่าวข้างต้น หากกล่าวเป็นอุปมาเพื่อท่านแฟนานูแฟนจะได้เข้าใจก็อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะนั้นเหมือนต้นไม้อะไรสักอย่างที่ใช้ทำยาได้เมื่อเจ็บป่วยเช่นเป็นหวัดเจ็บคอ ก็เอาใบเอาดอกของต้นไม้ที่วางนี้ไปต้มกิน นอกจากจะเป็นยา ต้นไม้นี้ก็มิรูปรูปร่างและดอกใบที่สวยงาม มองเฉยๆก็ให้ความสุขมากแล้ว ไม่เพียงแต่ศิลปะเท่านั้น ดอกคริสต์มาสเองผมก็มองว่าเป็นสองอย่างตามที่กล่าวมานี้เหมือนกัน หากเทียบกับยา ต้นไม้ศาสนาก็เป็นยาคนละชนิดกับต้นไม้ศิลปะ หากเทียบกับการเป็นไม้ที่เอาไว้ดูเพื่อความสวยงามเท่านั้น ต้นไม้ศาสนากับต้นไม้ศิลปะก็งามคนละอย่าง สรุปคือไม่ว่าจะมองจากมุมไหน ต้นไม้สองชนิดนี้ก็เป็นคนละพรรณ

ตามที่เกริ่นไว้ตอนต้น ผมอยากเริ่มทฤษฎีว่าด้วยศิลปะที่แนวคิดอันหนึ่งที่มีเนื้อหาอันอาจสรุปได้สั้นๆว่า “ศิลปะคือการแสดงออก” ฝรั่งเศสเรียกทฤษฎีนี้ว่า “Expressionism” เรื่องแรกที่สุดที่เราจะต้องพิจารณากันก่อนก็คือ ที่ว่า “แสดงออก” นั้น หมายถึง “แสดงอะไร” คำตอบก็ชัดมากครับว่าหมายถึง “แสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก” ซึ่งในที่นี้หมายความว่าอารมณ์ความรู้สึกของ

ศิลปินก็ได้ หรืออารมณ์ความรู้สึกของสิ่งที่บรรจุอยู่ในงานศิลปะเช่น
ตัวละครในนิยายหรือเรื่องสั้นก็ได้

แนวคิดหรือทฤษฎีทางด้านศิลปะนั้นก็เหมือนแนวคิดหรือทฤษฎี
ในด้านอื่นๆเช่นวิทยาศาสตร์คือย่อมต้องมีที่มาที่ไป ผมขอเล่าที่มา
ของทฤษฎีที่ว่านี้สั้นๆว่า สมัยหนึ่งในยุโรป ศิลปะถูกใช้เพื่อศาสนา
มาก เช่นทำเพลงก็เพื่อศาสนา เขียนรูปก็เพื่อศาสนา งานเหล่านี้
เขาก็เรียกกันว่างานศิลปะ แต่ในทัศนะของศิลปินพวกหนึ่งคิดว่า
ไม่ใช่ เพราะเป็นงานที่ขาดอารมณ์ความรู้สึก จริงครับ รูปเขียนหรือ
เพลงศาสนานั้นเมื่อสัมผัส เราอาจรับรู้ได้ถึงความสงบ แต่ความ
สงบที่ว่านั้นก็เป็นเรื่องทางศาสนา ท่านผู้อ่านอาจเคยฟังเพลงสวด
มนต์ที่เราคนไทยทำเองบ้าง นำเข้ามาจากต่างประเทศเช่นอินเดีย
หรือทิเบตบ้าง เพลงพวกนี้เหมาะแก่การฟังเพื่อกล่อมเกลาคจิตใจ
ในทางศาสนา ศิลปินพวกหนึ่งในยุโรปเขาก็รู้สึกกันอย่างนั้น เขาจึง
เสนอว่า เอาอย่างนี้ดีไหม เราควรแยกให้ออกว่าอะไรเป็นงานช่าง
อะไรเป็นงานศิลปะ ความต่างของงานสองแบบนี้ก็คือ งานช่างไม่
จำเป็นต้องแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก แต่หากต้องการทำงาน
ศิลปะ จะขาดสิ่งนี้ไม่ได้เลย ผมเคยฟังเพลงที่คุณจำรัส เศวตาภรณ์
ทำในชุดที่ชื่อ “นิพพาน” ยอมรับครับว่าฟังแล้วสงบ แต่สงบอย่าง
ชาววัด หากจัดตามทฤษฎีที่เรากำลังพิจารณาอยู่นี้ เพลงชุดนี้ก็เป็น
งานช่าง ทำโดยช่างดนตรีที่มีประสบการณ์และฝีมือสูงมากคนหนึ่ง
งานออกมาดีมาก แต่ก็ยังเป็นงานช่าง

ท่านผู้อ่านบางท่านที่เป็นแฟนของคุณจำรัสอาจเถียงผมว่าไม่จริง
หรอกที่ว่างานของศิลปินท่านนี้ตามที่เอ่ยชื่อเป็นงานช่าง อันนี้ผมจะ
ไม่ได้แย้ง เพราะคิดว่าเรื่องนี้เถียงกันได้ แต่อยากจะเรียนว่าที่ผม
แยกงานศิลปะกับงานช่างออกจากกันนั้นไม่ใช่เพื่อจะบอกว่างานศิลปะ

อยู่สูงกว่า เราพูดอย่างนั้นไม่ได้เลย ทฤษฎีที่ว่าศิลปะจะต้องแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกนั้นไม่ได้มีขึ้นเพื่อบอกว่างานศิลปะอยู่สูงกว่างานช่าง เราเพียงแต่ต้องการแยกงานสองอย่างนี้ออกจากกัน แล้วให้อนุสติแก่นักเรียนศิลปะว่า หากประสงค์จะทำงานศิลปะก็อย่าได้ละลืมเรื่องอารมณ์ความรู้สึกนะ เท่านั้นเองครับ

ท่านผู้อ่านบางท่านอาจอยากให้ผมยกตัวอย่างงานศิลปะที่เข้าข่ายว่าเป็นงานแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกที่ว่านี้ ผมคิดว่าเพลงไทยคลาสสิกอย่าง “ธรณีกรรมแสง” นั้นน่าจะใช้เป็นตัวอย่างได้ หากไม่ชอบเพลงไทย เพลงนอกอย่าง “Earth Song” ของไมเคิล แจ็กสันก็น่าจะเข้าข่าย ลองไปหาฟังดูนะครับ เดี่ยวนี้อะไรก็หาได้หมดใน “ยูทูบ”

ปัญหามีว่า การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกนั้นมันสำคัญอย่างไรจึงมีคนเอามาเป็นเกณฑ์วัดความเป็นงานศิลปะเช่นนั้น คำถามนี้สำคัญมาก ผมอยากให้ท่านผู้อ่านช่วยคิดตามไปด้วยขณะที่ผมจะอธิบายที่มาของเรื่องนี้ เรื่องแรกที่สุดที่ผมอยากพูดถึงเป็นข้อสังเกตคือ การที่ธรรมชาติสร้างเราให้มีอารมณ์นั้นควรถือเป็นจุดตั้งต้นของการศึกษาสังเกตเรื่องศิลปะ น่าคิดว่า อะไรก็ตามแต่ที่ธรรมชาติติดตั้งไว้ให้เราย่อมต้องมีจุดประสงค์ในเชิงการใช้งานไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง อย่างมีก็เพื่อให้หยิบจับสิ่งของ อารมณ์เช่นความรัก ความแค้น ความเศร้า เป็นต้นก็น่าจะเป็นอย่างนั้น สมัยอยู่บ้านนอกนั้น เราไม่ค่อยเห็นใครที่แต่งงานแล้วหย่ากัน การหย่าร้างเป็นเรื่องที่นานๆที่จะเกิดในหมู่บ้าน แต่เมื่อผมมาอยู่ในเมืองแล้วก็พบเห็นว่าการหย่าร้างจะเป็นปกติวิสัยของคนเมือง เพื่อนที่ผมรู้จักบางคนก็แต่งงานแล้วหย่า ที่พูดมานี้โปรดอย่าได้เข้าใจว่าผมมองเรื่องการหย่าร้างว่าไม่ดีนะครับ ผมกำลังพูดถึงสิ่งนี้ในแง่ที่เป็น

จากช่องทางที่คนบ้านนอกใช้เวลามีปัญหากระทบกระทั่งกัน เช่นด่ากัน ผัวเมียบ้านนอกนั้นทะเลาะกันก็ขึ้นมึงขึ้นกู คนเมืองไม่ทำอย่างนั้น แต่จะเก็บงำอารมณ์ไว้ข้างใน บางทีก็อาจพยายามใช้เหตุผลเข้าเจรจาทำความเข้าใจ ซึ่งไม่น่าจะได้ผลเท่าใดนัก ดูจากสถิติการหย่าผมตีความว่าความกระทบกระทั่งกันนั้นผิวเมียนั้นธรรมชาติได้ให้เครื่องมือสำหรับแก้ไขไว้แล้ว คือการใช้อารมณ์ทะเลาะด่าว่ากันเมื่อทะเลาะแล้ว อารมณ์เย็นลงแล้ว ทุกอย่างก็จะดีเอง แต่ถ้าเก็บสะสมไว้ข้างใน ไม่มีทางออก ที่สุดก็ระเบิดตูมใหญ่ ต่างคนเลยต่างต้องแยกย้ายกันไป

เท่าที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ท่านผู้อ่านก็คงพอจะจับความได้ว่า สำหรับผม ธรรมชาติสร้างเรามาพร้อมด้วยอารมณ์ เช่น รัก เกลียด โกรธ ไม่ว่าศาสนาจะมองว่าอารมณ์เหล่านี้เป็นเรื่องไม่ดี เราก็เห็นว่ายากนักที่มนุษย์จะเอาชนะมันได้ หลวงพ่อที่สอนว่าอารมณ์เป็นเรื่องที่เราต้องเอาชนะมันนั้น หากไปเข้าซี้ไถ่ถามท่านมากๆ ว่า “เพราะอะไรหรือครับหลวงพ่อ” ท่านก็อาจทวาดกลับว่า “อย่าถามมาก เดี่ยวอาตมาก็ดีดให้สักเปรี้ยงหอรอกคุณโยม” เห็นไหมครับว่าอารมณ์นั้นไม่ใช่ของที่่จะดีดทิ้งออกไปจากชีวิตง่ายๆ เหมือนกันบุหรืที่สูบแล้ว ท่านพุทธทาสนั้นลูกศิษย์ใกล้ชิดของท่านบางคนเล่าให้ผมฟังว่าบางวันท่านก็โกรธลูกศิษย์ เห็นไหมครับขนาดท่านพุทธทาสท่านก็ยังไม่อาจอยู่เหนืออำนาจของอารมณ์ด้วยเลย (แต่ผมก็ 모르สึกผิดหวังแม้แต่น้อยที่ทราบว่าเป็นอย่างนี้ เพราะผมเชื่ออยู่ก่อนว่าท่านก็ต้องเป็นอย่างนั้นอยู่แล้วเพราะท่านเป็น “คน”) ไม่นานนี้ผมอ่านพบในอินเทอร์เน็ต มีคนเอาข้อความที่อ้างว่าพระอาจารย์ชื่อดังท่านหนึ่งเป็นเจ้าของวาทีนี้ ท่านพูดว่า “ไม่มีอะไรในโลกนี้ที่หากเราพิจารณาดีแล้วสมควรแก่การโกรธ” ผมฟังแล้วก็นึก

อยู่ในใจว่า ท่านผู้พูดหากพูดอย่างนี้จริงก็ต้องนับว่า “เกินคน” ผมจะไม่วิจารณ์ละครว่าเป็นไปได้เพียงใดที่คนเราจะทำใจให้สูงส่งจนขนาดว่ามองไม่เห็นว่าจะมีอะไรที่จะทำให้ท่านโกรธได้เช่นนั้น ผมเพียงแต่อยากตั้งข้อสังเกตว่า วาทีนี้ก็เป็นตัวอย่างที่ดีอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงว่า คนในทางศาสนานั้นมองว่าอารมณ์เป็นสิ่งไม่ดี เราต้องพยายามเอาชนะ ผู้เอาชนะได้คือผู้ประเสริฐ

ศิลปะนั้นไม่มองอารมณ์อย่างที่ศาสนา มอง ในตอนต้นผมได้พูดไปว่าคนเมืองที่มีการศึกษานั้นไม่สู้ได้รับอนุญาตโดยวัฒนธรรมเมืองให้แสดงอารมณ์เหมือนชาวบ้านร้านตลาด นี่อาจเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนเมืองเหล่านี้มีอัตราการหย่าร้างมากกว่าชาวบ้าน การแสดงอารมณ์ออกมานั้นว่าไปแล้วผมก็เห็นด้วยว่าควรเป็นไปอย่างทางสายกลาง ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ว่าไปแล้วศิลปะนั้นมีส่วนช่วยได้มากที่ทำให้การแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์เป็นไปอย่างพองาม ศิลปะพื้นบ้านเช่นเพลงลูกทุ่งของไทยหรือเพลงของคนผิวดำในอเมริกานั้นเป็นตัวอย่างของช่องทางที่ชาวบ้านได้ระบายอารมณ์ออกมาอย่างพอเหมาะพองาม งานศิลปะนั้นย่อมต้องมีคนสองฝ่ายเกี่ยวข้องคือศิลปินกับคนดูหรือฟัง ในที่นี้ผมขอเน้นที่บทบาทของศิลปะต่อคนฟัง เมื่อศิลปะพื้นบ้านออกมาในเชิงเป็นการปลดปล่อยอารมณ์เช่นนั้น คนฟังอันได้แก่ชาวบ้านโดยทั่วไปที่ได้รับการกล่อมเกลาด้วยงานศิลปะเช่นนี้ย่อมจะเป็นคนที่ชีวิตถูกชะล้างทางอารมณ์ออกมาอยู่เรื่อยๆ ให้ผลคือคนชนบทจะเป็นคนทนทานต่อสู้ชีวิตที่ยากลำบาก ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เก็บกดความคับแค้นไว้ข้างใน เป็นคนจน แต่หน้าตาสดใส อ่านง่าย ชีวิตไม่ซับซ้อน เพราะห้องหับภายในชีวิตนั้นโล่งๆ เนื่องจากถูกกวาดหรือล้างด้วยงานศิลปะอยู่เสมอ

ดนตรีคลาสสิกของไทย(ที่เราเรียกกันว่า “เพลงไทยเดิม”)นั้น เป็นศิลปะของราชสำนัก จึงพยายามที่จะไม่แสดงอารมณ์ความรู้สึก เหมือนงานศิลปะของสามัญชน ผมนั้นแม้จะชื่นชมเพลงไทยเดิม แต่ก็เห็นว่าในทางการแสดงออกซึ่งอารมณ์แล้ว ศิลปะแนวนี้ไม่ได้ ความเอาเสียเลย ขออภัยที่ต้องพูดเช่นนั้น ดนตรีไทยนั้นงามอย่าง เจ้า สนใจแต่ในทางอันรุ่งรังประดิษฐานประดับประดา สวยแล้วก็เคลื่อนย้าย กระบวนศิลป์อันรุ่งรังนั้นไปอย่างเรื่อยๆ เฉื่อยๆ ไม่มีจุดเริ่มต้น ใต้ ระดับ แล้วสูงสุดในทางอารมณ์ เวลานี้ดนตรีไทยนั้นอาจเรียกได้ว่า กำลังจะตาย หรือตายไปนานแล้ว ผมก็ไม่ทราบ น่าเสียดาย อยากฝากให้ท่านครูบาอาจารย์ที่สอนทางด้านนี้ช่วยผมคิดหน่อยครับว่า ทำอย่างไรเราจึงจะทำดนตรีไทยที่แสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้ อย่างพอเหมาะพองาม อารมณ์นั้นเป็นเรื่องเฉพาะคน คนสองคน ร้องให้ไม่เหมือนกันหรอกครับ ดังนั้นหากจะเปลี่ยนดนตรีไทยให้ เป็นอย่างที่ผมว่าได้ เจื่อนไซ้แรกดูเหมือนเราจะต้องไม่เห็นว่าเป็น “การ คิดนอกทางครู” เป็นเรื่องที่เสียหาย ดนตรีไทยนั้นส่วนหนึ่งที่ไม่ พัฒนาก็เพราะเราสอนให้เล่นตามครู เพลงที่เล่นผมก็เห็นมีแต่ เพลงเก่าๆของครู ไม่มีคนทำดนตรีไทยใหม่ๆขึ้นมาเอง ซึ่งไม่น่าจะ เกี่ยวกับฝีมือ เราต้องมีฝีมือไม่แพ้บรรพบุรุษ ที่เราไม่ทำเพลงใหม่ๆ ออกมาน่าจะเพราะเราเคารพของเก่าและเห็นว่าการทำเพียงเท่านี้ก็ ถือว่าได้ทำหน้าที่ของคนดนตรีไทยครบถ้วนแล้ว ซึ่งผมไม่เห็นด้วย เลย

มีนักปรัชญาฝรั่งบางคนเช่นโซเปนฮาวเออร์เห็นว่า ชีวิตนี้เป็น ทุกข์ และทุกข์นี้ก็ไม่มีทางเอาชนะได้ เพราะชีวิตเป็นของมันอย่าง นั้น ผมจะไม่อธิบายว่าทัศนะเรื่องชีวิตเป็นทุกข์ของท่านผู้นี้เป็น อย่างไร และทำไมท่านจึงเห็นว่าชีวิตเราไม่อาจเอาชนะทุกข์ได้ ขอ

กล่าวเพียงสั้นๆว่า หากได้อ่านงานเขียนของท่านผู้นี้แล้ว จะเห็นด้วยตนเองครับว่า ชีวิตเป็นทุกข์ ไร้แก่นสาร อย่างที่ท่านว่าจริงๆ (เอาไว้ผมจะเขียนเรื่องนี้คู่กันฟังสักวันหนึ่งนะครับ) นักเขียนอีกท่านหนึ่งที่พูดในทำนองเดียวกันนี้ก็คืออัลแบรต์ กามูส์ จะอย่างไรก็ตาม ในทัศนะของนักคิดนักเขียนเหล่านี้ แม้ชีวิตจะแย่โดยสภาวะของมัน แต่ก็ยังมีบางสิ่งในโลกนี้ที่จะช่วยให้ชีวิตดีขึ้น แม้จะไม่สิ้นเชิงสิ่งนี้ก็คือศิลปะ

ผมมีข้อสังเกตฝากท่านแฟนานูแฟนว่า ทำไมเมื่อกล่าวถึงชีวิตในทำนองที่ว่าชีวิตนี้ไร้แก่นสาร ทางออกที่จะมาช่วยให้เราอยู่กับความรู้สึกระของชีวิตนี้ในทัศนะของปราชญ์เหล่านี้จึงไม่ใช่ศาสนา แต่กลับเป็นศิลปะ ฝากไปคิดด้วยนะครับ ระหว่างนี้ผมขอทดลองเสนอความคิดของตนเกี่ยวกับเรื่องนี้ไปพลางๆว่า อาจเป็นไปได้ว่าที่ท่านเหล่านี้ไม่หันไปหาศาสนาเพราะศาสนานั้น “เย็นชืด” แต่ศิลปะ “มีชีวิต” หากผมกล่าวถูกก็นับว่าเป็นเรื่องน่าคิด และหากเราเห็นด้วยว่าการที่ศาสนาเป็นเรื่องเย็นชืดเช่นนั้นสมควรแก่การเปลี่ยนแปลง ข้อสังเกตที่ผมจะกล่าวต่อไปนี้อาจเป็นประโยชน์แก่ท่านที่เป็นนักการศาสนา ในทุกศาสนานั้นแหละ ไม่เฉพาะศาสนาใดศาสนาหนึ่งเลย

ความเย็นชืดของศาสนานั้น ดูที่แนวทางที่ศาสนาสอนให้เราใช้ชีวิต ยกตัวอย่างเช่น พระเยซูท่านสอนว่า “เมื่อถูกเขาตบแก้มซ้าย ให้เอียงแก้มขวาให้เขาตบด้วย” พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนว่า “จงเอาชนะความร้ายด้วยความดี” คำสอนเหล่านี้ผมคิดว่าลึกซึ้ง และให้ประโยชน์มหาศาลหากว่าเราทำตามได้ ปัญหาไม่ได้อยู่ที่คำสอน แต่อยู่ที่ว่าจะมีคนสักกี่คนที่ทำตามคำสอนได้ โปรดสังเกตนะครับ แนวทางที่ศาสนาสอนให้เราเอาชนะปัญหาชีวิตเช่นถูกคนอื่นทำร้าย

เอาเปรียบก็คือ “จัดการจิตใจของเราเอง” แน่แน่นอนครับว่า โดยธรรมชาตินั้น คนเราโดยทั่วไปก็เหมือนสัตว์ชนิดอื่นที่ถูกใส่หรือติดตั้งอารมณ์ความรู้สึกเอาไว้ในตัวเสร็จสรรพแล้วมาตั้งแต่เกิด ด้วยธรรมชาติที่ว่านั้น เมื่อมีใครมาตบแกำเรา จะข้างไหนก็ตามแต่ ไม่มีทางเลยที่เราจะเอียงอีกข้างให้เจ้าหมอนั้นตบซ้ำ มีแต่เราจะ “สวน” มันไปจะด้วยกำปั้นหรือตีนก็ตามแต่เหตุปัจจัยจะเอื้ออำนวย ที่แน่ๆคือเราจะไม่นิ่งให้ถูกทำร้าย

สมมติว่าคนที่มาตบหน้าเราอยู่ๆก็เข้ามาตบอย่างนั้นแหละ จะเพราะรู้สึกไม่ชอบหน้าเรา เราก็บเจ้าหมอนั้นนั่งกินเหล้าอยู่ในผ้า ด้วยกันคนละโต๊ะ เรามาคนเดียว เพิ่งออกจากที่ทำงานในคืนวันศุกร์ กะแวงกินเหล้านิดหน่อยแล้วก็จะกลับบ้าน แล้วเราก็ไปมองหน้าเขาเข้า ไม่คิดว่าเขาจะสวนมุขสิทธิ์ว่าใครจะมองหน้าโดยไม่จ่ายเงินไม่ได้ เจ้าหมอนั้นเลยลุกมาตบหน้าเราเป็นคำดูหน้าและเพื่ออวดสาวๆที่นั่งกินเหล้าอยู่ด้วยกันสามสี่สาว ปกติบางครั้งเมื่อถูกทำร้ายแล้วเรารับว่าสมควรถูกทำเช่นนั้น เราก็จะไม่ตอบโต้ แต่ในกรณีทีกล่าวข้างต้น เราารู้สึกว่าเจ้าหมอนั้นไม่มีเหตุผลที่จะมาตบหน้าเราเช่นนั้น ถ้ามว่า เรามีความชอบธรรมที่จะสวนกลับไหมหากไม่คิดว่าเรื่องนี้ผิดกฎหมาย ศาสนาจะบอกว่า เราไม่ควรทำเช่นนั้น ตามหลักที่ว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” สมมติว่าเราเชื่อศาสนา เราก็จะนั่งดื่มเหล้าไปจนหมดแก้ว จ่ายเงิน แล้วก็กลับบ้าน แล้วก็ไม่โกรธแค้นชายคนนั้น เพราะทำใจคิดไปว่าเขาคงไม่มีความสุขในชีวิตนัก เก็บกด เลยหาทางระบายออกกับคนที่เห็นว่าตนจะช่มได้ คิดไปอย่างนั้นเราก็จะสบายใจ ไม่มีอะไรติดข้องอยู่ในใจนอนหลับสบาย ก่อนหลับก็แผ่เมตตาให้เจ้าหมอนั้นซ้ำอีกที เพื่อยืนยันว่าเราไม่จองเวร แม้แกำจะบวมและเจ็บก็ตาม

แต่กรณีเดียวกันนี้ ศิลปินอาจจะมองต่างออกไป ด้วยมุมมอง และเหตุผลคนละอย่างกับศาสนา โปรดพิจารณาบทกวีที่ชื่อ “จะอยู่ไยเยี่ยงคนขลาด” ของวิथाกร เชียงกุล บางตอนที่ผมคัดมา จากหนังสือเรื่อง “ฉันจึงมาหาความหมาย” ของท่านผู้เขียนท่าน เดียวกันนี้ (หนังสือเล่มนี้มีชื่อเสียงมากในอดีตสมัยหลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลา) เนื้อหาว่าอย่างไรครับ

จำได้ครั้งเป็นเด็กตัวเล็กจ้อย
 โดนเพื่อนต่อยร้องจ้ำว้างมาบ้าน
 เรียกหาแม่่วนไปไล่เล่ห์พาล
 แต่ป่วยการแม่กลับสอนสั่งย้อนมา
 “จะอยู่เยี่ยงคนขลาดหวาดเขาหรือ
 เรามีมือมีเท้าเท่าเขาหนา
 หากเจ้าไม่คิดสู้สู้บีทา
 จะมีค่าใดให้เห็นว่าเป็นคน”

เป็นอย่างไบบ้างครับ ผมคิดว่าบทกวีนี้มีวิธีคิดที่น่าสนใจไปอีก แบบ เมื่อเทียบกับแบบที่ศาสนาสอน เช่น “เวรย่อมระงับด้วยการ ไม่จองเวร” หรือ “แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร” โปรดสังเกตนะครับ ว่า ในทัศนะของกวี การที่เราซึ่งไม่สมควรถูกทำร้ายแล้วถูกทำร้าย แล้วเราไม่คิดจะสู้ ทำให้เราสูญเสียสิ่งมีค่าอย่างหนึ่งในชีวิตไป ซึ่ง การสูญเสียสิ่งนี้จะเห็นได้จากบทกวีตอนที่ว่า “หากเจ้าไม่คิดสู้สู้ บีทา จะมีค่าใดให้เห็นว่าเป็นคน” อันหมายความว่า คนหากไม่สู้ คนก็ไม่ใช่คน ดังนั้น คนที่สู้คนในเรื่องที่ถูกต้องยอมเป็นคน กรณี ข้างต้นที่ผมเล่าว่าเราไปนั่งกินเหล้าเจิบๆแล้วถูกตบหน้า หากมอง ในสายตาของกวีหรือศิลปินแบบที่คิดข้างต้น เราต้องถามดีๆว่า “ขอโทษครับ คุณตบผมทำไม คุณไม่ต้องเงื้อมมือเข้ามาหรือ ผมไม่

ผู้คุณ ผมเพียงแต่อยากรู้เท่านั้นว่าผมทำผิดอะไร คุณจึงตบหน้าผม” เราต้องสู้ ไม่ใช่กลับบ้านไปแม่เมตตาให้ การสู้ทำได้หลายแบบ แบบหนึ่งที่เราอาจทำได้ในสมัยนี้ที่มีกฎหมายคุ้มครองเราอยู่ในฐานะพลเมืองก็คือถามอย่างทีกล่าวข้างต้นแล้วไปแจ้งความ หรือหากไม่แน่ใจว่าหมอนั้นจะพุดรู้เรื่อง ก็ไม่ต้องถามอะไร ไปแจ้งความเลย เพื่อไม่ให้คนที่ทำร้ายคนอื่นอย่างไม่มีเหตุผลยอนวลเหนือกฎหมาย นี่ก็เป็นการสู้อย่างหนึ่ง คือไม่ยอม ไม่ปล่อย ให้คนที่ทำร้ายเราเดินจากไปได้เฉยๆ เพียงเพราะเราใช้หลักการทางศาสนา เพื่อให้ตนสบายใจ แล้วกลายเป็นช่องทางให้คนไม่ดีได้ประโยชน์

อันที่จริง น่าคิดว่าทำไมพระเยซูจึงสอนว่าเมื่อถูกตบแก้มซ้ายให้เอียงแก้มขวาให้เขาตบด้วย เราจะทำไปอย่างนั้นเพื่ออะไร เพื่อให้เราสบายใจ อันนี้อาจพออธิบายได้ ดูเหมือนจะมีการอธิบายจริยธรรมแบบไม่สู้ผู้บีฑาของพระเยซูอย่างนี้ค่อนข้างกว้างขวางในยุโรปสมัยหนึ่ง นักปรัชญาอย่างนิทเช่จึงวิจารณ์ว่าจริยธรรมของศาสนาคริสต์ตามที่กล่าวข้างต้นเป็นจริยธรรมของผู้แพ้ คือไม่มีทางสู้รบตบมือกับศัตรูในทางกาย เลยเอาชนะศัตรูในใจของตน โดยจินตนาการไปว่า “แกมันแย่กว่าฉัน ฉันซิเหนือกว่าแก เพราะฉันใจสูงกว่าไม่ตอบโต้ทั้งที่แกทำร้าย” ผมเกรงว่าทัศนคติของนิทเช่ข้างต้นอาจใช้ได้กับหลักคิดเรื่องเอาชนะความร้ายด้วยความดี หรือเวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร ที่สอนกันอยู่ในศาสนาพุทธของเราเวลานี้ วานแพนานุแพนไปช่วยผมคิดด้วยนะครับ

-3-

ผมขออนุญาตขมวดปมประเด็นตรงนี้สักเล็กน้อยก่อนจะไปต่อ เนื่องจากที่พุดมาผมได้พาท่านผู้อ่านเฉลไฉนออกนอกทางไปบ้าง ตาม

วิสัยของคนที่พอรู้อะไรบ้างที่น่าสนใจก็อยากเอามาเล่าแทรกให้ท่านแฟนานูแฟนที่ผมถือว่าเป็นคนกันเองได้ทราบ การเขียนงานแบบนี้หากถือเคร่งตามหลักการเขียนงานทางวิชาการในมหาวิทยาลัยท่านว่าไม่ดี อันนี้รู้ตัวครับ แต่เห็นว่าเล่าอะไรให้คนกันเองฟังก็ไม่ต้องเคร่งครัดนักก็ได้ เมื่อพาออกไปนอกทางพอสมควรแล้วค่อยวกกลับมาที่เดิม ดังที่ผมกำลังทำอยู่ตอนนี้ เรื่องก็คือว่า เรากำลังพูดถึงว่าศาสนา กับ ศิลปะ นั้นตามทัศนะของผมมีค่าเท่าเทียมกัน และสองแขนงแห่ง ‘มนุษย์ปัญญา’ นี้ก็มีหลักคิดและกระบวนการทำงาน อันได้แก่การเข้ามายุ่งเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ ไม่เหมือนกัน เพื่อแสดงในรายละเอียดว่าศิลปะคิดต่างจากศาสนาอย่างไรบ้าง ผมจึงได้ชวนท่านผู้อ่านคุยกันด้วยทฤษฎีที่ว่า “ศิลปะคืออะไร” เสียก่อน เพราะหากไม่รู้ทฤษฎีเลยก็จะไม่รู้ว่าศิลปะตามที่นักคิดทางด้านศิลปะเขาเข้าใจกันนั้นคืออะไร แล้วผมก็บอกว่าจะเอาทฤษฎีเกี่ยวกับศิลปะมานำเสนอสักสองทฤษฎี ที่เลือกมาเพียงเท่านี้ก็เพราะเห็นว่า เป็นแนวคิดที่สำคัญมากๆ และรู้เพียงสองทฤษฎีนี้ก็ น่าจะเพียงพอที่จะช่วยให้ท่านแฟนานูแฟนของกระผม โดยเฉพาะท่านที่เป็นนักศาสนาอย่างล้วนๆ (คือไม่สนใจอะไรเลยนอกจากศาสนา) ได้มองเห็นว่าศิลปะนั้นคือกิจกรรมประเภทไหนกัน แล้วผมก็ประเดิมด้วยทฤษฎีที่เสนอว่า “งานศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก” ทฤษฎีนี้รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า “Expressionism” จากนั้นผมก็สาธยายอะไรต่อมิอะไรเกี่ยวกับทฤษฎีที่ว่านี้ พร้อมยกตัวอย่างประกอบ มีการพาออกนอกเรื่องบ้าง เท่าที่คิดว่าออกไปแวะดูสักหน่อยก็น่าจะช่วยให้เข้าใจเรื่องที่กำลังพิจารณากันเป็นหลักอยู่เวลานั้นดีขึ้น ในตอนที่ผ่านมานั้น ผมได้พูดอะไรบางอย่างออกไปทำนองเปรียบเทียบว่าความต่างอันหนึ่ง

ระหว่างศาสนากับศิลปะก็คือ ศิลปะนั้นถือว่าอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ตามที่ธรรมชาติให้มานั้นเป็นสิ่งมีค่าในตัวมันเอง ดังนั้นแทนที่เราจะกำราบมันให้เชื่องหรือหงอยอย่างที่ศาสนาทำ เราสมควรกระตุ้นมันให้เริงโลดไปอย่างงดงาม ถูกที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้เอง ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่ศิลปินเขามองว่า “มีชีวิต” ในขณะที่ศาสนานั้นศิลปินจำนวนมากมองว่า “ตายแล้ว” คือสอนให้เรานิ่งสงบ ไม่วิ่งไปตามอารมณ์ ลองอ่านข้อความข้างล่างนี้ดูหน่อยปะไรครับ ผมเอารูปท่านที่เป็นเจ้าของวาทะมาให้ดูด้วย

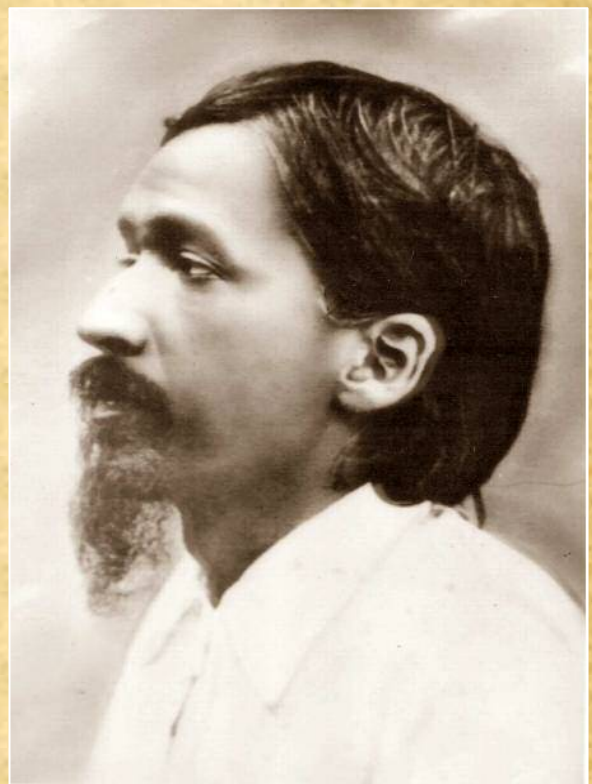
The aim of every artist is to arrest motion, which is life, by artificial means and hold it fixed so that a hundred years later, when a stranger looks at it, it moves again since it is life.

William Faulkner

ท่านผู้อ่านที่สนใจวรรณคดีของโลกนั้นย่อมจะทราบว่า ท่านเจ้าของวาทะข้างต้นคือวิลเลียม โพล์คเนอร์นั้นเป็นนักเขียนรางวัลโนเบลชาวอเมริกัน ทักษะของท่านผู้นี้ค่อนข้างส่องให้เราเห็น งานศิลปะคืองานแบบไหน โปรดสังเกตนะครั้นว่า ศิลปะตามทักษะของท่านผู้นี้คือการจับเอาชีวิตที่เคลื่อนไหวโลดแล่นอยู่บนโลกมาทำให้นิ่ง ลงในหน้ากระดาษเป็นตัวหนังสือบ้าง ลงในรูปเขียนบ้าง ลงในดนตรีบ้าง งานศิลป์ในแง่ที่เป็นตัวงานนั้นไม่มีชีวิต เพราะนอนอยู่นิ่งๆ แต่วันใดก็ตาม ถึงเวลาจะผ่านพ้นไปเนิ่นนานเป็นร้อยหรือพันปี หากใครสักคนหยิบหนังสือนั้นมาอ่าน ดูรูปเขียนนั้น หรือฟังเพลงนั้น งานศิลป์ที่นอนนิ่งเสมือนสิ่งตายแล้วก็จะกลับมามีชีวิตอีกครั้ง นี่แปลว่า งานใดก็ตามที่ทำให้นิ่งแล้วนิ่งเลย คนอื่นมาอ่านหรือชมหรือฟังก็ไม่ขยับเขยื้อนเคลื่อนไหว งานนั้นย่อมไม่ใช่งานศิลป์ เพราะมันไม่มีชีวิต

ในสายตาของศิลปิน ชีวิตมีลักษณะสำคัญคือเคลื่อนไหว และสิ่งหนึ่งที่สำคัญมากในการจับเคลื่อนไหวชีวิตก็คืออารมณ์ความรู้สึก ท่านผู้อ่านที่อยู่ฝ่ายศาสนาอาจแย้งว่า ชีวิตที่ถูกจับเคลื่อนไหวด้วยอารมณ์ (ซึ่งทางศาสนาเรียกว่ากิเลส) นั้นจะมีค่าสักเพียงไหน เชียวข้อท้วงติงอันนี้ผมคิดว่าฝ่ายศิลปะสมควรที่จะรับฟัง ผมเองนั้นแม้จะเห็นด้วยว่าอารมณ์ของมนุษย์นั้นมีค่า แต่ก็ไม่คิดว่าเราจะพึงแสดงออกซึ่งอารมณ์ได้ทุกอย่างทุกประเภทและอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด อารมณ์ของมนุษย์ส่วนที่ผมให้คุณค่านั้นมักได้แก่อารมณ์ที่สามารถพัฒนาไปเป็นรากฐานของคุณค่าในเชิงสังคมได้ เช่นความยุติธรรม บทกวีของวิथाกร เชียงกูลข้างต้นนั้นหากอ่านจนจบก็จะทราบว่าท่านผู้เขียนต้องการที่จะบอกว่า คนเราหากมีนิสัยผู้คนก็จะมีชีวิตที่มีค่าในแง่ที่จะไม่ยอมให้ความไม่เป็นที่ธรรมทางสังคมเกิดขึ้น

ต่อหน้าต่อตา ก็แปลว่า ทีมงานศิลปะเห็นคุณค่าของการกระตุ้น
 อารมณ์ความรู้สึกของบุคคลนั้นก็เพราะคิดว่า ปัจเจกบุคคลที่ถูก
 กระตุ้นหรือกล่อมเกลาให้เป็นคน “มีอารมณ์อ่อนไหวในทาง
 ศิลปะ” ก็จะเป็นคน “มีอารมณ์อ่อนไหวในทางสังคม” ด้วย ทราบ
 ไหมครับว่า ในการต่อสู้เพื่อเอาชนะอังกฤษของคนอินเดียเวลานั้น มีนัก
 ประชญาท่านหนึ่งชื่อ “ศรีอรพินโท” เป็นผู้ที่ใช้แนวทางของศิลปะ
 ผสมผสานกับศาสนาเพื่อขับ
 เคลื่อนให้เกิดพลังทางศีลธรรม
 ในหมู่ชาวอินเดีย ท่านผู้นี้เขียน
 บทความตลอดจนบทกวีที่กระตุ้น
 ความคิดอ่านผู้คนลงหนังสือ
 พิมพ์ที่ก่อตั้งโดยท่านเองและ
 มิตรสหายผู้รักชาติอยู่เสมอ
 ตอนแรกเพื่อนเป็นบรรณาธิการ
 ต่อมาท่านก็เป็นบรรณาธิการด้วย
 ตัวเอง (ผมทำวารสาร “ปัญญา”
 ส่วนหนึ่งก็ได้รับแรงบันดาลใจ
 จากท่านผู้นี้) ชื่อเขียนของท่านใช้
 รูปแบบของวรรณศิลป์เพื่อกระตุ้นให้คนอ่านเกิดอารมณ์ แต่เป็น
 อารมณ์ในทางสร้างสรรค์ คือตื่นขึ้นมามองเห็นความจริงของ
 บ้านเมืองแล้วทนไม่ได้ที่จะเบือนหน้าหนีจากความจริงนั้น ผมมีรูป
 ของท่านผู้นี้ในวัยหนุ่มให้ดู ไม่น่าเชื่อว่านี่คือนักประชญาที่ยิ่งใหญ่
 ของอินเดียสมัยปัจจุบัน เมื่อท่านชราลง ความคิดของท่านก็ยิ่งสด
 ใหม่ คนมีชื่อเสียงอย่าง ‘เคน วิลเบอร์’ (ขวัญใจของท่านอาจารย์
 สุวินัย ภรณวลัยเจ้าของฉายา ‘มังกรบูรพา’) ก็เป็นลูกศิษย์ทาง

ความคิดของท่านผู้นี้ นักปรัชญาอินเดียที่เป็นฮินดูนั้นต่างจากนัก
ธรรมะชาวพุทธบ้านเราตรงที่พวกเขาสนใจปัญหาสังคม ผม
ตีความว่าเพราะฮินดูเป็นศาสนาที่มีความเป็นศิลปะในตัว ศาสนา
ฮินดูจึงไม่แยก “ธรรม” ออกจาก “ชีวิต” พุค่ง่ายๆคือพวกเขาไม่
ค่อยมีนักธรรมะประเภทมองกิจกรรมทางสังคมและการเมืองว่าเป็น
เรื่องทำให้จิตหมองไม่ผ่องใส เป็นอุปสรรคแก่ความหลุดพ้น ชาว
ฮินดูนั้นเป็นพวกสนใจความหลุดพ้นไม่แพ้เราดอกครับ แต่พวกเขา
รู้ตัวว่ากำลังอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงที่มีปัญหาบางแบบที่เราซึ่ง
อาศัยโลกอยู่ต้องช่วยกันเอาใจใส่ดูแล ก่อนจะหลุดพ้น ท่านองกิน
อยู่กับโลกก็ต้องทดแทนคุณโลกเสียก่อนที่จะไปสวรรค์หรือนิพพาน
ว่าอย่างนั้นเถิด ที่เขาคิดอย่างนี้ก็เพราะศาสนาของพวกเขาสนใจ
ศิลปะ เขาจึงมีคนอย่าง ศรีอรพินโท มหาตมา คานธี หรืออรพินทร-
นาถ ฐากูร เป็นต้น ท่านเหล่านี้บางท่านอาจไม่มีชื่อว่าเป็นศิลปิน
เช่นคานธี แต่ท่านผู้นี้ก็สนใจงานศิลปะ งานนิพนธ์ทางศาสนาที่มี
อิทธิพลต่อคานธีมากๆเช่น “ภควัทคีตา” (อันเป็นส่วนหนึ่งของ
มหากาพย์ “มหาภารตะ”) นั้นในแง่หนึ่งก็เป็นงานวรรณคดี ไม่ต้อง
พูดถึงมหากาพย์อีกเรื่องคือ “รามายณะ” ที่สอนธรรมในรูปของ
วรรณคดี เราชาวพุทธไม่มีหนังสือแนวนี้ เราจึงแยก “ธรรม” ออก
มาจาก “ชีวิต” และ “การต่อสู้เพื่อความดีงามของโลก”

ก่อนจะจบแนวคิดว่าด้วย “ศิลปะคืองานแสดงออกซึ่งอารมณ์
ความรู้สึก” ผมอยากปูพื้นอีกเรื่องหนึ่งเพื่อโยงไปหาทฤษฎีที่สอง
ข้างหน้า เรื่องมีอยู่ว่า นักศาสนาจำนวนไม่น้อยมองว่างานศิลปะ
เป็น “งานไม่จริง” ในความหมายว่าเป็นเรื่องแต่งขึ้นโดยศิลปิน คน
ที่คิดอย่างนี้ที่เป็นนักปรัชญามีชื่อของโลกก็เช่นเพลโต ในทัศนะ
ของเพลโต ชีวิตต้องการ “ความจริง” ซึ่งศิลปะให้ไม่ได้ ปรัชญา

เท่านั้นที่จะให้ได้ ชาวพุทธบางท่านก็พูดกับผมอย่างนี้ เพื่อให้เรา
เข้าใจเรื่องนี้ดีขึ้น ผมขอยกความคิดของศิลปินมีชื่ออีกท่านหนึ่งมา
ให้พิจารณา ผมมีรูปและวาทะของท่านให้ดูข้างล่าง เชิญทัศนาครับ

We all know that Art is not truth. Art is a lie that makes us
realize truth, at least the truth that is given us to under-
stand. The artist must know the manner whereby to convince
others of the truthfulness of his lies.

Pablo Picasso

ปู่ปิกัสโซ่ตามที่เห็นรูปข้างต้นเป็นศิลปินมีชื่อเสียง ผมไม่
จำเป็นต้องแนะนำอะไร น่าสนใจว่าท่านผู้นี้รับว่างานศิลปะนั้นเป็น

“เรื่องโกหก” (ขออนุญาตแปลคำว่า “a lie” ไปอย่างนี้พลางๆก่อน จนกว่าจะหาคำที่เหมาะสมกว่านี้ได้) แต่นั่นก็ไม่ใช่ปัญหา เพราะแม้จะเป็นเรื่องไม่จริง แต่งานศิลปะนั้นก็ยังมีหน้าที่สำคัญคือการชี้ไปหาความจริงบางอย่าง ผมใคร่ขอขยายความแนวคิดของปู่ตามที่ผมเข้าใจดังนี้ครับ คนเรานั้นมักสนใจว่าเรื่องนั้นจริงหรือไม่ เช่นสนใจว่าหมาฝรั่งที่ซื้อมาราคาแพงจากตลาดเป็นพันธุ์แท้หรือไม่ เวลาซื้อเพชรก็ต้องการเพชรแท้ กระเป๋าหรือนาฬิกาห้อยห้อยราคาแพงก็ต้องการของแท้ เห็นใครใส่หรือใช้ของปลอมก็รู้สึกดูหมิ่น นี่คือสามัญสำนึกหรือสัญชาตญาณโดยทั่วไปของคนเรา ไม่ถือว่าแปลก

จะอย่างไรก็ตาม นิสสัยถามหา “ของจริงหรือของปลอมวะ” นี้ก็ไม่อาจใช้ได้กับทุกเรื่อง ยกตัวอย่างเช่น สมมติว่าวันหนึ่งลูกสาวเรียนชั้นประถมสองชวนคุณพ่อให้พาไปดูหนังการ์ตูน สมมติว่าเรื่อง “โดราเอมอน” ภาคใหม่ที่กำลังเข้ามาฉาย คุณพ่อก็อธิบายให้ลูกฟังว่า “อย่าเลยลูก การ์ตูนนั้นไม่มีจริง โลกนี้ไม่มีแมวสีฟ้าที่ชื่อโดราเอมอนหรอกลูก ลูกควรเรียนรู้ที่จะเข้าใจความจริง ไปดูสวนสัตว์ดีกว่าไหมลูก ในนั้นมีแต่ของจริงทั้งนั้น มีแมวป่าด้วยนะ อาจแทนเจ้าแมวในจินตนาการที่ลูกอยากไปดูได้ นะลูกนะ” ถามว่าความคิดอ่านของพ่อคนนี้เข้าท่าไหม เชื่อว่าร้อยทั้งร้อย ท่านผู้อ่านต้องบอก “ไม่” อาจแถมด้วย “จะบ้าเหอ”

จากตัวอย่างข้างต้น ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า บางครั้งการถามหา “ความจริง” สำคัญ แต่บางทีก็เป็นเรื่องตลก ในกรณีของงานศิลปะนั้น ปู่ปิกัสโซเห็นว่า อย่าได้มาถามหาความจริงเป็นเด็ดขาด เพราะศิลปินไม่ใช่นักปรัชญาประเภทที่คิดว่างานของตนคือการแสวงหาหรือเข้าถึงความจริง ศาสนานั้นบางทีก็สนใจความจริงมาก จนลืมนึกไปว่า ทำไมจะต้องหาความจริงในเรื่องนี้ และบางทีความ

จริงอย่างที่นักศาสนาบางประเภทท่านเพียรแสวงหา นั่น เมื่อเอามาวางลงต่อหน้าเราแล้วก็แปลกประหลาดเสียเหลือเกิน เพราะไม่ตรงกับที่เรารับรู้ด้วยตาด้วยหูอันเป็นกลไกสำหรับรับรู้โลกที่ธรรมชาติให้มา ผมเชื่อว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้สนใจแสวงหาความจริงแบบที่นักอภิธรรมท่านเอามาบอกกล่าวให้เราทราบ พระพุทธเจ้าอาจจะทรงแสวงหาความจริงในแบบของพระองค์ แต่ความจริงแบบที่ว่านั้นไม่ใช่แบบที่นักอภิธรรมเสนอแน่นอน เนื่องจากเรื่องว่าอะไรคือความจริงนี้สำคัญ เพราะเกี่ยวข้องกับทัศนะของศิลปินที่ชื่อปิแกัสโซข้างต้น ผมใคร่ขอใช้โอกาสนี้แจกแจงเรื่องนี้สักเล็กน้อย ดังนี้ครับ

คำว่า “ความจริง” นั้นเป็นคำกำกวม แม้ในภาษาอังกฤษที่เขาเรียกสิ่งนี้ว่า “Truth” ก็กำกวม เพื่อให้ไม่กำกวม ผมขอแยกว่าความจริงมีอย่างน้อยก็สองแบบ แบบหนึ่ง ความจริงเป็นคุณสมบัติของเหตุการณ์หรือสถานการณ์ อีกแบบ ความจริงเป็นคุณสมบัติของสิ่งของเป็นชิ้นๆ คนทั่วไปและนักอภิธรรมนั้นมักเข้าใจหรือใช้คำว่าความจริงแบบที่สอง เช่นลองเอาเกลือและน้ำตาลมาอย่างละช้อน ละลายน้ำคนละลายแยกกัน แล้วดื่ม เราจะรู้ว่ารสของแก้วที่ใส่เกลือจะเป็นแบบหนึ่ง ส่วนรสของแก้วที่ใส่น้ำตาลก็จะเป็นอีกแบบ เราสมมติคำเรียกรสของเกลือว่า “เค็ม” และสมมติคำเรียกรสของน้ำตาลว่า “หวาน” พระอภิธรรมบอกว่าในความเป็นจริงเกลือและน้ำตาลไม่มี สองอย่างนี้สามารถทอนลงไปเป็น “ธาตุสี่” ได้เสมอเหมือนกัน และธาตุทั้งสี่นั้นท่านว่ามีคุณสมบัติติดตัวเพียงประการเดียวเท่านั้นคือ ธาตุดินแข็ง ธาตุน้ำเหลว ธาตุไฟร้อน และธาตุลมพัดไปมา เมื่อมารวมกันเป็นเกลือ ธาตุดินมากกว่าอย่างอื่นเลยทำให้เกลือเป็นเม็ดหรือก้อนแข็งๆ น้ำตาลก็อย่างเดียวกันนั้น แต่ทั้งเกลือและน้ำตาลก็มีหรือประกอบด้วยธาตุทั้งสี่ชนิดครบถ้วน

เนื่องจากธาตุสี่ตามที่กล่าวข้างต้นมีคุณสมบัติเพียงอย่างเดียวติดตัว
อะไ้อื่นที่เป็นคุณสมบัติที่เราจินตนาการว่าน่าจะมีในของเหล่านี้
เช่นเค็มหรือหวาน จึงไม่มีอยู่จริง สรุปคือพระอภิธรรมบอกเราว่า
รสหวานของน้ำตาลหรือเค็มของเกลือไม่จริง เป็นของลวง คนกิน
น้ำตาลแล้วบอกว่าหวาน กินเกลือแล้วบอกว่าเค็ม คือคนที่ไม่รู้เท่า
ทันความจริง

ปัญหาของพระอภิธรรมนั้นอยู่ที่ (๑) เสนอความรู้ที่ตรงข้ามกับ
ที่คนทั่วไปสัมผัสได้ อย่างเรื่องน้ำตาลกับเกลือที่กล่าวมาข้างต้น
(๒) ที่เสนอความรู้อย่างนั้นก็มาจากการจินตนาการเอาล้วนๆ ธาตุสี่
นั้นพระอภิธรรมก็บอกว่าไม่มีใครมองเห็น พระพุทธเจ้าก็มองไม่
เห็น ความคิดของนักอภิธรรมรุ่นแรกเริ่มนั้นมาจากคนอินเดียพวก
หนึ่งที่เข้าใจว่าความหลากหลายที่ปรากฏในสิ่งต่างๆในโลกน่าจะ
ทอนลงไปหา “ของที่จริงกว่า” ไม่ก็อย่าง ความเชื่อเรื่องธาตุสี่ก็ไม่
มีเฉพาะในพุทธศาสนาเท่านั้น ศาสนาและปรัชญาน่าจะทุกสำนัก
ของอินเดียรับเรื่องนี้เหมือนกัน แต่รับอย่างมีเงื่อนไขที่ไม่เหมือน
กัน พระพุทธเจ้าเมื่อตรัสถึงธาตุสี่ ทรงหมายเอาธาตุสี่ที่ปรากฏแก่
การรับรู้ของเรา เช่นตรัสว่า ร่างกายของเราประกอบด้วยเนื้อและ
กระดูกเป็นต้นที่เป็นของแข็ง นี่คือธาตุดิน นอกจากนั้นก็ยังมีของ
เหลวเช่นน้ำตา เลือด ขี้มูก เป็นต้น นี่คือธาตุน้ำ ความร้อนในกาย
ที่เราสัมผัสได้เช่นเวลาเป็นไข้ นี่ก็ธาตุไฟ ผายลมออกมา หรือ
หายใจเข้าออก นี่ก็ธาตุลม เห็นไหมครับ ธาตุสี่ของพระพุทธเจ้าไม่
เหมือนธาตุสี่ของนักอภิธรรม เนื่องจากทรงมีโจทย์คนละอย่างกับ
คนเหล่านี้ (๓) พวกนักอภิธรรมนั้นมีโจทย์ในใจที่เป็นตรงล่วงหน้าว่า
“จะสมมติว่ามีของไม่ก็อย่าง แล้วของไม่ก็อย่างเหล่านี้แหละที่
รวมตัวกันเข้าก็กลายเป็นโลกแห่งความหลากหลาย” โจทย์ที่ว่า

นี่ไม่ปรากฏว่าพระพุทธเจ้าทรงสนใจ เมื่อนักอภิธรรมมีโจทย์อย่างนั้นก็เลยสมมติว่ามีของสี่อย่าง เป็นเม็ดหรือเป็นอะไรก็ไม่รู้หละเล็กละเอียด มองไม่เห็น ไม่มีสี กลิ่น รส ขนาด เป็นต้น ที่ต้องสมมติว่าไม่มีสีและรสเป็นต้นก็เพราะ หากบอกว่ามีก็จะขัดกับโจทย์ที่ตั้งไว้ว่าจะหาของสักสามสี่อย่างเพื่อเป็นความจริงสุดท้ายของโลกเท่าที่กำหนดว่าดินต้องแข็ง น้ำต้องเหลว เป็นต้น นี้ก็มากแล้ว ไม่สมมติก็ได้ เพราะหากไม่มีคุณสมบัติอะไรเลยก็จะแยกไม่ออกว่าเม็ดไหนเป็นเม็ดดิน เม็ดไหนเป็นน้ำ ไฟ หรือลม สรุปคือความจริงของนักอภิธรรมเป็นความจริงที่มาจากความคิดเอา ความจริงแบบนี้พวกกรีกโบราณก็เสนอไว้มาก เวลานี้นักฟิสิกส์ก็ไม่น้อยหน้านักอภิธรรมหรือพวกกรีก เพราะเสนออะไรออกมาทำนองเดียวกันนี้ที่น่าสนใจคือ นักฟิสิกส์เขารับครบว่า สิ่งที่เขาเสนอเช่น “อะตอม” “อนุภาค” “เส้น” เป็นต้น ไม่มีใครมองเห็น ชื่อเหล่านี้และภาพของมันมาจากการคิดเอาล้วนๆ แต่ก็ดีกว่านักอภิธรรมหน่อยตรงที่คิดแล้วทดลองสร้างสถานการณ์เพื่อให้ “ผี” พวกนี้แสดงอิทธิฤทธิ์ให้ดูบนจอมอนิเตอร์ ที่เห็นนั้นไม่ใช่ตัวผี เห็นแต่ “อิทธิฤทธิ์” ของพวกมัน เช่นวิ่งไปวิ่งมาเป็นแสง สี หรือเส้น เท่านั้นแหละครับ

ผมมีข้อสังเกตว่า ความจริงอันเป็นคุณสมบัติของ “สิ่งของ” เป็นชิ้นๆ อันๆ หรือก้อนๆ ก็ตามแต่นี้ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสนใจ แต่ทรงสนใจความจริงในแง่ที่เป็นคุณสมบัติของเหตุการณ์มากกว่า ผมเดาว่า เพราะทรงเห็นว่าความจริงแบบที่เป็นคุณสมบัติของสิ่งของเป็นอันๆนั้นไม่สู้เป็นประโยชน์แก่การดับทุกข์ ขอยกตัวอย่างนะครับ หลายปีก่อน (เวลานี้ก็ยังเป็นอยู่) เราสนใจปัญหาเรื่องที่ว่า “พระนิพพานเป็นอัตตาหรือว่าอนัตตาทันแน่” มาก มีความเห็นต่างกันในเรื่องนี้ ซึ่งส่วนหนึ่งก็ลึกลามกลายเป็น

ความวิวาทบาดหมางใจกัน พระนิพพานนั้นมองว่าเป็นของชิ้นหนึ่งก็ได้ (ขอใช้คำอย่างนี้ก็แล้วกันนะครับ เพราะไม่รู้จะใช้คำลักษณะนามสำหรับพระนิพพานอย่างไร) เมื่อเป็นของ ก็ย่อมสามารถที่เราจะเถียงกันว่าสิ่งนี้มีคุณสมบัติอย่างไร เหมือนที่เถียงกันว่าอิกาทุกตัวในโลกจะต้องดำเท่านั้นไหม สีอื่นได้ไหม เป็นต้น ที่ตกลงก็คือ เราเสียเวลากับเรื่องนี้ไม่น้อย ท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์ท่านก็เสียเวลากับเรื่องนี้มาก เนื่องจากท่านเห็นว่าเกี่ยวกับพระธรรมวินัยที่ท่านเห็นว่า เป็นหน้าที่ของท่านและชาวพุทธทุกคนที่จะต้องช่วยกันสอดส่องดูแลให้มั่นคง ท่านเห็นว่าการสอนว่าพระนิพพานเป็นอัตตาอาจเข้าข่ายการอันจะสั่นคลอนพระลัทธธรรม แล้วข้อเสนอของท่านก็แปลก ท่านว่า “พระนิพพานเป็นอัตตา” แน่นนอนอย่างน้อยก็มีพระไตรปิฎกบางเล่มยืนยันอย่างนั้น แม้จะไม่ใช้พระพุทธรพจน์ก็ตาม ข้อความว่า “พระนิพพานเป็นอัตตา” จะมีความหมายก็ต่อเมื่อ (๑) มีพระนิพพานที่เป็นของชิ้นหนึ่ง จะอยู่ที่ไหนจะละเอียดปานใดก็ไม่ว่ากันละ แต่ต้องมีอยู่ (๒) พระนิพพานที่มีอยู่ในฐานะของชิ้นหนึ่งนั้นมีคุณสมบัติคืออัตตา ข้อเสนอของท่านแปลกตรงที่ท่านบอกว่า “พระนิพพานเป็นชื่อเรียกการที่กิเลสในใจของเราหายไป” ตกลงตามค่านิยามนี้พระนิพพานก็ไม่ใช้สิ่งของ แต่เป็นชื่อเรียกการหายไปของสิ่งของพวกหนึ่งคือกิเลส ที่ว่าตกลงคือการหายไปของกิเลสมันจะมีคุณสมบัติได้อย่างไรครับ ข้อเสนอของฝ่ายที่บอกว่าพระนิพพานเป็นอัตตานั้นแม้จะเถียงได้ว่าจริงหรือเปล่า แต่ก็ดูดีกว่า เพราะพระนิพพานของท่านเหล่านี้เป็นของมีจริงเมื่อมีจริงก็ไม่แปลกที่จะใส่คุณสมบัติให้ได้ หากฝ่ายที่เชื่อว่าพระนิพพานเป็นอัตตาอยากให้ข้อเสนอของตนแข็งแรง อย่างน้อยก็ในทางตรรกวิทยา ก็ต้องรับเสียก่อนว่าพระนิพพานเป็นสิ่งของชิ้น

หนึ่งในจักรวาล จากนั้นค่อยเอาคุณสมบัติคือเป็นอนัตตามาใส่ให้ของไม่มีตัวอยู่จริง เช่น “การหายไปของต้นไม้หน้าบ้านนายสมภาร เพราะถูกน้ำท่วมปีที่แล้วพัดไป” ใส่คุณสมบัติเช่นแดง เขียว หวาน หรือขม ไม่ได้ดอกครับ

ผมคิดว่า แม้จะหาพระนิพพานในฐานะที่เป็นของชิ้นหนึ่งมาได้ ก็จะมีปัญหาอย่างหนึ่งตามมาไม่จบสิ้น คือเถียงกันได้ครับว่าตกลงเป็นอะไรแน่ ระหว่างอัตตากับอนัตตา เนื่องจากคนที่เห็นต่างกัน เรื่องนี้สามารถให้นิยามแก่สิ่งเดียวกันนี้ต่างกันได้เสมอ เอาตัวอย่างก็ได้ครับ ผมกับเพื่อนนั่งกินเหล้าด้วยกัน ผมถามเพื่อนว่า “น้ำตาลหวานหรือไม่หวาน” ผมบอกว่า “หวาน” เพื่อนบอก “ไม่หวาน” ผมเถียงว่า “มันจะไม่หวานได้อย่างไร แกลองเอาชงใส่น้ำกินดูซิ ใสลงไปสักห้าช้อนเลย” เพื่อนไม่ทำ ผมเลยทำให้แล้วบังคับให้ดื่ม “เป็นอย่างไร” ผมถาม เจ้าหมอนั้นบอกว่า “รสอย่างนี้กูขอเรียกว่า ‘ไม่หวาน’ ใครจะทำไม” ไม่มีใครทำอะไรเจ้าหมอนี้ได้หรอกครับ สังเกตไหมครับว่า ผมกับเพื่อนพูดถึงรสของน้ำตาลที่เราเชื่อว่า น่าจะปรากฏแก่ลิ้นของมนุษย์ปกติทั่วไปเหมือนกัน รสนี้เป็น “อย่างนั้น” แต่พอสมมติคำเรียก คนสองคนสมมติคำต่างกันหรือ แม้แต่ตรงข้ามได้ พวกเราที่เสียเวลาเถียงกันเรื่องพระนิพพานเป็น อัตตาหรืออนัตตาก็เหมือนคนเถียงกันเรื่องน้ำตาลหวานหรือไม่หวาน ไม่จบดอกครับ หากให้จบ ต้องถามว่าพระนิพพานเป็น “อย่างนั้น” ไซ้ไหม ค่อยๆถามกัน อาจพบว่าท้ายที่สุด สองฝ่ายที่เห็นต่างกันก็รับว่า “เป็นอย่างนั้น” เช่น “ลัมผัสแล้วเย็น และที่เย็นนั้นก็เย็นไปอย่างมั่นคง ไม่คลอนแคลน ไม่กลับมาร้อนอีก” อย่างนี้เป็นต้น (ผมเชื่อว่าชาวธรรมกายและท่านเจ้าคุณพระพรหมคุณาภรณ์น่าจะรับคุณสมบัติของนิพพานที่ผมยกตัวอย่างมาให้ดูนี้

เหมือนกัน) แต่พอให้ขานชื่อ พวกหนึ่งบอก “อนัตตา” อีกพวก
บอก “อัตตา” น่ากลุ้มใจพิลึก

น่าจะเพราะทรงเล็งเห็นว่า ความจริงเกี่ยวกับสิ่งของเป็นชั้นๆ
อื่นๆ มีปัญหาเช่นนี้ จึงไม่ทรงสนใจที่จะแสดงความจริงแบบที่ว่านี้
ผมขอเสนอความคิดว่า “หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่เป็นไป
เพื่อการดับทุกข์ ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกรุ่นแรกๆ เช่นพระสูตร
'สีนิกาย' ไม่รวม 'ขุททกนิกาย' มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการแสดง
ความจริงอันเป็นคุณสมบัติของเหตุการณ์ทั้งสิ้น ไม่เกี่ยวกับความ
จริงอันเป็นคุณสมบัติของสิ่งของเป็นชั้นๆ อื่นๆ เลย” คำว่า “เหตุ-
การณ์” เป็นคำหลักในที่นี้ ผมขออธิบายเพิ่มเติมว่า “เหตุการณ์
หมายถึงสภาพที่สิ่งต่างๆ ปรากฏขึ้นร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันใน
แง่ที่เป็นเหตุปัจจัยของกัน บางเหตุการณ์ สิ่งที่เกี่ยวข้องในเหตุ-
การณ์นั้นอาจเป็นของที่ไม่มีชีวิตจิตใจล้วนๆ ก็ได้ แต่ในบางเหตุ-
การณ์ มีสิ่งที่มีชีวิตจิตใจเช่นคนรวมอยู่ด้วย”

ขอยกตัวอย่างครับ เอาเรื่อง “พระนิพพาน” และ “อนัตตา”
ที่กล่าวข้างต้นก็ได้ นึกถึงตอนที่พระพุทธองค์ทรงพบกับพระปัญจ-
วัคคีย์ แล้วเทศนาภิกษุที่สองคือ “อนัตตลักขณสูตร” ให้ท่าน
เหล่านี้ฟัง เชื่อว่าท่านผู้อ่านที่สนใจเรื่องธรรมะต้องนึกออก พระ
พุทธองค์ได้ตรัสถามพระปัญจวัคคีย์ว่า “รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง” ก็มี
คำตอบว่าไม่เที่ยง จากนั้นก็ทรงถามต่อว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น
เป็นทุกข์หรือสุข” ก็มีคำตอบว่าเป็นทุกข์ จากนั้นก็ทรงถามต่อว่า
“สิ่งใดไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเราควรพิจารณาว่าเป็นตัวเรา
หรือไม่” ก็มีคำตอบว่าไม่

คำว่า “อนัตตา” ที่แปลว่า “ไม่ใช่ตน” นี้โปรดสังเกตนะครับว่า
ทรงใช้หมายถึงความสัมพันธ์หรือทำที่ที่เราจะพึงมีต่อชั้นห้า ชั้น

ห้านั้นเป็นของที่ผมเรียกด้วยสำนวนว่า “เป็นขึ้นๆอันๆ” คุณสมบัติอันแรกของขั้นห้าคือ “ไม่เที่ยง” นั้นจะว่าเป็นคุณสมบัตินี้ก็เทียบได้ ห้าก็ได้ เพราะเท่าที่เราเห็นมันเป็นอย่างนั้น (คุณสมบัตินี้ก็เทียบได้กับคุณสมบัตินี้ของสิ่งของอื่นๆเช่นน้ำตาลหวาน) แต่คุณสมบัตินี้ที่สองคือเป็นทุกขนั้นเริ่มถอยออกมาจากการเป็นคุณสมบัตินี้ของขั้นห้าในแง่ที่เป็นสิ่งของแล้ว ผมตีความว่า “ทุกข” เป็นคุณสมบัตินี้ของเหตุการณ์ เช่นผมมีขั้นห้า ขั้นห้าไม่เที่ยง เช่นแต่ก่อนผมตก ต่อมาก็คือหัวล้าน เมื่อหัวล้านก็กลุ้มใจ ในเรื่องนี้มีตัวละครอยู่สองตัว คือ “ผม” และ “ขั้นห้า” ตัวละครตัวแรกนั้นเอาเข้าจริงก็มีปัญหาว่าอยู่ที่ไหน แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงสนใจที่จะสืบสาวหา เพราะทรงเห็นว่าคนเราทุกคนเมื่อมองชีวิตตนก็รู้สึกว่ามีสองอย่างคือ “ข้าพเจ้า” กับ “ร่างกายและจิตใจของข้าพเจ้า” ขั้นห้าที่ไม่เที่ยงนั้นในบางสถานการณ์อาจไม่ก่อให้เกิดทุกข เช่นอยู่ๆหัวผมที่ล้านก็เกิดผมตกดำขึ้นมาอย่างไม่ทราบสาเหตุเพราะรูปขั้นห้ามันไม่เที่ยงใจครับ ในกรณีนี้ ความไม่เที่ยงคือจากหัวล้านเปลี่ยนมาเป็นผมตกกลับก่อสุขให้แก่ผม จะอย่างไรก็ตาม เนื่องจากที่สุดแล้วขั้นห้าอย่างไรก็ไม่เที่ยง ผมที่ตกขึ้นมาใหม่นั้นวันหนึ่งก็ต้องเป็นอย่างอื่น เช่นคราวนี้ผมล้านแต่หงอก จึงได้ทรงสอนว่ามันเป็นทุกข สรุปคือจะดูทุกขของขั้นห้าไปจ้องที่ตัวขั้นห้า ไม่พบดอกครับ ต้องดูที่เหตุการณ์ทั้งหมด อันมีขั้นห้าเป็นส่วนประกอบว่ามันก่อทุกขแก่คนที่เกี่ยวข้องอย่างไร

คุณสมบัตินี้ของขั้นห้าตัวที่สามคือ “อนัตตา” นั้นโดย ‘คำแปล’ และ ‘ความหมาย’ เห็นได้ชัดว่าเป็นคุณสมบัตินี้ของขั้นห้าที่เชื่อมโยงมาหาตัวเรา หนักแน่นกว่าคุณสมบัตินี้ตัวที่สองคือ “ทุกข” ที่เราพิจารณามาแล้ว หมายความว่า ความสัมพันธ์ที่ขั้นห้าเชื่อมมาหา

เราในแง่ที่จะก่อทุกข์ให้ นั่นอาจพูดได้ว่า “ไม่แน่เสมอไป” แต่โดยแนวโน้มรวมก็เป็นอย่างนั้น เพียงแต่ต้องรอเวลาบ้าง (เช่นรอให้ผมทิ้งอกใหม่หลังจากหัวล้านได้หงอกเป็นต้น) แต่ความสัมพันธ์ที่ชั้นห้าโยงมาหาเรา หรือที่เราโยงไปหาชั้นห้า นั้นในแง่ “ไม่ใช่ตัวเรา” ค่อนข้างชัดว่า “ต้องเป็นอย่างนั้นเสมอ” พระพุทธองค์ตรัสว่า “ชั้นห้าที่เราบังคับไม่ได้ อากาที่ชั้นห้าบังคับไม่ได้นี่คืออนัตตา” นี้เป็นความหมายของอนัตตาที่เริ่มจากชั้นห้าขึ้นมาหาเรา แล้วก็ตรัสว่า “ชั้นห้าที่เราบังคับไม่ได้นี้ไม่ควรเลยที่เราจะเห็นว่าเป็นตัวตนของเรา” นี้เป็นความหมายของอนัตตาที่เริ่มจากใจของเราแล้วขึ้นไปหาชั้นห้า

สมมติว่า เราเข้าใจว่า เมื่อใดก็ตามที่ใครสามารถทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเขาและชั้นห้าเชื่อมโยงหากันผ่านหลักอนัตตาได้แบบสนิทเป็นธรรมชาติ จนไม่มีทุกข์ใดๆที่จะเกิดแก่เขาได้ เขาคอนั้นได้ชื่อว่า “เข้าถึงนิพพาน” พระนิพพานในที่นี้จะเป็นอย่างไรก็ช่างเถิด หากเราไม่สนใจนิยาม แต่สนใจเนื้อหา เราก็จะเห็นตรงกันว่า พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีศักยภาพที่จะ “ทำใจ” ผ่านทางการฝึกฝนโลกทัศน์แบบไตรลักษณ์ที่กล่าวมาให้ชั้นห้าไม่เป็นปัญหาที่จะก่อทุกข์แก่เขา ชีวิตเขาก็จะเย็นขึ้นตามลำดับ จนเย็นสนิท ไม่กลับมาร้อนอีก นี่คือนิพพาน สภาพนี้ สิ่งนี้ หรือจะเรียกว่าอะไรก็ตามแต่ เป็นอย่างนั้น คือเย็น สนใจตรงนี้ดีกว่าพี่น้อง อย่าไปสนใจชื่อหรือฉายาว่าควรเรียกว่า “อัตตา” หรือ “อนัตตา” ดี จะเรียกก็เรียกได้ครับ เพื่อสะดวกแก่การสื่อสาร แต่โปรดทราบว่าเป็นคนสองคนเรียกสิ่งนี้ต่างกัน ความต่างก็อยู่ที่ปากเราเท่านั้นแหละ เสียงที่เปล่งออกมาต่างกัน หากขึ้นไปหาของอันเดียวกัน ในทางปรัชญาภาษาที่ผมเรียนมา เขาบอกว่า “มีความหมายเหมือนกัน”

-4-

ขออนุญาตขึ้นหัวข้อใหม่ ทั้งที่ยังเขียนติดพันอยู่ เนื่องจากเห็นว่าที่เขียนมายาวแล้ว การขึ้นหัวข้อใหม่อาจช่วยในทางจิตวิทยาว่าเป็นการพักยก ท่านผู้อ่านจะพักตรงนี้แล้วไปกินน้ำกินท่าก่อนก็ได้ไม่ต้องกลัวลืมครับ เพราะผมจะทวนประเด็นให้ฟังสั้นๆข้างล่างอยู่แล้ว (เขียนอะไรให้คนกันเองอ่านก็ดีอย่างนี้แหละครับ อยากเขียนอยากหยุด อยากเล่า อยากไม่เล่า อะไรก็ได้ตามสบาย)

สิ่งที่เรากำลังพิจารณากันอยู่เวลานี้ก็คือเรื่องที่ปีกัศโฆกล่าวว่าเป็นงานศิลปะเป็นเรื่องโกหกหรือไม่จริงที่สร้างขึ้นเพื่อชี้ไปหาความจริงแล้วผมก็ชวนท่านผู้อ่านสนทนาด้วยเรื่องที่ว่า “ความจริง” หมายความว่าอย่างไร ผมได้ตั้งข้อสังเกตว่า ความจริงอาจมีได้สองแบบ แบบหนึ่งคือความจริงเป็นคุณสมบัติของสิ่งของที่เป็นขึ้นๆอันๆ กับอีกแบบหนึ่งคือความจริงเป็นคุณสมบัติของเหตุการณ์ แล้วผมก็ตั้งข้อสังเกตต่อไปอีกว่าพระพุทธเจ้าเน้นทรงสนใจความจริงแบบที่สองมากกว่าแบบแรก แม้จะตรัสถึงความจริงแบบแรกบ้าง แต่ก็เพื่อเชื่อมโยงไปหาความจริงแบบที่สอง

ผมเชื่อว่า “ความจริง” ที่ศิลปินอย่างปู่ปีกัศโฆพูดถึงเป็นความจริงอย่างที่สอง ทำไมผมจึงเชื่อเช่นนั้น เหตุผลก็คือ ความจริงแบบนี้เท่านั้นที่ยิ่งใหญ่และเป็นประโยชน์แก่ชีวิตมนุษย์ เอาตัวอย่างเบื้องต้นง่ายๆ พ่อที่ไม่ยอมพาลูกไปดูการ์ตูน “โดราเอมอน” นั้นเข้าใจความจริงแบบที่หนึ่ง จึงไม่ยอมพาลูกไปดู ด้วยเหตุผลว่า “การ์ตูนเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่มีการ์ตูนจริงในโลกนี้ ชีวิตเราไม่ควรเสียเวลากับเรื่องที่ไม่จริงเช่นนี้” นี่คือตัวอย่างความคิดที่คับแคบอันมาจากการยึดมั่นในความจริงแบบแรก

แน่นอนครับ การถามหาของจริงในหลายเรื่องจำเป็นและสำคัญ

เช่นผมนั้นปลูกต้นไม้จริงไว้เต็มบ้าน ผมไม่ค่อยชอบต้นไม้ปลอมประเภทที่ทำจากพลาสติก ผมสนใจเฉพาะต้นไม้ “จริง” เท่านั้น หากไม่จำเป็นก็จะไม่ประดับบ้านหรือโต๊ะทำงานด้วยต้นไม้หรือดอกไม้ปลอม แต่ความต้องการของจริงแบบนี้ก็เป็นส่วนประกอบที่เล็กน้อยของชีวิต ในท้ายที่สุด หากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้ของจริง เพราะอธิบายได้ ผมก็ไม่มีปัญหาที่จะใช้ของไม่จริง เวลาที่เราจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับของปลอม หากว่าความเกี่ยวข้องนั้นทำให้ชีวิตดีขึ้น ก็ไม่มีเหตุผลที่เราจะไม่รับ อย่างต้นไม้เวลานี้หายาก โต๊ะเก้าอี้ที่ทำจากวัสดุประดิษฐ์ก็เป็นสิ่งที่เราสมควรใช้ สรุปคือชีวิตที่เดินตามทางสายกลางของพุทธศาสนานั้นผมคิดว่าเป็นชีวิตที่ไม่เคร่งครัดนักกับการถามหาของจริง เนื่องจากเราเห็นว่า แม้ในการใช้ของปลอมก็สามารถมีความจริงบางอย่างที่สูงส่งกว่าการมีของจริงครอบครอง ความจริงที่สูงส่งกว่าที่ผมว่านี่ก็คือความจริงแบบที่สองที่พระพุทธศาสนาเน้นมากกว่า

ทฤษฎีไม่ยึดมั่นกับการถามหาของจริงที่เป็นชิ้นๆอันๆนี้สำหรับผมเป็นประโยชน์มหาศาลเมื่อนำมาใช้กับองค์ประกอบที่สำคัญๆของพระพุทธศาสนาเรา สมมติว่าเราเอาเรื่องพระรัตนตรัยเป็นหลัก สิ่งสำคัญที่เปรียบปานแก้วในศาสนาของเราก็มีอยู่ ๓ อย่างคือพระพุทธ ๑ พระธรรม ๑ และพระสงฆ์ อีก ๑ สำหรับคนที่ชอบถามหาของจริง เขาก็สมควรที่จะถามหาว่า พระพุทธเจ้าพระองค์จริงมีหรือไม่ พระธรรมและพระสงฆ์ก็เช่นกัน ในแง่ประวัติศาสตร์นั้น ผมไม่แน่ใจว่าเราจะหาพระพุทธเจ้าจริงในความหมายทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากว่าทรงเป็นบุคคลเมื่อเกือบ ๓,๐๐๐ ปีที่แล้ว อย่างไรก็ตามแต่ตัวจริงๆของพระองค์ที่เป็นมนุษย์ในประวัติศาสตร์เลยครับ แม้แต่ “คำบรรยายลักษณะของพระองค์” ตามที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกก็ไม่

ลงรอยเป็นอันเดียวกัน บางแห่งบอกทรงมีพระลักษณะมหาบุรุษคือ
สูงใหญ่สง่างามผิคนุชย์ แต่บางแห่งก็บอกว่าเมื่อทรงอยู่ปะปนกับ
พระสาวก คนที่ไม่รู้จักมาก่อนก็แยกไม่ออกว่าองค์ไหนคือพระ
พุทธเจ้า บุคคลผู้หนึ่งเพียงได้ยินกิตติศัพท์ของพระองค์ก็เลื่อมใส
ออกบวชเป็นสาวกของพระองค์ทั้งที่ไม่เคยเห็นหน้า วันหนึ่งพบกัน
ในโรงปั้นหม้อไผของนายกุมภการที่ใช้เป็นเรือนรับรองอาคันตุกะ
อยู่ด้วยกันทั้งคืนก็ไม่ว่ากำลังอยู่กับพระพุทธเจ้า หากทรงมีพระ
ลักษณะโดดเด่นผิคนุชย์ทั่วไป เขาก็น่าจะสังหรณ์ใจ อย่างนี้เป็น
ต้น เอาเป็นว่าขนาดคำบรรยายสรรพคุณของพระองค์ก็บันทึกไว้ไม่
ลงรอยกัน ก็ไม่ทราบว่าจะไปหาพระองค์จริงที่เป็นคนจริงๆได้ที่ไหน

สมัยผมเป็นเณรอยู่บ้านนอกนั้น มีหลวงพี่รูปหนึ่งท่านเชื่อว่า
พระพุทธเจ้าตัวจริงไม่มี ทั้งหมดเป็นเรื่องแต่ง หลวงพี่องค์นี้เป็นที่
เกลียดชังของหลวงตาหลายรูปที่เลื่อมใสพระพุทธเจ้าและเชื่อว่า
ต้องทรงมีตัวตนจริง ว่าไปแล้ว ข้อสงสัยนี้ ผมไม่คิดว่าจะมีใคร
พิสูจน์ได้ พวกเราที่ไปอินเดียแล้วเขาพาไปชมที่ที่เขาอ้างว่าเป็น
สถานที่ตั้งกุฏิของพระพุทธเจ้าที่ยังเหลือเป็นซากอยู่ ก็บอกว่า “นี่
ไงหลักฐานที่แสดงว่ามีพระพุทธเจ้าจริง” อันนี้ก็ฟังไว้ก่อนนะครับ
เป็นไปได้ว่าอาจมีมนุษย์ที่เป็นที่มาของพุทธศาสนา แต่มนุษย์ท่าน
นั้นที่เป็นคนอินเดีย มีจริงในประวัติศาสตร์อินเดีย จะเป็นอย่างไร
พระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ชั้นรองลงมาบรรยายไว้หรือไม่ เราไม่มีทาง
ทราบ ที่ตกลงคือพระไตรปิฎกของสองนิกายอันได้แก่มหายานและ
เถรวาทก็บันทึกภาพของพระพุทธเจ้าทั้งที่เป็นด้านกายภาพและ
ความคิดไม่เหมือนกันเลย พระพุทธเจ้าของมหายานนั้นค่อนข้าง
ใกล้เคียงเทพเจ้า มีฤทธิ์เดชมาก และนั่นมังสวิวัติเคร่งครัด ขนาด
ตรัสว่า “หากเราก็ตี สาวกของเราก็ตี กินเนื้อสัตว์ได้โดยไม่ผิด ไม่

บาป สิ่งเล็กๆนี่จะทำลายล้างสิ่งที่เราสอนมาทั้งหมด” ส่วนพระพุทธรูปเจ้าของนิกายเถรวาทก่อนมาทางเป็นมนุษย์ธรรมดา ทรงเจ็บป่วยบ่อยๆ และไม่ถือมั่งสวัริติ เอาแค่เรื่องมั่งสวัริติเรื่องเดียวก็ปวดหัวแล้วละครับ ไม่ทราบว่าจะพระพุทธรูปองค์จริงตกลงถือมั่งสวัริติหรือไม่ ไม่มีใครตอบได้ เมื่อตอบไม่ได้ การจะหา “ความจริง” เกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าในแง่ที่เป็นของเป็นชิ้นๆอันๆ (ซึ่งผมรวมเอาคนด้วย) ก็เป็นอันหมดหนทาง

คราวนี้เราลองมาดูรัตนะอย่างที่สองคือพระธรรมดุษ้าง ปัญหาก็คือว่า พระพุทธรูปองค์ทรงเป็นบุคคลเมื่อเกือบสามพันปีที่แล้ว และไม่ได้ทรงเขียนหนังสือเอาไว้ด้วยพระองค์เอง เหมือนพวกนักคิดกรีก อย่างเพลโตหรืออริสโตเติล เป็นต้น พระไตรปิฎกที่อยู่ในมือของเราชาวพุทธเวลานี้เป็นผลงานการรวบรวมของลูกศิษย์ของพระองค์ และว่ากันว่าแรกๆนั้นก็ไม่ได้เขียนลงเป็นตัวหนังสือ หากแต่จำเอาไว้ในใจ ประเด็นเรื่องจำนี่บางท่านบอกว่าไม่เป็นปัญหา เพราะเวลานี้ก็มีพระพม่าหลายรูปจำพระไตรปิฎกได้หมด ผมเชื่อครับว่าคนเราหากมีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาก็จะสามารถท่องจำหนังสืออย่างพระไตรปิฎกได้ ผมเองตอนบวชก็จำบทสวดและหนังสืออย่าง “ธรรมบท” ได้ แต่ความจำของเราสมัยนี้ก็มีหนังสือที่เป็นเล่มรองรับ เหมือนตาข่ายที่อยู่ด้านล่างของนักกายกรรมผาดโผน หล่นลงมาก็ไม่ตาย เวลาพระสวดปาฏิโมกข์นั้นท่านให้สวดจากความจำ จะอ่านหนังสือไม่ได้ แต่ขณะสวดก็จะมีผู้เปิดหนังสือตามไปด้วย เมื่อสวดผิดก็ทักท้วง ดังนั้นการทรงจำพระไตรปิฎกในสมัยที่ยังไม่มีหนังสือนั้นก็เสี่ยงต่อความผิดพลาด เพราะไม่มีอะไรกำกับ เอาเป็นว่าแม้เราจะมองในแง่ดีว่าพระไตรปิฎกที่เรามีอยู่ในตู้จำนวน ๔๕ เล่มของนิกายเถรวาทไทย (ของเถรวาทพม่ามากกว่า

นี้) ผ่านการทรงจำมาอย่างแม่นยำของพระสงฆ์ในอดีต แต่เนื้อหา
นั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงลงมือเขียนเอง หรือทรงท่องขึ้นมาก่อน
ด้วยพระองค์เอง แล้วให้พระสาวกท่องตาม เป็นผลงานการรวบรวม
รวมและจัดหมวดหมู่ขึ้นหลังจากที่ทรงปรินิพพาน ผู้ที่คุ้นเคยกับ
พระไตรปิฎกก็จะทราบว่า แม้ในพระไตรปิฎกของนิกายเดียวเช่น
เถรวาทก็มีข้อความที่ขัดแย้งไม่ลงรอยกันในเรื่องที่สำคัญๆ ไม่นับ
พระไตรปิฎกของสองนิกายเช่นมหายานกับเถรวาทที่ต่างกันมาก
เสียจนบางที่เราอาจพูดได้ว่าพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก
ของสองนิกายนี้เป็นคนละองค์ สรุปคือพระธรรมก็มีปัญหา หาก
พระธรรมหมายเอาของเป็นชิ้นๆอันๆคือหนังสือเป็นเล่มๆ จะเล่ม
เดียวหรือหลายเล่มรวมกันก็ตามแต่ เราก็ไม่มีทางรู้ดอกครับว่าเล่ม
ไหนตรงกับที่พระพุทธเจ้าพระองค์จริงทรงสอน

รัตนะประการต่อมาคือพระสงฆ์นั้นท่านหมายเอาพระอริยสงฆ์ที่
หมายถึงท่านที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจนบรรลุผลอย่าง
เดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านทรงบรรลุ กล่าวง่าย ๆ คือ พระที่เป็น
โสดาบันขึ้นไปจนถึงอรหันต์ บ้านเราเวลานี้มีคนพูดว่าท่านผู้โน้นผู้นี้
เป็นอรหันต์ เช่นหลวงตามหาบัวและหลวงปู่มั่น เป็นต้น แล้วคนที่
พูดอย่างนั้นก็บอกว่าวิธีที่จะตรวจสอบว่าใครเป็นอรหันต์ก็ให้ดูว่า
เมื่อท่านมรณภาพแล้ว เผศพท่านแล้ว กระดูกท่านกลายเป็นพระ
ธาตุอันได้แก่ของประเภทอัญมณีหรือไม่ ไม่นานนี้ก็มีพระป่าสาย
หลวงปู่มั่นมาพูดที่จุฬา ท่านก็ยืนยันว่าอย่างนั้น ท่านพุทธทาสนั้น
กระดูกท่านที่มีคนเก็บไว้ก็ไม่กลายเป็นพระธาตุเสียที ก็มีเสียงเยาะ
หยันจากศิษย์สายพระป่าอีสานว่า “อาจารย์พวกคุณไม่ได้เป็นพระ
อรหันต์ละซี” อย่างนี้เป็นต้น ตำนานเรื่องกระดูกพระอรหันต์กลายเป็น
พระธาตุนี้เป็นของพิเศษที่เชื่อถือกันกว้างขวางที่สุดก็ในสยาม

ประเทศเวลานี้ ผมเคยสันนิษฐานว่าต้นเค้าของจารีตนี้น่าจะมาจาก
ลังกา แต่ชาวลังกาเวลานี้เขาก็ไม่เชื่ออย่างพวกเรา เนื่องจากพระ
เขี้ยวแก้วที่ลังกาอันเชื่อกันว่าเป็นพระเขี้ยวของพระพุทธเจ้าก็เป็น
เขี้ยวมนุษย์ ในอินเดียยังชี้ชัดว่ากระดูกพระพุทธเจ้าที่เขาค้นพบและ
เก็บแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์ก็มีสภาพเป็นกระดูกมนุษย์ ทำให้น่าคิดว่า
พระศาสดาแท้ๆตายแล้วกระดูกก็ไม่กลายเป็นพระธาตุ แล้วลูก
ศิษย์ห่างไกลปลายแถวอย่างพระไทยที่ห่างจากพระศาสดามาเกือบ
สามพันปีแล้ว อันแปลว่าหากมากทั้งในทางเวลาและภูมิศาสตร์ จะ
วิเศษวิโสกว่าพระศาสดาไปได้อย่างไร

เวลานี้ผมไม่คิดว่าเราจะมีทางทราบว่าใครเป็นอรหันต์ นอกจาก
ไม่ทราบ เท่าที่บอกกันก็เป็นเรื่องชวนให้สงสัยได้ อย่างหลวงตา
มหาบัวนั้นท่านแสดงอาการว่าท่าน “มีอารมณ์” ออกมานับครั้งไม่
ถ้วน ท่านเคยชมคุณทักษิณปานว่าเป็นเทวดาสัมัยหนึ่ง แล้วสมัย
หนึ่งก็ด่าว่าบุคคลเดียวกันนี้เป็นเสมือนเทวทัตตามข้อมูลที่ลูก
ศิษย์ที่เกลียดคุณทักษิณชงให้ การเอาพระเทวทัตมาด่าว่าเปรียบ
เปรยในฐานะตัวอย่างคนเลวก็แสดงว่าท่านได้รับอิทธิพลจากจารีต
เถรวาทที่ไม่ได้ให้ความเป็นธรรมแก่พระเทวทัตเลย แล้วท่านจะเป็น
อรหันต์ในความหมายของผู้ที่หลุดพ้นเป็นอิสระจากอคติได้อย่างไร

แต่เรื่องอรหันต์ไทยนั้นในแง่หนึ่งผมก็เข้าใจ ท่านเหล่านี้ว่าไป
แล้วเป็นผู้ที่ผมนับถืออยู่มาก อย่างหลวงตามหาบัวนั้นผมนับถือ
ท่านสนิทใจว่าเป็นพระดี พระเช่นนี้ย่อมเป็นผู้เชิดชูพระพุทธศาสนา
ในบ้านเราอย่างไม่ต้องสงสัย ประเด็นของผมไม่ได้อยู่ที่ว่าท่านเป็น
พระดีหรือไม่ แต่อยู่ที่เรามีปัญหาเรื่องพยายามจะหาว่าใครเป็น
อรหันต์อันเป็นพระสงฆ์ที่แท้ที่จะเป็นสังฆรัตนะให้แก่เราได้
ประเด็นอยู่ที่ตรงนี้ หากเราไม่สนใจเรื่องนี้เลย อะไรๆก็คงดีขึ้นมาก

ว่าไปแล้ว แม้พระอรหันต์ในคัมภีร์ก็มีปัญหา พระอรหันต์บางรูปนั้น พุดจาหายาบคาย แก้วไม่หาย บางรูปสอนน้องชายไม่ได้ก็จุดกระซากลากน้องแล้วไล่ออกจากวัดให้ไปอยู่ที่อื่น ตอนสังคายนาครั้งแรก พระอรหันต์ที่ทำสังคายนาจึงปรับอาบัติพระอรหันต์ด้วยเรื่องที่มีคำอธิบาย (พุดง่าย ๆ คือรู้ว่าที่พระอรหันต์ทำเช่นนั้นเช่นนี้ให้ผู้หญิงเข้าไปเคารพศพพระพุทธเจ้าก่อนเพื่อจะได้กลับบ้านทันไม่มีด่า มีเหตุผล แต่ก็ยังเดินหน้าปรับอาบัติท่าน) และในตอนลงมือสังคายนาจึงเห็นต่างกันมากในเรื่องว่า “สิกขาบทเล็กน้อย” ที่ทรงอนุญาตให้ถอนได้ หากจำเป็นและเหมาะสม หมายความว่าเพียงไหน จนหามติร่วมไม่ได้ พระอรหันต์หลายรูปถูกผู้หญิงล่วงละเมิดทางเพศ จนฝ่ายหญิงสำเร็จกิจ ทำให้ตีความได้ว่าร่างกายของพระอรหันต์ยังตอบสนองต่อเรื่องนี้ใช่หรือไม่ ตัวอย่างเหล่านี้ยังรอการสะสางในทางวิชาการอยู่ ระหว่างที่ยังสะสางไม่เสร็จ ภาพของพระอรหันต์ที่พระไตรปิฎกกล่าวเอาไว้ ๒ ส่วนจึงยังไม่ลงรอยกัน ส่วนหนึ่งคือหลักเกณฑ์สำหรับบอกว่าพระอรหันต์คือบุคคลที่ละสังโยชน์ได้ครบ ๑๐ ประการ ตามหลักการนี้ พระอรหันต์จะไล่น้องชายออกจากวัดไม่ได้ จะเห็นต่างกันในเรื่องพระวินัยไม่ได้ จะถูกล่วงละเมิดทางเพศอย่างไรก็ไม่มีทางสำเร็จเพราะว่าชั้นของท่านไม่ยินยอมพร้อมใจ แต่เราก็โชคร้ายตรงที่มีข้อมูลอีกส่วนในพระไตรปิฎกที่บันทึกเรื่องราวที่ดูเหมือนจะขัดกับหลักการข้างต้น สรุปคือ เราหาไม่ได้ดอกครับว่าพระอรหันต์เป็นใคร เพราะคัมภีร์พุดไม่ลงรอยกันเมื่อคัมภีร์บอกไม่ได้ ที่ชี้กันว่าองค์นี้้องค์นั้นเป็นอรหันต์ในบ้านเราเวลานี้ก็เป็นเรื่องที่ไม่มียะไรรับรองเลย นอกจากที่กักกันเอาเอง

เมื่อหลายปีมาแล้ว ท่านพุทธทาสเคยแสดงปาฐกถาต่อเนื่องกันสองชุด ชุดแรกว่าด้วย “วิถีแห่งพุทธธรรม” อันมีใจความสำคัญว่า

ในการจะบรรลุชีวิตเป็นอิสระอย่างชาวพุทธนั้น เราจะต้องเข้าใจพระรัตนตรัยอย่างถูกต้อง แล้วท่านก็ตีความพระรัตนตรัยให้มีลักษณะเป็น “นามธรรม” เหมือนปราชญ์เทวนิยมบางท่านตีความพระเจ้าอย่างบุคคลให้เป็นพระเจ้าอย่างนามธรรม ในปาฐกถาลำดับต่อมาอันว่าด้วย “ภูเขแห่งวิถิปุทธธรรม” ท่านได้วิจารณ์ว่าสังคมไทยเราได้สูญเสียโอกาสที่จะเข้าถึงชีวิตชาวพุทธที่ท่านตีความว่า จะต้องเป็นชีวิตของผู้ฉลาดและเป็นอิสระจากมายาคติทางศาสนาในทุกรูปแบบ เนื่องจากไปติดอยู่ที่พระรัตนตรัยชนิดที่เป็นรูปธรรม ท่านกล่าวว่า “เราเข้าไม่ถึงพระพุทธรัตตะเพราะมัวไปติดที่พระพุทธรูป เข้าไม่ถึงพระธรรมรัตตะเพราะมัวไปติดที่หนังสือพระไตรปิฎก และเข้าไม่ถึงพระสังฆรัตตะเพราะไปติดที่ลูกชาวบ้านที่มาบวชเป็นพระ” ข้อคิดของท่านนี้มีคนไม่ชอบใจจำนวนมาก มีการตำหนิว่าท่านลงหนังสือพิมพ์ บางคนถึงขั้นกล่าวหาว่าท่านรับเงินพวกคอมมิวนิสต์มาทำลายพระพุทธศาสนา กาลเวลาก็ได้พิสูจน์แล้วว่าข้อเสนอของท่านนี้สำคัญ ว่าไปแล้วสิ่งที่ผมกำลังพูดอยู่เวลานี้ส่วนหนึ่งก็สอดคล้องกับที่ท่านเสนอ หรือผมอาจได้รับอิทธิพลมาจากท่านก็ไม่ทราบได้

ลองพิจารณาไล่ขึ้นไปจากพระสงฆ์ดูก็ได้ พระทุกรูปในบ้านเรานั้นก่อนมาบวชก็คือคนไทยธรรมดาๆนี่แหละ เครื่องแบบที่มนุษย์เราประดิษฐ์ขึ้นเพื่อการสวมใส่นั้นเป็นมายาภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งของมนุษย์ มีอิทธิพลต่อความคิดของเราอย่างลึกซึ้ง คนบางคนพอสวมชุดนายพลเท่านั้นแหละครับ กลายเป็นเลื่องลือขึ้นมาทันที จีวรนั้นก็เป็นมายาภาพ นักร้องเพลงร็อคบ้านเราบางคนตอนอยู่บนเวทีไม่มีใครไว้ใจ แต่พอไปบวชครองจีวรสีทองอร่ามเข้าเท่านั้น กลายเป็นอีกคน แต่โปรดทราบนะครับว่า เครื่องแบบนั้นไม่เปลี่ยน

คน เป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น เวลาผมมองพระสงฆ์โดยเฉพาะ ท่านที่มีบทบาทสำคัญๆ บางครั้งเพื่อให้เราเป็นอิสระที่สุดในการที่จะพิจารณาว่าคำพูดของท่านเราสมควรรับฟังเพียงใด ผมก็มีวิธีการของผม อาจเรียกว่า “การนึกเห็นภาพอื่นๆของท่านผู้นั้น” เช่น เวลาฟังท่าน ‘ว. วชิรเมธี’ พูดคำๆอย่าง “การเป็นอิสระจากความอยาก นับเป็นความสุข ส่วนการอยากอย่างเป็นอิสระ เป็นประตูไปสู่ความทุกข์โดยแท้” ก็นึกเห็นภาพว่า หากท่านมหาไม่ครองจีวร แต่เป็นหนุ่มน้อย สวมกางเกงยีนขายาวเดี่ยวอยู่ที่ เชียงราย คำพูดนี้จะมีน้ำหนักไหม ผมใช้วิธีนี้กับทุกท่านที่ผมอยากเป็นอิสระ เวลาที่พิจารณาคำพูดของท่าน ปรากฏว่าได้ผลทีเดียว อยากวานท่านแฟนานูแฟนให้ใช้วิธีการนี้กับผมด้วย แต่กับผมอาจใช้ได้จำกัด เพราะผมไม่ค่อยใช้ประโยชน์จากเครื่องแบบ อยู่บ้าน เขียนหนังสือหรือเล่นดนตรีหากร้อนก็นั่งโสร่งตัวเดียวเท่านั้นแหละ

สรุปก็แล้วกันนะครับว่า การเข้าถึงพระรัตนตรัยและพยายามแสวงหาความจริงเกี่ยวกับสิ่งเหล่านี้ในฐานะที่เป็นความจริงของสิ่งของเป็นชั้นๆอื่นๆ เราอาจไปไม่ถึงไหน และใช้ประโยชน์จากพระรัตนตรัยไม่ได้ ตรงกันข้าม หากเรามองพระรัตนตรัยอีกแบบแล้ว มองหาความจริงจากพระรัตนตรัยในแง่ที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงมาหาชีวิต เราก็จะได้อะไรมากมายจากพระรัตนตรัย ท่าน ‘ว. วชิรเมธี’ ที่ผมเขียนถึงท่านหลายครั้งนั้น หากพิจารณาผ่านความคิดแบบที่สองนี้ ท่านก็เป็นประโยชน์กับชีวิตเราได้มากมาย ผมเองก็แนะนำให้ลูกสาวอ่านงานของท่าน เพราะคิดว่าข้อความดีๆที่ท่านมหาพูดหรือเขียนออกมานั้นน่าจะเป็นประโยชน์กับคนในวัยลูกสาวผมนี้

ว่าไปแล้ว ผมอยากเชิญชวนท่านผู้อ่านให้มาสนใจความจริงแบบที่สองที่ผมเรียกว่าความจริงของเหตุการณ์ อย่าได้ไปให้ความ

สำคัญแก่ความจริงแบบแรกที่เป็นความจริงเกี่ยวกับสิ่งของเลย คำสอนในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับ“ความจริง”อย่างตรงๆที่สุดก็คือ “อริยสัจสี่” ที่แปลว่า “ความจริงอันประเสริฐสี่ประการ” สังเกตเห็นไหมครับว่า ความจริงสี่ประการนี้ว่าด้วยเหตุการณ์ในชีวิตเราโดยรวม ไม่ได้มุ่งไปที่วัตถุสิ่งของหรือบุคคลที่เป็นของเฉพาะเลย “ทุกข์” หมายถึงสภาพชีวิตที่อึดอัด คับข้อง อันเป็นผลมาจาก “ตัณหา” ซึ่งหมายถึงความอยากได้อยากเป็นโดยไม่พิจารณาว่าตนสมควรได้สมควรเป็นอย่างนั้นหรือไม่ หากเราประสงค์จะไปให้พ้นจากทุกข์ที่วุ่นนี้ ก็ทำได้ด้วยการ “ดับสาเหตุ” ของมัน ดับได้อย่างไร ท่านก็บอก “ทาง” ให้แล้วคือต้องมีชีวิตที่สะอาด มีใจที่ฝึกปรือควบคุมได้ และมีปัญญาไตร่ตรองเห็นว่าอะไรเป็นแก่นสารไม่เป็นแก่นสารในโลกนี้ นี่คือ “ความจริงอันประเสริฐ” ที่พระพุทธเจ้าทรงสอน ซึ่งเป็นเรื่องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับโลก แล้วจัดวางตัวเองให้พอเหมาะพอดีที่จะไม่เกิดทุกข์

-5-

เอาเป็นว่า หากคิดอย่างที่ผมเสนอมาข้างต้นนี้ เราจะหาว่าพระพุทธเจ้าพระองค์จริงทรงเป็นอย่างไรได้หรือไม่ ไม่สำคัญ จะหาว่าพระธรรมที่ทรงสอนจริงเป็นอย่างไรได้หรือไม่ ไม่สำคัญ จะหาว่าในโลกนี้ยังมีพระอรหันต์จริงๆอยู่ได้หรือไม่ ไม่สำคัญอีกเช่นกัน เพราะมองอย่างนี้แหละครับ เวลานี้ผมจึงมองพระพุทธศาสนาโดยรวมๆว่าค่อนข้างไกลไปทางศิลปะ พระไตรปิฎกก็คืองานวรรณกรรม พระพุทธเจ้าก็คือตัวละครสำคัญในงานวรรณกรรมนั้น และพระสงฆ์ก็คือผู้ที่พยายามใช้ชีวิตตามที่ได้แรงบันดาลใจจากงานวรรณกรรมนั้น คำว่า “วรรณกรรม” ในที่นี้ผมใช้ในความหมายเดียวกับ

สิ่งที่เรียกกันในภาษาอังกฤษว่า “Literature” หลายท่านอาจตกใจที่ได้ยินผมเสนออย่างนี้ เพื่อให้เข้าใจข้อเสนอนี้มากขึ้น ผมขออธิบายเพิ่มเติมดังนี้ครับ

ก่อนอื่น ขอพูดถึงทฤษฎีศิลปะอันที่สองที่ผมขยำกเอาไว้ไม่พูดถึงเสียที คิดว่าทรงนี้เหมาะแล้วที่จะเล่าให้ฟัง ตามทฤษฎีนี้ที่เรียกชื่อกันในภาษาอังกฤษว่า “Communicationism” งานศิลปะก็คืองานสร้างสรรค์อย่างใดอย่างหนึ่งที่กระทำขึ้นเพื่อ “สื่อสาร” อะไรบางอย่างที่ศิลปินต้องการสื่อสารไปยังผู้รับ ศิลปินที่มีชื่อว่าเกี่ยวข้องกับทฤษฎีนี้มากที่สุดคนหนึ่งก็คือ ‘ลีโอ ตอลสตอย’ ท่านผู้นี้เขียนอธิบายเรื่องนี้เอาไว้มากในหนังสือเล่มหนึ่งของท่านที่ชื่อ “ศิลปะคืออะไร” (สำนวนไทยดูได้จากที่แปลโดยคุณสิทธิชัย แสงกระจ่าง) ตอนหนึ่งในหนังสือ ท่านผู้เขียนเขียนไว้ว่า สมมติว่ามีเด็กชาวบ้านคนหนึ่งไปเที่ยวป่า ไปเห็นหมาป่า บังเกิดความกลัวสุดขีด ค่อยๆ หลบออกมาได้ จึงมาเล่าเหตุการณ์ให้เพื่อนบ้านฟัง หากเด็กคนนี้เล่าเรื่องได้อย่างที่ผู้ฟังแม้ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์จริงก็รู้สึกหวาดกลัวไปด้วยในตอนแรกและโล่งอกในตอนท้าย การเล่าเรื่องของเด็กคนนี้ก็ถือเป็น “งานศิลปะ”

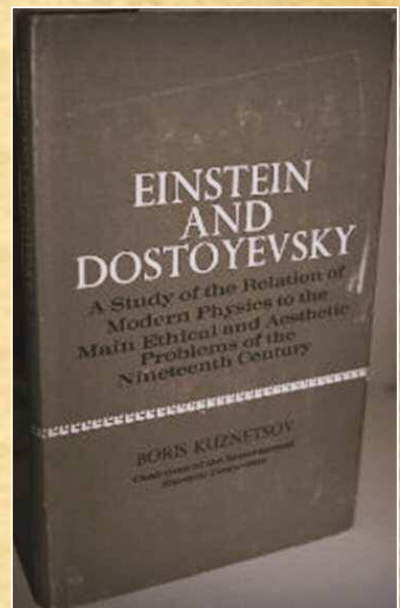
จากตัวอย่างข้างต้น เราจะเห็นว่า งานศิลปะที่สร้างโดยเด็กชาวบ้านข้างต้นอิงอยู่กับ “ข้อเท็จจริง” ที่ว่าเขาไปในป่าแล้วไปพบหมาป่ามาจริง เขาเล่าเรื่องราวของเขาอย่างที่เขารู้สึกให้เพื่อนบ้านทราบ เนื่องจากเขามีความสามารถในการ “สื่อสาร” เพื่อนบ้านจึงสามารถร่วม “รับรู้” สิ่งที่เขาต้องการนำเสนอ ซึ่งในที่นี้มีสองอย่างคือ (๑) เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เขาได้ประสบ และ (๒) อารมณ์ความรู้สึกของเขาเมื่อประสบเหตุการณ์ที่ว่านั้น เราอาจสรุปได้ว่าตามทฤษฎี “ศิลปะคือการสื่อสาร” นี้ งานศิลปะก็คืองานสร้างสรรค์

ที่ศิลปินพยายามสื่อสารเหตุการณ์และอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ออกไป สิ่งที่เขาเสนอออกไปนั้นจะเป็นงานศิลป์หรือไม่ก็ดูจากว่า คนรับเข้าใจหรือร่วมรับรู้สิ่งที่เขาต้องการนำเสนอเพียงใด

จะอย่างไรก็ตาม ความเป็นงานศิลป์ในทัศนะของตอลสตอยก็ ไม่ได้วัดจากการทำงานนั้นสร้างจาก “เรื่องจริง” หรือ “ข้อเท็จจริง” ตอลสตอยสมมติต่อไปว่า เด็กคนนั้นอาจจะไม่ได้เข้าไปในป่าแล้ว ไปพบหมาป่าจริง เขาเพียงแต่เดินเล่นไปแถวๆชายป่า แล้วก็จินตนาการว่า หากเข้าไปข้างในแล้วพบหมาป่าเขาจะรู้สึกอย่างไร จินตนาการนั้นต่อมาก็กลายมาเป็นที่มาของเรื่องเล่าที่เด็กคนนี้เล่าให้เพื่อนบ้านฟัง โดยเรื่องเล่านั้นเป็น “เรื่องแต่ง” หากเขาเล่าได้ดีพอ จนชาวบ้านฟังเรื่องแต่งนั้นแล้วเกิดความรู้สึกร่วม เรื่องเล่าที่ไม่ได้มาจากข้อเท็จจริงนั้นก็เป็งานศิลป์ชิ้นหนึ่งได้เช่นกัน และเป็นได้ไม่แพ้เรื่องเล่าเรื่องแรกที่สร้างจากประสบการณ์จริง

งานศิลป์ประเภทที่เราเรียกว่า “วรรณกรรม” หรือ “วรรณคดี” นั้นแตกต่างจาก “งานทางประวัติศาสตร์” ตรงที่งานสองแบบนี้สนใจ “ความจริง” คนละอย่าง ผมขอพูดสั้นๆว่า ความจริงที่ประวัติศาสตร์สนใจนั้นค่อนข้างไปทางข้อเท็จจริง ข้อนี้เลยทำให้นักประวัติศาสตร์แม้จะสนใจเหตุการณ์ของสังคม แต่เหตุการณ์ที่ว่านั้นก็ถูกขมวดเข้าเป็น “ของหนึ่งชิ้น” เมื่อพยายามมองหาความจริงจากเหตุการณ์ในแง่นั้นก็เท่ากับมองหาความจริงแบบแรกที่เราได้อภิปรายกันมาตอนต้น ส่วนวรรณคดีนั้นไม่สนใจความจริงแบบนั้นเลย ดังนั้น วรรณคดีที่ดีสามารถสร้างขึ้นจากเรื่องที่ไม่จริงได้ ที่ปิกัสโซกล่าวว่างานศิลป์เป็นเรื่องโกหกก็เพราะเหตุนี้ คุณค่าของงานศิลป์จึงไม่ได้อยู่ที่ว่ามันพูดถึงข้อเท็จจริง แต่อยู่ที่ว่าเนื้อหาของมันนำไปสู่การเข้าใจความจริงบางอย่าง

ผมขอยกตัวอย่างประกอบนิดหน่อย มีนิสิตคนหนึ่งพูดกับผมในห้องเรียนไม่นานนี้ว่า เธออ่านนิยายเรื่อง “เสียงหวีดร้องยามค่ำคืน” ของผมแล้วบอกว่าช่วยให้เธอเข้าใจแม่มากขึ้น ก่อนนั้นเธอรำคาญแม่ที่ชอบจู้จี้กับชีวิตเธอ เช่นเมื่อกลับจากมหาวิทยาลัย เธออยากนอนเล่นก่อนสักพัก แม่ก็ตะโกนถามว่า “อาบน้ำยังลูก” เธอก็ไม่เข้าใจว่าทำไมแม่จึงมายุ่งกับชีวิตส่วนตัวของเธอมากขนาดนั้น แต่ความรู้สึกที่ว่านี่ของเธอเปลี่ยนไปเมื่ออ่านนิยายเรื่องนี้จบ เธอรู้สึกว่าที่แม่จู้จี้เพราะหวังดี และคงนึกไม่ถึงว่าลูกจะรำคาญ ในฐานะคนเขียน ผมได้ยินเรื่องแบบนี้แล้วก็ชื่นใจว่างานศิลปะของตนเป็นประโยชน์แก่คนอื่น “อะไรบางอย่าง” ที่นิสิตคนนี้รับรู้หรือสัมผัสได้จากนิยายเรื่องนี้ก็คือสิ่งที่เราเรียกกันในวงการศิลปะว่า “ความจริง” ซึ่งความจริงในงานศิลปะนี้เราก็มองเห็นหรือสัมผัสมันได้อย่างไร ไม่มีคำตอบตายตัวว่า ทุกคนจะหยั่งเห็นความจริงอย่างเดียวกันจากงานศิลปะชิ้นเดียวกัน

วรรณกรรมดีๆของโลกนั้นมีความหมายต่อชีวิตของผู้คน เพราะช่วยให้ชีวิตของผู้คนดีขึ้น ประณีตขึ้น ไลน์สไตน์เคยพูดว่างานของ ‘ดอสโตเยฟสกี’ ให้อะไรต่อชีวิตของท่านมาก แม้แต่จินตนาการในทางวิทยาศาสตร์ น่าคิดว่า ปกติงานทางด้านวิทยาศาสตร์นั้นเราเข้าใจว่าเป็นงานที่พยายามค้นหาความจริงแบบที่เป็นข้อเท็จจริง เมื่ออะไรขัดกับวิทยาศาสตร์ คนก็มักเลือกที่จะเชื่อวิทยาศาสตร์ เช่นเมื่อทฤษฎีของดาร์วินขัดกับศาสนาคริสต์ คนก็เลือกดาร์วิน เป็นต้น แต่ไลน์สไตน์กลับได้รับประโยชน์

จากงานวรรณกรรม ในการทำงานในฐานะนักวิทยาศาสตร์ ผมสังเกตเห็นอิทธิพลของงานวรรณกรรมที่มีต่ออินเทอร์เน็ตอยู่เรื่องหนึ่ง ท่านผู้นี้มักกล่าวอยู่เสมอว่า ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ที่ดีนั้นต้องง่าย ง่ายแปลว่าอธิบายให้คนเข้าใจได้ไม่ยาก ท่านผู้นี้ยังเตือนนักวิทยาศาสตร์ด้วยกันว่า เมื่อพยายามอธิบายความคิดของตนให้คนอื่น โดยเฉพาะชาวบ้านธรรมดาฟังแล้วพวกเขาไม่เข้าใจ ก่อนอื่น เราต้องทบทวนตัวเอง อย่าด่วนไปโทษชาวบ้าน มีคำพูดของอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า “If you can’t explain it simply, you don’t understand it well enough” แปลว่า หากเราไม่สามารถอธิบายอะไรก็ตามที่เราคิดให้คนอื่นฟังได้ง่ายๆ แปลว่าเอาเข้าจริงเราก็ไม่เข้าใจสิ่งนั้นหรอก คนที่เขียนหรือพูดอะไรรู้เรื่องก็คือคนที่เข้าใจเรื่องที่กำลังพูดอยู่นั้นเป็นอย่างดี ผมคิดว่าเป็นนี่คืออิทธิพลของทฤษฎีศิลปะคือการสื่อสารที่มีต่ออินเทอร์เน็ต ไม่เพียงเท่านั้น ท่านผู้นี้ยังกล่าวอยู่เสมอว่า ความคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ดีควรงดงาม นี่ก็เป็นอิทธิพลของวรรณกรรมเช่นกัน

ที่ผมกล่าวเรื่องที่อินเทอร์เน็ตยอมรับว่างานวรรณกรรมมีคุณค่า และเป็นประโยชน์มหาศาลต่อท่านในฐานะนักวิทยาศาสตร์ก็เพื่อจะบอกว่า

(๑) งานวรรณกรรมนั้นไม่ใช่งานทางประวัติศาสตร์ เราจะหาความจริงแบบที่เป็นข้อเท็จจริงอันเคยเกิด กำลังเกิด หรือจะเกิดในโลกอย่างที่จะพบในงานทางประวัติศาสตร์ จากงานทางวรรณคดีไม่ได้ วรรณคดีเป็นเรื่องแต่ง หรือหากกล่าวโดยใช้คำของปิแกส์โซ งานวรรณกรรมเป็นงานโกหกเสียด้วยซ้ำ

(๒) จะอย่างไรก็ตาม คุณค่าหรือประโยชน์ของงานวรรณกรรมก็สามารถมีได้แม้จะไม่ใช่งานที่สร้างบนพื้นฐานของข้อเท็จจริง คุณค่า

หรือประโยชน์ที่ว่ามีได้หลายแบบ เช่นเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจชีวิตตนและเพื่อนมนุษย์ตลอดจนสรรพชีวิตในโลกมากขึ้น หรือไม่ก็อาจเป็นประโยชน์ในแง่สร้างจินตนาการและแรงบันดาลใจสำหรับคนทำงานของเขาเน้นการเข้าใจความจริงในเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ โลก และจักรวาล ประโยชน์ของงานวรรณกรรมน่าจะยังมีแก่คนอีกหลากหลาย เช่นผู้พิพากษา นักกฎหมาย นักการเมือง เป็นต้น ผมยังเคยคิดเลยว่า หากเขียนเรื่องสั้นดีๆเกี่ยวกับการที่นักโทษคดีหมิ่นพระบรมเดชานุภาพไม่ได้รับการประกันตัว จนป่วยตายในคุก ผู้พิพากษาอาจจะมองเห็นความจริงในเรื่องนี้ได้มากกว่าใครอื่น

หลักการหรือข้อคิดข้างต้นนั้นผมพบด้วยตัวผมเองว่า เมื่อเอามาใช้มองพระพุทธศาสนาโดยรวมในทุกมิติแล้ว กลับกลายเป็นประโยชน์มหาศาลมาก ซึ่งประโยชน์ที่ว่ามีผมเองก็อยากเอามาเล่าให้ท่านผู้อ่านฟังว่าคืออะไรและเป็นอย่างไร แต่ผมก็ไม่คิดว่าสิ่งที่ตนเห็นว่าเป็นประโยชน์นี้ท่านผู้อ่านจะต้องเห็นด้วย บางท่านอ่านที่ผมจะเขียนต่อไปนี้จะจบแล้วก็อาจไม่เห็นประโยชน์ เลยไม่รับ ก็ไม่เป็นไรครับ ผมเพียงแต่อยากเอามาเล่าสู่กันฟังเท่านั้นแหละ เรื่องเป็นอย่างนี้ครับ

(๑) ผมขอเริ่มต้นที่คัมภีร์ทางศาสนาเสียก่อน สำหรับพระพุทธศาสนา คัมภีร์ที่เราใช้เป็นหลักเพื่อที่จะรู้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนว่าอย่างไรก็คือพระไตรปิฎก นอกจากพระไตรปิฎกก็มีคัมภีร์ระดับรองลงมาอันได้แก่อรรถกถาและฎีกาเป็นต้นอีกเป็นจำนวนมาก ปัญหาของคัมภีร์คือ หากเชื่อว่าคัมภีร์เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ก็จะมีปัญหาตามมามากมาย ปัญหาที่ว่านั้นก็คือ บางสิ่งที่พระไตรปิฎกพูดเอาไว้เราสมัยนี้รู้ว่าไม่จริง เช่นพูดเรื่องจันทรุปราคาว่าเป็นเรื่องของ

เทวดาที่ชื่อพระจันทร์มีเรื่องบาดหมางกับอสูรที่ชื่อราหู เป็นต้น หากเรายืนยันว่าพระไตรปิฎกเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ใน ความหมายว่าอะไรก็ตามที่ท่านพูดถึงไว้ในนั้นเคยเกิดมีจริงๆ ก็จะ กระทบต่อพระไตรปิฎก เรื่องชาดกก็เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก หากเชื่อว่าชาดกรายงานข้อเท็จจริงที่เคยเกิดในโลกมาแล้ว เราก็ ต้องรับว่าพระเวสสันดรก็มีจริง สัตว์ในชาดกพูดได้เหมือนคนโดยใช้ ภาษาบาลี เป็นต้น แต่ถ้าคิดอย่างผม คือคิดว่าพระไตรปิฎกเป็นงาน วรรณกรรม ปัญหาข้างต้นก็จะไม่เกิด เนื่องจาก “ความจริง” ใน งานวรรณกรรมนั้นไม่ได้พิจารณาจากประเด็นว่า “สิ่งที่วรรณกรรม บรรยายเอาไว้เคยเกิดจริง หรือมีจริง ในโลก”

(๒) จะอย่างไรก็ตาม แม้พระไตรปิฎกจะเป็นงานวรรณกรรม หรือเรื่องแต่ง แต่ก็ยังเป็นงานวรรณกรรมที่มีพื้นฐานมาจากข้อเท็จจริง ทางประวัติศาสตร์บางประการ สำหรับผม การจะเชื่อว่าพระพุทธรูป- เจ้าทรงเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ แม้จะมีปัญหาอยู่บ้างหากถือ เครื่องคิดในทางประวัติศาสตร์ ก็อนุโลมได้ ผมนั้นก็ค่อนข้างเชื่อว่า พระองค์ทรงมีตัวตนจริง เป็นคนอินเดีย แต่ตัวตนจริงๆ ของพระ องค์คงห่างไกลจากภาพที่บรรดางานวรรณกรรมทั้งหลายที่กล่าวมา บรรยายไว้ แต่ผมก็ไม่สนใจ “พระพุทธรูปเจ้าที่เป็นบุคคลในประวัติ- ศาสตร์” นั้นเท่ากับที่ทรงเป็น “ตัวละครในวรรณกรรมพุทธศาสนา ทั้งหลาย” เพราะพระพุทธรูปเจ้าพระองค์หลังนี้เป็นประโยชน์กับชีวิต ผมมากกว่า พระพุทธรูปเจ้าพระองค์แรกนั้นสมมติว่ามีทางหาพบ โดย วิธีการทางประวัติศาสตร์ ผมก็คงไม่ตื่นเต้นและไม่สนใจจะรับทราบ เพราะคิดอย่างนี้แหละครับ ผมจึงไม่เชื่อว่าจะมีพระพุทธรูปเจ้าในอดีต ในแง่ที่เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์จริง พระพุทธรูปเจ้าในอดีตเหล่านี้ หากพิจารณาในแง่ที่เป็นบุคคลหรือตัวละครในงานวรรณกรรมของ

พระพุทธศาสนาก็นำศึกษา และชีวิตของท่านก็เป็นประโยชน์แก่เรา อย่างมหาศาล ในแง่ที่จะทำตาม โดย “ดึง” เอาสาระของความดีงามที่ท่านผู้แต่งวรรณกรรมบรรยายเอาไว้แบบหนึ่งออกมาปรับใช้ ให้เข้ากับชีวิตของเราที่เป็นคนสมัยนี้ ดังนั้น พระพุทธเจ้าในอดีต เหล่านี้ในแง่ที่เป็นตัวละครในงานวรรณกรรมเป็นผู้ที่ผมเคารพ เลื่อมใส และมองเห็นประโยชน์ที่จะดำเนินชีวิตตามรอยเท้าท่าน แต่ผมก็รู้ตัวดีว่า หากจะเกณฑ์ให้เชื่อว่าท่านเหล่านี้เคยเกิดมาแล้ว จริงๆในโลก อันนี้เห็นจะเกินที่ผมจะรับได้ เพราะหากรับ ก็จะมี ปัญหาตามมาอีกมากมายที่ไม่อาจอธิบายแก่ตนได้ พระพุทธเจ้าใน อดีตนั้นเป็นคนอินเดียหมด ไม่มีแม้แต่พระองค์เดียวที่เกิดในยุคที่มีไฟฟ้าใช้ เท่านี้เราก็เดาได้ใช้ไหมครับว่า ที่เป็นอย่างนั้นก็เพราะคน แต่งวรรณกรรมเหล่านี้เป็นคนอินเดีย จึงเขียนอะไรออกมาอย่างคน อินเดีย และสมัยนั้นก็ไม่มีไฟฟ้าใช้ด้วย หากเรื่องพระพุทธเจ้าใน อดีตที่ท่านว่ามีเป็นจำนวนมหาศาลเป็นเรื่องจริง และโลกก็เจริญ และเลื่อมสลับกันไปมา ก็น่าจะมีสักยุคที่พระพุทธเจ้าบางพระองค์ ท่านมาเกิดในยุคที่มีไฟฟ้าใช้ ทรงใช้คอมพิวเตอร์ ไอแพด ไอโฟน เพื่อการสื่อสาร แต่ก็ไม่มีปรากฏเลย

(๓) การมองว่าคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในทุกระดับเป็นงาน วรรณกรรมหมดนี้ ผมคิดว่าจะใช้ประโยชน์ได้มากหากเราจะคิดถึง เรื่อง “ความจริง” สองแบบที่ผมได้พยายามเสนอมาก่อนหน้านี้ ขอใช้ตัวอย่างประกอบ เวลานี้บ้านเราเชื่อกันในหมู่ท่านที่บูชาพระ ธาตุว่า ไม่เพียงแต่เราจะสามารถอธิษฐานให้พระธาตุของพระพุทธ- เจ้าโคดมเสด็จมาหาเราได้เท่านั้น หากเรามีศรัทธาพอ เราสามารถ อธิษฐานจิตให้พระธาตุของพระพุทธเจ้าในอดีตเช่นพระทีปังกรเป็น ต้นเสด็จมาได้ ผมเห็นบางวัดจัดแสดงพระธาตุของพระพุทธเจ้า

และพระอรหันต์ ท่านก็เอาพระธาตุหรือกระดูกของพระที่ปึงกรเป็นต้นมาจัดแสดงด้วย หากแสดงในแง่สมมติก็ไม่เป็นไรครับ แต่เราชาวพุทธเวลานี้ไม่น้อยเชื่อว่านั่นคือพระธาตุจริง ผมจะไม่ก้าวล่วงเข้าไปวิจารณ์เรื่องนี้ เพราะเป็นความศรัทธาส่วนบุคคล และในความเป็นจริงก็อาจเป็นไปได้ คือมีพระพุทธเจ้าในอดีตจริง ท่านปรินิพพานแล้วกระดูกท่านก็กลายเป็นพระธาตุ ล่องลอยอยู่ที่ไหนสักแห่งในจักรวาล เมื่อผู้มีศรัทธาอธิษฐานใจ ท่านก็เสด็จมาให้กำลังใจ อันนี้เป็นไปได้ แต่ผมมีข้อสังเกตว่า ความจริงที่ชาวพุทธแนวนี้ใช้เป็นหลักในชีวิตของตนเป็น “ความจริงที่เป็นคุณสมบัติของวัตถุสิ่งของ” ที่อาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “The Truth of Individual Object” ความจริงแบบนี้มันให้ผลอย่างหนึ่งครับ ผลที่ว่ามันก็คือทำให้เรา “มีของจริงครอบครอง” เช่นใช้โรเล็กซ์จริงก็ให้ผลในแง่ที่ว่าเรามีของจริงใช้ แต่ความจริงแบบนี้ไม่มีผลต่อ “ชีวิตด้านใน” ของเราเลย คนที่พระธาตุของพระที่ปึงกรเสด็จมาหา นั่นหากเรื่องนี้เกิดจริง ก็ยังเป็นคนเดิมครับ เหมือนคนใส่โรเล็กซ์จริงก็ยังเป็นคนเก่าอยู่นั่นแหละ ถ้ามว่า “พระธาตุเสด็จมาหาคุณแล้วยังไงต่อ ชีวิตคุณดีขึ้นไหม ทุกข์น้อยลงไหม” ผมไม่คิดว่าเรื่องพระธาตุนี้จะเกี่ยวกับชีวิตเรา เพราะพระพุทธเจ้าที่เป็นตัวละครเอกในวรรณกรรมพระไตรปิฎกของเราท่านตรัสไว้ชัดเจนครับว่า “ชีวิตคุณจะดีก็เพราะตัวคุณ เราช่วยอะไรคุณไม่ได้นะ” (ตุมเหหิ กิจจํ อาตปปี, อุกขาทาโร ตถาคตา) ขนาดทรงเป็นๆยังช่วยใครไม่ได้ แล้วกระดูกของท่านจะไปช่วยใครได้ครับ

(๔) แต่หากเรามองเรื่องราวที่ปรากฏทั้งหมดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาในแง่ที่คัมภีร์เป็น “งานวรรณกรรม” และสิ่งที่ปรากฏในนั้น เช่นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันและในอดีต พระอรหันต์ พระโพธิสัตว์

ตลอดจนถึงศาสตร์ตัวในชาดกในฐานะที่เป็น “ตัวละคร” แล้วมองหาความจริงแบบหนึ่งจากงานวรรณกรรมและตัวละครเหล่านี้ที่ผมเรียกว่า “ความจริงในฐานะที่เป็นคุณสมบัติของเหตุการณ์” อันอาจเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “The Truth of Event as a Whole” ผมคิดว่าโอกาสที่เราจะพบความจริงอันเป็นประโยชน์มหาศาลต่อชีวิตก็จะมีมากกว่าการพยายามหาความจริงแบบแรกที่ได้กล่าวมาแล้ว ผมขอยกตัวอย่างเรื่องเล็กๆที่เกิดขึ้นกับผมที่ผมเชื่อว่าเป็นผลมาจากการที่ผมมองเห็นความจริงเล็กๆน้อยๆในงานวรรณกรรมของพระพุทธศาสนา เวลานี้ผมเชื่อว่าผมไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการหาเงินเท่าใดนัก หาเท่าที่คิดว่าจำเป็นต้องใช้จริงในชีวิต และไม่คิดว่าจะหาเป็นก้อนโตๆไว้ให้ลูก อยากให้เขาหาเอง เมื่อไม่คิดว่าจะต้องหาเงิน ก็มีเวลามาทำกิจกรรมอย่างอื่นเช่นอ่านหนังสือเขียนหนังสือ การทำวารสาร “ปัญญา” ในแง่ที่เป็นตู้หนังสือสาธารณะที่ไม่ได้ถือคฤหาญแจไว้ เขียนเสร็จก็เอามาใส่ตู้ไว้ ใครผ่านไปมาอยากอ่านก็เปิดอ่านได้ ผู้ที่เป็นแรงบันดาลใจสำคัญให้ผมทำงานเล็กๆน้อยๆที่ว่านี้ท่านหนึ่งก็คือพระพุทธเจ้านี้แหละ และพระพุทธเจ้าที่ทรงเป็นแรงบันดาลใจของผมพระองค์นี้ก็คือที่ทรงปรากฏในพระไตรปิฎกนั่นเอง แต่ผมอ่านพระไตรปิฎกแบบของผม คือไม่ได้สนใจว่าจะมีพระพุทธเจ้าพระองค์จริงที่สอนอย่างที่บ้านтикไว้หรือไม่ และพระองค์จริงจะเป็นผู้วิเศษเต็มไปด้วยปาฏิหาริย์อย่างที่เล่าไว้หรือไม่ ผมสนใจเพียงว่า “ชีวิตและคำสอน” ที่ทรงแสดงให้เห็นปรากฏในหน้าหนังสือเหล่านี้มีอะไรที่เป็นสาระในทางธรรมที่ผมจะเอามาใช้กับชีวิตของผมได้บ้าง เนื่องจากผมมีหลักทางความคิดของตนบางอย่างที่ว่า อะไรก็ตามแต่ที่ขัดกับเหตุผลและข้อมูลที่อาจตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัส ผมจะตั้งข้อสงสัยในเรื่องเช่นนั้นเอาไว้

ทำนองเป็นหมายเหตุส่วนตัว แต่ก็ไม่ได้วนปฏิเสศ เพราะการด่วนปฏิเสศอะไรก็ตามแต่เป็นผลเสียมากกว่าผลดีแก่เราเองในแง่ไม่ให้ออกาสแก่ความเป็นไปได้ ดังนั้นเวลาที่อ่านพบว่าในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเหล่านี้ มีเรื่องที่ไม่อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผลและประสาทสัมผัส เช่นเรื่องนรกสวรรค์ชาติหน้า การเวียนว่ายตายเกิด การที่พระพุทธเจ้าเคยเกิดมาในอดีตชาตินับเป็นหลายล้านปี เพื่อบำเพ็ญบารมี ผมก็จะหมายเหตุส่วนตัวเอาไว้ หมายเหตุส่วนตัวแปลว่า จะรับฟังไว้ก่อน ไม่เชื่อหรือปฏิเสศทันที ในระหว่างนี้ก็พยายามอ่านเอาสาระว่าเรื่องเหล่านี้จะมีคติธรรมที่ใช้ประโยชน์กับชีวิตได้หรือไม่ หากอ่านพบก็จะเอามาใช้ และให้ความสำคัญแก่ข้อมูลเหล่านี้ในแง่หนึ่ง ไม่ใช่ในแง่ที่เป็นความจริงแบบที่หนึ่ง (ผมขอเพิ่มเติมอะไรเล็กน้อย ความจริงแบบแรกที่ผมคิดว่าไม่ค่อยเป็นประโยชน์แก่ชีวิตทางศาสนาของเรานั้น อาจเรียกว่า “Historical Truth” หรือ “Realistic Truth” ส่วนความจริงแบบที่สองที่ผมเห็นว่าเป็นประโยชน์กว่า อาจเรียกว่า “Literary Truth” หรือ “Practical Truth” ซึ่งพวกนี้อาจช่วยให้เข้าใจความคิดของผมมากขึ้น) เพราะอ่านเช่นนี้แหละครับ ผมเลยเป็นคนที่ไม่สนใจเรื่องนรกสวรรค์ชาติหน้า การเวียนว่ายตายเกิด ตามที่คนจำนวนมากเชื่อว่าเป็นจริงตามนั้น ไม่สนใจไม่ได้แปลว่าปฏิเสศ แปลเพียงว่าในเมื่อยังไม่มียุทธก็ต้องบอกว่าไม่มีข้อมูล และถึงมีข้อมูลก็ไม่สนใจ สมมติว่าในอนาคตมีคนพิสูจน์ว่าสวรรค์นรกมีจริง ผมก็ไม่สนใจอีกแหละครับ เพราะเชื่อว่าสิ่งที่เราควรสนใจคือชีวิตเรา หากเราทำชีวิตให้ดี ไม่มีอะไรที่จะมาทำร้ายเราได้ ว่าไปแล้ว เวลานั้นนรกบนดินก็มีคือคุกใจครับ แต่นรกบนดินเหล่านี้ก็ไม่มีอิทธิพลต่อผม คือที่ผมไม่ทำชั่ว เช่นโกงคนอื่นไม่ใช่เพราะกลัวนรกบนดินที่ว่านั้น แต่เพราะเห็นด้วย

ตนเองว่าไม่ถูกที่จะทำอย่างนั้น

ภาพ “ฟ้าคำ ๐๐๐” วาดโดย สมภาร พรหมทา (กันยายน 2555)

- 6 -

แล้วผมก็พาท่านผู้อ่านมาถึงช่วงสุดท้ายของข้อเขียนนี้ มีเรื่องที่ยากเล่าทวนของเก่าแล้วทิ้งท้ายเล็กน้อยดังนี้ครับ ในตอนต้นๆ ของบทความ ผมพูดทำนองว่าสำหรับผม ศาสนากับศิลปะเป็นงานคนละแขนงและสองสิ่งนี้มีค่าเท่าเทียมกัน ที่พูดอย่างนั้นเพราะผมมองว่าชีวิตเราต้องการทั้งสองอย่าง คนที่สนใจศิลปะหรือศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่าที่ผมมีประสบการณ์จะพลาดอีกสิ่งเสมอ พลาดก็คือไม่อาจใช้ประโยชน์จากสิ่งที่คุณไม่รู้จักคุ้นเคยนั้น เช่นศิลปินที่ไม่สนใจศาสนาก็จะพลาดไม่ได้ใช้ประโยชน์จากศาสนา ฝ่ายศาสนาก็เช่นเดียวกันนั้น ศิลปะนั้นเล่นกับเรื่องอารมณ์ความรู้สึกของ

มนุษย์ เนื่องจากผมเชื่อว่าศีลธรรมบางอย่างในใจของคนเรานั้นอยู่ในรูปของอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าเหตุผลหรือปัญญา ดังนั้นศิลปะย่อมเป็นเครื่องมืออันเหมาะสมสำหรับกระตุ้นให้เกิดสิ่งนี้ในมนุษย์เรา จะอย่างไรก็ตาม ศีลธรรมบางอย่างนั้นอยู่ในลักษณะของความคิดหรือปัญญาระดับสูง ศีลธรรมแบบนี้ศิลปะอาจเข้าไม่ถึง ดังนั้นเราจึงต้องการศาสนา เพื่อให้ชีวิตเราได้รับการพัฒนาสิ่งนี้ขึ้น

หากนึกภาพศีลธรรมสองแบบนี้ไม่ออกก็นึกง่ายๆอย่างนี้ครับ บางวันผมขับรถออกจากบ้าน เนื่องจากแถวบ้านผมมีโรงฆ่าสัตว์อยู่จำนวนหนึ่ง จึงได้เห็นภาพที่ทำให้ผม “รู้สึก” อะไรมาก ภาพที่ว่านั่นก็คือหมูตัวแดงๆถูกบรรทุกแอ้อดอยู่บนรถบรรทุกเพื่อนำไปสู่โรงฆ่า หมูเหล่านั้นนอนอยู่ในข่ง กองทับกันอยู่ สายตาว่างเปล่า ผมขับรถตามมาสักพักก็เห็นรถบรรทุกเลี้ยวเข้าซอยไป ที่ผมพยายามไม่กินเนื้อสัตว์ก็เพราะอย่างนี้แหละครับ ผมเห็นนักศาสนาในเว็บ “*Pantip*” บางคนเขียนว่า “เห็นแล้วก็ต้องปลงว่าเป็นกรรมของสัตว์นะคะ ทำบาปมากก็ต้องเกิดมาเป็นหมูให้เขาฆ่าอย่างนี้แหละ” ผมอ่านพบแล้วก็โกรธ ที่โกรธเพราะรู้สึกว่าคนเช่นนี้แม้จะเป็นคนดีแต่ก็เป็นคนไม่มีน้ำใจ ผมคิดว่าที่ผมเป็นคนอย่างนี้เพราะอิทธิพลของศิลปะ นักรรณะที่ไม่สนใจศิลปะมักเป็นอย่างคนที่เขียนข้อความข้างต้น วันก่อนผมไปสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ที่มหาจุฬา พระท่านทำเรื่องสัตว์ที่ถูกมนุษย์เราเอาเปรียบนี้แหละ ผมก็เรียนท่านว่า หากท่านอยากทำงานนี้ให้ลึก ท่านต้องสนใจงานของศิลปินที่เขาพูดเรื่องพวกนี้ด้วย ผมนั้นโดยส่วนตัวคิดอยู่เสมอว่า หากได้เป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศนี้ จะทำให้การตีไก่ชนวัวหรือแม้แต่ชกมวยเป็นเรื่องผิดกฎหมาย กิจกรรมพวกนี้ไม่มีเหตุผลรองรับเลย และตราบเท่าที่เรายังไม่อาจเลิกกินเนื้อสัตว์ โรงฆ่าสัตว์

ก็ต้องมีมาตรการทำให้สัตว์ที่เลี้ยงและฆ่าเพื่อเป็นอาหารมนุษย์ได้มีชีวิตที่ดีตามสมควร จะตายก็ขอให้ตายอย่างรวดเร็ว และโรงฆ่าสัตว์ทั้งหลายนั้นจะต้องมีภาระตามกฎหมายที่จะต้องออกเงินทำโฆษณาทางโทรทัศน์ ฉายให้คนเห็นทุกวันว่าเกิดอะไรในโรงฆ่าสัตว์นั้น เนื่องจากคงไม่มีทางที่ผมจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีตามที่ว่า จึงขอพูดเรื่องนี้เอาไว้ตรงนี้เสียเลย เผื่อว่าท่านผู้ใดได้เป็นนายกรัฐมนตรีแล้วอาจจะเกิดความเมตตาสงสารสัตว์ ก็จะได้ลองเอาสิ่งที่ผมชวนคิดนี้ไปพิจารณาทำ ผมเชื่อในอำนาจของศิลปะ ทำดีๆคนจะละอายใจเองครับว่า “ฆ่าเขากินได้อย่างไร ไม่มีเหตุผลเลย” และพวกนักธรรมชาติที่ชอบพูดว่า “กินอะไรไม่สำคัญเท่ากับกินอย่างไร” จะได้หุบปากเสียบ้าง

หากพิจารณาจากฝั่งของศิลปะ บางครั้งรากฐานที่สำคัญของศิลปะก็คือความโกรธ ผมนั้นไม่เคยรู้สึกว่ามันผิดเวลาที่โกรธเรื่องที่เราเห็นว่าสมควรโกรธ และบางทีผมก็แสดงความไม่พอใจออกไปตรงๆต่อหน้าสาธารณชนเมื่อเห็นว่าเรื่องนั้นปล่อยไปไม่ได้ ที่โกรธไม่ใช่เพื่อตัวเอง แต่เพื่อใครหรืออะไรสักอย่างที่ผมเห็นว่าอยู่ในสภาพเสียเปรียบ บางครั้งผมก็โกรธกรรมการสอบวิทยานิพนธ์บางท่านด้วยกัน ที่โกรธเพราะเห็นท่านรังแกนักศึกษาตาดำๆอย่างไม่มีสำนึก เมื่อโกรธ ผมจะไม่ปลงดอกครับ แต่จะขอพูดดีๆ ว่าที่ท่านทำอย่างนั้นไม่มีน้ำใจ ไม่มีเหตุผล ไม่สมกับที่เป็นครูบาอาจารย์เสียเลย นี่ก็เป็นอิทธิพลของศิลปะเช่นกัน

จะอย่างไรก็ตาม ความจริงบางอย่างของโลกที่อยู่ในรูปปรัชญาอันสูงส่งล้ำลึกนั้น ศาสนาโดยเฉพาะศาสนาตระกูลอินเดียนั้นอย่างพระพุทธศาสนาเหมาะที่สุดที่จะช่วยให้เราเข้าใจและหยั่งเห็น ซึ่งเมื่อหยั่งเห็นความจริงแบบนี้แล้ว ชีวิตเราจะเย็น ปล่อยวาง ไม่

เถียงกับใคร เป็นคนเจียมๆ ผมนั้นได้ประโยชน์มากจากปรัชญาเรื่อง “อนัตตา” และ “ศูนยตา” ของพระพุทธศาสนา แต่ก็แปลกใจเหมือนกันว่า ปรัชญาที่ลึกๆเหล่านี้น่าจะเป็นของที่ทำให้เราชาวพุทธที่สนใจเรื่องแบบนี้เป็นคนนิ่งและเย็น แต่แล้วเราก็วิวาทบาดหมางกันด้วยเรื่องอนัตตาก็จนได้ ความขัดแย้งทางศาสนาในเรื่องการตีความคำสอนนี้ผมเห็นว่าศิลปะช่วยได้มาก หากคิดว่าพระไตรปิฎกเป็นวรรณกรรม เราก็จะอ่านเรื่องอนัตตาอย่างที่เป็นข้อคิดในทางวรรณกรรม คนในวงวรรณกรรมนั้นเราไม่เคยพูดกันดอกครับว่าใครอ่านเรื่องนี้ผิดหรือถูก แฮร์มันน์ เฮสเสออะที่แต่งเรื่อง “สิทธารถะ” ยังเคยเขียนไว้ในคำนำหนังสือเรื่อง “สเติร์เปินวูล์ฟ” ของท่านทำนองว่า “มีคนจำนวนไม่น้อยเข้าใจงานชิ้นนี้ของข้าพเจ้าไม่ตรงกับที่ข้าพเจ้าเข้าใจ แต่ข้าพเจ้าก็พบว่าบางครั้งความไม่เข้าใจอย่างนั้นก็ดีกับผู้อ่าน” ถ้าเห็นอย่างนี้ แต่ละคนที่อ่านเรื่องอนัตตาก็จะมีความหมายของอนัตตาที่เป็นของตน ความหมายนี้วัดจากการที่ความเข้าใจอนัตตาอย่างนั้นเป็นประโยชน์แก่ชีวิตเขาเพียงใด ซึ่งความเป็นประโยชน์ของชีวิตนี้พระพุทธศาสนาก็มีหลักสำหรับวัดชัดเจน เช่นทำให้ทุกข์ในชีวิตลดลง ที่ผมเขียนเรื่องพระพุทธศาสนากับศิลปะในเล่มนี้ก็เพราะอยากเชิญชวนเราชาวพุทธได้หันมาหาประโยชน์จากงานศิลปะบ้าง

เมื่อพูดถึงศิลปะ ผมได้เสนอว่ามีทฤษฎีว่าด้วย “ศิลปะเป็นอย่างไร” ที่สำคัญอันเราที่อยู่ในฝ่ายศาสนาน่าจะสนใจอยู่ ๒ ทฤษฎี ทฤษฎีแรกเสนอว่า “ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึก” ทฤษฎีต่อมาเสนอว่า “ศิลปะคือการสื่อสารความคิด” ใจความของสองทฤษฎีนี้ฟังดูง่าย แต่ก็แฝงความลึกซึ้งในแง่ที่โยงไปหาอะไรมากมายไปหมด ผมเข้าใจว่าตามทฤษฎีแรกนั้น ผู้ทำงาน

ศิลปะควรเข้าใจว่างานของตนเกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ โจทย์ที่ศิลปินจะต้องคิดก็คือ “ทำอย่างไรมนุษย์เราจึงจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาได้อย่างงดงามและอย่างเหมาะสมแก่สถานการณ์” ผมเห็นเราพูดกันเรื่อง “ความกล้าหาญทางจริยธรรม” กันมากสมัยนี้ พวกกรีกนั้นเขาไม่คิดว่าความกล้าหาญทางจริยธรรมจะแสดงออกได้โดยอิสระ พวกเขาจึงคิดหาว่าอะไรบางอย่างจะช่วยทำให้คนเรากล้าหาญในทางที่ถูกที่ควร พวกกรีกเสนออะไรเอาไว้มากครับ อันหนึ่งคือเรื่องพลศึกษา คนเราหากร่างกายแข็งแรง มีศิลปะป้องกันตน อย่างแจ่มชัด ย่อมกล้าที่จะบอกจิกโก้สามสี่ตัวที่กำลังทะละเต็มเต็งสาวบนรถเมล์ว่า “น้อง พี่ว่าน้องอย่าทำตัวสามานย์เช่นนั้นเลย ไม่ดีนะจ๊ะ” ศิลปะการต่อสู้ทางตะวันออกโบราณเช่นมวยจีนหรือแม้แต่มวยไทยก็มีไว้เพื่อสนับสนุนความกล้าหาญทางจริยธรรมนี้แหละครับ

ผมเห็นด้วยกับพวกกรีกที่เป็นต้นตำรับของพลศึกษาที่ว่านี้ เดิมนั้นพลศึกษาแฝงปรัชญาเรื่องคุณธรรมเอาไว้มาก โดยเชื่อว่าการสร้างคนดีต้องสร้างไปพร้อมๆกับคนแข็งแรง บุรุษที่ผอมแห้งแรงน้อยนั้นแม้จะอยากถลันออกไปในบางสถานการณ์ก็ตั้งตนไว้ด้วยเกรงว่าถลันออกไปแล้วอาจจะไม่ได้กลับมาอีก แต่โลกสมัยนี้ความกล้าหาญทางจริยธรรมอาจไม่ต้องการพลศึกษาหรือวิชามวยอย่างสมัยก่อน เนื่องจากเรามีกฎหมาย ความกล้าหาญทางจริยธรรมสมัยนี้ต้องการ “ความเป็นคนที่ไม่ยอมคน” มากกว่าอย่างอื่นใด คานธีนั้นใช้เป็นตัวอย่างได้ ท่านชกมวยไม่เป็นดอกครับ เขาชกมากก็ไม่ชกตอบ ใช้เพียงความดีอรรันในทางที่ถูกเท่านั้นแหละ เอาชนะอังกฤษได้อย่างไม่น่าเชื่อ

มาถึงตรงนี้ก็อยากเสนอว่า “ความดีอรรันในทางที่ถูก” นั้น

ศิลปะมีส่วนช่วยได้มาก เพราะศิลปะเป็นอุปกรณ์สำหรับถนอม
กลุ่มเกลี้ยงเกลี้ยงอารมณ์ของคนเรา ผมตีความว่า การไม่ยอมนั้น
ต้องเริ่มต้นทางอารมณ์ก่อน เสร็จแล้วหากได้ศาสนามาต่อยอดหรือ
สมทบเข้าด้วย ก็จะเป็นการไม่ยอมที่มีพลังมาก

สำหรับทฤษฎีที่สองที่ว่า “ศิลปะคือการสื่อสาร” นั้นผมคิดว่า
สำคัญในแง่ที่ช่วยเตือนสติพวกเราที่เป็นคนทำงานศิลปะว่า งานศิลปะ
ต้องมีเนื้อหา เพราะการสื่อสารหมายถึงการสื่อสารเนื้อหา ศิลปิน
ประเภทแอ็คอาร์ต ดึงตั้ง พุดจาไม่รู้เรื่อง เราไม่ถือว่าเป็นศิลปิน
ตามคติที่ว่านี้ นึกหน้าตอลสตอยเอาไว้ก็ได้ครับเวลาพุดถึงทฤษฎีนี้
ท่านผู้นี้เป็นคนคิดชัด เขียนชัด ไม่ยอมคน และไม่เว่อ

นักสอนศาสนาในบ้านเราเวลานี้บางส่วน ทั้งพระ ชี และโยม
ผมสังเกตว่าส่วนหนึ่งเป็นเหมือนศิลปินปลอมๆ คือข้างในกลวงๆ
อาศัยการแสดงอย่างเว่อๆ ผ่านการประดิษฐ์ถ้อยคำเว่อๆ ก็กลายเป็น
คนมีชื่อเสียงได้อย่างไม่น่าเชื่อ วันก่อนผมไปพุดที่มหาวิทยาลัย
แห่งหนึ่ง มีท่านนักธรรมะแนวนี้ที่ชอบอวดว่าตนเป็นนักวิทยา-
ศาสตร์มาขึ้นเวทีด้วย ตอนอยู่ในห้องรับรองแขก ผมเห็นว่าตัวเอง
เป็นเด็กโหดท่านแล้วก็นั่งเงียบๆ ท่านก็เทศนาให้ผมฟังเสียยกใหญ่
อ้ายผมก็เกือบ “หลุด” เพราะรำคาญ มาสั่งสอนอบรมกันอยู่ได้
แต่มานึกได้ว่าท่านคงเข้าใจว่าผมเป็นแฟนคลับท่าน มานั่งขอ
ลายเซ็น เนื่องจากผมแต่งตัวสบายๆแบบของผม นุ่งยีนสะพายย่าม
จนผมขึ้นเวที ท่านจึงรู้ว่ามาเป็นวิทยากรด้วยกัน เมื่ออยู่บนเวทีนั้น
แหละครับ เราจึงจะรู้ว่าไผ่เป็นไผ่ คำพุดคำจา มันจะบอกเอง นัก
ธรรมะกลวงๆ มือสมัครเล่นนั้น สื่อสารอะไรไม่ได้ดอกครับ เพราะ
ไม่มี “สาร” จะให้ “สื่อ” มีก็แต่ถ้อยคำงามๆแต่ไม่มีความหมายที่
เจ้าตัวสรรหามาต่อๆกันเป็นประโยคแล้วคิดว่าเท่เท่านั้นแหละครับ

ขอภัยที่เขียนข้างต้น นี้ก็เป็นตัวอย่างของการปล่อยให้อารมณ์หลุดได้ตามที่เห็นว่าเหมาะสม ที่เขียนข้างต้นก็เพียงเพื่อจะเรียนท่านแฟนานูแฟนที่สนใจเรื่องทางพระพุทธศาสนาว่า หากประสงค์จะเข้าใจศาสนาดี ข้อคิดของทฤษฎีศิลปะข้างต้นนั้นช่วยได้มาก ผมบอกลูกศิษย์ที่เรียนกับผมว่า หากอยากเขียนงานวิชาการเช่นบทความหรือวิทยานิพนธ์ดี ให้สนใจอ่านวรรณกรรมประเภทนิยายเรื่องสั้น บทกวี ความเรียงที่มีชีวิตอย่างเช่นเรื่อง “*Walden*” ของทอโร หรือ “*The Myth of Sisyphus*” ของกามูส เป็นต้น อย่าอ่านแต่งานวิชาการแห้งๆ ทำไมผมจึงเสนออย่างนั้น ก็เพราะคิดว่า ความคิดอ่านของคนเราเมื่อผลิออกมาในรูปแบบของงานเขียนหรือคำพูดคำจา ก็จะเหมือนดอกไม้ เราคิดไม่เหมือนกันอยู่แล้ว ดังนั้นดอกไม้ที่เรียกว่า “วรรณกรรม” ที่แต่ละคนสร้างสรรค์ก็จะงามตามแบบของตน คำว่า “วรรณ” ที่อยู่ในคำว่า “วรรณกรรม” นี้ก็แปลก แปลว่า “หนังสือ” ก็ได้ “สีอันอันหลากหลายของดอกไม้” ก็ได้ ดอกไม้นั้นเป็นของมีชีวิต ของมีชีวิตก็ย่อมต้องการอาหาร และอาหารก็ย่อมต้องเป็นสิ่งที่จะเสริมสร้างความมีชีวิต งานวรรณกรรมที่มีชีวิตนั้นช่วยเสริมสร้างความคิดของเราให้มีชีวิต เมื่อความคิดของเรามีชีวิต ดอกไม้ที่ผลิบานออกมาจากความคิดเรานั้นย่อมมีชีวิตด้วย

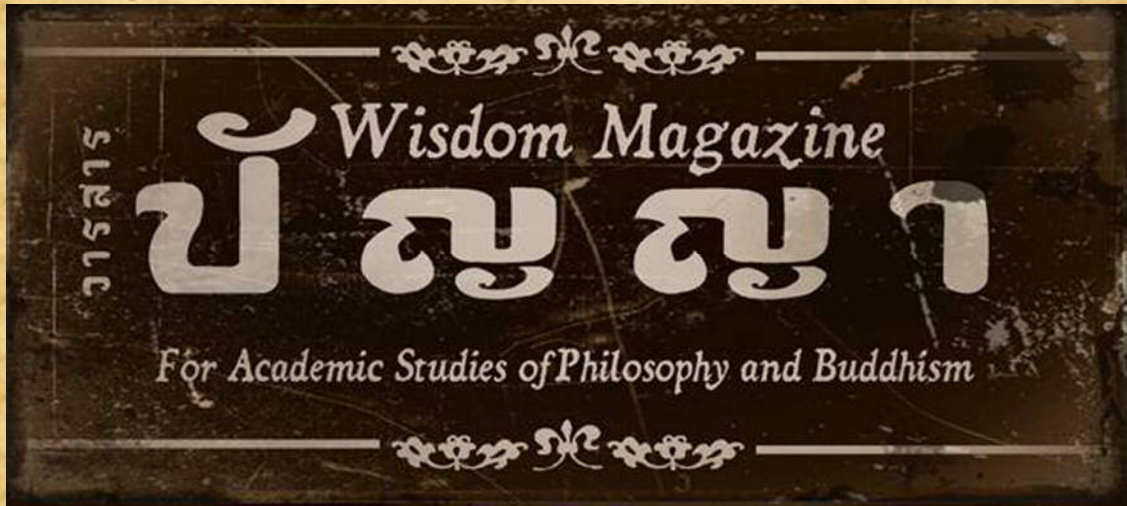
พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆนั้นมองว่าเป็นของ “ตายแล้ว” ก็ได้ มองว่า “กำลังมีชีวิตอยู่” ก็ได้ ผมเลือกมองอย่างหลัง การมองอย่างหลังนี้แหละครับที่สัมพันธ์กับการที่ผมเห็นว่า พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทั้งหลายเหล่าของชาวพุทธเราสมควรมองว่าเป็นงานวรรณกรรมหรือวรรณคดีที่สุด พระไตรปิฎกที่มองอย่างนี้จะมีชีวิต เมื่อมีชีวิตก็ให้ความหมายใหม่ๆได้ไม่จบสิ้น แม้ว่าจะอ่านซ้ำข้อความเดิมก็ตาม ว่าเป็นไปแล้ว แนวคิดที่ว่าด้วยการ

อ่านคัมภีร์ศาสนาในฐานะที่เป็นงานทางวรรณคดีนี้ผมคิดว่าใช้ได้ และสมควรใช้กับทุกศาสนา เพื่อ “ลด” หรือ “ล้างทิ้ง” ซึ่งความขัดแย้งระหว่างศาสนาเสียที พระเจ้าในคัมภีร์ศาสนาที่สอนเรื่อง พระเจ้าก็จะกลายมาเป็นตัวละคร ซึ่งคุณค่าของตัวละครนามว่าพระเจ้าก็จะอยู่ที่การเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตเรา ผมเชื่อว่าคานธีอ่าน “ภควัทคีตา” อย่างนั้น

จะอย่างไรก็ตาม บางท่านอาจบอกว่าพอจะเข้าใจสิ่งที่ผมเสนอ แต่ก็อดคิดไม่ได้ว่า หากอ่านพระไตรปิฎกอย่างนั้นแล้ว เราจะใส่บาตรพระด้วยจิตใจอย่างไหนกัน ก่อนนั้นเราเชื่อว่าใส่บาตรพระแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ ลูกชายบวชพระให้ก็จะได้เกาะชายฉัตรลูกไปสวรรค์ หากคิดว่าเรื่องทั้งหมดเป็นวรรณกรรม สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงจินตนาการเท่านั้น คิดไปคิดมาก็น่าใจหาย

สำหรับท่านที่รู้สึกอย่างนี้ ผมอยากเรียนเพียงว่า ผมเองก็คิดเรื่องนี้มามาก แต่ที่สุด ผมก็ใช้หลักการที่เห็นว่ามีเหตุผลที่สุดที่ พระพุทธเจ้าอันผมถือว่าทรงเป็นตัวละครเอกในวรรณกรรมพระไตรปิฎกได้ทรงให้ไว้ใน “กาลามสูตร” ในนั้นตรัสว่า ชาวพุทธต้อง เคารพตน ความเคารพตนก็คือดูแลชีวิตตนให้ดี เมื่อดูแลดีแล้ว คือ ไม่ทำชั่ว ทำดี ทำจิตให้ผ่องใส ได้แล้ว จะมีนรกสวรรค์ชาติหน้า หรือไม่ ไม่สำคัญเลย เพราะชีวิตที่เราดูแลดีแล้วนี้จะดีเสมอ ไม่ว่า ในความเป็นจริงจะมีสิ่งเร้นลับที่เราไม่อาจตรวจสอบได้เหล่านี้หรือไม่ก็ตาม ฝากไปค่อยๆคิดดูนะครับ ๐

สมภาร พรหมทา

วารสารเพื่อการศึกษาและวิเคราะห์วิจัย
เกี่ยวกับ 'ปรัชญา' และ 'พระพุทธศาสนา'

ผู้ก่อตั้ง เจ้าของ และบรรณาธิการ
ศาสตราจารย์ ดร. สมภาร พรหมทา
ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Email Address: Somparn.P@chula.ac.th

วารสารนี้เผยแพร่เพื่อประโยชน์สาธารณะ
ท่านผู้อ่านสามารถดาวน์โหลดได้ฟรี
หากท่านเห็นคุณค่าของวารสาร
และประสงค์จะสนับสนุนให้วารสารอยู่ได้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้
สามารถส่งเงินบริจาคไปยังบรรณาธิการตามที่อยู่ข้างบน